HEMISTII

PERIPATETICI LVCIDISSIMI PARAPHRASIS IN ARISTOTELIS

POSTERIORA, &
PHYSICA. In Libros item de
ANIMA,
MEMORIA ET REMINISCENTIA,
SOMNO ET VIGILIA,
INSOMNIIS, &
DIVINATIONE PER SOMNVM.

Hermolao Barbaro Patricio Veneto Interprete.

ADDITIS LVCVBRATIONIBVS, QVAE THEMISTII OBSCVRIORA QVÆDAM LOCA apertissima reddunt. Additoq; INDICE, Necnon contradictionibus ac solutionibus MARCI ANTONII ZIMARRÆ in dictis eiusdem THEMISTII, Quæ oĩa a studiosis desiderabantur.

Venetijs Apud Hieronymum Scotum.

1542

Ex libris . Fr. Francisci [illegible]

CONTRADICTIONES AC SOLVtionẽs Marci Antoni Zimarræ in dictis Lucidissimi Themistij.

IN LIBRO PHYSICORVM.

Contradi. in quarto physi. super tex. 130.

LVCIDISSIMVS Themistius reprehendit Boethum opinantem numerum remanere posse absq; eo qđ numerat cõtra Phm sicut sensile potest remanere absque eo qđ sentit, sed Themistius inquit ipsũ falli, quia ea quæ referuntur adinuicẽ simul sunt, vt quæ potestate potestate, & q̃ actu actu. sed Themistius in reprehendendo non caret reprehẽsione, quia tunc dãnando Boethum dãnat Aristo. in prædicamentis qui hac ratione asseruit sensum, & sensibile nõ referri mutuo, qa potest sensile remanere sine sensu. ¶ Soluitur non est intelligendũ Phm voluisse sensile remanere sine sensu, inquantũ sensile est sine sensu destructo actu & potentia, sed actu tantum, quia bene potest aliquid esse sensibile in potentia sine eo qđ actu sentiat, sensibilis enĩ in actu, ⁊ sensus in actu est vnus ⁊ idem actus, vnde bene Aristo. vult sensibile in potentia referri ad sensum in potentia & non ad sensum in actu, quia ad illum refertur sensatum in actu, vt patet secũdo physi. tex. cõmẽ. 38. ꝙ causæ in potentia referuntur ad causam in potentia, ⁊ causæ in actu ad causam in actu, ⁊ licet causæ in potentia non sint simul cum causatis in actu, sunt tamẽ simul cũ causatis in potentia, sicut patet. vnde Aristo. ibi intentio est ꝙ sensibile in potentia non refertur mutuo cum sensu in actu propter antiquos, vt fuit Democritus qui sensibilia nullũ esse habere opinabatur nisi à sensibus, vt d. Themistius quarto physi. in expositione tex. 71. & idem asserit Simplicius in. 2. de anima de antiquis in expositione tex. 146. & per hæc patet solutio ad cauillationes Porphyrij in prædicamentis contra Aristo. quia nullius sunt roboris, sicut vides.

Contradi. in quinto physi. super tex. 7.

¶ THEMISTIVS exponens quõ generatio sit mutatio ex non ente simpliciter quid nomine non entis simpliciter intelligatur inquit, voco autem non ens simpliciter non omnino quod omnino & vsquequaq; sit nihil, sed id qđ nuda ⁊ mera potentia est, cuiusmodi est originalis, & prima materia. Sed huius oppositũ habet ab eodẽ p̃ physi. in digressione de priuatione ⁊ potentia materiæ, vbi dicit expresse materiam in prima sui notione esse aliquod ens actu, igitur non est pura potentia, ⁊ est etiã contra Auerroem quinto physi. cõ. 8. vbi dicit ꝙ in prima materia nõ est actus omnino. ¶ Soluitur materia prima est pura potẽtia, quia nõ est forma, nec formas habens, sed est capax omnium formarum substantialium & accidentalium, tñ in se est substantia quædam & natura quę speciali nomine dicitur materia in qua fundat illa potentia respectu omnium formarum, & sic dicitur aliquid actu in se, quia materia actu est materia, & prius est actu materia q̃ sit potẽtia ad formam, & sic est aliquid in actu vt distinguitur contra nihil, sed non dicitur aliquid in actu, quia actus existendi sit in ea sine forma, aut esse possit, vt quidam somniauerũt.

Contradi. in sexto physi. super tex. 44.

¶ THEMISTIVS d. in pręsenti loco quod licet istę propositiones sint receptę, homo audit, homo gustat, homo olfacit ⁊ videt, nõ tñ sunt primariæ, quia hæ affectiones primo cõpetunt sensorijs & internuntijs eius, vt auribus/oculis/naribus/linguę. Sed obuiabã ex prohemio metaphysicę, actus ⁊ generationes sunt suppositorũ. Et confirmaui, quia cuius est actus eius est potentia ex libro de sensu ⁊ sensato, sed actus sunt coniuncti, igitur ⁊ potentię: cõfirmatur. quia primo de anima dicit, si quis diceret animã irasci aut gaudere est, ac si diceret animã texere, aut edificare. ¶ Soluit intelligitur dictũ Arist. qđ actiones ⁊ generationes sunt suppositorũ, quia. 7. meta. non generatur es, neq; sphera, sed sphera enea, diuisibile enim opꝫ esse id qđ per se fit, ⁊ ideo si forma aut materia fieret per se, tunc formæ esset forma, ⁊ materiæ esset materia in infinitũ qđ est impossibile, similiter lꝫ forma sit principium agendi ⁊ mouendi, tñ non est sine materia, aut extra materiã operans; ⁊ ideo actiones sunt coniuncti ex hoc, tñ non sequit quin sint aliquę operationes per se primo cõpetentes partibus ⁊ toti ratione partiũ, sicut enim d. Arist. in quinto physi. aliqua attribuũtur toti per partẽ, vt sanatur corpus, quia oculus sanatur, aut thorax, ⁊ similiter in proposito videre per se, primo attribuit oculo qui est pars totius hominis, homini vero per se non primo, vnde homo nõ est p se p̃mo videns in eo qđ homo, sed in eo qđ hñs oculos, nec est p se primo audiẽs, sed in eo qđ habẽs aures, & Auer. ẽt huic astipulatur in cõmẽ. magno p̃ poster. in cap. de vniuersali, vbi dicit qđ homo nõ est ambulans inquantũ homo, sed inquantũ habẽs pedes. Bene igitur Themistius dicit qđ licet hmõi ꝓpositiones sint in cõi vsu, homo videt, homo olfacit, non tñ sunt primariæ sm inductiuũ modũ, ⁊ sic patet solutio, quia lꝫ visio non cõpetat virtuti visiuę sine organo, nec organo sine virtute visiua, tamẽ cõpetit coniuncto ex vtroq;, ⁊ ideo denominat hõ videre in eo qđ est habens oculum, non in eo qđ homo est absolute.

IN LIBRO DE ANIMA.

Contradi. in primo de anima super tex. 6.

¶ THEMISTIVS & Auer. per passiones animę ꝓprias exponunt, sicut est intelligere & contemplari. Sed huius oppositum hꝫ ibidem tex. cõ. 12. vbi. d. ꝙ si qđ opus est animæ propriũ maxime videt esse intelligere, si autẽ hoc est phantasia, aut non sine phantasia, nec hoc vtiq; contingit sine corpore esse. Et confirmat quia Aristo. primo de anima. text. cõ. 42. ⁊. 43. probat neq; sentire nec intelligere motus esse, nec esse animæ motus, vbi Themistius expresse. d. ꝙ intellectio non est propria animæ, quia pendet tota ex sensibus, quia sine visis ⁊ imaginibus non perficitur. Et hoc est achilles illoꝝ qui tenent animam intellectiuam sm Aristo. esse mortalẽ. ¶ Soluitur operatio animæ propria potest intelligi bifariam, aut quia ipsa prorsus dependet ab anima, ita ꝙ nullo modo corpus concurrit, nec vt subiectum, nec vt obiectum, & sic anima intellectiua, seu intellectus materialis nullam hꝫ propriã operationẽ, aut quia dependet à corpore, vel ab aliquo existẽte in corpore vt ab obiecto non vt à subiecto, ⁊ sic intellectus materialis hꝫ aliquam operationẽ sibi propriã, ⁊ talis stat cum immaterialitate, ⁊ immortalitate subię intellectus, vnde Auer. expresse testatur in p̃ de anima cõmẽ. 12. ⁊. 13. qđ ista est sententia Arist. in intellectu materiali qđ est abstractus à corpore, ⁊ qđ impossibile est, vt intelligat sine imaginatione, vnde locus ꝓptis decepit istos, non enim animaduertunt

ordinem in natura entiu?, nec vidêt in latitudine abstractoꝝ esse gradus, sed sciunt qđ distantię entiu? sunt valde diuersę, vt scribit Cómen. in.2. cęli ꝛ mundi. in tex.có.64. & natura in suis operibus non facit saltum, vt.d. Aristote. in.8. de natura animaliũ, vnde non omne ens abstractum ẜm essentiam est abstractũ ẜm operationẽ omnino. Fallit enim in ente medio cuiusmodi est intellectus mãlis q mediat inter abstracta & mãlia, & ideo participat quodãmodo vtriusq; extremi códitiones, sicut aer dicit́ esse cópositus ex grauitate ꝛ leuitate ẜm cóparationeᷓ ꝛ ẜm similitudinem, vt dicitur.4. cęli & mundi. tex. cómen.26.

Contradi. in primo de anima. super tex.44.

THEMISTIVS ponens drĩã inter actionẽ & motũ, post nónulla subdit ꝙ motus est species actionis, nã si motus est, actio est, si actio est, non sequitur vt motus sit. Sed huius oppositum legimus in primo de genera. & cor. tex.có.43. vbi dicitur ꝙ actio est species motus. ¶ Soluitur actio proprie sumpta fit cum abiectione contrarij ꝛ fundatur in motu & fit in tẽpore, ꝛ de hac agit́ primo de generatione. Cómuniter vero sumi solet pro operatione in communi quæ est tanquam genus ad operationem immanentem ꝛ transeuntem, ꝛ ad actionem quæ fit cum abiectione contrarij ꝛ fine, ꝛ sic est tanquam genus motus, & sic sumpsit Themistius hic & Aristote. in secundo de anima. textu commenti.54. vbi habet ꝙ motus est actus quidam, actus eni? duplex est, imperfectus ꝛ perfectus, & ideo actio, vt dicit Themistius ibi, cu? fusius sit motu tñ distat ab eo, quãtũ genus distat à specie. & vt inqt in ẜi sensu sepissime vsurpatũ à Platone cóperitur, actio enim pro operatione est genus ad verum motum & ad alias actiones instantaneas, vt est visio ꝛ auditio. Sed Aristo. sumpsit nomen actionis specialiter pro illa quæ est cum abiectione contrarij, & sic est species motus, quia motus inquãtu? motus abstrahit ab hoc, quia potest esse etiam ab eodem ad idem, vt est circularis, & motus esse potest de contrario in contrarium, vt est motus rectus & alij motus. vnde vt inquit Themistius in pręsenti loco nõ est dissensio de nominibus, licet enim unicuiq; pro arbitratu suo uocabula interpretari & fingere, & generibus abuti specierum loco. ꝛ Cómen. in primo physi. cómẽ. primo. inquit de nominibus modica est sollicitudo apud Philosophos.

Contradi. in primo de anima super cap.10.

DICIT Themistius hic quod non plus albedinis habet quod bipedale albu? est/ꝗ quod pedale, neq; tripedale/ꝗ bipedale. Sed huius oppositum habet́ ab Aristote. in prædicamentis in cap. de quanto. ubi dicit ꝙ quanta superficies fuerit tantam albedineᷓ fore dices. ¶ Soluit́ qualitates sunt formæ indiuiduæ quod si diuisionem capiunt est per accidens ratione magnitudinis & subiecti in quo sunt, unde ut inquit præfatus expositor illud, ad cuius cõstitutionem absolutionemq; nullus est usus magnitudinis suapte natura expers magnitudinis esse dicit́ etiam si diuidi aut distrahi ex accidenti possit, & ideo essentia qualitatum consistit in ratione indiuidua, & ęque bene ratio albedinis essentialiter saluatur in pedali albo, sicut in bipedali & tripedali, ꝛ illo modo non plus albedinis est in pedali/ꝗ in semipedali, sicut nõ plus humanitatis est in puero/ꝗ in infante/nec plus in uiro/ꝗ in puero, species eni? sunt, sicut numeri. Sed loquendo de diuisione per accidẽs sic plus albedinis est in pedali/ꝗ in semipedali. & ita loquitur Aristote. & quod ille sit sensus Themistij manifestant uerba eius ibidẽ, inquit enim quod amplitudo & mẽsus ad essentiam ꝛ substantiam qua[illegible] tatum nih[illegible] pertinet, sed albedo quatenus albedo est/indiuidua [illegible], & in re diuidua. idest in magnitudine continetur, inde collige ex mẽte Peripateticorum, aliud esse totum essentiale aliud integrale.

Contradi. in primo de anima. super cap.24.

THEMISTIVS habet quod animæ singulorum hominum non possunt esse ab animabus separate, quia ille non possent distingui abinuicem, cum omnis distinctio rerum in eadẽ specie sit participatione materiæ. idem habet Cómenta. in libro destructionum disputatione prima, in solutione septimi dubij. idem videtur velle Aristote. septimo metaphy. tex. cómen.28. sortes quidem differt à Platone propter materiam. Oppositum tamen videtur sentire Cómenta. in secundo de anima cómen.2. ꝛ.7. & primo de anima cómen.90. vbi videtur dicere formam esse principium vnitatis materialis, & per cósequens distinctio potius indiuiduorum est per formam ꝗ per materiam. Dic resolute secundum Peripateticorum fundamenta, natura nihil frustra facit formæ quæ possunt perpetuari in vnitate numerali non sunt nisi vna in vna specie, quia natura non abundat in superfluis, tales aute? sunt quæcunq; sunt abstracte secundũ esse à materia, in formis autem quę hoc non habent ibi multitudo est indiuiduoꝝ in eadem specie simul successiue, ꝛ hoc non est nisi in formis existentibus in materia, quia per materiam res potest esse ꝛ non esse, & illo modo dixerunt Peripatetici causam multiplicationis indiuiduorum in eadem specie originem habuisse à materia, vnde in via ipsoru? omnia quæ sunt numero plura in eadem specie sunt formæ in materia vel habentia formas in materia, & non potest esse sine materia. si vero comparatio fiat materiæ ꝛ formæ ad compositum ex materia & forma à quo istorum cópositum habeat principalius esse & vnitatem materialem an à materia vel à forma, & similiter distinctionem dico ꝙ à forma principaliter, sed non à materia. Sic igitur quia Peripatetici non viderunt necessariam talem multiplicationem in eadem specie nisi in rebus materialibus absolute enuntiauerunt distinctioneᷓ indiuiduorum in eadem specie esse participatione materiæ, sed non negant quoniam talia distinguantur per suas formas immo intensius & principalius, & isto modo cócordã dicta sapientum, sicut in simili dicit Aristo. in secundo de anima. tex. cómen.26. anima non est corpus, sed non est sine corpore, sic distinctio principaliter nó est à materia, sed est à forma, tamen non est sine materia.

Contradi. in secundo de anima super tex.147.

THEMISTIVS dicit in pręsenti loco ꝙ ipsa vis sentiendi, idest sensus cómunis ipsas contrarias qualitates non patitur, sed ante se positas, & ad pedes genuaq; aduolutas iacentesq; contemplatur, vbi videtur sentire sensum cómunem non esse passiuum ꝛ receptiuum. Sed huius oppositum habet Cómen. secundo de anima cómen.144. vbi dicit ꝙ vltimu? sentiens est patiens tantum. Debes scire ꝙ Aristo. ad quęstionem ibi propositam an idem sensus sit qui de contrarijs sensibilibus iudicet duas responsiones dedit, prima dicit ipsum esse vnu? numero, sed ratione diuersa, vnum quidẽ quia est loco & numero vnũ plures vero ratione, quia plura recipit. ¶ Sed istam solutionẽ statim improbat, quia licet potentia aliquid possit dici idẽ respectu contrariorum, actu tamen hoc implicat. Et ideo dat aliam solutionem quæ est melior quod sensus communis est vnus vt est centrum unum in circulo, ubi Cómenta. est

est subtiliter de intentione Aristote. quod recipere aliquid aliud est à iudicare illud, vnde iudicium attribuitur formæ & actui, & receptio potentiæ & materiæ, & ideo melius est dicere ipsum esse unum, ut est iudex qui est copulatus cum pluribus instrumentis aliorum sensuum particularium qui sunt sicuti satellites & exploratores, vnde non inconuenit unum iudicem de duobus litigantibus & aduersantibus in eodem instanti iudicare, iudicium autem refertur ad agere, & receptio ad pati non inconuenit actum agentis & transire in diuersa simul etiam in actione reali, ut sol liquefacit simul & indurat lutum & ceram, multo magis in actione spirituali, & hoc vult dicere lucidissimus Themistius. nam Commenta. est eius interpres in præsenti loco, sensus igitur cōmunis non recipit contrarias qualitates, quia eius iudicium non formaliter consistit in receptione, quia iudiciū & comprehensio simultanea contrariorum obiectorum non est ipsa receptio, quia stat esse receptionem in potentia in qua non subsequit iudicium, ad alia enim fortiter intenti delata sub oculis non uidemus, ut dicit Aristo. in libro de sensu & sensato. ubi aduerte q̄ obiectum in potentia cognoscente non est, sicut forma in materia nec sensus ꝓprie materia est ipsius sensibilis, quia forma afficit materiam & ipsam qualificat, ut albedo quæ formaliter est in pariete facit ipsum esse album, & denominat ipsum album, sed albedo in uisu non reddit uisum album, neq; nigredo nigrum. Et hoc etiam est uerum de intelligibili cum intellectu quod est perfectio eius, sicut forma, sed non est sicut forma perficiens formaliter & per inherentiam, nam si obiectum sensibile illo non perficit modo sensum multominus intelligibile, sic intelligis dictum Auerrois in. 12. primæ philosophiæ cōmen. 44. tunc enim est illic causa & causatum, sicut intellectum est causa intelligentis, intelligibile autē est causa formalis intelligentis, ut est declaratum in tertio de anima, ut scribit Cōmen. in paraphrasi metaphy. tracta. 4. in. 9. colūna. Sic igitur Themistius dicit sensum cōmunem præferre iudicium de formis ad genus eius aduolutis adiacentibusq;, quia iudiciū eius transit super obiecta relucentia in speciebus receptis in sensorijs exteriorum sensuum, & tandem in organum sensus cōmunis deductis, & ipse inspicit obiecta ibi relucentia quæ non sunt per modum inherētiæ formalis, sed sunt inesse abstractionis, & sicut cognitum in cognoscente, & ista est sententia abstrusa Aristote. quam expositores eius attinxerunt. Bene igitur dicit Cōmen. q̄ primum sentiens est patiens tantum quo ad organi receptionem, sed tamen quo ad iudicium non. d. Commentator sensum esse materiam, sed actum & formam.

IN LIBRO DE INSOMNIIS.

¶ ARISTO. in libro de insomnijs qui immediate est post librum de somno & uigilia, & ante librum de diuinatione ostendit uisum esse digniorem tactu, quia quod tactui apparent duo re existente una, uisui apparet unum ex permutatione digitorum, ubi Themistius expresse dicit uisum esse acriorem & certiorem tactu, sed eadem ratione sequitur tactum esse certiorem visu, quia baculus in aqua iudicatur fractus per uisum, & per tactum minime, igitur tactus est certior uisu. Nisi esset q̄ uisus absolute est dignior & ex modo inmutandi qui est spiritualior, & ex alijs causis positis in secundo de anima. Ad obiecta autem dicēdum est, vt Themistius ait in secundo de anima, in expositione textu cōmen. 134. & secundum diuisionem Themistij & græcorum est, in tertio de anima. cap. 2. q̄ sensus cōis ex triplici causa pōt decipi. prio si de aliquo obiecto iudicauit de diuersis formis per diuersos sensus in aliquo tempore, vt de pomo colorem per visum, & saporē per gustum, si alio tempore velit solum ex colore de consimili obiecto iudicare, de sapore per visum tantum cognito non gustato sapore, pōt errare. scdō si ex solo sensibili proprio & per se velit iudicare de sensibili per accidēs, vt si ex colore velit iudicare de Cleonis filio, quū hoc pluribus indicijs vestigijsq; quibus vnus non sufficit sensus forteq; hoc p vim aliquam præstantiorē sensu quæ animalibus brutis adiuncta non sit. tertio circa cōmunia si vni sensui tantum institerit inixusq; fuerit, vt si vni visui de figura concredat quum visui & tactui sit cōmunis, vnde in casibus prænarratis deceptio & culpa temeritatis est sensus communis & non proprij. Et ideo bene contingere potest vtrūq; in aliquo casu, vt tactus certius iudicet q̄ visus de figura & fractura, quia hoc conuenit propter medium, vt dicunt perspectiui, in alio vero casu conuenit ecōtra, vt in casu Philosophi, absolute tamen visus certior est.

Ista contradictio est notanda in. 2. physi. in cō. 1.

¶ THEMISTIVS & Cōmē. dicūt in principio scdi physi. qđ corpora simplicia non hñt principiū intrinsecum actiuū suę alterationis, sed passiuū tm̄. Et Alexan. referente Simplicio illum esse ante istos, dixit enim elementa non habere principiū effectiuū nisi motus localis tm̄. Sed opponebaṫ de aere condensato qui seipsum rarefacit. ¶ Soluit Burleus qđ hoc est p accñs, quia per se mouet se localiter, quia est pter naturam dispositus, quia non est in loco conuenienter locatus, est enim in angustiori loco q̄ sua forma requirat, & ideo mouendo se localiter rarefacit seipsum p accñs. Sed obijciebat Gaetanus, quia tunc videṫ oppositū, qa aer ille illud per se acquirit, quo nāliter est priuatum, sed priuatus est ille aer p se raritate & non loco, quia cū sit idē locus totius & partis ille locus esset nālis alicui aeri eiusdē speciei cum isto, & ideo potius est naturaliter priuatus raritate q̄ loco, & ideo dicit qđ aer ille per se rarefacit seipsum & moueṫ localiter per accidens, qa talis rarefactio non potest induci sine motu locali. Sed tunc nisi aliud dicatur Gaetanus cōtradicit Auerroi qui vult qđ elemēta nō hñt principiū intrinsecū effectiuū alterationis, & iste cōcedit oppositū. Alij aūt dixerunt qđ accidētia in elemētis reperta sunt in duplici dr̃ia, quędam enim sunt accidētia ꝓpria ad quorum variationē & deperditionem sequitur deperditio subę, vt sunt quattuor qualitates primæ, & de istis dicūt Cōmentatorem intellexisse qđ elementa non habēt principium alterationis intrinsecū actiuum, sunt item alia accidentia cōmunia, vt raritas/& dēsitas/figura/& id genus, & in talibus potest esse alteratio in elementis absq; transmutatione in suba, & sic dicunt qđ aer condēsatus in propria sphera rarefacit se p se, & per accñs mouet se localiter, sed aer extra propriā spheram exñs mouet se per se localiter, & per accñs se rarefacit. Sed ista positio est purus error qa Cōmen. absolute & Themistius asserunt elementa non habere principiū actiuum intrinsecū alterationis. Et Alex. dixit qđ non hñt principiū actiuū intrinsecum nisi respectu motus localis tm̄. Amplius qualitates attribute alterationi sunt duobus modis, vt scribit Cōmen. in. 7. physi. in cō. 11. primæ. vt sunt caliditas/frigiditas/humiditas/& siccitas. & secundæ vt raritas & densitas. Et idem hz ibidē in cōmen. 15. vbi habeṫ qđ raritas & densitas sunt rerum qualitates insequentes calidū & frigidum, si igitur elementa possent per se rarefacere aut cōdensare seipsa, sequeretur qđ possent seipsa calefacere & infrigidare, quia raritas & densitas insequuntur caliditatē & frigiditatē, vnde Cōmen. in lib. de substātia orbis. d. cap. ꝑ. qđ qñ aqua transmutatur in aerem per calefactionem peruenit ad tantam raritatē cum qua non potest

ſtare ſua forma, ⁊ econtra qñ frigiditas condenſat aerem peruenit ad tantã denſitatẽ qđ forma aeris ſtare non poteſt, & ſic conuertitur in aquam. Amplius Cõmen. & Phs in quarto cęli ⁊ mũdi in tex.cõ.24. dicunt qđ alterans maxime in ſimplicibus ſemper dicit̃ eſſe extrinſecũ ab alterabili. Et Phs ꝑ de gene. & corru. tex.cõ.78. dicit qđ cõtinuũ & vnum ⁊ idem ens ipſum à ſeipſo eſt impaſſibile, naꝫ cuꝫ alteratio fiat per contactũ. 7. phyſi. tex.cõ.12. contangẽtia autẽ ſunt, quoꝝ vltima ſunt ſimul, ſequitur qđ alterans & alteratum dñt eſſe loco ⁊ ſubiecto diſtincta, iſta eniꝫ eſt ratio quare ethicus non ſentit ſuam febrem, ⁊ tñ alij febriẽtes febre humorali aut effimera ſentiunt, quia ſentire in qđdam pati & moueri conſiſtit, & ſenſatio ẽt fit per cõtactum, ⁊ ideo quia febris humoralis dependet ab humoribus, ⁊ effimera à ſpiritibus quæ ſunt corpora loco ⁊ ſubiecto diſtincta à mẽbris in quibus fit alteratio, ideo ibi eſt motus & ſenſatio, ſed in ethico calor ille eſt infixus ⁊ impreſſus in mẽbris, ⁊ calor innatus eſt corruptus, ⁊ non eſt ibi mala cõplexio diuerſa, ſed eſt facta ⁊ radicata in membris, habitibus aũt exiſtẽtibus in materia ceſſat motus, amplius ſtante eadẽ cã dicit̃ eſſe idẽ effectus, ſed cã quare elemẽta non põt ſe alterare ſm alterationẽ factam in primis qualitatibus eſt, quia alterans dicit̃ eſſe diſtinctũ loco & ſubiecto ab alterato & eſt vniformitas, quia ſunt corpora conſimiliũ partiũ, ⁊ iſtę cauſę ẽt ſunt in raritate ⁊ denſitate quare ⁊c. ¶ Dicamus igit̃ nos ſententiã verã, ⁊ quadrantẽ ſenſatis ⁊ vię Auerrois, dico qđ ęquiuocatio plerũqꝫ decipit intellectus nobiles. Iõ ſcire debes qđ raritas ⁊ dẽſitas qñqꝫ ſunt qualitates de tertia ſpecie qualitatis, ⁊ inſequũtur qualitates primas. vꝫ. caliditatẽ ⁊ frigiditatem, ⁊ tales acquirũtur per veraꝫ alterationẽ, de iſtis loquitur Phs ⁊ Cõmen. in. 7. phy. 11. ⁊. 15. vt fuit allegatum. qñqꝫ autẽ raritas ⁊ denſitas ſumunt̃, vt ſunt accidentia pertinentia ad ꝑdicamentum ſitus. De his loquit̃ Cõmen. primo meta. in cõmen. 15. vbi inquit denſitas ⁊ raritas non faciunt tranſmutationẽ in ſubſtantia, neqꝫ in qualitate cuꝫ ſint de ſitu. Et videt̃ eſſe de intentione Ariſto. ibidem arguentis contra Empedoclem aſſerentẽ generationẽ ⁊ corruptionẽ fieri per congregationẽ ⁊ ſegregationeꝫ. Et tunc dico qđ eſt magna differentia, vt raritas ⁊ denſitas ſunt qualitates, & vt ptinent ad ꝑdicamẽtũ ſitus, quia vt ſunt qualitates acquruntur per ſe per motũ alterationis ⁊ inſequũtur calidũ ⁊ frigidũ, & præcipue in iſtis corruptibilibus qđ dico ꝓpter raritatẽ ⁊ denſitatẽ in cęleſtibus corporibus quæ ęquiuoce dicuntur cũ iſtis, vt. d. Cõmen. in. 2. ca. de ſubſtantia orbis. ſed raritas ⁊ denſitas vt pertinent ad ꝑdicamẽtũ ſitus, ſic acquirũtur per motum localẽ ſaltem per accidens, quia ad ſituꝫ non eſt per ſe motus. vt. d. Phs in. 5. phy. tex.cõ.10. & Cõmen. contra Auic. ſexto phyſi. cõ. 21. & 4. phy. cõ. 43. ſtante iſta diſtinctione dico qđ ſi loquamur de raritate ⁊ denſitate quæ ſunt qualitates tertię ſpeciei, elementa non hñt principiũ intrinſecum actiuũ alterationis talis, ſed ſolum paſſiuũ. nam ſi haberent, poſſent ſe calefacere ⁊ infrigidare, ſicut ſupra dictũ, immo talis rarefactio ⁊ talis condẽſatio inducuntur ab extrinſeco agente alterante ipſa, ſicut ⁊ alię alterationes quæ ſunt ſm qualitates primas. Secũda cõcluſio elementa quo ad raritatẽ ⁊ denſitatẽ, vt raritas ⁊ dẽſitas importãt diſtantiaꝫ partiũ ⁊ approximationẽ, & per ↄñs vt ſpectant ad ꝑdicamẽtũ ſitus inciatur ẽt dependent ab extrinſeco agente tranſmutante ea per motum localẽ. nam motor extrinſecus per motum impulſionis condẽſat aerẽ ⁊ aquam, ⁊ per motum expulſionis in talibus inducitur raritas, ⁊ iſti ſunt motus locales. vt patet 7. phy. tex.cõ.10. vt videmus de motu proiectoꝝ, vnde lapillus proiectus in aqua condẽſat aquam in loco in quo cadit fit centrũ circuli parui, & ille facit alium maiorem donec deueniat ad latera continentis. vnde Cõmen. in. 8. phyſi. in cõmen. 32. dicit qđ elementa innata ſunt recipere denſitatem ⁊ raritatem ab extrinſeco ⁊ patiuntur quandã penetrationem in ſuis partibus, vnde iſta penetratio nihil aliud eſt, niſi quia qñ mouentur ⁊ impelluntur ab extrinſeco mouente, tunc conſtringuntur ⁊ condẽſantur inquantum occupant minorem locum, ita qđ talis denſitas nihil aliud eſt, niſi reductio partiũ in minorẽ ⁊ anguſtiorem locum. Et quia eſt ſententia Auer. & Ariſto. in. 3. cęli. tex. cõ. 28. qđ elementa in motu violento ſunt talis nãę, quod vbi ſumpſerunt initium motionis ab extrinſeco, poſtea mouẽtur ex ſe, tũc dico qđ aer qui fuit condẽſatus in principio ex impulſione facta ab extrinſeco motore, ille poſtea impellit alium, ⁊ ad illam impulſionẽ ſequitur denſitas alia ꝗ penetratio in ſuis partibus modo declarato. Alter vero vim paſſus expellit alium, ⁊ ex illo motu in expellente acquiritur rarefactio. i. diſtrictio partium in impulſo acquiritur condẽſatio, ſic igitur in iſto modo condẽſationis & rarefactionis elementa poſtq̃ aſſumpſerunt impedimẽtuꝫ ab extrinſeco ex ſe per motum localem ſe condẽſant ⁊ rarefaciunt, ſed iſta non eſt alteratio, ſed eſt motus localis ꝑ quem elementum vim paſſum reſpectu motus localis per ſe quęrit locum, aut loci diſpoſitionem naturalem, & per accidẽs acquiritur ſitus. Et iſto modo non ſequitur quod elementa habeant principium intrinſecum actiuum per ſe motus alterationis, vnde æquiuocatio decepit expoſitores, ſicut vides.

HERMOLAI BARBARI PATRITII VENETI

Zachariæ Equitis fily in Paraphrasim Themistij Peripatetici Prefatio. Ad Sixtum. IIII. Ponti. Maximum.

QVI TIBI *studiorum suorum opera nuncupant, Pontifex summe Sixte quarte: aly id agunt: vt te vtcunq; sibi promereantur: aly/ vt fructum aliquem sentiant iudicij tui de se: aly/ vt abs te tantũ probentur: aly ob alias causas. Ego vero hæc tibi dedico: tum vt meam in te obseruantiam præsertimq; Zachariæ patris, qui istic ad te pro Venetis agit legatus, agnoscas, tum vel maxime vt te pro fide ea, quæ a me tibi vt principi meo debetur, summa instituti illius tui preclari & diuini commoneam: quod protinus quàm creatus Pontifex es flagrãtissime amplexus videris adiuuandi prouehendiq; literas: quæ proculdubio sine auctoritate & diligentia doctissimi Principis aut interituræ penitus videbantur: aut ad pristinam barbariem redituræ. Nam & ingenia vndiq; conduxisti: & bibliothecam opulentissimam ere tuo impensaq; publicasti. Nunc te obsecrant obtestanturq; bonæ omnes artes: ne (quæ tuæ maximæ occupationes sunt) negligentiuscule in posterum habeantur. Errant qui credunt grauius esse cum quibusuis hostibus: quàm cum imperitis & indisertis bellum. Intestinum hoc: & intra parietes: ac perpetuum. Illud externum temporariumq;. In eo libertas: imperium: vita sub alea est. In hoc labes animi certa. Per illud desinas viuere vt res pessime cedat. Per hoc viuas omnino: sed viuas non homo. A barbaris/ a feris/ a uulgo/ differimus: quod literas habemus: illi non habent. Ceteris vincimur. Tolle hoc discrimen: deteriores simus quàm feræ quàm vulgus. Hoc tibi (quod cæpisti) spectandum identidem premendumq; assidue propositum est. Nullæ sint cogitationes tuæ tam multæ: tã arduæ: quæ curam tibi hanc aut excutiant aut offundant. Sub Nicolao Principe exerere se ac reuirescere studia ceperunt. Nisi tu (quod facis) facere perseueres: necesse est consenescant denuo atq; decedãt. Igitur Themistium è familia Aristotelis elegantem Philosophum: ad te in latinum sermonem conuerti: ratus non ingratissimam tibi rem me facturum: si philosophia ea (quæ de natura est) latinis literis quanta modo legitur in scholis contineretur. Videbam nihil incultius, horridius: ineptius: quàm partem istam litteraturæ haberi. Placuit periclitari in Themistio, an istæc quoq; proprietatem & lucem Romanæ linguæ reciperent.*

OPPIDO quàm laboratum mihi in hac interpretatione est: non tam quod nihil iuuari ab his auctoribus potui: qui Aristotelem commentati fœde ac barbare pridem sunt, quã quod ne ab illis quoq; qui ætate nostra latinã eloquentiã professi: græca eius Philosophi cõmẽtaria transtulerunt. Horum pleriq; dum alienam inscitiam insectantur: suam prodidere. Adeo omnia ab his peruerse deprauateq; sunt perscripta: vt si quis interpretationes eorum cum illis veteribus conferat quas reprehendunt: vel in aliqua Aristophanis libra aut Critolai appensas examinet: vtræ earum vergant internosci non possit. Percensere sigillatim quęcũq; peccassent, nisi plura eorũ essent errata quàm verba. Alioquin nõ incessendi quẽquã lacerãdiue studio, sed iuuandi bonas mẽtes hęc scribimus. Magnã incõparabilẽq; iacturã nõ pridem fecimus Pontifex maxime in Theodoro Gaza, qui vir græcus latinos omnes in hoc munere scribẽdi interpretandiq; superauit. Is si diutius vixisset: linguã latinã hac quoq; parte locupletasset. Quot & fecit ĩ libris illis absolutissimis de animalibus Aristotelis: & Theophrasti de stirpibus. Hic vnus mihi certare cũ vetustate ipsa visus est: hunc mihi quẽ colerẽ quẽ imitarer proposui: ab huius scriptis adiutũ me & fateor & prædico: hunc ego non magnopere incuriosius legi: quã. M. Tulliũ/ Plinium/ Columellam/ Varonem/ Senecam/ Apulegium: & cæteros: quos in hoc genere cõmentandi diligenter euoluere necessarium est. Ne ille quoq; minimus labor noster fuit: quod in his libris vertendis: non modo nõ expressimus verbum e verbo: quod interpretes in indisertos solere Cicero meminit: sed libere & translationibus & figuris & tropis vsi sumus ad morẽ Romanum sensibus stantibus. Lusimus arbitratu nostro: sed sententiã integrã dedimus auctori. Tantũ vero abest, vt aliquid pretermiserimus dissimulauerimusue: vt illud periculũ sit: ne quod eruditioni impense studuimus addidisse aliqua potius quàm detraxisse inuisoribus videri possimus. In plenũ nõ tam latinũ reddere Themistiũ quã certare cum eo volui. Hęc enim laus (vt ille ait) linguę latinæ est: vt græcã proprietatem & gratiam in transferendo aut ęques: aut etiã antecellas. Hoc me non dico assecutũ fuisse: sed crimen meum confiteor: laboraui planẽ hoc ambitu: sed an effecerim quod quærebam, alij iudicent, ipse certe mea nec magnifacio nec probo. Sed quid te Princeps humanissime oratione longa detineo: finem faciam si quædã de Themistio dixero. Is Libanij sophistæ & Iuliani Cæsaris temporibus floruit. A quibusdam abbreuiator creditus Alexandri ex Aphrosia de est, sed falso. Nam & ab eo dissentit haud timide, quom collibuit, & ab ordine ac serie eius euariat. Pręterea ipsemet se paraphrasten Aristotelis facit. Est autẽ paraphrasis exercitamenti apud rhetoras genus. Ea finitur a gręcis hoc modo, vt sit quæ narrationi proportione respondeat, aut sic in qua vertimus aliorum scripta. Non in alia quę humiliora grandioraue sint, vt a metaphrasi differat, sed in paria sensu modo seruato, quod & Fabius duobus locis sic explicat. Tum mutatis verbis interprętari. Tum paraphrasi audacius vertere, qua & breuiare quędam et exornare saluo modo sensu dimittitur, quod opus consumatis professoribus difficile qui commode tractauerint cuicunq; discendo sufficient. Alio item loco. Sed & ipsis inquit sententijs addicere licet oratorium robur: & omissa supplere: & effusa substringere. Neq; ego paraphrasin esse interpretationẽ tantum volo: sed circa eosdem sensus certamen atq; æmulationem. Dictus est & a quibusdam ecphrastes. Est autem ecphrasis mera puraq; enarratio. Quod ergo diximus inter initia doctissime Pontifex susceptum abs te patrocinium literarum ne desere, cum dico literas: philosophiam intelligo: quę coniuncta cum eloquẽtia sit. In te eruditio summa: & summa fortuna. Facile super possumus temporibus tuis futurum, vt recta studia volente te (nam potes nec alius potest) ad dignitatem pristinam reuocentur. Vale. Venetijs. M. CCCC. LXXX.

INDEX OMNIVM CAPITVLORVM PRIMI LIBRI POSTERIORVM.

INDEX SECVNDI LIBRI.

✠✠

INDEX OMNIVM CAPITVLORVM PRIMI LIBRI DE ANIMA.

INDEX SECVNDI LIBRI.

INDEX TERTII LIBRI.

FINIS.

INDEX CAPITVLORVM LIBRI PRIMI DE MEMORIA ET REMINISCENTIA.

INDEX SECVNDI LIBRI.

INDEX CAPITVLORVM LIBRI DE SOMNO ET VIGILIA.

INDEX CAPITVLORVM LIBRI DE INSOMNIIS.

INDEX CAPITVLORVM LIBRI DE DIVINATIONE PER SOMNIVM.

FINIS.

THEMISTII EVPHRADAE PERIPATETICI NOBILISSIMI, Paraphrasis in Posteriora Analytica Aristotelis, interprete Hermolao Barbaro Patritio Veneto, viro clarissimo.

FACTVRVM Me superfluo iuxta perambitioseq; sentio, si Aristotelicarum cõmentationum, post tales, tantosq; authores interpretationẽ iustam aggrediar: prẹsertim quomodo haud temere multa inuenias, quæ illi perinde nõ dixerint: alioquin, ut omissa pauca sarcias, tantum laboris à capite retexere, simile fecerit, ac si Phidiæ Mineruã reformare de integro uniuersam instituas, ut aut amentum soleis, aut ansulam crepidis, aut ligulã baseis, aut quid aliud pauxillum, quod subsultet, reponas. Quòd si pṛetermissa morositate disputationis, summas rerum per cõsectaria collegero, iisq; limatam & cõpendiariam ennarationem adiunxero, breuitatemq; & seriem Philosophi ex summis uiribus persecutus imitatusq; fuero, uidebor utiq; rem nec uulgatam, neq; admodum inutilem noscentibus hæc parasse. Quod genus exploratæ utilitatis iis erit, qui aliquando libros Aristotelis legerint, ut quomodo propter prolixitatem explanationum repetere semper atq; adire illas non possint, habeant saltem aliquid quò se conferentes, in memoriam facile reuocent, quorum se repens fortè obliuio tenuisset. Hac igitur forma (qua dixi) primum institutionem, eam quæ Posteriorum analyticorum, id est, resolutoriorum inscribitur, ingressi sumus exponere: quod quidem laboris nostri auspicium statim tibi dicauimus, nuncupauimusq; cum ut ad exquisitiorem doctrinam tibi aliquid operis usus q; conferremus, tum uel maxime, ut hoc quasi donario, ãdmonitus esses amoris erga te nostri. Equidem in commentariis iis neq; dissimulatum iri opinor, neque ignoratum, sicubi decessum de uia est. Quomodo enim pleraq; omnia Aristotelis scripta, quasi de composito, caligine quadam offusa oppletaq; habeantur, illud potissimum opere hoc intelligitur, cum ob ipsum genus elocutionis, quod (si alibi) maximè pressum hic, pṛecisum q; est: tum ob capita quæ nullo ordine uisuntur disposita. Quamobrem ab iis qui hæc cognoscent, impetranda uenia est, uti ne damnent, siqua liberius exornauero ampliaueroq; (nec enim totidem uerbis exigi possunt obscura) aut siqua paulo audacius uertero, commutauerõ ue: quod facere oportet, ut capita rerum continentius & cohibilius collocentur. Quòd si quædam quoque breuiauero, causæ sunt quibus in eo coargui aut taxari non possim. Nam quæ tametsi artificiosam seorsum contemplationem habere possunt, nõ multum tamen conducunt. Ad peritiam demonstrandi ineptissimus sim, si oratione longa circumloquar: alioquin cui propositum sit, quæ ad hoc negotium pertinent, non scrupulose & anxie, sed leuiter & commode persequi.

Omnia fere Aristo. scripta sunt de cõposito caligine offusa.

Paraphrasis modus.

ℭ *Antequam quid sciatur, prænoscere aliquid oportere.* Caput I.

QVicunque ad aliquam intellectualem doctrinam aut disciplinam accedunt, necesse est principia quædam naturalia teneant, per quæ aliquid de iis, quorum amplexuri scientiam sunt, prænoscant. Non enim omnia accipere possumus à docente: sed aliqua sunt quæ quasi suppetias ad discendum, domo afferre oportet, sine quibus frustra aditum in scholas feramus. Proinde docemur à geometra punctum esse quoius nulla pars sit: sed antequam doceremur, compertum habuimus, quid nomine partis indicaretur. Arithmeticus monstrat numerum imparem esse, qui secundum inæqualia diuidatur, sed nos quid esset inæquale præsciuimus. Non solum autem doctrinas, disciplinasq;, sed artes quoq; anticipatione ista consequimur. Discimus ædificare, sed non, antequam quid lapides, quid intritum, quid maceries esset, nossemus. Discimus dempsare pelles, & sutoriam facere, sed

tum demum quomodo, & quid esset corium, & quid culter, & quid subula, perceptum nobis est. Eodem modo fabrica nauium, excussoria, statuaria, textoria: postremo omnis utensilium peritia, suis quæque præsumptionibus & antegressionibus condiscuntur. Maxime [a] uero ratio hæc manifesta in eorum artibus est, quæ Sermocinales dicuntur, quales qui rhetores & dialectici profitentur. Dialectici syllogismo agunt & inductione: Rhetores, qui & Sophistæ uocantur, commentationibus & exemplis: in utroque genere necesse est quædam aut singularia, aut assumptiones, aut similia cognosci, antequam explorata conclusio sit. Cæterum [b] non modo qui ab aliis instituuntur, sed & qui ipsi à se inueniunt, ex initiis quibusdam non dubiis, ad id quod dubitatur, quærendum & demonstrandũ mouentur. Quòd si hæc uera sunt, necesse est omnem [c] rationalem doctrinam, disciplinamq; ex notitia aliqua antecedenti, & quasi præcurrenti contingere. Nec perturbent nos quæ sensu percipiuntur, quippe quæ nulla cognitio præeat: quandoquidem hæc neque per disciplinam, neq; per aliquam institutionem intellectualem noscuntur.

[a] *Ea Themistij, verba* ἐπὶ τῶν διαλόγουσι διδασκόντων *interpretatus est: quę sermocinales dicuntur: sed & alio fortaßis modo latine ex primi potest: quod The. voluit: hoc est maxime vero ratio hæc manifesta in eorum artibus est: quæ dum docent ratione vtuntur:* λόγος *enim rationẽ etiam significat: quibus vero rationibus vtantur ipsemet exponit. Dialectici syllogismo agunt &c.*

[b] *Hic videtur Themistius alludere expositioni Philo. vt tum de inuentione: tum de scientia quam ab alys docemur: separatim loquatur Aristo. in hoc principio.* [c] *Quod nostri intellectualem exposuerunt: id rationalem The. dixit, & recte quidem: quasi dixerit: quæ ratiocinatione & discursu constet. nam eam vim habere videtur grecum illud verbum* διανοητικὴ *apud Aristo.*

Duas esse prænotiones, vt sit, & quid sit. Caput II.

IN quibus itaque prænoscere necesse est, in iis dupliciter contingit prænoscere: aliqua enim quòd sunt (siue ut sint) necessarium est præsumere. Aliquorum quid nomen significet, oportet præscire. Nam quærentibus quamobrem à magnete ferrum trahatur? prænoscendum est, ferrum à magnete trahi, & mores pati solere. Quærentes item, quidnam motus tempus ue sit? exploratum habere debemus, cognitione quòd sunt In quibus uero id sciscitamur docemurq;, sint, nõ sint (uerbi gratia: sint, non sint, dii: sit, non sit, prouidentia) in iis necesse est quid uocabulo indicetur prænosse. Adeo scire rem esse impossibile est, nisi scierimus, quid eius rei nomine designetur Contrà fieri potest ut sciatur quidẽ, quid nomen rei significet, sed nesciatur an sit. Nemo enim est qui ignoret, quid Scillæ, quid Hippocentauri appellatio denotet, sed an sit dubitare & ignorari omnes uidentur. Nec enim putandum est, idem esse significatum nominis, & id quod sub hoc uerbo quid sit rei esse, intelligitur. Sed duo hæc interstitio insigni dissentiunt: nam significata omnium uocum etiam imperitissimis, & uulgo sunt perspecta. Neque enim ullum tam stupidum mancipium est, modo eadem nobiscum lingua sit, quod audiens hominem rogari, equum adducat, aut arculam posci caligam afferat. Quid tamen illæ res sint, & quod illis esse non nisi exercitatissimis, facile traditu depromptuq; est.

Conclusionem antequam demonstrationes, partim sciri, partim nesciri. Caput III.

EX iis quæ modo diximus, patere intuitu potest inter cognoscere & discere nõnullam constitui differentiam oportere. Qui cogniturus aliquid est, prę nosse aliquid debet: qui condiscit, potest contingere ut nihil prænoscat. Prętera cognoscuntur, quæ prius quodam genere scieris: Discuntur sæpenumero quę nescieris, sed simul atque discuntur, obiter & sciuntur: quoiusmodi sunt ea quæ sub uniuersali aliquo, quoius noticiam ante habueris continentur. Nam qui scit omne triangulum duobus rectis pares habere angulos interiores, nec sciat hoc triangulum esse, quod hac scheda deliniatum sit; quom primum oculos ad hoc triangulum coniecerit, statim utique agnoscet & discet. Non

tamen eodem modo agnoscet & discet, sed discet triangulum esse, agnoscet duobus rectis pares habere. Nam triangulum esse nunc demum uidit, didicitq́; sed habere hoc duobus rectis pares, in illo uniuersali pridem cognouit. Quom enim cognitio designati huius trianguli duo hæc requirat, & ut triangulus esset, & ut duobus rectis æquales habere intelligatur, primū, id est triangulum esse, usurpamus conspectu atque ita discimus: alterum, id est duobus rectis æquales habere syllogismo complectimur. Quippe ad quod sensus aliquis non possint attingere, sed mens & demonstratio. Demonstratio autem citra cognitionem uniuersalis nō consistit. Quum enim omni triangulo affectio illa insit duobus rectis pares habere treis angulos: quoniam hoc quod cernitur, est triangulus, continuo duobus rectis pares habeat, necesse est. Proinde si descriptus in abaco triangulus occulatur, partem fateberis nescire, hoc est an hic duobus rectis pares angulos habeat: quia nescias utrum uspiam triangulus sit. partem non fateberis: quia de illo in communi & uniuersaliter noueris. Quapropter captiones illæ quæ ab authoribus suis senticosæ confragosæq́; appellantur, pertimescendæ aut defugiendæ nō sunt, sed iis fidenter conferendus pes est. Nostin omnem binarium parem esse? Annuente hoc rectat hic (inquiunt) quem intra pugnum condimus, nec binarium nostin esse, nec parem. Eo fieri ut eādem rem scire & nescire dicaris. Sed postremum hoc concedi potest, neq; absurdum est: Noui uniuersalem affectionem binarii: an uero usquam binarius sit, ignorare possum. Non quòd id, quod scio, ignorem, sed quod sciam quidem in uniuersum, sed sigillatim ignorem. Exempli gratia: scio omnem hominem animal esse, sed eum qui Sardis inambulet, neque hominem esse neque animal scio. Non enim eo modo diluendum sophisma est, quo multi conantur, qui negant se binarium scire parem esse, sed fatentur scire omnem quem binarium esse intelligant. Solutio hęc periculosa controuersaq́; est. Nam illa proculdubio nobis sciuntur, quorum approbationem demōstrationemq́; aut habemus aut accepimus. At accepimus non cum ista adiunctione, uidelicet eum binarium esse parem, quem nos binarium esse nouerimus: sed simpliciter absoluteq́;. Nam demonstrationes de omni binario & de omni triangulo promiscue solent constitui. Et Hercules, quantum mea fert opinio, nihil uetat, quin ea quæ discimus, partim scire, partim ignorare possumus. Item ex his partim prænosse, partim quærere & scrutari contingat. Eadem ratione ratio Platonis refellitur, quæ posita est in illo libro qui ab eo inscribitur Memnon. Ibi nititur ostendere omnem inquisitionem impossibilem uideri. Argumentor quod necesse sit eum qui inquirit, id inquirere quod nesciat, in quod si casu aliquo inciderit, offenderit ue, non animaduertat nec recognoscat id esse, quod quærebat: quòd si omnis inquisitio gratia discendi suscipitur, inquirere uerò nemo possit nisi cognoscat, alterum duorum relinquitur, aut nos nihil omnino discere, aut ea discere, quæ antea sciebamus. Ita enim demum uenire quem in cognitionem rei aliquoius liceret, si intelligatur ea res esse, quam quærebat. Quemadmodum & seruum fugitiuum, quoius nec formam, nec indicia aliqua, quibus habeat cognosci, detineas nunquam neque inuestigare possis, neque à fuga retrahere. Quem uero de facie cognoscas, & inquirere & inuenire facile sit. Huic rationi, uel cauillo potius, uidetur Plato manus dedisse. Nam & fatetur ea nos discere quæ sciamus, atque *hoc quod quis uidetur doceri, nihil aliud esse, quàm recordari, & reminiscendo cognoscere. Nos uero disfetre ista plurimum dicimus: Nam possunt addisci, quæ prorsus ignores: cognoscuntur quæ ante cognoueris. Nec quicquam prohibet, quo minus is, qui discit, sciat ea quæ discit, sed alio utique atque alio modo: ut dictum prius est. Sicut nihil obstat, quin omnis doctrina disciplinaque ex principiis quibusdam confessis & compertis euadat, quæ ad id quod inconfessum, incompertumq́; est, perducant. Ac per hæc docuimus an quæri & demonstrari aliquid possit. Nunc quid sit demonstratio persequendum.

Memnon Platonis.

Apertiora esse videntur hoc in loco græca Them. verba: ipse enim sic ait δῆλον δὲ ὅτι τὸ γνωρίζειν καὶ τὸ μανθάνειν μικρὸν διαφέρει, εἴ γε τῶν μὲν προγινωσκομένων ἡ μάθησις καὶ γνωρίζει μὲν ἃ πρότερον τίς ἐπίσταται καί τοι γε ἔνια καὶ γνωρίζειν ἐσὶν εὐθὺς καὶ πρῶτον μανθάνοντα ὑποῖα. *&c. quorum hæc uidetur esse fidelis interpretatio: potest paruam intercedere differentiam iter adiscere & cognoscere. siquidem disciplina eorum est quæ prænoscuntur. ea etiam aliquis cognoscit quæ sciuit prius: uerum fieri potest ut quis nunc primum aliqua cognoscat. eaque didicerit prius: quoius modi sunt ea quæ sub uniuersali &c.* * *Themi. uero græce hoc in loco sic ait.* καὶ τὸ μανθάνειν, οὐδὲν ἕτερον τοῦ γνωρίζειν *cuius hæc potest esse fidelis interpretatio. atque adiscere nihil*

aliud prorſus eſſe quam agnoſcere. nos uero &c. *Id quod Ariſto. ſimpliciter dixit exponere uidetur Themi. proprie ſicuti etiam Ioan. Gramma.* *Noia qui ſint alij ſciendi modi de quibus poſterius agendum eſſe dixit Ariſto.*

ℭ *Quid ſit ſcire, & quid ſit demonſtratio.* Caput IIII.

VErbum ſcire bifariam dicitur, latius, preſſius: Latius, quum omnem noticiam, qualiſcunq; ſit, ſiue de ſolis accidentibus rei, ſiue alia ratione quæſita, ſcientiam uocamus: Preſſius, quum cauſam illam tenere credimus à qua res, ut ſit habet, & quæ cauſa eſſe cognoſcitur. Nec putamus id aliter eſſe poſſe ac ſit: hęc propria, hæc ſimplex & abſoluta ſcientia eſt. Indicium quòd omnes qui aliquam ſcientiam profitentur, conditiones has aut habere ſe cogitant, aut uero iam habent. Sunt & alii modi ſcientiæ eius quæ propria eſt. Nam & definitionum noticiæ & ſumptorum, quæ quòd prima ſunt, demonſtrari non poſſunt, ſcientiæ appellantur. Nec diffitendum eſt cognitionis hoc genus contineri ſub ſcientia propria ut ſpecies. Eam uero ſcientiam qua de modo agitur, demonſtrationem uocamus. Eſt enim demonſtratio ſyllogiſmus ſcientiam pariens. Porro ſi neceſſe eſt in ſyllogiſmo propoſitiones cauſas eſſe concluſionis, illi uero qui ſcire ſe arbitratur, conuenit ut cauſam rei cognoſcat: nimirum utrunque in propoſitionibus demonſtrationis exigitur, & ut efficaciam habeant concludendæ conficiendæq; rationis, & ut cauſam rei demonſtrandę contineant. Nam quamuis cauſam concluſionis huius: ignem hic deurere, ſit cinis pridie relictus, non tamen cauſa rei dicendus cinis eſt, quia cinis ignium cauſa eſſe non poteſt, ſed ignes cineris potius. At in demonſtratione utrunq; requiritur, ut cauſa concluſionis cauſa etiam rei ſit, quæ concludatur. Sed quia cauſa omnis & prior & potior effectu eſt, neceſſe eſt, propoſitiones quoque & proprias & priores & potiores eſſe concluſione. Et quoniam ſcire conuenit, quando credimus eſſe aliter non poſſe, quàm ſit, iccirco ueras haberi propoſitiones oportet. Si enim falſum aliquod continerent, ſequeretur ſcientem opinari eſſe, quę non eſſent: ueluti ſi ex falſis propoſitionibus induceretur diametrum eſſe cõmenſurabilem coſtæ. Sed ſi omnis doctrina & diſciplina pręnotione anticipationeq; paritur, neceſſe eſt & in demonſtratione hoc probari. Hac de cauſa oportet notiores eſſe propoſitiones, quàm concluſionem concedi. Prænoſci uero has neceſſe eſt non ſolum uno modo, id eſt cognitione, quid indicent nomina: ſed etiam illo, cognitione quòd ſint. nam in hoc ſita ueritas eſt. Sed teſtemur breuiter, quæ propoſitionibus demonſtrationis neceſſaria diximus. Ea ſunt hæc: Vt cauſæ ſint, ut priores, ut potiores, ut propriæ, ut ueræ, ut notiores. Plane demonſtratio omnis non ſolum ex prioribus, ſed etiam ex primis conſtat. Si enim ſumpta demonſtrari per alia ſumpta poſſunt, priora quidem concluſione uidebuntur eſſe, ſed non prima. Si uero aliqua omnino demonſtratione non egent, ſed per ſe probabilia manifeſta ue ſunt, hæc prima & ſumma intelligantur neceſſe eſt. Quod genus ueteres profata & proloquia, & enunciationes ut ſic dixerim, immediatas, & dignitates appellant, in quæ reliqua conferentur, & per quam ſumptiones quæ ſyllogiſmum optimatem conſtituunt, approbarentur. aſſererenturq;, eoq; & principia demonſtrationis uocantur. Quòd ſi quæ propoſitiones ita primæ & ita priores habentur, palam eſt eas priores eſſe non nobis, ſed naturæ. Nam nobis priora ſunt ſingularia, & quæ ſub ſenſum cadunt, naturæ uniuerſalia, & à ſenſu longiſſime poſita. Nam & quum notiores dicuntur, id referendum ad naturam eſt. Nec enim demonſtratio ad menſuram ſe ingenii noſtri ſumittit, ſed rectam tenet ad ueritatem uiam: nec quid ipſi poſſimus, attendit, ſed in ſolam rei naturam incumbit, illam ueſtigat, illam explorat, etiam ſi nobis ignota inconſpectaq; ſit. Nam ſyllogiſmus ſciendi in eo maximè à reliquis euariat. Quod illi tum uerum ex falſis poſſunt oſtendere, quod apud rhetores frequens eſt, tum priora ex poſterioribus: qualis uidetur ſyllogiſmus, qui ex ſigno coniecturaq; ducitur. Iam cæteri, ut concedamus, ex ueris, non tamen ex propriis formantur. Sed ita ut ſi aliquis medicus uulnera orbicularia difficilius curari & coaleſcere eo comprobet, quòd figura ea capaciſſima omnium ſit. Nec enim medico propria ea ratio eſt, ſed geometriæ. Et hæc omnia obſeruanda in iis propoſitionibus ſunt, quæ ad demonſtrationem exquiſitam & ſtabilem adhibentur.

κἂν ἡμῖν μὴ δοκεῖ etiam ſi nobis nequaꝗ ſic videat' dicit ipſe græce.

ℭ *Quid ſit propoſitio immediata.* Caput V.

PRopofitio itaque fumma immediataque dicitur, qua nulla fuperior eft, & quam nemo demonftratione alia confirmare poteft. Atque omnes hæ complexu uniuerfalium conftant. Sunt enim nonnullæ, quæ ex fenfilibus nectantur. Nam tunicam effe candidam, propofitio immediata eft, fed non eius generis, quoius effe principia demonftrationis requirunt: quippe quę uniuerfalia effe neceffe fit. Quoius rei caufam poft uiderimus. Immediatarum propofitionum quæ demonftrationi afferuiunt, aliæ ea natura funt, ut neceffe fit omnes homines, qui doceri quicquam uelint, noticiam & informationem earum impreffam & ante captam habere fine doctrina: & hęc, ut dixi, Proloquia, & Pronunciata dicuntur. Confurgunt enim & conualefcunt notiones: quædam & fenfus commutant in homine, fuapte natura, citra docentem, fine quibus nec intelligi quicquam, nec quæri poffit. Quamobrē Theophraftus illas ita finit: Proloquium fiue dignitas perfuafio quædam eft. Quoius duæ funt fpecies: Vna impromifcua, & ad ea tantum pertinens, quæ certo genere continentur: qualis illa, fi ab æqualibus æqualia demas. Altera uaga & in omne genus fufa: qualia ea, in quibus aut etiam aut nō ponitur alterutrum effe uerum oportet. Horum cognitio perinde uti congenita & communis omnibus uidetur. Ab hac ratione dignitates uocantur, & merito. Nam quorū ufus aut fimpliciter in omnibus conftat, aut particulatim in iis, quæ unius generis funt, digna proculdubio iudicantur, quibus potiffimum credatur, & quæ inter ea, in quibus pofita funt, principem locum obtineant. Atque hæc una fpecies immediatę propofitionis eft. Altera pofitio dicitur, quæ quāquam demonftratione alia ftabiliri nō poffit, nō tamen neceffario à difcente præfcitur, fed accipienda à docente eft. Pofitionis aliud genus definitio eft, aliud fubiectio. Definitio eft oratio, in qua nec effe, nec nō effe rem dicimus, fed tantum quod fit rei effe: quamuisq; fequi poffit, ut ea res fit, quoius definitionem afferimus. nō tamen hoc finiendis rebus principaliter accuramus. Nam, ut fit res, per accidens eft: per fe uero quidnam res fit, definitio exprimit. Definitiones porro folas fcire oportet. Prohinc ambigitur utrum definitio aliqua propofitio uideatur effe: & hercule nō uidetur, quū definitio quadrare & refpondere debeat nomini, quod definiatur: alioquin in eo nobis Ariftoteles clara uoce teftatur: Definitio inquit, rem effe uel nō effe non fumit. Econtrario fi nō fit propofitio, quamobrem ut fpecies propofitionis immediate affertur. Sed hoc aliis penficulandum & explicandum relinquo: mihi in trāfcurfu admonuiffe, & locum monftraffe fat fit. In duas itaque fpecies (ut dixi) pofitio fecatur: in definitionem & fubiectionem. Commune autem cuiufq; fubiectionis eft, primum nō contingere hominibus à natura, fed ab artifice præceptoreq; imprimi. tum deinde propofitionem effe. Conftat enim quicquid ī fubiectione collocatur, de eo aut ut fit, aut ut nō fit, femper afferri: quoiufmodi illę funt: Motum effe ex nihilo nihil fieri: A quocunque puncto ad alium punctum lineam rectam eduči. Ac fubiectiones quidem potiffimum appellamus, quæ uel à fe nobis perfpicuæ funt, uel fimulatque didicimus, affertione etiam noftra facile comprobātur. Quæ uero nō ita perfpicuæ funt, hæ poftulata, fiue Petitiones dicuntur: ut apud geometram, lineas quæ à minoribus angulis extrahuntur conuias fieri. Atque hæc fimpliciter proprieq; poftulata & fubiectiones uocātur. Sed aliud genus poftulatorum & fubiectionum habetur, quę neque immediatę funt, neque demonftrationis aftructu indigent: quòd fi quis illas citra explicationem in fyllogifmo conftituat, neq; fubiectiones neq; poftulata omnibus & fimpliciter dicentur, fed illi uni duntaxat, qui conftituerit concefferitq;. Demonftrationes uero nō ex talibus, fed ex prioribus certis & confeffis exiftit. Quid fit immediata propofitio quæ demonftrationi conueniat, quid pofitio, quid fubiectio, quod poftulatum, executi iam fumus.

Difficilis admodum eft hæc ambiguitate & plurimum noftris fuit molefta. caufa tamen uidetur diluere uoluiffe. quoddam pacto in uerbis illis quæ modo precefferunt: quamuis diffimulauerit.

Plus credi propofitionibus, quam conclufioni. Caput VI.

NVnc uideamus priuilegia ea, quę principiis demonftrationum tribuimus, recte an perperam fint tributa. Id fiet commodiffime, fi à capite fingula percenfebuntur. Diximus affumptiones in demonftrationibus notiores conclufione haberi, nec iniuria, quando per illas & fcire & credere conclufionem oportet. Semper enim id

quod pluribus tribuitur,ita ut alteri per alterum tribuatur,necesse est ut illi plus competat, per quod alteri cōmunicatur. Si igitur conclusiones merito propositionum & creduntur & cognoscuntur:profecto necesse est,ut propositiones amplius credantur & cognoscãtur. Qui enim praeceptorem ob discipulum diligit,nimirum necesse est,ipsum magis discipulum diligat. Ita propositiones illæ necessario notiores sunt:interim omnes ex quibus syllogismi conficiuntur,interim nō omnes, sed quædam omnino. Sunt porro aliquæ, quibus quòd admodum euidentes non sunt,ita demum utimur,quom demōstrare per alias fuerint. Quod si uerum est propositiones, quàm conclusionem plus cognosci:duorum alterum dabitur,ut aut illas per demonstrationem sciamus, aut ut in iis noscendis melius & locupletius affecti dicamur, quàm quom per demonstrationem quid scimus. Atque hoc modo circa dignitates & enunciationes primas afficitur. Nō solum autem credibiliores oportet propositiones quàm conclusionem concedi, sed etiam ut nihil ex iis quæ propositiones iis contrariæ continentur, credibilius sit. Nam si nihilo magis propositionibus quàm contrariis credas,neque cōclusioni utique credideris potius, quàm huic contrariæ. Eo credere etiam continget,posse aliter esse quàm sit confectum. Ita fiet ut complexionis scientia inuariabilis esse non uideatur.

Nec sciri demonstratione omnia, nec circulo. Caput VII.

NOnnulli autem sunt,qui male utentes iis quæ à nobis recte dicuntur,demonstrationem de medio funditus tollant. Ac nos quidem putamus,si ulla demonstratio sit,sumpta eius oportere amplius sciri, quàm conclusionem. Illis uero hoc nō uidetur,sed arbitrantur nihil sciri à nobis posse,nisi quod per demonstrationem sciatur. Nō igitur concedent propositiones amplius sciri,nisi fides iis per demonstrationis lucem accesserit. Quod si assumptiones necesse est demonstrari per alias, atque has rursum per alias semper,aut in infinitum casura inquisitio est. (Infinita autem exigi aut absolui qui possunt?) Aut si defatigatus processu desistas,sine dubio relinquere ignotas saltem illas oportebit,quibus demonstrandis præ fastidio supersessurus sis. Ex ignotis autem principiis qui possit quicquam cognosci? nam quorum principia ignorantur,ipsa quæ de principiis profluunt, sciri non possunt,nisi forte per hypotesim,id est subiectionem a diunctionemq; illorum. Sane postremum hoc uerissime dicitur,prioribus ignoratis, posteriora cognosci nō posse:illud perperam,sciri nō posse,nisi quod per demōstrationem sciatur:nam plurima sunt,quę & sciantur nec demonstrationem capiant. Profecto idem peccant & qui nihil sciri,& qui omnia sciri per demonstrationem defendunt. Sed quemadmodum notissimum est pleraq; huiusmodi esse, ut fidem aliunde & probationem requirant:ita nihilominus conspicuum uidetur,complura esse, quæ suopte ingenio cognita explorataq; sint. Immo magis etiam quàm quę cōfirmatione alterius addicuntur. Iam principia demonstrationis demonstrationes esse nō possunt, sed propositiones indubitabiles immediatæq;,& luce sua perspicuæ. His pręfecta mens est,quæ terminos comprehendit,quorum complexu dignitates,& præfata concipimus. Melius hoc modo dicitur, quàm conceditur, ea quæ noscantur omnia uideri per demonstrationem quæsita : alioquin dum infinitam illam progreßionem declinant,uidentur in circularem & reciprocam demonstrationem incidere. Hoc autem est errorem errore alio operire : ita quom ea sumant, quibus nitantur demonstrationem seruari:nihilominus concessis his necesse est demonstrationem excidi. Nam si ex prioribus & notioribus constitui demonstratio debet, impossibile autem est eisdem eadem esse priora posterioraq;,fieri nullo modo potest,ut quicquam circulo demonstretur. Nam circularis demonstratio est,in qua id quo demonstrandis aliis utimur per illa ipsa retro astruimus. Ac potest quidem accidere, ut eadem eisdem priora posterioraq; habeantur, non tamen simul nec uno responsu, sed diuerso,ut si alia ad nos,alia ad naturam referri dicantur. Demonstratio uero semper priora,quę secundum naturam sint,priora desiderat. Quod si ex prioribus secundum nos demonstratio aliqua nectitur, ut demonstratio appellari possit, nō tamen simpliciter, sed secundum nos demonstratio fuerit. Non solum autem ratione hac demonstratio reciproca euertitur,sed ob deridiculum quoq;,quod ex ea consequitur. Id tale est, A est,si A est:nam si per A ostenditur B,per B uero asseritur C,per C rursum communitur A,manifestum est A demonstrari per A : à quo enim cœpta est,in id resilire ac referri uidetur oratio. Hoc autem ambitu, nihil sit demonstratu & ex-

plicatu difficile. Multa alia incommoda iis eueniunt, quæ nos in cõmentationibus de syllogismo collegimus: quare relegandi illuc sunt, quibus ea nosse accuratius, studium est. Nos hoc loco repetere non est necesse, sed plura fortasse, quàm usus postulabat, extra negotium diximus.

Necessarias esse propositiones in demonstratione. Caput VIII.

Redeamus ergo unde sumus deducti. Dicebamus supra ueras esse propositiones scientiæ oportere: nec solum simpliciter ueras, sed etiam quæ aliter esse non possent: quod nihil aliud est, quàm propositiones necessarias facere, atq; hoc rectissima ratione. Quom enim id quoius fides per demonstrationem accipitur, necessarium sit. Necessarium autem id dicitur in artificio demonstrandi, quod aliter esse non potest: atq; hoc ita etiam nõ aliunde cognoscitur, nisi ex demonstratione & syllogismo scientiæ. Nimirum necessarias oportet habere propositiones, per quas illud efficitur.

Hæc tamen ratio non est siue aliqua ambiguitate. uidetur enim uim habere. ut ait hoc in loco Ioan. Gramma. ex quoddam principio: quod tamen ualde est dubium: quamuis ipse asserat tanquam notum fuisse ab Aristo. relictum principium. hoc est: non posse aliquod necessarium ex non necessariis concludi.

Quid sit dici de omni. Caput IX.

Deinceps enumerandæ quæstiones sunt, quæ ad demonstrationem pertinent, educendaq; ratio est, quemadmodum abundare copia propositionum earum possimus, quæ ad hoc genus quęstionum accommodantur. Initium autem à sermone de propositionibus instituto sumatur: ex illis enim syllogismus consurgit. Quoniam itaque omnis propositio ex subiecto aliquo & prædicato connectitur, scire oportet Prædicatum in propositionibus demonstrandi, non utcunq; sed per se de subiecto dici afferriq; oportere. Sed quid nam sit hoc, quod per se uocamus, declarabitur mox. Sed prius est, ut sciatur quid sit prædicare de omni: nam sine hoc, uerbum per se explicari probe non potest. Prædicare de omni est, nõ quod in aliquo sit, in aliquo nõ sit, aut quod modo sit, modo non sit. Aliud enim genus hoc ab eo cuius in libris de syllogismo habita mentio est: ibi nanque de omni appellabatur quod nõ semper, sed aliquando omnibus inesse diceretur. At hic aliter audiendum est, quod de omni affirmatur. Exempli gratia: de omni homine animal dicitur: de quo enim uerum est hominem dici, de eodem uerum alterum est animal: & si nunc unum est uerum, alterũ quoq; uerum esse necesse est. Quòd autem tale sit id quod nuncupatur de omni, constat argumento eo, quòd ii qui inductionem afferre & reprehendere hoc genus uolunt, solent alterum probare: aut quod alicui uni non insit, aut quod aliquando non insit. Atque hoc est quod de omni dicitur, siue de toto.

Quid sit dici per se. Caput X.

Per se prædicari uidentur ea, quæ quomodo de omni dicantur, in eo quod sit rei esse de subiecto dicuntur, ut de homine animal, de platano arbor, de triangulo linea. Est enim triangulus qui directis tribus lineis continetur. Porro non omne quod prædicatur de omni, prędicatur etiam per se: nam de omni cygno cãdidum prædicatur, quia & semper, & omni cygno candor inest: non tamen in eo quod sit cygno esse. Sane modus hic unus eorum est, quæ per se prædicari dicuntur, quoius usus in demonstratione primarius & maximus esse solet. Secundo modo accidentia illa, in quorum definitionibus collocantur subiecta, per se inesse dicuntur iis subiectis, quę in definitione sumuntur, declarante quid sit: proinde simitudo per se naso inest, quia definitio simitudinis nasi cauitas est. Inest per se & rectitudini linea, quia in finitione eius linea adhibetur. Nihil enim aliud directio est, quàm mensus is, qui super puncta lineæ indeclinis & æquiremus est. Inest & imparitas numero. Quid enim est impar, nisi numerus in partes inæquales diductus. Insunt & animo uirtutes, quia in finibus earum aut pars aliqua animi, aut potentia semper adiungitur. Tertia forma eorum quæ per se adsunt, pertinet ad accidentia, quæ ita subiectis suis insunt, ut non aliis prius,

quomodu ſuperficiei color. Ea igitur quæ tribus iis modis de aliquo afferuntur, per ſe afferri dicuntur. Eſt & quartus modus uerbi huius per ſe, non in iis quæ de alio prędicentur, ſed in iis quæ neq; per aliud ſunt, neq; in alio continetur: atq; hæc indiuiduæ ſubſtantiæ ſuut, Callias, Socrates, Plato. Sunt & cauſæ quædam per ſe, quæ non ex accidenti, nec forte fortuna ſunt cauſæ, ut ſi inambulante me fulſerit: non enim propterea quòd inambulabam, fulſit, ſed temere contingit. Item ſi paſtinando in theſaurum quis uffendat, non iccirco paſtinabat ut theſaurum inueniret, ſed ita cecidit. Si uero uigilante te, Socrates moritur, eueniſſe id caſu non dicimus, quia iugulatio illa per ſe cauſa interitus eſt.

Themiſtius modos quinque enumerat: quibus dici poteſt aliquid per ſe, cæteri vero omnes relicto hoc tertio quatuor tantum explicant. in ſecundo etiam de anima lib. cap. 22. huius tertij modi per ſe meminit ipſum, eiuſque rationem ibi legere potes. Duo tantum priora ſignificata eius quod per ſe dicitur: ad demonſtrationem attinent.

Qui modi eorum, quæ per ſe dicuntur, ad demonſtrationem pertineant. Caput XI.

ATque hæc poſteriora ſignificata eius quod per ſe appellauimus, adiecta ſunt amplificandi exurnandiq; gratia. Priura autem duo manifeſtum eſt ex neceſſariis conſtare. Non enim poſſunt non eſſe, quæ in definitione de nominibus, in eo quod ſit rei eſſe, dicũtur: nec quæ ita ſubiecta accidentibus ſunt, ut in definitionem eorum addantur. Cæterum ſine aliqua ratione intelligi poteſt, neceſſario eſſe ea, quę in definitione nominum collocantur. Illud nõnullam controuerſiam habet, utrum accidentia quoq; ipſa neceſſario ſint, quæ ſine ſubſtãtia ſui ſubiecti definiri nõ poſſunt. Verum hoc facilius fiet intellectuq; capietur, ſi prius quęſtiones quaſdam quæ huic uidentur attingere, ſoluerimus. Nullum igitur tale accidens poteſt ex ſua natura omni aliquoius ſpeciei indiuiduo ineſſe. Nam ſimitas omni naſu nõ ineſt, neq; omni numero paritas. Ex hoc ſequitur, ut dicere bono periculo liceat, nõ ineſſe neceſſario ſimitudinem naſo, neq; numero paritatem: atq; hoc ueriſſime dicitur, ſi quis accidentia hæc ſeorſum acceperit. Quod ſi de accidentibus iis ita ſermo fiat, ut quibus contraria ſua reſpondeant, paritati imparitas, ſimo reſimum, & ſingulis ſingula: tunc alterum contrariorum neceſſario prædicabitur de ſubiecto. Omnis enim numerus par uel impar eſt, & omnis linea arcuata uel directa. Proinde negatio unius confirmatio alterius eſt: nam numerus, qui eſſe nõ impar dicitur, ſtatim cognoſcitur par: & naſus qui neq; rectus, neq; reſimus ſit, continuo intelligitur ſimus. Sunt enim aliqua quorum contrarietas pluribus quam duobus conſtet: atq; hæc ſunt quæ inter ſe exceſſu defectuq; differunt: quoniam in his & medietas cernitur. Quamobrem ſi de quaque re aut affirmatio aut negatio uera eſt: negatio autem talium accidentium, alterum ponit in ſubiecto habili determinatoq;, manifeſtum eſt alterum illorum neceſſario ineſſe omnibus, quę ſubiecti generis natura participant. Quid ſit de omni, quid per ſe, diffinitũ iam ſit.

Quid ſit vniuerſaliter dici. Caput XII.

NVnc de uniuerſali agamus. Vniuerſale appello, quod de omni, & per ſe, & quatenus ipſum eſt, dicitur. Quare ſi quid per ſe eſt, nõ continuo ſequitur ut uniuerſale etiam ſit: nam ſecundus modus eorum quæ dicuntur per ſe, & ſequentes duo, uniuerſaliter eſſe nõ poſſunt. Neque enim propterea quòd de omni dicuntur, ſtatim neceſſe eſt ut uniuerſaliter ſint: nam album de omni cygno aſſertur, & atrum de omni coruo, nõ tamen uniuerſaliter, quia neq; per ſe. Vtrunq; igitur adeſſe neceſſe eſt iis, quę uniuerſaliter prædicãtur, & ut per ſe, & ut quatenus ipſa ſunt, prædicentur. Hæc duo nobis hoc loco audienda ut eadem ſuut. Eſt enim alterum alterius ita conſentaneum connexumq;, ut ſeparari alterum ab utroq; nõ poſſit. Exempli gratia: ineſt per ſe longitudo lineæ, quia in definitione eius aſſertur: ineſt etiam quatenus ipſa eſt. Rectitudu quoq; ineſt lineæ tum per ſe, tum quatenus ipſa eſt. Nam ſine linea rectitudo definiri nõ poteſt. Sed quæro num omnia quæ definitionem aliquoius cõminuunt, uniuerſaliter prædicentur, ut genera, ut differentiæ, quę & de omni,

& per se afferri prædicariq; conuenit An si definitionem uniuersalis reddere accuratissimam uolumus, adiiciendum est non modo ut per se, & ut de omni dicatur, sed ut primum adsit, huic, & nulli alii prius. uerbi gratia: Habere duobus rectis pares primo adest triangulo: hæc enim affectio & per se triangulo inest, & omni triangulo, quia per essentiam primumq; adest. Habere igitur duobus rectis æquales uniuersale in figura nõ est, quia omni figuræ nõ adest Nam quadrãtali nõ adest, sed nec ut uniuersali scalario: adest enim quamuis omnis scalario, & omni ęquilatero, & omni ęquipedo adsit, non tamen iis adest ut primis, quia prius adest in cõmune triangulo. Illud ergo quod omni & primum inest inesse uniuersaliter dicitur, & demonstratio ex hoc genere affectionum, siue uniuersalium constat: quamuis ad ea quoq; usum sui demonstratio porrigat, quæ sub uniuersali habentur. Nam qui triangulum continere duos rectos ostendit, ęquipedum quoq; continere duos rectos obiter demonstrat, Geometra tamen explicationem suam nõ ad ęquipedum, sed ad triangulum generatim accommodat. Nec deterreri hoc exemplo quenquã uelim, quum uniuersale subiecto æquipollere, & cum eo reciprocare conueniat. Scire licet genera quanquam in plura se quasi fundunt, hiantq;, tamen differentiis proximis inesse uniuersaliter, mox & differentias speciebus: alioquin si quis hoc negauerit, cogetur fateri demonstrationem ad solas pertinere definitiones.

Caput hoc multis videtur scatere difficultatibus. Primo enim nullam video rationem cur secundus modus eorum quæ dicuntur per se: vniuersaliter etiam esse non possit: nam exempla quæ explicantur magna ex parte. Secundo modo per se dicuntur: mihi etiam videtur Themi. ea dicere: quæ pugnent inuicem: a principio enim negauit si aliquid per se sit: statim etiam esse vniuersale. deinde vero velle videtur per se: & quatenus ipsum esse audienda vi eadem. vbi animaduerte Theophra. (ut refert Ioan. Gramma.) dixisse per se communius esse quam sit quatenus ipsum.

Ea etiam quæ hic Themi. asserit sunt dubia ualde: ex eis enim statim sequitur genus per se prędicari de proximis differentiis: quod tamen omnes reclamant: nam & contrarium uidetur Aristo. docuisse septimo primæ philosophiæ libro.

Quemadmodum circa uniuersale in demonstrando error contingat. Caput XIII.

HAudquaquam autem ignorãdum est circa uniuersale frequenter errari. Fit enim sæpenumero, interim ut qui demonstrent, demonstrare non credant: interim contrà, ut qui nõ demonstrent, demonstrare se putent. Tres adeo causas allucinationis huius noscuntur: Prima est, quom id de quo aliquid demonstramus, singulare & indiuiduum est, ut Sol, Luna, Mundus: nam quom nil sit iis superius aut cõmune, sed mera indiuidua sint, tantum unus est Sol, & Luna una, & una Tellus, & Cœlum unũ. Quotiens de iis demonstrationem aliquam nectimus, ut de terra, quòd in meditullio orbis sit locata, aut de cœlo, quod circumagatur, tum id quod uniuersale est, demonstrasse nõ uidemur. An est qui nesciat de iis, ut singularia & particularia sunt, demonstrationem componi nõ posse? Non enim de Sole ut unus est demonstramus, deliquium eius, Lunę interuentu contingere: sed ita ut etiam si multi soles essent, idem probasse demonstrasseq; uideremur. Verbi causa: si ex omni triangulo solus æquipes haberetur, quem duobus rectis æquales angulos continere demonstraremus, nihil ad rem faceret, æquipes esset necne: sed attineret eum esse triangulum, etiam si æquipedem solum extare subiectum sit. Ita quom Solem probamus maiorem terra, non in eo quòd unus est, sed in eo quòd sol probamus, eoq; necesse est demonstrationem non ad hunc solem referri, sed ad omnem solem si plures illucescerent mundo. Quare quom de singularibus rationes aliquæ astringuntur, admonendi sumus, nõ de singularibus, sed de uniuersali, quod mente concipitur astrictum & demonstratum intelligi. Altera decipuli causa est, quom species multę differentesq; ratione una conueniunt: sed illud in quo conueniunt innominatum est. Differunt discriminibus speciei numerus, magnitudo, tempus: sed in illo conueniunt, quòd sicut quatuor comparabiles numeri commutatis uicibus eisdem proportionibus respõdent, ita magnitudines quatuor & tempora quatuor. Porro de singulis demonstratio seorsum fieri solet, quia res cõmu

ne nomen nō habet, neq; natura aliqua superior est numero, magnitudini, tempori, de qua possit illa uniuersalis effectio demonstrari. Ac est quidem generaliter uerum, ut quęcunq; ita comparilia sunt, cōmutato ordine eisdem proportionibus congruant: quia uero nomen aliquod eius rei cōmune & certum afferre non est, soluitur demonstratio una in multas, atque ita de singulis demonstratum uniuersaliter uidetur: quod tamen secus est, quia nec numerus uti numerus est, neq; magnitudo quia magnitudo, neq; tempus in eo quòd tempus in demonstrationes illas sufficiunt. Pari pacto falli contingeret, si separatim de scalario probaretur duos enim rectos habere, separatim de æquipede, separatim de æquilatero. Nunc quod in iis nominatum commune habetur, ut triangulus, falli non facile est: in quibus uero nō habetur, facile. Tertia erroris causa est, quom is qui aliquid inesse omni demonstrat, credit se id inesse uniuersaliter demonstrasse. Verbi gratia: Probet Geometra si linea recta quæ super duas lineas rectas ceciderit, rectum utrinq; secus angulum faciat, duas illas lineas rectas nunquam coniunctum iri. Hoc omnibus lineis conuenit, quæ rectos angulos faciunt. Non tamen per hoc primum æque distantes sunt: nam si non utrunq; facerent rectum, sed duo, qui simul iuncti æquales duobus rectis essent, nihilominus æque distantes probantur. Illa ergo demonstratio, quæ confirmat duas rectas non coniunctum iri, primum & uniuersaliter concepta est. Illa uero quæ utrunq; angulum committi rectum demonstrat, non uniuersaliter, sed de omni duntaxat concludit. Sed quoniam discerniculo intelligitur de omni, an uniuersaliter constituta demonstratio sit. Sed constat, si idem esset triangulo, esset & scaleno: quemadmodum uestiméto & tunicæ, is qui scalenum habere duos rectos ostenderet, uniuersalem affectionem nouisset. Quáuis enim scalenos duos rectos contineat, qua triangulus est, tamen ex subiectione idem esse triangulum & scalenum conceditur. Quod si nō idem, sed alterum est, nec qua scalenus, sed qua triangulus affectionis eius particeps est: profecto ii qui demonstrationem eam de scaleno qua scalenus est, conditam arbitrantur, ignorant affectionem illam uniuersalem esse. Sed quæro qua ratione scrutari possimus duos rectos, ut scalenus, an ut triangulus habeat. Hoc enim solum nobis reliquum est ad métionem pręsentem. Igitur affectio uniuersalis per illud adest haberturq;, quo adempto, quia primum inter illa est, quæ insunt ipsi, continuo & prædicatum adimitur. Verbi gratia: huic triangulo insunt omnia hæc: esse æneum, esse scalenum, esse triangulum, esse figuram, finibus claudi. Quæritur per quod ex his, quæ modo numerauimus, affectio hæc, duos rectos habere prædicetur, de triágulo. Tolle æneum: Num propterea duos rectos demeris, nequaquam. Tolle scalenum: Adhuc duo recti superstites sunt. Tolle triangulum: Iam hic oportet prædicatum tollatur. Nec enim præterea duos rectos habere aliquis triangulus possit, si triangulus esse desierit. Sed dicet quispiam, ratione illa effici, ut affectio hæc, ad figuram, ad superficiem, ad extremitates pertineat. Nam si aut figura, aut superficies, aut extremitates tollantur, nonne duos rectos sublatum iri necesse est? Ego uero cōfiteor abiuncta figura, superficie, terminis, abituram affectionem illam commorituramq;: sed nō quia figura, superficies, termini, sed quia triangulus, abiunctis his, necessario tollitur. Si enim sine figura, terminis, superficie, incolumis esse triangulus posset, utiq; sublatis etiam is duos rectos haberi contingeret.[a] Sed hoc impossibile est. Tu uero id ita cōtemplare: Manentibus, figura, planicie, clausulis, triangulum deme: statim duo recti demuntur. Ergo habere tres, huic primo & uniuersaliter dicendum est inesse: nam aliis cæterorum abolitis non aboletur, qualia sunt, æneum esse, scalenum esse. Aliis manentibus non manet, qualia sunt figura, planicies, termini. Potest enim figura duos rectos non habere, qualis est quadrangula, & multangula. Triangulo certe seruato seruatur, perempto perimitur. Quamobrem recte dictum uidetur, uniuersalem affectionem per illud constare, quo primum abiuncto, prædicatum abiungitur. Abiungitur & abiuncta figura, superficie, terminis, sed non primis.

[a] *Si hoc in omnibus uerum fit: ut abolito subiecto prædicatum aboleatur: & eo manente maneat quando uniuersaliter & primo inest. nescio qua ratione defendi possit* Themi. *qui in præcedenti capitulo affirmabat, non ea solum quę equipolent subiectis: & cum eis reciprocant uniuersaliter inesse: sed genera etiam proximis differentiis. nam perempta differentia genus nequaquam perimitur.*

In demonstrationem necessaria ingredi. Caput XIIII.

HIs ita cognitis, palam eſt ex uniuerſalibus, & ex iis quæ per ſe adſint, demonſtrationem exiſtere. Nam ſi noticia per demonſtrationem quæſita ex principiis neceſſariis, & quæ aliter eſſe non poſſint, conſurgit: ſola autem ea neceſſaria ſunt, de quibus dicuntur, quæ per ſe in iis & uniuerſaliter continentur, manifeſtum eſt demonſtrationem ex illis conſtitutam uideri. Hanc rationem aliqui cauillantur & comparant huic: Si animalium corpora ex ſiccis & humidis conſtant, cibus & potus ſiccum & humidum eſt: ergo ex cibo & potu corpora animalium conſtant. Sed uir ſapientiſſime non probaſti ſola hęc eſſe humida ſiccaq́;, Ariſtoteles uero ſola ea eſſe neceſſaria primum oſtendit: quamuisq́; nonnulla accidentia ſint, quæ ineſſe ſubſtantiis ſuis neceſſario uideantur, ut albedo niui: quia tamen natura horum eiuſmodi eſt, ut aliquibus ſubiectis non inſint neceſſario, efficitur ut neceſſaria ſimpliciter credi non debeant. Quemadmodum ſimpliciter illa neceſſaria ſunt, quæ & per ſe, & uniuerſaliter pręd icantur. Porro ex iis quæ uera tantum ſint, conſtituere ſyllogiſmum poſſumus: ſed qui tamen demonſtratio non dicatur. Exempli gratia: Callias inambulat, qui inambulat mouetur. mouetur igitur Callias. Demonſtrare non poſſumus, niſi ad demonſtrationem neceſſaria principia conferantur. Quàm uero omnis demonſtratio ex neceſſariis ſit, argumento eſt, quòd quom demonſtrationem euertimus, infirmatione illa uti ſolemus, quòd ea quę ſumuntur neceſſaria non uidentur. Vnde ridendi ſunt, qui propoſitiones quæ demonſtrationi præſeruiunt, poſſe accipi de uerisimilibus & credibilibus arbitrantur: quod Protagoras contendit, qui propoſitiones in demonſtrationem probabiles & uerisimiles tantum addebat, quas qui nouiſſet ſcientiam conſecutum putabat. Qui uero ſcientiam conſecutus eſſet, proculdubio ſcire quid eſſet ſcientia. Sed ſi demonſtratio non ſolum ueris ſumptis contenta eſt, ſed proprias cauſas & alias conditiones, quas retro aſſeruimus, requirit, facile datur intelligi, demonſtrationem ex probabilibus non coaleſcere. Nunc quàm uerum ſit omnem demonſtrationem ex neceſſariis conſtare, probabimus. Primum nemo ſcierit quamobrem neceſſaria concluſio ſit, niſi propoſitiones neceſſarias cognoſcat. Nam concluſionem ſeorſum facile eſt, neceſſariam intelligere: unde nam autem neceſſaria ſit ſciri non poteſt, ſi propoſitiones neceſſarias eſſe non conſtet. Animal in homine neceſſario continetur, ſed ſi quis in homine propterea contineri animal credat, quia deambulet: rem quidem neceſſariam cognoſcit, hoc eſt in homine contineri animal, ſed rationem quòd animal in homine contineatur, ignorat. Præterea tale medium, ſalua concluſione poteſt extingui: quando autem medium concluſionis extinguitur, tollitur cauſa propter quam neceſſaria concluſio uidebatur. At nonne mirabile eſt? re incolumi, ſaluo qui ſciat, ratione quæ non exciderit, manente, nihilominus ignoratum id uideri. Sane concluſionem demonſtrationis neceſſariam eſſe conſenſum ferè omnium meruit: ſed ſunt qui putent fieri poſſe ut concluſio neceſſaria per medium ſequioris generis confirmetur. Ac poteſt quidem ex iis quorum uſus nihil conceditur, neceſſaria concluſio effici, & ex non ueris uera: nam licet ex neceſſariis non niſi neceſſarium ſequatur, non tamen commeat ut neceſſarium ex non neceſſariis euenire poſſit. Non enim quemadmodum contingens ex contingentibus: ita æternum ex æternis ſemper concluditur. Pluribus de hoc alio opere in mentione de ſyllogiſmo egimus. Verum qui ita ſentiunt, ignorant utrunque in concluſione demonſtrationis requiri, & quòd ſeorſum neceſſaria ſit, & quòd per demonſtrationem id habeat. Habere autem id per demonſtrationem, nihil aliud eſt, quàm per medium tale aſtringi, quo ſublato neceſſarium ſit concluſionem nec perfecte nec abſolute cognoſci, ſiue de cauſa ſiue de effectu agatur. Quamobrem ſi medium, per quod demonſtras, neceſſarium putabis, nec tamen neceſſarium ſit, perſuaſionem quidem ſcientiæ habebis, ſed ſcientiam non habebis. Quòd ſi uim medii huius infirmam proindeq́; non neceſſariam noueris, tunc nec ſcientiam, nec ſcientiæ perſuaſionem habueris. Quæ autem differentia ſit inter demonſtrationem, quæ ab effectis, & quæ à cauſis ducitur: quarum priorem quia expoſitionem continet rei, quòd eſt ſub hoc uerbo ut ſit: alteram quòd cauſam quòd ita ſit declarat ſub hoc nomine quamobrem, audire Philoſophis in more eſt: ſatis hoc loco erit exemplo monſtraſſe. Quando probamus quintum corpus eſſe quod orbiculari motu conuertitur, ipſum, ut ſit, addicimus. Quando lunam deficere interpoſitu obiectuq́; terræ oſtendimus, ipſum quamobrem explicamus. Horum utrunque ſi quis per media non neceſſaria comprobet, per demonſtrationem ſcire non poterit.

Hæc ob id dicunt, ne ratio Ariſt. uideatur ex duab' affirmatiuis cõſtare in ſecunda figura.

Quæ sunt per accidens, demonstrationis rationem non ingredi. Caput XV.

IGitur accidentium eorum, quæ per se non adsunt quemadmodum definiuimus uerbum per se, scientia per demonstrationem conciliari non potest. Non enim hic conclusionem necessariam nectere est: nam accidens, de quomodo loquimur, contingere potest uti non sit. Sed quæro quos tales proportiones, quæ de contingentibus constant, interrogare percontariq; soleamus, si conclusio necessaria sequi non potest. An quamuis de propositionibus contingentibus conclusio seorsum, & à se necessaria non euadat, tamen necessario sequitur quatenus propositiones illas admittimus. Verum ad demonstrationem artificium interrogandi non pertinet, quia syllogismum scientiæ ab eo, quòd proposita concedantur aut negentur, pendere non conuenit, sed ex ipsa plane rerum natura. Spectare autem illa solum oportet, quæ cuoiq; generi per se insunt, de quibus demonstrationes ducantur, utpote quæ sola syllogismum scientiæ pariant. Cætera accidentium necessaria non sunt, non solum ea quę adiungi & separari contingat, sed aliqua etiam quæ semper innexa adiunctaq; habeantur, ut quæcunq; non insunt per se. Nam syllogismi qui proficiscuntur à signo ferè media sumunt, quæ firma & perpetua sint: nam & lactescere semper inest mulieri quæ peperit, & ignibus fumare. Sed media hęc accommodata demonstrationi non sunt, quia in hoc genere priora ex consequentibus concluduntur. Dictum est pluribus fortasse quàm res poscebat: propositiones demonstrationis corrogari necessarias oportere. Nunc illas & peculiares & proprias requiri docebimus.

Demonstrationem ex proprijs, non ex extrarijs constare. Caput XVI.

SI necesse est medium summo, & primum medio inesse per se, manifestum est demonstrationes de genere uno in aliud migrare, aut conferri non posse. Verbi gratia: ut Geometricæ Arithmeticis congruant. Illa enim quæ aliquoi per se insunt, ex eodem genere & natura censentur, quia de substantia rei prodeunt. Quod ut facilius capiatur, paulo altius petendum nobis est. Quom in demonstrationibus uisantur: Vnum, id quod aut adesse, aut non adesse ostenditur: atque hoc prædicatum illud est, quod in conclusionem confertur. Alterum ipsa proloquia è quibus demonstratio cōmunitur: atque hæc complexu eorum, quæ per se sunt, conflantur. Tertium est genus subiectum, & natura ea de qua affectiones, & quæ per se insunt, monstrantur, ut magnitudo, ut numerus. His subiectis, uideamus quando & quemadmodum de genere in genus transitum facere demonstrantibus liceat. Palam est quom genera omnino abiuncta discrepantiaq; habētur, qualia inter se sunt ea, circa quæ Arithmetici & Geometræ uersantur, tum de genere in genus demonstrationes referri non posse. Hoc tale est: Fieri nequit ut Arithmeticæ probationes accidentibus magnitudinum conueniant accommodentur'ue. Accommodare accipimus pro eo, quod est uti iis, quæ in alia scientia demonstrantur. Quando uero genera illa quasi communicant, & natura quæ subiectis scientiis sunt societate aliqua continentur, tunc alteri alterius pręsidio uti conceditur, & pronunciata alterius ad cōmodum suum transferre. Hoc fœdere perspectiua cum Geometrica coniungitur. Confinia enim & cognata utrique genera sunt: immo ut uerius loquar, alterum sub altero continetur. Nam lineas rectas esse, & angulos rectos, & lineas æque distantes, & lineas concurrere, & omnia quorum usus perspectiuo est, Geometria demonstrat. Ab hac igitur perspectiui principia sua præcario possident. Idem ordo inter Musicem & Arithmeticem cernitur. Nam duplio, sexquitertium sexquiplum, unde ortum habent: mox à numeris ad melica & mensus canoris translata. Sed & medicina sępissime probationes à natura desumit: quoniam corpus humanum circa quod negocium arti ei est, sub corpore naturali cōprehenditur. Sed uel inde adstrui euidenter potest, quod dicimus, Geometra de nullo genere geometrica ratione monstrauerit, quod à lineis & superficiebus sit abiunctum, ut de hoc, Contrariorum eandem rationem haberi: Aut de illo, Contraria esse consequentia: immo ne de iis quoq;, quæ tametsi à lineis separata non sunt, nón tamē per se insunt: neq; in eo quòd lineæ superficies'ue, sed extranea ratione, & quę

ab earum substantia longe absit. Exempli causa:utrum pulcherrima linearum sit recta:uel utri magis,orbiculari opponatur an arcuatæ. Non enim de pulchritudine iis, neque de oppositione contrariorum, qua Geometræ sunt, agitur. Præterq; promiscua hæc uidentur, & in pluribus generibus reperta.

Quomodo intelligatur id quod dici consuetum est, scientiam unam in aliam descendere: & demonstrationes alterius alteri accommodari.

Demonstrationem non constare communibus. Caput XVII.

Locos igitur omnes uagos perinde usitatissimosq; à demõstratione reiicimus,quales in tractatibus Dialecticis executi sumus,ut qui à contrariis, à consequentibus, à similibus,à coniugatis uocatur. Iactati hi sunt & translatitii: nihil ut proprium & aliis generibus nõ conueniens,præferant.Sed quæstio est:si proprias esse oportet propositiones, quibus demonstratio farcitur, quamobrem dictum est prolo/quia & dignitates,quæ cõmunibus uerbis sunt conceptæ,in demonstrationem uenire? ut illa,si ab æqualibus æqualia demeris: item illa,de quaq; re aut affirmatio aut negatio uera est. Soluitur. Sunt hæc quidem cõmunia, sed quom utuntur iis,qui demonstrant,non ut cõmunibus si pro qualitate & natura subiecta cum adiunctione & præscriptione quadam utuntur.Quamobrem geometra postulatum illud: Si ab æqualibus non simpliciter tractat, sed cum astrictione,si ab æqualibus magnitudinibus demas.Et Arithmetica:Si ab æqualibus numeris. Enunciatum quoq; illud disparatorum omnibus artibus præferuit,sed cum adiectione accõmodationeq; generis eius circa quod uersantur.Verbi gratia:Numerus omnis aut est,aut non est. Nõ ergo satis in demonstratione est,propositiones ueras conferri:neq; item immediatas, aut quæ præ sua claritate probari aliunde non possint:sed præter omnia hæc, necesse est proprias, & generibus aliis impromiscuas corrogari. Quapropter quadraturam Brysonis, demõstrationem Geometricam nemo appellet,quòd is pronunciato utitur quidem uero,sed communi.Est ea huiusmodi:Illa inter se paria sunt,quæ eisdem maiora minoraq; habentur. Hoc præfatum non modo in magnitudinibus, sed etiam in numero tempore & compluribus aliis uerum est. Sed quidnam illud est? quo assumpto uisum Brysoni est,quadrari circulum posse. Sane quanquam hoc persequi in loco non est, prælibandum tamen tantisper uidetur, contemplatione eorum qui auidiusculi sint noscendi. Omnis inquit, circulus maior est omnibus figuris multangulis, quæ intra circulum designentur:& minor omnibus quæ deforis circunscribantur. Figura porro multangula, quæ inter exteriores,& interiores figuras magnitudine media sit,sine dubio maior iis erit, qua intrinsecus conduntur,& minor iis,quæ extrinsecus ambiunt. Eisdem igitur maior & minor circulus uidetur,quibus & media hæc figura. Ita ex illo proloquio uincitur, ut figura multangula cum circulo,pari magnitudine sit. Sed ut proloquium hoc uerum sit,& si ita uis,etiam immediatum & euidentius,quàm ut sit uendicandum,syllogismus certe totus iacet,quia principio nititur uago communiq;,nihil rei quam docebat priuatim addicto:quoniam id neq; ut ad circulum,neq; ut ad magnitudinem proprium sumit. Eodẽ modo falluntur,qui ex accidentibus demonstrant: propterea quòd assumptiones afferunt,à genere subiecto longe remotas. At qui non accidentariam,sed stabilem scientiam obtinet,illam ex principiis rei,& ex iis quæ per se insunt,cõsecuti uidentur. In hac necesse est ut medius terminus,& propositio ea quę syllogismum intemperat,aut ex eodem penitus genere habeatur, aut ex aliquo huic cognato uicinoque non longe petito aut quæsito, quoius exemplum superius nobis expositum est, quom diximus proportiones ad interualla & consonantias uocum à numeris perfectas,eoq; duas illas artes proximitate quadam finitimas existere. Nam musice iccirco propositionibus arithmeticis uti potest, quia scientiæ omnes quæ constitutæ sub alia sunt, ipsum (ut sit) cõmonstrant:ut Musica, diatessaron cõsonantem mensum esse,quod genus in musice tantum pensat,quantum epitritus in numeris & perspectiua. Lineas æque distantes,si procul sint desitæ,coniunctas uideri. Sed ipsum quamobrem,id est quòd ita sit,à superioribus scientiis mutuantur. Nam collatio sexquitertia, ratio est ut diatessaron constantia sit,& minores anguli faciunt, ut lineæ æqualiter distantes, si eminus spectentur, uideantur coire. Differunt autem demonstrationes hæ ab iis,quæ uno tantum genere continentur,in eoq; in his termini tres conspirant,& quasi populares gentilesq; inuicem sunt. In illis dis/

ſententiuncula quædam habetur, quia concluſio inferiori ſcientię eſt, medium ſuperioris. Nam forma ſexquipla per ſe in numeris perhibetur, & cauſa eſt quamobrem diapente in melicis interuallum conſonans ſit.

In his duobus cap. eum ordinem mutat quem ſeruauit Ariſto. cur autem id effecerit in exordio huius operis legere potes.

¶ *Demonſtrationis concluſionem eſſe perpetuam.* Caput XVIII.

ILlud[a] etiam perſpicuo liquet, ſi propoſitiones, ex quibus cōſtituitur ſyllogiſmus, uniuerſaliter ſumantur, concluſionem eiuſdem demonſtrationis perpetuam euenire. Nam propoſitiones neceſſariæ ſempiternæq; ſunt. Ex neceſſariis autem & ſempiternis neceſſaria & ſempiterna ueritas oritur. Sed hic ſpectandum eſt: Concluſio primum dici uniuerſalis poſſit, nec ne, ubi propoſitiones priores uniuerſales eſſe noſcuntur. Ac uidetur quidem id concluſioni adeſſe primum non poſſe, quod prius aſſumptionibus conuenit. Reſponſio eſt prima. quòd nō ſemper neceſſe eſt propoſitiones haberi uniuerſales, unde ſupra dictum Ariſtoteli eſt, non abſolute uniuerſales ſumi, ſed ſi uniuerſaliter ſumantur: quaſi eſſe aliquæ poſſint, quæ uniuerſaliter nō ſumantur. Altera reſponſio eſt ut dicamus, nihil uetare quo minus in concluſione primum ſit, non id quod ſimpliciter uniuerſale eſt, ſed id quod primum inter ea uniuerſale eſt, quæ demonſtrari poſſint: atque hæc ſolutio ea eſt, quam Alexander priore improbata cōmunit. Commodius enim dici ita, quàm putari Ariſtotelem differentiam tam ſubtilem deſignauiſſe, ut uerbum uniuerſaliter concluſioni, uerbum per ſe propoſitionibus cooptaret. Sed hoc nuſquam aperte ab eo proditum legitur: alioquin nec impoſſibile uidetur. Quomodo enim uniuerſale primum in concluſione fuerit, ſi ex uniuerſalibus demonſtrata res ſit. Nam palam eſt quòd prędicatur primum medio ineſſe: prædicatum porro, id eſt quod primum demonſtrari poteſt, ita concluſionem uniuerſalem euadere. Ac forte hęc de concluſione ea probabiliter dicerentur, quæ de propoſitionibus immediatis prima deducitur. De ſequentibus utiq;, aut iis quæ ex probatis & demonſtratis probantur, non uideo qui poſſint intelligi. In illis enim quæ prima demonſtrari poſſunt, non uiſuntur. Quamobrem aut demonſtrationes generis huius reiiciendæ circūſcribendæq; ab iis ſunt, qui neceſſarium arbitrantur, ut uniuerſale in concluſionibus primum ſpectetur: Aut fatendum eſt quemadmodum per ſe, ita & uniuerſaliter concipi propoſitiones etiam primorum, & quę demonſtrari nō habeant, & ad quas propoſitio omnis reducitur ac refertur. Nam euidentia demonſtrationis, & firmitas in propoſitionibus primis & concluſionibus, quæ ex talibus propoſitionibus conficiantur, poſita eſt: unde ſyllogiſmus neceſſarius conſiſtit. Hoc Ariſtoteles docet quom inquit: Si propoſitiones[b] uniuerſaliter ſumantur, ceu neceſſe non ſit omnino uniuerſales ſumi, ſequitur concluſionem haberi perpetuam oportere. Aut ergo ita dicendum eſt, aut conſtituendum utrunq; uniuerſaliter accipi, & id quod in concluſionem demonſtrationis adiungitur, & id per quod demonſtratio neceſſaria concluſione aſtringitur. Verbi gratia: In triangulo, & id quod eſt duos rectos habere, quod quidem in concluſionem demonſtrationis refertur, & id quod eſt exteriorem angulum parem duobus iis eſſe, qui reſpondent intrinſecus, per quod duos rectos in triangulo contineri addicitur: atq; in hæc utilitatis cauſa nobis hactenus ſecedendum fuit. Quod uero dicitur (inquit Ariſtoteles) demonſtrationem ex uniuerſalibus & perennibus conſtare, ideo non ualet ut ideas inferri neceſſe ſit: nam qui ideas comminiſcuntur, non contendunt uniuerſales eas eſſe, neque tanquam uniuerſalia quædam in ſingularibus poſitas. Sed ſingulas ad numerum conſtituunt, & à particularibus ſeorſum abiungunt: ita tamen ut particularia per illas eſſe intelligantur. Quom itaq; uniuerſalia de ſingularibus ſinonyme afferantur, id eſt conſortio appellationis & rei: Ideas omonyme, id eſt ſocietate nominis ſola participari à ſingularibus cōſtet, certe nullus earum uſus demonſtrandis rebus comparet, uniuerſalium comparet, ut ſine quo medium teneri nō poſſit.

[a] Si recte animaduertis Themiſ. vna cum Ariſto. circulari videtur vti demonſtratione. nam cap. 8. quia concluſio neceſſaria ſit, ex propoſitionibus neceſſariјs demonſtrationem conſtare probauit. & hic concluſionem ſempiternam neceſſariamque, quia propoſitiones ſint neceſſarię.

Si vera ea ſunt quæ ſuperius ſunt probata, negare non poſſumus demonſtrationis concluſio-

nem vniuersalem esse & per se. nam cap. 14. dixit Themist. Aristo. probasse, sola ea esse necessaria: quæ per se & vniuersaliter sunt: vel igitur fatendum est conclusionem vniuersalem esse: vel non esse necessariam est affirmandum: omnes etiam errores: qui circa vniuersale cõmitti possunt fere conclusioni accommodauit. quare recte videtur Alexan. respondisse: neque illud obstat: quod Themist. in contrarium afferre videtur. de ea enim tantummodo loquimur demonstratione: cuius definitionem superius dedimus: quæ ex immediatis principijs constat. hæc verissima est & proprijssima est demonstratio: cæteræ vero sunt secundo loco. neque alia ratione demonstrationes appellantur: nisi qua in primam hanc referuntur. iuniores dicerent primum. quod in premissis quæritur esse quo ad causam: quia scilicet nulla sit prior causa per quam illud monstrari possit. in conclusione vero quo ad subiectum: quia nullum sit prius subiectum de quo illud prædicatum possit demonstrari. [b] *Sic dixit ipse græce.* ἐὰν ὦσιν αἱ προτάσεις καθόλου, οὐχ ὅτι ἐστὶ καθόλου καὶ τὸ συμπέρασμα ἐπενήνοχεν ἀλλ' ὅτι ἀΐδιον *hoc est: cum enim dixit si propositiones uniuersales fuerint: non intulit quod etiam conclusionem uniuersalem esse oporteat. sed quod sempiternam.*

Demonstrationem non esse caducorum. Caput XIX.

EX iis & illud dilucet, si conclusio demonstrationis perpetua esse debet, nullam demonstrationem caducarum & dissipabilium rerũ simpliciter futuram, proindeq; nec scientiam: sed solum ratione una si mentio earum concepta uniuersaliter sit. Quæ enim confirmatio esse conclusionis potest, quoius subiectum dissolubile subcisiuumq; habeatur? & quoi prędicatum neq; semper neq; simpliciter, sed modo insit, modo nõ insit. Verbi gratia: Inest Socrati ut animal sit, sed nunc, nec quia Socrates est, sed quia homo. Plane quorum conclusio commutabilis & corruptibilis est, in iis propositiones nec uniuersales omnes habentur, neque per se. Sed necesse est saltem alteram corruptibilem nec uniuersalem afferri. Quemadmodum autem caducorum demonstratio necti nõ potest, ita nec definitio: nam definitio uel demonstrationis initium est, uel demonstratio est solo situ differens, uel demonstrationis conclusio. Initium demonstrationis est, quando uel pro immediata propositione, uel pro termino in propositione desumitur: situ solo à demonstratione differt. Quotiens talis definitio est, quæ causam rei quòd ita sit contineat, ut illa: Deliquium solis est occultatio luminis eius ob lunam ei oppositam atq; subiectam. Definitio hæc ordine paulum mutato in demonstrationem cõmeat, hoc modo: Luna subiicitur atq; opponitur soli, id quod subiicitur atq; opponitur, occultat: Luna igitur subiecta atq; opposita solem occultat. Conclusio autem demonstrationis definitio ea est, quæ causam materialem attingit. Sed de ratione definitionum sequentibus diligentiore usu docebimus. Nunc illud uidendum, quemadmodum earum rerum quæ nõ semper, sed propensius eueniunt, scientia & demonstratio possit cõstitui, ut defectuum lunæ quòd ii nõ semper, sed statis temporibus accidant. Sed facilis & absoluta defensio est earum rerum quæ certis interuallis redire in suos orbes uidentur, forma tantum cõmunis in demonstrationem uenit. Nec enim de uno aliquo defectu hoc uel illo, qui hac uel illa hora cõpareat, demõstratio accipitur: sed de omni quem ex talibus causis prouenire necessarium & perpetuum est: ita in iis uniuersale non particulare monstratur. Nisi propterea particulare monstrari dicamus, quia sub uniuersali positum constitutumq; sit: quemadmodum de caducis retro concessimus. Hactenus dictum uolumus, quo pacto duas illas notas, per se, & uniuersaliter, audire in demonstratione oporteat.

Quid sit principium commune, quid proprium. Caput XX.

NVnc initium aliud sumamus: Si omnis demonstratio ex prioribus existit, certe ad nullam scientiam pertinet, principia sua ostendere. Nec enim præterea dicerentur esse principia, si per aliqua priora se cõfirmari explicariq; possent. Ná si hæc quoq; comprobare necesse esset, rationem hanc in infinitum extrahere oporteret. Si uero nõ esset necesse, sed tanquam notissima subiacerent, nimirum hæc principia statuerentur. Porro qui hæc nouit, & ex his demonstrat, scientior eo est, qui posteriores propositiones

Ad nulli scientiam pertinet principia sua ostendere.

nouit,& posterioribus principiis demonstrat. Sed quæro sit hoc inexorabile, ut principia Geometriæ, Arithmeticæ, Musicæ, cæterarum artium demonstrari non possint? An possint quidem illa, sed non in ea scientia cuius sunt principia, & quæ iis ut principiis utitur: nam si ita sit, tunc scientiæ alia principia suis principiis facerent. Sed ratio hæc primæ philosophiæ cõmissa mandataq; est, quoius ambitu omnes doctrinæ cinguntur. Ita enim demum obire scientias omnes potest, si amplexa omnes sit. quemadmodum Geometria perspectiuam. alioquin impossibile arbitror: quandoquidem necesse est demonstrationem aut ex propriis, aut ex cognatis & finitimis confici. Atq; hæc illa est prædicatione omnium concelebrata, Sapientia, quam simpliciter & maxime scientiam appellare oportet: una hæc causas rerum non omnes, sed principes & optimates attingit. Principes & optimates causas nuncupamus, quarum nulla superior causa sit. Prohinc difficile agnitu est teneamus rem scientia nec ne: quoniam intelligere arduum est, utrum ex propriis quicq; principiis, an cõmunibus sit confectum: hoc enim uero scire. Hæc nunquam suos numeros habet scientiæ, nisi per hæc quæsita. Si enim satisfactum desyderio quis credat, quòd assumptiones ueras modo compererit, in maximo errore uersatur. Sed ut sæpius testati sumus, adhibere principia oportet, tum cognatissima iis quæ demonstrantur, tum eiusmodi quę per se in iis adesse & contineri dicantur. Equidem sua quoiusq; generis principia appello, quæ ut sint necesse est constituere, si habenda demonstratio est. Ipsum uero ut sit, in principiis oportet prænosse: in iis quæ à principiis fluunt, probare.

Locus hic est annotatiõe dignus. affirmare n. ut Theo. cæteras scias et ratione sub prima philosophia cõtineri: q musicæ sub arithmetica & sub geometria perspectiua.

Quot modis principia pręnoscantur. Caput XXI.

SEd diuidendum à capite est ad hunc modum: Quom tria sint momenta quibus absoluitur omnis scientia: Genus subiectum, ut numerus, magnitudo, triangulus tessera: Affectio, id est ea, quę per se in genere illo insunt: Paritas imparitas, duobus rectis æquipollere tres angulos, lineas à minoribus angulis eductas concurrere: Tertium ipsa proloquia, si ab æqualibus æqualia demeris. Genus subiectum statuere oportet ut sit: affectiones, & ea quæ per se insunt, quid significent: Proloquia utrunq; desyderant: nam & ut sint, & quid significent antequam demonstrationes, sciendum. Sed quamobrẽ generi & affectioni altera prænotio sufficit, proloquio utraq; necessaria est? An quia proloquio teximus inuicem terminos & conclusioné assuimus. Nõnulla sane sunt, quæ cõstituere superuacaneum sit, qualia quæ nobis admodum perspecta exploorataq; sunt, ut subiectam naturam esse, si hoc ita cognitum sit, & ut in prouerbio est: uel pueris scitum. Nec enim constituit physicus aliquid esse feruidum, algidum, sudum, nec medicus humanum corpus esse: At numerum & unitatem esse, constituendum Arithmetico est: quia hæc nõ perinde ut cætera in euidenti sunt. Solemus & præterire conniuendo ea quæ præ sua facillima cognitione quid significent, noscitantur uulgo: sit enim perridiculum quasi acta agas, quæ suopte ingenio exposita sint, conari exponere.

Differre proloquia a postulatis, subiectionibusq;. Caput XXII.

AC proloquia quidem à postulatis & subiectionibus differunt, quòd neque constituuntur, neq; petuntur concedi: quia & uera sunt & uidentur. Quom dico uidentur uera, non id dico quòd concedantur ore. Nam hoc quidem modo posset contingere ut proloquia nulla essent, sane quom saltem exteriore uerbo possint negari, nam interiore non possunt. Qui enim negaret paribus demptis subsidia esse paria, sermone potius quàm interiore sensu contenderet: & ut uetus est sumptum ab Euripide: Dissentire lingua nõ corde. Demonstratio autem nõ ad exteriorem locutionem, sed ad internam intellectualemq; pertinet, quemadmodum & syllogismus. Nõ ergo ex eo quid quisquam foras pronunciat, sed ex eo quod intrinsecus approbat, authorantur proloquia. Plerunq; enim dissonat, quod in lingua promptum habetur, ab eo quòd clausum geritur in pectore. Nam nec geometræ lineis iis utuntur, super quibus speculamina sua exigunt: sed iis quas animo retinent conceptas, & quarum tanquam exemplaria & notæ sint lineæ, quæ in abaco aut in pluuiusculo describuntur. Quom enim pedalem lineam ducant, quæ non sit pedalis, aut æquilaterum, quod non sit æquilaterum, nõ ad ea quæ graphio designantur, spectandum est: sed ad ea quæ mente intelliguntur.

Plerisque dissonat quod in lingua promptum est: ab eo quod clausum geritur in pectore.

liguntur. Atq; hæc uero sunt, quibus illi quom demonstrant utuntur. Nam in conclusione lineam uniuersalem accipiunt, sed docent per illum interpretem, quæ desculpta in mensula est: aliter enim linea uera significari discentibus non posset.

Qui usus primorum principiorum in demonstrationibus fit. Caput XXIII.

PRoloquia uero esse admodum agnita certaq; manifestū omnibus est. Quid enim certius, quàm nihil esse quod simul affirmare negareq; liceat? Vsq; eo enim proloquii huius indubitata lux est omnibus, ut in id demonstrationibus locare assumptionis loco depudeat. Fere enim prolixum ac superfluum uidetur, quòd nihil sit eo conspectius, exploratius, promptius, & tamen sunt in quibus necesse est prosatum illud constituere assumptionis loco. Sed dicet aliquis: Quandonam aut quemadmodum? Quotiens intentio est, id concludere, ut aliquid esse, & quod ei opponitur, nō esse demonstrationes. Verbi gratia: Finitum esse mūdum, nō quod huic opponitur, id est mūdum esse finitum, nō finitum nō esse, hoc est nō esse infinitum. Ratio autem sic formabitur: De nullo corpore finito simul potest affirmari & negari. Mūdus est corpus. Semperq; in hoc genere maior propositio talis sumi debet, quoi assimilis subiungenda cōclusio est. Nō solum autem manifestum est nihil affirmari & negari simul idem posse, sed & illud quoq; de quaq; re necessario alteram partem afferri. Hæc enim natura disperatorum uidetur. Nam contraria quanquam simul haberi nō possunt, nō tamen alterum eorum necessario habeatur necesse est. Hoc proloquium ab aliquibus in demonstrationem confertur, præsertim eam quæ ad incommodum perducit. Nam qui demonstrat impossibile esse oppositum eius quod uult tenere, necessario adhibet alteram partem disiunctionis. Nec aliunde rationi suæ necessitatem molitur, quàm ex initio, eoque necesse est, in omni disiunctione in qua aut est aut nō ponitur, alterum esse uerum. Hinc illud est, quod dicitur diameter aut cōmensurabilis est costæ, aut incōmensurabilis. Item aut commensurabilis, aut nō cōmensurabilis necessario est. Incōmensurabile porro, siue non cōmensurabile nihil aliud est quàm altera pars disperationis. Quod quidem quamuis explicitum expressumq; demonstrantibus, nō sumitur tamē uis proloquii eius, subest eam quam diximus. Accōmodatur uero & quasi descendit in materiam propriam, quotiens id quod in eo fusum uniuersaleq; est, ad genus certum contrahimus. Dictum enim & superius est, communia prosata non quamdiu communia seruantur, in demonstrationem uenire, sed tum demum quom ad subiectam naturam traducta sunt subditis, per quæ conuenire in alia definant, ita ut astrictione hac generi de quo agitur propria & apposita euadant.

In quibus communicent scientiæ, & quemadmodum propria philosophia a dialectica differat. Caput XXIIII.

SVnt autem peruulgata quædam proloquia, & in omne genus sparsa, in quibus omnes scientiæ cōmunicare inuicem uidentur. Habētur uero duæ uirtutes, quarum altera inferior est. Sapientia & dialectica cōueniunt inter se, quòd proloquiis nō eodem more utuntur, quo artes cæteræ, sed confirmant ea & comprobant. Verum interest, quòd dialectica ex probabilibus ratiocinatur, sapientia alio genere. Item dialecticam in ordinem scientiarum non redigimus, quia genus certum non habet, in quo uersetur, nō lineas, nō numeros, nō proportiones. Præterea nō de iis quæ per se insint, sed de iis quę inesse uideatur, accurat. Quamobrem dialectici interrogationibus cōfidenter inceßunt, quia utrum cōcessum negatumue sit, rationes habent quibus respōdentem aut in laqueos inducant, aut reuincant. Hoc nō facerent si uterētur iis, quæ ab omnibus cōceduntur. Etenim impossibile est de eodem probari contraria: uerbi gratia, de animo ut mortalis immortalisq; sit. At is qui demonstrat, alteram partem insumit probandam, quia nō interrogat, sed ueritatem uestigat. Quocirca si quis moueri semper animum negauerit, & alteram partem concesserit, dimittetur statim, nec præterea fatigabitur percunctationibus.

An interrogatio aliqua demonstrationi conueniat. Caput XXV.

Sed quæro num sit quando interrogare debeat quod demonstrat? & num interrogatio aliqua sit, quę scientiam pariat? quemadmodum aliqua captiosa & aliqua dialectica est. Soluitur. Ratio est ut quemadmodum propositio aliqua, ita & interrogatio aliqua quæ demonstrationi obseruiat, habeatur. Nō tamen interrogatio omnis, sicut neq; omnis propositio ad demonstrandum apposita est: sed solum ea de qua syllogismus quacunq; scientia proprius nectitur. Hanc tu si paulum cōmutaris, interrogationem scitam efficies. Interrogabit uero geometra nō ut de responso propositionem ad syllogismum proprium corroget (nam propositionem illam habere intus potest, etiam si ab alio nō condiscat) sed ut pertentaturus aliquos, qui eandem profiteantur artem, ad id quod uult efficere, interrogando perueniat. Alioquin nō semper interroganti respōdendum, nec semper subeunda disputatio est. Sed geometricæ roganti geometricæ respōdendum nō musicæ, & musicæ agēti musicus, nō geometra respōdeat. Sed quæri assolet, num quæ arithmetica interrogatio pertinere ad musicam possit? aut naturalis ad medicinam? aut perspectiua ad geometriam? Et uideri potest pertinere; nam ex arithmeticis principiis in musica tractatus multi habentur: & ex geometricis in perspectiua. Solutio est: In his respōdendum esse etiam ad ea quoad uicissim cum scientiis generalioribus communicant. Ad principia nō respondendum, neq; ad quamcunq; rogationem quemadmodum supra dictum est. Itaq; constat si geometra coarguitur, quod totū in duas partes nō secuerit, nō ut geometra incessitur, sed ut is quem cum imperitia musices geometram esse contingat. Cum iis igitur qui geometriam nesciunt de geometria disputandum nō est. Nec enim intelligere aliquis potest recta captiosá ue disputatio sit, si id de quo disputatur, ignoret. Nec quemadmodum earum rerum quę probabiles tantum & persuasibiles sunt, ita earum quę scienter tractantur, adhibere imperitos iudices possumus. Imperitorum autem duæ habentur summæ formæ: una eorum qui de re omnino nihil intelligunt: altera eorum qui intelligunt quidem aliquid, sed contra quàm sit, & deprauate. Ita uterq; imperitus geometriæ fuerit, & qui nihil de lineis æque distantibus nouerit, & qui coire illas posse crediderit. Atq; hæc imperitia quāquam geometrica potest dici ratione una, quod super re geometrica est, quæ recte intelligi possit: tamen longe difficilior priore, & magis etiam uaria atque multiplex est. Sed quemadmodum difficilior uideatur, & quot modis contingat, demum qua ratione obuiam ei eundum occurendumq; sit, processu docebimus.

Commendatio Matheseos, & quid sit syllogismum ampliari in directum, in latus, per media. Caput XXVI.

In mathesi obratiocinatio (sic enim parologismum interpreter) nō adæque cōmittitur. Nam medium in his semper duplicem habet respōsum, seu homonymum, seu synonymum sumatur. Præfinitum uero certumq; omne est, & quoiusq; appellatio demonstrationem iustam minimo minus pensat. Nam qui nomen circuli audit, continuo circulum contuetur in se descriptum afformatumq; animo, nec ad significatum deerat. Sed in illud tantum refertur, quoius & definitionem communit. Quod si quædam carminis forma dicitur circulus, tamen ratio circuli quæ à geometra mente concepta est, suspicari non patitur circulum esse carminis genus. At rationes Dialecticæ nec mediis constitutis utuntur, nec in aliquo genere pręscripto uersantur, qualis illa: Scientes discunt, qui discunt nesciunt, scientes igitur nesciunt: nam discere dicuntur, & qui sciunt, & qui docentur. Plane fallacia interim à medio nascitur, ut syllogismis iis qui per medium homonymum, ac si cognomine dixeris, astringuntur. Est autem id medium, quod ante complexionem iterum sumitur. Quare quotiens alio significatu in propositione una accipitur, quàm quo auditum in altera est, homonymia cōmittitur. Interim oritur ex forma, ut siquis duabus affirmatiuis in secunda figura utatur, ubi ex utraq; extremitate consequitur. Si autem fieri non possit, ut ex falsis uera cōmonstrarentur, facile utiq; esset quacunq; doctrina resoluere. Resoluere appello, uera conclusione posita, propositiones ex quibus confecta sit, exquirere. Hoc inquam facile factu esset, si uerum nō nisi de ueris euaderet, quia certa determinataq; haberentur in quę referenda conclusio esset. Nunc quamuis ex propositionibus ueris, nō nisi uera conclusio existat, nō tamen in contrarium recurrit. Sæpius enim cōclusio uera ex probabilibus sumptis elicitur. Atq; hinc difficilis resolutio est,

Anima tuerte, quod pprie resoluere sit de quo et l. tius hec Ioan. gra.

quoniam persecutio illa propositionum, inuestigatioq; in immensum excurrit: quandoquidem infinita probabilia esse possunt, de quibus uera conclusio eueniat Porro in hoc Mathematicæ rationes à Dialecticis differunt, quòd hæ faciliores resolutu quàm Dialecticæ sunt. Ratio ea, quoniam ad conclusionem probandam falsa non sumunt. Sed ne uera quidem adhibent omnia, ut quæ aut communia sint, aut ex accidentium genere: Sed omnes aut ex finitionibus, aut ex iis, quæ per se hærent, promuntur. Hæc uero facilia numerari, definiriq; sunt. Est & simplicior resolutio Mathematicarum rationum, respectu alio: quia compositio earum, & accretio simplicior est. Nec enim quemadmodum in Dialecticis, ita in Mathematicis duplex earum ampliatio uisitur. Nam Dialecticæ rationes & extrinsecus assumendo conclusionibus dilatantur: idq; bifariam. Nam aut in directum excurrunt, aut in latus funduntur, & media corrogando assumptionibus crescunt. Mathematicæ alio genere prouehuntur: Quod enim ex prioribus probant insequentia, simulatq; in iis aliquid explicatum demonstratumq; est, assuitur insequens. Hac forma continenter toto opere attenduntur porriguntur q;. Ita uidemus, primo theoremati secundum annecti, & tertium secundo subiungi, & deinceps eadem serie reliqua. Mediorum autem nulla in iis corrogatio est: igitur hæc propositionem aliquam mediatam non sumunt. Quemadmodũ uero in iis ab uno coorta compositio est, ita resolutio ad unum procumbit.

Quemadmodum vna scientia vtraq; demonstratione vtatur, & quamobrem, & vt sit. Caput XXVII.

SCire per causam duobus modis accipitur: aut quia per medium quoddam sciatur, nam omne medium causa conclusionis elicitæ est: aut quia explicatio per causam rei, quæ comprobatur, contingat. Priore significatu, syllogismus per causam formatur, quia omnis ratiocinatio utcunque ex medio suo existit. Posteriore per causam non omnis syllogismus deducitur, sed solum is, qui à nobis demonstratio, id est euidens probatio appellatur. Sunt & syllogismi alii, qui demonstrationes dicantur, modo cætera quæ requisimus, habeant. Sed syllogismum qui de causa rei emanat, demonstrationem quot ita sit, siue quamobrem sit, dicimus. Qui uero de medio solo consurgit, & de reciprocis tantum constat demonstrationem, ut sit, siue quod sit, uocamus.

Alius modus, quo in vna scientia vtraque demonstratio est. Caput XXVIII.

SAne fieri potest, ut eadem scientia, modo ipsum quamobrem tractet, modo ipsum ut sit explicet: aliquando est, ut diuersa scientia sit, quæ quamobrem condocet ab ea quæ ut sit, [a] demonstrat. Sed uidemus quemadmodum eadem scientia utrũq; attingat. Duplex is est: Vnus, hic quem modo exequemur: Quoniam causa rei per se insit, necesse est, & propinqua sit rei quoius est causa. Syllogismus qui per propositiones mediatas absoluitur, fere demonstrat ut sit: qui uero per immediatas magna ex parte, quamobrem sit, declarat. Vt astronomus, quom probat australes stellas ocyus quàm aquilonias demergi, per id quod aquilonię mouentur minore segmento, demonstratio quamobrem est: quia per causam rei proximam & adiunctam exprimitur. Quom uero eandem conclusionem confirmat, per id quòd stellæ meridionales à septentrione plus distant, quanquam uerum ex ueris addicit: non tamen per causam propinquam & summam ostendit. Eodem modo in scientia naturali, quotiens immortalitas animi de motu eius interiore & indigete approbatur, tum remota & interpollata demonstratio fit. Quotiens uero per id quòd animus uitalitatis initium sit, exordio fineq; uindicat, tum iuncta & continens demonstratio est. Qui fruges item arboresque probat non spirare de eo quòd animalia non sint, de longinquo collimat. At qui de eo id demonstrat, quia desit iis pulmo, rationem immediatam attingit. Nec enim quòd quæres animal non sit, proxima causa est, ut non respiret: alioquin retrorsum commearet, ut quod quid animal esset, proxima causa diceretur quod spiraret. Atqui multa sunt animalia, quæ nihilominus animam non trahant, ut quæ uocantur insecta. Sed proxima, ut dixi, causa, ut non spiretur, est carere spirabili uiscere. Certe animal non esse abiuncta & longe petita ratio ui

[a] Hoc idē superius capit. 4.

detur, quòd frutices non spirent: quia spirare animal prædicatio hians mediataq; est, nec nisi interuentu eius, quod est pulmonem habere, coalescit, oppleturue. Proinde quom stirpes non spirare dicuntur quod animalia non sint, superlatio in causa reddenda committitur. Idem peccat Anacharsis, cum percunctantibus causam quòd in terra Scythia tibicines nulli essent: Respondit, quia uitem non ferret. Remotissima hæc sane causa, nam proxima erat, quia temulenti Scythæ nō fierent. Causa huius quia temetum nō haberent, huius quia uites essent iis negatæ. In secunda[b] etiam figura syllogismi per causam remotam ducitur, ut in exemplis his, quorum modo habita mentio est. Quom enim animal de omni quod respirat dicatur, planta de nullo, relinquitur ut plantæ nō respirent. Et quom uites tantū datæ iis sint, quibus tibicinium, Scythis non sint datæ, restat ut Scythis tibiarum usus desit.

[a] *Huius loci fidelis interpretatio hæc est. posteriore significatu non omnis: sed qui per causam rei. istius autem modi solum is est: quem proprie demonstratiuum appellamus. nam & alter demonstratiuus est. sic enim ait.* Κατά τὸ δ᾽ ἕτερον δὲ οὐχ ἅπας, ἀλλ᾽ ὁ διὰ τῆς αἰτίας τοῦ πράγματος τοιοῦτος δὲ μόνος, ὃν κυρίως ἀποδεικτικόν ἐλέγομεν ἐπεὶ λέγεται καὶ ὁ ἕτερος ἀποδεικτικός.

[b] *Si conclusio syllogismi qui remotam causam ducitur affirmatiua fuerit in prima tantum figura dicit Ioan. Gramma. duci potest quod sit negatiua: commode in secunda figura, in prima enim non concluditur immediate proposita conclusio nisi minoretur conclusio conuertantur cuius rei causam exponit ipse hoc in loco.*

¶ *Quemadmodum altera demonstratio in altera scientia habeatur.* Caput XXIX.

Alius modus, quo eadem scientia, & ut sit, & quod ita sit, demonstrat, est quotiens rationes duas immediatas quidem illas, sed alteram à causa, alteram à signo cōmunit. Qui enim argumēto quòd peperit, probat mulierem lactescere, causam quòd ita sit edocet. At qui retro agit peperisse dicens quia lactescat, utitur demonstratione quod est. Item qui crementum lunæ ex plenitudine orbis demonstrat, causam quod ita sit declarat. Qui uero uice inuersa id probat, expositionem instituit rei quod est. Ac sæpe quidem contingit ut causæ & signa reciprocent, & inuicem probentur, ita ut quemadmodum à signo in causam subitur (atq; hæc explicatio rei ut sit, uocatur) ita plerunq; à causa in signum demonstratio recurrat. quæ quod ita sit, siue undenam sit, dicatur. Quom igitur à signo argumentum præstatur, tum ab eo tanquam à notiore quàm causa sit, cōclusioni fides affertur. Quom uero à causa proficiscitur, tum ab ea tanquam à principio rei procedit. Aliquando signa & causæ retro nō cōmeant. Nec enim quia ignes sunt si fumus adsit, etiam fumus adest si ignes sint: & quamuis necesse sit, ut quæ peperit cum uiro coierit, nō tamen retrorsum ualet, quia potest coisse cum uiro quæ nō peperit. In iis demonstratio ut sit, potest ornari, demōstratio quamobrem nō potest: nam causa per signum semper ostenditur, signum per causam nō semper ostenditur. Quemadmodum itaq; nō omnes causę cum effectibus suis reciprocant, ita nec omnia quę reciprocant effectus & causæ sunt: quia fieri potest ut eiusdem causæ plura indicia sint, quæ inuicem recurrant. Causæ huius, quod quis febriat signa sunt arteriæ creber pulsus & intentus calor. Signa hæc mutuo se afferunt, sed de neutro syllogismus quamobrem ducitur: de utroq; syllogismus ut sit, componitur. Hi modi sunt, quibus eadem scientia demonstratione quod ita sit, & demonstratione quod est, tractatur.

Loc' hic illis fuere us qui defendunt regressum in demonstrationibus.

¶ *Qui modus sit, quo in diuersis scientijs demonstretur ut sit, & quamobrem sit.* Caput XXX.

Nunc aggrediamur ad modos, quibus demonstrationes illæ in diuersas scientias distributæ habentur. Ergo quom scientiæ ita uicissim se habent, ut una alteri subdita sit, ut perspectiua Geometriæ, machinatio Stereometriæ: Musica, quæ ab arbitrio aurium constat, Musicæ, quæ in cognitione rationis posita est, eoq; Mathe-

matica dicitur,Nautica Aſtrologiæ. Sunt enim ſcientiæ aliquæ id genus,quæ quaſi ſynonymæ ſunt,nec definitionem omnino diuerſam obtineant. Quamobrem Harmonicus dicitur: & qui muſicem aurium,& qui mathematicam muſicé nouit.Quom inquam inter ſe ordine hoc ſcientiæ fuerint,demõſtratio ut ſit ad ſcientias ſenſilium faciet:demõſtratio quamobrem,ad ſpectatiuas & mathematicas pertinebit. Nam mathematici cauſas habent perſpectas, ſit, nõ ſit, plurimũ neſciunt.Nam & qui uniuerſalia contemplantur,ignorant ſingularia,quia de iis perinde nõ cogitant. Aequidem à mathematicis didici ſummam chordam reſponſum & cõſonantiam habere cum media,ſed ſentire conſonantiam nõ poſſum, quia uſu eius artis & exercitatione deficior. In plenum ſcientiæ,quæ magis mathematicæ ſunt,id eſt quæ in inſpectione rerum amplius uerſantur,& quæ formis citra materia & ſubiectum utuntur, ipſum quamobrem, ſemper oſtendunt: qualis geometria reſpectu optices eſt. Geometra enim quæ lineis rectis propria ſint, tantum ſumit has,quanquam actu à rebus auocare nõ poteſt,tamé genere quodã abiungit.Nam omne rectum aut in ære,aut in lapide,aut in ligno demum aliquo ſtrato recipitur.Sed artifex id nõ ut in aliquo horum cõtinetur,ueſtigat,ſed ut ſeorſum habetur,& abductũ à rebus, ſed perſpectiuus rectam lineam accipit,quæ aut in amuſſi, aut in æs inciſa cernatur. Ac ſunt quidem aliqua quibus tractandis ſcientia naturalis ad perſpectiuam eo modo ſe habet,quo hęc ad Geometriam,ut ratio arquus cœleſtis. Naturalis definit arquum, ut ſit aſpectus ex tali nube in ſolem refractus: ſed quamobrem tali forma,tali colore uiſatur, perſpectiuus abſoluit. Sunt autem ſcientiæ, quarum etiam ſi altera ſub altera nõ reponitur,eodem tamen modo proximæ inuicem uidentur,ut medicina & geometria. Nam ſcire uulnera orbicularia tardius ſolideſcere, ad medicum pertinet, ſed undenam ad geometram.

Margin: Καὶ τὴν ναυτικὴν ἀστρολογίαν, πρὸς τὴν μαθηματικήν. hoc ē, & nautica Aſtrologia aſtrologie mathematica

Quæ figura ſyllogiſmi aptiſsima demonſtrationibus ſit. Caput XXXI.

Figurarum prima ad ſcientiam accõmodatiſſima eſt. Nam & mathematici rationes ſuas ſecundum illam texunt,Arithmetici,Geometræ,Perſpectiui: poſtremo quicunq; demõſtrationem quod ita ſit,frequentant. Nam mediæ figuræ uſus rarus, & in pauca idoneus. Amat enim cauſa per affirmationem oſtendi.Quom ergo noticia quamobrem potiſſima ſit, efficitur, ut figura hæc ad ſcientiam quærendam aptiſſima uideatur. Sed ad cognoſcendos fines cõmodiſſima eadem eſt, immo ad genus hoc ſola perducit.Nam definitiones uerbis uniuerſalibus & affirmantibus cõſtant. In media figura cõplexio negatiua concipitur,in poſtrema particularis. Præterea mediatas propoſitiones ad immediatas nõ alia figura quàm prima reducimus. Nam eadem figura continenter propoſitio mediata ad immediatam refertur,qua primum cœpit aſtringi,nec in ſecũda,affirmatiua,nec in ſumma uniuerſalis cõcluditur.Ita cõſtat per has figuras mediatam ad immediatam ſolui nõ poſſe.Immediatæ porro nõ omnes affirmatiuæ,ſed & negatiuæ aliquę habẽtur:æque enim immediatę ſunt omnes,quæ ſyllogiſmo cõfirmari nõ habent,quales negatiuæ illæ ſunt,in quibus de neutro termino affirmari aliquod genus poteſt.Nam in talibus uterq; ab altero citra medium remouetur. Si enim medium aliquod ſtatuatur, neceſſarium ſit illud de altero termino affirmari, atque ita per id terminus ſubiectus à prædicato contrá ue abiunctis ſyllogiſmo probabitur.

Margin: Id eſt definitione.

De ſyllogiſmo imperitiæ, ignorantiæ ue. Caput XXXII.

Vnc id diligentius exquiratur de quo ſupra,neſcio quid præſumpſimus, duas eſſe ſpecies imperitię,una quom aliquoius rei penitus rudes,ignariq; ſumus,ut pueri cõcluſionis eius,Triangulum duobus rectis pares habere. Atq; hęc nobis dimittenda eſt,nihil enim contemplationis artificioſæ in ea cõperias. Altera ſpecies imperitiæ eſt,quæ affectionis uocatur:quom quis rudis quidem nõ eſt,ſed falſam eius rei ſcientiam obtinet: ut ſi triangulum habere tres angulos duobus rectis maiores aut minores exiſtimet. Dicitur autem imperitia hæc affectionis, quia quom contingit, animus perſuaſione quadam affectus & formatus uidetur. Putat enim ſe id ſcire quod neſcit. Hæc igitur imperitia, aut earum rerum eſt,quæ immediatæ iunctæq; ſunt,nõ ſunt: aut earum quæ per aliquod me-

Margin: Cap. 25

dium possunt offendi. In utroq; autem genere bipartita est. nam aut per syllogismum contingit, aut per simplicem apprensionem imbibitur, ut triangulum duos rectos angulos non habere, aut diametrum cōmensurabilem esse cum costa. Nam in iis etiam sine syllogismo corruere possumus. Qualis enim in sensu error, allucinatio & obauditio est, talis in mente apprensio & opinatio falsa consurgit. Solemus & ratione aliqua mentita captiosaq; dedici. Atq; hoc uariis & pluscu lis modis contingit: nam & syllogismorum formæ multiplices sunt, eorum præcipue qui paralogismi dicuntur: in quos facile sit quem collabi. Ergo id quod immediate aut mediate nō inest, ut inesse per syllogismum credatur, in prima tantum figura potest accidere. Vt enim quotiens aliquid uere uniuersaliter negatur, seria demonstratio in alia figura quam prima deduci non potest: ita & quotiens aliquid falso uniuersaliter negatur, ratio mentiens alia figura non texitur. Et hæc causa est, quamobrē imperitia hęc teterrima & stolidissima sit: quia sibi persuasionem scientiæ arrogat, & proprietates eius ascifcit, ac uendicat, quod & accepta uniuersaliter est & regulis scientiæ usa. Quæ uero mediate in aliquo immediate ue continentur, non contineri putare, syllogismo prima & secunda figura contingit. Proinde interim binæ sumuntur falsæ, interim altera. Sed quando & qnemadmodum utrunq; genus eueniat, ab Aristotele ipso peti uolumus. Nos si persequeremur omnia, inferemus offensionem adeuntibus hæc.

Quemadmodum syllogismo imperitiæ occurratur. Caput XXXIII.

ILlue potius conferenda oratio est, ut doceamus solere propositionibus falsis, è quibus obratiocinationes hæ, id est paralogismi ducuntur, resisti non opponendo disperata, aut particulariter resellendo, sed contraria obiiciendo, & uniuersaliter confutando. Ex iis enim concessis & ueritas asseretur, & id quod errori contrarium est uendicabitur. Nam deceptionem ita sumere possumus, ut per eam contrarium demeremus. Ac dialecticus quidem etiam particulariter occurret, quippe quoi conclusio aliqua uniuersalis proposita non sit: demonstrator semper reprensiones uniuersaliter afferet.

Abolito sensu aliquo, scientiam illius sensus aboleri. Caput XXXIIII.

MAnifestum uero est si quis sensus defecerit, scientiam generum eorum quę sub sensum illum cadunt, necessario defecturam, ita ut ab eo, quoi deest, quæri & capi nō possit. Hoc sic instruimus: Si uerum est quicquid condiscitur, aut inductione, aut demonstratione condisci. Demonstratio autem uniuersalibus, inductio particularibus constat. Fieri nequit, ut sensilium generum uniuersales notiones scruteris, nisi ea per inductionem perspecta & cognita habeas. Inducendis porro sensilibus qui potest is ualere, qui deminutus sit sensu quo illa noscuntur? Quom ergo neq; ex uniuersalibus quicquam sciri possit sine inductione, neque inductio sine sensu absolui, nulla ei uia relinquitur, qua scientiam capiat. Nam & illa quæ per abiunctionem à materia nominantur abstracta, quanquam longe à sensu uidentur remota, tamen auxilio sensus & inductione faciliora & euidentiora discentibus redduntur. Superficiem longitudinem, latitudinem, & cæteros mensus seorsum haberi facile credimus, quom fides inductionis accedit. nam triangulum tribus lateribus claudi, fere aut sensus aut inductio comprobat. Nam tametsi hæc neque reuera exolui à materia, neque separatim possunt consistere, tum ea inductionis uis est, ut quod quoique horum per se ingenitum sit, comitatu sensus exploret.

Quid sit prædicari per aliud, seu per accidens. Caput XXXV.

QVoniam uero sæpissime testati sumus, eum qui demonstrat semper sumere quæ dicantur per se, dialecticum non semper, sed interim quæ per accidens prædicentur, modo probabiliora notioraq; uideantur, quam ea quæ insunt per se: definiendæ nobis formæ sunt, quibus aliquid per aliud, aut per accidens prædicari contingit. Sane fusa & multiplex eius uerbi significatio est. Primum corpus per aliud esse candidum dicitur, quia per superficiem: & uitis alba per aliud, quia racemos albos obtineat: sed

de accidente accidens dicatur, per aliud uidebitur dici, ut de candido musicum. De substantia quoque allatum per aliud prædicabitur, si de numero eorum non sit, quæ per se habentur, ut si de homine ruffum aut subatrum. Tum uero maxime accidentaria prædicatio est, quotiens peruerso naturæ ordine substantiam de accidente affertur: ut quom de albo animal dicitur. Nam oratio hæc album est animal, differt ab ea quæ est, animal est album. In eo quod in posteriore quod subiicitur, neque in alio inest, neque per aliud consistit, sed per se substantia est. In priore id sumitur uice subiecti, quod ut sit habet, ab eo quoius est accidens. In more itaque dialecticis est, quom argumentantur, prædicatis uti probabilibus cognitisque, nullo discrimine. Demonstraturus prædicationes inconditas, & præposteras, quemadmodum & accidentarias uitabitur: nisi quæ accidentia huiusmodi sint, quę quod per se insunt, prędicari etiam per se possint, de quibus retro monuimus. Atq; omnia hæc fortasse de iis, quæ superius nobis exposita sunt, constant.

¶ *An demonstrationes in infinitum euadant.* *Caput* XXXVI.

EXpectat quidem nos disquisitio ea, neq; ignobilis, Hercules, neq; superflua. An finitus sit numerus eorum quæ prædicant de subiecto per se, an uero serie continenti in infinitum hæc exeant. Atque hoc quod dico tale est: Constituamus summum & ultimum subiectum esse, ubi est C, quod de nullo præterea dicatur. Sed de quo id ubi est B, primum immediatæq; prædicetur. De B ubi est D, de D ubi est E. Quæro num quando necesse sit, ut extractio hæc procumbat, an in immensum sit casura? Ita ut de E prędicari subinde F possit, de F iterum G, idq; in infinitum abeat. Sitq; prędicatorum uis inexhausta, & inconsumpta, quæ identidem suppetant. Atq; hæc prima nobis quæstio ponitur. Secunda est huiusmodi: Fingamus, seu subiectum sit, A tale esse, ut de ipso nihil dicatur. Sed ut prędicatum primum, supremumq; sit tum, ut A immediate insit: in F rursum, F ut insit in E: deinceps ut E insit in G. Quæro num ratio hæc cesset, an egredi in infinitum sit necesse? Nec aliquod subiectum inuenire sit, quod non obiter de alio prædicetur. Differt uero consideratio hęc à priore: quoniam in ea id quæritur, an prædicata infinito ascensu, in hac id agitur, an subiecta descensu infinito suppeditent. Tertio quæstio est, constitutis extremis, primo prædicato, & summo subiecto, utrum infinita interueniant media, ut si in propositionibus sumptis medius semper aliquis terminus sit, qui cōmittat ne quod prædicatum subiecto proxime innexum & continens uideatur. Atq; hoc nihil aliud est, quàm quærere an demonstrationes progressione infinita utantur, idest an infinita obire habeant qui demonstrant, ita ut quicquid ad probationem alterius sumitur, ipsum quoq; ab alio probari necesse sit. An uerius sit aliquas esse immediatas propositiones, & ultimos fines, quo simul uentum est, demonstratio sistitur. Eadem & in negationibus quæstio est, immediate aliquę habeantur, an contra. Suprà quales immediatæ negationes dicantur, ostendimus. In recurrentibus uero reciprocantibusq; controuersiæ, hæ pari modo non tractantur. Non enim ultimo subiecto posito dubitari potest, an primum aliquod prædicatum iis sit. Neq; primo prędicato accepto quærendum est, an subiectum aliquod ultimum habeatur. Quom enim aliqua muicem cōmutantur, quicquid de altero quæritur, de utroq; obiter quæritur: & si potest subiectum in his summum spectari, poterit & prędicatum primum. Nam si ultimum subiectum conuertas, prædicatum primum efficies.

¶ *Infinita non esse media, & si in affirmatis hoc verum, in priuatiuis verum.* *Caput* XXXVII.

INitium itaq; à quæstione prima sumendum. Sed scire oportet intermedia statui infinita non posse, si sursum ac deorsum uersus prædicationes decumbunt. Voco sursum uersus, quæ ad uniuersale: deuersus, quæ ad particulare potius cessant. Si enim quisquam, concesso ut A primum prædicatum sit, & G ultimum subiectū, defendat media incidere infinita: fieri non posset, ut qui cœpisset ab A, descenderet unquam ad G: & qui ab G soluisset: subiret unquam ad A. ex hoc sequitur finita extrema non esse, quod tamen erat concessum. Atque hoc est perinde, ac si quis numerum dicat ab unitate ad denarium finiri, sed numeros esse, qui interiaceant infinitos. Quemadmodum igitur qui hoc di-

ceret, pugnantia diceret, quia inter limites finitos numeri actu infiniti continerentur (Nam eo quod sunt, præceduntq;, non eo quod possunt accipi, infinita euadunt) Ita qui finitos quidem terminos faterentur, sed infinita esse quæ intercederent, crederent, tueri quod faterentur, non possent. Neq; quicquam officit rationi nostræ, quod de sectione continui simile uidetur: quanquã enim ibi extremitatibus terminatis intermedia magnitudo infinite distrahitur: tamen recisamenta quæ in idem corraduntur antequam acciperentur, actu non erant. Sed hic terminos, qui accepti fuissent præcessisse actu necesse esset, utpote qui in rerum natura sint, etiam non accepti. At in iis quæ diuiduntur, nihil in actu euidentiq; est, antequam cõmutatur diuisio. Quamobrem necessario constit, ut constitutis extremis intermedia in infinitum prodire non possint. Atque hic status non in demonstratione affirmatiua modo, sed & in priuatiua perpetuus est. Nam omnis priuatio negatioq; abiunctione affirmationis ostenditur. Si ergo finitæ affirmationes sunt, finitæ etiam erunt adiunctiones, per quas uegetationibus fides affertur.

¶ *Terminos prædicatos infinitos non esse rationibus logicis probatur.* Caput XXXVIII.

SAtis* declaratum uidetur, finitis extremis propositiones in infinitum hiare non posse. Nunc docendum est extrema ipsa utroq; uersus finita esse, primum communioribus argumentis probabimus, non solum prædicata per se, sed utcunq; in infinitum non extrahi. Quom igitur omnium quæ de altero prædicantur, quædam in eo quod est rei esse, quædam genere alio prædicentur. Item alia secundum naturam, id est complexu recto dicantur. Alia præter naturam, id est præpostero. Secundum naturam, quotiens de substantia accidens affertur: Præter naturam, quotiens de accidente substantia. Prædicationes quæ naturalem terminis regionem mutant, ne prædicationum quidem appellatione censemus, eoq; missas hoc loco fieri uolumus: in cæteris uidendum an stent. Ac statim qui dem illa, quæ in eo, quod rei esse est, prædicantur, constat finita esse. Nec enim diffinitio aliqua conualescere inquam posset, si omnia genere continerentur, & definitionem agnoscerent. Nam ne generum quidem quisquam definitiones unquam reponeret, si semper genus aliud suppeteret, quod sine definitione cognosci nõ posset. Ita nunquam neq; initium neq; summa tenebitur. Alioquin definire omnia nõ sit possibile, quia infinita exigi aut continuari nõ possunt. Ex his dilucet in finitionibus prædicata certo numero comprehendi. Nunc idem de accidẽtibus mõstrandum. Palam est accidẽtia quæ de subiecta substãtia prædicãtur, aut quod qualitates sunt prædicari, aut quod quãtitates, aut quod ad aliquid relata, aut quod actiones, aut quod passiones, aut quod aliquem habitum præferunt, aut quod aliquem locum designant, aut quod aliquod tempus ostẽdunt: atq; hoc quotiens unum uni cõfertur. Nam & album dicimus pedale esse, & mambulantem loqui, & duplionem numerum parem esse. Sed prædicationes hæ uidẽtur omnes, ut paulo ante dixi per accidens. Nam quom album dicimus, pedale nihil affermus, quod ipsum per se tãta magnitudine cõsistat: sed lignum id lapis ue est, in quo album inest. Portenta illa Hercules sunt, quæ aliqui autumant albedinem, nigritiam, ruborem, numerum, ambulationem doctrinam seorsum à rebus stare. Ergo quod diximus, omne accidens de substantia prædicari, certum est, quæ uero de substantia prædicantur, omnia sunt finita. Nam decem genera certis utrinque finibus includuntur.

Cur rationes hæ logicæ appellentur, duplicem affert Ioan. Gramma. expositionem: Altera est Alexan. ob id scilicet quia unum supponit quod non probat scilicet quod definitio sit, similiter & demonstratio: Altera uero est Philosophi qui ait logicas appellari quia communes sunt, & aliys multis possunt accommodari: inquam sententiam descendere uidetur Themi.

¶ *De eodem rationibus propriys, terminisq; subiectos non exire in immensum.* Caput XXXIX.

HActenus logicis & communibus argumentis, nunc pressius ac resolutius indicabitur, terminos prædicatos aut subiectos in demonstrationibus, de quo modo agitur,

agitur,in infinitum attineri nõ posse. Demonstrationes ducuntur ex iis quæ per se adsunt. Quæ per se adsunt,bifariam accipere est. Nam & quæ in definitionibus collocantur,per se dicuntur,ut multitudo,& quantitas numero. Et accidentia quæ subiectis suis definiuntur, ut numero impar. Neutrum genus in infinitum attenditur. Nec enim si impar de numero dicitur, necesse est ut de impari aliud quicquam obiter prædicetur, nec ut impar in definitionem illius addatur. Quemadmodum numerus in definitionem imparis cadit. Semper enim termini,qui hac forma prædicantur, angustiores quàm subiecta sumuntur, tandemq; attenuati impendio cõminutiq; ad indiuiduum recidunt. Nam quemadmodum arctius est impar quàm numerus, ita id quod de impari prædicabitur, contractius quàm impar sit oportet. Ergo [a] prædicationes hæ aut ratione,quam diximus, consistent, aut quia quicquid de impari prædicabitur, de numero quoq; prædicari necesse erit. Demum quæcunq; inesse terminis dicentur,eadem inesse subiecto fatendum. Ita in definitionibus eorum omnium adhibebitur numerus:infinita igitur per se inerunt numero,& definitiones infinitas numerus obibit. Sed ea,quæ per se insunt,infinita esse non possunt:quia hæc simul actu esse necessarium foret concedere. Præterea [b] fieri nequit, ut accidenti per se,aliquid per se inhæreat: alioquin accidens natura quædam subiecta & substantia uidetur esse. Sed ne illa quoq; infinita constitui possunt,quæ in definitionibus prędicantur:quia nullius rei definitio teneretur. Quamobrem late patet nec demõstrationes abire in infinitum,nec omnia esse talia,ut demonstrari uendicariq; habeant,quod nõnullis uisum diximus inter initia. Nam si nõ semper,nec in omni propositione medium terminum accipere est,sed simul ad propositiones immediatas deuenimus, scrutinium & persecutio definit, non potest defendi cadere in demonstrationem omnia. Probatum enim superius est definitis extremis, quæ interstitium obtinent necessario finita intelligi. Demonstrationes autem in infinitum non euadent, nisi innumerabiles termini præsto sint,& quasi habeantur ad manum,qui continenter afferri possint ad concludendum sequentia.

[a] Aristo. hanc rationem adducens,tantummodo ad hoc ducit incommodi:quod sequatur vni infinita inesse,non tamen probat cur hoc impossibile sit. Alexan. autem (vt tradit Phil.) ob id esse impossibile ait,quia sequitur ex eo esse actu infinitum,& ipsum videtur insequi Themi. Alij attamen id esse impossibile aiunt:quia in definitionibus aliquibus opus esset infinita assumere:quia semper priora in definitione Posteriorum. Ipse vero Philop. ea de causa esse impossibile dixit quia sequitur nullius rei perfectam haberi posse cognitionem, perfecta enim rei cognitio est: qua omnia per se naturæ illius inherentia comprehendimus.

[b] Hoc dubium valde videtur quod hæc asserit Themi. ex eo enim destrui videtur ratio vniuersæ scientiæ mathematicæ enim demonstrationes accidentia per se demonstrant figurarum. & numerorum:quæ itidem sunt accidentia. nec Aristo. hanc rationem affert.

Prima hæc rõ est Alexan. vt Philop. aut nõ Aristo.

Demonstrationem vniuersalem præstare particulari. Caput XL.

Videamus nunc demonstratio uniuersalis particulari potior sit, nec ne. Sed prius est ut afferamus ea,quibus particularis possit uideri potior. Quod particulare est, per se amplius consistit, & euidentius homini est:nam qui priuata cõmentatione Calliam rationabile animal esse intelligit, exquisitius nosse id uidetur, quàm qui cõmuni ratiocinatione assecutus id noticiæ sit,quia scilicet omnem hominem esse animal rationabile scierit. Res enim per demonstrationem particularem,uti est, ita cognoscitur, per uniuersalem dũtaxat in cõmune. Præterea uniuersalis nulla soliditas est, particularis aliqua est. Sed enim potior demonstratio earum rerum habenda quæ sunt, quàm earum quæ nõ sunt. Iam errores nullibi frequẽtiores, quàm circa uniuersale, ut de quo ceu à singularibus abiuncto demõstrationes procedant. Contrà quod particulare est, usurpatur uisu,& quasi manu tenetur, demõstrationes de eo nihil falsi, nihil inconstantis enunciant. Sed rationes hæ quanquam uidetur plausibiliter dici, nõ tamẽ labore multo reprehenduntur. Ac primum quidem nota per se uniuersali, quàm particulari functius inhæret. Nam rectos habere duos ex eo potius intelligitur,quòd per se triangulus est,quàm quòd æquipedus aut scalenus. Et de uniuersali tanquam

de eo quod ſit, demonſtratio nectitur. Nec enim appellatio uniuerſalium homonyma eſt, neque merum iis uocabulum reſpõdet: ſed hypoſtaſis etiam aliqua, id eſt cõfirmatio euidentiaq;, nõ tamen abiuncta: quemadmodum neq; accidentibus, ſed quæ in ſingularibus, poſita re, ab ſe cõſpicua ſit. Deinde cõtinentur in ſingularibus pluſcula, quæ natura uniuerſali, nõ particulari ſunt deſumpta, ut rationabilitas Socrati, nec enim qua Socrates eſt, ſed qua homo rationabile animal Socrates eſt. Item illa optimatior demõſtratio eſt, quæ à potiore cauſa trahitur, ſed potior & amplior cauſa uniuerſale quàm particulare eſt. Nam quæſtio & inueſtigatio, quamobrem quicque ſit ad uniuerſale ceſſat. Exempli gratia: Quæritur quamobrem in triangulo exteriores anguli, quatuor rectis pares habẽtur? Reſpõdetur: quia ſublitius nõ eſt ſatis, quia ſcalenus, neq; hoc itidem ſatis, quia triãgulus nihil facit, quia figura rectilinea eſt, nihil ſupererit ad demõſtrandum, quod uelis. Huc accedit quod demõſtratio particularis fere infinitorum eſt: ſunt enim particularia ad numerum infinita: uniuerſalis finitorum. Item illa præſtantior demõſtratio eſt, per quam uberius & locupletius ſcitur: per uniuerſalem ſcire locupletius contingit: Item quãto uniuerſalior demõſtratio eſt, tãto ex immediatoribus ſcientia patitur. Item qui uniuerſale agnoſcit: potẽtia, & particulare agnoſcit: nec retroagitur, ut qui particulare intelligit, cõtinuo & illud intelligat Poſtremo uniuerſale rationis, & animi eſt, Particulare alumnum eſt ſenſus. Per hæc probatum uidetur, demonſtrationem uniuerſalem antiſtare particulari.

Demonſtrationem affirmatiuam præſtare negatiuæ. Caput XLI.

NVnc docendum demonſtrationem affirmatiuam, negatiuam ſuperiorem eſſe. Affirmatiua præſidio negatiuæ non indiget, Negatiua ſine uſu affirmatiuæ nõ conſtat. Proinde demõſtratio ex ſolis negationibus texta nihil efficit. Affirmatio etiã prior & ſimplicior negatione eſt.

Demonſtrationem aſſertoriam potiorem eſſe ducente ad incommodum. Caput XLII.

POtior quoque demonſtratio ea eſt quæ aſſertoria, quam quæ ducens ad incõmodum uocatur. Aſſertoria dicitur, quæ id quod propoſitum initio eſt, cõmentatione recta cõcludit: Ducens incõmodum, quæ cõtrarium eius, quod tuetur, intendit. Quo facile reprehenſo, infirmatoq;, tum ad quæſtionem propoſitam cõmeat. Aſſertoria ſimplex & impromiſcua eſt, quia ſolum ex propoſitionibus nectitur: altera multiplex, & miſcelanea, ut quæ hypotheticas etiam corroget.

Quot modis ſcientia prior & certior alia ſit, item quæ vna quæ diuerſa. Caput XLIII.

SCientia prior & certior alia multifariam dicitur: Vno modo, ſi hęc per ipſum, quãobrem cõfirmet ut ſit: Illa tãtum demõſtret quod eſt. Atq; ita nõ ex primis, ſed ex ſequẽtibus, & ſignis oſtendat. Alio modo ſi hæc intelligibilium & uniuerſalium generum ſit: illa ſenſilium. Quomodo habet arithmetica ad muſicem, geometria ad opticem: demum omnes ſuperiores ad ſubditas. Tertio modo ſi ſimplicioribus principiis hæc utatur: illa quaſi cõnexis & iunctis. Hac forma arithmetica; quam geometria certior uidetur. Nam arithmeticæ unitas pro principio eſt, geometriæ pũctus: ſed unitas ſitu caret, pũcto adiungitur ſitus. Illo modo & geometria, quàm aſtrologia exquiſitior eſt. Illa ſimpliciter accipit corpus, aſtrologia nõ ſimpliciter corpus, ſed quod mouetur circumagiturq;. Scientia una dicitur, quę affectiones per ſe unius generis cõtemplatur. Vnũ genus eſt, quoius eadẽ prima principia ſunt: una ergo ſciẽtia geometria, ſtereometriaq; eſt. Diuerſę ſciẽtiæ appellãtur, quarũ diuerſa principia ſunt, nõ quę de principiis alterius ortũ habent: ut geometria & perſpectiua. Atq; hoc cõſtare poterit, iis qui aduſq; prima, indemõſtrataq; ſubierint initia. Si enim nulla iis inter ſe cognatio fuerit, tum ſciẽtiæ probabũtur diuerſæ. Nã principia, quę cũ iis, quę demõſtrantur, eiuſdẽ generis ſunt, ſi nihil cõmune inter ſe habeant, neq; ipſa illa, quæ demonſtrantur, habuerint.

Plures demonstrationes eiusdem rei esse. Caput XLIIII.

PLures uero super eandem rem demonstrationes, & ex pluribus mediis necti contingit, ut si aliquid modo ex congeneribus, & quæ se recta inuicem comprehendant, modo ex iis quæ alterius ordinis aut generis sint, addicatur. Ex congeneribus, & quæ se recta inuicem amplectantur, quom platanum esse substantiam, aliquando per arborem ceu per mentem, aliquando per plantam, quorum utrũq; ex eodem uersu ac serie est, demonstramus. Ex iis quæ sequioris ordinis aut generis sint, quom hominem esse substantiam quandoq; per rationale, quandoq; per bipes ostendimus. Hęc autem media parte se continent uicissim, quia utrunq; de altero extremorum generatim affertur.

Fortuita non sciri. Caput XLV.

VErum quæ casu uiceq; fortuita proueniunt, scientia per demonstrationem attolli non potest, quia nec necessaria sunt, quorum temeritas domina est, neque textum syllogismi recipiunt. Nedum uero necessarium, sed ne frequens quidem est, quod forte fortuna committitur. At omnis syllogismus aut ex necessarus, aut ex frequentibus trahitur.

Sensum non esse scientiam. Caput XLVI.

AC ne per sensum quoq; ornatur demonstratio, quippe quæ uniuersalium est, sensus ad singularia pertinet. Si enim cerni oculis posset triangulum habere duobus rectis æquales, nondum tamen demonstratio teneretur conclusionis eius, in qua omne triangulum habere pares duobus rectis exponitur, sed trianguli huius cognitio tantum ac sensus: Aut si deliquium lunæ fieri obiectu terræ contueri possemus, non tamen in uniuersum sciremus omne deliquium lunæ interpositu hoc existere, sed solum id quod aspectus ostenderet. Sane omnis demonstratio ueritasq; à sensibus oritur, nec intelligi datur uniuersale, nisi de multis operibus & functionibus sensuum. Nam de particularibus multis uniuersale reponitur, & euidens redditur. Nec tamen iudicium ueritatis in sensibus est: nec demonstratio credi sensus aliquis potest: quia sensus quamobrem quicquam sit, non potest docere, sed semper in cognitione, quod est, uersatur. Expositio causæ quod ita sit quicq; tota uniuersalium est, eoq; nõ modo noticiam huius unius defectus, qué nunc patitur luna, sed simpliciter omnium continet. Nam interuentus terræ nõ tam huius defectus causa est, quàm omnium qui possint omnibus seculis euenire. Quorum itaq; causa aliqua est, eorum cognitio uniuersalis nobilior & antiquior est, quá sensus: neq; sensus tantũ, sed etiam quá simplex eorũ; & citra causam apprehensio intellectioq;. ut siquis illi cõclusioni, in triangulo interiores angulos esse pares duobus rectis, absolute fidé haberet, nec acceptá referet angulo exteriori, qui cõtrouersim interioribus respondet. Igitur apprehensio quæ coniuncta cũ causa, quamobrem est, longe uidetur præstãtior, quá quę seorsum habetur. Diximus auté supra quorũ causa aliqua est ut noticia principiorũ esset excepta, ut quę uel sine causa extra æmulam optimate sit eminentia. Sed quęrat aliquis, si sensus scientia nõ est, unde fit ut sensu defecti deficiatur & scientia? An hoc ita intelligédũ est, nõ ut sensus sciétia esse possit, sed ut ex sensu uniuersale proficisci dicatur: intercepto auté initio, necesse sit cõsecutionem intercipi. Vt modo addubitari solet quamobrem uitrum, si ex aduersum soli retineatur accendat. Quod si lumé solis foraminibus perspicuis cõmeans oculi cernerent, tum & uniuersale & causa miraculi huius intellecta esset per sensum.

ὅσων τοῦ νυν ἄιτιον ἕτερον. hoc est quorũ itaq; cũ altera est, quod ... intelligaſ ...[illegible] ea q̃ annotauimus secundo huius cap.

Non omnium eadem principia esse. Caput XLVII.

EAdem autem principia scientiarum omnium haberi nõ possunt, nec remota, nec proxima. Non proxima, quia quom principia rebus quæ demõstrantur sua quibusq; respondeant. Quæ uero demonstrantur nõ eadem sint, immo sæpius & genere differant necesse est, ut propositiones quoq; talium rerum discrepent genere:

propositiones enim ex iis quæ per se sunt, constant. Alia itaque principia Geometriæ, alia Arithmeticæ sunt. Adeo autem uicissim accōmodari nō possunt, ut neq; hæc de illis dicátur, subiiciantur'ue, neq; altera alteris pro medio inferátur. Cōmunia quoq; & prima principia in omné scientiam nō intrant, ut omne aut affirmari aut negari necesse est. Nec enim probari quicquam ex solis iis potest, sed quotiens hæc in demōstrationem rogátur, propositiones aliæ propinquæ ac propriæ adhibétur. Neq; uero proloquia in syllogismo sumūtur uniuersaliter cōcepta, sed ad genus aliquod subiectum, quasi contracta. Hoc modo cōmune profatum est. Quotiens quatuor momenta comparilia sunt ordine cōmutato, easdem manere proportiones. Vtuntur hoc artes, sed restricto. Geometra quotiens quatuor magnitudines: Arithmeticus quotiens quatuor numeri: Naturalis quotiens quatuor motus, aut quatuor tempora. Deinde si principia omnium scientiarum eadem forent, necesse esset numero aliquo comprehensa dicere, ut elementa: sed quæq; scientia promoueri in immensum potest (multiplex enim conclusionum amplificatio & dilatatio est) Ergo principia totidem constituere oportet: nō igitur cōmunia suffecerint. Postremo si eadem principia omnibus conuenirent, sequeretur ut quicq; ex quoq; eorum demōstrari cōtingeret. Sed ex musicis Geometrica demōstrari nō possunt. Ex iis intelligitur principia, neq; omnium eadem esse, neq; penitus aliena, neq; prorsus affinia.

Verba hæc ad dict. locum* in corpore .Ergo principia totidem &c.

¶ *Scientiam differre ab opinione rebus subiectis.* Caput XLVIII.

SCitum & scientia ab opinione uera, & opinabili differunt. Nam de falsa opinione nulla dubitatio est, quin cum scientia nihil simile habeat. Sed & inter opinionem ueram, & scientiam plurimum interest. Primum * quæ subiecta scientiæ sunt, necessaria esse oportet, & quæ aliter habere se non possunt: Opinionis quæ sunt non oportet, sed hæc aliquãdo possunt & mutari. Deinde scientia, ut ex necessariis, opinio ut ex possibilibus propositionibus pendet. Et ita alius modus est approbãdi quę opinemur, alius quæ sciamus. Distat ergo scientia ab opinione discriminibus binis: rebus subiectis, & genere approbandi. Quàm uero de possibilibus cōtingentibus'ue opinio fit, hinc docebimus. Cōtingentia nec ad scientiam pertinent: alioquin nō possent aliter se habere. Neq; ad intellectum. Hoc loco intellectum appello principium scientiæ, quo termini cognoscuntur. Neq; ad apprehensionem credulitatem ue propositionum immediatarum, quam quis scientiam indemonstrabilem dixerit. Quod si habitus omnes, quibus uera noscuntur, aut scientia, aut intellectus, aut opinio est, relinquitur opinionem earum rerum uideri esse, quæ ut ueræ sint, tamen secus esse possunt, ac sunt. Inconstans igitur & instabilis opinio est, quia instabilis etiam illa est natura, qua utitur subiecta. Præterea nemo putat opinari se, quæ credit aliter esse nō posse quàm sunt, sed scire opinatur uero tunc quom ita esse rem utiq; putat, sed quæ tamen aliter possit.

* *Hæc eadem de intellectu habet Themi. superius cap. 7. vbi etiam hæc exponit. & ibidem Philoponus aliam expositionem recitat horum verborum: quo termini cognoscuntur terminos enim substantias abstractas exponit: quare lege Philop. vbi locum hunc & superiorem exponit.*

¶ *Scientiam differre ab opinione genere approbandi.* Caput XLIX.

HInc dicendum genus & modum approbãdi, alium in opinando, quàm in sciendo esse. Eadem res ex eisdem propositionibus modo scita, modo opinata est. Atq; hoc contingit, seu syllogismus quod est, seu syllogismus quamobrem fiat. Vnde dubitauerit quis, quod qui ita opinantur nō etiam sciant, quando & propositiones & subiectæ res eædem sunt. Et quod adæque si cognitio hæc scientia sit, illa non sit. Solutio: Si credunt aliter esse propositiones nō posse quàm sunt, nō opinio, sed scientia hæc dicetur, quia de iis quæ per se sunt, & quæ de substãtia rei prodeunt, scientia nō opinio adornatur. Sin uero necessaria quidem credunt, sed quę necessaria esse nō putent, hęc opinio nō scientia fuerit. Atq; tum circa easdem res subiectas tantum arbitror, opinio ut scientia uersari uidebitur, ita eisdem propositionibus opinio ut possibilibus, scientia ut necessariis utitur. Quamobrem fieri nō potest ut scientia & opinio eadem sint. Nam & definitiones earum uariant, & modi appro-

bandi,credendiq; diffident. Eodem modo quanquam interim contingit, ut de eadem re, tum uera tum falsa opinio habeatur, nõ tamē id eo ualet, ut uera & falsa opinio idem sit. Alioquin quod firmum constansq; est, cum fluxo & labili nõ potest idem esse. Nec quod cõmutari nõ potest in falsum, cum eo quod potest. Quapropter nemo unquam opinatur ea quæ scit, ne idem simul aliter se habere posse, & necessarium credere oporteat. In diuersis certe usu uenit, ut eadem res cõprehensa opinione & scientia sit. Erat opinio in Epicuro quom diceret solem deficere, cum luna sub rotam eius subiret, quia putabat aliter quoq; id posse. Erat in Hipparcho scientia. Sed ut in eandem animam, eodem tempore, de eadem re, cadat opinio & scientia, non potest contingere. Hactenus de opinione dictum est.

¶ *Quid solertia sit.* Caput I.

SOlertia uero est sagax repentinaq; adeptio, & quasi collimatio medii: ut siquis uidens lunam, id quod eius spectat ad solem, id habere lucidum, reliqua obscura esse, puncto tempore, causam coniectet, quia scilicet recipiat splendorem à sole. Aut si quempiam numulario aut argentario colloquentem intuitus statim intelligas uersuram eum facere, & omnino fœneraticiam esse causam. Ergo is qui ex aspectu auditu ue extremorum celerrime potest perspicere, quid inter illa sit medium, hic solers & perspicax dicitur: & uirtuti nomen solertiæ inditum, ut quæ resolutio quædam conclusionis sit in primas propositiones, & uelox quasi comprehensio & continuatio medii.

FINIS LIB. PRIMI.

THEMISTII PARAPHRASEOS IN POSTERIORA, LIBER SECUNDUS, *Interprete Hermolao Barbaro.*

¶ *Quatuor esse quæstiones.* Caput I.

AB His *consequens est, ut differentias quærendarum rerum tractemus. Nam & quę inueniendis conueniant obiter communi usu noscentur. Eadem enim quærendi & inueniendi discrimina sunt, quia quęstio omnis inuentionis gratia initur. Quærimus ergo aut de simplici, solitarioq;, aut de composito, & quod in complexu orationis sit. Solitarium & simplex intelligo, quod seorsum ex uno aliquo decem generum sumitur: Deum, centaurum, charybdim. Cõpositum dico, Vtrum luna deficiat, iustum natura, an lege potius & institutione hominum stet. Quotiens de simplici quęrimus, prima & occursoria quæstio est, an sit, secunda quid sit. Nam primũ quęrimus, an sit deus, deinde deus quid sit. Si de composito, & quod in complexu serieq; loquendi sit quęrimus, prima quęstio est, an subiecto prędicatum insit, secunda quamobrem quemadmodum insit. Nam simul didicimus lunam deficere, continenter quam ob causam deficiat quærimus. Sunt igitur quæstiones quatuor: An sit, Quid sit, An huic illud insit, Quamobrem insit. Ex iis unum par ad simplicia, unum ad composita pertinet. Neq; conturbari quenquam uolumus, quod in commentationibus topicis aliam quæstionum partitionem ornauimus. Illic enim formæ dialecticarum quæstionum solæ afferuntur, & quæ nõ nisi in cõstructione & cõpositione conueniant, tantumq; in iis modus propositionum diuersus uidetur. Causa uerbi, An quicquam de altero dicatur, ut genus: an afferatur, ut proprium: an affirmetur, ut accidens: an prædicetur, ut finis. Nam si de definitione ritu dialectico agamus, primum ex ea propositionem texemus, tum deinde quæstionem ita formabimus: Est ne anima numerus ipsum se mouens, ut

Xenocrati uidebatur. Sed si ad usum demõstrationis quæratur, quod sit rei esse, tum quęstio in modum propositionis cõcepta nõ erit. Sed nec quæstio quamobrẽ potest dialectica esse quęstio. Nõ enim is qui ita interrogat, optionem aduersario dat, ut alteram partem disperationis accipiat, quia non interrogat captandi coarguendi'ue studio, sed sciendi quod quærit.

a Græci auctores causam reddunt, cur liber secundus. a quæstionibus sumpserit exordium: quam Themi. breuitatis causa omisit: ea autem est hæc: aiunt ipsi intentio libri istius est de medio demonstrationis inquirere, quod est diffinitio quam vero hæc inquisitio scientiæ demonstrationis sit necessaria quæstiones indicant. nam quod omnis medy quod est. quæcunque autem quærimus vt sciamus quærimus: at per demonstrationem scimus ea quæ quærimus: ideo medy inquisitio ad demonstrationem summæ est necessaria.

In omnibus quæstionibus causam quæri. Caput II.

Plane quærentes utrum sit inane, utrum luna delinquat, uidentur id quærere, utrum teneri aliqua causa possit, qua inane sit, & qua luna delinquat. Item is, qui iam scit inanẽ in rebus esse, & qui iam scit lunam delinquere, uidetur statuere aliquam esse causam, qua inane sit, & aliquam, qua delinquat luna. Sed subinde uult rescire, qualisnam ea causa sit. Nimirum id constat quom primum inuentum est, quid sit inane, simul cõpertam esse causam, qua inane est. Nam definitio, & quod est rei esse, causa est ut quicq; sit. Rursum [a] agnito quid sit lunam deficere, statim intelligitur causa, qua obscuratur & offunditur luna. Nam si luna iccirco deficit, quia lumẽ eius umbra terræ: in quam incidit, hebetatur, hebetatio luminis causa erit defectus. Omnis igitur quæstio de causa est, siue ob quam res simpliciter sit, siue ob quam aliquid in alio adsit. Quod si clarius docebimus in iis, quæ quòd sint, aut quòd talia sint, sensu, causa, potest cognosci, nihil quæritur neque sint, neque quid sint, neq; qualia sint, neq; quamobrem sint. Nam si super lunam essemus, & oppositum illum terræ contueri esset, tum neq; ecquid deficeret luna, nec quid esset defectus, neq; an accideret lunæ, neq; quamobrem accideret quæreremus. Neq; hoc dico: quia uelim idem esse causam tenere, & sensu percipere, sed [b] quia per sensum nanciscimur causam, & ad scientiam subimus. Quom ergo quærimus, undenam sit quicquam, intelligitur exploratum nobis esse, quod est. Quom uero utimur demonstratione quod est, simul quod ita sit euidenter probamus. Hoc enim demonstrationis illius potissimæ ingenium est, ut cõmuni examine utranq; absoluat cognitionem, & ut sit, & quamobrem sit: aut uerum nõ est, quod inter exordia notauimus. In demonstratione medium nõ modo cõclusionis, sed & rei quoq; causam uideri. Dissimilis ratio est quæstionum, an sit & quid sit, quæ de simplicibus quæruntur: nam antequam quid sit roges, necesse est fingas, id esse quod rogas. Quom uero an sit quæritur, interim quid sit obiter cõstat, interim nõ cõstat. Sed est, quãdo aut signum, aut cõsequens ad naturam rei, qua de quæritur demonstrandam ualeat: sed accidentia hæc inuentionis, non rei sunt principia.

a Sic ait Themistius. καὶ πάλιν ὅταν ἰζεύρῃ δι᾽ ἥ τι ἡ σελήνη ἐκλείπει *hoc est, rursum agnito quamobrem luna deficiat.* *b Verba Themistij sunt hæc* ἀλλ᾽ ὅτι καὶ ἐκ τοῦ αἰσθάνεσθαι τὸ καθόλου ἂν ἐγένετο καὶ τὸ ἐπίστασθαι. *quæ hoc sonare videntur. Sed quia per sensum vniuersale nanciscimur & ad scientiam &c.*

Non esse eiusdem omnino demonstrationem, finitionemq;. Caput III.

Quemadmodum quæstiones compositæ monstrarentur, dictum supra est, nunc utrum id quod rei esse demonstrari possit, uidendum. Sed prius est, ut disseramus, utrum omnia eodem respectu per definitionem & per demonstrationem sciri contingat. Dixi eodem respectu, quia triangulum esse figuram planam tribus lineis comprehensam, per definitionem accipitur. Triangulum habere duobus rectis æquales, demonstratione cognoscitur. Sed primum intelligitur, ut id quod triangulo esse

eſt,alterum ſcitur,ut triangulo accidens. Tractemus igitur quod propoſuimus: Vtrum ſemper cuius demonſtratio eſt, eiuſdem definitio habeatur. Abſurdum id quidem & impoſſibile eſt. Nam & demonſtratio & ad negationes porrigitur,definitio nõ porrigitur niſi ad affirmationes. Sed quærat aliquis contrà, utrum quoiuſcunq; afferri definitio poteſt, de eo quoq; demonſtrationem cõſtituere liceat. Impoſſibile eſt & hoc. Nam principia demõſtrationum,& termini primi per definitionem noſcuntur,per demonſtrationem nõ poſſunt. alioquin cõquiſitio in infinitum euaderet. Sed reliquum eſt,ut quæramus,utrum aliquoius poſſit reddi definitio,quoius & demonſtratio ſit. Neq; hoc poteſt contingere. Quom enim ex iis,quæ ſuperiore libro diximus,cõſtet,tũ demũ ſciri quicq; quod poſſit demonſtrari, quom de eo tenetur demõſtratio. Si id quod demõſtrari poteſt p definitioné ſciretur,tũ quod demõſtrari poſſet,citra demõſtrationé ſciretur: nihil enim uetat definitionem eius ſeorſum à demõſtratione haberi. Quod qui dicit,nihil poteſt obtuſius. Ita cõficitur nihil eſſe,quoius noticia utroq; genere capiat. Per inductioné quoq; huic aſſertioni fides accedit,quãdo nulla eſt definitio,quæ quicquá earũ rerũ demõſtret,quę aut p ſe, aut p accidens,aut ſimpliciter habeãtur. Nã ſi definitio aliquid accipit,quod p ſe inſit,nõ propterea p demõſtrationé id accipit. nec enim hominé eſſe animal demõſtrat, ſed cõſtituit nec hominé eſſe rationale cõprobat,ſed tantũ ſumit. Præterea definitio uniuerſam rei ſubſtãtiam euelat, demonſtratio ea,quæ per ſe inſunt,explicat. Porro dubium nõ eſt,quæ per ſe inſunt,ſubſtãtiam rei nõ eſſe. Item definitio rei qua de agitur,quod ſit rei eſſe,declarat: nulla demõſtratio ad eſſentiam pertingit,aut illam cõcludit,ſed ſubiicit ac præſumit,ut in mathematicis,quid impar, quid unitas ſit. Iam omnis demõſtratio quicquam de quoquam demõſtrat: in definitione nihil eſt quod de aliquo prædicare,neq; animal de greſſili,neq; retrorſum greſſile de animali,neq; figura de plano,neq; cõtra planum de figura. Nam neq; uniuerſali notatione determinatione ue utitur, neq; ſi uteretur uera eſſe poſſet prædicatio. Sed ne de ipſo quoq; homine ſua definitio prædicatur. Non enim homo pars aliqua ſuæ definitionis eſt, quemadmodum omne ſubiectum, ut pars in cõcluſionem confertur. Quod ſiquis ita efferat: Homo eſt animal bipes inceſſile, is nõ definitionem,ſed propoſitionem afformat,in qua de homine definitio ſua dicatur. In plenũ,quęſtio quid ſit,diuerſa eſt ab omnibus iis quæ per ſe adſunt. Diuerſa inquam alio genere quam quo uniuerſalia demutant ab iis,quæ intra ſe continet triangulus ab æquipedo. Quę uero diuerſa uſq; adeo ſunt,diuerſas etiam rationes habeant, quibus noſcantur, neceſſe eſt. Quamobrem aptiſſimum puto,nihil idem in eodem reſpectu finiri & demonſtrari contingere.

De ipſo hoĩe ſua definitio nõ pdicatur.

Non poſſe demonſtrari finitionem per ſyllogiſmum duplantem. Caput IIII.

Sed quæritur an definitio aliqua poſſit de re,quę definitur,per demonſtrationem probari: Verbi gratia,quod animal bipes ingreſſibile definitio hominis ſit. Quanquam uero de iis quæ modo retulimus, facilis & abſoluta quæſtionis huius diſcuſſio ſit,tamé opinor digna cõtrouerſia eſt, de qua ſeorſum mentio & cõmentatio aliqua habeatur. Si omnis ſyllogiſmus, aliquid de aliquo,per aliquod ceu medium,conficit,neceſſe eſt ut qui demonſtraturus ſit illum eſſe hominis finem, medium aliquod cooptet,per quod ratiocinationem ſuam deducat. Hoc autem medium,ipſa ſit hominis definitio oportet,ut demonſtratio ad hunc modum fiat: Homo eſt animal mortale capax rationis: Tale animal eſt bipes ingreſſile: Homo igitur bipes ingreſſile eſt. Aliter de eo quod ſit rei eſſe componi ſyllogiſmus nõ poteſt. Siue enim id quod pro medio accipitur in plura poſſit quàm homo,id eſt quàm minor extremitas,ſiue in pauciora,ſiue & reciprocet: nec tamé in eo,quod ſit rei eſſe,dicatur, Maior extremitas, id eſt definitio ipſa in eo quod ſit rei eſſe prædicari nõ poterit. Quod ſi hæc uera ſunt,neceſſe eſt eum,qui de homine quid ſit rei eſſe, demõſtrat, aliud ſumat,quod ſit rei eſſe. Sed unde obſecro ſcieris, animal bipes ingreſſile, de animali mortali rationali in eo quod ſit rei eſſe,prędicari? aut animal mortale rationale de homine? Nõ enim ſi ex ſecundo cõſequitur primum,neq; ſi ſecũdum ex tertio,neceſſarium eſt,primum illud definitionem ſecũdi eſſe. Multa adeo ſunt quæ cõſequantur,nec tamé cõſequantur ut definitiones: Genus,differens,propriũ, accidens, id quod ſeparari nõ poteſt. Si ergo ſimpliciter ſumpſeris primum euenire ex ſecundo, ſecundum ex tertio,nunquam probabitur primum eſſe definitionem tertii,ſed tantum hoc,pri-

mum inesse tertio utcunque. Quod si duplaueris sumptum, id est si secundum de tertio nō absolute, sed cum adiunctione hac, in eo quod sit rei esse, prædicaueris, tum complexio quidem syllogismi conficitur, sed sumitur quod in quęstione, discussioneq; positum est. Institueras docere definitionem hominis per demonstrationem addici, sed statim sumis sine demonstratione aliquam esse hominis finitionem. Præterea [a] si ita dicatur, nihil obstabit quo minus definitio una de altera possit demonstrari. quod ab demonstratione alienissimum uidetur.

[a] *Sic ait ipse græce hoc in loco.* ἔτι οὐδὲν ἧττον καὶ ἕτερος ὁρισμὸς διὰ τοῦ ἑτέρου δειχνύοιτο. *quæ aliquem videntur habere intellectum. sic enim interpretari possunt. Præterea nihil obstabit: quominus & altera definitio per alteram possit demonstrari: allusisse enim videtur Themi. his verbis: rationi quam tradunt: attulisse Alexan. in hoc loco. si enim (dixit ipse) vnam diffinitionem assumis ad alterius demonstrationem cum ambe sint pari passu eiusdē rei definitiones eadem etiam ratione alteram ad demonstrationem prime assumere poteris. ex quo sequitur postea quod idem notius erit & ignotius: & alia absurda multa.*

Non posse definitionem probari per syllogismum diuidentem. Caput V.

SEd ne per diuisionem quoque definitio explicatur, quod & in institutione de figuris persecuti sumus: [b] quia id, quod ita mōstratur, quasi per inductionem mōstratur. Nec ex certis aut probatis seorsum, sed ex cōcessis per interrogationem respōsionemq; sequitur. Fere enim tota hęc ratio per uices rogantis, & respondentis absoluitur. Ita uidetur aliud par, aliud quod datum sit colligi. Ecquid homo animal inanimal'ue est? Animal sumit nō asseritur syllogismo. Rursus omne animal ecquid gressile aut aquatile? Datur gressile, nō probatur. Deinde animal gressile ecquid bipes, aut multipes est? Cōceditur bipes. Tum ratio texitur: Homo est animal bipes gressile. Videri genus hoc totum inter rogationibus & assensionibus eorum, quibus cum instituitur cōstare. Nec enim in eo quicquā ut necessarium, sed ut cōcessum accipitur. Sed neque si quid singulare separatimq; uerum est, continuo sequitur ut iunctum cum aliis uerum sit. Non enim si uerum est, sutorem quem esse, & uirum bonum, utique necesse est eum esse sutorem bonum. Item ut omnia etiam iunctim uera sint, non tamen in eo, quo sit rei esse, uera sunt.

[b] *Græce sic ait Themist.* οὐδαμοῦ γὰρ ἐξ ἀνάγκης τοῖς τεθεῖσιν ἕπεται τὸ δεικνύμενον, ὥσπερ οὐδ᾽ ἐν ταῖς ἐπαγωγαῖς, *quorum fidelis interpretatio hæc est: nequaquam enim ad ea quæ posita sunt ex necessitate sequitur id quod demonstratur. sicuti neq; in inductione.*

Diuisionem conferre ad finiendum. Caput VI.

SAne qui diuisione utuntur, compendium probationis faciunt. Nam eam quę cōfirmare esset necesse, ratione rogationis sumuntur, propterea quod nihil ipsi afferunt ad persuadendum, sed eo, quod sibi dat, qui cum disputant, quod uolunt demonstrat. Verbi gratia: Homini animal inesse, potest per sensile syllogismo exponi gressile: per aliud quicquam lucrantur hoc laboris qui diuidunt, propterea quod hominem & animal esse & gressile concedit is, qui cum instituta diuisio est. Proinde non probari diuisione, sed adiuuari finitionem oportet. Nec syllogismus diuisio est, sed ratio tamen, qualis docēdi sicut inductio, hæc syllogismus dici utique non potest, sed quo quomodo aliquid conficit. Vtilissima uero diuisio est, quotiens cōmunita his præceptis affertur, ut omnia quæ in eo, quod sit rei esse habentur, contineatur. Vt nihil redundat, nihil desit, neu quæ transiliat ad ultimam speciem. Transilit qui animal statim in bipes & multipes diuidit. Nam prior diuisio erat in uolatile & gressile. Omittit qui gressile in bipes & quadrupes diuidit. nam & depes & multipes prætetitur. Hac obseruatione diuisio usum sui aliquem finientibus præstabit. Nec tamen qui diui-

det

det ratiocinatione syllogismo'ue uti dicetur. Nam quemadmodum in commentationibus iis, in quibus medium uerbis explanatum nō est, etiam si mēte explanatum euidens nō est, quamobrē sequátur: ita neq; in eo syllogismo, qui ex diuisione reponitur. Ac forte quidem singula, quæ in sermonem illum ultro, citroq; habitum incident, probare certis rationibus possis, ut animatum hominem esse, quia nō animæ: & rationale, quia nō irrationale: totam certe cōclusionem, quę de membris diuisionum coalita est, definitionem hominis esse nō probas.

Per syllogismum finitiuum non probari finitionem. Caput VII.

VTrum uero finitio per finitionem finitionis possit monstrari, quæstio nobis reliqua est. Id hoc modo exponitur: Vult quis docere finem hominis esse, animal bipes gressile, atq; ita rationem format: Oratio quæ constat ex iis quæ ad essentiam pertinent, & propria rei sunt, definitio est. Hæc oratio, animal bipes gressile hominis est. Definitio igitur hominis est, animal bipes gressile. Nunquid forma hæc probanda philosopho est? Sed deridicula uidetur, & quidem amplius quàm superiores, quia peccat idem quod illæ, sed apertius euidentiusq;. Fingit enim fortiter, ac præsumit quod est probandum. Nam dicere complexum hunc, animal bipes gressile, rerum esse quæ priuatim attingat essentiam hominis, nihil aliud est quàm constituere, eam esse definitionem hominis. Igitur in propositionibus iis conclusio non ui, aut potentia (nam hoc rectum esset) sed actu posita collocataq; est. Dehinc perinde faciunt, qui demonstranda finitionem finitione finitionis, propositionum loco sumunt, ac si ratiocinádo finem ratiocinationis loco assumptionis adhiberent. Quemadmodum ergo quotiens ratiocinamur, non sumimus quid sit ratiocinatio: ita quotiens demonstranda finitio est, admonendi non sumus quid sit finitio, sed necesse ante est, utrunque & quid ratiocinatio syllogismus'ue sit, & quid finitio perspectissimum habuisse. Vnde & nobis facillime inoffensissimeq; simulatq; uelimus, accurrant, & alios qui addubitarent, docere ac persuadere possimus. In demonstrationem certe, ut partes sumpta'ue cooptari non debent.

Neq; a contrariis, neq; per inductionem probari finitionē. Caput VIII.

DIcat aliquis, si hoc modo non licet, licebit alio, id est affictione subiectioneq;. Affictione hoc loco est per hypotheticum syllogismum siue conditionalem hoc more: Si definitio mali est diuisilitas (Fingatur enim diuisilitatem esse definitionem mali) Contraria definitio contrarii fiunt, Ergo definitio boni indiuisilitas dicetur. Sed non ne uides, qui ita faciunt arcessere quæstionem à capite, id est ad demonstrandam finitionem sumere finitionem aliam, quæ non sit minus dubia, quàm quæ demonstranda sit. Nam contraria ea, quæ diuersa dicuntur, ut bonum, malum, celeritas, tarditas, tantundem euidentiæ ignorationisq; habent. Constatq; si quis definitionem mali explicare uoluerit, eodem modo sumpturum eum definitionem boni: hoc autem aliud non est, quàm inuicem probari & demonstrationes reciprocas, & obambulatorias committi. Præterea cum multi sint, quibus nullum contrarium è regione occurrant, quonammodo finiendis iis ratio hæc poterit sufficere? Forte credat quispiam fines per inductionem probari, & hercule dici non potest. Cum inductio ex singularibus existat: nulla definitio singularium est. Inductio aliud de alio prædicat: definitio in complexu non est. Definitio i cōplexu nō est.

In vniuersum finitionem demonstrari non posse. Caput IX.

QVis ergo modus finitionis demōstrandæ fuerit, nimirū digito, auribus, cōspectu, demū sensu aliquo usurpari aut tāgi nō potest. Alioquin scio hoc de nobis quęri, ecquid aliqua ratio sit demōstrandi finitiones? Et uidetur nulla, & necesse est eum qui debet scire quid sit homo, aut quiduis aliud, pro certo habeat hominē esse. Nā id quod nō est, nemo potest scire quid sit. Nā quid nomē hircocerui significet, scire quidē multi possunt: sed qd sit hircoceruus, nemo, si id ignorat an sit. Ergo si demōstrari posset qd qcq; sit, simul demōstraret qd esset. Hoc uidet impossibile, qa unius rei una est demōstratio.

Porro aliud est scire hominem esse, aliud quid sit homo: Huius definitio, illius demõstratio est. Deum esse & prouidentiam esse demõstramus, quid sit deus, quid prouidentia definimus. Qui ergo potest, qui definit definitioné syllogismo excipere? Atq; hoc obseruari in omnibus artibus uidetur. Hæ seorsum quid sit res describunt, seorsum demõstrant ut sint: quom uero id demonstrant, primum quid res significet, sumunt pro cõperto. Igitur antequã triangulum probes esse, qué tribus lineis constituas directis, necesse est intelligas appellatione trianguli uenire aream tribus directis lineis cõprehensam. Propterea quod agnitionis in omni exquisitione caput origoq; est. Ita efficitur ut demonstratio una in plures euadat. Qui enim quod rei esse sit, demonstrat, simul & esse rem cõfirmat. Qui autem definit, nihil affert quamobrem necesse sit id esse quod definit. Proinde qui finit circulũ hoc modo: Circulus est figura plana quem linea una circumcurrens amplectitur, nõ demõstrat circulũ esse. Nulla enim causa in definitione ea est, quæ ut circulus sit efficere uideatur. Sed ne ratio quidé aliqua cõtinetur, quod ea definitio circuli sit habéda: posset quis definitionem illam æris & fibulæ ipsius credere, quia nulla uis comparet, quia circuli potissimũ definitio sit. sed hoc extrinsecus petitur. Si ergo nõ demonstrat ré esse, qui quid rei esse est demõstrat, definitio quid sit, demõstrare nõ poterit, sed quid nomé indicet tantũ. Ita fiet ut rerum, quæ nõ sunt, afferri definitio possit. Nã & hippocẽtaurus aliquid significat. Deinde omnis uerborum explicatio notatio'ue (id est qua de causa quæque res ita sit nominata, quam Etymologiam appellant, ut hominem uocari, quia sit ex humo coalitus, & aquam, quia sit id, à qua uiuimus) demum omnis nostra cõmentatio, cõfabulatione definitio diceretur. Ipsa quoq; Ilias Homeri definitio una uideri posset. Cum dico Iliada, nõ ipsum nomé intelligo, sed subiectã nomini poësim. Item illud: Sed uos qui tádem quibus aut uenistis ab oris? Et illud: Venimus huc iussi. Et illud: Dic mihi musa uirum. Et illud: Nos Troia antiqua uestre deus applicat urbi. Horum omnium fere una uis est. Tantum hic interrogat, ille respondet: hic præfatur, ille adnarrat. Res tota perridicula. Nam præter id quod nõ omnis oratio, quæ quod nomine designatur, exponit definitio est: nec illud quoq; definitio explicat, definitionem necessario cum nomine æquali esse potentia. Si enim hoc sit, tum rebus nomina nõ arbitratu institutioneq; hominũ, sed natura essent imposita. Nec agnominationes homonymiæ'ue fierent, id est ad res dissimiles similia uerba accõmodari nõ possent. Ex iis liquet, neq; eandem rem uideri esse definitionem & syllogismum, neq; eius rei syllogismum posse cõstitui, quoius definitio teneatur. Dictum & illud est, per definitionem neq; ut sit res, neq; ut eius rei definitio sit, cognosci.

Quantum aliquid valet ad demonstrandum rem esse, tantum valet ad demonstrandum quid sit res. Item demonstratione non sciri finitionem, sed innotescere. Caput X.

QVoniam uero hæc disputandi causa potius, quam decernẽdi scientia disseruimus, nunc quid horum recte, quid perperam dictum sit, & quemadmodum demonstratio effici definitio possit, extimabimus. Sed accersenda res altius est. Sicut ergo quom tenemus rem esse, aliquando quærimus quamobrem sit, aliquãdo nõ quærimus, quia protinus, quã dicimus rem esse, quod ita esset, perspicuum nobis fuit: nec retrorsum cõtingit, ut prius quisquam, quamobré sit, quàm quòd sit, cognoscat: ita nunquã quærimus quid sit res, nisi nobis esse rem constet. Quid enim stultius ineptius'ue, quàm definitionem earum rerum uelle scrutari, quas fint, nõ fint nescias? Ergo necesse nõ est definitione osté di rem esse, quãdoquidé præsumi & cõstare id oportet, antequã ad definitioné accedas. Et quem admodum qui rem demõstrat, quod est, simul & quod ita sit, inuenit (Nam demonstrationes à causis ducuntur) Ita sæpenumero fit ut in demõstratione, quæ docet rem esse, definitio & quod sit esse rei eluceat. Quod quidem qua ratione, & quando contingat, repetendum ab initio est. Esse rem [a] concludimus in demonstrando multis modis, interim ex accidentium momẽtis, quæ ab rei substãtia lõge sunt posita, interim ex aliquo, quod in re continetur, ut pars. Deos esse probat Chrysippus, quia uisuntur altaria. Id ab accidentibus trahitur. Stoici deos asserunt esse, quia mortalibus suppetias plurimas afferunt, futura uaticinãtur, cœlestes globos innumerabilibus seculis cõmouent. Hęc à re sumpta demõstratio est. Porro quę adsunt in re, alia propius, alia remotius sunt iuncta, quod quidé exẽplis iisdem instruitur. Accidẽtia, per quæ tãtum docemur rem

esse nihil afferunt ad naturam & definitionem rei cognoscendam: quando & esse rem ægre ac exiliter demonstrant. Nam cognitio accidentium translaticia est, nec habet quicquam annexũ quod cogat. At ex iis quæ propria sunt, & ab rei natura dependent, ad definitionem & rationem essentiæ facilius uenitur. Quantum igitur efficaciæ habent res ad probandum rem esse, tantum habent ad confirmandum & demonstrandum quid sit. Id hoc modo explicabitur. Proposita quæstio est, ecquid deficiat luna? Quicunq; docet deficere, propterea quòd luna, quomodo ad plenitudinem orbis sui peruenit umbra non iaceat, ab accidente diluit quęstionem, nec quicquam cõmunit unde possit intelligi defectus lunæ quid sit. Qui uero demonstrat, eo quòd lumen eius in plenilunio interuentu terræ occulitur, is egregie ac proprie ostendit lunam deficere, atq; obiter occasionem uberem præstat, uti sciatur quid sit defectus lunæ, quia ueram causam miri huius nanciscitur. Causa uero definitio, & quod sit rei esse, est. Itaq; in hoc genere simul & ratio essentiæ, & quamobrem sit, cõspicitur. Quid est defectus? Occultatio luminis ob interpositum terræ. Causa ergo defectus occultatio est. Quid est tonitruum? Restinctio flammæ quam nubium conflictus excussit. Definitiones has cõmuta in quęstiones, & causas quamobrem utrunq; sit, afferes. Quamobrem est defectus? propter occultationem ex obiectu terræ ortam. Quamobrẽ tonitrus? propter restinctionem ignis in nube. Ex iis quæ dicta sunt patet, quamuis definitio, & id quod rei esse est, demonstrationem addici non possit, tamẽ fieri, ut in iis quę per causas suas monstrantur, per demonstrationem definitio eorum innoteat.

• Vnum non videtur expreßisse Herm̃. *latinæ: quod tamen græce voluisse videntur* Themi. *& Aristo. non enim in his: quæ insunt in alio verum est id: quod modo declaratum est: ob id tantum: quia medium in his habeatur: quod causa est conclusionis & res sed etiam quia medium id aliud est: & causa illa non est eadem illi rei: quæ demonstratur: & cuius quæritur definitio: sicuti interuentus terræ eclypsis quidem est causa: non tamen est illud idem quod eclypsis. in definitione vero eorum quę in alio non insunt: sed per se sunt: nihil habetur: quod ipsis idem non sit: sicut hominis definitio & homo eadem res prorsus est. & ob id hæc ipsa demonstrari non possunt quod sint: nec quamobrem sint: nec per demonstrationem eorum definitio inotescere potest. immo si aliquid demonstrare voluerimus: his quæ per se sunt inesse: per eorum definitionem eam rationem petere id quod in principio quæritur asserunt græci expositores: maximeque* Alexan. *quæ quidem omnia maxime aduersantur illis qui volunt definitionem subiecti medium esse in potißima demonstratione. ergo ait* Themi. *græce* καὶ ἄλλο ἐπὶ τούτων τὸ μέσον τέ καὶ τὸ ἄιτιον τοῦ συμπεράσματος καὶ τοῦ πράγματος, *hoc est: & aliud in his medium ipsum est: causaq; conclusionis & rei. deinde subdit. at ea quæ per se sunt &c.* οὐ γὰρ ἔιναι ἄιτιον ἀλλό ἐστιν ἐφ' ἀπάντων. *hoc est: quia non reperitur hoc in omnibus vt causam aliam habeant: quæ iusmodi sunt sua singulis scientijs subiecta. hoc idem repetit inferius: vbi ait deum esse & quid sit deus sumit* Philosophus. *ait enim* οὐ γάρ ἐστι λαβεῖν ἄιτιον ἕτερον. *hoc est: neque enim causam alteram afferre est.*

ℭ *Quæ causam non habent, eorum finitionem non innotescere per demonstrationem.* Caput XI.

ILlud sane necessarium est recipere, hoc quod modo diximus, non esse passim definiendis omnibus uerum, sed tamen iis quæ insunt in alio, ut defectus, ut tonitrus. Sola enim hæc in demonstrationem uocantur, eo quòd medium in iis quoddam habetur, quod causa est, & conclusionis & rei. At quæ per se sunt, nec in alio insunt, in iis eadem ratio obseruari non potest, quia causam superiorem non habent, per quæ monstrentur, quoiusmodi sunt sua scientiis singulis subiecta: quæ tum ut sint, tum quid sint certũ & constitutum esse necesse est. Nec alio modo cognobiliora euadunt, quàm aut inductione, aut fide aliqua, aut periculo, demonstratione nou euadunt. Quomodo ipsa sint principia demonstrandi, quod quidem omnes scientiæ custodiunt, unitatem esse, & quid unitas sit, constituit Arithmeticus. Non demonstrat deum esse, & quid sit deus sumit: philosophus de/

monstrare non potest, quia causam quòd dii sint afferre nõ est. Nam consulere eos rebus humanis, & mouere se perpetuo agitatu, quanquã ex momentis his substantia eorum percipitur, quia naturam diuinam attingunt. Non tamen sunt causæ, quod sint, nec quid sint dii. Ac forte constitui descriptio quædam ex talibus possit: hoc modo, Deus est, animal sempiternum, humano generi beneficium: definitio nõ possit, nisi concedendum sit causam esse aliquam, quamobrem sint dii. Nam quod rei esse est, origo & causa intelligitur, quamobrem id quod definitur, sit.

Tres esse species finitionum. Caput XII.

Definitio multifaria est: Alia exponit quod significet nomen, quæ ne definitio quidem appellari digna, sed interpretamentum potius quoddam uocis quę efferatur. Plerunqꝫ enim fit, ut qui definitionis hoc genus audiunt, neqꝫ sit ne res, neqꝫ unde nam sit nouerint. Nam uacuum quid indicet, scimus. Sit non sit, aut quamobrem sit possit ue esse, assignare non possumus. Alia definitio rem quidem cõmonstrat esse, sed quamobrem sit, nõ cõmonstrat. Quoiusmodi ea est: Lunam deficere, est lunam non collucere plenilunijs. Atqꝫ hæc oratio quanquam aliquid designat, nihil tamen ad scientiam demonstrat. Alia definitio simul utrunqꝫ complectitur. Nam & ut sit res, & causam quòd ita sit, continet. Hæc definitio sola minimo minus demonstratio est. Nam id quod rebus esse est à demonstratione demutat solo flexu. Eadem oratio paucis mutatis in demonstrationem & definitionem effingitur. In demonstrationem hoc modo: Vbi flamma restinguitur tonat, In nube flamma restinguitur: in nube igitur tonat. Nam sermo in prima figura continuus texitur. In definitionem hoc modo: Tonitruum est restinctio ignis in nube. Tertium genus definitionis eius est, quę causam aliam unde sit, habet, eoqꝫ in cõclusionem demonstrationis potest conferri: ut tonitruum est elisus in nube sonitus. Quarta forma definitionis eorum est, quæ prima immediata sunt. Atqꝫ hæc à demonstratione nõ differt solo situ, quia ad causam superiorem nõ refertur. Nulla enim causa primis immediatisqꝫ est. Neqꝫ conclusio item demonstrationis dici hæc potest, sed principium potius & thesis, siue propositum quoddam essentię, quod demonstrari nulla ui possit. Dempto igitur primo, tres modi relinquũtur finitionis. Primus is de quo ante mox diximus, qui ad id quod rei esse est, pertinet, nec demonstrari potest. Alter eius quæ à demonstratione positu casuqꝫ solo euariat. Tertius eius, quæ demõstrationis conclusio est. Oratio * certe illa, quę solam causam quãobrem continet, qualis hæc: Ira est libido repuniendi: Tonitruum est restinctio ignium in nube: immediata est, nec demonstrari usquam potest.

* *Extreme partis istius cap. græca verba a latinis non nihil videntur diuersa: sic enim ait.* ὁ δὲ τὴν αἰτίαν ἔχων λόγος, τίνι τούτων ἐπάγοιτο ἄν, οἷον ὀργή, *hoc est: at oratio illa causam continens: ad quem horum reducemus? qualis hæc &c. & deinde subdit.* τάχα καὶ οὖν αὐτοὶ ἄμεσοι τε, καὶ ἀναπόδεικτοι, *hoc est forsitan igitur & hæc immediata est: & quæ demonstrari nusquam possit.*

Quatuor causas esse posse media demonstrari. Caput XIII.

Ex iis quæ retulimus, propalam est, nullam finitionem demonstrari contingere. Nam solę illę differunt à demonstratione positu, quæ causam rei quòd ita sit, edocent. Atqꝫ hæ ad scientiam solæ appositæ uidentur. Quatuor autem numero ponimus genera causarum: Primum substantiæ rationem: Secundũ rem subiectam, quam materiam uocamus: Tertium id, unde initium motus: Quartum quoius gratia quippiam fit. Omnes hæ in demonstrationibus, quamobrem spectantur & medii termini sunt. Ac ratio quidem substantiæ id est, quod rei esse est, quemadmodum in demonstrationem ueniret, supra tanquam per occupationem docuimus. Materia quoqꝫ reddita est. Hæc in syllogismo regionem mediam maxime obtinet, propterea quòd in demonstratione omni, materia syllogismi uidetur medius esse terminus. Nam medius terminus duas illas propositiones conficinat, in quibus constituta demonstratio est. Porro sæpe accidit, ut materia ea quæ propria sit allata, quæstio quamobrem, cesset. Quamobrem animalium corpora consumantur? quia contrariis

Medius terminus vt materia sillogismi.

constant. Redditur & primum mouens, quamobrem mundus uisenda pulchritudine est: quia deus opifex: hic id à quo ortum motus habet causa & medium est. Quamobrem Socrates uxorem ducendam rebatur: ut liberos haberemus. Quamobrem fabricatus est mũdum deus: quia bonus erat. Hæc finis, & causa quoius gratia est.

Idem effectus per plures causas monstratur. Caput XIIII.

TRactatio autem & constitutio medii atque causæ non eodem modo in omnibus habet, sed aliud priore ordine quàm effectus est, ut mouens: aliud posteriore, ut fines, & ea quorum gratia res quæque & efficiuntur & fiunt: aliud simul, ut definitio, & quod rei esse est. Nihil uero prohibet, quin idem & gratia melioris notæ & ex usu materiæ sit. Verbi gratia: Quamobrem de laterna egreditur lumen, quia necesse est, ut id quod foraminulentum est, & amphusculos habet meatus, quale cornu laternæ uidetur, peruium lumini sit, ut subtiliori graciliorique. Hæc necessitas materiæ est. Huic coniuncta & ratio boni pulchrique, ne qui noctu procedunt, ad aliqua offensent. Idem sed clarius in corpore cœlesti apparet. Nam & conuertitur in orbem necessario, quia nec graue est, nec leue. Et gratia aliquoius, ut quàm proxime possunt, imitatione accedant ad deum. Plurimis adeo naturæ operibus & necessitas & finis inest. Patet hoc in dentibus, quorum primores acuti sunt, tum quòd ex osse gignuntur tenuiore, tum gratia finis, ut cibo secando dirimendoque habiles sint. Contrà maxillares lati & quòd ex pinguiore materia existunt, & ut in attritum molendo & subigendo sufficiant. Tonitruum quoque duplici causa fit, & quod ignis restinctus necessario stridet personatque, & cõminationis terriculamentique gratia, ut fontibus, qui in tartaro sunt, formidinem afferat, quemadmodum Pythagorici cõminiscuntur. Dehinc duplex cuiusque natura est: una quę ad formam refertur, & hæc cum fine ipso eadem est. Forma oculi est uidere, idem est finis ad quẽ iuncti sunt animalibus oculi. Aurium audire, idem est finis ad quẽ datæ sunt aures. Alia quæ ad materiam, necessitatemque. In institutione auscultatoria de natura quemadmodum materia esse necessitas uideatur, disputatum nobis abunde est. Ea ex fictione subiectioneque nõ absolute necessitas dicitur, hoc modo: Si futuri sunt oculi, materiam talem adesse necesse est: si dentes, talem. Hæc igitur necessitas in rebus naturæ omnibus habetur insita, quia materia quoque omnibus addita est. Item actus, impetus' ue, qui ob materiam singulis corporibus sui debentur, eodem genere necessarii sunt, nec abiungi possunt ab iis, quorum esse uidentur actus, ut terra in medium locum mundi ad pares angulos fertur, quia grauis. Contrà ignis in cœlestem locum, rectis lineis, subuolat, quia leuis. Nec igitur præter naturam, extra' ue, neque uiolenter coniuncta rebus necessitas est, sed suopte quibusque nutu ingenioque, & (ut ita loquar) sponte naturæ. Videtur enim de substantia ipsa, & naturali quoiusque tẽperatura euenire. Violenta uero præter naturam, præterque nutum extrinsecus afferuntur. Molitur autem natura quicquid molitur: ferè dixerim aliquoius gratia. Molitur inquam, quia gratia finis molitur. Qui aut bonus sit, aut bonus esse uideatur: à fortuna temere omnia. Nihil enim prouenit aliquoius gratia, etiam si in rebus illis consistat, quę aliquoius gratia initæ institutæque fuerint. Tunc enim quid cõmissum fortuito dicitur, quotiens aliter atque cogitatum est, cecidit. Putearius fodiens offendit aurum: sed nõ propterea fodiebat ut aurum offenderet, sed ut æstuarium faceret. Processit alius ad balneas, debitorẽ inuenit, recepit argentũ: nõ tamẽ egressus est ut pecuniã referret. Pleraque etiam ex iis, quæ p artẽ & intelligentiã fierent, casu interim fortunaque prodeunt. Restitutus quis ualetudini est potu frigidę, quã tamẽ nõ ad ualetudinẽ, sed uoluptatis gratia sumpserit. Eodẽ modo casu defensa nauis à naufragio est, quòd eam tẽpestas aliqua stationi tutæ applicuit. Domus certe aut lectica effingi casu nõ potest. Sed ne omnes quoque artes fortuna æque participant, aliæ parcius, aliæ amplius plurimũ coniectura continentur, & sunt opinabiles. Atque hæc plura fortasse sunt, quàm præsens consideratio postulabat.

Duplex cuiusque natura est una quæ ad formã refert: alia quæ ad materiã. Lege secũdo phy. lib. cap. viii.

Quemadmodum effectus coæui cum causa demonstrentur. Caput XV.

SEmper autem causa ea, quæ forma & essentiæ ratio est, quam magna ex parte pro medio accipi in syllogismo diximus, æquæua rebus est, quarum est forma, seu illę iam sint, seu gignantur, futuræ ue sint, iis quæ iam sunt hæret indiuidua. In iis

quæ gignuntur, gignitur cum iis quę exoleuerunt, exoleuit, in iis quę futura sunt, futura etiam ipsa est. Quamobrem defecit luna pridie? quia terra inter solem & lunam extitit media. Quamobrem deficiet postridie? quia existet media. Quamobrem deficit modo? quia existit media. Igitur in his causæ cum effectis suis inuicem respondent, & quasi pedem pariter ponunt; unde & reciprocantur.

Quemadmodum effectus non coæui causam demonstrent. Caput XVI.

IN iis uero, quæ simul non habentur, sed causæ temporibus præeunt, quales parte plurima sunt agentes, ut Sardas aggressi bello, quòd contra Medos susceptum est causam dedere, & raptores Helenæ, ut Ilium euerteretur. In iis inquam, nec respõsus illæ, nec regressus seruatur, neq; eadem necessitas demonstrationis descendentibus atq; ascendentibus perpetua est: sed si cœptum à causa sit, conclusioni necessitas non affertur, si ab euentis affertur. Domus est, oportet igitur haberi. Parietes sunt, oportet igitur fundamenta esse iacta. Agamus retro; Fundamenta sunt, igitur & parietes. Parietes sunt, igitur & domus, non sequitur.

Quemadmodum cum hoc post hoc oritur, continuatio hæc accipienda sit. Caput XVII.

SEd hoc mirum cuipiam íllico sit. Nam si quòd factum prius est, causa eius nõ dicitur, quod posterius factum est, quomodo id continuandæ generationis causa fuerit? id est ne subcisiuus rerum ortus interpollari unquam habeat, an tempus propterea quòd continenti serie est, uideri facit res, quæ modo fiant, cõtineri cum factis? Nam omnis generatio in tempore absoluitur, esse quicquam generatum & factum, generationis consumatio finisq; est, ut punctus lineæ. Ergo quemadmodum linea inter puncta dirimitur, neq; præterea cum parte quæ consequitur, continua est: ita si factum quicquã esse & generatum notaueris, necesse erit generatio insequens attineri nõ possit cum priore. Nam generatum esse aliquid in confinio temporis, & momento contingit. Tempus ex momentis non constat, neq; generatio ex iis, quæ quod cum præfatione dixerim ueniæ sub hoc nomine, generatum esse, intelliguntur. Sed hæc ab instituto nostro aliena sunt. Diligentiusq; de iis in libris de motu egimus: illud manifestum est in iis, quæ plerunq; eueniunt, ab effectis ad causas, & à posterioribus ad priora necessarium recursum uideri. Siue enim generatio esset continua, inter effectum & causam, siue inter posterius & prius, media causa interueniret. Nunc quod acceptio terminorum continua nõ est, ad immediata procumbit & cessat. Si domus sit, & parietes: si par.etes, fundamenta: si fundamenta, cæmentum, & lapides. Inter hos terminos nihil intercidit.

tertio phy. lib.

Quando demonstrationes reciprocæ, circularesq;, singularesq; locum habeant. Caput XVIII.

VErum quom aliqua huiusmodi habeantur, quæ se circuitu quodam inuicem generent, in iis & demonstratio obambulatoria locum habebit: quoniam hæc in totum reciprocant, sibiq; modo causę, modo effecta uicibus sunt: ita in argumentando robur & fœlicitas par, siue ab initio, siue à summa auspicium capias. Terra imbri madida halat uapores, hos ui caloris efferri necesse est. Ex his nubẽ cogi oportet, hac coacta imbrificataq; denuo madescit terra. Hoc autem est id à quo sumptum exordium est. Res ergo in orbem deducitur. Vno aliquo posito aliud oritur, quo orto subinde aliud nascitur; quo nato, iterum ad originem resilitur.

Effecta quæ maiore ex parte eueniant, probari per media eiusdem generis. Caput XIX.

SAne habitus hic maxime cernitur in iis, quæ perpetuo ac necessario generantur. In quibus enim necessarius est circularis motus, in iis & demonstratio circularis

necessaria est:in his uero quæ ferè,ac propensius euadunt,directa ratiocinatio est. Nec ab utralibet parte initur,ut dictum est, sed à consequentibus tantum. Atq; in iis media quoq; ipsa ex eodem genere coniuga,& quasi popularia adhibere oportet, id est quæ plurimum fieri soleant, & possibilia non necessaria sint.

Quemadmodum finitio indiuiduæ speciei inuestiganda sit. Caput XX.

SEd redeundum unde abscessimus.Quom definitio demonstratione cõfirmari nõ possit,per demõstrationem reddi euidens possit,inuenienda nobis aliqua ratio est, qua uenari eam uestigareq; facile sit. Ex iis,quæ in eo, quod rei esse est,adsunt cõmunia,quædam extendũtur ultra genus naturæ eius,quæ sumitur finienda,quædam citra cõsistunt. Inest ternario aliquid esse(est enim numerus)Inest imparitas, sed ipsum esse supra est,quàm numerus & quàm natura ternarii.Nam & aliæ res dicuntur esse, quæ numeri nõ sunt.Imparitas citra est,quia tantum ad naturam numeri pertinet.Adest quinario,adest septenario,adest nonario,& cæteris eius formæ,quibus omnibus numerus inest cõmunis. Reponere igitur ac resiligere prædicata tot oportet, quot iuncta nõ excedant id quod finire uolumus,etiam si seorsum singula in plus ualeant. Inest ternario numerus,inest imparitas,inest ut primus imparium sit,atq; hoc bifariam, & quòd eum numerus alius nõ metitur, & quòd in numeros alios referri aut resolui nõ potest.Hæc igitur definitio termini est.Numerus impar primus incompositusq; dupliciter.Harum cõditionum prior omni numero impari promiscua est: posterior binario. Propria utraq; nulli extra quàm ternario. Quàm uero hic sit finis ternario liquebit,si cõstitutum sit definitionem inesse rei,quoius est necessario,& soli,quorum utrũq; certissimum est.Necessario,quia quæcũq; in definitione sunt,in substãtia prędicãtur:quæ in substãtia prædicãtur,uniuersalia & necessaria sint necesse est.Soli:nam da nõ soli,erit ergo genus,& inerit pluribus. Sed credo quibus definitio inerit ternarii, quæ nõ sint ternarii. Ergo huiusmodi oratio definitio est,& quod est esse rei significat. Eodem collectu definitio hominis farcitur,animal rationale mortale, uel animal bipes incessile. Atque hic modus finiendis indiuiduis speciebus custodiri debet.

Quemadmodum definitio generum inuestiganda sit. Caput XXI.

GEneribus autem iis, quæ in species alias soluũtur,spargũturq;,definiẽdis:uia hæc seruabitur: Primum sumẽdæ sunt omnes eius generis species indiuiduæ, ut numeri ternarius, binarius cæteræ formæ. Fingamus enim has esse ultimas species numeri,uel quauis alia. Item omnis species lineæ quæ sint recta circumiens linea. Omnes species anguli quæ sint, acutus,retusus,directus. Deinde harum specierũ definitiones promendæ,ut paulo ante præcepimus.Tum sumẽda legẽdaq; omnia quæ sint speciebus iis quæ definiãtur,cõmunia.Quid est linea recta? Lõgitudo citra latitudinẽ,quoius puncta media nõ prominent ab extremis.Quid est linea circũducta? Lõgitudo citra latitudinem,ad quoius summũ lineæ omnes à cẽtro ductæ sunt pares.Quid est linea?linea?Lõgitudo citra latitudinem flexuosa. In omnibus itaq; finitionibus linearum, lõgitudo citra latitudinẽ ut quiddã cõmune ponitur. Hoc reponẽdum,deinde redeundum ad lineam,& in quo ex decem principiis sit,quærẽdum,& quoniam in quãtitatis genere est,hoc sumẽdum,& cum illo cõmuni, quod in definitionibus omnium specierum cõperimus, iungendum. Ita definitio lineæ tota hæc fuerit: Linea est quãtitas citra latitudinem lõga.Nam [a] genus summũ cum iis quæ omnibus speciebus cõmuniter insunt,definitionem generis citerioris cõstituit.Ea enim cõmunia sumẽda,quę supra nõ sint,quàm genus quod definitur: & quia supra nõ sunt,soli generi proprium quiddam efficiunt:nam genus ex speciebus suis cõstat: & quemadmodum genera per suas species sunt, [b] ita quæ generi insunt,per species inesse putãdum est.Principia ergo definiendi finitiones specierum simplicium sunt. Simplices audio indiuiduas. Id enim quod simplex est,ubiq; rationem principii obtinet. Et hic definitionis generum modus, quotiens in definitionibus specierũ aliquid cõtinetur cõmune,tum scire oportet species illas sub uno genere cõprehendi nõ posse.Causa exempli:Qui est altitudo animi? Primum sumo uirtutis eius sensilia, hoc est omnes qui magno ani-

mo memorantur fuiſſe, Alcibiadem, Aiacem, Achillem, omnibus his cõmune illud aderat, iniuriam acceptam impune abire nõ pati. Sed hic bellando ulciſcebatur, ille obiraſcendo, alius ſibi ipſi manum afferẽdo. Credũtur & Diogenes & Socrates magnanimi fuiſſe. Nũquid & hos in eo magnanimos dixeris, in quo Achillem? Aiacem? Alcibiadem? Quòd iniuriæ impotentes eſſent? nequaquam: ſed in eo quòd res quæ in fortuna eſſent poſitæ, aſpernarentur inſuper haberentq;. Ergo diuerſa in his & in illis uirtutis huius ratio eſt. Illi propterea magnanimi appellãtur, quòd notam honoris modice non tulerunt: hi propterea, quòd bona fortunæ deſpicata contemptaq; habuerunt. Nihil in his uiſitatur commune. Non eſt igitur magnanimitas genus, ſed duæ uirtutes ſunt omnino abiunctæ ac diſſimiles: ſed quæ ſocietate ſola nominis, ut cætera homonyma, conuenire uideantur.

[a] *Hic ſunt aliquantulum græca verba diuerſa a latina interpretatione: ſic enim ait Themiſt.* ἔστι γὰρ διὰ τοῦ γένους ὅσα κοινά ἔστιν ἐν τοῖς ὁρισμοῖς τῶν ὑπ' αὐτὸ ἀτόμων εἰδῶν, *hoc eſt: per genus enim inſunt communia omnia: quæ in definitionibus indiuiduarum ſpecierum inſunt generi ſuppoſitarum.* [b] *Hæc recte ſunt intelligenda. nam ſi pingui minerua percurrantur: maximas afferrent anguſtias: ſi enim quæ generi inſunt per ſpecies inſunt vniuerſa ea ruunt: quæ de vniuerſali: ac de eo quod per ſe dicitur in primo lib. ſunt expoſita: immo hæc videntur penitus aduerſari verbis illis græcis: quæ nuper annotauimus.*

Facilius ſpecies quam genera definiri. Caput XXII.

EX iis delucet, longe facilius ſpeciem indiuiduam finiri, quàm genus. Ea enim quæ ſingularibus inſunt, cõmunia magis quàm quæ ſpeciebus, perſpicua ſunt. Definitio ſpeciei ex ſingularibus, definitio generis ex ſpeciebus colligitur ſane. Præterea euidentior ſpeciei quàm generis agnominatio homonymaq; eſt. Proinde ſpecies dicitur ſenſuum eſſe. Senſilia facile dignoramus, homonymæ ſint, nec ne, ut hominem pictum à uero. Agnominatio generum, non niſi per collationem ad ſpecies diſcernitur: ideo animal pictum homonymos animal uocatur, quia homo pictus homonymos homo intelligitur.

Quemadmodum diuiſio vtilis finientibus ſit. Caput XXIII.

SI hęc uera ſunt, expeditius uidetur finibus quærẽdis à ſpeciebus incipere ſubireq; colligẽdo, quàm à generibus deſcẽdere diuidẽdo. Diuiſio certe per differentias generum commodiſſima eſt ad ſumẽdum, quæ per ſe, & uniuerſaliter prædicatur: quoniam ordine quodam incedit quaſi gradatim, incernẽdo & ſeligẽdo quæ per ſe adſint. Semper enim differens generi diuiſo additum, gènus integrum cõficit. Iterum genus hoc diducẽdum per differẽtias alias eſt, idq; uſq; eo perſequi oportet, dum finitio è duabus rebus perfecta, genere & differẽtia citima, coaleſcat. Dixi genere, quia omnes ante citimam differẽtiæ, ſi cum genere committantur, integrum genus unum attollunt. Quod quidem etiam ſi innominatum eſſet, tamen uis in eo generis appareret. Nam & ualeret in plura, & in eo quod rei eſſe eſt prædicaretur. Modus hic mirifice ad ordinem cõfert. Nec præter quicquam eorum quæ in ſubſtantia cõtinentur. Nam ſemper neceſſe differẽtias maiores priore ſitu diſponere, neu quæ uellicatim incõditæ aut præpoſtere adducãtur. Quod ſi forma hæc in diuiſionibus neglecta erit, ſæpe fiet ut genus nõ in differẽtias generis, ſed in alias diſtrahatur: ut qui animal in totipẽne & ſciſſipẽne diuideret, is nõ animalis, ſed uolatilis differẽtias afferret. Illæ animalis differẽtiæ ſunt, uolatile, greſſile, aquatile. Prima igitur in hæc committenda diuiſio eſt, deinde animal uolatile, genus alterum in totipẽne & ſciſſipẽne ſoluẽdum. Ac primæ quidẽ differẽtiæ in quodq; genus cõueniunt: Animalis differẽtię in quodq; animal cadunt: Volatilis differẽtiæ in totum auitium: Piſcis differẽtię in omne piſcitium. Hac uia eunti, & ordinem hunc ſeruãti, nihil prætermittitur, nihil redundat, ſi aggrediaris alia, neceſſe eſt collabare, & inſcienter facias.

Contra Speuſippum, qui putabat ſciri oportere omnia, eum qui recte finiret. Caput XXIIII.

Visum autem Speusippo est, utiq; nõ recte, cũ qui definiturus sit, scire omnia oportere. Necessarium inquit est, omnes rei differentias teneri, per quas genus id quod definire uelis, à cæteris differat. Hoc nemo assequi potest, qui cætera non cognoscat. Primum id non est necesse omnes differentias sciri, propterea quòd infinitę ab accidẽtibus trahi possunt, quibus res eadem specie cõprehensæ inuicem discernuntur: Socrates à Platone, Zuthus à Callia. Quocirca nihil attinet scire has, neq; ad substantiam rerum indicandam, neq; ad finitionem earum constituendam. Deinde qui genus in differẽtias propinquas & contrarias diducit, ut animal in rationale & irrationale, & præterea cognoscit hominẽ in altero membro diuisionis reponi, & sumit rationale, non illico necesse est eum scire, quæcunq; sub irrationale, quod alterum membrum distributionis est, cadunt. Nam abundanter scitur, hominem esse animal rationale, si intelligitur sub altero discrimine cõtineri posse. Rursum animal rationale, aliud mortale, aliud immortale. Sumatur mortale, nihil necesse præterea est, ut quæ immortalia dicantur, quærere laboremus. Ergo * hæc oratio speciei, quæ comitatu differentium omnium septa exaggerataq; est, definitio substantiæ appellatur. Illud adeo non potest dici, quom speciem diceremus sub altera obuersarum necessario comprehendi. Sumptum id esse utiq; non confessum. Nihil enim æque perspicuum est, quam si differentiæ generis proximæ iunctæq; afferantur. Et quæ ita iuxtim ex altera parte adhibitæ respondentesq; sint, ut nihil medio spacio hiet, speciem in altera earum includi.

* ὅταν δ᾽ οὕτω βαδίζων ἐφαρμόττει τὸν λόγον τῷ εἴδει καὶ μηκέτι προσδέηται διαφορᾶς, ἕξει τὸν λόγον τῆς οὐσίας. *id est quomodo uero hoc modo procedens: orationem speciei ita accommodauerit: ut non sit vlterius opus differentia: definitionem substantiæ erit adeptus.*

Tria præcepta diuisionum. Caput XXV.

Plane in diuisionibus, quæ ad finitionum momenta pertinent, triplex obseruatio necessaria est. Primum sumenda sunt, quæ quæcunq; de re quam finimus, dicuntur prædicatione quid sit, ut genera & species, cum quibus differentiæ eorum sciscendæ: idq; ex Topicis petendum. Nam quemadmodum loci sunt, quibus accidens quicquam sit, nec ne, discernitur: ita sunt quibus genera & differentiæ substantiales noscuntur. Alterum præceptum est, ut differentię collocentur & digerantur in seriem. Hoc fiet, si maiores quasq; loco priore constituas. Tertium est, ut diuisio usque eò euadat, dum perueniatur ad ultimam speciem, quæ ultra concidi non possit, & dum proprium quiddam ex omnibus exeat, quod in aliam rem nequeat transferri. Orationem his rebus ac præsidiis ornatam expromittere poterimus absolutam esse finitionem, ut quæ in eo quod rei esse est, prædicetur, & cum eo quod finiendum sit quadret.

Solum vniuersalia definiri. Caput XXVI.

Semper autem definitio uniuersalium est, quemadmodum omnis & disciplina & ars. Medicus ualentia spectat non huius oculi, sed simpliciter speciei, & simpliciter oculi. Sicut uero in demonstrationibus primum id curari debet, ut conclusio seria fiat in definitionibus, ut res quæ definitur, fiat conspectissima. Obscuritatis multæ sunt causæ: præcipua ea quæ in assignatione differentiarum potest contingere. Quapropter quærendis iis caute & solicite uersari oportet, quia communes pluribus sunt. Definitio quemadmodum per demonstrationem euidens fieret, & quemadmodum uestigari haberet, executi affatim sumus.

Ex ratione diuisionum, & commentatione dissectionum, uberem copiam dissoluendis quæstionibus comparari. Caput XXVII.

AT uero facile sit, causam quamobrem quicq; est, reddere, & quærentibus de nobis quicquam, abundanter occurrere, & ratio diuidendi & dissectionum commentatio in promptu habenda, quam nobis primus Aristoteles perscripsit. Si enim quæ propriæ singulis generibus sunt dissectiones, nossemus, suppeditaretur nobis ad sciendum quod quæq; res sit, mirabilis copia Nam ea quæ generibus omnibus in sunt cõmunia, per ea quæ sigillatim habentur, exquirere est. Verbi gratia: In animali animatum & sensibile per distributiones sciuntur. Quom enim substantiam per animantem & inanimantem diuiseris, tum comperies animal in substantiam animãtem referri. Denuo quom substãtiam animantem in sensibilem & insensibilem solueris, tum intelliges animal in substãtiam sensibilem reponi. Hæc per diuisiones noscuntur. Per anatomen uero, id est, membrorũ cõsectionem, intellectum est, omne animal ex humidis & siccis & cõstare. Eadem ratio ad singulas species accõmodata magno usui erit. Proinde & piscem proscindere, & auem exdorsare utile fuerit iis, qui communia piscibus & auibus uolunt excipere. Quamobrem quædam cõmunia ex diuisione summi generis, quædam ex dissectione ista sumentur: qui hęc ad manum habuerit, causas plorimarum rerum cognoscere & reddere poterit. Omnia nanq; quæ in genere uniuerso insunt, per ipsum genus in species quoq; transeunt. Quamobrem scissipenne animal gallinaceus est? quia uolucris. Quamobrem caret pulmone glanis? quia piscis. Quod si genus nõ habet nomen, tamen effectio aliqua deprendi potest, quæ compluribus ex natura sit cõmunis, ut cornigerum esse, ex hac quæ sequuntur adiunctaq; sunt spectãda. Primum est omasum habere (est autem omasum boum & ruminantium uenter) alterũ ex primoribus maxillæ superioribus dentibus carere. Hæc ex anatome colliguntur. Rursum quibus contingit cornuta esse, ceruis, bubus, capris, iis illa inesse necesse est, quæ ex hoc quòd cornua habẽtur, sequi solent. Illud ergo fuerit medium. Si quæratur quamobrem bos omasum habet? quia cornigerũ animal est: quamobrem ceruo uita longa? quia uacat felle. Sed & hoc medium ex dissectione sumptum est: quod uero ex medio cõsequitur, accidit medio. Accidit & iis quorum cõmunis affectio est. Medium igitur modo per consectionem, modo per diuisioné accipitur. Sunt & quæ proportione sola cõmunia sint, ut spina, os, sæpium. Est autem sæpium quiddam insitum sæpiis ualidiusculum, latiosculomq;, fongosum ac friabile, inter spinam & os, naturam mediam referens. Hæc seligere oportet, ut quęstionibus in hoc genere propositis respondere in promptu quoiq; sit.

Causas plurimorũ rerũ reddere poterit, qui rẽnẽ diuidẽdi & anatomẽ ad manus habuerit.

¶ *Quæ sint eædem quæstiones.* Caput XXVIII.

QVæstiones autem eædem dicuntur, quæ idem medium continent, & quibus eadẽ ratio satisfacit. Quamobrem lapis magnes trahit? quamobrem electrum? quamobrem cucurbicula medicinalis? Horum omnium, ut Platoni placet, causa est reciprocatio (sic enim antiperistasim uoco) Idem medium uel specie intelligi uolo, uel genere. Specie idem in exemplo superiore est Nam tria illa mira reciprocationi ẽris tribuunt. Genere hoc modo: Quamobrẽ Echo redditur? quamobrem aspicientes in speculum formam suam agnoscunt? quamobrem arcus cœlestis fit? Omnia hæc per refractionem & dissultationem contingunt. Aëris, echo: obtuitus, repræsentatio radiorum arcus. Quæstiones igitur inter se eodem, quo & media, discrimine different. Ita aliquæ specie, aliquæ genere consentient.

¶ *Quæstiones quasdam sub quibusdam quæstionibus contineri.* Caput XXIX.

ESt & modus alius, quo inter se quæstiones multę conueniunt, ut quom causa unius quæstionis ab alterius pendet, & continetur sub illa. Verbi gratia: quamobrem Nilus torrentior ab Idibus uidetur? quia mensis quomodo exit hyemantior est. Atq; hæc una est quæstio, quamobrẽ hyemantior est mensis, quomodo exit: quia luna tum decrescit, & collucere desinit. Hæ duæ quæstiones diluuntur causa una ferè, id est coitu solis. Sed interest, quòd coitus proxima ratio est, quòd luna interlunis collucere desinat: Remota, quòd mensis uergens hyemantior sit: Remotissima, quòd mense prono fluuius concitatis & properantibus aquis uehatur.

ℭ *Demonſtrationis ex reciprocis conſtare.* Caput XXX.

AD hæc ambigat quiſpiam de cauſa,& eo quoius eſt cauſa. Cauſam ipſum medium uoco:id quoius eſt cauſa,concluſionem. Quemadmodum medio allato ponitur concluſio , ecquid in contrarium cõmeet concluſione poſita , uti medium afferatur. Periculoſum id uideri,ne omnis demonſtratio redux & reciproca euadat. Deficit luna,quia interponitur terra:Interponitur terra,quia deficit luna. Sed quemadmodum ſubabſurda res eſt,demonſtrationem cõſtituere ex retortis, atq; iis quæ inuicem probentur:ita demonſtratio putanda non eſt, quæ nullo modo aut ex cauſa,aut ex aliquo,quod cogitatione prius ſit,ducatur. Nam lunam deficere,nõ eſt cauſa quòd terra ſe mediam oggerat:ſed poteſt eſſe concluſionis,utiq; rei nõ poteſt. Atq; hoc latiſſime patet,quandoquidem defectus lunæ in definitione terræ, aut interpoſitionis illius non ponitur. Contra in definitionem defectus terra & interpoſitio eius ingreditur. Quòd ſi non reciprocarentur,ſed concluſio ſemper effectibus mandaretur,medium cauſis,neceſſe eſſet plura media, & plures cauſas haberi eiuſdem concluſionis,quòd fieri non poteſt. Porro tam effecta quàm cauſæ in demonſtrationibus uicem uniuerſalium cauſarumq; obtinent,& tum hæc,tum illa in ſubiecto genere continentur. Quamobrem decidua arboribus folia ſunt,ſiue cauſam afferras amplitudinem foliorum,ſiue inopiam humoris calidi , uterque ordo ſtabit. Quæ defrondeſcunt earundem folia exilitate caloris humidi contrahi,& quarum folia contrahuntur, eaſdem frondes dimittere. Nullum autem incommodum ſuſcipitur,ſi cauſa talis cum ſua cõcluſione retorqueri dicatur. Nec enim eadẽ ratio utrinq; reciprocandi eſt,ſed quom ab euentis ad cauſam ſubitur,ſyllogiſmus tantum uocatur : quom è contrario eſt,abſoluta demonſtratio dicitur. Sane media plura,& cauſæ plures eiuſdem rei eſſe, niſi per accidens non poſſunt. In quo genere demonſtratio à ſignis , & ex accidenti proficiſcitur. Quamobrem folia decidunt arboribus? quia contrahuntur & obareſcunt. Vnde ortum incendium eſt? ex reliquiis cinerum aut carbonum. Sed dictum ſæpe eſt,demonſtrationes hac forma deminutas imperfectasq; eſſe,atq; in iis media, non cauſas rei, ſed complexionis intelligi. Explodenda igitur ab inſtitutione noſtra hæc ſunt,ſed præcipue quæ per accidens conſtant,ut ex quibus interrogationes ſcitæ afformari non poſſint. Nemo enim quęrit quamobrem arbuſta nigra, aut uitis pulla,aut ſuffulta platanus folia deperdant:ſed ſimpliciter quamobrem arbores nudentur. Huius rei una eſt omnibus arboribus cauſa,& merito. Cauſa enim quòd folia amittant,definitio eſt,& eſſentia illius caſus,quæ nihil aliud eſt,quàm contractio humidi : quemadmodum cauſa defectus lunæ nihil aliud eſt,quàm interuentus terræ.

Ex his verbis dilucide habetur mediũ in demõſtratiõe eſſe paſſionis definitionẽ.

ℭ *Medium ſequi conditionem maioris extremitatis.* Caput XXXI.

IN demonſtrationibus ex iis terminis,qui in concluſione collocantur,Maior extremitas dicitur,quoius cauſa medium eſt:Minor extremitas , quoi mediũ cauſa eſt: Medium ipſa iam cauſa. Ratio igitur maioris extremitatis,quæ in concluſione ponitur,medium eſt,quo circa maiori extremitati reſpõdere mediũ oportet,ut ſi homonyma,id eſt cognominis hæc ſit, homonymũ & medium ſumatur : ſi ad proportionem ſimilis,id eſt analoga,eodem modo & medium ad proportionem ſimile afferatur.

ℭ *Quemadmodum reciprocent ſubiectum & affectio.* Caput XXXII.

DE reciprocatione autem cauſæ,& eius quoius eſt cauſa, & ei quoi eſt cauſa, ita res habet. Voco id quoi eſt cauſa ſubiectum , arborem , uitem , ficum. Id quoius eſt cauſa,affectionem,defrondeſcere. Cauſam,humorem contrahi,aut quiduis aliud. Dictum eſt ſuprà cauſam , & id quoius eſt cauſa inuicem commutari , ſi eiuſmodi ſint, ut definitio cauſa ſit , id quod definitur effectum. Nunc quemadmodum reciprocet cum ſubiecto , breuiter explicandum uidetur . Si ex genere ſubiecto ſingulare aliquod & ſenſile adhibueris,locum reciprocatio non habebit : ut ſi quæſieris, quamobrem ficus, aut morus folia dimittant. Nam dimittere folia & humorem, inopia caloris conſiſtere, affectiones ſunt amplius fuſæ , quàm ut cõmeare poſſint cũ ficu. Sin uèro arbores in cõmune attuleris,

quibus folia decidunt, tum reciprocatio & coæquatio feria & incolumis fuerit. Oportet igitur id sciri, quod omnibus arboribus quæ amittunt folia, inest communiter, ut ex eo id sumamus, quod subiectum huius affectionis sit, de quo nectenda sit quæstio, quamobrem. Huic enim primo causa inerit medium, & quod plus est, inuicem commeabunt. Obseruatum est non cadere arboribus folia, nisi quibus illa sint lata, cum hoc & causa ipsa & id quoius causa est, reciprocat.

¶ *Eiusdem effecti plura esse media, sed non prima omnia.* Caput XXXIII.

SVnt autem in quæstionibus iis termini quatuor, decidere folia, succum concrescere, latifolium esse ficus. Duo sunt extremi, duo sunt medii, sed unus subiecto propior & subiecto communior, alter prædicato affinior, cum quo & reciprocat. In iis igitur, quorum media plura sunt, utrum eorum causam dixeris, quod de subiecto prædicentur affectio, nimirum id quod iunctius subiecto est, quia per hoc inest & remotius. Verbi gratia: ficum esse latifolium, potius causa est, quod ei folia decidant, quoniam per hanc habetur alia causa in fieri, quæ est succum consistere, inarescereq;. Dicat aliquis clarissime uideri plura esse in quibusdam eiusdem rei media. Nam in commune causa deliquii, & interuentus Lunæ in Sole, & interuentus terræ in Luna. Certe plures finitiones eiusdem rei afferri non possunt, nominis possunt.

¶ *De habitu principiorum, & quemadmodum cognitio vniuersalium in homine pariatur.* Caput XXXIIII.

DE demonstratione dictum est ut constet, dictum etiam de scientia demonstrandi, quoius opus demonstratio est. Nunc de principiis eius, quemadmodum cognitio eorum ingeneretur in nobis, & qui habitus sit, quo illa innoscantur differemus. Sed antequam descendimus, purganda quædam, & amolienda, quę uidentur obstare. Necesse est prima principia aut cognosci à nobis dicere, aut non cognosci: si cognoscimus, aut demonstratione, aut alia uia cognoscimus. Item aut scientia, aut uirtute omnino aliqua: pleraq; enim sciri per demonstrationem non possunt, quæ nihilominus sciuntur ut finitiones. Sciri certe principia demonstrationis, necesse est eum qui scire uult, quæ de principiis oriuntur, idq; supra & probauimus. Nec illud prætermisimus principia demonstrandi, demonstratione ostendi non posse. Videamus nunc, ecquid horum quæ prima immediataq; sunt, scientia saltem aliqua, aut potentia sit. Sed à quæstione illa initium capiamus, principia hæc iam inde ab ortu nostro insignita impressaq; animo sint quidem, sed lateant. An uero tum demum quom adulti iam sumus percipi à nobis, cognosciq; soleant. Et Hercules insita illa in nobis aliquando esse, nec intelligi, non potest defendi: quia quemadmodum demonstrationem tenere nemo potest, si tenere se ignoret, ita nec scire principia qui scire se nesciat, tanto præsertim exquisitiore horum noticia quàm demonstrationis. Altera adeo pars, quæ uult principiorum noticiam, progredientibus & confirmatis ætatibus ali, dissentanea à nobis est, qui statuimus omnem doctrinam disciplinamq; ex præsumptis quibusdam & ante perceptis existere. Nihil enim principio superius prius ue est. Hæc sunt quæ controuersiam pariunt, nec dissolui possunt nisi uis animæ aliqua inueniatur, quæ prima inter cæteras cognoscat, & à qua principiorum intelligentia originem habeat. Ac uidetur quidem hæc omnibus animalibus data, quippe quibus innexa sit discernendi quædam iudicandiq; ratio. Sed quamuis omne animal instructum sensibus sit, non tamen iudicio æque ualet omne. Sunt enim ex iis alia, quę abiuncto sensili spectrum eius diutius seruant, alia quæ non seruant. Eorum quæ non seruant, quædam omnino non seruant, ut muscæ, uermiculi, culices: quædam exiliter, ut brutorum & auicularum, nonnullæ quæ cantibus, quos audiunt, insuescunt. Ea in quorum animis res sensibus perceptæ non mansitant, nihil sine sensu cognoscunt. At quibus digresso sensili imago eius insculpitur (ut si Socrate abeunte, formam eius detineant animo) potest iis alia cognitio, quàm quæ per sensum accipitur, contingere: atq; hæc in animalibus imperfectis Memoria dicitur, quoius id officium modo est, ut simulachrum rei eius, quæ accepta sensibus est, in thesauro suo diu custodiat. Quædam præter hoc & connectere, quæ in memoria condiderint, possunt, & similia similibus conferre. Quod genus rationalia

Cap. 6. lib. 1.

Qui sensum appellam⁹ ait ipse deinde se, quit: sed quis &c. quę verba sic forsitan in curia librariorū omissa.

perfectaq; sunt. De sensu itaq; proficiscitur memoria, ut dictum est, de memoria oritur peritia & experientia, utiq; si de aliqua re saepius agitatum cogitatumq; sit. Nam memoriae (ut ita loquar) multae una exit experientia. Hoc enim quod fel discutit, primum sensu percipio ueratrum esse, deinde & recordor, iterum sentio, & iterum usum eius agnosco, & iterum memini. Simul hoc periculum saepius fecero, tum ex pluribus sensionibus memoria una coalescit, & ex memoriis multis peritia haec consurgit, ut sciam ueratrum bilem trahere. Haec peritia indies accrescit, sensu, experimentis, memoria confirmatur. Tandem enunciatum uniuersale reponitur, idq; in anima obmanet, tale omne ueratrum purgat.

Vniuersale a sensu ortum habere, & ab intellectu formari. Caput XXXV.

Vniuersale [a] autem notio est quaedam in singularibus reperta, & ad plures differentias pertinens. Haec initium artis & scientiae omnis est: [b] artis, si circa ea fit, quae oriuntur & occidunt: scientiae, si circa his contraria. Neq; igitur iam inde ab initio uitae principia scimus, alioquin perfecti absolutiq; nasceremur. Neque item ab alia potentia priore praestantiore'ue oriuntur haec, alioquin confitendum haberemus aliquid praenosci ante principia, sed à sensu & memoria congregantur. Nam quemadmodum inclinato exercitu fusoq;, si unus aliquis resistere incipiat, saepe fit ut alius primum, deinde alius atq; alius conuolet. Demum globo facto, & fauore multorum addito animo, tota acies iterat pugnam, & redintegrat praelium: Ita de simulacris dicendum, & reliquis inhaerentibus earum rerum, quae sensu hauriuntur, primo uestigio secundum allinitur, secundo tertium nectitur, ab iis alia confluunt corroganturq;, de quibus postremo utilis quaedam notio conualescit. Haec enim animae acrimonia est, ut etiam si genera, quae accidunt sensibus continenter laberentur & fluerent, tamen similitudines eorum excipere & memoria continere possit, & quod in singularibus cõmune uniuersaleq; est, deprehendere notareq;. Nam & sensus hoc percipit. Quotiens enim Socratem quis agnoscit sensu, unà & hominem agnoscit in Socrate. Et qui hoc rubens, hoc candidum uidet, simul & rubens & candidum uidet: nec quisquam est qui Calliam & hominem, ut eandem omnino rem sentiat. Alioquin sicut non est nisi unus Callias, ita uidere non posse alium hominem nisi Calliam. Sed quom Socratem uidet, uidet in Socrate id, quod in aliis quoq; hominibus simile communeq; inest. Quare ad quendam modum uniuersale sensu percipitur, non tamen seorsum à singulari, sed obiter subindeq;. Alia quippe uis est, qua sensu circa sua incidentia subiectaq; occupato, ipsa unum ex multis rimatur, indifferens ex differentibus, idem ex diuersis, promiscuum ex impromiscuis colligat, hominem ex Aristone & Callia, animal ex homine & leone, substantiam ex animali & planta. Durat enim ascensus hic usque eò, dum multa in aliquid, quod unum omnino simplexq; sit, reducamus referamusq;, & tanquam religemus.

[a] *Sic ait ipse graece* καὶ ἔστι τὸ καθόλου τὸ ὅμοιον καὶ ταὐτὸν ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον, καὶ τὸ ἐν τοῖς πολλοῖς. *hoc est. vniuersale autem est id quod simile atque idem in singularibus & multis est.*

[b] *Graece aliter Themi. loquitur: sic enim ait artis si circa ea fit: quae ab ipsa fiunt scientiae: si circa eaque a natura.*

Quemadmodum vniuersale per inductionem accipi intelligendum sit. Caput XXXVI.

Qvamobrem modus quo uniuersale constituitur cognosciturq; inductio est. Inductionem accipio hac parte aggressionem illam rationemq;, per quam ex noticia particularium utcunq; ad intelligentiam uniuersalis uenitur. Huius rationis assumptiones, ipsi erunt sensus. Nam sensus quoque principia & causae sunt, ut singularia noscitentur. Vniuersale mentis opus est, & ab ea effingitur. Huic enim proprium unire & cogere est, atq; (ut inquit Plato) infinibila fini obstringere. Diuidit illa componitq;, pluribus modis conuariat atque commutat, omnino agilis & permobilis natura eius deprehenditur. Porro inductionis huius in qua sensus uicem obtinet sumptorum, uniuersale

conclusionis, non statim à sumptis conclusio sequitur, nec paruo tempore absoluitur, sed inter sumpta & complexionem aliquanta uis incidit temporis. Nam sumpta illico affomare incipit sensus, sed quom processit admodum, ac diu exercitus est, tum ea uis animi quæ intellectus nominatur, conclusionem ipsam subiungit. In hoc autem opus est ætate longa & usu multo: quia quod effusum sparsumq; est, nisi spacio temporis cogi, & in unum conferri non potest.

¶ *Principia in nobis non natura esse insita, sed creari ab intellectu.* Caput XXXVII.

SEd adeo paulatim sensimq; assuitur inductio hæc, ut continuatione ipsa lateat, unde orta perfectaq; sit. Quapropter contingit multos credere naturam homini noticias quasdam ingenuisse sine doctrina, nec intellectum esse, qui de se illas promeret excitaretq;, quod falsum est. Quàm uero hæc sola uis animæ sit, quæ uniuersales & immediatas propositiones communiat, hinc docebimur. Habituum qui ad intelligentiam pertinent, alii semper ueri, alii non semper sunt. Non semper ueri opinio & ratiocinatio: uterque enim earum rerum est, quæ aliter esse possunt ac sunt. Sed opinio ferè spectatiui generis est, ratiocinatio administratiui. Veri semper sunt, scientia & intellectus, & scientia principiorum non est. Nam scientia est noticia per demonstrationem quæsita. Relinquitur intellectum esse quoi principia debeantur. Nam principia exactius & exquisitius cognosci, quàm quæ à principiis sunt, oportet. Solus intellectus exquisitior omni scientia est. Intellectus igitur, hic, qui principia scientiis ministrat, quem primum natura indidit homini, & qui intellectus potentiæ dicitur, simplicibus sit oportet. Hic ceu animæ oculus est. Hic initio uitæ iudicio & ratione omni caret. Per hunc homo statim ab ortu suo rationale animal natura existit. Hic nobiscum ab ineunte ætate ad obeuntem senectam augetur, prouehiturq;. Primum notiones simplices capit, quas terminos uocamus & incompositas uoces, quæ prima orationis tanquam elementa sunt. Nam hominem, terram, algidum, candidum, statim à pueris efferre, & audita ab aliis in complexu intelligere possumus. Deinde quom paulum processimus, tum & progrediens confirmatur animus, & simplicia incipit nectere, & quid sit homo agnoscere. Adhuc proficiscente longius ætate, quasi adultior fit, ut iam & conflare uniuersalia & commentari à se possit. Nec cessat profectus, quousque ad expletionem quandam & absolutionem naturæ perueniat, & habitum intellectualem, per quem rationale animal sumus, attollat. Ac certe accidit simile quiddam animo, quod corpori: nam paruuli primò sic iacent, ut neque flectere se, neque ingredi ualeant. Deinde ut quadrupedes reptant, tum erigunt se & incedunt ut bipedes, nec indigent comite, qui manum det. Adeò uero promouent hoc processu, ut iam & ad cursum uegeti, & ad omnes usus corporis firmi robustiq; sint. Eodem modo animus primum nominare tantum res potest, & intelligere quæ nominat: tum componere & meditari. Postremo uniuersalia quædam iudicia & notiones scrutatur, quas protinus quàm elicuit, in se ipso deponit atq; consignat.

Intellectus potentiæ est ceu alæ oculus.

¶ *Intellectum esse habitum principiorum, quemadmodum scientia habitus est scitorum.* Caput XXXVIII.

INtellectus igitur principium scientiæ est. Principio utique principiorum noticia tribuenda subiicendaq; est, quemadmodum scientiæ omnia, quæ sciri per demonstrationem possunt. Ita enim principium ad principium se habet, sicut scientia tota ad totum id, quod subiectum scientiæ est.

THEMISTII IN LIBROS POSTERIORVM PARAPHRASEOS, FINIS.

HERMOLAI BARBARI

PATRICII VENETI ZACHARIAE

Filij, in Paraphrasin Physices Themistij,

Præfatio ad Ant. Galatheum.

PHILOXENVM *Eryxidis & Gnathonem Siculum gulæ proceres, immo vero extremos ac perditos gulones cupediuorasq; infamant literæ, quod conuiuijs adhibiti emungere se in pultarijs soliti essent, vt abstinentibus cæteris, soli epulis ampliter fruerentur.* Idem *mihi videtur peccare, qui studia liberalium artium docere, aut scribere ingressi, vocabulis sordidis & ex intima plebei sermonis fece acceptis, fœdant & contaminant omnia, vt bonis mentibus & præclaris ingenijs, aut auersis, aut perterrefactis, soli rerum potiantur, voluptenturq; citra æmulum.* Ita *fit, vt qui paulo modo humanius educati institutiq; sunt, non reformident hæc adeo, sed fugiant, oderint, despuant.* Contra *rudissimus quisq; infantissimusq; admoliri manus ijs audeat.* Quod *non contingeret, nisi quod (vt in prouerbio est) balbi balbos intelligunt.* Ac *sunt quidem nonnulli tam male affecti animatiq;, vt putent quæ in philosophia mathesi iuris scientia tractantur,* Latine *dici aut explicari non posse, non tam propter egestatem linguæ, & rerum nouitatem (vt* Lucretio *videtur) quam quod sentiunt humanas litteras quasi negocium facessere, & impedimento esse maioribus doctrinis.* In *quo alij etiam importunius stolidiusq; affirmant, pugnantia esse hæc non alio genere, quam ea, quæ desperata & contraria animantibus dicuntur.* Proinde *vitio vertunt, si quis vtrunq; aut iunctim condiscat, aut ab eloquentiæ studijs se ad philosophiam conuertat.* Hi *sunt qui plausus modo in celebritatibus captant, qui per vrbes vehuntur conspicui, qui vnicos se* Aristotelis *lectores narratoresq; & credunt & prædicant.* Durius *fortasse verbum, quam vt vel homo minime iurgiosus immodestusq; afferat, vel vt ab esse ab eo inuidia possit. sed (fortis fortuna) dicendum est, nihil æque perniciosum in omni repub. est, quam ista persuasio, nihil tota vita incommodius, indignius, fœdius, quam peruersio hæc & deprauatio studiorum.* Addicerem *hoc necessarijs rebus & testibus, sed nolo esse longior in re non dubia.* Illud *non possum tacere, hoc quod vulgo creditur, philosophos non esse rebus gerendis aptos, nauosq; non aliunde habuisse ortum, quam quod ex his plurimi, dum se totos ponunt in vna illa, quoi addicti sunt arte, aspernantur & deserunt cætera: eloquentiam abdicant, id est cultum & elegantiam uitæ: historiam negligunt, id est magistram & ducem bene ac beate uiuendi, de qua & usus rerum omnium prouenit, & peritia tota rei publicæ administrandæ constituendæq; paritur.* Hi *cum legati ad externos mittuntur, cum prætores iuridicundo sedent, cum in senatu sententiam rogantur, mirum non est, si aliquando præsentibus risum excutiunt: si fatua, si delira, si extrema deblaterant: si tota eorum non plus incompta quam imprudens oratio est.* Et Hercules *nullum hominum genus visitur tam abhorrens a sensu communi, tam distorto & corrupto iudicio, quam qui aut philosophiam, aut ius ciuile sine literis cultioribus adierunt. Sed mittamus (obsecro) hos, qui non uerbis, sed ferula commonendi essent: nisi quod senex est psitacus negligit ferulam.* Prius *tamen quam hinc decedo de genere hoc ita statuo.* Quemadmodum *luscitiosi ex-*

quisitius cernunt uesperi quam interdiu: ita ij facilius præpostera & confusa, quam recta & explanata percipiunt. Et quemadmodum qui misere degunt (vt inquit Plato*) dicunt humanum genus fœlix ac beatum esse non posse: ita qui diuersum a* Musis *ingenium obtinent, negant habitare eas posse in quibus ipsi artibus versentur.* Cæterum *hortor te, mi* Galatee, *vt adolescentibus istis vestris nouitios philosophos cum veteribus conferas, pensitesq; vt quantum intersit intelligant.* Incumbe *omni studio, labore dexteritate, prudentia, vt opinionem illam, de qua superius dixi, quæ fere in hominum mentibus obduruit, aut discutias aut mollias. Ita enim & illos priuatim & literatos omnes in commune promeritus fueris.* Multum *te in hoc iuuabit* Pontanus *noster, cuius tanta est vel doctrina, vel authoritas, vel vtrunque, vt sperare sit eum, si vires intenderit, talem huic malo futurum, qualis aut* Sphingi Oedipus, *aut* Hydræ Hercules *fuit. Quod si quos nactus fueris egregie pertinaces (sunt enim & in volucrum & in terrestrium genere animalia, quæ fœtidis gaudent) ad hos tu ceu aui præpostera ortos lustratos, & intemperijs actos, ac plane depositos deploratosq;, ne manum quidem admoueas.* Nunc *restat, vt de me ipso tibi aliqua dicam.* Mirari *te nolim si infinitos errores, quos isti partim imperitia linguæ, partim* Aristotelicæ *disciplinæ inscitia prælegunt & defendunt in scholis, non coarguo.* Nec *enim hanc prouinciam suscepimus scribendi res physicas, vt cum illis tanquam in palæstra (vt dicitur) certaremus de laude & gloria (quippe quos vincere nullum negocium sit) sed vt vel nobis ipsis commentaremur hæc si nullos habituri sectatores essemus, vel si quibus idem qui nobis stomachus esset, ijs ad bonas literas aliquid operculę adderemus.* Nec *enim spiritus magis magnos in hoc quam vtiles (vt ille inquit) afferimus.* Nec *de nobis quicquam magnopere arduum pollicemur, sed quædam tamen inuenisse non negamus, quæ aggredientes ad hæc tantisper morari non inuenta potuerint.* Illud *tempus est, in calce vti dicamus, nos tibi interpretationem in* Paraphrasin Physices *pro nostra veteri ac stabili necessitudine volentes dicasse.* Alioquin *dicaturam hanc stipulatus a nobis es, quom essemus istic.* Oppigneratam *tibi fidem reluimus: quanquam præscriptione vti poteramus & fori & decennij. Sed beneficio harum legum renunciant philosophi, quibus in fraude ponitur vel furioso abiurare gladium.* Vale.

Venetijs. M. CCCC. LXXX.

THEMISTII PHYSICES, LIBER PRIMVS, INTERPRETE HERMOLAO BARBARO.

LIBRORVM [a] Aristotelis de auscultatione Physica facile est assequi intentionem, si prius eius partis philosophiæ diuisio, quę de natura est, ad memoriam reuocata, in medium proferatur. Fortasse uero operæprecium facturi simus, si uniuersa philosophiæ distinctio, quæ ab Aristotele est instituta, à nobis hoc loco breuiter exposita explicataq; fuerit. Est enim ut corporis medicina, ita animæ philosophia perfectio. Porro animæ una pars irrationalis, altera rationalis est. Rursum eius partis, quæ rationalis est, una est portio irrationalitati obseruiens, quæ intellectus potestatis uocatur. Altera [b] portio est separata prorsus atq; seiuncta, quę dicitur intellectus agens. Prętera duplex totius animæ uis habetur: appetendi una, altera cognoscendi. Plane id genus quod perficit appetitum, quod totum in irrationalitate & intellectu affectibus irrationalibus delegato positum constitutumq; est, Peripatetici actiuum administratiuumq;, & circa negocium actionesq; consumatum nominauere, finemq; eius particulæ statuerunt, boni delectum atq; indeptionem. Alterum uero genus, quod in conspectione duntaxat & æstimatione rerum sola consistit, cuiusq; finis est ueritas, generali uocabulo spectatiuum contemplatiuumq; appellari uoluere. Iterum genus hoc posterius secatur in species: Nam ea speculatio, quæ circa res à materia nō separatas uersatur, quæq; auxilio sensus & uisionum ope ipsum potestatis intellectum perficit, Naturalis scientia nuncupatur, ea ratione, quòd & circa eas res & in iis consistere natura uideatur. Eam autem contemplationem, quæ circa res materia omnino carentes, & purissimam intellectus agentis actionem: nec non circa illum actum intellectus potestatis uersatur, quæ unà cum intellectu agente conficitur, diuinarum rerum Scientiam, & Primam Philosophiam & Metaphysicam uocant, quia scilicet post naturalium rerum traditionem instituta illa & ordinata esse uideatur. Cęterum ea cognitio, cui subiectę sunt res, partim coniunctæ materiæ, partim abstractæ, Mathematica & scientia de anima nuncupatur. Etenim mathematicarum rerum substantiam affinitate quadam, & interstitio utriusq; naturæ ancipitem esse, atq; intermediam autumant, eò quòd si uniuersalitatem, atq; in cōmune species materiæ sint expertes, si dimensum ipsum discretionemq; particularem ac sensilem à materia disiungi, atque auelli nō possint. Idem [c] de anima dicitur. Ex sensibus nanq; & imaginationibus, atque illo ipso intellectu potentiæ, multum inesse materię colligunt, ex agente uero intellectu, quem caput esse animi Aristoteles ostendit, aiunt esse animam ab omni materiam prorsus abiunctam: quamuis non idē Alexandro uideatur. Verum alias philosophię partes diligentius suis locis exequemus. Nunc de naturali duntaxat est agendum.

[a] *Non est Themi. prohœmium hoc quamuis illi id Herm̃. ascripserit, sed Simplicij sicuti illi facile cognoscere poterunt qui callent literas græcas.* [b] *Contemplatio actionis purissime intellectus agentis: ac eius quoq; intellectus potestatis actionis: quæ vna cum agente conficitur metaphysica est.* [c] *Non autumat Simpli. scientiam de anima mathematicam esse: vt quidam credunt: sed mediam inter naturalem & meta. sicuti & mathe.*

SCientię naturalis, pars una circa principia rerum naturalium, quatenus naturales sunt atq; corporeæ, quod prorsus idem est, & circa ea quæ necessario consequentia sunt & connexa principiis. Altera pars circa ea uersatur, quę ex principiis oriuntur. Ex his quæ de principiis oriuntur, quædam simplicia habentur, quædam cōposita. De simplicibus ea pertractat scientia, quæ de cęlo est ab Aristotele instituta.

Naturalis sciētiæ diuisio.

Liber de cœlo

Nam prioribus duobus uoluminibus de quinta substantia eius, quod propriè cœlum est, disputatur. superq; perennitas etiam illius ostenditur. In reliquis duobus libris de quatuor elementis agitur, quæ sub lunæ orbem sunt: quatenus simplicia sunt, & quatenus motus simplices habent. *Cõtra Alex.* Sic enim, ut arbitror, melius dicitur quàm Alexandro uisum est, qui de perpetuitate & orbiculatione addit etiam de quolibet corpore naturali, seu de mundo uniuersaliter in iis libris traditam esse disciplinam. Nam de naturalibus rebus, quæ sunt naturales, in his libris, quos modo exponimus, agi ipsemet Alexander fatetur. Omne autem compositum naturale est: de composito uero nulla ibi fit mentio, sed de simplici tantum. Quemadmodum & ipse Aristoteles in tertio operis sui uolumine manifeste declarat. De primo inquit, elemento iam dictum, & quale sit natura, & quàm incorruptibile ingenitumq;: reliquum est de duobus dicere. Duo autem intellexit quatuor elementorum complexiones, quæ duobus generibus motuum subiiciuntur: uni qui migrat à medio, alteri qui tendit ad medium. Simplicia porro nuncupauit elementa. Quũ uero cõposita omnia & genita sint & corrũpantur: simpliciũ autẽ rerũ, quædam sempiternæ, quędam generationi & internitioni obnoxiæ habeantur, de sempiternis agitur in prioribus libris, qui de cœlo inscribuntur, ut supra dixi. De genitis & interituris quatenus simplicia sunt in tertio & q̃rto. *Liber de gña/tiõe & corru.* Sed quum de gignendis caducisq; iam esset dicendum, primũ duo uolumina de generatione & corruptione conscripsit, quibus naturæ rerũ earũ quæ gignuntur, quatenus sunt gignendæ: & ea quæ cõmuniter cõsequuntur quatenus huiusmodi sunt, plenissimè continentur & indicantur. Præter hęc alia item de rebus aliis scripta idem Aristoteles reliquit. Naturã utiq; earũ rerum *Metheororum* quæ supra nos regione proxima generantur, per eos libros, quos Metrologicos uocamus, abundantur edocuit. De iis uero quæ infra nos producuntur, in animis satisfecit, in ea institutione, quæ metallorum naturas nobis cõplectitur. Et quoniam in tria genera ferè animans natura diducitur: Animalia, frutices, & ea quæ quia ex utroq; naturã habent, Zoophita appellantur (seu *De aĩalibus.* inter animalia atq; plantas ambigua, & in amborũ generũ collinitio cõstita) de animalibus uelu ti per quendã historiæ modũ exequutus est in iis libris, quos de animalium historiis inscripsit. Rationes uero atq; causas in iis libris aperuit, quos de generatione animaliũ partibus, motibus, somno, similibusq; cõposuit. Eodẽ pacto de stirpibus atq; plantis duplici uiã & ratione disseruit. Hęc est, ut q̃ breuissime dicam, naturalis philosophiæ diuisio distributioq; à peripateticis ꝓdita.

Opis intẽtio. PRæsentis autem operis summa intentio est ea docere, quæ uniuersaliter insunt in rebus naturalibus, quæ naturales sunt. Idem est autem & corporeas dicere & naturales. Plane principia sunt omnibus communia, quæq; annexa principiis. Principia sunt ea, quæ philosophi causas, & concausas uocant. Causæ apud Aristotelicos sunt efficientes & fines: Concausæ, forma & materia, & postremo elementa. Verum Plato addidit causis exemplarem, concausis officialem siue instrumentariam. Quàm uero institutio hæc de iis rebus sit, quæ insunt naturalibus uniuersaliter rebus, statim exorsus Aristoteles ostendit: Necessarium, ait, est naturæ studiosis imprimis, ea ut uideat, atq; discutiat, quæ ad principia pertinent. Idem declarat in tertio uolumine: Est inquit, manifestum, & ob hæc, & quia omnibus uidentur, hęc esse cõmunia uniuersaliter, ista esse consideranda ab iis, qui debent singula & particularia persequi. Est enim posterior rerũ particularium speculatus eo qui uniuersaliũ est atq; cõmunium. Quoniam uero natura quodam pacto efficiens proximũ est, naturaliũ rerũ & principium motus (unde fit ut quælibet res naturalis in seipsa sui motus principium habere dicatur) necessarius omnino tractatus erit de motu ei qui naturalem scientiam uolet ediscere. Rursum cum tempus metiatur omnia quæ mouentur, quę autem mouentur in loco esse sit necessarium, & tẽporis, & loci naturę uidentur esse explicandæ. Itẽ quũ corpus, tẽpus, locus, motus continua sint, necesse est edocere quid sit continuũ. Atq; hæc sunt ea quæ nos cõsequentia diximus, & annexa principiis. Sed inter hæc incidunt quæstiones, & ea quæ de inani est, & ea quæ de infinito. De infinito ea ratione, quòd quũ & naturalia corpora, & motus, & locus, & tempus continua sint, & dimensum habentia, necesse est esse sectilia in infinitũ. Item uel infinita esse, uel finita, uel partim finita, partim infinita. Quoniam uero nõnulli sunt arbitrati locũ esse inane quoddã spacium, & carentẽ corpore dimensionẽ, iure sermo, is qui est de uacuo ei qui est de loco succedit. Quando præsertim Physicorũ plurimi, & quidẽ nõ ignobiles, uacuũ inter principia numerauerunt. Physicæ igitur disciplinæ omnis functio circa ea est, quæ uel cõmuniter in rebus insunt naturalibus, uel uidentur utique inesse, quamuis non insint.

CAusa etiam inscriptionis patet: docet enim de iis rebus esse tractandum, quæ naturalibus communiter insunt, qua naturalia sunt. Proinde merito uniuersale quoddam nomen est inditum operi de physico, scilicet auditu, siue de auscultatione naturali. Cæterum auscultatio [a] dicitur, ceu ad eum modum elaborato exactoq; opere, ut in auditionem perceptionemq; aliis sit propositum. Adrastus uero in iis libris, quos de ordine commentationum Aristotelicarum conscripsit, tradit à nonnullis esse de principiis inscriptum à quibusdam de physico auditu aliquos priora quinq; uolumina de principiis inscripsisse, reliqua tria de motu. Hoc etiam sensisse uidetur Aristotelis, quum multis in locis hac distinctione meminerit. Inscriptio.

[a] *Commentationes omnes: in quibus res altiores subtilioresque agitabantur: auscultatorias solitus est appellare Aristo. de quare in fine proœmi huius.* Vtilitas. *Omnibus artibus mechanicis naturalis scientia principia subministrat.*

CAeterum naturalium rerum scientia, non solum ad eas res utilis est, quæ in uita tractantur, utpote quæ & medicinæ principia præbeat, & mechanicis cæterisq; huiusmodi artibus subministret. Quælibet enim & naturam subiectæ materiæ, & naturales differentias speculatur. Item nõ solum perficit ea cognitio, partem illam animæ nobis associatam atq; cõplicitam, eo modo quo theologia partem intelligibilem atq; supremam, sed etiam reliquis uiribus & potestatibus animæ plurimũ affert & utilitatis & ornamenti. Videtur enim ad uirtutes actiuas adipiscendas scientia naturalis maximũ habere momentũ. Primũ ad iustitiam, quandoquidem elementa & reliquas partes orbis uniuersi, & sibi inuicem cedere, & suum amare quæq; ordinem, æquabilitatemq; seruare, Geometricã plane perspicimus: unde ab auaritia & possidendi libidine nos faciet abhorrentes. Ad continentiam deinde temperantiamq; proficiet, quum doceat eam esse naturam uoluptatis, ut nõ sit antecedens ullum aut per se ac suapte natura bonum, sed posterius quiddam & subsequens, dum id quod uehementer mouere, & magnopere expetendum uidetur, multa etiamnum turpitudine præter naturã & cõmixtum & coinquinatũ appareat. Huiusmodi itaq; studiũ philosophiæ facile nos à corporis uoluptatibus deterrebit, atq; ab eorũ omnium cupiditate: quæ externa quum sint, plurimum admirari & preciosa existimare solemus. Vnde illud eueniet, ut & iusti & cõtinentes esse possimus, & in communi hominum consuetudine atq; cœtu, consultissimi & prudentissimi esse uideamur. Sed è physicis & fortitudo sumetur contra mortis metum, quum didicerimus hominem uix esse portiunculam sensilem uniuersi, & uiuendi spatium uix totius tẽporis esse momẽtum. Itẽ genitũ omne corrũpi, dissoluiq; in simplicia oportere, & partes propriis elementis reddi, atque restitui uniuersitati. Nihil enim aliud est corruptio, quàm dissolutio dissipatioq; cõpositi, per quam (ut dixi) partes in generalitatẽ, id est naturã suã recurrẽtes, reciprocãtesq;, quasi accepto feruntur uniuersitati, renouantur ea, quæ consenuerunt, confirmantur ea, quæ debilitata fuere atque prostrata. Cæterum nunc, siue paucis post annis emori in nulla esse ponendum ratione ei, qui temporis numerum atq; adeò infinitudinẽ æstimarit. Quòd si separatã illam animi sublimitatẽ ad ea cognoscẽda traduxeris, quæ à corpore sunt, corporeisq; remota, tunc penitus cupieris uita excedere. Qui uero ita est animo constituto atq; cõposito, ut mortem contemnat, quid esse potest tam admirabile, quod illius queat mentem præuertere? Prudentiam quoq; cum plurimã habeat cũ intellectuali animi parte cognitionẽ, ea maximè iuuabit disciplina, quæ naturã rerum ostendit atq; edocet. Excelso item animo esse atq; magnifico facit ea scientia, quæ persuadet nihil esse magnum aut eximium in rebus humanis. Quom uero ita reuocamus mentem à sensibus, ut nulli cupiditati perturbationiq; pareamus, sed modicis, atq; adeò intra desyderium naturæ contenti, nostras possessiones uelimus esse cõmunes, alienis substineamus, liberalissimi & munificentissimi efficimur. Iam uero maximum illud atq; optimũ genus utilitatis, quis nõ perspiciat? Quòd & ad animi nostri substantiam cognoscendam, & ad separatatum diuinarumq; rerũ noticiam capessendã, hæc potissimũ ratio atq; uia esse uideatur. Quod & Plato dicit, qui ex naturalium motuũ perceptione ad eam substantiam inuestigãdam perrexit, quæ, quom se ipsamet moueat, prædita est intelligentia & diuinitate. Sed & Aristoteles quoq; hoc ipso opere ex perennitate motus orbicularis, immobilem quandam substantiam adinuenit, quæ motuũ omnium origo esset & causa. Accedit ad gratiam, quòd huiuscemodi studiũ philosophiæ, nostrã erga deũ obser-

uantiam pietatemq; multum adauget,& tanquam concalefacit. Nam cognitis iis perfecte quę fecit deus, in admirationem cõmendationemq; sui, omnium animos atq; ora conuertit. Hanc autem admirationem propensa charitas, fides, ac spes certissime cõsequuntur. Propter hæc maxime physiologiæ danda est opera uel impẽsissima. Quod si utilis est ea scientia, certe utilissimum erit hoc opus, quo totius physiologiæ principia continentur, sine quibus naturalem disciplinam cõplecti non est, quemadmodum ex initio statim Aristoteles docet. Tunc, inquit, intelligere unum quodq; arbitramur, quum causas cognoscimus primas, & prima principia usq; ad elementa.

Ordo.

Morales scientiæ rerũ naturaliũ disciplinã præcedere debent.

Siquid autem & de ordine huius operis est dicendum, ex uerbis Aristotelis, quæ nos supra recitauimus, manifestum erit, primos hos libros haberi in naturali scientia, utpote quibus principia naturalia contineantur. Nam post morales scientias, quæ ad uitæ nostræ institutionem pertinent, & post rationales, quę nobis tradunt regulas discutiendæ diiudicandæq; ueritatis, capessenda erit rerum naturalium disciplina. Quàm autem Aristotelicum opus hoc sit, superuacaneum est inuestigare, quum res controuersia nõ sit, præsertim quum in his libris, quorum authorem fuisse Aristotelem nemini dubium est, ipsemet Aristoteles opus hoc liquido uideatur agnoscere. Pręterea studiosissimi eius discipuli, & omnes demum Peripatetici Aristotelicum opus hoc esse meminerunt: quorum nonnulli quoq; reperti sunt, qui id in capita texerint, & breuiaria indidem compilarint. Quum itaq; bifariam diuidantur ii libri, prioribus quinq; uoluminibus de principiis, deq; iis quæ principiis sunt annexa, & iis quæ ueniunt in quæstionem agi, Adrastus putat, in sexto initium à motu capi, tribusq; reliquis uniuersam de motu sententiam promi, & naturalia eius rei speculamina plenissime iudicari. Quare & Aristoteles ipse hoc discerniculo nomenclaturę, solitus est priora quinque de principiis uocare, posteriora de motu. In primo eorum quæ de principiis sunt, agitur de concausis, materia uidelicet atq; forma, & de ea quæ formę opponitur, priuatione. In secundo de causa efficiente tractatur, quam esse naturam dicit, & similiter de ipso fine. Et quia sunt aliæ quoque causæ, quæ per accidens causæ efficientes uidentur esse, eodem libro secundo de huiusmodi genere causarum egit, quales sunt casus & fortuna. Quum autem statueret naturam esse principium motus, & earum deinceps rerum omnium, quæ motus alicuius proprietate indicaturaq; designantur, in tertio docuit quid esset motus, & in uniuersum & singillatim singula genera. Quum uero continuus sit naturalis motus, omne autem continuum in infinitum sit scissile, eodem tertio libro & de infinito, & de continuo disputatur. Corpora autem naturalia cum loci egeant, & eius in quo sunt, & eius in quo mouentur, ea ratione de loco disseritur in quarto. Ad hæc quum nonnulli putarent locum esse uacuum interuallum, atq; inter principia ipsum inane magno plausu consensuq; collocarent, iure eodem libro eas exulcerat quæstiones, quæ de inani atq; uacuo ferebantur. Item quum motum omnem metiatur tempus, necessarium uidebatur de tempore diligenter esse accurateq; perquirendum: ita quartus liber finit. In quinto motum qui proprius esset, ab aliis mutationibus separauit. Iam quæ oppositiones, pugnantiæ' ue tum motus ad motũ, tũ quietis ad quietem, quæ motus item uicissim quietisq; haberẽtur, postremo quis esset motus unus deinceps ostẽdit. Hactenus hæc. Ego uero additis paucis cõuertar ad expositionẽ.

Quod op' sit Aristotelicum diuisio.

In quib' dissẽserit Arist. ab aliis philosophis.

Ex iis igitur, qui ante Platonem fuere philosophatiq; sunt, Thales & Anaximander atq; huiusmodi omnes, utpote qui post diluuium, & rerum necessariarum instaurationem, studium philosophiæ primi in Græcia excitauerint, quum rerum naturalium causas quærerent, perinde ac ab ultimis inchoantes, sola materialia & elementaria principia cognouerunt, quę postmodũ nobis tanquam rerum omnium principia passim indiscreteq; tradiderunt. Xenophanes autem Colophonius, & discipulus eius Parmenides, mox & Pythagorici consumatissimam quidem rerum naturalium, atq; earũ quoq;, quæ trans naturam sunt, sed plenam enigmatum ambiguitatumq;, nobis philosophiam reliquerunt. Anaxagoras quoq; Clazomenius efficientem causam adinuenit intellectum ac mentẽ, quanquàm in redditione & assignatione causarum rarissimè usus est ea, quod in Phedone Socrates momordit Tametsi non erat id magnopere absurdũ: nam & Timæus, & Plato, qui Timæum introduxit, quamuis efficientes causas & exemplares, & fines proposuissent, tamen corporalium causarum probationes nõ ex illis, sed ex planis figurisq;, demum ab ipsa elementorum natura duxerunt. Veruntamen ipse Plato Pythagoricorum Eleatarumq; placitis, quæ inuoluta subobscuraq; ferebantur, lucem quandam utiq; intulit, & ea quæ ultra naturam sunt elegantissime oeci-

nit. In naturalibus quoq; rebus atq; genitis elementaria principia disseparauit à reliquis, huiusmodiq; principia primus Plato dicitur appellasse elementa, ut Eudemus est author. Efficientes item causas & exemplares, & finem ita tradidit, ut distincte inter sese esse uiderentur. Nam materiam simul & formam Aristoteles ex iisdem principiis comperit. Is efficientem causam diuinum statuit intellectum. Finem autem illius bonitatem, propter quam unumquodq; sensile intelligibilis exemplaris similitudinem gerit. Ab iis igitur, qui Platonem antecesserunt non solum in eo dissentit Aristoteles, quòd efficientem causam intellexit, uerum etiam quòd materialem enucleatius uidit, & prodidit. Nam quum illi homiomerias: hoc est similares particulas, uel unũ ex quatuor elementis, uel plura, uel omnia rerum esse principia censuissent, uel insectilia usque corpora peruenissent, Aristoteles & homiomerias, & quatuor elementa dissoluit, atq; ipsam corporalem naturam in formam materiamq; diduxit, quemadmodum & ante Aristotelem Plato, & ante Platonem Timæus Pythagoricus fecerant, arbitrati proxima principia esse quatuor elementa, & ante elementa superficies. Principia uero prima elementaria esse formam atq; materiam. A Platone autem, simul & ab iis qui Platonem præcessere, Aristoteles uidetur in eo euariasse, quod quum nonnulli, uidelicet ii, qui ante Platonem fuere, de naturalibus rebus perinde, atq; de omnibus disputauissent: nonnulli ita egissent de naturalibus rebus, quatenus in mundo habentur, & quatenus sunt partes mundi, ita ut in libris de mundo huiuscemodi principia quæsiuisse tradidisseq; uideantur, quemadmodum & Plato, quiq; ante Platonem fuere complures factitasse reperiuntur. Aristoteles naturalia omnia, quo se quæq; ordine habeant, edocuit, deq; ipso corpore naturali, quale sit suapte natura, etiam si nunquam fuisset mundus, dicato seorsum opere cõmonstrauit. Sed & in elementis aliud à materia priuationem esse ostendit, quũ Plato ante aut materiam, aut ex materia priuationem definiuisset. Cæterum quum causam efficientem alii deseruissent, Anaxagoras uero atq; Plato (idem est autem, ac si Pythagoricos dicerem) diuinum intellectum efficientem esse causam uoluissent, unus Aristoteles adiunctæ & propinquæ rerum causæ laborans, naturam id genus causam efficientem expressit, quam Plato Instrumentariam esse putauerat, moueriq; ab alio, & mouere subinde alia. Verum Aristoteles non sistit in sola natura, sed ad immotam quandam & mouentem omnia causam, est superuectus, uniuersaq; quæ mouerẽtur, in huius operis calce pendere inde, atq; niti acutissime comprobauit.

Gen⁹ philosophãdi Aristo.

GEnus quoq; philophãdi Aristotelis differt à cæteris, quatenus obscuritates & scirpos illorũ trãstulit in perspicuã quandã & propriam expositionẽ. Et uim pręterea probationibus & syllogismis adiecit. A Platone autem eo usq; uidetur dissensisse, quòd demõstrationes apertius illustriusq; inducit, quàm quòd earum principia à sensu, & ab euidentibus rationibus sumit. Ab omnibus præterea simul in eo dissidet Aristoteles quod partes omnes philosophiæ naturalis usq; ad singularia euolutas ac resolutas reliquit. Quũ autẽ scriptorũ cõmentationumq; suarũ species duas haberet, unã eorũ quæ exteriora nominabat (quales erunt historicæ & rhetoricæ meditationes, demũ omnia ea, quæ minus tũ curæ ac diligẽtiæ tũ intentionis & studii requirebãt) Alterã eorũ quę auscultatoria nuncupabat, in quibus philosophia remotior subtiliorq; agitabatur (ex quorũ numero habet hoc opus, cui titulus est de Physica auditione) in auscultatoriis data opera uoluit obscurus esse, ratus hunc in modũ obiter posse rudiora ingenia ab huiusmodi studio, quasi reiici deterreriq;, ut pote quibus futurũ sit, perinde ac si neq; scripta quidẽ nunquã fuissent. Quapropter Alexãder post Persarũ euersionẽ hæc ad illũ scripsisse fertur: Alexãder Aristoteli salutẽ. Nõ recte fecisti, qđ auscultatorios libros foras inuulgaueris. Nã qua alia re pręstare cæteris amplius poterimus, si ea quæ abs te accepimus, omniũ prorsus fiant cõmunia? Ego uero malim doctrina anteire, q̃ copiis. Alexãdro uero rescripsit Aristoteles his uerbis: Aristoteles Alexãdro regi salutẽ. Auscultatorios libros quos æditos quæreris, & nõ proinde ut arcana abscõditos, scito neq; æditos esse, neq; non æditos. Cognobiles enim iis tantũ erunt, qui nos utiq; audierint. Vale. Plutarch. Chæroneus in uita Alexandri de æditione librorũ methaphysicæ hæc ultro citroq; fuisse scripta meminit.

Cõmentariorũ Arist. duæ species.

Alexãdri regis epla ad Arist.

Aristo. respõ.

1 EST autem [a] totius operis propositũ, naturæ earumq; rerum scientiam rationemq; explicare, quæ a natura producuntur. Nam sine ratione cognoscere facile est cuiuis homini. Possunt enim omnes qui sano sunt sensu dicere hoc terrã, illud aquã, hoc plantam, illud animal esse. Is uero qui cum certa cognoscit scientia, necesse est principia rei cognitæ priora cognoscat: quod & aliæ artes rationales declarant.

a Ad hoc loco principium sumit The. paraphrasis phemiũ, a principio statl opis intẽtionẽ ... caias Sim pl hoc l loco, & hoc idem uolunt The. oste dere.

Grammaticos siquidem dicimus, non quia nomina auscultant, sed quibus in promptu est dice-
re ex quot constet elementis nomen unumquodq;. Item Musicos uocamus, non qui summa au
re cantus excipiunt, sed qui in tonos & semitonia sciunt dissoluere.

2 SEd qui fieri potest dubitauerit quispiam, ut de principiis demonstretur quicquã?
Nam si demonstratio ex prioribus existit, priora inuestigantes, principiorum prin
cipia inuenire uelle uidebimur. Sed soluitur. Id quod prius est dupliciter solet re-
ferri, & ad nos, & ad naturam. Nobis ea priora uidentur esse, quæ notiora sunt no
bis, quæq; facilius possumus deprehendere: quemadmodum nomina & syllabæ
manifestiora quàm literæ sunt. Naturæ autem priora sunt illa, quę ex sua substantia simpliciora
quoq; habentur: quemadmodum literæ simpliciores sunt quàm syllabæ. Contrarius uero est
utrinq; processus. Nos ex compositis ad simplicia, utpote naturæ priora resoluimus. Natura con
trà ex simplicibus composita fabricatur.

3 QVum igitur compositorum rationem exquirimus, ea ex naturæ prioribus indica
re oportebit. Quum uero de principiis agimus, ex iis quę priora sunt nobis. Et est
illa quidem propria demonstratio, hæc uero quanquam non propria, tamen suffi
ciens ad demonstranda ea, quæ uolumus. ¶ Si itaq; [a] principiis ostendendis incipi-
4 mus à communioribus, & plura cõprehendentibus, nemo miretur, quia ex illis ad
particularia ueniemus. Cognobiliora siquidem nobis cõmunia sunt aliquanto, quàm propria:
sunt enim tanquam compositiora, quàm propria Nam & in sensibus uidere licet, accidentis pro-
cul animalis, celerius totum corpus, quàm caput, aut manum, aut pedem, aut partem aliquam
comprehendi. Eodem modo promptius est dicere, id quod paret eminus animal esse quàm ho-
minem. Ita & in iis, quorum rationes quærimus, uniuersalia atq; cõmunia manifestiora sunt no
bis, quàm proxima & particularia. Quippe quæ magis promiscua confusioraq; sint, quàm parti-
laria. Est enim penes intelligentiam totum quiddam, id quod est uniuersale, partes uero ea quæ
ab illo complectuntur. Ita & rhetores solent cõmunia capita prius proponere, mox de unoquoq;
genere singulatim disputare atq; perpendere. Eodem pacto & in libris resolutoriis, is, qui est de
syllogismo, tractatus præpositus est ei, qui quęrit de demonstratiuo dialectico atque sophistico.
Quum enim à cõmunibus initium capimus, facilius cuiusuis rei quod proprium est, atq; pro-
pinquum assequimur. Sed & primæ quoq; imaginationes uisionesq; indiscussæ, inexplanatæq;
habentur, & à communibus simulachris impressæ inuectæq; sensibus, quia secundum naturam
generalitas specialitatem antecedit atq; præcurrit. Itaq; pueri ab uniuersalibus inchoantes, nullo
discrimine uiros omnes arbitrantur, & appellitant patres, mulieres matres, utpote qui marem &
fœminam, perinde ac communia quædam uocabula prius intelligant, quàm ea quæ parentum
sunt propria. ¶ Idem dixerim [b] de nomine & definitione. Appello nomen id quod definitur. Ver-
5 bi gratia, hominem: definitionem, ut animal terrestre, bipes intelligens. Nam homo uidetur con-
fuse uniuersaliter significare: potestq; si cõmunionem aut consortium nominis spectes, pro aliis
etiam num plerisque rebus capi, ueluti pro homine ficto picto'ue. Sed definitio uidetur substan-
tiam subiectam in membra partiri. Est igitur hinc maxime auspicandum.

[a] Alio modo videtur Themi. Arist. intelligere & Alexã. & Simpli. hoc in loco: quam Auer. & latini: si recte perpendantur eius verba. non enim ob id dixisse Aristo. volunt ab vniuersalibus ad particularia esse deueniendum: vt manifestaret ordinem processus in philosophia naturali. sed tantummodo vt doceret quo pacto sit ipse ostensurus principia naturalia: quia scilicet per quædam communia tanquam per notiora. [b] Longe diuersa est Themi. expositio ab expositione Simpli. nam Themi. nomen diffinitioni comparat tanquam quid communius quia nomen potest plura signi ficare & pluribus accommodari: & diffinitio vni tantum rei. Simpli. autem: quem Auer. & latini sunt insecuti: nomen veluti totum quoddam compositum indistincte significans ea: quæ per diffinitionem dearticulantur. veluti exemplum quoddam totius compositi exponit. 1

6 NEcesse est principium unum esse, uel plura: & si unum, aut mobile, aut immobile,
finitum, aut infinitum: si plura rursus, aut mobilia, [c] aut immobilia, numero ali-
quo terminata, aut infinita. Sunt enim nonnulli qui infinita principia posuerunt,
quales Anaxagoras Democritusq; fuere. Verũ Democritus substãtiam atomorũ,

id est, indiuiduorum corporum, arbitratus unam esse genere, sola effigiatione discreuit. Anaxa-
7 goras [b] uero homiomeras contrariis qualitatibus distinxit caliditate, fridigitate, nigritia. ℣ Eodē
modo deducti sunt item in sectas, qui de entibus apud ueteres philosophati sunt. Illi entia puta-
bant esse principia, quærentesq; quot essent entia, inuestigabant quot essent ponenda principia,
præterquam fortasse Parmenidem & Melissum, qui quum unum ens esse & immobile statuis-
sent, non tamen unum principium immobile efficere potuerunt. Nam quum principium ex eo-
rum genere sit, quæ referuntur ad alterum, plura secum trahat est necesse, atq; tot demū, atq; ea,
quot & quorum principium est. Alioquin quum dicant ens immobile, seipsos obiter produnt,
Ens illud nequaquam pro principio accepisse. Quo enim pacto aliud quippiam gigneretur ex eo
principio, quod moueri non posset.

[c] Themi. secutus hoc in loco eudemum (vt Simpli. refert) plura principia diuidit immobilia & immobilia ab ipsa natura diuisionis tractus. Arist. tamen huius rei non meminit ob id quia (vt idem refert) manifestium est: esse impoßibile ex pluribus non motis aliquid fieri. [b] Alexan. exponens Aristo. totum hoc Democrito attribuit: vtpote qui etiam contrarietate principio sua distinxerit. posuit enim inter principia plenum & vacuum: contrarietatem etiam in positione: figura & ordine. Simpli. vero vtrique ait hoc congruere.

8 COntra hos autem disputare minime congruit physico. Sed quamobrem inquies?
Quoniam motu sublato, principia tolluntur naturalia: immò uero ipsa planè na-
tura. Probare autem atq; addicere principia propria nullius est artis: quemadmo-
dum neq; ad geometram pertinet puncta & lineas demonstrare, neq; ad arithme-
ticum unitates, sed ex iis ueluti subiectis, atq; constitutis ea efficere atq; colligere,
quæ consecuntur. Quando præsertim ex quibus ostendere poterit physicus naturam esse? Num
ex principio aliquo naturali? At sumeretur pro argumēto quod erat in quæstione discussioneq;
positum. Num ex aliis quibusuis extrinsecus? At non demonstraret ut physicus? sed siqua est
scientia prior naturali, illa utique asciscenda esset, atq; inde haurire ac petere principia oporteret:
quemadmodum à naturali principia medicinæ, à Geometria perspectiuę petuntur. Quod si gra-
uaberis, uti ea scientia oportebit, quę communis insertaq; est omnibus artibus, quæq; per proba-
bilia tantū demonstrationes suas & rationes inducit. Cæterum siue hoc, siue illo modo processe-
ris, non disputabis ut physicus, sed aut ut Dialecticus, aut philosophus primus.
9 QVamobrem docere quot & quæ principia sint naturæ spectat ad physicū, sed quā
natura sit non est amplius physici functio, quamuisq; illi directo minime uidean-
tur tollere naturā, nihilominus ex his quæ dicunt id liquido sequitur. Qui enim
minime concedit motum esse, neq; utique principium motus dabit. Id autem est
ipsa porrò natura. Quod siqui principia quanquam concedunt in iis, tamen quæ
sequuntur ex principiis male concludunt, statim ad physicum pertinet ea uidere, in quibus fal-
luntur. Si uero propter difficultates aliquas, quas dissoluere nesciebant, substulere principia na-
10 turæ, disputatio instituta cum illis philosophiæ naturalis fines egreditur atq; trāscendit. ℣ Nam
& falsas rationes, si geometricis principiis nō repugnant, à geometra soluuntur, & cōferendus est
pes, congrediendumq; cominus: si repugnant, abstinendum temperandumq;. Atq; hoc quale sit
illorum exemplo monstrabitur, qui circulum quadrare sunt conati, Hippocratis Chii & Anti-
phontis. Nam Hippocratis error, quia principia retinebat, soluendus est. Is enim eo peccat, quod
solum eam lunulam quadrauit, quæ circa eius quadrati latus constituitur, quem designauit in
circulo. Cum Antiphonte uero non disputat geometer. Is nanq; quum triangulum æquilaterū
deformauisset in circulo, & in quolibet latere ad circunferentiam circuli alterum æquipedum,
id est, isocelem constituisset, atq; deinceps hoc identidem subindeq; factitasset, arbitrabatur ulti-
mi trianguli latus, quod rectum erat circūferentiæ adæquasse. Hoc autem erat tollere sectionem
11 in infinitum, [c] quod apud geometras proloquium est & cōmunis quædam ceu notio. ℣ Ac pri-
mum quidem hęc intuentibus conueniens uidetur (ut dixi) Parmenidis & Melissi rationes mis-
sas facere, præsertim quum opinio ea & prolixa subabsurdaq; sit, & præterea huiusmodi quæ
ægre persuaderi cuiq; possit. Nam dicere omnia hęc quę supra & subter unum, id esse quod est,
quid est aliud quàm dicere Dionem illud unum esse quod est, uel aliud quippiam tale ex eorum

genere tueri, quæ uerbo dútaxat, non etiam rei ullius attestatione defendútur, quale est id quod
Heraclitus dicebat, eadem esse inter se contraria. Sed & rationes quoq; quibus utuntur, sane liti-
giosæ captiosæq; sunt propositiones: siquidem falsas assumunt, neq; recte ex forma concludunt,
quanquam magis stolida atq; importuna sunt ea, quæ à Melisso dicuntur, quippe quæ nullam
12 prorsus difficultatem afferre uideantur. ¶ Veruntamen quoniam de natura quanquam nihil lo
quuntur (qui enim de natura loqui possunt, qui naturam tollunt?) naturales tamen ambiguita
tes attingunt, de uacuo, de infinito motu, fortasse haud ab re fuerit de huiusmodi paululum di-
sputare, quamuisq; hoc munus nequaquam pertinere ad physicum sit ostensum, tamen à philo
sopho minime alienum. Differemus itaq; contra eos homines, non ut impugnata infirmataq;, &
ceu loco mota, atq; impulsa eorum opinione, statim sic naturam & motum inuestigemus. Hæc
enim utiq; manifesta nobis subiecta atq; proposita esse debent, sed aliter, ut hoc ipsum uidelicet,
tanquam ex superabundanti nouemus, perscrutemurq; quid & quatenus illi sensisse de natura
recte & perperam uideantur. Ac primú quidé opinionem ipsam separatim æstimabimus, deinde
soluemus rationes eas, quibus ea quæ sentiunt, asserere & confirmare conantur.

[a] ἣν ὑπόθεσιν ὁ γεωμέτρης λαμβάνει dicit ipse græce. hoc est: quam subiectionem geometra accipit. quæ autem intersit differentia inter subiectionem & prologuium: declarat ipse primo posteriorum caput. 5.

13 INitium igitur eorum omnium quæ sumus dicturi, commodissimum est percun
ctari quid illis significet id, quod Ens uocamus, utrum putent multiplicem esse il-
lius significatum, an simplicem. Si multiplicem, ut nos in prædicamentis ostendi-
mus, nomé quidem ipsum entis unum erit, sed substantiam atq; rem multiplicem
esse fateantur necesse est. Quod si erit substantia & quantitas & qualitas, siue sepa
rata illa siue coniuncta posuerint, plura erunt ea, quæ sunt, quamuis una uox de illis omnibus
14 prędicetur. ¶ Quòd si simplicem significatum esse uoluerint, atq; ita rem ipsam, & id quod signi
ficat unum esse, quęremus eam rem significet ne tanquam genus, an tanquam species, an tanquã
indiuiduum? Sed siue tanquam genus, siue tanquam species accipiatur, non poterunt effugere,
quin plura colligantur ea quæ sunt, propterea quòd & genus, & species de pluribus differenti-
busq; prędicantur. Superest igitur, si ens est unum, accipi tanquam indiuiduum oportere, quem
15 admodum est Bucephalus, Callias, hoc rubens. ¶ Sed rursum urgebimus, utrum substantiam
esse id uelint an accidens. Videntur sane uterque arbitrari accidens esse, quum alter finitum di-
cat, alter infinitum esse quod est. Infinitum uero atq; finitum in genere quantitatis collocantur.
Est enim infinita magnitudo quæ percurri non potest, finita quæ potest. Si ergo de subiecto ali-
quo talia prædicantur, duo intelligent esse ea quæ sunt, substantiam scilicet & quantitatem. Si
uero de nullo subiecto dici quantitatem autumant, statim hoc incommodum, impossibileq; su-
16 scipit, esse aliquod accidens posse sine subiecta substantia. ¶ Item quod unum est numero, quum
multifariam dicatur, quemadmodum & ens ipsum (Capitur enim & pro continuo, quo signifi-
catu lineam esse, unam dicimus, & pro insectili, cuiusmodi sunt punctus & nota, & pro eo quod
unam eádemq; definitionem habet, ut uestis & tunica) proferant obsecro, qua significatione ue-
lint unum ens esse. Neque enim ut continuum quiddam possunt accipere: nam continuum est
sectile in multa, uel potius infinita. [a] Quòd si id quod ad unionem, & ad compositionem uenit;
unum quiddam & diuisile esse fateantur, nonne statim uidentur concedere ex hoc plura esse en
17 tia oportere? ¶ Dices, pars à toto separari non potest, quia cõtinuum dicitur, quatenus est unum
actu. Primum respondemus, illos nunquàm distinxisse ens actu ab ente potestatis. Præterea con-
cedamus, & quasi condonemus hoc illis, illud profecto non negauerint, quædam esse continua,
quę non modo similaribus partibus constent, sed etiam dissimilaribus, qualia sunt animalia, atq;
plantæ. Nam huiuscemodi corporum partes, non cumulum tantum habent atq; congestum, sed
dispositionem & collocationem, quæ illas ita digestas, atq; inter sese cõmissas deuincit & illigat.
Quòd si pars lineæ eadem atque una sit cúm linea uniuersa, propter eam rationem quòd nõ est
à toto separata, quur non sit & manus & pes idem uniuerso cum Socrate existimandus? Quur
reddi non possit ratio diuersitatis? Quòd si utraq; illa sunt eadem cum eodem toto, necesse eadé
esse inter sese fateri. Quare idem erit manus, pes, oculus, aluus. Verum [b] hęc quęstio idem ne sint
partes atq; totum, iactata ueteribus disputatione seorsum excutitur, atq; utrinq; difficultas oc-
currit.

currit. Nam si idem sit totum & pars, sequuntur ea quæ diximus supra. Si diuersum, eueniet totum esse aliud à seipso. Neque enim hæc pars à toto diuersa est, illa nequaquam. Sed si una est à toto diuersa, uidentur omnes à toto æqualiter esse diuersæ: Omnes uero partes nihil aliud sunt, quàm ipsum totum. Eadem sequentur, si partes quoque aliarum rerum considaueris, puta domus & cœtus. Soluuntur hæc autem alibi. Neque enim est uerum propter id quod particulariter, & singillatim accepta, quælibet pars uariat & differt à toto, continuo etiam omnes simul numeratas à toto esse diuersas. Quamuis enim singulæ diuersæ sint ab eo uniuerso, quod continet, omnes tamen efficiuntur illud uniuersum. Sed satis hæc hactenus. Ex iis
18 ergo, quæ diximus, patet ens non posse unum ens esse, ita ut continuum. ¶ Dicent fortasse ens unum esse ut insectile. Ergo unitates, & puncta erunt ea quæ sunt omnia, terra, mare, cœlum. Quo quid esse potest magis horrendum? Item quo pacto includent qualitatem puncto? Quando neque affectio ulla, neque figura constare indiuisibili potest. Item quantitas qua sede locabitur? si puncta non sunt quantitates, sed termini quantitatis. Præterea neque finitum neque infinitum poterit esse quod est, quorum utrunque, alterum tamen alter, uolunt de ente prædicari. Iam quum terminus sit indiuisilis, si ens terminus fuerit, nusquam erit quod terminatur. Sed manifestnm est dato termino, rem quoque terminatam statim dari oportet. Refertur enim ad alterum terminus, semperq; cum altero est. Fieri ergo nequit, ut ens unum sit ita
19 ut insectile. ¶ Restat ut dicant unum esse ens, eo pacto quo merum & uinum, uestis & tunica: quòd si dixerint in errorem eum incidisse uidebuntur, quem inuexit Heraclitus. Eadem siquidem fierent definitione homo, planta, uolatile, deinde bonum atque malum, & postremo contraria. Ita & desperata quoque simul uera efficerentur. Nam si idem sit album & nigrum, idem quoque necesse est sit album & non album. Quod enim nigrum est, non album est. Si autem idem est affirmatio & negatio, quod non idem esse concesserint, id quod est, & id quod non est, id quod est unum, & id quod non unum. Ita absurdissime delirabunt, neque solum id quod est unum fatebuntur non unum, sed nihil omnino posuisse animaduertent. Quòd si hoc modo dixerimus, Socrates est philosophus, Socrates est bipedalis, num in unaquaque oratione idem significabimus? nonne risu sit potius dignum arbitrari eandem rem esse in propositione qualitatem & quantitatem? Siquis uero me interroget, quo pacto unum esse putem Socratem, quem & simum, & bipedalem, & philosophum dico. Neque enim numerus multitudo'ue simpliciter esse Socrates potest, unitatem tamen ab illo uideor substulisse. Quòd si dederimus Socratem plura & unum esse, cur non concedatur hoc idem Parmenidi & Melisso? Ita ut eadem res
20 una sit simul & non una. ¶ Hæc cauillatio Lycophronem, quiq; post illum fuere antiquiores tantum perturbauit, ut quum ea sola putarent esse, de quibus hoc uerbum est prædicabatur, de sola substantia prædicari uerbum illud paterentur, ut Socrates est. Si quod uero accidens de Socrate diceretur, ne plura esse unum Socratem fateri cogerentur, nolebant amplius de illo uerbum est posse prædicari. Non enim dicendum putabant: Socrates est albus, Socrates est bipedalis, sed simpliciter Socrates albus, Socrates bipedalis. Ita errori errore alio occurrentes propositionem, & orationem enunciatiuam tollebant. Sanè ᵃ Plato mutabat orationem, & loco
21 huius quod canus est, dicebat incanuit. ¶ Nos autem censemus idem esse unum, & non unum posse. Verum neque eodem respectu, neque simul. Esset enim impossibile hoc, quum alterum possibile & uerissimum esse comprobetur, eundem uidelicet Socratem unum esse subiecto, plura cogitatione & ratione. Est enim alia ratio musici, alia bipedalis. quo fit ut nulla insit in dicto pugnantia, illi uero temere tumultuauerint. Idem de diuisione continui dicendum est. Iam illi hoc loco deficiunt, manusq; dant, coacti concedere idem esse posse unum & multa. Cæterum unum & multa idem esto, dum non simul aut eodem respectu consideretur, quippe quæ eo modo opposita esse & repugnantia uiderentur. Sit ergo unum actu, sit multa potentia: quemadmodum si diceremus triticum esse spicam potestate, non actu. Neq; hæc pugnant sibi contraspiciunt'ue, si meminerimus earum distinctionum, quæ nobis traditæ sunt contra fallacias importunas, atq; calumnias sophistarum. Hunc in modum perpensa examinataq; opinione ueterum, fieri posse non uidetur unum, ut sit ea quæ sunt.

ᵃ *Sic ait ipse græce.* εἰ γὰρ διότι ἥνωται, ἓν αὐτὸ λέγουσιν, ὅτι ἐστὶ διαιρετὸν ἐροῦσιν αὐτὸ κατὰ τοῦτο πολλὰ εἶναι. *quorum verborum hæc videtur fidelis interpretatio: quod si ob id: quia*

ad vnionem venit:ipsum vnum esse affirmant:quia diuisile est hac ratione multa esse fateantur.

b Cur quæstionem de toto & partibus:interposuerit Aristo. dissensio est inter græcos expo. Porphi.enim ob id eius meminisse ait:vt quosdam redargueret:qui præter tres illos modos vnius ab Aristo. enumeratos: alium quartum afferebant:quo partes quæ inuicem sunt diuisæ:cum toto unum esse credebant.Hos igitur redarguit quia si unaquæque pars toto esset eadem:essent etiam inuicem eædem. Alexan.uero ut ex solutione eius dubitationis:quæ probare uidetur totum idem esse parte:declarato uidelicet ea non esse unum & idem. manifestius appareat: non solum in partibus inuicem & a toto separatis:sed etiam in his quæ sunt inuicem coniunctæ & continuæ:pluralitas reperiri cum inuicem & a toto sint diuersæ. Hanc uero quæstionem non facere ad præsentem sermonem dixisse Aristo.ait:non quot ad propositum non sit.sed quia sine etiam hac quæstione alia satis erant ad probandum quod uolebat. Simpli.tamen auctoritate Eudemi:ob id non esse ad hunc sermonem dixisse ait: quia dialectica est & probabiliter ad utranque partem habet instantiam.

c Simpli. connatu plurimo nititur ostendere Platonem nequaquam in hac fuisse sententia.

SEd & rationes illorum soluere nemini est difficile. Statim enim Melissi argu-
22 mentatio uitiose concludit: Si factum inquit, est ens, principium habet: non b c
23 est autem factum, non habet ergo principium: quo fieri ut & unum sit &
infinitum. Nam quum oportet retorquendo assumere id quod est, oppositum
consequenti in cõnexione & subiicere oppositum antecedenti (Ita enim conficitur
secundæ figuræ conditionalis syllogismus) Non hoc fecit, sed intulit id quod non erat antece-
dens:& opposito antecedentis assumpto, attulit oppositum consequentis. Huiusmodi autem
argumentorum frequens & uulgaris captio est. Si homo est, animal est: non autem est ho-
mo, neque igitur animal. Si ambulat Socrates, mouetur: non autem ambulat, non igitur
mouetur. Præterea quum appellatione principii quod plura significat, abutatur pro uno
rei significatu latere ac fallere arbitrantur. Est enim principium aliud temporis, ut quum
dicimus, geniture suæ principium habuisse Platonem hunc uel illum diem. Aliud rei &
magnitudinis, quemadmodum caput uiæ, & cuiusuis spacii dicimus esse principium. Qua-
re quum Melissus dicat factum omne habere principium, quæremus de quo principio sit
locutus. Quicquid enim simpliciter gignitur, principium habet temporis, ut homo, equus,
olea, platanus. Non tamen omnia principium magnitudinis habere possunt, qualia sunt ea, o
quæ non simpliciter fiunt, sed per alterationem & momentaneam mutationem progene-
rantur: fit enim & gelu & caseus. Non tamen magnitudinis principium licet accipere, un-
de primum cœperit concretio illa atque coitio. Rursus quum dicit, quod non est factum
non habet principium, eodem modo quærendum est de quo principio propositionem suam
intelligat, nam principium temporis non habet ea quæ facta non sunt. Magnitudinis uero
nihil prohibet, quin possint habere, sicuti sol, & luna, & reliqua sydera. Quod si in as-
sumptionibus de principio magnitudinis loquebatur, consequens quidem recte affertur, sed e
falsæ sunt assumptiones. Si autem de principio temporis intelligebat, est quidem uerus in
quibus id collocat, sed concludit & efficit non ea quæ uult. Vult enim magnitudinem en-
24 tis infinitam ostendere, uidetur autem non magnitudinem demonstrasse, sed tempus. ¶ De-
inde dicit immobile esse id quod est. Non enim locum esse ullum posse, in quo mouea-
tur id quod est unum, & quoquouersus infinitum. Sed quamobrem homo acute: ut enim
moueri non possit totum, quia sit infinitum, cur tamen partes moueri non poterunt? ni-
si & mare putaueris esse immobile, ea ratione, quòd uniuersum de locis suis atque alueo
non egreditur: quamuis manifestissimè in reciprocationibus transferantur & moueantur par-
tes. Alterationem item aut motum esse non credis, aut si credis, qua de causa eripis infinito?
quando neque calefaciendis rebus, neque refrigerandis opus est loco. Absurda itaque uidetur
esse huiusmodi ratio, atque in eo uno maxime fluctare iacereq;, quod contendit principii signifi-
cationem ad unam rem tantum pertinere. Quod nisi protinus mihi concesserint, calumniari
apertissimè uidebuntur. Dicet fortasse ens unum esse ratione definitioneq;: sed quæro quemad-
modũ ens accipiat, nam si ens pro principio accipit, diciturq; unũ esse ratione, principiũ utiq; ali-

quid dicere atque idem ſentire uideretur, quod plerique naturales philoſophi ſentiunt: omnium uero rerum & entium unam dicere eſſe rationem atque naturam equi, hominis (contrariorum) quid poteſt dici ſentirí ue contra ueritatem atque ſenſum illuſtrius? Hactenus contra Meliſſum, & quidem plura quam oportebat.

25 CONTRA Parmenidem deinceps eſt diſputandum. Cæterum modi quos in refellenda taxandaq́; opinione Meliſſi pauloante commenti ſumus, iidem in Parmenidem quoque conueniunt. Propria uero ſunt ea quibus interrogationi illius occurritur. Eſt autem ad hanc fermè ſententiam interrogatio: Id quod præter ens eſt, non eſt ens: id quod non ens eſt, nihil eſt. Nonne ergo unum eſt ens? Fallitur autem in eo, quòd quum multiplex ſit ſignificatus entis, quemadmodum oſtendimus, ſimpliciter dici atque accipi putat. Eſt uero hoc perinde atque ſi dicat quiſpiam: Id quod præter cancrum eſt, non eſſe omnino cancrum, & quòd præter canem eſt nullo modo eſſe canem. Atqui fieri poteſt, ut id quod præter canem eſt, ſit etiam canis, & quod præter cancrum eſt ſit etiam cancer. Nam id quod præter canem marinum eſt, fieri nequit ut canis marinus ſit, cœleſtis tamen atque terreſtris eſſe, nihil uetat quin poſſit intelligi. Eodem modo & ſiquid præter ens eſt. exempli gratia: Id quod præter ſubſtantiam eſt, non poteſt eſſe ſubſtantia: poterit tamen & quantitas eſſe & qualitas. Pari ratione, ſiquid præter qualitatem fuerit, non erit amplius qualitas, ſed uel ſubſtantia eſſe, uel quantitas poterit. Demum nihil prohibet hoc modo plura eſſe ea quæ ſunt, atque ita primum Parmenides prenditur falſus. Quàm uero neque concludat quidem ea ratio, manifeſtum fiet ex ſubiectione hac ſi uidelicet eadem figura orationis alia ſumpta conceperis, hoc modo: Ponatur ens ſignificare id ſolum quod eſt album, id uero quod præter album eſt nihil prorſus eſſe, contexaturq́; ſimiliter argumentum hoc pacto: Si quid præter album eſt, illud non eſt album: quod uero non eſt album, nihil eſt. Quod ex illis aſſumptionibus conficias, aliud quàm id nihil eſſe, quod præter album ſit? Nam ſi ad ea præcepta, quæ in reſolutoriis commentationibus expoſita ſunt, reſpicias, facile intelliges ſic maxime eſſe connectendam aſtringendamq́; rationem. Ille uero ita concludit, id ſolum eſſe quod album eſt. Cur igitur importuniorem, magisq́; fatuam dixit eſſe rationem Meliſſi? Nempe quia Parmenides quanquam perperam cludit, artificioſe tamen componit propoſitiones. Non enim Ex hoc loco elici pōt verbū in orōne poſſe eſſe infinitū qđ nō negant multi.
eſt negatio illa quum dicitur, quod præter ens eſt, non eſt ens. Alioquin uerbum non ens, quod ille in ſecunda propoſitione ratiocinationis ſuæ ſumit pro ſubiecto, conſtitui qui potuiſset? Sed eſt ex tranſpoſitione affirmatio. At Meliſſi aſsumpta fallaci uitioſaq́; reciprocatione & conuerſione nituntur. Verum concedamus illi, recte hactenus effici ſolum id eſse, quòd album ſit, quid prohibet plura ſaltem eſse quæ ſint alba? Cygnum, niuem, lac, ceruſſam? Sed quò nam ſe uertent, quando hæc inter ſe perſpicuo diuerſa ſunt, & numerum præterea ac multitudinem liquido inuehunt? Niſi potius contendunt, id quod album eſt continuum eſse, atq; hac fini unum. At neque hoc quidem perſugio tueri ſe poteſt. Nam ſi ad rationem definitionemq́; animaduertas, reperies duas res minimum in eo ente contineri oportere, ſubiectum uidelicet corpus, & albedinem. Enimuero res illæ quanquam ſunt duæ, fieri tamen nequit ſeorſum, ut altera ſine altera ſit. Nam color ſine ſubiecto prorſus non poteſt conſiſtere. Definitiones uero quia diuerſæ ſunt, illorum naturam indicant eſse differentem. Alterum enim eſt corpus, id quod colorauit albedo: Alterum eſt color, cuius
26 ea uis eſt, ut diſſipet uiſum, & diſgreget aciem. Porro hæc nondum uidit Parmenides. ¶ Dicet fortaſſe quiſpiam, non urgeri hominem argumentis & rationibus, ſed cogi plane circunueniriq́;. Non enim putaſſe Parmenidem unum illud ens, quòd inuexiſſet accidens eſſe, aut ex eorum numero quæ ea re ſunt, quod aliis hærent: ſed de eo ente locutum fuiſse, quod eſset propriè & maximè, atq; uero ens. hoc enim apud nos ſignificat uere & maxime ens: quod apud Platonem dicitur ens, ut ita loquar, ipſiſſimum. Neq; tam obſtupidus erat Parmenides, ut ignoraret ſundandis ſiſtendisq́; accidentibus ſubiecto aliquo opus eſse. Quod ſi ſolum accidens foret, ens ipſum uti ſubiectum eſse ens non potuiſset, quoniam fuiſset ab ente diuerſum: immò uero maius incommodum ſuſciperetur, ſubſtantiam ſimul eſse atque non eſse: Eſse quod enti ſupponeretur, Non eſse quòd ſolum accidens conſtitueretur ens eſse. Quoniam uero non erat horum omnino neſcius, neque illud item ignorabat ſe: ſi propter huiuſmodi abſurditatem ſub

ſtantiam ens eſſe conceſſiſſet (quia ſine ea conſtare accidens non poſſet, ſimulatq; accidens ſolum eſſe ens putauiſſet) neceſſario plura eſſe entia conceſſurum fuiſſe, præſertim quum illa ſeparatas & diuerſas definitiones obtinere apertiſſime uiderentur. Licet ita mutuo innexu implexuq; teneantur, ut ſeiungi non poſſint, iniurii, atque adeò uitilitigatoris hominis eſſet exiſtimare ueterem alioquin philoſophum, tanta rerum inſcitia laboraſſe. Verum enimuero nihilominus dato etiamnum hoc atq; conceſſo Parmenidi, id ſcilicet ſolum ſignificare ens, quod ſit maxime & uerißime ens, & ipſiſſimum, & poſtremo ſubſtantia, & id quod hæreat nulli, potius cui hæreant atque accidant, cætera nihilominus, inquam, eueniet, ens eſſe non ens. Nam hoc quod uocamus uere ens, num album? num nigrum? num quouis alio nomine aliud quippiam eſſe uoluerit? Profectò ineſſe aliquid ſubſtantiæ conceſſerit: quippe quæ ſubiecta ſit omnibus. Si album ergo dixerit, id quod eſt ſubſtantia, contrà obſtabo. Album uero ens eſſe non poſſe: Nam id quod uere ens dicitur, apud eum ſubſtantiam ſignificabat. At album eſt accidens. Quod ſi album non ſit uere ens, neq; ens utique ullo modo eſſe poterit. Erat enim ſuprà conſtitutum ab illo, ſolum id
27 eſſe ens, quod uere ens eſſet. Quamobrem album erit non ens, non eo quidem genere partim ut ſit, partim ut non ſit, ſed ex ſubi ctione ac poſito erit penitus atq; omnino non ens. Neque enim dici poteſt, ipſum uere ens huic albo hæſiſſe accidiſſeq;: quum ſit ipſum ſubiectum albedinis. Quæ quum ita ſint, quumq; album omnino eſſe non poſſit, ſequens eſt, ut ſi ineſſe illud in uere ente dixerimus, utiq; id quod maxime non eſt, dicamus eſſe in eo quod maxime eſt: atq; hoc iam quam ſit diſſonum, latet neminem. Age ſi uere ens fuerit album, album porrò iam omnino non ſit, nonne euenit, ut id quod maxime eſt, efficiatur non ens? Neu ſit quiſpiam, qui nō confectum putet, quemadmodum non conficeretur, ſi quis ita componeret, album eſt accidens, corpus eſt album, corpus igitur accidens. Sed nulla eſt ſimilitudo inter poſteriorem hunc & priorem ſyllogiſmum. Is enim qui dicit album eſſe accidens, concedit præter ſubſtantiam eſſe aliquid, quod quum per ſe ſit ens, alteri deinceps hæreat: proinde ſi ſubiectum eſt aliud ens, & diuerſum ab accidente, quanquam eſt particeps accidentis, quod item eſt ens diuerſum à ſubiecto, uitio clodit ratio, in qua inducitur corpus ſiue ſubiectum accidens eſſe. At hic non ſic eſt, ſed album atq; omne huiuſmodi accidens ſimpliciter negat ens eſſe. Conſtit igitur album de uere ente prædicari non poſſe ut accidens: alioquin quod negauit ens eſſe fateretur eſſe. Quo conceſſo non ſolum ens, ſed etiam uere ens erit. Quo dato ſtatim ſequitur appellationem uere entis late patere, & multa ſignificare, non ut ille uolebat unum. Quod ſi non prædicetur ut accidens, certe aut ut ſpecies aut ut genus prædicabitur. Ex his omnibus ſequitur id quod ſimpliciter eſt non ens, de eo quod ſimpliciter ens eſt appellatum, & prædicatum iri. Iacet igitur tota concluſio.

28 IGitur infinitum illud ens neq; corpus eſſe, neq; magnitudinis ullius ſitum habere concedent, ne aut in partes cogantur multas diuidere; aut accidentia adiungere. Vtrum ne igitur definiendum putant, id quod uere ens uocatur. At quam nam ſubſtantiæ rationem afferre poſſunt? niſi forte etiam hoc tollere uoluerint ab eo ente quod fingunt. Quod ſi ſubſtulerint, non uideo quid dici ſcribiue de eo amplius poſſit, de quo nihil neq; accidens, neq; ut genus, neq; ut ſpecies, neq; ut differentia, neq; ut definitio, neq; demum ut deſcriptio poſſit afferri. Si quam uero dederint definitionem, diuidi illam ſciant oportere in uere entia. Veluti ſi ponatur homo id eſſe quod uere eſt, aio neceſſarium eſſe hominis definitionem, ex iis quæ uere ſunt eſſe compoſita, id eſt, animal & terreſtre, & bipes ex eorum eſſe numero, quæ uere ſunt. Nam ſi uere eſſe illa negaueris, accidentia feciſſe uidebe-
99 ris. Sed fieri nequit, ut ea quæ definitionem rei complent, accidentia ſint definiti. ¶ Quam autem uerum hoc ſit, facile eſt, ut arbitror, perſuadere. Accidentia omnia aut talia ſunt, ut adeſſe poſſint, & non adeſſe, id eſt, ut & adiungi & ſeparari ab eo poſſint, cui accidunt, qualia ſunt ſedere, legere, diſputare: aut eiuſmodi, quorum definitionem ſubiectum ipſum ingrediatur, qualia ſunt, ſimilitudo, paritas, & imparitas numeri. Eſt enim naſi cauitas ſimilitudo & numerus, qui ſecari poteſt in inæqualia, impar utriuſmodi. Igitur accidens erit animal? Nam ſi prioris modi ſcilicet eius, ut adeſſe poſſit, & non adeſſe, fiet interdum, ut homo neq; ſit animal, neq; bipes, neq; terreſtre, ſicut plerunq; fit, ut neq; diſputet, neq; ſedeat. Sed forte ſecundi modi putaueris. At fieri nequit. Non enim ineſt homo in definitione animalis bipedis, terreſtris, potius ediuerſo illa in hominis definitione clauduntur. Eſt enim uniuerſale præceptum, ea, quæ in alicuius definitione ponuntur, in ſua definitione definitum habere non poſſe, alioquin id quod totum eſt, partis pars fieret. Nam

hominis pars est animal: quippe quod cum aliis iunctum constituat hominem. Quare si homo insertus, innexusq; sit definitioni animalis, totum erit in parte, & pars partis fiet. Neque enim si quid constat ex pluribus: ut albefactum ex albo & corpore, potest inesse in alterius suarum partium definitione: puta in definitione albedinis, aut in definitione corporis, sed econtrario potius. Dices homini, neq; animal accidit, neq; bipes, sed cuidam alteri. Ego uero primum id prætereo. Quod quum ita dicis, duo iam esse ea, quæ uere sunt fateris. Deinde illud requiro potius: Si animal bipes & terrestre accidentia sint, hominé quoq; qui ex illis existit, accidens esse maxime oportere: quod qui dicit, magna est uecordia: si autem ut ostendi, hæc non accidunt homini, manifestum est, hominis definitionem in uere entia esse diuisam. Quotiens autem de hominis definitione hoc loco habita mentio est omnia intelligi de eo, quod uere ens sit, atq; illuc transferri scilicet uolumus. Multa igitur uere entia habebuntur, quamuis neq; separari mutuo, neq; disiungi possunt ab eo quod uere ens sit; atque idipsum uere ens ex indiuisibilibus inseparabilibusq; tametsi componitur, tamen ex uere entibus constat.

30 Dedere nonnulli manus uicti ratione Parmenidis & ratione Zenonis, qui quum putarent ens esse indissolubile indisiunctile atq; continuum, conati sunt, uel hunc in modum probare unum esse, quia si diuidi potest, non sit proprie unum, quando sectio huiusmodi corporis in infinitum abit. Quam difficultatem quum soluere quidam essent aggressi, nõ solum illos loco dimouere non potuerunt, sed etiam alia quædam magis cum obscura salebrosaq;, tum dubia controuersaq; attulere. Nam Xenocrates loco sectionis infinitæ, indiuisiles quasdam lineas commentus est, & ne unum & multa esse fateretur, quæ putabat esse pugnantia, in aliam quandam, & quidem maiorem prolixioremq; repugnantiam uidetur incidere. Constituit enim idem esse magnitudinem & non magnitudinem, quo quid potest esse pugnantius? Porrò idem esse unum & multa non pugnant, si cui nota est ea distinctio, quæ à nobis explicata est de actu & potestate; at is qui idem putat esse lineam, & indiuisile, nimirum dicit lineam esse non lineam.

31 Plato quoq; non modo primam assumptionem Parmenidis concedebat, uidelicet eam, Id non est, quod præter ens est, uerumetiam assentiebatur unum ens esse. Id uero quod iam efficere & concludere ratio uidebatur, unum scilicet esse omnia, minime comprobabat, quia uidelicet etiam non entia quodammodo esse opinabatur; nam ipsum uere ens constituebat idæam. Materiam uero primam atq; informem esse quidem, sed nihil habere entis existimabat. Arbitrabatur siquidem constare res ex duobus, id est, ex eo ente, quod uolebat unum esse, & ex eo non ente, quod primam materiam appellitabat. Cæterum ipse quoq;, nescio quonam fato, incidit scopulum, quem uitare maxime cupiebat. Si enim unam tantum rem significari ab ente concedit, addit auté præter hoc ens aliud quiddam esse, uidetur simul & unum ens dicere, & efficere multa. Quod qui fatentur, nonne fatentur unum esse & non unum? Neque enim propterea uidetur posse effugere, quòd alterum proprie ens, alterum improprie dicat uocari, quinetiam magis magisq; tenetur, atque in eadem pugnantia fortius penitusq; uersatur. Nam simul differentiam constituit inter ea quæ sunt, uelit nolit numerum facit, & plura esse entia aperte demonstrat. Nos uero dicimus quamuis unum significare uideatur ens, posse tamen defendi eos, qui posuere non ens esse, ne contraria & aduersantia dicere uideantur. Neque enim de eo non ente locuti sunt, quod prorsus non esset, quodue usquequaq; præter ens esset. Nam hoc tueri, est tueri pugnantia, quia scilicet quum unam entis esse naturam constituis, sine repugnantia aliam inducere atque inferre non potes. Illud tamen non ens aliquatenus dicere non ueremur. Etenim quum dicimus ens unam significare naturam, non ideo uolumus unam numero entis esse naturam: potest enim ea quoque significari, quæ generis sit, & eà quæ speciei. Quid igitur prohibet hoc ipsum ens, quod dico esse unum, intelligi unum esse genus? Ponatur ergo ens animal esse. Qui itaque canem esse non ens dicit, non statim dicit præter ens canem esse. Sed potest etiam illud intelligi, ut canis qui sit, non equus sit: tamen canis. Non est igitur altera entis natura introducenda, ne omnia fiant unum. Sed etsi nomine entis solum id, quod uero est, & quod ipsissimum est uenire, significarique placeat, non propterea excludimur, quin multa numero uel specie entia esse affirmare possimus, quemadmodum dictum est. Contra itaque Parmenidem & Melissum satis hæc sunto.

32 QVi uero ens pro principio acceperunt, & unum ens unú dixere principium, quos
iure quis appellauerit Physicos, in duo genera secantur. Alii unum ex elementis
principium statuere: mox ex eo reliqua deriuarunt raritudine densitudineq́; adhi
bita. Quibus qualitatibus uniuersaliora illa uidentur esse contraria, Superantia &
defectus, sub quibus magnum & paruum Platonis principia collocantur. Verum
Platoni magnum & paruum materiam significabant, Vnum uero causam efficientem & formá:
contrà Physici pro uno materiam & subiectum accipiunt: contraria autem formas esse & diffe-
rentias arbitrantur. Cæterum [a] alii, ut Anaximander, nullum ex elementis principium faciunt,
sed tertiam quandam naturam, quæ & igne sit crassior & tenuior, & gracilior aëre. Porrò idem
ille Anaximander existimauit non esse opus alteratione generandis rebus, sed ex infinito illo ele-
mento contrarietates insertas atq; innexas excerni. Quemadmodum etiam ii, qui multa princi-
pia & unam efficientem causam posuere, Anaxagoram dico & Empedoclem: quorum alter simi-
lares illas particulas quas homiomerias uocabant, & mentem præterea diuinam inuexit. Alter
quatuor elementa & [b] sphærum, id est, deum putauit esse principia. Planè ii cum Anaximandro
in eo conueniunt, quòd ad ortum & generationem rerum nulla alteratione utuntur, sed quæ
fieri, atq; nasci subinde nobis uidentur, contendunt, ex ea miscella omnia perinde atq; prius inhe-
rentia, sed latentia exprimi atque secerni. Cæterum differunt in eo, quod alter secretionem illam
temporibus quidé terminatam facit, sed interpollem ac reducem uicibus. Anaxagoras uero sem-
piternam putat esse, & nunquam desituram intercasuram' ue. Huic item elementa uidentur esse
infinita, illi finita uidelicet quatuor. ¶ Sanè duæ rationes fuere, quibus Anaxagoras ita opinari
33 motus est. Vna quod uidebat ex contrariis gigni contraria. Nam quum fieri posse non putaret,
ut contrarium ullum in contrariam naturam abiret, quippe qui crederet rerum principia esse ca
sura intereuntura q́; si contraria in contrarias naturas uerti possent, arbitratus est, in cõtrariis inesse
contraria. Altera ratio erat, & quidem quæ coëgit illum, atque impulit maxime ita sentire, quòd
notat commune antiquorum ferè omnium esse scitum, nihil fieri posse de nihilo: proindeq́; obti
nuisse, ut singula esse in singulis iudicarentur, & fieri res, aut generari nihil aliud esse, quàm dete
gi euelariq́; aut excerni. Corrúpi contrà nihil aliud esset, quàm diffundi & coalescere. Apud Ana-
xagoram porrò rem fieri atq; nasci, nihil aliud est, quàm alterascere, & mutare. Verum ex ipsius
rei natura intuitu patet illum uim uocabuli non tenuisse, qui generationem, nõ ut cæteri coitio
nem, siue concretionem, sed alterationem appellet. ¶ Sed & syllogismo utitur ad suá sententiam
14 confirmandam hunc in modum. Omne quod fit, uel ex ente fit, uel non ex ente. Sed enim ex non
ente non potest: ex ente ergo fit omne, quod fit. Ita sequi, ut singula insint in eo unde fit aliquid,
ut in hac aqua, crines, ossa, neruos, carnem inesse sit necesse. Perspici autem atq; deprehendi non
posse à nobis horum singula præ sua exiguitate. Ex quibus postremo intulit immista & innexa
esse singulis omnia, posteaquam ex omnibus omnia fieri uidebantur. Sed quænam est ea causa,
ut omnia non appareant esse similia, si æque proueniunt ex singulis omnia? Quoniá, inquit ille,
uniuscuiusque rei inæqualis est in omnibus portio, sed in unaquaque re unum quippiam est in
omnibus portio, sed in unaquaq; re unum quippiam abundat magis atque superfluit, ut in hoc
sit aquæ plus, in illo sit corporis. Quod ergo apparet aqua, facit hoc copia quando nihil est syn-
cere aqua, caro, terra, sanguis.

[a] *Non Anaximander: sed Anaximenes legitur vnum fecisse principium quod sit igne crasсior & gracilior aere: & ob id arbitrantur quidam hunc locum Themistij non carere mendo etiam in græcis codicibus.* [b] *Sphærum interpretatur Hermo. id est deum. quod vnde acceperit nescio. nam Empe. non deum causam efficientem sed litem & amicitiam posuit. Simpli. de hac re sic ait. ea miscella apud Empe. ex quatuor est elementis quæ si ab amicitia concernantur sphærum efficiunt: si vero a lite excernantur mundum hunc constituunt: ob id autem forsitan hoc modo Hermo. est interpretatus: quia cum illis connumeratus est Empe. qui vnam efficientem causam posuerunt: quod ad amicitiam & litem non videtur posse referri cum duo sint: sed Simpli. exponit hic vt unam causam accipi. quia non simul efficiunt: sed seorsum nunc una nunc altera dominatur.*

35 ESt igitur consequens post eius opinionis confutationem, quæ tollere principia ui-
debatur, eorum impugnare sententiam, qui infinita esse illa putauere. Vellem fieri
posset, ut ipsimet interessent nostræ disputationi, facile opinor, faterentur finita re
rum naturalium esse principia. Equidem primũ illud admiror, quo pacto ii, qui
naturæ scientiam profitentur, ignorauerint se temere profiteri, si suam sententiam
retineri tueriq; uelint. Si enim tunc scire uniuscuiusque rei naturam arbitramur, quum causas
illius & principia cognoscimus: infinitarum autem rerum quum is aperte concedat, nullam pos
se haberi noticiam (nimirum qui infinita dicit esse principia) tollit rei, quam tractat, cognoscen-
dæ facultatem. Quòd si, quum infinita ea faceret, Anaxagoras qualitates alioquin numero defi-
niuisset, quamuis sciri nõ posset ex quot existeret unumquodq;, saltem illud cognoscere licuisset
ex qualibus constaret. Nunc uero quum neq; per proprietates ac species, neq; per numeros suas
illas similares particulas, quas finxit, distinxisse discreuisseq; reperiatur, quumq; ea se docere pol-
licitus fuerit, quæ primus ipse nesciat, apertissime ueteratorio isto expromisso uidetur eludere.
36 Hactenus extra negotium. ¶ Iam uero illud quo pacto non est absurdum, quòd ex illa opinione
consequitur, quæ putat mista esse in omnibus omnia. Sequitur enim quum unaquæq; simila-
rium partium & augeri in infinitum, & minui possit, neq; maximam ullam neq; minimam pos-
se quantitatem capi. Quod etiam ipsimet Anaxagoræ impossibile uidetur esse. Fatetur enim cõ-
positum omne constare partibus. Partes autem illas uoco, quæ & uicissim à sede & à toto separa-
ri actu queunt. Palàm quoq; illud concedit, magnitudinem totius pendere atq; regi magnitudi-
ne partium, ut, si uidelicet paruæ sint partes, paruum etiam habeatur & totum, si contrà magnę,
magnum quoq; & illud habeatur. Et si infinitus utrinq; processus in partibus fuerit, futurum
esse itidem in composito infinitum. Quanta enim esse possunt ossa, caro, nerui, tantum & ipsum
animal. Eodem modo de partibus plantarum, & de plantis ipsis iudicandum est. Aeque etiam e
diuerso illud est uerum, si sit imposibile totum grandescere, partes quoq; esse impossibile. Plane
animalibus omnibus atq; plantis exitus magnitudinis est, ipso etiamnum Anaxagora cõsentien-
te. Esse igitur & partibus necesse est. Neq; fieri potest uti quantalubet sit caro hominis ea, quæ
cum infinitis aliis rebus inest, & delitescit in milio, aut uti in minores secetur portiones: & tamẽ
37 caro adhuc remaneat. Sanè hoc qui dicit magna uidetur amentia. ¶ Verum Anaxagoras fortasse
responderet hunc in modum, minime quidem se cõcedere magnitudines animalium & planta-
rum ex similarium partium auctione, & diminutione pendere: esse uero securutum id, si anima-
lia atque plantæ ex qualibet similarium partium specie uná tantum similarem particulam nacta
essent, ut unam ossis, & unam sanguinis, & unam generum similiter reliquorum. Sed nõ est ita:
immò uero cõstituere se atq; collocare in uno quoq; animátium genere, multas similares eiusdẽ
generis & speciei particulas. Pro hinc nullum incommodum suscipi, si cõcedatur carnem diuidi
posse in infinitum, animal nõ posse: Nam eam carnem, quæ inest in animali ex pluribus constare
carnibus tanquam principiis & elementis. Sed nõ effugit. Tametsi enim hoc ita fuerit, nihilo se-
cius horum elementorum oportet magnitudinem definire. Dabitur porro numerus aliquis ca-
runcularum, quæ compositæ efficiant eam carnem, quę inest in animali. Sit autem quaternarius
uel quinarius exempli causa. Si igitur harum caruncularum unaquæq; diuidi potest in infini-
tum, ea caro quæ ex quatuor illis cõstaret usq; adeò cõcidi, atq; exigua reddi possit, ut ex tantilla
carne nullum animal cõsisteret. Præterea quid est quod aiunt, hominis carnem ex pluribus car-
nibus esse compositam? Cur illarum quælibet caruncularum nõ erit rursus ex pluribus compo
sita carnibus? Si minui possunt similares particulæ in infinitum? illud quoq; perridiculum est,
Elephanti carnem ex paucioribus cõstare carunculis, culicis carnem ex pluribus. Nihil enim in-
terest, utrum duas ex pluribus, an ex paucioribus aliquid esse constitutum, quum nullum ma-
gnitudinis exitum capere possis, neq; incrementum uersus neq; diminutionem. Omnino autem
carnem minuere in infinitum, nihil aliud est quàm carnem efficere amplius ne sit caro. Quam-
uis enim carnis in eo quòd corpus est, infinitam sectionem possis agnoscere, in eo tamẽ quod ca-
ro est, nõ potes. Breui siquidem carunculæ illæ ex sectione desinerent esse carunculæ, atq; ita cor
rumperentur. Quod quemadmodum conuenire possit ei, qui rerum principia statuit incorru-
pta, nõ uideo. Si itaq; uera sunt hæc, definitaq;, atq; certa est carnis minimæ magnitudo, fieri nõ
potest ut in quolibet admistum sit quodlibet. Sed quamobrem? Quia omne finitum corpus, si
finitas, & quidem minimas portiunculas deseces, quandoq; deficiat est necesse, modo nõ propor-

Caro in eo qđ corp' ĩ infinitum põt: in eo quòd caro nõ potest in infinitum secari.

tionem sequare, sed certam aliquam & præscriptam magnitudinem decidas. Si igitur ex aqua ca
ro uniuersa continuo excernatur, proculdubio sumptitabitur aliquando uniuersa quæ suberat,
neq; abiri poterit in infinitum. Necesse est itaq; alterum ex duobus sequi, aut ut excretio illa ca/
dat deponatq;, absumpta atq; exhausta omni materia, aut ea durante infinita uis caruncularum
quæ habebatur, uel antequam cœpissent excerni, in magnitudine ac mole finita, puta aqua uel al
38 terius corporis, relinquatur. Quod dicere aut sentire superat omnem stoliditatem. ¶ Adhuc si
corpus omne sublatis partibus redditur minus, carnis uero certa est definitaq; utrinq; secus quá
titas, manifestum est ex minima carne nullum corpus posse secerni (esset enim aliquid minus ac
modicius minimo) quòd si ex minima carne nullum corpus potest excerni, qui erunt in omni/
bus omnia? Sed quid consector leuia? Si insunt omnibus omnia, nō solum caro in minima carne
collocanda erit, sed & sanguis, & os, & cerebrum, & reliqua perinde affatim omnia: similiter in
sanguine alius iterum sanguis, alia caro, aliud os, ad idem exempli, & in cæteris omnia inserenda
inculcandaq; essent. Præterea quo pacto nō latissime delirant ii qui in minima carne, carnem di/
cunt esse infinitam, similiter aquam & terrá, atq; aërem infinitum: ea quæ postremo omnia quæ
nos supradiximus, per se ipsa posse subsistere, & à se uicissim esse disiuncta, quo quid potest esse
horridius? Nam in eo quòd separata sunt, terminum & finem accipiunt, quia simulatq; separan/
tur distinctionem & loci magnitudinis nanciscuntur. Quamobrem si uera esset Anaxagoræ sen
tentia, fuissent principia nō solum multitudine, sed etiam magnitudine infinita: quod nihil aliud
est, quàm facere ut sint infinities infinita. Quòd siquis tueri Anaxagoram uelit, dicatq; principia
quidem, quoniam aliam naturam habere nō possunt, immista nō esse: sed quum dicitur inesse
omnibus omnia, de sensilibus id concretisq; esse intelligendum. Transferantur rationes subinde
ad sensilia & concretiones. exempli gratia ad aquam sensilem: Aquæ enim ineunt carnes & ossa
infinita, quæ separata actu cōcretiones sunt, atq; ex omnibus generabuntur, quia & sensilia sunt;
& possunt excerni. Quare & horum singulis rursum alia quoq; inerunt. Nunquam enim fieri
poterit, ut in syncera & prima principia resoluantur. nam hoc esse impossibile idem Anaxagoras
39 clarissimè attestatur. ¶ Quomodo igitur ea efficere diuina mens statuat? Nonne potius uideri
stultissima atq; insipientissima debeat, si aggredi uelit ea quę sint factu impossibilia? Atqui recte
quidem illud, sed (forte fortuna) dixit Anaxagoras fieri posse nunquam; uti de strue illa massali
omnia entia secernantur. Accidentia nanq; à substantia separari nō possunt. Quem igitur finem
laboris inueniet prouidentissima scilicet mens, si ea attentauerit quæ perfici, & ad exitum cōferri
nō possint? Quando neq; magnitudinem principiorum definiuit, quippe quæ diuidi censeat in
infinitum neq; qualitatem. Nequeunt enim à substantia separari colores, habitus, & postremo ac
cidentia reliqua. Quorum alterum menti suę, neq; ille quidem tribuit; alterum nos ueritatis gra
40 tia inficiamur, quando præsertim neq; illud quoq; acute Anaxagoras uidebat, propterea carnem
ex carunculis cōstare, lapidem ex lapillis, aurum ex aureliis, quòd putabat unamquamq; simila/
rium particularum in similares partes minimas secari posse, ut siquid inde abiret atq; decederet
coalitu earundem partium, quæ secessissent, nouus alius continuo ceu partus existeret. Cęterum
nō cōficitur. Lutum enim & in luta diuiditur, & in aquam & in terram. Ex quibus ergo potissi/
mum dixeris cōstare lutum, utrum ex lutulis, an ex terra potius atq; humore? nonne uerius sit
lutum fieri, nihil esse aliud quàm ex humore, & terra cōstare? ex lutulis componi, nihil aliud es/
se, quàm increscere atq; grādescere? Neq; enim quemadmodum lateres sua strue & compositura
domum efficiunt, ita quum ex aqua fit aër, uel è diuerso ex aëre aqua quum fit, coëuntes aquulę
totum conflant, & constituunt elementum. Quod tamen sequitur apud eos, qui egregium sci/
licet & admirabilem illum concretionis modum præferunt. Enimuero ipsum aërem scimus in
aquam alterascendo transferri, atq; ita fieri aquam saltem sensu percipimus. Eodem pacto & Em
pedocles excretione atq; concretione arbitratus est omnia generari. Tamen leuius errauit, quod
finita & certa principia posuit. Sed nondum est tractandus iis locus.

41 CAeterum illuc me refero, quòd contraria principia omnes constituere, & ii qui
unum omnia & immobile, & ii qui plura esse dixerunt, & qui etiam infinita. Etea
nim Parmenides in [a] ris libris, quibus sententiam suam astruxit, calidum & frigi/
dum, principia esse dixit. Quorum alterum ignem, alterum terram uocauit. Ana/
xagoras quoq; in similaribus particulis posuit contrarias, quemadmodum Anaxi
mander secretionem & concretionem, & Democritus plenum & inane, quæ quum principia cō/
stituisset,

stituisset, & generationes rerum figura, situ, & ordine distinxisset, aptissime uisus est adhibuisse
contraria. Sunt enim omnia illa contrariorum genera, situs, figura, ordo. Nam situs alius dexter,
alius sinister, supernus, infernus, anterior, posterior. Figurarum quoque rectilinea alia, orbicula-
ris alia, quas ille pro contrariis habuit. Nam de Empedocle atque Platone, deq; iis physicis qui
42 raritudinem densitudinemq; contraria principia esse uoluerunt, abunde supra diximus. ¶ Ac
mihi quidem acrius intuenti mediusfidius uidentur omnes haud sine ratione in hanc senten-
tiam discessisse. Nam si naturam principii spectes, reperies tria esse in principiis necessaria. Pri-
mum, ut ex se uicissim non existant, alioquin principia & non principia esse probarentur. Se-
cundum, ut neque ex aliis constent. Nam si prima non sunt, quo pacto possunt esse principia?
Tertium, ut ex illis constent cætera, atque hoc est principiis maxime proprium. Hæc autem
omnia primis contrariis oportet inesse. Prima contraria uoco, quæ sunt maxime generalia. Nam
ex aliis constare iccirco non debent principia, quoniam ipsa sunt prima. Neque mutuo ex seipsis
ea ratione quia contraria sunt. Neque perturbetur quispiam, si quando audiat dici, ex albo fie-
ri quippiam ut sit nigrum. Non enim ita dicuntur ex sese fieri contraria, ut proprie mutuo fie-
ri intelligantur ex sese, sed ita, ut quasi post sese mutuo atq; ordine quodam produci generariq;
uideantur. Sed quisnam ille modus est, inquies, quo fieri ex se mutuo posse contraria negaui-
mus? Nimirum is, quo de ære statuam dicimus fieri. Neque enim uno permanente superstiteq;
contrario generari alterum potest. Necesse est autem principia non corrumpi, quòd si seruata in
43 alterum transmutentur, sequetur duo simul adesse contraria, quod est impossibile. ¶ Sed quæ-
res quonam pacto constent ex contrariis, ceu ex principiis reliqua. Profecto id ea ratione necessa-
rium maxime uidetur, quòd per transmutationem generatio omnis cõficitur, quemadmodum
ostendetur. In contraria porro omnis generatio desinit. Verum quia obscuriora uidentur hæc
esse, quæ dicimus, paulo altius repetere ac remetiri statuimus, ut hoc ipsum facilius fiat intelle-
ctuq; capiatur. Existimare itaq; oportet, nihil esse quod aut augere in quodlibet, & utcunq; fors
tulit, aut pati à quolibet possit. Nam neq; homo generando asino natura idoneus est, neque ada-
mas non tutus à ferri ictu. Non igitur fieri aut nasci omnia de omnibus poterunt. Nam album
ex musico fieri nequit, sed ex nigro dũtaxat, aut flauo, aut ex iis coloribus aliquo, qui quòd sunt
in interlinitio contrariorum positi, ancipites mediiq; habentur. Dices fortasse nõ esse hoc perpe-
tuo uerum. Videri enim luscinam de Musica fieri candidam. Sed soluitur. Illud euenit nõ in eo
quòd musica, sed in eo quòd nigra fuisset. Nam quum accidere possit ut idem qui fit albus fit
etiam musicus, facile aberratur, dum non ex albo, sed ex musico nigrum fieri creditur. Quòd si
id quod per se est distinxeris ab eo, quod ex accidẽte fit, inuenies album ex nigro uel ex fusco per
se, ex perito aut grammatico per accidens factum. Nihil enim uetat eundem qui niger fit aut mu
sicum, aut fabrum, aut excussorem, aut militem, aut imperatorem esse. Quare usurpatio atque
abusio fuerit, si quenquã dixeris nigrum esse factum ab Arithmetico uolatili bipede: sunt enim
huiusmodi generationes ex accidente omnes. Per se autem album generatur ex nigro, & siquis
subtilitate diligenti exigat id ex non albo: non tamen hoc ita accipiendum, ut ex omni eo quod
sit non album, fieri nigrum puretur (est enim Hippocentaurus & Scylla non album) sed de eo
non albo intelligendum est quod de fusco, ueneto, rutulo, & cæteris finitimis prædicetur. Pari-
ter Musicus de non musico fiet, non de columna, neq; de naui, quæ & ipsa sunt non műsica: sed
de eo quod amuson, id est immusicum (nouo quidem nomine, & fortasse duro, sed ad rem de-
44 monstrandam satis idoneo) appellaueris: aut siquid inter musicum & immusicũ ambigit. ¶ Eo-
dem modo album non abibit corrumpetur ue in quodlibet, neque per se corrumpetur in musi-
cum, sed ex accidente. Nam ustulati hominis coloratiq; albedo per se in nigriciem corrupta est,
quod si contingat ut idem ille qui ustulatus est, musicus fuerit, dici potest ex accidente albedinem
in musicum fuisse conuersam. Simili modo si musicũ corrumpatur, nõ corrumpentur in nigrũ,
45 sed in musicũ. ¶ Neq; solum hæc uidentur esse uera in iis quæ per alterationes accidentium pro-
ducuntur, qualia sunt quæ mox diximus: sed etiam in iis uel latissime patet eadem ratio, quę per
concretionẽ secretionemq; generantur, qualia sunt ea quæ uocamus cõposita. Latet tamen in iis
quãdoq; eadẽ causa, quòd contrariorũ fere plurium nõ habetur usitatum nomẽ, quemadmodũ
habetur albi nigriq;. Ita quibusdam priuationes suis nominibus efferuntur, quibusdam nõ ipsæ
priuationes, sed aliorum solæ negationes habentur: nam cõmunia compositis omnibus nomina
facile esset inuenire, cuiusmodi sunt cõuenientia, inconuenientia, ex quibus generatio proficiscẽ-

retur omnis, & in quas corruptio itidem reuerteretur. Particularibus uero singulisq; composi-
tis propria in communi utique loquendi consuetudine non reperiuntur. Veruntamen omne cõ-
uenienter factum ex non conueniente fit, & ad inconueniens corrumpitur, non ad quod uis, sed
ad id quod speciatim contraponebatur aduersabaturq;. Non enim hominis conuenientia ad in-
conuenientiam equi corrumpitur, neq; ea quæ canis est in eam quæ sit plantarum, neq; rursum
ex illis fiunt. Sed homo in hominis inconuenientiam abit: equus in eam quæ ad equum perti-
net. Planè nihil inter est loco inconuenientis & conuenientis, ordinatum & inordinatum dicas,
46 compositum & incompositum, aptum ineptum, deformatum informe. ¶ Nimirum eadem ratio
in omnibus obseruanda. Sumantur itaq; undelubet exempla. Domus ordinatio ex inordinatio-
ne fit, non omni, neq; ex ea, quæ nauis est, sed ex ea quæ spectat ad domum. Est enim ea inordina
tio in eo, quòd neq; lapidum, neq; laterum strues eum admodum ornata & disposita est, quo cõ
ueniebat in domum. Econtrario quoq; domus quando corrumpitur, in eandem hanc inordina
tionem redit. Item aceruus congestusq; tritici fit ex opposito, quam aceruo tritici congruebat, nõ
quam aceruo lignorum: corrumpitur quoq; non in lignorum, sed in tritici dissolutioné. Aeque
47 & statua ex statuę infiguratura fit. ¶ Et ne in singulis morer, manifestũ esse arbitror omne quod
fit, ex contrariis fieri, & omne quod corrumpitur, in contrariam aut finitimam concedere, atque
abire substantiam. Nam & intermedia ex contrariis generantur, quod uidere in coloribus licet,
ut illud quàm possit uerissime affirmari: Quæcunq; natura sunt facta, aut contraria esse, aut ex
contrariis ortum habere. Contraria ea sunt, quæ eiusdem generis extremos ceu margines obti-
nent. Ex contrariis constantq; horum in medio collocantur. Cæterum illud commonuisse hoc
loco expediet, quamuis ex contrariis generationes omnes procedere, & in contraria corruptiones
abire dixerimus: non tamen restare permanere'ue contraria illa corruptis, aut genitis rebus con-
cedimus, alioquin nobis ipsis pugnaremus. Est autem ita intelligendum, ut dixi, fieri hoc ab illo,
48 id est hoc post illud. ¶ Hactenus ferme omnes consentiunt elementa, atq; ea quæ cuiq; principia
uidebantur, haberi contraria, nõ tam ratione inducti, quàm ipsa ueritatis ui. Dissentiunt autem
inter se omnes in ea re, quòd alii priora generalioraq;, alii posteriora & particulariora principia
tradidere, alii consectati sunt ea quæ rationi perspicua magis essent, alii quæ notiora sensibus ui-
derentur, alteri calidum, humidum, frigidum, siccum (quæ posteriora, particulariora, cognobi-
lioraq; sunt principia) constituerunt: alteri magnum & paruum, par & impar, concordiam, di-
49 scordiam, quę cum ratione priora esse, tum generaliora notioraq; uidebantur. ¶ Veruntamen hi
partim diuersa sequebantur, partim eadem uidebant. Hæc enim omnia inter se quandam simili-
tudinem habent. Nam quemadmodum concordia refertur ad litem, ita impar refertur ad par,
calidum ad frigidum, siccum ad humidum. Præterea quædam ex illis sub concretionem & sub
excessum cadunt, quædam sub secretione defectuq; reponuntur.

[a] *Verba græca: quæ videtur Hermo. interpretatus hoc in loco, hæc sunt* ἐν τοῖς πρὸς δόξαν *quę alium videntur habere sensum & sic interpretari posse in his: quę secundum existimationem sunt. Parme. enim sensibilia & naturalia: entia secundum existimationem appellabat: & horum principia calidum & frigidum esse dixit. intellectilia vero entia secundum veritatem & ea esse vnum & cum ex alys: tum ex Simpli. licet colligere.* [b] *Ammonius tamen vt refert Simpli. eodem pacto intelligi voluit contraria ex sese mutuo fieri non posse: quo ea ex alys fieri negatum est: quia scilicet alterum altero principalius non est vel prius & vniuersalius: ob id enim ait ipse: quia contraria sunt & equiualentia nihil magis habet alterum altero cur sit principium.*

50 QVàm itaq; contraria principia esse necessarium sit, satis manifestum esse iudico. Est
autem sequens (ut arbitror) quis sit numerus principiorum ostendere. Indicatum
est supra, neque unum esse posse principium, neque infinita. Vnum ea ratione,
quia contraria & opposita quum sint, hoc ipso nequeunt infinita esse. Quũ quòd
separare ac distrahere illa oporteret in duo, tum etiam quòd rerum scientia obi-
ter tolleretur. Accedit quòd naturę unius & generis [a] una uidetur esse oppositio contrarietasq;.
Genus autem unum dicitur, proprieq; quod potest in species, non etiam in genera secari. Ita
circa colorem albedo & nigritia, circa sapores dulcor & amarities inueniuntur. Oppositionem
uocamus duorũ oppositorũ contrariorum'ue habitum quendam atq; responsum. Circa mate-

rialem igitur generatilemq; substantiam, cuius principia quærimus, una quoq; esse debet oppo
sitio non infinitæ, quando præsertim nihil prohibet adortus & nouationes rerum principia fini
ta posse sufficere. Nam Empedocles qui posuit esse finita melius mehercule & cõmodius quàm
51 Anaxagoras, rerum quæ generantur naturam absoluit. ¶ Quòd si hæc uera sunt, atq; una esse
unius naturæ oppositio debet, sequitur necessario, ut aut duo sola principia sint, uidelicet prima
illa contraria: aut coniungenda consociandaq; illis sit etiamnum materia quędam atq; subiectũ.
Quod tam & si mihi maxime necessarium uidetur, uelim tamen seorsum ipse tecum paulo se-
rius consideres, sit ne ulla densitudo, quę ipsa per se possit raritudinem facere, contra' ue, aut ulla
caliditas quæ frigiditaté, aut amicitia ulla quæ odium: postremo qualitates ullę quæ contrarias
qualitates gignant. Sed nedum facere aut gignere reputemus num etiam esse ipsa per se possint,
atq; seorsum consistere, frigiditas, caliditas, concretio, secretio, & similia iis. Nõne potius tertium
quiddam substernendum subiiciendumq; est, circa quod ueluti fundamentum ad uicissitudiné
rerum cõstituendam iactum, & illa subsistere & generare deinceps reliqua possint. Nõ enim sese
illa (de contrariis primis loquor) mutuo substinent, neq; item superstite concretione secretio na
scitur, aut suscipitur in concretionem, neq; raritudo densitudinem subit, sed alterum alteri cędit,
tertio quodam recipiente baiulanteq; id quod nouatur & gignitur. Quapropter etiam philoso-
52 phi ueteres contrariis unam plures' ue naturas subiiciebant. ¶ Sed uel hinc quoque probabitur
quod uolumus. Principia dixerit aliquis in subiecto collocari nõ debent, alioquin principiũ prin
cipium cogemur afferre. Nam subiectum uidetur prius esse & substantia, iis quæ in subiecto cõ-
tinentur: contraria porro in subiecto sunt omnia, nõ igitur uidentur esse posse principia quæ di
cantur esse contraria. Item nulli rei uidemus subiecta esse contraria: principia autem necesse est
omnibus subiici, non igitur contraria sunt principia. Item negamus substantiam ullam aduersa-
ri substantiæ: Non igitur substantiæ sunt quæ uidentur esse contraria. Quòd si nõ sunt substan-
tię, manifestum est non esse principia, alioquin fateri cogeremur principia substantiarum nõ esse
53 substantias. ¶ Verum si prior oratio demonstrabat oppositionem inesse principiis, & uidetur ni-
hilominus secunda hæc & posterior efficere, ne principia uideantur esse contraria, cum illis utiq;
sentiendũ est, qui duobus contrariis tertiam addidere materiam: quæ prior quamuis esset, quã-
uisq; magis etiamnum insigniter principium esse uideretur, nihilominus illorum indigeret, ut
54 pote quæ per se ipsa constituere nihil architectari ue posset. ¶ Atq; hoc quoq; ueteribus placuis-
se comperio. Illi enim unam quampiam naturam contrariis subiecerunt, propter quam unum
omnia esse arbitrabantur, aut aquam, aut ignem, aut id quod medium fingebant inter aquam
& ignem: propius autem accedunt ueritatem, qui intermedium illud cõminiscuntur. Nam ignis
aptissime ex contrariis constat, quippe qui feruida & sicca natura sit, quorum frigiditas & humi
ditas contrariæ qualitates habentur. Oportet autem id, quod est subiectum contrariis in sua na
tura nullum habere contrarium, alioquin necesse esset, ut alterutrum, aut non susciperetur aut
corrumperetur, quorum utrunque pugnat descriptioni principii. Quare non absque ratione
senserunt ii, qui subiectum aliud ab elementis quatuor posuere. Eadem ratione minus erratur
ab iis, qui aërem substernunt. Habet enim aër minimam differentiam sensilium portionem. Ter
tio succedunt loco, qui aquam constituere subiectum. Calefit enim eadem permanens, & frige-
55 scit, liquatur, congelascit, funditur, cogitur. ¶ Planè uidentur omnes unum illud subiectum con
trariis informasse: alii raritudine, densitudine: alii magno atque paruo. Hæc autem sub excessu
scilicet defectuq; recidunt. Videtur autem peruetus esse opinio, tria rerum esse principia opor-
tere, subiectum, defectum, excessum. Ac numerum quidem principiorum eundem omnes asci-
scunt, non tamen eodem omnes modo. Nam ueteres duo agere, tertium pati putauere: in con-
trarium Platoni uisum, duo pati, agere unum, quemadmodum & supradixi. Quamobrem
conuenit tria esse elementa. Est autem de iis elementis nobis in præsentia sermo, quæ rebus ge-
neratis insunt.

** Quid sibi uelit generis nomen ac etiam substantiæ, hęc in loco, non eodem modo græci expo-
sitores exposuere. Alexan. enim quem uidetur Themi. insequi genus unum quod in genera non
diuiditur, substantiam uero formam substantialem materialem: uel potius compositum ex materia
& forma sed quia non in genere tantum substantiæ: sed in aliis etiam præsentis contrarietas for-
mæ & priuationis reperitur: & Aristo. non transmutationis solum substantialis principia inquit*

*rit sed cuiuslibet naturalis:ideo Ammo.dixit quemadmodum ens primo quidem de substantia dici
tur:posterius de alijs ꝑdicamentis:ita etiam contrarietas priuationis & formæ primo reperitur in
substantia secundo in alijs ꝑdicamētis & primo principio sunt transmutationis substantialis.secun
do aliorum.Syrianus tamen per genus ipsum ꝑdicamētis intellexit:quamuis enim multe sint in ꝑdi
camētis supreme contrarietatis omnes tamen in unā reducuntur quæ est excessus & defectus.Am
mo. autem per genus unum subiectum unum exposuit.sicuti enim numerus (ait ipse) se habet ad
par & impar ita natura subiecta naturali substantiæ se habet ad formam & priuationem. Sim-
pli.uero omnibus his reiectis:per substantiam lata quadam acceptione intelligit quicquid in trans-
mutatione esse habet:& in materia:huiusmodi enim substantiæ principia quærimus:per genus au
tem unum communionem quandam naturæ quo modo aliquando dicimus duo esse rerum genera:
aliud sensilium:aliud intelligibilium:vel per substantiam omne id in quo substantiale quid reperi-
tur sicuti dicimus disgregare albo substantialiter inesse.*

56 PLura uero esse quàm tria nō amplius conuenit. Nam ad patiendum sufficit subie
ctum unum,ad agendum satis sunt cōtraria,quòd si aut alteram addideris oppo-
sitionem,aut subiectum alterum, cogeris utrunq; duplicare. Nam si alterum fit
subiectum,alteram quoque oppositionem esse continuo oportebit. Et si altera fit
oppositio,alterum pariter subiectum habebitur. Aut igitur ex utraq; trinitate ea-
dem generabuntur,aut diuersa:si eadem, superfluet altera : si diuersa, nō erunt eadem principia
rerum generatarum,neq; elementa in se uicibus conuertentur ignis,aer,aqua,tellus.Præterea &
cur duæ solum & nō plures trinitates erunt, atq; subinde infinitæ, nullam comperio rationem.
Quæ si duas,nō eadem quoq; possit plures atque adeò infinitas afferre ? Nam si idcirco dixeris
duas esse,quòd ea quæ animalium principia sunt , differre oporteat ab iis quæ sunt plantarum:
cur nō ita differre debebunt,quæ singillatim cuiusq; generis sunt plantarum ? Deinde uidemus
animalia plantis ali,plantas porrò fieri ex elementis,ita ut manifestum sit in uices omnia transmu
tare alternante , & reciprocante natura. Quod si duas oppositiones & unum subiectum attule-
ris,dixerisq; inter se illas mutuo uicibusq; transferri,nihilo secius eadem te incōmoda sequētur;
atq; altera illarum utiq; erit superuacanea:quandoquidem si mutua conuersio fit, necessarium
est illa ceu coalescere,atq; eadem fieri. Nam si cōtrariorum oppositorum in cōtraria est abitio (sit
una oppositio A.B,altera C.D) Si igitur ipsum A (quemadmodum potest) in ipsum B mutari,
ita possit in D,profectò ipsum B & ipsum D planè sint idem futura:& si ipsum B (quemadmo-
dum potest) in A,ita possit in C,necessario A & C eadem omnino res fuerit. Est enim in cōtraria
transitus,& unum uni aduersatur.Sed & suprà diximus circa unam naturam uersari oppositio
nem unam. Est autem generalis materialisq; substantia natura una.Nam si plura quam duo cō-
traria inuenirentur,utiq; sub primis illis quæ propria sunt, summæ substantiæ collocare , & re-
ponere oporteret . Quod & qualitatis principio licet uidere . Nam & album & nigrum propin-
qua sunt colori cōtraria,nō qualitati.Si qua igitur qualitatis eius,quæ de summo genere est,cō-
traria habebuntur:illuc cætera quoq; referenda erunt. Ergo neq; unum esse principium,neque
57 duo,uel tria,manifestum fecimus.¶ Vtrum autem duo tantum,an tria sint,magna & longe du-
bia quæstio est. Nunc igitur nobis de rerum generatione tractandum, neq; de ea demum, quæ
ad substantiam pertinet,uerumetiam de ea quæ ad alterationem, hoc est,nō modo quemadmo-
dum stirpes atq; homines fiant,sed quemadmodum Geometræ,Grammatici,Musici. Atq; hoc
summatim & cōmunibus scitis agetur. Ita enim facilius cōmodiusq; uidetur , quemadmodum
58 & initio faciendum esse ostendimus. ¶ Quum dicimus aliud ex alio fieri,aut ex simplici , aut ex
composito fieri dicimus. Ex simplici quum ex immusico musicus fit , ex illiterato literatus : uel
aliter, quum immusicus efficitur musicus , & illiteratus literatus . Est enim eadem significantia
utriusq; orationis,tametsi uerba paulum cōmutantur. Nam quum dicimus homo fit musicus,
etiam tunc simplici uoce utimur. Neque solum id quod trāsmutatur,uidelicet homo,sed etiam
id in quod transmutatur,uidelicet musicus simplex est. Quòd si per complexionem dixero,im-
musicus homo,fit musicus,iunctum erit id quod mutatur,id est,homo,cum eo in quod muta
tur,id est,immusicus. Inter hęc autem duo quę compositam dictionem faciunt (hominem dico

& immuſicum) nonnulla differentia habetur, & in uoce & in ſignificatione. Si ſeorſum & ſim-
pliciter proferatur, in uoce, quia alterum dupliciter poteſt efferri (nam & ex immuſico fieri mu-
ſicum, & immuſicum fieri muſicum aſſueuimus dicere) In altero uariare non eſt, ſed plurimum
utimur recto, ita homo fit muſicus: non flexo, ita ex homine fit muſicus, Callias fit literatus non
ex Callia. Alioquin pauca ſunt, in quibus rectius dicas, ex hoc fit, quàm hoc fit. uerbi cauſa: Ex
ære fit ſtatua rectius, quàm ſi æs: ex lateribus fit domus rectius, quàm ſi lateres dicamus. Atque
59 hæc eſt in uoce diſtantia ¶ In natura uero & ſignificatione illud eſt, & quidem maximum perſpi-
cuumq; diſcrimen. Nam alterum in tranſmutationibus remanet, alterum perit. Homo enim,
quum fit de immuſico muſicus, & homo eſt & remanet, immuſicus nõ remanet, quádoq; neq;
tunc quoque remanet, quum per ſe dicimus immuſicum fieri muſicum. Sed etſi immuſicum
cum homine copulaueris, adæq; immuſicus homo non remanet. Loquor autem de tota dictio-
60 ne, quæ duabus illis iunctim uocibus cõſtat. ¶ His igitur hunc in modum expoſitis, id quod re-
ſtat ac ſuperat Materiam uoco: id quod non ſuperat, ſed abit uanetq; priuationem, immuſicum
dico illiteratum' ue. Verunq; uero imaginari facile eſt ex eadem eſſe materia numero, quádo neq;
talia poſſunt ſeorſum citra materiam ſubſtantiamq; cõſiſtere, ſed in homine cognoſcuntur. Ra-
tio autem ſola diſtinguit. Neque enim idem eſt hominem, & immuſicum hominem eſſe. Opor-
tet autem & priores differentias meminiſſe, hoc eſt alterum permanere, nõ permanere alterum,
hominem ſupereſſe, nõ ſupereſſe immuſicum. Atq; hoc nimirum rectiſſima ratione uidetur cõ-
tingere. Facta ſiquidem immuſicum abitione, continuo effugit id, quod uenienti opponebatur,
61 id manet quod nõ opponebatur, hoc eſt ſubiectum. ¶ Satis quoq; ampla atque ſufficiens ea diffe-
rentia eſt, quam oſtendimus uoce cõſtare. Declarauimus enim quum de priuatione paulò ante
loqueremur, nonnullas eſſe res, in quibus & hoc & ex hoc recte utrunq; dici conſueuiſſet, ex im-
muſico muſicum fieri, & immuſicũ muſicũ. Idẽ ſermo cõpoſitis congruit. At quum de materia
uerba fiunt, diſſimilis eſt ratio loquendi, aliquádo utimur recto, aliquádo nõ utimur. Ná homi-
nẽ fieri literatũ dicimus, nõ ex homine, cõtrà nauim ex lignis, nõ ligna nauim fieri, alioquin uide-
batur caſus ille ex hoc conuenire maxime priuationi, rectus materiæ & permanenti. Ná inflexio
illa de recto uidetur abiens quiddá & concedens ſignificare, Rectus contrà caſus ſubſiſtens & re-
ſtitans, Cæterũ quanquá eſſe uidentur, utimur tamẽ interdũ & flexo, quũ de materia loquimur,
ut ſuprà dixi: appellat enim materiá ablatiuus ex hoc, propterea quòd intra ſe tenet contrariũ ad-
uenientis formæ. Quũ enim nullũ habeatur nomẽ, quo priuatio eius formæ, quæ ad ſtatuá per-
tinet, indicetur, ex ære fieri ſtatuá dicimus: perinde ac ſi æri inſit illius formę priuatio. Hoc autẽ
modo loqui ſolemus, quaſi ex ære informato ea priuatione, quæ ſpectat ad ſtatuá, ſtatua efficia-
tur, & ex lignis informatis ea priuatione, quę ſpectat ad claſſem, exædificetur claſſis. Quòd ſi hoc
ex ui dictionis illius nõ eſt perſpicuũ, nihilominus ſubeſt quædá uirtus in ea propoſitione, qua
id maxime ſignificatur. Quamobrẽ initio tunc, quũ eam diſtinctionẽ adhibui, demõſtraui abla-
tiuũ ex hoc & de cõpoſitis dici: nunc oſtendi, interim manifeſtũ eſſe ſignificatũ, ut in eo exemplo
quod ante ſubieci, interim ſolá uim & uirtutẽ propoſitionis elici, ut quũ dicitur, ex ęre fit ſtatua.
Igitur quũ ex aqua dicimus aërem gigni, uerbo ex aqua utimur tanquá cõpoſito. Eſt enim aqua
compoſitũ quiddá ex ſubiecto quod permanet, & priuatione ea, quæ formæ aëris erat oppoſita,
ut appareat eiuſmodi quoque in totum remanere non poſſe: quod cum iis conuenit quæ ſupe-
rius diximus. Nam compoſita dicebamus non remanere uniuerſa. exempli cauſa: Homo immu-
ſicus, totum hoc non manet quum muſicus fit. Sed de hoc producti ſumus, ut plura fortaſſe di-
ceremus, quàm erat neceſſe.

τὰ αὐτὰ εἶναι τῇ ὕλῃ — hoc eſt eadem eſſe ipſi materiæ numero.

Digreſſio

PLane generationibus conſtituendis in materia opus eſt priuatione, alioquin nihil
fieri poſſet, quia quicquid fieri diceretur, neceſſario anticiparet eſſe. Quare quan-
quam nullibi ſubſiſtit priuatio, ſed ſola ratione, neceſſaria tamẽ eſt ceu altera quæ-
dam natura, quæ alteri naturæ accidat. Sed contrà eſt illud: Si materia in ſua ſub-
ſtantia priuationem habet innexam comprehenſamq;, nonne ex ea mutatione cor-
rumperetur, quæ eſſet ad formam? Quum priuationis eſſentia in eo ſit quod eſt priuatum eſſe.
Præterea eſſentia materiæ conſtituitur potentia: potentia porrò coniuncta eſt priuationi: alio-
quin potentia non fuerit, ni priuationem cũ illa copulatam intelligamus. Sed ſoluitur. Et ne pro-
pterea tumultuemus, paulò altius repetenda res eſt. Omnia quæ rebus aliis inſunt, aut per ſe in-
ſunt, aut per comparationem ad alterum. Ligno per ſe contingit eſſe bipedale, duplum eſſe habet

Materia primū res quædā est i se & existit actu: deinde materia aliorū intelligitur esse.

per comparationem ad alterum. Materia igitur ad suam essentiam constituendam nō indiget potestate, neq; potestas ulla in prima ac simplici ratione materiæ includitur, sed primum res quædam est in se & existit actu. Deinde materia intelligitur aliorum esse, & secundum posteriorem hanc considerationem, rationem potentiæ contrahit. Nomen itaq; materiæ in eo respectu secum proculdubio affert potestatis essentiam, & ad qualcunq; res materia deriuatur, ad eaidem referēda & cōmunicanda est ratio potestatis. Ita tamen ut (quemadmodum dixi) prima materiæ notio nō sit eiusmodi, ut referatur ad alia. Scio tamen esse perdifficile illa responsione, relationeq; sequestrata materiam nudam & solam intelligi, cæterum assequi poteris, si in eam indaginem paulo acrius incubueris studiumq; contuleris. Sed repetendum est denuo: Quum de materia duo nomina prædicari soleant, subiectum scilicet & materia, nomen materiæ magis accedere uidetur ad eam naturam, quam ipse per se obtinet. Subiectum contra propius ad eam considerationem, secundum quam refertur ad alia. Vtrunq; tamē nomē ex iis uocibus est, quæ referuntur ad aliud. Nam & materia esse dicitur alicuius materia, & subiectum alicui subiectum. Sed quum pro materia alicuius capitur, tunc cum potentia priuationeq; id est. Dicitur enim materia earum rerum esse, quæ factæ aut ortæ nondum sunt. Quum uero accipitur pro subiecto, tunc cum priuatione nō est. Nihil enim prohibet materiam alicui formæ subiectam esse. illius autem qui potest esse materia, cuius continendi potestatem amisit? Quapropter æs, eatenus dum sine forma ulla est, recte dixeris materiam statuæ. Posteaquam uero iam est formatum, iam in Apolline aut in Mercurio factum fusumq;, nō materiam amplius recte, sed subiectum appellaueris. Huius rei signo est illud, quòd idem hoc æs subiectum & permanens, aliàs aliarum rerum materia efficitur. Quēadmodum enim Boëthus inquit, materia qualitatibus informata nō amplius materia remanet (nam secundum se informis est, & speciebus omnibus caret) sed adhibitis qualitatibus materia abit in subiectis, quippe quod cum forma & termino sit, & formæ subiiciatur & termino. Materiæ igitur appellatio tanquam pertinet ad futura, subiectum ad facta olim atque producta. Sanè hæc res quam materiam uocamus, subiectum esse quoddam potest, cui accidit in natura facultas recipiendi & ferendi contraria: nam ut formam potest, ita & priuationem recipere. Quomodo igitur materia dicitur inaffecta, id est carens affectione & qualitate omni? Quoniam mehercule inaffecti uocabulum hoc loco nō significat priuationem qualitatis, sed prorsus negationem, qualia sunt illa, illiteratus, immusicus, pro eo quod est nō musicus, nō literatus. Ná si inaffectio illa priuationem significaret, quum priuatio qualitas quędam esse uideatur, hoc ipso qualitatem amplecti præferriq; materia uideretur. In quibus itaq; negatio uera est, in iis priuatio nō sequitur. Non enim de quo potest dici, nō iustum, de eodem dici potest iniustum: neq; de quo uerum est dicere, quòd comam aut capillitium nō habet, de eodem uerum est dicere quòd caluet. Nulla igitur ratione essentia materiæ potest in eo consistere, quòd est priuatum esse: sed quemadmodum cera, ex qua fingi leo potest, nō est amplius cera, quum factus est leo, ita & primum illud subiectum, quod potest formas omnes suscipere, quamuis priuatum omnibus uideatur esse, non tamen in eo quod subiectum est, priuatum esse dici ne potest. Subiectum enim esse nullo modo posset, si formam cum priuatione reciperet. Sed priuatum esse dicitur ea ratione, secundum quā ei accidit accōmodatio, atq; habilitas quædam ad formas omnes suscipiendas. Dixi accidit: quia prius in se quædam absoluta res est, quæ referatur aut accōmodetur ad alia. Quapropter materia per formam aliquam terminata, subiectum potest dici, materia nō potest. De hoc autem posterius quoq; uidebimus: nunc redeundum est, unde diuertimus.

Dffa inter materiā & subiectum.

Hæc res quā vocam' materiā subiectum quoddā est cui accidit facultas recipiendi contraria.

62 QVum itaq; multifariam fieri quidpiam dicatur, hoc simpliciter, illud nō simpliciter, simpliciter fiunt substantiæ. Nam album fieri simpliciter nequit, sed id duntaxat quod nuncupatur & demonstratur hoc aliquid. Corpus enim quum album fit, & bipedale, nō simpliciter fieri dicitur, sed hæc arbor, hæc planta. Quum igitur tot modis fieri res dicātur in accidentibus, manifestum est subiectum esse animal, aut plantam, aut omnino corpus aliquod, in quo & qualitas, & quantitas, & relationes, & id genus cætera generatur. Substantiis autem producendis suspicari posset quispiam, non esse subiecto opus, nō enim fieri factam substantiam. Est autem ea prima & sensilis, quæ neq; est in subiecto, neq; de subiecto ullo prędicatur. Veruntamē opus esse subiecto aliquo generationibus substantiæ faciendis, apprime ad hunc modum manifestum fiet. Si enim cōmunia quædam & generalia in rebus quæ producuntur, explorare & contemplari uolueris, facile inuenies omnem sub-

ſtantiam,quæ generatur, ex aliquo generari fieriq; ſubiecto : quemadmodum animalia & plan-
63 tas ex ſemine. ¶ Omnia quę fiunt,in uniuerſum,aut transfiguratione fiunt,ut ſtatua(nihil enim
aliud in ære mutatur, quàm figura poſituraq; partium) aut appoſitione ſerruminatione'ue, ut
ea quæ augentur coaugmentantur'ue:aut detractione,ut ex lapide Mercurius:aut ſtrue & com
poſitione,ut domus:aut alteratione. Alterationis duæ habentur ſpecies:alteraq; in qualitate ali-
qua affectioneq; patiaria uerſetur, & hæc propriè uidetur alteratio appellāda:altera quæ ad ſub-
ſtantiam pertineat,& hæc propriè tranſmutatio uocatur:quæ nihil aliud eſt quàm formæ ratio
niſq; tranſitio. Atq; hæc omnia citra omnem exceptionem in ſuo quæq; ſubiecto geruntur. Ne-
ceſſe eſt enim eſſe & ſubiici aliquid, in quo ſeruato & ſuperſtite tranſmutatio conficiatur:quem
64 admodum neceſſe eſt eſſe id,circa quod appoſitio,detractio,compoſitio exerceantur. ¶ Quare ex
iis quæ dicta ſunt ſatis oſtenſum eſt, omne quod fit ex forma & ſubiecto eſſe compoſitum: ſicut
etiam compoſitum illud fuerat,unde ortum & factum eſt illud. Porrò illud,unde factū eſt hoc,
duobus conſtabat,& eo quod formæ gignendæ opponebatur, & ipſo ſubiecto. Dico autem im-
muſicum opponi,hominem ſubiici:ſimiliter infigurationem,informitatem,inordinationem uo
65 co contraria:Subiectum appello æs,aurum,lapidem. ¶ Si igitur rerum naturalium cauſæ atque
principia habenda ſunt illa,ex quibus tanquā intrinſecus poſitis unaquæq; res fit,& quæ uniuſ-
cuiuſq; rei eſſentiam perficiunt, latiſſime patet, ſubiectum & formam huiuſmodi eſſe principia,
ex quibus omnia componantur atq; condantur. Componuntur uero non quemadmodum ex
66 lapidibus aut lateribus domus,ſed ratione.Eſt enim alia hominis ratio, alia muſici. ¶ Eſt autem
ſubiectum,ſi in ſe conſideretur,unum quidem numero, ſed ratione duo. Dico hoc propter pri-
uationem,quæ materiæ accidit. Cæterum ſcire te uelim,quamuis numero una res ſit:ratione ta
men & cogitatione differre, ut Socrates ſimus. Sanè homo & aurum quamuis ex iis in primam
ſubire materiam poſſit,proprie & maxime numeralia ſunt,& hoc aliquid, quæ monſtrari uel di
gito poſſint.Prima uero materia quanquam non eſt numeratilis,& hoc aliquid, aliquanto tamē
propius accedit ad numerum,quàm priuatio:immò uero numeratilis eſt, comparatione utique
priuationis. Quanto igitur plus compoſito (quod uero hoc aliquid eſt) materia confert quàm
priuatio(confert autem proculdubio plus;quia & remanet,& apparet recedente illa)tanto habet
magis hęc ut ſit hoc aliquid,quàm illa.Nam priuatio nullo modo aſſequi poteſt,ut hoc aliquid
eſſe uideatur : quippe quæ faceſcat ingrediente forma exoleſcatq;. Deinde ex materia non fiunt
per accidens,ea quæ fiunt. Ineſt enim iis quæ ex ea gignuntur, ex priuatione omnia per accidens
generantur.Nam quoniam materiæ,quæ per ſe & proprie principium eſt, priuatio accidit,iccir-
co fieri res dicuntur ex priuatione per accidens:quo fit,ut ſi proprie ſit loquendum, duas eſſe re
rum principes cauſas neceſſe ſit , materiam atq; formam. Cæterum exiſtimare poſſis tertiam eſſe
67 priuationem,quæ iccirco ſit cauſa,ut contraria principia conſtituatur. ¶ Planè ſimplici admodū
& pingui Minerua dictum eſt hactenus,priuationem & formam eſſe contraria. Sed quemadmo
dum intelligantur eſſe contraria acutius deſcriptiusq; indicabimus poſt. Sunt enim non tanquā
contraria,quia in ſe mutuo agere non uidentur poſſe, neque uiciſſim pati. Quæ ratio efficit, ut
68 neceſſarium ſit,materiam quandam ſubiectam eſſe contrariis. ¶ Dictum eſt & quot principia, &
cur tot in rerū naturalium generatione uerſentur,fecimus palàm contrariis ſubiici aliquid opor
tere,docuimus duo prorſus eſſe contraria : tametſi numerus hic ferè ſuperuacaneus eſſe uidea-
tur.Nam alterius contrarii abſentia aut præſentia ſufficere uidetur ad tranſmutationes:ita fieri,
ut forma uicem priuationis ſubire præbereq; uideatur. Nam priuatio neque natura eſt , neque
69 forma , ſed formæ mera uelut abſentia . ¶ Natura uero ſubiecto , id eſt , materia ex proportione
atque relatione cognoſcitur. Vt enim æs ad ſtatuam , & lignum ad lectum , ita materia ad con-
ditam ſubſtantiam , & ad reliqua interuenientia reſpectum & ancillatum gerit . Nam quum ſit
ſubiecta ſubſtantiæ,manifeſtum eſt ſubiici debere quoque iis,quæ ſubſtantiæ accidunt. Verum
70 autem materia & forma ſint ſubſtantiæ , nondum liquet . ¶ Neque illud item adhuc eſt decla-
ratum , quo pacto forma principium ſit , & an incorruptilis aliqua , aliqua uero corruptibilis
habeatur . Item ſi incorruptilis quælibet , quomodo non æterna ſit quælibet : & ſi non quæli-
bet incorruptilis , quomodo quælibet nihilominus principium ſit . Verum ſuperſedeamus
hoc loco huiuſcemodi quæſtionbus : quippe quæ ad partem aliquam inſtituti nobis ope-
ris adiungi non poſſint,ſed ad curam ſuperioris philoſophi pertinere maxime uideantur.

71 POst hæc exponemus & docebimus medium, quo difficultates eas quæ animos an
tiquorum perdiu uehementer anxerunt, facile diluantur. Planè illi quum ex phi-
losophiæ rationibus ueritatem & rerum naturam apprehendere, uel impendio ni-
terentur, à ueritate longissime recesserunt. Quamobrem aliam ingressi sunt uiam
ex imperitia disputandi, putaueruntq; nihil gigni posse neq; corrumpi, quum id
sequi arbitrarétur propterea, quòd necessarium uidebant esse quicquid oriretur, aut ex ente ori-
ri aut ex nō ente. Enimuero ex ente non posse, quippe quod iam sit, neq; ex nō ente, utpote quod
fieri nequeat. Sed oporteat omnino instrui & subiici aliquid. Quamobrem quum generationé
atq; ortum de medio sustulissent, concretionem secretionemq; suffecerunt, quibus res nō noua-
ri gigni' ue, sed erui atq; in lucem proferri contingeret. ¶ His ita rationibus quum uterentur, id
72 quod consequens statim erat, adiiciebant: hoc est, multa non esse entia oportere, sed unum. Nam
si multa sunt, inquiunt, differentia & diuersa erunt inter se, & quod sequens est, diuersa & diffe-
rentia erunt ab entibus. Quæ autem ab entibus differunt esse nō posse. Hanc igitur opinionem
73 propter eas, quas diximus, causas maxime secuti atq; amplexi sunt ueteres. ¶ Nos uero huiusmo
di quæstiones duobus modis exoluimus, quorum prior est hic: Dupliciter dicitur fieri ex ente
aliquid. Item ens aut non ens fieri: atq; ut generalibus loquamur, ens pati agere' ue solet habere
significatos duos. Neq; hoc modo in simplici generatione intelligendum, qualis est hominis, sed
& in cæteris quoq;, ut quum quis albus aut musicus fit. Vt autem latius ea res pateat, subiicie-
mus exemplum. Dicimus medicum agere quippiam aut pati dupliciter: per se, id est, in eo quod
74 medicus; per accidens in eo quod non medicus. Quum enim curat ægrotos, per se id facit ut me
dicus, quum uero ædificat, non facit id amplius tanquam medicus, sed tanquam is, cui accidit
ædificator, ut esset & opifex. Rursum si per ignauiam aut negligentiam dediscat medicandi ar-
tem, patitur in eo quod medicus. Si uero efficiatur albus, non patitur hoc in eo quod medicus,
sed per accidens, puta in eo quòd niger. Igitur duo significantur, quum ex non entibus fieri, aut
non ens fieri dicitur. Vnum ut id quod est non ens, insit, & essentiam suscipiat, quod est impossi-
bile. Atq; hic est significatus orationis illius in qua dicitur: De non ente in eo quod non ens fieri
75 aliquid. Quem significatum quum solum esse ueteres essent suspicati, generationem ademerunt
à rebus. Alterum quod significant ea uerba, est, ut intelligatur non ens abire & concedere ei enti,
quod est futurum: quemadmodum fit ex immusico musicus. Atq; hoc est de non ente per acci-
dens fieri. Id enim [a] quod ex aliquo tanquam non subsito immanenteq; fit, per accidens ex non
ente fieri dicitur, quo significatu nos diximus, ex non ente fieri ea quæ fiunt. Quoniam ex priua
tione, quæ in se non ens est, concedente & abeunte fiunt. Vel alio modo etiam fiunt per accidens
ex non ente, quòd ex ea materia generantur, cui priuatio, quæ non ens est, accidit. Ita fit ut in re-
bus generatis possit inesse non ens: non tamen id, quod est per se non ens, sed cui non ens hæsit
76 & accidit. Hoc autem est ipsa materia. ¶ Aeque & illud fieri non potest, ut ex eo quod est, fiat sim
pliciter aliquid, aut id quod est, fiat ea parte qua est: per accidens autem, ex eo fieri quod iam est,
nihil pugnat. Et ut clariora sint ea quæ dicimus, adhibebitur exemplum. Ponamus canem in
equum mutari, aut in quiduis aliud animal, quòd & fieri cernitur in aliquibus. Quemadmodū
itaq; is, qui dicit animal fieri ex animali, non dicit id, quatenus animal est (Non enim fieri potest,
ut animal quum abit in alterum animal, transmutetur in eo quod animal: neq; quod fit animal
ex animali, tanquam ex animali fit animal. Sed quum ex animali fieri animal dicitur, nihil aliud
significatur, quàm quòd ex eo cui esse animal contingit, alterum quiddam fit, cui esse itidem ani
77 mal contingit. Similiter si aqua fiat ex aëre, ens ex ente factū esse uidebitur: non quod ea res, quæ
iam est fiat denuo, aut ea quæ iam est facta, sed quòd ex aliquo, de quo prædicetur ens, alia res gi
gnatur, de qua etiam prædicetur ens) Quemadmodum ergo si fiat animal, in eo quod animal,
non ex animali fit, sed ex non animali, puta ex semine: ita si ens simpliciter fieret, nō ex ente aliquo
fieret, sed penitus ex non ente. Quod fieri omnino non est. Eodem modo, neq; id quod simplici-
ter est, non ens fieri potest ulla ratione. Quapropter ex ente & non ente generari res queunt, sine
ulla controuersia repugnantia' ue quia non eodem respectu considerationeq; capiuntur. Nam si
ex ente generari rem dixeris, recte dixeris, quia alterum quiddam est. Si contrà dixeris ex non en
te, recte etiam dixeris, quia hoc non est in eo quod fit. Et ut Simplicius loquar, generatio est par-
tim ex ente quod non fit, & partim ex non ente, quod fit. Quo euenit ut priuatio & huiusmodi
natura ipsius necessaria sit ad generationem cōseruandam, quia [b] scilicet nullum ens in eo quod

ens,

ens,generari potest. Cum materia igitur merito debet adesse priuatio. Atque hic unus est dissol-
78 uendi modus. Alter est is qui ducitur ex ea diuisione, quæ nobis prodita est de actu & potestate. Ex materia siquidem quum fiant res, fiunt proculdubio ex ente potentia, non ex ente actu. Atq; huius quoque solutionis uiam nobis natura priuationis aperuit, quippe qui efficiat, ut materia sit potestate non actu. Non est itaque prorsus inutilis generandis rebus priuatio. Quamuis causa per accidens rerum, quæ generantur appellata sit, non tamen pari loco cum iis causis habenda, collocandaq; est, quæ per accidens esse iudicantur, quales sunt album & nigrum, quum ei accidunt homini, qui musicus efficitur. Nam huiusmodi causæ ad generationem nihil conferunt. Plurimum priuatio confert ad uniuersam. Est enim causa principiumq; per accidens, quandoquidem non potest contingere, ut quicquam fiat ex eo subiecto, cui non sit oppositum aliquid.

Priuatio efficit vt mã sit potestate.

[a] Duobus modis (dicit Alexan.) exponi potest ex non ente per accidens aliquid fieri. alteroq; ex priuatione fit: quæ per se non ens est: non tamen tanquam immanente quod est per accidens fieri. altero qui ex materia fit cui accidit vt si ens sit. & hanc duplicem expositionem recitat hic in loco Themi. [b] Sic ait ipse græce hic in loco οὔτε τοῦ ὄντος ἢ ὂν γινομένου διότι σὺν ὑπάρχει τῇ ὕλῃ οὔτε τοῦ μὴ ὄντος ἢ μὴ ὂν διότι οὐκ ἐν ὑπάρχει τῇ ὕλῃ. cuius hæc videtur interpretatio. nam neque ens in eo quod ens generatur: ob id quia materiæ cohæret neque non ens in eo quod non ens ob id quia non est vnum & idem cum materia.

79 IVre igitur accusantur coarguunturq;, qui naturam usq; adeò necessariam aut superposuerunt, aut taciti præterierunt. Horum alii nihil omnino de priuatione dixerunt, alii dixerunt quidem, sed imperfecte. Nam ii qui rerum materiam subiectum quoddam actu esse arbitrabantur & corpus, ut ignem, aquam, aërem, aut huiusmodi aliquod, priuationem penitus ignorabant. Plato uero quum diceret materiam inter non entia esse annumerandam, innuisse uidetur quodammodo esse priuationem in rebus, cæterum non plene naturam illius exposuit. Nam ex iis quæ dixit, sequitur ex non ente in eo quod non ens, generari res posse. In eo nanque quòd Parmenidem laudat sentientem unum ens esse, & id quod præter ens est, esse non ens, uidetur concedere ex simpliciter non ente fieri omnia oportere. Nam si unum sit ens, & id, quod præter ens est, non parte sit, parte non sit, id est, per accidens. Sed si simpliciter atque absolute non ens, ut Parmenides existimabat, non potest effici, ut materiæ natura remaneat, aut ut partim sit, partim non sit, scilicet potestate sit, actu non sit. Si autem ex uno illo ente fieri quippiam nequit, quum sit immutabile: si item necesse est, ut id quod fit, fiat ex altero: quicquid uero præter ens est, omnino non ens sit, sequitur maxime ut is, qui accedit Parmenidi, quamuis negat aperte quod sequitur: quum primum tamen generationem esse concedit, statim uideatur illam ex non ente deriuare atque deducere. Sed neque illud quidem recte, quòd materiæ definitionem non seiungit à definitione priuationis, sed quoniam numero idem esse ambo illa uidebantur, arbitratus est ratione quoque idem esse, proinde æque pollere definitione, & potestate naturæ. Nos uero materiam & priuationem discrimine apertissimo distare cognoscimus. Illa per accidens non est ea ratione, quòd complectitur priuationem, quæ per se atque omnino non sit: illa usque adeò prope est, ut sit ens, ut & propinqua composito sit, & pars ipsius ex principibus altera: illa postremo, in quam rerum omnium abitio fiat ac resolutio. Contrà de priuatione dicendum. Ita concluditur ex simpliciter non ente nullas constare generationes, sed ex eo solum, quod per ac-
80 cidens non sit: uel si sit, potestate tantum sit. ¶ Qui uero paruum & magnum principia faciunt, siue unum significent illa, siue duo, quia tamen utranque nihilominus de materia prædicari uolunt, non tris res, sed tria uocabula credunt esse principia. Nam magnum & paruum, non hoc materiam, priuationem illud ostendit, sed utrunque materiam: ita priuationem omnes despectam indiscretamq; habuere. Nobis planè, ut diximus, differre illa plurimum uidentur. Materia enim causa permanens est, atque unà cum forma, cuius est, coniuge tanquam mater gignendis rebus præsto est. Altera pars contrarietatis (priuationem dico) si qualitatem illius atque officium animo complectare, intelligatur necesse est omnino non esse: corrumpit enim essentiam rerum & formam, quæ rebus omnibus bona sunt. Quanquam illud admi-

τὴν δὲ ἀ-πουσίαν ἐκείνου. sic ipse græce. hoc est alteram vero est absentia.

rari non desino, si sit priuatio corrumpi rerum essentiam: si non sit, oriri atq; nasci omnia oportere. Nihil enim fieri posse, nisi corruptio alicuius dissolutioq; præcederet. Alioquin fuissent omnia immortalia & sempiterna. Malum itaque ex hoc proficiscitur, & propter hanc contingit interitus. Nam quum materia sit receptrix, capaxq; priuationis, atque id habeat solum, ut potentia constet, infirmior & imbecillior est, quàm ut possit formas quas uicibus suscipit,
81 perpetuo retinere. ¶ Sed cur suscipit uicibus formas? quia appetens est diuinitatis, & discupiens boni. Voco autem diuinum & bonum primam formam & primam causam, quo referuntur collimantq; omnia, & cui quæque res tendit fieri quàm simillima quantum potest: potest autem quantum natura conceditur. Ea uero appetitio quonammodo est in materia? Profecto uerissimum puto quod dicitur, prouidentiam fuisse, quę & turpi desiderium honestatis, & egenti opulentiæ quantum sit satis, iniecerit. Huic igitur formæ primę (quę ab omni abiuncta materia est, quæ libera undiq; & impromiscua, totumq; abstracta & separata: atq; iis præterea formis, quæ profectæ sunt ab illa, & in materia constitutæ) contraria est & aduersa priuatio. Materia autem refertur, & quasi identidem respectat ad formam, cuius est appetentissima, eiq; addicta semper atque præseruiens est. Non est igitur in materiæ natura priuatio, quia formam simul appeteret, labem & corruptionem suam appeteret. Vnius enim corruptio est alterius contrarii constitutio repræsentatioq;. Iam si non sit diuersa ratio priuationis à ratione materiæ, sed una atque eadem penitus, qui posset defendi, ne priuatio, quemadmodum & materia, formarum conceptaculum haberetur? Proindeq; tanquam materia formis omnibus participaret, atque ita cum formis illis adesset, consociareturq;, quarum nihilominus priuatio fuisset. quod est quidem dictu saltem portentosissimum. Nam materia qui consisteret, si per alterum priuata spoliataq; diceretur, altero particeps & consors essentiæ fieret? Age uero natura materiæ si iunctam atque innexam priuationem habebit, nònne omnibus simul formis priuata necessario uidebitur? Atque ita corrumpi demum omnia atque destrui oportebit: tametsi aliquam ex formis habere, aliquam non habere dicatur. Si igitur neque forma est appetens sui (quum nemini seipso sit opus) neque contrarii (quia corrumpunt se mutuo, perimuntq; contraria) restat ut materia sit, quæ appetat formam, quemadmodum fœmina marem, & turpe honestum & pulchrum. Dixi materiam esse appetentem formæ, quemadmodum turpe honesti & pulchri, sed turpe qua turpe, non est appetens pulchri. Cæterum non est per se in materia turpitudo deformitasq;, sed per accidens, quatenus priuationis est consors.

82 MAteria uno modo fit & corrumpitur, altero neque fit neque corrumpitur. Per accidens corrumpitur, quando id quod materiæ accidit corrumpitur per se: hoc autem est priuatio. Corrumpitur ergo, quoniam id, quod intra se tenet, corrumpitur: quemadmodum corrumpi amphoram dicimus, quum uinum quod est in amphora mucescit aut putret. Sed per se & ex propria natura corrumpi non potest. Nunquam enim potentia illa intercidit, quæ in materia est: neque igitur genita est unquam, neque interitura unquam. Nam si generari posset materia, necessarium esset subiectum utique aliquod, ex quo manente antecedenteq;, ut cæteræ res, produceretur. Hoc autem nihil aliud est, quàm ipsa porrò materia. Ita eueniet, ut fuisse uideatur antequam fiat. Similiter si corrumpi posset, in materiam demum resolueretur: ita corrupta esse uidebitur antequam corrumpatur. De materia satis dictum, quòd ingenita, quòd incorrupta, quòd diuersa res à priuatione, quòd primum subiectum, ex quo primo constante immanenteq;, omnia procreantur, non per accidens. Dixi non per accidens, ut exciperetur
83 priuatio, ex qua fieri per accidens, & generari res possunt. ¶ At de forma utrum una an multiplex sit, & quæ sit, non interest physici quærere, sed munus est primi philosophi. De naturalibus autem & corruptibilibus formis, quæ propriæ principia non sunt, sed solum causæ, & tanquam elementa generatilium rerum, & sequentibus libris, & toto opere agemus.

FINIS LIBRI PRIMI.

THEMISTII PHYSICES, LIBER SECVNDVS, HERMOLAO BARBARO INTERPRETE.

1 NVNC His rebus ita conſtitutis aliud initium inſtitutioni noſtræ commodius ſumentes, reddere definitionem curabimus eius rei quam naturam uocamus. Omnia quæ ſunt, aut per naturam ſunt, aut per cauſas alias ſunt, lectum, fundamentum, militia, theſauri repertio. Ex his alia per artem ſunt, alia per fortunam habentur. Per naturam ſunt animalia, & animalium membra. Eorum nanque, quæ natura conſtant, partes quoque natura conſtabunt. Non ſic[a] in iis, quæ arte aut manu fiunt: domus enim per artem fit, lapides non fiunt. Sed & plantæ per naturam ſunt, & corpora illa ſimplicia, ignis, aër, aqua, terra. Si itaque acceperimus notauerimusq; id, in quo ea, quæ per naturam conſtant, differunt ab iis quæ natura non conſtant, definitionem naturæ tenebimus. Differunt autem eo, quòd naturalia uidentur principium & cauſam inter ſe habere quietis & motus: quod manifeſtiſſime animalia declarant. Hæc enim & locum ex loco mutant, & augentur, & minuuntur, & alterantur ab ea cauſa, quam intrinſecus obtinent. Plantæ quoque quanquam motu locali carent, alios tamen motus exercent. Contrà eſt de elementis ſimplicibuſque corporibus, quippe quæ nullo motu alio extra, quàm locali mouentur. Non ſolum autem hæc per naturam intus poſitam mouentur, ſed etiam quieſcunt. Diuinum & cœleſte corpus excipio, in quo natura eſt

2 principium ciens ſempiternum motum, non etiam cauſa & principium quietis. Artificioſa uero, qualia ſunt lectus & tunica, in eo quòd artificioſa ſunt, id eſt in eo quòd lectus, & in eo quod tunica, nullum habent principium inſitum motionis. Quieſcit enim ſemper ea forma, quam ars appoſuit. Cæterum lectus & tunica, & omnia arte facta, in eo quod terracea, lapidea, eburnea, aut ex pluribus elementis concreta, fieri poteſt ut dimiſſa ferantur deorſum, aut putria facta coaleſcentiaq; comprehendant, ita ut germinent, quo fieri ut natura uideatur, in quibus ineſt principium ciens quietis & motus. Eſt ne itaque naturale corpus ſtatua, quum deorſum feratur, geratq; intra ſe cauſam motus? an non intra ſe primo gerit? neque dicitur ſtatua

3 in eo quod gerit, ſed intra es potius. Cæterum nauis quam gubernator mouet, ſi uim uocabuli ſpectes, quur non habeat intra ſe motum hunc ex natura? Eſt enim intra ipſam gubernator, & quidem intra ipſam, primo. Nam quonam in altero prius quàm in naui eſſe poteſt? Neque enim de peritia ipſa & ſcientia gubernandi loquor (quippe quæ primum in anima inſit) ſed de illo gubernatore, qui temonem manu tenet. Sed dicendum[b] eſt nauim non per ſe moueri à gubernatore, quum in definitione nauis nullus comprehendatur gubernator, neque contra nauis in definitione gubernatoris. Quorum uterque modus eorum eſt, quæ per ſe habentur. Quapropter gubernator ſeparatur à naui, quia naui per ſe non ineſt. Nam & ſi ægrotet medicus, reſtituatq; ſibi ipſi ſanitatem, habet certe intra ſe primum mouendi principium, artem uidelicet, ſed ſanatur & mouetur hunc in modum non per ſe, quia in eo quòd ægrotus ſeipſum recurat (alioquin omnes qui ægrotarent ſeipſos poſſent curare) ſed in eo quod accidit, ut is qui ægrotabat etiam medicus eſſet. Proinde & hæc uiciſſim à ſe diſiungi diſſociariq; poſſunt. Similiter de omnibus eſt ſtatuendum, quæ finguntur: (Ficta uoco, & artificiaria) quorum nullum intra ſe poteſt habere principium fictionis, ut domus & omnia manu facta: aut ſiquid eſt quod intra ſe principium fictionis habere uideatur, illud neque primo, neque per ſe poteſt habere, ut medicus, qui ſeipſum curat ægrotum. Ex his arbitror naturæ definitionem factam eſſe notiſſimam: Natura eſt principium & cauſa motus quietiſq;, in eo cui primo ineſt per ſe, & non per accidens.

a Hoc ab Alexan. sumpsit Themi. Simp'i. vero ei opponit: quia partes eorum quæ arte fiunt: ipse etiam arte fiunt: si quæ vere partes sunt inspiciantur: sicuti domus partes sunt: tectum: parietes & fundamenta: quæ fiunt etiam arte. si vero nomen partis ad propria etiam rei elementa extendatur: tunc neque rerum naturalium vltima elementa natura fiunt vtputa materia dicit tamen Simpl. naturalia ab artificiosis hoc pacto differre quod proxima elementa naturalium natura constant vt quatuor elementa. artificiosorum vero elementa proxima non arte: sed natura constat vt in statua es: & lapides & ligna domus. b Ex hoc loco colligi potest: sicuti etiam Simpli. asserit: falsum esse: quod & Auer. & alij quam multi dicunt: per se & primo differre sicut magis & minus vniuersale. immo nec quodlibet quod per se inest primo etiam inest: neque quod primo inest omne etiam per se inest.

4 HAbere naturam dicunt quæcunque huiusmodi principium tenent, eaq; omnia sunt substantiæ. Nam id quod compositum & conditum dicitur, ex forma & materia existit. Natura siquidem semper subiectum aliquod habet, & in subiecto est, non quemadmodum accidentia, sed ut principium materiale rerum nõ omnium,
5 sed corporalium. Secundum a naturam auté ea esse dicuntur, quæ naturá habent intra se, & præterea actus quoq; eorum naturales, & impetus, qualis est in igni sursum tendere migratio delatio'ue. Non enim potest delatio esse per naturam, ita ut ignis, quia natura est principium delationis illius. Ipsa uero delatio non habent intra sese naturam: quandoquidem actus ille subiectum esse non potest. Est igitur ex eorum numero, quæ secundum naturam sunt; quare amplius est secũdum naturam esse, quàm naturam habere. Sunt etiam res quæ dicuntur esse natura, atq; hoc plus est quàm secundum naturam esse. Sunt enim quædam res natura, quæ secundum naturam esse nõ possunt, qualia sunt uitia oblæsionesq; ex ipsa genitura cõtractæ. Nam & hæc naturæ opera sunt, quanquàm lacessitæ atq; frustratæ, neq; eò usq; prouectę, quo naturalis ratio atq; ordo duxisset. Atq; ista quidem hunc in modum explicata, sufficiant.

a Huius loci: hæc sunt verba græca. οὔτε γὰρ φύσις, τοῦτο, ἡ γὰρ τῆς φορᾶς ἀρχὴ, φύσις, οὐκ αὐτὴ, ἡ φορὰ οὔτε ἔχει φύσιν οὐ γὰρ ὑποκείμενόν τί ἐστιν ἡ ἐνέργεια. *hoc est, non enim hoc natura est: quia delationis. principium natura est: non ipsa vtique delatio: neque naturam etiam habet quandoquidem actus ille &c.*

6 EStauté perridiculum conari demonstrare naturam esse, quum manifestum sit pleraq; esse natura & per naturá. Neq; hoc quicquá esse clarius aut illustrius possit. Qui uero ex obscurioribus contendit demõstrari manifesta posse, necessitatem demonstrationis ignorat: neq; distinguere id, quod per se notũ est, ab eo quod per se ignotũ est, potest. Sed quemadmodũ nihil profecerit, siqui iam inde ab ortu cęcus exoculatusq;, cuperet de coloribus quod sint, syllogismo noticiam capere (ná si uidisset semel, superuacaneus syllogismus foret. Nũc uero solas merasq; uoces hauriet colorũ, de rebus nihil intelliget. Nõ enim syllogismo, sed uisu colores indicãtur) Ita si ei qui neq; méte sit sana, neq; manifesta & ante oculos posita uideat, syllogismos ꝓbueris, uerba quidé temere fundétur, res utiq; percipi & iudicari nõ poterit. Igitur naturá esse absq; ulla ratione constituendũ recipiendumq; est.

7 ILlud quærendũ potius, unam tantũ rem, an plures nomé naturæ significet. Videtur autem fere multiplex esse nomen. Nam uno significatu natura dicitur esse materia. Materia iterũ duplex est: Vna particularis, atq; hæc non per omnia informis est, sed ad quendam modũ, ut ædium lateres, *larũ humor, & terra stirpum & elementa. Altera generalis, atq; hæc est ultima sine forma prorsus. Alio modo natura pro forma & specie & substantia definitionis affertur. Tertio pro uia & motu ad formam accipitur. Habetur & res alia, quę quum motus illius efficiens causa sit, insitq; omnibus natura cõstantibus, nomen sibi naturæ maxime & proprie uendicat. Dicitur & substantia quælibet esse natura qualiscũq; ea sit, siue simplex siue cõposita. Sane de reliquis suo tempore disputabimus. Nunc
8 de materia & forma disquirendũ illud est, utra sit dignior nomenclatione naturæ. ⁋ Nonnullis uidetur materia magis esse natura quá forma, ut lecti natura sit lignũ, non ars, statuæ sit æs. Propterq; hoc natura aquæ primũ subiectũ esse credebat, qđ & informissimũ uideret, & longe caré

Aliud exẽplar habet fictilaterũ humor & terra stirpium elementa.

tissimum figura. Eius rei argumentum asserebat Antiphon: quòd si quis lectum infoderit, ita
ut uires putredo concipiat, & germinet, nō lectum sed lignū esse prouentutū, perinde ac ea dispo
sitio quā facit, rithmus per accidens sit illi. Rithmū autem uocabat formā, proprie uero substan-
tiam esse illam dicebat, quæ permaneret, & continue huiusmodi uarietates nouationesq; sustine
ret. Idem arbitrabatur dicendum de reliquis subiectis: id est, quemadmodum de ligno dicitur re
spectu lecti, ita de aqua, terra, & quolibet alio corpore esse dicēdum respectu ligni. Sunt enim illa
subiecta ligno, & eo iure quo lignum est, natura lecti existimanda. Ita aquam & terram, si subie-
9 cta sint ligno, naturam ligni esse constituenda. ¶ Proinde qui ignem uel aërem esse materiam re-
rum putabant, iidem naturæ uocabulum igni atq; aëri tribuebant: & qui item plures materias
ædiderunt, etiam plures constituere naturas. Reliqua omnia aut qualitates illarum esse, aut ha-
10 bitus, aut affectiones. ¶ Hanc igitur immortalem esse seculis omnibus ut interitus, ita & ortus
immunem. Rerum siquidem naturam seruatam oportet commeare, cætera & infinities fieri &
11 corrumpi. Hunc in modum conantur illi materiam demonstrare potiorem esse naturam. ¶ Qui
uero pugnant pro forma, contenduntq; illam uerius dici iustiusq; naturam, utuntur arte facto-
rum exemplis. Quemadmodum, inquiunt, in statua atq; naui, & postremo omnibus quæ fin-
guntur arte, non in materia, sed in forma artificium spectatur: ita in plantis & animalibus, & po-
stremo in omnibus quæ producuntur à natura, naturam non in materia, sed in forma cōperias.
Et quemadmodum arte factorum ars est forma, ita & naturalium forma est natura. Neq; enim
ligna sunt artificium nauis, neq; æs artificium statuæ, sed figura duntaxat & forma: atq; hoc est
artificiarium & artefactum. Quare primum subiectum non est natura, sed ratio & definitio sin-
gulorum: atq; hoc est per naturam factum & naturale. Nam æs artem non habet, antequam sta-
tuæ formam recipiat, neq; materia naturam, antequam aduentu formæ alicuius ornetur, qualis
est caro potentia, quum actu fit caro. Quòd si materia, simulatq; suscipit formam, & naturam ha
bere dicitur, & secundum naturam esse, nimirum formam esse naturam oporter. Si autem defini
turi substantiam rerum, non figuram, pulchritudinem, turpitudinemue in finitione sumimus,
sed id solum, secundum quod quæque res suam habet essentiam (Scire autem oportet in primis
naturam esse singulis rebus essentiam, atque id per quod quodlibet est id quod est, sed quælibet
12 res est id quod est ex forma & subiecto) ¶ Natura igitur esse forma uidetur. Formam porrò dici
mus à materia non re ipsa, sed ratione abiungi. Cæterum id quod ex forma existit atq; materia,
natura quidem esse iam non potest, sed ex natura. Nam forma & materia iugatæ nō amplius est
natura, sed ex natura animal atq; planta. Seorsum itaq; particulatimq; utrunq; consideranti, for-
ma uidetur magis esse natura, quàm materia. Si quid ergo fiat, enascaturq; non ante suum indi-
13 piscetur nomen, quàm formam recipit uniuersam. Tunc enim & sunt & esse dicuntur singula,
quum actu ipso sunt, hoc est, quum suam quæq; naturam consecuta sunt atq; perfectionē. Perfe
ctio autem est ipsa planè forma. Quamobrē potest hunc in modū constitui syllogismus: Cuius
præsentia naturales res sunt ex natura, illud necessario est natura: Sed præsentia formæ naturales
14 res sunt ex natura, Est igitur forma natura. ¶ Nam ratio illa Antiphontis commeat, & facile re-
torquetur. Si enim propterea mouetur opinari materiam esse naturam, quòd ex eo lecto, qui pu
tris factus coaluerat, comprehenderatq; demum & pullulum atque germen excluserat, lignum
non lectus apparuisset, cur quum ex homine homo nascatur, non sit etiam forma natura? Est
enim homo forma, ut ex finitione latissime potest patere. Nam artificialem formam, neque nos
quidem naturam facimus: quare forma lecti, neque apud nos quoque est natura: quippe quæ
non sit principium motus quemadmodum est natura. Forma itaque naturalis materialisq; sem
15 per generationem constituit & præbet ex simili, canis ex cane, equus ex equo. ¶ Præterea omne
quod fit, & appellat, & fieri dicitur id quò pergit, non id unde soluit: nec à diuerticulo, sed ab in-
tentione accipit nomen. Nam quamobrem lignum fieri à fabro scamnum non lignum putas?
Quoniam, inquies, ex ligni forma proceditur ad formam scamni. Item, quum se aqua in aërem
uertit, cur aërem dixeris non aquam oriri? quia nimirum huius deserit formam, illius conse-
quitur. Eodem pacto igitur ea quæ nascuntur, non ante dicuntur nata, quàm uenerint ad na-
turam. Ad formam autem ueniunt omnia quæ nascuntur, erit igitur forma natura. Non enim
denominatur natura, quemadmodum medicatio: quæ quanquam tendit ad sanitatem, non
tamen à sanitate, sed à ministerio atque officio dicta est. Non sic natura genitura ue, sed quem-
admodum sanatio, quia uia est ad sanitatem: & calefactio, quia uia est ad calorem ab artium

Nā est id p quā quodlibet est id quod est.

Forma & mā iugatæ nō est nā sed ex nā.

magistris scitissime appellantur: ita & natura rectissime dicta est, quia uia est ad naturam. Quo/
niam uero iam ostendimus formam magis esse naturam quàm materiam, scire oportet eam na/
turam, quæ pro forma capitur, duplicem significantiam habuisse. Nam priuatio quoq; ipsa quo
dammodo forma appellata est, quo fit ut uitia defectusq; corporis ex natura uideantur accidere.
Vitia & defe/ctus corpis ex natura uidentur accidere.
Verum quid ea de re sentire conueniat, posterius indicabitur. Illud quoq; docebitur, quomodo
contraria formæ intelligatur esse priuatio, & quomodo simplex generatio, id est, ea quæ ad sub/
stantias pertinent ex aduersantibus contrariisq; constituantur.
16 NVnc alienum nō sit perscrutari, in quo differat à mathematico physicus. Ac uterq;
quidem circa corpora & accidentia corpori uersari uidetur, longitudines, puncta,
solida, atq; huiusmodi multa. Cæterum dissimili genere physicus ita, ut cum ma/
teria sunt coniuncta. Mathematicus ita, ut à materia cogitationeq; abiunguntur.
Item, intentio physici refertur ad corpus naturale, quod est in motu. Nam quum
de figuris agit physicus, de iis agit, ut sunt clausulæ & termini corporis naturalis: Mathematicus
non ita definiuit figuras ut terminos, sed ut species quasdam & formas, per se citra motum & ma
17 teriam consistentes. ¶ Planè astrologus proxime ad physicum uidetur accedere: nam & de his
quæ mouentur, tractatur in astrologia, & de magnitudine & figura, quæ per se corporibus in/
sunt naturalibus, de quibus physici necessario contemplantur. Nam si scierit quid sit sol, ignora
uerit quæ per se insunt soli, non erit plene neq; perfecte scientiam assecutus. Quòd si uterq; circa
figuras solis & lunæ uersatur, docetq; utrum mundus aut terra sit rotunda, in quonam obsecro
18 physicus ab astrologo differt? ¶ Sed certe quanquam de eisdem ambo rebus agunt, nō tamen eo
de plane modo. Non astrologus cœlestium corporum accidentia unà cum geometra speculatur,
non illorum substantiam quærit: neq; id scilicet curat, quàm tales figuræ, magnitudines, motus
talibus substātiis accommodentur, neq; uires illorum peruestigat, neq; quàm sic esse illa præstet,
quæ omnia suscipiuntur & explorantur à physico. Et quanquā uterq; de motu cœlestium cor/
porum satagit, tamen alter quantitatem motus docet, alter qualitatem instituit. Verbi gratia, de
sole uterq; motu eius, sed supputat astrologus solem tanto tempore, tantum cœli emensum phy
sicus docet, solem ferri orbiculari motu suapte natura. Item alter rotūdum dicit esse solem, quia
neq; igneus neq; terreus, sed æthereus habeatur: alter, quia quoquo uersus æque conspicitur to
tus, nam mathematici materia nō utuntur, sed triangulum & cubum citra materiam motumq;
definiunt. Quod si non solum intelligi illa sine materia, sed consistere etiam posse sine materia uo
luissent, certe rem non modo difficilem, sed etiam factu impossibilem suscepissent. Non enim cō/
sistere possunt margines sine iis, quorum sunt margines. Quoniam uero sola cogitatione, secun/
dum quam uidelicet solum possunt, à materia separantur, penesq; mentem ceu sequestrem ab/
19 iungendo abstrahendoq; reponūtur, neq; mendacium est, neq; ullus error intercidit. ¶ At ii qui
ideas defendunt, quæ neq; cogitatione quidem abstrahi possunt, nedum intellectu solo, sed actu
quoq; materia eximunt. At par quidem & impar rectum & curuum, figuram & lineam definire
possumus sine motu & sine materia. Carnis uero aut ossis, aut id genus corporis definitionem
reddere sine ulla mentione materiæ nō possumus, quemadmodum neq; sine naso simitas defini/
ri potest, neq; sine cruribus blæsitas. Est autem blæsitas incuruatura surarum crurium' ue quam
20 qui habent & uari dicuntur. ¶ Quam autem sint hæc uerissima, argumēto sunt disciplinæ illæ,
quæ inter mathematicas proxime ad scientiam naturalem uidentur accedere, quippe quæ & mo
tu, & sensu nitantur. Cuiusmodi sunt perspectiua, harmonica, astronomica. Hæ quū lineam acci
piant à geometra, quā ille tametsi naturalem, nō ut tamen naturalem cōsiderant, sed ut à materia
cogitatione & ratione seiunctam. Quū itaq; huiusmodi lineam accipiant à geometra, non, quem
admodū facit geometra, absoluunt illam à motu & à materia, sed quia ad illarū artium demon/
strationem necessaria est linea subsistens actu. Vtuntur illa tanquam mobili, & tanquam natura/
li, quod & Dioptrarum usus ostendit. Si igitur ea quæ possunt cognitione rationeq; separari, si/
mulatq; ponuntur esse actu, non possunt amplius separari, quanto magis est obseruandum, ne
actu separemus ea, quæ neq; ratio quidem potest & cogitatio separare.
21 QVoniam uero bifaria natura est, forma uidelicet & materia, quemadmodū is, qui
simitudinem finit, adhibet in finitione materiam. Simitudo, inquit, est cauitas nasi
(quanquam ea res melius descriptiusq; per formam exprimitur: utpote per quam
fiat, ut simus sit quispiam) Ita de rebus naturalibus est dicendum, quippe quæ &

in materia sint, & cum materia habeantur, & esse id quod sunt, sint assecuta per formam. Quam-
obrem definiturus rem naturalem utetur quidem materia, sed definiet per formam. Nam & il-
lud scio posse addubitari, quum duæ naturæ sint, utra ad physicum spectet. Vtrum de utraque
seorsum dicendum, agendum sit, an de eo quod ex ambabus prouenit. Quod si de eo, quod ex
22 ambabus, oportebit maxime utranq; cognoscere. ¶ Cæterum si ad ueteres respicias, sola materia
pertinebit ad physicum. Nam Democritus & Empedocles modicum quiddam, & quasi per som
nium de forma dixerunt. Atq; hic odium & amorem principia capitalia esse uoluit, ille figuras
posuit. Verum si uim earum probationum, quas attulimus suprà, consideraueris, inuenies eum,
qui de forma est, tractatum physico peculiariter esse propositum, modo ne penitus materia ne-
gligatur anteducaturq;. Nam si ars imitatrix & æmula est naturæ, à qua effingit, artis autem est
formam & materiam rei ad aliquem finem cognoscere: ut medici est sanitatem, bilem, pituitam
nosse, in quibus tum bona tum mala ualetudo cõsistit. Similiter ædificator opifexq; & formam
domus & materiam spectat, ut ligna & lateres. Nimirũ conueniat etiam physico naturã utranq;
23 perspectam & exploratam habere. ¶ Præterea eiusdem scientię est & finem cognoscere, & ea quæ
instituuntur & ordinantur ad finem, ut medici & sanitatem, & ea quæ sunt efficientia sanitatis:
sed materia propter formam est instituta. Ad quem igitur pertinet formam cognoscere, ad eun-
dem quoq; materiam pertinebit. At uero formam huiusmodi esse naturam, ut finis sit natura-
lium corporum generaliter hunc in modum edisces: Id quod continue motu, actuq; deinceps
ad ultimum quiddam peruenit, quieuitq;, uidetur motus finem habuisse, & consecutum id cu-
ius gratia mouebatur (Quod tamen de eo motu intelligendum puta, qui neq; fuerit interpoli-
tus, neq; ulla extrinsecus turba aut offensaculo impeditus, ita ut ad id postremum, quò tendat,
citra omnem uim sponte naturæ peruenerit) Eiusmodi autem extremum, & finis est forma (eo
nanq; naturales motus collimant generatio, actio) & inde perfectionem adipiscitur suam, qua ap
prehensa, ceu feriis ociantur & conquiescunt, tum deinde cõmeantes uicibus reflectuntur atq;
reciprocant. Perridiculè uero poëta uisus est finem & metam, cuius gratia facti ortiq; sumus, cõ-
stituisse mortem. Est certe ultimum quiddam mors: nõ tamen omne ultimum tendit esse finis,
aut id quod sub hoc uerbo, cuius gratia significatur, sed id proprie finis intelligitur habeturq;,
quod præstantius atq; melius sit. Est enim unaquæq; res boni alicuius apperens, & auctio non
mortis causa fit (nam sæpe desinit augeri res antequam moriatur) sed perfectionis & formæ gra
tia augentur omnia, & in ea quiescunt, simulatq; est ad illam uentum. Mors uero est ultimum,
24 non ut meta, sed ut huiuscemodi substantię debitus, & necessarius quidam euentus. ¶ Sed & gi-
gnunt quoq; materiam artes nonnullæ: aliæ simpliciter, ut ædificator lateres: aliæ dedolando po
liendo'ue, ut plastice cærã. Si igitur operariis artibus contingit materiam aliquando facere, quur
non sit speculatiuarum cognoscere? Sed & nos quoq; ipsi qui fines sumus (multa enim nostra
causa fiunt) non solum intelligimus & cognoscimus ea, quæ propter nos sunt, sed etiam ad no-
stros illa usus plerunq; transferimus. Cæterum quo pacto rerum finis sit homo, quanquam du
plex finis habeatur, in libris de moribus declaratum est. Nõ oportet autem mirum uideri, quòd
diximus nonnullas esse artes, quæ suam materiam faciunt. Quando etiam illæ, quæ quia princi-
pes fabricæ sunt architectonicæ appellantur, quæq; uidentur maxime merito formæ præesse in-
25 ferioribus artibus, materiam omnino nõ negligunt. Duo sunt species huiusmodi artium, quarũ
utraq; necesse est habeat rationem materiæ. Harũ altera habetur, quæ sola utitur forma, quæq;
ei quam infra se tenet, præscribit & imperat, qualis & quemadmodũ futura sit forma. Hoc mo-
do gubernandi scientia præest ei, quæ est faciendi naues. Vtitur enim forma nauis gubernator,
sed imperat tamen fabro, quale nauigii genus idoneum sit futurũ magis ad nauigandũ: neq; ex
omni materia aut ligno ædificare nauim sinet, sed ex tali uel tali. Ita materia quoq; illi curæ erit.
Formæ enim qua utitur, certa materia opus est, ad artem egregie atq; nauiter exercendam. Alte-
rum genus est earum artium, quæ (ut dixi) principes & capitales uocantur, quod nõ utitur for
ma, sed introducit formam & perficit, imperatq; iis similiter, atq; præest artibus quas infra se con
tinet. Imperat dico quali materia opus sit, exempli gratia: Faber is qui nauim est facturus, præest
ei qui syluam cædit. Quamobrem ut ratio omnis compendio habeatur, quemadmodum in artẽ
factis, quum materiam creat & facit ars, formæ gratia & operis facit: sic & in naturalibus, quorũ
materia fieri nequit, sed iam existit haberturq; necesse est gratia formæ, & propter formam mate-
26 riam esse. ¶ Dictum est autem ei qui finem intelligit, intelligenda esse ea quæ spectant & regunt

ad finem. Item materia ex eorum numero est, quæ appellant & referuntur ad aliud. Est enim ma-
teria alicuius formæ materia, atq; alterius item altera, uidelicet ea quæ particularis est & propin-
qua. Is igitur qui alterum ascíscit, alterum quoq; necessario suscipit. De materia itaq; physicus in
tãtum aget, ut cogitationem ad formam referat uniuersam,* de forma quoq; aliquatenus ita, ut
à materia non deiiciat oculos, sed identidem respectet in totum: quemadmodum medicus ner-
uum explorat, ita hominem physicus contemplatur. Quanquam enim formæ materiales quan-
doq; à materia, cogitatione atq; animo eximuntur, nõ item possunt actu aut subsistentia eximi.
Quàm autem formæ materiales sint omnes in materia cõstitutæ, ea ratio astipulatur, quòd quę
cunq; gignuntur oriunturq;, similia iis proueniunt unde sunt genita. Nam & hominem homo
gignit, & sol ut uideri possit, unaquæq; efficiens causa in materia esse collocata, tam ea quæ pro-
17 xima adinuentaq; est homo, quàm ea quæ remota sol. ¶ Vtrum autem aliquæ formæ habean-
tur, quæ secundum substantiam à materia sint abiunctæ, & quonam pacto respiciant inferiora
hæc, & quæ postremo sit earum natura, munus est primæ philosophiæ indicare. Satis hactenus
dictum de iis principiis est, quæ tanquam elementa, naturalium rerum essentiam substantiamq;
constituunt.

** Simpli. aliter præsentem locum apud Aristo. intellexit: ait enim Aristo. voluisse ostendere contemplationem philosophi naturalis in cognoscenda forma in causam finalem terminari, hoc autem accepta similitudine ab artibus: eo enim modo naturalis se habet in cognoscendis formis de quibus contemplatur: quo medicus vel faber ea considerat quæ illis artibus attinent. verbi gratia: medicus neruum: & faber æs: hæc non veluti artium materiam inducens sed vt formas quas artes considerant: in hoc tamen differunt, quod artes practice ea considerant: naturalis vero scienter: propria vero subiecta circa quæ operantur artes considerant vsq; ad vsum & officium quod præstant operibus perfectis propter quæ sunt ipse artes introducte eodem etiam modo formam naturalem cognoscet naturalis philosophus eo vsque quo cognoscat proprium munus cuius gratia fiat & est: omnis enim cognitio (ait ipse) quæ ex causis habetur est scientiæ accommodatissima: quæ vero ex causa finali est aliys omnibus præstat.*

18 NVnc altius repetito principio conabimur numerum, & genera causarum expone-
re. Ac uno quidem modo causa pro eo accipi solet, ex quo immanente substanteq;
aliquid fit: ut æs statuæ, aurum phialæ, & horũ genera. exempli causa: Phialæ pro
pinqua materia, hoc aurum: generalis est aurũ, metallũ, corpus. Alio modo, Cau-
sam pro forma capimus, & exemplari, hoc est pro definitione rationeq; eius quod
appellant hoc nomine quid sit rei esse. Vt si eius concentus qui Diapason dicitur, definitionem
illam attuleris: Diapason est uniuersitas cõcentus, siue duorũ ad unũ responsus ac mensus, tunc
fueris & formã eius rei, & quid sit rem illam esse cõplexus. Exemplar autem uoco non eo modo
quo ii, qui ideas posuere, separatas quasdam species, atq; ipsas per se nullo innexu materiæ subsi-
stentes, sed propterea quia definita, pręscriptaq; est eorũ omniũ forma, quæ a natura proueniunt
hominis, equi, bouis, fici, oleæ, platani: etiam illud principium unde hęc oriuntur, eatenus pergit
mouendo & exercendo materiam, donec forma illa & species materiæ coaptetur, & cõgruat ple-
19 ne atq; perfecte. ¶ Tertio dicitur causa id undé primo principium motus capit, quemadmodũ is
qui cõsilium dat, & quemadmodũ pater est causa filii. Dixi primũ principium iccirco, quoniam
instruméta quoq; possunt causæ quidé motus uideri, sed nõ primæ. Quarto finis dicitur etiam
causa. Est autẽ finis ea causa, quã sub hoc nomine Cuius gratia, notari & intelligi uolumus. Atq;
hoc modo causa gestationis deambulationisq; sanitas est: neq; deambulationis modo, sed & reli-
quarũ actionũ functionumq;, quas is qui sanitati studet, alias ex aliis ante finẽ exercet attenuatio
nis, ieiunii, potionũ, postremo & instrumentorũ omnium, quorũ est ad ea facienda & obeunda
usus opusq;. Sunt enim hęc omnia gratia finis, tum * gestiones ipsę, ut ambulatio, ustio, tum in-
strumenta ut cucurbita medicinalis, & specillum. Causa itaq; accipitur tot ferè modis.

** Carpitur hic a quibusdam interpres latinus. quod enim græce Themi. ἔργα dixit ipse gestiones est interpretatus proprie tamen opera significat grecũ illud verbum. opus autem ab actio-*

ne vel gestione differt: nam aliquid est quod opus dici potest nequaquam vero actio: licet omnis
actio opus possit appellari: vnde communius nomen est opus quam actio.

30 FOrtè autem accidit, ut quum multifariam causæ nuncupentur, plures unius &
eiusdem rei causæ inueniantur, neq; id quoq; per accidens, sed nõ eodem tamen re
spectu, neq; eadem cõsideratione. Nam phialæ causæ sunt, & aurum, & is qui su/
dit, & utrunq; est causa per se, uerum hoc ut materia, illud ut excussor uel opifex.
Fieri etiam potest, ut nonnullæ res comeent, sintq; sibi mutuo uicissimq; causæ.
exempli gratia: Labor suscipitur bonę ualetudinis causa: contrà, labor bonam ualetudinem facit,
uerum non eodem utrunq; modo. Nam bona ualetudo causa est ut finis, labor uero causa est, ut
inde principium motus creatur. Sunt enim labores bonæ ualetudinis causæ efficientes. Laborũ
contrà finis est bona corporis ualetudo. Sed & contrariorum euentum eadem potest esse causa,
dum non eundem habeat in utroq; modum. Nam idem gubernator si adsit naui, causa est salu/
31 tis: si absit, naufragii. ¶ Verum hæ causę omnes in quatuor aptissimos recidunt modos. Sunt au
tem à nobis denuo recurrendi, ut res perquisitius diligentiusq; conscripta, & dilucidior efficia/
tur, & firmius diutiusq; retineatur. Ac primum quidem genus in materiam cadit & subiectũ.
Non est autem materiæ modus unus, nam aliter subiectę sunt syllabis literę (id enim fit structu
ra compositioneq;) aliter materia formæ, quia uidelicet fit hoc per alterationem. Terra autem &
aqua animalium corporibus per compositionem & alterationem subiiciuntur. Partes uero toti
altero ex duobus modo, & propositiones syllogismorum conclusioni. Secundum genus est id,
quod nos superius quid sit rei esse uocamus, idq; multis nominibus fungitur. Nam & totum
dicitur in iis rebus, quæ ex partibus constant. atq; totum quidem non ita, uti unà cum partibus
accipiatur (hoc enim est uniuersum id, quod ex omnibus partibus oritur) sed uti ea res, quę om/
nibus partibus superueniat, atque in omnibus spectetur, id est ipsa absolutio rei, atque perfectio,
propter quod uidelicet totum res dicuntur & iudicantur totæ. Dicitur & compositio in compo
sitis, & dicitur forma potissimum comparatione materiæ. Tertium genus est ea res, unde princi/
pium sumitur cieturq; motus, ut semen genitale, ut medicus, ut is qui consilium dedit, & postre
mo omnis res quæ efficiens est rei alicuius. Quartum genus est finis, & bonum, id enim cuius
gratia sunt omnia requirit optimum esse, atq; finem reliquarum rerum. Nihil autem distat bo/
num dicas, an quod appareat bonum. Causæ igitur tot & huiusmodi habentur.
32 VEruntamen quanquam sunt quatuor genera causarum, unumquodq; nihilomi/
nus genus in multos dissecabimus modos. Efficientium causarum alia est propin/
qua, cõmunior aliqua. Propinqua, ut quum recuperatę ualetudinis causam fuisse
33 medicum dicimus: Cõmunior, ut quũ id fecisse artificem dicimus. ¶ Rursus hu/
iusmodi causarum, aliæ sunt per se, aliæ per accidens. Per se causa est ualetudinis
medicus, per accidens decuratus: potest enim accidere, ut is medicus sit etiam recuratus. Licebit
igitur dicere, recuratum aliquem fuisse causam sanitatis. Sed & illa quoq;, quæ causas per acci/
dens, tanquam partes & species continent atq; complectuntur, ut genera, possunt causæ appella/
ri, ut homo & animal sanitatis causa fuisse dicantur. Ex accidentibus quoq; causis quædã adiun
ctiores & propiores habentur, quędam remotiores, ut albus & musicus, qualem esse contigit me
34 dicum, dici posset causa sanitatis fuisse. ¶ Illa quoq; distinctio prodita est: aut enim seorsum illas,
aut iunctim efferimus. Iunctim, ut quum dicimus recuratum medicum fuisse causam sanitatis:
Seorsum, ut quum separatim alterutrum dicimus. Quo fit ut modi causarum nascãtur, habean
turq; multiformes Nam aut propinquæ & singulares sunt, aut remotæ & generales, aut per acci
dens, aut per se, aut ut genera. Item aut coniunctæ, aut separatæ, atq; hoc non solum in causis effi
cientibus reperitur, sed etiam in ea quæ ad materiam pertinet. Aurum enim hoc causa est & ma/
teria rei effigiatæ, & non solum hoc aurum, sed simpliciter aurum. Item hoc corpus, & nõ solum
hoc corpus, sed simpliciter corpus. Item hoc flauum, & non solum hoc flauum, sed simpliciter
flauum, & simpliciter coloratum. Item non solum disiunctè aurum, sed coniunctim aurũ flauũ.
35 ¶ Effecta quoq; cum causis eundem uidentur habere responsum. Alia nanq; ut propinqua, alia
ut genera proferuntur: quemadmodum si diceres Polycletum effigiasse diadumenũ illum mol/
li iuuenta expressum, deinde diceres statuam, postremo imaginem. Idem uidere licet in effectis
per accidens, quorum exemplis supersedebo, ne moram atq; impedimentum inferam iis, quæ se/

36 quuntur. Rursus alia est diuisio. Singuli sex modorũ, quos causis diximus esse attributos, in mẽ
37 bra diducuntur duo, actum & potestatẽ. ¶ Differunt autẽ hæc inter se, quòd causæ quæ in actu
sunt, simul sint necesse est cum effectibus qui procreantur, ut secans simul cum eo qui secatur, &
urens simul cũ eo qui uritur. Causæ uero quæ nõ sunt actu, sed potestate, non semper simul cũ
rebus effectis habentur. Nõ enim simul cũ ædibus corrũpitur ædificator, neq; simul cũ lecto fa-
ber. Esse * autẽ potestate id nunc appello, quod nõ solum egit, sed prorsus recessit ab opera, & de-
38 sijt agere. Cæterũ oportet uniuscuiusq; rei principẽ causam & proximã quærere, atq; hęc est illa,
ad quã simulatq; peruentũ est, cessat quęstio ea, quæ Quur ita sit, & Vndenam à Dialecticis nun
cupata est. exempli gratia: Quæritur unde nam causa ædium est Gabrias? Respõdetur, quia ædi
ficator. Iterũ quæritur quamobrẽ ædificator est? Respondetur, quia ędificandi scientiam & arti-
ficium tenet. Huc ubi applicitum est, necessario sistitur. Est enim aut uesani, aut pertinacis homi
nis ulterius percunctari. Prima igitur causa ædium est ars ædificandi. Sed & generalium effecto
rum generales causæ assignãdæ sunt, & particularium particulares, ut statuarius dicatur statuæ
causa fuisse, & hic huius. Item effectorũ potestate, reddendæ sunt causæ potestate, & effectorũ in
actu causæ, in actu cõstituendæ referendæq;. Quot igitur causæ sint (quatuor uidelicet) & quot
accipiantur modis (sex uidelicet) arbitror abunde & accurate demonstratum à nobis.

* *Potestate appellat (ait hic Simpli.) non id quod esse potest. sed id quod operanti opponi-
tur. hoc autem est quod non operatur. non operatur vero & quod operari potest & quod oper-
rari desijt.*

39 EXistimantur autem casus & fortuna complurium esse effectuũ causæ, & fieri eue-
nireq; multa tum casu, tum fortuna consueuisse. Ac primum quidem dignũ scitu
est, sub quo nam genere causæ, duo illa genera collocentur reponanturq;: Deinde
illud quoq; non ignorandum, sit ne casus & fortuna idem, an res causæq; diuersę.
40 Postremo aggrediendum quid utrunq; sit prodere. Adeunda tamẽ discutiendaq;
prius ea quæstio est, quæ in unoquoq; negocio cognoscendo maxime debet esse princeps & ca-
put: Sit ne in rei natura casus ullus aut fortuna, an inania potius uocabula temere circumferan-
tur. Quod plerią; inducti ratione dixerunt, quia uidebant omnium rerum quarum causas faci-
mus fortunam & casum, alias nihilosecius causas assignari afferriq; posse ex earũ genere aliquo,
quæ nobis supra sunt proditæ, uel numero. Verbi causa: Si quis in forum exierit alloquẽdi con-
ueniendiq; quempiam gratia, occuratq; ei amicus aliquis peregre profectus, reuersusq; ex itine-
re: atq; hunc quanquam cupiebat interuisere, non tamen sperabat futurum obuium sibi: illum
Hercules, siquis interroget quamobrem, aut quemadmodũ nactus sit amicũ: Casu respondeat.
Sed nugæ sunt. Quur enim casu dicatur occurrisse, superuenisseq; potius, quàm sponte atq; ab
ea uoluntate, quasi is exiuerat, ut in forũ descenderet? Nam & si ei non id consilium fuerit proce
dendi, sed diuerso quidem negotio destinatus, hospitem forte quadam incurrenti, non tamen eo
ualet id uti propterea nouare, aut confingere aliam causam oporteat, qua amicus sit compertus,
præter uoluntatem illam atq; itionem in forum. Si igitur uniuscuiusq; rei quæ fieri dicitur for-
te fortuna, certam licet causam reddere, qui scilicet possunt effugere ij, qui fortunam putant cau
sam quandam esse instabilem indefinitamq;, quin uideantur nudum, & sine re ulla nomen for-
41 tunæ inter causas referre collocareq; uoluisse? Quòd si parum proficit ratio, ualeat inquiunt, au
thoritas ueterũ, qui quũ de causis rerũ omniũ conquirerent, uidentur nullo numero habuisse
fortunam. Hęc ferè illa sunt arma, quibus nonnulli fortunam de rebus adimere & profligare co
42 nantur. Nos uero dicimus primã rationem illorũ, contrariũ eius quod uolebant, effecisse. Nam
quũ fortunam demere niterentur, nesciunt se illam maxime ita stabiliuisse. Si enim omnia quo-
uis modo eueniant, conferri in causas certas & determinatas possunt, idq; nemo est qui nesciat fa
cere, quur tamen fieri quædam fortuna dicimus, quædam nõ dicimus? Nimirũ opinor, quia for
tuna causa quædam est præter certas illas atq; determinatas. Nam si quædam effecta habentur,
de quibus simulatq; inuenta est certa præfinitaq; ratio, nihil amplius possis ambigere: quædam
contra reperiuntur, de quibus non simulatq; inuenta est certa præfinitaq; ratio, desinas ambige-
re, sed adhuc ad fortunam confugium habeas: summa pertinacia est inficiari fortunam esse ratio
nem & causam quandam extra certa illas atq; præfinitas. Nam quamobrem obsecro Achilles He
ctorem occidisset ultro, Adrastus filium Crœsi fortuito? Alioquin si nullũ sit discrimen in cau-

sis, oportuerat Adrastum suscepisse id facinus, & proposito percussisse, perinde atque dicitur de
Achille. Sed & reliquis est adhuc illis delirandi locus ita respondere solitis: Nisi telum collibuis-
set mittere, Crœsi filius uiueret: Sed enim uoluit quum misit (uolebat autem non Crœsi filium,
sed feram transfigere) Missionis igitur causa uoluntas fuit, uulneris mortisq; non fuit. Nam si
præuidere potuisset euentum, nunquam iaculum intorsisset. Quo fit ut id casu factum merito
uideatur, secutaq; sit mors non sponte illius, sed forte fortuna, uenia quoq; digni sint. Nec possis
culpæ addicere qui id genus deerrant ac peccant: & Crœsus si sapiens fuerat, ignoscendū habue-
43 rit, nedum exarserit in perpetrantem. ¶ Quòd si ex ueteribus uidetur nemo, qui fortunæ men-
tionem habuerit, quid tum postea? præsertim quum hoc ipso uel maxime taxandi reprehenden
diq; sint: fortuna uero propterea non tollitur. Et Hercules uidentur antiqui nusquam uerba fe
cisse de fortuna, nō Empedocles, non Anaxagoras, non alius quispiam. Nullam enim ex his cau-
sis, quas statuebant, arbitrabantur esse fortunam, non odium, non amorem, non mentem, nō po-
stremo elementum ullum. Cæterum & hoc rationem nostram multum confirmat adiuuatq;,
quòd neq; de causis aliis, & quidem magis necessariis tractatum aliquem habuere. Tempus por Tēpus & ętas lōga aptissima est ad veritatis indaginē rō.
rò & longa ætas aptissima efficacissimaq; est ad ueritatis indaginem ratio. Mirum tamē illud est,
quòd quum fortunam pro nihilo habendam putarent, non conati saltem sint persuadere, nomē
fortunæ falsum atq; inane ab hominibus fuisse receptum. Neq; minus mirū est illud, quòd qui-
dam, qui esse fortunam in rebus arbitrabantur, noluerunt tamē qualis quæ'ue ea rerum posset
caligantibus & cæcutientibus mortalibus ædere. Ego uero memini locum, in quo Empedocles,
& quidem inuitissimus incidit mentionem fortunæ. Is enim, quasi clam nobis posset id facere,
aliquando in explicatione naturæ utitur commoditate & occasione fortunæ. Nam quod aër se-
cesserit, secretusq; fuerit, fortunæ tribuit, & tanquam refert acceptum hoc uersu: Sic cecidit uo-
litans aliter quoq; sæpius aër. Sed & membra quoq; animalium plurima esse facta, cecinit à for-
44 tuna. ¶ Verum hic quod raro fortunam cōmentis suis, & placitis adhibet, minus nobis accusan-
dus est silentii huius. At Democritus atque alii quo pacto non sunt ob eam rem grauiter repre-
hendendi atq; damnandi, quòd quum temeritati atq; fortunæ res præstantissimas subiecissent,
nullam rationem aut uiam hominibus ad eam indaginem reliquerunt. Nam neq; infinitos mun
dos, neq; fas, neq; ordinem illum uniuersa continentem, atq; nectentem ad aliam causam retule-
45 re: sed tum à fortuna, tum casu pendere, prouenire omnia defenderunt. ¶ Atqui hoc seorsum in
eo homine maxime soleo demirari, quòd quū uideret, quum animalia, tum stirpes & frutices ex
causis fieri suo & certo ordine constitutis atq; præscriptis, siue naturam fecerit causam, siue men
tem, siue alio id nomine cōmonstrarit (neq; enim de hoc controuersia est) Mirari soleo uehemen
ter quomodo ea quæ & maxima uidebātur, & plenissima diuinitatis ac numinis, coelum, astra, se
des, & locos astrorū, quorū nihil poterat indefinitū, nihil exordinatū uideri, fortunæ tamen ca-
46 suiq; tribuerit. ¶ Nā animalia & frutices procul abesse casu perspicuū est. Si enim ad eas genera-
tiones fortuna aut temeritas pertineret, cur nō posset ex quolibet utcunq; fors tulisset generari,
& fieri quodlibet. Nunc autē & homo ex homine oritur, & ex platano platanus. Neq; quisquam
est, qui equū ex equo, spicam de frumento nasci casu putet. Quòd si inferiora hæc, quæ & inter-
cipi impediriq; possunt, & plerūq; intercidunt, eundem nihilominus semper ac definitū tenorē,
& cursum seruant: qui fieri potest, ut coelum, & sydera, & ordo ille rerū immutabilis atq; sempi-
ternus mente careat & ratione, casu constet atq; fortuna? Vtrisq; igitur est erratum, & iis qui rerū
47 omnium causam cōstituere fortunam, & iis qui nihil nobis de fortuna tradidere. ¶ Sunt & non-
nulli, qui quamuis causam rerū plurimarū fortunā faterentur & crederent, quia tamē illius na-
turā, aut assequi, aut explicari nō poterant, speciosam eius rei definitionē & magnificā attulerūt,
dicentes fortunā esse causam, quæ supra captū hominis esset. Verūtamen uidentur ex iis, qui di-
cunt diuinā quandā rem atq; præcellentē existimare fortunā: qua sententia plurimi ferè morta-
lium sunt, qui fortunam colant ut numen, constitutis etiam, dicatisq; priuatim ei rei tanquā deç
templis. Super ea igitur re considerandum est usitata nobis disputandi ratione ac uia.
48 FOrtunam esse, & in quibus sit, hunc in modū possumus colligere. Rerū aliæ sem-
per eodem modo proueniunt, ut perennia: Aliæ ferè & plerunq; ut naturalia: non
nullæ rarenter. Nam si sunt quæ plerunq; & maiori ex parte proueniunt, manife-
stum est esse quoq; ea oportere, quæ rarēter & insolenter fiant, qualia sunt ea, quæ
rerum naturalium necessariam generationem abrumpunt. Potest ne igitur fortu-

na locum habere in iis quæ necessario eueniunt? Nequaquam. Quis enim ita amens sit, ut dicat
solem hodie fortuito ortum esse? aut fortuito occidisse? Dices in iis uersari fortunam, quæ fre-
quenter, id est, plurimum & maiore parte proueniunt? At quis nisi impudenter ac temere perti-
nax, dicat Calliæ manum casu quinq; digitos habuisse, aut calores eo tempore fortuitos, quo Sy
rius emergit, aut frigora tunc quum sol in Sagittario est. Restat igitur, ut in iis fortuna reperia-
tur, quæ infrequenter & raro. Quod & communi sententia probari solet. Nam & ea quæ fiunt à
fortuna, raro euenire dicuntur, & ea quæ raro eueniunt, fortuna fieri saltem uulgo uidentur.
49 ¶ Sed sistamus tantisper, infrenemusq; orationem hoc loco, reuersuri mox unde digredimur, di-
uidamusq; aliunde initio repetito. Effectorũ alia alicuius gratia fiunt, ut ea quorum opifex est,
aut natura, aut uoluntas. Alia nullius, ut capillum quũ uellimus, aut paleam quum abiicimus.
In utris igitur fortunam statuo? profecto in iis quę gratia alicuius fiunt. quod quemadmodum
possit esse, cunctari parumper dum uolo: atq; hoc in præsentia, quàm uerum sit inito. Sed paulò
post demõstraturus cõprobaturusq; suscipiam. Id autem quod ex assumptionibus sequitur syl-
logismo nunc colligam. Positum est fortunam in iis esse, quæ raro fiunt, atque etiam in iis, quæ
gratia alicuius fiunt. Quid igitur aliud ex iis concludi potest, quàm aliqua fieri raro in iis, quæ
gratia alicuius fiunt? Hac ego de causa sum inductus syllogismũ ut clauderem ante assumptio-
num probationem. Quoniam mirari neminem uolebam, id quod gratia alicuius fit, non solum
in necessariis, & in iis quæ plærunq; proueniunt inueniri posse, sed etiam in iis quæ pauciens &
50 perraro contingunt reperiri solere. Hactenus satis. ¶ Quomodo igitur casus & fortuna uersan-
tur in iis quæ rarenter fiunt? Opus Hercules est ratione aliqua atque explicatione: atque hoc est,
quod paulò ante polliciti sumus ostendere. Porrò consentiunt omnes, quæcunq; aut à natura,
aut à uolũtate fiunt, gratia alicuius rei fieri oportere. Exempli gratia: quum domum egredimur
lauandi causa aut continuandi quem aut conueniendi philosophos, & quum tegula de imbrici-
bus tecti, cadit desiderio proprium & naturalem locum tenendi, utpote quam nullo obiecto re-
pagulo, quum graue & terraceum corpus sit, deferri deorsum oporteat. Quum ita is finis occur
sorius & obuius fit rebus, cuius gratia initio factæ institutæq; sunt, nihil tunc habet cõmune for
tuna. Quum uero (ut fieri solet aliquando) alius finis ceciderit, quàm is qui propositus fuerat,
tunc & fortuna casus exerit se atq; elucet: ut si quis lotus egressus canem offendat, à quo mordea
tur: aut si tegula in terram deuoluta, ut in proprio & naturali consideret loco, prætereuntis ho-
minis caput confringat. Sanè huiusmodi effectuum causam esse, aut naturam, aut uoluntatem li
cet dicere: non tamen, ita ut per se causæ sint. nam neq; ut morderetur ille proficiscebatur ad bal-
neas, nec tegula cecidit ut uulnus afferret, sed euenit utrunq; per accidens. Atq; hoc iam est casus
& fortuna, quum fortuna aut uoluntas alicuius facta est per accidens causa. Quo [a] significatu ac
ceptum id oportet, quod paulò ante diximus, fortunã scilicet circa ea uersari, quæ gratia alicuius
fierent, id est, ad eos effectus euentusq; pertinere, qui aut à natura, aut uoluntãte per accidens pro
ficiscerentur. Per accidens autem cum natura, tum uoluntas causæ fiunt, quotiens eueniunt alia
quàm ea, quorum gratia instituta actio fuerat. Sunt enim [b] quemadmodum ex rebus aliæ per se,
ut substantiæ: aliæ per accidens, ut accidens, ita ex causis aliæ per se, ut ædium redemptor: aliæ
per accidens, ut albus & musicus. Et est ea quę per se est, certa & præfinita, quę uero per accidens
incerta atq; indefinita. Possunt enim infinita accidere ædificatori. Eiusmodi est & fortuna eo quę
indefinita. Distat autem à reliquis per accidens causis fortuna in eo, quòd illæ idcirco causæ nun
cupantur, quia accidentia sunt causę per se, ut albus, grammaticus, musicus, deambulator, sessor,
quo fit ut nullum sit tale propriæ causa ædium. At in fortuna actio una atque eadem est huius
effecti causa per se, illius causa per accidens. Nam fossio per se causa est sationis, per accidens inue-
niendi thesauri. Quare illic in causis est diuersitas, hic nõ in causis, sed in finibus & euentis: quia
quemadmodum in reliquis causis per accidens duæ causæ reperiuntur eiusdem effecti, una per
se, altera per accidens: ita in fortuna non quidem duæ causæ reperiuntur eiusdem effecti, sed con
tra potius una causa duntaxat reperitur duorum effectuum, quorum alter per se erat, id est, pro
51 positus. ¶ Est autem indefinitum nihilominus fortuna, immò latius etiam aliquanto quàm cæ-
teræ. Nam thesaurum reperire multis & infinitis ex causis possumus, gratia factis & institutis al
terius, uidelicet serendi gratia, pauimenti sternendi, deducendi aquæ ductus ad puteum, consti-
tuendæ condendæq; sepulturæ, templi exædificandi: atq; similium infinitorum. Igitur quemad-
modum dictum est prius (neq; enim uerebor, præsertim hoc ocio explicandi negocii gratia, fre-

quentiorem

quentiurem eiusdem rei repetitionem) quũ ea quæ facta & instituta gratia alicuius sunt, efficiun/
tur alterius causæ per accidens: ea effecta, quæ inde proueniunt fortuna fieri & casu dicuntur.
exempli gratia, lauandi causa descendit quis in forum, offendit qui æs manuatium referebat, ita
recepit argentũ. Profecto ea initio causa per accidens, argenti recipiendiq; fuit: nõ enim illius gra/
tia iuerat, alioquin nõ diceretur fortè fortuna receptũ. Neq; si necessario ad eũ locũ descendisset,
neq; si ex consuetudine plerunq;, aut crebiter eo solitus esset descendere, quia uidelicet non esset
id amplius præter rationem, neq; perrarum. Sed & illud quoq; animaduertendũ puto, quòd nõ
solum causæ efficientes aliquæ, per accidens causæ appellantur, sed etiam effectus & fines aliqui,
fines & effectus per accidens uocãtur. Nam quemadmodũ egressus & descensus in forũ per acci/
dens causa fuerat exigendę pecunię, ita & exactio finis per accidens descendendi fuit. Atq; ille qui
dem descensus, ut causa quædam efficiens, dicitur fortuna: Exactio tanquã finis, & ea causa quæ
ad finem pertinet, euentus quidam uocatur, & exitus à fortuna. Oportet autem & hunc quoq;
indefinitum esse, & minime constitutũ, ne si certus constitutus fuerit, nõ amplius uideri possit à
fortuna perpendisse. Quare huiusmodi euentus atq; finis omnino habendus erit incertus, perin
de indefinitusq;, utpote qui sit per accidens factus. Fieri enim poterat ut nõ solum reportatio pe/
cuniæ ex illa profectione eueniret, sed & uulnus aut pompę alicuius spectatio: erat quidẽ una res
52 tantũ, propter quã inita erat profectio, sed infinitæ quæ accidere poterant. ¶ Ex iis igitur quæ di/
cta sunt, patet fortunam esse per accidens causam earũ rerũ, quæ non necessario aut plurimũ, sed
quæ raro proueniunt, atq; in iis duntaxat esse constitutam ac positam, quę gratia alicuius ex pro
53 posito & consulto geruntur. Quare quibus propositũ & uoluntas subest, inest in iis fortuna. Vo
luntas autẽ sine mente nõ habetur: indefinitæ igitur causę sunt necessario, ex quibus fieri potest,
ut aliquid fortuna incurrere euenireq; uideatur. Proinde uideri potest, fortuna indefinita res es/
se. Omnes enim per accidens causæ indefinitæ sunt. Nam hac re maxime differunt à per se causis,
quòd in illis assignari potest sua cuiusq; rei certaq; causa, ut ædificator domus in aliis nõ potest.
Neq; enim est albus causa, q̃ musicus potius. Ita & descendenti in forũ reportandæ pecuniæ causę
poterant occurrere infinitæ. Nam idem porrò accidere potuisset, si persequendi aut fugiendi, aut
spectãdi, postremo faciendi aliquid aliud gratia descendisset. Quamobrẽ, ut uerbo rẽ uniuersam
cõplectamus, summa est hæc. Si solũ ea quæ per se sunt, causæ rerũ existimantur, nihil potest fieri
à fortuna. Sed si causæ quoq; p accidens quædã recipiuntur uideri planè potest aliquid fieri à for
54 tuna. ¶ Neq; mirũ est putari fortunã carere ratione. Nam ratio in iis solũ habetur uisituq;, quæ
55 aut necessario, aut plurimũ fiunt. ¶ Verũ qm̃ fortuna quanq̃ p accidens, tamẽ causa efficiens est,
causarũ aũt efficientiũ, aliæ propiores sunt, Polycletus, statuæ: alię remotiores, homo, idẽ spectari
in causa fortuitorũ debet, ut alia propior sit, alia remotior uideatur esse. Verbi gr̃a: Sanitatis cau/
sa ægroto fuit, aut uẽtus, aut æstus, aut capitis tonsio, quũ tamẽ horũ nihil adierit, feceritq; uale/
tudinis gr̃a, sed aut agẽdi quippiã aliud, aut spectãdi, aut capilli ponẽdi. Etenim hoc loco propior
causa sanitatis est spũs flatus'ue, q̃ tonsio. Planè si p accidens causas scire uolumus, ꝓpiores q̃ sint
quæq; remotiores, cõstituẽdæ sunt actu, atq; ita uicissim cõparãdę ꝑpendendæq;: alioquin si sim
pliciter & absolute quæsieris, q̃ fuerit causa rei fortuitæ propior, nullam licebit afferre. Nam infi/
nitæ possunt causæ extitisse, quemadmodũ multotiens nobis est suprà cõmonitum.

*[a] Simp. ẽt hæc in loco declarare volens qũo fortuna circa ea versetur q̃ gr̃a alicuius fiunt: ait,
nõ sic intelligẽdũ esse vt oĩno q̃ sunt a fortuna gr̃a alicuius fiant: sed q̃a talia sunt quod alicuius gr̃a
fieri p̃nt: ideo ĩ his cõnumerant' q̃ alicuius gr̃a fiunt. hoc aũt Aris. testimonio cõprobat q̃ ĩferius ait
quod acq̃esiisset qdẽ gr̃a accipiẽdi argẽtũ si nouisset: sed nõ huius gr̃a acq̃esiit &c. [b] Them. id q̃d
Aris. dixit ens hoc qdẽ p se est: illud vero p accñs: refert ĩ subam & accñs: sequens vestigia Alex.
Sed Sim. exponit. i. effectus: vt sensus Ari. is sit: sicuti effectuũ qdã p se sunt: qdã p accñs eodẽ mõ
ẽx causis alie p se sunt: alie p accñs. nã ait ipse: & si cætera p̃ita accñ a sint: nõ tñ p accñs insunt sẽp.*

56 FOrtunatus[a] dicitur, quũ finis atq; exitus rei talis habetur, qualẽ quis animo ante
conceperat, atq; statuerat. Infortunatus est econtrario, quum quis statuto fine non
potitur. Bona fors nuncupatur, quũ bonum quippiam accidit, mala quũ malum.
Infortunatus sanè & fortunatus est, cui res magni alicuius momenti contingunt,
ita ut lõge infortunatissimus habeatur, qui prope fuerit, ut magnũ aliquod bonũ

confequeretur (iam enim id animus tanquã præfens & in manibus positũ tenere & possidere se
fingit. Nam id quod prope est, uidetur tanquã præstò esse) Ecõtrario fortunatissimus uideatur,
qui prope fuerit, ut in discrimen aliquod atq; incõmodum maximũ adduceretur. Inconstans ue
ro huiusmodi felicitas dicitur, quæ pertinet ad fortunatos rectissima ratione. Nã & fortuna ipsa
inconstantissima est, quum neq; ex earum rerũ numero sit, quæ plurimũ ueniant, neq; ex earum
quæ necessario. Quid sit fortuna dictum, arbitror quàm copiosissime.

* *Eius oppositũ vidẽtur hæc verba significare quod voluit Them. dicere: imo ẽt vera nõ sunt.
cũ.n. talis habetur rei exitus: qualẽ prius animo qs cõceperat: ac statuerat: nõ vtiq; id a fortuna di
cimus cõtigisse: sed cũ aliud qd pter id qd aĩo cõceperat vt superius declarauit ipse The. grece ve
ro: sic ait. ἀτυχία δ᾽ ἐστὶν ὅταν, τοιοῦτον τι ἀπαντήσῃ τέλος οἷον ἄντις καὶ προείλετο ἐξ ἀρχῆς.
hoc est fortunatus dicitur: quũ finis rei talis habetur: qualem quis vtiq; prius elegisset etiam.*

57 EST autem & casus temeritas ue, ut prædictum est causa per accidens eorum, quæ
raro fiunt, & gratia alicuius. Differt autem à fortuna in eo quòd casus de pluribus
affertur. Quicquid enim fortuna facit, facit & casus: non continuo quicquid fit ca
su, fit itidem à fortuna. Fortuna enim, & id quod est à fortuna, circa eas res uersan
tur, quibus adest ea natura, ut fortunatæ possint dici: & demum circa eas ad quas
pertinet actio. Quapropter necesse est circa res, quæ agi geriq; possunt, uersari & exerceri fortu-
nã. Omnia porrò quæ agi, geri, administrari dicũtur, ut in moralibus libris est demõstratũ, uolũ-
58 tate & cõsilio fiunt. Signũ eius rei maximũ est, quod fortunati dicũtur iidẽ qui & felices. Felicitas
aũt est bona quædam actio administratio ue, aut omnino in actione administrationeq; posita. Si
hæc igitur ita sunt, sequit̃ ut nihil dici possit à fortuna factũ, quod ab iis rebus fiat, ad quas non
pertinet actio. Quamobrem neq; inanimale quicq̃, neq; brutũ facere potest fortuito aliqd, qa uo-
59 luntate & cõsilio carent. Vnde neq; fortunata neq; infortunata possunt esse, præterq̃ p similitudi
nẽ & trãslationẽ quãdã. Cuius generis est id, quod Protarchus dicebat fortunatos lapides esse, ex
quibus altaria fierent & simulachra deorũ, quæ quũ nihil ad hanc rẽ p se cõferant, colũtur tamẽ
à nobis, & adorãtur. Contrà esse infortunatos coniuges, & eos quos humi stratos cõculcaremus.
Possunt etiã inanima quãdoq; uideri facere aliqd à fortuna, siquis aliquã rẽ actutus rebus inani-
mis tanq̃ instrumẽtis. Verbi gratia: Ensis ille quo qdã quũ tyrannũ Promethea occidẽdi causa fe-
risset, uomicã aperuit, & attulit medicinã, fortunatus utiq; appellari posset, qppe q forte cœptus
60 sit pro deo haberi ab eo, q curatus est. Casus uero nõ per similitudinẽ aut trãslationẽ, sed peculia
riter ad inanima pertinet, & ad animãtes eas, q̃ carent ratione. Exẽpli causa: equus ab hostibus ca-
ptus, casu liberatus est, hoc modo, qa quũ desiderio potus secessisset ad fontẽ, in manus dñi inci-
dit. Itẽ casus est, ut tripes, q cecidit, iaceat ad sessum oportune accõmodateq;, cuius gr̃a nõ cecide-
rat. Atq; ut exitus, atq; finis uideatur casu euenisse, necesse est, ut alienus sit à rei natura, q̃ cecidit.
Nã si lapis cubus deuoluitur, nõ est casus, si reperiat̃ iacere ad sedẽ idoneæ: qa hoc habet ex natu-
ra utcũq; ceciderit, ut omnia latera regant ad sessum. Quapropter neq; ignis casu sursum defert̃:
61 etenim hæc est elemẽto illi natura. Illud igitur quod fit casu, quale sit diximus. Nã si generaliter
casum acceperis, poterit etiã de fortuna p̃dicari. A fortuna uero sunt ea q̃ casu quidẽ fiunt, sed in
iis, qbus cõsiliũ & uolũtas inest. Verũtamẽ nõ ea omnia, quæ citra cõsiliũ & uoluntatẽ eueniunt,
statim fieri uident̃ à fortuna. Euenit hyeme nauigãti naufragiũ facere hoc, neq; ex proposito cõ-
silio ue, neq; fortuito necesse dicimus, qa plurimũ solet exitus iste esse nauigantiũ hyeme. Quàm
62 uero casus siue temeritas talis sit qualẽ ostẽdimus, illud est argumẽto, quòd ea fieri temere & fru
stra dicũtur, quorũ exitus diuersi sunt ab his quos statueramus. Egredit̃ qs deducẽdæ alui cau-
sa, id si nõ cõsequit̃, dicemus illũ temere, id est, frustra egressum fuisse: ut qd temere frustraq; fit,
uideri possit gr̃a factũ alterius tunc, quũ id nõ est secutũ, cuius gr̃a instituta susceptaq; actio fue-
rat. Nã siqs dicat temere se lauisse, propterea q̃ deliquisset, sol planè ridiculus habeat̃, qa uidelicet
illius gr̃a nõ lauabat̃. Ita fit ut nomẽ temeritatis ab eo qd temere est deriuatũ esse merito uideat̃.
Igit̃ euenit qdẽ sæpe, ut post rẽ incassum ac temere factã nihil aliud cõsequat̃, sed solũ de suo fine
ceciderit institutio: ut si pfectus qspiã ad deducẽdã aluũ reuertat̃ aluo nõ deducta. Atq; hoc est,
qd incassum appellatur & temere. Cõtrà euenit aliqñ ut post rẽ incassum temereq; susceptã, alius
quidã exitus cõsequat̃, nõ is, qui erat propositus & institutus, ut si quis ad deponendũ onus na-
turæ profectus, aurũ reperiat. Atq; hoc est, quod dicitur casu factũ & temeritate spontina.

63 DIstat autē id quod casu fit,ab eo quod temere, sicut distat finis à causa efficiente,
& quantum distat id quod fortuna fit, ab ipsa fortuna. Semper enim quum tale
quippiam accidit (quod quanquam causam propriam efficientem haberet, non
tamen ab ipsa causa pręcedente factum est,sed ab alia ad quam alius & propius exi/
tus pertinebat (tunc ea res quæ antecedit temere dicitur facta, quoniam proposi/
tum finem assecuta non est.Id uero quod factum est casu,dicitur factum,quia sine propria cau/
sa præcedente factum est.Verbi causa:lapis cecidit prætereuntem conuulnerauit Hoc loco finis
& exitus rei est conuulneratio, causa efficiens est ipse casus & deuolutio lapidis. Cæterum uul/
neratio aliam propriam causam, & peculiare principium habebat, non casum lapidis aut deuo/
lutionem, sed ut ita dicamus, deturbationem impulsionem'ue de industria initam, ita ut per/
cuteretur is, qui præteribat. Casus item lapidis non eum habebat finem, ut uulneraret, sed ut
in propriam & naturalem locum sese reciperet, quanquam id forte quadam in prætereuntis in/
iuriam recidit. Sed & per accidens fit inuicem, uti alterum, causa alterum finis esse dicatur. Is
autem qui aliquid agendi gratia egressus est domo, & plagis affectus re infecta rediit, temere
64 dicitur egressus, casu uulnera retulisse, uel etiam à fortuna. ⁋Nam id quod à casu est in plu/
ra diffunditur, quàm id quod est à fortuna. Atque hoc discere poteris hoc exemplo: Quum
aliquid præter naturam fit, ut monstrum, id non fortuna, sed casu dicimus prouenisse, ut
manus sexdigita, & struthocephalus. Ni forte fateri nolis huiusmodi portenta naturæ fieri ca/
su, sed propriam, & certam causam habere: eam uidelicet, quæ intrinsecus fuerit antequam
æderentur in lucem, aut syderationem, aut materiæ exuberantiam & copiam, aut contrà de/
fectum. Sed qui ita dicunt, nònne uident idem posse dici de lapide, quem casu cecidisse non
negarent, habuisse illum utique intra se causam grauitatem & pondus? Sed certe pondus cau/
sa efficiens est deuolutionis & casus, non etiam percussionis, sed casus percussionem fecit. Quid
itaque casus sit, & quid fortuna quæq; sit inter eas res differentia, satis uidetur explicatum
à nobis.

Alexan. etiam quem videtur imitatus Themi. ait casum & quod temere dicitur inuicem distare, quemadmodum finis ab efficiente distat: sicuti etiam fortuna ab eo quod fit ab ipsa fortuna. verum Simpli. ab eis dissentiens in hanc fere sententiam scripsit quod casus & quod temere dicitur non sint eadem, recte quidem dici mihi videtur. nam temere factum id dicimus, quod nihil consequitur. casu autem, quod consequitur quidem aliquid omnino, per accidens tamen. Sed quod id quod temere est, ab eo quod casu distet, quantum distat fortuna ab eo quod a fortuna fit, nequaquam recte dictum puto. nam fortunæ: non id: quod temere dicitur proportione respondet: sed casus ipse. ei vero quod a fortuna fit: id quod a casu. nam & Aristo. dixit tam fortunam quam casum esse causam efficientem. ipsum autem temere nunquam. finem vero id quod a fortuna & a casu dixit non autem casum.

65 REdiguntur autem referunturq;,tum fortuna,tum casus ad genus causæ efficien/
tis ea ratione,quòd naturæ uoluntatiq; applicantur & innectuntur,quarum utra
que inter causas efficientes reponitur. Natura deuolutus est lapis is, qui sua gra/
uitate prætereuntem percussit. Voluntate thesaurum Socrates comperit; quum
fundamenta ædium iaceret. Planè neque inuentio thesauri, neque iactio funda/
mentorum & fossio simpliciter pertinet ad fortunam. Posset enim quis fodere ex industria spe
inueniendi thesauri. Sed quum non ad eam finem fundamenta sunt iacta sed iacienti obuius fa/
ctus est thesaurus,& quodammodo offendit fodientis manum,huiusmodi occursus superuen/
66 tus'ue fortuna proprie nuncupatur. ⁋Quoniam uero casus & fortuna in iis esse demonstran/
tur,quorum uel natura uel uoluntas causæ per accidens sunt,uidetur maxime necessarium, ut
uoluntas & natura priores casu & fortuna sint causæ. Semper enim priora sunt ea, quæ per se
67 sunt,iis quæ per accidens habentur. ⁋Proinde manifestum est eos, qui rerum omnium causam
statuere fortunam, uoluntatem & intellectum, priorem illam necessario concessuros. Quod si
maxime sequitur,ut causam rationem & intellectum uelint,nemo est qui non uideat,quàm ridi
culum sit id quod relinquitur. Nam si intellectus sit causa per accidens hominis, haud intelligo
cuiusnam rei possit esse causa per se efficiens.

68 Ot uero [a] causas haberi, quot enumerauimus, hinc licet accipere. Si interroga-
ti fuerimus, quamobrem unaquæque res sit, aut definitionem ultimam affere-
mus. Atque hoc in mathematicis facimus. Aequales enim propterea lineæ sunt,
quia ab eodem circuli centro proficiscuntur. Quæ uero à centro proficiscuntur,
idcirco sunt æquales, quia circulus plana figura est, quæ una linea undique cir-
69 cunducta ad medium æqualiter uergit. Seruatur idem in reliquis, quæ à geometra definiun-
tur: Aut causam mouentem primam assignabimus. Quamobrem Phocensibus Thebani bel-
lum intulerunt? quia templum spoliauerant: Aut reddimus finem, cuius gratia ea res facta
instituta'ue est. Quamobrem rex Persarum indixit Græciæ bellum? quia Græcis uolebat im-
perare: Aut ad ultimam materiam confugimus. Quamobrem putruit comprehenditq; lectus?
70 quia constabat ex ligno. Physicus itaque quum omnes causas inuestigare debeat, necesse est ip-
sum quamobrem (ita enim appellatur à physicis) assignare sciat & reddere. Nam homo morie-
tur, aut quia est animal rationale mortale, aut quia efficiens illius anima migrat à corpore, aut
quia ex materia tali existit, quæ sit obnoxia corruptioni, aut quia illi est melius mori. Tres au-
tem causæ in una plerunque cernuntur, formam, finis, efficiens. Natura enim forma est, & fi-
nis, & efficiens rerum natura constantium, quemadmodum anima est animalis: sed & homi-
71 nem gignit homo, qui specie planè idem est cum homine genito. Similiter omnia quæ mota ip-
sa immediate, id est, citra medium mouent, obiter sibi propinqua eiusdem generis ac formæ
72 sunt, cum iis quæ producuntur. Loquor autem de naturalibus rebus. ¶ Planè generationis
causæ hunc in modum perquiruntur, ut sciatur quid post quicque fiat. Gratia enim formæ
mouetur natura ante illam, & quum perfectum absolutumq; est, cessat ab eo motu, qui rem
quæ fiebat, creabaturq;, antecessit. Item, ut sciatur quale sit, id quod perpessum & alteratum
est. Hoc autem est materia. Item, ut sciatur, quid nam fuerit mouens & efficiens causa: atque
hic non quælibet satisfacit, neque quælibet est quærenda, sed proxima & ab alio identidem
mota. Nam si sit immobilis aliqua, quæ tamen sit principium motus, non physicus amplius,
sed philosophus primus finiendæ illius negocium suscipiet atque munus. Quamobrem circa
tria subiecta ratio uniuersa philosophandi uersatur. Nam aut circa ea quæ mouentur & cor-
rumpuntur: aut ea quæ quamuis moueantur, non item corrumpuntur: aut circa ea, quæ
73 neque moueri possunt, neque corrumpi. ¶ Duplex enim principium est naturaliter mouens.
Sed alterum tantum naturale est, alterum non est: quum non habeat intra se neque motus
principium, neque naturam. Hoc autem est causa rerum mouens immobilis ipsa, & rerum
74 prima omnium. ¶ Vt igitur antedictum est, adhibendæ producendæq; sunt omnes causæ
physico: atque hoc sæpius exulcerari retractariq;, tum memoriæ, tum exercitationis gratia
conueniant. Idcirco factum est quippiam, quia illud huius efficiens erat. ac imperpetuis qui-
dem hoc simpliciter & necessario fit. Secundum enim omnino regitur atque pendet à primo.
In generatis non necessario, sed plurimum euenit. Deinde si hoc fieri generariq; debuit, neces-
se fuit materiam hanc prius habitam fuisse, quemadmodum syllogismi conclusio existere non
potest, nisi prius sumpta & propositiones habitæ fuerint. Est & id quod nos suprà nominari
diximus quid sit rem esse, & definitio, & ratio essentiæ cognoscenda (quæ nonnunquam, ut
dixi, idem est) & finis, ubi uidelicet ea consideratio adhibetur, ut uideatur optimum ita rem
esse uti est. Verbi causa: homini melius esse huiusmodi formam habere, quàm alia quamuis.
Porrò quid melius & locupletius sit, non simpliciter absolute'ue accipiendum est, sed pro mo-
do rerum, & pro sua cuiusque natura. Non enim omnium rerum finis est optimus (alioquin
finis unius esset omnium rerum fingendus) sed id rei melius esse dicendum est, quod maxime
sit suæ cuiusque naturæ idoneum congruumq;. Quum igitur talis est finitio rei atque ratio,
ut statim appareat melius ac potius esse, ut hoc modo illa sit, quam quouis alio, tunc finis &
forma concurrunt coniunguntur q;: quod in rebus naturalibus passim animaduertere est,
Quum uero non statim apparet, tunc forma est sola & seorsum à fine, quod in [b] mathematicis
cernitur. Non enim quemadmodum ex hominis, equi, plantarum finitione ostenditur statim
quid sit in speciebus illis, optimum præstantissimumq; ostenditur. Item in mathematicis. Quis
enim obsecro, non rideatur, si pergat probare melius circulo esse ut lineæ à centro profectæ sint
pares, aut quadrato, ut illæ quæ quadratum obambulant.

ᵃ In mathem. (ait hæc Alexan.) quod est huius gratia aliud non est quam forma. ea enim in ipsis est finalis atque vltima causa : eoque fit vt in eis vltimum sit forma & diffinitio : in mathematicis igitur negat reperiri finalem causam. Simpli. tamen contendit mathema. fine non carere is autem est vt transducatur anima a sensilibus ad intelligibilia. finem tamen hunc mathematicus qua mathema. est : non cognoscit : & ea propter ipsum q: amobrem ad diffinitionem vltimam reducit. ᵇ In his Themist. Alexan. imitatus est. Simpli. autem defendere volens mathematica non carere fine sic ait. siquis circuli diffinitionem : aut quadrati eo modo acceperit. quo hominis diffinitionem non secundum formam : sed secundum vim ipsam inueniet formam eiusmodi diffinitioni eque propriam ac in diffinitione hominem erectum esse, quasi dicat, diffinitio circuli considerata secundum eam vim secundum quam potest facere vt circulus sit. habet etiam finis rationem & melioris. melius enim est triangulo vt lineæ ducte a centro sint equales quam alio modo: sicuti melius homini est: vt recto sit corpore: non autem absolute secundum formam.

75 SEd quoniam illud sæpe à nobis postulatum usurpatumq; est naturam agere gra-
tia alicuius, uidetur ad institutionis nostræ diligentiam pertinere aliquando, id ra-
tione confirmationeq; aliqua uindicare controuersia. Inest enim in eo sumptio nō
nulla dissensio. Sed & illud quoq; ostendendum est, quemadmodum naturalibus
rebus sit coniuncta necessitas. Nam omnes ferè qui de natura scripserunt, causas
omnes in necessitatem & materiam contulere. Idem autem significari & necessitatis & materiæ
nomine uolebant. Postquàm inquiunt, calidum, frigidum, & quod quisq; principium materiale
statuerit, tale est aut tale, necesse est hoc, quod ex illis principiis materialibus oritur, ita prorsus
esse cōstitutum ut est. Eos ᵃ uero qui causas efficientes quoquo modo attigerunt, Anaxagoram
& Empedoclem, & siqui alii è ueteribus erant, ualere sinunt cum suis inuentis. ¶ Putant autem
76 nonnulli naturam, neque facere quicquàm gratia alicuius, neq; ut melius & locupletius sit, sed
quemadmodum Iupiter pluit, non ut triticum huius crescat quod est in agro, illius dissipetur
quod in area est, sed ex materiæ necessitate (uaporem enim subeuntem ui solis, refrigerari & con-
gelascere oportere, atq; in aquam uerti, uersum denuo in terram imbrem decidere atque deferri:
quo delato, forte fortuna euenire, ut huius adoleat messis atque luxuriet, illius intereat, deturq;
pessum) Ita nihil uetare, ut animalium quoq; mēbra ex necessitate talia sint, quia ex tali materia.
Sed quādo ita accidit, ut & dispositæ ordine quodam partes, & uicissim cōmissę innexęq; uidean-
tur, ita ut ad functionē omnis officii, suam quęq; opem & operā conferant, nō secus ac si alicuius
finis gratia factæ, aut aliqua ratione institutæ fuissent: aiunt id non prouidentia ulla naturæ, neq;
ratione melioris notę, sed casu factum confluentibus temere causis, atq; ita cadentibus partibus.
Neq; solum casu fieri hæc omnia, sed etiam casu conseruari, atq; hoc in dentibus perspici, quorū
priores acutos animalibus iunctos fuisse, maxillares contrà latiores datos, nō ad eum finē, ut alte-
ri secent, alteri molant, sed ex necessitate mera & absoluta materiæ : accidere uero ut huiusmodi
positus, & collocatio dentium ad dirimendum & subigendū cibū accōmodatum sit: quòd siqua
sunt aut eueniunt, quæ ad nullum opus usumue apte disposita esse uideantur, interire illa atq;
dissolui, quales sunt Empedoclis bouigenæ priora uiri. Hæc ferè illa sunt, quę dici ab iis cōsueue
runt, cæterū multum errant à ueritate. Quamobrem? Quoniam naturæ opera aut eundem sem
77 per tenorem & cursum seruant, aut plurimū (homo enim ex homine, & equus ex equo fit.) Den
tes quoq; eandē uim semper obtinent, & eundē usum præbent. Contrà quæ fiunt à fortuna, do-
cuimus suprà raro fieri oportere. Tunc enim casu pluit, quū sub emersum canis pluit: & calores
quū hyeme sentiuntur, casu dicuntur accidere. Si igitur in natura plurima sunt certa & definita,
in fortuna plurima sunt incerta & indefinita, restat ut naturæ opera casu aut fortuna euenire nō
possint, ratione aliqua & gratia alicuius possint. Sanè naturę opera sunt plantæ, animalia, atq; ha-
rū partes, quorū nihil est frustra, nihil temere, nihil mācū, nihil superuacaneū. Pluit autē Iupiter:
fateor. Nō ut triticum meum increscat. Quis hoc negat? Cæterū nō sequitur, si mei tritici causa
nō pluerit, nullius rei gratia pluisse. Videtur enim ob quandam aliam causam pluisse, quā siqui
cupiunt scire, adeant eos libros, in quibus de mūdo disputatur, alioquin eius rei quæ natura fit,
occasionem agricola cōmoditatemq; arripit. (Serit enim eo tempore, quo pluuiæ expectantur.)

78 ¶ Iam quarum rerum finis est aliquis (qui quum tendat contione motus, ibidem fine apprehen
so consistit) quæcunq; ante finem illum fiunt, finis gratia uidentur esse facta. In operibus autem
naturæ uideri potest id apertissime, continue siquidem mouentur res, & sine interuallo eatenus
tendit pergitq;, quoad dum uniuersum finem indispicatur, & prendat. Nam & herba, & stipula,
& spica, & gluma, cæteræq; id genus multiiuges formæ, quę antequam maturescerent triticum,
subinde alteræ post alteras creabantur, uidentur adeò omnes ad triticũ proculdubio intendisse.
Id simulatq; consecutæ sunt, quies quędam & ueluti status innascitur, ut manifestum sit ea om-
nia tritici gratia præcessisse. Neq; accidunt itaq;, neq; autem casu fiunt quæ ante finem fiunt, sed
illius gratia fiunt præmittunturq; à natura. Nam si natura domum ædificasset, nõ aliter opinor
ædificasset, quàm eo pacto quo potest ornatissime & aptissime exædificari. Potest autem apertissi
me exædificari, si ea quæ finem antecedunt, finis gratia facta esse uideantur. Lapides enim prius
cogendi, & intritum habendum, lateres quoq; fingendi ducendiq; sunt, & ligna cædenda, tegulę
comparandæ, demum omnia ea inuicem coaptanda componendaq; integumenti tutelęq; gratia
aduersus noxia infestaq; corporis, qui iam finis est domus. Contrà, si ars animal fecisset, nõ aliter
quàm natura fecisset: Fecisset autem ars finis gratia, ea quæ ante finem fuissent. Eundem igitur
79 in modum & natura. ¶ Prorsus perficere solet ars aliquando ea, quæ natura non potest absolue-
re. Sunt enim quædam, in quibus non natura, sed ars inuenit extremum. Nam ad parandam sa-
nitatem, & uires recolligendas medicamenta præbentur tunc, quum natura nõ sufficit: aliquan-
do nõ perficit, sed imitatur naturam ars, ut pingendo fingendoq; uarias rerum naturalium, ani-
malium & plantarum effigies. In utrisq; autem ea quæ finem antecedunt, æque referuntur ad fi-
80 nem. ¶ Planè est id in animalibus manifestissimum, ut uideri possit naturam agere non temere,
sed gratia alicuius. Formicæ & araneæ, quamuis neq; arte ulla, neq; consilio agant, faciunt tamen
ea, quę faciunt alicuius gratia. Eodem modo hirundines quum nidulantur, quum paleis & stra-
mento lutum minutissime artificiosissimeq; connectunt, & formam capacissimam, & aduersus
iniurias munitissimam & inoffensissimam constituunt. Et apes dignissimæ admiratione, quæ
positum & textum illum sexangularem concameratumq; operosissime scitissimeq; constituunt.
Sed & alcyonum nidi in aquis tutissimi ab aquis, maximam non solum admirationem habent,
sed etiam significationem solertis & ingeniosæ naturæ. Possemus innumerabilia alia ad hanc cõ-
firmationem afferre, si nunc de ingeniis auitii & animalium cæterorũ cõmentaremur. Sed quid
de animalibus loquor, quando & in plantis quoq;, atq; iis quæ uiuiscunt in terra, natura finem
ostendit: etenim folia fructibus præsidii gratia, & radices alimoniæ adiunctas esse quis non ui-
det? Alioquin quur in diuersum ordo non constet, radices supra spectentur ramorum loco, ra-
mi terra cõdantur radicum uice? Quur fructuum semina alia ligno intecta, alia corticibus septa
atq; libro, tanquam munimentis quibusdam & tunicis uestiuntur? Nisi ut prouideretur, ne ge-
neratio, quæ rerum uicissitudine conseruatur, seminibus amissis dissipatisq; deficeret. Quare ex
81 iis quæ dicta sunt, cuiuis clare dilucet naturam agere gratia alicuius. ¶ Duplex autem est natu-
ra, materia atq; forma, forma uero etiam finis est. Est enim materia gratia formę, quia species: for
ma & ratio potior quàm materia, & præstantior causa est, quam ueteres contra formę materiam
prætulerunt celebraueruntq;, suprà quàm fas erat, utpote qui & cognoscerent solam, & ad re-
rum generationem solam adiungerent adhiberentq;.

*Græcorum verborum hoc in loco hæc est fidelis interpretatio: nam qui causę efficientis me-
minerunt: eam quoquo modo attingentes, valere sinunt. vt Empedocles, & Anaxagoras, &
si qui alij ex veteribus.*

82 Dicere posset aliquis, si natura agit fine constituto, cur non semper consequitur fi-
nem? Cur item non semper ars finem indipiscitur suum? nam potio plerunq; no-
cet ei, qui propter imbecillitatem uim medicamenti ferre non possit. Cur fulcrum
lecticæ maiore aliquo pondere frangitur? Data tamen est potio ut prosit, & fulcrũ
lecticæ additum ad sustinendum fulciendumq;. Quapropter aut finibus priuan-
dæ & eximendę sunt artes, aut natura donanda. Vtraq; enim id quo pergunt, assequi plurimum
consueuit, & tunc manifesti sunt fines: raro frustrari, & tunc quoq; deprehendere, nihilominus
licet conatum quendam illarum ad bonum, quò tendebant, inuitasq; à suis finibus ob materiæ
inopiam, aut redundantiam aliquam cõcidisse. Nam etiam tunc quum frustrantur falluntursq;

non longe absunt, aut discedunt à fine. Neq; id quod euenit diuersum admodum aut alienum
multum ab eo est, quod proposuerant. Nunquam enim ita fraudatur ordo institutioq; naturę,
ut ex uiro gignatur aut prodeat platanus, sed uir maxime: aut si nō uir, utiq; mulier: aut si neq;
mulier, saltem animal: aut si neq; animal demum, saltem caro. Item ficus aut ficum gignit aut ca-
83 prificum, non quercum, alnum' ue: & olea oleam aut oleastrum, non fraxinum fagum' ue. ¶ Ta-
lia sunt ea quæ Empedocles inter animalia numerabat: Bouigenas priora uiro: nam frutices uiti
genas priora olea, si nunquam est ausus uel fingere, neq; alia huiusmodi portenta de plantis, quū
tamen aliquanto magis liceret monstrosos illos partus inter plantas, quàm inter animalia collo-
care (minus enim in plantis fines apparent.) Sed ociosi hominis est persequi huiusmodi delira-
menta, aut putare aliquo numero esse philosophum tam prodigiosæ scientiæ. Existimandum ta
men est adeò si ex prima illa constitutione molitioneq; rerum prosatum esset bouigenum (illud
pecus quod priore parte seorsus hominem, posteriore seorsus bouem referret) eadem oblæsione
factum fuisse, quo monstra quoq; naturæ, rudimentaq; cætera, aut ex seminis imbecillitate, aut
ex alicuius principii dissolutione corruptioneq;, non quòd dimidiatis animalibus dimidiata ani
malia subinde coagmentata ferruminataq; fuerint. Nam quod ille appellare solet totigenum per
fectum & absolutum semen, id quod iam consistere & conseruari potest, non fuit statim atque
initio factum, id est illico, nulla re alia præcedente, sed ex semine certo, atq; materia in quauis for-
84 mæ pollens esset & præpotens. ¶ Præterea qui finem eripiunt adimuntq; naturæ, cur ipsum na-
turæ uocabulum relinquunt? Nam qui natura factum iunctum' ue aliquid dicit, negat autem
id gratia alicuius esse iunctum, frustra nominis naturæ mentionem habet. Sunt enim res natu-
ræ, quęcunq; ab aliquo motæ principio, non omni quemlibet finem ex principio quolibet, quod
est fortuitarum, sed ordine quodam in finem peculiarem ac suum proficiscuntur. Atq; in iis ex
certis singulisq; principiis proueniunt certi & singuli fines atq; exitus constituti, qui non raro &
fortuiti, sed plurimum tales tenentur usitanturq;, quales natura præscripsit. Cur ergo quę sunt
85 à fortuna, fieri fortuito arbitrantur? ¶ Neq; enim recte possumus fortunam cum natura coniun
86 gere, nisi communione sola uocabula committantur. Nam significata mehercule sunt remotissi-
ma: neque iccirco recipienda est naturæ prouidentia, quòd illam oculis consultantem deliberan-
temq; intueri non possis, quemadmodum potes eos qui de rebus dubiis in cōmune deliberant.
Nam hoc quidem modo plurimis artibus eripi fines possent, quum neque faber in consultatio-
nem referat utrum sit prius secandum quàm poliendum: neq; literator quo pacto scribendum
sit a uel b, neq; quotiens uerbum hoc cleon scripturus sit. Totiens eius uerbi literas cogitatione
conquirit, ita ut hæreat quod elementum primo, quod secundo loco ponendum. Similiter neq;
ædificator iacienda ne sint prius fundamenta, quàm integenda domus, aut constituendi parietes
dubitat. Eodem modo neq; textor, neq; lapidicida. Præfinita enim & certa quædam ratio habe-
tur obeundi hęc, atq; ordo quidam est in opere condendo faciundoq; præstitutus, qui rectà nos
quasi aliud agentes, ad propositum finem, & ad ea quæ conueniant obiter ferrat. Proinde omnis
opifex uiam certam & ordinatam, quam nullo labore ingrediatur, habet: nec cogitatio exigitur,
sed quasi offerunt singula sese, & sponte quandā sequuntur. Similiter agit & natura, quippe quę
sit exemplar artis. Distant autem in eo, quòd ars extra opus est, natura intra. Quòd si intra lignū
fabrica esset, lectumq; non alio modo fabricaretur, quàm eo quo cum est ars extrinsecus, manife-
stum est si nunc quum est extrinsecus, gratia alicuius facit, etiam tunc gratia alicuius fuisse factu
ram, quum intrinsecus ageret ut natura. Videtur autem maxime tunc ars simillima esse naturę;
quum medicus quis ipse se recurat. Differentia uero superius planè demonstrata est. Ex iis po-
test persuasum esse naturam agere propter finem.
87 POst hæc discutiendum uidetur quomodo sit in rebus id, quod quidam necessita-
tem appellant: & utrum ea quæ natura fiunt, ita fiant ex necessitate, ut ex pręceden
tibus causis constitutisq; principiis oriantur, an ita ut physici putauerunt, qui ex
motibus materiæ necessario euenire omnia arbitrati sunt. Atq; est quidem necessi-
tas quædam in rebus naturalibus constituenda recipiendaq;, non tamen eo modo
quo illi constituunt, qui deridicule admodum naturę functiones & opera necessitate astringunt
& illigant. Aiunt enim tellurem in immò sedisse necessario, quoniam grauis esset, sublimatū coe-
lum, & occupasse summa, quia leue: rati falso naturales materię motus necessitate inuariabili cō-
tineri ac regi: quemadmodum si quis parietem putaret necessitate ita constructum, ut est. quia

quum grauia deorsum ruant deuergantq; pondere, leuia sursum uersum nitantur & euolent,
crederet lapides magnos & saxa ingentia ob grauitatem inferiore loco stetisse, lateres atque ligna
ob leuitatem in fastigium cõmigrasse. Quod dicere non stupidi modo atq; attoniti hominis est,
88 sed qui nullam domum exædificari unquam uiderit. ¶ Non enim lapides ipsi sponte sua, neq; la-
teres, neq; ligna in suos delata quæque locos constituunt, & architectantur domum, sed talis aut
talis compositura, aut forma, aut ars maxime principes sunt ædibus fabricandis. Nõ quòd absq;
illis fieri domus possit, sed quòd materialia illa, quum sint sua sponte, non possunt domum con-
ficere: Ars & compositura potest. At materia quidem (ut dictum est) ex eo genere causarum ha-
betur, quæ sunt per se: sed minus propria quàm sit forma. Ideo fit ut motum materiæ forma ne-
cessario non sequatur, quin potius ad formam materia accommodanda regendaq; sit. Non enim
propterea scalpellum, seram, & aratrum esse necessarium est, quia ferrum sit: sed contra potius,
quia scalpello & aratro opus est nobis ad functiones uitæ, ideo quęritur & eligitur ferrum. Item
tolluntur, & constituuntur ædes, non propterea quòd parati sint lapides (quanquam lapidibus
opus est ad substructionem) sed propterea ut condamus aliquid, aut ut ab iniuria uindicemus,
atq; hoc maxime ratio fuerat ædificandæ domus. Par consideratio in cæteris, quę gratia alicuius
fiunt. Tunica propterea facta est, ut tutela sit ab iis, quæ de foris ueniant. Verum hoc fieri sine pá-
no nequit. Oportet itaq; præstinari pannum & subiici. Item calcei propterea facti sunt, ne pedes
ambulando detusi conterantur ob lapides, uerum ii fieri sine pellibus & corio non possunt. Pri-
mũ ergo pellium cura est habenda. Planè si simulatq; adesset pannus, necessario emergeret etiam
atq; existeret uestis: & simulatq; præsto essent pelles uestigio calcei nascerentur, necessarium est
ut formæ materias sequerentur. At non est ita, immo contra est: propter uestem enim adhiben-
dus & coëmendus est pannus, & propter seram subiiciendum est ferrum, & propter murum cõ-
parandi sunt lapides: non tamen ita, ut statim cõparato ferro & lapidibus apportatis, necessarium
sit aut parietem, aut seram existere. Habet itaq; materia necessitatem non per se, sed per formam
& speciem. Nam materiam nulla sequitur forma necessario. Necessarium contrà est materiam es-
se formæ subiectam, & tanquam dicto audientem. Quamobrem ea quæ antecesserunt præcurr-
reruntq; necessarius non sequitur finis, sed posito constitutoq; fine, indicitur necessitas materiæ
præcedenti. Non ergo finis aut effectus necessario prouenit, sed propter finem necessitas omnis
emergit. Est enim materia propter finem, & subiectum propter formam, materia uero atq; subie-
ctum causa ex necessitate est. Qui igitur solam causam posuere materiam, & ex naturalibus mate-
riæ motibus sequi necessarios, & præfinitos effectus, ii proculdubio arbitrantur simpliciter om-
nia lege quadã immutabili obstricta, & ineuitabiliter & necessario fieri. Nos uero aliam causamq;
& quidem magis propriam & præstantiorem ostendimus, formam uidelicet, cuius gratia mate-
riam tum comparari, tum duci atq; fingi monstrauimus, non contrà illius gratia formam habe-
ri: sed neq; causam omnino posse materiam constitui, neq; simpliciter absoluteq; necessariam cau-
sam, sed duntaxat subiectione adiunctioneq;: aut si ita malis ex posito id quod pro more nostro
sæpius supra docuimus, id est simulatq; posueris constitueris q; formam, hunc in modum aut il-
89 lum se habere, ex templo materiæ necessitatem affingis. ¶ Cæterum huiusmodi necessitatem, hoc
est necessitatem ex adiunctione uel posito habent quodámodo etiam alię disciplinę. Positis namq;
propositionibus necessario sequuntur conclusiones, non item econtrario conclusionibus posi-
tis, eædem propositiones habentur. Potest enim eadem res pluribus rebus addici comprõbariq;:
nam si quinq; & quinq; ponantur, necessario sequitur decem esse: contrà si decem ponantur, nõ
continuo quinq; & quinque reperies. (poterant enim esse septem & tria, aut sex & quatuor.) Ex
quo fit, ut ea quibus positis sequuntur conclusiones, ipsa conclusionibus positis non semper se-
qui possint. Quòd si conclusio non sit necessaria, neque propositiones utiquè necessarię fuerint.
Num igitur hæc eandem necessitatem habent, quam & res naturales? Nequaquam, sed ordo in
contrarium agitur. Hic si propositiones fuerint, erit & conclusio, hoc est si prima fuerint, erunt
& postrema. In rebus naturalibus, si postrema fuerint, erunt & prima: & si fuerit forma, erit &
materia. Hoc discrimen, cætero sunt similia. Nam formæ opus erat materia, non tamen propte-
rea necessario forma materiam sequitur. Ita in syllogismis, conclusioni necessariæ propositiones
90 sunt, non tamen necessario existunt propositiones conclusionibus positis. Ordo itaq; cõmeat, &
In operarijs artibus duo sunt principia. in diuersum constat, quanquam non prorsus. ¶ Proinde scire oportet in operariis artibus, quo-
rum officia tum in usu, tũ in ratione consistunt, duo esse principia prospectandi cõtemplandiq;.

unum cognitionem & finem, alterum agendi administrandiq;. exempli gratia: In domo ædificandi forma domus & ratio spectandi principium est, fundamentum administrandi. Vbi uero nulla est administratio, gestio, actio, consequens est, ut unum illud principium administrandi tollatur, alterum relinquatur. Quod cernitur in propositionibus syllogismi. Quamobrem quum in syllogismo sua principia reperiantur, in artibus item principium suum sit forma, necesse est ut in utroque sit simile, id quod affertur ut consequens. Ex principiis enim necessaria sequi debet conclusio. Quia quemadmodum in administratiuis & operariis artibus necessarium est ipsa materia, ita in spectatiuis contemplatiuisq; necessarium est ipsa conclusio. Iam conspicuum est tum id, quatenus habeat materia necessitatem, tum id quatenus materiæ alterationes, & motus neces

91 sarii esse uideantur, quia sine materia forma fieri nulla scilicet potest. ☞ Ac causa quidem utraq; à physico est consideranda, quanquã acrius & diligentius forma, ut pote cuius merito reliqua progignantur. Est enim causa materiæ id, cuius merito fiunt & proueniunt omnia. Diximus autem in naturalibus rebus idem esse formam & finem. Est enim forma principium definitionis & rationis, & eius quod sub hoc uocabulo. Quid sit rem esse, significamus. Nam & in artificiosis, ut ædibus & quibusuis aliis generis eiusdem si domus talis est futura, necesse est talem adesse materiam, item uti talia aut talia prius fiant atq; existant. Et si talis sanitas est prouentura, necesse est talia prius facta atque existere. Eodem agitur modo in rebus quoq; natura gignendis, homine, cane, boue. Cæterum in arte factis plerunq; non est idem finis & forma.* Nam domus quæ è tali materia existit, facta talis est defensionis & custodiæ gratia: in naturalibus semper idem est finis & forma. Quamobrem siue ea spectes quæ fiunt à natura, siue ea quæ affinguntur arte, intelliges physicum in cõmentationibus & speculationibus suis materiam & eius necessitatem cõprehensam habere. Ei nanq; qui secandi opus ita finiat: Sectio est lignorum diuisio, statim sese ferri usus ostendet, ita ut materia ea si non actu, saltem ratiocinatione aliqua facillime possit intelligi. Plerunque etiam actu ipso cognoscitur, ut quum ita definias: Iracundia est accensio feruorq; sanguinis circa cor gratia ulciscendi doloris. Quo fit ut physicus ex forma quidem definitiones ducat ac regat, sed materiam nihilominus cõmunionem habeat. Est enim huiusmodi forma omnis naturalis, ut semper cum materia & subiecto aliquo intelligatur.

** In latinis codicibus quædam verba desiderantur: quæ in græcis habentur hæc: scilicet ἐνὶ πολλῶν δὲ ἐμφαίνεται ἐν τῷ λόγῳ καὶ τὸ οὗ ἕνεκον, hæc est in plerisque tamen in eorum diffinitione: quod est huius gratia apparet. sequitur deinde, nam domus &c.*

FINIS LIBRI SECVNDI.

THEMISTII PHYSICES,

LIBER TERTIVS, HERMOLAO BARBARO INTERPRETE.

QVONIAM Definiendo naturam superiore libro, diximus naturam esse uim cientem naturales* transmutationes & motus, ignorare non oportet quid sit motus: nam qui motum ignorat, necesse est naturam quoq; ipsam ignoret. Planè quemadmodum de motu agendum nobis est, iccirco quia motus comprehenditur in definitione naturæ: ita siquid in definitione motus obiter collocabitur, de illo quoq; subinde disputandũ erit. Porrò in definitione motus statim continuitatis mentio habetur, in qua deinceps continetur infinitas. Nam quum motus ex earum rerũ numero habeatur, quæ uidentur esse continuæ. Continuum autem definiendo est quando utimur infinito. (Dicimus enim continuum id esse, quod secari in infinitum potest, ut planè

Primũ expõit infin. p se & im mediate: ut in/ ... & Themi.

detur intelligi continuę quantitati primum inesse infinitudinem, non discretæ, quum huius perficiat, illius non perficiat definitionem) merito is qui est de infinito tractatus, consequitur eum qui est de motu. Sed & is quoque qui de loco est, & qui de inani promendus subiciendusq; est. Nam locus & tempus necessario quæruntur in motu. Ipsum quoq; inane nonnulli sunt, qui necessarium ad eandem rem putarint: quo fit ut saltem hoc ipsum in discussionem uocari æstimariq; æquum sit, recte illi an perperam senserint. Præterea motus, locus, & tempus naturalibus corporibus uidentur esse communia. Communia autem initio operis diximus antequam particularia, esse tradenda. Ratio igitur est ut de huiusmodi accidentibus priusquam de corpore ullo naturali agatur.

[a] *Themi. imitatus Aristo. motum hoc in loco & transmutationem apposuit: cuius rei Simpl. duplicem affert rationem: vel enim ob id quia nondum ostensum est quomodo inuicem hæc differant. vel proprie his nominibus vsus est: eo scilicet modo quo inferius declarabit: mutatio enim in substantia transmutatio proprie quidem est: non autem motus. in qualitate vero quantitate & vbi proprie motus est.*

3 DE motu autem prius ea sumenda sunt, quæ ad cognoscendam eius naturam præcedere, & quasi præcurrere uideantur. Ex [a] entibus habentur quędam tantũ actu, qualia sunt prima illa summaq; motus & materiæ prorsus immunia, quæ nec alterascere, nec fieri possunt diuersa quàm sunt, sed semper eodem modo & sui paria, & sui similia inueniuntur generis, planè sui naturæq; tenacissima. Quædam cum actu potentiam iunctã ferunt, qualia sunt ea quæ ex materia existunt & forma. Actu sunt, quia formam intra se tenent: potestate, quia possunt aliam quoq; formam per reciprocationem & successionem induere. Sed æthereum corpus ui suæ naturæ solo actu est, quia nequit de forma & specie sua mutari, particeps tamen ad quendam modũ potentiæ est, quatenus in loco mouetur, quia uidelicet ubiq; simul esse non possit. In totum, quæcunq; sunt actu aut substantiæ sunt aut quantitates, aut generum reliquorum aliquæ species. Hactenus postulo, uel sine ratione concedatur hoc mihi, esse aliqua posse, quæ uno cum actu innexam etiam potestatem gerant. Illud [b] quoq; maxime uelim admittatur recipiaturq;, quod tamẽ erit nihilominus priore postulato conspicuum, hoc est, ad ea, quæ in genere ad aliquid reponuntur, non solum pertinere defectum, excessum, æqualitate maius & minus, sed & plerasque alias haberi superesseq; species, quæ ad idem genus relationis possit referri, similitudinem, æqualitatem, & reliqua. Ea quoque quæ agendi & patiendi potentiam obtinent, hoc est actiua & passiua, in eodem esse genere collocãda: quippe quæ uicissim referri respondereq; apertissime uideantur. Illo modo & id quod mouere potest ad id quod moueri, & è contrario mobile ad motiuum referatur necesse est. Sit itaq; con-
4 cessum hoc nobis, motiuũ & mobile mutuam habere relationem. ¶ Tertium quod postulamus, est, motum in mouente ac moto esse, non seorsum consistere citra subiectum: quod si est ita, manifestum erit totidem habere motus oportere. quot sunt res quę moueantur & transmutentur. Mouentur autem res aut quæ de substantia sint, aut quę de quantitate, aut quę de qualitate, aut quæ postremo de loco. Erit igitur multifarius & multiformis motus, non uti genus, sed uti cõmunis quædam uox ad multos significatus. Si enim genus ullum haberetur illis principiis quatuor, in quibus cernitur & cõstituitur motus, utiq; necessario illi generi motus primum inesse, ita ut non multiplex amplius nomen motus futurum sit, sed quemadmodum genus illud cõmune quatuor generibus fuerit motus. Item qui in eo genere collocatus esse, fuisset genus mo- 1
tuum quatuor, qui ad quatuor illa primordia pertinerent. Sunt ergo motus totidem, quot res quæ mouentur: & quia illorum generum diuersæ definitiones sunt, diuersæ erunt definitiones & motuum. Proinde tametsi unam motus definitionem allaturi simus, scire tamẽ oportet illum ex earum genere orationem futuram, quæ significatum multiplicem amplectantur. Scitum est enim prout quæq; res fuerit simplex, multiplex'ue, definitionem quoq; illius eodem iure censendam. Detur igitur & hoc cum iis, quæ concessa sunt prius, motus appellationem esse multipli-
5 cem. ¶ Quartum postulatum est, ut in quaq; re cui motum inesse diximus, bifariam aliquid esse dici'ue concedatur, aut ut prius, aut ut melius. In substantia priuationem & formam, in quantitate absolutum & cessans, in qualitate candidum nigricans, aut ex contrariorum numero quælubet, in loco supernum infernum. Ita quum motus nullus extra quatuor genera habeatur, re- 2

dic in generibus quatuor, sed duplex in singulis constituitur. Qui uero ista habeant, sequentibus ostenderimus.

[a] Aristo. hoc pacto explicat præsentem locum. eorum quæ sunt alia quidem actu tantum: alia vero potentia atque actu hæc quidem hoc aliquid: hoc vero tantum &c. græci expositores dupliciter legunt hæc verba Alexan. quem Them. imitatur dixit Aristo. diuidere ea quæ solo actu constant vt substantiæ separatæ sunt ex vna parte ab his quæ simul potentia constant & actu ex altera: vt composita sunt ex materia & forma & Simpli. hanc expositionem confirmans. ait nihil esse quod hanc diuisionem subterfugere possit. nam & si ratio diuisionis perfecte videatur expostulare vt ens diuidatur in ens actu tantum: & id quod tantum potentia est & in id quod vel actu est atque potentia. Aristo. attamen ad id respexit quod subsistere potest. & cum id quod tantummodo potentia est subsistere minime possit. ideo illius partis non meminit. volunt deinde quod id quod actu est simul atque potentia. in decem diuidatur prædicamenta vnde post ea verba potentia atque actu pungunt. Porph. autem quem latini videntur sequi. ait ens hæc in actum & potentiam diuidi actum deinde in decem prædicamenta. vnde post illud. alia vero potentia punctum apponit. illud vero atq; actu ad sequentia refert. *[b] Quamuis multe sint species in genere ad aliquid due tamen potissimum deseruiunt his quæ de motu sunt declaranda scilicet defectus & excessus: motiuum & mobile. nam Plat. vt testis est Simp. motum ad excessum & defectum referrebat: quam opi. inferius improbabit Aristo. qui ad motiuum & mobile reduxit: & ob id forsitan alijs relictis harum tantummodo meminit.*

6. HVnc quid sit motus aperiendum. In eo utemur earũ rerum opportunitate, quas nobis paulò ante parauimus, corrogauimusq;. Igitur supra nobis concessum est in unoquoq; prædicamento species haberi, quę participes, tum actus, tum potestatis erant. Quare [a] ausim dicere motum uideri actum gestionemq; rei mobilis, quatenus mobilis est. Sed cur addidimus quatenus mobilis. Nimirũ idcirco, ut actus ille fieri uideretur, remanente etiamnum seruataq; potestate ea, cuius is esset actus. Duplex enim in unaquaq; re actus est: nam æris, quòd statua potestate est, alter actus est, quando in statuam obiter mutatur, alter quãdo iam in statuam est mutatum atq; formatum. Posterior hic qui post perfectam mutationem inest in ære, nullam amplius seruat potestatem ad statuam. Iam enim est statua, potestatemq; in eo respectu omnem amisit sumptitauitq;. Proinde actus is nõ est perfectio potestatis, quia corrupit & impulit potestatem, sed est perfectio rei, cui potentia inerat. Priorem uero actum qui in ipsa mutatione adiungebatur æri, quia potestatem adhuc retinebat & agnoscebat, possumus motum & potestatis perfectioné uocare. Omnis enim perfectio seruat id quod perficit, donecq; potentia illa seruatur, seruatur & motus: contrà cessante & deficiente potentia, motus quoq; cessat & deficit. Deficit autem potestas omnis proprie, simulatq; species adest & forma. Planè in singulis quibusq; generibus singuli diuersiq; habentur modi potentiæ: qualis autẽ potentia est, talis etiam exercetur & motus. Nam eius quod fieri albũ potest, eam quę ex nigro in albũ est uia: & eius quod fieri nigrũ potest, eam quæ ad nigrũ ex albo fit, utranq; alterationé uocamus: eius uero quod augeri & minui potest, motũ, auctioné, minutionemq; appellamus. Nullum enim cõmune nomé utriq; motui additum ut alteratio. Item, eius quod gigni corrumpiq; potest, motũ, tum ortũ & obitũ, tum generationem corruptionemq; dicimus: eius autem quod transferri & migrare de loco ad locũ potest, motũ translationé delationem'ue nominamus. Cæterum in re translatili duplex quanquã uia est (nam res sursum aut deorsum defertur, progreditur aut retrocedit, ad dextrã aut sinistrã demouetur) unum tamen proditum nomen est omnibus illis cõmune, Delatio. Duplex ergo motus singulis generibus accidit. Atq; hoc est unum ex iis quæ supra nobis concessa uoluimus. Postulauimus etiam illud, extra res nullum posse motũ consistere. Hæc itaq; ex superius constitutis definitisq; arbitror esse planissima.

[a] Them. græce definitionem motus protulit hoc pacto. κίνησιν εἶναι τὴν τοῦ κινητοῦ ἐντελέχειαν ᾗ τοιοῦτον. *hoc est motum esse mobilis perfectionem vel vt Herm. alibi est interpretatus*

perfecti habiam quatenus tale est. at Simp. hæc in loco notat Arist. onon ἐντελέχειαν .i. perfecti habiam sed ἐνέργειαν dixisse, hoc est actum vel gestionem. Alex. vero Porphy. quam & Them. mutasse in ea definitione. ἐντελέχειαν, in ἐνέργειαν ac si hæc pro eodem haberentur apud Aristo. Ait tamen Simp. Arist. verbo ἐντελέχεια vti solitum in ipsa tantum rei perfectione: quod si quando eo pro ἐνέργεια vtitur, hoc est pro actu & gestione: non pro quocunq; actu id ponit. sed tantum modo pro perfecto actu: & hoc ea de causa: quia tum res vna quæq; est in sua perfectione cum potest suos secundum naturam actus edere. verum motum cum res quædam imperfecta sit statim ἐνέργειαν hoc est actum & gestionem vtiq; non temere appellauit: non autem perfecti habiam.

7 QVam [a] uero huiusmodi natura sit motus, eo patet exemplo: Aedificatilis res tunc mouetur, quũ actu ipso ædificatur, quumq; adhuc potestatis aliquid seruat. Quũ uero absoluta & consummata ædificatio est, utique neq; mouetur, neq; seruat aliquid potestatis. Si igitur ædificatilis rei actus, tunc quũ adhuc ædificatilis manet, ædificatio nũcupatur: ædificatio autem motus est, nimirum ædificatilis rei actus, in eo quòd ædificatilis erit motus. Eodem modo auctilis rei actum, in eo quòd auctilis, & altilis, & translatilis, in eo quòd translatilis, & cæteros id genus actus gestionesq;, motus esse haberiq; oportebit. Quare [b] alio quoque modo finire motum licebit ita: Motus est primus actus rei, quæ potestate aliquid est. Dixi primus, quia ultimus uidetur esse forma, quam res assecuta, quum primum est quiescit. Primus uero actus est, ea quæ in formam est itio. Atque hic proprie motus is est, quem modo conquirimus. Quoniam autem formam ipsam maxime & simpliciter actũ uocamus, necesse est, ut ea profectio, quæ ad formam dicitur instituta, ad eum quoq; actum instituta dicatur, qui proprius atque præcipuus est. Quo fit, ut ea itio, quia ad actum illum perfectum absolutumq; destinatur & tendit, perfectus actus ipsa esse non possit, sed inchoatus & mancus. In hunc modum motus intelligitur actus esse, nõ quidem consumatus ille atque completus: sed lacessitus & cessans: non tamen ita ut sit per omnia imperfectus, sed ut sit nondum perfectus, persolui tamen qui possit & perfici.

[a] Simp. qui ex Alex. accepisse videtur. ait Arist. syllogismo ostendere motus definitionem recte eo modo traditam cuius syllogismi propositiones euidentes sunt: vtpote quæ solo egeant exemplo ad declarationem: & in idẽ tendunt verba Them. hic si recte consideretur. [b] Them. Alex. vestigia insequens ex exemplo Arist. aliam motus definitionem elicit quam in hunc modum protulit Alexan. motus est rei quę potentia est prima transmutatio vel primus actus. quamuis autem Them. verbum illud transmutatio omisisse videtur: ex sequentibus tamen verbis idem cum Alex. sensisse videtur. exponens enim cur primum actum motum appellauerit. ait verbum verbo reddendo, vltimus nanq; est in ipsam formam μεταβολή hoc est transmutatio in qua quiescit deinde. Simpli. vero contra Alexan. definitionem acerrime inuehitur: & quærit quid per transmutationem velit ipse in ea definitione. nam vel idem quod motus: quod si dixerit motus per motum definiretur. vel quid communius. & veluti genus motus, ob id: quia generatio motus nõ est: cum tamen sit trãsmutatio. at nec hoc est quidem rationi satis consonum: tum quia ĩmanifestum est adhuc & inferius in quinto declarabitur: nunc vero loquimur: ac si generatio motus esset: tum quia motus qui hæc diffinitur is est cuius natura principium est: & ideo & motum & transmutationem amplectitur. Præterea. ait ipse, omnis transmutatio a quopiam est in quodpiam. a quo ergo & in quod ab imperfecto ad perfectum non. ea enim vltima est transmutatio dices, a non moueri ad moueri: tunc ad motum esset motus: ad transmutationem transmutatio: si etiam omnis transmutatio motus est ea ratione qua hic de motu loquimur quomodo fieri potest: vt vltima transmutatio motus nõ sit. hæc Simpli. contra Alexan. quæ quomodo solui possint considera.

8 QVoniam uero nonnullæ sunt res, quæ tũ actu, tum potestate participant (aqua enim & actu calet, & potestate friget, sed neq; simul tamen, neq; ab eodem respectu: aut si ab eodem respectu, aliquando non simul tamen. quia fieri nequit, ut quicquam sit simul

actu

actu & potentia calidũ:aut si simul,non tamen ab uno respectu, sed actu calidũ, potẽtia frigidũ.) Quoniam inquam,nonnullæ res huiusmodi sunt natura, sequitur mouere illas posse, & subinde uicissim moueri,impellere & impelli demum,agere simul & pati. Exempli gratia:Sera & secat & retunditur,cæterum aut non simul, aut non eodem respectu,ut dixi:secat ex forma, retunditur ex materia. Nam ferrum est non forma, quod retunditur, contrà secat forma, non ferrum. Item ignis calefacit simul & frigescit ab ea re, quam calefacit ipse : sed calefacit, quia sit actu calidus, frigescit, quia potentia frigidus. Quicquid enim naturaliter mouet, mouetur ab iis contrà quæ mouet : utique sit actus sit & potentiæ particeps. Sed mouet parte, qua est actu : mouetut parte, qua potentia, hoc est, mouet per formam, pet materiam mouetur. Verumetiam quod dixi non est simpliciter concedendum, moueri omne contrà quod naturaliter mouet, sed duntaxat in iis uerus est sermo,quæ in natura sua utrunque præferunt, potestatem & formam.

9 Quanquam non sum nescius fuisse nonnullos,qui promiscue adeò sentirent moueri obiter cuncta quæ moueant. Sed de hoc in loco uiderimus. Nunc ad pensum redibimus. Quum itaque res fuerit actu altera, altera potestate, actus illius in eo quòd potestatis est, particeps motus erit: neque uero ulla moueri res posset, quæ potestatem solam haberet, quamobrem materia per se non mouetur,quoniam per se nunquam est actu. Oportet igitur actus inesse aliquid, & ita agere,non ad id comparandum,quod tenetur iam habeturq;, sed ad id demum quod nondum habetur:haberi tamẽ potest. Sanè id quod haber. potest,ita uelim accipias. Aes est potestate statua, non tamen actus æris in eo,quod æs,potest motus esse, quia in eo quod æs est quiescit, æs non mouetur. Sed motus in ære nascitur in eo, quod potest in alterum quippiam uerti affirmariq;.

10 Potest autem in statuam uerti:huius igitur actio motus erit. Nihil enim uetat quin æs qua æs quiescat, qua potestate statua est moueatur, quia non est omnino idem esse actu æs, & statuam potestate. Alioquin eodem modo definirentur:quod apertissime falsum est. Quamuis enim à subiecto unum sint diuersæ, tamen earum rerum cernuntur definitiones. Atque hoc tametsi clarissime demonstratum puto, nihil tamen obstat, quin idem si fieri possit, & clarius & illustrius doceamus exemplo. Non est eadem ratio corporis,& earum qualitatum facultatum'ue,quę uerbis illis significantur posse sanum fieri & posse ægrum. Corpus enim unum est, & sibiipsi planè idem : posse autem sanari & posse ægrotare, non diuersæ modo potestates qualitatesq; sunt,sed etiam maxime depugnantes. Nam & illarum actus ipsi longissime discrepant, aduersanturq;. Quòd si corpus id potestatibus illis idem esset, ipsæ quoque inter se non contrariæ, sed eædem esse reperirentur. Item, non est idem color & uisile. Nam color affectio est, quæ luce præsente perspicuum mouet : uisile autem accidens est colori, quatenus uideri oculis potest, & sensum inuehere. Pariter neque sonus idem cum re auditili est, neque calor cum tactili, neque ulla postremo res actu cum ea, quæ potestate insit. Quamobrem patere uel intuitu potest, non dictu rum pugnantia, qui defendat eandem rem simul moueri posse & quiescere. Neque igitur idem

11 prorsus esse, quiescere rem in eo quod actu sit, moueri in eo quod potestate. Quam uero actus huiusmodi aliquis habeatur, qui potestatem adiunctam & illigatam inferat, inde efficiemus palàm. Contingit * unamquamque rem interim id agere, cuius agendi potestatem habet, interim non agere. Aedificatilis res quum ædificatur in actione est, quum uero nondum neque lapides, neque calx ab arte mota excitataq; sunt, tunc uacua est ab actione omni. Est igitur actio aliqua, quæ ædificatilem rem in sua adhuc retinet seruatq; potestate, eaq; ędificatio nuncupatur. Nam si illa non sit, quæ nam esse possit alia, uiderint qui acutius uident, ego uidere non possum. Neque enim domum ipsam ausit quisquam ædificationem uocare,quum non sit amplius ædificatilis domus, quæ suam formam recepit. Aedificatio autem tunc est, quum res adhuc ædificatilis manet. Ita concluditur ædificationem esse rei actum ædificatilis oportere. Ipse actus nihil aliud esse potest quàm motus. ex eo consit, ut neque ante tunc moueretur, quum ædificatilis tantum esset, neque post, quum ædificatio persoluta & ad exitum est collata, sed medio tempore, quum de potestate scilicet ad actum iretur. Quod autem motus in iis recte sit collocatus

12 à nobis, quæ cum actu potestatem habent annexam, etiam illi uidentur concedere astipulariq; qui motum confictis nominibus alteritatem, inæqualitatem,non ens esse dixerunt. Cæterum si huiusmodi aliquid motus esset, ut illi arbitrantur, profecto iis quibus illorum aliquid inesset, motum quoque inesse proculdubio oporteret. Quod est ipso statim in limine perspicuo falsum. Cernimus enim cõplura habere inter se alteritatem atq; diuortium, id est, altera esse atque

diuersa, quæ tamen propterea minime moueantur. Verbi gratia. Inter me & ęquum est alteritas, non tamen ea re continuo moueor. Sed & denarius quinario inæqualis est, nō tamen confestim & mouentur. Dices te non de ea alteritate loqui, qua quis sit alter ab altero, sed de ea quæ in ipsa re insit. Sed neq; hoc quidem eleuat satisfacit' ue. Inest enim in rebus multis alteritas, motus ubi non est. Cernitur in cuiusq; rei partibus alteritas: cernitur in iis, quæ duabus illis rebus tam longe distantibus discrepantibusq;, potestate constant & actu, nō tamen e uestigio cernuntur ea moueri, quorum partes multæ adeò sunt: neq; ea quæ partim sunt actu, partim potestate, cuiusmodi est æs, quod quum sit actu æs, dicitur esse potestate statua. Ex his, ut dixi, nihil est mehercle, quod idcirco moueri necesse sit, quia partium & naturæ alteritatē discrimen' ue intra se teneant. Sed fortasse alteritatem intelligi & accipi uolunt pro aliatione, ut ita loquamur. Ad hunc in modum motus per motum definiretur. Quid enim aliatio potest aliud significare, quàm alterationem, si idem est aliud & alterum? aut quandam transmutationem. Nos uero rectius in motu describendo fecimus, qui actum tanquam genus in ea definitione posuimus.

"Nonnulla annotat hic Simpl. quæ referre non erit ab re. primo cur Aristo. & ipsum insecutus Them. contingit vnamquamque rem dixere &c. græce autem ἐντέχεται cum tamen sit necesse id quod potentia est in actum transmutari: alioquin frustra esset potentia: vt manifestum est. ait ergo. vel propterea quia eorum quæ potentia sunt plurima intereunt prius quam in actum deueniant & secundum id agant. moriuntur enim multi antequam dentes emittant qui eos attamen habent potentia. vel fortaßis quia ea quæ proprie potentia sunt sicuti quæ & generantur & corrumpuntur, contingenter agunt etiam cum agunt qua potentia sunt. Notat præterea illud quod ibidem dicunt vnamquamque rem interim agere, interim non: audiendum esse in quibus reperitur id quod potentia est. in his enim quæ semper mouentur hoc verum non est. tertio vero loco ait quod actus rei quæ potentia est magis paßio est quam actus: attamen actum appellant: quia secundum illum agitur ab agente & a mouente mouetur: ea etiam ratione quia via est ad id quod actu: ob id etiam quia prius quiescens & in sola persistens habilitate ad id quod actu promouetur vel forsitan quod naturales motus, cum ab intrinseco fiant: idem quodam modo habent mouens & motum: quo fit vt paßio hæc actiua quodammodo videatur. nam materia patiens primo, corpus disponit.

13 QVi uero non ens esse motum uoluerunt (fuit autem ea Pythagoricorum sententia) ferè uidentur ad ueritatem propius accessisse, si non ens ita accipiunt, nō quòd omnino non sit, sed quòd nondum in eam naturam abiert, quò tendebat inchoatum scilicet ens & imperfectum. Quemadmodum nos quoq; sentimus, qui potestatem in motus definitione addidimus. Verumtamen obscurius illi atq; tanta res postulat, definierunt. 1 Videntur enim accidens quiddam motui potius, quàm rei naturam explicauisse. Accidit siquidem motui ut sit non ens, ex eo quod procul est ab ente, superq; non statim moueri oportet id cui accidit esse non ens, alioquin in motu & excitu essent omnia. Quicquid enim est, unum est non infinita. Atq; ita hoc respectu nō entia dicent exemplo: Quicquid mutatur uideri ex alteritate in alteritatem, ex inæqualitate in inæqualitatem mutari: alteritatem ergo & inęqualitatem esse oportere transmutationem & motum. Sed errant. Nam eo quidem modo, si diis placet, identitatem & entiam quoque motum liceat dicere, quum ex identitate in identitatem mutari penè omnia uideamus. Nam & à forma in formam, & à colore in colorem cernuntur res apertissime transmutari. Verum enimuero fortasse ea causa est, cur motum in non ente, alteritate, inæqualitate ue collocandum putent, quia indefinita quædam res esse motus uidebatur. Nam simulatq; præfinitur, uanescit ac perit. Quo fit ut egregie illi quidem & fortiter sibi uideantur excogitasse, quū dicerent motum esse alteritatem, esse inæqualitatem, esse non ens. Sunt 22 enim hęc omnia indefinita, quemadmodum & illa decem initia, quæ ad genus priuationum Pythagorici referunt. Eorum nullum (sunt enim priuatiua omnia) esse definitum potest; neq; ita ut hoc aliquid, neq; ita ut quale, neq; ita ut quantum, neq; ita postremo ut res ulla generum reliquorum. Subiecimus claritatis, gratia utriusq; ordinis descriptionem quandam atq; picturam, & eius qui formæ tribuitur, & eius qui ad priuationem adiungitur.

Par.	*Impar.*	*Finitum.*	*Infinitum.*
Dextrum.		*Sinistrum.*	
Masculum.		*Fœmininum.*	
Quietum.		*Motum.*	
Rectum.		*Curuum.*	
Quadratum.		*Altera parte longius.*	
Intellectus.		*Opinio.*	
Vnum.	*Multa.*	*Lumen.*	*Tenebræ.*

14 ¶Ob eam uero maxime rationem,motum esse indefinitam rem , ac ferè cõmentitiam putauere,
quòd quum ens in actum & potestatem diuideretur , ad neutrum genus pertinere posse mo-
tum arbitrabantur.Exempli causa:potestate pedaneum nõ mouetur continuo augetur'ue:neq;
quod iam est actu pedaneum. Item qui potest Romam Athenas'ue proficisci, non statim necesse
etiam est proficiscatur:neq; qui iam ad eas urbes peruenit. Item,id quod est potestate album, nõ
albesit necessario,neq; id quod iam est inalbefactum. Sed neq; priuatio quoq; esse motus potest,
quippe qui nõ in priuatione,sed existentia constet. Et præterea quicquid priuum est, non etiam
mouetur.Ex his causis natura motus uisa est,oppido indifficilis cognitu,quando neq; in iis quę
potentia,neq; in iis quę actu sunt,neq; in iis quę priuatione constitutus uidetur.Ita maxime reli
quum est eam definitionem probari oportere,quam nos suprà reddidimus, motum esse actum
rei quendam arduum quidem spissumq; scitu,sed qui tamen esse possit.Sed denuo eadem illa re
15 petamus,non modo iterum,sed ter & quater:& si libuerit etiam sæpius, ut difficultates illas sal-
tem frequenti tractatu facile assequamur . Duplex est in quaque re species perfectionis & actus,
una quæ adest,quum absoluta & consumata res est,cunq; naturam suam plenissime est consecu
ta. Verbi gratia:Oculus,postquam est perfectus actum & functioné suam habet. ea uisio est:ipse
autem actus à forma nihil differt. Hoc enim est oculum esse,quod est actu ipso uidere,atq; hunc
ego actum perfectionemq;,motum esse nõ dico,utpote qui sit formà & species,& ad quietis pro-
pius,quàm ad motus naturam accedens.Altera species perfectionis & actus est,quę adest rei unà
cum potestate,qualis est ipsa formatio, & fabricatio pupillarum. Quum enim formantur oculi,
circundanturq; pugillæ genis ac tunicis,retinent in ipsa formatione potentiam.Ipsa uero forma-
tio circundatioq; imperfecta est : neq; quia instituta est ad potiorem finem ad quem festinat. Et
Hercules quicquid potestatem habet,imperfectum est,quatenus potestatem illam gerit.Quam-
obrem in eo,quod omnis potestas uanuit,exoleuitq; simpliciter nuncupamus actum,in eo uero
quod simul adest,duratq; aliquid potestatis,actum imperfectum uocamus, cuiusmodi probaui
mus motum esse,sed de hoc satis.

16 SEd retractemus & id,moueri rem mouenté posse,si potestate fuerit mobilis, *hoc
est,si quãdoq; moueatur,quãdoq; non,cuius immobilitas sit quies. Ea enim qui-
bus inest motus quotiens non mouentur, dicuntur quiescere. Merito autem hu-
iusmodi mouens res moueri dicitur : utpote quæ potestatem apprehensam ferat,
ex actu siquidem habet ut rem transmutet, agatq; uim suam in mobile. Quapro-
pter & mouebitur contra uicibus,& contrà perpetretur. Ex eo enim quòd actu res est, aget : ex
eo uero quod potestate est , patietur . Atque hoc est in mouentibus motisq; rebus perpetuum.
Adest enim & id quod actum , & id quod potentiam præferat in utroq;. Quare sibi mutuo ui-
cissimq; per actum præstant,ut agere contrà possint:per potestaté,ut perpeti.Quicquid itaq; mo
uet, tactu, contactuq; rerum uicissim motarum mouet . Mouentur autem contrà ea duntaxat,
quæ sunt potestate mobilia. Rectam itaque finitionem motus attulimus, Motum uidelicet esse
actum omnem rei potestatem habentis, in eo quod potestatem illam habet. Nisi forte excludén-
da sit prius ea calumnia,quam quis posset afferre. Dictum est rem omnem , quæ de potestate ad
actum egreditur esse oportere in motu : uideri potest hoc esse saltem interim falsum. Nam ar-
bor (exempli gratia) quæ à dextris est potestate, si ad leuam me contulero, de potestate quidem
ad actum mutatur , non ideo tamen mouetur. Adauget difficultatem , quòd ego qui ad leuam
me contuli,in motu fui. Si ergo id quod potestate leuum erat,in motu fuit, quomodo id quod
potestate dextrum fuerat sine motu potuit ad actum proficisci ? Vna porrò potentia est eorum,

quæ in genere ad aliquid collocantur. Ipsa enim illa responsio, qua dextrum & leuum ad se mutuo & sunt & dicuntur, aut potentia aut actus est. Quare si alterum mouetur, alterum quoque moueatur necesse est. Cæterum soluitur. Aio actum eorum, quæ in genere ad aliquid sunt non seruare potestatem, sed de potestate subitam & momentariam fieri mutationem in actum. Quum itaque duo sint actus in reliquis generibus, ad quæ pertinet motus, in genere relationis unus duntaxat conspicitur, is scilicet, qui perfectus & absolutus est, imperfectus uero & inchoatus non conspicitur. Non enim pedetentim accessim arbor transit ad leuam, quum in dextram me coniicio, sed de repente cunctim atque momento. At ego quum in dextram eo non secundum relationem, sed secundum locum moueor. In hunc modum qui contra nos hac quæstione ierunt, facillime reuincuntur. Quòd si qui uolunt argutius id facere, primum debent actum aliquem imperfectum ostendere: deinde ita pede collato definitionem motus nobis assignatam impellere. Verum quia prædicamentorum omnium sua potestas est, motus uero non in omnibus reperitur, loco [b] eius quod nos in definitione diximus potestatem habens, commodius collocabitur mobile ad hunc modum: Motus est actus mobilis in eo quod mobilis. Neque nos aliquis reprehendat, quasi uideamur naturam motus per mobile, hoc est, per æque ignotum indicauisse. Nam quum motus ex eorum numero sit, quæ aliò referuntur (erat autem & hoc postulatum à nobis suprà) quum motus, inquam, referatur ad mobile, aliter definire non potest, nisi adiiciatur id quò refertur, quemadmodum neque patrem sine filio, neque duplum sine dimidio definire rectè aut scienter possis. Accedit quòd notius est mobile aliquanto quam motus. Non enim idem est nosse motum esse, & quid sit motus exploratum habere. Nam ut sit motus neminem latet: quid autem sit, uel nos quoque nunc quærimus. At uero motum esse, res motæ nobis ostendunt. Hæc autem sunt, quæ nos mobilia nuncupamus. Quare is qui in motu definiendo admonitionem habet rei mobilis, affert rem magis planam & notam ad do-
17 cendum id quod erat ignotius. Prorsus [c] omne quod mouet, formam habeat aliquam aut substantialem oportet, aut quantitatis, aut qualitatis, aut de generibus reliquis. Mouet enim per formam res omnis & principium omnis motus est forma.

*[a] Non erit forsan ingratum ea audiri quæ Simpl. scripserit locum hunc pertractans. ait enim quia dixerat prius, mouens physice rem ipsum etiam esse mobile. eiusmodi enim omne quum mouet mouetur: vult nunc simul & inditia ponere eorum quæ dum mouent contra etiam mouentur. & (vt inquit) Alexan. diuinum corpus vindicare ab hæc vt contra moueatur patiatur'ue. eodem autem videtur inditio separare id quod est physice. mouens quodque contra mouetur à mouente quod est immobile veluti prima est atque intellectilis substantia: & ab eo etiam quod semper in motu existens mouet. sicuti sunt cęlestia. quod nanque physice mouens est, quum ipsum etiam potentia sit mobile mouet: quapropter etiam contra mouetur: neq; tantummodo mobile. sed motiuum etiam est potentia. prima vero substantia ab omni prorsus potentia est libera qua vel moueat vel moueatur: estque penitus immobilis nec est potentia motiua hoc igitur discrimine ab eo separatur quod physice mouet atque potentia mobile est. alio etiam quod & si aliquando immobile permaneat mouens physice. eius tamen atque primæ substantiæ non est similis immobilitas. in physicis enim immobilitas: quia mouentur aliquando: quies dicitur. primæ autem substantiæ immobilitas: quia omnino est immobilis: quies non est. sed identitas immutabilisque stabilitas. eisdem etiam inditijs a cęlestibus separarentur ea quæ in generatione & corruptione sunt. nam & si cęlestia mouentur a causis immotis: ab his tamen non contra mouentur quæ ipsa mouent. si enim sunt potentia motiua: & si semper mota: nisi potētiam quis respectu alterius & alterius motus recipiat nec quiescunt hæc etiam. sicut nec primæ substantiæ differunt tamen: qa ille qdem non quiescunt ob id qa moueri nō possunt. hęc vero qa mouētur semp. vnū est etiam annotatione dignissimū. qđ Sim. ĩ supioribus vr̄ affirmare ĩ corpibus cęlestibus aliq̃ cōspici rōnē q̄ iuicē mutuo: & agūt & repatiuntur: nō qdē q̄tenus hæc iferiora mouēt. nō. n. eo motu repatiūtur. sed ea rōne q̄ ipsa mutuo se respiciunt. secūdū. n. drn̄tes respectus & cōplicationes q̄ dā subeunt alteratione. patiuturq;. q̄tenus eis inesse qđ est

potentia. vnde alia fit in ipsis affectio ob communem astrarum in eodem angulo concursum alia ob triangularem vel sexangularem situm. sicuti diversi indicant effectus qui a diversis simul collocationibus proueniunt. [b] *Aliam etiam vtilitatem afferet ait Simpl. teste Alexan. si loco eius quod est potestatem habens mobile collocauerimus. nam deinde ostensurus est motum in eo esse quod mouetur. praeterea etiam quod physice mouet potestate existens motiuum fit tunc actu reditur tale cũ egerit immobile: non tamen mouetur: neque in eo est motus. ideo merito mobile in ea definitione assumpsit non autem motiuum a quo motus immobili prouenit.* [c] *Non tamen ita intelligendum est hoc. ait Simpl. vt id quod mouet formam habeat illi similem quae immobili reponitur. nam in motu locali non est hoc vsquequaq; verum. anima enim corpus localiter mouet: quae tamen in loco nõ est: quamuis igitur nõ oporteat vt penitus eadem sit forma quae ab agente in eo quod fit reponitur: peculiariter tamen in vtroq; reperitur: domificator enim domum facit secundum eam domum quae est in ipso. & anima etiam non ex quacunq; causa mouet: sed ex causa localis motionis quae in ipsa est quae eandem formam habet cum eo quod mouetur.*

18 DEinceps quaerendum in mouente ne motus sit, an in re quae mouetur. Sanè in re ipsa est quae mouetur: idq; ex eo colligas, quòd rei mobilis actum probabimus motum esse. Praeterea qoum in eo sit actus, in quo fuerat ante potentia, actus uero rei potestatem habentis est motus, necesse est in re mobili motum esse constituendum. Quamuis autem in re mota sit motus, non tamen à re mota creatur, aut fit, sed à mouente. Est autem unos idemq; motus, qui & in re mota consistit, & à re mouente producitur, & ipsa actio mouentis in re mobili est. Ea tametsi una, facit nihilominus ut motiua res sit actu mouens, & res mobilis moueatur actu. Est autem huiusmodi actus mouentis, & motae rei subiecto unus, ratione & consideratione non onus. Quemadmodum itaq; ascendentes descendentesq;, idem iter atq; idem spatium qoanquam peragunt, diuersus tamen descensus ab ascensu est, quia hinc capescentibus uiam ascensus est, illinc descensus: ita motus & actio rei mooentis, & motae subiecto, quanquam est ona, habet tamen à mouente, ut sit factio, à mo-
19 ta habet ot passio. Ita fit ut ratione duae res uideantur esse. Quod si haec non recipiantur, praestò [a] erit addubitatio illa non admodum leuis contemnendaue. Videtur enim necessarium maxime, ut qoidam sit rei mouentis actus, quidam rei eios quae mouetur, qoorum prior sit factio, posterior passio. Hos aotem inter se differre manifestum est, quum & opera effectaq; differre cernantur. Nam factionis effectus factum, passionis effectus est passum. Ponatur itaque diuersus esse actus oportere: deinde quaeratur, quo pacto duo actus esse unus possint. Primum igitur, aut uterque in agente, aut uterqoe in patiente: aut alter, id est, factio in agente; alter, id est, passio in patiente collocandus est. Nam [b] econtrario esse non potest, ut factio uidelicet in patiente sit, passio in agente, nisi abotendom sit nomine factionis pro patientis actu. Sit itaque primum in agente factio, in patiente passio, sequitur ergo ut quemadmodum res mota habet in se motum, tanquam propriam & peculiarem actum, ita & mouens habeat motum quendam suum tanquam proprium actum, atque peculiarem: est enim utrinque ratio eadem. Quod si concessum sit, alterum duorum probandum, admittendumq; est: aut ut id omne quod mouet, etiam moueatur: aut ut quicquam tale sit, quod quamois intus habeat, feratq; motum, nihilo secius tamen non moueator, sed sint ambo actus in re patiente, factio atque passio, & in addiscente doctio & addiscentia. Nonne hoc statim ridebitur, in ipso agente non esse constitutum actum? Praeterea mirum, qui fieri possit, ut passa res duobus, & quidem impendio differentibus motibus moueatur: deinde qoinam, aut quales erunt motus illi difficile est reddere, quum perpetiens res onam duntaxat speciem motus habere, ferreq; uideatur, qua tum in motu, tum in passione & affectione sit posita. Eadem & plura incommoda consequentur, si in re mouente utcunque, actus & motus duos constituerimus. Nam statim possis occurrere, si ita statuatur, rem motam moueri non posse, quia uterqoe motus in mouente, neuter in mota re collocatur. Atqoe haec omnia floere uidentur ex eo, quòd motus illi existimantur esse diuersi. Huiusmodi itaqoe opinio reiicienda exploranda q; est. Si igitur contrà, unus & motae rei, & mouentis actus. Sed & sic quoque absurdum illud suscipi-

tur,duarum rerum diſcrimine ſpeciei diſtantium,agentis & patientis, unum atq; eũdem actum
haberi.Vt enim albi & nigri non unus eſt actus,ita facientis & patientis unum eſſe actum uideri
non poſſe accedere, ſi unus idemq; actus fuerit agentis & patientis:idem quoq; fore doctionem
& addiſcentiam,docere & diſcere, demum agere atq; pati. Quod ſi eſt ita, docentem in docendo
diſcere oportebit,& facientem in faciendo pati. Iam ſi unus duntaxat eſt actus,ubinam collocabi
tur?Profecto ſi definitioné ſpectas,in re mota uidetur conſtituendus. Motus enim eſt rei mobi
lis actus. At hoc quoq; inconſentaneũ,actũ agentis nõ uideri poſitũ in agente.Nullũ igitur effu
gium uideri,ſi duo illa actus unus eſſe dicantur. Quãobrẽ ſi neq; unus eſt,neq; diuerſi,fortaſſe
10 (quod dictũ eſt)& unus & diuerſi quodãmodo uidebũtur:ita ut unus ſubiecto ſit,diuerſi cõſi
deratione & definitione intelligãtur. Hunc in modũ dicentes,nullæ urgent anguſtiæ. Nõ enim
actus agenti & mouenti eripitur,quãuis ſubiecto unus,& in re mota tantũ haberi dicatur.Quũ
enim is qui docet,erudit,& imbuit addiſcenté,eruditio ea, q̃ in addiſcẽte ſuſcipitur,nõ ita trãſfer
tur in addiſcenté,ut docenti eripiatur:atq; ita doctor ſine ulla ratione remaneat,diſcipulus ſolus
ſit qui agat,id eſt,ſolus ſit in actu.Non eſt inquam ita,ſed præſente eo qui docet,& agente atque
id faciente quod patitur,ſuſcipitq;,diſcipulus erigitur,conſtituitur addiſcentis actus. Neq; illud
11 obſtat,quod ſuperius eſt adductum : duarum rerum ſpecie differentium , factionis & paſſionis
unum actum eſſe non poſſe. Diximus enim ſubiecto unum eſſe oportere actum, ſed conſidera
tione & cogitatione diduci.Eſt enim una eademq; ſpeculatio ꝓſpectatioq;,quæ diſcitur,& quæ
traditur à docente:& doctio nihil eſt aliud , quàm id quod docendo condiſcendoq;, & diſcendo
paritur:æquè & ipſa ſuſceptio diſciplinæ. Verum actio eſt ipſa traditio diſciplinæ,Diſciplina ue
ro & condiſcentia eſt ipſa ſuſceptio dictionis.Diſcentis autem poteſtas ad actum perducitur à do
cente. Non eſt igitur docere & diſcere idem,quamuis circa eadem ſpeculamina uerſentur,& qui
docet,& qui addiſcit.Neq; aſcendere & deſcendere idem licet eadem uia utrunq; iter conficiatur.
Differunt enim earum rerum definitiones:& quemadmodum hinc cœpto itinere aſcenſus eſt,il
linc deſcenſus,ſpacium quoq; omnino idem,ita ſi addiſcentem ſpectes,diſciplina:ſi docentem,do
ctio doctrinaq; nuncupatur:& ſpeculatio tamen eſt una quæ ab utroq; tractatur. Neceſſe eſt au
tem,ut ea quæ unum & idem eſſe prorſus debent,& quibus omnia oportet eſſe cõmunia,defini
tione quoq; & conſideratione non differant. Nam Athenis Thebas proficiſci,& Thebis Athenas
reuerti,neq; idem eſt,neq; ſimul poteſt facere quiſquam utrunq;. Via tamen una eſt , & montes
iidem,& diuerſoria eadem.Sed concedamus ex ſuperabundanti idem eſſe doctionem & diſcipli
nam,ſiue addiſcentiam, non tamen ſequi poteſt ex eo,idem eſſe docere & diſcere. Nam quamuis
hinc illuc,& illinc huc eadem eſſe diſtantia uideatur, non tamen idem eſt hinc illuc, & illinc huc
12 diſtare. Reuera autem neq; doctio & addiſcentia idem eſt, neque factio ulla & paſſio,ſed ea qui
bus hæc inſunt,motus & actus:qui quanquam ſubiecto unus eſt, definitione tamen & conſide
13 ratione diſtrahitur. Quid itaq; de motu eſſet ſentiendum,nõ ſolum oſtendimus in uniuerſum,
ſed etiã particulatim duabus definitionibus diligenter & acute monſtrauimus.Prior fuerat hęc,
Motus eſt actus rei poteſtatem habentis in eo,quod poteſtaté habet. Altera hæc:Motus eſt actus
rei mobilis in eo quod mobilis. Neq; difficile deinceps eſt ad hoc exempli ſingulas ad ſpecies mo
tuum propriam definitionem adiungere . Exempli gratia : Alteratio eſt actus rei alteralis in eo,
quod alteralis:Auctio eſt actus rei auctilis in eo quod auctilis. Quòd ſi tertiam quoq; definitio
nem adiicere libeat,nihil prohibet,quũ ita definire poſſumus : Motus eſt actus mutuus rei acti
uæ & paſſiuæ potentia . Licebit & hanc definitionem ad ſpecies motus particulares accõmodare
ac transferre ædificationem,auctionem,medicationem. Quod facile aſſequemur,ſi quod in gene
rali motus definitione generali uocabulo poteſtatis poſuimus,ad particularem ſingularium ſpe
14 cierum appellationem deduxerimus. De motu ſatis hæc ſunto.

° *Ariſto. Them. quæ aiunt græce hoc modo* ἔχει τινὰ λογικὴν ἀπορίαν. *id eſt,habet dubitatio
nem quandam logicam:& Simpl. rationem reddere conatur,cur logicam appellauerit.huiuſq; rei
multas cauſas reddit vel quia ex probabilibus procedit:vel quia* ἐν λόγῳ *hoc eſt in ſermone tãtum
modo ſeu verbis apparentia habet:a rebus autem nihil roboris accipiat.nam vt idem Simp.paulò
poſt docet ratio illa in hoc fundatur:quod actus duo ſunt:alter qui agentis eſt : alter patientis:&
hi quidem diuerſi : quod non credimus niſi ob id quia nomina habent diuerſa. alter enim actio:al*

ter passio appellatur: vel ideo logicam dixit: quia communis est & non ex proprijs principijs rei.

[b] Id quod Arist. si dixit quod oportet hanc etiam actionem vocare: equiuoca vtiq; erit. dictum putat Them. si animaduertis ad refellendum partem illam diuisionis in qua dici posset actionem in passo passionem esse in agente. Attamen Simpl. alio modo hunc locum intelligit & ad priorem inducte diuisionis partem hoc ipsum refert. nam dicit Aristo. aut illorum vtrunque in passo est: aut actio quidē in agente passio vero in patiente. nam si propterea quia motum vel passionem actū esse diximus ipsius mobilis velit ipsam etiam actionem aliquis appellare. illud is sciuerit quod hęc equiuoce actio respectu illius actionis quæ agenti attribuitur dicetur.

Simpl. diuersa videtur a Themistio hæc in loco sentire: ipse enim hæc ita scripsit motus est vnus non modo subiecto: verum etiam definitione cum in moto ab ipso mouente: ideoque vna est eius definitio actus mobilis qua mobilem est. neq; enim in eo separatur esse ab hæc & esse in hoc: hęc enim ambo motum ipsum complent. verum actio & passio separantur. nam alia quidem agens respicit. alia vero genitum vnde Simpl. ea Aristo. verba huius in hoc: & hoc ab hoc non in ipsum motum refert: quemadmodum Them. Alex. insequutus: sed in actionem & passionem.

15 QVoniam uero scientia naturalis circa magnitudinem, motum, & tempus uersatur, quæ omnia aut finita esse oportet, aut infinita, utpote quæ non ut qualitates, aut ut puncta considerentur, consequens est de infinito uidere, sit ne an secus, & quid sit infinitum si sit. Quàm uero pertineat hæc notio ad scientiam naturalem, argumento sunt omnes, qui hanc philosophiæ partem attingerunt, quippe qui de infinito semper aliquid dicere consueuerint. Sed & multi illud tanquam principium quoddam rerum summo honore affecerunt. Pythagorici atq; Plato quandam per se substantiam esse atque naturam, atque ita principium uoluere: neq; terram illud quidem, aut aquam, aut aliud corpus illum esse arbitrati sunt, sed ipsam ex seipsa naturam infinitam in infinita substantia constitutam. [a] Dissentiunt tamen inter se plurimum. Pythagorici numerum asseruerunt esse infinitum: non illum, quidem incorporeum & ab omni abiunctum materia, sed illum quem esse sensilium rerū principium autumant. Illi enim sensilia omnia deriuata ortaq; esse à numero putauerunt, atque hinc sumpta occasione in numerum omnia conferebant, & naturæ fons quaternio ferebatur. Egressi etiam coelo infinitum esse quoddam exterius defendebant. quod non cōmentitium modò, sed deliramento quoq; simillimum uidetur: nam neq; quale illud esset, neq; cuj rei usui esse posset, demonstrabitur. Plato uero extra coelum, neq; corpus esse ullum, neq; incorporeum quicquam existimauit. Nam neq; ideas quidem suas extra coelum locauit, neque omnino locum ullum illis attribuit. Infinitum porrò non solum sensilibus rebus, ut illi, sed etiam intellectilibus esse principium credidit. Principium enim & sensilium & intellectilium rerum Plato numerum putauit, excogitata ratione, quemadmodum ideæ quoq; ipsæ contineri numeris uiderentur. Numeri uero principium duitas, duitatis magnum & paruum, dimidium duplum, paucitas multitudo, defectus excessus: exq; iis omnibus infinitum, indefinitum siue interminatum ex corporū
16 sectionibus, & auctione incrementoq; numerorum statim elucet & oritur. Sed & in hoc quoq; à Platone Pythagorici dissident. Illi [b] non unum quemq; numerum, sed parem tantum dicebant esse infinitum, eumq; esse causam sectionis, eius, quæ in partes æquales in infinitum extrahitur. Quare hunc numerum quibus inest, authorē esse infinitati: contrà nasci finitatem ab impari ea ratione, quòd adiectus atq; additus pari, sectionē illam in partes æquales interimat. Sed aliud argumentum est apud illos finitatis causam numerum imparem esse, infinitatis parem. Accipiunt numeros impares unitatem consequentes, eos tum unitate seorsum componunt. Verbi gratia: *i.iii.v.vii.ix.* Vnum & tria conficiunt quatuor, quatuor & quinq; constituunt nouem, septem & nouem efficiunt sexdecim, sexdecim & nouem quinq; & uiginti constituunt: ita fit ut huiusmodi omnes numeri qui ita colliguntur, quadrangulares reperiantur. Ea propter geometrarū exēplo Gnomonas arithmetici numeros impares uocant: quippe qui collectis numeris per ordinē si adiiciantur, semper speciem quadrati retineant, quemadmodum ii qui constituuntur ex lineis. Planè gnomonas esse in Geometria ignorare non oportet, alioquin & hęc caspe conscribimus, ut non sit futurus nobis cum omnino imperitis sermo. Ita impares numeri unitatem formæ & na-

turæ conseruant. Pares si addantur unitati, nouam continue speciem excitabunt, differentiæq;
in infinitum abibunt. Triangularis, septangularis, decangularis, & reliquæ postremo formæ quę
ex huiusmodi congestu collectioneq; nascerentur. Hunc in modum numerus par solus à Pytha-
27 goricis iudicatus est infinitus. At Plato duo constituit infinita, magnũ atq; paruũ: utrunq; enim
ex corporum sectione, hoc diuidendo, illud adiiciendo crescendoq; in infinitum, habeat est neces-
28 se. Ex physicis autem nonnulli opinati sunt naturę alteri infinitum hæsisse, aut igni, aut aëri, aut
alicui inter hæc medio: quamuisq; uaria de principiis inter se sentirent, in unam tamẽ omnes sen-
tentiam confluxerunt, [c] infinitum esse sua magnitudine principium & causam rerum omnium
oportere. Hoc alii unum, alii plura, & numero infinita posuerunt, ut Democritus & Anaxago-
ras: quorum alter in similaribus partibus, alter in figuris constituit infinitatem, ita tamen ut ini-
tium capiat Democritus ab eo, quod est numero infinitum, deinde terminari rem putet in id,
quod sit magnitudine infinitum. Ex mutua siquidem infinitorum collocatione atque concursu
quædam infinita magnitudo conflatur. Planè ii qui plura principia & numero finita dixerunt,
29 nullum locum infinito inter principia reliquisse cernuntur. Quomodo enim tria uel quatuor,
unum uel duo, uel quodlibet infinita esse simul possunt? Sed neq; post principia illud uidentur
collocare potuisse. Nam quicquid ex iis componitur, quæ & numero & magnitudine sunt fini-
30 ta, ipsum quoq; finitum esse necesse est. Atq; hæc ex eorum dictis sequuntur. Cæterum summa
ratio est, eos qui esse infinitum in rerum natura arbitrabantur, principium id facere uoluisse. Si
enim fuisset in rerum natura infinitum: quo nomine censeri alio quàm principii potuisset? utpo-
te quod à nullo principio deriuari & generari potuerit. Nam à quo cedo? Dices à forma. Forma
infinita non est. Dices à materia. At nihil est maius materia, ex qua fit. Dices frustra quidem esse
infinitum in rebus, sed esse tamen. At si tanta res frustra sit, quid potest in natura esse non fru-
stra? Merito quoq; improcreabile incorruptibileq; iudicatur. Nam si aliquando factum aut pro-
ductum fuisset, magnitudinis suæ aliquod principium necessario habuisset, quum minime ui-
deatur potuisse ex abrupto cunctim concretimq; coalescere atq; coire: deinde ita coactum colle-
ctumq; momento derepenteq; comparuisse: quemadmodum sunt nonnulla, quæ ita (quod &
primo libro diximus) alterantur. Contrà si corrumperetur, haberet aliquando eius magnitudi-
nis exitum quendam ac terminum, in quem esset illa corruptio desitura. Quamobrem rectè illi
quidem (ut dixi) infinitum & principium esse & sempiternum principium fecerint. Ille quoque
nominum ambitus, quòd gubernans, quòd intemperans, quòd continens omnia, quòd extra, in-
tra cuncta complectens, non tam speciosus quàm uerus fuerit, naturam eius potestatemq; æsti-
mantibus. Nam Anaximandro unum id esse ac solum numen uisum, quem & secuti sunt ii, qui
neq; mentem, neq; concordiam, neq; causam ullam efficientem generandis rebus adhibuerunt;
De infinito igitur esse physico agendum, satis demonstratum censeo.

[a] οὐσιωμένην ἐν τῷ ἀπείρῳ dicit ipse: hoc est: vt verbum verbo reddatur: quæ in ipso infinito substantiatur: vel cuius substantia in ipso infin.to est constituta. [b] In hac parte Simpl. dissentit a Them. cæterisque expositoribus: neque enim hac de causa putat ipse Pythago. in numero pari infinitatem collocasse: quia is in partes equales secari possit. nam non eius sectionis in partes equales quæ in numeris fieri potest: sed potius quæ in magnitudinibus causa est infinitum: numeri enim vel etiam pares: aut non plurimum in equalia diuiduntur: aut si diuidantur ad vnitatem vsque deuenientes diuisionem sistunt tandem: in magnitudinibus etiam non solum in partes equales extrahitur sectio in infinitum verum etiam nihil vetat quin in partes inequales sectio in infinitum possit fieri. Aristo. præterea non videtur sectionem inequalia vti causam infiniti assignare. ait igitur ipse: quia par in vnaquaque sectione diuisionis cuiuscunque est causa: nam sectio quælibet: si vna tantum fuerit in duo diuidit id quod diuidit: siue equalia: siue inequalia fuerint: e sectione autem quæ fit semper in duo enascitur infinitum: at duitas paris principium est. propterea igitur parem infinitum esse dixerunt: eodem etiam modo parem ipsius additionis causa. nam vnum vni semper adducitur. [c] Hoc modo græca Themisty verba hæc in loco se habent τῷ μεγέθει γὰρ πάντες τὸ πᾶν ἄπειρον ποιοῦσιν οἱ μὲν μίαν τὴν ἀρχὴν ὑποτιθέμενοι καὶ ταύτην ἄπειρον καὶ πάνυ σαφῶς οἱ δὲ πλείους μὲν, οὐ πεπερασμένας δὲ τῷ ἀριθμῷ ἀλλ' ἀπείρους καθάπερ ἀναξαγόρας τε καὶ

Δημόκριτος, ὁ μὲν κατὰ τὰς ὁμοιομερείας, ὁ δὲ κατὰ τὰ σχήματα, τούτοις δὲ ἀκολουθεῖ καὶ αὐτὸς Δημόκριτος ἀρχὴν θέμενος &c. hoc est: omnes enim magnitudine infinitum omne faciunt. alij enim qui vnum tantum principium ponunt hoc etiam & admodum manifeste infinitum faciunt: alij vero plura quidem sed ea numero non finita sed infinita vt Anaxagoras & Democritus quorum alter in similaribus partibus alter in figuris constituit infinitatem.

31 DEinceps quęritur sit ne infinitum in rebus, & unde nam coniectatio aliqua ad eam rem possit induci. Quinq; habentur loci, è quibus sumi aliquod potest de natura infiniti. Primus ex tempore ducitur, eò quòd immensum, incomprehensibile, & innumerabile uideatur esse. Secundus ex diuisione continui. Nam & arithmeticis eius rei usus opusq; est, sumuntq; id pronunciati adeò cuiusdam ac principii loco. Tertius ex perpetuitate generationis, quæ proculdubio constare non posset, nisi ex infinita aliqua mole, tanquam perenni quodam è fonte manaret, suppeditareturq; obiter quicquid inde ad ortus rerum abraditur, atq; desecatur. Quartus ex ipso corporum nexu ac serie, quæ nullis ita marginibus cõprehensa circunscriptaq; uidebantur, quin aliud subinde corpus in termino semper occurreret. quo cauillo & posteros quoq; nonnullos perspicio abusos. Quũ enim inquiunt, id quod terminatur omne clauditurq; ad aliquid esse terminatũ & clausum oporteat: quicquid quamlubet sæpius extrahas, uidebitur aliò deinceps posse conferri atq; traduci. Quintus ex ipsa
32 ui intelligendi & uisa concipiendi imaginandiq; capitur. Atq; hoc * cæteris quoq; illis, quæ modo attulimus, uidebatur fidem quandam & confirmationem adiungere, quasi extremum & finis constitui ullus & apprehendi non posse, sed re quantauis animo suscepta atq; conficta, maiorem alteram afformare semper, atq; imaginare liceret. Atq; illo modo & numerũ oportere intelligi infinitum & corporũ sectionem, & id quod extra coelum sit spacii liberam & inoffensissimam esse uim mentis, nec inuenire repagulum, meta concludi aut coërceri non posse. Ita coelo egressis continuo uastum quoddam inane, aut immensum aliquod corpus cogitatio affingit: alioquin simul constituitur immensum & infinitum inane, corpus quoq; cõstitui immensum & infinitum oportet. Si enim ea natura uacui est, ut possit corpus recipere, simul infinitum ponitur uacuum, necessario corpus item infinitum recipi poterit: quod si poterit recipi, statim recipietur. Quanquam enim in rebus corruptilibus siquid potest recipere, potest & nõ recipere (quia in iis necesse non est, ut potestatem è uestigio consequatur actus, quum uel plerunq; res pereat, antequam suscipiat ea quæ potest) in iis tamen quorum substantia tempore circunscripta non est, sed perpetuo sine temporali definitione constat, necessarium est ut id fiat statim quod potest, & quod nondum factum est, nec fieri quidem amplius possit. Quamobrem in rebus sempiternis & indefectis accidentiam contingentiam'ue inuenias quippe quæ in certum semper ac præfinitum euentum propendant: non ut caduca subcisiuaq; parem habeant in alterutrum libram, aut momentum, sed necessario faciant ea quæ faciunt, immo uero potius fecerint. Neq; refert in illis posse dicas an esse. Nõ enim fieri potest ut sempiternas alias alia conspiciantur. Quare si infinitum fuerit inane, corpus quoq; infinitum aliquid dabitur. Nimirum eodem modo infinitos esse fatebuntur mun
33 dos in uacuo. Nam si hic, cur non & alibi esse concedatur? Planè spissum & difficile captu est infinitum. Ac parte quidem alia eos qui id non asciscant, pleraq; subabsurda suscipere est necesse. Primum mathematicæ disciplinæ tolluntur, deinde tollitur auctio numerorum & temporis: quorum utrunque qui non agnoscunt, uidentur neque uestibulum quidem ipsum philosophię naturalis ingressi, casuro proculdubio (si ita fuerit) mundo. Nam permanente quidem & consistente coelo, non potest inici repagulum tempori, quin crescat duretq; in infinitum. Quũ igitur qui hæc adimunt, de rerum natura, difficiliora quædã uideantur afferre, ut processu quæstionis clarius ostendetur, summa ratio hoc ipsum quærere perscrutariq; uelle, sit ne uspiam infinitum, & quo nam modo, si sit, & an ut substantia, an ut hærens alteri, accidensq; naturæ. Potissimum uero ad institutum physici pertinet, rimari, sit ne infinita magnitudo, sed sensilis.

* *Hoc enim argumento innixi Epicurei crediderunt vniuersum esse infinitum: vt tradidit Simpli. Pythagoricus Archytas vt Eudemus retulit: extra cęlum esse corpus infinitum probabat hoc argumento: interrogabat enim si quis in extremo cęlo esset: posset necne manum extendere bacculum'ue? si posset erit igitur vel corpus vel locus ibi. si locus & corpus: quia locus potest corpus re-*

*cipere: & in eternis posse & esse eandem habent rationem: hoc deinde concesso infinitum illud esse
contendebat quia quocunque fine dato idem ipse interrogabat: non posse autem manum ponere ab-
surdum videtur. quid enim hoc prohibeat.*

34 INitium autem accommodatissimum rei explicandæ sumetur, si quot modis, id
quo de agitur, ueteribus dictum sit, indicabitur prius commonstrabiturq;. Dici-
tur itaq; Infinitum, primo id, quòd quum sit de genere quantitatis percurri tran-
siriq; natura ipsa non potest. Quemadmodum & uocem solemus inuisilem uoca-
re, quòd minime uideri oculis queat inepta ad id officii, & repugnante natura, ad
id exempli & punctus, & qualitas infinita dicuntur, quòd in quantitatis genere constituta non
sunt. Dicitur alio modo infinitum, id quod caret extremo, quod assequi & quò peruenire quis
possit. Atq; in hunc maxime significatum consueuimus accipere nomen infiniti. Est & id tertio
infinitum, quod ægre & cum labore peragitur, ut quum iter longiusculum dicimus esse infini-
tum. Quarto & illud recte uocaueris infinitum, quod tametsi natura sua confici percurriq; po-
test, quodq; magnitudinis finem & terminum aliquem obtinet, nobis tamen & inaccessum & in
uium est, ut Labyrinthus, aut pelagi altitudo. Quinto dicitur infinitũ tum id quod perpetuam
adiectionem capit, ut numerus, tum id quod infinitam abrasioné defectionemq; patitur, ut con-
tinuum & magnitudo: quæ & utranq; rationem infinitudinis recipit. Nam secta diductaq; re in
35 partes duas, alteri parti semper potest adiici, ab altera semper potest abradi. His ita expositis, per-
spiciemus utrum esse possit infinitum per se à sensilibus rebus abiunctũ, quale Pythagorici con-
stituerunt. Et sanè necesse est eos, qui ita sentiunt, insectile illud indiuiduumq; cõcedere. Si enim
diuidere uoluerint, aut in magnitudinem aut in multitudiné diuident. Ita infinitum erit quan-
titas, aut numerus, non separatim ulla substantia: ita fit ut si tueri suam substantiam uolunt ma-
xime necessum sit impartile illud & indiuisile statuant. Quod si dederint, statim desinat infini-
tum esse extra quam nisi ut punctus & uox, quorum alter quia ex natura non habet, ut si ullius
magnitudinis capax, potest hoc responso infinitus dici: altera, quòd sub sensum oculorum ueni-
re idonea non est, per abusionem inuisilis & decolor dicitur. De hoc autem genere infiniti, neq;
illi sunt locuti, neq; nos in pręsentia quærimus. Sed de illo quod neq; percurri potest, neq; termi
36 num habet quò possit perueniri. Quòd si alteri naturæ innecti adhærere'ue infinitum dixerint
ratione & ueritate conuicti, non erit amplius infinitum. Illud in numero principiorum haben-
dum collocandumq;. Sed ea natura potius, cui hærere illud concessum fuerit: quemadmodum
neq; inuisile potest dici orationis sermonisq; elementum, sed ipsa literarum uis & potestas, cui ac
cidit & hæsit inuisile. At illi infinito sunt usi, perinde ac principio quodam & elemento rerum.
Planè quum numerus & magnitudo à substantia eximi & seiungi non possint, nònne summa sit
amentia, infinitum (quod si ulli accidit, numero & magnitudini accidit) seiunctum à substantia
37 & separatum, putare? Verum & illud quoq; nullo modo dici potest, infinitum esse per se actum,
aut substantiam, aut principium quoddam, simplicemq; naturam omni carentem subiecto, qua-
lem esse animam dicimus, aut intellectum mentem'ue, ita ut ratione idem sit infinitum & esse in
finite. Est enim ea natura rerum apprime simplicium, ut neq; ratione quidem distrahi aut secari
possint in plura. Non est ita in compositis & concretis. Non enim est idem album, & esse albo:
sed album est corpus affectum albedine: albo uero esse, est colorem esse, qui obtutum distrahet.
Si itaq; quod pauloante dicebam, infinitum esset simplex quędam natura citra omnem composi
tionem mixtionemq;, sed ipsummet seorsum per se, absoluteq; infinitum, singulæ quoque illius
partes infinitæ necessario haberentur. Quęratur enim, partes infinitæ substantiæ, aut eandem su
scipiunt definitionem, aut diuersam. Si eandem, ergo partibus etiam competet, id quod compe-
tit uniuerso. infinitas igitur & immensas esse conuenit: si diuersam, ex dissimilibus igitur parti-
38 bus finitum constabit, ita neq; simplex erit neq; principium. Cæterum siquis numerum statue-
rit aliquem infinitum, aut magnitudiné aliquam infinitam, nõ propterea partes quoq; effecerit
infinitas, quippe qui subiiceret naturam alteram, in qua reciperetur infinitas. Neq; uetaret ratio
ulla, quin numeri pars esset numerus, & tamen non esset numerus infinitus, quia nõ eædem infi
nitatis definitiones haberentur & numeri. Est enim numerus collecta ex unitatibus multitudo.
Infinitum uero est impercursilis & imperactilis quantitas. Qui uero infinitum eo modo substan
tiam putat, perinde ac in definitione eius per se comprehensam & positam, qui fieri potest, ut non

uideat ſingulas quoq; partes eius oportere eſſe infinitas? Nam quemadmodum aquæ pars, om-
nis eſt aqua, quia totum & partes eandem definitionem habent: ita & partes infiniti erunt neceſ-
ſario infinitæ, quia (ut dictum eſt) eandem eſſe totius ſubſtantiæ & partium definitionem opor-
tet. Conſtabit igitur infinitum ex pluribus infinitis, ſi plures eſſe in eo particulæ concedantur.
Quòd ſi noſtris rationibus uicti, infinitum, ſed indiuiſile fecerint, eodem (ut aiunt) in luto nihi-
lo ſecius reuoluentur. Ita enim cogentur fateri, id nihil aliud eſſe quàm pũctum. Prorſus nitun-
tur Pythagorici ſubſtantiam quandam eſſe demonſtrare infinitum, ſed in tutanda ea ſententia ſi
bi non conſtant. Manus dant ſtatim, & mouentur loco, fatenturq; accidere oportere infinitum,
alteri hærere naturæ. Numerum ſiquidem parem aſſerunt infinitum eſſe, atq; ita numero infi-
39 nitatem attribuunt, & in partes ſecant: quo fit ut infinitum ſubſtantia non ſit, ſed multitudo. Ve
rum quærere, an tale ſit uſpiam infinitum, nihil aliud eſt quàm quærere, an poſſit tanta moles
animo concipi. Id enim quod ſine ſubiecto conſiſtit, ſolius animi actioni ſubiicitur. In totum, in-
dago hæc infiniti, ſiue ut id à mathematicis agnitum eſt, ſiue ut inter ideas eſt poſitum, certe in-
ſtitutionis noſtræ qualitatem excedit. An ſit autem corpus ſenſile magnitudine infinita ullum,
noſtra eſt functio prodere. Id autem tum communibus, tum phyſicis argumentis inquiritur.
40 Communia ſunt hæc: Omne corpus ſuperficie clauditur (eſt enim hæc definitio corporis.) Infi-
nitum nulla ſuperficie clauditur. Corpus igitur infinitum eſt nullum, neq; intellectile, quo gene
41 re apud mathematicos habentur: neq; ſenſile, quo naturalia. Omnis numerus ſiue in ipſis unita
tibus fuerit, ſiue in ipſis rebus, hominibus, equis, aſinis cõſtitutus, numerabilis eſt. Omne nume-
42 rabile, poteſt percurri, infinitum non poteſt: nullus igitur numerus infinitus. Sed quemadmo-
dum polliciti ſumus, deinceps & phyſicas rationes afferamus: Neceſſe eſt ſi fuerit infinitum, aut
concretum, aut ſimplex id eſſe: ſed enim neq; concretum eſſe, neq; ſimplex poteſt: non eſt igitur
infinitum. Ac concretum quidem non poteſt eſſe, ideo quòd elementa definita & comprehenſa
ſunt numero. Nam aut ex omnibus conſtabit, aut ex quibuſdam, aut quod reliquum eſt, ex uno
quod ſit infinitum. At ex uno nequit. Quamobrem inquies? Quia omne corpus naturale inge-
nitam atq; inſitum quandam uim habet in ſe, aut enim caliditatem, aut frigiditatem, aut humi-
ditatem, aut ſiccitatem. Rerum autem finitarum finitæ ſunt uires: Infinitarum uero contrà infi-
nitæ. Omnis uero infinita uis fortior & ualentior eſt quàm finita. Quinetiam ſicut omne quod
robuſtum eſt, abſorbet & deſtruit debiliora & imbecilliora quę ſunt, ita infinita uis uim finitam
extinguit. Quare ſi intra res compoſitas elementum aliquod infinitum ineſſet, abolerentur cæte
ra corrumperenturq;. Quibus conſumptis atq; ſublatis ingenitum infiniti non eſſet concretum
aut compoſitum amplius, ſed ſyncerum, intemperatum, ac ſimplex. Atq; hoc quoq; quàm ſit im
poſſibile, poſterius demonſtrabitur. Nunc id quod obiici poſſet huic, ratione uidetur eſſe antea
amoliendum. Quamuis enim (dicet quiſpiam) corpus infinitum mole immenſa ſit, erit tamen
minore potentia quàm finitum. Nam & ſi magnitudo aëris ſuperare magnitudinem ignis dica-
tur, uis tamen corporis minoris pollentior atq; amplior ſit quá maioris. Sed ſoluitur. Hæc enim
tunc recte dicuntur, ueraq; ſunt, quum utrunq; corpus finem habet & terminum aliquem, id
eſt, quum utrunq; finitum eſt. Quum uero caret alterum fine, alterum non caret, mentita ratio
eſt. Qua de cauſa? Quoniam licet aër ille qui maior eſt igni, imbecillior ſit igni, ſi tamen per adie
ctionem magnitudinis quamlubet auctus amplificatusq; fuerit, erit aliquando poteſtate & libra
pari cum ignie, oq; poterit maiorem etiamnum aſſequi, ſi augeatur identidem: ſed & infinito ma
iorem, ſi infinita materia adſit, de qua fieri poſſit adiectio. Quid igitur iuuat, ſextantem (uerbi
gratia) ignis ualentiorem eſſe quàm aëris tantundem, ſi repenſari poteſt infirmitas numero? Sit
enim quincuplo, ſit decuplo ualentia ignis maior (neceſſe eſt enim finitis utiq; illis corporibus ſu
perantiæ numerus aliquis conſtituatur.) Sed ſi magnitudinem aëris centies aut millies auxero,
nònne poteſtati ignis poteſtatem aëris parem effecero? Maiorem ſi decies millies auxero, & longe
maiorem, ſi centies millies. Si ergo infinitus conceditur, nònne ſupra omnem menſuram propor
tionis eſſe conceditur? ita ut finitum ignem uis aëris infiniti, quemadmodum diximus, obruat.
Oportet enim æquatas eſſe contrariarum rerum poteſtates ac uires, ſi ſeruari compoſita uolu-
43 mus. Ex iis patet ex infinito uno, finitis cæteris, non poſſe dici compoſitum infinitum. Ex pluri-
bus quoque coalitum aut compoſitum eſſe minus poteſt. Nam qui cæteris ſingula locum relin-
quant, ſi omnem locum amplectuntur, & occupant ſingula? Atq; ergo rationem pauloante obli
tus ſum afferre, tunc quum de uno agebatur. Si enim infinitum unum in compoſitionem ullius

accesserit,ubi nam elementa reliqua collocabis? Quàm igitur nequeat corpus cõpositum ullum
44 infinitum haberi, ex iis (ut arbitror) planè ostensum est. Quàm uero neq; simplex quoq; hunc
in modũ edisces. Si simplex esset aliquod infinitum, illud aut elementum esse,ut ignis,aqua:aut
natura altera,qualem Anaximander ambigentem igni & aquę,atq; ancipitem afferebat. At is qui
dem mehercule optima ratione uidetur iudicauisse, nullum ex elementis infinitum esse debere,
ne reliquis rebus præ magnitudine uirium suarum obliterationẽ & abolitionem inferret. Sunt
enim mutuæ in elementis dissidentiæ:aër [b] humecta est natura,humor gelida,ignis feruida Si er
go unum ex illis infinitum posuisset,uidebat reliqua statim delitum & absumptum iri. Est enim
natura compertum, ut imbecilliora pauciora q; ab opulentioribus & ualentioribus obterantur.
45 Eo naturam alteram statuit infinitam,unde & elementa & reliqua deriuaret atq; deduceret. Ve-
rum quum duplex sit in ea re quæstio,prior sit ne uspiam talis natura aliqua præter elementa;al
tera si sit,an esse uideatur infin ta:utemur cõmuni ratione,qua neq; elementum ullum,neq; præ
ter elementa quicquam esse demonstrabitur infinitum. Primum docebitur nullam posse esse na
turã,præter ea quæ nuncupantur elementa. In id enim dissoluuntur res ex quo sunt factæ:nam
orta de terra reuertuntur in terram, genita de cœlo redeunt rursus in cœlum, quemadmodum
in tragædia canitur. Cur igitur non uidemus res in tale aliquod ullas dissolui,quod neq; ignis,
46 neq; aër,neq; aqua,neq; terra sit? Porrò unum subiicere elementum aliquod è quatuor illis, aut
diuersum à quatuor,siue finitum id siue infinitum constituat,hominis est parum sci ne deliran
tis dicatur:[c] quemadmodum uisum Heraclito est,qui principium unum atq; elementum unum
ignem asseruit,reliqua ab igni originem sumere. Inde nos ille perinde ac perterriturus,incõmina
tus est deflagraturum quandoq; orbem,ut huc scilicet omnia redeant,unde profecta deriuataq;
fuerint. Verum Heraclitus eadem ratione qua Anaximander, fundamenta generationis substu-
47 lisse deprehenditur. Quum enim inter media illa Anaximandri natura non sit particeps dissiden
tiæ alicuius cum quatuor elementis, profecto neq; ipsa in ullum illorum, neq; in ipsam illa con-
uerti mutariq; poterunt. Ita de ea neq; quatuor illa corpora, neq; aliud quippiam proficisceiur;
quod quidem huic illius placito repugnatissimum est. Quando (si diis placet) opus est inde re-
rum semina & elementa decedere, cur igitur introducta est, quum sit generandis rebus prorsus
inutilis. Heracliti uero ignis seu quodlubet elementum aliud actu corporeum, si rebus subiicia-
tur,habebit quidẽ proculdubio aliquam intra se dissidentiam, unde possit in contrariam quoq;
naturam abire. Sed nihilo leuius tamen quàm Anaximãder errauit. Nam aut dissidentiam illam
in abitione & conuersione seruabit:hoc est,si ignem esse statueris, aut caliditatem secum in natu
ram contrariam ferret,in quam uerteretur, quod fieri non potest:aut corrupta caliditate frigidi
tatem assumet, quo facto statim desinet ignis esse:at si fuisset principium elementumq;, reman-
sisset,nec fuisset corruptum. Præterea quæ nam ratio obstat,quum aërem quoque dicamus esse
huiusmodi elementum? quum simili modo possit aër in ignem conuerti? Sed dixerit quispiam,
nos qui materiam carere contrariis affirmamus, easdem angustias incursuros, in quas uidetur
Anaximãder incidere. At nònne plurimum differunt illæ assertiones,quarum altera elementum
ipsum atq; principium conuerti & permutari concedit: altera non ipsam mutari materiam, sed
in ea recipi mutationes rerum omnium defendit? Nam mutari aliquid quod contrario uacet na
tura non finit. Contrariarum rerum mutationes in materia cõtrarias recipi quid prohibet? Nos
itaq; qui sentimus rebus genitis unam subesse materiam, principium incorruptum & immorta
le seruamus. Ii uero qui unum subiiciunt elementum, nulla ratione possunt illud ab interitu &
corruptione defendere. Atq; hæc uelut extra materiam dicta sunt hactenus. Redeundum nunc
48 est ad id,unde obambulauit oratio. Intentio erat nullum corpus esse posse infinitum. Id ita ne-
cessariis rebus addicitur omnibus rebus præcauendum est loco. Institutum enim à natura est,
ut omne corpus sensile, quod sit tum ortus tum interitus particeps (de [d] motu enim in præsen-
tia quæritur) aliquo in loco sit:proinde suus est singulis additus locus à natura, idemq; tum to
ti,tum partibus iunctus assignatusq; est. Exempli gratia: Toti terræ idem & glebæ. Toti igni idẽ
& scintillæ. Non quòd eadem exæquataq; moles sit utrunq; complectens, sed quòd quemadmo
dum ipsi toti supernus aut infernus peculiaris est locus,sit item peculiaris & partibus. Hæc quũ
ita sint,si corpus ullum infinitum habetur,aut ex partibus consimilibus constabit,& generis so-
cietate coniunctis: aut ex disparibus, hoc est, membris genere & natura distantibus: hæc enim
sunt,quæ tum Homogenium, tum Heterogenium uocant. Si Homogenium & locus quoque
censebitur

censebitur eodem iure totius & partium, & quod maxime sequens est æquè infinitus totius &
partium. At pars erit ne immobilis an contra? Non mobilis cur enim sursum potius, quàm de-
orsum feratur? Si tamen concedendum est illis, summum & imum aliquid statui posse in infi-
nito. Est enim locus omnis infinito peculiaris & debitus, sed nullus peculiarissimus. Mouebi-
tur ne itaque pars ad loca simul omnia, & simul occupauerit omnia, an undiq; per uim agitata
& conuulsa uagabitur? Sed & quo pacto sistetur, quiescet ue semel impulsa? Nec enim tum
demum uidetur posse quiescere, quum proprium locum attigerit. Nam & is quem reliquit, fue-
rat proprius. Moueri itaque partes infiniti non possunt. Nam infinitum esse quicquam & mo-
ueri, uel Melissus ipse desperauit posse: quamuis non rectè illud, quòd omnis motus infinito
eripiebat, quum tamen alterari id potuisse uideretur. Dices moueri infinitum uniuersum eo
modo, quo globus, qui eodem in loco manens, per partes obit quod orbe uniuerso non potest.
Sed si hoc esset uerum, sequeretur id primum, ut quia totum homogenium sit, partes quoque
singulæ circulo non mouerentur. At hoc non cernitur, cum contrà potius, tum aqua, tum ter-
ra è regione differri, atque recta non cirulo uideantur. Præterea si circumuoluatur, esse finitum
oportebit, utpote quod figuram nancisceretur & formam. Erit itaq; cum pars, tum totum im-
mobile. Ego uero non hoc dico, quia quiescere infinitum non minus impossibile arbitror, quàm
moueri. Quemadmodum enim ad unum moueri locum nequit, quia singuli æquè proprii ac-
commodatiq; sunt: ita neque in uno potest loco consistere, quia nullus est maxime peculiaris &
proprius. Sed cõcedamus quiescere totum infinitum & partes: erit igitur commentitia quædam
res motus, non perspicua, non omnibus nota: postremo quæ nullam expositionem aut com-
mentationem expostulet, nisi fortè ad res immobiles cognoscendas definitione motus aliqua
49 opus esse putauerint. Porrò si infinitum quod est, Heterogenium sit, id est, ex partibus specie
& natura dissimili corporum: erit igitur tum compositum & concretum ex pluribus, tum atta-
ctu congestuq; & cõmixtione partium sola unum, quo euenit, ut nullus naturalis locus possit
infinito tribui, sed singulis generibus singuli tribuendi, ex quibus illud constet, tanquam ex
partibus totum: ita motus non in toto poterit, sed in illis partibus conspici. Sed attende obse-
cro, quæ sequantur. Partes illæ, quæ diuortio generis discrepant, aut finitæ numero aliquo, aut
infinitæ statuentur. Si finitæ, aut immensam & infinitam unam plures ue dabis, aut finitas om-
nes, ut numero ita & modo: quorum utrunque absurdissimum est: hoc quia ex partibus finitis
infinita moles oriri non potest, illud quòd pars ea quæ immensa infinitaq; ponitur, depopulabi-
tur & obruet cæteras. Ita fiet, ut easdem rationes, quas suprà attulimus, repetere iterum & affer-
re possimus. Propterea elementum nullum, ut ignis, ut terra potest esse immistione aliqua infi-
nitum. Est enim definitus iis locus, neq; sunt omnes idonei accõmodati ue, sed supernus igni,
infernus terræ tribuitur. Quapropter nullus eorum qui physicè sunt locuti, ignem aut terram
arbitratus est esse infinita, sed aut aquam aut aërem potius, quoniam loci ignis & terræ manife-
stissime noscebantur, horum erant latentiores, & qui utriq; naturæ tanquam ambigerent. Dices
partes infiniti eius, quod Heterogenium sit esse numero infinitas. Loci ergo illarum erunt, habe
bunturq; infiniti. Quod sine ulla controuersia protinus respuendum est. Sunt enim & loci & lo
corum differentiæ finitæ. Nam supernum, infernum, dextrum, sinistrũ, anterius, posterius, quæ
discrimina loci sunt, serio continentur. Finita igitur numero erunt & elementa, quum nullus lo
cus possit pluribus elementis cõpetere. Non enim differunt specie ea, quibus unus idemq; locus
naturalis ac proprius sit: aut cũ Democrito sentiendũ affirmandũq; est, fieri posse, ut motus om-
nis sit specie similis, ut similia sint elementa, ut insectilibus indiuiduisq; corporibus idem sit, qui
& uniuerso locus. Atq; hæc attomis ipsa sustinet: quæ si per formam finita sunt & magnitudine
numero, quo pacto id quod ex iis constabit, poterit esse infinitum? Quam uero ex eo quod finita
sunt loca, corpora quoq; finita esse oporteat, quis est qui nõ animaduertat? Nã corpora coæquã-
tur, & consentanea locis sunt. Nõ enim locus ullus est maior corpore, quod cõtinetur in loco. Et
si maior est locus: nõ erit igitur corpus, quod recipitur infinitum. Neq; corpus contrà maius est,
quã quantus est locus. Si enim excederet locũ, aut reciperetur in uacuo, aut nusquã esset: quorũ
alterum paulò post demonstrabimus falsum esse, alterum in ipso statim limine apparet, quàm sit
50 ridiculum. Nihil enim absq; loco aut moueri potest, aut quiescere At uero Anaxagoras subabsur
dum commentus est causam, cur immensum illud & miscellaneum chaos immobile esse uolue-
rit. Dicebat enim quia contineri à nullo posset, quod infinitum esset, sed fulciri atque inniti

ſeipſo, & tanquam ſua ui liberare ſe atq; ſuſpendere oporteret, quietem illi atq; immobilitatem
accidere, ita uolente & tribuente natura. Cæterum hoc non rectè dictum eſt. Non enim eo loci,
in quo quæq; res eſt, ſemper naturalis eſt quies, poteſt inuita, poteſt ui detineri eo loco, in quo
naturaliter nõ quieſcat, ut lapis è palo tecto'ue pendens. Fultio autem illa innixus argumentum
eſt uiolentæ quietis potius quàm naturalis, utpote quæ carentiam atq; egentiam loci ſignificent,
in quo motus conſtitui exerceriq; poſſit. Planè nunquam docuit Anaxagoras, utrum ſi locus
eſſet, quieſcere infinitum nihilominus oporteret eo modo, quo ea quæ in naturali loco quie-
51 ſcunt. Idcirco enim terram natura ſua immotam dicimus, atque pigram, quia ſi adeſſet etiam
euolandi euagandiq; locus, nihilo tamen magis illa moueretur. Ea ratione tellus natura habet,
ut in immo ſedeat ſemper, quieſcatq;. Quamobrem ſi cui infinita dicatur eo modo, quo nunc
medio ſpacii poſita, non ideo quieſcat neceſſe eſt (quia infinita cum ſit, ſemetipſa fulciat, aut
quia ſibi ipſa nitatur, aut in ſe ipſam conſiſtat) ſed quia habeat à natura, ut grauitate ſua mediam
regionem obtineat. Reddenda igitur aſciſcendaq; eſt ratio aliqua naturalis, cur infinitum illud
quiete tam inexorabili ſempiternaq; torpeat. Nam ea, quam reddit Anaxagoras, ab ipſa mole, nõ
52 ab ipſa re ſumpta eſt. Nam quidem mehercule reſponderit de partibus infiniti, utrum illæ quo-
que ipſæ ſe fulciant? & quod ſequens eſt, agant immobiles? Hoc neq; ipſe quidem Anaxagoras
diceret. An uero quia finita ſit partium magnitudo moueri poterunt partes, totum moueri nõ
poterit? At ſi hoc fuerit corpus infinitum, immobilitatem illam naturaliter non habeat. Si enim
Homogenium eſt, partes quoque eodem modo, quo totum, eſſe immobiles oportebit. Qua-
propter ut totum in toto eſt, ita partes in partibus eſſe neceſſe erit. Et ſi hoc accidit toti à mole
ipſa non à natura, idem partibus ſingulis ſuis cuique molibus accidet non ipſa natura. Quod ſi
non ui ulla neceſſitate'ue, ſed ex natura habet, ut in ſeipſo ſit totum, utq; ſibi ipſi ſit locus, cur
non idem conueniat partibus? Sunt enim loca ſpecie eadem totius & partium, totius ignis &
ſcintillæ idem, totius aquæ & cyathi idem. Si igitur infiniti locus eſt recipi intra ſeipſum & con-
ſiſtere neq; mouetur totum, neq; partes igitur mouebuntur. Is itaq; qui hunc in modum ſentit,
motum æquè tollit atq; illi faciunt, quos initio retulimus uniuerſum immobile poſuiſſe. Sed &
53 nullo pacto fieri poteſt, ut corpus ſit ullum infinitum. Si enim omne corpus ſenſile aut graue eſt
aut leue, & ex ſuarum quæque qualitatum niſu in propria deferuntur loca, corpus infinitum,
neq; graui poteſt eſſe, nec leue: nullum utiq; locum aſſignare infinito poterimus. Nempe aut to-
tum erit graue, atq; ita in loco inferno cõſtituetur, ſupernus erit ſuperuacuus: aut totum erit le-
ue, atq; ita ſupernum locũ occupabit, infernus ſuperfluet: aut dimidium erit graue, & dimidium
leue. Sed qua ratione ſorticione ue infinitum dimidiaueris? Deinde ſi pars ſummo, pars immo
54 loco ponatur, nonne ſtatim terminabitur cõcludeturq; circũſcriptione illa locorum? Nam ſum-
mum & imum ſunt nomina terminorum. Iam ſi in loco ſit infinitum, quum loci differentiæ
ſint ſupernum infernum, anterius poſterius, dextrum ſiniſtrum, neceſſarium eſſet eadem mon-
ſtrare in infinito diſcrimina. at diſcrimina illa ad res finitas pertinent. Neque putandum eſt diffe-
rentias ſex locorum, quas modo diximus, ex habitu & relatione tantum noſtra conſtitui. Nam,
ut infra docebitur, duplex habetur genus illarum, alteræ creantur & pendent à nobis, alteræ
inſtituuntur ab ipſa natura. Si autem in loco eſſet aliquo infinitum, oporteret differentias illas
ſpectare in infinito, quæ ab ipſa natura, non quæ à noſtra inſtitutione aut reſponſione pẽderent.
55 His illud adiicitur: Si infinitus eſſe locus non poteſt, omne autem corpus in loco eſt, non poſ-
ſe corpus eſſe ullum infinitum. Enimuero primum eſt, eſt ergo & conſequens. Cæterum eſſe
in loco idem eſt, ac ſi eſſe in aliquo loco dicamus. Nam ſi in nullo loco res eſſet, neq; in loco omni
no eſſe poſſe uideretur: quemadmodum neque eſſe quantitas poſſet, ſi neque pedalis, neque bi-
pedalis, neq; alterius ullius formæ reperiretur. Si ergo in aliquo loco conceſſeris infinitum eſſe,
erit nimirum aut in ſuperno, aut in inferno, aut utcunq; alibi collocatum. Quod nos ſuperius
56 nullo modo eſſe poſſe, probauimus. Ex his liquet nõ poſſe haberi corpus ullum actu infinitum.
Planè etiam abſurda ſunt illa, quæ ſuſcipienda ſunt iis, qui per omnia tollunt infinitum de re-
bus: quamuisq; ſuprà de hoc non nihil ſit dictum, denuo tamen illa eadem, ſed fuſius repeten-
tur. Nam & initium temporis & finem atque interitum mundi conſtituunt. Quod qui dicit, nil
aliud dicit, quàm tunc fuiſſe tempus, quum nõ erat tempus. Quicquid enim fit in tẽpore, & hęc
uerba ſemel, aliquando, tunc, & reliqua id genus, tẽporis admonent, tempus appellant, de tempo
re prædicantur. Confeſſum eſt etiam apud philoſophos motum eſſe perpetuum perennẽq;

neq; fine ullo aut exordio, sed prorsus ante retroq; æuiternum: motum autem comitatu tem/
poris fluere. Atq; hoc primum ex opinione illa consequitur, quæ infinitum excludit. Alterum
est illud incõmodum, quod de continui diuisione, quam tollunt, & numeri multiplicatione in/
finita superius induximus. Quòd si æquior est illa sententia, quæ neq; esse, neq; non esse infini/
tum affirmat, opus est uolentibus discere ad explicationem nostram, atq; interpretationem atten
dere. Palàm est igitur id quod dicitur infinitum modo quodam haberi, alio non haberi: actu nõ
esse, esse potentia. Quam distinctionem quia nobis sepissime inductam meminimus, non est cur
explanandum hoc loco putemus. Quamobrem si ex auctione numerorum & temporis, ex diui/
sione magnitudinis necessario infinitum esse colligitur, quum priores rationes actu esse illud nõ
sinant, reliquum est, ut potestate esse dicamus. Ac continui quidem corporis sectio, si in infi/
nitum extrahitur (nam insectiles lineæ facile confutantur) erit hoc quidem modo potestate ali/
quid non actu infinitum. Qui enim infinitam actu sectionem inducit, compositionem ex infini/
tis actu constituit. Nam in quot diuidi secariq; continuum potest, ex totidem uidetur esse com/
positum. Id uero quod ex infinitis constat, fit mole & magnitudine infinita, quod nos paulò
57 ante destruximus. Quum uero dicimus esse aliquid potentia infinitum, non ita loquimur, ut
solemus de ære: quod potentia statuam dicimus, quia futurum sit aliquando statua. In ęre enim
& statua, quum primum aduenit actus potestas extinguitur, quia id quod est permutatum in
statuam, nullam amplius facultatem gerit, ut fiat denuo statua. Habet enim responsum in iis re/
lationemq; potestas ad actum. unde efficitur, ut potestas illa peruenire ad eum actum possit, quo
responsum habebat, referebaturq;. Non sic in infinito, sed idem est potestas actusq;, infinito,
qua infinitum est, quia actus & perfectio infiniti, qua finitum est, in eo habetur, quod est plus
continue posse. Si enim alium actum potestas illa infiniti desideraret, perinde ac statum formam
& speciem, nihil aliud uideretur, quàm finem desiderare. Id autem est corruptionem suam &
interitum petere, quod fieri non potest. Omnis siquidem actus conseruare subiectum suum
debet, & quemadmodum perfectio rei mobilis, in eo quod mobilis, seruat potestatem, secun/
dum quam res adhuc possit moueri: ita actus & perfectio infiniti in eo est, ut alterius semper
possit. Quod si ea potestas tolleretur, tolleretur etiam essentia infinito. Sicut enim ea quæ tunc
solum sunt, quum fiunt geruntur q;, si desinant geri, esse etiam desinunt, ut ludi, ut dies, ut
tempus, ut flamma: ita ea quæ tunc solum sunt, quum in potestate sunt, si potestatem amit/
tant, amittunt essentiam. Siquis uero eiusmodi aliquam potestatem in sectione magnitudinum
infinita quærat, quæ referatur, & instituatur ad actum, reperiat illam antequam accepta sit se/
ctio. Tunc enim quemadmodum æs potestate statua est, antequam fingatur, fundatur ue: ita
quæuis magnitudo antequam diuidatur uenire ad actum diuisionis eius potest, quæ in infini/
tum est abitura. Cæterum differentia ea, quòd quanquam diuidi in infinitum magnitudines
possunt, non tamen possunt esse actu in infinitum diuisæ, nam alterum impossibile, & à se ip/
so euertitur. Nam si diuisæ non sunt, neq; igitur in infinitum. Qui enim confici diuisio potuit,
Alterum est possibile in infinitum magnitudines diuidi, quum id quod restat secari semper, & di
58 uidi in infinitum possit. Vniuersam itaq; coactamq; perfectionem, absolutionemq; infiniti nemo
requirat. Eo modo quo domus lecti bidẽtis. Sed quemadmodum dici solet ludos, quum ædun/
tur actu adesse, & diem, & tempus, ita de infinito dicẽdum, sentiendumq; est. Nam neq; olympi/
ca certamina momẽto persoluũtur, neq; dies simul totus pręterit, sed utrũq; successione partium
labitur, ita & infinitam diuisionẽ probãdum, neq; simul extare totam, neq; absolui, sumptitatiq;
uniuersam posse, sed partibus, quia semper aliquid obiter restat magnitudinis diuidũdæ. Planè
tempus & diuisio infinita uidetur esse quàm simillima, tum in eo quòd utrũq; tunc solum est,
quum fit, tum in eo quòd nõ simul totum, sed successione partium existit. Sed & similis quoq;
hactenus in utroq; infinitas est, quòd aliud atq; aliud cõtinue capitur, atq; illud finitum termina
tumq; est. Differunt in eo, quòd pars tẽporis cõtinuo, ut orta est, perit, quia omne præteritum si/
mulatq; præteritum est abolescit euanetq;. Ea uero pars quę est desecta diuidẽdo, permanet & su
59 perstes est. Cęterum neq; tempus generãdis rebus, neq; magnitudo diuidũdis potest deficere. Nõ
est autem ignorandum non solum in diuisione, sed etiam in adiectione infinitudinem conspi/
ci. Nam si quantum definita magnitudine demeris, tantundem adieceris alteri, quemadmo/
dum exibit in infinitum ademptio, ita exibit in infinitum adiectio: ita ut sectioni adiectio, qua/
si ex altera parte respondeat, ut quicquid hinc est derasum, illinc collatum atque appositum ui/

deatur. Nec tamen omnis sectio adiectioq; potest esse infinita. Nam [e] si semper çquales portiones
magnitudinis deseces, aliquando uniuersam exhauries. Quapropter secandæ sunt res, ut in infi-
nitum abeant, eadem proportione non eadem magnitudine partium explorata. Si enim acce-
ptam quantitatem primum dimidiaueris, atque subinde in dimidia alia dissecueris, id quod re-
liquum fuerit, eandem proportionem non magnitudinem seruare uideberis: quò fit, ut nun-
60 quam defutura sit materia sectioni, proindeq; neque adiectioni. Infinitudo igitur inest in utris-
que potentia, sed differunt. Nam [f] qui secat, potest quantalubet magnitudine minorem magni-
tudinem facere. Qui uero adiicit, non potest quantalubet magnitudine maiorem ostendere
(nihil enim est maius cœlo) sed tantam potest conficere, quanta potest ex diuisione obuersaria
respondenteq; colligi. Nam si qualubet magnitudine liceret maiorem accipere, foret corpus ali-
quod actu infinitum. quale sit Physici quidam arbitrati sunt esse. Quia quum corpus infinitum
esse non possit, neq; poterit quoq; ullum ex adiectione infinitum constitui. Prorsus infinita po-
61 test esse adiectio, sicut & sectio infinita. Infinitum uero ex adiectione corpus esse non potest. Ea
ratione Plato duo infinita inuexit, magnum & paruum, quorum alterum adiectioni, alterum
sectioni assimilauit, atq; illis nominibus ceu per ænigma duas illas res nobis significauit. Verum
tamen duo quum statuissent, neutro usus est in assignatione principiorum. Sunt enim numeri
penes illum principia, in quibus neque diuidentibus, neq; adiicientibus contingit infinitas. Non
diuidentibus, quia ad unitatem soluti consistunt. Non adiicientibus, quum ille ad denarium
usque numeros augeri non ulterius putet, indeq; ceu in orbem alternando reciprocare iterariq;
circulo.

[a] *Aristo. verba quæ huic loco respōdent: hæc sunt. si autem secundū accidens est infinitum &c. vbi Them. cæteriq; græci expositores verbum illud secundum accidens ab Aristo. positum esse, aiunt pro accidente: ipsi nāq; volunt hoc ī loco probari īfinitū nō esse accidens Simpl. huius est sententiæ quod Aristo. nunc quoq; probet infinitum nō esse substātiam. ait enim dupliciter potest quis imaginari īfinitū esse substātiam. altero qdē modo p se ea rōne vt idem sit esse īfinitum & substātiam: hocq; est priori rōne īprobatū. altero vero modo p accidens. ea rōne vt accidat īfinito esse substantiam quemadmodū accidit inuisili vt vox sit. quod nunc Aris. refellit quā expositionē videtur Auer. velle imitari: quia autē rōne adducatur vt ab alijs expositoribus dissentiat narrat ipse: qa nōdum Aris. vr̄ pertrāsisse ad ostēdēdū īfinitū nō esse accidens. cū statim alia etiam afferat argumēta qbus probat īfinitū substātiam nō esse. ea deinde parte vbi sic ait secūdū ergo accidens est īfinitum &c. ostēdit īfinitū accidens nō esse. quod si hæc idē faceret: bis eadē essent repetita quod videtur incongruum.* [b] *Them. vero græce* ὁ μὲν ἀὴρ ψυχρόν τὸ δὲ ὕδωρ ὑγρόν. *ait hoc est aer qdem frigidus aqua vero humida & hoc idem habet Aris. quod animaduertens Simpl. dixit hoc in loco Arist. rōnem tantūmodo cōtrarietatis quæ ī qualitatibus reperitur habuisse, ob quā solam hoc est vsus exemplo: nullo habito respectu illius cuius essent hæ qualitates propriæ. vel forsitan ait ipse ex errore librariorum ita scriptum est: sunt tamē qdam q asserant Arist. vsum tum ratione: tum exemplo etiam Anaxi. eiusq; ea verba esse quæ ab Arist. referuntur.*

[c] ἓν δ' ἔστω χεῖον ἂν σῶμα ὂν ἤδη κατ' ἐνέργειαν τοῦτο ἄτοπον εἶναι φημι. *hæc verba omisisse videtur latinus interpres quę ī græcis tamē codicibus habentur. quorum sensus is est, vnum autem elementum dico quod corpus sit iam actu hoc nanq; absurdum esse affirmo.*

[d] *In latinis codicibus locus hic mendo nō caret ī græcis enim scribitur hæc pacto.* νῦν γὰρ εἴ τι τοιοῦτον ἄπειρον ζητοῦμεν. *hoc est, nunc enim si tale aliquid infinitum sit quærimus.*

[e] *Querit hic Simpl. quam ob causam oporteat semper eandem seruare proportionem ne vt sectio ī īfinitum abeat cum nihil sit quod vetet quin variata etiam proportio ī īfinitum sectio abire possit. nam si a certa quantitate dimidium abstuleris ab eo potes deinde tertiam partem aufferre: a qua postea quartam, & hoc pacto in infinitum abibit. Et soluit ipse quod si eadem seruetur proportio semper poterit in infinitum abire at si ea varietur poterit consumni diuidenda ma-*

gnitudo. fieri enim potest vt diuidendo eandem semper quantitatem auferamus si proportionem non eandem seruemus. vti si sit quod magnitudo sexdigitorum potest quis sextam eius partem auferre. deinde a parte quæ reliqua erit quintam eius partem: ac postea quartam residui auferre: & tunc equales semper desecabimus portiones magnitudinis quo fiet vt vniuersa exauriatur aliquãdo. [f] *Ego vero hoc in loco sum anceps. Illud enim quæsiuerim quomodo Aristo. eumq; imitatus* Them. *de sectione sint locuti. nam si eodem modo quo mathe. nescio qua ratione asseuerauerint nõ posse quantalubet magnitudine maiorem ostendi. qualibet enim linea data concedet mathe. posse dari maiorem: quod si nequaquam de mathe. sectione vel adiectione sermonem habeant: sed de ea quæ fieri potest in corpore sensili ac naturali: non video quomodo qui secat possit quantalubet magnitudine naturali sensiliq; minorem facere magnitudinem cum omnium quæ natura constat ratio sit determinata magnitudinis & paruitatis sicuti ipsi aiunt secundo de anima. primo etiam libro physices auscultationis aperte profiteantur minima naturalia.*

62 QVod si recte dicimus, & infinitum ex iugi perenniq; corporum diuisione & exhau
stione perspicitur, liquido apparet aliud esse infinitum, quàm ut nonnulli opinan-
tur, qui infinitum id putant extra quod capi nihil potest: nos contrà infinitum es-
se defendimus, extra quod semper capi aliquid potest. Attestatur nobis ea consue-
tudo, quæ solet eos anulos infinitos uocare, qui palàm fundam'ue non habent,
quasi in iis semper capi aliquid extra queat: atque in hoc uidentur esse simillimi infinito. Diffe-
runt uero, quia infinitum utrunque exigit, & uti semper aliquid extra apprehendi possit, & uti
nunquam idem repetatur recurratur'ue, id quod anuli & globi non habent. Eadem ratione ne-
63 que numeros infinitos dicemus, si, ut inquit Plato, à denario quasi resiliunt atque reciprocant. Si
itaq; licet infinitum describere, infinitum id erit, cuius secundum acceptam quantitatem aliquid
semper extra licebit apprehendere. Quantitas autem alia modi est, alia numeri. In utrisque com-
peritur infinitas, quia semper & numerum maiorem, & diuisionem ulteriorem licet extrahere.
Ideo uero in ea finitione adiecimus secundum quantitatem acceptam, quia mehercle secundum
speciem continuum in diuisione infinitum non est, sed finitum: quamuisq; non eadem sit conti-
nue quantitas, est tamen semper eadem species diuisioni subiecta. Nam & id quod est defectum,
& id à quo desecetur, utrunque semper est linea, aut superficies, aut corpus. Est itaque, ut dixi-
mus, infinitum hoc: id uero cuius nihil extra licet prendere, perfectum potius atque totum, non
infinitum est dicendum. Ita enim definimus totum, ut sit id à quo nihil abest eorum, quę ad pro
priam perfectionem absolutamq; plenitudinem requiruntur, ut arcam, ut hominem: tunc enim
demum ea dicimus tota, quum nihil deest, abestq; formæ. Porrò id quod in singularibus uisi-
tur totis, in eo quoque perspicitur maxime quod proprie, & potissime, & simpliciter totum est.
Id autem proprie & simpliciter totum est, cui nihil penitus deest: huiusmodi & habetur illud,
64 quod tum perfectum, tum absolutum, consumatumq; nuncupamus. Et sanè uidentur duo hęc
uocabula, totum & perfectum, aut eandem omnino, aut cognatissimam significationem habere.
Nam totum uocamus facta ad partes relatione, quarum nulla desit absit'ue: Perfectum facta rela
tione ad finem & terminum. De eodem quoq; prædicantur perfectum & totum, atq; alterum al
terius consentaneum esse dignoscitur: ita si quod perfectum est, exitum habet & finem, totum
quoq; finem habebit & exitum. Rectius ita Parmenidi, quàm Melisso uisum. Ille finitum esse to-
tum putauit, idq; medio spatii libratũ atq; suspensum: Melissus unum & infinitum res duas ma
xime repugnantes, cõmisit, nõ linum lino, ut in adagio est. Si enim illud totũ est, cuius nihil extra
est: infinitum contrà cuius aliquid semper est extra, fieri qui potest ut omnia unum simul & in-
65 finitum? Ita eo errore, quòd similia & eadem esse totum, uniuersum & infinitũ rebantur, eadem
insignia infinito dederunt, quæ toti & uniuerso conueniebant, translatis illuc prærogatiuis no-
minũ, ut regere, ut cuncta cõplecti, ut continere in se omnia diceretur, quę de tota proprie afferri
& prædicari debuerant. Nam infinito una tantum ratione conueniunt, quatenus infinitum ceu
materia rebus est, quæ totæ & perfectæ dicuntur. Quæ enim tota perfectaq; sunt? Cõposita ipsa
sunt, in quibus est forma. Sanè materia seorsum infinibilis interminataq; est. Eadem potest & to-
tum & perfectum quadamtenus dici, quia capax sit & conceptaculum formæ. De materia ue-

ro atq; forma concretum & compositum nascitur. Id itaq; quod materiæ sola potestate tribui/
tur, id est, ut potentia totum p[illegible]ctumq; sit, illi non cum adiunctione atq; exceptione potentiæ,
sed simpliciter absoluteq; de mate[illegible]a prædicant. Atq; ita illa quæ debentur toti, asciscere infinito
& uendicare conantur: quòd uero materiæ insit, infinito aperte liquet. Nam & magnitudinem
sectio & adiectio, contraria sectioni quantitatem subiectam, non formam aut speciem mutant,
quod & suprà diximus. Iam materia non per se, sed à forma habet, ut tota, finita, perfectaq; sit.
Semper uero ab aliqua quauis forma contineri uidetur, potestq; eius aliquid semper capi extra
66 species, atq; ob id merito infinita, inabsoluta, & ignota censetur. Quum infinitum omne necessa/
rio sit ignotum, sed quo producti sumus, dixerit quispiam nònne quod maxime præter opinio/
nem hominum sit, infinitum partem potius, quàm totum fecimus? Qui paulò ante diceremus
infinitum esse materiam, materia porrò pars compositi, quemadmodum statuæ pars est æs. Sed
certe nos, quàm illi uerius rectiusq;, qui magnum & paruum, quæ duo ad materiam pertinent,
infinita constituunt: demumq; fateri coguntur, intellectilia quoque à materia contineri, quia ne/
cesse sit omnia ab infinito esse comprehensa: ita fieri, ut scitæ res atq; cognitæ ab ignoto & indefi/
67 nito contineantur atq; definiantur. Ex iis uero quę nos opinamur, id est, ex hoc quod materiam
esse infinitum dicimus, & (quod sequens est) infinitum à toto contineri, euenit, ut qualibet ma/
gnitudinem minorem capere uideatur licere, maiorem non licere. Materia nanq; intra magnitu
dinem diuisam inclusa, si minorem uelis efficere, quasi ministrat hastas, ac pręstat, ut in infinitum
extractio prodeat: si maiorem non præstat, ut prodeat (alioquin mole aliqua externa opus esset)
at extra magnitudinem nihil est illius magnitudinis reliquum. Et quum rem forma contineat
finiatq;, necesse est exhauctionem crementumq; prouehi hactenus, non ultra quàm quanta sit
68 res. Eadem est in numeris ratio. Eorum potest minimus non maximus promi. At in magnitudi
ne contrarius modus est. Nam secantibus diuidentibusq; nullum occurrit minimum, adiicienti
bus contrà aliquid occurrit maximum. Quidnam igitur causæ? Nempe ut ego sentio, quia nu/
merus ex unitatibus constat. Nihil enim aliud est numerus, quàm unitates multæ. Nam & ter/
narius binariusq; multarum unitatum sunt nomina. Ex quot autem unaquæque res constat,
in totidem diuidi secariq; potest. Quare & numerus in unitates secabitur, unitates uero ipsæ
erunt insectiles. Quicquid enim est unum, in eo quod est unum, insectile est: & homo unus in
eo quod homo indiuisilis est, quia nequit in alios homines diuidi. Quod si potest in partes seca/
ri & diuidi, non potest in eo quod unus est. Vnitas planè usquæquaq; & penitus una est, non
enim unitati tali subiecta materia est. Quare oportet in unitatem cadere ac deficere sectionem.
At magnitudo non ex unitatibus, sed ex magnitudinibus constat: ita fit, ut cum nulla diuisio ad
indiuisilia usq; perueniat, minimum utiq; prendi nos possit. Per *diuisionem uero magnitudi/
nis numerus in infinitum exit, quia diuisio illa numerabilis est, & omnem multitudinem fini/
tam excedere est aggerando subinde, adiiciendoq;. Porrò non habet ex se infinitatem numerus,
sed ex materia. Quare omnino omnis infinitas à materia proficiscitur, & materiæ fertur omnis
acceptio. Cumq; materia potestate non actu sit, recte dicitur infinitatem quoq; potestate esse non
actu. Recte & illud tunc solum posse infinitum esse quum fit. Nam & materia difluit semper, nec
permanet. Numerus itaq; à materia mutuatur infinitatem. Ex numero contra non habent ma/
69 gnitudines ut possint in infinitum excrescere. Nam maiora quærenti extrema mundi facies oc/
currit eo modo, quo in numeris unitas. At mundus diffundi augeriq; nequit, alioquin esset ali
quid cœlo maius. Totum uero si totum esse tendit, necesse est esse terminatum. Sed si unicuiq;
corpori semper liceret adiicere, nihil esse totum aut uniuersum possit, sed infinita quędam & sen
silis magnitudo, qualem ueteres nonnulli scilicet somniabant.

** Siquis numerum ipsum per se & a magnitudine abstractum accipiat nonne tunc cuicunque numero poterit vnitatem addere in infinitum igitur numerus exire poterit absque magnitudinis diuisione. adiectio etiam quæ semper fit in numeris ab his accepta quæ generationi sunt vtputa in hominibus. numerus etiam cęlestis motus & temporis aqua nam magnitudinis diuisione enascitur.*

Huic dubita respondit Simpl. non dixisse Aristo. fieri cuiuslibet numeri accretionem in infinitum ex sectione magnitudinis. sed eius tantum qui existere & permanere possit: quomodo enim quod persistere & permanere nequit crementum suscipere potest & solus is numerus permanet

qui ex magnitudinis sectione prodit. alij vero enumerati neque permanent nec esse habent nisi in opinione vel in imaginatione nostra:abstractus enim numerus solo constat intellectu.cęlestis vero motus:temporis atque eorum generantur & corrumpuntur numeri ea ratione qua præcedentia corrumpuntur habent esse partes vero diuise magnitudinis permanent: & ex ipsis qua ratione & ipse sunt magnitudines oritur infinitum secundum adiectionem. qua vero vt vnitates accipiiur faciunt infinitum quod numeris inest.

70 SEd scire licet quum infinitum dicimus in magnitudine, tempore,motu constare, non ita loquimur, ut putemus infinitum esse genus quoddam, & communem adeò naturam illorum:sed ita,ut eo ordine,quem res illę gerunt inter se,codemq; sint infinitudinem assecutæ. Tempus enim propter motus infinitatem infinitum est. Nam & à motu habet ut sit. Motus propter magnitudinem est infinitũ, quia motus omnis citra magnitudinem uersatur,auctio,diminutio, alteratio,delatio. Magnitudo ex sua natura uidetur infinitatem indepta, quia in magnitudines alias deinceps extrahitur. Cæterum credamus hæc in præsentia ita esse uti dicimus. Nam processu operis demonstratione clarissima explicabuntur hæc omnia.

71 NEque tamen existimandum est rationem hanc,qua ostenditur nihil esse actu infinitum, & impercursile crementum uersus, eripere mathematicis facultatem tractandi de infinito. Non enim linea infinita opus est illis, quum finita & terminata semper utantur:satis habent si quantam uolunt,obtineant Sed ambigat aliquis,si finitus sit mundus, primum illud spectamen theorema'ue in libro elementorum qui demonstrauerint? Nam detur iis diametros mundi,supra quam cõstitui triangulus debeat, ubi nam duo latera trianguli collocabuntur? Sed soluitur. Primum non das qualem petunt(petunt autem quæ possint extrahi.) Deinde apud Geometram nihil interest, sit ne aliquid extra mundum,nec ne. Cogitatio sola est quæ datam lineam prouehit in immensum. Neque propterea necesse est continuo esse actu, quod quis affingit aut concipit animo. Forte enim non fuerit in rebus linea, qualem illi afformant: neq; corpus item aliquod in tres dimensiones fusum sine diffidentia aut renitentia aliqua. Sed quemadmodum nihil uetat longitudine,latitudine,& puncto indimensili separatim atq; seorsum uti:quamuisq; nullum illorum per se subsistat actu,quia tamen finguntur subsistere,in considerationem per se sine mendacio ueniunt:ita & sub diametri illius cõmenticio & imaginario incremento uti citra metum culpæ aut falsi poterimus. Neq; absurdum id sequitur, quasi nullus sit extra cœlum locus, quia liniamenta illa loci non indigent. Non enim omnis linea naturalis est,quæ & naturam requirat & locum. Nam mathematicę quędam habentur, quarum ueluti locus est animus speculantis. Ideo enim mathematica dicuntur abstractu & abiunctu constare: quoniam ab iis quæ in naturalibus corporibus uisitantur loco, qualitate,tempore,actione motu,affectionibus, & reliquis generibus eximuntur abiungũturq;. Ipsi per se mensus atq; ipsa continua æstimantur atq; spectantur. Quòd si describendo triangulo necessaria esset mentio loci,is qui locum adimeret,ipsam quoq; demonstrationem euerteret. Proinde nemo ita dicit,quia linea in hoc loco,aut in illo sit,necesse est hoc aut illud sequi. Quemadmodum itaque Democritus,quum probare niteretur colorum uarietatem non natura constare corporibus,sed ex habitu nostro responsioneq; contingere, nihil statuit contrarium geometræ, quia coloribus disciplina illa non utitur:ita is qui locum esse infinitum negat,immo & is qui locum omnino esse inficiaretur, non est impedimento iis, qui de lineis commentantur ratiocinanturq;. Nam qui locum auferunt,id auferunt,quo geometræ non egent. Quàm uero mathematicæ res non sint in loco aliquo constitutæ, Aristoteles adeò declarat: Quamuis (inquit) in loco illæ non sint,esse tamen ex institutione & dispositione nostra uidentur. *Hæc illæ. Sed* cedo quænam naturalis assertio geometriam posse euertere? Illa mehercule opinor, quæ principia & elementa insectilia & minima faceret. Ita diuisio infinita adimeretur, qua adempta corruerent plurima à mathematicis uerissime & facillime demonstrata. Quòd si in maiori minoriq; linea explicari eadem possunt, quemadmodum & faciunt, & fatentur mathematici, quid nam per deum opus est maxima? Est enim eadem secandi maximam & minimam ratio, quæ potest & extrahi. Ita igitur de infinito agunt,non ut de impercursili spatio, sed ut de linea ea quę possit & extrahi.

72 Est itaq; huiusmodi infinitum:&(ut diximus)ad causam materialem refertur. Est enim materia
ipsa infinitum,si per se sola spectetur,utpote quia in priuatione(infinitas autem ipsa priuatio est)
Non tamen iccirco quia infinitas in materia priuationeq; est. Materia ipsa per se potest esse diui-
sionis illius subiectum,sed corpus continuum sensile. Nam diuidundæ res subsistunt actu. Sed
quamobrem dictum nobis est diuisionis infinitatem ad materiam pertinere? Nempe quia cōpo-
situm & id quod diuiditur corpus,non amittit formam in diuisione, sed retinet. Ita quum non
possit à forma pendere, à materia pendeat : ac uidentur quidem ueteres infinito usi perinde atq;
materia. Sed dissentaneum erat,quum ita uterentur,existimare nihilominus coërcere & contine-
re id,cætera non contineri.

73 Reliquum * est , ad eas aggredi rationes , quibus infinitum non potentia modo,sed
actu esse defenditur. Ex illis aliæ minus necessariæ sunt,aliæ ueras quæstiones ui-
dentur afferre. Nam putare iccirco haberi actu infinitum aliquid oportere , ne re-
rum generatio exhaustis sumptuatisq; principiis procumbat & concidat , lubrica
& cassa ratio est : quum fieri possit , ut materia rerum finita corruptionem unius
74 generatio alterius uicaria subeat,& obitorum loco nascentium pullulet. Ea quoq; fors,ratio quę
dicit finitam rem ad aliquid finiri terminariq; oportere semper,tametsi uerisimilis uideatur,faci-
le tamen in hunc modum æstimantibus falsa deprehenditur. Equidem haud concesserim fini-
tam rem terminari ad aliquid semper. nam ad aliquid terminari nihil aliud , quàm tangere con-
tra quod tangat. Atqui aliud est tangere,aliud finem atq; extremum habere. Nam tangere ad al-
terum refertur externe:habere finem ad se ipsum interne. Tactus tangendo conficitur,finis & ex-
tremum habendo. Quamuisq; nonnullę res possint & habere finem & taugere,non tamen idem
est rebus tangere & finem habere. Accidit enim ut finita quæ sunt,etiam tangant,ut sunt omnia
quæ non tota modo in se,sed partes etiam uniuersi sunt:atque id quoque non in eo quod finita
sunt,sed in eo quòd partes sunt mundi. Quòd si quid est uere ac simpliciter totum,id est,quòd
nullo modo aut respectu sit pars,sed absolute totum & semper,nimirum extra terminatum alio
esse non poterit. Præterea quocunq; rem conferas habet extremum & terminum,non item quo-
cunque conferas tangit. nam linea pedalis quouis relata,terminos suos habebit, notas & puncta,
non tamen quouis relata etiam tanget,quia linea omnis solam lineam tangit. Proinde quæq; res
quocunq; collata suos fines tuetur & obtinet,non item necesse est ut tangat omnia,ad quæ con-
ferre libuerit . Quòd si linea non tangeret lineam , non propterea infinita interminataq; fuerit.
Quamobrem non idem est finiri rem,& ad aliud extra finiri. Sed neq; numerus aliquis(puta de-
narius)tametsi finitus, aliquid obiter tangit. Nec quamuis per silentium sit finis impositus uo-
ci,finita illa proinde uox tangere silentium poterit. Ii quoq; qui adstare inane quoddam extra cę-
lum autumant,quamuis finitum esse cęlum putent, non tamen tangi ab eo posse uacuum illud
concedunt. nam sola se corpora mutuo cōtingunt. Sed & indiuidua illa Epicuri corpuscula quæ
per inane uagari & uolitare creduntur,quamuis finita uiderentur esse,non tamen terminari ali-
quo extra aut tangere dicebantur. Alioquin uir ille tantum tribuebat huic inuento,ut ea quę ue-
tustate collapsa obsoletaq; essent,reconcinnari instaurariq; diceret , subsidio minutularum qua-
rundam aggestionum,quibus recreata illa sibiq; restituta derepente, alia quasi ad instar subditii
partus & præstigiatoriæ subiectionis extarent:sumpto credo de furibus cōmento, quibus ea so-
lertia est cælandis,quæ interuenissent, ut aliam iis tum speciem, tum formam, & figuram indu-
cant. Sed de hoc satis. Cæterum quum ea terminentur ad aliquid,quorum semper extra licet ali-
quid capere. Id autem cuius aliquid semper extra licet capere,infinitum esse concessum est. Nimi-
rum si finitarum rerum ea natura sit,ut ad aliquid semper extrinsecus terminentur:sit etiam ea-
rum illa natura,ut infinitæ immensæq; habeantur. Quare aut efficite,ut nō sit idem rem ad ali-
quid terminari , & licere semper extra capere:aut ostendite infiniti naturam non fuisse nobis re-
ctè descriptam : Aut postquàm hæc præstare non potestis, ne prædicate (obsecro) rem infinitam
posse semper ad aliquid terminari:nisi mauultis de re finita infinitum dici afferriq; posse. Sed cō-
parate & conferte (si lubet) ea quæ dicimus, perspiciteq; an nobis par uis sumptorum sit. Infini-
tum nos uocamus id,cuius extra semper aliquid capitur. Totum & uniuersum id,cuius extra ni-
hil licet accipere. Totum igitur quod est,nequit esse infinitum. Atque alteram quidem proposi-
tionem etiam ipsi cōcedunt,hoc est,extra totum nihil haberi, utpote quod tum necessarium sit,
tum suapte natura clarissimum:alteram nos supra certissimis argumentis addiximus . Sed suffi-

75 cere hæc ad reprehensionem & confutationẽ rationis illius existimo. Discutiamus nunc id quod obiicitur alia ratione, licere scilicet quauis magnitudine accepta, maiorẽ imaginando fingendoq; capere, & adiicere semper quantum quis cogitatione animoq; conceperit: neq; posse quenquam etiam id uolentem conantemq; ita mentem & cogitationem abducere inhibereq;, ut nõ ulterius prodeat coaceruando assidue accumulandoq;, usque dum moles quædam immensa consurgat. Sed quamobrem obsecro necesse est magnitudinem constitui infinitam in rebus, quia uisione sola cogitationeq; infinita conflari? quasi uero de nobis pendeant omnia, atq; ita res sint, prout ipsi cõcepimus. Nam si te extra urbem esse concipio, si celsiorem monte, num propterea extra urbem sis? Num (ut Homero dictum est) uerticem montis excedas? Amplum profecto minus atq; præclarum fuisset nobis à diis immortalibus iunctum, si omne id, cuius quenq; cupiditas incesseret, simul collibitum fuisset affingere id, representareq; omnino, confestim nobis extaret. Concipiat Hercules se præstantiorem deo, & ferat extemplo quod concipit, si quis ea libidine teneatur. Non sunt igitur omnia, qualia ipsi concipimus, sed qualia sunt pleraq; paucissima nouimus. Tempus autem atq; motus nulla ui cogi possunt, ut initium aut finem agnoscant (subest enim utrinq; infinitudo) nõ tamen simul nec actu nec tota, quum fluxę sint partes illorum caducæq;. Ex dum fiunt succeduntq;, tum quasi regitur & texitur motus & tempus ad eundem modum. Continuorum diuisio infinita est. Quòd si uisa illa imaginaria uehementer quem urgent ac torquent, simus uel periculo liberales, audeamus fortiter, infinitatem demus. Quid ni? Sed imaginariam atque fictam, quæ neque actum neque subsistentiam præferat. Nam acrius quidem intuenti uidetur neque imaginatio quoq; ipsa infinitudinem assequi posse, tum quòd deponit aliquando, tum quòd finitum semper aliquid adiicit, idq; eatenus dum mens labore cogitationis affecta lassitaq; destituat, manusq; fastidio det.

[a] *Quinque fuerant adductę rationes quæ infinitum esse probabant prima ex tempore ducebatur. secunda ex magnitudinis sectione tertia ex perpetuitate generationis. quarta ex rerum ordine. quinta ex vi intelligendi & imaginandi. ex his tamen tres tantum soluit. huius vero rei rationem innuere videtur Them. quam Simpl: explicat. primam enim & secundam non soluit quia necessario probant esse infinitum aliquod non tamen id quod actu sit: sed quod potentia quod si vero caterę in id tendunt vt infinitum actu ostendant: ideo eas diluit.*

FINIS LIBRI TERTII.

THEMISTII PHYSICES,

LIBER QVARTVS, HERMOLAO BARBARO INTERPRETE.

1 EODEM Ferme ordine de loco agendum disputandumq; est. Primum an sit, deinde [a] quemadmodum sit, utrum seorsum ut substantiæ, atque per se, an potius in alio constitutus, postremo, quid sit. Quàm uero ad institutum nostrũ pertineat ratio hæc, ostendit uetus opinio, quæ alicubi omnia esse cõtendit, & quòd usquam non sit, ne esse quidem uideri, quod quidem non procedit. Nam quum uiderent ea quę non sunt, ut Hircoceruus, ut Sphinx, nullibi quoq; esse cõmeare & reciprocare rationem putabant, ut ea quæ sunt, omnia essent item alicubi. Verum ut in totum illi oberrent, fortasse tamen quia uerissimum sit naturalia corpora, ignem, aërem, aquam, terram, quæq; de iis concreta sunt, in loco esse aliquo oportere: partium physici erit de natura loci disserere. Iam si philosophus naturalis de motu considerat, motus uero naturalium corpo-

rum cõmunissimus atq; primus est:is qui loco utitur profecto uel nomine hoc,de loco nobis co
2 gitandum cõmentandumq; est. Quamuis autem lõge difficillima ea quæstio sit,[b] quum ex ipsa
per se loci natura , quam haud facile quis ex rebus utiq; adiacentibus loco definiat (quod paulo
infra monstrabitur) tum uel maxime ea ratione,quòd primi uiam facimus cõmunimusq;, nul-
lo quidem initio uel omnino uestigio ueterum , cui possit insisti, nemine ad hoc æui comperto,
qui nedum in ea re paulo plus uiderit, sed scite indubitauerit quoq;. Non tamen deprecandum
aut subterfugiendum nobis id oneris est,alioquin non pollicentibus,nisi quatenus uires nostræ
sufficiant.

[a] *Tria proponit Aristo. inquirenda de loco,an scilicet sit:quemadmodum sit : & quid sit:quid autem sibi velit per primum & vltimum nulla est ambiguitas. circa tamen secundum aliqua est diuersitas inter expositores. Them. enim quem cõmen. insequitur referunt illud quemadmodum ad modum quo locus esse habeat. videlicet nunquid per se esse habeat veluti substantia vel in alio vt accidens. Attamen Simpl. hoc in loco quemadmodum sit locus exponit hoc est quæ insint ipsi quasi velit quod hæc sit quæstio quæ tertio loco collocatur secundo poste. quę ea scilicet inquirit quæ rei insunt. vnde & quærit ipse cur est quod Aristo. quemadmodum sit præposuerit ipsi quid sit. cum ordo sit in eis contrarius, vt secundo poste. manifestum est. aitque ea ratione hoc factum esse: quia sæpe ex his quæ rebus insunt deducimur ad cognoscendam earum substantiam. Verum inferius vbi de vacuo agit idem Simpl. insequens Aspasium quid sit & quemadmodum sit quasi sint idem exponit.* [b] *Huius loci hæc est fidelis interpretatio nam si quis ea omnia quæ loco insunt considerauerit non vtique ex ipsis. ἕχοι τὸν αὐτὸν ὁρισμὸν ἀποδοῦναι. hoc est poterit eandem afferre definitionem.*

3 AC primum quidem esse in rerum natura locum plurimis declaratur euentis. Ce-
dunt succeduntq; mutuo corpora,& eo loci ubi aquà inerat,diffluente aqua iden
tidem subindeq; aër ingreditur,eodem mehercule modo,quo in uasculis & doliis
cernitur. Ita fit ut idem permanere locus,sed diuersa excipi corpora uideantur. Ex
iis quæ diximus,duo eueniunt:unum ut locum esse oporteat,alterum ut necesse
4 fit ab iis corporibus quæ locantur,diuersam rem locum haberi. Præterea quum corpus omne si
non detineatur præpediaturq;,in suum quodq; locum impense cõmigret,ignis in sublime,terra
in imum,palàm fit non modo locũ esse simpliciter absoluteq;,sed & peculiares ueluti uires quas-
dam eius haberi, easq; loci uideri & esse distantias differentiasq;, suprà,infrà,dextrorsum,leuor-
sumq;,ante,retrò uersus,quo uidelicet corpora moueantur differanturq;. Neq; credat quispiam
huiuscemodi locorum discrimina uarietatesq; ex nostra tantum institutione creari pendereq;
adeo sed (quemadmodum sumus & præfati) ab ipsa planè natura inuentas,collocatas,& affirma
5 tas sciat. Quomodo autem hæc differant,nõ impendio obscurum internoscere. Nobis náq; idem
plerunq; est & infernus,& supernus locus. Nam scandulæ imbricamentaq; ædium , quæ modo
nobis meditullio impluuii agẽtibus superna sunt, cõmodum ascẽdẽtibus tectum, fient inferna:
& columna,quæ nunc est à dextra,si me conuertero,pũcto fiet à læua. At situs natura dispositos,
præfixos & cõditos ipsi corporum naturalium motus atq; impetus produnt & detegunt, ut su-
pernus is sit,quo ignis & leuia conuolant:infernus , quo glebulenta & grauia prosternuntur &
corruunt. Et hercule hos locos natura nõ solum maximo interuallo dispescuit,sed etiam uiribus
& potestate seiunxit : quod quidem inde datur intelligi, quia singuli suas & maxime differentes
quoq; naturas tum recipiant tum cõseruent. Sed & quàm nõ sit locus idem qui de statu nostro
institutioneq; nascitur cum eo,qui natura præscribitur,mathematicæ res affatim ostendunt. Illę
neq; locum habent, neq; mouentur ullatenus, quia per se nõ subsistunt : de nostro tamẽ habitu
respõsuq;,tum à dextra, tum à læua intelligi possunt & fingi:nõ quòd locum natura sint ullum
adeptæ,dextrum læuum'ue,sed quòd intelligantur tãtum de eo situ positæ. & quemadmodum
eas res imaginatione cogitationeq; absoluimus & separamus à motu,& qualitatibus reliquis:ita
& locum & respectum huiusmodi quem illis natura nõ addidit, solum imaginando tribuimus.
6 Nam ii qui uacuum introducere nitebãtur,tãquam locum quẽdam subsitum id rebus uolebãt.
Quid enim si uacuũ sit, esse aliud potest, quàm locus corpore destitutus uiduatusq;. Quamuis

autem satis hæc sint ad cõmuniendum id quod sumus aggressi, nõ est tamen poëtarum autho-
ritas in ea quoq; re contemnenda insuper, habendaq; penitus. Hesiodi inquam, qui omnium pri
mus nobis cõmendauit & prodidit locum. Nihil enim aliud per naturam illam hiantem (quam
Chaos & patorem appellat) quàm locum & inhabitaculum rerum intelligi uoluit: perinde ac re
bus pręcauendum esset prorinus aliquo, in quod reciperentur atq; reconderentur. Atque hic ex
7 eorum numero uidetur fuisse unus, qui res omnes alicubi esse arbitrabatur. Quòd si locus est
ita ut Hesiodo uisum, profecto ea natura erit admiratione & spectatu dignissima. Nam si rebus
omnibus primum suppositus & subiectus est locus, necessario sequitur rerum primũ fuisse cõ-
paruisseq; locum: propterea nihil sine loco fuisse, locũ contrà, & ipsum chaos sine reliquis rebus
aliquãdo adstitisse: ita & tempore & natura præcesserat. Nam loco sublato reliqua esse continuo
peritura: non item quę in eo continentur ademptis ipse perimitur, ut si ignis interstinguatur, nõ
sit abolitus propterea & locus. Sed si rem esse nihil aliud est, quàm alicubi esse loco, utique cor-
rupto, res quoque locatæ obiter interibunt.

8 SEd cauendum est, ne dum ultra quàm sit par, loci naturam honestare illustrareq;
tendimus, tãquam frigidiusculi rideamur, alioquin magnis uiris è regione pugnã
tibus: quorum rationes prætermittendæ nec sunt, quibus illi nedum ut æquiorẽ
ullam sententiam præferant, nihil loco relinquunt, sed penitus de rebus extermi-
nant & interdicunt essentia. Proinde incõminantur, simul quis attentauerit quid
sit locus afferre, coactum recantare & cõfiteri nõ esse. Nam primum designa (inquiunt) nobis, in
quo nam genere locum collocaueris. Nonne liquet in genere corporum? Est enim locus in tres
dimensiones fusus. At statim absurdissimum illud sequitur, corpus in corpore recipi, & duo cor
pora eundẽ locum accubare occupareq;. Nam si & locus & id quod recipitur, corpora sunt in di-
mensus ęquales attensa, nimirum bina simul corpora singulis locis assistentur collocabunturq;.
Quod portenti maxime cognatum atq; affine meditationibus Chrysippi Zenonisq;, ueteres tã-
quam apertissimum maximumq; mendacium cõsone disploserunt. Quod & plerıq; dicato scor
sum opere amoliri & cõfutare sunt conati. Præcipue uero Aphrodiensis Alexander in libris iis,
quos de mestione composuit, passimq; utcunq; incidit mentio in reliquis rerum naturalium cõ-
mentariis, quorum lectionem uolentibus adire promptum sit rationes illas ediscere. Et Hercu-
les si corpus nõ sit locus, haud planè uidere se quid demũ esse aliud possit. Nam diffundi in tres
9 dimẽsiones solius esse corporis proprium. At aqua dices, post aërem locum recipit: ita locus esse
per hæc ostenditur. Sed attẽde ut ex hoc quoq; dissentanea quædam incurrant: Quum aquam
excipit locus is, ubi aër fuerat antea, manifestum est superficiem quoq; aquę receptam esse ad idẽ
exempli, quo recepta aëris fuerat. Si ergo superficiem recipit, lineas quoq; & pũcta recipiet. Qua-
re locus erit ut corporibus, ita & pũctis suus. Sed hoc est impossibile, quòd locus pũcti nõ distet
à pũcto, nec locus lineæ superficieiq; à linea item & superficie discrepat. Quid enim sit per deum
superficiei locus pręter superficiem aliud: & maior quidẽ superficie locus esse nõ potest. Ea enim
parte, qua superficiem uinceret excederetq;, nihil superficiei utiq; contineret: & fortasse (quod in
transcursu dixerim) locus superficies est. Quòd si lineæ locus nõ differt à linea, & is qui superfi-
ciem recipit, nihil est præter superficies, & is qui continet pũctum ipsemet pũctus est: efficitur, ut
10 quum corpus aliquod aliquo in loco recipitur, locus ille sit corpus. Præterea unaquæq; res aut
elementum est, aut ex elementis cõditum. Atq; hoc uerissimũ impromiscue atq; simpliciter est,
siue de corporeis, siue de incorporeis loquamur. Et corporum corporea sunt elementa, incorpo-
rea incorporeorum. Neutrum horum est locus. Primum inter incorporea cooptari & collocari
nõ potest, quia dimensum & magnitudinem præfert. Nec inter corpora, quòd (ut diximus) in il-
11 lo corpora receptantur. Iam locum esse initialem, & primam rerum putare, & tãquam originale
principium omnibus, hominum est parum considerate loquentium, & in maximis rebus erran-
tium. Nam quo pacto principium esse uoluerint, num uti materiam? At quid nam uidetur de lo
co, tanquam de materia conditum constitutumq;: num uti formam? num uti causam mouen-
12 tem? num uti finem? At profer quiduis horum, qui constet? Sed & Zenonis ratio superponen-
da nõ est: Si fuerint res (inquit) in loco omnes, fore ut ipse quoq; locus in loco sit, & huius etiam
13 loci alius subinde locus, atq; ita deinceps in infinitum alii constituantur. Si quis uero uacuum,
ut non est, ita de rebus etiam tollat, palàm est, si fuerit locus, nõ esse illum sine corpore futurum,
sed fore undiq; uersus plenissimum & confertissimum in plenum. Qui locum defendunt, quid

ſtatuant de rebus iis quæ augentur & creſcunt? iis quantum adiicitur corporis, tantum accidit
& loci.nam & tota contineri & recondi cernuntur.Neceſſe eſt itaq; maiorem effici locum,& unà
cum corpore intumeſcere & gliſcere. Sed quo nam modo, aut unde ampliabitur locus, difficilis
explicatu res eſt. Rectè igitur initio dicebamus eum,qui loci naturam reddere tentauiſſet,pericli
taturum,ne locum non eſſe fateri maxime cogeretur.

14 SAne nos alia uia aggreſſi,duplicem locum eſſe cõperimus: Alterum primum,non
primum alterum, ſed qui quòd medio alio locus ſit, locus per aliud cõmode ap-
pellabitur. Per aliud locus eſt is, qui pluribus corporibus eſt communis. Primus
qui ſuus cuiq; conſentaneus adæquatusq; habetur. Id hoc exempli patuerit: Do-
mus, urbs, terra, aër, cœlum, non ſunt loca prima,ſed per aliud. Is uero qui nihil
præter te amplectitur ambitq;, locus is primus eſt tuus, quia propter hunc locum, qui primus
& tuus eſt, duntaxat uera ſunt quæ de locis non primis dicuntur. Iccirco enim uerum eſt te do-
mi eſſe,quia in loco illius aliquo tibi æquato poſitus conſtitutusq; es:& in urbe propterea,quia
domi: & in terra itidem,quia in urbe. Sed ſi proprius locus eſt is,qui primus continet ambitq;
corpora, neceſſarium eſt, ut locus ſit tanquam extimum quiddam limes,finis ac terminus,utpo
te quo primum corpora definiantur & terminentur. Nam quum nihil ſit medium, non poteſt
dici ad aliud primum corpora terminari,& ad hunc proxime. Dicet quiſpiam,ſi locus eſt termi-
nus primus & proximus rei,qui diſtinguetur à forma? Eſt enim forma prima,quæ terminat de-
finitq; corpora, & quæ magnitudines ad ſubiectam materiam accõmodatas habilesq; impartit.
15 Sane ſi hoc reſpicias,locus uidebitur forma eſſe:ſin uero alia quædam accidentia loci conſideres,
ad naturam materiæ perpenſius declinabit. Videtur enim [a] locus eſſe corporis & magnitudinis
ſpacium: quæ conditio in materiam quoq; conuenit. Ea nanq; quum per formam finitur conti-
neturq; ſuperficiebus & terminis,magnitudo & ſpacium quoddam efficitur. Et ſuapte quoque
materia ſpacium eſt,quanquam finibus exemptum,indiſtinctum,interminatumq;. Si enim à glo
bo ſphæra ue terminos & affectiones remoueris, nihil præter materiam ſpaciumq; illud merum
abſolutumq; reſtabit. Nec enim exiſtit conſtatq; terminis ſpacium,ſed finitur terminis. In termi-
nis quoq; non eſt,ſed in ſubiecto. Ex hoc locus uideri ſimillimus materiæ poteſt: alioquin cogna
tio quoq; illa nõ tenuis fuerit,quòd quemadmodũ materia,item & locus formas ac ſpecies mul-
tas quæ corporibus inſunt,unus idemq; ſuſcipere continereq; uideatur. De ea potiſſimum ſimi-
litudine motus eſt Plato,ut idem eſſe materiam & locum in Timæo aſſeueraret. Id enim [b] quod
formas alternatim ac ſucceſſu reciperet, modo ſyluam (id eſt materiam) modo conceptaculum
(id eſt ſedem ac locum) uocabat: ceu una re multis nominibus dicta ſignificataq;. Veruntamen
aliter in Timæo,aliter in iis quæ Agrapha inſcribuntur,ediſſerit de conceptaculo. Illic materiam
præcipientem,participantemq;,hic numerum,id eſt,magnum & paruum eſſe conceptaculum re
16 bus & formis omnibus ſtatuit. Per hæc(ut dixi) uideri poteſt,materia eſſe idem & locus. Ac cæte
ri quidem fermè omnes locum eſſe aliquid putauerunt. Solus [c] Plato auſus eſt non ſolum dice-
re locum eſſe, ſed etiam finire quid eſſet: quanquam id parum proſpere, tranſlationibus agens,
non proprio ſermone naturam eius indicans euelansq;. Liquido igitur conſtare arbitror locum,
ſiue quis materiam eum putet eſſe,ſiue formam,tractatu utcunq; per difficilem uideri,utpote in
quo noſcendo ad principia recurramus, quorum ſpeculatus per ſe altiſſimus eſt, & haud facile
cuiuis adeundus, quia conamur ſeparatim cognoſcere ea, quæ ſeorſum cognoſci non poſſunt.
17 Porrò fieri non poſſe, ut forma aut materia locus ſit, non eſt impendio laborioſum oſtendere.
Forma & materia ab ipſa re ſeparari non poſſunt,locus poteſt: ubi enim aër fuerat,per uiciſſitu-
dines nunc aqua,nunc terra,nunc denuo aër inuehitur. Non enim locus aliquid corporis eſt,nõ
pars,nõ affectio,nõ habitus,nõ poteſtas. Nam huiuſcemodi qualitates à corpore nõ exoluuntur,
locus exoluitur. Hercules uidetur uaſi eſſe ſimillimus. Eſt enim uas locus tranſlatilis, & ipſum
quoq; nihil eſt rei. Igitur dixerit quiſpiam, locum nõ eſſe contenti locatiq; corporis accidens, ic-
circo quia ſeparatur à corpore: an ita ſoluitur,ut eſſe in loco,accidens ſit inſeparabile corporis,lo-
18 cus nõ ſit locati corporis accidens,ſed plane illius,cuius ſuperficies atq; exitus eſt. Materia autem
eſſe nequit locus alia etiamnum ratione. Quòd quum materia contineatur, continere cernitur
locus. Iam deforis externusq; locus eſt,materia & forma interna. Plato uero qui contendit oſten
dere locum eſſe materiam, non uidet ſe,[d] ſi ita ſentiat, ſuas illas ideas numerosq; ſpecificos in loco
eſſe cõſtituturum,quia (ut dixi) materiam ſubiectam numeris facit,quam ille interim magnum

& paruum,

19 & paruum, interim participationem & præceptionem appellitat. Præterea si res quæ mouentur in locos proprios feruntur, in materiam & formam nulla res fertur, quia secum & intra se continet utranque naturam, certe neutra locus erit. Equidem libenter pol discerem, qui fieri potest, ut corpora si locum (id est materiam & formam) intra se continent moueantur? ut locus supernus, infernus distent, ut ad ea loca differantur? At in materia & forma quid nam & supra? quid
20 infra? Quærenda enim & assignanda sunt loca, ad quæ corpora naturalitus deferuntur. Quòd si materia forma ue locus sit, quum materia & forma motu corporum moueantur, ibiq; adsint ubi ipsæ res adsunt & corpora, primum sequitur illud absurdum, moueri locus posse: deinde quomodo elabentur, ne locum esse in loco concludant? Si enim tunc in loco corpus est, quum hinc illuc aut cõtra defertur, profecto & locus corporis esse in loco uidebitur si ipseq; simul cum
21 corpore deferatur. Prȩterea cum uicibus corpora permutentur, aër in aquã, aqua in aërem abeat, si formam esse putaueris locum, continuo locum fateberis posse corrũpi, quia & formæ in transmutationibus & conuersionibus corrumpuntur. At quæ nam sit loci corruptio, difficile est afferre, uel fingendo. Aut si materiam esse locum dicas, cur aqua recens progenita non in aëris loco maneat, quippe qui iam uanuerit: in aëris materia maneat, quippe quæ incorrupta sit semper, atque ut inquit Plato, una atque eadem manens differentium formarum signaculis & impressionibus exculpatur.

[a] Simpl. aperiens locum præsentem in hunc fere modum scriptum reliquit. Videtur equidem locus esse spatium illud, quod magnitudinem suscipit. ea enim magnitudo in loco est: quæ est spẽ sua terminata: in qua duo possunt perspici & cõsiderari. primum est spatium interminatum quod intelligere possumus vt remotum & absolutum est quocũq; termino cæterisq; accidentibus quorũ susceptiuum est: alterũ vero est finis terminus ue illius spatij interminati qui quidem ipsum continet terminatq;. is autem forma est. at id quod ab hoc sequestratum intelligitur aliud nihil est quam materia vel quod idem est dicere spatium. horum deinde occasione mouet idem Simpl. Dub. magnitudinis enim spatium quantum quoddam est sed quantum forma est. cur ergo ipsum materiam appellat Aris. In qua quidem re controuersia est inter Alex. & Simp. Alex. enim spatium omne quod magnitudini & quantitati attinet formæ attribuere videtur. nam & ait, quæ hæc in loco de materia dicuntur non esse accipienda sicuti ea quæ ab exacto examine auctoris prodeunt: sed tantummodo tanquam oportuna ad ostendendum propositum. Simp. vero omnino contendit materiale illud spatium: neq; proprie quantũ esse: neq; formã nisi eius formæ: quæ magnitudini & quantitati attinet, fiat particeps. sed tantummodo esse fusionem quandã interminatam indefinitamq; & conatur ostendere in hac eadem sententia Aris. esse qui ait est autem id ipsum materia & infinitum seu interminatum annotat etiam idem Simpl. tanquam corollarium quoddam non esse credendum spatium id corporeum quod vt magnitudo aliqua & quantum habetur: aut illam multitudinis secretionẽ quæ in numeris reperitur: ab ipsa materia in corporibus haberi. sed eam solummodo distractionem diffusionemq; & interminationem qua materialia ab immaterialibus differunt.

[b] Hæc sunt Thẽ. verba in hoc loco. τὸ γὰρ μεταλαμβάνον τῶν εἰδῶν ὅπερ ὕλη, καὶ τὴν χώραν ὅπερ ἐστὶν ὁ τόπος ταυ τὰ λέγει καὶ τοι τὴν ὕλην, ἄλλως μὲν ἐν τιμαίῳ φησὶν εὐχεσθαι τὰ εἴδη, ἄλλως δὲ ἐν τοῖς ἀγράφοις δόγμασι ἐκεῖ μὲν γὰρ κα τὰ μέθεξιν ἐν τοῖς ἀγράφοις δὲ, κα θ' ὁμοίωσιν *quorum hęc videtur fidelis interpretando nam id quod alternatim formas recipit quod quidem materia est: & sedem quod est locus ipse eadem esse aſseuerat. verumtamen aliter quidem materiam ait in Timeo recipere formas aliter in sententijs agraphis. nam ibi participatione: in agraphis vero similitudine.*

[c] Thẽ. & Alexan. Platonem accusant, quod translationibus si vsus cum materiam sedem vel locum appellat. dixitq; alle. merito ab Arist. carpi in hac re. nam consentaneum erat vt prius aperiret. quod eſset propriũ loci significatum vt eſse doctrina apertior si eius nominis trãslatione erat vsus quod tñ nusq̃ fecisse cõpitur. Attñ Sim. Platonẽ defendens eũ nõ trãslatione vsum eſse

ait in nomine loci:sed nomen loci sub cõmuniori quoddã significatu accepisse:qua.s.ratione id signi ficat quod est alicuius susceptiuum:quemadmodum & Arist.animam locum specierum appellauit.

22 HActenus ambigendi rationes attulimus. Ab his quot modis res dicatur in altero
esse exponendum uidetur. Id enim pertinere maxime ad demonstrationem præ-
23 sentem putamus. Ac primum quidem unus significatus is est,quo digitus dicitur
in manu esse,& pars omnis in toto. Alter inuersa uice, quo totum in partibus, ut
os in oculis,fronte,naribus,bucca. Tertius,quo species in genere, ut homo in ani-
mali. Quartus,quo genus in specie,ut in homine animal. Neque mirum uideatur, si in homine
esse animal dicitur, quasi id quod plus est, in eo quod minus esse non debeat. Nam si acriter in-
spexeris, inuenies animal tanquam partem in homine. Proindeq; in hominis definitione includi
comprehendiq; animal. Quintus,quo forma est in materia,ut lectus in ligno,& sanitas in tempe
ratura calidorum frigidorumq;.Sextus,quo in rege intelligitur positus rerum græcarum status,
& quo demum in primo alioquo mouente gubernanteq; dicuntur aliqua esse collocata. Quale
est illud Homericum:Hæc Iouis in genibus. Septimus,qui ad bonum & finem pertinet,ut quũ
dicimus omnia in felicitate & beatitudine posita. Sunt & alii modi quibus res esse dicuntur in
altero.[a] Sed omnium quos enumerauimus, & quos ptermisimus, ille est maxime proprius atq;
24 præcipuus, quo res in aliquo tanquam in uase & loco desita constitutaq; dicitur. His ita expli-
catis id quod est consequens inuestigemus:Sit ne quippiam in ulla re,ita ut in seipso. Et utrum
modus hic sub aliquem eorum cadat,quos prætermisimus:an hoc omnino esse non possit. Por-
rò uerissimum est, omnia aut nullibi esse, aut in altero. Sed quonammodo inquies? Vsualis illa
locutio recipitur, qua solemus plerunq; in seipso esse quem dicere. Sed scite licet hominem non
primo, sed per aliud in seipso esse posse. Ex eo enim quod hominis anima in corpore hominis
collocata est, totiusq; hominis pars in alteram partem recepta, fieri potest hoc argumento, ut
esse aliquid in seipso dicatur idcirco, quia pars in parte sit condita. Nam & animal propterea sui-
met mouens habetur, quia pars illius altera moueat, altera moueatur. Alio modo arbitrari to-
tum in toto esse, prorsus est dissonum. Quòd si quis rustice urgeat non dicere se animam esse
in corpore collocatam, sed ipsum prorsus animal in seipso prorsus, is uidetur consuetudinis li-
centiam ignorare, quæ efficit, ut plæraque à partibus commode, & apposite denominentur.
Quemadmodum itaque petasatum calceatum'ue dicimus Socratem, non quòd totum corpus
calceo petaso'ue indusiatum sit, sed quòd tantum pedes iniecti munitiq; habeantur: ita & ani-
mal in seipso esse consueuimus dicere, quoniam pars altera intra partem alteram animalis con-
dita conceptaq; est. Eodem exemplo posumus amphoram, hoc est, uas illud fictile, quod cum
ipso uino sit,dicere in seipso esse,eo quod in uase uinum includitur, non quòd seorsum, aut uas
25 in uase sit, aut uinum in uino. Prohinc non simpliciter absoluteq;, sed per aliud & secundum
partem in seipsa res fuerit.Pleraque autem per aliud esse dicuntur in aliquo.Est enim in homine
albedo, ideo quia in corpore est, & in corpore propterea, quia in superficie est.[b] At in superficie
non per aliud amplius,sed per se immediateq; fuerit. Verum tametsi in superficie sit primum al-
bedo, non eo tamen iudicanda est eadem res albedo & superficies: ita ut sequi possit in se ipsa
rem esse. Alia siquidem definitio superficiei, alia albedinis & coloris est. Item, definitio animæ
diuersa est à definitione scientiæ,atqui scientia primum in anima haberi dicitur. Est enim in ho-
26 mine scientia idcirco,quia primum in anima.Demum si singula percurreres,& æstimare uelis,re
peries definitionem recipientis rei alienam esse à definitione receptæ. Quod quum ita sit,quo pa
cto esse in seipso quippiam potest? Alioquin à seipsa ipsam rem esse diuersam & alienã oporteat.
Est ne in se res aliquo eorum modorum,quos retulimus. Et hercules quæcunq; recipiuntur,in
re diuersa recipiuntur. Nam totũ quod uidetur esse in partibus,nõ dicimus esse in se ipso. Aliud
enim est totum,aliud partes ipsę.Totum est unũ & sibiipsi idẽ.Partes & plures sunt,& differẽtes.
Sed neq; ratio ipsa quam diximus,finit rem esse in seipsa ullam, quia definitiones,& naturæ eius
quod est primum in aliquo,& eius in quo primum est aliquid,proculdubio differentes & discre
pantes habentur. Quare si quid in seipso esset, naturas & definitiones pugnantissimas subiret:
immò esset illa ipsa quæ pugnant. Sed quemadmodum nequit esse,ut uinum sit amphora fictí-
lis simul atq; uinum:aut ediuerso,ut amphora fictilis sit uinũ simul & amphora,ita nequit esse,
ut in seipso sit quippiam. Verum ut ante dictum est,esse in seipso aliquid penes secundumq; par-

tem poteſt,ita ut totius amphoræ pars,id eſt,ipſum uas fictile uinũ excipiat,non quòd ſit ipſum
uinum, ſed res à uino diuerſa:pars,id eſt,uinum in uaſe ipſo excipiatur, non quòd ipſummet ſit
uas,in quo ſit,ſed quòd in re altera & à ſe omnino diuerſa, tanquam in uaſe collocetur. Semper
enim definitio eius quod in altero eſt,diſtat ab ea,quæ eſt eius,in quo eſt alterum. Quemadmo-
27 dum in ſeipſo ipſe nihil per ſe poſſit,conſtare de ſupradictis rationibus puto. Quàm uero neque
per accidens eſſe in ſeipſa res poſſit,peruincemus hoc modo. Illud prius notauerim non idem in
telligi cum per partem,& cum per accidens dicitur. Quamuisq; utrunq; per aliud ſit, [c] per plu-
rimum tamen utrum afferas, intereſt. Animal per partem obtuitur, quia oculi quibus officium
obtutus abſoluitur,pars ſunt animalis. Per accidens fluctuat malus in naui,quia in naui quę flu
ctibus iactatur,accidit malus. Albedo quoque,quia motu hominis,in quo eſt,mouetur,penes ac
cidens dicitur moueri. Atque ii duo modi habentur, quibus res per accidens dici exiſtimantur.
Primus quum pars afficitur affectione totius , alter quum accidens afficitur affectione ſubiecti.
Vtrum genus accidentis afferimus,quo quid in ſe ipſo eſſe per accidens poſſit? Quod equidem
ſcientiam,planè uideo neutrum,alioquin ſit neceſſe, alterum aut ſuimet,ut pars,aut ut accidens
fiat,quod quidem ſuprà captum cogitationis eſt. Atque ita quidem ſi aliquid eſſe accidens in ſe-
ipſo poſſet nulla ratione alia poſſet, niſi quia uel pars eſſe uel affectio ſuimet poſſet. Eodem mo-
do amphora in ſeipſa per accidens eſſe non poteſt , niſi aut pars aquæ ſit , aut accidens amphora.
Nam ſimulatq; aqua collocata eſſet in uaſe, ipſum quoque uas, quod aut pars,aut accidens fuiſ-
ſet aquæ,in ſeipſo utiq; collocaretur. Hoc uero perridiculum eſt, præterq; ſequitur duo corpo-
ra eſſe eodem in loco futura , tum uas quod in ſeipſo eſſet, tum aqua quæ contineretur in uaſe.
28 Verum de his ſatis. Ex horum modorum explanatione Zenonis cauillus facile diſſuitur,quo il-
le utebatur ad demonſtrandum ſi locus aliquid fuiſset,in alio loco ſubinde locum eſse oportuiſ-
ſe. Prorſus,ut dixi,res in aliquo eſse [b] multifariam poteſt intelligi, eritq; locus nimirũ ipſe in ali-
quo,utiq; non in loco. Is enim qui proprie locus eſt corporis nobis obducti,& circundati,& abi-
entis eſt ultimum. Eſſe uero in aliquo dicitur locus,id eſt,in corpore eo, cuius ipſe pars atq; exi-
tus fuerit,nõ tanquam in loco,ſed tanquam in toto. Nam & ſanitas in aliquo eſt intemperamen-
to ſcilicet calidorum frigidorumq;,non tanquam in loco,ſed tanquam in corpore,cuius eſt habi
tus. Caliditas item atq; frigiditas in corpore,nõ ut in loco,ſed ut qualitates eius & affectiones ha
bentur. Ita & locus in aliquo ſit,dum non ita ut in loco: alioquin diſsentaneum fuerit eam rem
29 in infinitum extrahere. Sed ſatis hactenus indubitatum diſputatumq; in contraria eſt. Nunc de-
cernendi ſententia & fiducia inſumenda.

[a] Vndecim enumerantur in præſentis modi quibus res in altero dicitur. hæc vero tantummodo octo. quod ob id eſt quia quidam ibidem in duos diuiduntur. vt ait. Simpl. qui in vnum hæc coguntur: ſicuti modus ille quæ forma in materia: & accidens in ſubiecto eſſe dicitur. ſimiliter quæ aliquid in vaſe vel in loco omiſit preterea in præſentiarum modum quo aliquid eſſe in tempore dicimus: qua propter forſan quia de tempore nondum egerat. inter hos autem modos propriſſimus eſt is: qui ad locum refertur: quia eſſe in aliquo proprie videtur importare eſſe alicubi: quod maxime ſignare videtur eſſe in loco: vt ait Alexan. *[b] Ex his forſitan quæ de ſuperficie ab Ariſ. hoc in loco dicuntur occaſionem accepit Them. vt quinq; crederet eſſe modos quibus aliquid per ſe dicitur: cum tamen cæteri quatuor tantum enumerent nam: quintum eſſe credit: qui oritur ex relatione accidentium a ſubſtantia: quibus non per aliud inſunt: vt color ſe habet ab ſuperficiem comparatus de quare loquitur ipſe primo poſterio. analyti. libro cap. 10. & 2. de anima. cap. 22.*

[c] Per aliud cõmune quid eſt: quod diuiditur in id quod per accidens dicitur & id: quod partem vt etiam Simpl. hæc exponit.

[b] Quærit hoc Alex. quonam ex his modis: qui ſuperius ſunt enumerati: locus in aliquo dicatur: & ſoluit dicens nunquid vt affectio vel habitus aut omnino vt in ſubiecto: an potius vt pars in toto: quodam enim pacto ſuperficies pars eſt: qua quidem ratione vt terminus ſumitur terminati corporis: qua vero lõgitudine & latitudine eſt definita: pars eſt corporis cuius ſubſtãtia tribus cõſtat dimẽſionibus. vnde ſuperius quo loco Ariſ. docuit multa ĩ aliquo eſſe nõ primo: ſed ſecũdũ partes:

vſuſq; eſt exemplo albi quod in corpore eſſe dicimus nõ quia ei primo inſit ſed per ſuperficiem. hac eadem ratione expoſuit ſuperficiem corporis eſſe partem.

30 QVoniam uero loci natura compertu exploratuq; ardua eſt. Primum conſiderabi-
mus & quaſi reponemus ea, quę ineſſe loco communi hominum intelligentia opi-
nioneq; iudicantur: deinde ſenſim irrepemus ad cõmunitionem abſolutionemq;
reliquorum. Ac primum quidem confeſſum eſt omnibus, locum complecti conti-
nerìq; eas res, quarum eſt locus. Deinde locum rei illius, quam continet, nihil eſſe,
quod nos ſupra neceſſariis rebus addiximus. Tertium eſt locum primum citimum, & proprium
maiorem minorem'ue corpore, eo quod continetur, eſſe non poſſe. Non minorem: qui enim am-
biret amplecteretur q;: nec maiorem, quia in partem illam ſubſiduam corpus alterum poſſet in-
ferri ſuffarcinariq;: ita confieri, ut iam neq; proprius, neq; primus, neq; citimus ſit futurus. Quar-
tum eſt, ut locum à corpore collocato ſeparabilem eſſe dicamus. Atq; hęc nos ex ſucceſſu ſubeun-
tium corporum, & uiciſſitudinario rerum ingreſſu egreſſuq; uerum eſſe ſuprà docuimus. Po-
ſtremum quod affirmauerim eſt, ut quæcunq; in loco ſunt, aut ſuperiori, aut inferiori loco eſſe
31 neceſſe. Subiectis his hunc ad modum perſpicienda & reducenda ſunt reliqua. Prorſus neceſſe
eſt, talem definitionem afferre, qua tum argumenta contraria diſſoluantur: tum ea quæ ineſſe ui-
dentur loco aſſerere ac tueri poſſimus. Inter hæc illud quoque manifeſtum obiter fiet, quidnam
32 cauſæ fuerit, quod in ea re explicanda enodandaq; difficultatem & ſcrupulum pareat. Primum
ſcire oportet nullam haberi poſſe de loco mentionem, niſi motus localis aliquis haberetur, pro-
pterq; id potiſſimum cœlum eſſe arbitramur in loco, quia in motu ſit & excitu maximo. Tria au-
tem genera localis motus ſunt, delatio, auctio, & minutio. Nam & in auctione rerum locus ex lo-
co mutatur, & quod prius fuerat, hic quodq; dodrantem (uerbi gratia) occupauerat loci: majo-
rem deinceps minorem'ue ſibi locum adoleſcendo minuendo'ue comparauit. Mox & illud quo-
que notatu dignum, non ex omnibus quæ mouebantur, ueniſſe nos in cognitionem loci, ſed ex
his modo quæ per ſe ac proprie mouebantur. Nam quæ per accidens mouentur, quemadmodũ
proprie nõ mouentur, ita neq; loco egere, neq; loci noticiam perducere poterant. Sed & diſcrimẽ
quoq; non admodum tenue uiſitur inter illa ipſamet, quæ per accidens mouentur. Quædam ſi-
mul à toto ſubiecto'ue ſeparaueris, per ſe moueri differriq; poſſunt, ut corporis membra, ut na-
uium claui. Quædam non poſſunt, ut albedo, ut ſcientia. Neutrum genus nos in primam loci
cognitionem perrexit. Sed ea duntaxat occaſionem momentumq; præſtitere, quæ per ſe ac pro-
prie mouebantur. Per ſe autem mouentur, ea quæ diſſeparata diſiunctaq; ſunt ab eo quo conti-
33 nentur, eiq; quod nihilominus tãgunt, minime continuantur. At manus implexa uolumini ſcri-
bendo ſeorſum eſt à reliquo corpore, non tamen eſt à reliquo corpore ſeparata, neq; attigua bra-
chio, ſed continua eſt: proinde nemo ſecundum illam partem, neq; per ſe mouetur, neq; in loco
per ſe eſt. Verum quemadmodum ex iis, quæ per ſe mouentur, proculdubio natura loci petenda
promendaq; eſt. Mouentur autem per ſe in mundo animalia. Num igitur mundum eſſe anima-
lis locum cenſueris? minime. num igitur aërem? nequaquam. Quamobrem? quia probatum ſu-
pra eſt, locum, neq; anguſtiorem, neq; ampliorem eſſe poſſe, quàm corpus locatum. Quiſnam igi-
tur erit locus Calliæ peculiaris & proprius? Profecto nullus alius niſi eius aëris extrema & citi-
ma pars, qua ſolus Callias ambitur atque circundatur. Per id eſſe in aëre Calliam uerum eſt, per
34 aërem in mundo. Quo fit ut hic primus ſit Calliæ locus. Quum ergo, id quod continet, non eſt
à re cõtenta ſeiunctum auulſum'ue, ſed iunctum planè continuatumq;, ea res in loco eſſe, ſed nõ
in ſuo toto putanda pars eſt, ut manus, ut crux, ut thorax in corpore. Quũ uero præciditur diſſe-
paratur'ue, ita tamen ut tangat, tunc in eo loco eſt, ubi continentis eſt finis. Hic iam neq; pars cor-
poris contenti, quum ſit extrarius, neq; arctior item aut capacior, ſed quoquo uerſus æqualis, &
quadrans, & conſentiens finibus marginibuſq; ambientis corporis ultimis, quia [a] contiguorum
extrema ſunt ſimul. Planè partes, quæ in toto ſunt, non in toto, ſed cum toto mouentur: ea uero
quæ ſeparata ſunt, in loco non cum loco moueri intelliguntur. Sed occurrat aliquis, nonne res,
quæ in uaſis locantur, unà cum loco ipſo moueri uiſuntur, quotiens uaſa ipſa utcunq; mouen-
tur? Verum uaſa non ſunt loci, quos quærimus, proprii, quippe incluſis corporibus ampliora ca-
pacioraq; ſed extrema, hoc eſt concaua illa fictilium internaq; facies, id maxime ac proprie locus
eſt, utpote quæ habeat receptis rebus amplitudinem parem.

• Contiguorum extrema in eodem sunt att. Aris. verbum illud in eodem exposuit Them. imitatus Alex. hoc est simul quod si hoc modo exposuerimus fateri oportet vt notat Simpl. hunc aliũ esse modum a praenumeratis: quo aliquid in altero dicitur cum ambo sunt simul. & hoc concedit Alex. attamen Aspasius in eodẽ exponit vt in loco eo modo quo superius concessimus vini amphoram esse in seipsa ob id quia pars in parte est: & superficies (ait ipse) eius quod in loco est: in ipso loco est vna cum fiat superficies: ob impartibilitatem. Quaerit tamen Simpl. si vna efficitur quomodo sit in a'iquo. & a t nunquid in continente corpore.

35 SI itaq; uera sunt haec, apertum est locum esse terminum rei, continentis extremũ,
quę id quod ipsa continet, tangit. Atq; hoc etiam alia ratione monstramus.* Nam
quum quatuor habeantur, quorum aliquod necesse sit locum esse: Forma, mate-
ria, spacium inter rei continentis extremas margines comprehensum, ipsi termini
ultimi corporis continentis: si de tribus nullum esse locus probatur, id quod reli-
quum subsidet, locum uideri necesse est. Sed enim materiam locum esse non posse declarauimus
suprà euidentissime. Errorem quoque illorum coarguimus, qui quòd & locus & forma com-
plecti contineriq; uidebantur inscitia disputandi ratiocinandiq;, locum esse suspicati sunt formã.
Sanè tametsi utrunque sit terminus, non tamen utrunque rei eiusdem est terminus: forma rei
contentae terminus est, locus utique continentis. Equidem si quis de me id quaerat pressius, ne-
que terminum quidem nuncupauerim formam, utpote quae non sit superficies, sed ratio, & id
quod sub hoc uerbo quid sit rem esse percipitur: nisi quis dignationi eius hoc tribuat, quate-
nus materiam fusam diffluentemq; quasi coërcet finibus, & intra certos limites reuocat, ueluti
36 norma quaedam mensuraq; rerum ac numerus. Reliquum est, ut doceamus spacium illud,
quod inter cauum uasis interiacet, locum esse non posse. Sanè peruetus haec opinio est, & eorum
maxime affinis consentaneaq; sententiae, qui uacuum in rebus affingunt. Polluit, uiguitq;, ea
primum aetate Chrysippi, mox sub Epicuro emersit atque floruit. Asserunt impendio nonnul-
li idem quoque Platonem existimasse. Caeterum omnes ii, qui de loco id sedulo sentiunt, ut ueri-
simili argumento nitantur, lubrico tamen planeq; uitioso atque falso mouentur. Quum enim
in cogitationem loci uenissent, & adhibitu sensu clarissime deprehendissent, corpora continue
alia atque alia eodem in loco per alternationem & successum haberi ac recipi, iere cursu, ut lo-
cum esse spacium illud interceptum marginibus dicerent, quòd unum idemq; manens excipe-
ret concedentia ac subeuntia uicibus corpora, quasi seiunctum & diuulsum à singulis quae in-
grederentur. Vt uero ita connixe opinarentur, uasa potissimum in causa fuere. Quum enim
intra eandem superficiem fictilis, quae certis finibus circunscribebatur, interim aquam, inte-
rim aërem includi, contineriq; intuerentur, arbitrabantur illud aequor, quod intra illos fines
coërcitusq; iacebat, quodq; idem permanere semper, & abiunctum, & solitarium uidebatur,
eum ad modum, quo & superficies ipsa succedentibus corporibus locum esse, & conceptacu-
lum oportere. Est autem indicium quo mouentur fallitiosum ac tenue: nam si uas esse locus
posset uacuus corpore, fortasse spacium illud, quod comminiscuntur, peruidere ac ferere po-
tuissent. Non dantur autem id genus loca. Simulatq; enim egressus dilapsusq; humor est, obi-
ter sese aër insinuat: atque inde deriuatus est error, quòd dimensum illum ac spacium, quod
corporibus suum quibusq; adiungitur innectiturq;, corporibus detrahunt & uendicant loco,
neque perspiciunt omnem dimensum in loco esse aliquo oportere, idcirco quia corpus quoque,
cui soli debetur dimensus, & spacium, semper in loco est. Declarant id uasa aenea & quoquo uer-
sus obsepta, qualia sunt clepsydrae: ex iis ne stillicidia quidem eliquantur, nisi orificio altrin-
secus aliquo adaperto, unde sit aditus aëri ad eum locum subinde implendum, quem aqua dif-
fluendo uacue fecisset. Sed eo quoque falluntur maxime, quòd uasorum superficies caua nun-
quam adducitur. Nam si ut uesicae & utriculi solent, uentu aut aqua dilapsa concideret solida-
returq;, non tamen facile opinor decepti & seducti fuissent. Ergo igitur de spaciu corporis mei
atque aëre illo, quo ambior siccine imaginator: Quum primum me mouero, superficies, quae
me operit & continet, coalescit atque diffunditur, & in se ipsam, ut ita loquar, insinuat: eam
uero superficiem, quae, quia solidorum corporum sit, coire & confundi non potest, corpus
continue aliquod tangit. Illi igitur corpus in eo spacio recipi autumant: proinde'que intra

superficiem spacium illud seorsum haberi semper ceu patorem, & amplitudinem quandam condendis & hospitandis corporibus delegatum.

[a] Ratio hæc ex diuisione procedit: vt Simpl. ait. quæ quidem satis erit inefficax nisi ostensum fuerit quod ea diuisio nequaquam manca sit: quod nititur ipse ostendere in hunc modum. si id quod secundum locum mouetur: secundum locum transmutatur necesse id esse locum: secundum quod illud transmutatur quod secundum locum mouetur. transmutatur autem quod loco mouetur: aut secundum aliquid eorum quæ in ipso sunt: in ipso vero nihil est præter materiam & formam. ait secūdum aliquid quod ipsi hereat: ipsi autem heret aut finis rei ipsum continentis aut spatium illius finis medium si quid aliquid eiusmodi est.

Contra Galenum.

SEd statuamus, inquies, aqua dilapsa nullum corpus ingredi. Nonne iacebit intra superficiem spacium separatum? At Galene, uir scilicet sapientissime accuratissimeq́;, nonne absurda & futilis eorum disputatio est, qui sumunt id quod in quæstione discutioneq́; ponitur. Quum enim quæremus hoc ipsum esse, ne possit spacium tale, extemplo illud tute tibi constituis, & quale uolebas appingis, nulla id prorsus ratione cōmuniens. Præterea rem impossibilem postulas. Nihil enim aliud est ingredientium & facessentium corporum tollere successionem, quàm ipsa corpora tollere: neq; aliud facis, quàm ponis nec cœlum esse nec terram, neq; aliquod postremo eorum corporum, quæ nunc habentur: neq; gigni subinde posse alia. Ita efficis, ut illud spacium, in quo nunc sunt corpora, & in quo non amplius sunt futura, relinquatur solum in rebus. hoc autem esse non potest.[a] Neq; igitur quod Galenus putat. Nam spacium sine corpore nequit subsistere, quin frāgerentur potius dissilirentq́; æra, quàm corpore uacarent. Etenim uacuum inane ue nihil esse, & uero uacuum esse mox probabimus. Cur uero parietem putas undiq; uersus ab aliquo corpore non posse non tangi (siquidem in hoc necesse non est uacuum admoliri) dolium & craterem posse. Etenim similiter hunc semper aliquod corpus quaqua uersus obit & tangit, differentia duntaxat in figura est. Sed dices: unde nā spacium illud, si nō est separatū à corpore, intelligitur tamē quoquo modo seorsum à corpore? Tu uero, inquam, unde albedinē? unde nigritiam? Ea tametsi in contemplationē ueniunt sine corpore, nec tamē p se sunt, nec à corporibus redēpta, absoluta, præcisa, sed sola est cogitatio, quæ id cōminiscitur. Nō enim idē est in hac aqua ipsa aquæ essentia, & ipsę dimēsiones aquæ. Pariter in hoc uino, neq; in hoc aëre. Sed & qualitates quoq; animo tantū sequestratæ, atq; adeò abiunctæ corporibus, nō qdē seorsum habētur, sed seorsum intelliguntur à nobis. Qualitates, inquā illæ, secūdū quas est hoc aqua, illud aër, illud uinū. adæque & spacium id, quasi per se solitariumq́; concipimus. Quū itaq; tria illa corpora in eodē spacio, sed uicibus cōsidere, & ueluti castra metari uiderent, quamuisq́; qualitatibus & natura dissentiant, tantundem tamē ęquoris incubare, obtinereq́; uiderentur. Contingebat illos credere id, quod ut asseuerātissime postea tuebantur, spacium illud ab receptis corporibus esse diuersum. Nam & sensu id probari posse, quo scilicet nullum est iudicium acrius obtutuq́; isto gemino, si intenderimus agnituros aërem, qui post uinum ingrederetur, non qualitates uini, sed spacium idem occupaturum. Ita cum corpora per qualitates suas, caliditatem, frigiditatem, candorem, nigrorem, in loco non sint, sed à spacio id scilicet habeant, necessario spacium illud ueteres pro loco corporum habuere. Cęterum nō acute hoc. nec enim sequitur: Ex spacio habent res, ut in loco sint, est igitur spacium locus. Quēadmodum non sequitur: Ex impetu habent res, ut moueantur, est igitur impetus motus. Hæ sunt fermè causæ, quæ illius sectæ homines in errorem præcipites egerunt. At locum quidem non esse spacium illud, quod inter rei continentis terminos iacet, manifestarie palàm fiet, si meminerimus earum proprietatum, quæ nobis suprà formula quadam agentibus, ceu communes de scriptiunculæ indicatæ atq; adiunctæ sunt loco. Ac primum quidem locus continet, continetur spacium. Locus à corporibus separabilis diuiduusq́; est, spacium cum corporibus adest abestq́;. Diximus enim eum qui sine corpore spacium postulat, uelit, nolit, uacuum postulare. Diximus etiam eandem necessario permanere amplitudinem spacii, Spacium diuersorum idem esse nō potest. Item locus nihil est corporis, Spacium minimo minus ipsum corpus est. Pręterea qui locum esse spacium asserit, non solum corpus in loco esse asserit, sed etiam locum in corpore, quum aliquanto rectius dicatur spacium in corpore esse, quàm corpus in spacio: quia[b] alterū accidens est,

qualitas, substantia, alterum corpus. Equidem perlubenter illud didicerim, quum corpus in loco recipitur, seruet retineatq; suam dimensionem (est enim suus cuiq; mensus, primum : deinde ita in loco recipitur) an abiiciat suam, atq; ita in eam modo, quæ loci est, recipiatur. Si responderint suam abiicere, doceant qui fieri possit, ut incolumi corpore dimensiones corporis corrumpantur. Et hercules, cur proprias exuat, ut alienas induat? Quòd si utranq; seruatam & retentam uelint, qua ratione, quo digestu duas simul cõmiserint? Vtram esse in altera dixerint, utram continere, utram contineri censuerint, iam illud discrimen rationis afferte: si esse simul duo corpora nequeunt, quamobrem opinemini duo spacia duas dimensiones posse. Nam cętera accidentium, caliditas, frigiditas, albedo, nigritia, impedimento non sunt: nec stat per ea, quo minus eodẽ in loco plura sint corpora. Nec enim molem aut amplitudinem qualitates, id genus habent, sed solæ dimensiones & spacia. Quoniam uero illi hoc fortasse, tanquam sequens admitterent, nostræ partes sunt, qui refellere illos occepimus, hoc ipsum quod sequens est coarguere. Sciscitandum est igitur & quærendum de illis, num aucto ampliatoq; corpore augeantur & dimensus loci, necne. Si primum, posset enim quis facile credere magnitudinem augeri, quæ continet ex alterius magnitudinis incremento: non secus tamen id fuerit, atque si pullum augeri de alimonia catuli crederet. Si secundum, iam id nemo facile crediderit. Qui enim fieri potest, ut locus ille qui auctis rebus ipse non est auctus, sit amplius capax rei maioris loco? Hæc autem ratio in nos recurrere, aut retorqueri non potest, qui ultimam corporis ambientis marginem locum esse statuimus. Non enim potest per se superficies augeri. Hæc ferme sunt, quæ nos seorsum cõtra eam sententiam excogitauimus.

[a] Simpl. etiam ait ea Gale. petere quæ sibi ipsis pugnantia sint quia qui postulat in vase nullum esse corpus: esse tamen spacium dimensionem'ue: postulat in ipso vase & esse & non esse corpus: nam sicuti corpus nequaquam esse potest sine dimensione: pari ratione dimensio sine corpore subsistere nequit. [b] Mendum esse reor in latino codice nam ipse εἴγε τὸ μὲν συμβεβηκὸς ποσὸν γάρ, τὸ δὲ οὐσία, σῶμα γὰρ αἰσθητόν. græce ait, hoc est quia alterum accidens est: quantum enim alterum vero substantia: corpus etenim sensile.

37 RAtiones uero quibus utitur Aristoteles, quanquam subobscuriores uidentur esse, conabimur tamen pro fide saltem institutæ nobis cõmentationis mediocrem illis lucem inferre. Si, inquit, spacium ullum per se esse naturaliter posset, & in seipso manere, infinitos haberi locos oporteret. Quamobrem? Quoniam si uas aquę aut aëris plenum aliquò traducatur, quicquid in eo respectu de tota aqua statuitur, idem in partibus aquæ spectabitur. Quum itaque tota aqua in eo motu obtineat dimensionem suam, & gerat partes quoq; in eodem motu suas, quæque dimẽsiones obtinebunt & gerent. Porrò quocunq; delata fuerit amphora: palàm est habituram spacium: aliquod esse inter continentis aëris terminos. Eius autem spacii suas sibi portiones cum aqua, tum aquæ partes habebunt. Sed collige obsecro uno in loco, quot dimensiones & spacia habebuntur: primum id, quot uniuersa geret amphora: tum id, quot tenebit aqua, quę pars est amphoræ: deinde quot partes aquę singulæ nancifcentur. præter hæc ad tota, quot aqua habebit in amphora, utpote quæ in loco, id est, in amphora & in ultimis cauæ superficiei terminis sit. Accedunt & ea, quæ ad singulas partes sortito accõmodantur iis, si adieceris id quod est amphoræ totius, in eo quod corpus est, quemadmodum & aqua: item, id quod partis est in eo quod corpus est pars, comperies plurimas, atq; adeò infinitas eodem in loco dimensiones & spacia. Ego [a] absurdius quiddam in partibus uideo: nam singulæ & in proprio aderunt loco & in loco maioris partis cubabũt. Quumq; abeat sectio omnis in infinitum, abibit in infinitum & ista locorum aggestio. Enimuero si spacium locus esset, nõ sit dissentaneum putare singulas partes in loco esse per se, quia in suo quæque spacio sita, per se collocata uideretur, quod quidem spacium totius loci pars esset. Ii uero qui ultimum continentis esse locum uolunt, ut nos, per accidens partem esse in loco constituunt, quia totum in loco per se est. At ii qui spacium uniuersum illud interiacens faciunt locum, qua ratione defenderint, ne partes per se in loco esse uideantur. Ita confit ut necesse sit locos singulis rebus infinitos adiungi. Euenit etiam ut locus in loco sit. Nam spacium id quod extremo illo ambitu cauoq; includitur, si translata aliò amphora sit, erit in alio quoq; spacio, atq; ita in alio loco subinde collo-

catum. Num hæc incōmoda sequuntur eos, qui ultimam continentis faciem locum putant? Minime: sed quam ob causam? Quia si transferatur moueaturq; amphora, haud concesserim scilicet aquam & aquæ partes alium locum esse occupaturas, quum eadem superficies in caua maneat, quæ aqua amplectitur, nec diuarietur, ut spacia. Sed quęres si uinum & partes in dolio translato, eundem locum occupant, quem anteq; occupabant, quo pacto uerum sit id, quod dicitur frequenter uinum de atrio in penum fuisse translatum? Sanè quum ita transfertur dolium, per se non mouetur uinum, quippe quod acquiescat in dolio, sed dolium ipsum in quo uinum est, mouetur per se atque transfertur: id enim in quo aër, aqua, uinum, aut aliud quippiam est locatum, defertur moueturq;, non utiq; aër, non aqua, non partes. Hæc autem tunc moueri uidetur quum uicissim subeunt ac succedunt in dolium. Quòd si spacium locus foret unà cū uasis, ipsa quoq; corpora per se, & partes corporum mouerentur, & ad exemplum uasorum dimensiones uarias & spacia obsiderent, & loca diuersa mutarent, & singulę singulis locis distribuerentur: nō quidem per accidens, sed ita ut quisq; locus pars sit loci maioris, atq; ille alius exinde maioris, eatenus dum ad amplissimum locum & ad capacissimum spacium ueniatur, in quo cœlum contineretur. Ita hercules hoc de opinione illa mirabile ceu corollarium ferimus, locum esse partem loci oportere, quemadmodum dimensionis & spacii partem spacium esse & dimensionem oportet. Atq; hoc non illi quidem dicunt, sed tanquam extrinsecus sequitur. Illuc nunc recurrimus: Vinum aut contendunt per se moueri quum absportatur (& dudum ostendimus, quòd angustias a ·ituri sint, si id concesserint) aut fatebuntur quiescere. Sed ò rem ridiculam, Thasium uinum Athenas sine ullo motu perferri. Non enim reddere causam discriminis possunt, quibus uidetur locus esse dimensio, cur uinum motis uegetibus per se moueri non possit, per accidens possit.

ª Simpl. asserit hac ratione voluisse. Aristo. ostendere sequi infinitum in actu ex ea positione. nam sequitur quamlibet partem & in loco esse & moueri per se: quod autem in loco per se est & per se mouetur: determinatum est & actu subsistit: vt est superius declaratum. partes ergo corporis quod in loco est per se erunt & actu diuise: at infinitæ sunt partes in continuo: erit igitur infinitum actu. præterea loci erunt infiniti: vnicuique enim parti: si in loco sit per se proprius debetur locus. Aristo. autem hoc intulit tantummodo sequi scilicet infinitos esse locos: & non infinitas esse partes: ob id quia de loco nunc sermonem habet. Conatur præterea idem Simpl. has rationes diluere. ait enim illud incommodum: scilicet infinitas esse partes actu separatas: infinitaque loca quia credimus eas partes: quæ in loco per se sunt: oportere vt actu sint separatæ: hoc autem necesse quidem est confiteri: si velimus defendere locum esse superficiem vltimam rei continentis: quod enim per se est in loco: cum circunscribantur externa quadam superficie. opus est vt actu separatum sit: quod si velimus defendere locum esse spatium illud: non est necesse fateri: nam cum spatium illud per vniuersas partes diffundatur nihil vetat partes per se in loco esse: nec eas tamen esse diuersas: eo enim modo partes sunt in loco quo habent esse: vnde cum locus continuum quid sit: habeatq; partes: continuum etiam erit corpus quod in ipso est & ratione qua totum & ratione etiam partium. ego tamen Simpl. enim hoc modo occurrerem. si pars in loco est per se per se etiam moueri poterit secundum locum: quod vero per se mouetur actu est vt inferius ostenditur: at pars vt in toto est: non est actu sed potentia.

38 SAtis hactenus dictum atq; adeò confectum & comprobatum uidetur, locum di-
mensionem aut spacium nō posse: demonstratum est etiam nec materiam esse, nec
formam. Nam extra ea quæ abunde à nobis superius in eam rem adducta medita-
taq; sunt: præterq; id quòd tametsi in materia quiescere corpora uideantur, quem
admodum & uidentur in loco, non tamen à materia abiunguntur, quemadmodū
abiunguntur à loco, certe neq; similitudo ipsa responderit quadraueritue. Quum enim de ma-
teria loquimur, id quod prius fuerat aqua, nunc aërem uocamus. Quum uero de loco habetur
39 mentio, ubi prius aqua fuerat, ibi nunc esse aërem dicimus. In plenum, si locus neque materia, ne
que forma, neque spacium est, necessario quarta res fuerit, continentis scilicet corporis terminus

ac limes extremus, secundum quod contento corpori circunsecus adiungitur atq; committitur. Porrò [a] in loco corpus omne est, quod potest moueri delatione, & quiescere. Dixi delatione, ut cęleste corpus exciperem. Nec enim idem delatio & circunlatio est. In totum, uidetur locus cognitu & compertu difficilis, & prorsus magna quædam res esse. Quũ enim multa sint, quæ ad eam naturam proximè uideantur accidere, & quasi calcem urgere, facile nimirum in re tam uaria qua si fuligine ob oculos iacto, caligat & confunditur animus. Præcipue uero dimensiones & spacia metam premunt atq; collimant, quia proculdubio similitudine ambigunt cum loco affinitateq; maxima. Nam & immobilia sunt, quemadmodum locus primus, & diuersa corpora successiue excipiunt conduntq;, ita planè ut locus solet. Sed aperuimus iam rationem captionis illius. Quum enim exeuntia & subeuntia corpora, quamuis diuersas affectiones, spatium tamen & dimensum æqualem in quem reciperentur, haberent, arbitrabantur non æqualem modo illum, sed unum atque eundem haberi seorsum corporibus recipiendis dicatum. Alioquin & ipsa successio corporum propter celeritatem oculos hominum præstringebat. Aër quoq; adiuuabat & prouehebat errorem, tanquam inuisus incorporeusq;. Ita illis non solum termini & extrema uasorum, sed & spatium interiacens locus esse necessario uidebatur. Nam interuallum illud, quod in cauea est, sine corpore esse & plane uacuum putabant. quod (ut dixi) tenuitas aëris & gracilitas facit, propter quam elementum illud minorem sensum quàm cætera, inuehit, quæ propter insignem euidentiam sui facile dignoscuntur, nec uisum effugiunt. Est autem non uas uniuersum locus, sed introrsus extimum caueę. Huiusmodi locus non simpliciter, sed per accidens delatilis est. Nam corpus ipsum cuius ultimum locus est, per se defertur: & quemadmodum uas locus est delatilis, ita locus uas est immobile. Quum enim in re mota mouetur quippiam, ut nauis in fluuio, id quod continet nauim similius est delato uasi quàm loco. Nam locus suapte amat tenditq; esse immobilis: & hercules merito, quum terminus sit, & unà cum re adsit, cuius est terminus. Sunt enim extrema semper cum ea re, cuius extrema sunt. Quare ex his omnibus constituitur definitio completissima absolutissimaq;, ut locus sit rei cõtinentis extremum, immobile, primum ac citimum.

40

41

42 Proinde terra medium complexa mundi infimus locus esse uulgo existimatur, extima uero atq; ultima coeli facies, supremus ac summus, atq; id propterea quòd uterq; uidetur immobilis. Sanè unus reuera immobilis est, alterum sensus indicat. In hęc loca mouentur, feruntur nutu suo grauia & leuia corpora. Leue est, quod sursum uersus sublime corripitur: Graue, quod deorsum terræ caducum illiditur: Infernum locum facit ipsum plane meditullium cardoq; mundi, præterq; terra, mox aër & aqua. Nã omne corpus graue, ab iis tribus elementis circundatur, aut omnibus, ut extantes in fluminibus lapides: aut duobus, ut gradientia & nantia. Supernum facit ultimus coeli tergus, & si quid deinceps est coelo attiguum.

[a] Hæc verba interposuit Them. vt dubitationi occurreret: quæ ex verbis Aristo. oriri poßit. ait enim ipse: dico autem contentum corpus quod delatione mouetur: quæ verba videntur præseferre omne corpus quod locali motu mouetur: in loco eße: hoc tamen falsum est. si cęlum respexerimus: quod motu locali mouetur: attamen per se in loco non est. Them. Alexã. insequutus ait per delationem motum rectum voluiße. & illud quod de loco omnino in locum mouetur. Aspasius vero dixit non conuerti: non enim sequitur si omne quod in loco est locali motu mouetur vt quod in loco etiam sit. At Simp. conuerti affirmat: ita tamen vt eodem modo in loco eße dicatur quo etiam mouetur: cęlum enim per partes mouetur: & per partes in loco est: in circulo enim ait Aristo. aliã aliam continet: & ideo tantummodo circulo mouetur.

43 ILlud itaq; corpus, extra quod alterum corpus est ambiens, in loco est. Illud uero extra quod nihil est, in loco non est. Quapropter terra quanquam immota atque una sede semper hærens, tamen in loco est. habet enim extrinsecus alterum corpus quod se complectitur. Corpus coeleste non est in loco, quia extra coelum nihil est amplius. Nam si aërem aquamue ad exemplum coeli constituas, extra quæ nihil sit, neq; ipsa quoque in loco uiderentur esse. Dices qui potest coelum localem motum mouere, si caret loco? an aliquo modo mouetur, aliquo non mouetur? Non mouetur secundum totum, quia toto quoq; non egreditur loco. Nam ea toto egrediuntur loco, quæ directo motu mouentur. At coelum circulari mouetur. Atq; iis motus duntaxat partium est, & partibus sui quibusq;

ſunt loci. Nam globi ſphęræq́; omnes illæ in cœlo, quæ in ſe orbe toto recurrunt atq; uoluun-
tur, gradatim ſibimet ſuperlatæ, ac uiciſſim mutuis adhæſionibus nexæ, uiciſſim ergo proxim
quæq; circuli ſuperficie continentur. Ita locos alteræ alteris complexu illo comprehenſuq́; mu-
tuo pariunt Neq; totum igitur neq; uniuerſum in loco eſt, ſed partes. Harum quædã in gyrum
circulumq́; torquentur, nonnullæ ſurſum feruntur, aliæ deorſum currunt. Surſum & deorſum
aguntur, quæ aut raritudinem aut denſitudinem agnoſcunt. Cæterum huic loco Eudemus in
tertio rerum naturalium uolumine ad hunc ferme modum occurrit: Ipſum, inquit, uniuerſum
erit ne in loco, an non erit, an utrunq; dicendum. Certe in loco nõ erit, quum nihil ſit extra quod
ambiat, an ſi ſit, de illo identidem quæramus. Nec non erit: nam aſtra & reliqua quæ intra exti-
mum cœlum habentur, locabuntur proculdubio in illius extremis ea parte qua continet. Sed
quę ita in aliquo ſunt, in loco eſſe dicuntur. In quo autem partes ſunt, in eo totum quoq; eſſe ha
beriq́, oportebit: atq; ita totum erit in loco. Sed & alio quoq; modo uidetur eſſe alicubi totum,
quia ſcilicet omne totum in partibus eſt. Verum eſſe alicubi multiplices habet ſignificatus.

44 VT uero compertius & latius pateat quemadmodum eſſe in loco, aut non eſſe cœ-
lum oporteat, quædam paulo altius repetemus. Diximus retro aliqua eſſe in loco
potentia, in contrarium eſſe actu nonnulla Potentia in loco ſunt partes continui,
quæ & ſeparari poſſunt à toto. Sunt enim ea in loco potentia, quæ ſi ſepararentur
pręcidanturq́;, actu eſſe poſſunt in loco. Ita quę ante ſeparationem continuæ ſunt,
ſeparatione facta contiguæ in acerui modum habentur. Actu in loco ſunt & ipſa continua, quã
ab aliquo corpore continentur, & partes continuorum quum à toto diſſeparantur. Item quædã
habentur in loco per ſe, ut corpora quæ delatu, quæ actu, quæ diminutu mouentur. Quædam
per accidens, ut colores, ut anima. Hæc in loco per ſe eſſe non poſſunt, quia nequeunt à ſubiecto
45 diſiungi: quemadmodum partes continuorum, quę ſola poteſtate in loco ſunt. Quo nam igitur
modo erit cœlum in loco? Num actu? At nullo ſorinſecus corpore continetur. Num poteſtate?
At neq; nunquam continebitur. Num per ſe? At delatu moueri non poteſt. Non enim deferri &
circunferri idem ſunt, ſed Deferri eſt uniuerſum locum deſerere: Circunferri eſt in ſe eodem ſitu
per eandem ambitudinem recurrere. Num per accidens? Certe hoc Ariſtoteles uoluit, idemq́; ſe-
quuntur expoſitores. Ait enim: Per accidens mouentur, ut anima atq; cœlum. Ego uero admo-
dum uereor, ne tueri Ariſtotelem hoc loco poſſimus, quo minus ſibi ipſi pugnare uariareq́; ui-
deatur. Hic idem eſſe per accidens & per partem facit [a] ſupra: quum oſtenderet nihil eſſe in ſe ip-
ſo ut in loco per ſe, conceſſit per partem non per accidens rem eſſe in ſe ipſa poſſe. Cæterum for-
taſſe hic fuſius & generalius capit uerbum per accidens pro uerbo per aliud: alioqum mos quo-
que Ariſtotelicus eſt generum loco uti uocabulis ſpecierum. Ac ſupra quidẽ alio ſignificatu per
partem accepit, alio hic. Illic [b] per partem dicit eſſe quum pars in parte recipitur: hic cõtra, quum
totum in partibus. Quomodo igitur in loco per accidens cœlum mundus'ue erit? Nempe quia
mundus non continuatione una tanquam membrorum coalitu innexuq́; coit, ſed partes habet
abiunctas, quæ iniectu mutuo ſe attingunt, & mutuo complectuntur, ut globi, quorum ſinguli
ſingulos motus exercent: proptereaq́; in loco ſunt partes. Totum itidem in loco eſt, ſed per acci-
dens. Eſt enim totum in partibus, & à partibus ſeparari non poteſt, non tamen partes omnes in
loco ſunt, quia non ambiuntur omnes. Nam circulus ultimus, qui inenarrabilis dicitur, utpote
arcens & continens cæteros, ſimpliciter in loco non eſt, ſed penes interna quæ ambit. Tangit enim
orbem Saturni, & quodam modo continetur penes externa, omnino expers eſt loci. Sed & partes
quoque extremi globi eundem ſequuntur modum, qui uniuerſo debetur. Nam neq; illæ in lo-
co ſunt actu, neq; potentia, quum ſubiecto auelli non poſſint. ſed neq; per ſe in loco ſunt. Solum
ergo ſiqua poſſunt, per accidens poſſunt. Atq; hoc neq; adhuc quidem abſolute. Nam enim abſo
lute in loco per accidens extremus eſt orbis. Proinde quemadmodum ille eſt in loco per accidens
totus, ita & partes conſtituendæ in loco per accidens ſunt. Quumq́; is penes interna tantum in
loco ſit, partes quoq; eandem rationem habebunt. Iam qui poteſt eſſe, ut uniuerſum in loco ſit
proprie & abſolute, quum id quod ita eſt in loco ſemper aliquid exterius habeat, extra uniuer-
ſum nihil eſſe poſſit: alioquin de ſuo nomine ceciderit, nec uniuerſum amplius fuerit, ſi addere-
46 tur exterius aliquid, in quo comprehenderetur? At hercules quid nam eſſe extra uniuerſum po
teſt? non inane, non corpus. Nam corpus aut finitum fuerit aut infinitum: ſed finitum erit & il-
lud in loco, atq; ita in infinitum abibitur. Si infinitum, promantur rationes quibus id ſupra im-

pulimus. Quòd si non de nihilo est uetus opinio obtre operireq; cœlum omnia, & esse omnia intra cœlum, & cœlum esse id quod uniuersum uocamus, forte neq; licuerit quidem aliquid extra cœlum saltem fingere, quippe quòd loci non egeat, sed in quo reliqua tanquam in loco coërcita comprehensaq; sint. Locus uero non est omne cœlum, sed dorsum interius, atq; ea pars tantum quæ ultima à cœlo citima terris proxime despicit mundũ, & mortale corpus hoc tangit. Eo modo terra est in aqua, aqua in aëre, aër in æthere, æther in cœlo, cœlum in nullo.

[a] Hunc eundem locum Simpl. pertractans: hæc in medium affert. Proprie in loco per accidens esse non potest neque ipsum vniuersum neq; vltimus orbis. nam si id in loco est per accidens, quod vel eius est pars vel ei accidit quod per se est in loco. vniuersum quidem nullius est vel pars vel accidens. orbis vero extremus est quidem pars vniuersi: non tamen eius quod loco sit per se non igitur in loco per accidens fuerit. per accidens igitur accepisse videtur pro eo quod est per aliud. nam quod est per aliud commune est ei quod per accidens & quod per partes est.

[b] Ex quo accipe iux. Them. opinionem cœlum in loco esse non per partes quidẽ continuas. quia vt Simpl. hoc in loco ait. neque circuli vltimi neque circuli alicuius alterius partes per se sunt in loco. nam etsi inuicem contineantur non sunt tamen separatę quot si partes non sunt per se in loco: totum etiam per partes nequit esse in loco: cælum igitur appellat vniuersum cæleste corpus quod ex pluribus orbibus veluti proprijs partibus constat: quorum vnusquisq; per se in loco est: & hac ratione totum per partes in loco dicitur: verum orbis vltimus, qui nequaquam continetur ab alijs in loco per partes non est: neque per se proprie sed per accidens ea ratione qua sua intima superficie attingit orbem contentum & ad eum finitur ea parte dicitur per superficiem illius locari & ab eo quodam modo contineri: inuehitur attamen Simpl. contra Them. in hac parte hoc modo: si vltimus orbis in loco est, quia eius interna & caua superficie proximum saturni orbem pertigit: necesse est fateri locum in loco esse: quod veluti absurdum habitum est superius. hic vero ostenditur: nam per superficiem intimam. tangens saturni orbem est ei locus & viceuersa per eandem locatur: potest attamen facile dilui Simpl. ratio quia intima vltimi orbis superficies, si respiciat saturni orbem extra quem est eius est locus: vt vero respicit saturni orbem non habet rationem loci sed finis vel termini. eodem modo de superficie supremi orbis dicendum est: quare non sequitur loci locum esse: quia alia ratione locus est: & alia ratione in loco: nec hoc solum in hac re oportet affirmare sed multis in alijs: aqua enim fluminis eadem superficie locus est & in loco: nam fundus alueci est in loco per se: nec in alio præterquam in superficie fluentis aquæ a qua tangitur: fluens etiam aqua in loco est in alueo a quo continetur: eadem ergo superficies & locus est & non locus: sed non est eadem ratio: absurdum vero esset si ea ratione qua esset locus in loco etiam esset.

48 NVnc quod sumus polliciti, præstandũ est, ut eas rationes dilui posse monstremus, quibus merito addubitatum ueteribus est, quid nam de loco statui oporteret. Nõ est igitur necesse auctis corporibus augeri locum & indolescere. Nullus enim terminus rei per se diminui augeri'ue potest, sed corpore ambiente per reciprocationem compresso uel densendo per conculcationem adducto atq; coercito. Margines quoq; ipsæ, quibus includitur terminaturq; per accidens coercentur & comprimuntur. Ita fit ut ea quæ augentur, maiorem & capaciorem locum indipiscantur. Quòd si locus spacium & interuallum foret, augeri ampliariq; per se utique posset, unde eueniebat, ut diximus, locum in loco esse oportere. Puncti quoq; nullus est locus, quum neq; à subiecto separabilis sit, neque ab ullo contineatur. Sed neq; duo corpora eodem in loco erunt, quum non sit corporeum spacium locus, immo neque spacium quidem, sed terminus intra quem spacium est, non seorsum abiunctumq;, sed semper implexum innexumq; corpori. Quare locus erit alicubi non ut in loco, sed ut terminus in ea re, cuius est terminus. Non enim omnia sunt in loco, sed corpora: atq; ea quoque
49 non omnia, sed ea solum quæ delatu mouentur. Feruntur quoque in suos quæque locos optima ratione. Nam quæ se mutuo quasi nexu nec uiolenter tangunt, quæq; alterum includunt

& implicant, uicissim cognata & congenera quodammodo sunt: ignis aëri affinitate coniungitur, aër humori, humor cognationi terrenæ consentit. Quum enim in quoddam commune conueniant, quod intra se gerunt, facillime in proxima & finitima uicibus permutantur. Ergo quæ ad cognata & congenera deferuntur, in proprios deferri locos uidentur, utpote à quibus contineantur & ambiantur. Quæ porro se tangunt mutuo, & in loco sunt & agunt patiunturq; mutuo. Partes uero quæ à toto nō sunt defectæ abiunctæ'ue, neq; in loco per se habentur, neq; mutuo agere pati ue possunt adæque in suis quæq; locis morantur & quiescunt rationaliter. Nā si ratio est, ut ad cognata sibi quæq; & finitima deferantur, ratio etiam fuerit, uti in cognatis elementis morentur atq; consolidant, habeanturq; quasi partes corporis elementiq; cōtinentis. Nō quidem eo modo implicitæ atq; commissæ, quo partes in continuis cernuntur, id est, quo aqua
49 aquæ pars est: sed eo modo quo tangentia, sed dissita dissparataq; solent. Mutuo autem sibi illa materiæ uicem præbent, & mutuo communicant cōmutanturq;, quamuis hoc non eadem omnibus formula contingat. Verum de hoc pressius disquisitiusq; in loco Nunc descripte liquido explicari non potest, illud pro tempore satis est discere. Si materiam sibi mutuo exhibent præministrantq;, quemadmodum * in toto partes continuorum manent, ita ea quæ modo tangunt, simul coaluerint conuersione facta in elementis ad quæ mouentur esse mālura. Quod si spacium locus fuerat, quo nam pacto corpora in proprios acta locos fuissent? quando corporibus non cuiusuis corporis ultimum naturalis est locus, sed ultimum cognati & finitimi elementi, quo nutu suo & motu spontali feruntur. Spacium uero quum sit translatitium, indiscriminatum, indifferensq; nullum potest esse naturalius & cognatius altero. Hactenus ut sit, & quid sit locus, abundanter dictum.

* *Græca Them. verba in hunc se habent modum.* ὥσπερ τοί νυν τὰ συ: πέφυκε τὰ μόρια μένει ἐν τοῖς ὅλοις οὕτως καὶ τὰ ἁπτόμενα. *hoc est quemadmodum ergo continue partes in totis manent eodem etiam modo quæ tangunt.*

50 Consequens ab his est, ut de inani, siue de uacuo agatur à physico. Qui enim locū esse dimēsum, & spacium putant, definiunt idem subiecto esse locum & uacuum, ratione & cogitatione distare. Nam idem spacium quū est obsessum impletumq; corpore, locum existimant uacuum & inane quum uacat: ita uacuum nihil aliud esse definiunt, quàm spacium absolutum carensq; corpore. Quamobrem (ut dixi) ad seriem doctrinæ interpretatio hæc quoq; de uacuo pertinet. Plane nobis ingrediendum est uia & ratione qua cœpimus, scrutandumq;, sit ne uacuum, an secus, & ut sit, quemadmodum sit,
51 & quid nam rerum sit. Primum afferenda sunt ea, quorum alia efficiunt, ut uacuum non sit, alia ut esse uideatur in rebus. Sed & communes in eam rem sententiæ inuestigandæ sunt nobis, atq; ita deinceps in reliqua procedendum. Sane si qui uacuum nihil esse conantur ostendere, bona illi quidem mente uidentur esse, cæterum alia uia quam per ianuam nituntur. Non enim contra ipsam inanis naturam, quam ueteres tantis alioquin opibus communierant, directo congrediuntur pedem'ue ferunt: sed si quod illi errore aliquo uacuum esse arbitrabantur, in eo laborant, ut
52 id uacuum non esse demonstrent. Nam quum intellectus & conceptio uacui in eo habeatur, ut sit spacium uacans sensili corpore, & etiam si aliqui aërem non esse corpus sensile iudicabant, proindeq; quod aëris plenum esset, uacuum esse credebant. Necesse est eum qui contra illam sententiam ordine disputaturus sit, non speciatim coarguere, aut incessere siquis seorsum aërem, aut aliquid aliud esse uacuum dixerit, sed rectà ipsum cardinem petere, cōmonstrareq; generatim uacuum in rebus esse non posse. Superfluo igitur Anaxagoras constrictos inflatosq; proferebat utres, quibus insiliens aërem non esse resistentem ostenderet: argumento quoq; ad eandem rem de Clepsydris capto, quæ non ante instillatum humorem admittunt, quàm aër inclusus utcunque diffletur facessatq;. Itaq; initurus cum secutoribus uacui prælium, non ad id quod quisq; separatim de re aliqua constituit, flectenda torquenda'ue acies est, sed tenenda & dirigenda in uniuersum ad id, quod ipso nomine præferri & significari uidetur. Demonstrandum est igitur nobis, nullum esse spacium posse actu à corporibus separatum. Illud autem si sit, aut insertum corporibus est, ita ut nullum sinat esse continuum: aut extra cœlum habetur immensum quoddam & infinitum inane, quod mundum & interna mundi complectitur. Sane ii modi duo eorum sunt, qui uacuum introducunt. Alii insititium rebus implexumq; & interspersum per omnes natu-

ras uolunt,

ras uolunt, ut Democritus & Leucippus, & pleriq; alii, cui sententiæ mox & Epicurus accessit. Ii cum id quod uere & quaqua uersus continuum esset, diuidi nō posse arbitrarentur, illam causam diuisionis corporum afferebant, quia in rebus esset inane quoddam admixtum. Alii (ut ueteres nonnulli) paratum & coactum extrinsecus putant cœlum terramq; ambiens: cui sectæ se postea Zeno Citiensis addixit.

Duo hoc animaduertit Simpl. primum quod ex aspasio excerpsit: idem significare quemadmodum sit & quidnam sit. nā superius dum de loco sermonē haberet eodem pacto locutus est Arist. cum tamen inuestigare intenderet an locus sit & quidnam sit secundum quomodo scrutandum est quemadmodum quid'ue sit vacuum: cum ostensurus sit vacuum nullo pacto esse: ait igitur Simpl. hæc quidem proposuisse non quia vacui essentiam respiceret: sed vel habita ratione eorum qui vacuum esse credebant quo scilicet modo & quid ipsum posuerint: vel ob id quia qui vacuum asserebant: id causam motus esse credebant. Arist. etiam eius causam materiam esse opinatur quam quodam modo vacuum esse concedit: ideo ipse hac etiam ratione quodam pacto vacuum concedit: quo fit vt ille esse quæstiones circa vacuum habeant locum.

53 AEstimandæ autem excutiendæq; primum sunt rationes eorum, qui uacuum in-
tro ferunt: Motus inquiunt, cui loco sit opus, haberi nullus potest, nisi uacuum
admittatur. Loco autem opus est delationi & auctioni. Tollitur delatio primum,
quia si res mota, per uacuum non mouetur: necessario per confertum & plenum
mouebitur. Corpus ergo per corpus mouebitur, & totum corpus erit in toto cor
pore collocandum, & duo corpora eodem loco sedebunt. Quòd si duo, cur & non plura concedi
mus? Non enim modo est oppletius, quia duplicatū sit, quàm prius, quū unū corpus implebat.
Nam tunc & æque continuū erat, & æque farctū, & tamen adhuc uidetur alterū potuisse recipe-
re. Cur ergo non iterato rursus altero, & frequentato sæpius, alterū possit recipere, atq; ita conti-
nue indentibus suffarcinantibusq; confieri, ut paruo in corpore recipiatur, colloceturq; maxi-
54 mū. Nam prauitates multæ magnū quiddam integrant atq; conflant. Non solum igitur æqua-
lia sibi corpora, sed etiam inæqualia & ampliora receperit. Plura enim æqualia recepta quoddam
inæquale constituunt, quod subinde & in plura æqualia, & plura inæqualia distrahi potest ac
diuidi. Quare uacuum sit oportet in rebus, si motū esse uolumus. Victus hac ratione Melissus,
55 qui uacuū esse non putabat, nihil moueri posse opinabatur. Auctionem quoq; non constare ina
ni sublato, uel patere intuitu. Nam auctio conficitur alimento in corpus usquequaq; distributo
atq; disperso. Hoc autem fieri non posse, nisi penetratu cibi coalescentis, & quoquo uersus acce-
dentis atq; euntis in corpus. Quū uero alimentū omne sit corpus, posset corpus alterū permeare,
nisi uacuū quoddam corporibus esset innexū. Ita illi de motu primam rationem inducunt. Sed
& alia quoq; uia occurrunt: Videri aiunt, nonnulla ita in se comprimi & tanquam subire, ut quā
quam in minorem sese molem recipiunt, de substantia tamen eorū nihil abeat pereat'ue. Iam do-
lia quoq; tantūdem uini capere, etiam si coniecti immissiq; sint utres, quasi uacuæ quædam ha-
beantur sedes in uino, in quas sese res impulsæ applosæq; conferant, testimonio esse cinerem, qui
56 tantūdem aquæ excipit, quantū uas ipsum uacuū excepisset. Demū corpora à corporibus diuisa
esse nō posse, nisi sese inane insinuasset obstitissetq;, ne in unam omnia congeriem & massam na-
turæ coirent confunderenturq;. Atq; huius potissimū disseparationis discretionisq; Pythagori-
ci causæ faciunt uacuū, cuius scilicet interuentu diremptuq; fiat, ne corpora corporibus coale-
scant, congermanescant'ue. Quanquam hercules non satis id qui constare possit intelligo, utrūq;
tamen affirmant influere & inspirari mundo, inflariq; uacuū de illo halitu extero qui circūfusus
est cœlo. Præterea nec ipsam numerorū naturam retineri cōstare'ue potuisse, immo neq; futuros
quidem numeros unquā fuisse, nisi quæ inanitas interpollinis unitates discriminasset. Atq; hæc
afferri solent ab iis, qui uacuum astruunt. Contra quos aliqui quemadmodum perperam dispu
tent, & quibus rationibus uelicentur, initio diximus.
57 NOs iam qui uerum senserint arbitrabimur. Initium autem quæstionis aptissimū
iudico inuestigare quid res, qua de re agitur nomine ipso significet. Item unus si-
gnificatus, an plures eius nominis habeantur. Si unus ut illud ipsum uideatur,
possit esse nec ne; Si plures, quis illorum sit, quis non ad id quod quærimus, acco-

modatus & uetus. Quòd si nullus demonstrabitur uerus, concludendum erit uocem cōmenti-
tiam & uero inanem esse quę ita feratur, & cui subsita nulla res sit. Si itaq; sciscitaoero, quidnam
in appellatione uacui significari putent, aliod respondebunt, quàm locnm significari in quo nul-
lum est corpus? Atq; hoc aliud est, qoàm dicere locum in quo sit nihil? nam idem quod corpus
esse cōstituunt. Ergo si uacuum esse definiunt id, in quo nullum sit corpus, corpus autem omne
esse tactile arbitrantur, omne uero tactile quod est, grauitatem & leuitatem habet: syllogismo eli
58 citur uacuum esse id, in quo neq; graoe, neque leue sit quicquam. Ex his sequitur punctum esse
uacuum oportere, qoum in puncto nihil sit nec graue nec leue: quamuisq; locum in definitione
adiungant, nihil tamen ante præstabunt quam statuant utrum locū esse uelint eum, in quo spa-
tium sit conceptacolum tactilis corporis. Ea propter aliqui definiendo eo spatium addiderunt,
ut uacuum esset spatium, non plenum corpore tactili. Hunc in modum scopulum & laqoeum
illum euitant quidem, sed alterum inhærent & incidunt lōge incōmodiorem extricabilioremq;.
Si enim spatium hoc aut colorem, aut sonum, aut qualitatem aliquam sine granitate & leuirate
susciperet, utrum defendent uacuum illud etiam tum esse, atq; ita uacuum, quod est, sub uisum
auditumq; uenerit, eoq; fuerit sensile, an negabunt. At quomodo? Erit enim aliquid non uacuū,
quod alioquin non erit plenum corpore tactili. Non est autem impossibilis fictio, esse aliquid cor
pus, quod neq; graue, neq; leue, neq; tactile sit, cuiusmodi cœleste monstrauimus. Si quod itaque
59 tale corpus (ut dixi) esset in loco, inanis tamen locus foret, quamuis corpus uisile recepisset. Quo
circa nonnulli ne id fateri cogerentur, diuerticulum inuenerunt, excogitata ratione quemadmo
dum illis angustiis elaborentur. Itaq; uacuum esse spatium inquiunt, in quo non sit actu quicq̄,
id est, in quo nullum omnino sit corpus, neq; natura corporea, neq; tactilis, neq; aliud genus sen-
silis. Cæterum sequitur ex ea descriptione, & quidem ipsis confitentibus, uacuum esse materiam:
quippe quæ nullum actu sit corpus. Iidem & locum esse materiam putant. Certe rectius illi quā
pleriq; alii naturam corporis coaluere: accusandi tamen in eo sunt, quòd uacuum esse materiam
crediderunt. Nam materia à rebus separari non potest, nisi definitione. At uacuū si sit, separatum
60 esse actu & abiunctum oportet. Illi uero quęrunt id quidem, sed inter quærendū deserunt. Illud
autem prius est, ut sciamus hoc ipso quod separatum dicitor, non posse constitui uacuū. Supra
expositus est nobis hic locus. Quū enim demonstraremos spatium à corporibus seiunctum, nō
posse locum esse, obiter quoq; ratione atq; usu cōmuni neq; uacuū esse posse ostēdimus. Si enim
esse nequit spatiū ullum sine corpore, neq; locus utiq; erit spatiū quod possit à corporibus separa
ri, neq; erit spatium quod iam sit à corporibus separatum. Vacoum uero atq; locus apud eos qui
ita senserunt, sola cogitatione definitioneq; differunt. Nam (ut dictum est) locum tunc intelligi-
mus, quū receptū est corpus: quia necesse est locū esse alicuius corporis locū. Vacuū tunc accipi-
mus, quū nondū receptū est corpus, ita illi quū utranq; rem spacii abiunctione & separatione de-
scriberent, rationes quæ id uni eripiunt eædem extorquebunt ab altero. Quamuis igitur fortas-
se illa sufficiant, est tamē seorsum id nobis hoc loco fusius & exactius explicandum demonstran-
dumq; ratione, latius numerosiusq; conscisso nullum esse uacuum posse, neq; per se, neq; ita ad-
mixtum in rebus, ut tenuiora in crassioribus solent: quod genus aërem proferunt, quem quum
uacuum esse contendant, ignorare uidentur uacuum non corpos, sed spacium corporis esse de-
61 bere. Propterq; hoc uisum illis est uacuū esse oportere eodem argumento, quo uisum est iis qui
locū esse spacium ideo posuere, quia necessarium uidebatur aliquam regionem haberi, in quam
reciperentur conderenturq; corpora. Sane utriq; rationes ducunt ex eisdem locis, utriq; enim de
motu aggressiones & cōmentationes suas eliciunt. Nam uacuū esse asserunt causam, motus non
simpliciter causam, sed ut subiectū quādam regionem, in qua corpora moueantur: atq; hoc nihil
aliud est, quàm dicere uacuum esse idem & locum. Si enim (inquiunt) non sit ita, penetrari corpo
ra oportere, & reliqua quę supra attulimus.

62 QVoniam itaq; ex motu potissimum colligunt esse oacoō in rebus, [a] primum hoc
(si placet) adeamus discutiamosq;. Prorsus cuiusque motus causam arbitrari esse
oacoum, neque uerisimile est, neque ipsi nolunt. Non enim alterationi opus est
loco, in quo Melissum nos sopra obiurgatione iusta incessuimus: sed neque ad
motum localem requiritur locus. Possunt enim succedere sibi mutuo corpora,
ita, ut locos quęq; soos uicissim deferant, & in alienos identidem migrent atq; ingrediantur. Cui
rei obeundæ nihil hercules, opus uacuo est, aot spacio aliquo separato. Nam [b] agua tametsi neq;

ſpacium neque locum nouum requirit, partibus tamen diffluctuantibus uiciſſimq́; ſubeuntibus concedentibusq́;, quod in reciprocationibus æſtuq́; præterq́; & in uorticibus cernitur moueri agitariq́; conſtat. Quiſnam igitur uſus eſt uacui? Ne corpus recipiatur in corpus. Si quem
63 locum modo hæc pars inſedit, eundem pars altera obtineat. Secundum quod afferunt huiuſmodi eſt. Si denſentur comprimanturq́; corpora, ſubeſſe uacuum oportere, in quod ſeſe illa quaſi receſſu ad hunc uſum parato recipiant. Hoc autem falſum eſt. Nam [c] corpora ex amplo tumore in exiguum reſident tenuioribus corpuſculis tanquam euaneſcentibus atque difflatis, aqua aëre profligato, aër igni depulſo, terra expreſſis humoribus. Eſt enim ſemper ſubtile aliquod corpus admixtum & inſitum craſſiori, cuius compreſſu obliſum excluditur: hinc eſt ut ignis non poſſit comprimi, quum ſit tenuiſſimo corpore. Tertium quod aiunt eſt hoc: *Si quid* augeſcit, aut corpus corpore penetratur, aut aſciſcitur inanitas. Sanè ſi auctionem capiunt pro quolibet magnitudinis incremento perſpicue mentiuntur. Nam pleraque intumeſcunt & ampliuntur, quibus nihil accedit accreſcit'ue. Aqua enim quum in aërem tranſit, quamuiſq́; nihil ei adiicitur: tamen moles ipſa dilatatur & tumor attenditur. *Si* autem de ea auctione loquuntur, quæ ad animantem naturam pertinet, & quæ de alimento prouenit, ſua ſibi uoce ipſi ſeſe reuincunt, atque arma ſua incurrunt, nec alienis iam, ſed planè ſuis opibus tenentur. Eſt enim ratio ea quæ de auctione fit, utcunq; anceps & lubrica. Conari autem introducere uacuum, ut communem difficultatem ſoluant, quo introducto nihilo ſecius hæreant, eſt ludibrio habere non aſſerere uacuum. Volebant ſeruare auctionem euitatis incommodis, quæ conſequi uidebantur. Cæterum offendunt ad illa potius, quàm caueant. Nam ſi alimentum per inane corporis demeat, ſimul adiectio aliqua reliquo corpori fit (uide quàm periclitetur ratio) aut non undique uerſus augebitur corpus, ſed eatenus ſolum ubi uacuæ illæ partes comparuerint: atque ita non erit proprie auctio: aut ſi undique, duorum alterum dederint, aut ubique uacuum eſſe corpus: aut corpus meare per corpus. Quòd ſi utrunq; abſurdum eſt, rurſum ex duobus utrũlibet optanto, aut alimentum eſſe uacuum, aut partem nullam corporis augeri. Cedo nunc, quale nam operæprecium feciſſe ſe putent, qui uacuum intulerunt: quia quemadmodũ aliquid accideret, reperire non poterant. Alioquin nonne ſeipſos quoq; accuſant uecordiæ: quòd quum ad functionem augumenti uacuum eſſe neceſſarium prædicarent, uacuo tamen admiſſo auctionem tueri nõ poſſunt? Ratio etiam cinerũ contra eos facit & cõmeat, qui illa utũtur. [b] Aut enim minus aquæ poſt cineres contineri oportebit in uaſe (nam uacuitates minores cũ cineribus, quã ante cineris habebuntur) aut ſi tantũdem (quod tamen ſtatim quàm ſit abſurdum apparet) neceſſarium erit, ut aqua per plenos cineres meet ac penetret. Quod etiam illi recte autumant eſſe falſiſſimum. Iam ad id quod uolunt, nullam ratiocinationem adiungunt. Nõ enim quemadmodum eſſe uacuum poſſit oſtendunt, ſed reprehendunt in quibus addubitant, & argumentis inſtant, quæ neque ipſi quidem recte diſſoluunt. Nos citra præſidium uacui difficultatibus omnibus abunde ſatisfaciemus.

[a] Primo rationem ex motu acceptam eſt aggreſſus: quia ea efficacior videbatur. ait Simpli.

[b] At dicet fortaßis: is quis vacuum tueri voluerit: non ea moueri ſecundum locum dicimus: quę locum non deſerunt vniuerſa: ſi quidem & cœlum multi aſſerunt ſecundum locum nequaquam moueri: quia vniuerſum nunquam e propoſitio loco migrat: neque horum ratione vacuum introferimus: ſed eorum quæ dum mouentur locum commutant. Ideoque Simpl. refert ſtratonem ac commodatiori vſum eſſe exemplo hac in re. ſi quis lapillum in vas aqua plenum inijtiat & eo operto conuertat vas: mouebitur lapillus: nec vacuo erit opus: nam aqua ei ſuccedet: idem in nautibus intueri poſſumus maxime in piſcibus.

[c] Dubitat hoc in loco Simpl. quonam pacto hanc rationem diluens Ariſt. duo concedere videtur omnino eis oppoſita: quæ probauit in libro de anima. primum ea augeri quæ ſunt inanima. deinde auctionem etiam fieri abſque ingreſſu alimenti. Et refert primo reſponſionem Alexan. qui ait ob id Ariſto. de his hoc pacto ſermonem habere: quia nondum notum eſt quid ſit vel quo modo auctio fiat: hæc enim dearticulate in libro de gñatione fient manifeſta. Ipſe vero reiecta hac reſpõ. ob id quia illis occurrit Ariſt. ex ratione etiam vere auctionis: quæ ex alimenti ingreſſu efficitur.

Aitque quemadmodum reiecit rationem primam ex motu acceptam: si motum indeterminate intellexerint: deinde si motum tantummodo localem: eodem etiam modo in præsentiarum eos redarguit primo ex ratione auctionis quomodocunque accepte: postea ex vera auctionis ratione: & hoc voluit etiam Them. [b] *Eudemus dubitationem de cineribus soluit dicens: in cinere veluti etiam in calce non nihil calidi seruari: & hinc est quod ambo vrunt: si super infundatur aqua: calx quidem ipsa, sed in cinere aqua per ipsum transiens corpora comburunt: quo fit vt ex aqua aspersione multi effluant attollanturque vapores: & ea de causa corporis moles imminuitur: non tamen tota consumitur cineris substantia: vt tantumdem possit aquæ suscipere. Credit igitur ipse hoc quod de cinere adductum est æque illis fauere qui vacuum ponunt: ac illis qui densationem: dicendo non modo ex vacuitatibus cineris quæstionem solui posse: sed & ex aquæ etiam raritate: quæ cineris compulsione densatur: ita vt non eam molem amplius habeat quam ante cineris infusionem.*

64 NVnc quoniam motus causam esse uacuum arbitrantur, id potissimum in præsen-
tia pensiculabimus. Et quia ut dictum est, nonnulli uacuum inserunt, atq; inter-
seminant rebus, nonnulli separatim & ad aggeratum extrinsecus constituunt, æsti-
memus primum, utrum genus hoc posterius causam motus habere possit. Planè
absurdum est motus causam uacuum putare, quum ipsæ simplicium corporum
naturæ motuum suorum causæ apertissimæ uideantur: quibusq; enim suus naturalisq; nixus
est igni actus ad summa terræ ad ima impetus. At uacuum quum sit indifferens undique, quo
pacto potest causa esse, ut res sursum aut dorsum ferantur? Quare si esset corpus ullum in ua-
cuo, aut in omnes partes diriperetur distraheretur q;, aut ubique acquiesceret. Equidem quietis
causam aliquanto rectius utriusque, quàm motus uacuo attribueris. Eadem ratio contra eos
quoque ualet, qui locum esse spacium separatum uolunt. Nam quemadmodum naturalia cor-
pora in suos locos, aut ferantur, aut quiescant, demonstrare non possunt. Nos uero qui locum
esse ultimum continentis corporis opinamur, ferri & quiescere in illa finitima atq; congenera, &
quiescere in eisdem nullo labore probauimus. Sed spacium circumsecus indifferens est, & caret
omni discrimine. Qui enim distabit ab infimo supremum in spacio? Porrò nunc quia corpora,
quæ sursum sunt, differunt ab iis, quæ deorsum morantur, termini quoq; illorum, quibus co-
gnata corpora continentur, necessario differunt. Non enim ut mathematici superficies suas ita
nos nostras, separatos esse dicimus locos, utpote quas naturalibus inesse corporibus, & nũquam
absolui ab iis cõmeare ue contendamus. Ii uero qui spacium dicunt locum esse, confestim illud
65 à naturalibus & simplicibus corporibus reuocant. Nihil itaq; differat spacium quod fit in igni,
ab eo quod fit in aqua, quum spacium illud nihil corporis sit, sed per se ac seorsum intelligatur
eo modo, quo cum uacat. Dictum est enim, uacuum nihil aliud, quàm locum, sed priuatum cor
pore existimari ab iis, qui spacio locum definiunt. Si igitur sua cuiusque natura etiam motus est
causa: spacium uero illud, quod afferunt, motum omnem tollit, similiter quoque tollet & ua-
cuum. Non est autem spacium illud, non erit igitur & uacuum. Quemadmodum enim simu-
latque unum infertur, alterum quoque necesse est, sit illatum, ita simulatq; de rebus unum adi-
mitur, alterum quoq; necesse est, sit ademptum. Addit Aristoteles eum qui spacium esse locum
prædicat, fateri oportere partes esse in loco per se. Sed quia nos id tractando loco semel exposui-
66 mus, non magnopere est cur nobis denuo recurrendum sit. Iis itaque, qui ut motus esset, ua-
Plato in Timæo. cuum addiderunt, euenit econtrario, nihil moueri, si uacuum fuerit. Nam quemadmodum non
nulli dicunt, ideo terram quiescere, quia ea superficies, intra quam clauditur, indifferens sit natu-
ra ambigente, & quò perpendat negante, ita de uacuo sentiendum esset. Non enim posset esse
quippiam in uacuo, quo res potius, quàm alio differri deberet. Nam uacuum quatenus uacuum
67 est, omnem differentiam abdicat. Præterea quum motus omnis aut uiolentus, aut naturalis ne-
cessario sit, ubi uero uiolentus est præcessisse aliquem naturalem oporteat (omnis enim uiolen-
tus motus est aliquo naturali posterior) & econuersio ipsius naturalis, id est, qui ex altera parte
naturali respondeat (nõ enim uiolentus esset, nisi naturali controuersim opponeretur) simulatq;
ostenderimus motum naturalem in uacuo seruari & retineri non posse, palàm erit neque uio-

lentum ullum posse. Age quonam pacto naturalis exercebitur motus in uacuo, quum in uacuo
infinitoq; nulla differentia constitui possit? Nam simul infinitum dicitur, omnis situs, inferni, su
perni, medii, summi tolluntur: quorum tamen in suos quæque corpora moueri perspicuo cer
nimus. Sim· i uero uacuum effertur, differentia omnis adimitur. Quemadmodum enim ipsius
nihili nulla est differentia, ita neq; uacui ulla esse potest. Vacuum porrò Democritus non ens &
priuationem appellat. Quare si motui naturali opus est discrimine & diuersitate aliqua conti
nentis, uacuo autē nulla potest inesse, maxime sequens est, ut motus omnes tam naturales, quàm
uiolenti assertione illa deficiant. Destruitur itaq; motus si astruitur uacuum. Et hercules ueris
68 simum fuerit, ut motus esse possit, amoliendum esse uacuum non asciscendum. Sed quamuis sa
tis uideatur ostensum ex eo, quòd naturalis motus in uacuo esse non potest, uiolentum quoq;
in uacuo defendi non posse, seorsum tamen eius quoque rei puto reddendam esse rationem. Mo Huic opinioni assertive uidetur Plato I Timeo ut refert Simpl.
tus omnis ui & contra naturam exercitus, quod genus iaculatio est, aut præsente atque adiun
cta re, quæ uim attulit, aut absente remotaq; fit. Neutro modo haberi potest in uacuo. Nam pro
pulsio illa atque proiectio satis causæ non est, ut quicquam agitetur & moueatur in uacuo. Res
enim quæ ita mouetur, ui authore & propulsore etiamnum cessante, aut mouetur eo, quòd aër
qui ante missum iaculum habebatur, illo impetu retro circumfluit atque reciprocat, idq; suc
cessu semper alterius aëris fit, atque itidem alterius, quasi idem opus urgentis, eatenus dum uis
propulsiora facescendo senescendoq; deferat: aut eo quòd aër iactu illo impulsus impellit, &
cōsequio arreptus adagitatusq; missis rebus prouehiculo est.* Quum enim mobilissimus sit, &
natura cedens maxime & dissipabilis, omni impulsu facillime pellitur, simulq; excitus leuiter &
tanquam commonitus itineris est nullo labore cedit, sedulo etiam & sua sponte dilabitur, mo
tumq; eum, quem semel imbibit, diutissime retinet: pernicior futurus, si res naturalem locum
uersus acta impactaq; fuerit, neutro genere tela mouebuntur in uacuo. Sed neque quum præ
sto est id, quod pellit trahit ue, dicere possunt fieri pulsionem ullam, aut tractationem in uacuo.
Non statim tormenta illa adhibemus, percunctabimurq; motus illos uelint naturaliter, an con
69 tra naturam accidere? atque ita ad easdem angustias reuertentur. Iam assignare nemo possit in
uacuo, ubi nam quieturum quippiam sit, hic potissimum, an alibi. Nam si hic concedis, cur
non & ubique concesseris? ita quiescatur in uacuo necesse est. Oportet enim, aut semper ut quie
scant in uacuo res, aut semper ut moueantur. Dices impedimento aliquid futurum in uacuo,
ne semper moueri res possit, quod fortius & ualentius sit, quàm res quæ mouetur. Sed eodem
nostra redibit oratio: sciscitabimur enim quiescat uetale ualentius, at undenam hoc loco, non
alibi, an moueatur. At quemadmodum, si non sit motus in uacuo? aut qua ratione possit mo
ramentum afferre? Præterea aiunt, nihil moueri per plenum, idcirco quoniam residere in se atq;
70 subire non possunt ea, quæ uere plena sunt. Peruacuum posse, utpote in quo nulla sit dissiden
tia, nullum impedimentum: quo fieri, ut per aërem, qui uacuo finitimus est, corpora faci
lius cōmeent, per aquam ægrius, per terram nullo modo. Ergo quum in uacuo nihil sit graci
lius aut cessilius altero, undiq; in omnes tractus res in uacuo differentur. Iidem aculei admouen Them. Alex. hunc locum tenet Aristo. contra stoicos contr. tic.
di Chrysippo sunt, quærendumq;, quidnam intersiet, quo minus euolet mundus in uacuo, pe
tatq; euagando omnes recessus & latebras uacui: & curnam uelit hac potissimum parte uacui, in
qua iacet & sedet cœlum, constituisse & stabiliuisse se mundum. Vt enim ordo rerum & habitus
ille omnia continens atq; modificans efficere possit, ne positus in uacuo mundus distrahatur di
laceretur q;, nullam tamen afferunt causam, cur mundus cum illo habitu, atq; ordine uniuersus,
hac potissimum sede constiterit.

*Huius loci hoc est fidelis interpretatio: quum enim mobilissimus sit: modo principium suscep
serit longius progreditur: motum eum qui ei est impressus diutius seruans & uelocior est eius mo
tus quam sit is quo res propulsa in proprium deferiur locum.*

71 PRæterea uel argumento illo patebit motum in uacuo exerceri non posse, quòd ue
locitas & tarditas sine queis motus non cōstat, in uacuo non subsistit. Res meher
cle euidētes, & quæ nullius probationis indigeant. Ac primū quidem in iis corpo
ribus, quæ quòd de similaribus partibus componuntur homogenea appellari di
ximus, quæq; ad alterum locum summum aut infimum mouentur, duplicem ra
tionem perpendimus, cur aliquando inæquali celeritate decursiones suas obeant peragantq;,

etiamsi figura non discrepat: Aut enim id faciunt mediæ regiones, per quas mouetur (ut huic
per mare eundum, illi per cœnosam subluuiem sit, huic per humorem, illi per aërem transitus,
hic tranquillo nauiget, ille hyemanti atque turbato, hic secundo, ille aduerso uehatur. Fit enim
hac ratione maxime, ut corpora tantundem itineris hæc segnius, illa uelocius conficiant) Aut inę
quitas ponderum. Nam ut cætera sint paria, quo quicq; grauius est eo, uisu celeritateq; præua-
let: ut si duę massæ, auri una, argenti altera per aërem deferantur. Verum de differentia grauium
& leuium habebitur mox mentio peculiaris in loco. Nunc de iis corporibus agendum, per quæ
grauia mouentur & leuia. Si igitur horum fuerit, alterum crassius, alterum tenuius, proculdu-
bio res quæ sint pari, tum figura, tum pondere, tantundem æquoris per tenue, quàm per cras-
sum uelocius peragent. Non enim æquè facile est aquam & aërem scindere. Destinetur globulus
æris, qui centenariam lineam motu suo transabire & decurrere debeat. Non enim per aërem id
mensus, quàm per aquam facilius celeriusq; transmittat, qui tanto celerius quanto aër est, quàm
aqua dilutior. Sed & proportio quoq; temporum illorum intra quę mouebitur, tanta planè fue
rit, quanta & corporum, per quæ transeundum est. Nam qua proportione aër comparatur ad
aquam, eadem tempus in quo per aërem quicq; defertur, respondet ad tempus. In quo per aquā
id fit. Quanto enim aër rarior solutiorq;, quàm aqua est, tanto alterum tempus altero breuius
uidetur. Contraq;, quemadmodum tempus habet ad tempus, ita corpus ad corpus. His ita pro-
positis manifestum est nullam afferri posse in uacuo proportionem subtilitatis ad plenum, utpo
te quo id nullo modo sit corpus. Quod si quem responsum habet proportionis plenum ad ua-
cuum, eūdem tempus, in quo per plenum iter fit, habet ad tempus in quo per uacuum meatur.
Plenum autem & uacuum nulla proportione iunguntur. Profectò neq; tempus, & tempus pro-
portione ulla iungentur. At finiti cuiusq; temporis ad quodq; tempus proportio aliqua est. Il-
lud itaq; tempus, cum quo nulla societas proportionis habebitur, tempus esse nō poterit. Erunt
ergo res aliquæ, quæ sine tempore mouebuntur (idq; concedendum in uacuo est) aut, quod ue-
ro propius fuerit, neq; mouebuntur quidem quum motus omnis tempore absoluatur. Et ut fa
ciliora uideantur ea quæ diximus, subiectum sit tribus horis pondus aliquod per aërem, qua te
nuissimus est, centumpedalem magnitudinem decurrisse: quæro quanto nam tempore eadem
mensura fuisset confecta per uacuum? Si sexquihora responderis, atque ita concesseris moram
eius temporis, in quo facta delatio per aërem est, proportione illa maiorem haberi, continuo quo
que fateri cogeris, aërem esse altero tanto, quàm uacuum crassiorem. Siue item tripla, siue decu-
pla, siue millesima dixeris, eadem euentura incommoda sunt. Nulla enim proportio ad uacuum
potest, uel fingi, sed quantamcunq; attuleris, in infinitū residebit, excediq; poterit. Quòd siquis
72 adhuc contenderit pondera in uacuo moueri tempore oportere, sciat se alios laqueos inhæsurū.
Percurrat lapis magnitudinem centum pedum hora una per uacuum, per aërem duabus tantū-
dem, quia per aërem proculdubio plus temporis sumptitatur: quæro, hora una partem aëris ali-
quam confecerit? [a] Et negari non potest, sit ea pars quanta'ubet, sit dimidium. Mouebitur ergo
æquali tempore per plenum & uacuum, quod statim absurdum est. Quamobrem sequitur, &
quidem absurdius aliud, plenum ad plenum eandem habiturum proportionem temporum.
Exempli causa: Semistadium aëris ad stadium aëris, quàm plenum ad uacuum, id est, stadium
aëris ad stadium uacui. Nam quemadmodum hora una stadium uacui, duabus stadium aëris
percurritur: ita ad eandem proportionem semistadium aëris, aut quicunq; alius modus & sta-
73 dium aëris percurretur. Hactenus Aristoteles cogentissimis & necessariis rationibus contra as-
sertores uacui disputat, præter hæc quæ ille adiicit, nec confessa nec prorsus uera sunt, superq; ob
scura & salebrosa, & quæ tum audienti, tum legenti consueuerint superfluam moram inferre.
Quod genus neq; ad hoc nostrum institutum magnopere pertinet, & ab hac breuitate interpre-
tandi remotum est: alioquin hunc locum, sicui noscendi hæc quoq; studium & ocium suppetit,
expositoribus aditis diligentissime tractatum & explanatum inueniet. Quum [b] igitur hęc dissen
tanea, & naturę pugnantia uideantur, tollenda ea sententia est, unde illa sequi & proficisci noscun
tur. Porrò argumenta, quæ in hoc supra adhibuimus certis conclusionibus ad confessum liqui-
dumq; perducunt. Eorum summa in eo atq; cardo est, quòd quum cuilibet motui opus tempo
re sit, eum quoq; motum, qui in uacuo constituitur suum habere tempus oporteat. Temporis
autem omnis ad tempus utique si utrunque sit finitum, habetur proportio aliqua. Talis igitur
sit, necesse est uacui ad plenum proportio, qualis eius est temporis, in quo per uacuum magni-

tudu aliqua decurritur ad tempus, in quu per plenum id fit.

[a] Simpl. hanc rationem exponens: in eius fauorem hæc ait. si quis crediderit nihil absurdi concludi ob id: quia & si equali in tempore maius tamen est spatium quod percurritur cum in vacuo quam cum in pleno mouetur. is animaduertat: quod nec ipse etiam Arist. concludere voluit eorum equalitatem. sed rationum solummodo similitudinem. nam cum sit prius monstratum vacuum ad plenum nullam habere rationem sicuti nihil etiam ad numerum. merito nunc veluti absurdum concludit equali in tempore permeari plenum aliquod & vacuum.

• Si qui attamen esse vacuum concedat: id tamen vacuum, quod secundum se paratum quidem sit: & per id fieri motum: quia per plenum nequaquam fieri valeat continere tamen hoc vacuum semper corpus aliquod quod sit necesse expelli ab eo quod mouetur: si per vacuum transire voluerit: non illis illabetur incommodis: ait Simpl. quæ fuerunt inducta: vel quis poterit inducere: ratio enim temporis: & velocitatis seruabitur in motu non quidem ex parte vacui: sed ex parte corporis in vacuo reperti quod diuidi vel expelli oporteat.

74 HAnc itaque motus inæquabilis causam de duabus alteram tollunt ii, qui uacuum intuuntur asserere,[a] sed neq; illam tuentur, quæ de ponderum discrimine & momentis corporũ nascitur. Nec enim dici potest, in uacuu haberi aliquid, quod aut contrà tendendo, aut cessando sedendo' que inæqualitatem motuum faciat. Quid enim sit sedentarium, quid irrequietum in uacuo, aut quisnam mutus frustello & segmento uacui accidat. Præterea nonne cerdones saltem hoc sciunt, quod illi tueri non possunt, excussores, fabri ferrarii, aurifices, lixæ, nautæ, piscatores omnes: postremu qui utcunq; sedem uel officium tenent, in mari, aut uictum indidem capiunt, quotiens aut perpendiculum consulunt, aut trutinam librant, aut euerriculum & gasapam immergunt, aut anchuras iaciunt, si (uerbi gratia) interrogentur: cur per idem mare anchora decem pondo, & anchora trium pondu in eandem altitudinem missæ, in eandem effigiem deformatæ, tempore tamen in æquali descendant, hæc celerius, illa tardius hæreat fundo. Respondebunt opinor Hercules non sine risu, dignam scilicet quæstionem, de qua ad Apollinem referatur, cur decem pondu sint grauiura, quàm tria. Cæterum hanc causam reddere illi non poterunt, eruditi alioquin & sapientes uiri. Et si in uacuu plumbi massæ & pumicis muueantur, aut æqualiter moueri concedent, aut nullam rationem habebunt, cur plumbea uelocius moueatur. In pleno autem necesse est muueri uelocius quicquid est grauius, quia sciudit ui & nisu maiure subiectum, siue aquam id, siue aërem statuamus. At in uacuo non ocyus ferrum, quàm suber corruit? Quum uacuum utriq; cedat æqualiter, sed neq; cedat quidem: quũ enim id nihil sit, subtilis hominis est putare uacuũ cedere: ita fit ut differentia grauium & leuium, id est, rerũ momenta tullantur, & quod sequens est, omnibus quæ mouentur, æqualis & indiscriminata uulucritas accidat. Quòd si hæc pericula sunt & constare non possunt, declinandá tibi eam sententiam censeo, de qua creantur. Sed dixerit aliquis, differentiam, quæ posset ex figura constitui, superstitem illis adhuc uideri. Nam quæri solet; Quamobrem plumbum in latitudinem desectum & deminutum in laminas, fluitet, coactum in massam, aut in longitudinem tereti ambitu diffusum, & si pondere iniquiore, mergatur? Ac nos quidem facile possumus illam rationem afferre, quòd laminæ inuectu aquæ uel aëris multi, quem amplitudine urarum sub se colligunt, facile insident, in summoq; restitant, & defenduntur à mersu præsidio figuræ inefficacis scindendo & pissuendo subiecto. Aliæ uero formæ, quibus ille obtusus & hebetatus non obstat, quia per angustias coëuntium marginum minus instrati moliminis amplectuntur, propellunt'ue, ad instar mucronis facile adaperiunt & dissecant parte, qua ingruunt; præcipue uero aër id sentit, utpote inter elementa fluxissimum atq; mollissimum. Vtrum uero illi quoq; hanc causam reddere possint, ipsi uiderint, ego nũ perspicio. Hoc[b] idem in atomis quæri de Epicuro potest, uelit inæquali uelocitate muueri illas, an æquali. Si inæquali, rationem desidero. Si æquali, requiro constantiam ostendat, quonam pacto continuabunt, & assequentur sese illæ uicissim atque comprehendent, aut quomodu ad insertum complexumq; mutuum ueniunt, ut subinde res alias, quemadmudum ipse prædicat, concursu illo progenerent. Doceat, qui possit hoc fieri æquali motu promiscue omnibus datu. Patet igitur uacuum argumento

motu non asciscí, sed tolli.

a Series huius loci in latino codice præpostera est vt facile poterit vnusquisq; animaduertere. siquis vèro verba latina digerere voluerit in eum ordinem qui in græcis conspicitur : hoc pacto oportet legere & emendare. hanc itaq; &c. qui vacuum intuuntur asserere: & alteram etiam quæ similiter ex eorum differentia nascitur per quę fit motus: nec enim dici potest in vacuo haberi &c. quæ sequuntur ad eum vsque locum vbi ait & segmento vacui accidat nam statim sequitur sed neque illa tuentur quæ ve ponderum discrimine & momentis corporum nascitur nonne cerdones saltem hoc &c. b Alex. Them. *imitatns qui contra* Epicurum *contorquet* Arist. *rationem* Simp. *attamen ait: quod si quis posuerit atomos equali velocitate & semper moueri non potest incommodum illud aufugere quod si asserat eas quandoque etiam quiescere nihil amplius incommodi consequatur. nam poterunt vicißim sese assequi.*

75 SEd etsi citra respectũ motus ipsam per se naturam uacui æstimans, uere uacuam
76 esse cõperimus. Quũ igitur corpus subire per corpus nequeat, si corpus addatur
in corpus, necesse est partem aliquã eius, quod additur, cedere ingredienti, & tantum indidem abire, quantum accessit. atq; hoc in nonnullis apertissime cernitur. Nam si lapidem in aquam miseris, tantum aquæ recedet, quanta est lapidis moles: in aliis quoq; quanquam minus id sensu percipitur, potest tamen quibusdam argumentis facile coniectatio elici. In hydraulis (hoc est, in iis instrumentis, quæ ad aquam mouentur) quotiens aqua, iis aëre ac spiritu oppletis, infunditur, lingulæ tibiarum intrinsecus foraminibus additæ, meantis aëris transitum indicant sonitu. Is ad exitum properans, festinansq; ad ora instrumenti strepitum ciet. Quod si nullam dederis regionem, in quam coniecto alio corpore pulsi aëris partes euadant, aut compressum residebit in sese, tumoremq; pristinum coëundo & densendo quasi præcinget, quatenus uas tantũ inditi corporis capiat, quantum aëri abüt molis: aut frangetur & dissiliet potius, quàm alterũ corpus excipiat. Hęc adeò manifesta omnibus, adeò singulis horis & uulgo comperta, aut non uident illi, aut uidere dissimulant. Sed ad propositum, statuatur corpus in uacuo, abibit ne recedetq; de uacuo tantũ, quantus est ingressi corporis modus (quod est ridiculum) an manebit etiam pars illa uacui, postquã receptũ est corpus? At quo modo? Nonne hoc admirabile? nisi fortè magis impossibile per corpus illud receptũ æquale uacui spaciũ penetrare. Quod si dixeris posse penetrare uacuũ, quia nihil est uacuũ, hoc ipsum est quod uolebam tenere. Si uero naturam in eo quandam haberi contendunt, qua spaciũ quoddam sit in treis dimensiones porrectũ ac fusum, nullo modo efficere aut consequi poterunt, ut res per spaciũ illud deferantur. Sit enim hoc modo inconueniens par, uacuũ dicere meare per corpus, & aquam aut aërem dicere. Nam quanquam calida hæc, aut frigida sint, grauia, leuia, aut aliter id genus affecta, uacuum non sit: non tamen id eo ualet, ut illa se mutuo penetrare non possint, uacuũ possit. Sed, ut dictũ est suprà, habent à spaciis & dimensionibus corpora, ut sint in loco: quamuisq; ab aliis accidentibus spacia non uideantur abiuncta, definitione tamen cogitationeq; dissident. Non enim propterea lapis tantũ loci obsidet, quia candidus niger'ue sit, calidus, frigidus, grauis, leuis, sed quia eius dimensus sit tantus. Quanquam uero corpora per grauitatem in locos suos feruntur, simul tamen tenuerunt illos, per amplitudines suas & spacia esse dicuntur in loco. Tumor enim solus ex iis quæ corpori insunt ad rationem hanc pertinet, non grauitas, non leuitas, postremo affectio illa uel qualitas. Nam si lapis (exempli gratia) cubus, id est, figura tesserarum à cæteris accidentibus absolui posset, sola amplitudine atq; mensu retento, tantũdem regionis occuparet, quantũ cũ omnibus accidentibus occupat. Quare si in uacuo quoq; fingatur esse, tantũdem loci obtinebit, siue cũ qualitatibus, siue absq; qualitatibus intelligatur. Atq; tunc quęro ab illis, quidnam differet corpus hoc cubũ ab æquali uacuo atq; loco? Et Hercules, si duo hæc in eodẽ sunt,
77 cur non tria & quatuor, demumq; infinita? Et ut repetendo demonstrationis huius uim colligere planius possis, qui corpus in uacuo esse contendunt, spaciũ in spacio collocatũ esse cõtendunt. Nam neq; uacuum cedere potest, quũ nihil sit, & corpus ex solo habet spacio, ut in loco sit. Sed & corpus fatebũtur in corpore. Quũ enim non ex accidentibus reliquis, sed ex tumore & amplitudine corpora nanciscantur, ut sint in loco: si tumor esse poterit in tumore, reliqua accidentia nõ uetabunt, ne sit corpus in corpore. Quare si absurdũ est haberi corpus in corpore, absurdũ erit

haberi corpus in uacuo. Nam corpus in uacuo facit, ut in tumore fit tumor: tumor in tumore causę est, ut sit corpus in corpore. Hunc in modum elicitur superfluo ac temere uacuũ propter illam rationem adhibitum fuisse, ut corpora, quæ seipsa condere & recipere non possent in se, ha-
78 berent uacuũ in quod reciperentur. Sed & hinc uel clarius constabit uacuũ superfluere. Nam si cuiusq; rei dimensus, qui à qualitatibus saltem ratione distrahitur, nihil differt à uacuo: corpora autem cũ mouentur unà cum suis quęq; dimensionibus mouentur, quidnam corporibus opus est, spacii dimensionibusq; non suis? Si enim ut quicq; dimensionem habet & spacium, ita indiget alterius dimensionis & spacii, ipsum quoq; uacuũ, quod secũdũ illos dimensionem & spaciũ coaptabit: atq; hæc deinceps aliam, ad usq; infinitũ. Hactenus illud egimus, ut probaremus uacuum separatum non posse constitui.

79 NVnc ne illud quoq; posse cõstare, quod rebus insertũ distributumq; dicitur. Sunt enim qui id ex compressione ampliationeq; corporũ colligant. Nam si compressio (inquiunt) est, quotiens corpus ex amplo tumore in exiguũ residet, ampliatio quotiens de exiguo in ampliũ attollitur, necessarium uideri uacuũ esse rebus immixtũ, in quod & densentia abeant, & rarescentia diffundantur: neq; compressionem modo ampliationemq; admi sublato inani, sed cæteros itidem motus. Quũ enim quippiam mouetur in loco, corpora circũstantia, per quæ transitũ facit, cogũtur in angustũ, & quasi coërcent se, ut aditum nouo tanquam hospiti faciant: atq; ita uacuam regionem relinquunt, quale sæpe animaduertimus fieri, quũ quis per confertissimam multitudinem iturus, hinc atq; illinc populo decedente transmittitur. Quòd si corporibus inane non esset imbibitũ, sequeretur una re loco mota mutare orbem fluctuareq; uniuersum. Et quũ proxima à proximis quæq; corporibus pellerentur, cœlum quoq; ipsum elidi, proindeq; mũdo egredi, & quasi circũfluere oporteret: quod in natabulis & urinantium uasis cernitur, cum in iis aliquod corpus mouetur. Atq; huic sententiæ aderat Xuthus, ignorans reciprocationem, successionemq; corporũ in eodem loco non solũ fieri motu circulari solere: quod ille quoq; uidebat (erat enim illustrius quàm ut cõniueri posset) sed & motu quoq; directo. Tantũ paulo obscurius dicebat & illud Xuthus. Nisi uacuũ *asci sceretur, corpora in conuersionibus æqualem esse amplitudinem retentura, ita ex aquæ sextario sextariũ aquæ exiturũ. Nam qui ampliari poterit, si regione & loco caruerit, in quem dilatetur atq; fundatur, nisi quis orbem uniuersum (ut dixi) defluctuare & exagitari concesserit? Et dum uacuũ minus cupit uitare, incidere uelit in maius. Nam quò deciderit, aut (obsecro) fluctuauerit mũdus? In corpore certe non poterit, in uacuo igitur quod circũfundatur mũdo. Plane rarescendo corpora ampliari constat argumento uasorũ, quæ aëre aut liquore plus nimio rarescente dissiliunt. Nam musti quoq; dolia humore largius diffiato euaporatoq; interim dirumpuntur. Vbi nam igitur amplificatæ res reciperentur, nisi continens quasi decederet, & in uacuas sedes sese conferret.

Verba Aristo. quæ his respondent sunt hæc: aut æquale semper est mutare aerem & aquam quæ Simpl. exponens ait hoc modo. est & alia quædam fictitia positio in generationibus. nam & quis dicere posset: quod quando aquę sextarium in aerem vertitur amplitudine maiorem aer alius ex quapiam alia parte illi æqualis in aquæ sextarium comitatus æqualitatem seruat: ignis etiam quandoque in aerem conuersus proportionem seruat. sic enim reor melius audiri verba Aristo. quam vti Themist. eodem modo Alexan. fortassis exposuit cum ait æqualium inæqualia fieri transmutationem. nisi equidem ambo esse ambobus æqualia voluerit. non autem aerem aqua veluti Themist.

80 VErum si uacuum corporibus ita insitũ putant, ut in raro corpore spatia quædam inania separatim habeantur quæ possunt corpus excipere, easdem excitabimus rationes, quibus supra & loci & uacui separatim authores coarguimus. Nec releuabit illas remediũ quòd destructũ & qua cæsim deminutũ dicatur: qua correctione illi contra difficultates eas se cõmuniunt, quibus occursum est iis, qui coactum
81 illud & solidũ abiunxere corporibus. Vtriq; enim uidentur spatium separatũ admittere. Quod si nõ separatũ, sed insertũ, & (ut ita dicam) dilutũ, infusum insparsumq; raris corporibus uolunt: quanquàm uerisimilius aliquanto, non tamen uere loquuntur. Primum ex ea sententia euenit,

ut uacuũ non cuiuſcp delationis cauſa ſit, ſed eius dũtaxat, quę ſuperna ſpectat. Nam ſi id in quo uacui plus ineſt, rarius leuiusq; eſſe neceſſe eſt: quæ autem rariora leuioraq; ſunt, ſurſum etiam facilius migrant, eius delationis tantũ, qua in ſublime niſus eſt, cauſa relinquitur uacuo. Ea propter & ignem eſſe rariſſimũ putant, quia ſurſum celerrime deuolat. Propterea non quemadmodum locus cauſa motus eſt, ita uacuum cauſam faciunt eſſe motus: ſed quemadmodum utres retibus innexi, eo quòd ipſi fluitant, retia quoque in ſummo conſtituunt: ita & uacuum, eo quòd ipſum ſurſum fertur, ſubſtentat & leuat etiam rara corpora. At quomodo ferri uacuum quem eſſe locum uacuo arbitrantur? Certe dari alterũ uacuũ eſt neceſſe, in quo uacuũ quod fer-
82 tur in motuq; eſt, recipiatur. Sed ſatisfaciat uacuum motui leuium, grauibus quomodo ſatisfaciet? Quam afferunt cauſam, cur illa deorſum præcipitentur & ruant? Non enim conſequio trahuntur à uacuo, quemadmodũ leuia. Quam igitur cauſam afferunt? Num naturam? Ac poterant hoc idẽ de leuibus dicere, deq; iis quæ ſurſum incedunt. Deinde, ſi quo quicq; rarius & inanius eſt, eo ocyus euolat, manifeſtũ eſt ipſum inane eſſe ocyſſime euolaturũ. At in uacuo motũ ocyſſimũ aſſignare nõ licet: neq; tempus omnino ullũ, in quo motus ille exerceatur. Nam ſimul tempus dederis, uacuũ proportionem habebit ad plenũ. Quòd ſi dixerint uacuũ per ſe moueri aut euolare nõ poſſe: quũ ea lege corporibus additũ inſertumq; ſit, ut nunquam ab illis ſeparetur doceant nos, quũ denſentia corpora contrahuntur, utrũ excludant & exprimant uacuũ, an retineant. Si excludunt, palam eſt uacuũ per ſe moueri poſſe: ſi retinent, quid ergo conferet ad cõpreſſionem, ſi etiam cõdenſatis corporibus uacuũ ſubeſt adæque ut prius? Quũ enim uacuũ illi ad condenſationẽ maxime neceſſarium opinentur, ut in illud coacta conſtrictaq; corpora ſeſe recipiant, qui fieri poteſt, ut tũ ante, tũ poſt denſationem tantũdem inſit corporibus uacui? Et ſi fieri illud poteſt, quomodo tuebuntur ne tantũdem molis & amplitudinis habeant, quantũ antequam condenſuiſſent, ſi neq; corporis quicquam, neq; uacui ulla pars abeſt? Item quomodo uetabunt, ne denſari corpora in infinitũ poſſint, ſi ſemper tantũdem uacui ſubſitũ eſt. Quòd ſi abire aut decedere uacuũ, cõpreſſione facta, cõceſſerint, quò nam abibit? quo pacto mouebitur? qualis nam motus erit uacuo naturalis. Nimirum dicant illud oportet, qui leuibus debetur. At quo modo fiet in tempore, uelocitates certe comparari non poſſunt.

83 Sed quoniam uerisimile eſt quod putant, uacuũ eſſe conſtituendũ in rebus, ut denſentia & compreſſio fieri poſſit, uidetur in præſentia indicandũ, quemadmodũ no-
84 bis ſine ope uacui condenſatio fit ſuperſtes. Equidem primũ id facillime ac breuiſſime poſſem refellere, uacuũ non eſſe neceſſarium, argumento illo quod afferunt. Quòd quum aqua mutatur in aërem, maior uiſitur aeris amplitudo, quia (quod & notari uelim) nihil uidetur obſtare, quin è contrario alius aër alio loco, eadem menſura conuerti poſſit in aquam: atq; ita per hæc conſarcinato quod laceſſitum fuiſſet, par utrinq; ratio fiat, quaſi reprehenſione quadam & compenſatione naturæ, quæ inſtituit ut utriuſq; elementi modus æquamento amplitudinis utcunq; facto, naturali hac uiciſſitudine ſolidetur. Sed cõmodius & dignius tanta re puto recenſere id altiuſcule, & rationibus addicere neceſſariis, & ſumptis ex iis, quæ confeſſa olim & cõprobata ſunt nobis. Intentio eſt corpora poſſe abſq; inani denſere atq; rareſcere. Oſtenſum eſt calidi, frigidi, duri, mollis, dulcis, amari, humidi, ſicci: poſtremo contrarietatis cuiuſq; naturalis unam eſſe ſubiectam materiam per ſe imprecabilem immortalemq; ſeculis omnibus, eamq; in actum de poteſtate conferri atq; conſtitui: quamuisq; à rebus abiuncta nõ ſit, obtinet tamen definitionem atq; naturam diuerſam à rebus. Ea ſubſtantiæ alteri, quæ rerum eſſentiæ uis atq; ratio eſt, dico formæ iugata & copulata, conſtituit res quæ concreta & compoſita appellantur. Quanquam uero numero una eſt, uicibus tamen infinitas formas alternat: funditur, premitur: millc modis patet, inſculpitur, fingitur, effigiatur, afficitur: preſſa calcataq; denſitudinem & ſpiſſitudinem facit: attenſa & fuſa, raritudinem, leuitatem. Quemadmodum uero quotiens calet & friget non diuerſarum naturarũ confuſione miſtione ue calet & friget, (Nam quanquam calor & frigus diuerſæ res ſunt, eadem tamen materia eſt, quæ uiciſſim iis, tametſi contrariis ſternitur, quęq; ad ea de poteſtate ad actum refertur) Quemadmodum inquam, tametſi con trariarum qualitatum omnem affectionẽ colores, ſapores, & id genus cæteras concipit, non tamẽ alia eſt quæ modo calida, modo frigida, modo ſciti, ſaporis, modo fatui, modo nigra, modo candi da cernitur. Et quemadmodum numero una eſt, quę calida & frigida redditur, ita una & eadem eſt, quæ magna ſit atq; parua. Quũ enim eadem materiæ portio quandoq; aqua quando aër fiat,

interdum ampla, interdũ angusta: nec fit aliud quod aqua factum est, aliud quod factũ est aër, sed eadem plane natura utrunq; facta est. Igitur & quũ materia ipsa de aqua fit aër, nullo addito extrinsecus corpore, aut uacuo intrito, maior & amplior redditur. Contrà quũ de aëre aqua fit, nullo deraso adempto' ue minor & arctior prouenit. Atq; in hoc maxime dissidemus ab iis, qui per concretionem excretionemq; ortus rerũ absoluunt. Illi per appositionem & defectionem generationes & corruptiones constituunt, neq; subiectũ unũ omnibus elementis insternunt. Nos unam materiam rebus subsitam haberi probauimus, quæ in totũ mutaret, atq; in uarios modos & formas conuerteretur. Quemadmodũ itaq; una quanq; fit calescit eadem & frigescit, non alterius rei mistura apposituraʼ ue, sed suapte potentia, per quam illa ipsa est, in qua uertitur: ita & magna & parua euadit nõ accessione magnitudinis detractione' ue, sed illa ipsa ui sua, qua utrãq; amplitudinem potentia continet. Eodem igitur modo si aër dehiscendo rarescendoq; panditur, aut crassescendo & coëundo compellitur in angustum, atq; contrahitur, tota ea ratio tribuenda materię est, quæ cũ potestate tũ magna tũ parua fit, interim actu interim potestate sub utroq; existu usitatur. Vt enim quũ quid de calido calentius fit, nõ ita uidetur mutari, quasi prius aliqua pars non fuerit calida (nam & calida erat uniuersa materia antequam calidior fieret, & nulla pars erat non calida) sed nunc quũ crementũ & tensio caloris fit, uniuersa atq; omnes partes incremẽtum simul accipiunt. (Nam si partes aliæ calidæ haberentur, aliæ calidiores, quũ materia facta calidior est, unq; non esset numero una materia, quæ pluris minorisq; differentias & momenta reciperet, aut quæ de calida calidior fieri uideretur, sed præsenti ac præcedenti calori nouus calor adiectus & admixtus accessisse intelligeretur.) Quemadmodũ itaq; hoc rectè in affectionibus dicitur, ita in densentibus & rarescentibus corporibus rectè dicetur unam & eandem haberi materiam, quæ utrũq; recipiat, nõ forinsecus quicquam modo ingredi, modo egredi, ut dicunt ii qui uacuũ rebus insitũ uoluut. Ignorant plane illi naturam materiæ, non sequius atq; ii, qui in ferro quod canduisset igni, nõ in materia conceptũ ignem putabant, & ferrũ in ignem esse conuersum.

85 Possumus & aliud exemplum afferre: Partes circuli deuexæ & curuæ omnes habentur. Si igitur in interiora nitantur & uergant ad centrũ, atq; ita in minorem orbiculũ se contrahat & corrigat circulus subeunte undique curuamine & decedente partiliter, deuexeriores proculdubio incuruioresq; fient: non quòd partes aliquæ quæ in circulo fuerint maiore de rectis cernuæ & incuruæ sint futuræ, sed quòd quæ curuæ fuissent prius, modo proniores curuioresq; habebuntur. In totũ, plus & minus nactæ res dicũtur, non propterea quòd quicquam adsit absit ue, sed quòd ea quæ adsunt, tentionem totam aut remissionem accipiunt, ut quũ aliquæ res calidiores, dulciores, candidiores efficiuntur. Ita quũ materia aut extenditur aut contrahitur, neq; ueterem amplitudinem perdit, neque nouam acquirit, ut sentiunt ii qui uacuum eius rei causam constituunt. Sed idem subiectum, eadem natura de amplo tumore in exiguum coërcetur, & de exiguo in amplum expanditur, id quod de circunferentia circuli paulo ante monstrauimus. Idem igitur erit & quod densum fit, & quod fit rarũ, & una erit utriq; materia. Neq; rara existimanda, quæ imbiberint uacuũ, densa quę excussetint. Sane densa sunt grauia: rara sunt leuia. Item densa uiam moliuntur deorsum: rara sursum commigrant. Quamobrem si uacuũ nihil conducit ut rara sint, neq; conducet ut sursum ferantur. Item si nihil conducit ut densa sint, neq; cõducit ut deorsum ruant. Plane densum spectat ut graue & durũ sit: rarũ, ut leue atq; mobile. Non tamen hoc perpetuũ est, nec ut quicq; durius est, ita etiam grauius fuerit: [a] nam in ferro & plumbo dissonat ratio.

86 Ex iis quæ dicta sunt, late patet uacuũ neq; separatũ, neq; aggregatũ, neq; in raris corporibus esse permistũ, sed ne potentia quidem. Quòd si cui libuerit uacuũ dicere id, quod causa motus sit, quodq; efficiat ut graue sit quicq; aut leue profectò is uidebitur contendere uacuũ esse materiam. Ea est quæ raritatem & densitatem recipit. Raritudinem & densitudinem consequuntur grauitas, leuitas, durities, mollities. Harum alteræ delationis causæ sunt, grauitas, leuitas: alteræ patibilitatis impatibilitatis' ue, & omnino alterationis, durities, mollities. In hunc modum hactenus de uacuo egisse sit satis.

[a] *Non ab re (ait Simpl.) plumbi & ferri hoc in loco meminit: sed vt ostenderet rarum formam per se esse: neque ex vacui commistione constare: nam si ex vacuo haberet res quod raro sit quo esset rarior: eo etiam leuior: quod tamen in plumbo non conspicitur. nam rarior est & mollior ferro: grauior tamen.*

87 SEquitur ut de tempore agamus, sed prius est, ut rationes communes quidem illæ
atq; extrariæ, sed accõmodatæ & necessariæ afferantur, quibus sit ne tempus reuo
cari solet in dubium: quibus persolutis, tũ deinde quid sit, ipsi pede cominus colla
88 to docebimus.* Nihil esse tempus, aut ægre esse, & prorsus obscure de sequẽtibus
statim suspicari quis posset. Primũ constat ex non entibus. nam præteritũ fuit non
est, futurũ erit nondũ est: ex iis dies & mensis & annus, & infinita ad hoc æui lapsa naraq; secula
texuntur. Quod ex non entibus constat, necessario nihil est. Momentũ uero, & id quod sub hoc
89 uerbo nunc significatur, non pars temporis est, sed exitus terminus, & confinitũ temporis. Præte
rea partes rei quæ constet ex partibus, aut omnes extant aut aliquæ (omnes, ut in linea bipedali:
aliquæ, ut in ludis, in pompa, in bello) Tẽporis, quod & continuũ est, & constat ex partibus, nulla
pars extat, sed transabiere & exoluere aliæ, aliæ sunt futuræ. (Nam momenta diximus supra non
esse temporis partes, alioquin secari possent in partes, & metiri totum, & omnino dimensum ali-
quem & amplitudinem obtinerent. Ea enim natura partium est, ex quibus aliquod totũ integra
tur, quod distrahi & dirimi possit in partes. Sed neq; ex momentis cõponitur tempus, sed ex præ
90 terito & futuro tantũ.) Non erit ergo temporis pars momentũ. De ipso quoq; momento, quod
præteritũ & futurũ definit, seorsum uidetur in quæstionem uocari quemadmodũ sit, utrũ unũ
habeatur, idemq; semper, an aliud semper atq; aliud obiter prodeat, ita ut impulso & corrupto
priore, p sterius subinde aliud continue ingeneretur. Nam plura esse simul momenta non pos-
sunt. Quando neq; partes temporis plures simul possunt existere, nisi altera rontinere, altera ron
tineri intelligantur, ut quũ dicimus adesse mensem & calendas: in eo uero quod proprie adest, &
instans iunctum' ue est siue momentũ, non potest intelligi continere, unũ alterũ contineri, unum
amplius, alterũ minus. Quare necesse est corrũpantur & obruatur prius, ut posteriora & sequen
tia generentur. Quũ uero corruptũ omne corrũpatur in tempore, momentũ si corrũpitur, aut
in se ipso aut in tempore corrũpetur. Sed enim non in se ipso, idem enim esse & nõ esse simul eue-
niet, quia eodem pũcto corrũpi generariq; oportebit: nec sequius fuerit, ar si hoc lignũ in se ipso
corrũpi, & in se ipsum mutari conuertiq; diceres: Si in alio tẽpore, quæro utrũ tempus illud bre-
uissimũ sit, ut momentũ, an dimensu aliquo sit. Si ut momentũ, duo momenta habebũtur, simul
& id quod corrũpendũ est, & id in quo absoluenda corruptio est: Si dimensu aliquo, nec momẽ-
tũ sit, aut præteritũ igitur aut futurũ erit. In neutro desinere aut corrũpi momentũ potest. Non
in pręterito, quia quũ ortũ illius momenti pręcesserit, sequeretur momentũ fuisse corruptũ ante
quam ortũ: nec in futuro, quia quũ futurũ nondũ sit momentũ, illud nunquam rorrumpi pos-
set, sed semper corrumpendũ, & semper corruptũ iri uideretur. Nam & id quoq; futurũ semper
est, in quo rorrũpi debet. Sed & facilius hoc idem explorabimus alia uia, sic pote: Tempus omne
præterito & futuro describitur, si in tempore momenta desinerent, id quod expers impersq; est,
& omnino minimũ atq; breuissimũ, attenderetur diffundereturq; cũ eo quod partes & amplitu-
dinem & dimensionem haberet. Iam si momenta mutuo sese non tangunt, quia tempus nõ con-
stat ex momentis, quemadmodũ lineæ non ronstat ex punctis (atq; hoc nobis hoc loci simplicius
& rudius dicitur, post etiam comprobabitur) Si momenta igitur attigua non habentur, occurrit
quiddam absurdius & maius incommodũ. Nam si momentũ in alio momento corrũpitur, inter
momentũ quod corrũpitur, & momentũ in quo rorrumpitur proculdubio iaceat aliquod tem-
pus necesse est, quemadmodũ inter quæq; pũcta capitur linea: totũ igitur hoc quod intercipitur
tempus, momentum illud durabit. At in medio tempore infinita sunt momenta, quando diuisi-
le in infinitum est tempus, eo quòd continuũ. Erunt igitur plura & infinita momenta. Hæc con
91 sequuntur si continue aliud atq; aliud momentũ gignatur & fluat. Si uero unũ idemq; in toto
tempore statuatur: Primũ quæro, qui possit tempus hoc totũ, quod omnino continuũ est, aut fi
nita aliqua eius pars, dies, mensis, annus uno tantũ, nõ duobus extremis & terminis claudi? Quo
modo inquam unum idemq; momentum sit, unde menses auspicantur & ordiuntur intrantes,
& quo deponunt & finiunr exeuntes, quando nullius rei diuisilis & finitę, unus tantũ terminus
92 aut extremũ habetur, non lineæ, non superficiei, non corporis. Secundũ quæro, si unum idemq;
momentum semper manet, quo æuum inuehitur, quum & esse simul & fieri simul ea dicantur,
quæ eodem tempore & sunt & fiunt, nonne uetera cum nouis & noua rum ueteribus confun-
dentur. Nec regnũ Nelei ab imperio Cęsaris remporibus discrepat. Nihil enim pręteritũ esse pos-
set, si momentum unum idemq; omnibus ætatibus omnibus seculis permansisset. Hactenus ex-
positum

positum nobis est ad ea, quibus tempus tolli uidetur.

[a]*Hæc secunda ratio a priori differt dit Simpli. quod prima quidem tempus considerat ratione qua ex partibus : componitur at secunda qua in partes diuiditur vnde in prima qua est compositum quid accipitur : in secunda quo partiri potest.*

93 CAeterum ea quæ de tempore tradita à maioribus sunt, tantum absunt, ut inde
aliquid adiumenti capere posteris liceat, ut [a] ii qui modo cōmentationem illam in
eunt, non modo non persoluant, sed rem suapte natura lubricam & ancipitem
maiore periculo constituant : Id quod nos pauloante commisimus. Quantum
enim obsecro, & obscura & aliena sunt illa, quæ à nonnullis iactata & tractata re-
perio, dicentibus sphæram & globum uniuersi orbis ipsum esse tempus, argumento, quòd
quemadmodum in cœlo sunt omnia, ita in tempore esse omnia uideantur. Atque hoc illorum
ego primum accuso, quòd rem multiiugo significatu fusam & uariam pro unius rei signo acci-
pere & abuti uidentur. Nam quum esse in aliquo rem multifariam dicatur, id quod nos hoc li-
bro distinximus, ipsi ad unam modo significationem accōmodant. Nam imperitia disputandi
& resoluendi tanta fuerunt, ut rationis falliciosissimæ, sed perspicuę alioquin, decipulum præui-
dere nequiuerint. Atq; ita illi facile irretiti atq; suffossi uidere uidentur, idem esse cœlum & tem-
pus. Iam quid erat facilius, quàm huius uidere contrarium? Temporis partes præteritum &
futurum sunt, cœli non sunt : tempus fit, cœlum iam est : cœlum substantia est, tempus sub-
stantia esse non potest. Sed quid ego hic superfluo immoror? Stultum mediusfidius est, opinio-
nem tam leuem, tam supinæ simplicitatis incessere, præterq; exoletam & rudis cuiusdam olen-
94 tissimam uetustatis. Proinde [b] alii nō ipsum cœlum, sed ipsam totius conuersionem cœli tempus
faciunt. Ex ea sententia primum id sequitur, diem & noctem non esse tempus, quum neque nox
seorsum, neque dies conuersio sit cœli totius, sed hemisphæriorum, semirotundorumq; & par-
tium cœli circuitus. Præterea rotatio uniuersa cœli non una, nec simplex est, sed ex pluribus mo-
tibus constat, & quidem aduersis & obnitentibus mundo: tempus uero & unum & simplex est.
Item motus cœli totius non est æqualis, sed qui sub æquinoctium ocyssimus est, sub polos re-
pigratur & quasi retunditur: tempus rebus omnibus idem æqualeq; habetur. Iam qui fieri pos-
set, ut tempus esset in terra, esset in mari, si uertigo & uolubilitas cœli ipsa tempus fuisset : nisi
quis ne hoc quoq; ueritus sit dicere, terram & mare cū cœlo conuerti. Deinde si, & quem-
admodum Plato fingit, captiuà pueris homines in arctissimas tenebras subterrenis atq; illumi-
nis carceribus includantur, intellectum temporis atque sensum habebunt, conuersionis habe-
re non poterunt. Præterea si plures mundi forent (quod quidem iam uidetur Democrito) plu-
ra quoque simul tempora constitui oporteret. At hoc dissentaneum est, quamuis enim motus
plures eodem tempore habeantur, plura tamen tempora simul haberi non possunt. Super [c] hæc,
si uerum est ante conditum cœlum motum aliquem exordinatum & inconditum fuisse (cui sen-
tentiæ constat graues alioquin authores adesse) nonne tempus ante conuersionem cœli fuisset?
Nam motus omnis siue ordinatus siue exordinatus sit, spatium temporis exigit, quo decurrat.
95 Atq; hæc longa disceptatione non egent. Illud potius perpendendum, quod & latius patet, & ge-
neralius est, utrum motus aut mutatio ulla sit tempus. Quilibet motus in re mota tantum ha-
betur, atque eodem in loco ubi res mota est, utpote ad definitionem rei motæ & rationem essen-
tiæ pertinens. At tempus ubique & rebus omnibus idem adiungitur. Motus item alius ocyor
perniciorq;, segnior & retardior alius. Aequale semper est tempus, atq; hoc neq; prolixum, neque
96 difficile fuerit indicare. Tarditas & uelocitas tempore describuntur (finitur id enim esse uelocius,
quod breuiore minori ue tempore plus spatii peragit, tardius quod pluri minus) Tempus uero
non describitur tempore : nec enim fieri potest, paruo ut tempore multum temporis labatur,
neque contrà multo ut parum. Non solum autem ratione hac uelocitatis & tarditatis differunt
motus & tempus, quòd illæ pertinere ad motum uidentur, ad tempus non uidentur : sed etiam
illa, quòd quantitas motus tempore definitur, ut longus is multusq; habeatur, qui multo tem-
pore agitur, breuis contrà qui paruo. At temporis quantitas non definitur tempore. Quamuis
enim multum & paruum tempus dicatur, non tamen dicitur multum & paruum per collatio-
nem ad tempus quomodo illa motui tribuuntur, sed alia ratione, quam infra reddemus. Iam pa-
tet tempus neq; motum, neq; mutationem esse.

a Nequaquam videtur latinus interpres expreßisse penitus vim græcorum verborum. eorum enim fidelis interpretatio hæc est. vt temporis essentiam docere aggreßi: ipsam etiam num eius existentiam lubricam & ancipitem eque constituant ac fecerint hæ rationes quæ paulo superius nos adduximus.

b Positionem hanc Theophra. Eude. & Alexan. Platoni attribuunt. sed Simpli. contrarium nititur ostendere. priorem vero quidam pythagoreis imponunt nonnulli etiam stoicis.

c In hoc etiam Platoni alludit immo hoc argumento connatur Alexan. Platonem redarguere quia si tempus non aliud sit quam cæli motus necesse sit fateri tempus fuisse antequam esset.

97 NVnc quæramus, utrum sit aliqua saltem affinitas inter motum & tempus, an quie
ti potius cessationiq; finitimum uideatur. Sed quanam id explorauero, inquies?
Facillime quidem opinor, si consideraueris habitum, in quo utique sæpius consti
tuti solemus præsentiscere & deprehendere temporis fluxum t ac recordare qui-
dem primum, siquando de longa insomnia atq; excubia fessus, aut ex lassitudine
aliqua obdormiuisti arctius: & (quod de Vlysse Homerus scribit) si quando quietem placidissi-
mam illam & morti simillimam carpsisti, tunc Hercules etiam si te somnus in alterum diem at-
tinuerit, simul expergitus es, nihil interim temporis fluxisse aduertisti. Quod Heroibus illis
qui in Sardo dormierunt, accidisse fabulæ narrant. Non enim sensum ullum habemus eius tem
poris quod dormientibus nobis absumitur, sed primum momentum extremo iungimus, &
medium tempus ut non sentimus, ita de medio tollimus. Quemadmodum itaque quum me-
rum & solitarium momentum est, tunc non est tempus, ita quum unum momentum uidetur
quod unum non est, tunc tempus quod præterit præteriisse non uidetur. In totumq;, ipsi quũ
aut non mutamur mouemur ue, aut quum mutatio motus'ue latet, tempus sentire non possu-
mus. Hinc fit plerunq;, ut nos, & quidem incœnatos impransosq; improuisa & subita nox ado-
riatur superniatq;, quotiens uoluptate studii alicuius, cui incubuimus, capti, aut in opus nobis
plausibile impensius intenti labore non frangimur, unde oritur illico ut motus ille neq; afficiat
corpus, neq; animo præsentiscatur. E contrario quotiens laboriose aut fastidienter quicquã agi-
mus gerimus'ue, quia motum huiusmodi uehementer solemus aduertere, necesse est ut ipsum
quoq; tempus mirifice percenseamus. Ea de causa ægroti prolixos dies queruntur, & tædia hora
rum incessunt: sæpe illud occurrit Aristophanis, in ore, in animo est: Quantũ Iupiter, & quã lon
gum noctis huius demeaculũ. Ex iis patet temporis sensum cũ sensu motus esse coniunctũ, & ab
eo potissimũ excitari atq; pendere. Clarũ est igitur tempus sine motu nõ esse.[a] Non quòd ipsi mo
ti demũ intelligamus & tempus, ut Galenus interpretatur: sed quòd de cogitatione & intellectu
motus in cogitationẽ & intellectũ temporis ueniamus. Cur igitur ille tam temere isthoc descen-
dit, obrepsit uelicandi contradicendiq; studio? Immobilia multa concipimus, intelligimus, cogi-
tamus, dum mouemur, ut polos mundi, & centrũ terræ: nihilominus illa cum motu non sunt.
Porro debuit audire Aristotelem utiq; apertissima & clarissima uoce testantẽ dictitantemq;: Nos
simul & motum sentimus & tempus. Sed etenim per plurimũ refert, utrum icciroo tempus esse
aliquid motus dicas, quia ex notione motus pendet notio & cõmonitio tẽporis, an icciroo quia
ipsi moti demum intelligimus & cõcipimus tempus. Verũ Galenus in plerisq; omnibus fere ad
98 hunc modũ molestus importunusq; est. Nos igitur superiora nectamus, si tunc, tẽpus nõ perci-
pimus, quũ nullam mutationẽ percipimus (illud autẽ fit quotiens tẽpore pro momento & indi-
uisili utimur) Cõtrà si tunc tẽpus percipimus, quũ & motũ esse, & quàm longũ sit percipimus, pa
lam est tẽpus citra motũ mutationem'ue non intelligi adeo, sed ne esse quidẽ constareq; posse. Sa
ne etiam si quiescendo & nihil agendo motũ alicuius corporis tecũ animo contempleris, statim
concepetis & intellexeris tempus. Si enim obortis tenebris nullo corporis sensu adagitato, nul-
la uerba deforis auocante, sed ocio plane summo de nauigatione, de ambulatione, de lucta, de
bello; de pace soli consilium aliquod ineamus, continuo uidebitur sese nobis tempus offerre.
Cęterũ non solum tempus motũ assequitur adduciturq; cum eo, sed exaduersum quoq; motus
ipse comitatur & respondet ad tempus. Nam simul lapsum & confectum aliquod tempus ani-
maduertimus, ita atq; statim admonemur & motus, intelligimusq; initam & persolutam interea
motionẽ mutationem'ue aliquam: ut si duas horas abisse nobis cognoscimus, nõ aliunde id col-

ligimus,nisi de actibus:quia scilicet aut deambulauimus,aut scripsimus, aut declamauimus tantum.Quamobrem neutrũ potest ab altero seiugari. Sane priores rationes asciscunt nõ esse idem motus & tempus:sequentes ostendunt tempus sine motu haberi posse.

*Gale. in his quæ de demõstratione scripsit lib. 8. ut refert Simpl. hoc scriptum reliquit. qui quidem liber nunc desideratur. referens autem Simpl. quomodo sit inuectus Gale. cõtra Arist. sic ait eorũ occasione: quæ hoc in loco dicta sunt: suspicatur admirabilis Gale. Arist. dixisse ob id tempus absq; motu nõ esse: quia nos moti ipsum intelligimus. & huic deinde rationi quoddam anne erit absurdum: nam & ea quæ penitus sunt immobilia necessario erunt cum motu. si quidem & eorum intellectus una cum motu est. cum nihil nos immobili intellectione intelligamus. dixerit ipse insuper non sine dimensu ea esse quæ dimensu carent: si nos ea cogitauerimus cum dimensu: quemadmodũ plurima nos imaginatione efficimus. Sed hoc primo considerare oportebat ait Simpl. quod Aristo. non eius est opinionis: ut uelit animam moueri: sed tantummodo operari. nam solum physicas mutationes motus appellandas censet. quare non quod ipsi moti tempus intelligamus asserit non sine motu ipsum constare: sed quod motus intellectus in temporis cognitionem nos perducit &c.

99 QVapropter tempus aut accidens,aut affectio, aut hærens & additum, utcunq; annexumq; motu nõ ipse motus existimandum. Nam accidentia & affectiones quãuis non sint à subiectis abiuncta, tamen eadem subiectis non sunt. Altius itaq; ordiendum est,ut eas res quam latissime pateat. Quicquid per locum mouetur,quẽadmodum ex aliquo mouetur in aliquid,ita in aliquo spatio & interuallo mouetur. Atq; hoc ego causæ facio,cur motus quoq; ipse continuus habeatur:quia uidelicet cum magnitudine quæ continua est,attenditur,& spatio quasi allinitur applicaturq; : quanquam stabili & sedentariæ rei fluxat & subitaria. Quemadmodum itaq; motus ex magnitudine ut sit continuus,obtinet:ita tempus ex motu. Quare & ad motum & ad tempus continuitas pertinet, merito eius magnitudinis,in quam receptus est motus. Dicitur uero in magnitudine aliquid prius, aliquid esse posterius situ. Prius enim hoc punctũ,posterius illud in stadio est:quia hoc ad carceres,illud iacet ad calcem. Quum itaque magnitudinis prius & posterius aliquid sit, idem esse in motu compertum est. Prius in motu est,quod ad prius in magnitudine suo motu respondet. Posterius,quod ad posterius. Verum interest,quòd in magnitudine prius & posterius permanent, in motu semper aboletur & corrumpitur prius. Quamuisq; non sit in motu quicquam prius, nisi sit itidem in magnitudine,nec tamen perpetua in totum ratio utrinq; est. Non enim conseruatur prius in motu,quemadmodum in magnitudine cõseruatur. Eodem modo quamuis motus sit eo continuus, quia spatium continuum est:non tamen eodem iure continuus & spatium habituri. Nam spatium ita continuum est,ut compareat & permaneat uniuersum,motus ut iugiter fluat,& identidem pereat. Ex iis patet in motu esse prius atq; posterius. Sed & ratio quoq; pariter explicata est. Nunc ad examinandum uidetur, utrum prius & posterius, quæ in motu sunt,motus ipse sint,an aliquæ res à motu diuersæ: & utrum subiecto idem sit motus, & prius & posterius, quæ in motu definitione & ratione non idem. Profecto uidetur dissidere motus à definitione prioris & posterioris in motu. Nam & prius & posterius magnitudinis, quanquam subiecto magnitudines sunt: definitio tamen magnitudinis à natura & definitione illorum abiungitur. Is enim qui prius & posterius definit,situm & locum in definitione constituit. In definitionem magnitudinis, neq; locus, neq; situs ingreditur. Eundem in modum definitio motus à definitione prioris & posterioris in motu dissentit. Nam finiturum motum dicet mobilis rei actum esse: prioris & posterioris redditurus rationem, altera uia conabitur. Quemadmodum itaque tametsi pater ex subiecto sit Socrates,patris tamen & Socratis rationes euariant. Item quinarius tametsi ex subiecto sit lignum,diuersa tamen & citra substantiam ligni definitio assignanda quinario est,quia quinarius in eo quòd quinarius,numerus est non lignum. Ita prius & posteriusq; in motu, quanquam ex subiecto habent, ut sint motus, diuersam tamen & demutantem à motu essentiam obtinent. Et nunc quando à motu differre mostrata est, capescenda nobis hoc loco disquirenda que est. Itaque animaduertendum diligenter est, quemadmodum

100 tum prius, tum posterius intelligamus in motu. Ergo quemadmodum quamdiu lineam conci-
pimus unam continuam, integram, perpetē, nihil neq; prius, neq; posterius notatur in linea, sed si
mul disiecta in partes est, aut interpuncta definitaq; notulis, statim prius hoc, posterius illud in li
nea fecimus: ita in motu prius & posterius nō ante cōcipimus, quàm definiatur, & quasi dehiscat
aut diducatur in partes: atq; ita unus ille tanquā alius atq; alius possit afferri. At quomodo diui
di potest motus? Nū pūctis? At motus caret situ & positu. Sed dicendū puto motū, si non eū qui
proprie est, saltē sui generis aliquē quasi sitū habere: ut puta, scribit nunc manus continuata serie,
nec interpollat stylū, dico illum motū, quem absoluit priorē esse eo quē initura absoluturaq; est.
Quamobrem? nempe, quia illum iam confecit, hunc incipit. Stat itaq; secari motū hunc posse, &
assignari aliquod huiusmodi discrimē in eo, quale est punctus in linea, quod partis prioris depo-
sitio finisq; sit, sequentis ortus initiumq;. Signū id (uerbi gratia) sit hoc quod dico. Nunc si igi-
tur diuidere denuo motū illū currentis manus, & uolumini implexæ uoluero, utar ne eodem si
gno momentoq;, quo sum in priori diuisione usus: an præsente, quod modo effero, immò quod
nemo iam possit efferre? Patetq; me nō illo priore quod abiit, sed alio & instante hoc atq; iuncto
usurū. Ex iis duobus signis utrū dixeris prius? utrū posterius? An antequā respondeas, testatū
scriptura est, illud esse prius, cuius opera interuentuq; priorem diuisionē cōmisimus, illud poste
rius, cuius posteriorē? Sed quamobrē prius est hoc altero? Nū idcirco, quia hoc in tabula scriptū
est hic, illud illic? Nequaquam, alioquin si scriptū non fuisset, neq; hoc prius, neq; illud posterius
haberetur, quod ridiculū est. Nam cur ita? Constat igitur prius hoc utiq; præteriisse, posterius
101 alterū subsequutū. Quū ergo diuidimus motū, & in plura momentis secamus, aliud quàm tem
pus & temporis partes afferimus? Præteritū enim & futurū, ex quibus constat tēpus, nihil aliud
sunt, quàm series prioris & posterioris in motu, quæ momentis definiuntur, & tanquàm aliud
atq; aliud numerantur. Quare idem erit tempus & prius & posterius in motu, non simpliciter,
sed quotiens definiuntur & numerantur. Definiuntur uero non alio modo, quàm quum duo
momenta afferuntur, & accidunt animo, unum, ut prius & prioris motus extremū, alterū ut po
sterius & posterioris motus extremū. Item non aliter definiuntur, quàm extrema à mediis diuer
sa esse concipimus. Quum enim animus eius momenti memor, de quo pridie cogitauerit, postri
die de altero cogitat, continuo intelligit esse tempus, quod duobus momentis, perinde ac dua-
bus marginibus includitur: atq; ita demum uniuersitatem illam potest distribuere in partes, &
horas quindecim aut sexdecim dicere: tanquam si de linea finita pedem quis recidat, duobus mo
dis inditis punctis. Sed & unum quoq; momentum facit, ut intelligatur tempus. Verum hoc nō
absolute aut perpetuo, sed quotiens momentum illud pro initio & pro exitu insumitur. Nam ex
hoc quoq; prioris & posterioris sensus quidam elicitur. Id enim prius est, cuius momentum est
exitus, illud posterius cuius initium. Ita omnino confit, ut natura omnis & essentia temporis à
priore & posteriore in motu ducatur. Erit igitur hæc definitio temporis, discrimen prioris & po
sterioris in motu, quotiens distinguuntur discriminanturq;, hoc est, quotiens in numerum ue-
niunt & percensentur ab animo. Numerus enim non unius est, neq; eius rei, quæ promiscua pe-
nitus indiscretaq; sit, sed eius quæ partes diuersas suiq; generis habeat. Non ergo motus ipse, sed
partes* in motu penes prius & posterius numeratę sunt tempus. Quare ut quę dicta sunt omni
no breui conclusione teneantur, commodissime definiemus hoc modo: Tempus est numerus de
priore & posteriore motu collectus.

* ἀλλὰ τὸ ἀριθμούμενον τῆς κινήσεως. sed quę numerantur in motu.

102 ILlud autem argumento est, tempus esse numerum oportere, quòd quicquid ra-
tionem pluris & minoris capit, numero indicatur æstimaturq;. Numerus ergo
quiddam est tempus. Sed & prius atq; posterius recte adiectum est: quod hinc li-
quet: Numerantur motus & quidem plures simul. Nam & augescere, & calescere,
& deferri quis eodem puncto potest, atq; ita tribus simul agi moueriq; motibus
huiusmodi motuū. Ternariū numerū nō dicimus esse tempus, sed eum numerū quem seorsum
in singulis motibus prius & posterius faciunt. Neque perturbari uelim, quòd quum numeratas
partes in motu tempus esse dicamus: nō tamen numeratas res modo, sed numerum in definitio-
ne locauimus. Nam res numeratæ solent interim numerus dici. Quemadmodum enim duplex
significantia mensuræ est (Nam & quod mensurat, ut olla, ut cadus, ut modius: & quod mensu-
ratur, ut triticum in modio, ut uinum in cado, utrunq; nomini mensurę communicat. Dicimur
enim esitasse modium, non ligneum, & bibisse cadum non ipsam uegetem æneam) ita & nume-

rus non solum est is, qui ex unitatibus constat, sed & res ipsæ, quæ numerantur. Ille discretus est non continuus, & ad naturam temporis explorandam significandamq; pertinere non potest, immò impedimento est potius: hic continuus est eo modo, quo tripedaneum telum. Neq; accedendum Galeno est, qui tempus cauillatur definitum esse per tempus. Is quũ pleraq; significata prioris posteriorisq; dinumerasset, dixit cætera non congruere definitioni prius & posterius, temporis solum uideri congruere. Ita efficiebatur, ut tempus numerus motus esset secundum prius & posterius temporis. Sed [b] sciendum est prius & posterius, quę in motu sunt, non habere à tempore ut prius & posterius sint, sed econtrario potius efficere, ut prius & posterius adsint in tempore. Quod autem prius & posterius in motu est, dictum est à priori & posteriori in magnitudine proficisci, unde & continuitas nasceretur. Atq; hoc euidenter Aristoteles indicat. Prius, inquit, & posterius in loco primum habentur, inibiq; positu constat & situ. Sed cum ea in magnitudine afferantur, necesse est in motu quoq; easdem rationes afferri. Sed concedatur Galeno prius & posterius in motu nihil aliud significare, quam prius & posterius temporis, quid tum postea? Neq; enim nos ferè aliud dicimus. Nam quum tempus esse prius & posterius in motu dicamus, necessariumq; sit, ut idem afferat definitiones & nomina quæ definiũtur, nihil certe aliud fuerit prius in motu, atq; posterius, quàm prius & posterius temporis. Quamobrem hoc illum latuit, qui de
103 finitionem oppugnat, & mehercle tutius fuerat illam admittere. Sed & ut aliud atq; aliud tempus sit, hoc facit motus, qui alius semper atq; alius cernitur. Cæterum quæri solet, quum plures motus simul ac pluribus locis exerceantur (exercetur Athenis, exercetur Lacedæmone, exercetur Corinthi) quidnam causæ est, cur non & plura sint tempora? Quoniam, inquam, idem momentum idemq; ubiq; nunc est: ab ipso autem nunc habet tempus, ut idem & diuersum intelligatur: atq; unum tempus est tunc, quum unum est nunc, plura quum plura differentiaq;. Plura & differentia sunt, quotiens unum ut prius, alterum ut posterius designatur. Sed adhuc subit, quod ambigas, qui fieri possit, ut ipsa nunc momentaq; differant, quum ratio & natura una sit omnibus, quamuis prius hoc, posterius illud intelligatur. Aut Socratem alium putemus fuisse, quum in Lycio sederet, alium quum in foro ageret, quod sophistę pollicentur ostendere. Sed soluitur: quemadmodum Socrates, quamuis sese huc illuc conferet, tamen subiecto unus erat, ratione diuersus, quia non idem sit in Lycio & in foro esse: ita & in ipsius momenti, quamuis subiecto natura una, atq; substantia habeatur, ratione tamen definitioneq; differret. Est enim alia ratio eius nunc quod apud Homerum Hector dicit, quum equos alloquitur inhortaturq;: Nunc agite alipides generosum attollite pectus, Promite præsentes animos discrimine herili. Constet uestra manus. Alia huius, quod hoc albo nunc scribitur.

[a] Hac ratione motus Aspasius quod scilicet in motu pluris minoris'ue rationem tempore perpendimus credidit Aristo. sentire tempus esse non res numeratas: sed ipsum numerum quo numeramus: quem Auer. hoc in loco est imitatus: sed Aspasius vt suam tueretur opinionem multa commutauit in huiusmodi textu sermonis Aristo. vt refert Simpl.

[b] De hac re Simpl. loquens credit ipse duplex in motu prius posterius'ue inueniri: & hæc inuicem esse diuersa. alterum quidem quod a magnitudine habet: quod ex loco & positione nascitur. alterum vero quod ex tempore prouenit: ait enim motum medium quoddam modo locum habere inter locum. tempus & vtrisque accipere mensuram numerumque prioris & posterioris. sed a loco quidem quod locetur & positionem quodammodo habeat retinet: & hoc ratione qua spatium positionem habet. a tempore vero temporeus efficitur: hoc uero ei inest ea ratione qua influxu substantiam habet. prius ergo & posterius quod in spatio est ratione positionis a loco mensuratur. quod uero fluxum protensionemque consequitur a tempore unde non utique aberraret inquit Simpl. qui motum definiret numerum prioris & posterioris quod motui inest ratione fluxus. sicut si locum definiret quod numerus sit prioris & posterioris quod est secundum positionem spatij. hoc deinde ueluti fundamento accepto refellere nititur: primã Them. responsionẽ: ait enim prius & posterius quod motus ex magnitudine trahit: nõ. i. quod tẽpore mẽsuratur: sed loco: utpote q̃d secũdũ positionẽ attendatur. cũ. n. e magnitudinis priori ipsum nascatur. ei etiã proportione rñdebit. prius

autem magnitudinis loco & positione terminatur. prius vero quod secundum tempus est & simul cum priori in motu est aliud quia est. nascitur enim ex protensione & fluxu motus non ex positione & magnitudine secundã etiam Them. solutionẽ refellit eodem fere fundamẽto. ait enim si vnũ tantummodo prius posterius'ue esset in motu: illud scilicet quod tempore perpenditur: recte equidem dicere possemus vt Them. soluit motum in seipso non definiri. at si aliud prius posterius'ue est quod tempore perpenditur: aliud vero quod ex positione nascitur necesse erit dicere quod motus est prius posteriusq; quod secundum tempus attenditur. hæc tamen facile solui possunt: quomodo autem considera.

104 ET ut planius condiscantur hæc, paulò sunt altius petenda. Magnitudinem comitatur motus, motum comitatur tempus, ut diximus. Quapropter æquum est, ut harum quoq; rerum causæ efficientes ingenerantesq; eadem inter se proportione respondeant. Magnitudinis efficiens causa punctus est: Motus ea res, quæ mouetur in motuq; est: Temporis ipsum nunc siue momentum. Erit igitur momentum unum, ° quemadmodum unus est pũctus, unus est lapis, siue huc, siue illuc feratur. Sed ratione definitioneq; discrepat. Nam rem, quæ mouetur deferturq;, ita cõsequitur momentum, ut ipsam delationem tempus. Sed & cognoscitur quoq; ipsum momentum non alia re, quàm ea, quæ mouetur & fertur. Nam prius & posterius, quæ reperiuntur in motu, secus rem delatam, & eius transitum numerantur. Alioquin illa quiescente, nullum discerniculum prioris & posterioris extaret. Sed quoniam mobile interim locum priorem obtinet, interim posteriorem: fit ita ut in motu, tum prius, tum posterius incernatur. Porrò hoc, tum prius, tum posterius, quod numerari dicimus, ipsum omnino nunc est: unde fit, ut subiecto idem sit prius & posterius nunc, ratione utiq; & definitione dissentiat. In eo enim quod numerum prębet, quodq; potest tanquam aliud atq; aliud accipi, efficitur ratione & definitione diuersum. Pro eo uero quòd res quæ defertur notior est delatione sua, quum omne quod mouetur, monstratum aliquid sit & substantia, ipsum quoq; momentum notius erit & manifestius tempore. Nam de tota immensitate tempo-
105 ris solum momentum attingitur. Clarum est autẽ semet comitari & appellare uicissim momentum & tempus, ita ut sine altero neutrum possit consistere. Est enim tempus ferè de momentis constitutus conflatusq; numerus. Nam momentum quodammodo unitas tempori est. Et sicut unitas repetitione alternationeq; numerum facit, ita momentum reciprocatione & iteratione tẽpus: & quemadmodum unitas quanquam insectilis, cõstituit tamen numerum sectilem, ita momentum, quod indiuisile est, inuehit tempus quod diuisile est. Cæterum differentia in eo noscitur, quòd momenta unam continentiam pariunt, unitas discretionem molitur. Planè continuat momenta tempus, ut dixi, sed & diuidunt quoq; eo modo, quo motum suum mobile, & delatile delationem. Est enim ideo iugis & una delatio, quia unum est quod defertur. Vnum inquam, non simpliciter (nam hoc quidem modo una res fuerit, qua monstratur, corpusq; est, qua lignũ, qua ferrum, qua lapis) sed qua defertur, id est, in eo quòd in motu delationeq; est, quo respectu unum esse nõ potest, si motum distrahat, interrumpat'ue. Tunc enim neq; continuus, neq; unus fuerit motus, quamuis sit id, quod moueretur, unum, sed tunc & unus cõtinuus est, quũ quod defertur, in eoq; defertur est unum, hoc est, quum non interlaxat, nec interquiescit, alioquin interpollando prior motus definitur, & posteriori abscinditur atq; dirimitur. Deinde repetitur se-
106 ries, continuaturq; uicibus. Atq; ad hæc omnis res, quæ refertur, ita se habet, ut punctus ad lineam. Quanquam non nihil interest, quia punctus assignari bis, tum pro initio, tum pro exitu potest. Est enim permanens quiddam punctus, & situm ferè stabilem habet. At quod defertur, in eo quòd defertur, bis afferri non potest, quia continue à statu suo demutat, non quòd demutet à se, sed quod alium subinde semper atq; alium locum demutat & uertit. Nam si bis eodem in loco haberi posset, iam inibi insisteret: atq; ita non continue moueretur, ut subiacebat. Eodem modo neq; momentum assignari bis potest. Dicat aliquis si momentum bis assignari nõ potest, quomodo pertinebit ad numerum? Certe ut puncta, nõ ea quæ principium finisq; sunt, sed quę utrinq; extremas lineæ clausulas insident diuersa inter se distinctaq; sunt: ita ut tum hoc, tum illud seorsum monstrari & accipi possit. Ad eũdem modum & momenta, quibus includitur tem-

pus, accipiuntur, uti diuersa, hoc ut prius, illud ut posterius afferatur. Idem uero bis accipi nullo
107 modo potest, quia nullo modo etiam potest tempus sisti; Palàm quoq; est temporis partem non esse momentum, sicut neq; res quæ defertur, pars est delationis, neq; lineæ punctus. Nam lineam partiri est in lineas, & motum in motus, & tempus in tempora. Sed quæritur utrius extremum sit ipsum momentum, utrum motus an temporis. Dictum est enim aliquando momentum mouentis & instantibus diuidi. Soluitur. Per se extremum est temporis: sed quia tempus nihil aliud est, quam partes motus secundum prius & posterius numeratæ, quotiens momentum & numeratum accipitur, tunc motus quoq; ipsius extremum & terminus fuerit. Ita per accidens erit terminus motui, & ubiq; simul motibus omnibus assidebit, causa ea quam dixi: quia uidelicet non est per se terminus motui (alioquin ei tantum motui præseruiret, addictumq; esset, cuius esset terminus diceretur) sed per se terminus tempori est, quod numero motus describitur. Numerus uero plurium rerum simul esse idem potest. Exempli gratia: Denarius ueterinorum & hominum. Quamuisq; tempus non sit numerus is quo numeramus (qui ob id numerus numerans recte appellabitur) sed is quem numeramus (qui & numeratus numerus dicitur) habet tamen proprietates & uestigia numeri numerântis. Vbique enim tempus unum idemq; habetur, numeratur, percensetur pluribus simul motibus, corrogatur auctioni, delationi, alterationi. Iam satis ostensum uidetur tempus esse, tum numerum, tum numerum motus secus prioris posteriorisq; rationem.

Simpl. in bis quæ hæc exponuntur dupliciter dubitat primo quomodo sit vero consonum momentum idem esse subiecto ratione vero diuersum: similiter prius & posterius. nam qui fieri potest: quod vt præteriit iam idem subiecto ea sit quod nunc est eiq; quod nondum est; ea etiam similitudo qua Arist. hoc monstrare nititur nihil videtur habere. quod rationi sit cõsonum. de re enim quæ mouetur: vtpote quæ substantia permanens sit & eadem potest esse diuersis in locis: recte affirmare possumus quod eadem subiecto sit: & ratione diuersa at motus: tempus & ea omnino quæ tantummodo sunt dum fiunt neque possunt diutius permanere non video qua possint ratione dici eadem subiecto. Dubitat etiam secundo loco cum tria hoc inuicem se consequantur: magnitudo: motus est tempus: & magnitudo quidem puncto terminatur tempus autem momento: quid erit igitur in motu quod bis proportione respondeat: quo scilicet terminetur. hoc enim aliud oportet vt sit quam res mota. Primo igitur respondens Simpl. ait hoc fere modo: momenta inuicem in nullo differunt: præterquam quod hoc quidem prius est: illud vero posterius. neque enim genere neque specie neque etiam numero: sicuti nec vnitas ab vnitate nam quæ numero differunt: quibusdam differunt accidentibus sicut a Platone Socrates, ob id ergo quia nulla alia ratione differunt. forsitan dixit eadem ea esse subiecto. similitudo autem ad punctum lapidem'ue reuera satis violenta videtur: cum hæc quidem permaneant illa vero nequaquam & ideo si eius non magnam voluerimus habere rationem: dicemus quod subiecto idem non aliud significat quam specie idem. nam & Aristo. paulo inferius dicet quod quemadmodum motus spẽ idem est: qua iterum atque iterum fit: ita & tempus: & quod specie ita est idem vt in nullo sit differens: aliquo etiam pacto numero idem videtur. Secundum etiam soluens. ait motus terminus est mutamentum. sed quia non est motus causa vt principium sit & punctum ipsumque momentum tanquam principia & causas hoc quidem lineæ illud vero temporis hic esse supponit; merito tanquam bis proportione respondens quod fertur accepit.

108 SEd & continuum quoq; sit tempus oportet. Motus enim uniuersus & ipse continuus est. Sed ambigas cum numeri sectio extrahi nõ possit in infinitum, sed finem offendat, & quidẽ minimus habeatur, ut duitas quamobrem nõ possit & tempus aliquod ostendi minimum? An duplex est numerus alter, qui ex unitatibus constat, atq; hic esse minimus potest: alter, qui non ex unitatibus absolute, sed ex rebus constituitur, ut equis, canibus, lineis. Nam & quinq; lineas & quinq; triangula dicere numeros solemus. Tales numeri si de multitudine quæris, minimum habent. Nam duæ lineæ, & duo

equi minimum sunt, si magnitudinem spectas, non habent. Nam quæq; res talis in infinitum se-
cabilis est. Eodem modo præfiniti alicuius certiq; temporis. Verbi gratia: Duarum horarum, in
eo quòd continuum est afferri breuissimũ, aut minimũ aliquod nequeat, quia in eo respectu nõ
est numerabile: In eo uero quòd definitur, & quodammodo differatur momentis priore poste-
rioreq; hactenus & numerari potest, & minimum indipisci. Duæ horæ, quo ad numerum perti-
109 net minimæ sunt, quo ad magnitudinem & continuationem non sunt. Nec caret ratione ut tem
pus multum & paucum, longũ & breue dicatur. Habet enim conditionem utriusq; quantitatis,
tum continuæ, tum discretæ. Nam qua iuge & continuũ est, dicitur longum & breue, qua distin
guitur numeraturq;, in hoc numerus dicitur multus & paucus. Non tamen uolucre aut tardũ
proprie dixeris tempus, quando neq; ullus quoq; numerus, aut tardus, aut uelox habetur.
110 PAr est autem ut simul ubique idem tempus sit, quamuis quod prius & posterius
est, diuersa inter se sint tempora. Nam & motus præsens unus est, tametsi præteri-
tus & futurus diuersi. Præterea tempus & numerus non is, quo numeramus, sed
is qui numeratur: hic autem idem est omnium, ut denarius, siue is equorum siue
hominum fuerit. Numeratæ uero res, id est homines decem, & equi decem non
sunt amplius eædem. Ergo si tempus secundũ prius & posterius numeratur, necesse est ut prius
111 & posterius diuersa sint tempora. Item * quemadmodum motus unus & idem semel digestus,
potest iterum atq; iterum institui: ita & tempus potest unum & idem iterum atq; iterum reuer
ti, uer, æstas, autumnus, hyems. Substantia itaq; temporis hæc est; nam in motu prius & poste-
rius numerata sunt tempus.

* *Simpli. per ea quæ hic scribuntur voluit magis dearticulate exponi id quod superius dictum est scilicet momentum seu prius & posterius esse subiecto eadem. eo enim modo momenta sunt eadem quo ea quæ iterum atq; iterum fiunt: veluti motus qui ab eodem in idem sepius repetitur: veluti sol qui suo motu quot annis ab eodem signo ad idem reuertitur. at hoc nihil aliud est quam idem specie regenerari. at deinde. Simpl. Arist. loco superius habito ob id potius dixisse esse idem subiecto quam specie: quia quæ eadem sunt vel genere vel specie plurimum etiam inuicem possunt differre. nam quæ genere sunt eadem specie differunt: quæ specie numero distant. quæ enim sum numero diuersa accidentibus quibusdam differunt vt a Platone. Socrates. motus vero momenta & tempora quæ iterum atque iterum: eadem fiunt parum adeo diuersa sunt: vt quasi numero eadem videantur: vnde & Pythagorei hoc modo eadem etiam numero iterum atque iterum fieri asserebant. confirmat deinde Simpl. hoc idem Eudemi auctoritate cuius verba longum esset referre.*

112 POrro tempus quum ita definiatur principaliter motum mẽsurat, per accidens con
trà mensuratur à motu. Nõ solum enim dicimus motum multum eum qui mul
to tempore agitur exerceturq;, sed tempus è diuerso multum, in quo multus con
ficitur motus: alioquin hoc & in cæteris mensuris quoque uisitur. Omnes enim à
mensuratis uicissim contraq; mensurantur. Nam & modius tritici modiũ ligneũ,
113 & cadus uini cadum æneum remetitur, si quadrent, id est, si neq; exuberent neq; subsidant. Atq;
hoc in mensuris continuis non admodum mirum est, quando & ipse ille numerus qui ex unita
tibus constat, quodammodo à numeratis rebus uice inuersa recurritur renumeraturq;. Quem-
admodum enim ex denario decem equos intelligo: ita ex equis decem denarium numerum ap-
prehendo, quia unitates decem uideo equis decem respondere & accommodari: nec posset dena-
rius unquam intelligi, nisi aut singulis singulæ unitates sortito tribuerentur, aut equus unus
decies promeretur. Sane debita ratione utrunque contingit ut & mensuret & mensuretur tem-
pus. Nam si (ut dictum est) magnitudinis motus, & motus tempus assecla comesq; est, quem fa-
mulatum habet ad magnitudinem motus, eum habebit tempus ad motum: & quemadmodum
motus magnitudinem mensurat, contraq; à magnitudine mensuratur. Nam & uiam dicimus
multam, quia profectio multa sit, & profectionem è conuerso multam, quia multa sit uia, ita &
tempus motum metitur, & motus remetitur tempus. Proinde motum multum dicimus, quia
114 & tempus multum sit: & tempus multum, quia sit multus & motus. Sed quonam pacto motũ
mensurat tempus? An quia partem aliquam definit? quæ uniuersum motũ mensurat, ut passus;

qui replicatus totam ſtadii longitudinem conficit. Nam hora, menſis, annus eſſe aliud poſſunt
quàm tantus, aut tantus curſus motusq; ſolis.

115 QVoniam [a] uero propterea in tempore motus eſt, quia menſuratur à tempore (Ni-
hil enim aliud eſt motum eſſe, quàm oriri & fieri, cui iam affunditur & attenditur
tempus, atque id quod hunc fluxum menſurat) palàm eſt & cæteras quoque res
futuras in tempore, ratione illa quòd menſurantur à tempore. Nam eſſe in tempo-
re aliquid bifariam dicitur: uno modo quòd ſit tum, quum tempus eſt: altero, ut
ſunt ea, quæ in numero eſſe dicuntur. atque hic poſterior modus rurſum diducitur. Nam aut
res in numero ſunt, tanquam partes affectionesq; numeri, ut duo par & impar: aut ita ut earum
rerum habeatur aliquis numerus, quo genere decem equi, & decem boues eſſe in numero ui-
dentur. Si igitur tempus eſt numerus, patet ea quæ in tempore ſunt, in numero quoq; eſſe opor-
tere. Ac momentum quidem & prius & poſterius, ita ſunt in tempore, ut impar & unitas in eo
numero, qui ex unitatibus conflatur. Nam quemadmodum illa ſunt accidentia numeri, ita hæc
ſunt accidentia temporis. At res ita ſunt in tempore, non ut impar & unitas, ſed ut equi decem in
numero. Quemadmodum itaq; ſemper eſt aliquis numerus, qui excedit ea quæ in hunc modũ
in numero eſſe dicuntur (quia omni numero determinato poteſt ſemper maior aliquis aſſigna-
ri) ita & tempus ſemper amplius eſt, excedensq; ea, quæ tempore continentur. Tempus enim nu-
merus quidam eſt. Quod ſi ita habet, ea quæ ſunt in tempore, neceſſe eſt ut contineatur à tempo-
re: quemadmodum ea quæ ſunt in numero continentur à numero, & ea quæ in loco ſunt conti-
nentur à loco. Atq; hic ſignificatus maxime proprius & primarius eſt, quo res eſſe in tempore di-
116 citur. Nam putare eſſe quicquam in tempore, iccirco quia tunc ſit quum tempus eſt: aut eſſe in
motu, quia tunc ſit, quũ motus eſt: nihil eſt aliud, quàm putare cœlum eſſe in milio, quia tunc
cœlũ eſt, quũ & milium. Verũ ut eſſe ſimul multa poſſint, eſſe in altero quippiam, nihil eſt aliud,
quàm unũ ab altero contineri. Vnde conſequens eſt, ut utrũq; ſit ſimul, non tamen ſimulatq; res
aliquæ ſimul ſunt, continuo altera in altera continebitur. Atq; hoc primũ accidit iis, quæ eſſe di-
117 cuntur in tempore. Accidit etiam ut pati res oblædiq; à tempore uideantur. Nam & putreſcere
& exedi res tẽpore, & inueteraſcere, conſeneſcere, & obliuione deleri dicũtur. Nõ enim eadẽ ratio
temporis eſt, quũ domũ hanc exædificatam in tempore dicimus, illam tempore & uetuſtate col-
lapſam. Sed hinc ab opifice exædificatur in tempore, hinc utrunq;, & à tempore collapſam, & col-
lapſam in tempore dicimus. Item docemur in tempore, ſed à magiſtro, dediſcimus in tempore, ſed
ſola iniuria temporis. Demum aliam cauſam quàm tempus obliuionis & ſpontalium oblæſionũ
afferre non poſſumus. Proinde non male uidentur uidere, qui tempus authorẽ interitus & cor-
ruptionis appellant, quũ numerus motus ſit, motus autem diſcutiat & deturbet, quod prius ex-
tabat. Quòd ſi uera ſunt hæc, conſtat immortalia & perpetua, quatenus talia ſunt, in tempore,
eſſe nõ poſſe. Nam neq; incluſa ſunt tẽpore, neq; ad capiendã & ferendã iniuriam tẽporis parata,
neq; cũ tempore cõmutantur, neq; tẽpori prorſus aſſiſtunt. Igitur neq; menſurantur, neq; circũ-
ſiſtuntur à tempore, quia nullũ tempus ſubſtantiam eorũ poteſt excedere. Sed cõtrà potius ipſa
omne tẽpus allatũ tranſcendunt & ſuperant. Sed occurritur. Nam ſi motus perpetuus eſt, quod
infra probabitur, perpetua autem in tempore eſſe nõ poſſunt: uidetur effici, ne ſit motus in tem-
pore. An quia diuerſus aſſidue motus eſt, neq; numero unquã idẽ habetur, ſed & eſt, & oritur cũ
tẽpore. Immo uero cũ motu ipſum tẽpus efficitur, ut alterũ alterius ope inniti indigereq; uidea-
tur. Quapropter [b] tamerſi tempus motũ neq; excedat, neq; contineat, quia tamen uiciſſim addita
connexaq; ſunt, utique hoc nomine motus eſſe in tempore dicitur.

[a] Non exit ab re quædam referre ex Simpli. accepta: quæ non parum lucis afferent his quæ ſubcincte ſcribuntur a Them. primo igitur animaduertit Simpl. ad id quod hoc in loco ait Ariſto. tempore motum menſurari & eſſe motus: nam nõ eo modo accipit eſſe motus quo a peripateticis accipi ſepius ſolet pro ſpecie ſcilicet atq; forma ipſius rei: ſed pro extenſione & ſpatio exiſtentiæ rei. unde cum motus ſit tantũmodo dum fit: & non ſit aliud eſſe motum quam ipſum fieri: ideo ut etiam Alex. auctor eſt tam motus quam eſſe eius tempore menſurantur atq; hoc non modo in motu uerum eſt: ſed in omnibus quæ non permanent ſed fluunt: quia ipſa & eorum eſſe idem ſunt. motus enim ſubſtantia actus quidam protenſus eſt & fluxu conſtat. ſed ea quæ nõ modo dum fiunt ſunt

ſed vniuerſa etiam permanent & ſubſiſtunt vt puta homo: eſſe quidem ipſorum tempus metitur hoc eſt ſpatium exiſtentię ipſorum. ipſa vero minime. neque enim tempus hominem ipſum metitur neque eius dimenſum ſed vlna vel ſimile quid. inferius deinde interuallo quodam ſoluere volens. Simpl. quo nam pacto aliarum rerum eſſe in tempore ſit cum tempus ſit dum ſit: alia vero permanentia ſint. rationi enim conſentaneum videtur: vt quod in tempore eſt vna cum tempore attendatur. in hanc fere ſententiam ſcripſit. alia vero a motu. quæ in tempore eſſe dicuntur vtputa homo equus: ipſa etiam ratione motus ſubſtãtiæ ipſorum qui ſignificatur hoc verbo quod dico, eſſe, quod actus eſt ſubſtantiæ & entis: & actus quidem imperfectus imperſiſtenſque & tantummodo eſſe habens ſimul atque ſit. hac igitur ratione in tempore ſunt cum ex generatione: corruptione ſit permiſtus. quo ſit vt ſi alia etiam præter motum acceperimus. ipſas ſcilicet ſubſtantias quæ in tempore ſunt eas etiam ratione proprij cuiuſdam ipſarum motus qui quidem aliud non eſt quam eſſe earum extenſio & fluxus in tempore eſſe ait Ariſto. Quapropter quæ vere etiam ſunt vtpote eterna: quorum eſſe fieri non conſtat & ſempiterna ab Ariſt. & Platone appellantur hæc non in tempore ſed in euo & in vno manent & ſemper.

[b] *Simpl. non approbat. Them̃. reſpon. ea enim ratione (ait ipſe) non erit magis in tempore motus quam in motu tempus. ipſe vero reſpon. quod & ſi motus eternus ſit non tamen idem ſemper numero permanet: ſed aſſidue alius eſt & alius: & hac ratione a tempore & contineri & menſurari poteſt.*

118 ET quia tempus menſura motus eſt, erit etiam quietis menſura. Etenim quies pri-
uatio motus eſt, habitum uero & priuationem eodem inſtrumẽto cognoſcimus,
oculis lucem & tenebras, auditu uocem & taciturnitatem. Quare erit & quies in
tempore, nõ tamen quia in tempore, continuo erit etiam in motu. Non enim tem-
pus eſt motus, ſed numerus & accidens motus. Neq; ſi quicquam eſt in accidente,
erit item in eo cuius eſt accidens. Nã neq; ſiquid in die fuerit, erit etiam in curſu ſolis. Igitur qui-
es non erit in motu ipſo, ſed in numero & accidente motus. Prohinc ſolemus dicere ęgrotantem
tanto tempore quieuiſſe. Non tamen eodem modo quietem menſurat tempus, quo menſurat
motum: ſed motum per ſe, quietem per accidens, ex [a] eo uidelicet, quòd tunc quũ aliqua res quie
ſcit, alibi agitur motus, quem tempus per ſe menſurat. Nox enim per ſe menſura eſt eius curſus,
quo ſol ſub terrenas orbis plagas illuminat: per accidens dormitionum, & quietis & ſomni, quo
tunc animalia perfruuntur. Quieſcere uero non dicuntur ea, quæ penitus immobilia ſunt, ſed ea
quæ quanquam moueri poſſunt, non ſunt tamen in motu. Hæc igitur quæ ita immota ſunt ut
quieſcant, id eſt, quæ ad accipiendum & ferendum motum apta parataq; ſunt, exceduntur à tem
pore: & propterea quæ ita quieſcunt merito dicuntur quieſcere in tempore, quia ſuæ quietis ad
eſt & ſupereſt tempus. Menſurat uero tempus res quæ mouentur in eo quòd mouentur, & res
quæ quieſcunt in eo quòd quieſcunt. Nam motum earum rerum & quietem, quantũ utrunq;
119 ſit metitur. Non ergo ſimpliciter res quæ mouentur, menſurantur à tempore, ſed rerum quanti
ſunt motus. Nam ſolem menſurare ſimpliciter tempus non poteſt, quia eius eſſentiam nõ men-
ſurat, ſed motum: neque nos id fugiat motus quietisq; menſuram dici tempus poſſe, numerum
non poſſe niſi motus dici. Prius enim & poſterius quorum numerus tempus eſt, in motu ha-
bentur, non in quiete, utpote cuius eſſentia non conſiſtat in prioris alicuius ad aliquod poſte-
rius tranſitu.

[a] *Alexã. autem tempus eſſe quietis menſuram ait propterea quia quies motui accidit cuius per ſe tempus menſum eſt. At Simpl. alio modo exponit quia enim ſemper quies media eſt inter duos motus quos per ſe tempus menſurat. & primum quidem momentum terminus eſt motus prioris qui præcedit quietem: poſtremum uero motus poſterioris ſpatium quod medium relinquitur inter ea momenta tempus erit quo quies menſurabitur ſed per accidens quia hoc accidit ut quies inter tempus ſit media.*

120 MAnifestum est ex iis, quæ diximus, ea quæ neque mouentur, neque quiescunt, nõ
posse à tempore mensurari. Tempus enim tantum motus quietisq; mensura est.
Sed & ea quæ non sunt, in tempore esse non possunt, qualia ea quæ constare nullo
modo queunt. Verbi gratia, ut diameter cum horis quadret conueniat'ue, id est,
ut commensurabilis lateri sit. Hæc enim neq; mouentur, neq; quiescunt. At tem-
pus mensura est motus & quietis. Motus per se, per accidens quietis. Quæcunq; itaq; ortum &
interitum agnoscunt: demum omnia quæ interim sunt, interim nõ sunt, necesse est in tempore
habeantur. Afferri enim tempus aliquod potest, quod eorum excedat essentiam, quodq; amplius
sit æuo illo, quo suæ cuiusq; eorum substantiæ mensurantur. Ea quoq; quæ non sunt, utcunq;
à tempore continentur, esse uidentur in tempore, quoniam aut à præterito, aut à futuro, aut ab
utroq; omnia continentur. A præterito Homerus, à futuro deliquium solis & lunæ. Ab utroq;
ea quæ partim fuerunt, partim futura sunt, ut bellum Persicum. Sed quæ nulla ratione inclu-
duntur in tempore, ea neq; fuisse unquam, neq; modo esse, neq; futura sequentibus seculis uidē-
tur. Eorum uero quæ non sunt, si contraria & opposita semper sunt (ut diametrum incõmensu
rabilem esse cum costa) in tempore esse non possunt, quia perpetua sempiternaq; sunt. Quòd si
hoc in tempore non sit, neq; illud quoq; fuerit, diametrum cõmensurabilem esse cum costa, quia
opponitur perpetuæ sempiternæq; ueritati. At quorum opposita non sunt, semper ea possunt
esse & non esse, & generationi & corruptioni debentur.
121 IPso nunc bifariam utimur, proprie & latius. De proprio agendum est prius. Sanè
illud tale est, quale definiuimus suprà, quo uidelicet & continuatur & diuiditur
tempus. Nam præteritum futuro cõmittit atq; continuat. Vtrunq; enim termino
cõmuni tanquam copula innectitur, iungiturq;. Sed & diuidit quoq; atq; discri-
minat, quemadmodum lineam punctus. Cæterum differt à puncto in eo, quòd
punctus manet & restitat, hoc non manet, sed aliud semper atq; aliud oritur. Præterea punctus
actu secat lineam, hoc potestate diuidit tempus, quippe quod actu assignari, accipiq; non possit.
Nam assiguare uolentem præuenit semper, atq; prælabitur. Quo fit, ut sola ratione cogitationeq;
assignetur. Ac in eo quidem quod momentum diuidens est, & finis præteriti, & initium futuri,
quamuis unum subiecto sit, ratione tamen in duo momenta distrahitur. Nam ratio finis à ratio
ne principii diuersa alienaq; est. Contrà si spectetur in eo quod continuat, tunc & subiecto uno,
& ratione una censebitur, quemadmodum & in lineis mathematicis punctus. Nam si punctum,
ut diuidentem attuleris, quasi dehiscet in duo, aliusq; atq; alius definitione monstrabitur. Si ut
continuantem, unitas in eo & coalitus apparebit. Ita & hoc quod nunc uocamus, ut semper su-
biecto unum est, ita definitione nõ semper est unum. Nam si monstretur ut dirimens, altero tan-
tum genere unum, id est, subiecto uidebitur. Sin ut continuans, utroq; id est, subiecto & ratione.
Alioquin momentum semper potentia est, siue ut secans, siue ut copulans afferatur. Nam & dif-
fert hoc iam à puncto, quòd punctus, quanquam ipseq; secat & copulat, non tamen potentia sem
per este sed ambigit modo ut actu, modo ut potentia constet. Hactenus de eo quod proprie exa-
122 cteq; appellatur nunc. Est & latior alius fusiorq; significatus. Nam tẽpus id quod iunctũ utrinq;
est, & proxime adiacet, tum præteritum, tum futurum, ratione uicinitæ solet hoc aduerbio de-
mõstrari. Nam & neutrum quem nunc dicimus, qui perendie sit uenturus, & uenisse nunc, qui
pridie uenerit. At diluuium & bellum Troianum non dicimus nunc fuisse, quamuisq; abinde
tempus fluorem ac seriem suam adusque hodiernum attinuerit: quia tamen ab hoc æui remo-
tissima illa sunt, hoc nomine censeri non possunt.
123 CVm olim aliquando'ue dicimus, demõstrationem prioris aut posterioris alicuius
momenti ad præsens signũ referimus, ut si olim captum Ilium dicimus, aut olim
diluuium futurum, necesse est, tum præteritum momentũ, quo captum est Ilium,
tum futurum, quòd ad diluuium pertinet, utrunq; ad notam præsentem reuoca-
re atq; cõferre. Argumento est, quòd quum alicuius rei gestæ, gerendæ'ue certum
tempus supputare aut afferre non possumus, nec scire utiq; profitemur quando fuerit futura'ue
124 sit. Dicat aliquis, si ad quodq; tempus accommodari hoc aduerbium aliquando potest, quia nul-
lum est tempus, quod aut non habuerit aliquando, aut habiturum non sit certum initium: hu-
iusmodi autem aduerbium præfinitum semper, & terminatum tempus ostendit, nonne maxime
uidetur futurum, ut omne tempus præfinitum, determinatumq; sit? Nunquid ergo deficiet, in-

tercadet'ue aliquando tempus? quod esse non potest, quia neq; motus quoq; unquam cessauerit. Aut igitur aliud continue tempus exoritur, aut idem iterum atq; iterum alternat & cômeat. An idem est de tempore sentiendum, quòd de ipsu motu statuitur? Nam si idem & unus aliquando exercetur motus, erit itidem unum idemq; tempus. Si in illu sequius, in hoc quoque sequius.

115 Et Hercules manifestum est, semper aliud atq; aliud tempus uriri. idq; de momento ipso cognoscitur: quum enim simul id & initium & exitus sit, liquido patet, alterius temporis exitum, alterius esse initium oportere. Nam idem momentum pro exitu, & initiu eiusdem temporis esse, nemo, nisi aut imperitissimus, aut obstupidus dixerit. Alioquin circa idem duo maxima pugnantia atq; opposita uersarentur. Sed neq; deficiet unquam cadet'ue tempus, quia semper in initio est. In initio porrò est, quia semper in momento est.

116 IAm proximum adiunctumq; est, & quasi imminet pręsenti momento, ita ut in futurum perpendat eiusq; pars sit. Quandu iam proficisceris? Iam, quoniam prope est proficiscendi tempus Sed ad præteritum quoq; interim respicit, eiusq; pars efficitur, mudu ne à pręsenti longinquum. Quam olim profectus es? Iam, quuniam pridie. Nam Ilium captum iam esse non dicimus, idcirco quia id à nostra ætate, quemadmodum longe sit positum.

117 MOdu & nuper præteriti pars est, & propinquum præsenti. Quandu uenisti? Modo, nuper, quoniam uidelicet tempus id proximum iunctu instantiq; habetur. Pridem, quod longinquum est, & à nostra ætate memuriaq; remotum. De repente ea dicuntur facta, quæ inopinantibus nobis improuisa & subitaria accidunt. Sed & illis potissimum debetur hæc uox, quæ puncto breuissimu tenuiter atq; insensiliter ab oculis uanescunt & diffluunt.

118 QVoniam uero omnia & oriri & occidere uidebantur in tempore, idcirco sapientissimum alii, stultissimum alii appellauere tempus. Simonides sapientissimum, quia beneficiu ætatis multarum rerum noticiam indipiscimur. Paro indocile & stultissimum, quia iniuria temporis, tum obliuio, tum deliria hominibus inuehuntur. Atq; hic rectius meo quidem animu, quàm Simonides. Omnis enim mutatio naturalis deturbat & dissipat. Quare tempus corruptionis potius, quàm generationis per se causa fuerit, quia ut supra dictum est, motus suapte natura impellit & disiicit, quæ prius habebantur. Quoniam autem priure natura profligata impulsaq;, euenit, ut res se in aliam naturam conuertat, huius urtus causa per accidens uidetur mutus & eius numerus fuisse. Illud equidem constat tempus non satis esse gignendis rebus futurum, nisi actus adsit, quo authore & principe generentur, ut ars, ut natura, ut doctrina: postremo ut actio aliqua corrumpendis & obliterandis futurum, etiam si nulla causa extrinsecus adiuuet, ut cernitur in iis, quæ sula uetustate, aut situm ducunt, aut collabuntur, aut fatiscunt. Quamobrem recte consueuimus dicere labem atque interitum de tempore potissimum accidere. Veruntamen nec interitum per se tempus creat, sed creari accidit illum in tempore. Natura *autem & subiecta cuiusque materia corruptionis est causa. Nam quæque res orta modo crescit & uiret, modo adulta est, modo statu præcipiti cernitur, haberq; proculdubio limites atque ambitus uitæ constitutos & certos. Ac de tempore quidem abunde, tum ut sit, tum quid sit, explicatum nobis scio. Nec omissum est quot modis illa uerba, nunc, olim, aliquando, iam, nuper, modo, pridem & repente dicantur.

* *Noluit Simpli. sicco pede prætерire ea quæ de causis interitus a Them. & cæteris expositoribus hoc in loco afferuntur: si enim naturam proprie audiamus (ait ille) ipsa effectrix est atq; motrix corporum. & hac ratione magis est causa generationis & quod ea sint: quod eorum interitus: nam non ad interitum sed ad generationem & esse spectat: sed quia cum hæc sit lex generationis in rebus his caducis: vt si vnum generetur aliud omnino intereat: inde euenit vt semper generationem corruptio subsequatur. at quod si aliquis quæsiuerit quæ sunt corruptionis causę dicemus: eas esse ium huius materiæ sublunaris natura: vtpote quæ semper nequeat formas detinere: tum contrariorum dissolutio quæ insimul inuicem esse non possunt quod si hæc vera sint: necesse etiam fuerit vt tempus principaliter quidem sit generationis auctor. secundo vero interitus. verum Arist. respiciens causas quæ magis apparent hoc in loco protulit tempus esse magis corruptionis causam.*

His ita

129 His ita definitis, aptum est omnem mutationem, & omne quod mouetur, fieri, moueriq; in tempore oportere. Velocius enim & tardius in omni mutatione cernuntur. Velocius uero nihil est aliud, quàm id quod prius transit in subiectum ac peruenit. Voco subiectum, id quò tendit: Motus locus formam & qualitatem. Et ut clarius id fit, exemplum in delatione sumatur. Quum per æquale spatium duę res aguntur, ea moueri uelocius dicitur, quæ prior spatium conficit. Vtriq; si & eiusdem generis spatium ambabus sit subsitum, uidelicet utriq; rectum, aut utriq; orbiculare, & motu præterea uniformi ferantur. Ita duabus his rationibus obseruatis, ea res uelocior intelligetur, quæ prior calcem tenebit. Quòd si conditionum illarum defuerit altera, fieri posset, ut res tardior prius finem attingeret, quàm uelocior. Verum hæc alibi diligentius & perquisitius tractanda & dirigenda sunt nobis. Quoniam itaque motus omnis & ocyor esse & tardior potest, hoc uero nihil aliud est quàm habere prius & posterius, necesse est esse motum omnem in tempore. Prius enim & posterius dicitur facta collatione ad distantiam & absentiam à præsenti momento. Nam momentum futuri & præteriti terminus confiniumq; est. Quare quum momentum in tempore sit (in eodem enim est momentum & momenti distantia) manifestum est uerissimum esse, quod dicimus: Si prius & posterius omnis habet motus, ea autem sunt in tempore, omnem motum esse in tempore oportere.

130 ET quamobrem esse ubiq; uolumus tempus, in terra, mari, cœlo: nempe tempus est affectio quædam & habitus motus. Portiones enim numeratæ in motu sunt tempus. Terra uero, mare, cœlum, & id genus reliqua ideo mobilia sunt, quia aut in toto, aut in parte in loco sunt. Et hercule motus & tempus uincta & religata mutuo sunt. Quare in quibus perspicitur motus, in iis quoq; spectabitur & tempus: & ut quæq; se habent ad motum, ita se habebunt ad tempus. Proinde res potentia mobiles, potentia quoq; intelligentur in tempore, cuiusmodi ea sunt quæ [a] quiescunt. Quæ uero iam mouentur, in actuq; sunt, actu quoq; habebuntur in tempore.

[a] *Per ea quæ mouentur potentia & potentia in tempore sunt audit Them. insecutus Alexan. ea quæ quiescunt ai ait. Simpl. quonam pacto quæ quiescunt in potentia sunt in tempore: cum superius dixerit tempus non modo mensurare motum sed ipsam etiam quietem. per ea igitur quæ & potentia mouentur & potentia in tempore sunt: exponit Simpl. quæ nondum sunt genita possunt attamen generari. verum facile Them. & Alexan. ab eo effugerent incommodo vt idem etiam tradit: nam quietem per accidens tempus metitur: hac vero in parte de his est sermo quæ actu & per se sunt in tempore.*

131 ET quia enumeratæ partes in motu sunt tempus, si non sit usquam res quæ numeret, constat neq; numeratum quoq; esse uspiam futurum. Quòd si nihil aliud numerare potest quàm anima, aut animæ ea portio, quæ dicitur intellectus & ratio, nisi extauerit anima, utiq; neq; ipsum tempus extauerit. Si igitur duplex est numerus, numerabilis hic, ille numeratus, hoc est, potentia hic, actu ille, quum neuter possit consistere, si nec potestate, nec actu habeatur aliquid numerans: perspicuo liquet non exstiturum tempus, nisi extiterit animus. Quanquam Boëthus putat nihil uetare numerum esse sine eo quod numeret, quemadmodum sensile sine eo quod sentiat. Sed fallitur. Ea enim quæ referuntur ad aliquid, simul habentur: & quæ potestate sunt, ad res eiusdem habitus referuntur. Quamobrem si non superet id quod possit numerare, hoc est (ut ita loquamur) si non superet numeratiuum, neq; numerabile superabit. Quamuisq; illud, cui accidit esse numerabile, possit esse sine eo quod numerat, non tamen ipsum numerabile hoc potest, neque qua numerabile est. Igitur motus potest esse, etiam si nulla res numeret: prius [a] & posterius esse non possunt, nisi numerentur atq; monstrentur. Si ergo tempus monstratio, assignatioq; prioris & posterioris constituit, qui effeceris, ut sine actione animi tempus constet? Immo [b] neq; motus quoq; ipse constabit animo dempto, quum circularis motus fons & origo sit omnium motuum. Hinc enim corpora tum alterantur, tum minuuntur & crescunt. Illum uero intelligentia certo desiderio intentioneq; cieat. Sed & animalium quoq; motus sunt opera animæ. Motuum autem omnium tempus est numerus: quicunq; enim motus & unus & continuus fuerit, habebit prioris & posterio-

ris discrimina: non solum delatio, sed auctio, sed generatio, sed alteratio.

[a] Τὸ δὲ πρότερον αὐτῆς καὶ τὸ ὕστερον διαλαμβάνεσθαί τε καὶ διακρίνεσθαι, ὧν διάληψις καὶ διάκρισις καὶ ἀριθμὸς τὸν χρόνον ποιεῖ, πῶς δυνατὸν μὴ οὔσης ψυχῆς. *hoc est, verum prius & posterius distingui discerniq; quorum distinctio discretio atque numerus tempus constituit sine actione animi quomodo poterit?* [b] *Ea verba Arist. perpendens vbi ait. si contingit motum esse sine anima hæc protulit Them.*

132 QVæritur autem, cur non & simul plura sint tempora, si plures simul spectantur & exercentur motus, cuiusq; autem motus numerum dicimus esse tempus? An quia momentum idem & numero unum habetur, quod omnibus illis præseruit, delationi, auctioni, alterationi? ipsumq; est quod numeratur, quod modo ut prius, modo ut posterius solet afferri. Quòd si illud est unum omnibus, tempus quoque esse unum omnibus oportebit. Si enim tempus aliter atq; est, motibus inhæsisset, secari utique cum illis possit ac diuidi, quemadmodum possunt cum corporibus calor, frigus, albedo, nigritia. Sed quia duratio & commoratio ea, quæ numeratur in motibus, tempus est, nihil prohibet unum idemq; tempus præsto esse præministrareq; pluribus motibus. Atq; hoc quoque in eo numero cernitur, qui ex unitatibus oritur, in eo summa eademq; est, etiam si ex differentibus & dissidentibus rebus ducatur: canum hic cœtus, illic equorum habetur: septem tamen & hi & illi dicuntur. Quare quemadmodum idem numerus diuersis rebus adiungitur, ita in plures motus simul unius temporis opera sufficit. Non tamen propterea uelocitas eadem, neque idem locus omnium motuum est, quia tempus earum rerum numeratu non constat: uelocitatis dico, tarditatis'ue, aut differentiæ omnino alterius: ut quod corruptio hæc, illa sit auctio, hæc alteratio, illa delatio, sed prioris & posterioris tantum, ut dixi Prius autem atque posterius idem adest omnibus motibus, qui simul cientur. Hæc sunt quæ Aristoteles hoc loco dicit. Ea uero quæ super hæc parere difficultatem cuipiam possent, in medium consideratui hominum afferemus.

Digressio. SI prius posteriusq; in magnitudine & spatio primum habentur, mox in motu qui inibi exercetur, tum deinde in tempore quo pacto in auctione, minutione, alteratione prius & posterius notauero? quando nullæ illarum magnitudinem ullam, aut spatium permeant, neq; locum ex loco mutant, sed in corpore ita spectantur, ut uniuersum id sensim alterescat, & uniuersum paulatim increscat. Vnde inquam, tempus in huiusmodi motibus suum prius & posterius reponat? quemadmodum reponit in motu locali. Quòd si in illis motibus neq; prius, neq; posterius inuenitur, quomodo eorum motuum numerus poterit esse tempus? Sed forte in auctione suspicari quis posset dari aliquem locum, unde res diuertit, & locum item aliquem in quem intendit, quia mutatio ea de minore fit in ampliorem locū. At in alteratione, generatione & corruptione, quod suffugium habeas, in iis necesse est tempus sibi ipsi prius & posterius prębeat. Quo fit, ut tempus aut solum motum localem principaliter mensuret, aut si cæteros quoq; mensurat, principaliter certe eo priore & posteriore non egeat, quod spatio situq; oritur.

PRæterea si communis omnium motuum numerus tempus est, qui fieri potest ut à motu pendeat essentia temporis? Nam si neque ab hoc, neque ab illo motu tempus pendet, sane neque à motu simpliciter pendet: fit enim absurdum idem esse prius & posterius in omnibus motibus dicere. Nam & hoc ipsum in quæstione est, qui possit fieri ut omnis motus inuehat momentum unum. Enimuero illud unum aut genere, aut specie, aut numero unum habebitur. Si genere aut specie, saltem numero plura esse momenta utique oportebit: si numero, scire uelim, qui constet ut rerum numero dissidentium, unum numero accidens & affectio sit. Dixi affectionem, quia Aristoteles quoq; tempus uocat affectionem, & accidens motus. Omnino impossibile est, ut res una atque eadem numero insit in pluribus. Alioquin unum quod esset, dehisceret in plura, demumq; unum esse desineret. Ita uidetur motibus pluribus plura momenta defendi, & singulis qui simul agantur, deberi, singulaq; simul oriantur & fluant. Res me hercule, quæ captum quoque hominis refugit. Contrà si non sit idem momentum, proculdubio tempus nihil fuerit motus.

Neque illud quoque satisfaciat, quod inquiunt: Quemadmodum summa & supputatio ipsa quæ numero aliquo comprehensa est, eadem ad decem equos & ad decem pecudes pertinet: ita omnes motus unius temporis decursu sufficiuntur atque supplentur. Id autem est idem prius & posterius numerari, spectariq; in omnibus motibus. quod statim falsum est. Non enim idem prius & posterius ex omni motu colligitur, nisi id ratione tantum fictioneq; nostra, utpote quibus collibeat res diuersas eodem numero dicere. Facit hoc cogitatio & institutio nostra (ut dixi) quæ res discrimine maximo discrepantes communi usu, quasi similis contemplantur, etiam si nulla euidentia aut ueritas subsit. Iam illud quomodo recte? Tempus ad cogitationem tantum ualere, nullam soliditatem habere aut substantiam? Atque huic sententiæ liquido adesse uidetur Aristoteles, quando is animo adempto tempus quoq; ademptum iri concedit. Nam uocare mensuram, tempus aut numerum putare, hoc ipsi comminiscimur, & nostra illa interpretatio est. Vt enim Boëthus ait, nulla mensura constituitur à natura, sed mensurare & numerare nostra est functio, nostrum est opus. Hæc arbitror non strictim cursim'ue, sed pensiculate & diligenter esse tractanda promendaq;, & ut non temere desciscendum, ita non facile ac leuiter accedendum.

133 Sed quoniam mensurabilia omnia cognato & congenere aliquo mensurantur, lineæ lineis, unitatibus unitates, quum tempus mensurabile sit, poterit etiam tempore mensurari. Illud quale nam sit, in præsentia uestigandum à nobis. Cæterum palàm est, quodcunq; tempus [a] mensura temporis constituitur, idem motus quoq; alicuius mensuram futuram: nam tempus omne mensura motus est. Si igitur motum aliquem principem dederis, qui mensura sit motuum aliorum, profecto tempus qui motui illi præseruiet, mensura temporis eius habebitur, in quo motus alii exercebuntur. Sed quisnam princeps ille motus est? Alteratio sane, auctio, generatio esse non possunt, quia nec plane uniformes [b] sunt. Erit ergo delatio, non omnis utiq;, sed ea quæ orbicularis est, & quæ coelo uniuerso debetur, cuius ratio & numerus nunquam in incerto est, adeo ut nihil perinde constet. Quapropter is cæteros motus regere & metiri dicetur, & eorum mensura iure uocabitur. Mensura porro fit, si sub aliquam temporis rationem supputationemq; ueniat, ex qua motus fuisse tantus aut tantus possit intelligi. Annus enim, mensis, & dies, & nomina temporis sunt, & motus certos præfiniunt. Nam hora & tempus est, & præfinitam sibi mundanæ conuersionis portiunculam uendicat: ita fit ut illa motuum omnium ratio mensuraq; sit. Tempus uero quod motum illum primariu[illegible] metitur, cæteros quoq; motus subinde mensurat, neque ad motus adeo, sed etiam ad temp[illegible]dem rationem habebit: nam tempus longius à breui mensurabitur. Proinde mensura diei hora est, mensura mensis dies, mensura anni mensis. E diuerso quoq; tempus mensuratur à motu, nam tantus aut tantus coeli motus, tantum sibi aut tantum tempus determinat. Atq; hoc apertissime liquet. Temporis mensuræ sunt anni, menses, dies, horæ. Hæc autem nihil aliud sunt, quàm solis commeatus & cursus. Non ergo caret ratione penitus eorum sententia, qui motum orbicularem coeli tempus esse dixerunt: quippe quum ab eo, & ab eius tempore motus alii mensurentur. Quanto tempore captum est Ilium? Annis decem, hoc est decem recursibus & reciprocationibus solis signifero circulo. Propterea quòd dici solet, non est pessime usurpatum, nexa esse in orbem omnia, atque humanas res quendam esse ueluti circulum. Eius rei causa ea est, quia tempore omnia mensurantur, indidemq; principium & finem accipiunt, perinde quasi circuitu quodam obambulationeq; temporis. Tempus autem esse uidetur circu-
134 lus ea ratione, quòd & mensurat circularem motum, & ab eodem retroq; mensuratur. Cæterum [c] nihil aliud mensurata res est, quàm mensuræ plures: quemadmodum nihil aliud stadium est, quàm cubiti multi atque ulnæ.

[a] Nititur Simpl. priorem hanc Them. dub. soluere hoc modo. prius & posterius quod ordinis est indicatiuum aliud est quod mea qui de sententia in tempore est atque ex ordine & numero plurium momentorum enascitur quæ ipsius definiunt. aliud autem quod in ordine cernitur qui impositione reperitur. & hoc etiam dupliciter est: nam aliud quidem est in magnitudine: vtputa ea est pars prior vie: vnde iter auspicamur. posterior ea vbi finis est itineris aliud vero in numero est: qui etiam dupliciter est. nam aut numerans est & qui ex vnitatibus oritur: sicuti quando duitatem

prius esse trinitate dicimus : aut numeratus veluti cum intellectilia dicimus sensilibus priora nam & incorporea quandam videntur positionem habere:ita tamen vt per translationem eam positionem dici intelligamus, tertium præterea prioris & posterioris significatum in actionibus & motibus reperitur : quod diuiditur nam vel in numero terminorum conspicitur qui motum finiunt eo modo quo puncta lineam & momenta tempus appellantur que mouimina:aut in ipsis partibus motus qui sua parte natura continuus est. verum motus quidem qui in loco cietur expositione in loco prius & posterius transumens:id proprio suo accommodat:siue vt terminus siue vt pars accipiatur:vt quando motum priorem dicimus in cursu qui iusta carceres fit : posteriorem vero qui prope metã. sed peculiare est locali motui huius generis prius & posterius. Alijs autem motibus eodem exemplo tempus ex seipso prius & posterius impartitur : id cum priori & posteriori motus adaptando:momenta nanque quæ tempus determinant coeuntia cum terminis motus tempore motum definiunt.est itaque tempus mensura motus quia per sua & propria priora & posteriora : ea priori & posteriori motus accommodans motum mensurat:& ita etiam vice versa motus metitur tempus:propria priora atque posteriora eis accommodans quæ sunt in tempore:& ita tempus motu definietur. eodem etiam modo localis magnitudo motum mensurat:non omnem tamen sed localem tantummodo:eum prius & posterius loci:quod positione constat:quadrauerit priori & posteriori in motu:quod si Arist.tanquam commune sit vsus,motum a magnitudine mensurari:rationabiliter effecit ob id quia euidens erat vnde plurima explicauit ac si de motu locali verba faceret.

Alias etiam dub.hoc modo soluit:hoc nobis in præsentiarum est inquirendum : quonam pacto Aristo.duo tempore pronunciat quæ inuicem pugnare videntur : nam & affectionem motum habitumque esse ait ac si separatum non sit : & quod idem præterea non sit in differentibus numero motibus ac si inseparatum esset.nunquid ergo Aristo. tempus quidem esse numerum omnino supponens:quod numeri proprium est in tempore etiam considerauit & in alio quouis numero participato:quamuis enim differentia sint subiecta:numerus tamen in omnibus equalis est:vt equi vnitas & hominis vnitas:si a subiectis cogitatione abstrahantur:ipse penitus erunt indifferentes.at albedo quæ in niue quæq; in cerusa est etiam a subiectis cogitatione separate d[illegible] differentijs albedinis:nam proprie sunt aliorum accidentium differentiæ per se & a subie[illegible]paratim acceptorum:sed numerorum equalium nullæ sunt.vnitas enim ab vnitate nõ differt.dico etiam quæ participatur qua vnitas est.Ait autem Iamblicus Arist.a tempore inseparato ad separatũ tẽpus transcendisse & ea ob causam ipsum idem numero posuisse in motibus distinctis.reuocãda tamẽ in memoriam est ea solutio quam prius dedimus tempus esse numerũ motus secũdum cõmunem rationẽ motus qua est ipsius esse protensio:quod vbiq; semper est.hic Simpl.quæ vera sint necnẽ cõsidera.

[b] Quispiam forsitan dubitauerit hoc in loco (ait Simp.) sicuti dubitasse videtur Plotinus, quia si continui & vniformis motus numerus mensura ue tempus sit:quænam erit inequalis & inordinati motus mensura. quod si cuiuslibet motus mensura est eodem modo quanã ratione tanquam numeratile accipitur:nõ autem tanquã separatum:sicuti,numerus denarius idem in elephantis est & formicis vt separatilis contemplatur. Nunquid igitur dicendũ quod veluti principaliter quide existentiam habet continuus ac vniformis motus:& ab hoc is deriuatur qui inordinatus & vniformis nõ est eodem etiam modo motus vniformis principaliter tempore mensuratur secũdo loco qui vniformis non est. [c] Vnum propterea est animaduertendum Thẽm. vltimã particulam huius quarti libri, prætermisisse:eo quia eadem illa videtur Aristo. repetere quæ superius sunt exposita. quonam videlicet, modo idem tempus in pluribus motibus simul reperiatur.

FINIS LIBRI QVARTI.

THEMISTII PHYSICES, LIBER QVINTVS, HERMOLAO BARBARO INTERPRETE.

1 QVONIAM Vero alia per se, ex accidenti alia, alia per partem mu-
tantur, necesse est prius, quàm ad ea quæ per se mouentur, nostra cō-
sideratio intendatur, attingamus leuiter ea & tanquam expediamus,
quæ per accidens, & per partem moueri dicuntur. Per accidens igitur
mutatio est, quum musicus ambulat. Sed quamobrem per accidens?
Quia non ambulat in eo quòd musicus, sed tanquam is, cui musico
quadam sorte acciderit: rursum ut qui locum ex loco mutet. Sed &
id quoq; per accidens habetur: ea enim qois per se locum de loco mo
tat, quà in loco aliqoo est. Per partem mutantur hoc more, qootiens
simpliciter recuratū quem dicimus, quia in eo ocolus conualuit aut
pectus. Per se ea mouentur, quæ neq; ex accidenti, neq; per partem mouentur, ut qoum equus
currit, quum deuritur uestis, quū lignum uniuersum flammatur, quū oculus sanescit. Nō enim
omnibus omnia motibus moueri possunt, sed quædam solum motu locali, ut cœlestia: nōnulla
2 alteratione tantum, ut pectus, ut oculus. Contrà item alia per accidens mouent, ut qoū ædificat
musicus. Alia partibus, ut quū is, qui messem exterit, machinarias molas abagitat manu. Alia per
3 se, ot ea quæ neq; per accidens, neq; partibus mouent. Quum uero quinqoe res ad functionem
omnis motus necessariæ habeantur: mouens: qood mouetur: tempus, in quo fit motus: diuerti-
culum, unde motus accepit: intentio, quo procedit: quæri solet in quonam ex iis constitoere mo
tum oporteat. Plane supra demonstratum est, motum in re mouente esse non posse, neq; item (ut
constat) in tempore: neq; autem in eo unde soluit, collocari potest, hoc est in albedine, quom quis
de albedine in nigritiam mutatur. Non enim à carceribus nomen accipit motus, sed à calce quo
pergit, & in quod res conoerti festinat. Nam quod de albedine ad nigritiam mouetur, nigrescere,
nō albescere dicitur: pari pacto interitus & corruptio nuncupatur, nō ab ente unde mouit, sed à
4 nō ente quo properat. Reliquū igitur est, ut motus aut in ipsa re sit quæ per se mouetur, aut in
formis & accidentibus in quę abitio est. Quamuis autē supra satis docuerimus, motū in re tantū
illa, quæ moueatur, esse constitutū & positū, soperq; ad diluendā quæstionē admonere & memi
nisse sufficeret definitionē motus, in qua dictū est, motū esse rei quæ mooeretur actū, nō tamē ab
re fuerit hoc quoq; loco in ea paulū diuertisse hactenus: otrū in formis accidentibusq; atq; locis,
in quæ motæ res tendunt, possit inesse motus intelligi. Ac primū qoidē motus inesse loco nō po-
test, quū natura loci ea sit dicta, quæ sit immobilis. Debemus enim differentiam illam tenere me-
5 moria, qoę inter uas & locū retro nobis cōstituta & exposita est. Dices accidētia & affectiones can
dorē, fuscedinē, frigos, calorē esse motus uideri. Ac hercule si ita esset motus q ad qualitates illas
institutus dicitur, institutus uideretur ad motū ex quo accipi alterū potest, aut ut res moueri ad
huc pergant, quū iam sunt motatæ, aot si moueri desinant, in motu tamē esse dicātur. Liquet igi
tur ipsas qualitates & affectiones nō esse motus, sed ipsum (quod cū ꝑfatione ueniæ dixerim) affi-
ci, atq; ipsum trāsmutari, ita ut nō albedo sit motus, sed ipsa inalbescentia. Iam cōstat nullā formā
posse motum esse, aut motum habere. Mooere autem nonnullæ formæ dicuntur, ut animal ani
ma, & lapidem grauitas. Non tamen ab iis mouentur illa quatenus procreantor, id est, quatenus
ad ea genialis transmotatio inita est. Nec enim grauitas lapidescentem & concrescentem uaporē
progignit ipsa, alioquin motus in iis necessario haberetur, qood statim reuincitur falsom, quo-
niam in rebus motis, nō in mouentibus motū esse, persuasum atq; adeo cōprobatum ratione est.
Atque hoc à nobis hactenus hunc in modum discussum & definitum sit. Adiiciendum & illud
studiosis mentibus est, quòd aduerbia hęc, per se, per accidens, partiatim, possont etiam in eas res,
in quas motus susceptus est, cadere. Ita inalbescens mutari per accidens dicitur in id, quod intel-
ligit animus (accidit siquidem colori ut intelligatur.) Partiatim dicitur in colorem, quia colo-

ris pars sit albedo. Eodem modo qui Athenas proficiscitur, partiatim in Europam proficiscitur,
quia ea urbs pars sit Europæ. In albedinem uero conuerti & mutari dicimur, & Athenas profi-
cisci per se. Quemadmodum igitur per se, per accidens partibus moueri res dicantur: quanquam
motus non in ipsis formis & accidentibus, sed in re mota inclusus constitutusq; sit, ab iis quæ di
6 cta sunt, nimis quàm dilucide cõmonstratum uidetur. Cæterum de mutationibus quæ per acci
dens constant, relinquenda omnis supersedendaq; ratio est, utpote quas nullo præcepto directo
aut perpetuo possis includere. Id adeo euenit, quia infinibiles sunt. Nam promiscue quodlibet in
quodq;, & ut cunq; mutari per accidens potest, in magnitudinem color, in nigritiam musica, in
amaritiem gelu, postremo in qualitates omnia omnes ac species: quia (ut dixi) hoc genus uagum
pluriforme interminatumq; est. Illo modo dicere possumus demutare albedinem, quum demu-
tat corpus, quum molescit, quum ignescit, quum gelascit, quum mille modis afficitur. Quam-
obrem transilienda & prætermittenda sunt ista.

Porro agendum de mutatione & conuersione per se, quia & definita est, & semper
aut circa contraria, aut disperata uersatur. Album enim aut ex nigro, fusco'ue, aut
ex non albo producitur, atq; hoc leuiter re ab se intelligetur, si ad mutationes sin-
gulas uel respexeris. Neque nos perturbet, quòd quum superioribus libris dixe-
rimus, ex oppositis constare mutationes, hoc loco intermedia quoque in nume-
rum asciscamus. Nam res quæ transmutatur, intermediis utitur tanquam oppositis. Quum
enim intermedia participatione, & confusione utriusque contrarii coalita temperataq; uidean-
tur, simul res aliqua ex intermedio in contrarium commeat, non in eo commeat, quòd medie-
tas est, & utriusque naturæ consors, & proxima, sicut neque cum huc se uertit, sed in eo quòd
contrarii particeps. Exempli gratia: Tepens refrigeratur, non in eo quòd frigore, sed in eo
quòd calore participat. Idem contrà recalescit, non in eo quòd calori, sed in eo quòd frigo-
ri affinitate coniungitur. Quapropter & medium extremis opponi, & extrema medio iudi-
cantur. Quemadmodum mediæ in fidiculis chordæ imis & citimis comperatæ graues, & lon-
gæ summis & principalibus acutæ uidentur & tinnulæ: pari pacto aquilum nigro collatum can-
7 dicat, candido nigricat. Definitis iis, quoniam transmutatio omnis ex aliquo tendit ad aliquid
(quemadmodum uel clarissime nomen ipsum ostendit) quadrifariam hoc respectu diuiditur:
aut enim de euidenti in euidens. id autem est de subiecto in subiectum: aut de non subiecto
in non subiectum: aut de subiecto in non subiectum: aut de non subiecto in subiectum fit.
Voco * subiectum id quod affirmatione ostenditur: affirmationem appello, ut album, ut nigrũ,
ut feruidum, ut glaciale: postremo quicquid euidens est, atq; ipsa re constat. Quod si subiectum
nobis affirmationem signat, nõ subiectum signabit negationem. Quamobrem necesse est ex qua
tuor illis generibus treis duntaxat transmutationes haberi. Primam eam quæ incipit ab affirma-
tione, & desinit in negationem, alteram quæ controuersim huic respondet, id est, quæ à negatio-
ne uiam capescit, & in affirmationem deponit. Tertiam quæ ab affirmatione auspicatur, & simili-
ter in affirmationem finit. Quartum genus transmutationis cõstare non potest, ea ratione, quòd
non circunsistitur oppositis: non enim opposita sunt, non subiectum, & non subiectum, quia
uterq; terminus negatio est: neq; autem contraria, quia contraria sibi affirmationem consciscunt.
Dicitur igitur de non albo fieri album, & de non aqua oriri aqua. Horum utrunq; de non su-
biecto in subiectum uenit, & de negatione in affirmationem. Cæterum differunt. Nam album &
musicum non fit simpliciter, sed homo aliquis fieri, dicitur albus & musicus, aqua simpliciter fit.
Non enim assignari aliquid potest, quod quum iam sit actu, demum aqua fiat, quemadmodum
in priore conuersione potest, cum album quid aut musicum fit, homo, Callias, luscinia. Dixerit
aliquis, nonne materiam corporibus omnibus subiectam afferimus, quæ sit id quod fiat aqua?
Verum non ita subiici potest materia, aut assignari in simplici conuersione, ut Callias & homo
in accidentali. Et hercules, quis est tam ignarus rerum, cui duo illi genitus differre non uidean-
tur, quo quispiam efficitur musicus, & is quo aqua producitur? An si paulò accuratius explora-
ris, inuenies alterum esse non simplicem genitum, sed tenuem quasi genitum, utpote quo pars
rei aliqua non uniuersa substantia progignatur: alterum esse proprium, absolutum & simplicẽ,
quippe qui uniuersam aquæ substantiam in ortum prouehat, non accidens aut qualitatem mo-
do, ut quum quid aridum, liquidum, candidum fit. Quamuisq; tam aqua, quàm musicum de
non ente orientur, quia ut retro probatum est, omne quod fit, de non ente fieri sit necesse, tamen

hoc discrimine separantur: quòd musicum non oritut ex omnino non ente, quoniam ex Callia oritur, qui nondum est musicus, aqua oritur de omnino non ente. Sed occurret quispiam, uideri aquam, quemadmodum & musicum ex aliquo, id est, ex aëre fieri: proindeq; non de non ente omnino, sed de non ente hactenus, quia de aëre, qui non sit aqua. Sed facile soluitur, si eius differentiæ meminerimus, quæ supra nobis primo libro constituta est. Aër non obmanet, quum de aëre aqua producitur, Callia obmanet, quum de nigro fit albus. Et ut planius distinctionem illam teneas, reponantur duo hæc, quæ ex oratione nostra sequuntur, fit Callias de nō albo albus. Quum dicis de nō albo, de russo, de rauo, de nigro, de aquilo, de flauo potest intelligi. Hæc omnia quanquam opponuntur albo, tamen opponuntur ut affirmatio affirmationi, & ut euidens euidenti. Eodem modo quum aqua oritur de non aqua. Quemadmodum in transuersione nō simplici, qui non album dicit, dicit rubrum, aut nigrum, aut flauum, ita in illa simplici & absoluta, qui non aquam dicit, dicit aut aërem, aut terram. Ergo dixeris, quemadmodum album ostenditur nigro aut fusco contrarium, cur & non aërem demonstraueris aquæ contrarium? Id enim re ab se intelligitur. Quamobrem? quia substantiæ substantiis non aduersantur. Quum itaque declaratum superius sit, quum dicimus de subiecto in subiectum mutationem iniri, id aut de affirmatione & contrario, aut de negatione intelligi oportere, sequitur, ut si hoc quod dico non aquam, neque affirmationem, neque contrarium significat, necessario, quod reliquum est, negationem simpliciter & absolute significet. Erit igitur hoc genus conuersio ortus, & generatio de non ente simpliciter. Voco autem non ens simpliciter, non id quod omnino & usquequaq; sit nihil, sed id quod nuda & mera potentia, cuiusmodi originalis & prima materia est. Idem, sed obuerse, de interitu & corruptione dicendum, ut ea uidelicet in non ens simpliciter desinere & procumbere intelligatur.

• *Eudemus subiecti nomine quodam modo priuationes comprehendi censuit: quia ipsis sunt similes: plurimum enim inter est: quia cæcum dicere & id visum non habere: est etiam quartum hoc genus indeterminatum, ait Simpl. & ea propter relinquendum: qui enim ex non albo in non album transmutatur terminatam transmutationem non habet.*

8 HAec si ita se habent, plurificariam uidetur significare non ens: nam & non album dicitur esse non ens, & non homo dicitur esse non ens. Sed & mendacium quoq; dicitur esse non ens. Omittatur autem nobis hoc genus, quia id in complexione tantum & distractione orationis, seu diuisione conspicitur: in reliquis duobus significatis, quæritur utrum non ens moueri dicatur. Ego uero aio moueri solum tale non ens, quale non album est, non bonum, non turpe, non calidum, non quòd ipsum non album, aut ipsum non bonum utiq; moueantur. Nam qui fieri potest prorsus, ut moueatur quod non est? Sed Callias qui sit non albus, sit non bonus ipse moueatur. Quia huiusmodi negationes non per se, sed per accidens moueri concesserim, ea ratione, quòd accidisse aliqua uideantur iis rebus, quæ per se mouentur. Cæterum non ignem, non aquam, & reliqua similia quo pacto moueri intelliguntur? Num per se? non possunt, quum nusquam sint. Num per accidens? At quibus nam rebus accidisse non ignem, non aquam, nō aërem dixeris? Fieri igitur nequit, ut ea quæ ita sunt, non entia ullo genere moueantur. Quòd si ita est, generatio quoq; motus esse non potest. Quare neq; mouetur, neq; quiescit, quod est non ens, quippe quod neq; in loco quidem sit ullo, neq; generatio modo non est motus, sed neq; corruptio. Nam quum motus omnis, aut motui sit, aut quieti contrarius: si corruptio motus esset, generatio quoq; quæ corruptioni contraria est, aut quies, aut motus foret. Possumus igitur omnia hęc uel syllogismo complecti, hoc quo dicturus sum genere: Omnis motus transmutatio est, omnis transmutatio, aut contrariis, aut disperatis obibitur: Motus igitur omnis aut contrariis, aut disperatis, obibitur. Nullus autem motus disperatis includitur, ergo motus omnis in contrariis collocabitur. Voco contraria, quæ affirmatione signantur. Eodem • & priuantia referuntur in motibus, ut cæcum, nudum, illiteratum, infœlix.

• *Si priuatio in motibus eodem modo se habet sicut contrarium: & (vt ait Arist.) affirmatione monstratur: quæ igitur ratio est: quærit Simpl. cur generatio: quæ a priuatione in formam mutatio est: e motuum numero sit ablata: & non dicatur ex subiecto esse in subiectum. Qui deinde hęc*

respondet modo: sicut quod potentia est duplex est: quoddã enim quod substantiam respicit. quoddã quod accidens. pari passu & priuatio duplex: quædam enim substantiæ: quædam accidentis est priuatio: quæ accidentis est ea ratione qua in substantia est non nihil entis particeps esse uidetur: & ea ratione affirmatione monstrari potest: & subiecti nomine comprehendi: & id in quo ipsa est moueri potest: at substantiæ priuatio quia omnino a substantia decidit: decidit etiam ab entis ratione: & ea de causa negatione tantummodo monstratur. nam ens in hoc loco appellamus substantiamque id quod est actu.

9 SPectandum est igitur, in quibus generibus contraria habeantur, utpote ad quæ sola pertinere uerus motus possit. Ac primum quidem in substantia nullus erit motus, quum nihil sit substantiæ ulli contrarium. Nam priuatio formæ non est contraria. Quamuisq; superioribus libris aliquando usurpatũ hoc sit, ut formam & priuationem diceremus esse contraria, non tamen id presse, aut proprie intelligi, sed data quadam & rudiuscula ratione uoluimus. Nam si exacte loquendum sit, priuatio absentia quædam est formæ, atq; adeò non ens: non autem enti, aut formæ contraria. Quòd si de eo quòd fieri animal ex genitura & semine dicitur, demonstrari posse aliquis putet conuersioñẽ substantialem de subiecto in subiectum procedere, proindeq; motum uideri, eodem in luto reuoluitur, denuoq; in nomen generationis & ortus incurrit, quem constat motum esse nõ posse. Quid enim est cedo per deum, quod in ea mutatione conuersione'ue moueatur? Num animal? At cum oritur nondum est animal. Num semen genitale? At nõ remanet semen, sed dissoluitur, atq; corrumpitur. Deinde ut concedatur hoc illi, quo pacto reuincet semen esse contrarium animali? certe motus omnis contrarios terminos requirit. Sed dicet quispiam, quum aqua in ignem uertitur, tum uideri motum in substantiis fieri, utpote quòd de contrario in contrarium cõuersio illa procedat. Huic occurrit Alexander, conceditq; nõnullas ignis qualitates esse qualitatibus aquæ contrarias, frigiditatem caliditati, & humiditatem siccitati: nec tamen ex eo accipi uult uniuersum ignem esse aquæ contrarium, quippe quæ nõ ex qualitatibus tantum, sed ex aliis quoq; cõplusculis constent. Ego[a] uero falsum esse arbitror id, quod proponitur. Nam ignem in aquam negó conuerti posse nisi se prius in aërem uerterit: aër uero atq; ignis apertissime iam non aduersantur. Quid igitur obsecro in ea mutatione mouebitur? quando neque aqua potest, quippe quæ corrumpatur: neque ignis, quippe qui nondum sit ortus. Quod autem post motum omnem fuit motum, hoc erit id, quod antea mouebatur. Ex iis dilucet in substantia motum haberi non posse.

a Quod hæc Th. asseris cõtrariũ eẽ vt et qd Arist. 2. de gnõ. & corru. lib. de elẽtorũ trãsmutatione docet.

10 SEd neq; in relatione constitui motus potest. Ea enim quę in illo genere ponuntur de suo statu atq; habitu decidunt: uel si nullam mutationem accipiant. uerbi causa: Nix quæ mihi nunc respondet à leua, etiam si ipsa non differatur, simul priorem locum egressus, aliò me contulero, respondebit à dextera. Item denarius numerus fieri duplus potest, nulla adiectione qualitatis facta, sed si duntaxat quinarius controuersim atq; altrinsecus opponatur. Nam & ratio ipsa quandoq; de uera in falsam, & contrà conuertitur: tantum si res quæ in ea significantur, cõmutauerint conuariatæ ue fuerint. Vna enim hæc eademq; ratio dies est: uera erit die exorto, ingruentibus tenebris falsa. Si igitur motus omnis absoluitur per mutationem conuersionemq; rei, quæ mouetur: relationes autem sine ulla mutatione & conuersione creantur, & pereunt, clarissime complexio illa efficitur, quam uolebamus motum in relationibus non posse constitui.

11 SEd neq; in genere actionis passionisq; motum ullum inuenias, quum agere sub
eo, quod est mouere: pati sub eo, quod est moueri, contineantur ac recidant. Mo-
tus autem nullus esse possit in eo, quod est mouere, & longe magis nullus in eo,
quod est moueri. Vt enim deridiculus sit, qui ita dicat ita? sed tanto ridiculosior
12 qui sentiat. Cæterum Aristoteles ex eo plurima deducit incõmoda. Primum, quia
mutationis motus futura sit mutatio alia, & motus alius. Res hercule captu difficilis, sed nec opi-
nabilis, quia cogitatione in infinitũ bibitur, occursura semper in termino mutatione aliqua prio-
13 re, per quam mutatio posterior atq; recens emerserit. Tum deinde motum & moueri, & quiesce-
14 re oportebit. Mox, quemadmodum id, quod mouetur corpus & anima, ut subiectum, & hoc ali-

15 quid monstratur, ita & motus ipse monstrabitur. Postremo quoniam alia res est motus, alia res, quæ mouetur: aliud enim homo est, aliud ambulatio, aliud equus, aliud cursus: pari ratione motus ille, qui ponitur moueri, alia utique res erit motu. Quo euenit, ut motus simul & mo-
16 tus sit, & non motus. Illud iam dementiæ proximum alterascere, motum localem putare, aut alterationem auctionem'ue deferri motu locali. Sanè omnia hæc subiectis hærent, & corporibus
17 accidunt, non seorsus ipsa consistunt. Planè mutari per accidens mutationem, & moueri per accidens motum, recte dici ferè potest. Verbi gratia: si currenti acciderit, sanesceret: bono periculo dixeris cursum illud quodam modo factum incolumen. Non quòd cur sui restituta sit salus, sed quòd is cui accidit cursus conualuerit currendo. Verum accidentarios motus dudum à nostra commentatione repulimus.

18 MAnifestum igitur arbitror motum esse in tribus duntaxat generibus collocatum, qualitate, quantitate, ubi. Insunt enim singulis iis sua contraria, quæ requirantur in motu. Motum in qualitate alterationem uocamus. Qualitatem hoc loco accipimus, non ita, ut substantiarum differentias, quæ interim appellari solent hoc nomine, rationale, uolatile, aquatile, gressile: sed ita, ut intelligamus affectiones & qualitates id genus, quæ patibiles & alteratiles nuncupantur, nigritiam, frigiditatem, caliditatem, albedinem. Motum in quantitate, quo uoces non habetur generale nomen, proinde diducimus, ita ut eum, qui ad ampliorem magnitudinem tendit, augmentum: eum uero, qui ab hac recedit, decrementum dicamus. Ad localis motus, nisi confingas, nõ illa generali modo, sed propria quoq; nomenclatura caruerit. Quamobrem nos ei nomen commenti sumus commune, Delationem, quanquam improprium illud quidem: Ea enim proprie ferri & deferri uidentur, quæ ui correpta sistere se ac sustinere non possunt: demum omnia ea, quæ ipsa se non mouent, ut inanima.
19 Sed [a] de alteratione illud est disquisitius explorandum. Quum enim quicquam ex albo fit albius, aut contrà hoc tento remissius, difficile est perspicere, quo pacto inter contraria motus ille uersetur. Sed soluitur. Tentius & remissius candidum, temperatione contrariorum permutior, neq; coalescit. In quo enim plus est candoris in eo nigritiæ minus habetur; & quod prius candidum est, amplius nigroris est particeps. Quum igitur de nigro simpliciter ad album simpliciter demutatio est, tum de contrario simpliciter in contrarium simpliciter motus procedit. Quum uero de albo fit albius quippiam, tum non de contrario simplici, sed de contrario tamen utcunq; fit motus; quia in albo remisso pars quidem ipsius nigritiæ confusa est. His enim definitis con-
20 stat, quod intendimus tris motus tribus deberi generibus. Immobile porrò multis capitur modis. Primum id dicitur immobile, quod nullo modo moueri potest auersante & repugnante natura, ut sonus inuisilis; quia natura ineptus & inhabilis sit, ut uisitari possit. Alio modo dicitur immobile, quod impulsum fatigatumq; perdiu uix ægreq; dimouetur, hoc est, quod difficile seroq; mouetur: quemadmodum incommobiles eos uocamus, qui sero obirascuntur. Tertio & illud solet immobile nuncupari, quod quamuis apta & consentanea sit natura ad motum ferendum accipiendumq;, non tamen quotiens potest mouetur, aut eo modo quo potest. Quod genus immobilitatis quietem uoco: quies enim priuatio motus est. Priuatio uero ad eas res pertinet, quæ paratam habent naturam, ut possint id capere, quod nondum ceperunt, atq; id agere eoq; modo, quod & quo non agunt.

[a] Them. Alexan. est imitatus qui magis minusq; in sola qualitate accipi ab Arist. retulit. ob id forsitan: vt Simpl. ait: quia hæc qualitati sunt propria. sed Porphy. & si etiam Aristo. verba in alteratione tantum exponat: deinde: attamen ea propter inquisiuisse ait. sub quo genere sit reponendus motus qui est inter magis & minus quia magis minusq; in omni motu reperitur, tam incremento & decremento & delatione: quam in alteratione.

21 POrrò inter opposita ut ostendimus mutatio omnis intercidit. Opposita aut contraria sunt, aut disperata. Disperatorum nihil est medium. Contrariorum est aliquid. Medium est, quò res mobilis prius naturaliter applicat, quàm ad postremũ, utique si continue & secundum naturam moueatur. Medium porrò momentis tribus minimum constat, quippe quod duabus extremitatibus, quibus tanquam clausulis cohibetur, huic inde respondeat.

23 Continue dicitur tunc res moueri, quum neq; pars temporis, in quo agitur motus, neq; rei per quam transitus est saltuatim aliqua prætermittitur. Quamuis enim is qui à summa chorda uelicatim descēdit ad imam, interhabitis medijs nullo tempore pulsum interpollem habuerit: quia tamen rei per quam motus is habebatur, partem aliquam prætergressus est saltu, uideri potest interruptum motum mouisse. Sed latius planiusq; exemplum in motu locali est. In quinquertio qui saltant continue, moueri idcirco non uidentur, quia spacii illius in quo operantur, partes medias intactas relinquunt, quas sublimati uicibus & deducti transiliunt. Cæterum continuitas motus non omnis hinc prouenit. Nam illo quidem modo decursus equorum in stadio lacessitus erit & dissitus. Num igitur rectius fuerit continuationem motus ex serie temporis accipi? ita ut is habeatur cōtinuus, qui nihil temporis interceperit. Nam rei quidem per quam fit motus, hiare aliquid atq; intermitti posse pars uidetur: & tamen nihilominus iugis & continuus motus intelligitur. Sed de ipso continuo accuratius nobis agendum est post. Nunc quoniam id quod adhibitum, siue proximum, siue attiguum dicitur communius & fusius esse, quàm continuum uidetur, & quod deinceps & consequens est, communius etiam quàm adhibitum, de hoc primum quod latius patet, aggrediendum est nobis.

25 Deinceps & consequentia sunt, inter quę nihil eiusdem generis habetur interstitum. Nam si alterius generis aliquid intercedat, nihil officitur. Aedes meæ sunt, deinceps & consequentes tuis: si nullæ utique sint ædes inter meas & tuas. Item, lineæ deinceps sunt, inter quas nullæ habentur collocatæ constitutæq; lineæ. Et deincipites homines inter quos nemo sit medius. Id autem quod deinceps est, semper secundum est, & ab eo quod est primum. Primum uero aut positione situq;, ut in lineis & domibus cernitur, aut natura, ut in unitate & duitate perspicitur. Est enim unitati deinceps duitas & duitati ternio, quia alius numerus non intercedit. Dicitur & primum ab ordine, ut exordium ante narrationem. Et enim exordium consequitur narratio; quia deinceps est exordio, & quia nihil eiusdem speciei medium habetur. Atq; hoc est, quod propriè exacteq; deinceps & consequens dicitur. Sed & ea quoq; interim censentur hoc nomine, quæ unius sunt generis etiam si discrimine speciei dissideant. Nam & certamen dicitur esse deinceps & consequens pompæ, & nymphæum Gymnasio.

26 Adhibitum, proximum, siue attiguum est, quod rem aliquam consequitur modo eorum, quos prætexuimus aliquo, quodq; præter hoc habet, etiam terminum cum termino illius atq; extremitate coniunctum. Horum alia solo nomine adhibita, proxima, & attigua nuncupantur, ut præteritum dicitur proximum attiguū futuro: Alia ipsa re tanguntur, ut corpora. Tangunt autem ea, quorum sunt simul extrema. Extrema terminos & limites uoco. Quum itaque duorum corporum extrema sic committuntur, tunc habere se illa mutuo attingere & consequi dicimus. Nec tamen propterea continuantur. Sed quum duo illi corporum exitus coalescunt, & uniuntur, tunc moles una & continua redditur.

27 Nec fieri tamen continua de attiguis possunt, nisi ea quæ natura coibili sunt. Tangit utiq; lapidem lignum, sed fieri ligno continuatus, quantauis ferruminatione non potest. Adeò ignorandum non est, ea fieri posse continua, quorum contactu coaugmentatuq; natura una exit atq; confunditur. Hoc & in tempore & in lineis uisitur: pręsertim uero in sitionibus & in occulationibus arborum. Fiunt arte nōnulla contigua, ut lignum, clauis, & glutino: uerum hęc proprie continua existimari nō possunt.

28 Manifestum est itaq; quod sumus præfati, consequens esse prius & communius, quàm adhibitum, proximum, siue attiguum. Quicquid enim est attiguū, necesse est, ut sit etiam consequens. Quod uero consequens est, non continuo commeat, ut sit item attiguum. Quare prius hoc & maiore ambitu fuerit, quàm illud, utpote quod tanquàm genus magis hiet, atq; in plura se fundat. Nam etiam in numeris cernitur consequens, attiguum non cernitur. Rursus attiguum generalius, quàm continuum est, quia sese res prius tangant necesse est, quàm coalescant, ut uniantur. Patet igitur in his esse non posse coalitum, in quibus non possit attactus. Non tamen retroflectitur, in quibus sit contactus, ut possit item haberi coalitus. Nā ut poeta inquit Epeus, quanq; ueterrimum, illud tangebat non tamen coalescere illi, aut congermanescere poterat, homo quod

29 erat. Atq; hæc si uera sunt,& si quod consequens,à contiguis distant,punctus quoq; ab unitate
distabit: nam puncto attingi res possunt,unitate nõ possunt. Quia consequuntur,nõ attingunt
se unitates. Inter puncta quoq; semper aliqua linea capitur. Inter unitatem nihil interuenir,quia
neque inter duitatem quidem & unitatem intercedere,aut hiare aliquid potest. Manifestum est
igitur ea tantum posse contingere,quæ possessionem & situm habeant. Consequi ea, quæ etiam
positione situq; careant,ut adhibita & proxima.
30 MOtus unus multipliciter consueuit intelligi,quia & nomen ipsum unius plurifor-
31 mem significatum habet. Primũ genere unus dicuntur motus,qui in eodem præ-
dicamento uersantur,ut delationes, quia in genere quod uocatur ubi,constituun-
tur & reponuntur omnes,una genere delatio est. Item, omnes alterationes genere
unus est motus,quia in qualitate comprehenduntur & collocantur omnes. Dici-
tur & unus specie,qui ad unam speciem indiuiduam pertinent,id est,ad speciem citimam,& sen-
sibus proximam. Ita omnes inalbescentiæ motus unus est specie. Est enim albedo species quæ-
dam ultima & indiuidua qualitatis. Quod si qua sunt ambigua, id est, quæ simul,tum genera,
tum species uideantur,motus quoq; qui de iis effluxerint,eandem rationem ancipitis naturæ se-
32 quentur. Sed quæri possit,si unus specie motus esse dicitur is,quem idem mobile ex eodem ter-
mino ad eundem terminum proficiscendo constituit, id adeò est quotiens idem est mobile,idem
est terminus unde diuertit,idem est terminus quò concedit,nõne orbicularis motus erit eadem
specie cum directo, quia potest eadem res ex eodem termino ad eundem terminum procedere;
33 interim recta, interim giro? Soluitur. Scite dictum est motum esse unum specie, quotiens id in
quo constituitur specie indiuidua unum est. Sed linea & orbis in quibus illi duo motus gerun-
tur,differunt specie. Non est igitur motus rectus eadem specie cum circulari censendus. Hacte-
nus dictum quis sit motus genere & specie unus, distinctione sumpta de rebus citra quas agi-
tur. Nunc quis nam proprie ac unus sit prodendum.
34 QVoniam igitur esse uidentur in motu mobile,ut homo, ut sydus: res circa quam
uersatur motus,ea duplex est,locus & affectio: tertium,id in quo motus fit,atque
hoc ipsum tempus est,necesse eum motum, qui unus sit futurus, habere singula
hæc numero numerum, ut formam unam circa quam obeatur motus, colorem
unum,lineam unam,tum ipsam rem mobilem, Coryscum, Calliam,& Socratem.
Postremo tempus planè unum numero tempus accipitur,quod continuum iugeq; sit,nec inter-
35 laxet. Quod si ex tribus iis aliquod numero unum esse desierit,neq; motus quoq; unitatem suã
retinuerit. Si enim Plato,& ambulet simul & albefiat,quamuis tum subiectum quod mouetur,
unum sit,tum tempus idem omnino atq; continuum,quia tamen duæ res sunt,quas Plato mo-
uet,locus & color,huiuscemodi motus numero unus esse non potest. Item Callias & Socrates,si
ab eadem ægritudine,puta lippitudine conualescant,non erit sanatio ea motus unus,quia subie-
36 cta constituuntur duo. Sed & si idem Callias ambulet nonis atq; iterum idibus,motũ hunc ue-
tabit unum esse diuersitas temporis,utpote quod neq; unum, neq; continuum fuerit: alioquin
absurdius quiddam euenerit. Nam si de ambulatio hesterna numero una cũ hodierna dicatur,
contenditur id, quod iam absoleuit corruptumq; est, unum idemq; esse cum euidenti extante
atq; superstite. Cæterum quæritur uideri nullum motum esse posse unum, etiam eum in quo
tempus unum atq; continuum sit, cum semper motus prior corrumpatur obiter atq; uanescat.
Quo igitur pacto defendetur unus. Sed [a] soluitur. Certe motus talis unus est,quia iugis & con-
tinuus habetur, nõ interpollis neq; distractus, neq; seiunctus ab eo motu seu parte motus, quæ
assidue disperit. Hoc autem nõ habent motus illi inter quos uicibus interquiescitur,aut tempus
37 intercidit. Verum ambigat quispiam,motus is,qui unus est futurus,unum numero subiectum
requirit,cum fluxa & labentia sint naturalia corpora,nullus motus idem numero subiectum ha-
bebit. Eadem addubitatio de habitudine corporum fuerit. Qui enim una esse sanitas uideatur,
quum id quod senescit unum esse non possit? Sed quanquã discussio ista ad nos hoc loco nõ per-
38 tinet. ([b] Nam quemadmodum constent simul duo illa, eandem esse substantiam corporum, &
nihilominus continue occiduam esse & profugam, mutationibus & conuersionibus perpetuo
addictam, quæstio nostra non est, qui motum & naturalia commentamur.) Non tamen conni-
uendum id est,quod de habitudine corporum subditur, sed cõmonendi sunt nobis qui hæc no-
scunt non esse dissentaneum, ut unus idemq; habitus pridie & postridie fuerit ualetudo,scien-

tia, probitas. Series enim & cuntinuatio temporis, continuas quoq; possessiones habituum facit. Actum uero ipsum atque administrationem unam esse non concesserim, nisi quæ iuncta sit, & continue defluat. Adeò consequens est, ut quamuis unius gestionis, & actus tantum unus sit habitus: tamen unius habitus plures esse actus & gestiones possint.

[a] Eo modo. ait Eudemus: vt Simp. retulit. alteratio & delatio vt vna sit habet: quo tẽpus etiam. nam neq; alteratio neq; delatio permanet: sed fluit: semper alia est sicuti & tempus: iccirco propriè vna eademq; potius specie quam numero dicenda esset.

[b] Eà quæstio libro de generatione propria est. ait Simpl. secum enim trahit dubium perdifficile solutu quonam pacto qua augentur: vnum permaneant.

39 QVia uero motus omnis cõtinuus est, utpote qui secabilis & diuisibilis sit, necesse est, qui sit unus eundem haberi continuum, contraq; qui sit continuus eundem & unum intelligi. Non enim potest quilibet mutus cuilibet motui esse continuus: quemadmodum neq; curpus cum quolibet corpore, neq; omnibus cũ omnia attineri, ut uoci linea: sed quurum extrema coire, ita ut facta unitas sit, eorum motus potest esse continuus. Verum quædam res carent extremu: nam unitatis quum sit insectilis, nullum est extremum. Ex hoc genere nihil potest fieri continuum. Sunt & aliæ res, quibus non desunt quidem extrema, sed quæ diuurtio naturæ & speciei dissideant: ea quanquam sunt genere abiuncta, commune tamen hoc nomen ferunt extrema. Proinde qui extrema lineæ, & extrema
40 deambulationis appellat, uocem eandem rebus longo interstitio desitis tribuit. Quapropter nihil è duobus illis continuum aut unum cõflaueris, sed quæ neq; specie, neq; genere conueniunt, consequentia tantum atq; adhibita inuicem feceris. Potest enim quispiam inter currendum febrem incidere, atq; ita continget mutus diuersos deinceps, & consequentes haberi. Quapropter quum thedæ candentes in cerealibus accipientium, & tradentium uicibus cursu continuo differuntur: quanquam motus illi specie conueniunt, non tamen propriè continui, sed consequentes subcisiuiq; sunt, propterea quòd extremitates suæ singulis discrepantes diuersęq; habentur. Sed & si mutus inter se plurimum distent, consequentes tamen atq; adhibiti possunt intelligi, modo tempus in quu geruntur exercenturq;, sit unum atq; continuũ. Continui ueru esse nũ pussunt, nisi etiam extrema consentiant, quæ in unam naturam coalescere possint, atq; confundi. Quam-
41 obrem necessarium est motum eum qui sit unus & continuus futurus, non sulum uno subiectu esse sed etiam specie una, & tempore uno, quemadmodum & initio diximus.
42 SVper hæc mutũ qui consumatus perfectusq; sit, uerius unum appellaueris, quàm eum qui cæteris paribus inchoatus imperfectusq; habeatur. Perfectus motus est, qui ad finem & absolutionem suam peruenit: Imperfectusq;, qui non peruenit. Vnitas enim de perfectis iustius quàm de imperfectis affertur. Eodem argumen-
43 to rectius unum uocaueris, qui sit æquabilis & unisurmis, quàm inæquabilis & plurisformis, utpote quem illa ipsa diffurmitas diuidere quodammodo atq; interrumpere & distrahere uideatur. Porro in quulibet motu alteratione, augmentatione, diminutione, ęquitatem,
44 & inæquitatem inuenias. Nascitur [a] autem inæquitas hæc interdum culpa eius rei, in qua constitutus est motus. Vt quum quid super arcuatam, aut obtortam lineam mouetur. Fieri enim nequit, ut in magnitudine inæquali ac diffurmi, sit æqualis & unisurmis motus. Ea uero uniformis & æquabilis magnitudu habetur, cuius quælibet pars cuilibet omnifariam complanata coęquataq; est, ita ut possint coaptari uicissim atq; cõmitti. Interdum non ipsa rei natura, sed modus & ratiu inęqualitatem facit, ut si quid modu se uelocius, modu pigrius moueat: quantuisq; adeo cætera habeantur parilitas magnitudinis, continuatio temporis, conuenientia & cũsensio speciei, simul citatiu & festinantia claudicat, motus is inæquabilis & diffotmis efficitur. Hinc datur intelligi tarditatem & uelocitatem species motus esse non posse, quia insint omnibus motibus. Nã & alterascere, & crescere, & in loco muueri, quædam uelocius, quædam tardius dicuntur. Nam ex iis quę deorsum pondere natiuo deuergunt, grauiura: quæq; celerius & cõcitatius corruunt, leuiora segnius & cunctantius deuuluuntur. Quapropter neq; grauitas & leuitas rerum, quæ in eundem situm procumbunt feruntur q;, dissidio speciei distauerint, quia neq; motus ipsi qui
45 inde proueniunt, discrimine illo differre noscuntur. Plane motus is propriè unus est, qui pariter

inæqualis

inæqualis unimodus: quamuis is quoque, sed depertius, dignatione huius nominis censeatur, qui inæquus, lentus, eminutus, subsultansq; fit. Qualis qui super sinuosam & inflexam lineam exercetur. Porro quod minus, quodq; depertius est, constituitur & temperatur permixtione contrarii. Ex iis illud quoque obiter apertius & dilucidius factum est, quod superius dicebatur, motus diuersos & consequentes sint, continuos tamen esse nō posse. Nam si continuus motus æquabilis esse & uniformis potest, motus autem diuersi uniformes, & æquabiles esse non possunt, relinquitur motus diuersos nō posse haberi continuos. Aequabile enim & uniforme definiuimus, cuius quæque pars cuique coaptari committiq; potest. Partes albefactionis & cursus coaptari & committi qui possunt?

[a] Quærit hoc in loco Simpl. quonam modo inæquitas in alteratio culpa eius rei nasci possit in qua motus est constitutus. si quidem qualitas in alteratione se habet sicuti locus in delatione in quo defertur: id quod mouetur: pars vero albefactionis alteri parti coaptari & committi qui potest? non ob id dico quia non permaneant partes: nam neque cogitatione id fieri possibile est: sed quia pars vna nequaquam est alteri similis: crementum attamen & decrementum quia secundum magnitudinem fiunt hæ mutationes in recta fieri & æquales etiam videri possunt. An aliam quandam reperias inæqualitatem in eo quod crescit: vtputa si nunc quidem defectu alimenti augumentatio sistatur. nunc vero ad interitum etiam vergat. vt in morbis euenire solet. nam inæquabilis augumentatio tunc redetur: veluti etiam si aliquando plus & aliquando minus diminuatur. in alteratione etiam exordinata qualitatis tensione æqualitas nascitur. nam quando nunc quidem vehementius incalescit: deinde remissius & iterum postea vehementius inæqualitas oritur culpa qualitatis in qua motus constituitur.

46 NVnc aggrediendum ad ea est, quæ de oppositione motus quæruntur. Opponitur motui motus; opponitur & quies. Sed motus ut contrarium, quies ut pri-
47 uatio. Primum de contrariis motibus est agendum. Quia igitur motus omnis ex aliquo termino in aliquem procedit, & ex contrario in contrarium abit, nimirum motus illi aduersi contrarii statuentur, qui de contrario in contrarium uice uer-
50 sa prohciscuntur, ægrotatio, sanatio. Nam altera de sanitate in ægritudinem uadit, altera de ægritudine in sanitatem obuerse. Hoc adeo inductione clarescet: Videntur contraria esse ægrescere, sanescere, ascendere, descendere: progredi, regredi, leuorsum flectere, dextrorsum in-
51 cedere. Atque hæc secus locos contraria colliguntur. Quod si transmutatio ulla est quæ contrariis careat, tum ea quæ ex uno termino abierit, contraria illi quæ se ad eundem terminum conferet. Vnde enim corruptio & obitio mouit, eò se ortus & generatio insinuat. Corruptio ab ente diuertit, generatio ad ens contendit. Pariter unde soluit ortus, eò pergit interitus. Generatio de non ente recedit ad ens corruptio ab ente ad non ens procedit. Itaque motus hoc genere motibus aduersantur.

51 QVies uero opponitur motui quasi priuatio, dico quasi priuatio, quia non est prorsus
54 [a] priuatio. Sed qualis nam quies motui opponitur? Distinctione utique opus est aliqua Non enim promiscua ratione omnes omnibus opponuntur. Quoniam igitur omnis motus duos habet, in quibus cōstituitur, limites, patet eam quietem siue moram quæ (uerbi gratia) in imo loco trahitur, esse oppositam motui, qui de imo sursum uersus agatur. Et è contrario eam quietem quæ ducitur in sublimi, esse oppositam motui qui inde concedat. Nec enim quietem illam opponi dicendum est, quæ habetur in eo loco quo res defertur. (Nam locus est finis nullus: finis opponitur motui se petenti) sed cognatus potius est, & quasi conspirat cum eo. Iam quæ naturalitus mouentur, finem motus sui eo loco indipiscuntur quo mouebantur. Finis porro qui potest illius rei priuatio esse, cuius est finis? Ita relinquitur quietem illam esse oppositam motui, quæ in eo fit loco unde commeat motus.

[a] Non est (ait Simpl.) *quies eiusmodi priuatio qualem docuit in prædicamentis Aristo. a qua scilicet non est amplius reditus in formam. sed medio quodam modo inter contrarietatem & priuationem opponi inuicem videntur motus & quies.*

56 POssunt etiam distinctione alia, & motus motui, & quies quieti, tanquam contra-
ria atque opposita capi. Si uidelicet quies motus'ue naturalis alius, alius contra na-
turam possit afferri. Ac in motu quidem locali facile id reperias. Nam terræ natu-
rale est procumbere & ruere, contra naturam subire & sublimari. Item & quies
in imo naturalis est terræ, contra naturam in summo. In auctione & alteratione
distributio ista non æque constat: neque enim inalbatio naturalis est, nigricatio contra natu-
ram, neque utrumuis plus habet una quàm altera. Sed neque sanatio plus quàm ægrotatio, eo
quòd omne animal ad capiendum utrunque ferendumq; natura paratum aptumq; est. Sed ne-
que illud dici potest, auctionem esse naturalem, diminutionem contra naturam, aut è diuerso.
Item neque illud, auctionem esse aliquam auctioni contrariam, id est, naturalem ei quæ fit con-
tra naturam. De generatione quoque & corruptione idem dicendum, non uideri esse natura-
lem hanc, illam contra naturam: alioquin & senescere proculdubio naturale est. Sed neque ge-
nerationem ullam uidemus generationi hac sortione contrariam. Atq; ita super his posset quis-
57 quam merito addubitare. Sed si omne uiolentum contra naturam est, corruptio uiolenta natu-
rali erit contraria. Nonne igitur & generationes quoq; nonnullæ uiolentæ, præterq; fatum ha-
bentur? Nam fato euenire dicitur, quod naturale est, & naturæ institutionem atque ordinem
sequitur. Nonne & auctiones quoque aliquæ uiolentæ, & minutiones item aliquæ immodicæ
aliquando cernuntur, quæ iam liquido inuicem opponantur. Proinde auctio illa præcox intem-
perataq; dicitur, quotiens frumenta seminibus nondum lerando opertis depressisq; celeriter in-
58 dolescunt. In alteratione quoque eandem rationem inuenies, si incognoscere & intendere cura
uolueris. Nonne sanari diebus non decretoriis, quos medici indices & creticos uocant, contra
naturam est? decretoriis naturale? Erunt igitur & corruptiones aliquæ sibi contrariæ, & gene-
rationi corruptio. Neque hoc ratio aliqua prohibet, quia non eodem respectu contraria corru-
ptio corruptioni statuitur, & generationi corruptio. Nam in eo quod corruptio est, generatio-
ni contraria ponitur. In eo uero quòd talis & præter naturam corruptioni utique naturali. Et-
enim si hæc fuerit uoluptifica, illa subtristis, uel hoc dissidio possunt existimari & appellari con-
59 trariæ. Non est autem aliud omnino genus contrarietatis putandum hoc, quod modo explica-
uimus, & quo motum & quietem innaturalem & contra naturam diuisimus, sed in priores mo-
dos recidit. Motus enim & quietes, ut sunt eo modo contraria quo nobis expositum est, totum
sibi hoc genus naturalis & contra naturam abunde distribuunt. Verbi gratia: Motum de infe-
riore loco ad superiorem diximus esse contrarium motui, qui de superiore ad inferiorem fit. ho-
60 rum alter naturalis habetur igni, alter contra naturam. Econuerso est si de terra loquaris. Idem
exemplum in quiete congruit: Quum enim quies in sublimi (ut ostensum est) contraria motui
sit, qui inde sit profectus, utrunque colligitur, & quietem illam esse natura terræ contrariam, &
61 motum huiuscemodi naturalem. Quamobrem & motus contrarius motui est, id est, naturalis
motus motui contra naturam, & quies motui qui fit eiusdem rei, id est, quies contra naturam
rei, contraria est motui eiusdem naturali. Dixi eiusdem rei, quia quod contra naturam est terræ,
potest esse alteri elemento naturale. exempli causa: Contrarii motus sunt qui à sublimi deorsum
uersus, & qui ab imo sursum nituntur, nihilominus utrunq; dicimus naturalem, alterum igni,
62 alterum terræ. Cæterum quæritur, si res quæ alicunde quopiam mouetur, partem habet eius
rei unde moueri cœpit, partem illius quo uadit, quum quies in termino, à quo uenit, contraria
63 sit motui inde soluenti, qui potest uitari ne circa idem duo contraria habeantur? Sed nul-
lus labor est soluere, quin contra id gemina defensio est. Nam aut illa omnino contra-
ria esse negabimus, quum alio genere quiescat res in termino, quum nondum
mouetur, alio quum inde iam mouetur (Non enim insectile aut indiui-
duum est quod mouetur, quemadmodũ aliquando monstrabitur)
aut respondimus motum & quietem non esse contraria pro-
prie, quum motus motui potius, quàm quieti uideatur
esse contrarius. De contrarietatibus & oppositioni-
bus quietis & motus, hac fini egisse sit satis.

FINIS LIBRI QVINTI.

Annotat Ben positionis gratia [illegible] Simp. [illegible] fato dispont.

THEMISTII PHYSICES, LIBER SEXTVS, HERMOLAO BARBARO INTERPRETE.

1 SI CONTINVA Sunt, quorum extrema sunt unum, attigua, quorum extrema iunguntur, & simul habentur, impossibile est ex indiuiduis atque insecabilibus constare continuum. Nam si continua linea est, puncta uero ex quibus illa constitueretur, indiuidua, necesse est ut ea pũcta mutuo se primum attingant, si coire debent, & coalescere. Alioquin continua alio genere ratione ue non conflantur. At quo nam modo extrema coibunt earum rerum quæ extremis carent? Quod enim extremum indiuiduo uel fingas, quum omne extremum ab eo sit diuersum, cuius est extremum? Quorum autem coire & simul esse extrema non possunt, quo pacto ex
2 illis unum aliquid, aut continuum effici poterit? Et hercule quis modus potest afferri, quo indiuiduum suos fines atq; oras excedat? alioquin necesse est id quod finibus clauditur, fines suos amplitudine & magnitudine superet. At in puncto quod discrimen in mensu reperias, nonne ipse contactus uniuersam eius molem exhauriat? Non enim partibus ullis aut extremis possunt se mutuo tangere, quibus extrema desunt & partes. Sed in ipso applicatu confunduntur, & quasi sumptitantur & exolescunt, uniuersaq; atque tota in totis uicissim recipiuntur & subeunt: si modo possunt tota appellari, quæ nullas habent partes. Nihil igitur ex pluribus indiuiduis constituitur maius, ita ut in particulas secari ullas possit. Nam neque is locus amplior fuerit, in quo infinita indiuisilia coniungantur, quàm is in quo sit unum: quia indiuiduum quod indiuiduo priori superuenit, spatio & capacitate maiori non indiget. In magnitudine autem continua semper locus totus amplior, quàm partium habetur. Item si partes magnitudinis seiugatæ locis disclusæq; sunt, ita ut una hoc situ, una illo sit posita, quod in linea cernitur. Congestus autem indiuisilium nullam magnitudinem attollit, quomodo igitur partes in iis loco separabuntur? Si dicet quispiam, ut falsum sit ex mutuo contactu indiuisilium magnitudinem continuam posse constitui, quod & rationes quæ paulo ante nobis allatæ sunt, reuincunt. Fortasse illud recte dicatur, indiuisilia sese mutuo consequi, ut puncta punctum, & momenta momentum: quo fieri, ut magnitudinem atq; tempus ex indiuiduis constare possimus concedere: non quidem contingentibus aut continuatis (ne in eas angustias recidamus, quas superius de ratione extremitatum induximus) sed deincipibus & consequentibus. Verum is qui hoc sentiat, primum se in eo falsum habet, quòd alteram speciem quantitatis tollit. Illo enim modo omnem quantitatem discretam, perinde uti numerum, facit, continuam non relinquit. Deinde in eo decipitur, quòd rem impossibilem sumit. Id adeo hunc in modum colliges: Inter ea puncta quæ consequentia defenduntur, aut aliquid, aut nihil intercedit. Si nihil, certe se tangunt, nedum consequentia sunt (quia si nihil interiacet, nihil potest prohibere quin tangant) Si aliquid, quæramus illud quid sit. Atque inane quidem esse nõ potest, quia id de rerum natura prioribus libris exegimus. Aut igitur corpus, aut lineam, aut superficies fuerit. Et dudum liquet, lineam esse oportere, quia inter quæuis duo pũcta necessarium est hiare & intercipi lineam. Quũ autem in qualibet linea possint capi & designari puncta, statim in ea quam esse intermediam oportet concedere, punctum utiq; aliquid notaueris, quod adæque in meditullio illo haberi uidebitur. Quonã igitur iure consequentia dicebantur, inter quæ punctum erat aliud intersitum? Quamobrem ex duobus alterũ aut constituant attingere se uicissim impertia, aut si id dicere nõ audent, fateantur cõsequentia esse nõ posse. Si enim impossibile est, ut se contingant, necessarium est ut nõ sint consequentia. Cõstat igitur neque hoc modo magnitudinem ullam ex insectilibus posse concrescere. Est & illud ex iis, quæ diximus, propalam factum, magnitudinem continuam secari & diuidi semper posse in magnitudines alias, quæ & ipsæ sint identidem sectiles atque diuisiles, atq; hoc poterimus uel syllogismi

nexu complecti:Omnis magnitudo continua,aut sectilis est,aut insectilis. Nō insectilis,quia con/
tinua esse non posset,sectilis igitur. Omne porro sectile,aut in partes obiter sectiles,& diuiduas se
cari potest,aut in insectiles. Non in insectiles : quia tunc illud quod secatur,ex indiuiduis inseca/
bilibusq; constaret , quod nos modo impossibile probauimus. In partes igitur sectiles. Præterea
si ex indiuiduis aliqua magnitudo existeret,linea lineam puncto posset excedere. At quum linea
omnis, tum maior, tum minor dimidiari possit, quotiens linea maior , quæ lineam minorem in
puncto uincit,pertiliter dissecabitur media,punctus quoq; dimidiari dissecariq; poterit.Proinde
quemadmodum linea ex imparibus punctis potest construi,poterit etiam circulus aliquis repe/
riri,qui ex punctis numero impari sit conflatus. Illum quoque quomodo dimidiaueris? Ita:Pri/
mum tollitur facultas & ratio dimidiandi dimetiendiq; circuli : deinde & ipse quoque diameter
tollitur. Nam cardo qui expers & indiuiduus medio globi subiicitur, lineam directo à margini/
bus profectam per medium non incurrit,sed altrinsecus prǽuectam interius,quasi cauet & uitat:
ita ut duas quidem in partes,sed non ǽquales tota rotunditas diducatur. Ita neque semicirculus
quoq; superstes erit nam quū necesse sit, ut alterutri parti totum centrum accedat,maior semper
illa portio fuerit, cui centrū accesserit. Pleraq; & alia possent afferri, si quis uerba Aristotelis hoc
4 loco diligenti discussione perpenderet. At hæc si ex indiuiduis,atq; impertibus magnitudo con/
staret,necessarium esset motus eos qui super magnitudinem agerentur , ex impertibus quoque
motibus esse coalitos.Nam ut prioribus libris ostendimus:motus magnitudinis comes assectaq;
est.Et quemadmodum si est continua magnitudo,motus quoq; continuus efficitur:ita si ex di/
scretis & impertibus illa componitur, motus quoq; ex discretis & impertibus uidetur esse com/
5 positus. Sed ut sequelæ huius necessitas latius pateat, subiciatur magnitudo aliqua, quæ sit ex
tribus indiuiduis cōflata,quibus ascripta sunt A,B,C. Res super eam magnitudinem mota esto
6 G,quæ moueatur motu:cuius notæ sint D,E,F.Cōstabit igitur motus ille ex tribus indiuiduis
motibus,quia singuli quique tres motus eo modo indiuidui habebuntur,quo tres magnitudi/
nis partes,in quibus gerentur. Nam si motum qui super A,partem magnitudinis exercetur,con
tenderis esse diuisilem,continuo & ipsum A cogeris fateri diuisile, quia diuisioni motus semper
diuisio spatii respondet & simul habetur. Quare & dimidium motus super dimidium A obibi/
tur. At nos sumpsimus A,quòd indiuiduum atq; impers esset.

Rōnes has nō ex Arist. sed ex Eude. Alex. q; acceptas simi/ le Them.

7 DEmonstratum est si magnitudo indiuiduis constaret , ipsum quoque motum ex
indiuiduis & impertibus motulis constiturum . Nunc hoc quàm sit impossibile
ostendemus. Perspicuum est moueri non posse rem,nisi præsto sit præsensq; mo/
tus. Item eo modo rem moueri , quo motus adest . Si itaque motus super A ma/
gnitudinem indiuiduam indiuiduus & insectilis fuerit, erit & super A ipsum mo
ueri (ut ita loquar) insectile . Hoc autem impossibile est : non est igitur motus ullus insectilis.
Quæ res cur id pro impossibili habeatur.Quoniam hercules necesse est rem quæ alicunde quo/
piam mouetur,non simul & moueri & motam esse eò quo mouebatur , id est proficisci Thebas,
& iam profectum esse. Neq; simul in forum descendere , & iam descendisse, sed prius proficisce/
ris Thebas, quàm sis profectus, & in forum descenditur antequam descensum sit. Proinde quo
pacto effeceris, ut res agitabilis super A magnitudinem, præsente motu D, qui sit insectilis, mo/
ueatur,quum sit impossibile ut in magnitudine imperti res ante moueatur quàm sit mota, ante
proficiscatur quàm sit profecta . Alioquin diuiduus fieret motus , qui subiectus esset indiui/
duus. Quodammodo autem huic quod dico moueri appositum erit quiescere, quando nullus
motus potest ostendi fuisse, neque in eo unde mouit res , neque autem in eo quò per mota iam
est.Nā siue in hoc,siue in illo quiescat,iam non mouetur. In intermediis ergo mouebitur.Erunt
igitur tum magnitudo tum motus diuidua. Quamobrem ex duobus alterum da , aut ea quæ
erant insectilia secari & diuidi ulterius posse:aut si id fieri posse negas, constitue nobis deridicu/
lum saltem illud,eum qui procedit in forum,inter procedendum illico processisse:& eum qui in
8 pyræum uiam capescit,inter proficiscendum in pyræum illico descendisse. Neq; hoc loco sapien/
tissimum scilicet Epicurum depudet operire salebram salebra, & grauiorem plagam recipere ut
leuiorem repellat,& quidem quod minus sit,diuinante quodammodo prǽsagienteq; Aristotele,
futurū aliquādo hominem,qui ad eum modū impetiturus proteruiturusq; esset. Quamobrem
ut calumniam illam de cogitatione legētis excluderet,subiunxit quæ hic sequuntur,quibus uer
bis nihil esse potest expressius. At ille alter facie pfricta urget,atq; oblogtur rustice : Vt res (inqt)

mobilis super uniuersam magnitudinem A,B,C moueatur, in nullo tamen signo mouetur pun
ctorum impertium, ex quibus illa magnitudo componitur, sed in singulis iam est permota. Ne
tu usque eo hallucinator Epicure & supinus fuisti, ut laqueos infinitos non peruideris, quos
inhærere te atque incurrere oportebat, si ita sentires? Primum illud quis uno te excepto, conni/
ueat, motum eum qui super magnitudinem illam ex indiuiduis tribus, A,B,C cõpositam exer/
cetur, non ex tribus motibus constitutum, sed ex tribus terminis motus, & (quod cum uenia di/
xerim) ex tribus motum mutatumq; esse? Totius enim motus D,E,F partes, D, & E, & F non po
terunt censeri motus, quum dicas non moueri rem penes eas partes, sed iam esse permotam. Age
& illud qui effugias? rem esse motam uerum futurum, quam tamen nunquam fuerit uerũ mo
ueri: & cucurrisse aliquid, quod nunquam fuerit uerum currere: & ambulauisse aliquem, quem
nunquam fuerit uerum ambulare. Et postremo uera esse præterita, quorum nunquam superio
9 re tempore uera fuerint instantia. Iam si quicquid moueri naturaliter potest, quotiens non impe
ditur, aut mouetur, aut quiescit: nimirum res quæ moueri super A non conceditur, necesse est
ut in A quiescere concedatur. Similiter in B, & similiter in C. Ita fit ut res, quæ in singulis parti/
bus, proindeq; in uniuersa magnitudine dicitur quiescere, defendatur nihilominus uniuersam
illam utiq; peregisse. Præterea aut in qualibet illius magnitudinis parte motus habebitur, aut in
nulla. Si in qualibet, quomodo res in motu posita non mouebitur? Si in nulla, sed quies in quali
bet, quomodo tueberis ne sit motus ex quiete compositus?

10 DEinde si magnitudo ex impertibus constet, tempus quoq; ex insectilibus imperti/
busq; constabit. Siquis enim imperti subiecta magnitudine tempus dicat impers
esse, sed sectile, statim magnitudinem impertem ex pertibus constare fateri compel
litur. Confessum est, quicquid est uniformiter & æquabiliter uelox, minori tem/
pore minus itineris spatiiq; conficere. Si igitur tempus illud sit diuisile, in quo su/
pra magnitudinem indiuisilem res mouetur, palàm est in parte temporis partem magnitudinis
aliquam iri percursam. Necesse est itaq; ut is, qui magnitudinem ex impertibus compositam pu/
tat, tempus quoq; ex impertibus compositũ esse concedat. Iis uero qui tempus impers atq; indi/
uiduum arbitrabantur, contingit uelociorem & tardiorem motum adimere. Res me hercule in
oculis omnium positas, & quæ penes cunctos certam fidem & promiscuam noticiam possident.
Quis enim nõ uiderit asellum ire segnius equo? celocẽ uelocius corbita? Et hercules si de plebe
uulgaria aliquem interroges, cur bigæ plaustro ocyores dicantur? Respondebit opinor (& quidẽ
nihil ab Epicuro de placitis consultisq; sapientiæ mutuatus) quia hora una bigæ stadia triginta
percurrunt, plaustrum tribus aut quatuor horis idem spatium conficit. Quanto enim tempore
equi triginta stadia peragunt, boues ægre septem conficiunt. Quænam isthæc sapientia est scire,
quod uelocius sit breuiori tempore magnitudinẽ æqualem percurrere: quod uero sit tardius,
æquali tempore breuiorem. Ego & Atrienses mei idem iter, eandem uiam ingressi, ipse publico
curru, illi onerario carpento non æquali tempore in patriam ex urbe Nicæa peruenimus, ego die
bus noctibusq; duabus, famulitium quatuor. Hæc usq; adeo uisitata exploratatq; omnibus tol/
11 lunt ii, qui tempus esse sine partibus arbitrantur. Sed quæso adhibe animum. Si tempus ullum
impers & breuissimum haberetur, quæro moueri quicquam in eo posset, an non posset? Si non
posse dixeris, neq; in eo sane toto potuerit, quod ex illis impertibus conflaretur. Nam quomodo
in toto eo moueri res poterit, quæ in nulla totius parte moueri potest? Si posse responderis, ne/
cessarium est fatearis spatio indiuisili, tum quòd uelocius, tum quòd tardius sit, posse moueri.
Neque in una re, quæ modo tardius, modo uelocius mouetur intelligo, sed in diuersis. Et ut no
stra parumper diuagetur & ludat oratio. Ponamus in cœlo moueri testudinem, seu malis animal
aliud, testudini de proximo tardum: ea si tẽpore imperti & minimo moueatur, profecto spatium
aliquod sumptitabit. At hoc tam modicum, tam breuiculum spatium, celerrimus ipse sol, ille in/
quam alato inuectus curru, tempore imperti conficiet ne, an breuiore quàm sit impers. Si imper
ti, efficies solem testudini æque pigrũ & tardum (Sunt enim ea æque tarda, & æque uelocia, qua
æquali tempore ęquale spatium & magnitudinem peragunt) Si breuiore quàm sit impers, utiq;
12 illud tẽpus quod breuissimũ spatium est nõ erat breuissimũ. Ac contra illos quidem, quæ dicta
sunt hactenus, sufficere poterant, sed quãdo ocium est, ne sit nobis fraudi, in eo uersat paulo diu/
tius. Alioquin consequemur hac morula, ut id exploratius atq; apertius diluceat, neq; tempus,
neq; magnitudinem comitione indiuiduorum atq; impertium cõponi. Quum ergo necesse sit

equum breuiore tempore quàm scorpionem tantundem spatii transabire, designetur id quod
uelocius est litera A, & ei quod est tardius ascripta sit litera B, peragat B rectam lineam quæ sit
C,D, tempore quod sit E,F: palam est ipsum A, quod statuitur uelocius breuiori tempore quàm
sit E, F, tempus, eandem magnitudinem esse decursum. Sit hoc tempus breuius (uerbi gratia)
E,G. Si igitur A uniuersam lineam tempore E,G peregit, ipsum B, quod est tardius æquali tem
pore maiorem lineam confecerit. Sit autem minor hæc linea C,H. Quum itaque B, quod est tar
dius, E,G tempore, C,H magnitudinem perficit, profecto A, quod est uelocius eandem C,H ma
gnitudinem breuiori tempore incesserit. Atque ita E, G tempus diducendum iterum diuiden-
13 • dumq; erit. Sit illud E,L. ergo si A lineam C,H, tempore E,L trãsit, necesse est ut B, quia tardius
14 est æquali tempore illam nondum transierit, sed minorem. Sit ea si iubet C. His exemplis datur
intelligi eam esse differentiam inter uelocius & tardius mobile, quòd alterum, id est uelocius se-
cat tempus: alterum, id est tardius magnitudinem diuidit: quia id quod uelocius est, tantundem
spatii breuiori tempore perficit. Econtrario quod est tardius, æquali tempore minus spatii confi
cit. Porrò quum ea acceptio possit esse perpetua (Semper enim uelocius & tardius possunt intel-
15 ligi) semper quoq; & tempus diuidere, & cum tempore magnitudinem possumus. Comitantur
enim semet illa, & quasi obuerse respondent, diuisio magnitudinis & diuisio temporis. Nam si di
uiduum tempus est, diuidua quoq; magnitudo habetur. Et quot modis diuiduum tempus ui-
16 detur, totidem & magnitudo conspicitur. Atq; hoc maxime patere solet in iis, quæ inæquali ue-
locitate mouentur. Semper enim sexqui temporis, sexqui magnitudinis obitur, & sexquitertio
illius, sexquitertium modi respondet: demum quantum cuique libuerit temporis concedere, tan
18 tundem æquabiliter concedet & spatii. Quòd si tempus in infinitum attenderis, magnitudo
17 quoq; procedet, concrescetq; in infinitum. Ediuerso si magnitudinem supra quam res continue
mouetur, quamlubet auxeris, tempus quoque tantundem adauxeris: ita fit, ut eo planè modo,
quo infinitas competit tempori, etiam magnitudini competat. Quare* si impercursile, & sine fi-
ne fuerit tempus, impercursilis erit, & infinibilis magnitudo. Et si tempus infinitam dissectio-
nem capit, infinitam capiet & magnitudo. Quod si ad tempus utraque infinitas pertinet, utraq;
pariter ad magnitudinem pertinebit.

** Simpl. dubitat, quonam pacto hoc verum sit. tempus enim impercursile est, cum fine careat atque principio sicuti in octauo huius monstrabitur & cum sit etiam continuum ad ipsum vtraque infinitas pertinet: ad magnitudinem vero vtraque infinitas pertinere qui potest? cum in tertio huius sit monstratum: nullam magnitudinem esse impercursilem & infinitam. Respon. ipse quod sicuti tempus duplex est: hoc quid est infinitum quantum ad extrema attinet vtpote quod & principio careat & fine circularem, scilicet motum metiens alíud vero vtrinque finium ratione extremorum: ad quem ea tantummodo pertinet infinitas quæ ex diuisione enascitur: quod motus recti est mensura. pari etiam passu duplex est magnitudo. altera quæ extremis vtrinque careat: non ea quidem ratione quia interminata sit: nam in tertio hoc est reprobatum. sed quia veluti in circulo videmus. principium non habet neque terminum. altera vero quæ vtrunque extremum habeat principium, videlicet & finem vt ea sunt quæ generationi & corruptioni sunt obnoxia.*

19 ATque hoc Zeno, aut ignorat, aut certe dissimulat, quãdo substulisse de medio motum credit ea ratione, quòd si is concedatur, futurum putat, ut finito tempore infinita peragi transiriq; uideantur. Id enim quod moueretur, tangere infinita, eaq; seorsum etiam singula oporteret, cum magnitudo omnis in infinitum infinities sectilis sit, tempus uero eius motus, qui super magnitudinem gereretur, finitum esse ab omnibus sit concessum. Nam si rotæ, inquit curruum, quæ conuoluuntur in stadio, nihil relinquunt stadii, quod non dimetiantur & diuidant, quum diuisio illa sit infinita, & partes diuisę sint etiam infinitæ, qui fieri potest, ut finito tempore percurrantur? Vnum hoc ille impossibile iudicabat, propterea quod aut conniuebat: aut certe non poterat assequi, dupliciter intelligi solere, cum magnitudinem infinitam, cum tempus, cum omne continuum diceremus, aut quia in infinitum conciderentur, aut quia nullum finem & extremũ agnoscerent. Eam magnitudinem quæ quantitatis suæ nullum finem haberet, etiam nos accedimus finito tempore uniuersam tan

gi & percurri non posse. Ast eam quæ quanquam diuisionem infinitam acciperet, finem tamen aliquem modi sui & quantitatis nancisceretur, quia potestate non actu infinita esset, affirmare atque adeò prædicare licet,& tangi uniuersam posse,& tempore finito percurri. Nam & tempus quoq; ipsum penes quantitatem finitum habetur,penes diuisionem sectionemq; infinitũ, deniq; omnibus modis ac generibus infinitum quibus & magnitudo censetur. Vtrunque enim infinitum potestate est,eo fit,tum ut tempore,quod sit potentia infinitum,infinita quoq; magnitudo non simpliciter, sed cum eadem adiunctione potentiæ decurratur:tum ut partes item magnitudinis,quæ sola ratione cogitationeq; infinitæ sunt,tanguntur conficianturq; partibus temporis, sola ratione cogitationeq; infinitis:quando præsertim & nos quoq; concedimus,immò etiam certe id demonstratione conclusioneq; comprobamus,utrolibet significatu, neque magnitudinem tempore infinito finitam,neque finito infinitam posse transiri:sed si tempus infinitum fuerit,magnitudinem quoq; infinitam fore. contrà, si magnitudo fuerit infinita, tempus quoq; futurum
10 esse infinitum. Esto itaq; magnitudo finita cui ascriptum sit A,B,tempus infinitum,cui C. Secetur à tempore pars finita C,D, in quo magnitudo B,E, perficiatur: hæc pars, id est, magnitudo B,E,replicata,aut uniuersam A,B,magnitudinem partiliter solidabit commensurabitq;,aut certe ultimo inductu partem postremam excedit (nihil enim interest, utrum quadret, an superet.
15 Dummodo tanta quanta est B, E, pars, tanto & æquali tempore percurratur) hæc ergo B, E, pars uniuersam A,B,magnitudinem mensurabit, & partem extremam excedet. Erat igitur finitum tempus omne, in quo uniuersa conficitur. In tot enim partes confectum tempus est,in quot ipsa magnitudo. Quòd si quempiam obturbat id,quod B,E,magnitudo nõ sumptitat nec mensurat adæquate magnitudinem uniuersam,sed excedit, potest sibi defingere magnitudinem alteram,quæ totam expugnat,adęquateq; commensuret. Et si enim uniuersam tempore infinito percurrit,ipsam tamen B, E,finito conficiet. Quare si B,E,magnitudo magnitudinem A,B,adæquate mensurat:& tempus quoque in quo B,E,magnitudo percurritur,adæquate mensurabit tempus,in quo magnitudo A,B,uniuersa absoluitur. Alioquin diceret quispiam etiam B,E,partem magnitudinis uniuersæ tempore infinito oportere transiri. Quod est impossibile. Nam si alterum extremum temporis,id est,punctum,unde res auspicata motum est,puta ipsum B,præfinitum determinatumq; est, totam quoq; B,E, determinato & finito tempore esse decursam oportet. Quum enim breuiori tempore pars, quàm totum peragatur, necessarium est breuius illud tempus esse ambifariam finitũ,id est,exordium & finem habere. Exordium propterea,quia idem sit principium magnitudinis totius & partis. Finem ideo,quia breuius sit.

22 Eandem demonstrationem contra eos adiungere possumus, qui inuersa uice magnitudinem infinitam, & tempus finitum putant:adeò quam illi infinitam prædicant, finitam esse ratio eadem protinus extorquebit. Idem potest ostendi, etiam si sit difformis & inæquabilis motus,id est,inæquabili exitu uelocitate actus. Quanquam enim posita constitutaq; inæqualitate motus æquali tempore,æqualis magnitudo non persoluitur,sed aut longiore æqualis aut breuiore: si tamen infinitam magnitudinem secueris in partes æquales,in totidem quoque,non tamen æquales,tempus ipsum cedi secariq; poterit. Quamuisq;, ut dixi, huiusmodi temporis partes inæquales sint, tamen ad demonstrandam finitudinem temporis satis habetur, si partes illas numero finitas esse uincamus. Ediuerso quoq; si tempus finitum fuerit,magnitudo autem existimetur infinita ad functionem probationis sufficit,si magnitudinis illius infinitæ finitas numero partes esse teneamus. Vnus igitur modus habetur duntaxat,quo tempore infinito finita magnitudo potest impelli: si uidelicet eadem moles repetitis iteratisq; motibus recurratur, quemadmodum cœlestia corpora. Quòd si finitum corpus tempore finito infinitam magnitudinem non percurrit, manifestum est, si corpus infinitum moueri posueris, tempore finito magnitudinem finitam non posse percurrere. Quum enim corpus infinitum finitam lineam percurrit, tunc & ipsa quoq; linea corpus illud infinitum remetitur atq; pertransit. At hoc esse impossibile indicatum est,tum quum paulò ante probaremus, finito tempore infinitam magnitudinem non posse persolui, quando præsertim (etiamsi infinita sit magnitudo, & corpus itidem,quod mouetur, infinitum) simulatq; tempus finitum constituitur,reliqua etiam finita constituuntur.

23 Hactenus Zenonis cauillus fecit,ut in hęc pręter rem fortasse longiuscula oratione diuerterim. Nunc regrediendum est,unde discessimus. Neque igitur linea neq; superfi-

cies,neq; ullum omnino continuũ poteſt indiuiduum ſtatui, aut ex indiuiduis, atq; impertibus coalitũ uideri.Neq; ſolũ priores rationes hoc cogunt,ſed & illa,quòd alioquin ſecari poſſet inſe-ctile. Quũ enim quolibet tẽpore & uelocius, & tardius moueri res poſſit, & quũ id quod uelo-cius mouetur, æquali tẽpore plus conficiat ſpatii, quæro hoc plus, erit ne duplũ, triplũ dimidio tantũ,aut quauis alia proportione ſignatũ . Sed proferatur (exẽpli gratia) dimidio tantũ:id autẽ eſt ſexquialterũ ſpatiũ,quod res uelocior decurrit æquali tẽpore,ad id quod res tardior conficit: concidatur hæc magnitudo in tris partes, igitur pernicius mobile uniuerſa perfungitur,tardius nõ uniuerſam , ſed duas tantũ partes abſoluit. Ita enim ſexquialtera ratione magnitudo magni-tudini reſpõdebit.Si igitur ex tribus impertibus indiuiſilibusq; magnitudo ea cõponitur,ſupra quã uelocius mobile agitatur, ex tribus impertibus cõpoſitũ conſtitutũq; erit, quia ut demon-ſtratum eſt , tempus magnitudinem pone ſequitur. Sed quoniam tardius mobile duo impertia conficit eo tempore, quo uelocius mobile tria, conſequens eſt, ut quum ſecundum impers obi-bat,dimidium temporis ſumptitatum eſſe dicatur. Tempus uero compoſitum erat ex tribus im pertibus,igitur unum inſectile temporis dimidiari ſecariq; oportebit.

24 QVanquam autem ſatis eſt libris ſuperioribus comprobatum,id quod uere & pro-
25 prie nunc momentumq; appellatur , oportere indiuiduum atq; impers eſſe , & in
quouis tempore unum,atq; idem haberi,quod ſit præterito exitus,& conſequen-ti principium:tamen hoc quoq; loco cõmodiſſimum arbitror æſtimare denuo id, atq; perſpicere,utrum eiuſmodi eſſe,quale tunc oſtendimus,uideatur.Nemo her-cules,ut ego quidem ſentio,fuerit qui negare audeat præteriti temporis finem eſſe id,ante quod nihil futuri habetur.Nam quomodo haberi futurum aliquod poteſt,antequam præteritum ſit finitum? Si enim tum eſſet futurum,non poſſet utique amplius futurum dici,ſed planè præteri-tum,utpote,quod intra fines præteriti contentum eſſe , & coërcitum uideretur. Eſt & illud, ut arbitror,confeſſum conceſſumq; omnibus , momentum eſſe futuri exordium temporis. Porrò exordium eſſe non poteſt,niſi tale ſit,quo nihil præteriti relinquatur.Nam qui poſt initium fu-
26 turi præteritum amplius maneat? Proinde quæritur,finis præteriti temporis,& initium futuri,
utrum duo ſint momenta ſeorſum abiuncta? an unum idemq; habeatur,* quod ut præteritum deſinit,ita futuro præbeat auſpicium? Sed putandum eſt unum & idem haberi. Nam ſi abiun-cta & diuerſa dicantur,primum ſe nõ poſſunt attingere,quia inſectilia ſunt,& nulla pars eorum ultima eſt, ſed ipſamet ſibi ultima extremaq; ſunt. Atque hoc abunde ſuperius eſt nobis proba-tum,quum doceremus non poſſe tempus ex conſequentibus,aut contiguis momentis conſtare. Nullum enim continuum conſtituere,aut attollere poſſunt impertia. Si ergo ſe non poſſunt at-tingere,neceſſe eſt aliquid intercedat.Id non poteſt aliud eſſe quàm tempus. Nam quum & prin cipium futuri, & finis præteriti extrema ſiut temporis , quemadmodum inter lineæ extrema ni-hil aliud,quàm linea intercipitur:quemadmodum inter ultima corporis nihil niſi corpus inter-iacet (nam uacuum ſupra in exilium naturæ mundiq; egimus) ita inter extrema temporis nihil niſi tempus intercidit.Si ergo inter præteriti temporis finem & principium conſequentis interſi-tum tempus eſſet,patet illud neque rationem futuri, neq; præteriti habiturum. Quamobrem? quia puncto & momento contineretur.Poſt iunctum autem & præſens momentũ nihil præte-riti uiſitur,ante uero nihil futuri comparet.Sed ſi neq; præteritũ eſt,neq; futurũ nihil aliud eſſe totũ poteſt,quàm momentũ merũ ac ſimplex:& quũ omne tẽpus ſit ſectile,poterit tempus illud, quod eſt momentũ ſecari. Omnis porrò temporis ſectio partẽ præteritam monſtrat, partem fu-
27 turam oſtendit.Quamobrem collige quot incommoda conſequantur. Nam tempus hoc inter-
medium,hoc inquam,tam prolixũ & lentũ momentũ, quod in futurũ præteritumq; diuiditur, in eo quòd poſt finem præteriti remanet,uniuerſum eſſe futurum oportet(Quo euenit,ut pars futuri ſit præterita) in eo quod principium futuri præuortit,uniuerſum uidetur eſſe præteritũ. Erit itaq; præteriti pars futura. Omitto quòd illius momẽti pars uidetur:præterita pars futura cognoſcitur,quodq; ſi ſectũ conciſumq; multotiens fuerit,in uno momento plurima ſpectabun-
28 tur,eaq; non ſimul.Quare ſi hæc eſſe nõ poſſunt,proculdubio affirmandum eſt unum & idem
momentum haberi,quod ſit pro clauſula & calce præterito,pro initio & miſſu futuro.

* *Alicui forſan videbitur (ait hæc Simpl.) rationem hanc: qua Ariſto. Thẽm. quæ nituntur probare nunc eſſe indiuiduum atque impers:petere quod in principio erat probandum.ob id enim*

probare conantur nunc idem esse quod præterito finis sit futuroq; initium vt ex hoc conuincant deinde illud esse etiam indiuiduum. id vero ea ratione comprobant: quia si diuersa sint se attingere non possunt: cum sit ostensum in superioribus ea quæ sint impertia attingere se non posse continuumq; conficere. videntur igitur pro comperto accipere nunc momentaq; esse impertia atq; indiuidua. Qui dubitationem hanc diluere volens ait dici posse id quod nunc quærimus est nunquid termini ambo vnum & idem numero sint: & hoc est quod nunc appellatur. ad quod probandum veluti confessum accipitur non posse duos terminos se immediate tangere: ita vt continuum quid constituant ea de causa quia opus sit ea quæ se tangunt partibus quibusdam se tangere: terminus vero vnusquisq; per se quidem impers est, indiuiduusq;. nam nihil est quod vetet quod inuicem sint separati atque abiuncti: quod tamen in principio atque fine monstrabit esse impossibile. vniuersaliter autem ostensum supra est non posse ex impertibus: quæ se tangant: continuum componi: & ex hoc deinde monstratur nõ esse duos terminos qui se mutuo tangant: sequenti deinde ratione, quod etiam ita duo nõ sint: vt sint inuicem separati & disiuncti ex quibus colligitur quod vnum atque idem sint quod etiam consequitur vt sit indiuiduum.

29 AT nonne sequitur ex iis quę dicta modo sunt (res mehercule, & tametsi uerissima,
præter tamen fortasse opinionem multorum) nihil uidelicet momento posse mo-
ueri. Si enim posset res momento moueri, possit etiam tardius & uelocius moue-
ri. Constituamus igitur tardius mobile pedalem lineam exegisse momento ex iis,
quæ superius demonstrata sunt, oportebit uelocius mobile non momento, ut tar
dius, sed breuiore spatio, quàm sit momentum, eandem magnitudinem transmisisse. Secabitur
30 itaq; quod nos esse insectile ostendimus. Quare nihil moueri poterit in momento, sed neq; quie-
scere. Nam illud quiescere arbitramur, quod tunc quũ quiescit, moueri nihilominus potest ido-
neo ad id, atq; habili naturæ eius ingenio. Si ergo nihil potest momento naturaliter moueri, pro
fecto neq; quiescere. Quum itaq; utrique tempori, ut docuimus, idem momentum præseruiat
huic, ut depositio & absolutio: illi, ut promptio & inchoatio, si quid præterito tempore moueri
intelligeretur: consequenti quiescere, manifestissime illum eodem momento moueretur atque
31 quiesceret. Nam parte qua præteriti finis casus esset, necessario moueretur: qua uero principium
& ortus futuri, quiescere utique oporteret. Atque hanc difficultatem incidunt ii, qui momento
moueri res posse defenderent, nos non incidimus, qui id non posse contendimus. Si quod enim
momento posset moueri illud, tum præterito tempore uniuerso, tum in fine præteriti temporis
moueretur. Eodem modo, quod posset in momento quiescere, & futuro tempore uniuerso, &
in principio atq; exordio futuri quiesceret. Ita eueniret, ut in eodem illo momẽto, quod utriusq;
temporis collimitium ponitur, quiescere moueriq; oporteret. Vtrunq; igitur caueat sentire phi-
losophus, quanquam alterum impensius. Videtur enim illud quasi exploratius non moueri mo
mento, quàm nihil momento quiescere. Cęterum & hoc quoq; recipiendum comprobandumq;
est. Nam si corpus quiescere tunc putamus, quum ita se nunc habet ut prius: in momẽto autem
nihil si prius, nimirum res momento non quiescet. Necesse est igitur, quicquid mouetur quie-
scit'ue, moueatur & quiescat in tempore.
32 NVnc & illud quoq; arbitrandum inuestigandumq; est, utrum quodlibet mobile
sit diuisile, an contrà indiuisile atq; impers, eo modo quo apud mathematicos pun
ctus: qui quanquam statuitur indiuiduus indimensilisq;, tamen suo motu lineam
dicitur parere, quæ diuidua est, & mensu, attentioneq; funditur. Et hercules diui-
sile est. Nam si id quod mutatur & uertitur, neq; in eo esse, in quod uertitur ne-
cesse est (alioquin non uerteretur, sed iam esset mutatum atq; uersum) neq; in eo unde recessit
(quia nondum in conuersione motuq; esset) reliquum est, ut partim in uno, partim in altero ter
mino habeatur, quum neq; in utroq; totum, neq; utiq; in neutro esse possit. Quare necessarium
est, omne quod de loco ad locum mouetur, esse indiuisile, atque hoc uel inductione constabit.
Quanquam in alteratione & auctione illud etiam aliquanto sit motus. At iis quorũ subitaria &
cunctim concreta mutatio est, quonam pacto fieri potest, ut pars in diuerticulo sit, pars in exitu
habeatur, anceps locus. Et qui Alexandrum in primo eius libro de motu uarie anxerit, deinde

expositoribus quoque reliquis iniecerit difficilem scrupulum. Nam defendere nullam fieri mo/
mentariam conuersionem, sed in iis in quibus fieri uideatur, tum in lactis coagulatu, tum in
corporibus ustulati & nigricantibus sole, tum in collustrationibus, quæ inuectu illatuq; lumi/
nis repentinæ tenebris accidunt semper aliquam partem prius conuerti, quàm totum, uidelicet
eam, quæ maxime corripi, patiq; idonea fuerit, aut quæ proxima rei, quæ influit cietq; motum.
Hoc ° tueri & dicere est hominis carentis sensu. Sensus enim palàm nobis ostendit, nõnullorum
corporum coactas & adunatas esse conuersiones. Atq; hoc quoq; in partem taxationis eius, quæ
nobis contra Mellissum instituta est, initio operis sumpsimus. Sed neq; illi quoq; ueri sunt, qui
Aristotelem putant de eo solum mobili locutum, quod in loco uersatur, quum clara uoce teste/
tur, sed de toto agitabili intelligere atq; sentire. Proinde tempus est, ut ea nos quæ ad huius loci
enodationem pertinent, in medium afferemus. Interpretamur itaque Aristotelem de composito
præterisse genus illud momentariarum abitionum, utpote ut quibus, ea quæ ita conuerteren/
tur, & sectilia esse, & magnitudine atq; omni mensu diffundi nulla cõtrouersia esset, ideoq; nulla
ratione ad eam rem asciscendam opus esse cognosceret. Nam si ea subitò & concretim conuerti
existimátur, quorum omnes simul partes toto corpore alterari aut augeri contingit, manifestum
est huiusmodi perfunctionem non posse, nisi in ea re obiri geriq;, quæ constet ex partibus. Qui/
bus enim nullæ sunt partes, qui possunt cunctis atq; omnibus partibus affici? Aut ergo subita/
ria mutatio constituenda non est, quæ uno impetu omnes partes afficiat: aut si id negari non po/
test, deridiculum est quærere an diuisilia ea sint, quæ hoc genere cõmutantur. Quapropter me/
rito Aristoteles nullam de ea mutatione mentionem habuerit, sed ad ea tantum indaginem suam
adiunxerit, quæ motibus aliis agitantur.

° *Simpl. hoc in loco ait: non esse vsquequaque tutum plenam fidem sensus iudicio adhibere his in rebus: facile enim sensum latere vtique possent partes quædam tenues admodum quæ non simul omnes in lactis coagulatu vertuntur alia igitur via conatur ipse Alexan. responsio. reijcere. atq; vel in his conuersionibus: quæ momentarie videntur: aliqua est particula quantumlibet exiguaque vniuersa statim conuertitur: quod videtur etiam asseuerare Alexan. vel nulla si aliqua habeatur cum ea diuisilis sit: simulque vniuersa conuertatur: falsum erit vtique quod Aristo. affirmat eius scilicet quod mutatur partem hanc in eo esse ex quo mutatur partẽ vero illam etiam in eo ad quod. At si nulla habeatur pars quæ vniuersa simul vertatur ruit quod in libro primo aduersus Mellissum adductum est ab Aristo.*

P Orrò motus bifariam diuidi solet, nam tum penes tempus, tum penes particulares
motus singularum mobilis partium scissilis & sectilis esse cognoscitur. Penes tem/
pus ideo, quia longior motus longiore transmittitur tempore breuior breuiore
persoluitur. Penes particulares partium motus ea ratione, quòd cum in tota re mo
bili motus totus ministretur, agaturq;, necesse est ut partes in partibus geri exerce
riq; uideantur. Sed & illa quoq; sectilia sunt, circa quæ motus uersantur locus, modus, affectio:
non eadem tamen in omnibus formula, sed modus, id est, magnitudo & quantitas suapte diui/
ditur. Affectiones & qualitates ex accidenti, quia scilicet accidunt corpori, quod distrahi possit
& dirimi: id autem est, quod diuisionis capax sit. Eo confit, ut tam motus, quàm ea, circa quæ
motus administrantur diuidua sint, propterea quia diuiduum quoque primum est id quod
mouetur.

Q Vum autem omne quod conuertitur ex aliquo procedat in aliquid, necessarium
est, ut conuersa res simulatq; conuersa est, primum in eo sit, in quod conuerteba/
tur. Verbi causa: eum qui Athenas peruenit, simulatq; peruenit, applicuitq; pri/
mum, esse Athenis oportet: & eum qui augescendo increscendoq; factus est tricu/
bitus, simulatq; ita inoluit, tum primum esse tricubitum: & eum qui recuratur,
recuratus est, simulatq; recuratus est, tum primum sanum atq; ualentem esse. Dico simulatque
curatus est primum, & simulatque primum applicuit, quia posset esse ut is, qui anno superiore
fuisset Athenas profectus: non tamen esse nunc Athenis, sed quum primum applicuit, tunc ne/
cessario erat Athenis. Patet & hoc etiam ratione. Id enim quod mutatur ab eo recedit, atq; id de/
serit unde mutatur. Neque aliud est ab aliquo mutare, quàm illud deserere unde mutuauit:

41 Quàm uero hoc ita se habeat plane, ut dicimus, æstimèmus conuersionem eam, quæ disperatis
terminis continetur, & ut dixi, duas species mittit ortum & obitum. Quum igitur aliquid se de
non ente ad ens conuertit, statim uidetur deseruisse & reliquisse non ens, statim ergo se in ente
constituit, quum nihil interlinitio medium habeatur, quod neq; sit, neq; non sit. Idem uidere in
reliquis mutationibus licet. Et hercules ubi nam sit res, ea quæ mutata est, nisi in eo in quod mu
42 tata est? nam id unde abiit, diuertitq;, exuisse iam deseruisseq; confessum est. Sed ambigat aliquis,
nonne si in intermedio interuallo ue fuerit res, ea quę mutatur, in alio esse uidebitur, quàm quo
est mutata? quando non omnis mutatio circa disperata uersatur, sed aliqua est, quæ circa contra/
ria, proindeq; latiusculos sinus habeat, meditulliumq; & interstitium capiat. Verum hoc nihil
officit ad ea quæ diximus. Nam si in intermediis illa res fuerit, utique nondum sit perfecte con/
uersa, sed adhuc mutatur atque conuertitur. Nostra autem ratio sumebat rem, quæ esset tota
43 conuersione perfecte & absolute perfuncta. Qualis in intermediis residere non potest. Alioquin
uidebitur id quod est mutatum, quum iam est mutatum, adhuc mutari ad id, in quod iam est
mutatum. Quamobrem constat, id quod est genitum, simulatq; genitum est, tum primum esse
comparereq; oportere. Illud contrà, tum primum obsolescere, atque non esse, quod est corruptũ,
simulatque corruptum est.

44 Atque hoc, in quo res primum dicitur conuersa, oportet indiuiduum esse, carereq;
partibus, idq; unum tantum haberi. Primum enim id dicitur, quo nihil est prius,
quodq; id à se non aliunde obtinet. Quamobrem tametsi receptæ sunt rationes,
ille homo audit, homo gustat, olfacit, obtuitur, non tamen primariæ sunt: nec pri/
mum competunt functiones illæ homini, sed sensoriis & internuntiis suis, hoc est,
auribus, linguæ, naribus, oculis. Dicitur & triangulus æquilaterius duos rectos habere: utique
non primum, quia ea affectio primum debetur triangulo. Quicquid enim in partibus, aut in ge
nere primum inest, non potest de integritate, aut de specie primum afferri. Ergo si quicquam ali
quo primum esset conuersum, mutatumq; in tempore, quum omne tempus diuisile sit, non pri
mum in tempore, sed primum in partibus conuersum, mutatumq; uideretur. Quare aut prius
45 primo concesseris, aut primum esse indiuisile, insectile, impertile dederis. Quamobrem manife/
stum est, id quod primum est ortum & obitum, indiuiduo esse ortum & obitum. Proinde non
deerit nobis ratio ad illam argutiolam respondendi, quam sophistæ interrogant, quando non
moriens moreretur: quum iam in morte esset, an tum etiam quum in uita foret. Vtrum horum
dicas, absurde ridiculoseq; dixeris. Si quũ in uita foret, eodem igitur tempore & uixerit, & mor/
tuus fuerit: si quum iam erat in morte, morietur igitur qui iam sit mortuus: si neutro tempore
non est igitur mortuus. Cæterum complexio non efficitur: nam postremum hoc quod conclu/
dunt, non sequitur, idcirco non esse mortuum quempiam, quia neutro tempore sit mortuus,
ut enim ostensum modo demonstratumq; est, non in tempore moritur quicquam, sed in termi/
no & confinio temporis.

46 Sed si finis mutationis & extat & sensu percipitur (Nam motus omnis procumbe/
47 re finiriq; apertissime cernitur, & finis huiusmodi habetur, ut quia finis est, insecti
lem, & indiuisilem esse necesse sit) Nonne & principium aliquod temporis in mo/
tu possit afferri, in quò primum moueri & conuerti res cœperit? quid est enim
cui cum extremum aliquod sit, nihil sit principium. Age contrà, si principium ul/
lum possit afferri, utrum tempus id, an momentum & principium temporis fuerit? Si tempus,
quum diuisile tempus omne sit, nunquam ita diuisio temporis illa defecerit, ut subiri ad initium
possit. Atque ita nullum penitus primum tenebitur inexhausta materia, unde futurum sit sem/
per, quod deminui secariq; tenuius & concisius possit, quodq; prius ille uideatur fuisse, quantu/
lamcunq; partem attuleris. Si momentum, quum omne quod mutari conuertiq; incipit, statim
quadam tenus mutetur, nimirum uidebitur aliquid posse momento conuerti, quod impossibi/
le est. Item quũ de quiete quicquam procedit ad motum, manifestum est extremum illius quie/
tis momento concludi. Quæro igitur utrum extremum hoc, quod momentum est, idem cum
principio mutationis sit an diuersum. Si diuersum, duo momenta erunt attigua. Nam & quietis
extremitas & initium mutationis momenta esse æque indiuidua uidebuntur, neq; tempus ali/
quod dari intermedium poterit, utpote in quo neq; moueretur corpus, neq; quiesceret. Quod si
idem esse principium & finis dicatur, quemadmodum necessarium est, euenit quietis finem prin

cipium esse mutationis, ita rem & moueri simul & non moueri continget. Nam in eo qood in fi-
48 ne sit quietis, nondum mouetur: in eo uero quod in principio mutationis sit, iam mouetur. Nō
solum uero primom temporis assignari atq; afferri non potest, in quo res moueri conuertiq; cœ-
perit, sed neq; ipsius rei, quæ mouetur & conuertitur, assignari prima pars potest, quæ sit mota
primum atq; conoersa. Potest enim semper corpus omne ad exemplum temporis diuidi. Mirum
hercules mirum, & præter communem hominum sensum, ut Theophrastus inquit, quum finis
sit aliquis motuum, initium tamen esse non posse: atq; ita rem aliquam esse, quæ non utrinque,
sed altero tantum extremo sit clausa: ambolationis & nauigationis finem extare, non extare prin-
cipium: posse reddi quando desierit equus currere, quando calcem attingerit, non posse quando
cœperit, quando sit missus. An forte non id uult Aristoteles, principium omnino non esse mo-
tus, sed principium afferri & designari non posse. Sed quamobrem? qoia cum finem motus indi-
uisilem esse monstrauerit, eo potest finis aliquis motui afferri principiom, com indioisile esse nō
possit, neque igitur potest afferri. Atqui æquom fuerit, dixerit aliquis, initium eandem rationem
seqoi quam finis, ot si punctus lineæ finis sit, initium quoqoe sit ponctus. Sed & proloquium
quoq; & enunciatio quædam cōmunis esse, & maxima uidetur esse, idem originem & progres-
sionem non posse. Nihil pro principio & pro eo cuius sit principium esse, neque igitur motus po-
terit principium motus esse. Quòd si motus non potest esse principium, motus certe diuiduum
non erit id, quod principium motus constituitor: neq; latitudine temporis, sed momento con-
stabit eo modo qoo finis. Sed certe quemadmodum finis motus potest afferri, potest etiam affer-
ri principium: ita tamen ut intelligamus principium motus afferri posse, primum motum affer-
49 ri non posse. Atque hoc me hercle uerissimum est. Fit enim motus in tempore, & tempus infini-
tum est sectile. Idem & Aristoteles processu declarat, si diligenter aduerteris pari iure ultimum
50 motum afferri non posse: finem tamen qoia sit insectilis, posse. Proinde neq; temporis, neq; ma-
gnitudinis, neq; loci, neque adeo molis ullius circa quæ motus obit, assignari primum afferri'ue
poterit. Sunt enim omnia ea continua, & in infinitum secare oolentibus prompta, nisi si quis am-
bigat in alteratione, quasi coloris, frigiditatis, caliditatis, in quæ res mutatur: assignare primum
possis cum affectiones & qualitates prorsus insectiles atq; indiuiduæ sint, Sed per accidens ex su-
biectorum diuisione sectioneq; diuidantur.

51 His ita demonstratis, ostensoq; tempus & magnitudinem esse indiuidua, clare dilu-
cet, omne quod mouetur, fuisse dudum in motu: non quòd desierit moueri, sed
quòd partem motos soi confecerit. Quum enim res mobilis qooaddum moue-
tur, sit res actu mobilis, necesse est rem acto mobilem, prius in motu fuisse. Nam
qoum quælibet magnitudinis portio, quam decursam afferas, cæsim deminui se-
cariq; in infinitum possit, sequens est, ut res quæ mooetur infinitum per eundem locum sit mo-
52 ta. Sed & illud quoq; necessarium est, id quod est motum, infinitum ante sit motum: eadem ra-
tione, quia partes magnitudinis decursæ, quæ infinitum secantur, infinito illo motu transierint.
53 Iam si tonc dicimus rem mutatam, qoum accipit ultimum motus sui, qood est momentum, mo-
mentum uero in qoolibet totoq; tempore est: poterit igitur in toto tempore afferri mutatam es-
54 se rem mobilem, quia momentum qooq; in toto tempore potest afferri. Præterea id qood con-
uertitur, nec dum est uniuersum, nec dum à conuersione atq; motu cessauit, necesse est momen-
tis singulis, aut conoerti, aut conuersum oideri. Conuerti certe non potest (nihil enim potest mo-
mento conuerti) necessarium ergo est in quolibet fuisse conuersom. Quare si momenta sunt in-
finita, id quod mutatur, necesse est dudum ante fuisse mutatum. Verum contrà quoq; id quod
mutatum est, necessario ante quoque mutabitur, quia motum mutatumq; esse, quodammodo
55 pausa finisq; est mutationis & motus. Quicquid enim de aliqoo mutatum in aliquid est, in tem-
pore esse mutatum oportet. Tempus autem omne diuisile est: nam aot in eodem momento est,
in quo quum cœpit motari, id est, unde discessit, aut in alio. Non in eodem, quia non inita esset
mutatio. in alio igitur. Ergo tempus interiacet, quia neq; puncta neq; momenta possunt esse con-
tigua. Et quum tempus omne diuisile sit, dimidio temporis aliquatenus motata res erit dimi-
dio dimidu partius, sed tamen ad quendam modum omnino atq; responsum, sobindeq; in infini-
tum, prout cæsum diuisumq; tempus fuerit. Ita & motatio aliqua prior semper habebitur, quæ
56 ad propositionem absoluta iam & perfecta dicatur. Nam mutatum esse, finis atq; exitus est eius,
57 quod est mutari. Atq; hoc in locali motu latius patet, ea ratione quòd spatium continuum est,

58 & diuiditur eo modo quo tempus. Idem quoque in cæteris motibus statuendum est, quippe
quum mutatio omnis exigat tempus, & id quod mutatum est, necesse sit ut per mutationes prio
res ad hoc peruenerit, ut mutatum esse dicatur. Quòd si nonnullæ mutationes habentur, quæ
concretim fieri uideantur, utique non conuenit in illas quod in cæteras conuenit. Illas uero fieri
concretim intelligo, in quibus non solum partes simul omnes mutantur, sed etiam ad quarum
perfunctionem neq; opus quidem ullo sit tempore, in quo ipso mutari prius sit, quàm esse mu/
tatum. Prorsus Alexander arbitratur omnia in tempore commutari. Theophrastus uero addu/
bitanti simillimus, caute id & solicite sine ulla affirmatione aut decernendi fiducia disserit. Alio/
quin difficile erat non agnoscere quod uel sensui accidebat, conuersionem eam quæ de tenebris
ad lucem fieret, momentariam esse, simul lumen inferretur in domum. Sed de hoc alio loco quæ
59 rendum. Peruincit itaq; Aristoteles, res mutata necessario mutabatur, & res quæ mutatur, ante
quoq; mutata est. Item mutatam esse rem prius contigit, quàm mutari. Retro etiam commea ut
mutari contingat, antequam sit mutata. Atque hæc ratio facit, ut primum nunquam possit af/
ferri huius infinitatis causam. Aristoteles asserit esse magnitudinem atq; tempus, quæ in infini/
tum dirimi secariq; possunt: præterq; & illud, quòd nullum impers potest esse imperti attiguũ.
Quare quod in linea cernitur (in qua si id quod à parte una reciditur, proportione adiungatur
adiiciaturq; alteri, nunquam defecerit sectio) idem in continuis omnibus eadem ratione spectabi
tur. Certum est igitur id quod factum est, fieri prius oportuisse, & quod fit esse aliquatenus fa/
ctum Neq; de omnibus loquor, sed de iis solum, quæ tum diuidua sunt, tum mentum & magni
tudinem obtinent. Nam attactus dici utiq; factus potest, non tamen fieri (ut ita loquar) præcessit,
quia non sigillatim sensim'ue, sed concretim & cunctim, momentoq; exstitit. Sed uel generatim
discurrendo rem facilius assequemur. Aqua hæc facta est, ergo & quandoq; fiebat. Aequata est
solo domus, ergo & quandoq; æquabatur: ædificata domus est, ergo & aliquando ædificaba/
tur, tum uidelicet quum fundamenta iaciebantur. Quòd si qui peruersa diligentia contendant
non domum ipsam uideri, sed fundamenta tunc constitui, illud saltem concedant oportet, fun/
damenta esse domus illius aliquid. Atque hoc satis est nobis, proinde futuri simus ueri, si affir/
mabimus antequam facta esset domus, fieri prius domum, aut aliquid domus oportuisse. Idem
modus & in corruptione perspicitur. Semper enim esse corruptum prius est quàm corrumpi, &
corrumpi prius quàm esse corruptum. Ex iis bono iam periculo asseuerandum liberius est, nul/
lius mutationis primum posse constitui.

67 CAeterum per plurimum refert sisti ne ac consistere rem dicemus. Nam consiste/
re est à motu cessare: sisti est ad cessationem tenere. Demum sisti est quietari tran/
quillariq;, consistere uero iam quiescere. Id igitur quod sistitur & quietatur, ne/
cessario mouetur. Nam quum omnia aut moueantur, aut quiescant, si id quod
68 sistitur non quiescit, certum est moueri oportere. Palàm est etiam in tempore si/
69 sti [a] rem, quia ocyus & tardius sisti res dicuntur, quod non esse potest, nisi in tempore. Qua/
re quicquid de re quæ mouetur, dictum est, idem de re quæ sistitur, dicendum sentiendumq;
est. Nam & in quo toto primum sistitur tempore, in qualibet eius temporis parte sistetur: nec
assignare licet, in quo primum sistatur, atque hoc merito, quando sisti & moueri idem esse
monstratum est.

[a] Sisti & moueri: ait Simpl. differunt hoc modo diuiso enim bifariam motu: quod respicit id ex quod mouetur res quæ mouetur moueri appellat Aristo. quod vero id respicit ad quod mouetur sisti aut quietari. Sed cuius nam rei gratia hæc eadem de ipso sisti sunt repetita. si enim nihil est aliud superfluo factum videtur vt eadem de sisti quæ de motu fuerint replicata. Ad hoc respon/ det Simpl. ea de causa probasse Aristo. ea omnia conuenire vni quod alteri conuenit: vt hæc vnum & idem esse ostenderet. nam videbatur hoc esse præter communem existimationem. Vel etiam dicere possumus: ait idem auctor: quod & si sisti sit moueri. non tamen idem penitus est sisti quod moueri. Sisti enim non est simpliciter moueri: sed ad cessationem moueri itaque vt ea quæ de motu sunt demonstrata vera esse in quolibet motu ostenderet & vt respicit id ex quo: & vt re/ spicit id in quod: ea propter hoc idem monstrare uoluit in ipso sisti.

71 SEd neq; possumus reddere quando primum quiescere aliquid cœperit. Nam mo
mento quiescere nihil potest. Tunc enim quiescit res, quum ex natura potest:po/
test etiam moueri, sed ex natura habet, ut moueatur in tempore; ergo & quiescit
73 in tempore. Item quiescere dicitur quod ita se nunc habet ut prius, ita ut quies nõ
uno, sed minimum duabus notis constet. Non erit igitur insectile id, in quo quie/
scit res, sed tempus. Tempus uero nullum est primum, quemadmodũ neq; magnitudo ulla pri/
ma neq; continuum primum. Quo fit ut neq; ipsius quietis assignare liceat primum.

74 QVoniam quicquid mouetur, mouetur in tempore, fieri nequit ut in quo primo
mouetur tempore, in eo sit penes aliquid spatii. Capio penes aliquid spatii esse, pro
eo quod est ipsam rem motam, & omnes partes in eodem esse, & æquali spatio:
alioquin eueniret, ut res & quiesceret, & moueretur simul. Nam quid aliud est
quiescere, quàm in eodem loco esse, & rem quæ mouetur, & partes? Sed quæritur;
si res nullo tempore sunt penes aliquid spatii, super quod mouentur, neq; æqualem sibi locum
obsident, quo pacto uidentur uniuersum illud spatium posse conficere? Soluitur: Penes aliquid
spatii non tempore, sed momento res adsunt. Momentum porrò extremum & finis est tempo/
ris. Item momento tantum æqualem sibi locum in spatio obsident: momento autem neq; moue/
ri possunt, neque quiescere. Iam æqualem sibi occupant locum in spatio, potestate, & fictione no/
stra non actu: alioquin consisterent, & tempus in momenta infinita dirimeretur actu. Eodem fer
75 me genere falsus est Zeno: Si quiescunt (inquit) omnia, quæ æqualem sibi dimensionem & spa/
tium obtinent: id autem quod moueri uidetur atq; ferri, æqualem semper sibi dimensionem &
spatium incubat. Necessarium est telum intortum, dum fertur, quiescere. In quo iam mentita ra
tio est. Non enim id quod mouetur ac fertur continuo æqualem sibi dimensionem & spatium
76 insidet: immo nullo tempore in aliquo huiusmodi spatio est, sed momento dũtaxat, quemadmo
dum paulo superius indicatum est. Non constat autem de momentis tempus, neq; actu momen
ta sunt, neq; ut temporis partes habentur.

77 SEd quatuor Zenonis rationes feruntur, quas non temere quiuis, aut facile diluat.
Prima, si motus (inquit) fuerit, necesse est in quod mouetur, dimidium magnitu/
dinis prius conficere. Sed dimidia sunt infinita, quum omne dimidium quamli
bet modicum dimidiari rursus possit ac dirimi. Non est autem possibile finito tem
pore infinita decurrere: neq; est possibile igitur quicquam moueri. Sed soluimus:
Sectio continuorum non est actu, sed potentia in infinitum extrahitur: & res quæ mouetur, spa/
tium id in quo digeritur motus non secat actu. Alioquin neq; continue, neq; supra unam magni
tudinem moueretur. Neq; motus is posset esse continuus. Et quum eodem iure infinitudo insit
in magnitudine & tempore, infinita magnitudo non posset tempore finito percurri, sed infinito,
atque eo genere infinito, quo magnitudo esset. Esset autem magnitudo infinita, si actu diuide/
77 retur in infinitum. Secunda ratio est, quam ille Achillem uocabat, inflato nimirum iactabun/
doq;, & planè tragico nomine: Nedum (inquit) Hectora, sed ne tardissimam quidem limacem
acupedius & nauus Achilles pronu cursu continuauerit. Nam si is qui pone sequitur, necesse
est prius ad eam metam notamq; ueniat, unde is qui præibat, recessit: nunquam hercule si cur/
su uelocissimo fuerit, præuenire antecedentem, aut præuortere poterit. Nam illo interim tempo/
re, in quo is qui sequitur, iniectum spatiolum conficit, apertum est eum, qui præcedit addidisse
identidem aliquid. Quamuisq; minus semper adiiciat (quippe quem expeditior & uelocior ur/
geat) adiicit tamen omnino continue subindeq; aliquid. Sit itaq; decuplo celerior Achilles lima/
ce: stadium sit magnitudo quæ decurritur: limax dimidium stadii obierit (doleat enim hoc au/
ctarium Achilles, cum tam pigro animale compositus) Quanto igitur tempore dimidio stadii
Achilles perfuncturus est, tanto limax decimam reliqui dimidii portionem absoluerit: rursus,
quanto decimam hanc transmissurus Achilles est, tanto limax alterius decimæ decimam partem
adiecerit. Quare quum decimæ semper partis accessio fieri debeat, atq; ita semper aliquid priori
operæ adiungatur, utrunq; malum sequitur, neq; uolucer pigrum comprehendere aut assequi
78 poterit, neque stadium sumptitari unquam aut persolui continget. Soluitur: Huius incõmodi
quod sequi uidetur, causa est sectio in infinitum, non potestate ab illo intellecta, sed actu. Atque
hæc ratio à priore in eo tantum euariat, quòd illa sectione in dimidia infinita utitur, hæc non
utitur, sed alia, id est quæ in proportione huiusmodi posita est, qua inter se motus rei uelocis &

tardæ respondent. Quòd si finitam magnitudinem posse percurri uerum est, quemadmodum & demonstrauimus semper, quod uolucre pernixq; est nanciscetur, & relinquet ea quæ segnius mouebuntur. Si enim duo decuplo uelocius quippiam altero fuerit, quantum die tota id quod est tardius, perficit, tantum id quod est uelocius, ultima hora diei conficiet: ita in fine horę tardiorem rem uelocior apprehendet. Zeno uero contendit definitam aliquam partem prius, deinde totum absolui & peragi oportere. Atque hinc captio scilicet prouenit (ut dixi) quòd segmenta in infinitum educit ac prouehit. Quamuis enim partem potius primam decurri dicamus, non tamen definiri ullam in motu iugi posse concedimus: alioquin tum magnitudo, tum motus dirimerentur distraherenturq;, neque continuus aut unus esse amplius posset. Zeno autem per quam pueriliter & indicte ratiocinatur, quum ita sumit eum, qui digito præcedat, nemo unquam continuauerit. Nam & nos quoque idem probamus quod præcedit, alioquin præcederet & non præcederet, sed semper illum præcedere oportere iam non probamus. Proinde neque aliquam determinatam definitamq; partem in spatio reddas, quam quis in motu conficiat, sed satis afferas, si illum ad metam aliquando atque calcem ocyus, tardius uenturum pronuncies, eoq; magis hoc de uolucri & præcincto dicendum. Quum itaque uelocioris motus tale tempus sit, ut res tardior non plus retro distet relinquatur'ue, quàm quanto res est

79 tardior, necesse est rem tardiorem uelocior utique consequatur. Tertia ratio est de spiculo intorto, quam nos supra quasi præsumendo & occupando dissoluimus. Semper enim unaquæque res quæ mouetur, spatium æquale sibi occupat obtinetq; momento. Sed ex momentis (ut dixi) ingenium temporis coalitum non est, neque in momenta diuiditur. Hoc non concesso, nec in

80 finem recepto, iacet & fatiscit tota complexio. Quarta ratio de iis sumpta est, quæ agitentur in stadio. Tres (uerbi gratia) cubos, id est tessellatum figura quadratos, per longitudinem æquales mole & uelocitate constituit, horum unum moueri, alterum quiescere, tertium aduerso ire motu uelut occursabundum. Quoniam itaque is, qui mouetur contra nitentem & obuium, celerius præterit, quàm iacentem torpentemq; alterum, persuadet sibi homo acutus inuictissimam se, atque adeo ineffugibilem plicam commentum, ut fit necesse fateri æquale spatium ab eo qui contrario motu nititur, & ab eo qui consistit quiescitq;, quorum uterque æqualis per-

81 micitatis & ponderis est, tempore nihilominus inæquali esse percursum. Quid ni? Vir calidissime, qum hic quiescat, ille contrarium cursum agat. Quòd si uterque quiesceret, dissentaneum id prorsus atque obsonum planè fuisset.

82 SEd & præter has rationes solet de transmutatione ea quæri, quæ inter disperata uersatur, & ea quæ contra aientibus appellatur. Quum res quæ mouetur omnis de quopiam in quippiam moueatur, in ea conuersione quæ disperatis contineretur, res in neutro cernitur, neque in eo unde discessit profectaq; est, neque in eo in quod abit atque conuertitur. Quotiens enim ex albo in non album itur, aut ex ente in non ens, manifestum est illud quod eò tendit, neque album neque non album uideri, neque ens item neque non ens. At hoc impossibile est, quando huiusmodi pugnantiæ

83 nihil est medium. Sed soluimus: Res quæ conuertitur uterque quodammodo terminus est non neuter, ita ut alba & non alba, musica & non musica sit: non quidem in totum, sed partim alba & musica, partim non alba, non musica. Eundem in modum & res quæ corrumpitur, parte erit, parte non erit. In neutro tamen absolute nisi absolute ac penitus sit corrupta. Atque hæc non aduersantur, quia respectu ratione'que alia esse, alia non esse res dicitur. Quod quidem remedium atque exceptio pugnantiam longissime defendit à dicto.

84 DE sphæra quoque ea, quæ nobis axe immobili æterna ipsa uertigine superfertur: de globis quoq; aliis, qui circa cardinem immobilem torquentur in gyrum, scio addubitasse nonnullos, quasi quiescere oporteret illos, quia semper eodem in loco

85 esse haberiq; uiderentur. Verum facile soluimus: Primumq; id occurrit, partes orbium non esse semper eodem in loco prorsus, sed continue in alio atque alio loco constitui. Sed neque totus eodem in loco potest esse. Non enim circuli semper iidem curuaturæ'ue fuerint, si initia notatum discrimine distinguantur: nisi per accidens forte ratione ea, quòd idem subiectum circulis omnibus habeatur. Quamobrem cuius circuli principium mõstratum est A. diuersus erit ab eo, cuius principium mõstratum est B. Ita nunquam totus orbis in eodem

curuamine aut circunferentia collocatur.

86 POst hæc illud subiiciendum puto, nullum indiuiduum moueri extra, quàm per
accidens posse. Quo genere tum punctum qui in corpore continetur, tum Socra-
tem qui in naui uehitur, ad motum illorũ moueri agitariq; dicimus. Partes quoq;
quum insint in toto per accidens mouentur, ut pũcta. Sed interest tum quòd par-
tes, si à toto præcideris, moueri per se possunt: tum quòd motus partium à motu
totius apprime est diuersus. Quod uel in cœlo possumus apertissime uideri. Quum enim totius
unimoda uniformisq; uolucritas sit, partium uaria & difformis habetur. Nam diuersa est conu-
tatio partium quæ sub polos sunt, & partium quæ sub maximum illum æquinoctii diuisorem
discriminatoremq; circulum agitantur. At puncta nunquam ratione ulla, nisi per accidens, mo-
87 uentur, eò quòd contineantur in rebus, quibus per se accidit motus. Quòd si nihilominus pu-
tas posse pũctum moueri, constituamus hoc ita esse, uideamusq; quod ex illo sumpto sequatur.
Ac primũ quidem si mouetur aliquid quod careat partibus, certe id aut de magnitudine in ma-
gnitudinẽ moueri, aut de qualitate in qualitatẽ, aut de essentia in negationẽ, aut contra de nega-
tione in essentiam oportebit. Erit igitur pũctus aut in eo, unde cœpit moueri (hoc nõ quia, quie-
sceret) aut in eo quo transit (hoc nõ quia iam esset perfunctus motu) aut quod reliquum est, in
utroq; partem habebit. Hoc quoq; obtineri nõ potest, quia id quod impers esset, constitueretur
88 ex partibus. Atq; una tantũ ratio est, qua per se moueri possent impertia, si uidelicet constaret ex
momentis tempus. Quũ enim res momẽto quolibet moueretur, quod necesse utiq; est, si de mo
mentis tẽpus existeret, constitui posset punctũ, & indiuiduũ momentis singulis motũ fuisse atq;
mutatũ, & (quod sequens est) toto tẽpore in motu & agitatu fuisse. Ita eueniret ut motus quoq;
ex iis quæ motatũ esse appellauerim, id est, ex terminis motus cõponeretur, ex momentis tempus
coalesceret, ex insectilibus atq; punctis magnitudo consurgeret. Præterea mutatũ esse nõ semper,
89 priusquam mutari aut moueri contingeret. Item quicquid per locũ mouetur, si spatium ullum
maius se decurrit prius, necessario peragit aliquid minus se quam æquale. Nam si agitabile peda-
neum fuerit: nunq̃ passus duos obierit, nisi semipedẽ prius quã pedem absoluat. Semipes planè
minor est quã pes, qua magnitudine cõstituimus esse id, quod moueretur. Quamuisq; res in lo-
co se ipsa minori esse nequaq̃ possit, agit se tamen atq; incedit semper p spatia se minora. Hęc quũ
ita sint si p se mouerentur impertia, oporteret aliquod spatiũ fingere minus illis, p quod ita agita
rentur. Hoc fieri nequit, nisi ex partibus cõstare dicantur impertia. Dices hæc nõ ut cætera p mi-
nus & angustius spatiũ, sed p æquale sibi semper moueri solere. Sed tũ quũ lineam (uerbi gratia)
conficerent, nonne lineam quoq; metiri uiderẽtur? Planè qui id possit negari, nõ uideo. Hoc autẽ
90 simul cõcesseris, nõne intelligis te lineam ex punctis & indiuiduis fateri esse cõpositam? Item si in
tẽpore res mouentur: punctus quoq; quũ & ipse p æquale sibi spatium moueatur, moueri in tẽ-
pore poterit. Sed quũ quantulocũq; tẽpore assignari aliquod breuius possit, ipso illo tẽpore assi-
gnabitur aliquod minus & breuius, in quo pũctus æquale sibi spatium pertransiuit. At hoc im-
possibile est, quia in minori minus conficitur spatii, atq; ita aliquid esset minus quàm illud indi-
uisile quod moueretur: ita fit ut indiuisile diuisile efficiatur. Nam uno genere duntaxat imper-
tia & indiuisilia mouerentur, si momento uidelicet exerceri motus absoluiq; contingeret.

91 POstremo dicendum est, nullam esse infinitam mutationem, quia singularum certi
& præscripti sunt exitus. Sane in reliquis motibus ortu, obitu, auctione, minutio-
ne, alteratione, hoc est uel clarissimum: ortus & obitus termini partes ipsæ dispera
tionis sunt: alterationis contrarię qualitates, & sua cuiusq; mutationis extrema: au
ctionis amplitudo cuiusq; sua & naturę conueniens: minutionis contraria huic ra
92 tio. At in motu locali non potest eadem præceptio cadere, quando non omnis motus localis in-
ter contraria aut disperata uersatur. Nam nec animalium motus omnino terminatus definitusq;
est: neque de contrario in contrarium procedit, nec conuersio circulorum, quia recurrentibus in
se illis, per eandem ambitudinem semper rediens suapte æterna fit. Veruntamen neque motus il-
li ut indefiniti sint, infiniti omnino possunt intelligi, quod quidem probabitur hoc, quod dictu-
rus sum, genere. Quod sectum esse impossibile est, secari nõ potest. Voco impossibile id, quod esse
potest nullo modo: & quod esse factum impossibile est, fieri non potest. Quum enim impossibi-
le sit, diametrum commensurabilem esse cum costa, etiam nunquam poterit cõmensurari cum
93 costa. Hæc si uera sunt, quũ motum localem infinitum fuisse sit impossibile, neq; institui quoq;

Nole magnitudinis & loco: nõ modo quæ auctionis motus est: sed locus et cõprehenditur a ...

potest qui sit infinitus futurus,sed quantũ ferri & moueri res potest,tantũ quoq; delatam & mo
tam fuisse possibile est. Finiti itaq; motus erunt,tũ ii quibus animalia,tũ ii quibus cœlestia corpo
ra mouebũtur. Ac finiti quidem nõ simpliciter absoluteq;,sed si ad magnitudinẽ in qua cientur
agunturq; spectes. Nam si ad tempus respicias,poterit unus idemq; specie motus infinitus atque
æternus institui,qui super finitam nihilominus magnitudinem alternando commeandoq; dige
94 ratur,& rursus incipiat. Porrò si motus unus alteri motui succedat,ut si delationem alteratio su-
beat,alterationem excipiat auctio,auctionem ortus atq; obitus consequantur. Atq; hoc perpetuo
atq; identidem fiat,hoc utiq; nomine infinitus motus possit intelligi. Non tamen ut si unus,quia
ex tam diuersis,atq; adeo pugnantibus motibus non potest unus coalescere atque conflari. Sane
nullus motus infinitum sibi tempus præterquam circularis cooptat.

FINIS LIBRI SEXTI.

THEMISTII PHYSICES,

LIBER SEPTIMVS, HERMOLAO BARBARO INTERPRETE.

1 QVIA Omne quod mouetur & fertur, aut à se, aut ab alio mouea
tur necesse est,quæcunq; à se mouentur,manifestum est habere illa
inter se aliquid, quod motum illum ministret ac præstet, utpote in
quibus uis mouendi contineatur,atque interius lateat. Quæcunq;
10 uero alicunde mouentur extrinsecus motu locali,in iis succedit illa
diuisio,ut alia medium habeant quo mouentur,alia careant. Porrò
quadrifariam res ab alio mouentur, trahuntur,pelluntur, uehun-
tur,in gyrum torquentur. Atq; omnes locales motus in hæc qua-
tuor genera digerũtur. Nam iaculatio uehementior pulsio est,quã
naturalis fit rei iactæ motus,quũ de iaculãtis manu recessit. Si ergo
quatuor modis ab alio moueri res possunt,impossibile est pellendo,trahendo,uehendo,torquen
do non tangere ea ratione,quòd inter id quod proxime mouet,atq; id quod mouetur, omnino
11 nihil interuenit. Sed neq; inter id quod alterat,& id quod alterascit, quia simul esse debent illo-
rum extrema, quorũ alterũ afficit, alterũ patitur. Alterantur autem sensilia à sensilibus. Sensilia
uero sunt ea,quibus corpus differt à corpore,grauitas, leuitas, frigus, calor, & similia. Tangit &
id quod calefacit,& quod frigefacit:postremo id omne quod percutit,cietq; sensum. Nam sensus
ad actum promoti,affici quodammodo atq; alterari censentur. Proinde igni aër contiguus dici-
tur,aëri corpus,color lumini,lumẽ aspectui:eodem pacto de auditu, & cæteris sensibus pronun-
ciandum. Simul est cum aure sonus,cum gustu sapor, cum olfactu odor,cum tactu caliditas, ita
ut nihil inter mouentem & motum hiet æque. Neque inter id quod auget,& id quod augetur,
quicquam interiacet, quia res augentur alicuius accessu,minuuntur detractione.

Sciendum est:ait Simpl.in principio libri huius quod ex his quæstionibus: quæ in hoc septimo exponuntur.illę quæ potiores sunt & huic negocio magis proprie in octauo etiam reperiuntur fortioribus etiam demonstrationibus comprobatę:quapropter & quibusdam visus est liber hęc superfluus.in hoc negocio:vtpote in quo leuiores ac vt ait Alexan.dialectice magis demonstrationes afferantur. vnde Eudemus: qui attamen capita omnia huius operis examinauit hoc septimo derelicto octauum statim est aggressus. Them.etiam qui sua paraphrasę opus hoc vniuersum fere illustrauit ad hunc librum accedens multa illius capita de industria prætermisisse videtur:quia tamen ait idem Simpl. præsens liber non plurimum videtur cæterorum librorum nobilitati dissonare: nec Aristo.artificio indignus: ideo dixerim ego. primo librum hunc composuisse Aristo: deinde

vero quædam ex his quæ hic sunt exposita & ea quidem exactius distincta vtpote quæ ei negocio attinerent maxime in octauo, & digessisse atq; res hæc vtilitatem nõ aspernandam affert: præexercemur enim & præparamur ad faciliorem earum rerum appræhensionem: quæ maxime reuera sunt continentq; in se totum fere physicum negocium.

12 QVot autem modis alterantur inanima, totidem quoq; possunt animantia: non ta-
men retro agit. Nam sensus quotiens operantur, propriæ quædam & peculiares
14 animalibus alterationes habentur. Omne uero quod alteratur, oportere sensilibus
qualitatibus alterari. In reliquis nullam posse alterationem ostendit: de iis quæ sta
15 tim sequuntur, apertissime indicabitur. Nam si in alia qualitate quàm sensili, pos-
set alteratio conspici, certe in formis, figuris & priuationibus eorum atq; mutationibus maxime
caderet. Non cadit autem: non potest igitur alteratio, præterquam in sensili qualitate constitui.
Primum non cadere in figuras & formas alterationem, hinc uel clarissime demõstratur: Id quod
iam est figuratum effigiatumq;, non uenit amplius appellatione materiæ. Simulatq; enim confla
ta est statua, non uocatur amplius æs aut argentum: & lectica simulatq; fabricata est, non lignum
amplius ebur'ue dicitur, sed per denominationem illa ænea aut argentea, hæc lignea aut eburnea
dicitur. Non sic ea quæ alterantur, sed semper appellationem subiectæ materiæ retinent. Nam æs
& calidum & frigidum dicitur, & lignum siccum & humidum, quia uidelicet ea res quæ per al-
terationem est affecta qualitatibus nouis, post affectionem penitus remanet usitaturq; eadem,
quæ antequam esset affecta. Ea uero quæ per configurationem nouam sibi formam cooptat, nec
16 remanet, nec spectatur omnino eadem, quæ, antequã diffingeretur, fuisset. Et hercules huiusmo-
di conuersiones ortui & generationi persimiles sunt, quia utrǫque subiectam materiam quodam
pacto demutant. Quemadmodum absurdumq; est genitum hominẽ qua gignitur alterari, aut
domum aut nauim putare (quia quod alterascit, semper idem ostenditur) ita sit dissonum, quod
effigiatur deformaturq;, alterari aut affici dicere. Quamuis autem in omni ortu præcedere alte-
rationem oporteat, quippe quòd materiam prius refrigerari aut comprimi sit necesse, non tamẽ
ex eo accipi potest, quæ gignantur, dum gignuntur alterascere, aut generationes posse alteratio-
nes uocari. Et quidem de genitu rerum communis illa & omnium fere comprobata authoritate
sententia, antequam in lucem ædantur, prius certam alterari atq; affici materiam oportere. Nec ta
men propterea quòd ita afficitur, quodq; ita præcedit superesse item, aut manere eadem natura
posse, qua prius continebatur. Nam lutum & creta, neq; humor est neq; terra, sed utrunq; specie
sua & diuersa coaluit. Non igitur quod factum est, puta intritum, aut amphora, dixeris alterari,
quia antequam fierent, neq; intritum hoc, aut amphora illud fuit.

17 SEd neque corporis quidem atque animi habitus, quale sunt sanitas, morbi, uir-
tutes & uitia, possunt esse alterationes, neque circa illos alteratio ulla uersari in
anima, aut in animalium corpore. Virtutes siquidem perfectiones quędam sunt.
Quapropter quodq; tunc maxime secundum naturam est, quum propriam uir-
tutem obtinuit. Vitia contrà corruptelę quædam & labes. Quemadmodum itaq;
id quod perficitur non alteratur (Absurdum est enim domum, quæ integitur dicere alterari po-
tius, quàm integi, & culmen accipere) eodem pacto de uirtutibus animi & corporis sentiendum.
Præterea uirtus omnis, & uitium in mediocritate, & excessu consistunt. Mediocritas & excessus
in genere relationis habentur. In genere relationis probatum est quinto libro, non posse cadere
alterationem.

Dubitauerit quispiam fortaßis ait hic Simpl. qui fieri poßit vt vitium & virtus animæ dicantur generatio aut interitus. siquidem eadem permanens anima humana: nunc virtute exoriatur: nunc vitijs inficietur. prę terea etiam quonam pacto virtutis adeptio comparatur domui quæ integitur. nulla enim videtur inter hæc similitudo vtpote: quia tectum paries ue nequaquam sint domus habitus: sed eius partes: nam si virtus pars animæ eßet: vtique interiret anima recedente virtute. qui deinde respon. Arist. fuisse ea ratione adductum vt hæc diceret quia considerabat id propriæ secundum naturam se habere quod propriam est perfectionem adeptum propriamq; virtutem: ita vt poßit actiones perfectas gerere quæ ei secundum naturam conueniunt: quemadmodum

igitur si corpus egrum sit: perfectum nequaquam est: ob id quia proprio munere fungi non potest nec actus qui secũdum naturam ei competunt edere: & si membrum nullum nullaq; pars corporea ei desit. nam & cadauera eis non carent: quæ tamen secundum naturam esse nullus dixerit: non est ergo multum cadaueri dissimile corpus huiusmodi. eodem etiam modo anima rationalis ea virtute denudata quæ natura conuenit: quæq; proprio & cõuenienti officio fungi nõ potest anima propriȩ nõ est: nec ea vita rationalis merito potest appellari sed veluti cadaueri similis iam facta est: tanq̃ pars igitur & ea quidem potissima est habenda vniuersæ vniuscuiusq; substantiæ virtus illa quæ ei secundum naturam competit sine qua veluti cadauer relinquitur neq; tale amplius potest propriæ appellari: nisi æquiuocæ quod eo potest colligi argumento: quia non potest eos actus ædere qui ei speciei conueniunt: recte igitur perfectionem quæ habitum & virtutem consequitur partibus substantiæ comparauit vtpote quæ potissima sit pars neq; accidens propriæ possit virtus appellari rosa absente subiectum intereat.

20 SEd & partis intellectualis habitus, & adeptiones habituum, non solum non sunt alterationes, uerum neq; omnino quidem censeri generationes possunt. Nam scientiæ de uniuersalibus constant. Vniuersalia ex particularibus colligũtur. Item, neq; is actus, qui ad intellectũ pertinet, generatione ulla alteratione ue prouenit, quippe quæ omnia temporali perfunctione nõ parantur, neq; perficitur eorũ essentia tempore: quamuisq; extante fluenteq; tempore, & intelligamus & contemplemur, non tamen propterea intelligimus, aut contemplamur in tempore. Exempli gratia: Quamuis tempore existente tangamus, non tamen id eo ualet, ut tangere etiam uideamur in tempore. Hoc autem inde liquet, quia quum singulis partibus momentisq; temporis tangant ea, quæ tangunt, uidetur ad procreandum tactum non esse necessarium tempus. Idem in nictationibus dixeris. Ea uero ad quorum procreationem non exigitur tempus, quo de potentia conferantur, ad actum necesse est subito momentoq; procreari.

21 NEc motus autem omnis, omni proportione respondet, neq; communis omnibus omnis mensura est. Quæ enim potest inter alterationem & delationem haberi cognatio? quãdo inter rectum quoq; atq; orbicularem motum similitudo nõ cadit, quia loca conferri nõ possunt: Orbis & linea ratione ea, quòd neutrum maius minus ue altero est. Sed neq; uelocitas motuũ, aut tarditas in collationem mutuam ueniunt, sicut neq; stylus uino acutior potest intelligi, neq; ensis chorda postrema. Verum dicet quispiam communem omnium motuum mensuram sine dubio uideri tempus esse, mouendi, nandi, uolandi, rependi, grandiendi, crescendi, decrescendi, & cæterarum corporis functionum. Nam eodem tempore hic loco demigrat, ille febricitat, hic indolescit, ille minuitur. Sed non propterea generalem constitui aliquem motum oportet, in quo tanquam in genere cæteros contineri & cohiberi dicamus. Sola porrò ea, quæ genere & natura conueniunt, committi uicissim & in comparationem uocari solent: in quo illud planè rescitu dignum est quædam esse homonyma, id est, eiusdem nominis dissentientia genere, quibus commune aliquid habeatur: quædam quibus nihil sit commune. Item alia esse remota, alia proxima.

35 QVoniam uero mouens omne aliquantum spatium, aliquanto tempore, aliquanta ui mouet, quæritur, utrum quemadmodum maior & multiplicata uis, multiplicatum pondus mouet ita & pars potentiæ partem põderis moueat. Veluti utrum si columnam quinquaginta homines mouerint, quinquagesimá columnaris ponderis partem per se unus de quinquaginta mouere possit. Et utrum, si unius diei spatio stadium unum classem quinquaginta homines remulco traxerint, dimidium classis eodem tempore duo stadia trahere & mouere totidem homines possint, sed uigintiquinque, stadium duntaxat unum. Et utrum quemadmodum stadium totum quinquaginta ualent: ita unus de quinquaginta quinquagesimam partem stadii eodem tempore mouere columnam pos-
36 sit. Certe horum quædam sequuntur, proportionemq; & responsum sine ulla dubitatione agnoscunt, quædam contumaciter & incoibiliter dissonant, nec ratione ulla conueniunt, cuiusmodi postrema quæstio est. Nam si ratio illa congrueret, eueniret debilissimum & imbecillissimum

idem pondus impellere,quod robustissimus & ualentissimus potest tantú, nõ tam diu, neq; tam
cito:hoc autem supra captú est hominis. Vt enim ea differentia sit, quòd alter facile, alter ægerri-
me moueat,omnino postrema dementia est putare imbecillissimú & gracilissimú hominé moue
re pondus,quodcunq; fortissimus & lacertosissimus agitet,& nauigium & centenariam molem.
Ac oportet quidem omne quod potest mouere,per certum aliquem excessum potentię moueat.
Est uero quædam in aliquibus mouentibus potétia usq; adeò exilis & tenuis , ut nedú rei mobi-
lis potentiam superet,sed cõtrà quoq; lõgissime superetur , ita ut nõ possit ulla cõparatio cadere.
Habetur & potentia alia,quæ uix uincitur,sed tamé uincitur, imparq; est:alia quæ par:alia quæ
iam superior sit:propterea unius hominis potétia procul est,ut possit (uerbi gratia) lapidé moue
re.Decem adhuc impotens numerus.Triginta neq; uincunt,neque uincuntur,sed unius accessu
dat manus,quod resistebat & sequitur. Atq; hoc nõ unus facit,sed illa integritas atq; uniuersitas
omnium. Nam & ad æquilibrú unus calculus super pondio additus,descendere alteram lancem
cogit atq; procũbere. Semper uero id propius est ut moueat quod plus est,quàm id quod est mi
nus:quemadmodú in magnitudinibus ea propior tripedali est, quæ pede tantú deficitur, quàm
ea,quæ sexquipede aut cubito.Propior etiamnú illa,quæ tantú duobus digitis uno'ue uincitur:
nondú tamen sarcias tripedé,nisi digitus alter accesserit. Causa uero est nõ ultimus qui superue-
nit digitus,sed quicquid ante congestú collectumq; ex adiectiunculis omnibus est.Cæterum in
37 iis,quorú certa determinataq; quantitas est,facile tum cõtemplari sensu,tú ratione consequi pos-
sis,quid nam illud sit, quod postremo appositú tripedem solidet. In naui uero quæ trahatur re-
mulco,& in statera difficile est reddere,quando tanta uis,aut potentia coaluerit, ut primum agi-
tari permoueriq; possint.Iam hoc loco se oggerit,caputq; exerit acerualis illa præstigia,quam so-
ritem appellitant:qu[illegible]s ex accessu teruntii in cumulo diuitiarum,& in assignatione caluitii solet
afferri.Non est igitur mirú,si unus mouere nihil potest,solus comitatu aliorú potest.Ná si unus
in theatro,quamuis exerta & contenta uoce inclamitet,solus opinor exaudiri nõ posset, utiq; cú
multis raui coniuncta,posset.Id enim quod cúctim ex omnibus reponitur,plusculú diuersumq;
ab eo est,quod discretim à singulis prouenit. Quamuisq; unú sit, quod ex omnibus & quod ex
singulis cõstat:semper tamé uis in unú collata astrictaq; animosior & firmior est,quàm diffluens
dissociataq; partibus. Quãdoquidem aliquantú cibi uicibus ingesti ad ualetudinem facit,multa
tantúdem simul deuorata iam & nocent,& ægritudiné pariunt.Proinde ad argumentú Zenonis
de occasione hac calúniam sarciens,facilis & absoluta responsio est.Nec enim sequitur, si modius
milii totus refusus murmur & strepitú ciet,singula quoq; semina posse granatim suam murmu
ris particulam ciere. Neq; si lapidé multa stillicidia incauant,necesse est singulis stillicidiis separa-
tim sua ramenta respõdeant. Nec enim semper ad discretioné potentiarú subiectæ magnitudines
dissecantur,sed nõnullæ quoq; potentiæ sunt,quæ illas quasi tráscursu prætereant,nõ diuidédo
38 secádo'ue,sed ita afficiendo & præparádo,ut secari & diuidi aliquádo possint. Sed de his satis hoc
loco.Nam seorsum illud exploratu dignissimú est,utrú uniuersi iúctim possint in eúdem nume
rum põderis,qui ratione de singulis expúcta & subducta colligitur:hoc est,utrú si singuli in põ-
dus librale sufficiunt,centú utiq; homines centú librale, an hoc etiam amplius moueant. Ná mi-
nus hercules nõ est putandú, sed ut dixi etiam amplius & grauius, quádo comitatus ille laboris
unius & operæ animantiores & uegetiores in quodq; munus reddit. Quod uel in equis curruli
bus apertissime cernitur,in iis simul paulo incaluit æmulatio, flagrantià quædá maior,& studiú
fere impensius certandi & uincendi cognoscitur. Econtrario nõ sine ratione est, ut distributú in
singulos pondus à singulis sortito,moueri non possit. Atq; hoc forte necessarium fuerit utiq;, si
idem uerú est in sparsis & dissitis partem illam uirium deperire & obsolescere, quam coalitus &
contentio faceret. Atq; hæc ex parte magna uideri simile potest ei,quod iis accidit,qui in Geome
tria numeris ludunt. Vt enim ibi quod duntaxat duplum est,interim quadruplum ualet,ita hic
rerum uires societate multiplicantur & cœtu.

Refert etiam perplurimum in motu,quali quicq; sit forma quod mouetur. Habet
enim plerunq; causam hanc figura,ut res modo ægre,modo facile moueantur.Ná
sphæricú corpus,etiam si id à quo pellitur, uim debilem afferat:tamé suapte spõte
defertur opportunitate & procuratione figurę,cuius procliuitas quasi uia progre
ditur,& regit ad motú. Ita id quidé facilius contingit moueri, quàm cætera. Hæc
omnia seorsum peculiares quosdam,atq; adeo indifficiles tractatus habent.

FINIS LIBRI SEPTIMI.

THEMISTII PHYSICES, LIBER OCTAVVS, HERMOLAO BARBARO INTERPRETE.

1 AB IIS Consequens ea quæstio est, factus ne sit aliquando motus,
ita ut cœperit esse quum antea non fuisset, proindeq; & consumari
ac desinere debeat, ita ut nihil moueatur ultra: an neq; factus sit un-
quam, neq; consumari unquam possit, sed & fuerit semper, & sem-
per sit futurus, nullo neq; fine obstrictus, neq; addictus exordio, sed
ambifariam ante retroq; æuiternus, immortalis, imme̅sus,* qui pro
uita sit rebus omnibus natura constitutis & factis. Equidem motū
esse fatentur omnes, qui de natura agunt, quiq; de ortu rerum & in
teritu commentantur: perpetuum uero ac sempiternum esse aliqui
diffitentur. Atq; ii quidem qui innumerabiles mundos haberi con-
stituunt, quorum alii assidue oriantur, alii occidant, quia uidebant genituras illas, & obitus sem
piternos sine motu esse non posse, motum quoq; arbitrabantur esse perpetuum. Idem sentiunt
& ii, qui unum æternumq; posuere mundum. Qui uero unum quidem esse, sed non æternum
2 concedunt, motum quoq; genitum aliquando uel fateri coguntur. Duo autem genera eorum
feruntur, qui negant mundum esse perpetuum, neq; præter hos est alius modus. Porrò quidam
fuere, qui ut Anaxagoras dicerent, cum omnia aliquando simul essent mixta, confusaq; tempore
infinito, admoliri manus, cœpisse mentem, adornasseq; mundum & motum. Quidam qui, ut
Empedocles, longis interuallis moueri per uices, & quiescere omnia crederent: moueri tunc, quū
concordia aut discordia hæc cogeret, illa distraheret: quiesceret temporibus mediis. Quamob-
rem ex Anaxagoræ sententia motus semel initus, quemadmodum & mundus, semper duratu-
rus uidetur. At secundum Empedoclem alternat uicibus interpollatq; aliquando ut sit, aliquan
do uti non sit.

** Qui pro vita sit rebus omnibus &c. ob id dictum est. ait Simpl. quia ea propriæ viuere dicimus quæ internæ a seipsis mouentur. vnde cum ea omnia quæ natura sunt constituta in seipsis naturam habeant: quæ motus principium est: ea etiam viuere merito poterit quispiam dicere ea ratione: quæ internam promptitudinem ad motum habent: vel vita etiam propriæ secundum motum est promptitudo ipsa ad motum: vt in hoc octauo notatu fiet Alexan. autem dictum puta hoc: vt inde ostendatur immortalem esse motum atque inexaustum. nam si eo pacto rerum naturalium comparatione motus se habet: quo vita animatorum: sicuti sine vita animata nequaquam possunt esse: ita neque poterunt absque motu esse naturalia: si itaq; eterna sint naturalia: quatenus naturalia sunt vtpote quæ nunquam inceperint nunquam etiam in non ens sint abitura: cum semper vnius rei naturalis interitus sit in aliam mutatio: corrupta namq; aqua aer sit: erit igitur & motus eternus quo naturalia sunt. at Aristo. ait idem Simpl. non ex rerum naturalium eternitate motus eternitatem monstrat: neque enim hucusque comprobatum est naturalia perpetua esse: verum ex ipsa naturali motus definitione motum naturalem esse æternum monstrat. & ex hoc deinde corpus naturale.*

3 HVius ueritas arbitranda nobis conquirendaq; est, utpote quæ non utilis modo ad
explorationem & cognitionem naturæ sit futura, sed ad eam quoq; partem philo-
4 sophiæ, quæ de primo exordio, & causa rerum suprema ac principe satagit. Cæte-
rum commodissime initium ab iis cœpero, quæ nobis superius edocta demonstra
taq; sunt. Motus est rei mobilis in eo, quod mobilis, cessans & inchoata perfectio.
Necesse * est ergo, si quando aliquis inceptus est motus, quū ante nō esset, præcessisse res aliquas,
quæ motum illum possent accipere. Nam hoc uel sine definitione motus necessarium compro-

batur hoc modo: Si futura sit alteratio, nonne oporter antegressum id esse, quod possit hoc pati:
si delatio, id quod possit agitatum hunc ferre, si deustio, id quod corripi possit incendio, prẹterq;
5 & id, quod hanc uim possit afferre. Quæ quum ita sint, id est, quum necessarium uideatur esse,
ut res quæ debent moueri habeantur, antequam motum accipiant, interrogandi sunt mihi de re
bus ii, qui natiuum esse motum & exordium habuisse temporis opinantur. Quum enim per se
non subsistat motus, sed contineatur atq; insit in rebus, statim se illuc cogitatio refert, ut quærat,
utrum res illæ infinitum tempus antecesserunt motum, sempiternæq; fuerint, an ipsæ quoq; ali
6 quando sint genitæ. Quod si aliquando sunt genitæ, quum antequam gignerentur, non essent,
necessario aliquis motus periit, cuius procuratione prodirent ac promerentur in lucem. Neque
nunc id contendo, ut ortus iste sit motus, sed ut res illas per motum ortas & natas esse cõcedant.
Eo euenit, ut motu quem primum ipsi constituunt, alium exhiberi priorem oporteat. Nec enim
institui motus potest, nisi præsto sit res, quæ motum capere & gerere debeat. Porrò ut res quæ
motum capiat procreetur, necesse est priorem alium motum constituere, qua quidem ratione
nullum exordium motus tenebitur, quia semper eum quem primum putaueris, alius antece-
det. Sed concedant hæc fortasse, illi tamen capere se mutationem illam priorem atque ortum di-
cant, qua res nasci & gigni uidentur, antequam motum accipiant. Cæterum hęc solutio non tol-
lit, sed differt incommodum. Nam si definitionis eius meminimus, quæ conceditur esse motus,
confessumq; illud iam est, oportere prius adstitui res, quæ debent moueri, quàm motus agatur;
quum ea quæ per motum generari contingit, necesse sit motu in generatione participent, semper
licebit quocunq; motu priorem motum extrahere, per quem res illæ ad generationem uenisse di
cantur. Quum enim de nihilo nihil fiat, sed de eo, quod parte sit, parte non sit, prorsus necessa-
rium est ante fuisse aliquid, quod partum illum conuersionemq; sustineret. Ita rursus eadem in
quisitio reuertetur, percunctabimurq; id, quod præcessisse sumitur, perpetuum ac sempiternũ;
an natum aliquando & procreatum intelligant. Nam si procreatum, admoueri sibi eosdem acu-
leos sentient, quibus paulò ante perurgebantur. Alioquin iis, qui mundum constitui, exædifica-
riq; faciunt, proindeq; primordium aliquod motus inueniunt, unum modo suffugium tuendi
7 se ab iis angustiis relictum est, si de nihilo creata esse omnia, initio fateantur. Sed alteram partem
disiuncti defendas, duasq; non progenitas illas unquã, sed sempiternis seculorum ætatibus præ-
cessisse, motum utique aliquando progenitum & inchoatum fuisse. Sed statim ipso in limine oc-
currenti temere, id à nulla ratione dictum uidetur. Nam ab iis quorum id placitum est, primum
id sciscitor, cur res moueri tam repente? cur tunc potissimum cœperint? innumerabilia secula
tanto præsertim torpore consederint? Sed & sequentia quoque, si intraueris aut pedem contu-
leris, absurdiora obtusioraq; uidebuntur. Nam si quum hæc mouere, illa moueri possent,
utraque tamen hæc ab agendo, illa à patiendo quiescerent, nunc uero mutata ratione, & hæc
mouere, & illa moueri cœperunt, necessarium est, causa aliqua mutationis extiterit, propter
quam illi ædificatores atque opifices mundi mouere occœperint, quum ante non mouerint,
quod tamen mouere potuerint. Neque enim fieri sine causa potest, ut ea quæ & prius, & nunc
eadem sunt, nunc demum agant, ante non egerint. Sed totum id tribuendum rationi est: aut
quòd inter se longioribus interuallis disseparata erant, quàm ut agitatrix uis pertinere ad res
tam remotas ac desitas posset, nunc collecta adductaque proximant, aut intermedium aliquid
habebatur, quod obuiaret & prohiberet, quodq; modo impulsum sublatumque sint. Quod-
9 cunque horum attigeris, ulcus est: quia utcunque dixeris, motus alius semper inuehitur, qui
primo illo sit prior. Nam si res semper fuerunt, nec tamen mouentes semper, neque semper mo-
tæ, sed in præsenti & mouere & moueri cœperunt: manifestum est, eas non eodem habitu aut
dispositione fuisse, qua nunc sunt: quum nonnullæ mouent, nonnullæ mouentur, sed aut
mota & mouentia demutarunt, aut tantum hæc, aut tantum illa. Si itaq; priore aliquo motu
semper est opus, ut primus incipiat, qui dixerit res non natas, sed sempiternas fuisse, easdem
plagas accipiet, quas qui natas aliquando & progenitas sentiunt. Si quis uero pergat, conten-
datq; motum illum posse principem statui, per quem rebus mouentibus præparatio atque
habitus contingit, secundum quem mouere cœperunt, nihil tamen fetio cõmuniet. Nam rur-
mutationis huius causam requirimus, neque poterit hiscere, nisi nobis motum alium prio-
rem uel ingratis comprobet.

*Ioan. Grammaticus. sicuti testis est Simpl. primam banc demonstrationem: qua peripatetici comprobant motum esse sempiternum nixus est infringere: & duobus potissimum argumentis innititur: quibus conatur diruere id fundamentum. scilicet semper necesse esse vt motum res ipsa mobilis tempore præcedat. primo quidem quia id veluti ex motus definitione sequens Aristo. accipit: quot si res se ita babeat: necesse id esse verum in quolibet motu: cum definitio cuicunque conueniat quod definitę rei ambitu continetur: sed si boc concesserimus necesse etiam fuerit fatere cœlum tempore præcessisse cœlestem motum: quo dato concludetur deinde motum cœli incepisse quandoque. secundo etiam falsum fundamentum id esse contendit: non solum in motu cœli: sed in bis etiam inferioribus. nam ignis simul atque genitus est: si extra suam regionem fuerit: statim sursum fertur: non ergo tẽpore res quæ moueri potest motum præcedit quot si quis contenderit omnino eam præcedere ea ratione: qua tempore lignum præcedit quod quidem potentia ignis est. præcedit dico motum ignis: reycit boc multis argumentis. primo quia in ligno non reperitur ea potentia: cuius est actus motus quo sursum fertur ignis: quia mutatio qua lignum in ignem vertitur generatio est non motus: deinde res quæ mouentur vnaquaq; specie motus permanentes in propria earum substantia: non autem corrupte mouentur: lignum vero ignem permanens nequaquam facultatem babet vt sursum feratur: nisi violenter: sed oportet vt corrumpatur & in ignem vertatur. Has tamen salebras diluit Simpl. boc modo. concedit enim primo motus definitionem omnibus conuenire. verum etiam esse fundamentum id: semper mobile tempore motum præcedere. verum boc in motibus terminatis: quæ principio scilicet & fine continentur: adeo præcedit vt verum sit quandoque mobile subiectum fuisse: quando tamen non mouebatur. in bis vero quæ perpetuo motu agitantur semper quidem eorum motus est: non tamen semper idem penitus sed continue alius & alius est motus quo mouentur: & quemcunque motum semper præcedit quod potentia est: vtputa sol cum in ariete mouetur potentiam retinet vt post arietem taurũ percurrat vnde cum arietem permeat potentiamque babet vt ad taurum transeat manifestum est quod tempore prius est quam sit motus is quo taurum adit. secundam vero. Ioan. Gramma. rationem soluit boc pacto: duplex est. ait ipse: id quod dicimus posse moueri: nam & id posse moueri dicimus quod perfectam babet facultatem potentiam'ue: quæ scilicet vna cum ipso actu permaneret potest: & bac ratione ignem posse sursum ferri dicimus: aquã vero deorsum: id est præterea moueri posse dicimus quod potentia mobile est: quod scilicet nondum eam babet potentiam quæ actui sit iuncta eius tamen naturę est. vt eam possit adipisci. Aristo. itaque cum protulit oportere vt id quod moueri potest motum præcedat intellexit boc modo quo secundo loco exposuimus: ignis autem cum sursum moueri posse dicimus intelligimus primo modo. vnde alio modo ignis moueri sursum potest alio lignum: ignis nãque ratione eius potentiæ quæ vltima est & actu etiam seruat: lignum potentia remota ratione qua in ignẽ versum ascendere potest.

10 SEd quid hæc persequor, quum illi seipsos ita reuincant atq; coarguant, ut nedum inconstantia, sed etiam pugnantissima dicere uideantur. Nam qui* dicunt aliquando non fuisse motum, dicunt fuisse tempus, quum motus ante non esset. Nihil enim significare aliud uidentur uerba illa aliquãdo, & antequam tempus, sed tempus citra motum esse non potest, quemadmodum superioribus libris est monstratum. Qui itaq; aliquod fuisse tempus dicunt, quo nullus motus esset, nihil aliud præ se ferunt, quam tunc motum fuisse, quum motus non erat. Quòd si quis etiam de genitura temporis nobiscum dissentiat, puterq; factum fuisse aliquando tempus, quum ante non esset, quemadmodum Plato in Timæo uidetur sentire, qui unà cum cœlo genitum esse tempus affirmat. Ad hoc refellendum satis est communis philosophorum consensus, qui perennitatem æternitatemq; cõfione tribuunt tempori. Democritus adeò cum probaret non esse orta omnia, quę haberentur in mundo, pro argumento sumit, quòd una illa res maxime, quæ tempus uocatur exordio atque

an omnibus simul motibus : non est tamen impendio difficile disputare. Nihil augeri & minui
potest continue, ita ut auctio cohæreſcat minutioni, ſed ſemper inter auctionem & diminutio-
nem interſtitium motus fit, & media quies interiacet. Nam ſi motus auctionis & minutionis
unus continenter eſſet, res quæ augeſcerent in decrementum & minutionem, tendere ac pergere
dicerentur. Sed neq; motus ipſe auctionis perpetuus eſt, adeo ut ſiquis cubitis duobus uigeſi-
mo anno auctus ſit, non eſt neceſſe partem illius crementi aliquam ſingulæ horæ attulerint. Alio
quin uerum ſit, quod & dicitur à nonnullis: Si quinq; millia guttæ lapidem inforant, ſuam con-
ſtare ſingulis ſtillicidiis ſcrobem in lapide. Et ſi caprificus parietem hærendo, innaſcendo dehiſce
re faciat, fiſſura & diſcuſſura palmipede, ſuas ſingulis partibus temporis diſcuneaturæ illius ri-
mulas iam inde ab initio ortus cõgruere ſortito. Quorum utrunq; falſiſſimum eſt. Nam quem-
admodum centeni nauim trahunt ſinguli, ſi ſeorſum incubuerint, neque mouere quidem loco
poſſunt: ita tot aut tot guttæ lapidem cauant, ſingulæ nihil communiunt. Non enim ſi magnitu
do diuidua eſt, quam multa ſtillicidia fodiunt, ex eo accipi poteſt ſingula partem magnitudinis
illius abſumere, ſed quo inde periit, communi opera omnium periiſſe dicitur. Item quemadmo-
dum nauis, quæ à quinquaginta moueri non poterat, unius adiecta corrogataq; manu & mo-
uetur & trahitur: & quemadmodum bilanx libra, cuius examen decem hinc & hinc talenta
æquauerant, addito denarii unius ponduſculo, ſtatim laborat ac deuergit altrinſecus: Ita tot gut-
tæ quæ nondum conficere aut exterere lapidem poterant, acceſſione unius iam terebant exca-
uantq;. Eorum argumento manifeſtum eſt earum rerum, quæ ſe minuunt, non particulam ali-
quam identidem adimi, etiam ſi diuiſile ſit in infinitum quod diminuitur, ſed aliquando exole-
ſcere eas, atque abire in totum. Idem in alteratione probandum. Non enim ideo diuidi alteratio
omnis in infinitum poteſt, quia res quę alteratur, diuidua in infinitum ſit, ſed interim eſt quum
momento tota exiguitur, ut quum quid concreſcit aut conglaciat. Prorſus nulla poteſt conti-
nua infinitaq; eſſe, quia omnis alteratio contrariis, ceu clauſulis quibuſdam & euripis arcetur.
Cæterum æger qui in ſanitatem it, donec ita mutat, uidetur quidem alteraſcere: ſed poſteaquam
conualuit, apertiſſime ab eo motu quieſcit. Iam lapides, quis ædepol uidet, tanto præſertim tem-
24 pore, molliores duriores'ue factos, aut alio motu exercitos? Mirum hercules eſſet montes in cœ-
lum ſubrectos, ſaxa immenſæ uaſtæq; magnitudinis, ignorantibus nec aduertentibus nobis mo-
ueri. Præterea ipſa tellus medietatem mundi obtinens, quieſcere in immò clariſſime intelligitur,
ſicut & reliqua in ſuis locis naturalia corpora. Alioquin ſi mouentur, qualis obſecro motus is
eſt? num naturalis? Iam regio illis conueniens & ſalutaris tenetur. num præter naturam? At ſunt
in propriis, ſuiſq; ſedibus. Hactenus confectũ, neq; moueri poſſe ſemper, neq; quieſcere omnia.

Ob id ait Simpl. qui aſſerit omnia ſemper moueri. minus eſt huic diſciplinæ infeſtus quia: & ſi natura tam motus quam quietis ſit cauſa & principium: auferaturque natura ex quietis etiam ablatione: attamen motus eſt naturę propior magis & peculiarior quam quies. præterea etiam qui motum tollit: quietem etiam tollit. ea enim quieſcunt quæ moueri etiam poſſunt. qui autem quietem tollit: is non motum aufert. in rerum etiam natura quædam reperiuntur quæ mouentur ſemper. nihil autem eſt quod penitus ſit immobile & ea de cauſa minus eſt naturali moleſta ea aſſertio quę motum tollit: quam ea quæ quietem.

NEque illud quoq; dicere poſſumus, hæc quæ mouentur ſemper motum pati: illa
quæ quieſcunt, ſemper ſine motu eſſe, quum uiſus doceat uiolentos quoſdam &
contra naturam motus haberi. Haberi item auctionem minutionemq;, quarum
certus conſtitutus eſt ambitus. Simul enim ad quendam modũ incrementa mem
brorum ſunt facta, procumbit motus, quaſi iam creſcendi ætas ac tempus exceſſe-
rit. Item neq; ſemper quieſcunt omnia, quæ quieſcunt. Quicquid enim præter ordinem naturæ
ex propriis obturbatur exagitaturq; locis, ſtatim deſinit quieſcere: indeq; ubi ante quieſcebat, de-
migrat. Sed neq; quod paritur, ſemper paritur, quia ſimulatq; paritũ eſt, deſinit pari. Neq; quod
occidit, ſemper occidit, quia finis aliquis tum ortus, tum interitus eſt.

25 REliquum eſt nobis, inquirere duo illa quæ reſtant: primum, utrum omnes res ha
beantur huiuſmodi, ut interim agitentur, interim quieſcant. Alterum, an neceſſe
ſit tria eſſe rerũ genera: unum earũ quæ poſſunt quieſcere & moueri, alterũ earũ,

quæ ſemper quieſcunt, immò uero ſemper pigra immotaq; ſunt: tertium earum, quæ ſemper.
Vtrum ſit horum uerius, uidetur aliunde ordientibus cõmonſtrandum. Ita enim facilius fiet,
27 intellectuq; capietur motum eſſe aliquem ſempiternum. Ex iis omnibus quæ mouentur & mo-
uent, alia ex accidenti, alia partibus, alia per ſe moueri & mouere dicuntur. Quòd ſi memores ſu-
mus eorum, quæ nobis præmiſſa ſunt libro ab hinc quarto, ſcimus quid ſit moueri per ſe, quid
ex accidenti, quid partibus: ac ea quidem quæ ex accidenti mouentur, prætermittenda ſunt no-
bis, utpote quæ infinibilia interminataq; ſint, neq; in pręcepta poſſint includi, aut diſtinctionem,
artificem capere. Quæ uero per ſe mouentur, quædam ui & præter naturam, quædam natura
mouentur. Natura mouentur ea, quæ cauſam & principium motus intra ſe poſſident, ut anima-
lia, ut arbores, & ut ex inanimis plurima quæ mouentur, ita ut ſunt naturaliter inſtituta, deor-
ſum grauia & terracea, ſurſum leuia & ignea. Præter naturam mouentur ea, quæ tum ui, tum
non ita ut ſunt naturaliter inſtituta, mouentur. Lapis ſurſum coniectus, ignis deorſum depul-
ſus. Mouentur etiam animalium corpora aliquãdo contra naturam, ut ſaltando. Iis enim quum
grauia glebulentaq; ſint, ſaltus non poteſt eſſe naturalis motus. Tametſi uero animalium corpo-
ra ſaltando contra naturam mouentur, ipſa tamen animalia non dicuntur moueri contra natu-
ram, quia eius quoq; motus principium intra ſe obtinent. Corpora uero, quia talis motus ſibi,
neq; in eo quòd corpora, neq; in eo quòd grauia, conuenit, contra naturam moueri probantur.
28 Quæcunq; itaq; contra naturam mouentur, nulla dubitatio eſt quin ab aliquo extrinſecus mo-
ueantur, utpote à quo de naturę ſuæ inſtituto cogantur decedere. Nihil enim ſe contra naturam
moueret, niſi externa uis cogeret, & alienus impulſus. De iis uero, quæ naturaliter mouentur, ſo-
let quæri moueantur hæc quoq; ab aliquo. Planè quæ naturaliter mouentur, propterea ita mo-
ueri uidentur, quia non ab alio, ſed à ſe mouentur. Ac animalia quidem ſine dubio ab aliquo mo-
ueri neceſſe eſt. Quamuis enim neq; ab alio, neq; extrinſecus moueantur, diſcretio tamen quæ-
dam mouentis & moti ratione deprehenditur: neq; in hoc uis fuerit, moueantur ab aliquo ani-
malia necne, quippe quòd conſtet illa moueri ab anima. Sed de eo iam noſtra quæſtio eſt, quo-
nam pacto afferri ſeorſum poſſit in animalibus id, quod mouet, & id quod mouetur. Atq; hæc
quoq; facile ſoluitur: Quemadmodum in naui, & iis quæ ingenii, non naturæ ſunt opera, ita in
animalibus partes, quæ mouent ab iis quæ mouentur, diuiſæ abiunctæq; ſunt, in hunc modum
dici totum animal ipſum ſe mouere, tametſi habeat intra ſe id quod mouet, diductum ab eo cui
29 motus affertur. Erat altera quæſtionis pars, à quo nam inanima moueantur, quum naturaliter
mouentur. Quòd quidem perdifficiles explicatus habet, quia neq; ab alio moueri uidetur, neq;
externum agitatorem habere, quemadmodum ea quæ præter naturam & uim mouentur: neq;
ab aliquo quod interius, ut cauſa & principium habeatur, quemadmodũ animalia. Quid enim
afferri poſſit in illis quod mouet, diſtinctum ab eo quod mouetur, aut quod agit diuerſum ab
30 eo quod patitur? Nam hoc diſcrimen in animalibus reperitur, quippe quæ ex anima formentur
& corpore. Quæ duo capiunt exiſtimationem mouentis & moti, quando præſertim nullo gene-
re diuiduntur inanima, ſed uno quaſi glutino continentur atq; concorporant. Si enim intra ſe
authorem motus ſui aliquem gererent, qualis in animalibus anima eſt, ſi ſponte mouerentur,
ſponte etiam ſtarent, ut animalia. Sed nec unam uiam ſemper agerent, immò diuerſas, ſi ſponta-
neo agitatu ferentur, ut animalia ambulant, illa ſaltant, currunt, tripudiant, ſurſum, deorſum, pro
greſſim, ceſſim, in latus incedunt. Inanimis unus tantum motus & ſimplex deputatus eſt, eoq; ui-
detur is ad certam & conſtitutam neceſſitatem naturæ referri. Quamobrem & hæc quoq; ab ali-
quo quidem moueri neceſſe eſt, licet à quo habeatur hoc, eſt incertum. Sed tamen, quemadmo-
dum hoc quoq; accipiendum ſit, inſtruemus.

31 HOrum quæ mouent, alia ſecundum ſuam naturam mouent, alia contra ſuam na-
turam, ut quũ claua ferrea lapidem mouet: nam neq; qua ferrea eſt, neq; qua gra-
uis lapidem leuat, neq; motus huius cauſam intra ſe poſſidet, ſed extrinſecus acci-
pit, atq; imbibit uim mouendi. Illa ſecundum naturam mouent, quæ motus illius
quem miniſtrant, principium intra ſe obtinent. Quicquid uero actu cauſa eſt, na-
turalem uim habet mouendi ea quæ poteſtate ſunt talia, quale id actu eſt quod mouet. Quod
enim actu calet, ius habet in id quod potentia calidum eſt. Nam calidum actu quotiens calefacit
id, motu ciet interiore & ſuo. Et quemadmodum quod calet cauſa mouens eſt eius quod poteſt
calorem accipere, ita quod poteſt calorem accipere: nam obnoxium atq; audiens eſt ei quod iam

quietem intermediis agi temporibus nullam causam, cur tam insignis alternatio fieret, attulit.
15 Sed neq; Anaxagoras ratoinem adhibuit, quamobrem ueternosa & sedentaria illa mens, quæ in-
numerabilibus seculis obtorpuerat, atq; insinuatis manibus cessauerat: tunc demum de repente
discussis feriis miscellam mouere agitareq; cœperit. Cur ad id tam sero, cur non temporius, cur
non longe antea aggredi admoliriq; manus placuit. Atqui nihil est in uniuersa natura, quod
aut ratione, aut ordine careat, alioquin natura causa est, & ordinis & rerum ipsarum, quæ ratio-
ne constant & ordine. Qui uero tam immenso spatio dicit quieuisse omnia, quæ modo moueri
cœpissent, siue infinitum exerceri tempus debent, siue rursus ad ferias reuocari, qui tueri ordi-
nem, aut rationem possint, ignoro: quando præsertim differentia constitui, aut fingi non potest,
cur motus nunc potissimum non antea cœperit. Si enim uniformem & consentaneum esse natu-
ræ, tenorem atq; habitum est necesse, neu sit nunc hoc modo, alias aliter, sed quemadmodum sem-
per igni ad superiora conscensus constat, terræ ad inferiora discensus, ita & toti naturæ sua con-
cinnitas constans perpetuaq; habetur, aut accedendum est aut si desciscendum est, cōminiscenda
afferendaq; ratio cur sequius statuas. Quandoquidem uel earum rerum, quæ semper sui pares
ac similes æternæq; sunt, non omnes, causa & principio carent. Quamuis enim triangulum duo-
bus rectis æquales angulos semper obtineant, nihilominus habetur ratio quædam & causa, pro-
pter quam illud in triangulo sit sempiternum atq; perpetuum. Causæ uero perpetuis sunt non
omnes, sed primariæ quædam ac principes, quarumq; non sit amplius aliqua causa. Iis igitur qui
ad hanc formulam disputauerint, continuo dilucebit, non relinqui tempus, si oblitteretur, aut
non compareat motus.
16 NVnc solnenda & confutanda sunt ea, quæ huic assertioni uidentur aduersa. Nam
dicat aliquis, si uerum est, nullum perennare motum, simpliciter quoq; enuntia-
tum uerum sit motum sempiternum non esse. Omnis autem mutatio terminata
finitaq; est, quia omnis de certo exordio in certum exitum procedit; extrema quo-
que illarum contraria habentur, semperq; diuerticulum ab intentione discordat.
17 Omnino nihil moueri posse in infinitum scimus. Iam si constat intuitu id, quod prius nunquā
agitatum est, agitari tamen posse & motum incipere, quem neq; partes unquam, neq; integritas
pertulit, cur tam aliena, tam de nihilo sit opinio, quæ motum mundi ad aliquam originem reuo-
cat, quum possit idem in hoc uno intelligi, quod in cæteris sensus agnoscit? Mouentur inanima
ignis, aër, aqua, terra, & quæ ex iis mixta concretaq; sunt: & aliquando inchoant motum, qui
nunquam antè illis acciderit, aliquando repetunt eum, à quo insecuta sit quies. Mouentur & ani-
mantes de quiete, & quidem altissima. Alioquin ad ea, quę de inanimis dicta sunt, facilius aliquis
absolutiusq; respondeat, quòd agitatum illum accipere de foris uideanrur ab alio, quod & ip-
sum agitabatur, proindeq; non serio admodum inducatur id, quod ratio laborabar. Ad ea uero
quæ de animalibus afferuntur, haud facile inuentu est, qua uia sit occurrendū. Mouentur enim
ea plerunque suapte de omnimoda & maxima quietudine authore & impulsore nullo. Quòd si
motum animalia, quem nulla res prius, neq; intrinsecus, neq; extrinsecus attulit, auspicari tamen
exordiriq; possunt, quid prohibet, ne idem quoque narura uniuersa posse dicatur? Si enim id
18 contemplari in paruo mundo licet, cur non intelligere licet in magno? Snnt igitur obiecta hæc
à nobis, eodem ordine quo exposuimus, purganda. Si omnis morus de contrario soluit, & in con-
trarium desinit, necesse est omnem motum concludi & terminari contrariis, ita ut nullus, iugis
continuus, aut perpes esse possit, etiam si replicatione regressioneq; in infinitum regatur. quod ge-
nus idem & unus motus censeri non potest. Sicuti neque chordæ unus idemq; sonus est, qui
primo ictu, & qui secundo redditur, de quo latius & accuratius processu docebimus. Sed quem-
admodum aliquando dixi, si motus omnis cohiberetur contrariis, uerum esset, nullum, neque
sempiternum posse, neque continuum motum haberi. Si uero est motus aliquis perpes & con-
tinens, qui contrarietate non arceatur, nec se de contrario in contrarium digerat, nonne clarissi-
19 me calumnia illius argumenti patuerit? Ac ratio quidem de inanimalium motu, qui quum pri-
us non esset, factus tamen recens dicatur, facillime reprehenditur. Nihil enim in eo est, quod ma-
gnopere admirari debuerint, quando res illæ, quæ agitatorem extrarium habent, præsente il-
lo moueri necesse est, absente quiescere. Neque sequitur, si hæc moueri incipiunt, & rursum
quiescunt, nullum adeò motum esse perpetuum. Quid enim prohibet moueri aliqua conti-
nenter, & semper, atque etiam particularium motuum esse causas, id est, unde motus inanimis

caler. Nam ur illud faciendi, ita hoc patiendi principium intus agnoſcit. Cæterum ignis, & ſim/
plicia corpora quum mouentur, ab alio moueri manifeſtum eſt. Sed ui, & contra naturam mo/
uentur, quum in alienos locos truduntur coguntur q;. Secundum naturam, quum in proprios
& ordinatos à natura feruntur. Ea uero delatio, qua ſe res aliqua in ſedem ſuam confert, nihil
aliud eſt, niſi actus & conſumatio potentiæ eius, quam antequam moueretur, habuerat. Actum
porro ab eo accipit, quod cauſa efficiens eſt ut ſit talis, quæ ultra in eo loco manere non poſſit,
unde excogitata eſt. Illud itaq; quod facit ut ſe in ignem aër conuertat, cauſam quoq; habet, ut
agat eo modo quo ignis & quo leue. Agere autem non poteſt ut ignis, niſi ſurſum feratur, quia
actus ignis eſt ſurſum ferri. Quicquid enim ab aliquo paritur mouetur'ue, ſimul tale actu eſt,
quale potentia erat, ſimulq; eum habitum recipit, quem recipere poterat: ſi nihil obſtiterit, con/
tinuo aget pro natura & qualitate habitus, quem recepit. Nam qui condiſcit, ſimul atq; condidi/
cit etiam contemplatur, modo nihil impediat, non uoluntas, non deſidia, non occupatio aliqua.
Quemadmodum itaque is, qui diſcipulum commentationem aliquam inſtruxit, cauſa eſt, cur
is qui ita inſtructus eruditusq; eſt, ſponte ſe ad illam conſpectionem conſiderationemq; con/
uertat & conferat: ita res ᵃquæ facit, ut quod graue erat, modo ſit leue, cauſa eſt ut nunc ſur/
32 ſum conuolet, quod deorſum aliquando uergebat. Eſt autem aliter ignis, aliter lignum leue
potentia. Lignum potentia leue eſt, non abſoluta ſed remota: quia ſcilicet uerti poteſt in ignem.
Iam ignis abſoluta & propinqua, quia ſcilicet ſtatim poteſt ſurſum aſcendere. Sicut aliter muſi/
cus poteſtate eſt, qui diſciplinam illam nondum tenet, ſed poteſt ſi uelit, aliter qui iam quidem
tenet, ſed ab uſu atq; opera procul eſt. Atq; hic medius quidam eſt habitus inter actum & po/
tentiam ſimplicem. Sed & is qui habitum illum ſcientiæ poſſidet, medius eſt inter eum, qui
nondum poſſidet, & eum qui iam in actu exercitioq; eſt. Quicquid igitur de prima illa & lon/
ginqua potentia in actum transfertur, apertiſſime ab alio & à cauſa extrinſecus accidente muta/
tur. Ignis enim non ipſe à ſe, ſed ab alio paritur, ſimiliter nec aër, nec aqua, nec terra. Quum
uero iam perfecta & conſumata conuerſio eſt, iam factus ignis, iam receptus & hauſtus habi/
tus, qui recipi haurirīq; poterat ab eo, qui omnia hæc præferebat, & poſſidebat actu, quanquam
tunc quoq; potentia leuis eſt, nihilominus potentia hæc longe perfectior intelligitur eſſe, quàm
prima, utpote quam ſi nihil impedierit extrarium, ſtatim inſecuturus ſit actus. uerbi gratia: Aër
quoad dum potentia illa tam remota leuis eſt, & quoad dum poteſt in ignem conuerti, non con/
dit, ſimul uero poteſtate proxima factus eſt leuis, id eſt, ſimul conuerſus in ignem eſt, ſi nulla
uis feratur, continuo ſubuolat. Quæcunq; igitur cauſa eſt, ut prior & remota potentia in po/
ſteriorem ſe proximam conferat, cauſa etiam eſt ut actus & exercitium conſequatur. Quamob/
rem quotiens dicimus ignem ſuſtulit, aut terram decidere alieno actore, id ita accipi uolumus, ut
quia ipſa ſe parere & procreare elementa non poſſunt, primum ab alio facta intelligantur: deinde
ut conſequens fuerit ea niſu naturæ illius, in quam, commeauiſſent, ſtatim moueri, niſi quid ex/
terius præpediſſet.

ᵃ *Sed poterit quiſpiam forſitan dubitare. ait Simpl. quomodo dictum ſit ea quæ mouentur loca/*
li motu a generante moueri per ſe: quod enim generat ſubſtantiam & formam facit & generatio/
nis cauſa eſt. aliud autem eſt tranſmutatio quæ in generatione ſit: & alia motus localis. Præterea
quod ignem generat ſimul atque eſt genitus deſiſtit ab operæ ampl uſque non tangit quandoq;: quo
pacto ergo fieri poteſt vt ipſum per ſe moueat: aitq; quod qui formā generat quodam modo etiam
mouet id quod eo motu aptum eſt moueri: efficit enim actum & motum illius formæ vna cum ipſa:
ſicuti qui amphoram facit cauſa etiam eſt vt ea vinum contineat: non tamen qui formam facit & ea
mediante motum propriæ mouet formam eo motu veluti qui lapidem manu mouet. nam mouetur
ea quandoque abſente eo qui generauit.

33 QVi uero id quod reſiſtit & impedit, amouet, partim agitat ipſe, partim non agitat:
Nam qui demolitur columnam, & qui in aqua lapidem ab utribus ſeparat, pri/
mum columnam aut lapidem agitat, tum deinde ex accidenti parietem atq; utres
mouet. Si itaq; omnia aut ui, aut natura mouentur, utrunq; autem, & id quod ui
& id quod natura mouetur, alicunde moueri monſtratum eſt, nonne omnia ab
alio moueri conficitur? Sed qui hærent cum his illa, quæ nobis olim dicta ſunt, naturalia cor/

pora intra ſe habere principium quietis & motus? Certe * hærent, atq; ita intelligenda ſunt, ut rem habere intra ſe principium motus, nihil aliud ſit, quàm naturá habere audientem, idoneam, habilem, ut in id ſe uertat quo extrema uis imperat, & in quod poſtquam eſt uerſa, tali ſe aut tali motu (niſi quod obſtet) exerceat. Quàm itaq; quicquid mouetur ab aliquo moueatur, ex iis quę diximus, indubitabili luce colligitur.

• Quærit hic Alexan. ſi id naturale eſt: vt Ariſto. ait: quod principium habet vt patiatur & moueatur: qui fieri poteſt vt corpus quod circulari motu agitatur: cœlum videlicet: naturale ſit ipſum enim eſt a paſſione liberum. Et multipliciter res pendet. Primo quod ea ratione: quæ non eſt immobile corpus hoc: ſed ab alio in aliud mouetur non eſt a poteſtate liberum quatenus vero poteſtatis eſt particeps: eatenus etiam paſſibile eſt quodammodo. hac igitur ratione motus principium in ipſo etiam eſt quod moueri poteſt. Vel rectius quidem: ait ipſe: dicendum eſt non eo modo intelligendum diuino huic corpori motum ſecundum naturam ineſſe quo rebus inanimatis. ſed quo ea quæ ab anima mouentur: quæ quidem non ab externo aliquo motore: ſed internæ cauſam habent motricem principiumque motus actiuum: ſed ſi hæc vera ſint: ait deinde: cur non etiam principium habet quo poſſit ſtare: poſſit in contraria moueri. reſp. primo in contraria moueri non poſſe quia circulationi nihil contrarium eſt non quieſcit autem tum ob id quia non mouetur ad id in quo: cum eo fuerit peruentum: ſit neceſſe ſtare: tum quia quiete non eget: quæcunque mouentur & a ſeipſis ſtandi naturam habent: ea etiam poteſtatem habent vt ex ſeipſis quieſcant. Simpl. vero hanc reſponſionem poſtremam perpendens: ait hæc protuliſſe Alexandrum iuxta eam opinionem quam de anima cœli habuit in commentariis libri ſecundi de cœlo: eandem ſcilicet eſſe in cœlo animam & naturam. ibi enim in hunc modum ſcriptum reliquit. nos autem oſtendere nitimur non aliam quidem eſſe corporis diuini naturam. aliam vero animam. ſed veluti grauitas terræ & leuitas ignis & non multo etiam poſt ait namque alia ab hac erit eius natura. anima enim perfectior quædam natura eſt. vnde rationi conſonum eſt corporis perfectioris perfectiorem eſſe naturam. Hæc autem omnia conformia ſunt opinioni eius de anima. credidit enim animam actum eſſe a corpore inſeparabilem veluti etiam natura eſt.

34 MOuentur uero omnia ab eo, quod mouet biſariam. Nam aut mouet tantum, non etiam mouetur, aut ipſum quoq; alicunde mouetur & mouet. Exempli gratia: Lapis moueri poteſt ab homine, moueri poteſt à claua. Quum mouet homo, tunc is originem totius motus intra ſe poſſidet, nec agitatur extrinſecus: cum mouet claua, tunc ea & motum lapidi præſtat, & ab alio accipit, proinde origo motus non in claua habetur, ſed ad uim refertur. Nec abitur tamen in infinitum, ſed ſtatur in aliquo quod iam alicunde non mouetur. Lapidem mouebit claua, clauam manus, manum homo, hominem nihil niſi ipſe ſemet. Sanè lapidem mouet & homo & claua, ſed homo potiſſimum mouet, tum quia clauam homo mouet, hominem claua non mouet, tum quia ſine homine claua non mouet, ſine
35 claua homo moueret. Ergo manifeſtum eſt id, quod cæteris fons & principium omnis eſt motus, etiam ſi interceſſu alterius interuentuq; moueat, nihilominus cauſam illam interius gerere: eo fieri, ut quicquid mouetur ab aliquo quod ipſum ſe moueat, moueatur aut ſtatim & proxime, aut mediis rebus quæ moueantur & moueant, ita ut illud tandem primum ſummumq; teneatur, quod iam procuratione nullius, ſed à ſe cæteris motum miniſtret & afferat. Nam ſi id moueri ab alio dicatur, id quoq; à quo mouetur, moueri dicetur ab alio, & illud rurſus ab alio, ut in infinitum inquiſitio iſta caſura ſit: quod fieri nullo modo poteſt. Si enim nullum caput cauſarum mouentium haberetur, quòd motus totius exordia prima reciperet, nullum utique motum geri adminiſtrariq; uideremus. Præterea ſequeretur in magnitudine finita tempore finito infinitum motum poſſe conſtitui. Nam ſi infinita ſint ea, quæ mouent & mouentur, neceſſe eſt ex iis concreſcere magnitudinem aliquam infinitam: non quidem quę ex omnibus alioquin tam diuerſis & pugnantibus coaleſcat, ſed quæ ſaltem unitate attigua coëat. Quicquid enim mouet,

quia mouetur, necesse est tangendo moueatur & moueat. Sed colligamus quid nobis hactenus
rationes superiores attulerint. Si necessarium est omnia quæ mouent, moueri itidem aliunde, ex
duobus alterum relinquitur, aut ut in primam causam mouentem (sed immobilem) standum
sit, aut si non immobilem, saltem in eam quę ipsa se moueat. Quum enim id quod mouet omne,
aut moueri aut non moueri necesse sit: & si non moueatur, esse immobile, si moueatur, aut à se
aut ab alio moueri: quumq; assertum sit non sequi aut ab alio moueatur omne quod mouet, re/
stat, ut si id mouetur, moueri à se uulla dubitatio sit, præsertim quum sit fere consentaneum, ut
id quod se ipsum mouet, potior causa motus esse intelligatur, quàm id quod ab alio mouetur.
Id enim quod per se tum prius & præstantius plurisque est, tum causa quoque ei quòd per al/
terum agit.
40 HVnc alio capite diuidentibus quærenda ratio est, qua id quod se ipsum mouet,
mouere dicatur. In primis secandi uidentur modi, quibus ipsum se aliquid moue/
re possit intelligi. Quoniam itaq; magnitudinem quæ mouetur, continuam esse
confessum est, necesse est si quid se moueri dicatur, ut aut totum à toto, aut to/
tum & partem à parte, aut totum à parte, aut partem à toto, aut partem à parte
existimemus moueri. Hoc postremum in duo membra diuiditur. Nam aut ita pars à parte mo/
uebitur, ut singulæ partes à singulis uice inuersa & mutuo moueantur: aut ita ut una pars mo/
ueat, altera è conuerso non moueat. Atq; hoc significatu ultimo accipi oportere id monstrabitur,
quod autocinetum, id est, quod per se moueri, siue quod semet mouere dicatur. Nam reliqui di/
uisionis illius modi in eo consentiunt, atq; id peccaui omnes, quòd totum à toto moueri signifi/
41 cant. Quod quidem contingere non posse, clarissima ratiocinatione paulopost docebimus. Pri/
mum hoc mandandum memoriæ est, præter membrum ultimum cætera eandem plagam acci/
pere. Nam si à parte totum mouetur, ipsam se quoq; illa pars mouet: nam adempto subsiduo,
quod ab hac parte dicitur moueri, relinquetur sola pars hæc quæ ipsa totam mouebit. Eadem
inductio competet, si à toto partem moueri dixeris. Idem eueniet si mouere se partes mutuo sin/
gulæ singulas censeantur. Nam si singulæ mouent eas, à quibus mouentur, singulæ quoq; se
ipsas mouebunt, aut statim aut per medium. Non fuerit ab re diuertisse huc tantisper, ut modi
42 illi in idem recidere uiderentur. Quàm uero absurdum sit totum à toto se moueri, multis è locis
fides astruitur. Primum quæro, utrum eodem motu quo quid se mouet, moueatur, totum à to
to an diuerso. Si diuerso, illud iam non mouebit semet, sed quando diuersi sunt motus, id quod
mouetur, intelligitur alterum ab eo quod mouet. Si eodem, non uideo quemadmodum assequi
cogitatione quis possit, eodem motu deferre deferriq; aliquid, afficere affici. Non absimile id fu/
turum, atq; si eandem rationem & discere simul & doceri dicamur, eandem ualentiam sanita/
temq; curare & recurari. Quanquam autem sunt hæc obtusissima, fortasse tamen ineptiora in/
commodioraq; uidebuntur, si recolere & meminisse superiorum placuerit. Quicquid aliquo
mouetur, id potentia esse ad quod mouetur. Quod enim calescit, erat potentia calidum, & quod
frigescit, potentia frigidum. Item quicquid mouet, actu esse id ad quod mouet. Exempli gratia:
Id quod calefacit, actu esse feruidum: id quod frigescit, actu esse gelidum. Hæc si ita sunt, si id
quod semet mouet à seipso, id est, totum à toto mouetur, eodem respectu & actum & potentiam
præferet: potentiam, quatenus mouetur: actum, quatenus mouet. Iam perfectum simul & im/
perfectum dicetur: imperfectum, quia potentiam obtinet: perfectum, quia in actu consistit. Qua/
re & calidum simul & frigidum uidebitur: immò calidum & nondum calidum, frigidum & non
frigidum fuerit. Relinquitur ergo eius, quod ipsum se mouet, partem esse quæ moueat, partem
43 quæ moueatur. Ea quæ mouet prorsus ipsa immobilis est: ea quę mouetur, interim aliud quoq;
extrinsecus mouet, interim tantum mouetur. Atq; hoc in animalibus uidetur facillimum. Nam
animalia eius generis sunt, quæ per se moueri dicantur: mouentur illa eo quo declaratum est mo
do. Seorsum enim habetur id quod mouet, & immobile est, ut anima: seorsum id quod ab anima
mouetur, ut corpus. Corpus uero non etiam necessario aliud mouet, sed aliquando mouet, ali/
quando non mouet. Cum lapis trahitur, tunc mouetur & mouet: at quum dormitur, non mo/
uet sed mouetur: nam & nutritur & crescit & spirat. Hactenus liquido apparet, in re quæ ipsa se
mouet, discretionem haberi mouentis & moti: ac partem quidem illam quæ mouetur, necessa/
rio corpus esse, quia quicquid mouetur, necesse sit esse continuum. An uero altera quoq; pars
quæ mouet, corpus sit, nondum, sed in loco docebimus.

60 tur. Præterea id, quod femet mouet, principium eſt, tum eorum quæ mouentur, tum eorum
quæ mouent. Hoc autem ullum ſibi motum niſi localem uendicat. Quare uel hac ratione pri-
mus motuum localis aſſeritur. In plenum, res proprie ac ſimpliciter mouetur, quæ locum mu-
tat. Quæ uero non mutat, ſed aut augetur, aut minuitur, aut afficitur, non ſimpliciter abſolu-
teq́;, ſed quodam genere moueri dicitur. Quàm itaque ſit primus motuum localis, puto ex iis,
quæ ſunt dicta, conſtare.

61 VNc quiſnam inter locales ſit primus, explicandum uidetur. Sanè [a] rationibus illis,
quibus hoc probaturi ſumus, illud quoq; obiter cõmuni uſu monſtrabitur, eun-
dem motum continuum & ſempiternum eſſe. Nam ex reliquis nullus ſtatui ſem-
piternus poteſt, utpote qui terminis extremisq́; arceantur, omnesq́; ſe ab oppoſito
62 in oppoſitum conferant. Generatio in ens, corruptio in non ens procumbit. Alte-
ratio affectionum contrarietate compeſcitur, auctio & diminutio intra certos ſe magnitudinis &
paruitatis limites continet. Quum itaq; contrarios aduerſosq́; motus uniri & coaleſcere impoſſi
bile ſit, quæ uero continuantur unita & coalita eſſe oporteat, nimirum cæteri motus iungi & at-
tineri non poterunt. Quàm uero fieri nequeat, ut ex contrariis motibus unitas & coalitus fiat,
ita ut res quę illius motibus mouetur, tanquam uno duobus utatur in aperto eſt, alioquin re ab
ſe intelligitur. Si ita dicatur, futurum ut res ſimul & albeſcere, & nigreſcere, ſaneſcere, morbeſce-
re, creſcere, decreſcere, oriri, occidere uideantur. Si igitur quod albeſit, nõ ſimul nigreſit (alioquiń
finis & exitus albeſcendi eſſet nigreſcere) manifeſtiſſimum puto, quum nigreſcit res altero motu
agitari, quàm eo quo prius quum inalbebatur. Quod ſi nunc ſequius atq; antea mouebatur, res
autem & tunc & nunc extabat, clariſſimum eſt eam, rem de uno motu in alterum proceſſiſſę in-
terquieuiſſeq́;. Nam ſi in tempore nullum interſtitium motus fuiſſet, fateri neceſſe eſt, idem con
trarios motus, tanquam unum & contrarium egiſſe. Eadem ratio in generatione corruptioneq́;
congruit, ne attineri inuicem poſſint. Quamuis enim contrariæ omnino non ſint, opponuntur
tamen & quodammodo aduerſantur. Sed differentia ea, quòd licet in utroq; genere motuum, id
eſt, tum in propriis uerisq́; motibus, tum in impropriis ſemper aliquid intermedium habeatur,
tamen in ueri ac propriis quies media eſt, in impropriis non quies, ſed tempus intercidit. Quum
enim occidit aliquid, quotiens ad non ens conuerſum mutatumq́; eſt, dici non poteſt quemad-
modum in non ente quieſcat. Inter corruptionem igitur quæ in non ens procumbit, & genera-
63 tionem quæ initium à non ente capit, tempus erit interpolle, non quies. Alioquin ſit abſurdum,
ſi id quod ortum tantiſper eſt, continuo interire dicatur, neq; tempore ulloobmanere, in ea ſoli-
ditate euidentiaq́;, quam ſibi genitura ortusq́; attulit. Hactenus ſatis probatum eſt nullum mo-
tum ex reliquis poſſe haberi continuum.

[a] *Eſt animaduerſione dignum: ait hic Simpl. quod in hunc vſq; locum eſt veluti ſuppoſitio quæ-
dam acceptum, quod nunc monſtrabitur ſcilicet aliquem eſſe motum continuum quod Them. etiam
græce expreßit, qui ait* ἅμα γὰρ καὶ τὸ πρότερον ὑποτεθὲν ὅτι ἐνδέχεταί τινα κίνησιν εἶναι συ-
νεχῆ ἀΐδιον δῆλον ἔσται τῇ αὐτῇ μεθόδῳ *hoc eſt: vna enim & id quod ſuperius ſuppoſitum eſt:
quod ſcilicet aliquis motus eſſe poßit & continuus & ſempiternus eiſdem rationibus probatum
euadet. Addit prӕterea Simpl. exactæ ſcientiæ eſt vt vna & eadem methodo plura reperiantur
& ea quidem vſque adeo & vniuerſalia & vtilia theoremata.*

64 QVàm uero ſolus motus localis contineri ſerie ſempiterna poſſit tantum, non om-
nis, ſed qui per orbem fiat, modo indicaturi ſumus. Quicquid mouetur, aut per
orbem, aut per lineam directam, aut per genus aliud, quàm per orbem, quàm per
directam mouetur, ut ſi per aliquid quod ſit ex utroq; permixtum. Quamobrem
ſi illi ſimplices motus, qui per orbem, aut per directam fiunt, continuari non poſ-
ſunt, neq; is quoq; uidebitur, qui ex ſimplicibus componitur. Nam ſi perpetuitas eripitur ſimpli
ci, cui dignius tribuatur, concreto qui uendices? Primum igitur id monſtrandum eſt motum
eorum, quæ recta atq; è regione moueantur, continuari nõ poſſe: cum nulla autem infinita ſit li-
nea, in quam aliquid moueatur, neceſſarium eſt reciprocare ad initia, & regredi, ſi continuari per
rennareq́; debeat. Sed ea quæ ita reſiliunt, retroq́; cõmeant motibus contrariis agitantur. Nam
& aſcenſus deſcenſui, & progreſſus regreſſui, & dexter ſiniſtro contrarius eſt. Sunt enim hæc ſi-

tus & loci diſcrimina. Cum itaq; id quod ſurſum uerſus fertur, antequam reflectatur ſtat: ſi con
tinuus aſcenſus cum deſcenſu dicatur, nimirum quod ſurſum fertur, ſimul quoq; deorſum fer/
ri uidebitur. Eadem plaga recipitur, ſi ratio ad reliquas quoq; differentias applicetur. Prorſus ue
ro qui fieri poteſt, ut duo motus pugnantiſſimi coaleſcant & efficiantur unus? Certe pugnare
non poteſt pugnantiſſimos eſſe motus, eum qui ad ſuperna inſtituitur, & eum qui ad interna iu
ſcipitur, quippe qui longiſſimo interuallo naturæ, ſpecieq; differant. Idem diſſidium inuenitur in
cæteris motibus, ſi ad ſuos quiq; contrarios collati comparatiq; fuerint. Nam ut ſit unus & con/
tinuus motus oportet eo modo, quo unum eſt mobile, unum eſt tempus, ita unam quoq; ſpe/
ciem motus non plures haberi. Quàm uero motus, qui hinc illuc procedit, motui qui illinc huc
obuerſe reuertitur, maxime uideatur eſſe contrarius, ex eo ſumitur indicium: quòd ſi res quæ
motibus illis mouentur occurrerint, mutuo ſibi obſtrepunt [a] & obuariane, tantiſperq; obluctantur
ſtinent, quoad alteram ſecum attollat rapiatq;, aut in perniciem agat, quæ res contrariorum di/
gnoratio notaq; eſt. Nam motus qui altrorſus in latusq; fit non pugnat aſcenſui. Quam uero
65 quicquid retroflectitur, ſiue in orbem, ſiue in lineam moueatur, neceſſarium ſit interquieſcat an
tequam remeet, non ſolum comprobari ſenſu poteſt, ſed etiam doctrinæ indaginibus perſuade/
ri. Quicquid mouetur fertutq;, in quo loco neceſſario adeſt, abeſtq;, & quem neceſſario tenet &
deſerit, ibidem quoq; neceſſario quieſcit & ſtat. Atq; is locus utrunq; uſum & principii & exitus
præbet. Neceſſario igitur quieſcit, quia eodem momento adeſſe & recedere eodem in loco non
poteſt. Alioquin fateare neceſſe eſt in eodem loco aliquid, tum eſſe, tum non eſſe. Igitur momen/
tum aliud fuerit, in quo res adeſt alicubi, aliud in quo deſerit ſeparaturq;: inter momenta uero
quamlubet prope aſcita hiat & interiacet tempus. In medio igitur tempore proculdubio res eò
quieſcet, in quo adeſſe, & à quo recedere dicebatur. Planè in mediis punctis ſpatii illius directi fi/
nitiq;, ſuper quod res defertur, non eſt neceſſe res, quæ moueatur, ut adſit abſit ue: utpote, quo/
rum nullum cõſiſtat actu. Neceſſe eſt enim, ut qui actu punctus & actu medius ſit, uicem quoq;
finis & initii præbeat. Etiam uero ſi ſubiecto unus eſt, duo tamen definitione monſtrantur. Por/
rò in continua magnitudine, quoad motus non dirimitur, ullus punctus eſt actu, ſed tum de/
mum actu punctus fit, quum res quieſcit à motu primum. Deinde ut conſtitit retro, indidem
rurſus flectitur, ita locus ille atq; punctus, in quo motus inciditur, actu medius eſt, & finis, & ex/
ordium motus. Finis præteriti excoletiq;, exordium conſequentis & reciproci. Simulatq; igitur
ſtetit res, continuo medium actu exeritur, quod ſimul principium extremumq; fit: ſimulatq; ue
ro hoc fit, continuo res deponit, interquieſcitq;. Qui enim actu principium & finis pũctus eſſet,
niſi res quæ mouebatur, conſiſteret? Cæterum quum res continue mouet, adeſſe, ac ſeparari ſi/
mul eodem in puncto non poteſt: aut ſi poteſt, poteſt momento, non poteſt tempore. niſi quis
etiam in tempore defendat, quia momentum aliquid temporis ſit, quippe quod ſecet & diuidat
tempus. Num igitur de punctis qui extremas margines obtinent, idem dicitur, quod de mediis
66 demonſtratum eſt, id eſt, num, quemadmodum neceſſe non eſt rem quę continue moueatur, pri
mum adeſſe in mediis punctis, mox ſeparari ac recedere, ita non ſit in extremis neceſſe primum
appellare: tum deinde regredi reſultareq;? Et certe ſi idcirco res moueretur continue, quia pun/
cta lineę quam percurrit, potentia nõ actu habentur, profecto quum extrema ſint actu, quæ pro
principio & pro exitu eſſe poſſint, neceſſarium eſt in iis rem, quæ continue mouebat fateri, quie/
ſcere. Si enim motus directus cum retrogrado & reflexo attineretur, punctus ille unde reciproca
tio inita eſſet, neq; actu punctus, neq; finis, neq; principium foret, ſed tantum potentia, quemad/
modum qui haberentur in medio. Præterea ſi punctus, qui in medio eſt, ſimul ſit actu, extremũ
motus continuo initium quietis conſtituitur, manifeſtum eſt rem in eo puncto potiſſimum ſta/
turam, & quieturam eſſe, qui iam ſit actu extremum, & ſuapte natura principium. Sed aſtringa/
mus tandem ea quæ diximus, nec uagari amplius aut diffluere patiamur. Si res quæ continue
mouetur, nullo utitur actu, puncto: immò in eo quo ſic utitur, non poteſt continue moueri, ne/
67 ceſſe eſt id, quod in linea reflexum eſt, antequam reciprocaret, ſtetiſſe. Ac dicere quidem puncta
intermedia ſine euidenti eſſe, ſed poteſtate tantum haberi, uel ad defendendam Zenonis difficul/
tatem utile oportunumq; eſt. Is magnitudinem finitam tranſiri non poſſe dicebat, utpote in qua
68 dimidia eſſe innumerabilia infinitaq; uiderentur. Verum nos reſpondebimus ſuprà, nedum in/
finita, ſed neq; duo quidem dimidia actu eſſe: nam ſimulatq; diuellitur, deſinit eſſe magnitudo
continua. Verum eſſe dimidia infinita [b] nõ actu, ſed potentia nihil eſt abſurdum concedere. Neq;

impoſſibile

fine dubitatione decernere possumus, primum haberi quiddam atque immobile principium re-
50 rum. Reliquas potestates unde animantes mouentur, nec scienter, nec proprie appellari principia.
51 Primum, quia neq; motuum quoque, quibus animalia moueantur, causas omnium habent: sed
unius modo qui ad locum pertineat (Is enim solus interiore uia natura cietur & æditur, reliqui
extrinsecus afferuntur) Neq; animales, sed naturales censentur auctio, minutio, spiratio. Quod
genus nō ab aliquo nobis insito principio ministratur, sed à circundante nos aëre, aut à cibo, qui
pro alimento nobis additus ingestusq; sit. Deinde uel eius quoque motus qui uersatur in loco,
quem solum diximus sponte ab animalibus gigni, non tota ratio intus est, sed occasio atq; inuita-
mentum habetur extrinsecus. Ferè enim ad cupedias cibi mouentur, aut quod alio genere defo-
ris oculos teneat. Vnde fieri nequit, ut ullo motu continue moueantur. Nam si non aliud, neces-
sario somnus coquendo cibo requiritur: at quum dormiunt animalia, certe stant, nec mouentur
à se. Sed altera causa est, cur ea interim quiescant, interim moueantur. Atq; ea causa tametsi sem-
per moueat, non tamen semper eodem modo se habet, neque semper æqualiter afficit animalia.
52 Manifestum est itaque ex iis, quæ diximus, oportere unum primum esse, quod moueat, nec mo-
ueatur utiq;: si, quemadmodum probabimus immortalis & æternus esse motus debet. Si item
necessarium est ut mundus, quia circumactu continuo uoluitur, & moueatur in se, & nihilomi-
nus stare intelligatur. Sicut enim ea natura primi principii est, ut & moueat, & sit immobile, ita
id quod mouetur inde, utraque ratione participat. Nam si ad partes respicias, mouetur, si ad to-
tum, perstat immobilis.

Ex his ait Simpl. insurgere potest dub. & non admodum leuis. in antehabitis enim hoc est in principio octaui ostensum est motum esse æternum: non quidem qui continuus sit: sed ob id quia semper necesse sit quamlibet mutationem aliam præcedere: & quamlibet etiam: quamuis postremam aliam subsequi. Sed hac quidem ratione probatur quod motus sit æternus non qui continuus sit: sed qui deinceps & consequens. Respondet Simpl. verum esse quod in principio probatum est, semper motum est consequenter. hoc enim euidens erat in his maxime rebus quæ hanc nobis proximam regionem occupant sub lunę globo. in his enim ante quamcunq; mutationem alia pręcedit semper: & post quamcunq; etiam alia succedit. Sed deinde accipit tanquam ex suppositione quadam quod necesse sit, quod mutationibus his se inuicem vicissim consequentibus sit prior mutatio quædam continua: quæ causa sit & auctor successionis huius indefectæ & sempiternæ. demonstratum est ergo seriem motuum qui vicißim se consequantur perpetuam esse in his quæ hanc sub luna regionem incolunt. verum hæc constare non potest nisi ab vno continuo motu custodiatur.

53 QVod si primum mouens sempiternum immortaleq; est, illud quoq; quod inde primum mouetur sempiternum immortaleq; fuerit. Si enim aliud haberetur, cui primo rector ille primus motum afferret, continuus aut unus motus esse non posset. Sed quorsum dixi, cui primo motum afferret? Quoniam illa quoq; quæ oriuntur & occidunt, à principio mouentur immobili, non tamen statim & proxime, sed mediis in interstitio plurimis: alioquin terrena hæc neq; mutationes conuersionesq;, postremo neque interitus aut ortus haberent, si nullum corpus inciderent, quòd à causa illa immobili & principe moueretur, quodq; subinde reliqua moueretur, ita ut mortalitati uicaria & sempiterna subiectione succurreret. Nam quum primum illud ac summum semper sui par, suiq; simile sit; non potest eodem modo semper atq; uniformiter non mouere. Neq; aliqua ratio est, qua ad mutua rei mobilis obstringatur, aut ad mutationem alterius uariet. At cœlum, & qui cū cœlo circū agitur, sol, idcirco non eosdem semper effectus pariunt, quia rebus, quas mouent, uarie & difformiter accidunt. Alius motus appulsu, alius abscessu contingit. Atq; ita discrimen illud hinc oritur, ut res modo exerceri agitariq;, modo quiescere sedereq; uideantur. Ex iis omnibus arbitror propalam factum, quidnam causæ sit, cur non omnia moueantur aut quiescant, & cur moueantur hæc semper, illa tantum quiescant, immotaq; sint. Sed & nonnulla quoq; haberi, usitariq; diximus, quæ modo stant, modo in motu atque excitu sunt. Quum enim aliqua sint primo finitima, aliqua ab iis secunda, quæ quanquam à perpetuo tamen à mobili & conuariabili principio mouentur, necesse est aliquibus eam esse naturam, ut iugem & uniformem motum exerceant,

impossibile est, quæ infinita sint potentia peragi. Quapropter is qui dissecat & numerat, dimi/
dia tollit, id quod pro certo in quæstione discussioneq; sumitur. Quæstio his uerbis concipi/
tur, utrum continua quantitas dimidiationem in infinitum reciperet. At uero ille cum ita pro/
scindit omnem continuationem à quantitatē, proindeq; & à motu tollit. nam ex diuisione quan
titatis & lineæ motus quoque diuiditur. Est & in tempore momentum, ut punctus in linea,
idemq; & præteriti finis est, & consequentis exordium, quemadmodumq; puncta intermedia po
69 testate esse, ita & momenta expedit. Cęterum quamuis idem momentum futuro principium sit,
& finis præterito tempori, si tamen id spectes ad quod mutatio pertinet, rectius loquare, si futu/
ro id quá præterito uendices. Verbi gratia. Quoniam eius temporis in quo Socrates occidit, mo/
mentum est aliquod in quo primum occiderit: si tempus respicias, potest hoc extremum præte/
rito competere & tribui, utpote cuius sit finis, id est, dici potest Socratem in fine præteriti tempo/
ris occidisse. Si uero rem quæ secuta est, id est, ipsum occasum attendas, commodius feceris, si in
principio consequentis, quàm si in fine præteriti mortuum dixeris. Dicet quispiam: In fine præte
riti temporis Socrates moritur, quia in toto præterito moriebatur, in principio consequentis nō
moritur, sed mortuus est, quia uerissimum est in toto consequenti ac futuro esse mortuum So/
cratem. Si igitur momentum, ut est ita sumptum sit simul, pro fine, & pro initio temporis, nimi/
rum in eodem momento Socrates & moreretur & mortuus fuisset, quod nihil aliud est, quàm
qui sit mortuus uiuere Socratem, nam qui moritur, nondum est mortuus. Quod si duo mo/
menta feceris, fateri oportet consequentia esse momenta, quod protinus falsum est, quum tem/
70 pus ex indiuiduis constare non possit. Verum hæc quæstio coniunctior est loco, in quo de motu
in uniuersum egimus. Nunc placet quam institueramus, seriem prosequi. Omne quod recta fer
tur, antequam resiliat, necessario quiescere dicebamus. Atque hoc distinctius & exquisitius [a] hic
probabimus. Quicquid in continuo motu est, nisi alicunde obturbetur ad locum institutum
condictumq; peruenit. Porrò ad eum locum quo peruenit, motu locali prius etiam ferebatur.
Vt si ad N, peruenit, eodem quoque antequam appelleret ferebatur, neque tunc modo quum
propinquabat calci, sed statim ab initio motus ferebatur ad N, si ad id non per diuerticula, sed di/
recto & continuo itinere commigrabat. Hæc quum ita se habeant si id quod de inferiore loco ad
superiorē utitur, simul eo uenisset non staret, sed eodem continuatoq; impetu referretur, necessa
71 rium esset, ut quum ab hinc illuc subire occœpit, huc quoque statim moueri cœpisset. Quod ta
metsi per ridiculosius est, quàm ut improbandum, latius tamen quàm sit absurdum patebit hoc
genere. Si enim id omne, quod descendit ex superiore loco, ad inferiorem descendit, manifestum
est, si id quod ab inferiore fertur, continue ferri deorsum, & descendere concedatur priuatim in
loco superiore, utpote in quo nunquam uideatur futurum. quod prorsus impossibile est. Ita effi
citur, ut res prius quàm reditum capescat, in superiore loco quieuerit. Quare motus primus cū
72 secundo contineri non potest, quando quies intersita seriem diuellit & dirimit. Est alia ratio ac/
commodatior. Quicquid se in album ex nigro aut ex non albo conuertit, omnes colores qui albi
non sint, fuscum, flauum, purpureum abiicit, illum unum qui sit albus acquirit: nam in fine mu
tationis simul & prior color abolitus est, & albedo concepta. Si igitur in eodem extremo, id est, eo
dem momento ex albedine in nigritiam recipocraret, tres functiones eodem puncto obiret, inal
besceret, denigresceret, renigresceret. Quamobrem is qui de nigro in album est motus, nulla ra/
tione coniungi potest cum eo, qui contrariam uiam de albo in nigrum instituit: aut si qua potest
coniungi, id beneficio temporis accidit, cuius perennis continuatusq; fluor, motus quoque qui
simul agantur uideri continuatos facit. Non tamen ita est, sed uniuersum tempus sempiterna se/
rie continetur, motus deincipes & consequentes habentur. Nam qualisnam obsecro albefactio/
nis, nigrefactionis' ue exitus fuerit, quando illud, nisi qui dementet, tueri non ausit, albefactionis
extremum esse nigrescere, nigrefactionis albescere. Atque hæc incommoda eos sequuntur, qui
motus omnes posse continuari defenderent.

[a] *Ratio hæc a signo ducitur: & signum ab Arist. proprie appellatur ait Simpl. quia ex posterioribus & consequentibus priora probat. nam quod sibi mutuo obstrepant non est in causa cur aliqua sint contraria: sed potius contraria consequitur.* [b] *Sed qui fieri potest: ait Simpl. ut sint potentia infinita dimidia ĩ linea. quod enim potētia est: id omne esse actu potest: & qui actu esse supposuerit: & si falsum quidē forsitan dicat nō attamen supponit impossibile quid: erunt itaq; infinita.*

at in tertio. huius operis libro mõstratũ est: nequaquã fieri posse vt sit vel magnitudo vel multitudo infinita. Qui respicit id scilicet dimidia infinita potẽtia esse: audiendũ esse pro eo: quod est ĩ infinitũ posse diuidi: hoc enim fieri ĩ linea potest. nõ quod sint potentia infinita dimidia: nisi quis ea propter infinita appellare uoluerit id quod in infinitũ diuiditur: quia nunquã ea diuisio sit finem sortitura.

c Quod latinus interpres distinctius & exquisitius est interpretatus: græce λογικώτερον ait Them. sicuti & Aristo. verum hoc in loco rectius fortasse interpretari posset logice magis uel dialectice. ait enim Simpl. locum hunc exponens: logicas rationes eas appellat: quę non ex his conficiuntur quæ propria peculiariaque sunt rei quæ probatur: sed ex generalioribus quibusdam quę alijs etiam rebus possunt accommodari. has etiam rationes dialecticas solitus est appellare: ac si ex probabilibus constent. in his igitur rationibus ea assumuntur quæ non his modo congruunt quæ secundum locum mouentur: uerum omnibus quæ de opposito in oppositum mutantur: uerum rationes priores: quæ uel ex differentijs motus qui fit per lineam rectam: uel ex subiecta magnitudine accipiuntur per quam fit: utpote quæ ex his constent quæ peculiaria sunt & per se competunt: proprias appellat Aristo. easdemque demonstratiuas.

73 Solus itaque motus per orbem nullas angustias plagasq; accipit, si continuus dicatur. Nam id quod (uerbi gratia) ex A, puncto mouit, uno met impetu frequentationeq;, atq;, ut ita loquar, propositu ad eundem punctum in linea circulari fertur: non enim ad aliud punctum ante peruenerit, quum nullum sit actu punctum in circulos, sed neque ab aliu puncto resiliet, aut regredietur ad A, quia simul ad A, & ad B, mouetur. Nec tamen contrariis motibus agitur: nam neque motus omnis ex A, contrarius motui est, qui ad A procedit, sed hoc tantum in spatio directo comperias, ubi & finis & initium actu spectatur, & res quæ ita alternat eodem punctu bis modu ut fine, modu ut principio utitur. Proinde necessarium est cum reflectitur, ut eodem in punctu adsit, & ab eodem recedendo mox absit, unde fit, ut motus huiusmodi continuatus esse non possit, sed medium aliquod tempus ad pausam quietem'que corrogetur. At in spatio sphærico quid uetatur mutum geri, continuum nullo fine, nullo initio uendicari. Nam dicat aliquis uelim, quod initium, quem finem in circulo statuat, postremo quod punctum afferri possit, in quo necesse fit id; quod inibi mouetur, prius quàm moueatur quiescere? Ita sphæricus motus alternando reciprocando'que solus non distrahitur, cæteris interstitium & diuulsio motus in ipsa permutatione redeundi repedandi'que accidit, quia prior ille semper ab eodem in idem reuertitur, alteri nunquam in illud unde profecti sunt, sed in aliud diriguntur. Accedit quod circularis motus nunquam in eodem spatio est; quia nihil actu definitum in circulo habeatue, sed incerta interminata'que utrinque secus extrema omnis circumferentiæ sunt, adeo'que semper alia atque alia circumferentia circulo oritur. In recta linea idem spatium potest sæpe decurri, ut quum quis hinc illuc, & illinc huc denuo commeet, quia præscripta & signata sunt extrema, quapropter necesse est, ut interquiescat antequam retro se in uiam det. Propterea enim spatium idem plerunque alternari rediri'que potest, quia res in extremis qualemcunque morulam trahit, pedem antequam referat. Nam si non interquiescet, continuato utique motu acta retro fuisset, ut in circulu contingit. Neque rectus autem solus non est continuus, sed neque circularis quoque si reflecti possit, nec in orbem ferri torqueri'que uideatur, quia finis cum principio iam non confunderetur, neque puncto aliquo tanquam uno, sed tanquam duobus uti contigeret. Quamobrem tunc eadem linea tametsi sphærica peragrari sæpius & replicari uidebitur, utpote quam non ut continuam unam'ue amplius, sed ut deincipem & consequentem repetere ac recurrere liceret. Quum uero non reflectitur quod in circulo mouetur, sed in orbem circumagitur, tunc spatio illo ut unu & continuu utitur, simul'que se uno conuisu & frequentatiune circumfert, alioquin qua dignoratiune uices illas numeraueris, quarum neq; constiturum principium, neq; certus exitus habetur. Simulatq; enim aut principium aut extremum assignans in circulo quietem irrequieto tribuis. Quòd si aliquis sibi quasdam uices intelligit, id eo euenit, quia secum ipse punctum aliquem in circulo tanquam principium statuit, alium tanq̃
74 finem affingit. Ex iis late patet nonnullos physiologos ueteres perperam sensisse, qui dicerent

omnia in continuo motu esse. Quum enim moueri omnia circulari motu neq; possint, neq; ipsi putarent, sed & corrumpi generariq; aliqua, augeri alia & diminui, nonnulla etiam alterari atque affici faterentur, præsertim qui ortum & interitum rerum alterationes esse defenderent. Quum igitur circulari motu moueri omnia non possint, cæteri uero motus, qui in contrariis formis & qualitatibus continentur, neq; perseuerantes neq; perpetui sint, conficitur, ne omnia in continuo esse motu agitatuq; uideantur.

75 QVàm uero prima delationum sit ea quę exercetur in globo, nunc uero aperiemus. Quæque delatio (ut supra est memoratum) aut orbicularis est, aut directa, aut ex utroque motu permixta. Simplices uidentur priores esse permixtis, quia priora sunt initia quàm quæ de initiis prodeunt. Ita restat, ut ostendamus sphæricam esse priorem directa. Omne quod recta fertur, aut finitam aut infinitam lineam peragrat. Infinita linea esse non potest, & si esset ulla, nihil posset in ea moueri. Non enim fit quod impossibile est factum esse: infinitum uero impossibile est ut sit percursum. Non igitur percurritur. Si autem finita sit linea, aut reciprocat & motus dirimitur, aut non reciprocat, & iam quiescit consumpto & interstincto motu. Solus itaque orbicularis simplex sempiternusq; est, sed & natura prius ac tempore. Nam etiam si non esset speciatim probatum circularem esse perpetuum, sed solum illud ostensum, aliquem motum posse immortalem & sempiternum instituí, quum primum tamen constat aliquem de cæteris motibus prærogatiuam illam ferre non posse, tenetur id genus motui sphærico asciscendum. Extra hoc ratione quoq; idem asseritur, solum orbicularem motum esse continuum & perennem in motu directo. Definitum principium est, definitum medium, definitum extremum, ita ut assignari possit tum locus unde moueri res cœpit, tum locus quò perfecta res est. In orbe neq; principium, neque extremum ascribitur. Non enim punctus hic potius quàm ille principium extremum'ue fuerit, sed singuli uicem principii, medii, extremiq; possident. Semper igitur quod in orbem rotatur, in exordio est, semper in meditullio, semper in exitu. Dicitur tamen quadátenus cœlum quiescere, propterea quòd nunquam toto orbe locum egreditur. Cur autem simul moueri cœlum & stare dicatur, ea causa est, quòd principium finisq; rotundorum proprie centrum est. Principium ea ratione, quia de finitio globi & rationis eius essentia de centro & cardine nascitur. Nihil enim aliud est globus circulus'ue, quàm æqualis undiq; secus à centro distantia: Finis propterea, quia lineæ à summo curuamine in directũ extractæ recipiuntur, & procumbunt omnes in centrum, inibiq; conuiæ sunt. Quia igitur nõ ad finem, sed circa finem tale corpus mouetur, finis uero semper eundem locum obsidet, iccirco quod in rota mouetur, semper mouetur, quia nunquam potest finem attingere. Eundem autem locum semper obtinet finis, qui est centrum, quia semper quiescit & immobi-
76 le est. Merito igitur orbicularis motus reliquos mensurat & regit. Dies, nox, hora sine dubio motus sunt, hos conuersio cœli mundana metitur. Cæterum humanas res in orbem necti, & ad instar sphæræ circumagi, uerbum uerum & ab hoc motu sumptum uidetur. Sed & æquabilem & parilem esse agitatum illum necesse est. Nam ex directis qui impulsu & ui cõtra naturam cientur, inæquabiles esse nulla dubitatio est. Sed & naturales quoq; & spontanei quanto plus ab initio separantur, „eo citatiores perniciores q; sunt. Proinde *sibi celeritatem obitem obiter corrogant, quæ nam mouentur, quia quo proprius accedunt ad calcem, eo iunctiora sunt cognatis, & sibi salutaribus locis.

* *Quæ vi impelluntur quo plus ab initio separantur tardius mouentur euanescente vi eius qui impulit: quæ vero naturaliter mouentur: ait Simpl. velocius & hoc ideo quia magis his est propinquum: quæ sibi cognata sunt: vel quia semper minus fit id quod impedit diuidique oportet: quod vero minus est facilius potest diuidi. vel etiam quia id: quod loco proprio ac peculiari magis est vicinum minus est contrarium magisque simile. vel ob id quia: cum motum auspicatur a contrario est nuper permutatum: neque adhuc penitus est qualitatum illius expers a quibus in has est transmutatum: & quanto magis procedit sincerius euadit. nam si hoc motu mouetur ob eam transmutationem qua in hoc ipsum quod factum est conuersum est: cum perfectæ sincereque fuerit versum: velocius mouebitur. nam virtutem qua mouetur perfectiorem tunc erit adeptum.*

79 PRobatum est suprà primum motorem oportere immobilem & sempiternũ esse,
nunc parte operis summa indiuiduum & incorporeum esse docebimus. Ac pri-
mum quidem cõstituamus, omne quod mouetur à corpore non natura nutu ue,
suo, sed aliena ui atque extrinsecus moueri, cernimus non eorum quæ hoc genere
mouentur & mouent, uim maiorem diutius mouere idem ponderis, quam mino
rem, sed & uelocius idem spatii conficit, quòd ualentius sit, quàm quòd infirmius. Eadem mola
asinus aut mulus die integro tantum tritici exterit cõminuitq;, quantum biduo sit optabile ho-
mini molere. Item mulus momento propemodum uersat, quanquam homo uix hora torqueat.
Hæc si latissime nota perspectaq; sunt, impossibile est ut id, quod perpetuo mouetur, moueatur
à corpore. Nam aut finitum dixeris corpus mouens esse, aut infinitum. Certe infinitum esse non
potest. finitum ergo. Si finitum, deinceps quæro finita sit ui, aut infinita. Si finita, afferri igitur po
terit uis maior alia hæc, aut diutius eandem molem ac magnitudinem permouebit, aut quanto
uis minor. Nõ diutius, quia tempore infinito nihil est diutius. Nec quanto uis minor, quia quæ
80 maior est, æqualis minori esse nõ potest. Dices [a] infinitam esse uim corporis cęlũ mouentis. Quic
quid igitur tempore finita uis mouet, mouebit infinita nõ tempore, quia uires illæ nulla propor
tionis cõscensione iunguntur. Prohinc quemadmodum assignari non potest, quanto infinita uis
finitam excedat, ita nõ potest quanto minus illud sit tempus, in quo infinita uis mouet, quàm id
in quo mouet finita. Aut ergo infinita uis nõ mouebit id quod finita & minor potest, aut moue
bit momẽto in tempore. Quorum utrunq; absurdissimum est. Quàm uero inopinabile sit infi-
nitam uim intra magnitudinem finitam cõdi, uel hinc probatur, quòd ubi magnitudinem affer-
re maiorem licet, ibi & maiorem afferre uim licet. Potest etiam ex iis quæ superius demonstrata
nobis sunt, idem breuissime hunc in modum ostẽdi: Immobilis est motor primus, nõ igitur cor-
pus, quia corpus omne quod mouet, mouẽdo etiam mouetur. Quicquid enim mouet, si sit cor
pus, aut pellẽdo, aut trahẽdo, aut uehẽdo, aut torquẽdo mouet, nisi fortasse in iactu alia ratio sit,
atq; aliud genus mouẽdi. Nam iaculum quum de manu iaculantis recessit, suo motu ferri uide-
tur perdiu abiuncto cessanteq; authore. Quare oritur quæstio, missa ui res, qui possit nutu suo
moueri, separato atq; etiam extincto qui miserit. Nec enim potest à se, quippe quæ nõ eius gene-
83 ris sit, [b] quia is à missu statim quieuit. Ad hæc aliquid respõdent, nõ solũ esse iaculatorẽ qui mo-
uerit, sed aërem quoq; proximum, qui simulatq; illata uis iaculo est, ipse etiam permotus adagi-
tatusq; subinde quoq; iaculum moueat. Verum hæc defensio nõ dissoluit, sed transfert difficul-
tatem. Rursus enim quęstioni locus est, quamobrem aër ille proximus moueatur nullo tangen-
te, [c] si neq; moueri probandum est, si quicquid mouetur, ab aliquo moueri necesse est. Nam ma
gnes lapis, qui & hercules dicitur, tametsi ferrum trahit nõ proximum modo & iunctum, sed
etiam remotum & longule desitum, si tamẽ amoueatur aut cõdatur, neq; proximum neq; remo
tum trahet. Huius rei illa causa est, quia ferrum aut acus quæ ad lapidem currunt, nullam uim
habent in se, sed à lapide mutuantur. Simul is de medio tollitur aut occulitur, uis illa in acu ua-
nescit. Hoc idem in aëre usitur, alioquin abiuncto qui misit quiesceret, & iaculum descenderet,
si eandem rationem cum authore suo seruaret, quam cum magnete ferrum. Quamobrem for-
tasse illa sit seria & recta solutio, si nõ modo agitari proximus aër dicatur, sed uim quoq; mouen
di concipere, non qualem ferrum à magnete præcariam, sed sui generis aliam, quam sibi ut pro-
priam uendicet, & quam pro sua possideat & utatur. Nam & ferrum candens feruensq; nõ mo-
do igni concaluit, sed & propriam quoq; calefaciendi uim cœpit, quam deinceps in alias quoque
res partiri atq; imprimere possit. Ita calor tanquam per manus traditur, duratq; in aliquam mul
tas uices, usq; eodem prima illa uis quæ ab igni profecta inustaq; ferro est, dispensatione ista &
successu digesta sensim immoriatur, & quasi senio deficiat. [d] Ita de aëre & aqua dicendum. Illa
quum multiplici potentia sint, grauitate & leuitate participent, tantum ui sua ferri uidẽtur, quã
tum ut ferrentur principium & causam extrinsecus ab authore impulsoreq; hauserunt. Inde eue
nire ut semet mouentia iudicentur, & præterea moueri simul & mouere aliquandiu possint, ac
moueri quidem nõ ab eo amplius qui uim primariam attulit, sed plane nutu & potestate suam,
quam tamen ab ipsa illa ui principe receperunt. Nam & aquæ quæ feruescunt subditis ignibus,
etiam interstinctis illis sunt calidæ: nec solum hoc, sed etiam calefaciendi subinde alia potestatem
habent. Atq; hanc causam rectius est quàm reciprocationem afferre. Ea quamuis fortasse in actu
accidat, non tamen accipi pro causa motus potest. Nam & ambulantibus nobis concursus ille &

successio aëris fit, non tamen propterea dicimur ambulare: demum commeatio illa & reciproca-
tio nullius motus causam habet, sed simplex cessio & commigratio aëris est. Neque enim aer ille
circunfluens ita se contrahit aut diffundit, ut uim ullam possit aut opem aut impulsum afferre,
sed simulatque elapsum est iaculum, continuo aër ut est à tergo, se oggerit circum assistit'que.
Quid tu igitur huic? sed causam tribuis eius motus, quo telum separato & quiescente authore
14 perlabitur. Illud autem arbitror ignorare non posse huiusmodi motum neque unum neque
continuum esse, quum multa sint ea quæ mouent, eaq; attactu solo coniuncta. Sed neque æqua-
bilem censeri posse constat, quum difformis & lacessita uelocitas eius sit. Hoc enim naturales
motus à cæteris diuariant, quòd naturales initiis repigrantur, sed frequentantur in fine: alteri-
his obuersè ab incepto præcipites sunt, in exitu retunduntur. Quamobrem siue de motu rei
proiectæ loquaris, siue de pulsu traiectioneq;, neque continuatio iis, neque æquabilitas com-
petet. Primum iactus non potest unus aut continuus motus intelligi, quia diuersa sunt quæ
motum illum quasi sarciunt subcenturiant'que. Deinde nec pulsio aut tractio. Nam tam & si
unum est, quod & origo & perseuerantia illorum motuum sit, quia tamen singulis pulsioni-
bus & tractionibus obeundis suo initio molitione'que opus est, interquiescant authores opor-
tet tantisper, dum se ad uices identidem nixusq; muniunt. Porro quæ sic mouent, lacescunt, &
obnoxii generis sunt. Ex iis omnibus ratio inoffensissima nectitur, primum mouens indiuiduũ
esse, & carere partibus, quum neque eo moueat quod mouetur, neq; haustam alicunde uim con-
ferat, neque opes suas contra rerum naturam exerceat, sed suopte ingenio sempiternum motum
intemperet atque influat mundo. Quod autem ita mouet, semper uegetum & infatigabile est,
solusq; motus is æquabilis, leuis, & uniformis cognoscitur: quia mouens nullam mutationem
in eius perfunctione patitur. Plàne ut æquabilis motus sit, necesse est id quoq; quod mouetur, 13
ab omni esse uarietate mutationeq; liberum.

[a] *Hanc eandem demonstrationem: qua Aristo. probat corpus nullum finitum vim habere infinitam: credidit Ioan. Grã. non parum momenti habere: ad comprobandum cœlum mundumq; æternum non esse: sed corruptibile. quod enim finitæ virtutis est, tempore infinito: ait ipse: perdurare nequaquam potest. Simpl. attamen ipsum omni conatu improbat. inquit enim in hunc errorem incidisse, quia eum latuitque nam intersit differentia penes Arist. inter habere vim motricem infinitam: & posse in infinitum tempus perdurare & moueri. Arist. enim aliud opinatur sibi uelle quod aliquid infinitam uim habeat eamq; uniuersam simul motricem sempiternæ: & aliud quod aliquid permaneat motum sempiterno tempore nam infinitam uim actu uniuersam simul, ei quidem inesse est opus: quod æterno mouet tempore: infinitum uero: quod ideo infinitum dicitur: quia potest in infinitum moueri: non tamen secundum actiuam & motricem uim: quæ uniuersa simul sit. Sed secundum passiuam & potentia ei inest quod perpetue mouetur. Quapropter impossibile quidẽ est quod uis infinita motrix: quæ simul uniuersa sit corpori finito insit. nihil attamen uetat corpus finitũ in infinitum moueri. ob id quia uirtus quæcunq; accepta in re quæ in infinitũ est semper finita est: non idcirco attamen ei necesse est desinere. cum alia & alia semper succedat. tum ob id quod perpetuo mouet. tum ob id quod potentia rei mote semper inest. huius igitur rei ignorantia deceptus credidit, quod si monstratum fuerit nullam esse infinitam uim corporis finiti: motricem dico quæ uniuersa simul sit: hac etiam ratione confici non posse finitum corpus in infinitum moueri.*

[b] *Locus hic defectuosus est græce. enim ita loquitur Themistius.* ὅστε γὰρ ὑφ' ἀυτῶν ὂν γὰρ τῶν αὐτοκινήτων ἐστιν οὔτε ὑπὸ τοῦ βάλλοντος ἀπέστη γὰρ ἐκεῖνον ἀφεῖς· *hoc est: nec enim potest a se: quippe quæ non eius generis sit quod posit seipsum mouere. nec ab eo qui misit: quia is a missu statim quieuit.*

[c] *Hic etiam desunt quædam quæ possunt hoc modo interpretari. nec enim a se ipso cum animal non sit nec ab eo qui misit: utpote qui quieuerit iam. a quo igitur. nisi neque moueri.*

[d] *Hæc omnia sunt ex Alexan. excerpta (si Simpl. credimus) nam & ipse ait aerem uim recipere ab eo qui misit traditam: qua non modo moueri sed mouere potest: eaque talem effici: ut*

ex se ipso deinde motus mouere posit. & hac ratione quodam modo reditur veluti quoddam se ipsum mouens, breui tamen tempore. inquit præterea quod aer quamuis & ab eo qui misit: & a se moueatur: attamen recedente immittente, desit ab eo moueri is non desinit eo motu moueri, quo a se mouetur. Verum ait Simpl. si ea voluerimus rememorari, quæ sunt superius ab Aristo. scripta de his quæ mouent semet non leuis insurgit dubitatio circa ea quæ sunt nuper explicata nam si aerem concesserimus eo motu semet mouere: necesse erit affirmare aerem mouere se, quia in eo alia sit pars quæ mouet: & alia quæ mouetur: sicut in animabus, anima mouet: corpus mouetur. verum hoc in quatuor esse elementis reperiri non posse probauit Aristo. vtpote quæ principium tantummodo habeant quo moueantur & patiantur non autē quo moueant: qua ratione possint se mouere. Dissoluit attamen Simpl. hanc dubitationem & inquit, recte Alex. non quidem absolute & simpliciter affirmasse aerem esse motum ex se: sed quoddammodo effici ueluti ex se motum a motore primo. cum motus qui ei est a motore impressus perduret & adiuuet. neque in eo aliud est quod proprie moueat: & aliud quod moueatur: quemadmodum ea se habent quæ proprie ex se moueri dicuntur. aer enim qui proximus est ei qui impulit totus mouetur: & eo motu ipse etiam subsequentem mouet quadam vtens propulsione qua etiam vsus est impetens primus, cum ipsum mouit: neque mouet quodam immobili, vti anima mouentis corpus mou t: sed eo pacto: quo corpus impellentis suo ipsius motu aerem mouet qui deinde immanente ipsi motu subsequentem mouet.

85 CAeterum necesse est primum motorem [a] aut in centro, aut in circulo sedem habere. Sunt enim ea principia. sed ocyssime mouentur ea, quæ finitima & proxima sunt mouenti. Pernicissimus autem motus est is, quo mundus conuertitur. Illic ergo est id quod mouet.

[a] Pythagorici visi sunt affirmare vt tradit Simpl. primum motorem esse in medio. vnde & soliti sunt appellare centrum locum vestæ & iouis turrim. sed Aristo. opinatur eum in circulo. & Eudemus addidit in circulo maximo qui est per polos: vtpote qui velocissime moueatur. Them. videtur per circulum exponere id quod motu diurno circumuoluitur. scilicet cælum vltimum vel vniuersum. Simpl. cælum vniuersum. Alexan. vero extimam circunferentiæ partem vtpote quæ ocissime moueatur. Verum dubitat Alexan. quo nam pacto hæc vera possint esse. nam si in parte aliqua circuli primum motorem statuerimus: qui fieri potest vt ipsum quoque non moueatur. saltim per accidens. nisi fortassis quis voluerit iuxta polos ipsum sedem habere. sed hoc ab Eudemi Aristo. que sententia alienum est, qui aiunt partem quæ maxima est iuxta seu vicina motori ocissime moueri, poli vero non mouentur. Hanc questi. diluit Alexan. hoc pacto. si motor in aliqua particula extime circunferentiæ sedem haberet: cum illius motus per partes fit: per accidens vtique ipse quoque moueretur. Sed quia in tota est circunferentia illa vltima, quæ tota non mouetur: nec locum mutat: sed in eodem manet semper: & in eo est quod celerime mouetur: & per accidens nequaquam mouetur. hoc igitur modo soluit Alexan. videturque affirmare, motorem esse in tota ea circunferentia, quæ extra orbem est. at qui recte etiam prius pronunciauerat hæc quæ de motore dicta sunt non sunt ita audienda vt credamus quod locum aliquem motor is occupet: vtpote quem impartibilem esse sit monstratum: neque quod forma eius sit in quo sedem habet: sed quod substantia sit incorporea quæ ipsa per se ipsam substantia sit. nam & si orbiculare corpus illud ab anima moueatur quæ in ipso residet: vtpote quod animatum sit eget attamen quodam alio quod ei principium motus conferat. & hoc in omnibus animatis est videre: quod aliquid extra ipsa est, quod causa est ipsis principiumque motus animalis: cum motus animatarum rerum: qui in loco fit: non nisi ex alicuius rei desiderio proueniat. quo loco videtur Alexan. sensisse Aristo. velle motorem primum esse tantummodo finalem causam. attamen si opinatur quemadmodum rationes multæ ostenc

dunt eum effectricem etiam causam esse. ipse etiam vna cum Platone existimat animam eius quidem motus esse causam qui est de loco in locum. Sed mentem immotam causam esse cur circa eadem: & sine eadem: & in eodem semper res moueatur: vna semper ratione. & eodem ordine. si igitur impartilis est motor primus & seorsum a corpore penitus ipse. se ipso perfectus: vsquequaque a mundo corporeo exemptus. recte vtique fecerimus si eum & nullibi & vbique esse concesserimus. Pythagorici vero si in centro sedem habere dixerunt: ob id affirmabant: quia partem illam prae caeteris mundi partibus idoneam magis crediderunt & habilem vt fiat particeps bonitatis opificis: Aristo. vero ipsum esse ait in primo mobili: quia id primo recipit motum a summo rerum opifice. quod si haec vera sint non amplius vereri oportet ne cogamur concedere. primum motorem moueri per accidens: quem sedem habere diximus in supremo coelo ait Simpl. nam magis in ipso coelum est quam ipse in coelo: quippe qui mundum vniuersum sua contineat virtute infinita. Nam neque ea vsquequaque tuta est responsio quam Alexan. excogitauit. quia si ea propter non mouetur per accidens quod in tota est circunferentia: quae tota non mouetur. qua igitur ratione in ea est parte, quae celerime mouetur deinde si ita in ea sit vt in totam sit digestus: & tota per partes mouetur: cur & ipse per accidens motu partium non mouetur.

THEMISTII IN LIBROS PHYSICORVM PARAPHRASEOS FINIS.

HERMOLAVS BARBARVS GEORGIO MERVLAE STATIELENSI. S.

PLATO In diuina illa sua institutione de legibus inter prima commemorat, in omni republica præscribi caueriq; oportere, ne cui liceat, quæ composuerit, aut priuatim ostendere, aut in vsum publicum ædere, antequam ea constituti super id iudices viderint, nec damnarint. Vtinam hodieq; haberetur hæc lex, Merula vir doctissime, Neque enim tam multi scriberent, neque tam pauci bonas literas discerent. Nunc & copia malorum librorum offundimur, & omissis eminentissimis authoribus, plebeios & minutulos consectamur: & quod calamitosissimum est, periti iuxta imperitiq; de studijs impune ac promiscue iudicant. Ex hoc fonte persuasio illa exitialis & monstrosa manauit, philosophos iureconsultosq; non posse eodem esse & eloquentes. Quam sententiam quia multis locis, tum fando in coram, tum scribendo taxauimus, non dubito quin odia & offensionem multorum incurrerim: aut (quod tibi frequens prouerbium est) irritauerim crabrones. Sed quando militiæ huius sacramentum adymus, capitale est decedere præsidio. Equidem statui, modo in me aliquid facultatis sit, non rixando iurgandóue, sed scribendo interpretandoq; probare causam meam viris doctis, vt ipsa mihi res testimonium afferat, nullam esse omnino materiam, quæ genus illud dicendi pressum ac floridum æque recipiat, atque historiam naturæ. Non eam modo, quę ratione eius particulares & sensiles continet (nam hoc Plinius Secundus extra omnem controuersiam constituit) sed eam quoque in qua vniuersales & spectatiuę quæruntur. Quod genus in Themistio primus ego attigisse (quod sciam) credo. Hoc meum propositum, rogo te Merula, quibuscunque potes rationibus prouehe. Esto mihi non defensor adeo, sed adiutor & censor. Quoniam vero negari non potest, incidere in philosophia locos, quibus explicandis fingere ac nouare quædam necesse sit, idq; & M. Tullius & omnes veteres concedunt, modo id nobis cum præfatione quadam ceu præstito honore agatur, aut (vt ille ait) modo, quæ ita nouis nominibus notamus, latina moneta videantur percussa, in hoc te æquissimum habere velim æstimatorem & iudicem, vt si qua in libris his inuenies, aut omnino factitia, aut licenter, ne dicam immodice ac duriter translata: aut per abusionem audacule transposita, aut imitatione aliquã fortiter afformata, culpam tu nobis hanc totam præstes atque condones. Nec tamen multa te (vt arbitror) offendent. Decem summum, aut circiter verba opere toto comperies, quæ arrepta de foro dici non possint: atque horum etiamnum aliqua iam Latinis auribus trita desumpsimus, aliqua ipsi perperimus. Cætera non abhorrent ab vsu vel doctorum. Sed explicare non possum quam mihi hæc quæ scripsi, non satisfaciant. Non quod melius potuerim tum quum illa scribebam, sed quod nunc, si mihi eadem exigenda stylo essent, infinitum quam videantur mihi posse & commodius & locupletius dici. Nec mihi aliquis illud obijciat quum te excusaris, barbare quid loqueris? Non enim ad id valere, hoc quod modo dixi, volo, quo qui perfrixisse sequeruntur, sed vt declarem me in illa hæresi constantius perstare, vt putem fere facillimum esse philosophiam Latinis literis mandari. Quandoquidem illa ipsa minus Latina, quæ aut quod in rariore sunt vsu, aut quod priuata & sua philosophis sunt quæsita, venia dicere necesse habuimus, nihilominus arbitramur posse illustrius & elegantius nominari. Alioquin ego ea non proinde signanda esse recipiendaq; censeo, sed tantisper dum aptiora aut inuenio, vt ab alijs doceor, tanquam precario ijs vtemur. Dicauimus porro tibi libros Themistij de ingenio animæ vtranque ob causam, & ut argumento hoc utcunque scires à nobis amari coliq;, & ut agnoscens in nobis impetus aliquos bonæ frugis indices pro tua bonitate humanitateq; quibuscunq; rebus posses, faueres. Vale. Venetijs. M. CCCC. LXXX.

THEMISTII PARAPHRASEOS DE ANIMA, LIBER PRIMVS, INTERPRETE HERMOLAO BARBARO.

QVVM Enarrandis interpretandisq; iis, quæ de animæ natura traduntur, quàm fieri proxime potest, sequi Aristotelem uelimus, conari nos oportet inuoluta & obscura eius institutionis, quæ de hoc ab illo ædita est, aperire & illustrare dicendo, illustria simpliciter ad uerbum transcribere, ambigua & controuersa dissoluere: postremo id, quod aliquanto operosius est, breuiter & concisim astricta planius fusiusq; explicare. Nam quom pleraque omnia Aristotelis scripta eiusmodi habeantur, ut demirari præstantiam hominis eius facile suppetat, nulla profecto commentatio est, in qua ille perinde ingenii sui uim atq; sublimitatem ostenderit, atque in ea quæ rationem animæ continet. Siue enim multitudinem quæstionum quæras, siue copiam rerum pulcherrimarum, siue doctrinæ subtilitatem & ubertatem, eiusmodi sunt eius libri de anima, ut uni illi homini omnia quæ ad hoc genus pertinent, innumerato fuisse constitisseq; uideantur. Adeo intelligitur ne numerando quidem percensendo'ue attingi illa à ueteribus potuisse. Atque hæc omnia liquido mox intrantibus patebunt. Laus libri de anima.

De utilitate & præstantia scientiæ de anima. Capvt I.

1 STatim itaque hunc in modum orditur: Omnem notitiam omnemq; scientiam,
tum bonam [a] pulchram'que, tum nobilem atque eximiam uideri. Accidere uero
ut altera sit nobilior, & pulchrior altera, aut propter euidentiam [b] demonstrandi,
aut propter subiectæ materię præstantiam. Id licet in geometria & astronomia am
maduertere. Geometrię certitudo demonstrandis rebus & indicādis maior: Astro
nomiæ nobilitas amplior merito eius naturæ, circa quam uersatur: Demonstrationes uero pro
bationesq; eius becilliores aliquanto quàm geometriæ sunt, propter quod de rebus agit ferenti
bus & agnoscentibus motum. At in ea scientia quæ ad animam pertinet, bonum utrunque re
perias, & constantiam demonstrandi, & naturæ nobilitatem. Constantiam ea ratione, quòd
aliæ scientiæ ab hac scientia suam constantiam & certitudinem reponunt. Nobilitatem iccirco,
quia cæteris rebus, quibus formatur mundus, ingenium animæ fere antistat. Atque hoc ue
rum, siue infimam & despicatissimam spectes, quæ tributa arboribus est, siue summam illam,
& nobilem intellectum' ac mentem, quæ seu pars animæ sit, seu potentia, seu deforis immi
gret, atque insinuet se nascentibus: seu natiua sit, atque intus communi ortu proueniat, quid
2 nam illa admirabilius esse potest atque diuinius? Tertium id nos ad præsentem curam maxime
inhortari atque incedere debet, quòd quum reliquæ scientiæ nullam ferè nobis oportunitatem
occasionemq; ad cætera afferant condiscenda, quæ extra se sint, una cognitio animæ ad notitiam
pertinet omnium rerum, ad eamq; magnum atque incredibile habet momentum. Nulla enim
pars est philosophiæ est, cui hæc non præseruiat, cui non sit quam cōmodissima. Ac uirtutes qui
dem, negotiosas actuosasq; facilius consequemur, si substantiam atque uim animæ, cuius illæ
ceu decora quædam honestamenta quæ sunt, habuerimus perspectam & cognitam. Naturæ ue
ro atque mundi contemplatores exploratoresq;, qui esse poterimus? si nobis ignorabitur ea na
tura, quæ fons atque initium sit omnium motuum: fortasse & corporum omnium, præsertim
animalium atque plantarum. Quamobrem anima, si se prius ipsam bene ac plane cognouerit,
utique erit dignissima, cui de aliis rebus disputanti definientiq; fides habeatur. Si uero sibi ipsi
ignobilis fuerit, aut si se falsam habuerit, qui sit æquum, uti de rebus aliis recte sentire aut deci
3 dere uideatur? Atque hæc ferè est huius scientiæ utilitas.

[a] Verbum Græcum. τιμίαν pulchram interpretatur: cæteri vero honorabilem. vnde Simpl. hoc in loco ait: bonum & honorabile eadem subiecto esse: & ratione tantum differre. bonum enim dicitur: quia diligitur & propter se eligitur: honorabile vero dicitur: quia excellat & ob id venerantur illud hi qui id in honore habent.

[b] ἀκρίβειαν verbum quod euidentiam vel certitudinem constantiamq; interpretatur latinus: varie exposuerunt auctores. latini namq; & Auer. referunt illud in demonstrationes huius doctrinæ: sicuti etiam videtur Them. hoc loco Simpl. autem Philopo. que non in demonstrationes: sed in eius subiectum. ea enim de causa nobilem maxime eximiamq; habendam hanc scientiam aiunt: quia subiectum id contempletur quod & nobile sit & quã maxime certum. sed vnde hæc nascatur constantia diuersimode ostendunt. ait enim Phil. duobus modis accidere: vt vna scientia altera sit certior. aut enim quis alterius principia demonstrat: aut quia subiectum quod magis sit immateriale contemplatur. hac ratione postrema scientia de anima ἀκρίβειαν habet, & ait: huic etiam expositioni assensisse Alexandrum verum Simpl. ob id certam: quia anima sit maxime euidens & manifesta. ait enim quod si scientiaque de cælo habetur scientiæ de animalibus subiecti nobilitate præstet ei tamen cedit τῇ ἀκριβείᾳ, quia animalia nobis sunt proxima neque ita fallere possunt.

ℭ *De difficultate scientiæ de anima, & definitionis.* Caput II.

4 NOn est autem propterea molitio hæc impendio facilis, nisi forte magis & difficillima. Nam neq; quæ res anima sit, in promptu est cognoscere, neque leuissimum definitionem eius afferre. Primum ratio finiendi quæ sit optima, & quo genere contineatur, adhuc longe dubia est apud philosophos quæstio: neque apud philosophos modo, sed etiam apud omnes, qui scientias utcunq; sermocinales attingunt. Omnes enim rebus, quas tractant, adhibere definitionem conantur. Ac aliis quidem una ratio atque uia uidetur esse finiendi omnia, quæ [a] per se sunt. Alii contra putant non esse unam rationem definitionum omnium, sed pro ut diuersa negotia sunt, ita diuersas esse definiendi rationes
5 & uias. Quod si ita est, difficilior nobis consideratio præfert, quia necesse sit primum id quærere, quisnam in quas res modus definiendi conueniat. Sed idem scrupus euenit etiam si unam esse definiendi formam cõcesseris. Siue enim finire oportet secando diuidendoq;, ut Platoni placebat, siue componendo colligendoq;, ut Aristoteli, siue alio genere demonstrando, necesse erit semper cuiusq; rei propria tenere & uestigare principia, si naturam illius explorare & comprehendere debeas. Ita in eandem difficultatem incideris. Quod enim in rebus discrimen est, idem esse in principiis rerum oportet. Proinde aliis negotiis alia principia tribuuntur, alia superficiebus, alia numeris, etiam si in illis propinqua & confinia uideantur, utpote quæ conueniant genere, quando in principio quantitatis & numeri & superficies reponuntur. Ex iis utrunque liquet ut necessarium, ita laboriosum esse de anima scribere.

[a] Locus is non videtur integer qui potest fideliter interpretari hoc pacto. ac aliis quidem vna ratio atque via videtur definitio, ea cognoscendi quæ volumus: quemadmodum vna est uia eorum quæ per se sunt scilicet demonstratio.

ℭ *De quæstionibus pertinentibus ad substantiam animæ cognoscendam: & quæ sunt in definitione animæ adhibenda.* Caput III.

6 DIsseramus ab iis proxime, quot & quanta à nobis ordinem persequentibus quærenda & determinanda de anima sint. Primum natura ipsius & substantia accipienda est, deinde accidentia quæ illi iuncta sint, noscenda. Horum alia animæ propria sunt, intelligere, contemplari. Alia non quidem propria, sed quæ per animam tamen animalibus tribuantur, delectari, dolere, sentire, uisiones concipere, id est, imaginari. Quum igitur duæ res potissimum habeantur, in quas omnis de anima inquisitio digeri-

tur,id est,quibus tota hæc cõmentatio consumitur atq; constat,ipsa uidelicet substantia animæ, & eius accidentia, primum uidentur ea quærenda, quæ ad indicationem substantiæ pertinent. Id commodissime fiet,si genus summum in quo illam contineri necesse est,primo loco adhibuerimus quæstione præmissa,utrum id esse substantiam,an quantitatem, an qualitatem oporteat. Præterea non modo longinquum illud supremumq; genus inueniendum est, sed etiam proximum & iunctum. Non enim suos numeros definitio hominis habeat,si substantiam dicas,sed si animal afferas comperto assertoq; genere. Sequens * est de quonam genere loquare testari. Nam cuiusq; generi biceps ratio est,quia oportet aut actu esse id,aut potentia. Ouum & semen potentia non actu animal sunt : auis actu non potentia animans dicitur. Quum actum usurpo perfectionem intelligo. Quorsum hoc dicamus, sequentibus propalam fiet. Erit ergo princeps quæstio, utrum anima potestate sit, an actu potius & perfectione substantia. Perfectio iterum biuio distrahitur:in primam,qualis est habitus & possessio:in secundam,qualis est usus,gestio,admini-
7 stratio,functio.Scrutandum & illud,diuidua sit an indiuidua. Et si diuidua uideatur,sit ut corpus & moles,an ut ars & disciplina potius,quando & medicinalem & philosophiam in membra diuidi complura scimus. Si indiuidua defendantur, sit omnino ac penitus simplex, nullius permixtionis aut coalitus aut multitudinis particeps, an in partibus quidem nulla euariatio habeatur,sed in potentiis & uiribus,tum permixtio,tum discrimen possit intelligi. Et hercules probare alterum necessarium est. Nam pars à parte dispescitur, potentia uero à potentia officio solum & actione distinguitur. Hinc alii multarum esse potentiarum animam rentur, sub una tamen uniuersitate subiectoq; collocatam. Alii artibus & membris multiplicibus dirimunt, quas & loco discludunt & disperant,quemadmodum Stoici fortasse & Plato. Quartum ordinem ea quæstio obtinet,eadem specie omnis anima censeatur nec ne : aut si non censeatur,utrum omnes sub uno saltem genere contineantur,ut hominis & equi animæ.an etiam in generibus quoq; diuortium sit, ut quamuis homo & equus sub animali collocentur, animæ tamen ipsorum non uideantur sub uno aliquo genere animæ comprehendi. Hos scrupos diluere non est, nisi uniuersa totius animæ contemplatio adeatur. Quam diligentiam à prioribus superhabitam uideo, qui cum de anima tantum humana tractarent,confertum obitus de omnibus putauerunt. Nos plenam commentationem animæ fuso & uniuerso examine moliemur.

* *Aristo.vero ait vtrum eorum quę in potentia sunt:aut magis actus quidam:quem locum animaduertens Simpl. ait rectę dixisse aut actus non autem actu:quia anima forma est : formę vero actus est non in actu compositum nanq; proprie dicitur esse in actu. ait attamen idem Simpl. non absolute protulisse an actus sit:sed an sit actus quidam : quia non sincere & omnino actus est. siquidem & ipsa rationalis anima & intellectus cuius est particeps potentia materialisque appellatur:vere enim anima media quodam modo est inter formas puras & formata:vtpote quę tota per seipsam totam communionem ostendat cum utrisque quamuis magis eam Aristo.ad id quod determinat quam ad id quod determinatur declinauerunt ob id,quia per se uiuit & excitatur sitque ueluti principium mouendi corpora.Phil.etiam ait. Arist.uoluisse per potentiam & actum intelligere quæstionem an anima corpus sit uel incorporea:per ea quæ in potentia sunt corpora ostendens. nullum enim corpus est quod sit omnino a potentia liberum : unde & recte dixit quæ in potentia sunt.potentia enim est ipsa materia:in potentia uero composita quę eius partem habent.per actum autem incorporea vnde non dixit,quæ in actu sed actus:quia ea tantummodo quæ materia carent incorporeaque sunt possunt absolute dici actus.nam quæ sunt materialia potius in actu sunt quam actus:quia nunquam sunt potentia libera &c.*

¶ Vtrum una definitio uniuersalis sit omnibus animis quærenda,an singulæ singulis generibus accommodanda. Caput IIII.

PRimum illuc pede eundum est, utrum una definitio omnibus animis habeatur, & una essentię ratio,an alia equo,alia homini adiungatur.Dico autem sic pote. Est definitio animalis in uniuersum hæc, substantia animans sentiens. Est & seorsum

definitio hominis hæc, animal rationale morticinum. Is igitur qui definitionem animæ uestigat, debet ne talem quærere qualis ad animal, an qualis ad hominem pertinet. Atque hoc nõ absimile est, ac si id dubites in eo, utrum animę finitio, ut speciei certæ per collationem ad singularia reddenda sit (quemadmodum si hominem per Dionem & Theæcetum & Socratem definires) au tanquam generis in species ac membra diuisi. Neq; parum refert, hoc an illo modo definias. Genus enim aut mera notio est sine euidenti soliditateq; aliqua, sed ex tenui subobscuraq; similitudine singularium collecta, aut penitissime nihil, aut quàm singularia multo posterius. At species natura quædam esse amat & forma. Nam ratio hominis simulatq; iugata materiæ est, homo fit. Certe & seorsum illa pulcherrima consideratio est, utrum nomina generum specierumq; notiones fabraq; animi sint, an naturæ potius aliquæ in singularibus contentæ. Sanè uidentur illa nudis notionibus proxima, quæ tamen cum ex singularium collatione ac similitudine reponantur, in singularia & naturas euidentes, ac solidas recidant. Nam neq; animalis notio substantia est animata, sensibilis, multoq; minus notio hominis potest animal esse rationale, mortale, sed singulares homines proprie animalia rationalia & dicuntur, & sunt. Atq; hoc dilucebit uel hinc, siquis unum duntaxat hominem toto orbe constituat (quemadmodum fabulæ diluuii tempore Deucalionem fuisse testantur) nimirum tunc hominis definitio in unius hominis rationem inclusa comprehensaq; fuerit. Verum hæc coniunctiora accommodatioraq; sunt tractatui, qui peculiariter generibus & speciebus dicatur.

¶ Vtrum in animali vno multæ animæ contineantur, an vna tantum, quæ tamen diuersis partibus ac viribus constet. Caput V.

9 NVnc de numero animarum agamus, quòd planè diligentem inquisitionem expostulat. Primum id subit quærere, an multas inesse animali animas sit putandum, uegetalem, altricem, appetibilem, intellectualem, quemadmodum & particulæ, in quibus illæ sunt positæ, an multas quidem in uno animali non esse. Sit enim deridiculum, ut diuinus inquit Plato, tanquam Troianum equum insideant, plures animas in quolibet homine contineri, sed singulas in singulis, quæ partibus tamen differentibus constent. Alioquin uel si unam, sed interstinctam diremptamq; partibus statuerimus, difficile determinatu erit, qualesnam sint, & quo genere differant, hoc est, utrum alia nutrix alumnaq; pars ab auctrice, & utraque ab illa cui procreandi uis data est, an ratione sola distent, subiecto non distent. Vtcunque tamen tres illæ se habent, inter se uidentur ab imaginaria & appetibili discedere, nec solum speciei, sed etiam regionis & subiecti discriminibus separari. Pleraq; nutriuntur, augentur, & procreant, quibus nec sentiendi, nec uisiones concipiendi, nec appetendi facultas habetur. Quemadmodum sentiunt aliqua, quæ tamen intelligentia careant,

¶ Vtrum de membris prius quam de integritate agendum sit, & de actibus, quam de membris, & partibus, & de subiectis, quam de actibus. Caput VI.

10 SEd si quædam partes diuersæ, quędam eædem cognoscuntur, quæri solet, utrum de anima uniuersa prius, an de partibus seu notioribus differendum sit. Posset sanè cuiquam ipsum totum notius & manifestius uideri, quàm membra, quia in magnitudine quoq; prius ipsam integritatem, quàm partes sensu percipimus. In docendo quoq; ab uniuersalibus semper, perinde ac euidentioribus & clarioribus auspicamur. Econtrario nescio quonam modo partes uidentur notiores esse quàm totum. Nam priora semper initia iis sunt, quæ de initiis prodeunt, totum porrò ex partibus prodeat necesse est. Quod si prius de partibus est agendum, succedit illa inquisitio de earum substantiis prius, an de actibus & functionibus sit tractandum; ac maiori quidem ex parte momenta ipsa & opera animæ cognobiliora, quàm ipsa anima sunt. Nam sentire se atq; imaginari nemo est, qui non intelligat, fide ad id uel experimenti ducta, quorum iudicio nullum exquisitius est. Quid autem ipse sensus sit non omnes percipere idonei. Deinde si de actibus prius est dicendum, iuncta quæstio 8 est, utrum actus ipsi prius, an incidentia, quibus in actum cientur sensus, tractari explicariq; debeant. Ferè enim notiora sunt ea, quæ percutiunt sensum, quàm ipsa percussio, ut uisilia quàm

uisio,

uisio, auditilia quàm auditio, fortasse [a] etiam intelligibilia quàm intellectus. Opponuntur porrò hæc per relationem, sensile respondet ad sensum, intelligibile ad intellectum. Atq; hęc & tot capita quęstionum habentur, quę ad animam pertinent, quæq; simul explicatæ dissolutæq; fuerint, ad definitionem eius ornandam sarciendamq; necessariæ & commodissimæ uidebuntur.

[a] *Res quæ potentias animæ mouent: ait Simpl. notiores sunt ipsis operationibus quæ magis sunt sensiles: sicuti sensile ipsum & quod appetibile in sensili reperitur atque quodcunque fuerit intellectile in sensilibus. quod vero exemptum est & supra nostrum intellectum id potius ab intellectu nostro profectum cognoscemus. Vnde ait Philo. quod in cæteris ordinem illum seruauit vt de rebus prius: deinde de actibus & potentijs tractauerit. cum autem de intellectu egit ab intellectu exordio accepto ad intellectilia processit: & hæc eadem fortasse intelligere voluit. Them. vbi ait: fortasse etiam intelligibilia quam intellectus.* 11

Accidentia cognita conferre ad cognoscendam naturam substantiæ. Caput VII.

11 VErum si cuiusque rei definitionem rectam acceperis, non solum usui tibi erit, ad ea quoq; accidentia pernoscenda, quæ per se contineantur in re. Quod quidem uidere in mathematicis licet, ubi ex lineæ directæ & arcuatæ: item, ex trianguli & plani [a] definitionibus facilia perspectu & compertu sunt ea, quæ per se figuris illis dicuntur accidere. Non solum inquam istud huc proderit, sed etiam uice inuersa, si accidentia perfecte complexus fueris, magno id tibi adiumento, tum ad notitiam substantiæ, tum ad molitionem definitionis erit. Dixi si perfecte complexus fueris, non ut ad id minus demonstrationem adiungeres [a], sed sat est ea persequi, quæ aut incurrant insensum, aut quæ possint cogitatione imaginationeq; comprehendi. Nam remota admodum accidentia & translatitia, quæq; naturam rei de longinquo conniueant, nec attingant, ad rationem definiendi non conferunt. Quod genus peccat Chrysippus, qui quom deum finiturus asserturusq; esset, id ex templis, altaribus, sacrificiis, statuis comprobat, ratus argumenta id genus magnam uim ad monstrandum illud habere. Verum aliena illa sunt, & à natura deorum abiuncta. At moueri sempiterno agitatu & Apollinem sortibus futura præcinere, Aesculapium deplorata conclamataq; hominum corpora uitæ reddere, momenta sunt ad definitionem dei efficacia & propria, ut ita dicatur: Deus est animal sempiternum prouidens & beneficum homini. Planè omnis demonstrationis principium definitio obtinet. Tantisper [b] obambulatio quædam & circulus est. Vt enim ex accidentibus definitio statim elucet, si scienter & recte de iis, quæ extrinsecus apparent, sumantur, ita ex definitione accidentia addicuntur. Sanè [c] in quibusdam faciliter à definitione in notitiam accidentium proceditur, ut in mathematicis, in quibusdam econuerso procliuius ex accidentibus in definitionem subitur. Quod ferè in naturalibus uisitatur. Est autem uitium in accidentium enumeratione, uel maximum afferre, quæ nihil ad definitionem facere uideantur. Contra quoque in assignanda definitione grauiter deerraueris, si ex conceptu uerborum nullum accidens eius rei compareat, quæ definitur. Quamobrem omnes eius generis definitiones, id est, ex quibus nulla potest coniectatio accidentium elici, nimirum dialecticæ atque adeò inanes habentur.

[a] *Desunt hic verba quędam in latino codice: quæ in græco leguntur: quæ sic latinæ possunt interpretari: quia fieri non potest: vt sine definitionis cognitione venemur aliquid eorum: quæ rei insunt per demonstrationem.*

[b] *Nemo tamen ait Philo. credat ab id: quia ex accidentibus in definitionis inuentionem progrediamur: & vice etiam versa ex definitione in accidentium cognitionem mutua esse inter hæc ostensionem. alia enim sunt accidentia per quæ definitiones cognoscimus: ea scilicet quæ sensu cognoscimus: & alia quæ ex definitionibus monstrantur: ea scilicet quæ sensui sunt immanifesta: vel etiam dicere possumus: quod etiam magis approbat Alexan. ait idem Philop. quod non est mutua ostensio: quia ea obambulatio non eadem fit ratione: cum enim ex accidentibus*

definitiones inquirimus ea ſenſu nobis cognita ſunt quod ſint: deinde definitione inuenta quid ſint & qualia & propter quid ſint per eam comprobamus.

c Definitio notior eſt in mathematicis quam ſint accidentia: *ait Simpl. quia definientia quanta ſunt aut qualia quæ ſenſu aut phantaſia apprehenduntur. quę vero ſubſtantiæ ſunt: modo ſunt nota ex ſe ab intellectu eorum qui ſenſibus viuunt: ſed ex accidentibus.*

Perquirendum eſſe, vtrum omnes affectiones ſint communes animæ & corpori, an alteræ alterius propriæ peculiareſq; habeantur. Caput VIII.

12 NEc eſt minus iis quæ dicta ſunt utile ad ſubſtantiam animæ explicandam, opera
eius omnia, & affectiones diuidere incognoſcereq;. Sint omnia ea corpori & animę
cõmunia, hoc eſt, permixtioni, quæ ex anima & corpore prouenit, an ex iis alia ani-
mæ habeantur, alia corpori propria? Atque hoc quanquam prius eſt ut ſciamus,
per quàmdifficile tamen atque impendio arduum uidetur multis adeò futuris,
qui tum audere, concupiſcere, obiraſci, tum ſentire & intelligere peculiares eſſe animę affectiones
affirment. Ac mihi quidem uidentur plurimæ animis perfunctiones animalis haberi corpori-
buſq; communes. Animæ tamen, ſiquid aliud, intelligere proprium eſt. Cæterum ſiue intelli-
gere imaginari eſt, ſiue non poteſt ſine imaginatione contingere, fieri nequit, ut hoc quoque
officium ſine miniſterio & uſu corporis obeatur, cum niſi uia procurationeq; ſenſuum uiſa &
imagines animis inſculpantur. Quamobrem ſtatim quæſtio hæc decidi & definiri poteſt hoc ge
13 nere. Si quod eſt animæ opus, aut affectio propria, poteſt contingere, ut anima ſeorſum à cor-
pore ſit, ſed ſi nihil eſt ſoli animæ proprium, immò corpus ad omnia munia in ſocietatem anci-
patumq; recipitur (ſiue illud hoc eſt, quod oculis cernitur, quodq; forma iſta, quæ ſub obtu-
tum uenit, & figura monſtratur, ſiue interius & latentius aliud, quale cõminiſcebatur Plato)
non poteſt contingere, ut ſeorſum à corpore habeatur, obmaneatq;. Alioquin ocioſum aliquid
natura creauerit, quod defendi non poteſt. Eſt enim compertum hoc, nihil in natura torpere,
nihil feriari, ſua in ſingulis rebus ingenia contineri, officia quæq; & geſtiones ſuas agnoſcere agi-
tariq;, & quaſi penſa perſoluere. Erit fortaſſe aliquis, qui rationis huius inductionem ceu mi-
nus ſanam aut ſeriam reprehendat. Sed qui hoc cauillatur, uim argumenti non peruidet. Ca-
lumnia autem talis eſt: Oportebat, inquit, accepto conſequentis oppoſito ita tollere, demolirig;
antecedens, at in noſtra ratione contrarius ordo ſeruatur: nam ſumpta eius; quod primum in
connexo erat priuatione infirmatio poſtremi ſubiungitur. Verum qui tam male animatus eſt, ut
hæc quæ in dialectica atque in exercitio argutiarum iactata & prompta omnibus ſunt, ignoraſſe
Ariſtotelem putat, is planè ignorantiſſimus uidetur. Nam uerbum illud (poſſet contingere)[a],
quo Ariſtoteles in ratione ſua utitur, non habet neceſſariam connexionem (tunc enim uerum
ſit perempto quod ſequitur, interimi quod procedebat) ſed poſſibilem & contingentem tan-
tum, in quo genere obſeruatio in contrarium eſt, ut abolitio antecedentis aboleat conſequens.
Ea res hoc exemplo patuerit. Si nauigauerit Dion, poteſt contingere, ut bene & proſpere naui-
gauerit. Ergo ſi non nauigauerit, non poteſt contingere, ut bene & proſpere nauigaſſe dicatur.
Non autem ſequitur, ergo ſi non poteſt contingere, ut bene & proſpere nauiget, ne nauigare
quoque ſimpliciter poterit. Idem de eo qui aliquid agat, proficiſcatur, ambulet, currat. De-
mum eadem in omnibus ratio erit, in quibus coniunctio incidens contingenſq; habebitur non
neceſſaria. Eodem modo ſi animal erit, quod procul eſt & ad nos accedit, poteſt contingere ut
ſit equus, igitur ſi animal non eſt, neq; equus utique ut ſit, poteſt contingere: non autem ſequi-
tur, ſi non eſt equus, neq; igitur animal. Semper enim id quod ſequitur contingenter, tanquàm
pars antecedentis ſit, propterea quòd quandoq; accidit, quandoq; non accidit. Ita qui antecedens
interimit, totũ interimit; toto auté ſublato, ſequens eſt parti quoq; abolitioné afferri. Sed[b] & ſeor
ſum quoq; ipſum antecedens litigioſum controuerſumq; eſt, in quo dicitur, ſi quod eſt animæ
opus propriũ, poteſt cõtingere, ut ſeparetur. Aiunt id nõ eſſe neceſſariũ, quoniam poſſit accidere,
ut propriũ opus habeat anima, nõ ſit tamé ſeparabilis, quemadmodũ ne oculus aut manus à cor
pore ſeparari poſſunt, etiamſi proprium aliquod opus oculorum, aliquod manuũ ſit. Porrò illa
propoſitio, quæ per negationem antecedentis elidit & perimit cõſequens. Si nihil eſt animæ pro-

prium,ſeparari igitur non poteſt,neceſſaria eſt,nec oblocutorem inuenit:quippe quoque præclarum illud & indubitabile proloquium profatumq; uendicet, in quo dicitur, nihil à natura ſine uſu aliquo fieri.Quamobrem igitur affirmant aliqui amare,odiſſe,iraſciq; animã? Certe quemadmodum dicitur,quanta uis pila planitie puncto tangi,nõ quòd planities aut linea poſſit ipſa ſeorſum conſiſtere,ſed quòd regula, in qua ſit illa planities directa:neq; quòd pila poſſit contingi,
14 id eſt,ipſa figura,ſed quòd æs,in quo illa ſit forma (Nam neq; rectitudo à regula , neq; figura ab ænea pila,neque tactus puncti,immò nullus omnino tactus à corpore,aut à toto abiuncta ſunt) ita & animæ affectiones cõmunes uidentur eſſe cum corpore,lętari,dolere,timere,audire,amare, odiſſe,iraſci,miteſcere.Horum nihil poteſt anima perpeti ſine ui opeq; corporis,utpote per quod plerunque ſecretæ etiam animi cogitationes & affectus prodantur.Nam & in ruborem effundimur,cum uerecundia cutem accipit,refugit,metu ſanguinis & pallore refrigeſcimus.Atque hæc quidem neq; ipſis poëtis ignota ſunt,ut in illo.

Oculis micat acribus ignis. Et in illo:

Palluit & gelidus coit in præcordia ſanguis,

Dentibus ora ſtrepunt.

Eſt autem argumento uel maximo huiuſmodi affectiones haberi animæ corporiq; communes, quòd quomodo cauſæ alioquin magnę plerunq; incidant animalibus,& iraſcendi & metuendi, neq; metu tamen tentantur,neq; iracundia cõmouentur,interim ex diuerſo leui ſæpe irritamento grauiter excandeſcunt.proinde ad iracundiam pronſora ſunt in fame,aut ſiti,aut ſiquibus humoribus infeſtentur,quod maxime melancholici ſubſtinent.Hi ualetudinis uitio & naturæ ſuę temperamento minimis quibusq; periculis conſternantur. Ita omnia hæc uidentur ex uaria corporum mixtione atq; habitudine proficiſci,& pro temperaturæ modo remiſſius uel intenſius fieri.Neq; uero corpus tanquam inſtrumentum & machinamentum affectionum eſt,qualia ſenſibilium uirium ſua ſunt organa,& internuntia ſentiendi,ſed maior quædam affinitas eſt corpori cum perturbationibus animi, quàm ſenſibus cum inſtrumentis. Hæc ſi paulò affecta laceſſitaq; fuerint,munus ſentiendi legitimum abrumpunt & impediunt.Corporis mala permixtio nõ impedit affectiones, ſed promouet potius atque exacuit,ut poſſit intelligi corporis naturam proxime cum affectionibus conuenire.

[a] *Attici attamen expoſitores quos inſequitur* Philo. *& Simpl. etiam in idem videtur tendere: aiunt Ariſt. non vti ratione aliqua ex antecedentis deſtructione:ſed acceptis duabus:quæ inuicem iuncta & æqualia ſunt:duas ex his regulas & illas quidem aprime neceſſarias tradidit.Prima eſt quorum operationes a corpore poſſunt eſſe ſeparatæ : hæc etiam a corpore ſeorſum eſſe poſſunt. Secunda quorum operationes ſeorſum a corpore non poſſunt eſſe ea etiam a corpore ſeorſum eſſe non poßunt.Si enim eßet operatio a corpore ſeparata ſubſtantia vero nequaquam:cum operationes a potentijs : & potentiæ ex ſubſtantia effluant hoc ſequeretur incõmodum operationes aliquas ſine potentia vel ſubſtantia eßе.*

[b] *Huic dubium reſpondit* Philo.*duobus modis aliquid dici poteſt proprium:altero quidem modo vt pars totius eſt:comparatione ſcilicet cæterarum partium: quo modo oculo proprium eſt videre:quia in toto illi tantummodo parti hoc conueniat:non tamen quod etiam toto non egeat.Altero vero:quia alio non eget vt perſiſtat:quemadmodum in hydromele dulcedo meli eſt propria: & non eſt aquæ cõmunis : quia ſeorſum ab aqua etiam mel dulce permanet : hoc ſignificatu poſtremo intelligunt peripathetici operationes animæ proprias.*

¶ *Animæ definitionem eſſe cum materia coniungenda, & quid ſit definitio phyſica & dialectica, & quæ ſcientiæ, quibus modis definiant.* Caput IX.

15 HAec ſi ita habent , neceſſe eſt in definitionem animæ adhiberi materiam , quamobrem omnes materiam affectibus definiendis adiungunt , quemadmodum is , qui iram dixit feruorem ſanguinis circa cor cauſa puniendi doloris . Igitur ad phyſicum pertinet de ea anima noſcere , quæ ad ſuas affectiones actiones'que materiam re-

16 quint, quanquam diuersa ratio est, qua finire physicus solet ab ea qua dialecticus. Huic solius
formæ negotium: ideo iram finit, ut sit doloris ulciscendi cupiditas. Physicus materiam corro/
gat, eoq; iram terminat, ut efferuescentiam sanguinis circa cor dicat. Ratio enim iracundiæ libido
& studium illud est reponendæ uindictæ. Sed rationem hanc atq; formam, id est, desiderium ta/
le in tali materia esse collocatum oportet. Quemadmodum definiturus domum, alius forma &
ratione contentus est, hoc modo: Domus est custodia & defensio à uentis, imbribus, caloribus,
frigore. Alius sola materia: Domus est ligna, lateres, intrita. Erit & cui utrunque complecti stu/
dium sit: Domus est munitio ab iis, quæ de foris ingruant, ex tali aut tali materia. De tribus his
quod genus physico conuenit? Vtrum id, in quo solius formæ fit mentio, prætermissa & negle/
cta materia? an id in quo solius materiæ admonitio habetur forma superposita? an id potius in
quo iunctim forma & materia declaratur. Quod si postremum hoc genus philosopho naturali
congruit, cui sectæ reliqua duo uendicari, aut tribui debent? Certe definitio, in qua sola uis for/
mæ affertur, quæ seorsum consistere, confirmationemq; & soliditatem habere non potest, sola
17 dialecticis asciscitur, unde illa plerunq; futilis inanisq; habetur. Ea uero quæ materiam tantum
& affectiones eius, quæ abiungi non possunt, sectatur, nullius quidem fuerit, nisi eius qui natu/
ram exploret: quippe qui circa omnia uersetur, quæ materiam & eius opera atq; affectiones ap/
pellent. sed cessans & manca, nisi formæ meminerit. Ac formam quidem semper in definitione
collocare debemus, quæ locum principem teneat: ita tamen ut à materia non recedamus, etiam
si forma ratione possit abiungi. Etenim formæ naturali materia semper opus usus; est. At ma/
thematicis lineam directam citra materiam definire conceditur, quia res quæ apud illos tractan/
tur, à nexibus materiæ liberiora exultioraq; sunt, quàm forma naturalis. Atq; hoc ut distinctius
capiatur, paulò altius ordo petendus est. Naturalis corporis opera alia naturalia sunt, alia ex/
trinsecus ueniunt. Naturalia sunt calor, frigus, siccitas, humor, nutritio, auctio minutio. Ex/
trinsecus ueniunt, quæ artificio aliquo comparantur. Artificium aliud materiam exornat, aliud
defectum & inualentiam corrigit. Materiam exornant excussores, significi, postremoq; sellularii.
Inualentiam corrigit medicina, agricultura. Est & genus tertium (siue id affectionem uocare, si/
ue accidens malis) quod quanquam non potest à corpore naturali euidenter seiungi, inest ta/
men in corpore, ut naturale non est, quo numero sunt illa tectum, inflexum, triangulum, con/
cauum, deuexum. Denique in omnibus, quæ sibi mathematici contemplantur naturales affectio
nes à conspectione sua reiiciunt, solas merasq; magnitudines, & nuda atq; inania spatia extimant
finiendis his, neq; materiam, neque naturalem qualitatem adiungunt. Iterum quoque alio initio
ordiendum est. Circa formam plurimæ habentur speculandi rationes & uiæ. Forma enim aut
naturalis est, aut mathematica, aut artificiaria. Naturalem & physici, & dialectici occupant, sed
dialectici materiam negligunt, physici semper accurant, cæteras formas artifices & mathema/
tici sortiuntur. Horum alii solitarias & absolutas considerant, aliis in materia negotium est.
Quamobrem ut illis semper sine materia, ita his nunquam sua commentatio est. Ille summus su
premusq; omnium artifex uidetur, qui circa ueras formas, id est, quæ ab omni nexu & mancipa/
tu materiæ asseruntur, studium suum exercet. Cum dico ab omni nexu, intelligo eas, quæ
tum re, tum cogitatione à materia sequestrantur, quales primus ultra mundanusq; philoso/
18 phus spectat. Atque hæc quasi extrinsecus distincta digestaq; uolumus, utpote quæ non admo/
dum aliena ab hoc instituto ac proposito uiderentur. Sed referenda est unde deerrauit oratio.
Dicebamus animæ affectiones à materia naturali animalium separatas non esse, neque sicut su/
perficies potest præcidi ratione: ita posse iram, timorem, & reliqua, sed horum omnium defini/
tiones communione corporis, quod in iis apertissime commouetur, agitaturq;, conflari & con/
stitui oportere.

De sententiis veterum de anima, & de opinione Democriti. Caput X.

19 His ita prægustatis, deinceps pedem conferre par est, sed prius est, ut sententias uete/
rum disquiramus. Et hercules æquum fit eos ad consortium disputationis hu/
ius corrogari, qui in parte hac philosophiæ, aut aliquid inueniendo, aut scriben/ 23
do & commentando nos iuuerint, ut & bene ab iis dicta recipiantur in fide, & con/
traria repudientur. Quoniam duæ res sint, quibus in anima ab animantibus

differunt,altera quod animalia uidentur per se moueri, non uidentur inanima:altera quod sen/
tiunt hæc,illa non sentiunt, in duo hæc diductio sectarum facta ueteribus est, alii de motu, alii
de sensu finitionem animæ colligunt. De motu Democritus,Anaxagoras,fortasse etiam Plato,ii
quod arbitrabantur id quod non mouetur, mouere alia non posse animam in numero habue/
runt earum rerum,quæ mouerentur. Vnde illam Democritus ignem & calorem quendam esse
credidit.Quoniam enim innumerabiles figuras oriri moueriq; diceret,quas atomis suis referret
acceptas,earumq; panspermiam, id est, uniuersitatem seminarium, elementumq; totius naturæ
constitueret, putauit animam ex iis quæ rotundæ orbiculatæq; haberentur constare, argumen/
to,tum quòd figura illa maxime penetrare uideatur in corpora, tum quòd simul agitatur, ipsa
20 aut pellitur secum alias quoq; res subinde rapit & commouet. Nihil autem mirum esse, si oculi
aspectum eius non capiunt,quamuis corpus esse dicatur:nam & illa quæ per aërem uolitant,ra/
menta, ut ipse appellat & papuli, quorum ingens uis turmatim fenestris in sole adapertis inserta
longos per totos radios tractu reciprocat,nisi sudo cœlo & solo asserto oculis usurpari non pos/
sunt. Quamuisq; aër speciem præbeat inanis cuiusdam æquoris, sunt tamen in eo solida corpo/
ra,sed indiuidua pauxillaq; ac minutissima, quibus oppletur:proinde atomos alias maiores,tar/
dioresq; alias minores celerioresq;,sed cellerimas & minimas omnium globulentas & sphæricas,
21 quarum conciliatu & concursu extiterit anima. Quapropter & uitam respitatione definiri dice/
bat. Nam quum aër is, qui nos ambest compressis corrogatisq; aliis corpusculis sphærulas inte/
riores, quarum agitatu animal agitatur, elidat, periculumq; sit, ne destitutum eo præsidio alias
extinguatur, suppetiatum accurrunt aliæ atomi, quæ se in uices facescentium insinuent. Quod
quidem per haustum & reciprocationem spiritus fit.Ita incursatione confluctuatione,quæ mu/
tua subeuntium & euolantium atomorum, quod spirando respirandoq; accidit, animam adhi/
beri ne defluat: proindeq; eatenus uiuere animalia quoaddum atomos sphæricas accipere pos/
sint & reddere.

[a] Non parum nobis conferre poterit:ait hic Simpl.enarratio opinionum antiquorum: tum ad dubitationem:tum ad inuentionem:si ad ea animaduerterimus:quæ respicientes:hi quidem hoc:illi vero,alio modo de anima sensere & hæc quidem refellemus illa vero approbauerimus.

[b] Quia ea quæ rebus insunt accidentia:proprie præcipue:ait Simpl. conferunt plurimum ad inuestigandam earum essentiam:vt superius dictum: ideo ex his quæ animæ insunt ab eaque definiuntur:hoc est quę animatis rebus propria sunt qua talia sunt animę substantiam colligere vult: ea vero sunt omnium opinionum consensu: ab interna causa moueri. hoc enim solis est animatis proprium & sentire: hoc tamen non ita proprium est intelligendum vt omnibus. Sed quia solis animatis conuenit.moueri autem ab intrinseco principio est omnibus animatis proprium: nam & plante augentur & imminuuntur.

De opinione quorundam Pythagoreorum de anima. Caput XI.

22 EVere & Pythagorici aliqui, ait Aristoteles,qui idem de anima senserint, quos ego ta/
men qui fuerint, nondum comperi. Ex iis alii corpora indiuidua, quæ in aëre mo/
uerentur, alii causam agitatricem illorum esse animam arbitrati sunt. Eoq; id accide/
re, quòd illa nunquam quiescere, quamlubet sereno tranquilloq; aëre uideantur.
Sanè ii proprium esse animæ putant mouere, præsertim qui illam descripsere uim semet agitan/
tem mouentemq;. Ferè enim discessum est in id omnibus, ut motum esse peculiarissimum ani/
23 mæ crederent, ac cætera quidem moueri ab anima, sed animam à seipsa. Eodem modo & Ana/
xagoras animam esse fontem & initium motus prædicat: idem quicunque omnia moueri à
mente intellectu'que autumant. Non tamen uidetur id Democrito, quippe qui inter men/
tem & animam nihil interesse affirmet. pro hinc sensus ueri nuntios esse dicebat, & omnia quæ
sensibus uiderentur uera esse defendebat, quasi sensus & animus confunderentur. Vnde &
sentire & sapere pro eodem habebat magno alioquin, teste Homero, nixus, qui quodam
uersu de Hectore: Iacet, inquit, aliud sapiens. Quamobrem non ita de intellectu locutus
est, tanquam de ui ea qua ueritas, id est, qua rerum causæ, atque exitus cognoscun/

tur:neq; ut ea quæ à sensu sit diuersa, sed idem omnino esse utranq; uim, id est, animum & ani-
24 mam testatus dilucidum est. Anaxagoras minus id clare indicat. Plerunq; causam boni pulchriq; intellectui tribuit, ceu qui cæteris animæ uiribus dignitate antistet, & diuinior habeatur. Plerunque confundit, ut animam cum animo coniungere uideatur. Cum enim omnibus animalibus magnis paruisq;, perfectis & imperfectis intellectum asciscat, sine dubio significat non distare intellectum à sensu. Nam sensus in omnibus uisitur, intellectus non in omnibus. Sed ne in homine quoq; omni comparet. Ita omnes philosophi, qui animantia ex eo spectabant, quòd ipsa se mouerent, conuenire id in animam potiori modo & meliore nota dixerunt.

¶ *De opinione Empedoclis & Opre, Timæi siue Platonis in Timæo.* Caput XII.

25 AT qui ex eo quòd animalia cognoscunt & sentiunt, definitionem animæ afferunt, hi animam ex principiis & elementis rerum constitutam intelligunt, adeò quot cuique initia uidebantur, ex totidem constare animam probabant. Quod si quis unum dixisset, ex uno filo animam existere fatebatur, ita contingere, ut anima quę ex principiis esset cõposita, tum ipsa principia, tum ea quę de principiis nascerétur, possit cognoscere. Nã Empedocles qui quatuor naturis cõstare uult omnia, quibus cõcordiam & discordiam initia capitalia præficit, ex totidé conflari animam sensumq; testatur hoc carmine.

Terrea pars terras, pars undea conspicit undas,
Aethera dium æther, uis ignea percipit ignes.
Pax pacem monstrat, litem lis aspera sentit.

Statuit autem ex omnibus iis animã confici, quia putabat alias naturas sentiri & apprehendi non posse, nisi per hanc similitudinem, quæ cũ rebus esset animæ insita. Atq; hoc illi cum cæteris erat
26 commune: ferè enim consensus ueterum est, similibus cognosci similia. Eadem causa motus est, opinari Timæus animam ex elementis componi, quorum alterum indiuiduum, immateriale, incorporeum haberetur, alterum diuiduum, & quod ad naturam corporum pertineret, id est, natura, quæ inseparabilis corporum communis esset. Ex iis mediam existere animam duarum naturarum permixtione coalitam, ac indiuiduam quidem & immaterialem naturam fortasse mentem putabat. Diuiduum uero & medium quid intelligat extimemus. Qualitates sanè primę, humor & siccitas, cæteræq; iis coniuges, circa corpora quidem diuiduæ non uidentur, sed circa ma-
φυτικὸν ait ipse hoc est vegetale. teriam. Sed & potentia naturalis diuidua est, & quidem circa corpora. Hæc enim materia utitur, non informi nudaq; penitus, sed elementis & corpore. Nam & cogit & diffundit, proindeq; circa hæc potest diuidua & sectilis uideri. Idem de parte sensuali, & de ea quæ ad libidinem & irascentiam pertinet. Dicatur illas circa corpora diuiduas haberi, quoniam in corporibus & circa corpora uersari contineriq; uideantur. Atq; hoc tam in illis uerum sit, quę irrationales omnino brutæq; sunt, quàm in iis quæ rationi parent atq; consentiunt. Quamobrem si omnes circa corpora diuisiles esse necesse est, relinquitur nullam aliam uim nisi rationalem mediam ab illo censeri, quia inter indiuiduam naturam, id est quæ careat partibus, & huic contrariam ambigat, atque ab duabus his facultatibus condita & temperata dicatur. Plane conditam esse animam impropriè dicitur. Non enim ita potest constituta intelligi, ut corruptis atq; in unum confusis naturis duabus, species ab his tertia dissultarit: quodq; fieri in cæteris mixtionibus cernitur, coalitu discrepantium rerum, qui sine illorum interitu non potest accidere ingenium animę prouenerit. Sed quũ animam dicitur ex duplici natura constare, id ita accipiendum est, ut rationabilis animæ natura minoris esse quàm intellectus, & pluris quàm irrationabiles potentiæ iudicetur, cum utroque tamen cognationem quandam habere, qualem fere mixta & concreta cum iis ex quibus formantur. Quapropter duabus illam opibus ad res noscendas & comprehendendas uti, eiusdem & diuersi. Quotiens genera & generum formas colligimus, idem & similia quærimus, quotiens uero differentias persequimur, diuersitatem incidimus, atq; has uires potentiasq; ab elementis illis accipit, quibus constat. Potentiam eiusdem ab indiuiduo & incorporeo initio: Potentiam diuersitatis à diuidua & corporali natura. Ita Timæus animam ex elementis confectam uult, non tamen omnes (ut dixi) sed rationalem, qualem & mundi animam existimare quis posset. Nam potentias patibiles inustas intestasq; post à secundanis dicit, qui ab eo mortalium animalium opifices & creatores uocantur. Vt igitur Timæus animam ex elementis effecerit, quo similibus simi-

lia cognoſceret,ſatis arbitror demonſtratum. Idem [a] probat in iis, quæ de philoſophia diſſeruit, id eſt, quum animal inquit principio ex idea unius & prima longitudine, latitudine, altitudine conſtit.t. Alia quoque ad idem exempli. Quum enim incorpoream natucam à quantitate continua remotiſſimam putarent,utpote quæ nullam molem aut diffuſionem haberet,ſed ſub diſcretam cõmode poſſe cadere uiderent, numerum illi & multitudinem aſciſcebant non omnem, ſed quam ueræ & ſimplices unitates attollerent. Dixi ueras unitates ac ſimplices, quia numerus qui ad incorporea pertinet, non conſtac ex iis unitatibus, quæ corporali naturæ mortaliq; tribuuntur. Nullum enim corpus perfecte unum eſt,quia diſtrahi poteſt ſubinde in plura,immò infinite ſecari,quamobrem numerum illum tanquam ex ſpeciebus & formis collectum formalem ſeu ſpecificum appellabant, contraq; eius generis numeros,ut rerum formas & ſpecies prædicabant. Atque huic ſententiæ uerſus ille de proximo congruit: Quæq; ſuos retinent numeros,numero omnia conſtant. Elementa igitur mundi intelligibilis,quem per ſe animal uocant,prima & ſumma ex ſpecificis numeris prodidere,ideas unius,ideam primi binarii, ideam primi ternarii, ideam primi quaternarii. Quomodo enim neceſſe eſſet,ut in mũdo intelligibilia ideæ & principia mundi ſenſilis ſpectarentur, ſenſilis autem mundus ex longitudine, latitudine, profunditate conſtaret,ideam longitudinis primum binarium ſtatuerunt,quia unius ad unum directio,id eſt à puncto ad punctum extractio longitudo eſt: Longitudinis & latitudinis iunctim ideam primum ternionem,quia planarum prima trianguli figura eſt:mox longitudinis latitudinis ſimul ideam primum quaternarium,quia prima ſolidarum eſt pyramis conusq;. Atque omnia hæc Xenocrates in iis,quæ de natura cõmentatus eſt,explicat. Indidem ſi quem iſta delectant,hauriat licebit. Illud igitur per ſe animal,hoc eſt intelligibilem mundum ex primis iis principiis conciliatum & conditum arbitrantur. Particularia uero ex iis,quæ hoc ordine ſequuntuc ſucceduntq;. Quemadmodum enim inter ſe comparantur ſenſibilia,eadem quoq; collatione ſibi reſpondent ideæ, ſenſilia.

27 Eſt & aliud genus quo illi hoc de anima ſolent exponere. Quomodo enim pluribus utacur poteſtatibus anima ad capiendas cognitiones rerum,intellectu,ſcientia,ſenſu,opinione,intellectum ab unius idea præberi miniſtrariq; affirmabant: ſcientiam à prima dualitate, quia ſcientia ad unũ ab uno procederet, hoc eſt à ſumptionibus ad complexionem concluſionemq;: opinionem à prima trinitate,qui numerus ad planam figuram referebatuc.nam opinionis eſt ex propoſitionibus utrunque uerum falſum concludere: ſenſum à primo quaternario ortum habere, à quo prima idea ſolidi corporis emanabat, circa quod ſenſus noſtri uerſantur. Ac rerum quidem omnium initia forma & ſpecies, & ſpecificus numerus credebatur. Ipſius uero numeci elementum & ſeges,tum unitas, tum dualitas indefinita erat, quam unitati iuxtim ſubdebant, unde infinita uis & prouentus numerorum exiret. Nam ex eo quod uere unum ſit, & quod ſolitarium habeatur,nihil conſtitui aut deriuari poteſt, ita creandis generandiſq; numeris neceſſe erat corrogare naturam alteram & unitati coniungere, quam (ut dixi) interminatam & indefinitam dualitatem appellant. Dualitatem iccirco, quia iam & diuiſilis & multitudinis opifex uideatuc. Indefinitam propterea,quòd proprio fine extremoq; careat. Sit enim unitas quę finem ſuum omnibus ſpeciebus ideiſq; præbeat. Dualitate enim unitas continentec adiecta numeros ſpecificos quamlubet multiplicari contigit. Porro dualitas hæc imaginem refert materiæ quæ ſubditur obſterniturq; corporibus. Vnitas adeo ſimilitudinem formæ materialis præſtat. Quapropter ſi anima ex eiſdẽ principiis conditur,ex quibus numerus ſpecificus conficituc, non mixtione aut confuſione duarum naturarum,ut dixi,ſed quia collinitium utriuſque ordinis teneat, tum indiuidui incorporeiq;,unde pendet & regitur: tum diuidui & corporalis cui præeſt & imperat. Si inquam ex eiſdẽ initiis concreta anima eſt,ex quibus numerus ſpecificus componituc, ratio eſt ut illa rerum omnium capeſcere notitiam poſſit. Hoc modo apud Platonem Timæus,& adeo ipſe Plato ex ſimilitudine & affinitate principium probat ingenium animæ ad rerum cõprehenſionem & ſcientiam idoneam pollenſq; eſſe.

[a] *Librum de philoſophia appellat Ariſto. qui nulli peculiariter eſt inſcriptus ait Philo. & eſt Pla. legitimus: cui titulus eſt: vt ait Simpl. de bono ex conſuetudine Platoniſ: in quo quidem libro opinionem Pytha. & Plat. enarrat de entibus.*

¶ *De opinionibus multorum, qui de anima male ſenſerunt.* Caput XIII.

28 EVere ex [a] posterioribus, qui duas illas rationes complexi cognitionem & motum,
definitionem animæ de utroq; cõfarciunt, quemadmodum qui numerum ipsum
se agitantem mouentemq; animam descripsit. Is ex eo quòd numerum appellabat,
intelligi uolebat cognoscendi uim, quæ haberetur in anima. Ex eo uero, quòd ip-
sum se mouentem dicebat, facultatem eius mouendi & agitandi monstrabat. Por-
ro omnes qui proprium animæ constituunt cognoscere & contemplari, quia id non putant ali-
ter posse contingere, nisi ex initiis rerum constet, prout quisq; diuersa de initiis sentiunt, ita in-
ter se de anima discrepant. De initiis autem euariasse sententias ueterum constat, non modo uti
de natura & qualitate eorum, sed etiam de numero maxime dissiderent: quanquam in utroque
alii plus, alii minus discordant. Ii qui corporea principia posuerunt, longissime disparantur ab iis
qui incorporea. Propiores sunt iis qui permiscent, id est, partim quibus corporea, partim incorpo
rea uiderentur. In numero quoq; amplissime distant, qui unum principium afferunt, & ii qui in-
29 finita. Partius ab utrisq; disiungitur, qui plura uno constituit. Atq; ita consequenter quantum
& quale discrimen inter illos de primordiis habetur, tantum & tale de anima opinionum diuor-
tium est. Sane hoc de illorum sententia sequitur, qui cognitionem rerum ad animam pertinere,
tanquam proprium eius munus & pensum existimant; quippe qui non uiderent id quemadmo
dum tuerentur, nisi illam ex principiis constitutam & conflatam dicerent. Veruntamen & illi qui
mouendi uim ceu inditam, atq; ingenitam animæ suspicati sunt, non sine ratione uidentur natu
ram animæ de principiis explorasse. Quid ènim aut munitius, aut uero similius est, quàm cau-
sam uehementissime agitantem mouentemq; cætera, in numerum aliquem principiorum redi-
gere. Quamobrem nonnullis anima ignis uidetur, tum quia ignis gracilento & tenuissimo cor-
pore sit, unde se quodammodo incorporeum asserat, tum quia & mouet se, & cæteris motum
30 præstat quibus approximat. Democritus autem utrunq; moueri elegantius & lautius exprimit:
nam mouere ignem cætera præ sui exiguitate & partium probat, moueri beneficio figuræ effica
cis & procliuis in motum. Quorum [b] utrunq; globosas illas & rotundas atomos consecutas uo-
lebat, ex quarum turba & concursione fortuita non solum animam, sed ignem quoq; format &
31 efficit. Anaxagoras uero (quemadmodum retro mox diximus) nihil constanter decernit, idem
animam putet esse cum animo atq; mente, an diuersum: nam modo confundit, modo mentem
principem facit, eiusq; ui & ratione omnium rerum descriptionem & modum designari & con-
fici prædicat, proindeq; & simplicem esse & absolutam ab omni mixtura. Homiomeriam uero,
id est omnium membrorum similitudinem, ut rebus materiam, subiici, quam mens digereret, &
in qua tanquam operaretur. Sed & duo hęc motum & cognitionem necessario tribuerat animo.
Motum his uerbis: Quom simul (inquit) omnia massali congestu coissent, incidens mens se-
cernere & disponere occœpit. Cognitionem inibi. Sane hoc inquit, id est cognoscere maxime de-
bitum animo est.

[a] *Xenocrates Platonis successor: vt Philo. ait: hoc pacto animam definiebat: hac ratione adductus quia animaduertit Platonem de anima loquentem: nunc quidem ex motu eam definire: vt in phædro: nunc vero ex vi cognoscendi ex numeris, scilicet veluti in Timæo: ideo ipse vtrunq; complexus est: vt perfectæ eius ostenderet naturam. Simpl. vero ait hoc modo animam definisse Xenocra. vt propriam eius naturam ostenderet: quæ media est inter formas & formata. numerus enim formis: mobile vero formatis maxime conuenit: vt ergo indicaret quod neq; simpliciter forma esset: neque simpliciter quid formatum, non ait esse simpliciter numerum. eo enim est inferior quantum ab impartibili cadit: nec simpliciter mobilem affirmauit. est enim tantum eo præstantior, quantum substantiam partibilem excellit: vtrunque tamen quodammodo est ea ratione: qua cum vtrisque communionem habet. hac igitur de causa ait esse numerum seipsum mouentem.*

[b] *Reddit Phil. rationem cur Democritus atomos rotundas tenuissimas maximeq; mobiles affirmauerit: aitq; tenues quidem: quia in geometria monstratur circulum omnibus figuris qui eiusdem sint ambitus maius spatium aream'ue continere: siquidem & recti lineæ figuræ quo plurium sunt angulorum capaciores sunt: quia magis accedunt ad naturam circuli quo fit vt figura circularis quæ tantundem spatij arcé'ue capit: quantum quæuis alia ex angularibus minoris erit ambi-*

tus: vnde inter atomos quæ tumoris æqualis sunt rotundas merito graciliores & tenuiores suppo nat. maxime autem mobiles: quia circulus planum puncto tangit & ob id continue procliuis ad motum videtur.

¶ *De opinione Thaletis, Alcmeonis, & aliorum.* Caput XIIII.

31 Videtur & Thales Milesius mouendi uim animæ accõmodatam putasse, argumento quòd herculeum lapidem, id est magnetem animatam rem dicebat, quia ferrum trahere & cogere uideretur. Idem Anaximeni & Diogeni uisum: demum omnibus qui animam aëream & flabilem credunt. Vtrunq; enim defendunt hoc scito: nam quòd moueat exilitatem tenuitatemq; partium causæ faciunt, quòd moueatur, id esse ingenium aëris contendunt. Heraclytus quoq; id quod rebus principium dedit, animæ tribuit: quippe quam calorem esse spirabilem diceret: halitus enim uaporq; is, unde omnia confici putabat, nihil aliud esse quàm ignis poterat, ignem porro & minimo minus incorporeum, & semper fluidum uideri. In motu autem esse omnia, ut plerique alii, Heraclytus uolebat. Huic sententiæ aderat Alcmęon Crotoniata, qui cognomento Physicus dicebatur: Animam (inquit ille) immortalem esse oportet ratione ea, quia semper agitetur, eoq; simillima rebus immortalibus uideatur. Moueri enim & reliqua immortalia incessabili agitatu, solem, lunam, errones, uniuersum cœlum. Iam grauius illa atq; importuna opinio est, quæ ad authorem Hipponem refertur, animam existimari aquam. Is eo indicio motus est, quòd rerum omnium genitale semen humidum haberetur. Importuna & illa Critiæ, qui sanguinem esse animam dicebat, propterea quòd sensum cuius uim propriam esse animæ iudicabat, procuratione & merito sanguinis animalibus accidere arbitrabatur, quando partes quæ essent exangues, ut ossa, ut ungues, ut dentes, sensu quoque uacuæ haberentur. Quanquam huic dicto uidentur nerui resistere, qui tametsi carent sanguine, nihilominus tamen causam sentiendi præcipuam obtinent. Ac cætera quidem elementa suos assertores & haurarios habuerunt. Sola terra sectorem non inuenit. Terram nemo seorsum uel nominauit, nisi quis dixit animam ex omnibus elementis constare, aut omnia elementa esse.

¶ *Epilogus generis, quod omnes vno ex tribus animam definierunt, aut motu, aut cognitione, aut tenuitate, id est incorporeo.* Caput XV.

33 EX hac igitur percensione recitationeq;, liquet duas res propositas ueteribus fuisse, in quas definitionem animæ referrent, cognitionem & motũ. Sed & tertium opinor, uel ingratis incurrunt, & comprobant, ut incorpoream & subtilissimam esse animam putent: ita tribus momentis naturam notionemq; animæ cõplectuntur, motu, cognitione, incorporeo. Nam qui tenuissimis esse, atque adeo fugientibus aciem partibus animam uolunt, eoq; agitabilem atq; permobilem uidere uidentur tanquam in somnio animam esse incorpoream oportere. Illud iam notissimum, animam ab omnibus in principia relatam fuisse. Ab iis quia cognosceret: ab illis uero, quia mouere omnia agitareq; uidere-
34 tur. Idq; (ut dixi) propter similitudinem illam & cognationem accidere. Quanquam Anaxagoras, sed solus cognationem & affinitatem hanc sustulit. Is enim tametsi omnia cognosci ab anima concederet, quia tamen sincerum illum & mixtionis expertem putabat, nullam ei cum rebus quas cognosceret, similitudinem relinquebat. Quemadmodum autem intelligere posset res, quibus cum nullam collationem haberet, neque ulla parte scriptorum suorum expressit, neq; coniecturam aut indicium ullum reliquit, id unde scrutari liceret. Hoc excepto uno, cæteri in id popu
35 lariter confluunt, ut ex iis facultatibus, quas cognoscunt, conditam animam uelint. Iam ii qui contraria inter se principia faciebant, animam quoque ex contrariis compositam rebantur. Nam Empedocles quum quatuor naturas, ex quibus constare omnia uult, siccitatem, frigiditatem, caliditatem, humorem, initia posuisset, sine dubio uoluit easdem contrarietates in anima contineri, quum dixit.

Terrea uis terras, uis humida percipit undas.
Aether ab ætherea sentitur, ab ignibus ignis.

Sed & ii qui ex uno duntaxat elemento animam fabricantur, eius quoque qualitatem solam tribuunt animæ. Heraclytus caliditatem, quæ igni conueniat. Hippon humiditatem, quæ aquæ sit propria. Ideoq; & de notatione & ueriloquio nominis altercantur, explicationemq; uerborum ad suam quiq; scientiam conferunt. Alii Zeon, id est uitam appellatam dicunt, quòd nomen id bullitionem significaret, ceu feruor esset atque ignis anima, qua uiuisceremus. Alii animam psychen uocatam affirmant, quo frigus notatur, quia ad uitam animalium tuendam euentatione & refrigeratione sit opus, idq; cõmodi per se respirationem accidere.

Generaliter contra omnes, qui putant animam esse corpus mouens, & motum. Caput XVI.

36 HActenus sola decursa nobis historia est, quæ à maioribus de animæ natura literis
tradita & monumentis habetur. Ex iis aliqua expressim ab iis dicũtur, aliqua nos
ab iis intellecta scrutinio coniectamur. Primũ uero eorum scientiam extimemus,
qui motũ animę ueluti rem illi maxime propriam genuinamq; ascripserunt, quiq;
quòd credebant moueri illam quia moueret, talem definitionem eius prompse-
runt: Anima est suimet mouens, aut potens ipsam se mouere. Hoc * modo Plato in libro de legi-
bus decimo finit. Cæterum fortasse non illud modo falsum est, animam moueri quia moueat
cætera, sed etiam seorsum id defendi nõ potest, animam à se, aut ab alio moueri. Quanquam ue-
ro plurimas rationes commentatio nostra de naturali auscultatione contineat, quibus ostendi-
tur necessarium non esse moueri omne quod mouet, nunc tamen uel gratia claritatis, uel quod
in loco id cadit, nonnullas illarum hac quoq; parte repetisse conueniet. Ais omne quod mouet,
moueri oportere, ergo aut à se dices, aut ab alio moueri quod mouet. Profecto ab alio non est ne-
cesse, alioquin inquisitio in infinitum casura sit. Sed ne à se ipso quoq;, propter eas ruinas in quas
incidere dicentes id oporteret, quasq; quàm mox demonstrabimus, sed ipsum se aliquid mouet,
id est, si suimet mouens est, aut parte alia mouet, alia mouetur, aut eadem mouetur & mouet. Si
alia mouet, alia mouetur, dubitatio nulla est quin concedere oporteat, aliquid esse quod moueat
nec moueatur: quod illi pro impossibili detestantur, quia idem desereretur à se, nec suimet mo-
uens amplius proprie diceretur, sed pars illius altera motum afferret, altera motum acciperet.
Atq; hoc genere nullum incõmodum suscipitur, si animalia & frutices ipsa se mouere dicantur.
Nam stirpes & frutices ab anima uegetali, cuius ui aluntur auctanturq;, etiam moueri atq; agita-
ri uidentur. Quòd si totum toto se mouere & moueri defenderis, primum illud ulcus est, quòd
rem indictam & incogitabilem comprobas, eiusdem rei aliquid sibi causam esse, cuius est aln fie-
ri posse, ut simul deferat & deferatur, alteret & alteretur, adeoq; simul & doceat & doceatur, idẽ
speculamen curet & curetur, eandem inualentiam (quo nihil dici potest obtusius) illud huic nõ
suppar. quod inducemus hoc modo: Omne quod mouetur, qua mouetur potentia est. Omne
quod mouet, qua mouet, actu est. Si ergo suimet mouens, à toto se mouetur, erit simul à toto
hoc respectu, tum actu tum potentia, simul perfectum imperfectumq;, simul calidum necdum
calidum, simul sciens & insciens. Hæc quæ nunc libamus in libris, quos dixi, naturalibus fusius
explicata, exornataq; uberius sunt, inde reliqua petat licebit, si cui hæc præcisius posita uidebun-
37 tur. Nos uero quæ nostra intentio est, pergemus ostendere animam moueri non posse, quom
omne quod mouetur, duorum generũ altero moueatur, aut per se, aut per aliud. Per aliud mo-
uentur, quæ quum ipsa non moueantur, in eo tamen sunt quod mouetur, ut in naui uector &
sarcina. nauis per se, uector & sarcina per aliud moueri dicuntur motu nauis. Dixi motu nauis,
quia alio motu moueri per se possent, possent nutriri, augeri, alterari, & locali etiam aliquo mo-
tu moueri præter motum nauis. Sed ponimus uectores sedere & quiescere, tunc nauis (ut dixi)
per se, uectores per aliud mouebuntur. Eodem modo de accidentibus corporis sentiendum est,
albedine, nigredine, pede, bipede, tripede. quæ per aliud ideo mouentur, quia continentur in re-
bus quæ per se moueantur. Ea igitur quę hac forma, id est per aliud mouentur, possunt esse nec
38 corpora, nec egentia loci per se. Quom igitur bifariam res moueri dicantur, aut per se aut per
aliud, uideamus nunc utrum anima per se moueri possit, id est motum per se accipere. Nam aut
ex accidenti, aut per aliud posse animam moueri neque ipsi diffitemur, quom illa in corpore ha-
beatur, quod per se mouetur. Igitur de quatuor motibus delatione, alteratione, auctione, minu-

tione scitor, uno se anima an pluribus generibus moueatur: item an omnibus. Sed demonstra-
tum est quicquid aliquo ex quatuor illis motu non per accidens moueretur, prorsus in loco es-
39 se, & cingi corpore oportere. Nec enim credendum est ueteres illos, qui substantiam animę de mo
tu finiunt, existimasse animã per accidens moueri. Quod si corpus est anima, profecto proprium
40 etiam locum sibi desiderat. At qualis nam hiccine dabitur? Certe quandocunq; attuleris, illuc se
anima per naturam conferret, quomodo applicita appulsaq; eodem quoque loco per naturam
quiesceret. Quod [b] qui concesserit, fateatur necesse est posse uiolentos quosdam motus & quie-
tes haberi, quibus anima ui moueatur & stet. nam si aliquò naturaliter pergit, inde auulsa pertur
bataq; mouebitur ui & contra naturam. Sed quales nam obsecro, uiolentos animæ motus aut
quietes fingas, haud facile comminisci est, etiam dementiri uolentibus. Animatum corpus sæpe
ui & contra naturam moueri cernimus, quando alieno impulsu aut colliditur aut iacitur. Ani-
mæ huiusmodi aliquos motus aut quietes nullo unquàm tempore uidimus: alioquin per natu
ram contrarii & aduersantes motus ad animam pertinerent. Dicat aliquis animam contra natu-
ram non moueri, sed motibus omnibus quanquàm aduersis & contrariis, tamen naturalibus
41 moueri. At nullum elementum contrarios motus agere naturaliter uidemus. Ex elementis por
ro animam constitutam esse uolunt, alii uno, alii pluribus. Ignis suopte nutu semper in cœlum
uiam molitur, terra semper in medium mundi grauitate sua fertur & pondere, elementa reliqua
suas inter hæc regiones premunt. Iam si necessarium putant moueri animam, quia moueat ipsa
corpus, quasi reciprocet ratio, nec fieri possit ut aliquid moueat ipsum, nisi prius moueatur: se-
quens est & probabile eodem motu moueri corpus ab anima, quo ipsa mouet. Quòd si hoc se-
quitur, contra quoque cõmeat, uerumq; est motu quo mouetur corpus eodem mouere se ani-
mam. At corpus locali mouetur motu, quare etiam anima seu tota, seu pars eius motu locali mo
uebitur. Quod si est, modo corpus ingreditur, modo rursus egreditur, qua commigratione &
mortua quoque animalia reuiuiscere & exuscitari contingit.

[a] Philo. attamen Simpl.q; aiunt Aristo. à Platone verbis tantummodo dissentire. Aristo. enim motionis nomine corpoream tantum transmutationem audit: quæ motionis appellatio vulgaris est & populo consueta. Huiusmodi vero motionem animæ nequaquam conuenire non modo Aristo. verum etiam Plato contendit: ipsam tamen moueri affirmat animalibus intellectualibusque motionibus: quæ omnia motus nomine comprehendit.

[b] Fundamentum quo innititur hæc ratio videtur angustias pati. nam non videtur uerum usquequaque quod naturaliter mouetur posse etiam ui moueri. cœlum enim naturaliter mouetur: ui autem nequaquam potest moueri. Aiunt peripatetici præcipue Alexan. non moueri a natura sed a quadam ui præstantiori quam natura sit uel anima quæ in his interioribus est. Siquidem cœlum ut ait etiam Aristo. eo motu mouetur: quia appetit primo assimilari: quod quidem primum diuinumque ubique cum sit: cœlum uero ubique esse non potest est ubique per partem: animalia etiam quæ transuersis motibus mouentur non natura mouentur sed ab anima. Philop. uero fundamentum id uerum esse in his quę recto motu mouentur qui quidem contrarietate nõ caret Simp. etiam in idem fere tendit. in his enim uerum etiam asserit quæ quandoque mouent.

Contra Theophrastum, qui rationes Aristotelis reprehenderat. Caput XVII.

SEd resistit huic loco Theophrastus in iis libris, in quibus tractat locos ab Aristotele ante tractatos. Non eodem (inquit) mouetur anima motu, quo mouet ipsa corpus. Iudicia, comprehensiones, assensiones sunt animę motus: locales uero sunt corporis. Pręterea neque retortionem illam uideri sentiam necessariamq;, ut scilicet eo motu quo corpus mouetur, eodem moueri animam sit necesse. Nam trahitur lignum ab homine, non tamen contrà homo uidetur trahi ligno. Item uapores ui solis in sublime rapti, rectis angulis subuolant, sol ipse uersa uice non rapitur, nec in lineam mouetur, sed in orbem & circulum. Solutio est: Primum demonstret ille iudicia & assensiones esse motus. Hoc nunquàm præstabit utique si definitionem motus recipit, quàm supra nos attulimus. Motum

esse continuum, & attendi cum tempore, ex indiuiduis motionibus non componi, de potentia ad actum conferri, & dum confertur obiter retineri potentiam. Quorum ille omnium tanquam uidetur oblitus. Quod eo magis mirari subit, quòd ille ædito cōmentario amplexus est omnia, quæ de motu ab Aristotele inuenta ostensaq; sunt. Cæterum homines qui lignum trahunt, & sol qui in gyrum torquetur, quo motu mouent eodem etiam motu mouentur. Mouent adeo & mouentur motu locali. Quòd si alio motu numero aut specie mouentur, nihil ad rem. Nec enim tenere aliud Aristoteles uoluit, quã ut id quod locali motu [a] mouet, si propterea quod mouet etiam mouetur, necesse sit etiam ipsum quoque motu locali moueri. Sed neque hoc necessarium Theophrastus putabat, si motu locali anima moueretur, commigrare illam posse & mox remigrare in corpus, unde semel exisset. Nam ii qui animam spiritum esse & auram quandam rebantur, ut motum (inquit) loci concederent animæ, tamen opinor id negassent remeare aut regredi posse, quę semel esset egressa. Sed optime uir, pace dixerim tua, neq; hoc recte, neque iis consentanee quæ illi met opinantur. Nam si potest exire corpus è corpore, cur non & denuo poterit ingredi? quom hoc in cæteris omnibus locis uasisq; fieri uisitetur. Sed adhuc Zenoni relicta est ansa dicturo propterea ingredi animam non posse rursum in corpus, quia tota esset toto corpori innexa permixtaq;, eo confieri ut sine dissolutione mixtionis eius cuius uinculis continetur, exire non queat, dissoluta mixtione intrare non possit. Verum eos qui animam in corpore tanquam in uase quodam & loco constituunt, nullum præfugium subleuat, quin cogantur fateri animalia semel obita extinctaq;, animari denuo posse, & ad uitam redire. Quod genus maxime periclitantur Democritici, & omnes qui aquam aut ignem animam effecere.

a Immo in solo locali motu ait phi. verū est, quod si aliquid ppter motū mouetur op' sit eo motu moueri q mouet.

Sentire & intelligere nec motus esse, nec animæ motus. Caput XVIII.

42 ITaque illi tot & tantis rationibus reuicti, tandem concedant nullo motu corporali animam moueri, nisi ex accidenti, hoc est, quia id in quo est, moueatur, atq; hos motus nihil uetare quin aliunde afferri ministrariq; uideantur. Quom enim animal ui aliqua agitur, necesse est animam quoque impulsus illius participem fieri concedant. Hoc inquam oportet inuitiq; cōprobent. Illud si uolunt tantisper dum uiderimus, tueantur motibus animæ qua anima est, ipsam à se moueri, eosq; motus insitos esse animæ per naturam, cieriq; ab ea tanquàm interiores ac suos: ita fieri ut hoc genus motus animę ab alio præstari non possint, extra quàm sibi à se. Sed amabo, doceant qui nam isti motus sint sui peculiaresq; animæ. num sensus? At sensus sine iis quæ habentur extra, quia tanquam fores & fenestræ sunt animi, uim suam exercere non possunt. Num appetitus? at hic rapitur trahiturq; ab iis rebus quæ appetuntur. Num intellectio? at intellectio pendet tota ex sensibus, quia sine uisis imaginibusq; nō perficitur. Sed concesso quod uolunt, hæc ab anima proficisci sola, consequens iccirco non dant. Quæro enim de illis continuos esse eos, & an exerceri defendant in tempore. Et hercules non possunt. nec ergo sunt motus. Quamobrem si isti neq; motus sunt, neq; ab anima sola proueniunt, cōminisci aliud genus oportet, quibus anima moueri, & qui prodire de ea & peculiares eius esse dicantur. Plane iisdem motibus ipsa à se & ab alio moueri nō potest. Nihil enim est quod per se & extrinsecus simul haberi possit, aut quòd simul & per se & per accidens alicui competat. Nam neq; fluuiis sui motus, neq; flammis sui utroq; respectu simul conueniunt. Quę enim per se insunt in aliquo, separari non possunt, nec causam extrinsecus accidentem requirunt. Sed occurritur, non uideri sensum à sensilibus moueri, sed sensilia id agere, & habere rationem talem ut sine iis sentiri non possit. Sensum [a] araneis esse persimilem, quæ muscas, culices & asilos in pedicas telarum incidentes irretitasq; aggrediantur. Id non bestiolarum facit infoelix accessus; quanquam sine accessu illo non crassantur aranei, sed uis eius generis insita & cibi cupedia. Eodem modo sensilia quomodo in machinamenta sentiendi, id est sensorias partes incurrerint ad comprehensionem sui prouocare admonereq; animum. Sed si quem ista exemplorum subornatio mouet à me, illud stat, quòd quemadmodum culex phalangium excitat, & uenatorem captura, postremo omne concupiscendum id, à quo concupiscitur, ita & animam moueri ab illis dicendum, quæ extrinsecus accidunt sensibus. Cæterum ille ipse qui sibi hoc exemplo tam placet confestim labat, ceu poenitendum quid dixerit, & ab araneis pauimento applodiur, eandem inquit rationem habet res uisilis ad aspectum, quam pauimentum & solum ad inambulantes. Quod

quam ridiculum sit, statim agnoscitur. Qui enim fieri potest, ut sensilia sint loci, aut conceptacu/
la functionum sensus? nonne irritamenta potius incitamentaq; sensuum uidentur? quod qui/
dem latius patet in concupitis appetitisq;. Omne enim appetibile prope est ut appetentem uim
ducat & trahat, non ut fundus sit & capacitas aliqua, in qua pernecesse sit desideria & appetitio/
nes animæ contineri.

*• Rationes Arist. ait Philo. efficaces sunt contra eos tantummodo qui omnem animam irratio
nalem etiam seipsam mouere per se contenderint: sed cõtra Platonem qui hoc tantum de rationali
anima asseuerabat, nullam penitus vim habent. eam enim a sensibus moueri negabat: sed veluti ex
pergefieri: veluti si geometra peritus a somno excitetur, statim speculatur theoremata: nõ quæ fue
rint ab eo qui excitauit ei impressa: sed quarum ideas in anima seruabantur. ait etiam hos motus
animalis esse. animam vero cum secundum seipsam agit: intellectiue agit: nec sensibus eget.*

¶ *Si motus sit essentia animæ, futurum vt anima mouendo se pereat.* Caput XIX.

43 PRætereaquæro motibus istis moueri animam tanquam animam, an tanquã aliud
putent. Si tanquam animam, quod iam & fatentur, quemadmodum id quod à ca
lorem utatur, recedit à calore, & id quod per locum mouetur, recedit à loco, ita &
animam quæ mouetur in eo quod anima, contingat ab essentia sua recedere. Nam
nos qui animam moueri ex accidenti uolumus, siue is motus in loco, siue in quali
tate, siue in magnitudine habeat, illas angustias nõ subimus, nec concedere cogimur motum ani/
mæ exitum & recessum esse ab eius essentia, sed ab uno accidẽte, per quod mutatur. At ii qui mo
ueri animam tanquã animam putant, quom motũ animæ quasi substantiam eius esse definiant,
necesse est plagam illam accipiant, quam nos alioquin facile repellimus. Si enim mouetur tanquã
anima, & in eo quòd anima, atq; hic motus substantia eius conceditur, quo mouetur in eo quòd
anima, nullum effugium est, quin anima dum mouetur, suã substantiam deserat. Vt enim flãmę,
flabra, flumina, quorũ in essentia motus est, neq; pũcto quidem temporis, in eadem soliditate cõ/
firmationeq; permanent (Flumẽ nisi fluat, nõ erit amplius flumẽ, sed aqua aut colluuies. Flabra
nisi flentur nõ erunt flabra, sed aër aut uapor. nihil enim aliud uentus est, quã fluctus aëris) ita
necesse est, ut animæ motus, qui essentia eius est, in contiuuo lapsu fluoreq; habeatur. Vnde igi/
tur plurimarum rerum illa memoria? unde constantia, ac tenacitas disciplinæ? Hoc concedit, ille
quidem & fatetur motum esse ingenium & essentiam animæ, sed quanto, inquit, illa plus moue
tur & agitatur, tanto id largius efficit, ne deseratur à se, ne'ue à natura sua & substantia concidat.
Vita enim, ait ille, motus est, & uiuere idem in anima est quod moueri. Sed qui hæc dicit, discri/
men quod inter motum & actionẽ habetur, ignorat. Sed ne illud quoq; intelligere uidetur age/
re & gerere id, cuiq; quod datum & iunctum natura est cõseruare naturam agentis, & actionem
illam perseuerantiam esse eius à quo prodeat. Ad quem modum uisio ad uisum, auditio ad audi
tum refertur. Contrà moueri secundum id, quod natura tributum sit, id esse distrahi & remoue
ri ab ea substãtia, ex qua mouetur, ex quo & pernicies & exitium sequitur. Item actiones momẽ/
to æduntur, perficiunturq; uisio, auditio, intellectio. Motus attensionem porrectionemq; tempo
ris exigit. Est enim motus inchoatio & rudimentum actus, quippe qui absolutione careat atque
instabilis sit, nec unquam in uno fixus, non in loco si per locum agatur, non in magnitudine si su
per quantitatem sit, non in substantia si secundum substantiam fiat, qualis fluminibus & uento.
Nam coelestia corpora propterea incorrupta sunt, quia per locum non secundum substantiam
mouentur, ita eorum natura semper eadem est: in alio tamen atque in alio situ semper uidentur.
Quod si id quod nos actionem sensuum appellamus, motum tu uocari contenderis, de nomine
nihil contraibo: licet enim omnibus uocabula arbitratu suo interpretari & fingere, & generi/
bus abuti specierum loco. Species porrò actionis est motus. nam si motus est, actio est: si actio
est, non item sequitur, ut motus sit. atq; hoc sæpissime usurpatum à Platone comperio. Quam
obrem de uoce nullum nobis certamen est, de rebus summa dissentio. Nihil enim tam distat
44 ab aliquo, quàm inter se actus perfectus & imperfectus. Verum ii qui moueri animam suspi/
cati sunt, ipsam quidem animam per se moueri nunquam, opinor, conspexerunt, sed quom
animal moueri uiderent, dixerunt animam esse primam, quæ moueretur. Contingebat au/

tem hoc illos credere argumento plurimarum rerum, quod sub conspectum cadebat: ferè enim nihil mouet, quod non contraq; moueri cernatur. Porrò si idcirco mouetur anima, quia causa motus est corpori, sequitur etiam ut quiescere debeat, quia causa status & quietis est corpori. Non ergo plus potest ad animam motus pertinere, quàm quies. Ex quibus concluditur uim animæ & rationem eius essentiæ in motu contineri non posse: nullum quoque sempiternum & incessabilem agitatum esse, quo se anima moueat. Nam si id esset, ratio cur animalia interim quiescerent afferri non posset. Atq; hæc quanquam contra eorum opinionem dicuntur, qui motus quosdam incorporeos animæ somniabant, in Democritum tamen conuenire etiam uidentur, qui hanc partem apertius peccat. Nam atomi illæ ex quibus animam conficit, semper agitantur, nec unquam committunt, quin alias moueant. Planè ii qui moueri per locum animam, & mouere subinde corpus affirmant, persimile & proximum quiddam commento illi uidentur afferre, cuius Philippus qui mimos scriptitauit, meminit, apud quem legitur machinatorem fabricæ Dedalum ligneolam Venerem fecisse, quæ fusili argento infuso agitaret se, & gestus moueret. Inuenit huic compendio fabrum confine Democritus, quanquam meo quidem animo luce ipsa clarius erat uidere moto animali animam, quæ intus esset, per locum moueri non posse, sed simul deliberauisset, constituissetq; anima ad numen eius tanquam necessarios motus aliàs & imperatos capescere.

[a] Plato ait Simpl. transitus etiam qui per actionem animæ fit motum appellat: quemadmodum est considerare & consulere immo ipsum etiam recessum ab intellectili & indiuisili substantia motum appellat. Arist. attamen solum transitum qui successione fiat continuus sit motum appellat.

Specialiter contra Timæum: siue Platonem. Caput XX.

45 VIderi potest etiam Timæus de anima loquutus, ut Democritus: nam Timæus & moueri animam dicit, & moueri itidem corpus. Cum enim anima ferruminata & addicta sit corpori, constitutaq; interius ex elementis, demum diuisa per harmonicos numeros, suo motu rapere corpus dicitur, ipsa uno motu qui fit in orbem moueri. Sanè dubitari non potest Platonem ex iis Dialogis quos scriptos reliquit, animam esse corpus putasse, alioquin nec Aristoteles contra Platonem inuehitur, sed contra Timæum, qui siue corpus esse circulum crediderit, siue quomodo corpus esse non crederent, crederet, ita tamen ei appellare collibuerit, certe reddere rationem debuit, aut cur ita sentiret, aut cur nomine abuteretur, præsertim quum non sit æquum in altissimis philosophiæ quæstionibus aliud sentire, aliud dicere. Cum enim semper digna res homine est, ne à mente uerba dissentiant, tum id maxime in rebus obscuris & creperis obseruandum, quo ea quæ suopte ingenio remota & condita uideantur, uerbis illustribus, & quàm maxime potest, declarantibus uendicentur à tenebris. Præcipue uero id à nobis exigendum exquisitius est, qui neque animam, neque multo magis mentem esse corpus concedimus. Tractanda uero nobis eorum opinio accuratissime & religiose etiam uidebatur, qui omnia hæc quæ sub aspectum & oculos recidunt, & subiecta sunt nobis, ab anima respuunt, diuinam quandam & cœlestem naturam adhibentes, quæ animus atque mens sit. Probabilis mehercle & ratione nixa sententia. Nam apud Platonem uehiculum illud rarum ac splendidum nihil aliud, quàm ingenium è quo animus constet, ostendit. Apud Aristotelem quoque naturam quandam animæ tributam inuenias, quæ quinto corpori proportione respondeat, quàm & ad omnes animalium animas pertinere censuit. Certe supinas illas opiniones, quæ animam aut ignem, aut aquam faciunt, aut sanguinem, aut atomos rotundas & leues, incessere aut impellere nulla laus est, quia in id quiuis ingenio utcunque pingui atque tardo, nedum Aristoteles uir tantus diligentia & doctrina, suffecerit. Proinde si Aristoteles, qui sententiam uetustissimam & grauissimam, & proxime accedentem ad uerum, reprehensurus taxaturusq; erat, illustrem in philosophia personam citauit, cui & Plato dialogos suos ascripserit, nemo ei tanquam male animato in Timæum, aut in Platonem iure succenseat. Ferè enim tota eius oratio non in hominum, sed in confutatione opinionum uersatur: & si ex iis quæ scripserint, suspicari licebat, id se quod scriberent & sentire, ut cum meminit & repetit Plato ea, quorum author Thimæus ferebatur: Opifex, inquit, animæ deus,

Semper digna res hoie est ne a mente verba dissentiant.

quomodo illam creauisset rectam. Postea conuertit & deflexit in circulum, mox quia directio
prior in latitudinem diffundebatur, medio dorso circulum dissecuit, qui in duos duplici nexu
serieq; dehisceret, unus qui ambiret exterius, alter qui interius haberetur. Eum qui intus esset,
rursum cōminuit, & circulauit in septem, propterq; hoc torqueri cœlū, inquit, atq; in orbem mo
ueri oportuit, quia circulus esse anima probaretur. Iam consonantes quoque & uarios cantus cie
ri motu, quia ipsa & anima, quæ cœlum moueret intentione quadam consonantiam numero-
rum, uelut in fidibus quæ harmonia dicitur, distingui constareq; crederent. Duas enim ratio-
nes haberi, quibus anima in collationes & proportiones musicas diuidi oporteret. Primam ut
ipsa concentus illius sensum sibi haberet, sibiq; possideat. Alteram ut per hoc cœlo emodula-
46 tos & consonantes motus afferret. Sanè primo loco id reprehendimus, quòd animam magni-
tudinem faciunt, tanto grauius quòd de rationali loquuntur. Nam animam mundi talem es-
se Timæus uult, qualis est sola nudaq; mens, nullis ut uiribus aliis, sensu, appetitione, irascen-
tia ei sit opus, quas cæteræ animalium animæ ad diis secundariis post intextas accumulatas'que
obtinent. Eo fit, ut potestates hoc genus in orbem moueri non dicantur. Nam sensus perdire-
ctum foras profertur, similiter & appetitus. Horum igitur rationem, qui animam aut mentem
esse magnitudinem uolunt, siue circulum, siue globum intelligant, aliquot de causis improba-
47 mus: primum quòd magnitudo omnis continua est, & quia continua etiam una: & quòd eius
particulæ in cōmunem terminum finiunt, in eoq; copulantur. Intellectus alio genere unus, alio
cōmunis est, si modo continuus dici aliqua ratione potest (nam de sequentibus libris probabi-
tur, quomodo idem sit intellectus & intelligentia. de intellectu agente nunc loquor) eo modo
quo continua est intelligentia, eodem cōtinuum esse intellectum oportet. Sed intelligentia idem
est quòd intelligibile. Intelligibilia porrò una sunt, propterea quod consequuntur se, ut nume-
ri non ut magnitudo. Quom enim hæc post illud intelligo, tum distincti & discreti sunt actus,
nec attinentur, sed deincipes & consequentes sunt, ut numeri. Aliquando & plures actus in
unum aliquem desinunt, ut in conclusionem propositiones & sumpta. Non ergo uni sunt actu,
quia aut continui sint, aut ad unum terminum copulentur, sed eo modo quo dixi. Si itaque in-
telligibilia & actus intelligendi hac tantum forma unitatem habent, sequens est, ut intellectus
quoque hac tantum forma sit unus: siue ita, ut omnino careat partibus, qualis definitio primo-
rum principiorum habetur: siue ita, ut non quemadmodum magnitudo, continuus sit, sed
quemadmodum numeri, qui per ordinem quendam ac seriem digerantur, ut si unitatem pri-
mo loco constituas, deinceps binarium, tum deinde ternarium. Præterea siue ille Timæus, siue
Pythagoras fuerit, indigna planè authore suo sententia est, intellectum & mentem dimensum;
& magnitudinem dicere. Nam quo pacto intelligat intellectus, si magnitudo est, præsertim
quom ei, ut putat Timæus, opus sit contactu, præterq; accessu & propinquatione quadam
ad res, quas apprehensura percepturaq; sit. Aut enim singulis partibus contingit, quibus rem
totam intelligit: aut non singulis partibus, sed toto curuamine circuli: aut singulæ partes in-
tellectus singulas partes rei, & totus totam tangit, & tangendo intelligit. Si primum, id est, si
singulis partibus tangendo rem totam intelligit, quom partes huiusmodi necesse sit, aut pun-
cta, aut magnitudines statui (si modo partes rei appellandæ sunt puncta) Si puncta, cum hæc
innumerabilia in quaque re infinita'que habeantur, cum'que omne infinitum impercursile sit;
nihil unquam intelliget: si magnitudinem, id est, si partes illæ quæ tangunt rem dimensu ali-
quo, & magnitudine diffunduntur, fiet ut sæpe, immò ut infinities rem unam intelligat, quod
tamen satis sit semel intelligi. Nec enim bene fit semper, quod sæpe fit, nec idem est bene quod
sæpe. Nam uerum haberi inueniri'que potest, etiam si semel intenderis. Si ergo sufficit, quam-
libet ex particulis tangere, quid est opus motu, aut amplitudine aliqua? Id enim ad cuius con-
stitutionem absolutionem'que nullus est usus magnitudinis, suapte natura expers magnitu-
dinis esse debet, etiam si diuidi aut distrahi ex accidenti possit. Nec enim plus habet albedinis,
quòd bipedale album est, quàm quod pedale: neque tripedale, quàm bipedale, quia ampli-
tudo & mensus ad essentiam & substantiam qualitatum nihil pertinet, sed albedo quatenus
albedo est, indiuidua est, & in re diuidua, id est, in magnitudine continetur. Ita de intelle-
ctu eius'que ui, & potestate sentiendum est, in quo sit circuli illius, & magnitudinis ma-
ior minor'que portio. Eodem modo intelligunt, nimirum magnitudo superfluit, nec quicquam
ad naturam intellectus confert. Est enim natura eius & substantia ipse actus. Sic quasdam

48 res momento existere, ac fieri dicimus, quando ad perfectionem illarum nulla perfunctio temporalis exigitur. Si secundum dixerint, id est, non singulis partibus tangere, sed toto curuamine, atque ita intelligere intellectum, sciscitor quæ ratio illos tantum urgebat, ut illum attactum ad rerum cognitionem necessarium dicerent, aut quemadmodum accidat, ut ex particulis, quæ ipsæ nihil intelligant, constet, intelligere tamen posse uideatur. Atqui si propter hanc unam causam tangit, ut intellectus intelligat, tangit autem partibus, nonne oportet, ut primum partibus illis intelligat? Quod si neutrum horum placet, pedem referant, & tertium teneant, hoc est, singulas partes rei à singulis partibus intellectus, & totum à toto contingi. Sed & hoc quoque illa ratio reprehendit: quod si ita dicatur, non reliquitur facultas, qua res indiuiduæ possint intelligi. Sunt autem plurima ex iis, quæ intelligimus indiuidua. Sed quid hæc tam disquisita atque scrupulosa oratione persequimur? Quis non uidet si magnitudo intellectus sit, intelligentia uero tangendo proueniat, fore ut neque per punctos, neque per magnitudinem omnia possint intelligi? [b] Non per punctum, quia diuisilia puncto cognosci non poterunt, quando impossibile est, ut indiuisilia diuisilibus aliqua proportionis iunctione collatione ue congruant. Non per magnitudinem, quia quòd diuisile est, ut indiuisilia cognoscantur causam habere non potest. Alioquin apertissimum est utrunque genus ab intellectu cognosci. Quare fit, ut neque magnitudo esse possit, neque opus ei sit ad res intelligendas tactu, sed alia proculdubio natura est eius præstantior aliquanto, atque diuinior, ab omni amplitudine & mensu corporeo libera: atque indiuidua quidem comprehendit, quia & ipse indiuiduus est, & expers magnitudinis. Diuidua uero, quia ui sua contrahit, & sequestrat: ita ut tanquam indiuidua possint intelligi. Nam quod hoc uerbo quid sit rem esse significo, id est, rationem & formam ipse communit, ipse indiuiduam & simplicem facit, & primæ finitiones ipsæ sunt formæ, quas ille in materia positas à materia primum exoluit, demum intelligit. Sed ne quis angulus relinquatur, in quem illi se condant: dicat enim aliquis, non agnoscunt hoc Platonici, nec intellectum esse circulum & magnitudinem putant, sed dissimulare non possunt. Qui enim intellectum intelligere circumactu fatentur, statim concedant intellectum esse circulum & magnitudinem oportere. Si enim aliter intelligant, quàm circumactu, cur tam temere orbicularem motum intellectui asciscunt? Si uero circumactu, quod & prædicant, non potest uideri non circulus & magnitudo, quæ ita feratur, quando præsertim hoc consilium deo fuisse testantur cum circinaret, id est, cum de recto in circulum reformaret, quod non aliter ei accidere intelligentia poterat. Itaque necessarium est hæc quæ attulimus incõmoda suscipi ab iis, quibus id de intellectu uidetur. Aut enim puncto intelligere illum oporteret, aut per magnitudinem. Si pūcto, diuidua & sectilia non cognoscet: si per magnitudinem, diuidua non attinget, sed & circumactus ille quo modo sit perpetuus, intelligentia quoq; perpetua sempiternaq; erit. Aut igitur semper intelligit eandem rem, aut conuariat. Si eandem, maior ei cum quiete, quàm cū motu cognatio est. Si conuariat, quomodo id tueberis, si circumactus & conuersio semper est una. Præterea intelligentia, aut nunquam aut aliquando perficiat. Si perficiet, cessabit motus: si nunquam perficiet, nunquā etiam intellexisse uidebitur. At nonne omnes intelligentiæ certi sunt fines? siue illa in actione & usu uersetur, siue in cogitatione & conspectione sola consistat. Actiua omnis ad aliud pertinet & alterius gratia est, eoq; habetur extremum. Spectatiua quoq; ultimum inuenit, quoniam eisdem illis rationibus se terminauit, quibus in contemplando speculandoq; utitur. Ratio omnis aut definitio, aut demonstratio est. Omnis definitio conclusa finitaq; est, nulla demonstratio potest infinitam progressionem habere, quia neq; reflectitur, neq; propositiones semel assumptas retractat. Omnis scientia similis directo incessui est.

[a] Rectius forsitan interpretari poterimus: si locò eius quod dixit de intellectu agente nunc loquor: de intellectu actu dixerimus: ait enim ipse. λέγω δὲ τὸν νοῦν τὸν ἐνεργείᾳ.

[b] Quæ hoc in loco demonstrata sunt de intellectu non modo cum incorporeum esse ostendunt: ait Simpl. verum quod corpore etiam tanquam instrumento, in suis intellectionibus non vtatur: quod enim impartibile est: vel quod per terminos procedit qua ratione eo vti poterit: eo quod per continuitatem partibilem procedit. nisi species quæ cognoscitur: in aliquo partibili esset. nam tunc cooperatur instrumentum ob apprehensionem rei partibilis.

Item contra eundem. Caput XXI.

49 PRorsus uidetur motus si habetur in animo potius haberi contra naturam, quip-
pe qui actionibus eius obstrepat, impedimentumq; & remoram afferat. Est enim
opus mentis quieti, quàm agitationi similius: neq; intelligentia modo simplicium
terminorum, sed etiam ea, quæ ad rationem syllogismi pertinet, statum potius
quendam præ se fert, & consistentiam in conclusione, quàm transitum & recessum
illius quod demonstratur. Hac de causa abstemi purgatius, & uibratius, quàm temulenti cogno
scunt. Item silentio noctis quàm interdiu corpore inoffenso quàm conturbato, senecta ætate quã
iuuenta, quia iuuenum corpora plurifario motu interæstuant. Motus igitur abiunctior [a] alie-
niorq; est ab animæ natura, quàm status. Quare neq; beatum potest neq; perpetuum dici, quod
ægre & cum labore fit: uiolentum & coactum intelligere, quicquid contra naturam alicui est.
Qui motum esse substantiam animæ putant, necesse est fateantur substantiam animæ officere, &
fraudi esse actionibus & functionibus animæ. Præterea, si motus pro essentia intellectui est, quo
modo intelliget res, quæ motu & materia uacent? Hæc autem ratio contra nos recurrere non
potest. quamuis enim immobilem esse intellectum dicamus, afferre tamen possumus, quem-
admodum ea quoque quæ in motu habeantur, intelligat. Nec enim intelligit quatenus mo-
uentur, sed quatenus eandem formam & speciem obtinent: nec secundum naturam, sed secun-
dum formam intelligit, etiamsi res innexam materiam habeant. Sed quæras ecquid ipsum mo-
tum intelligat? Intelligit hercules, sed eodem modo, quo cætera, quia scilicet formam ipsam
& rationem motus intelligit, ut cum motum talem aut talem actum esse declarat. At ii qui mo-
tum esse substantiam animi arbitrantur, difficile possunt monstrare rationem qua immobilia
sub perceptionem animi ueniant. Deinde [b] nonne laboriosissima res esse uidetur animam deti-
neri, arceriq; corpore, tanquam neruis & uinculis, cum soluta corpore, & beatior sit futura,
& suis opibus uti liberius & uegetius possit? Iam hæc noxia fugiendaq; animæ coniunctio ui-
deatur, si locupletius ei sit expediri & migrare de uita: Ita præclare agi ac decidi cum anima, si
ei quàm ocyssime missio contigat & cõmeatus à corpore. Quæ sententia plerisq; quum ueteri-
50 bus placuit, tum etiam hoc æui probatur. Porrò in plenum, qui hoc dicant, nõ uident se animas
animalium, quã hominũ præstantiores esse facturos, si illæ possunt à corpore ablegari exoluiq;,
humana non potest. Sed & causa ea propter quam statuunt animam in circulum moueri, quan-
tum coniectare licet de iis quæ disserunt, delitescit adhuc inobscuroq; est. Nam si uerba & scri-
pta eorum attendas originalis animæ substantia non est orbis, sed quæ prius in rectam lineam
formata erat, reuocata ad incudem est, & in circulum contorta. Ita prior ac potior animæ na-
tura directio, quàm circulus fuerit (quasi enim ex accidenti atque extrinsecus circulata est) non
ut esse inciperet anima, quippe quæ iam extabat & confirmationem habebat, sed ut agere con-
sonantes motus posset. Alioquin & illud peccant præposterum, quòd corpori tribuunt causam
motuum animæ, non animæ motuum corporis. Sed in eo quoque laudandus Timæus uide-
tur, quòd facile passus est desiderari à nobis rationem, cur animæ uberius & præclarius esset mo-
ueri, quàm quiescere: aut moueri hoc genere, quàm illo. Atqui hoc maxime in operibus adeò
quærendum prodendumq; est.

[a] *Arist. vero hoc in loco videtur hac vti ratione: si motus animæ substantia nequaquam fuerit: præter naturã anima mouebitur. vbi Simpl. quæstionẽ mouet, quo nam pacto hoc sequatur. nam motus nõ est substantia cœli: attamen cœlum nõ mouetur præter naturam. Ait autem quod sicuti in tertio libro dicet, intellectus substãtia ipsa est actio, nõ is modo qui animabus est præstãtior verum & anima nostra: cũ omnem quæ exterius habet diuagationẽ cõtraxerit separataq; & impartiliter quoad fieri poterit vixerit. ob idq; actionem etiam ĩ substãtiam colligit verum lõge magis in diuina vniuersi anima: nõ quãdoq; sed semper substãtia erit actio & si motus esset actio ipsius: substãtia eius esset motus. quod si hoc nequaquam fit: vel ergo nõ mouebitur: vel mouebitur præter naturã.*

[b] *Non equidem id exprimere videtur latinus interpres quod græce voluit Them. cuius verba hoc in loco hæc sunt* ἐπίπονον δὲ καὶ τὸ μεμίχθαι μὴ δυνάμενον ἀπολυθῆναι, καὶ προσέτι φευκτόν. εἴπερ βέλτιον τῷ νῷ τὸ μὴ μετὰ σώματος εἶναι, καθάπερ εἴωθέ τε λέγεσθαι, καὶ πολλοῖς συν-

δοκεῖ, καὶ τῶν πάλαι καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς οἱ οὐκ αἰσχύνονται, τὰς τῶν ζώων ψυχὰς βελτίους ὁμολογεῖν τῆς τῶν οὐρανίου. *quorum hæc est fidelis interpretatio. Præterea non modo laboriosa res hæc est cum corpore scilicet cõmisceri & ab eo non posse absolui: verum etiam fugienda si locupletius ei meliusq; sit quod sine corpore sit: quemadmodum dici consuetum est: hocq; etiam multis videtur, tum antiquis, tum etiam his qui hoc cui probantur: quos non pudet fateri animantium animas esse ea præstantiores quæ cœli est anima: cum hæ quidem a corpore liberari possit illa vero nequeat.*

❡ *Animam non immigrare cuilibet corpori contra antiquos, qui nihil de corpore dixerunt.* Caput XXII.

51 IN eo quoq; & Timæum & plurimos qui de anima scripserunt, coarguendos pu-
to, quòd quom annecterent animam corpori, in eoq; collocarent, nihil ultra pro-
gressi sunt, miro in reliqua silentio, quæ ad cõmentationem istam maxime pertine-
rent. Nam nec quemadmodum affectum dispositumq; esse corpus animandũ de-
52 beat, nec quæ cognatio inter corpus & animam habeatur unquam dixerunt. Non
enim omnibus omnia pari filo conueniunt, neque coaptari sociari'ue singulas singulis possunt:
neque quodque & utcunque fors tulit, in quodque agit, & utcunque fors tulit: neque item te-
mere accipit, aut patitur à quolibet quodlibet. Demum nunquam agit hoc, illud patitur, si nulla
communio aut congruentia naturæ sit eius quæ agat, cum ea quæ patitur, ex quibus uicissim
admotis iunctisq;, unum opus opera communi proueniat. Ex iis uero quę casu interueniunt, id
est, quę aliter cadunt atque casura sunt per naturam, nullum munus idem duobus efficitur (uer-
53 bi gratia) ex lapide & arbore, aut ex arbore & homine. Quamobrem ferè ueteres comperias in de
monstranda qualis sit animæ uis naturaq; laborasse. De ratione corporis, ne literam quidem ul-
lam in eorum scriptis inuenias, ceu indifferens ac translatitia cuicunque corpori immigraret: id
quod ridendę illę à Pythagora fabulę continent, quas quom author ille ad aliquẽ ciuilem usum
confinxisset, quidam physice interpretari uidentur, rati occurrentem incidentemq; animam in
incidens & occurrens corpus intrare. Sed qui istud portentum asserere poterant: uiderent singu-
lis animalibus, immò & singulis corporibus animalium propriam formam & peculiarem adiun-
ctam: intelligerent quantum discrimen inter corpus equi uermisq; esset: haberetur quantum
inter pulicis & hominis interesset: scirent se qui putarent in quodcunque uti accidisset incursis-
setq; corpus, posse quamlibet animam condi, ueluti si ita contingat elephantis animam in culi-
cis corpus, perinde dicere ac si in fistulis textoriam recipi dicerent, aut fabricam in pecten, & ra-
dium. Iam si artium ea esset natura, ut in suis instrumentis habitare, atq; in ea ingredi sua sponte
possent, utique tibicinium in tibias non in lyram intraret, lyricinium in lyras non in tibias tran-
siret. Igitur & animas in suum aliquod ac proprium corpus (si suum animæ instrumentum est
corpus) diuertere oportebit. Dixi diuertere, immò non diuertit, sed fabricatur architectaturq;
conueniens sibi accommodatumq; instrumentum; deformat ipsa sibi & præparat domicilium,
non deformatum ante & præparatum, demum subit. Non enim quemadmodum cithara dedo-
latur prius & conditur, tùm demum adhibetur ad musicam, ita & corpus ornatur ante instrui-
turq;, mox animæ sumendum offertur. Quale igitur singulis animis corpus instrumentumq;
conueniret, qua ratione anima illud sibi confingeret, neglectum à Timæo [a] penitus & retro ha-
bitum uidetur.

[a] *At attamen hoc in loco Philo. Pla. tum in Timeo, tum etiam in phædro non modo de anima verum de corpore etiam quod ipsam susciperet sermonem habuisse, & quidem plurimum: ideoque recte Aristo. dixisse absurdum hoc plures incidisse, non autem omnes vt Plat. eximeret.*

❡ *Animam non esse harmoniam, & de anima mundi, & vtrum anima nostra sit vita potius, quam anima appellanda.* Caput XXIII.

54 SEd & alia opinio de anima fertur, quæ nihilominus quàm superiores collimet ad ue-
rum, superq; [a] copiosum atq; uberem tractatum habet, quæ non solum in communi

examine uenire usu soleat, sed & seorsum quoq; ueteribus frequentata iactataq; sit. Ea huiusmo-
di est. Aiunt aliqui animam esse ipsius corporis intentionem quandam, quæ harmonia dicatur:
Harmoniam esse concordiam, quæ dissimilium sonorum permixtione comitioneq; nasceretur:
Corpus quoque ex contrariis & dissimilibus uideri compositum. Illud ergo quod tam contra-
rias qualitates, calorem, frigus, humorem, siccitatem, mollitudinem, duritiem: quodq; tam pu-
gnantia elementa ad coalitum, & consortium reuocat, & in consonantiam quandam modificatur
& temperat, nihil aliud esse posse, quàm animam: quemadmodum in musicis id quod grauita-
tem & acumen uocum reducit ad conspirantem sonum, nihil aliud est, quàm harmonia. Proba-
bilis quidem oratio, sed ab [b] Aristotele & Platone multis argumentis procissa. Ac primum [c] qui-
dem prior est anima corpore, harmonia est suo instrumento posterior. Anima imperium habet
in corpus, præest & dominatur in corpore, pugnat etiam aduersaturq; aliquando corpori: har-
monia non pugnat cum instrumento. Item harmonia modo intenditur, modo remittitur: ani-
ma neq; intenditur, neq; remittitur. Præterea constante harmonia offensio consonantiæ non po-
test accidere: anima constante accidit oblesio & uitium corpori. Postremo [d] corporis harmonia
nihil aliud est, quàm firmitas, ualentia, pulchritudo, quia dissolutio & intemperantia corporis ni-
hil est aliud, quàm infirmitas, atque morbus, turpitudo, deformitas: anima neque firmitas, neque
ualentia, neque pulchritudo potest esse. non igitur harmonia est. Hæc omnia, sed alio loco à phi-
55 losophis afferuntur. Illa propria huius partis, quibus hic Aristoteles authores illos incessit. Har-
monia est consentientium & consonantium uocum proportio, earumq; ex confusione & colla-
tione profecta compositio, anima neque compositio est, neque proportio. Item anima substan-
tia est, harmonia non est substantia. Item anima corpus mouet, harmonia non mouet instru-
menta, sed his præsens præstoq; est. Musicus ipse est qui mouet ad concordiam & consonan-
tiam chordas. Quamobrem aliam dari animam oportebit, quę concordiam illam harmoniamq;
56 faciat. Sed perurgebimus hinc infestius si quæremus, quemadmodum accommodari possit har-
monia ulla ad opera functionesq; animæ, aut ad affectiones, qualis nam harmoniæ sit sentire,
57 audire, uidere? qualis amare, qualis odisse, qualis lætari, qualis ægrescere? At harmoniæ
quidem uerbum non simplici ratione dictum uidetur. Nam primus eius significatus ab orga-
nicis & coaptione magnitudinum est profectus, quæ situm & motum haberent. Quom enim
ita inuicem duæ amplitudines collocantur, ut nihil eiusdem generis interibi habeatur, tunc
optime coaptatæ & connexæ dicuntur. Connexio autem & coaptatio hæc harmonia uocatur,
ut ligna, lapides, & quæcunque è naturalibus inter se artificioso applicitu committuntur atque
iunguntur. Ex hoc initio nomen illud in alias res per similitudinem flexum deriuatumq; est,
ut ea quoque harmonicè coaptata dicamus, quæ ratione aliqua inuicem sociata & coita uidean-
tur: ita ut concorditer in unum consentiant atque conspirent, nihilq; intercapedinis suspen-
si ue pateat hiet ue, nihil promineat, nihil in recessu umbraq; obsolescat, nihil subsultet, nul-
la sit sine usu suo & optima ratione proportio. Hæc quom fuerint (ut dixi) connexa & aptata
cuicunque materiæ acciderint, dicentur. Quemadmodum musicos subcentus tunc optime
concordare & congruere dicimus, quom nulla intermedia ratio est, quæ modulatiorem face-
re consonantiam possit. Ex his duabus harmoniæ formis utram facimus animam? Primam
non possumus: quomodo illa appositionem & compositionem requirat? qualis est ossis ad os,
aut ossis ad neruum. Ridiculum est huiusmodi harmoniam pertinere ad animum, aut sensum
58 putare. Secunda etiam forma defendi non potest, uidelicet talem harmoniam esse animam,
qualis nascitur ex collatione & proportione mixtorum. Alioquin si ita sit, ex alia atque alia par-
tium mixtione, alia utique anima dissultaret, ita fieret ut singuli multas animas mutare posse
59 uiderentur. Atque hoc idem requirere de Empedocle solemus, qui singulas corporis partes
censet propriam mixtionem & proportionem suam habere: aliam carni, aliam uisceri, aliam
neruo, aliam ossi adiunctam. Quæro igitur huiusmodi proportionem animam putet esse, nec
ne. Si putat, quom multæ sint proportiones, sequitur multas quoque animas in eodem cor-
pore futuras. Si non putat, quæramus an aliud esse animam præter proportionem uelit, quæ
demum membris proportione sua astrictis, totoque corpori accidat. Item an amicitia illa cui
primatum detulit, causa sit fortuitæ & temerariæ mixtionis, an alicuius certa proportione
quæ constet. Illud quoque doceri uelimus, utrum ille idem amor proportio ipse sit, an extra
proportionem aliud.

ᵃ Græce Them. sic ait δεδωκυιά δὲ εὐθύνας καὶ ἄξντας μένη καὶ ἐν τοῖς ἰδίοις, hoc est reprobata tamen & examinata tum communibus tum proprijs rationibus est: quem locum pertractans Phil. ait rationes autem quæ in communi habitæ Aristo. appellat non scriptos sermones quos cum amicis habuit; vel commentaria exoterica hoc est exteriora, in quorum ordine collocantur dialogi, tum alij, tum qui Eudemus inscribitur. quæ ob id externa nuncupauit: quia ea non legitimis auditoribus conscripsit: sed in communem multorum vtilitatem edidit.

ᵇ Ab Aristo. tum hic tum in Eudemo. a Platone vero in phædone.

ᶜ Rationes hæ sunt ex Platonis phædone excerptæ.

ᵈ Hæ vero ex Aristo. Eudemo.

Declaratio exactior opinionis animam esse harmoniam asserentis. Caput XXIIII.

60 EX his igitur quæ dicta hic sunt, & quæ alio loco ab aliis afferuntur, intelligi datur eos qui animam esse intentionem quandam & harmoniam in corpore arbitrantur, ut non proxime ad ueritatem accedant, tamen non temere admodum deerrare. Nam quemadmodum initio quoq; præfati sumus, opinio hæc impendio probabilis & uerisimilis uidetur. Primum, quia si anima sit alia quædam res, quàm ipsa compago temperaturaq; corporis, qua soluta compagine exoluitur & interit anima: idem contrario ordine si agas, probari uidetur, si anima non sit illa proportio, cur anima abeunte, statim compago & mistio soluitur, quam corporis harmoniam uocant. Si ergo mistione corrupta occidit anima, aut commigrante anima dissipatio mistionis & exitium sequitur, profecto duæ illæ res non uidentur longe distare. Dices animam non corrumpi mistione corrupta, sed uitam illam, quam dedit anima corpori. nam animam esse abiunctam à corpore, uitamq; animantibus inspirare atque influere de foris eo modo quo sol, quanquàm remotus ab aëre, tamen aëri lumen præstat. Ego uero primum illud demiror eorum qui hoc audent dicere, quòd arbitrantur exempla uim probationum habere, quum tamen exemplum ad faciendam fidem infirmissimum argumentum sit. Deinde illud reprehendo, quòd ne efficiunt quidē quod uolunt. Sol enim unus quum sit, corporibus omnibus splendorem suum impertit: animam uero unam esse quę animalibus omnibus uitam tribuat, nemo ausit dicere. Alioquin & sol ipse quanquam est unus, non tamen lumen suum æqualiter omnibus exhibet: aliter aërem, aliter aquam, aliter lapidem, aliter lignum, aliter argentum collustrat. Item aliter color purpureus, aliter uiridis participant lumine. Animam quoque siquis unam contendat esse, oportet eodem modo aliter atque aliter ab animalibus carpi, neque per animas discrimen, sed per uitas habebitur, atque (ut ita loquar) per animationes. Deinde illa unica anima qualisnam erit? certe qualiscunque sit, ad se Aristoteles hoc loco pertinere non putat. Ait enim se animam illam unicam neque quærere neque finire, sed animam hominis, animam equi, animam bouis, quas siue quis uitas animationesq;, siue animas appellet, nihil pugnauerit Aristoteles. Sed quemadmodum quum lumen definiret ita: Lumen est perfectio perspicui corporis, nō ipsum solem finiebat, sed rem quæ à sole prodiret, etiam si eadem finitio ipsi soli possit cōpetere: ita hoc loco animam finiturus, non ad singularem illam, quæ tam longe absit à corpore, considerationem intendit, sed ad perfectionem iunctam quæ organicis corporibus sua singulis ab illa singulari tribuitur, quamuis forte utrique definitio una conueniat. Vt enim nihil uetat duas haberi perfectiones perspicui corporis: quarum perfectior una sit sol, altera imperfectior lumen: ita dici de anima potest, nihil obstare duas esse animalium formas, quarum una perfectior sit, ut anima ea quæ foris est: altera imperfectior, ut ea quæ intus ad singulas pertinet. Hanc igitur animam, quam tu uitam uocas, animam ego nuncupo inseparabilem & indiuiduam corpori, eoq; dissipabilem atque mortalem, non quidem absolute simpliciterq;, sed eo modo quo lumen in aqua. Atque hoc inter utrunq; constat, solum de nomine controuersia est; de re enim quid sentias probe ac dilucide indicas. Animam itaque illam mundi unicam atq; uniuersalem, quæ corporibus præbet, siue animā dicere, siue uitam malis, quæ nihil aliud est quàm uis quædam uitalis generabilisq; per omnem naturam inuecta, clarissime asserunt ea animalia;

Digressio vtrū aia vna sit vel plures & an separant.

Anima mūdi vnica est atq; vlis: q corpib' vitā præbet.

quę ortu spontali de materia putri proueniunt, ea ex tali excrementorum & sordium mixtione,
aut tali orta spirant, uiuiscunt, mouentur, ut in Aegypto mures, & in nostro cœlo uermes & lo-
custæ, & quæ huius generis plurima. Sed quid hoc ad illos, qui singulas animas haberi à singu-
lis, easq; separatas intelligunt? Vnde uita singulis animalibus contingat, fortasse exemplo nõ mo-
uentur, qui suam cuique corpori animam deforis cõminiscuntur, quæ uitam in quolibet faciat.
Sed qui hoc uolunt, primum illud mihi respondeant, statuant in omnibus animalibus, an in so-
lo homine singulas accommodari singulis animas, quæ separatæ tamen abiunctæq; habeantur?
Et hercules id in omnibus animalibus defendere fabulæ & nugæ meræ. Quid enim deridiculo-
sius dici excogitari'ue potest, quàm separatas esse animas pulicũ, quæ uitam pulicibus afferant?
Dices in uno homine singulas singulis distributas, easq; procul à singulis esse. Sed qualis obse-
cro, animarum illarum sortitio fuerit? quæ differentia? quæ secretio? si omnia quæ eadem specie
sunt, participatione materiæ distinguuntur, ex materia discrimen & differentiam obtinent. Pror-
sus anima quæ uitam uegetalem præstat, & quę iracundiam & cupidines continet, non potest in
telligi qua ratione seorsum à corpore maneant. Nam ea quæ princeps est, & quæ intellectus uo-
catur, forte potest adiuncta defendi, quę uim intelligendi animæ immittat & influat. At reliquas
naturas inhęrere & quodam modo intexi corporibus necesse est, si pręstare uires & actiones suas
debent. Verum elegans hæc & nobilissima quæstio uberius suo loco & diligentius pensiculabi-
61 tur. Ex iis ergo quæ dicta hactenus sunt, planum est animam neque harmoniam esse, neque ta- Libro tertio.
men sine harmonia consistere.

Animam non moueri, sed corpus per animam, & quod corpus mouetur per animam dupliciter, id est per animam, à qua, & ad quam. Caput XXV.

62 HVnc illuc conferendus est sermo, ut uideamus an moueri animam uideatur ratio-
ne, quòd animam timere, audere, irasci, ęgrescere, lętari, sentire, intelligere dicimus.
Quomodo enim res illas omnes uideantur motus esse, credere aliquis posset, fal-
63 tem talibus motibus animam insterni ac subiici. Hoc autem necesse non est. Atq;
hęc ratio siquis ea utatur, dupliciter reprehendi potest. Primum, quòd affectiones
illæ non sunt motus: deinde etiam si motus esse concessero, tamen animæ motus esse non pos-
sunt, sed permixtionis & summæ, id est totius animalis, ita tamen ut proficisci ab anima uidean-
tur. In ira iudicat animus dignam esse rem successione uindicationeq;, sed animalis cor agitatur,
& sanguis qui cordi diffusus est, succenditur inflammaturq;. Si igitur feruor ille & inflammatio
sanguinis ad animam pertineret, sola esset anima quæ cõmoueri subirasciq; diceretur. Quom au
tem anima ipsa inflammari aut feruere non possit, incorporea (quod est dicendum & confiten-
dum) uidetur non animam, sed animalia esse quæ ob irasci & excandescere uideantur. Animam
uero, quæ de iniuria iudicet: iudicium autem non est motus, sed quies & tranquillitas potius.
Quod de ira dictum est, idem de metu probandum. Iudicat anima rem dignam formidine, pars
deinde quædam contrahitur corporis, mox frigescit consternaturq;, & (ut poëta inquit) Pallor si
mul occupat ora. Atque hæc plane corporis animati, hoc est ipsius animalis affectiones & motus
esse noscuntur. Impallescere animam aut erubescere quis, nisi putitius aut fatuus, dixerit? Eodẽ
modo si cognoscere motus est, ad uniuersum hominem pertinet, non ad solam hominis animã.
Videtur hæc quoq; particula quædam intus affecta contingere, quæ uicaria sanguini aut spiri-
tui sit. In perturbationibus autem bifariam corpus mouetur ab anima. Aut enim partes corpo-
ris motu loci mouentur: aut quum irascimur, sanguis qui quasi loco excitus prosilit, emicatq;,
& quàm reliquæ corporis partes uehementius exardescit: aut partes corporis non demigrant lo-
co, sed alterascunt, ut quum metuimus, extrema corporis pallor frigusq; obsidet. Quæ autem
64 quibus in affectibus partes corporis cõmoueantur, alia institutione nobis agendum est. Plane ii
qui motus, quorum causa est anima, soli animæ tribuunt perinde sentiunt, ac si quis animam te-
xere ædificare'ue diceret. nam & horum motuum causa est anima, habitus & ratio ædificandi in
anima est. Sed quemadmodum opifex & structor ædificat, non ars ipsa ædificandi, & citharœdus
pulsat, non musica (quamuis opifex ædificet ex arte, & citharœdus pulset ex musica) ita animus
nec misericordia flectitur, nec iracundia commouetur, sed homo per animam. Quare homo &
nat & lauatur & uescitur, non uoluntas aut propositum, quo geruntur hæc omnia. Quom au-

tem dico isthęc per animam fieri,non ita dico ut in anima ipsa sit motus:nam manus & membra
sunt quæ accipiunt & substinent motum. Sed quom dico hominem moueri per animam,id ue/
lim intelligi, motus illos quos anima corpori cõmunicat, aut prodire ab anima, aut ad animam
referri. Nam quum ea quæ extra sunt sensibus accidunt:ita mouet corpus ut rerum quæ ita sen
tiantur imagines, adusque recessum animæ penetrent. Quom enim à corpore ad animam uiæ
quædam & foramina pateant, per quæ sensus ad illum tanquam ad arcem ictus & percussiones
suas transmittunt,quas ab incidentibus hauseruut: ita maxime fit, ut is quanquam immobilis,
incontingibilis,innumerabilisq; est,tamen omnium plagarum quas quinque nuntii acceperunt
æstimator & arbiter sit. Dicimus itaq; per animam fieri tales motus, quia in nobis causa est ani/
ma,qua sensus patiantur & feriantur à rebus, & qua deinde huiusmodi uulnera ad se, tanquam
ad iudicem perferantur. Nam simul immortua iostrumenta sunt, pelli non possunt. Contra re/
cordatio reminiscentia ue non ad animam,sed ab anima proficiscitur. quo enim sensus finit depo
nitq;,inde initium accipit memoria. Proinde illa promptis de thesauro suo rerum quasi simula/
chris primum,deinde repetitis atq; retractatis ita reminiscitur. Hac igitur ratione quòd animus
quum reminisci uult,producit & promit res,quarum uestigia & notas in se tanquam in thesau/
ros condiderat,ab eo prodire & oriri memoria dicitur. Quòd siquis dicat imagines & species illi/
tas impressasq; animo quieti propiores esse quàm motui, nihil interest utique quantum ad lo/
cum hunc attinet: quia interim eius, cuius memoriam consequimur, sine aliqua perturbatione
meminimus. Interim est quum nos recordatio ipsa cõmoueat, ut sæpe quum admissum à nobis
aliquid fœde aut dictũ superbe recolimus memoria, rubor sequitur, quomodo formidolosum
& terrificum horror ac tremor. Sed & ambulando quoq; & dispotando sæpenumero nobis ali/
cuius rei uenit in mentem. Verum ambulare,disputare,perhorrescere,erubescere,apertissime mo
tus sont. at iudicare,sentire,comprehendere,contemplari nullo pacto sunt motus:aut si sunt,nõ
sunt eodem iure cum cæteris,sed functiones & actus animæ appellantur. Quòd si hæc qooque
nominare motus placeat,de uocabulo (ut prædixi) nec pugnandum,nec magnopere accurandũ
est. Illud statuendum,ut si actiones illæ nuncupandæ sint motus, diuerso utique à reliquis mo/
tibus genere censeantur,quod & ipse nobis Aristoteles præcipit. Hoc(inquit)pati aut alterari nõ
est considerare,speculari,condiscere,quia inspeculando & cõdiscendo perficimur. Aut si est,opor
tet aliud genus plagę & alterationis intelligi. Et iterum, Is(inquit)qui de potentia in actum scien
tiæ confertur ab eo qui actu fit sciens,aut nihil patitur, aut duas esse alterandi rationes putandũ
est. Rursus in libro tertio: Videtur(inquit)sensile ipsum de potestate sensum in actum prouehe/
re transferreq;. Nec enim patitur quicquam ut alteratur sensus,quum ita transfertur,quo fit ut
hæc alia motus specie contineri dicantur. Nam motus imperfectæ rei actus est,hic autem & sim/
pliciter actus uidetur,& actus rei perfectæ. diuersum igitur credi atqoe alienum ab illo bene est.
Ex iis uerbis liquet clarissime eum, qui proprie appelletur motus, non esse actu simpliciter,atq;
ita aliud genus haberi quo patiantur & moueantur sensus. Ita illud apparet, iam non in eo pu/
gnandum,ut anima omnino non moueatur, sed in eo ut corporeis motibus moueri non possit.
Atque hæc ad hunc modum exposita non est impendio arduum nosse, quanquam neq; admo/
dum facile. Si enim putandum est,ut quemadmodum gladius incidit per aciem,& sphæra uolui
tur: per figuram, nec tamen incidit acies nec figura uoluitur: ita & homo quanquam per ani/
mam irascitur, non tamen anima hominis irascatur, certe tam præclaram & nobilem naturam
uidemur plus æquo deiicere, quaq; cum tam humili genere accidentium conferamus. Cæte/
rum tametsi anima uno eo persimilis accidentibus uideatur, tamen magna ex parte reperitur
absimilis. Globus neque ipsom se conuertit, neque simul diuersis conuersionibus agi potest.
Gladius quoque neque per se accidit, neque multas simul aut uarias cæsuras exercet. At anima
ipsa fons est motus, ipsa præbet initium, ipsa procurat, ipsa se de motu uno ad alium refert, ipsa
per se transitionem hanc facit. Dicitur autem transitiones facere mutareq; anima non illo quo
corpora genere, in qoibus nomina illa motum corporalem designant,qui non nisi tempore pos/
sit absolui,& continuus habeatur,& qui de aliquo imperfecto ad perfectum institutus sit. In ani/
ma uero omnes mutationes momentariæ disiunctæq; suot, nec pedetentim ac tractim, sed sta/
tim,& uniuersim de potentia in actum promotæ, ut uisio quæ à candidis ad nigra, ab his ad ru
bida, à quibus ad uiridia conferatur. Sed utcunque ista se habent quemadmodum dixi, haud
multum difficilia exploratu uidentur.

Sed quærere aliquis hic poterit. ait Philo. quonam pacto cognoscere seu intelligere vtriusq; sit nam alia quidem vtpote quæ sint partis animę irrationalis: quæ a corpore separari nequit: cum forma sit animati corporis: atque in corpore sit tanquam in materia forma inseparabilis: merito igitur. cum per se esse nequaquam possit actiones etiam non eius: sed vtriusque dicentur: intelligere vero: quod ad rationalem animæ partem pertinet: quæ quidem separabilis est qua nam ratione vtriusque esse dixit. Ad hoc itaque dicimus: ait ipse, quod dum rationalis anima, extra corpus est. & ab eius nexu eoque respectu: quem erga ipsum gerit est libera ratione non vtitur nam neque quærit: neque inuenit neque per propositiones ad conclusionem discurrit: sed cum mens pura sit: absque vlla inquisitione res intuetur vtpote, quæ rerum omnium rationes in se ipsa habeat nec à corpore turbatur: ipsa cum libuerit contemplatur sine tempore. nam corpus ei est ignorantiæ causa & ob id etiam inquisitionis & inuentionis: & ea de causa intelligentiam seu rationem: quę mens est imperfecta esse vtriusque non ipsius animæ per se dixit Aristo.

Vtrum anima intelligendo, contemplandoq; moueatur, & dubitationes super verbis illis Aristotelis, vbi dicit, Intellectus nobis vt substantiam quandam accidere. Caput XXVI.

65 EA uero quæ de intelligentia afferuntur, impensam & diligentiam & attentionem requirunt. Necesse est autem ut uerba ipsa philosophi proponamus, ut sunt, planè nihil ut additum, imminutum, inuersum'ue sit, claritatis explanationisq; gratia. Nec enim obscura usque eo sunt, ut intelligi atque comprehendi non possint. Videtur (inquit) intellectus intus accidere, ut substantia quædam, nec aboleri aut corrumpi, alioquin maxime aboleretur ab ea inualentia quæ senectuti contingit. Nunc uero accidit contra id quod in sensoriis est uidere. Si enim accipere posset senex oculum iuuenis, contueretur ut iuuenis. Quare senectus non eo uenit, quòd aliquid anima ipsa perpessa sit, sed eo quòd illud,
66 in quo anima continetur, oblæsum est, quemadmodum ebrietas atq; morbus. Intelligentia quoque & contemplatio uanescit obsolescit'ue interiore quadam parte lacessita & corrupta: ipsum per se impatibile est. cognoscere uero, amare, odisse, non illius affectiones sunt, sed continentis. Quapropter continente corrupto, neque meminit, neque amat, quia non erant illius hęc, sed cōmunis, id est permistionis & summæ, quod iam est corruptum. Intellectus porro quiddam fortasse diuinius est & impatibile. In his uerbis primum [a] continuatio & series ipsa sermonis dubitationem habet: quum enim id ageret, atque hic uellet addicere, ne moueri animus uideretur, nihil attinebat hac intentione, intellectum dicere substantiam esse quandam, quæ intus accideret, nec aboletur. Nec erat ratio quamobrem hoc loco de immortalitate animæ disputaret, quia neq; de reliqua, anima utrum mortalis esset, hac parte agitabatur, sed solum illud in quæstione erat; moueri ne, an non moueri intellectus posset. Deinde in eo quoque uerba illa calumniam substinent, quòd ratio qua intellectus incorruptus & immortalis asseritur, uidetur idem in sensu pollere, atque ita illum quoque ab interitu uendicare: immò uero si diligenter aduertas, fere hoc egisse Aristotelem comperies, ut sensum quoque esse immortalem ostenderet. Si aboleri (inquit) intellectus posset, maxime id ab inualentia futurum, quę in senectute contingeret. Nunc uero accidit contra id, quod in sensoriis cernitur. Nam si uti posset senex oculo iuuenis, uideret ut iuuenis. Ex quibus uerbis talis ratio nectitur. Quemadmodum sensus non patitur laborantibus senio, & fatiscentibus instrumentis, ita neque intellectum pati interiore illo affecto collabefactoq;. Neque in sensu solo perstat, sed progreditur ultra. Quare (inquit) senectus non eo fit, quòd anima quicquam sit passa, sed eo quòd illud in quo anima continetur, lacessitum oblæsumq; est, quemadmodum temulentia & ægrotatio. Hoc si est ita uegetatrix anima eodē modo quo mens, impatibilis efficitur, proindeq; immortalis. Tertio subit quęrere, quale nam instrumentum illud sit, quod tametsi interius corrumpatur, intellectum tamen impatibilem permansurū dicat. Item qui possit similitudinem aut proportionem habere cum corporalibus instrumentis: iam utrum illud homini tantum, an aliis quoque animalibus habeatur. Age uero si latentiore aliquo interioreq; instrumento intellectus utatur, quærenda ratio est, cur non conueniat animam sensua-

lem ſeparatam ab inſtrumentis putare. Non enim ad conſtituendam differentiam ſufficit dicere
intellectum inſtrumento interiore uti & condito ſenſum exteriore & prompto. Quia uero Ari-
ſtoteles modo uerbum hoc intelligere, modo illud cognoſcere uſurpat, ſit noſcenti hæc ſtudium
ſcire quid interſit, an intelligere, eſt ſimplices terminos reprehendere: Cognoſcere, terminos com
plexos, iungere aut diuidere? Tum quoque ſuccedit quæſtio, utra præſtantior uirtus, ea ne quæ
appellationes ſimplices percipit, an ea quæ perceptas ad complexum coniunctionemq; reuocat.
Videri poſſet alicui poſterior hæc maiore ui eſſe argumento de artibus capto. Nam ſimplicia co-
gnoſcere, ligna & lapides, nullius eſt artis, ſed connectere & componere: tamen contrarium eſt,
quod neque difficile demonſtratur. Nam quum in complexu modo ueritas, modo falſitas uerſe
tur, intelligere non niſi uere poſſumus, cognoſcere etiam falſe. Præterea intelligere eſt tanquam
amplecti & attingere rem, quam intelligas. Cognoſcere eſt tanquam circuire, luſtrare rem & cir-
cunſpicere, nec accedere. Eoq; imbecillitas quædam intentionis monſtratur, qualis differentia in
ter clariores oculos hebetioresq; habetur. Hæc ſunt quæ de uerbis illis uocari poſſunt in dubiū.
Tertio libro Defenſiones ſolutionesq; in aliud tempus differre cōmodius eſt, quo ſe quoq; nobiliſſimus phi-
loſophus ad pleniorem diſcuſſionem ſuſtinet ac reſeruat. Nam hoc loco cauſa diſcernendi magis
diſputandiq; diligentia, quàm cum ſententia aut fiducia decernendi differuit.

*a Prima hanc dubitationem mouit Alexan. ſi Philo. credimus. qui etiam eam conatus eſt ſolue
re: hoc modo: ait enim quod potentia in præcedentibus oſtendit cæteras animæ virtutes, incorru-
pte ſint necne dum oſtendit quod actiones: quę ipſarum eſſe videntur ſunt proprie vtriuſque po-
tentia ergo oſtendit quod corruptioni ſunt obnoxie. nam hoc ſuperius aſſumptum eſt quod ſi affe-
ctionum vel operationum animæ ſit aliqua; quæ a corpore poſſit eſſe abſoluta ipſam etiam ani-
mam contingit abſolui: quot ſi non nequaquam. quoniam igitur nullas hæ potentiæ operationes ha-
bent, quæ ſit a corpore abſoluta nō igitur a corpore ſeparari poterunt cum hoc igitur iam ſit mon
ſtratum iure merito quærit, quo nam pacto mens ſe habeat.*

Contra Xenocratem dicentem animam eſſe numerum ſeipſum mouentem. Caput XXVII.

67 POſt hæc Ariſtoteles definitionem Xenocratis damnat, neque de uerbo calumniam
farcit, ut Andronicus & Porphyrius taxant, ſed plane id contra mentem & ſenſum
Xenocratis, quem ex libris iis colligas, quos ille de rerum natura perſcripſit. In iis ſe
Xenocrates prodit animam ſe numerum credere, qui ex unitatibus conſtet. Hanc
igitur illius ſententiam Ariſtoteles inter omnes quæ de anima ferantur, maxime
irrationabilem dicit, de qua plurima flagitia conſequentur. Prima ſunt ea quę eueniunt, eo quod
moueri unitatem putat, mox ea præcipua quę proficiſcuntur, eo quòd animam numerum facit.
Nam quo pacto poſſunt intelligi unitates moueri? utrum ex illis aliquæ moueant, aliquæ mo-
ueantur, an omnes & moueant ſimul & moueantur? Si ſimul omnes, quomodo quum indiui-
duæ ſint, & partibus careant, mouendi & motum accipiendi uim habent? Quæ enim ſimul mo-
uentur & mouent, ſectilia & diuidua eſſe neceſſe eſt. Quòd ſi dixerit aliàs moueri, aliàs mouere:
68 non igitur anima ex omnibus conſtituta conciliataq; erit, ſed tantum ex illis mouent. Demum
ſi unitas mouetur, neceſſe eſt alicubi ſitum poſitionemq; habeat. At ſi acceſſerit unitati ſitus &
poſitio, punctus fiet. Motus puncti non animal, ſed lineam facit. Neceſſarium uero eſt unitas quę
in anima ſit, ſitum & poſitum habeat, & alicubi ſit, nam & anima alicubi eſt. Item ſi à numero nu
merum aut unitatem demas, exiſtit alia ſpecie numerus, at plantis & animalibus quibuſdam, ut
ſunt inſecta, etiam diuulſis ineſt uiuacitas pertinax, & animam eadem ſpecie retinent. Præterea ſi
69 unitates animę ſitum confirmationemq; obtinent, nihil intereſt animam unitates dicas, an minu
ta illa corpuſcula quæ Democritus credidit glebulenta & leuia. Enimuero ſiquis conſtitueret
atomos illas non ſphæras eſſe, ſed puncta quantitate retenta ſola, nihil prohiberet intelligi in illis
aliud eſſe quod moueret, aliud quod moueretur, ſicut in corporibus. Hæc enim *a ex magnitudi
ne aut paruitate differentia oritur, hoc eſt, ut magnis diſcretio haberi poſſit mouentis & moti, in
paruis non poſſit. Sed ſi hæc quanta ſint, illa non ſint, ad hæc id poteſt pertinere, ad illa non po-
teſt,

70 test,concessio dimensu,paruitas nihil obuaritat. Iam qui fieri potest,ut anima unitas sit? in quo
enim unitates illę ab unitatibus aliis differrent? Si enim solo positu atque motu,iam non unitas,
sed puncta conuenit uocari.Igitur quum omne corpus habeat puncta,uel antequam anima,ma-
nifestum est puncta animæ eodem in loco futura ubi puncta sunt corporis: & quam regionem
singula corporis occupant,in eandem singula animæ immigrabunt,atq; ita nihil uetauerit,quin
eodem in loco duo sint puncta. Si duo,cur non & plura,tandemq; infinita? Nam ea quorum lo-
cus indiuisilis est,etiam in unum congesta molem nõ attollunt, neque locum capaciorem requi
71 runt iuncta quàm singula. Dein si numerus punctorum quæ utcunq; habentur in corpore,po-
test esse anima,cur nõ habent animam omnia corpora? Item quo pacto à corporibus separabun
72 tur discedent'ue animæ,si neq; lineæ à superficiebus,neq; à lineis puncta possunt abiungi. Atq; ii
qui ita de anima sentiunt, primum uidentur incidere communem errorem eorum,qui animam
esse corpus penetralium & tenuissimarum partium arbitrantur:deinde in alium, quem incurrit
Democritus, qui animam ex paruis & rotundis corpusculis cõfecit. Ac commune quidem illud
uitium nõ possunt effugere,quod & multi fortiter concesserunt, quos nec ueritum est animam
confiteri corpoream. Atque ut illi duo corpora eodem in loco constituunt,ita ii uno puncto co-
73 guntur infinita concedere. Illæ proprię cum Democrito ruinæ Xenocrati,qui putat animal à nu
mero unitatum moueri,ut ille à multitudine sphærularum putabat. Nam quid interest minu-
tas sphærulas esse causam motus,an unitates dicas? seu magnæ illæ seu exiguæ statuantur,mo-
74 do quæ moueantur & moueant? Igitur qui motum & numerum in definitionem animæ con-
ferunt, in huiusmodi laqueos atque alios etiam complusculos inhærent. Nam neq; ipsam essen-
tiam animæ ex ea definitione uniuersam colligimus(quod tamen omnis definitio absoluta debet
præstare) neq; in accidentium noticiam uenimus. Atque hoc quàm uerum sit,facile animaduer-
tes, si uerba illa pensaueris. Fac periculum, nusquam aliquid de affectionibus, aut de functioni-
bus eius expresseris, non quemadmodum cogitet, non qua ratione intelligat, non qua sentiat,
non qua lætetur aut doleat, non qua irascatur, timeat, speret. Plane est, ut aliquando diximus,
adeo non elicere quicquam horum possimus, ut ne conucere quidem aut diuinare facile supper
sit,quæ tamen omnia scire & docere illum oportuit.

• Verba græca hoc in loco sunt hæc οὐ γὰρ δὴ τῷ μεγέθει ἢ σμικρότητι, αἱ μὲν ἔσονται ψυχαὶ αἱ δ' οὒ ἀλλ' αἱ τὸν ἀριθμὸν φυλάττουσιν, ἡ σμικρότης γε αὐτὰς οὐδὲν κωλύει· *quæ si fideliter interpretentur habent se hoc modo:nam neq; ex magnitudine uel paruitate habent ut hę quidem animę sint:illę uero minime. Sed si numerum seruauerit paruitas quidem nihil illis obstabit.*

Contra Andronicum dicentem Aristotelis verba contra Xenocratem non intelligi. Caput XXVIII.

HActenus attulimus ea quibus Aristoteles Xenocratis sententiam impugnãt. Nunc quanquam alio loco atq; ocio æstimanda nobis essent, quæ delatrat Andronicus, qui Aristotelem putat ea scripsisse, quæ non possint intelligi:quiq; ea,quæ alii recte atque in tempore dicta iudicant, ipse aliter neq; recte neq; in tempore interpretatur, uidetur tamen mihi hoc loco saltem necessaria ratio esse,illius uerba cũ uerbis philosophi nostri conferre,ut appareat quanto clariora hæc & probabiliora,quàm illa sint ad sensum Xenocratis percensendum. Numerum, inquit, uocabant animam ea ratione,quòd nullum animal esset ex singulari & simplici corpore, sed omnia secundum aliquas proportiones & numeros confusis & cõmistis quatuor elementis constaret. Fortasse igitur sentiebant eadem iis, qui animam harmoniam definiunt,præter quàm quòd Xenocraticorum sermo apertior aliquãto & illustrior uidebatur, quod unius uerbi accessione factum est. Nam quom illi numerũ animam dicerent,hic non simpliciter numerum, sed eum qui se moueret animam esse monstrabat, quemadmodum si illi quoque animam non simpliciter harmoniam fecissent, sed eam quæ seipsam crearet constitueretq;. Ipsa enim anima est,quæ compaginem nectit,quæ coalescentiam continet,quę proportionem & concilium quatuor elementorum intemperat. Sed quod dixi Xenocratem putare animam esse numerum ipsum se mouentem, ex libris eius maxime in quinto uolumine de natura sumitur.

ª Magna græcorum expositorum pars nituntur persuadere Aristo.rationes vim habere tantummodo contra id quod verba Xenocra.superficietenus sonare videntur non autem contra sensus medulam & intellectum quo protulit ea Xenocra.attamen non eodem modo omnes eorum sensum sunt interpretati. Philop. enim ob id animam esse numerum ait dixisse: quia plenitudo formarum est & ratio quædam ex rationibus constans. in se ipsa enim omnium rerum rationes habet: formas autem numeros solitus est appellare. quin & Aristo.in subsequentibus eos laudat qui animam esse dixerunt locum formarum. ea vero de causa se ipsam mouentem appellasse quia se ipsam viuens est: vtpote quæ ab alio nõ habet vt viuat sed ipsa se ipsa viuens est. Simpl.vero alia ratione Xenocra.defendit vt superius annotauimus quæ ibi legatur.

Contra eos qui dicunt animam ex elementis esse coalitam. Caput XXIX.

75 DEinceps Aristoteles, Hæc, inquit, sunt incommoda eos sequentia, qui tum animam moueri uolunt, tum corpus esse statuunt, siue id tenuissimum omnium, siue maxime incorporeum appellent. Reliquum, inquit, est perpendere, qua ratione à nonnullis dicatur animam ex elementis constare. Ac illi quidem statim respondent, ut in rerum noticiam atque sensum perueniat, atque ita perue-
76 niat, ut rem uti est, ita cognoscat. Sed hercules ne sic quoque assecuti sunt id cuius gratia hoc finxerunt. Idcirco uolunt animam ex elementis existere, quia rentur similia, non nisi similibus posse cognosci. Certe si sola elementa essent, fortasse aliquid dicere uiderentur, sed plura longe habentur, immò infinita quæ elementa non sint, sed quæ de elementis con-
77 creta. Esto terram terra, aquam aqua cognoscam, quomodo deum? quomodo hominem? quomodo concretorum innumerabiles formas? sanguinem? carnem? neruos? ossa? uiscus? Equum uero, ecquid equo ullo intra nos collocato dignoscimus. Non enim res concretas temere quocunque modo inciderint, elementa constituunt, sed ratione quadam, atque proportione seruata, ut de osse Empedocles cecinit: Terra tulit fines apte compacta per amplos. Quadrantem creperæ lucis de partibus octo. Semis mulcibero datus ossa hic candida facta. Nulla igitur utilitas animam facere ex elementis, nisi rationes quoque singularum rerum & composituras inesse in anima dixeris. Ad hunc modum possent omnia cognosci similibus. nam & elementa elementis, ex quibus ipsa constaret, & concreta concretis dignoscerentur. Atque hoc quam impossibile sit, non est necesse admodum probari. Quis enim dubitauit unquam esse in anima lapidem? hominem? platanum? item bonum & non bonum? Postremo ita omnia, ut
78 non rationes rerum, sed ipsæ res in animam recipi dicerentur. Iam uero genera & uniuersalia quæ in decem principiis continentur, qui poterunt ab anima cognosci? substantia, quantitas, qualitas, & reliqua genera? Neque enim elementa sunt genera, neque ea quæ ex elementis constantur, sed maior pars eorum longissime ab elementis distat, nec elementa rebus existimari potest, qualia sunt ad aliquid facere, pati, moueri, habere. Nam & quantitas quoque ipsa & qualitas, quanquam potest aliquis dubitare de iis, non tamen elementa sunt. Genera porrò notiones sunt animi nostri non elementa rerum. Sed liberales simus, concedamus genera esse elementa, illud respondeant, nunquid ex omnibus generibus constare animam probent. At non uidentur communia omnibus generibus elementa esse, ut homini & factioni & passioni, deinde sequentibus dicere, ergo constare animam ex sola substantia, aut quomodo quantitatem perceperit. Dices singulorum generum elementa quædam esse & principia propria, è quibus anima constituatur. At anima substantia est ex principiis quantitatis, quantitas non substantia nascitur, & ex principiis eorum, quæ ad aliquid referuntur, relatio oritur, non substantia. Ipsius autem facere, pati, moueri, habere, nonne ridiculum sit principia in animo quærere. Si quod impossibile est, potest ridiculum dici. Alia igitur ratio inuestiganda est, tum qua res ab anima cognoscantur, tum qua inanima recipi & contineri dicantur. Nam ii qui animam ex omnibus rebus farctam & conditam uolunt, ut sciat & intelligat omnia, in hos tibicines, atque in alios uel grauiores offendunt.

Contra Empedoclem dicentem, similia cognosci similibus, & tamen similia à similibus pati non posse. Caput XXX.

79 CAeterum nonnulli absurdius arbitrantur, qui quom constituant similia à simili-
bus pati non posse, concedunt tamen similia similibus oportere cognosci: & dein-
ceps fatentur ipsum cognoscere, intelligere, sentire, nihil aliud esse quàm pati. De-
mirati quoq; Empedoclis licet, qui terram terra cognosci putauit, neq; animaduer
tit eas maxime animalium partes uacuas esse cognitionis & sensus, quæ maxime
terrosæ glebulentæq; sint, nerui,[a] ungues, capilli, ossa: quæ tamen si ratio Empedoclis uera esset,
80 similium sui noticiam perceptionemq; habuissent. Item ex singulis elementis anima plus igno-
rationis temeritatisq;, quàm cognitionis acciperet. Nam ut illud unum cognoscat unde consta-
ret, cæcutiret, & calligaret in cætera. Præterea uidetur Empedocles[b] deum ignoratissimum
facere. Quom enim, ut ille inquit, deus, quem sphærum uocat, & concretione, comitioneq; qua-
tuor naturarum extiterit, solo interuentu & procuratione concordiæ in una hac molitione di-
scordia nullas partes habuerit, euenit, ut soli deo ignorabilis discordia sit, quæ ab omnibus ani-
malibus, & quidem mortalibus caducisq; cognoscatur, quando cum ex omnibus constet, in
81 omnia quoque hoc iuris habet. Demum quamobrem non sunt animata omnia, si omnia aut
elementa, aut ex elementis sunt? Item, cur una res sit anima, si elementa sunt multa? Quo fit,
82 ut huiusmodi elementa similiora materiæ uideantur esse, quàm formæ. Et præterea esse debear
alia quædam præstantior excellentiorq; natura, quæ deformet, quæ temperet, quæ cogat, quæ
certa ratione & compagine elementa cohibeat. Hanc conuenit animam credi non elementa, aur
aliquid quod sit ex elementis concretum. Est enim anima præclarius quiddam & melius. Præ-
clarius autem est illud quod continet, quàm quod spergitur, dissipaturq;. At illi nõ erubescunr
structuram mentis referre ad elementa. Sanè id quod locupletissimum atq; optimum est, mate-
riam semper & facere & describere dicitur, quemadmodum ars, alioquin ratio maxima uideba-
tur, ut quod pulchritudine & dignitate pollebat, ipsum & antiquissimum, & principalissimum,
& origo aliis crederetur non huic elementa.

[a] Hoc in loco neruos Aristo. & Them. inter ea membra commemorat quæ non sentiant, quod multis dubitationem affert: expositores attamen sicco pede pertranseunt: uno excepto Simpl. qui ait id ea ratione dixisse Aristo. quia tactus sensorium spiritus est. alij uero dicunt per neruos uoluisse ligamenta, quæ ex ossibus prodeunt & sensu carent.

[b] Hoc in loco apparet Herm. recte interpretasse in libro primo auscultationis physicæ sphærum, id est deum licet ibi quasi oppositum annotauerimus nos. & hoc idem affirmant cæteri græci: annotat etiam hic Philo. ex sententia Alexã. argumentum hoc esse probabile non necessarium. non enim ea ratione ignorantissimus deus vel imprudens, quia litem non cognoscit, quia ea cognoscere quæ præstantiora sunt melius est: & ea quæ deteriora sunt, satius est non cognouisse.

Veteres neq; de vniuersa anima, neq; de humana perfecte locutos. Caput XXXI.

83 IN uniuersum ueteres philosophi iusta obiurgatione in eo pulsantur, quod nemo de tota anima adhuc cõmentatus uidetur. Alii uim eius mouendi tantum attingunt, alii de ratione percipiendi sola cognoscendiq; disputant. Cæteras animæ facultates, aut despicatas, aur incognitas habuerunr. Atqui multa erant animalia, quæ tametsi uiuere exploratissimum esset, quiescere tamen sede stabili affixa semper & adherentia uiderentur. In his anima proculdubio uim mouendi habere non potest, cuius non comparet usus. E duobus igitur alterum erat necesse, aut ut carere anima dicerentur, aut si hoc substinere non poterant, ut causam aliquam & rationem afferrent, cur animata quom essent, tamen uagari & sedes mutare non possent. Vigent illa, sentiunt, nutricantur, increscunr, absolui & à loco demigrare non possunt. Atque illis ipsis motibus (auctionem dico atque sensum) quanquàm mouentur, ur cæteræ animantes, non tamen uis omnis ad animam refertur, sed exteriora quoque suum in id momentum habent ad sensum, sensilia ad nutricationem auctio-

nemq; alimenta. Atque eius motus qui in loco agitur, dux sola & princeps est anima. Eodem modo uegetabilem animam uidentur negligere, qui ex elementis intellectum & sensum moliuntur, quasi duas uires præcipuas animæ solasq; nouerint. Qualis igitur ea anima est qua uiuiscere dicuntur quæ gignantur è terra? nam neque sensualem, neque intellectualem possunt habere, neque eam quæ mouendi uim obtinet. Verum quibus idem esse intellectus & sensus placet, ut Democrito, nonne in re apertissima & compertissima uidentur errare? Constat & luce clarius est, plurima esse animalium genera, quæ sentiendi uim continent, intelligendi non continent. Quòd siquis hoc quoque gratificetur Anaxagoræ, fateaturq; intellectum inesse in tota animante natura, eumq; certam esse animæ partem, uniuersam uero esse animam, quæ ex omnibus uiribus & partibus conflaretur. (Ita enim uidetur sentire qui cecinit: Planta olim uolucerq; fui, popilla, puerq;) Nondum tamen uniuersam animam complectetùr, neque de uiribus omnibus disputabit, neque de aliqua una perfecte. Eodem recidit, quod in iis carminibus legitur, quæ ad authorem Orpheum referuntur, ingredi spirabilem animam quæ anhelitu traheretur. Vnde igitur uiuunt ea quæ non respirant? ut plantæ, ut insecta, ut cætera id genus animalia imperfecta.

¶ Superfluo videri aliquibus animam ex vtroque contrario concretam esse: sufficiat enim alterum, quia eadem ratio pollet in contraria. Caput XXXII.

85 Llud quoque fugit eos, qui animam iccirco ex elementis faciunt, ut res cognoscat, quod necessarium non erat ex omnibus conditam putare, quoniam alterum contrarium abunde sufficere potuisset, tũ ad se noscendum, tum ad oppositum. nam de recto æstimamus, quod oblimet. Regula enim in utrunque iudicio pollet. At obliquum quod est obstipumq;, neque suimet neque recti potest iudex statui.

¶ Animam non esse per omnia corpora inuectam & fusam. Caput XXXIII.

86 Abetur & alia præter has quorundam opinio, qui animam dicunt per quatuor
elementa, & per naturam rerum omnium inuectam fusamq; æquabiliter omnes
mundi partes uegetare animareq;. Hanc sententiam sequutus Thales, dicebat deo
rum plena esse omnia, cui & illud de proximo congruebat: Iouis omnia plena
compita & omne forum. Fortasse uero hoc sit quod & Zenoni uidetur, qui deum
meare ac pertinere per omnem substantiam censuit. Atque ita in intellectuali deum esse intelle/
ctum, in animali animam, in naturali naturam, in affecta affectionem & habitum. Forteq; hoc
neque à Platonis dogmate multum abhorret, cuius illa sunt uerba: Quum deus (inquit)
animam in medio collocasset, per uniuersum infudit & per omnem globum porrigi iussit, &
corpus ei exterius induit. Habet hæc opinio plurimas & uarias quæstiones. Cur enim si
anima per ignem, si per aërem commeat, si per cætera elementa, non constituit animal? per/
mista & confusa constituit? præsertim quum præstantiores esse animas simplicium corporum
87 putent: quanquam ne hoc quoque ratione ulla comprobant. Cæterum utrinque urgentur, si/
ue animam fateantur ignem, siue non fateantur. Nam si fatentur sine ratione loquuntur: si
non fatentur, sequitur in aliquibus corporibus animam contineri, quæ tamen animata non
88 sit. Ac uidentur quidem existimare per tota elementa animam esse distributam & sparsam. Ver/
bi gratia: Per aërem totum & per aquam totam ea ratione, quòd partes elementorum omnes
eadem natura & specie uisebantur. Ergo quum illam aquæ portiunculam quæ in mistionem
animalium decerpitur, animatam esse intuerentur, contingebat illos credere in uniuerso ele/
mento haberi contineriq; animam. Quemadmodum enim partes simplicium corporum, quæ
ad temperaturam structuramq; animalium corrogantur, efficiunt ut illa ex omnibus elemen/
tis composita & coalita sint: Ita uidere se credunt partes animarum quæ ex singulis elementis
carpuntur, facere ut animata esse animalia uideantur. Hæc ita si sunt, quemadmodum aëris
portio in nobis eiusdem formæ ac naturæ cum elemento uniuerso est: ita & ea pars animæ, quæ
in nobis inde tanquam bractea desecta est, eadem specie probabitur cum anima uniuersa sim/
plicium corporum. Iam illi hoc loco laborant & pertinaciter defendunt, nullum esse consor/

tium speciei inter animam elementarum & nostram, sed illam longe & perfectiorem & immortaliorem haberi. Quod quum dicunt, seipsos coarguunt: amittit enim uim ratio eorum qua utebantur, propterea uidelicet uniuersum aërem esse animatum & spirabilem, quòd aëris portio, quæ in nobis esset spirabilis animataq; uideretur. Vana & cassa ratio, si alia sit animæ nostræ natura, alia elementaris, & alia item animæ confirmatio in aëris nostri portione, alia in aëre uniuerso. Aut igitur non est dicendum animas elementorum immortales, & pluris esse quàm nostras, aut nihil efficiunt, quum nituntur ostendere per totam naturam cômeare pertinereq; animam, eo quòd particulæ elementorum, quæ in nobis essent, animatæ uiderentur esse.

Veteres de anima nihil bene dixisse. Caput XXXIIII.

89 FAcile igitur æquis animis apparebit non claruisse hac parte philosophiæ ueteres, nec tam difficilem locum pulcherrime, aut accuratissime pertractasse: quamobrem alia ratio ineunda est, quare ab anima res cognosci dicantur, quum id elementorum concretus præstare non possit. Afferendus est etiam alius modus uudenam moueatur anima, si omnino necessarium sit moueri, sed nec eo motu quo corpora mouentur ab anima, neque demum eo qui sit rei inabsolutæ actus, sed eo fortasse qui absolutæ atque perfectæ.

Contra Platonem qui partes animæ discludebat locis. Caput XXXV.

90 DEinde quum homo per animam sciat & sentiat, opinetur, deliberet, irascatur,
concupiscat, demum utcunque uim appetentem exerceat: item quom motu lo-
cali animalia per animam moueantur, augeantur, constent, imminuantur, ita
tamen ut præpositum illud sit augere constareq; sequens, & accidens collabita-
scere & minui. Quod quidem contingit, quum plus dispendii fit atque amplius
perit, defluit, quàm accendat atque eat in corpus. Quum itaque omnia hæc animæ opera ui-
deantur esse, merito dubitari potest, quæ nam actionum illarum discretio sit, utrum tota ani-
ma ad functionem omnium adhibeatur, & an uniuersa ea sentiamus, intelligamus, sciamus,
decernamus, obirascamur, concupiscamus, & reliqua quæ nobis enumerata superius sunt, &
an ex tota anima emanent ista, proficiscanturq;. Item an uitam actus ex iis unus plures'ue faci-
ant, aut omnes, aut nullus, sed alia causa constituenda habendaq; sit. Demum id quod quæ-
ritur tale est, utrum omnes actiones munera, opera, momentaq; animi ab uniuerso eo fluant,
91 an potius alia pars sit qua sentiamus, alia qua sapiamus, alia qua appetamus. Quod quidem
iam Timæus uidetur censuisse quum diceret: Alio nos intelligere, alio appetere, alio irasci. Pro-
indeq; actiones illas ita dispescit, ut primam cerebrum, id est capitis arcem dicat tenere, secun-
dam in domicilium cordis deducat, in iecur tertiam ac sedes abdominis releget. Sed si hæc uera
sunt, qua ratione animus continebitur ne defluat, quæ illi unitas, quis coalitus fuerit, præser-
tim si partes tanta intercapedine discludantur, qua actiones, quarum ad se multę non pertinent?
Quæ res igitur cohibebit potentias adeo separatas? Certe dici non potest corpus esse quod ani-
mam cogat aut contineat, quum potius è contrario corpus contineri ab anima æquum sit, ut-
pote cuius abscessu corpus statim uanescat, labascat, dissipetur & corruat. Quamobrem si qua
92 res continendi uim habet, profecto illam esse animam par est. Eodem modo quærere iterum
oportebit, utrum una sit hæc quoque quæ continet, an partibus constet. Si una, cur non una
iam inde ab initio anima concedebatur? Reddenda enim afferendaq; ratio est, quare unum sit
illud à quo potentias animæ locis disiunctas uniri contineriq; uelis, anima una non sit, quæ ta-
men corporis partes longius disiunctas diuulsasq; cogat, atq; contineat. Dices illud quod conti-
net animam, constare partibus. At quum omne quod continet rem partibus constantem, si & ip-
sum partibus constet, rursum ab alio contineri subinde necesse sit, manifestum est quicquid ani-
má continere dicatur, ab alio iterum atq; ab alio contentum iri, ita ut res in infinitum casura sit,
neq; inquisitio exitum, neq; anima id à quo côtineatur & cohibeatur inueniat. Nam & apud nos
quoq; quáuis animá subiecto uná dicamus, quæ se tamé multis uiribus spargat, ut pomú quod

subiecto unum est, uarias tamen & diuersas qualitates obtinet, formam, halitum colorem.
Non tamen sermo adhuc periculo caret, tanto magis anceps & lubricus iis, qui uim quandam
eius sempiternam & immortalem, caducas mortalesq; cæteras faciunt. Quod quum & Plato
& Aristoteles acriter ac perspicienter uidissent, alter in ipsa statim constitutione molitioneq; ho-
minis rationabilem, id est mentis optimam portionem in habitaculum proprium condidit, al-
teri extrinsecus accedere uisa est. Vtrique porro id consilii fueit, ne quam offensionem turbam
ue immortalitas eius aut contagio mortalium partium, aut uicinitate contraheret. Itaque utri-
que opinioni impedimentum hoc accidit, quòd non simplicem, sed concretum ex partibus &
uiribus animum dicunt. E quibus aliqua etiam tanto inter se tractu fastigii separantur, quanto
à caducis subcisiuisq; æternam & immortalia dispescuntur. Difficilis scrupulus & qui utranq;
familiam auxerit, quamuisq; seu uirium seu partium diremptus in anima sit, grauis utcunque
ratio uideatur, & quæ leuiter exitum inuenire non possit, difficilior tamen est iis, quibus mul-
tarum partium dicatur. Si enim anima uniuersa uniuersum corpus continet, eo'que conuenit
singulas animæ partes continere aliquid corporis, cuinam obsecro particulæ corporis mens &
ratio præerit? Nimirum id uel quemadmodum fingas perdifficile est. Maxime autem stirpes
93 ostendunt partes animæ non eandem rationem inire, cum partibus corporis: ita ut si disperatæ
regionibus sint hæ, habeantur & ille suis locis disclusæ. Non enim animæ altricis, quam arbo-
res possident, pars radicibus exhibita, pars trunco adiuncta, pars ramis & frondibus data, sed
uniuersa in uniuersis est. Nam & auulsæ præcisæq; uiuunt, & translatæ de seminariis speciem
eandem ferunt. Videmus item ex animalibus iis (quæ quòd membra præcinctu in cisuram se-
parata habent, appellamus insecta) etiam diuulsa diutius uiuere, partemq; utranque seorsum
moueri, quia scilicet inest illis adhuc ratio uitalis, non quidem eadem numero, quia separatio
facta est, sed eadem specie: nam utrunque frustellum aliquandiu obit, uitæ munera sentit aper-
tissime, ac se loco mouet, aut impingit perrepatq;. Ipse in piscibus uidi, partes abscissas compre-
hendi aut teneri non quiuisse, quorundam caudas præsectas insinuasse perdiu spiras, & impli-
cuisse nexus, nonnulla etiam truncata capite palpitasse, ut Strutio quæ Solaria dicitur. E qui-
94 bus omnibus constat partes illas animæ seiugatas eadem esse specie, tum inter se, tum cum ani-
ma uniuersa. Inter se, ut quæ iam sunt discretæ, & separatis ac disiectis truncis adiunctæ. Cum
uniuersa, ut quomodo ante præcisionem diuulsionem'que integris & indiuiduis habebatur.
Nam antequam discerperetur non certe in membris, sed in tota ea fuisse partes illæ uidentur.
Animam uero, neque ipsam à se constat, neque suis potestatibus distrahi, sed à corpore culpam
habente, in quo sita est. Quod si segmenta illa piscium insectorum'ue, neque pertinaciter su-
peruiuunt, neque admodum diu mouentur, nihil mirum, quom partibus officialibus careant,
quibus uitam naturamq; tueantur. Nec tamen minus tota uiuacitas animę illis in partibus con
tinetur, quæ mox solido in corpore spectabatur.

Plantas & stirpes sine dubio animatas esse. Caput XXXV.

95 SAnè dubitandum non est, an quod nutriuntur & augentur frutices, id ab ani-
ma uegetali alumnaq; habeant. Vna enim hæc animalibus & stirpibus inest com-
munis: qui igitur fieri potest, ut ea uis in animali anima sit, in plana non sit? De-
inde unde uiuerent uigerentq; plantæ, nisi uitam acciperent & nanciscerentur ab
anima? In hoc quoque differunt à non uiuentibus uiua, quòd ali, quòd cresce-
re, quòd prolem de se dare possunt. Neque illud moueat, quòd hanc à cæteris separari con-
tingat, cæteræ ab hac separari non possint, quom eadem ratio ineatur sensuali, cum
ea quæ incessui & progressui præficitur tantum non omnibus animalibus.
Tametsi igitur sensus sine illa ui motrice in aliquibus habetur, ta-
men anima est & appellatur, quanquam uis ea, qua uiui-
mus ipsa primo non est, quod sequentium dili-
gens lectio commonstrabit.

FINIS LIBRI PRIMI.

THEMISTII DE ANIMA, LIBER SECVNDVS, HERMOLAO BARBARO INTERPRETE.

Diuisio entium, & quid sit perfectihabia & quotuplex. Caput I.

1 A Quæ ueteres de anima tradiderunt, abundanter arbitror libro
superiore exposita, nunc ordine aliunde petito communiemus ipsi
definitionem [a] animæ, eam quæ maxime fusa, proindeq; cõmunissi-
ma uideatur, quæq; omnes animas ambitu suo contineat, nec so-
lum humanam, de qua tantũ priores, partim quòd ita collubitum
2 erat, partim quòd inuiti fallebantur, egerunt. Rerum itaq; summũ
& principalissimum genus substantiam facimus: substãtia uero aut
materia, aut forma est, aut aliquid ex utroque permixtio. De qua ra
tione uberrime dictum est in iis libris, quos de institutione & pri-
mordiis naturæ perscripsimus: alioquin hoc quoque loco non ab-
re fuerit, ex iis quædam repetere. Materiam [b] potentia esse substantiam constat sine confirmatione aliqua. Hoc enim est quod sub uerbo hoc hoc [c] quicquam monstramus, sed tanquam habilitatem quandam, seu præparationem, quæ procreandis rebus oportuna, idonea, aptaq; sit. Formã uero perfectionem esse, & ceu expletionem absolutionemq; præparationis illius, id est, quę quasi afferat, & manum extremam imponat ei rei, quæ potentia sola constaret. Postremo formam id esse, cuius merito res pręrogatiuam illam ferunt, ut nomine hoc quicquam, siue hoc aliquid censeantur. Tertium summa est, quę ex ambabus coëuntibus conciliatur & nascitur, in quo iam materia simul & forma spectatur: quæ duæ res una quædam exit integritas, neq; ratione cogitatione ue amplius, & sensu. Ac reuera hoc aliquid est, modo illud discrimen intelligatur, res à materia ut fierent, à forma ut essent, habere. Quæ quom ita sint, tunc opulenter & nauiter habere se rem & perfectam esse dicimus, quom propriam formam adepta est ad quam festinauerat. Hanc igitur formam & speciem, siquis entelechiam [a], id est, uerbum ex uerbo perfectihabiam appellet, haud iure reprehendetur, ceu nouo usus & horrenti uocabulo. Nam si supradicta nobis uera sunt, & perfectio rei è sua cuique forma ducitur, & à forma res habet, diuiter & bene habere & perfecte possit, nihil utique aliud id nominis significauerit, quàm eum quem exprimere noluimus habitum perfectionis. Verum perfectihabia bifariam in rebus est, uno modo ue scientia, altero ut contemplatio & consideratio, quę actu inita sit. Harum altera ut habitus, altera ut ministratio & defunctio habitus intelligitur.

[a] *Ait attamen hic Phil. non esse proprie hanc quam Aristo. inquirit hic definitionem: quia anima ea ratione qua anima est communi genere caret: qua tamen substantia est genus habet commune: substantiam scilicet vt definitio omnis ex genere constat: simpliciter igitur fieri non potest vt definitio reddatur quæ omnes animas suo contineat ambitu: possumus tamen descriptionem communire: quapropter descriptio erit ratio hæc communis animæ: quæ equidem neque proprie vna esse potest: quia anima æquiuoca est: & æquiuocis vocibus eius descriptio constat. æquiuoca vero & si voce vnum esse videantur: attamen significatu plura sunt.*

[b] *Non est ait Simpl. equidem potentia materia: sed potentia substantia: non tamen quæ sit vnquam futura secundum actum: quia semper manet id quod est: sed per hoc substantificatur quod est esse susceptiuum: & obscuram & imperfectam substantiam.*

[c] *Hoc aliquid ait Simpl. definitam terminatam'ue existentiam indicat: nam hoc in circunscriptione & termino ac veluti sub sensum & monstrationem cadens: si apponatur ea particula ali-*

quid particularitatem significat.

* *Entelechia dicitur ait Phil. ab eo quod est* ἓν καὶ τὸν τέλειον καὶ τοῦτον ἔχειν *hoc est vnum: & perfectum: & simul habere: nam forma causa est materiæ & vnionis & perfectionis. Simpl. autem ait forma entelechia est vti perfectio &* ἐν τελεί ὄντι *hoc est in perfectione habens esse: & veluti per se ens: & in perfectione compositum continens.*

Animam esse formam & perfectionem corporis naturalis vitam habentis. Caput II.

3 His ita retractis, atq; in memoriam subiectis ducamus noscentes hæc in reliqua. Nomen substantiæ potissimum uendicat corpora, & è corporibus maxime, quæ naturalia sint, ignis, aër, aqua, terra, & præterea quæcunque de iis à natura summe proueniunt. Sunt enim corpora naturalia aliorum corporum principia, nam lectica, asseres, pessuli, sera, calcei, tunica, demum omnia quæ artificio aliquo comparantur, comparatione naturalium uicem accidentium obtinent. Accidit ligno, ut lectica esset. Accidit ferro, ut serra. Accidit panno, ut uestis. Omne item artificiale corpus instrato naturali conspicitur, ualeant ergo artificialia, manus ad naturalia admoliamur. Ex naturalibus nonnulla possident uitam, nonnulla uacant. Vitam appello, quæ * animal ut per se nutriatur augeaturq;, efficit. Omne igitur corpus naturale & particeps uitæ, necesse est substantia sit, nec substantia modo, sed condita & concreta substantia, id est, quæ ex materia atq; forma sit. Quom itaque id quod habet uitam, non sit simpliciter corpus, sed tale corpus, cumq; in uiuo corpus pro materia subiectoq; habeatur, ut uero tale corpus sit à specie reponat & forma. Quis enim dicere ausit, corpus esse uiuo formam, sed ut dixi, corpus materiæ & subiecti locum tenet. Quom inquam, id quod habet uitam, non sit simpliciter corpus, sed tale corpus, & quom differant ab iis, quæ non uiuant, non in eo quod corpus, sed in eo quod tale corpus, hoc est, in eo quod uiuit, & animam continet, concluditur animam esse speciem perfectionemq; & substantiam, ita ut sit forma.

* *Non ea propter ait Simpl. hoc dictum est quia in solus viuere sit: nam & appetitus & sensus: necnon & intellectus vitæ sunt: nec etiam quia quodlibet viuens sit horum particeps: sed sola mortalia: cœlestia enim non nutriuntur: non crescunt neque decrescunt. Verum quia Arist. vult: quemadmodum & Plato: proprium esse rerum animatarum: vt ab interno principio moueantur: infimam in his vita assumpsit: vt hanc etiam ostenderet alicuius motus esse causam: nutriri enim augere ac minui mutatio quædam est in qualitate & quantitate.*

Animam non esse corpus: sed formam corporis perfectionemq;. Caput III.

4 Quàm uero * anima non sit corpus, neque subiectum, quanquam est aliquando demonstratum, non tamen molestum erit hoc quoque loco recensere. Animata ab inanimis in eo distant, quòd uiuunt hæc, illa non uiuunt, non in eo quòd corpora hæc sint, illa non sint: sequitur igitur animam non esse corpus, sed uitæ animantium causa. Item hoc ratione alia clarescet, quom in re concreta, neque utrunque possit esse subiecto, neque utrunque forma, sed apertissimum sit corpus esse quod subiicitur. (Est enim corpus quod describitur, ducitur, fingitur) & nisi astringeretur & cohiberetur ab anima, dissipari & fathiscere idoneum, relinquitur necessario animam esse perfectionem & formam. Præterea dici recte non posset animal ex anima & corpore existere, nisi hæc ut forma, illud ut materia caperetur. Tripliciter enim componi res dicuntur ex iis, quæ insint. Primum illud genus latissimum in promptuq; est, quom quid ex rebus tanquam ex partibus corporalibus componitur. uerbi gratia, quom ex lapidibus atque lignis exædificatur domus, ex carne & ossibus constituitur animal. Aliud genus compositura est, ut quom ex aqua & melle mulsum conficitur. Demum quicquid ex plurium rerum confusione & mixtione conflatur. Atque hoc genus à priore discrepat, quòd in illo partes & totum disiuncta & disclusa sunt locis, in hoc quicquid loco secernitur, non uenit in mixtionem, quia totum & partes eodem in loco uidentur esse. Reuera autem

abolitæ & corruptæ ſunt partes, tenetur integritas. Tertius modus eſt, quo ex ære & figura conſtare ſtatuam dicimus, & quo ex lapidibus & ſtructura ædes. Quáobré quom animal permixtionem ex anima & corpore dicimus, ſi primo genere ſtatuamus, nõ eſſet totum corpus toto ſe animatum, nec ali poſſet, nec creſcere circumundique, ſed anima aut uniuerſa corpori uniuerſo, aut partibus partes acciderent. Quod ne in captum quidem mentis cadit. Age uero ad quantitatem animali anima non ad qualitatem conferret, quia partes id genus coitæ non aliter conferre toti ſuo ſolent. Neq; ſecunda item forma compoſitionis dici poteſt conſtare ex anima & corpore animal, quia non coaleſcit animal, corruptis demum anima & corpore (quemadmodum miſcellæ quæ de elementis ita corruptis fiunt) immò animal conſtitui non poſſet, niſi ſalua & ſuperſtite utraque natura. Reliquus ergo tertius modus eſt, quo animal ex anima effici & corpore dicatur. Quare quom in ea iunctione ſemper hoc formæ, illud materiæ uim præferat, corpus autem forma eſſe animæ non poſſit, ſequitur animam eſſe formam corporis oportere. Nempe ut ſtatuę denominantur à forma ſua, ita & animalia ſua neceſſe eſt. Per animam porrò utrunque cognoſcitur & animal & cadauer, utpote per quam & adſit & abſit animantibus uita. Species ergo & forma animantis eſt anima.

• *Quidam crediderunt. ait Philo. quod Ariſto. in eo loco: qui huic reſpondere videtur: probare velit: quod anima non ſit corpus: nam ex hoc vna ſequitur eam non eſſe ſubiectum in qua ſententia fuit Alexan. cui videtur Them̃. etiam hic aſſentire: verum ait Philo. res hoc non ſic ſe habet. nã quod a cauſa non ſit corpus. ſed quid incorporeum deinde monſtrabitur: & iam etiam monſtratum eſt eo loco quo probauit animam non eſſe magnitudinem: nam ſi magnitudo non eſt: corpus etiam eſſe non poterit: quod autem probatur hic eſt quod anima forma ſit & non materia vel ſubiectum: accipit autem corpus loco ſubiecti & materiæ.*

¶ *Animam eſſe actum primum & ſecundum, ſed primum magis.* Caput IIII.

5 FOrma uero dupliciter ſolet intelligi:° nam aut ita ut ſcientia: aut ita ut ſcientię agitatio cõmentatioq;, ſcientia habitus eſt, agitatio & conſideratio actus. Eadem diſtributio inueniri poteſt in anima. Somnus ceu habitus animæ eſt, uigilia uti actus. Neque hoc dico, ut ex eo accipi uelim uniuerſam animæ uim, functionesq; eius omnes in ſomno feriari aut ceſſare, atque ita ſolum habitum relinqui, quom ſaltem apertum ſit, quom quis dormit, uim illam altricem non eſſe conſopitam. Illud dico ut intelligamus multas eſſe animæ uires, quæ dormientibus nobis, tanquam oſcitent ocienturq;, nihil agant aut exerceant, qualis eſt ſenſibilis, & ea quæ delegata inceſſui eſt. Erit igitur anima corporis uiui, partim prima, partim ſecunda perfectio. Sanè in homine prior ſcientia eſt, quàm conſideratio meditatioq;, quia recipit ſcientiam Socrates antequam meditetur aut conſideret. Quamobrem mirari non ſatis poſſum eorum prudentiam, qui dicunt periculum eſſe animantibus, ne dormiant, ſi anima actus ſit, quaſi hallucinentur, nec intelligant, quæ ab Ariſtotele hoc loco perſpicue & dilucide dicantur. Ex eo, inquit, quod anima ineſt in nobis, uigilia ſomnusq; accidit. Illud quæſtione dignius eſt, quòd definitio hæc uim nutricem non uidetur agnoſcere, ſi primum actum perfectionemq; animam dicas. Sed ſoluitur. Habitus ab actu & miniſterio in nutriente ui non abſoluitur: nam ibi habitum eſſe neceſſe eſt, ubi ſit actus, idq; in phyſicis, quæ natura duce nulla ratione extrinſecus adhibita, nulla doctrina proueniunt. Non ſic econtrario, ubi habitus, ibi quoque ut ſit actus. Quo fit, ut qui animam prima perfectione deſcribit, omnes animæ poteſtates uideatur eſſe complexus. Ita in ſomno cæteris uiribus ſolus permanet & relinquitur habitus. At eius qua alimur cum habitu agitatio quoque & exercitium iungitur.

• *Ariſto. autem ait neceſſe eſt ergo animam ſubſtantiam eſſe ſicut formam corporis &c. Deinde ſubdit. ſubſtantia autem entelechia &c. Deinde vero. Hic autem cũ multipliciter dicatur &c. quo in loco: vt refert Philo. Alexan. cauſam reddit: cur primo vſus eſt nomine formæ: deinde in entelechiam tranſtulit: & ait quia opus erat determinare an animatum ſit dicendum eſſe animatum propter operationes quæ ab anima prodeunt: vel potius ob id: quia poſſit operari: quæ ſe ha-*

beni hoc pacto quod posse prius est: operari vero posterius: quoniam ergo priori & posteriori ad hanc rem enodandam erat vsurus: & hic attribuere formæ est absurdum: prius scilicet vel posterius: quia vna est vniuscuiusque forma. ea igitur de causa formam in entelechiam permutauit: ea autem intercedit differentia inter entelechiam & formam: quod omnis forma est entelechia: non autem contra entelechia omnis forma est operatio, nanque quæ ab habitu prouenit entelechia est: & forma non est: formam autem ait Philop. *substantialem audias quia accidens non est subiecti perfectio.*

Animam esse perfectionem organici corporis. Caput V.

6 IN quod igitur genus anima referatur, declaratum iam est, ut substantia scilicet & prima perfectio sit, reliquum est, ut cuius sit substantia doceamus. Er hercules res consultatione non indiget. Protinus decerni potest animam esse substantiam corporis, sed qualisnam corporis hoc exquisitius & maturius uidendum. Constat corpora aut naturalia esse, aut nō naturalia. Naturalia uoco, quæ intra se principium illud tenent, quo naturales motus cieri uidentur, ut terra, aqua, plantæ, animalia Non naturalia sunt, quæ hoc principio carent, lectus nauis, pallium. Atque hæc nobis fusius & prius Aristoteli definita sunt iis libris qui naturæ principia continent. Iterum naturalia corpora secamus in duo genera, quædam uiuunt, quædam non uiuunt. Viuere quæ dicantur supra quasi occupaturus ostendi, quom dixi ea quæ per se alerentur & crescerent, quod genus animalia & frutices sunt. Nam elementa, quia initium motus intra se possident, naturalia quidem sunt, sed in iis uitæ uacuitas est, quia per se nec aluntur, neque autem augentur. Lapides quoque quamuis grandescere uideantur, non tamen uiuunt, quia crementum illud non ex alimento intus molito dispensatoq; in penitas partes attollitur, sed accessione tantum & appositione materiæ: aut si per omnes partes attolitur, erit in iis utique ratio aliqua uitalis existimanda, sed admodum tenuis subobscuraq;. Neq; mirum est lapides adolescere, quando & parere quidam putantur, ut Clearchus affirmat. Sed certe illi aut consortio tantum nominis gignunt pariuntq;, aut alia forma est gignendi, quàm quæ animalibus addita est: uidetur enim sæpicule natura suos fines tanquam transgredi. Proindeq; in aliquibus dubium sit, animalia sint an radices. Radices an lapides. Postquam igitur corporum quædam habentur naturalia, quædam non naturalia: item alia quæ uita participent, alia quibus negata ea ratio sit, non potest animæ perfectio cuiuslibet corporis dici, sed naturalis, neque naturalis item omnis, sed uiui. Viuum autem omne organicum structumq; est. De mortalibus & genitis loquor, quibus ad uitam præsidio cibi sit opus. Nihil enim est, quod simpliciter consistat, expletumq; sit, sed omne animal continenter labitur, & subinde sarcitur, anima nunquam quiescit à munere, hoc est, nutricatione. Ita quanquam partes subduci semper ac perire necesse est, tamen summa suppletur identidem eo quia incolumis exigit. Quare fit, ut quędam ceu organa & machinamenta uis hæc desideret, quibus tanquam famulitio ad hanc functionem præstandam, id est, ad nutritionem utatur. Atque hæc instrumenta in animalibus perspicua manifestaq; sunt, os, gula, uentriculus, aluus, uenæ, & reliqua, quæ ad usum alimoniæ comparata iis sunt. In fructicibus autem atque plantis, quanquam ea minus exposita sunt, ex momentis tamen ab iis gestorum similia, quędam iis opificia & organa hinc cognosci possunt. Primum radices ori æmulæ & uicariæ habentur. nam ut animal per os, ita frutex per radicem succum trahit. Deinde meatus quidam staminaq; & fibræ uenarum uice funguntur. Iam intestina & quę uiscus animalium referant, habent & adipes suos. Alburnum, liber & lignum, cuti, carni, & ossi proportione consentiunt. Folia ut operimentum & nutrimentum pulpis adiuncta. Pulpæ fructibus præsidii gratia obductæ (nam pulpas appello, intra quas à natura semen est conditum, siue esui sint atq; admittantur in cibos, siue non mandantur. Fructum genituram ipsam ac semen intelligo) Siqua igitur communis descriptio animæ reddi potest, uidetur apertissima hæc esse: Anima perfectio est corporis naturalis organici.

Declaratio per exempla definitionis allatæ de anima, & quod organicum idem est, quod uitam habens potentia. Caput VI.

7 QVamobrem ut non est quærendum, qua ratione unum sit cera & sigillum aut im-
pressio, ita nec illud quemadmodū materia cum sua forma sit unum. Sicut enim
res ut sit, habet à forma, ita habet à forma, ut sit unum. Quot modis autem esse
quid dicitur, totidem unum quoque dicitur. Decem autem sunt rerum initia, de-
cem erunt & appellationes unius. Atque utrunque præstat forma ea, quam nos
8 cum pręfatione perfecti habitam appellauimus. Verbi gratia: Si bipennis esset natura ens, & hanc
formam qua potest syluam cedere non ab arte, sed à natura introductā haberet, bipennem qui
diceret, animal diceret, quòd ex ferro tanquam ex corpore, & ex acie mucroneq; tanquam ex ani-
ma constaret. Nam bipennis beneficio formæ in mucronem emissæ bipennis est. hebetata porrò
retusaq; acie forma conuariat, & nec bipēnis amplius dici posset, nisi appellatione cognomini. At
quom non habeat à natura formam suam bipennis, ut nō nisi salua & præsente forma bipennis
sit, non tamen esse animal potest. Non enim anima est ratio & forma artificialis instrumenti, sed
corporis nauralis uitaq; præditi. Atq; hoc iam illud est, quod organicum [a] uocabamus. Quod si
loco organici posueris uitam potentia habentis, de ea potentia intelligendum id erit, quæ iuncta
sit actui, quemadmodum si ita loquereris. Potest Socrates inambulare, quia iam inambulet. De-
mum si possibile esse aliquid diceres, quia iam adsit, habeaturq; actu, non, si non excidit in libro,
quem de propositionum ratione ædidimus, qui & interpretationis inscribitur, unus hic modus
inter cæteros receptus est, quo quid esse possibile diceres. Anima igitur prima perfectio est corpo-
ris potestate, quòd habeat uitam, ita ut potestas illa describenda sit actu. Atq; hoc est concretum
illud & integrum ex ambobusq; constitutum, quod nihil aliud quàm animal est. Nempe forma
tametsi in materia producitur, non tamen ipsi materiæ forma est, sed eius quod ex duabus facul-
tatibus conditum est. Omne enim tale simulatque formatum est, hoc aliquid fit. Erit igitur no-
men hoc organicum expositio atq; interpretatio eius, quod est potestate uitam habere, atque ea-
9 dem utriusque uis & significatio habenda. Cęterum ea quæ diximus, possunt exemplo partium
clariora spectatioraq; fieri. Si oculus esset animal, formam eius esse aspectum uisumq; oporteret.
Est enim uisus sua oculis perfectio, forma, substantia; oculus totum & integritas ipsa est. Corpus
oculi pro materia uisui sternitur, uisu ablato amisso'ue non est amplius oculus, nisi mero nomi-
ne nihilouerius, quàm aut sculptus aut pictus. Quod ergo de parte diximus, idem conuenire in
totum animal putandum. Qualis enim partis ad partem collatio est, hoc est obtutus ad oculum,
talis sit totius sensus ad totum animal sentiens, subindeq; totius animæ ad totum animans cor-
10 pus necesse est. Planè ex iis quæ dicta sunt, liquere arbitror animam, neque cadaueris, neque semi-
nis perfectionem esse. Alterum, quia desiit uiuere. Alterum, quia nondum in uitam promotum
est. Item alterum non potest amplius uitam habere, alterum potest quidem, sed nondum habet.
Potest uero quia fieri organicum potest, & uitam accipere. Quemadmodum enim ferrum infor-
me rudeq; potestate serra est, idcirco quia potest in forma id genus excudi, nondum tamen est ser-
ra, sed tunc erit, quom aciem & figuram habilem ad secandum acceperit, ita & genitura femina-
lis potentia animal est, quia potest in organicum corpus exculpi: non tamen est animal, sed tunc
erit, quom per se ali & indolescere poterit. Ergo uigilia actus est, eo modo quo sectio, & eo modo
quo conspectus & oculorum intentio. Somnus quasi rudimentum, præparatio & habitus, ex
qua utrunque sequi idoneum est. Horum alterum prima perfectio dicitur, alterum secunda.
Animus utraque perfectione describitur, sed prima diffusius, corpus uero pro subiecto habe-
tur. In plerunque quemadmodum serra est & ferrum & forma: item oculus pupilla & uisus:
ita animal & corpus, & anima est.

[a] *Simpl. attamen non nihil ait hæc inuicem differre: quorum differentiam his verbis ipse expli-
cat: & si dixerimus duplicem esse animalem vitam mortalium animalium: alteram qua organum
vt organum est formatur vt & organum sit animæ efficitur: alteram quæ organo iam viuente
vtatur: non tamen altera est omnino vita: quia non vteretur moueretur ue suapte natura id: quod
aliunde viueret: sed vna est quæ tamen duarum speciem habere uideatur: altera quarum ueluti or-
gani formatiua: nō quidem tanquam mouens: sed tanquam moti uiuifice formatiua: altera tanquam
mouens & utens: nam omnis anima mortalium iuxta hæc ambo est entelechia. hancque duplicem
eius rationem reddidit Aristo. in uerbo entelechia cum illam eandem & potentia uitam habentis*

dixit: & organice corporis: quæ & si ambo penitus inuicem concurrant: ita ut quod vitam potentia habet sit organum animæ: & vice etiam inuersa animæ organum vitam habeat potentia: non tamen vtrunque idem significat: hoc enim postremam uitam indicat qua tanquam motum uiuifice formatur: illud uero quæ eo utatur & moueat: quapropter utraque necessaria sunt ut definitio perfecta reddatur.

¶ *Animæ partes alias abiunctas esse à corpore, alias non abiunctas.* Caput VII.

11 EQuidem ex iis non est obscurum uidere animam à corpore non esse abiunctam: nec uniuersam (si uniuersa, ita est sua corpori forma, ut figura ferro) nec partes, saltem aliquas, si diuidua anima est. Sunt enim corporis aliquæ, quarum formas perfectionesq; sine dubio partibus animę sciscimus, ut oculorum uisus. Nec tamen ratio ulla prohibet haberi aliquam animæ partem, quæ à corpore absoluta disparataq; sit, qualis ea, quæ neque corporis totius, neque partis alicuius ita actus, aut perfectio est, ut forma & figura ferri. Qualis uidetur mens intellectusq; esse (nōdum enim ostensum est) an eius uis ita sit corporis humani perfectio, ut possit tamen esse abiunctus & separatus à corpore, sicut uector & gubernator à naui, qui quanquam est actus & perfectio, naui tamen iunctus aut adhærens naui non dicitur. Quo fit, ut tametsi à nobis animæ natura comprehensa sit formula generali, nondum tamen exquisite accurate'ue cognita discussa uideatur: alioquin finitio illa quam attulimus, similior descriptioni, quàm definitio fuerit.

¶ A *notioribus esse incipiendum, & definitionem afferendam, quæ causam quamobrem contineat, & omnia per animam uiuere.* Caput VIII.

12 SEd conferamus pedem, ut aiunt, accedamusq; propius, & tum de anima uniuersa, tum de facultatibus eius singulis disputemus: ita fiet manifestum, sit non sit anima tota, partes'ue eius aliquę à corpore auocatę. Dicamus igitur quod & frequenter hoc opere adeò & aliis usurpauimus, ea quæ manifesta sunt nobis, contrario responsu & uice inuersa esse manifesta naturæ. Concreta * & composita maxime manifesta sunt nobis, simplicia naturæ rationiq;. Primo igitur in omnibus initium capescere par est ab iis, quæ perspecta & nota sint nobis, ut inde ad ea pergamus, quæ sunt explorata naturæ. Quare eadem ratio atque regula tractantibus animam obseruanda est. Quom ergo anima simplex sit, corpus concretum & cōditum, à corpore nobis auspicium sumendum est, unde ad fastigium animæ niti ac subire possimus, nec eam modo finitionem eius attingere, quæ rem declarat ut sit (qua tamen plurimi sunt contenti) sed eam quoque quæ causam & rationem ostendit. Nam cæteræ definitiones in demonstrationem pro conclusionibus conferri habiliores sunt, quàm definitiones haberi. Veluti si quęsieris quid sit exquadratio, & respondeatur, figura quadrāgula æqualis parte altera, ablongæ probationis conclusio est. Siquis uero dicat quadratum esse compertam habere lineam mediam, id est, quæ duabus lineis media parili utrunq; proportione respondeat,
13 tum eius rei causa reddita & adiuncta uidebitur. Igitur à cognitis exordium petemus, quod ad ignota incertaq; accommodatum sit, & quasi manu nos ducat, animatum ab inanimato uita distinguit. Et quamuis multis anima uiribus & facultatibus polleat, quas sæpe enumerauimus, una tamen est, quæ ad uitam animantibus ministrandam sola sufficiat, eaq; uegetalis uocatur.
14 Huius uirtutis opera describuntur tria, nutrire quod & primum est; augere, quod secundum: & gignere, quod tertium. Quare omnia quæ fruticant, germinant, pullulant, uidentur intra se potestatem illam & principium gerere, quo se in contrarios locos simul possint mouere. Quis enim ignorat arbores stirpesq;, quom augentur, simul & sursum ramis efferri, & deorsum radicibus mergi, quod in nullo corpore naturali, nec uiuente conspicitur. Nam omne corpus naturale, qua naturale est, unum duntaxat sibi locum scripsit, quo uersus sese agat & referat. Plantæ uero & frutices simul in contrarias regiones nituntur, non modo quom augentur, sed etiam cum decrescunt minuunturq;. Verum, ut dixi, una ui, quam uegetatricem appellamus, ratio uitalis absoluitur, huiusq; potissimum parte ea, quæ nutrit: pleraq; enim & animalia & plantæ uiuunt,

15 quæ tamen neque augentur amplius, neque sobolem ultra pariunt. Seorsum igitur à cæteris
haberi ea pars potest, cæteræ ab hac secerni aut absolui non possunt. De mortalibus semper ser/
mo, nam diuinæ naturæ conuenit, non solum ut citra omnem nutritionem, munus suum intel/
ligendi, cognoscendiq; obeat, sed etiam sine reliquis uirtutibus animæ uel præstantioribus. Ita
patet manifestarie uegetalem in iis, quæ gignuntur è terra, à reliquis animæ potestatibus seiuga/
16 ri, utpote quæ oculis quoque cernatur in plantis sola ex omnibus facultatibus animæ. Viuit er/
go per hanc id omne quod uiuit. Animal uero primum per animam sentientem constituitur
animal. Atque hoc adeo omnibus inest commune, ut etiam animalia illa, quæ sede stabili de/
gunt, nec loco mouentur, habeant tamen quandam agnitionem & sensum, ut conchæ, siue ea
17 mediam inter frutices & animalia naturam obtinere dicantur, siue animalia nuncupentur. Sen/
suum primus inest animalibus tactus: & quemadmodum nutriens uis potest à sentiente absol/
ui, ita & tactus potest à reliquis sensibus. Inest is omnibus animalibus, etiam iis, quæ ambigant,
18 id est, quæ mediam naturam inter animalia, & frutices habeant. Quæ sit autem ratio atq; causa,
quamobrem uegetalis à sensuali, & tactus à cæteris sensibus separari queant, indicabitur post. Pla
nè uis ipsa nominum, quibus utimur, edocet, adiuncto & adhibito sensu non esse amplius id fru
ticem, sed animal oportere. Ac uiuere quidem utrunque dicitur, tum frutex, tum animal, quia
se nutriunt, alias esse utrunq; nõ dicitur, quia nec utrunq; sentit: quo fit, ut hoc quod habet sen/
sum animal, illud quod nõ habet fruticem appellemus. Viuit autem utrunq; per animam, nõ ut
quidam arbitrantur, qui solum nomen uitæ cõmune duobus illis credunt, quasi frutices natu/
ra utantur, animalia anima. Nam si nutriri & augeri ad naturam non ad animam pertinet, alte/
rum duorum est concedendum, aut nos non uiuere, quotiens non sentimus, aut duas nobis ui/
tas inesse. Quorum utrunq; absurdum & obtusum dictu est. Item, complura sunt ea, quæ quan
quam utantur natura, quia mouentur, qualia sunt elementa, non tamen uiuere ulla ratione de/
fendi possunt. Quare non eo uiuunt animantes, quòd natura utantur, sed quòd anima & partè
animæ obuia primaq;, id est, uegetabili & nutrice. Agedum quomodo congruit gignendi uim
esse animæ partem concedere potentiam, cuius finis & opus genitura sit, in plantis non concede/
re animam esse, sed naturam? Quare oportet plantas & frutices, quia partem animæ possident,
uiuentes & animantes fateri, animalia esse non fateri. Neq; huius tamen discriminis ratio aliqua
quærenda est, cur animalia non dicantur, sed animata. Consuetudinem loquendi cõmunem pro
bare oportet, cui pro ratione usus est, collibitum ita uiuere frutices animatosq; esse non animalia
dicere. Alioquin neq; qui currit, omnis continuo cursor uocatur, neq; qui periclitatus semel lu/
cta est, dicitur pugil. Sed hac nominum forma cẽsentur ii, qui artium aliquarum apicem tenent,
longa & diligenti exercitatione perfectum. Quapropter & Aristoteles mediam rationem quan/
dam secutus, animata frutices nõ animalia nuncupauit. Quæ Plato confunderet, Stoici neq; ani/
mata, neq; animalia faterentur. Nec uidetur opus longiore astructu addicendo primas potestates
uegetabilem scilicet & sensibilem, per quas animata hæc, animalia hæc probentur actus esse cor/
poris organici naturalis.

Tribus modis: ait Philop. aliquid esse manifestius dicimus, primo modo quod res sit nobis notius est quam propter quid res est. secundo sicuti in physicis etiam dictum est: quod vniuersalius confusius ue est notius est particulari & distincto. tertio vero quod prius nobis quidem est: natura autem posterius: quemadmodum quæ magis composita sunt nobis sunt magis perspecta quam simpliciora: quæ tamen natura priora sunt: quot si recte velimus animaduertere facile conspiciemus Aristo. omnibus his modis esse vsum: nam prius quot sit docuit: deinde vero quamobrem sit. primo enim quod entelechia sit exposuit: deinde vero quonam pacto sit entelechia: quid faciens: quo etiam modo perfectionem corpori afferat: ex confusis quoque communioribus ad ea quæ magis distincta & particularia transit. tertio etiam a postremis quæ tamen sunt nobis magis comperta ad ea quæ natura sunt & priora & honoratiora progreditur.

An definitio animæ communis ad intellectum: & vim motricem pertineat. Caput IX.

VErum enimuero postquam alię aliæq; uires & opera habentur, quorum animam esse originem est necesse, appetendi, intelligendi, ingrediendi, inuestigandum id puto, an & potestates hæ simili ratione omnes, an non omnes, sed aliquæ actus corporis sint. Atque hoc cōmodissime explicabitur, si declarata prius ea quæstio fuerit, utrum facultates illæ seorsum animæ sint, an partes animæ potius: & si partes animæ, utrum ita partes, ut ratione sola an etiam ut locis disclusæ abiunctæq; habeantur. Sunt enim ex iis aliquæ, quas non sit difficile contueri ratione cogitationeq;, non locis habitaculisq; secerni. Primum uis altrix, auctrix, genitrix, neque in animali, neque multo minus in plantis absolutæ aut distinctæ certis membris uidentur, sed simul toto in corpore animantium æquabiliter fusæ innexæq; operantur. Atque hoc negari non potest, quom auulsas uiuere nonnullas earum constet, quia quamuis animæ in singulis singulæ actu contineantur, plures tamen potentia esse noscuntur. Deinde sensualem difficile est loco dispescere à motrice. Simul enim uestigium ullum est sensus, ratio motus statim emergit, id quod quom de insectis loqueremur priore libro meminimus, nam utrunque frustellum & sensum retentat, & motum exercet. Quod si sensum & motum in illis concedimus, profecto uisiones dabimus, & per hæc dolorem & uoluptatem, proindeq; & desideria. Quo fit, ut quod diximus facile in iis sit uidere, quemadmodum potestates illæ non locis, sed ratione cogitationeq; inuicem absoluantur. Quorum enim euenta exitusq; diuersos esse conspicimus, ipsa quoque inter se diuersa esse necesse est. At per intercapedi-
21 nes regionum diuellere illas, aut dirimere penitus impossibile est. De [a] intellectu uero & ui ea,
22 quæ commentatur & cogitat, nondum liquet, quid probandum aut sentiendum sit. Cæterum
uidetur aliud quoddam animę genus esse, solumq; hoc abstrahi & separari contingere, tanquam
23 sempiternum à caduco. Prima igitur differentia hæc potest animalium colligi, aliis ut omnes in esse animæ potestates probemus, aliis ut plures, quibusdam pauciores, nonnullis unam duntaxat. Atque hæc postrema non animalia proprie, sed anima uiuaq; nuncupantur. Altera differentia est, ut uirium illarum alias magis fixas esse, alias minus hærere dicamus. Verum de hoc posterius.

[a] *Dixit Aristo. quonam modo plereq; vires animæ se habeant facile est contueri: quędam tamen non sine dubitatione sunt: hanc postremam partem in intellectum referunt Alexan. Them. & Phil. attamen Simpl. non ob intellectum asseuerat dixisse: vipote qui palam protulerat prius nulli cum corpori hærere: & inferius subiungit nundum esse manifestam quæ speculatiuam virtutem spectant: ea de causa: quia nondum ad perfectam speculationem eius non deuenerat: esse tamen ait genus animæ alierum quod separari ab alijs potest: veluti sempiternum a caduco: ea autem quæ dubitatione non carent sunt sensus quatuor visus scilicet auditus & gustus: ob id quia certis vtuntur organis cæteræ vero virtutes cum promiscue vbique reperiantur dubitationem nullam habent quod subiecto non separentur.*

¶ *Per animam & corpus viuere animalia, sed per animam primum, nec per quidlibet corpus sed per certum & dispositum.* Caput X.

24 NVnc ex iis quæ dicta sunt, illud tractemus. Dictum est animatum ab inanimato uita secerni, animal à non animali, sensu. Igitur id quo uiuimus, & quo sentimus bifidum est, eodem modo quo bifidum est id, quo scii ac scientes sumus, scientia uidelicet atque anima. Duo sunt etiam per quæ ualentes sumus, sanitas atq; corpus, quorum alterum est id in quod recipitur, alterum id quod recipitur. Item alterum est materia, alterum forma. Primo igitur per scientiam scientes sumus, quia per hanc scire animo dicimur: & ualentes primo per sanitatem sumus, quia per illam corpore incolumes & ualentes sumus. Quom ergo & per animam primo uiuamus, & per animam primo sentiamus, necesse est animam primam esse uiuenti causam, non ut subiectam aut materiam, sed ut actum quendam atque perfectionem. Quemadmodum enim in iis, quæ supra attulimus, exemplis, scientia & ualetudo forma quædam & ratio, & species, & actus sunt utriusque subiecti, & eius quod scire potest, & eius quod ualere: ita in animantibus de anima pronunciandum est,

Quamuis scientia & ualentia, & cætera id genus, de foris & aliunde quærantur, hoc est, per do/
ctorem aut exercitatorem, tamen nihil agitur, nisi ea res quæ aliquid agit, patiturq́; idonea ad id
parataq́; fuerit, id est, nisi obnoxiam & morigeram uim per naturam ad ferendum illud, & quasi
patiendum habuerit. quod in libris de natura monstrauimus. Quo fit ut animam in corpore, ut
25 formam in materia esse necesse sit. Nam quom tria sint substantiæ genera (sępius enim de compo
sito idem exulcero ueritus, nequid mente, aut auribus elabatur) materia, forma, concretum, ma/
teria potentia est, forma actus: quod ex utroq; constat, iam hoc aliquid, & summa, & uniuersum
totumq́; appellatur. Quom autem animatum ex utroque conflettur, nequaquam fieri potest, ut
26 anima subiectum sit corporis, cum animæ subiectum esse corpus necesse est. Quamobrem rectè
iis dicitur, quibus anima neq; corpus esse, neq; citra corpus uidetur. Tametsi enim anima nō est
corpus, tamen aliquid corporis est, quia in corpore naturali atq; organico sedet, non (ut ueteres
quidam putabant) temerario & fortuito, aut quocunque usu ratione'ue comparato (nusquam
enim recipi quicquam in quicque, ut sors tulit, uisum est, quando neque lapides ingenii uocalis,
neq; frutices disciplinæ sunt capaces, sed sua cuiq; ratio & temperamentum cōstat, uti quælibet
anima cuilibet corpori cōsentanea esse nō possit) sed instructo atq; ita disposito, ut potestates ani/
mæ in illud receptæ usus suos quam cōmodissime possint præstare. Apparere enim tum ad suū
cuiusq; ambitum ætatis uitæq; accōmodata & formata esse animalium corpora faberrimo arti/
ficio, tum ad prębendas animæ functiones apertissime & lautissime constituta. In iis & materiam
cōmunem & proximam pro modo formarum natura singulis datam, adiunctamq́; uisitari. Pro
inde animali naturale corpus & organicum in commune attributum est, singulatim talibus ta/
lia. Iam perspicuū esse arbitror, animā actū & rationem esse corporis potentia obtinentis uitam.

Omnibus animalibus tactum inesse & appetitionem aliquam. Item ex quibus rebus omnia nutriantur. Caput XI.

27 Potestates animæ in quibusdam habentur omnes, ut diximus, in aliis plures, in
aliis una. Atque ita rursus ab initio repetendum puto. Potentias hactenus quinq;
attigimus, altricem, sensibilem, appetitus, promotricem, rationalem. Fruticibus
inest altrix, animalibus sensibilis, quam necessario appetitus & desideria comitan/
tur. Est autem appetitio multiplex, iracundia, cupiditas, & uoluntas. Neque hoc
dico uniuersa hæc inesse omni sentienti, quia sentiunt plurima, quibus & iracundia, & uolun/
tas desit, ita ut iis solius cupiditatis tenue uestigium relinquatur. Cæterum animalia quæ sen/
su aliquo uacant, necesse est parte quoque aliqua appetitus uacent. Planè quemadmodum im/
perfectis animalibus sola tangendi uis data est, qui sensus abiectissimus atque infimus omnium
intelligitur, ita ex toto illo appetendi ambitu sola cupedia & titillatio adiuncta est, tanquā igno/
bilissimus & communissimus affectus. Nam quom de omnibus rebus sub se cadentibus iudi/
cium sensus ferant, si salutares & conuenientes occurrunt, sequitur allubentia: sin contrariæ
& alienæ, fastidium ægritudoq́;. Allubentiam sequitur illectatio: fastidium, auersio, fugaq́;.
28 Imperfecta autem animalia sensum habent cibi, in quo loco gustus utuntur tactu. nam siccis,
calidis, humidis, frigidis, omnia uiua sine dubio uescimur, alescimur, alescimusq́;: atque sen/
sus quo hæc noscuntur, est tactus. Has qualitates quum tangunt animalia imperfecta, sentiunt
non in eo modo quòd contingibiles, sed in eo quoque quòd gustabiles sunt. Ita fit ut conue/
nientes sibi concilient, appetantq́;, aliena reiectent ac fugiant: harum desiderio teneantur, has
sciscant, illas quantum possunt repellant, illas abhominentur & uitent. Atque hoc in ostreis li/
quido cernere est. Illud quod diximus, non est admodum obscurum uidere quemadmodum
ex calore humoreq́;, iisq́; aduersis duabus qualitatibus præcipuum alimentum constet. Hoc
enim fines ipsi famis & sitis latissime apertissimeq́; demonstrant: nam fames sicci & calidi appe/
titio est, sitis frigidi & humidi. Si qua uero alia sint, quæ in cibo appetat impotens gula, ex ac/
cidenti & superfluo appetuntur. Quid enim ad alimentum uocalitas, quid picturæ, quid sci/
tamenta, quid olacitas conferat? nisi quòd ad commendationem condimentum'que adhiben/
29 tur? quanquam de his processu clarius. Nunc illud præfinisse & admonuisse sit satis, animalia
quæ tactum habent, suum quoque appetitum habere. An autem & uisa concipiant (id est ima/
ginentur) differendum olim est, ac perfectiora quidē præter hæc progrediendi quoq; seu ingre/

diendi uim obtinent. E quibus aliqua intelligentia quoque & ratione sunt prędita, ut homo, & si quod animal homine præstantius esse potest. Nondum enim ad eum locum commentatione nostra peruenimus, ut id quæri posset, utrum aliæ quoq; naturæ animalium habeantur, in quibus unà cum intelligentia uires quoq; & potestates aliæ sint coniunctæ.

a Appetitus & cupiditas ait Phil. homonima: hoc est æquiuoca sunt: appetitus enim quandoque communiori quadam acceptione tria illa comprehendit: quandoq; presse magis accipitur vt tantum modo naturales motus significat & contra rationem distinguit eodem etiam pacto cupiditas quandoque ratione quadam communi ea tria significat quandoque diuiditur contra iram & rationem.

Ordo potentiarum animæ, & differenti: definitionum, quæ per notiones cognominis, & quæ per essentiam constituuntur. Item singulas definitiones accommodandas esse ad singulas animæ spe. ies. Caput XII.

30 SAne uideri potest quemadmodum series quædam & textura in figuris geometri-
cis cernitur, ita cerni gradus quosdam & ordines in facultatibus & uiribus animę.
Vt enim figurarum illarum commune genus afferri non potest, neq; natura una
quæ in omnibus æquabiliter sit fusa: ita nec potestatum animæ potest. a Ea nanq;
quæ ita inter se habent, ut priora hæc, posteriora sint illa, quanquam communem
aliquam notionem habent, quæ de iis dicatur, fieri tamen nequit, ut illa aut genus sit, aut natura
una, ita ut sine iis intelligi seorsum possit de quibus indicatur dicitur'ue. Quamobrem huiusmo
di definitiones admonitionem potius quandam & enumerationem continent, quàm simplicem
& generalem aliquam rationem ostendant, qualis est figuræ definitio, qualis b est propositionis.
Atq; hoc inde manifeste liquet, quòd nulla huiusmodi definitio speciebus aut membris penitus
congruere aut accommodari uidetur. Veruntamen quanquam fere plurima hoc genere finian-
tur, nō tamen deterrere id quenquam debet: sed qualescunq; sunt, quia rerum naturam sequun-
tur, probandæ recipiendæq; sunt. Quemadmodū igitur definitio figuræ tametsi omnes figuras
cōplectatur, nulli tamē propria esse potest, ita & definitio animę quam modo reddidimus, quam
uis omnes animæ potentias ambiat, nulli tamen priuatim aut proprie competit. Alioquin repu-
diata definitione hac difficilis inuentu erit altera, æque ad istam rationem idonea. Siue enim ex
motu agitatuq; definitionem animæ munias, siue ex sensu cognitioneq;, truncam illam & defe-
ctam afferre uideberis, quòd altera solam uim mouentem amplectitur, altera solam sentientem
agnoscit. Portò nō eo inficias rem perridiculam uideri, ita in philosophia uersari, ut ex iis quæ si-
miliora homonymis, id est cognominibus, quàm generibus sint, communem aliquam definitio-
nē sarcias, quæ nulli rei sit propria, de qua uox illa cōmunis dicatur: quæq; indiuiduis speciebus
adiuncta naturā earū docere aut explicare nō possit, sed ęque in omnes de longinquo conueniat,
si modo species appellare fas est, quarū nulla natura perspicitur cōmunis. Verū quanq̄ hoc nō de
bemus esse contenti, utcunq; tamen ab re nō fuerit cōmunem illam definitionem prompsisse. Vt
enim numeros omnes nō habeat, nec uniuersam animæ uim perfecte contineat, nulla tamen aut
31 cōmunior hac, aut accōmodatior potest afferri. Quamobrē illo genere quo figuræ antecedentes
in cōsequētibus claudūtur, & quo in numeris maioribus minores (exēpli causa: Quadrangulę in
triangulis & in binario unitas) Eodem uidetur in sensu contineri quod nutrit, in appetitu quod
sentit. Et de anima quidem hactenus pingui Minerua. Quòd si accuratius & subtilius rationem
exegeris, singularis peculiarisq; in quamq; animā finitio flectenda, de cōmuni illa est hunc in mo
32 dum: Quid est uegetalis? Respōdendū: Actus corporis ad cibariam functionē organici. Ab hac ad
alias subeundū est ordine, ut ita finiendis præstantioribus imperfectiores inferioresq; asciscantur,
usq; dum ad postremā & nobilissimā ascēdamus. Ea est rationalis, quæ quanq̄ ultima ortu est, ta-
mē potestate & dignitate cognoscitur princeps. Illuc progressa natura mortalis receptui canit, nec
procedit ultra. Quibus autē uis hæc rationalis concessa est (de mortalibus semper loquor) iidem
cæteræ quoq; animæ facultates tanq̄ satellites & ministræ rationis concessę. Nō sic è diuerso, imò
sunt animantes quibus etiamnum uis ipsa imaginandi negata est: quędam sola ac uiuunt, ut bru
ta, quæ sint è perfectioribus. At mens qua cogitamus & sapimus, nō uidetur cū aliis uiribus cō-
munem rationem inire, neq; enim potentia aut pars animæ esse potest ut cæteræ, sed substantia

quędam intelligitur longe pręclarior, melior, pulchrior, quæ tamen in naturam inferiorem ignobilioremq; se inserta receptaq; sit. Prorsus ex iis quę cōmemorata sunt, apertum est definitionem quæ seorsum ad singulas animæ potestates refertur, accommodatiorem esse, quàm eam quæ de notione aliqua communi & promiscua sumitur.

[a] At vero si anima quæ rei uiuentis perfectio & forma est, communis & uniuoca non est his de quibus prædicatur: forma uero rei est quod, quid erat esset quod definitio declaratur qui fieri potest ut uiuum animal uel ante eorum definitio prædicetur uniuoce. [b] Definitio ergo positionis vniuoca non est: iuxta Them. qui in hoc videtur insequi Alexandrum.

In definitionibus particularibus à rebus subiectis incipiendum. Caput XIII.

33 VT uero omnis hæc perceptio diligentissime absoluatur, necesse est primum suam cuiusque potentię essentiam & definitionem excipere, dein ita de proximis siue attinentibus quærere. Proxima & attinentia uocamus ea, quæ sua cuique potestati per se insunt. Cæterum si definitiones huiusmodi reddendæ sunt, ut quid sit intellectus, quid sensus, quid uis nutrix, priore loco declarandum uidetur, quid [a] sit intelligere, quid sentire, quia priores euidentioresq; nobis actus & exitus potestatum sunt, quàm potestates ipsę. Primum enim gerimus aliquid, deinde ex momentis gestorum intelligimus quales & quantæ sint uires in nobis, quarum opera gestiones illæ prouenerint. Quamobrem naturam potentiarum necesse est ex operibus digeri atque constitui, quia extremum & finis potentiarum est opus. Neq; moueri debemus, quòd naturæ quidem existimatione actus posteriores esse potentiis uideantur, quom uia & ratio cognoscendi alia nobis, alia naturæ conueniat. Sed quoniam ita compertum natura est, ut suæ singulis partibus subiectæ res sint, quæ sub potentias cadant, nec omnes omnibus cōgruant, sed uisus circa materiam uisilem uersetur, auditus circa uocalem, quæ & responsum habent inter se maxime necessarium, erit prius, ut de illis ipsis incidentibus rebus quàm ut de operibus & potentiis disseramus, quia uidelicet hæc quoq; notiora uobis quàm opera sunt. Igitur antequam doceamus quid sit intelligere, quid sit sentire, quid ali, scrutandum est, quæ res intellectum extimulent, quę res sensum incurrant, quibus rebus alamur. ac sensilia quidem & alimenta non modo potestatibus ipsis sentiendi nutriendiq;, sed etiam operibus earum atq; actibus magis perspicua nobis sunt, utpote quas in propatulo habeantur, & quasi exposita sensibus sint, opera uero multoq; iis magis facultates ipsas ratio & cogitatio deprehendat. Quanquam illud quidem facile demonstratu non est, utrum res quæ subiectæ sunt menti, eoq; intelligibiles appellantur, priores sunt quàm intelligere. Verum hoc quoq; explicabitur in loco. Nunc placet Aristotelis ordinem ac seriem promere.

[a] Ea quæ per se insunt: hoc est accidentia per se: quæ post exceptionem definitionis & essentiæ sunt: quærenda non ea sunt quæ comperta sunt & manifesta. nam hæc vtilia sunt ad definitionem inueniendam: sed ea quæ obscura sunt & occulti: hæc enim ab inuentione substantiæ efferuntur ait Philo.

Initium præceptionis declarationisq; partium animæ. Item omnia desiderio immortalitatis teneri. Item duplicem haberi finem. Caput XIIII.

34 AGgrediamur itaq; ad primam & cōmunissimā animæ uim. Item ad munera eius, circa quam uersatur, ab hac initium sumendum. Cōmunissima est, quam tota animans natura participat, Altrix anima de qua primū nascitur & proficiscitur uita. Huius tria sunt opera, alere, augere, simile sibi gignere. Postremū hoc finis duorū est, quod & uiuis omnibus, si defecta aut deprauata non sint: item si non spontino ortu, aut opificio aliquo genita, maxime conueniens naturaleq; est. Nihil enim æque natura insitum habetur, quàm aliud quale ipsum est parere, ut animans animantem, frutex fruticem procreet, procreando perennet, perennando diuinæ naturæ particeps fiat, cuius desiderio tenentur omnia, quantum cuique est satis, eiusq; gratia quæ natura sint, agunt quicquid agunt,

ita uolente & postulante natura. Duplex autem est id, quod sub nomine hoc, cuius gratia notari
35 uolumus, tum id quò itur, tum id cui itur. Vt enim in moralibus bifariam finis diuiditur, ut pri
mus felicitas habeatur, quo omnes laboramus & tendimus: alter, ut nos ipsi & sibi quisque, cui
felicitas optatur & quęritur (Idem biuium finis in medicina conspicitur. Est ibi sanitas tanquam
id quò pergitur, & cuius causa adhibitus & accersitus medicus est. est & ægrotus, ut is cui paran
da est restituendaq; sanitas) Ita in rerum natura duplicem esse finem fateri oportet, ut diuina illa
sempiternaq; ratio, quam appeti ab omni re diximus, sit summum id quò res collimant omnes,
& cuius causa instituunt omnia. Animans uero id quod generascit, & gignitur, sit id cui & ad cu
ius usum isthec æternitas comparari pertinereq; uideatur. Nititur enim ex summis uiribus na/
tura, ut se ad effigiem quandam & imaginem immortalitatis & diuinitatis componat. Atque in
hanc curam & quantum potest, & qua ratione potest, semper incumbit. Potest autem uno tan/
tum genere, quod in propagatione subrogationeq; sobolis continetur, ut quando nullum cadu/
cum atq; dissipabile idem numero subsistere & obmanere semper potest, ortu uicario mortalita/
ti succurrat. Qua igitur potest, ea pro se quicque id agit, ut particulam sibi diuinitatis carpat, cæ/
terum quædam amplius, quædam parcius uidétur attingere. Magis * attingunt, quorum perpes
accensus nulla diuulsione, aut interiectione confunditur. Minus attingunt certa animalium ge/
nera, quæ statis & descriptis temporibus modo cōparent, modo penitus abolentur. Rursus quæ
renascuntur & prodeunt. Non ergo quicquá ipsum perpetuo stat, sed uiuit ac prolongat æuum
in simili. Nec idem numero cernitur, sed specie tanquam subcéturiante reficienteq; aliud ex alio,
semper natura, & nascentium sorte obitorum sedes explente.

* *Vel magis & minus dixit Aristo. aut Phil. respiciens non quidem temporis protractionem: nam eo modo multa animalia irrationalia magis participarent quam homo. sed qualitatem participationis: quemadmodum non eodem modo solis splendorem animal quodlibet potest suscipere: aliter enim aquila: aliter homo: & aliter uespertilio.*

¶ *Animam esse animanti causam triplici genere. Item contra Empedoclem & alios qui causam augmenti, aut elementa, aut ex elementis ignem constituebant.* Caput XV.

36 EST autem anima uiuentis corporis origo, causa, principium. Et quom multis mo/
dis principium siue causa accipiantur, ut in institutione nostra de principiis natu/
ræ docuimus, certum est animam triplici genere causam esse corporis oportere.
Primum, ut id à quo motus efficitur. Deinde, ut id cuius gratia effectum est ani/
37 mal. Postremo, ut id quod formam & speciem animali exhibet. Ac causam quidē
unde motus ueniat animam esse in promptu fuerit discere. Si enim genere motuum singilatim
percensueris, reperies ea referri ad animam posse. Primum localem, quanquam hic non omnibus
esse communis. Deinde alterationem quæ sentiendo fit (Fit enim proculdubio quædam quasi
alteratio, quom sentimus. Nulla autem res sensu uiget, quæ careat anima) Præterea auctionem,
38 quia nihil per naturam augetur, quod non alatur, nihil alitur quod consors uitæ non sit. Nam
Empedocles, qui causam augmenti non animæ tribuit, sed elementis, facile conuictus est: Fruti/
ces, inquit ille, deorsum radices agunt, idcirco quòd terra deorsum suopte nutu fertur ac ponde/
re, eodemq; quicquid maxime est terrosum. Ediuerso rami suprà capessunt, quia ignis in cœle/
stem locum per naturam effertur. Pari ratione ea quæ igni essent affinia. Verum ille de superno
infernoq; situ minus recte constituit, quia regiones illæ non omnibus eædem probantur, nobis
quidem tametsi eædem respondent, quæ & mundo, plantis tamen satis contraria & aduersa ra/
tione habentur. Qui enim locus mundo infimus est, summus efficitur plantæ: nam quod anima
li caput est, hoc radix est plantæ. Si enim ex officiis cognoscitur, diuersa an eadem instrumenta ali
qua sint, quemadmodum animalibus caput sublimem situm obtinet, in quo & os, & reliquę ma
chinæ ad deuorandum & recipiendum cibum uisuntur, ita plantis stirpes directę in superiorem
39 locum dicantur, utpote per quas exuggant & succum trahant è terra. Illud quoque de Empedo
cle est quærendum, quęnam sit apud eum ratio, qua terra & ignis tam contraria elementa, & cō/
trarios nisus habentia cōtineri necesse sit. Nisi enim fortius & ualentius aliquid adstituatur, quo

illa cohiberi coërceriq; possint, quis non intelligit futurum, ut dissipata diuulsaq; contrariis mo
tibus naturales locos peteſſant, & ad sui similia penetrent? Profecto nihil aliud fuerit, quod hoc
possit præstare quàm anima. Quod si concesserit, necesse est augmenti quoque & nutritionis
causam fateatur animam esse, nō elementa. Planè Empedocles, ut dixi, hoc munus elementis con
40 credit. Alii terram unam de numero adimunt, sed naturam [a] ignis efficacem esse solam ad omne
crementum & indolentiam arbitrantur, argumento quòd ignis elementorum unus, & augeri
& nutriri maxime uideatur, qua occasione augmenti causam ad uim caloris, qui in animantibus
41 contineatur, referunt. Verum nō est ita, sed ignem instrumentum potius, quàm causam augmen
ti dicendum. Causa uero & princeps est anima, quę oportunitate ignis, commoditateq; utitur: ac
ignis quidem suopte ingenio amplitudine infinita grandescat, & usque ex eo excrescat, dum ma-
teria corripi apta subsit. Contrà in iis quę per naturam constant, modus quidam & exitus magni
tudinis cernitur, habetq; cretio omnis rationem quandam & ambitum constitutum ac certum.
Constituere porrò & rationem adiungere non ad ignem, sed ad animam pertinet, & formæ po-
tius, quàm materiæ munus id est, eoq; acceptum id referre ei debemus.

[a] Non ignem isti: ait Simpl. sed ignis naturam: hoc est formam quæ ignem definit: non veluti concausam sed simpliciter & proprie causam nutritionis reddidere: ea vsi coniectura quod solus é numero elementorum nutriatur: quemadmodum enim motus sursum versus causam esse dicimus formam ignis: pari etiam passu eandem esse causam nutritionis dicebant. Docet autem Phil. cur solus ignis inter elementa credatur nutriri: atque in cæteris euidens esse quod non nisi adiectione crescit eorum magnitudo: aqua enim aquæ & terra terræ adiecta fit eorum vnumquodque maius: compertum autem omnibus est non eo modo fieri nutritionem vel auctionem: ignis vero excrescit non ignis adiectione: sed materiæ dissimilis: quā propria potentia in suam conuertit substantiam: quo modo proprie videtur fieri auctio in animatis rebus.

¶ *De vi animæ altricis, & de natura alimenti.* Caput XVI.

42 VErum quòd animæ eius, quæ uegetandi uim habet, rudimentum primum nutri
catio est, absolutio partus, & procreatio, uidetur primum de eo quod primum, id
est, de nutrimento dicendum. Videtur enim opus id, per quod primum uis ea à re
43 liquis differat. Ita placuit quibusdam contraria contrariis pro alimento esse: nō ta-
men omnibus omnia, sed ea tantum contraria, quæ commearent, id est, quæ in se
uicissim conuerterentur. nec modo hoc, sed quæ se mutuo augerent & alerent: sunt enim quæ-
dam res, quæ uicissim uerti uidentur, quę tamen non alantur. Ex bona ualetudine morbus crea
tur, retroq; ex hoc illa reciprocat, ex candido quis pullescit, & ex pullo candescit, non tamen mor-
bus ualetudine, nec color colore uescitur. Sunt autem quædam res quę non solum in se uicibus
transeunt, sed etiam aluntur in iis quæ transeunt. Ignis enim humido & liquido pascitur. Nam
oleum ex aëre & aqua constat, quorum utrunque humectum est: præterea omnibus pinguibus
& liquabilibus alitur, non econuerso illa aluntur igni. Eius rei ratio est, quia quom ignis polleat
forma, in aqua uis materiæ sit, iusta causa est, quamobrem formæ alimento esse materiam, non
materiæ formam dicamus. In iis ergo quæ hoc modo aduersa sunt, quo ignis & aqua, dicunt ap-
44 parere contraria contrariis cibo esse. Atque iis quidem hoc placet. Sunt alii qui in contrarium di
scesserint, alii simile simili & augeri eodem modo utique suas rationes afferunt, quibus ea quæ
probant, tueri & confirmare conentur. Sed illos prius obsecro audiamus, qui putant contrariis
ali contraria. Nihil, inquiunt, pati similia similibus possunt, alimentum pati & conuerti oportet
(concoctio enim conuersio est) omnem autem conuersionem in contrariam, siue intermediam
qualitatem abire constat. igitur necesse est, ut alimonia se ex contraria natura ad similem conferat
mutetq;: ita ut rei, quæ alita sit accedat, quasi innexa connataq; uideatur. Hoc autem fieri nequa-
quam posse incorrupto atque integro alimento, sed & agitari, & affici prius oportuit, demum id
45 quod erat pendere. Immutatur itaq; & alimentum ab alito, non alitum ab alimento. trahit enim
succum ad se uis inanimato insita, deinde conficit. Sane quemadmodum faber cædit, nō cæditur
à syilua quam cædit, ita animans cibum cōminuit & conuertit, nec idem retro perpetitur. Quòd

ſi quis contendat corpus quoque quom alitur immutatum & affectum uideri, uicerit, dum fateatur aliud genus hoc ab illo immutationis eſſe. Nam quom animans alimentum molit aut coquit, quemadmodum & faber quom materiam cædit aut expolit, quaſi de ocio in negocium ſe dant, atque ita immutari uidentur. His ſe rationibus muniunt, qui contraria ueſci & nutriri contrariis uolunt. Qui uero ſimilia ſimilibus putant, breuiter ſic: Non alit (inquiunt) cibus, niſi uertatur atque eat in corpus, cui & coaleſcat, contraria contrariis coaleſcere non poſſunt, ſed ſimilia ſimilibus. Hæc utrique pro ſe quique adducunt. At nos ſi illi ut arbitros cognitoresq; adeant, primum illud ſciſcitabimur, utrum credant alimentum dici id, quod ad finem accedit & coit cũ corpore, an quod initio admouetur ad os, ut mox edatur aut condatur in corpus, hoc eſt utrum panem, an ſanguinem in quem ſe panis abliguritus uertit. Ac panis quidem primũ incoctumq; alimentum eſt, ſanguis ſummum & nouiſſimum. Sed uideo quid reſponſuri ſint nobis. Dicent hi ſe panem, illi ſanguinem credere. Suæ utrique ſententiæ conſentienter nobis ratio media placet, utrunque dici alimentum poſſe cenſemus, ita tamen ut hoc crudum inconfectumq;, hoc cõcoctum & digeſtum dicatur. Ita euenit ut parte aliqua utrique recte uiderint: quatenus enim rude crudumq; eſt, ueriſſime dici [a] poteſt contrariis ali contraria. Contra, quatenus pro confecto & uerſo accipitur, fateri [b] neceſſe eſt ſimilia eſſe eſui & cibo ſimilibus: ex quo facile intelligitur, qui alterum tantum defendant parte ueros, parte falſos futuros eos, qui utrunque ſequantur uerißimos fore.
46 Cæterum ſi nihil alitur quòd non ſit particeps uitæ, concedendum eſt ſolum id quod animatum, ſi qua animatum eſt, nutriri aliq; oportere. Dixi qua animatum eſt, quia nihil iccirco nutritur, quia album nigrum'ue ſit, ſed quia poſſidet animam, eoq; alimentum ad animantem naturam, non ad aliquod eius accidens pertinet.

[a] Exponit Simpl. quonam pacto ſit audiendum alimentum eſſe ei quod alitur contrarium. non enim vti forma eſt formæ contraria. nam & alimentum & id quod nutritur ſubſtantiæ ſunt. ſed quia alimento annexa eſt eius quod alitur priuatio: potentia enim eſt ipſum alitum. ſunt igitur contraria vt forma & priuatio.

[b] Phil. dubitationem mouet qui fieri poßit: vt vltimum alimentum ſit ſimile alito: & quærit quid ſit id quod vltimum alimentum appellamus: & niſi hoc affirmare voluerimus carnem prius fieri: deinde accedere & cum corpore coire: quod tamen eſt abſurdum: eſſet enim hic nõ auctio ſed adiectio: niſi hoc inquam dixerimus: neceſſe eſt fateri quicquid fuerit id quod ultimum appellamus nutrimentum: eſſe contrarium ei quod nutritur: utpote quod ſit opus tranſmutari: quod ſi id dixeris vltimum nutrimentum quod ſit iam factum ſimile: videris id non amplius eſſe nutrimentum ſed pars. Hanc dubitationem ſoluit Philoſophus. ait ipſe: & ait quod caro: quæ dum nutritur animal fit: dupliciter ſpectari poteſt: vel ſecundum ſe antequam cum corpore coierit: & nutrimentum tunc appellari poteſt: cum autem perfecte coierit: vnaq; cum toto conſiderabitur: non amplius nutrimentum eſt: ſed pars eſt: de his tamen perfectius habitus eſt ſermo in libro de generatione & corruptione.

Quæ differentia ſit inter altricem, auctricem, & procreatricem virtutem. Caput XVII.

47 ESt autem id quo nutrimur ab eo quo creſcimus non ſubiecto, ſed ſola ratione & cogitatione diſtinctum. Vtrunque enim opera cibi & alimenti conſequimur, ſed diſcrimen in eo quòd qua ſubſtantiam ipſam ſarciendo conſeruat, alibile dicitur: qua uero acceßionem amplitudinis facit, auctificum uocatur: neq; ſemper tamen utrunque munus obit, ſed quanquam nullo tempore committitur quandiu uita ſeruatur, ut non alat, interim tamen augere deſinit. nam alimento opus eſt, quoad prolongat & pertinet uita, augmentũ temperarium eſt, eiq; exitus in ætate certus. Ergo animatum quatenus hoc quicquam eſt homo uel equus, neceſſario alitur: quatenus uero uiridi ęuo eſt, aut pullaſter, hactenus adoleſcere augeriq; oportet. Simul igitur confirmatus & corroboratus annis uigor eſt, quod adultis fit, procumbit cretio, nec cibi præterea auctant, ſed nutrire per totam uitam nõ ceſ-

sant,adeo ut ad procreationem quoque sobolis fœtifico lentore, id est genitali excremento suffi-
ciant. Nihil enim aliud uitus illud seminarium est, quàm sedimentum quod ex ultimo alimen-
to superfluit:quo fit ut corollarium hoc,& tanquam auctarium cibi, quo alimur,gignendis po-
steris fomes & materia fit. Ac cibus quidem tum ad generationem,tum ad alienationem sufficit:
sed interest,quòd alterum in alito est, alterum in eo quod de alito nascitur. Qui enim possit gi-
48 gni quod alitur? si tum quom alitur iam est, quod iam est generari nō potest. Quom igitur tria
sint uegetalis animæ officia, alterare, augere, gignere, primum uiuentibus maxime necessarium
est,utpote quod attingat essentiam,quæ sine hac ope teneri & conseruari nō possit:è duobus re-
liquis,alterum ad magnitudinem institutum, alterū ad prolem ædendam adiunctum. Ergo uis
hæc animæ immortalitatis & diuinitatis studio maxime tangitur, & quoad potest duobus gene
ribus ad id se accingit & comparat:uno,quòd alendo saluum animal uult: uno,quòd gignendo
posteritatis curam habet. Porro nō possit animal consistere,si ratio uictualis desit,quia potentiæ
eius,quæ substantiam tuetur,usus,esse sine materia & fomento non potest. Planè quemadmodū
tria sunt munia potestatis huius (ut dixi) sic tria quoq; in quibus uersetur tota,spectantur. Pri-
49 mum id quod alitur, deinde id quo alimur, postremo uis ea quæ alit. Alit anima ipsa nutrix al-
tricxq;,alitur quòd altricem animam obtinet,alimur cibo. Atque tria hæc haberi quoq; oportet,
ut constet procreatio. Cæterum perparum refert animam hanc nutricem an parentem appelles,
nisi forte honestius & dignius sit cognomentum à fine sumi. Certe finis is omni uidetur esse, ut
simile sibi alterum dedat. Quare fuerit nomenclatura probior ab ratione hac, quòd pariat simi-
le,quàm ab ea quòd tueatur iam partum:nam ad finem hunc se animal tueatur ut pariat.

De instrumentis concoquendi cibi. Caput XVIII.

50 SVnt autem duo quibus in nutricatione, utitur anima. Primū [a] uis animę ipsa quę
nutrit,deinde calor insitus innexusq; corpori. Hęc autem illo differunt,quòd ani
ma uim suam ipsa ex se confert, & tanquam de sinu suo promit, at colorem tan-
quam machinamentum quoddam extrinsecus adhibet, eumq; insidens instar gu-
bernatoris intemperat. Nam & ille quanquam manu & clauo nauim regit, dissimi
lis tamen ratio claui & manus in naui regenda est. Nam manu ut cohærente & coalita, clauo ut
extrinsecus adiuncto atque applicito utitur. Ergo uis animæ mouet,sed immota est:calor ab ani
ma accipit motum,eoq; alimentum consumat & uertit:alimentum, quemadmodum & nauis ni
hil mouet, sed mouetur tantum & coquitur. Etenim necesse est ut alimentum confici & peragi
habile sit. Nam cibus qui hoc pati non potest ineptumq; est,non est alimentum uocandum. Con
coctionem hanc natiuus & intimus nobis & uernaculus calor facit, quem necessario omnes ani-
mantes habent. Satis pro loco dictum arbitror de alimento,nam latius & disquisitius dicato seor
sum opere cōmentandum est. Nunc illud sufficiat scisse uim animæ,quæ alumnet,tueri & saluū
facere actione sua id cui insit,si præsto sit quo alat:sed nobilissimam & principem duarum intel-
ligi,qua animantes simile sibi procreant.

[a] Them. insecutus est hoc loco expositionem Alexan. Simpl. vero non esse hic audiendum ait per id quo alimur ipsam animam: quia exempla huic expositioni repugnant. clauus enim & temo media sunt & instrumenta inter animam vt mouentem & nauim vt motam: sed duo hæc ait Simp. sunt calor & alimentum Phil. attamen refellit expositionem hanc quia alimentum dum nutrit non mouet vt est superius ab Aristo. probatum.

De vi sentiendum generatim, & sensum esse paßionem quandam. Item simile pati tum à simili, tum à dißimili. Item actionem & paßionem genera esse comparatione motus. Caput XIX.

51 HIs expositis, proximum est ut summatim de omni sensu, deinde membratim de uno
quoque dicamus. Videtur sensus omnis mouendo,& quasi patiendo aliquid fieri. Li
ceat enim hoc loco nō exacta ad lineam ratione moueri sensum patiq; dicere, post do-
cebimus quemadmodum accipiendū id fit: nam quom omnia quæ alterascunt mo-

rum quendam & passionem accipiant, sensus autem extimulatus incidentium rerum formis ne-
cessario altercat, confit ut moueri quoq; & utcunq; pati dicatur. Demonstrabitur autem proces-
su quomodo alteratio ista atq; passio tribuendæ sint sensibus: nec enim per se & proprie tribuun
tur. Nunc uero latiuscule & crassius nomina hæc usurpare nõ sit nobis fraudi: quoniam sensum
alii à similibus, alii à dissimilibus pati feririq; arbitrantur. Quãquam in libris de generatione[a] &
corruptione ostensum est, utrunq; uere aliquatenus dici posse, nec in sensibus modo, sed in reli-
quis quoq; omnibus, quæ pati aut plagam accipere uideantur, non tamen alienum esse à studio
præsenti uidetur, de eadem re hac quoq; parte cõmentari. Ergo quum id quod patitur potentia,
sit tale quale id quod facit actu, necesse est ut simulac perfecte ac probe passum est, iam euadat
actu simile authori, at tum quom patitur, dissimile ab eo diuersumq; sit. Verum sustineri tanti-
sper id uelim, dum suo loco diligentissime disseratur, quemadmodum recte perpeti sensus dican
tur. Prius enim est ut aliqua in medium afferamus, quæ totam rationem sensus in discrimen ad-
ducunt, atq; in dubium reuocant, eaq; purgari & dilui necesse sit, antequam in alia diuertamus.
52 Quæri[b] igitur insueuit id primum, cur sensus sensoria sua, id est organa & instrumenta nõ sen-
tiant, quum tamen illa & sint corpora constantia ex elementis, & quod consequens est, subiecta
sensibus uideantur: cur inquam oculos ipsos, cur colores oculorum non contuimur, quum per
oculos cætera uideamus? Cur item nec carnem nostram tangimus, nec carnis nostræ calorem, per
carnem uero cætera quom tangamus? Sed soluitur: Clarum est sensum & sensilia in unum con-
duci, coniungiq; in parte sensoria. Sensoria porro & res sensiles, immo & sensus ipsos nõ actu, sed
potentia. Quemadmodumq; id quod deustile & cremabile est, ipsum à se conflagrare nõ potest;
sed corripitur incendio extrinsecus accidente (alioquin admouere ignes ad maceriem nõ oporte-
ret, si ipsa sibi ad flãmandum sponte sufficeret) Ita ea quæ sensibilia sunt, sentiendi uim obtinent,
ipsa se non cient, sed à sensilibus impelluntur. Sensilia uero nec impellunt, nec mouent, nisi remo-
tiuscula sint, proindeq; extrinsecus habeantur. A iunctis innexisq; nulli ictus eueniunt, quia iam
ipsi se ferirent sensus, quod fieri posse ratio reclamat. Etenim neq; marculus per se excudendo est,
neque sera secando, neque terebra inforando, sed & excussor & faber adhibendi extrinsecus sunt,
quorum opera atque ui euenta illa consistant, excussio, inforatio, sectio. Cæterum difficultas hæc
non tam Aristotelem, quàm illos perurget, qui animam sensualem procul à corpore separant. Si
enim longe ab instrumentis suis posita res cæteras sensiles percipit, cur non ipsa quoque instru-
53 menta percipiat? Sed ad rem, sentire bifariam dicimur. Dicimur uidere audire cum dormimus,
quia utrunq; potentia facimus: dicimur & uigilantes, quia id actu præstamus. Quamobrem di-
54 stinctio hæc probanda est, ut tum sensus, tum ipsa sensio modo actu modo potentia sit. Planè in-
terest utrum agere, an moueri sensum dicas. Item utrum agere an pati, quamuis enim si moue-
tur res etiam necessario agat, id est in actu atque opera sit, non tamen commeat si sit in actu, ut
itidem moueatur, quia plus hoc quàm illud hiet. Tanto enim fusius actio & passio quàm motus
est, quanto genus distat à specie. Quare quom duplex habeatur actus, quorum unus perfectus,
idemq; semper est utcunq; promatur: alter inchoatus & inabsolutus, constat nõ ad genus prius,
sed ad posterius referendum motum esse, quippe quem alio opere actum & gestionem imperfe-
ctam esse probauimus. Ac ea quidem quæ potestate talia sunt, qualia quædam actu habentur, ne
cesse est passionem ab iis ferant, ad eaq; se addictæ & obnoxiæ habeant. Quo fit ut tum à simili-
bus, tum à dissimilibus passio hæc uideri possit procedere. Dissimilia sunt, quom inter initia mo
tus est: similia, quom finis attingitur. Ita illæ maxime nobis constituendæ recipiendæq; differen-
tiæ sunt, ut aliud esse agere, aliud moueri, item aliud agere, aliud pati sciamus.

[a] *Quod Arist. ait dictum esse in vniuersalibus rationibus de agere & pati exponit Them. librum de generatione & corruptione quem locum exponens Simpl. ita protulit non appellauit Aristo. librum de generatione & corruptione simpliciter vniuersalem: sed ea quæ in eo libro conscripta sunt de agere & pati. quæ enim ibi sunt exposita non vt nutritiuam vel sensualem virtutem respicient: sed absolute & vniuersaliter de agere & pati sunt examinata.*

[b] *Them. Alexan. insequitur qui quæstionem hanc in ipsa sensoria refert: & exponit quod ait Aristo. cur sensuum non est sensus hoc est sensoriorum. Verum damnat Simpl. hanc expositionem: aitque nequaquam esse consentaneum rationi, vt pro organo id posuerit quod eo vtitur: duo*

autem ait ipse sunt quæ quærit Arist. primum cur sensus seipsos non cóprehendant cognoscantq;. secúdum cur absq; his quæ sunt extrinseca sensum nõ faciunt hoc est cur nõ operantur sensiliter: vnde autem enascatur hæc dub. exponit idem Simpl. virtus enim vitalis ea videtur esse quæ ab interno & a semetipsa agat: & quæ præterea moueat corpora non autem ipsis veluti mouentibus egeat ad propriam operationem quod si res hæc ita se habet: cur ergo sensuum non est sensus. Has etiam ambas quæstiones Arist. soluisse ait Simpl. primam cum ait sensitiuum non est actu sed potentia. est enim actus perfecti posse in seipsum conuerti at sensus tantummodo potentia est. secundam vero diluit exemplo combustilis nam opus est pati sensorium a re sensibili vt sensus in actum moueatur: sed nihil est quod a se ipso poßit pati: quo igitur pacto deustile absque igne cremari a se ipso non potest: ita sensorium non potest a seipso pati. quod si aliquis dixerit nonne ignis actu inest sensorio cur ergo sensum non mouet: soluitur quod neque ignis qui extra est in sensum agit sed in sensorium & nihil in semet agere potest.

Adhuc generalia quædam in sensu. Item de sensu actu & potentia. Item differentia inter scientiam atque sensum. Caput XX.

55 ADhibenda etiam distributio illa generalis de actu & potentia est. Neq; [a] enim mo-
do uno competit, quibus competit potentia. Scium dicimus hominem interim
quòd per naturam scientiæ capax sit, interim non quòd sit capax, sed quod iam ce-
pit habetq;. Quo genere geometram scium uocamus, qui disciplinam illam edidi-
cit tenetq; iam. Vterq; igitur potentia scius est, sed non eadem formula. nam prior
obscuriuscule prætenuiterq; ratione una, quòd homo, qui genus docilis & eruditionum capax
est: alter hoc amplius, quod simul collibitum est contemplari actu & commentari potest, si causa
56 extrinsecus non moretur. Ab iis tertius est, qui iam non scit actu solum, sed etiam in actu atque
opera considerandi contemplandiq; est, atque hic perfecte, an nauiter scire intelligitur. Priores po
tentia scii, gnariq; appellantur, ita tamen ut illud diuortium sit quod alter nondum condidicit,
eoq; caret scientia, quam si assequi uult, necesse est ut se de contrario habitu, hoc est de ignoran-
tia & inscitia ad notitiam & scientiam cõferat: alter uero iam quidem scientiam obtinet, ut Arith-
meticam, aut Geometriam, sed ab usu & exercitio abstinet. Eo datur intelligi non eundem esse
modum defectus in iis: hic non habet quidem, sed potest: ille habet iam, sed nondum utitur ha-
57 bito. Neq; item idem genus passionis est huic discendo & hauriendo quod nescit, illi mouendo
& excitando quod iacet: uerum unus affectiunculam præsentem amittit (aboletur enim atq; im-
pellituri gnoratio succedente doctrina) alter quom se ad operam reuocat, & considerationem in-
tendit, nihil amittit, sed scientiam quam intus possidet, foras ad usum promit. Quo fit, ut in illo
prioris qualitatis abitio & corruptio sit, in hoc perfectio potius quædam atq; exornatio intelliga
tur. Seruat enim quod scit, quom speculatur actu, nec perdit speculando scientiam, sed colit & per
ficit. Quamobrem immutatio hæc alteratio existimanda non est, quom omnis alteratio priorem
qualitatem excutiat: at hic nihil præter ocium merum excutitur, immò crementum potius prio
ri qualitati & honestamentum adiungitur. Quòd siquis uocabulo uehementer afficitur, quan-
quam ægre id impetrat, modo tamen res nobis incolumis sit sibi ferat, alterationem hoc genus
58 uocet. sit nomé unum, certe negocia dissident. Alioquin ridendus uidetur, qui hominem sapien-
tia aut prudentia præditum, quom quid aut cogitat aut comminiscitur, alterascere affirmauerit.
Nec ille non taxabitur, qui fabrum, excusorem, structorem, & cæteros opifices, quom artium sui
generis aliquid moliuntur, affici, alterariq; dixerit, quando uel eum quoq; minus proprie pati &
alterari concesseris, qui quom rudis est recens addiscit, & scientiam à sciente præcipienteq; susci-
pit: nisi duæ sint formæ, quibus alterari & pati res dicantur: una, qua proprie: altera, qua prorsus
59 improprie. Quare quemadmodum qui nunc primum ediscit, nunc primum mutat, qui uero du
dum edidicit, habitum intra se possidet, sed ab usu & ministerio uacat: ita statuendum in sensu
est. Semen genitale & ouum immutatione prima uim sentiendi potentia sortitur, simulatq; ue-
ro factum & constitutum animal est, iam compos est sensus, sed desideratur actus & functio.
Quanquam inter sensum & scientiam interest, quod sensui [b] ad sentiendum opus est extrariis

rebus & copiis, quarum percussu excitus reuocetur in opera uisili, auditili, olfactili, gustabili, ta-
60 ctili: at sciens thesauros intus habet, quos quom commentari collibeat, promat. Scita enim notio
nes generales sunt, quas [c] animus doctrinis instructus, uaria & diligēti notatione collegit, mox &
in repositorium condidit, unde quæ uelit, pro arbitrio, tanquam è sinu suo facile proferat. At sen
silia tam ea quæ per se habentur, quàm ea quæ partis & species generum sunt, quanquam ita su-
biiciuntur sensibus, ut notiones illę generales scientiis & intellectui, de foris tamen hæc incidunt,
illæ domi seruantur. Iam illa naturæ sunt effecta, euentaq;, has sibi conciliat afformatq; animus.
Ita fit ut intelligere quidem possimus & cogitare quom uolumus, sentire quom uolumus in nō
stra manu non sit. Eadem ratio est cur in iis artibus quæ operosiores uidentur, quia exteriorem
materiam requirunt, excusoria æs, fabrica maceriem, structoria intritum & lapides, non simul
cuique collibitum est, ita continuo artem suam exerceat. Proinde Aristoteles magistros illarum
scios & opifices sensilium generum appellauit, quia circa particularia potius, quàm uniuersalia
61 uersarentur. Sed de iis post, nunc illud dicimus tales esse potentia sensus, qualia sunt actu sensi-
lia. Potentia uero quemadmodum hoc loco accipienda sit, supra docuimus. Nec enim eo modo
accipi debet quo cum puerum dicimus prætorem aut imperatorem esse, sed eo modo, quo cum
eum qui ętatem impleuerit legitimā adeundi rempublicam & magistratus gerendi. Ergo quom
patitur sensus, non est similis sensili, quom uero iam est passus, tunc protinus similis factus est sen
62 sili, & talis fere quale sensile est. Et herculę passionis nomine abutimur, quom ad sensum referi-
mus, quod & antehac præfati sumus. Nam quemadmodum res proprie pati & alterari dicantur,
abundanter in cōmentariis de natura monstrauimus. Verum quod appositum uocabulum non
habemus, nec ad significandam potentiam qua sunt qui habitum tenent, nec ad immutationem
eam qua de habitu ad actum & exercitium trāseunt, necessario utimur appellatione promiscua,
tum potentiæ tum etiam passionis. Cæterum res & significantias discrepant. Nam sensus à sensi-
bus proprie pati non posse, nec alterari ab imaginibus, quæ de rebus missæ insinuent sese iis. Inde
fieri clarissimum potest, quòd si uisus exalbuit, alba non percipit: si manus recaluit, calida nō sen-
tiscit: si palatum indulcuit, dulcia nō dignorat: aures strepitum familiarem obaudiunt, naribus
foetunticeta, quibus insueuere non obolent: ac simulachra quidem rerum & species sine materia
recipiuntur in sensum, id quod in cera quoq; cum anulo sigillario cernitur. Nec enim anulus au
rum, sed imaginem imprimit: quanquam differentia ea, quòd sensus quomodo recipit species ea-
rum materia non fit, neq; corporea adactione signatur, ut cera, neq; superficie tenus sculpitur, sed
effigies illas foris illapsas intra se totum admittit præalte condendas: idq; quom facit, nō priorem
habitum mutat, sed è contrario potius habitum, quem habet agendo gerendoq; perficit, excolit,
confirmat. Atque in hunc modum generaliter de sensu dixisse, sit satis.

[a] *Primus quidem modus eius quod potentia est: ait Simpl. materialis est & generationem respi cit. secundus vero non generationem respicit sed contemplationem eiusq; potentia non est materia lis: sed formalis quidem: verum earum rerum est tantummodo quæ partibiles sunt: partibiles autem non ea solum ratione qua diuisam operationem habent a substantia: sed & magis quia partibilem actionem habent: vtpote quia non semper agunt: quoniam vel nolunt: vel si uelint aliquid adsit quod uetet.*

[b] *Ea propter ait Simpl. sensui opus est externo sensili: quia opus est sensorium aliquid ab eo pati sensibili quod in sentiente non est: quod etiam dicitur esse effectiuum actus sentiendi: non quod iudicium sensus efficiat: sed quia passionem quandam sensorio infert qua excitatur iudicādi actus.*

[c] *Notiones generales quas animus doctrinis instructus uaria & diligēti notatione collegit mox in repositorium condit &c. quæ uerba recte perpende: uidetur enim Them. in parte etiam intellectiua memoriam reponere.*

Aliqua esse sensilia communia, aliqua propria, aliqua per se, aliqua ex accidenti. Caput XXI.

63 NVnc de singulis sensibus seorsum agendum. nam omnis de sensu tractatus proprie
communis aut generalis appellari non potest, quom in sensu aliquid ut prius, ali-
quid

quid ut posterius conspici & notari contingat. Antequam uero de sensibus singillatim aggredior, primum de sensilibus constituendum est. Sunt ergo sensilium alia per se, alia ex accidenti: rursus eorum quæ per se sunt, quædam habentur communia omnibus sensibus, quædam singulis propria. Propria sunt ea quæ à cæteris sensibus dignosci non possunt, & circa quæ nec temeritas [a], nec hallucinatio sensuum cadit, si natura integre incorrupteq; iudicet: nec causa sit, quæ extrinsecus obstrepat, nec positura obstat, nec intercapedo, aut recessus officiat. Falli enim aspectus nequit circa rem uisilem, si mundus & probus oculus habeatur, si serenum sit, si interstitio iusto colores abscesserint. Pari modo auditus se habet ad strepitum, primum necesse est nec læsum, neque offectum sensum esse, sed in columen & ualentem: deinde quod iniectum est spatium cum turba & tumultu uacare, tum mediocre temperatumq; esse, ratio æqua in gustu ad succos. Tactus in plures differentias plicasq; funditur, ut neque uno aliquo nomine comprehendi possunt, quæ ad sensum hunc pertinent, quemadmodum quæ ad uisum auditumq;, quòd ad hunc colores ad illum soni uocantur. Tangimus glabra, aspera, mollia, dura, grauia, leuia: tangimus calida, frigida, humida, sicca. omnia hæc uno sensu cognoscimus. Ita licet quinque coniuges copulæ sint, unus tamen est tactus: ille uero uno, ut dixi, nomine significari & contineri non possunt. Quanquam uero plura genera tactui uidentur mandata, non tamen alia ratione se habet ad omnia, quàm cæteri sensus ad sua. Primum non fallitur, sed quemadmodum nec uisus decipitur aut dubitat qualisnam color sit, qui incidit ob oculos, etiam si decipitur aut dubitat qualenam id sit cui color inest: nec auditus, quisnam sit sonus, quanquam ignorat quid sit quod personat, aut unde à dextra, à leua, ante, postico'ue personet, ita & tactus leuorem & scabriciam per se sentit: tametsi id per se non percipit, quod est leue, quod scabrum. Atque hæc priuatim singulis sensibus sensilia sunt, eoq; propria & peculiaria nuncupantur.
64 Quæ uero communia [b] pluribus sensibus dicuntur hæc sunt, motus, status figura, numerus, magnitudo. Sanè motus communis omnibus est. Primum uisui & auditui, quale illud poëtæ est: Aures æripedum pulsu tentantur equorum. Deinde olfactui, qui & accessum & recessum odoris uidetur agnoscere. Item gustui, & planius etiam tactui. Neque solum uidetur motus, sed forte & status & numerus promiscue à sensibus omnibus percipi, quia singuli sensus saltem sensilium suorum nouisse numerum possunt. At magnitudo & figura uisui & tactui præcipua
65 sunt. Hactenus de sensilibus per se. Illa ex accidenti dicuntur, quæ quom per se sentiri nō possint, tamen dignoscuntur à sensibus, quia accidunt & continentur in iis, quæ per se sub sensum cadunt. Sensilis est Diaris filius, & Diares, non tanquam Diares, sed tanquam is cui albedo accidens sit. Aristoteles sanè contra interpretatur. Per accidens, inquit, sentimus illum, quia albo acciderit, quod sentimus. quasi dicat: Per accidens Diarem sentimus, quia albedinis accidens est Diares. Est enim in more Aristoteli etiam substantiæ & subiecto accidentis appellationem asciscere: id quod in libro decem generum usurpauit: Circumscriptis, inquit, semotisq; reliquis rebus quæ accidunt domino, id est, circumscripto semotoq; homine, & cæteris de genere hoc. Nihil ergo patitur sensus ab iis quæ ex accidenti sentimus qua hæc sunt, id est, nihil uisus à Diare, qua Diares est. non enim uisilis est Diares, sed Diaris color. Ea uero quæ per se commouent ac partient sensus, si sunt propria, proprie sentiuntur, ad eaq; sensuum ingenia actionesq; naturę institutæ comparatæq; sunt.

[a] Causam explicat Simpl. ob quam circa proprium sensile: sensus non erret: sed circa commune: ait que sensilia propria quæ sunt corporea magis & paßibiliora magis commensurate & proportionata sensui occurrunt quæ corporea etiam est cognitio: una luce excepta: quæ ob plurimam eius actionem manifestæ a visu cognoscitur: sed communia sensilia formaliora sunt ideoque magis sunt: sensui improportionata: non equidem ita vt ea quæ nullo pacto sensu: sed sola ratione cognoscuntur vt se habet substantia: sed quæ sensu quidem capiuntur non tamen æque exactæ sicuti quæ propria dicuntur.

[b] Arist. autem cōmunia omnibus ait: sicut etiam Them. a principio cap. dixit quem locū Simpl. examinans ait. Qui fieri potest vt cōmunia omnibus dicātur: siquidē magnitudo & figura solo visu & tactu apphendūtur: fortaßis igitur omnibus dixit pro pluribus. Sed nūan & magnitudinē. quo

dem clare auditus cognoscit vtpote qui magnum & paruum quod cum sonitu deferiur iudicat olfactus præterea gustusque per plures vel minores partes magnitudinem hic quidem odientis ille vero rei dulcis capit: sed equidem & figuræ forstian quamuis non admodum exquisite translatione vel sensus vel rei sensilis esse possunt & hi sensus capaces.

ℭ *De uisu, & de incidentibus subiectisq; uisui: & de perspicuitate.* Caput XXII.

66 ATque de iis iam agamus membratim à uisum primũ orsi. Aspectus proprium sen/
sile subiectæ res uisiles sunt. Est enim aspectus uisus, & uisus respondet ac refertur
ad uisile. Visile autem dixerim primo ipsum colorem. An uero alia quoque res à
colore dici uisilis possit, sequentibus docebo. Sunt enim quædam lucibilia, quæ
cum in luce uideri nõ possint, cuius contrarium in coloribus est, tamen splendent
& refulgent in tenebris. Atque hæc uno nomine indicare non est. Sed ut sumus polliciti, huic
quoque loco progressu satisfaciemus. Nunc illud constitutum sit, uisile colorem esse, color au/
tem per naturam superficiem corporum insidet. Superficies igitur ipsa per se uisilis est, nõ quòd
in definitione eius contineatur uisile, aut uice obuersa in definitionem uisilis superficies recidat
(quorum modorum alterum intelligi necesse est in iis, quæ inesse per se dicuntur) sed per se uisi/
lis superficies eo dicitur, quod colores corporum omnium recipit: iisq; tanquam stragulum su/
biicitur: neq; ulla superficies sine colore aut reperiri, aut intelligi [a] potest in corpore. Ergo quia
causa [b] quare superficies uidetur & cernitur, in ipsa superficie est, hinc oritur ut superficies per se
uisilis esse dicatur. Planè quanquam subiecto idem est & color & uisile tamen considerationis &
rationis discriminibus differunt. Nam uisile obnoxium uisui est, ad quem refertur: color impro/
miscua & absoluta res est. Item uisile uisu abiuncto nõ consistet nisi potentia: at color etiam nun/
67 quam conspectus semper est color. Color porrò definitur, ut sit motus actu perspicui, quod Dia
phanes uocant. Atque hæc natura coloris est, utpote qui sine muectu luminis uideri non possit,
qui quem semper in lumine uideatur. Quamobrem necessarium uidetur uti prius de lumine
differamus. Si enim ita compertum est, ut color sine lumine uisilis esse non possit, nihil agitur ni/
si prius de natura luminis commentemur. Sed quia prius est perspicuum, quàm actu perluceat,
quippe cum actus & perfectio eius ipsum lumen sit, de ratione perspicui loco principe est agen/
68 dum. Illud igitur perspicuum [c] dicimus, quod quanquam uisile est, non tamen à se, ut ita dicam,
est uisile, sed opera coloris externi. Perspicua sunt aër, & aqua, & lapides nonnulli, qui argumen/
to hoc perlucidi appellantur. Item uitrum & cornua: & pręter hæc quędam quoque alia corpo/
ra, sed præcipue cœlum. Atque hoc inter omnia perspicua primatum obtinet, ab eo aër, à quo ele
mentum aquæ, deinceps ordine suo reliqua, quę dinumerauimus suprà. Nullum horum per es/
sentiam suum perspicuum est. Verbi gratia: aqua non est perspicua in eo quòd aqua, neq; aër in
eo quòd aër, sed in eo quòd natura quadam communi participant, quæ in illis corporibus insita
causam habet, cur sint, & cur dicantur esse perlucida. Hæc omnia efficiuntur uisilia non de suo
colore, sed de alieno quem imbibunt; alioquin si esse colorata possent, transpici præterea aut per/
lucere non possent, quando illa tunc maxime perspicua sunt, quom nullo colore sunt offecta. Vi/
dentur ergo cernunturq;, si modo & uideri & cerni possunt, per alienos colores, ut dixi, quorum
accessu immutantur, mouenturq;: non quidem ita ut alterari aut transire in illos conuertiq; ui/
deantur, sed alio genere. Neque uero colores recipiuntur in aërem, quemadmodũ cælatura anu/
li & sigillum in ceram. Nam cera non in profundo, sed in superficie fingitur: aër uero colores in/
tra se totum initus ebibit, eosq; transmittit ad oculum, adeo interim & contrarios simul defert.
Quod fieri nequaquam posset, si conuerti aut alterari coloribus diceretur. Non tamen semper co
lores ad oculum transmeant, sed tunc quom illa per quæ iter coloribus est, actu perspicua sunt,
quod quidem præsentia luminis contingit, corpus autem cœleste semper actu perlucet. Vbi uero
potentia lumen est, ibi quoque haberi tenebræ possunt: nihil enim aliud tenebrosum est, quàm
quod potentia perspicuum sit.

[a] *Non potest ait Them. ulla superficies absque colore intelligi: quod animaduerte: quia uidetur rationem geometriæ auferre.*

[b] Arist. ita ait: secundum se autem non ratione: sed quoniam in seipso habet causam essendi uisibile ubi Simpl. hoc ait dixisse ad differentiam diaphani: quod non ob aliquid ei insitum uidetur: sed ob aduentitium lumen. [c] Perspicuum ait hic Simpl. lumine uidetur uerum non ipsum modo perspicuum: sed coloratum etiam uidetur lumine quamuis nonnulla inter hæc differentia intercedat. perspicuum enim qua perspicuum est: tantummodo quia illuminatum est uidetur: sed coloratum etiam ut coloratum est: & ea etiam de causa per se uisile est: utpote quod in propria natura colorem habeat: quod in lumine uidetur. perspicuum uero per se uisile non est: quia lumen aduentitium habet: quo tantummodo uidetur ea ratione qua perspicuum est.

¶ *De lumine & natura luminis. Item lumen esse ad quendam modum uisile.* Caput XXIII.

69 AT lumé perfectio & actus perspicui est, qua perspicuum est. Dixi qua perspicuum,
ceu non in eo quòd aquā, neq; in eo quòd aër (est enim perfectio alia aëris & aquę
præstantior) sed quatenus perspicua sunt aër & aqua, hactenus lumen est aëris &
aquæ perfectio. Ac lumen quidem quasi color perspicuo est: quasi color inquam,
quòd lumen [a] nō proprie aërem colorat, ut cādor niuem, sed quòd aërem uisilem
facit, quemadmodum sua colores corpora. Item quòd ea quę potestate perlucida sunt, præstat ut
actu perluceant. Lumen uero ipsum nec ignis est, nec sol, nec astrum ullum, sed illorum sola prę-
sentia in iis corporibus, quorum cōmunis ea uis est, qua perluceant, & à qua potentia hæc referri ad actum possit. Sanè hoc soli maxime tribuitur & sideribus cæteris: deinceps & igni, & quæ
de igni plus referant. Videtur uero ignis illuminandi uim sortitus nō in eo quòd ignis, sed in eo
quòd rationem quandam & naturam cōmunem cum reliquis collustrantibus, & splendidis cor
poribus obtinet. Probant hoc bestiolæ insectorum, quæ nycedulæ siue cicindellæ uocantur. Eæ
quanquam nec sunt ignis, nec ignem ferunt, tamen pro modo corporis circunsecus illuminant
aërem. Dictum est quid esset perspicuum, & quid lumen: id neq; ignem [b] esse neq; corpus omni-
no, sed neq; defluuium à corpore intelligimus (statim enim si defluuium sit, corpus sit oportet)
sed aut ignis aut alterius splendidi præsentiam in perspicuo corpore. Non quidem talem præsen
tiam qualis solet esse eorum quæ inuicem miscentur, aut eorum quæ committuntur copulan-
turq; (corporis sunt omnia hæc) sed talem præsentiam quali ea quæ agunt patientibus rebus &
motum accipientibus, præsto sunt: immò uerius qualis ea quæ perficiunt exornantq; adsunt iis
rebus, quibus perfectionem & exornationem hanc afferunt. Illud primum, qui lumen corpus fa-
ciunt, concedant necesse est corpus penetrare ac meare per corpus, & eundem locum à duobus
corporibus ęquabiliter obsideri, quod multis rationibus aliquando à nobis improbatum est. De
inde non uident si id referant, futurum ut aër accessione luminis corpulentior & plenior euadat,
70 quàm quom in tenebris est, cuius contrarium cernitur. Huc accedit, ut quom tenebræ nihil ali-
ud sint, quàm absentia siderum imperspicuo corpore, lumen nihil esse aliud possit, quàm illo-
rum præsentia: omnis uero præsentia est eius rei qua præsens sit, ad id cui præsens est, quidam
habitus responsusq;: non igitur corpus. Age si corpus est lumen, cum nulla uentorum ui cohi-
beri possit, ne decumbat in terram, descensus hic atq; motus, quo infra petessit naturalis esse non
posset, quia tenuius & leuius igni oporteret intelligi. Postremo si lumen corpus esset, cunctatio-
ne aliqua necessario moueretur. At uidemus contrà. Simul enim illatus est ignis, uniuersum con
claue agminatim puncto tempore collustratur: & simul ortiuus sol matutino emersu reuisit or-
bem, in omnes terras lux momento diffunditur. Nam quod inquit Empedocles, seu quiuis ali-
us id credidit, moueri quidem lumen, ita ut partes terræ ortui propriores, & quæ deinceps inie-
ctæ sunt, illuminentur antequam extimæ: mox se splendor per uniuersum profundat & spargat,
sed pernicitate motus summa contingere, ne id perspici animaduertiq; possit, quasi sensum & in-
tentionem effugiat: res tota fictitia est, & cui tum ratio, tum experimenta reclament. Si enim
aut intercapedo modica, aut lumen exiguum esset, latere id oculos ac sensum præuertere ra-
tio fortasse probabilis uideretur. Nunc ab oriente in occidens, tam immenso itinere, tam ua-
sti corporis motum deprehendi non posse, haud scio an ulla res esse queat difficilior creditu.
71 Cæterum quom coloris capax sit, quod expers est coloris, sicut soni quod expers est so-

ni,& figuræ quod expers est figuræ,& saporis quod expers est saporis;coloris autem qui proprius habeatur,expers sit perspicuum corpus, ratio est ut ab alienis coloribus moueri & immutari dicatur. Quare si proprium aliquem colorem haberet,eueniret econtrario quàm euenit,ut colores ad oculum perferri non possent. Quom autem aëri lumen ingruit,eoq; actu perspicuus fit,tunc lumen pro colore aëri est,& quodámodo uisile & causa quamobrem cętera uideantur. At quom aer potentia perspicuus est, tunc tenebræ in eo uicem coloris præbent, & inuisiles nobis sunt, & culpam habent pariter ne alia cõtueri possimus. Inuisiles[c] uero tenebras diximus,non quòd nullum omnino sit iis cum uisu commertium,sed quòd ægre & prætenuiter uideantur. Cognoscit enim utcunq; oculus tenebras,sicut reliqui sensus suorum sensilium priuantias. Planè siue luminosa, siue illumina perspicuitas sit, eadem semper subiecta natura est : quemadmodum idem est subiectum cum quis uidet,& postea captus oculis cæcutit.

[a] Et si lumen ait Simpl. quasi color sit perspicuo:non est attamen ei color:quia non æque est insitum lumen perspicuo:ac color rebus coloratis.

[b] Hæc videntur ait idem Simpl. contra Timæum dicta in quo dixit Plat. lumen esse ignis speciem quandam. dixit præterea diurnum lumen idque quod ex oculis defluit inuicem iuncta vnum corpus constituere:quod licet ex commentarijs Iamblici in Timæum excerpere.

[c] Iudicat visus tenebras dixit Simpl. non quod aliquid cernat : sed potius eo quod nihil cernat: cum tamen cernere conetur.

Quot modis accipiatur uisile, & quemadmodum astra reliqua de genere hoc, tum noctu, tum interdiu uideantur. Caput XXIIII.

72 CErte non omnia uisilia spectantur in lumine, sed quom in cæteris suus cuiusque color in lumine uideatur,nonnulla sunt, quæ non uidentur ad lucem, sed è tenebris feriunt sensum & cient. Atq; hæc aut colores habendi non sunt,quando coloris proprium est mouere actu perspicuum : aut alio genere colores existimandi, quàm cæteri. Huius forma ignita omnia & noctu fulgentia sunt,quæ quom nullum genus commune contineat,nulloq uoque communi nomine appellantur. Nimirum quom multa huiusmodi habeantur,quæ specie & natura longissime discripent : in uno tamen eo communi conueniunt,quòd ignium modo collucent noctibus , & refulgent è tenebris , ut fungi, & quorundam animalium cornua,& piscium capita & squamæ,& oculi & putres,ac præaridi caudices,id est,carientes situq; marcidi. Horum proprius color interdiu uisitur, noctu splendor solus & radiatio iacitur,quanquam fortasse neque color ille est,sed repercussus quidam ob oculos. Verum hæc qua ratione in conspectum cadant, alio inquit loco tractabitur, cui quæstio hæc sit cognatior,id est,in libro de sensu & sensili. Cæterum Sosignes Alexandri præceptor tertio uolumine de uisu rationem afferre conatus est , quamobrem aliqua collucere in tenebris uideantur, quæ mihi probat : Flammulenta, inquit, hæc quadamtenus naturam ætheris,& quinti elementi participant, ea cognatione fieri, ut admotum sibi aërem , aut perspicuum aliud corpus illuminent. Quod autem id maxime noctibus faciant,rationem esse,quia tum maius lumen absit:alioqum euenire interdiu , ut exiguum eorum lumen quasi exolescat & offundatur in magno. Noctu ergo cum refulgent aërem proximum & circunfusum leuiter sublustrant , non ita , ut alia item possint uideri,sed ut sola se uendicent tenebris. Atque hoc facit exilitas portionis eius,è qua proficiscitur manatq; lumen. Nam & ipse quoq; ignis quamuis splendorem suum latius & diffusius mittat, adeò ut afferat etiam alia , tamen si remotior sit iam calligant oculi in cætera , ipse ad conspectum sui uix sufficit . Hac fini declarasse sit satis id quod in lumine cernitur , colorem esse oportere, quòd ea natura coloris sit,ut moueat actu perspicuum. Quom uero quæ uidentur in tenebris aut colores esse non possint,aut alia ratione intelligi colores oporteat,efficitur,ut duas esse differentias uisilium & colorum necesse sit. Quorum alteri in lumine non in tenebris uideantur , alteri contrà conspici possint in tenebris , non possint in lumine. Ignis quidem cum utroque genere ambigit , nec immerito , quando & in illo quoque natura ancipiti est , quòd & mouet actu perspicuum tanquam color , & præterea perficit tanquam lumen . Eoque necessa-

rium est, ut & interdiu & noctibus uideatur. Fundit enim sese in eo lumen undique[c] & de colore lux exit. Atque hoc habet præcipuum color is, qui inest in flammis, ut propinquum aërem illustrare possit luminis modo, quæ facultas extra hunc nullis coloribus data est. Quinimmo color ignis prærogatiuam hanc tulit, non qua color, neque qua ignis, sed qua communius illius naturæ, quam diximus particeps est. Quare non est mirum si unus is quanquam color tamen uisitetur in tenebris.

[a] *Talem quadamtenus naturam participant ait ipse græce: qualem quintum elementum & ignis quoque. ea vero est vt facultatem habeant aerem circum ambientem vel perspicuum aliud illuminandi.*

[b] *Verba hoc Aristo. sunt græce enim ait* τοῦτο γὰρ ἦν αὐτῷ χρώματι εἶναι τὸ κινητικῷ εἶναι. *hoc est: hoc enim est ipsi colori esse: vt moueat acta &c. quo loco Simpl. annotat uerum hoc esse si color qua visile est consideretur non qua color.*

[c] *Quærit hic Simp. quænam causa sit, cur colores si prope sint admoti sensum ciere nequeunt. & respondet in causa esse: quia lumine opus est & aspicienti ut colores apprehendat: & coloribus etiam ut uisum mouere possint necesse igitur est ut ambo lumine circumfundantur: & ea de causa oportet ut medium inter cedat: quod actu sit perspicuum ut ab eo utrunque perficiatur quapropter Aris. non negat absolute quodcunque quod contuemur si prope admoueatur quod uideri non possit sed tantummodo quod colore est affectum: nam quod fulget uideri utique posset: nisi forte sensum ipsum fulgore immoderato extereret.*

Vt uisus constet opus esse intermedio perspicuo corpore. Caput XXV.

73 PLanè colorem esse ea natura ut actu perspicuum moueat illud indicio esse uel firmissimo potest, quòd colores uehementer prope admoti, neque uideri, neque internosci queunt. Mouet ergo color perspicuum aërem, aër adusque oculum continenter pertensus, aspectum mouet & uulnerat. Quod si nullus esset usus intersiti aëris, per quem color ueheretur ad sensum, summa ratio esset quamobrem co
74 lores quanto propius acciderent, imminerentq; oculis, eo clarius & exquisitius cernerentur. Proinde perperam Democritus censuit, qui diceret, si inane esset hoc omne per quod cerninus spatium, fore ut acrius & probius omnia uiderentur. quod prorsus impossibile est. Nã obtutus passo quadamtenus & affecto sensu contingit, nõ quidem à colore qui cernitur, (alioquin impositus & adiunctus pupillæ præsentiretur) sed quod reliquũ est, ab aëre illo & perspicuo, quod interpatet. Quamobrẽ nedum acutius, sed nihil omnino uideri posset in uacuo, quia nihil in eo interme
75 dium haberetur, quod primò ipsum affectum, tum deinde sensum oculorum afficeret. Idem in sono, idem in odore contingit: neuter attactu sensum exercet, sed per medium aërem, à quo subinde sensus impellunt. Sane siquis sibi ad machinamenta odorem aut strepitum ita proxime adigat indatq;, ut peritissimos aurium aut narium meatus, quom possunt, attingant, nimirum aut nihil omnino, aut ægerrime sentiet. Quamuis autem eadem in tactu gustuq; ratio sit, nõ tamen
76 æque in illis apparet: quod quamobrem fiat, constabit post. Ea autem quæ inter sonum aut odorem media sunt aër & aqua, nõ quatenus aër & aqua sunt, media sunt, sed quemadmodum in iis perspicuitas cõmunis utriq; natura est, qua colores perferuntur ad uisum. Ita probandũ est duas in iis qualitates cõmunes haberi, unam qua strepitus ad auditum, alteram qua odores ad olfactũ apportant. Atque harum priorem quæ pertineret ad strepitum interpretes aliqui, non Aristoteles, Diechen appellant, quasi personiam dixeris. Posteriorẽ, quæ odorum esset, Diosmon ac si perolaciam uocaris, id est ueterinas, seu uehicularias odoris & soni. Ac uidentur quidẽ natalia aquatiliaq; odoris uel in aqua sensum habere, quod nidorũ lentorum suffitus explorat. Homo uero, & animalia omnia quæ respirant, odorari nõ possunt, nisi anima uicibus & reddita & accepta. At quæ in humore degunt, etiam sine anhelitu & reciprocatione spiritus uidentur olfacere, quorũ omnium causæ reseruandæ locis suis sunt. Ex iis manifestum est uisum finiri ita posse, ut sit facultas coloris recipiendi citra materiam per medium actu perspicuum.

De auditu, & subiecto, & sono, & de sonantibus. Caput XXVI.

77 POstquam de uisu diximus, series est ut de auditu dicamus, quod ut quam cõmo-
dissime possit exigi, prius est ut de sono agatur. Duplex uero sonus est, unus actu,
unus potentia. nam sunt quæ neque actu, neque potentia sonum obtineant, ut spon
giæ & omne lanitium. Sunt alia quæ quanquam sonum habent, tamen aliquan-
do actu habent, aliquando potentia, ut æs & lapides, & omnia plana, glutta, leuiga
taq;. Hęc quom quiescunt, sonum potentia continent: quom uero inuicem colliduntur, dedunt
actu sonum ac strepitum. Tunc autem sonus deditus dicitur, quom de re quæ sonat ad aurem
78 profectus medium spatium complet. Necesse autem est quom actu sonus fit, haberi minimum
tria, duo quæ concurrant, & tertium id in quo hic concursus fiat. Verbi gratia: Quæ cõcurrunt,
corpora & dura & solida esse necesse est: in quo id geratur, aërem. Neque enim fieri potest ictus,
aut percussio sine delatione, neque delatio item sine aëre medio. Percussio uero non quæuis soni-
tum ciet, neque omnia corpora strepitum elidunt, sed complanata & leuia: & quę aut caua sint, aut
in latitudine diffusa. Leuor defendit aëris fracturam, quem oportet incolumen & indiuisum pr̨
ferri ad auditum. At quæ lata sunt, quòd multum aëris amplitudine orarum & marginum pro-
pellunt, egregie personant. Caua item idonea in hoc sunt, propterea quòd à primo ictu per dissul
tationem congeminantur plagæ. Quom enim aëris qui intus est, exagitatus exitum quærat, qué
obiectu laterum, ob quæ dum præcipitat offendit, inuenire nõ potest, fit ut diu per hæc luctatus
& tortus ualide perstrepat. Quod quidem impręcipue in auxillis æneis accidit, præsertim si leui
gatæ expolitæq; sunt. At si subula subulam cedas, infecti & surdi ictus reddentur. Nam pluma-
79 rum leuitas, quamlubet uehemens plaga ueniat, crepitum non emittit. Porro [a] sonus & in aëre
& in aqua æditur, quanquã obscuriusculus in aqua est, utpote hebetescens in ea obraucescensq;.
Verum tametsi ad sonum plus aër conferre, quàm aqua uideatur, non tamen sufficit ad sonum
solus, neque solus author est uocis elisæ, sed & certis corporibus opus est, & certis ictibus. Corpo-
ribus, quæ plana, lata, leuia, sunt, ut dictum est: Ictibus, qui uehementer & celeriter infligantur,
ne aër dissutus discisusq; conatum inefficacem atque irritum faciat, & libram eludat. Quom enim
suopte ingenio maxime dissipabilis & fluxissimus sit, facile frustratur ictus, nisi rupturam perni-
citas anteuortat. Quamobrem si tympanum tympano cunctanter & sensim admoueris, nullum
strepitum attolles, sed si pulsaueris. Stridet aër ratione hac quom tela uibrantur, aut quom uir-
gula etiamnum, aut scruteola corrigia ceditur. Fitq; hoc quotiens ictus præceleri uelocitate dis-
solutionem eius anticipat, perinde ac si quis cumulum arenæ delatum celeriter diuerberet, ita ut
plaga præueniat. Quom autem hoc fit, tunc aër uice duorum fungitur, & corporis quod percu
titur, & medii in quo percussio agitur.

[a] *Magna est hic inter græcos auctores discordia. nam Philo. hic quem insecutus est Auer. ait in aqua audiri quidem sonum nequaquam autem posse edi. & rationem affert ipse: in causa enim est ait aquæ crassitudo quæ prius desilit quam concursus fiat corporum collisorum: ob eius nanque crassitiem non ita æque uelox motus fieri in ea potest: ut pernicitas rupturam anteuortat. Them. autem oppositum sentit cum quo etiam conuenire uidetur Simpl,*

De Echo. Caput XXVII.

80 REdditur autem Echo ratione hac, quòd aër sonore aut uoce ictus quotiens [a] pla-
num, leuigatum, & simplex corpus incurrit, nec præterea progredi potest offensa-
culo transitum & scissuram uetante retro dispellitur, & dissultat ut pila. Fieri qui-
dem æmulas & reciprocas semper uoces necesse est, sed præ sua exilitate sensum ef-
fugere. Semper enim aër percussus occursaculum inuenit, unde reciprocet: alio-
quin si directum semper iter uoces tenerent, nemo ipsum se audire posset loquentem. Verum
(ut dixi) latet plerunque reflexio, quod & in lumine accidit. Nam & lumen semper redux est, infra
ctumq; resilit, quia si non sit, in umbra lumen esse non posset: sed exceptis locis quibus splendor
solis & radius incubaret, summas præterea & arctissimas esse tenebras oporteret, nec tamen ab
omnibus æqualiter reflectitur, sed à leuigatis impensius, qualia sunt aqua, aurum, argentum.

Eo euenit ut à cæteris quidem nulla, à nitidis uero ac splendidis euidentissima refractio & alter-
natio luminis fieri uideatur. Quom enim radius (uerbi gratia) solis leui & terso corpori immis-
sus, indeq; acie repulsa in solem refractus iacere umbras possit, cæteri qui aliis corporibus immit-
tantur, nō constat an possint. Contingit credere non omne lumen alternum aut reciprocum fie-
ri. Eodem modo ex omni strepitu semper Echo sua respondet, etiam si non semper obloquitur, 28
nec semper exauditur, sed tunc demum quom corpus sinuosa & leuigata soliditate ictum aëris
excipit. Si enim æquabilis & una planicies offensa corporis sit, aër quoq; æquabiliter & continen-
ter unus efficitur, retroq; eadem unitate seruata, incolumis & integer commeat & reditum ca-
pessit. Si uero corpus id prominulum, asperum, inæqualeq; fuerit, tum dehiscere & diuelli aërem
necesse erit, quasi non in unam planitiem, sed in plures offenderit, quando præsertim ut consten-
tur ac suppetant omnia, tamen natura dissutuli & facillime fissili est.

*Recte hoc in loco notat Alexan. vt ait Simpl. nequaquam esse arbitrandum, cum echo reddi-
tur quod aer: qui primo percutitur: ille idem feratur ad corpus vsque quod transitum prohibet
idemque redeat reuerberatus ad id quod primo percussit: neque enim rationi satis consonum est: vt
ab huiusmodi plaga: tam celeris fiat aeris latio. & præterea oportet vt sicuti in his quæ proyciun-
tur: ad sit semper motor rei mote. Verum quod deinde adnectit Alexan. ait idem Simpl. conside-
ratione eget: recte dicatur necne. Sed primus dixit Alexan. aer ictus: ob celeritatem plage conti-
nuus permanens ac indiuisus: eum qui sequitur simili plaga figurat qua & ipse fuerat informatus:
& hic deinde subsequentem: & hoc serie continuata efficitur: donec deuentum fuerit ad vas seu
corpus continens: dum tamen plaga quæ hac successione traditur validior fuerit aeris concussio-
ne: quod ostensum est etiam in his fieri quæ proyciuntur at vltimus ille ether: qui vasi proximus
est ictus & informatus: quia a vase prohibetur ne vlterius plagam distribuat econtra a resistentia
rei dure reycitur: veluti repellitur pila a re dura ac deinde iterum eum aerem percutit & infor-
mat qui subsequitur: eoque modo soni distributio & plage vel eadem redit. Quibus verbis videtur
Alexan. sonum ponere in figura neque recte & dearticulate exprimere quonam pacto fiat plage
distributio nunquid primus aer ictus secundum percutiat sicuti informare ait manifestæ. at quæ-
nam potest inferri plaga aeri ab aere qui continuus sit & vnus permaneat: quod si diuisionem om-
nino imaginemur non remanet amplius vnus & infractus aer resonans. An potius durum cor-
pus quod aerem primum percussit: subsequentem etiam ac tertium deinde percutit. ego igitur ait
Simpl. arbitror: quod non sicuti præsentia lucidi in perspicuo colorisque in perspicuo in actu sta-
tim representat futurum visile: ita etiam sola duri corporis presentia in medio sonum efficit: sed
percutiendo agit hoc est passionem imprimens plaga enim passio est sonus tamen passio non est sed
actus rerum quæ percusserunt qui in passione adest. & ob id passio præcedit: & totus aer passus
est quousque actus protenditur qui vnus manet & continuus & infractus: non attamen secundum
se totum principaliter sed secundum eam partem quæ duro corpori proxima est, reliquis vero quia
si compatitur magis quidem & prius his quæ primo patienti sunt continue: minus vero & tardius
remotioribus: & ea de causa qui propiores sunt citius & magis audiunt quam remotiores: non igi-
tur verberantur partes secundæ a primis vel figurantur: sed compatiuntur & informantur si-
mul a primo qui percussit & egit: & quia diuisibilia sunt corpora quæ patiuntur: diuisibiliter pas-
sio diffunditur uniuersoque aeri qui passus est adest etiam actus sonorus. alio enim modo fieri non
posset ut is totus adesset ubicunq; sonus diffusus est. cum igitur echo redditur: non redditur ob id:
quia uas uerberet: & sonum faciat. Sed quod primo insonuit utitur eo duro leui & cauo ueluti co-
adiutore ad reflexionem.

De intermedio inauditu. Caput XXVIII.

81 QVamuis autem non unus aër sit (ut dixi) qui strepitum faciat, inter omnia tamen
elementa principatum tenet. Quamobrem ii qui propriam & peculiarem ratioñe
audiendi uacuo tribuunt, non longissime absunt à uero, propterea quòd nihil ali-
82 ud esse uacuum quàm aërem arbitrantur. Sonorum igitur & obstreporum est id
quod mouere aërem potest uniter & continenter adusque aurem. Plane auditus
natura confini & cognata aëri est. Habetur enim in auribus quidam congenitus, conflatus, qui
quasi intextus paniculę est, & cum spiritu illo implicitus atque inædificatus, ubi fomes sensificus
est, & ubi prima sentiendi uis sedet. Proinde aër externus quotiens commotus est, & interiorem
illum successit, continuatur cum eo & coalescit, ita ut uterque sit unus. Quemadmodum enim
àqua aquæ, ita aër aëri continuus fit, non attiguus. Transmittit ergo strepitum aër exterior per
83 interiorem ad sensum. Atque hæc causa est quare animal non audiat omnibus membris, sed eò
duntaxat, in quo natura portioñe aëris intexuit. Ac aër quidem ipse insonus est, quia caret prin-
cipio unde sonus proficiscatur: sed facile tamen dissipatur disiiciturq;, atq; omni corpori ultro ce
dit, ut qui natura desultoria fluibundaq; sit. Quòd si quom mouetur coërtio aliqua sit, quæ il-
lum diffundi, dissilire, aut discindi prohibeat, utique motus hic sonitum elidit. Aër autem ille ell
sus in auribus, quanquam (ut dixi) cum exteriori se continetur, tamen magis etiamnum inso-
nus est, quàm natura reliqui aëris exigat. Atque hoc ratione institutum natura uidetur, ut tur-
ba omni interna, liber totum se ad externa conuertat, & differentias omnium uocū accipiat. nam
aër congenitus in confinio est, & tanquam interliminium * obtinet inter spiritum & aërem uita
lem, & aërem extrinsecus accedentem, eoq; pro uallo & munimento paniculæ uidetur additus,
ne illa tentari aut oblædi posset aëris exterioris appulsu. Ipsam autem species sonorum ideo reci-
pit quam facillime, quòd simplex, syncerus, tranquillusq; est, & ad omnem impressionem tener
patiensq;. Nec mora interuenit, sed receptas imagines principium sentiendi obiter transmittit.
Quàm uero necesse sit auditioni gigni non panicula, sed aëre interiore icta per ingressum aëris
alieni, argumento urinantium probatur, qui tametsi in demersu præalto exaudiunt, non tamen
humor adusque paniculam penetrat, sed solum ad aërem interiorem, quem contingit, nec attine
tur. Ex quo facile discrimen intelligitur illud, quo aër & aqua ad aërem interiorem accedunt: nā
aër simul accessit continuat se ei, nec tangit, quia naturam sui similem cōpetit, è diuerso aqua tan-
git, nec continuat se. Verum quemadmodum si aqua intro irruperit, audire non possumus: ita
si aër exterior supra modum impendio agitatus impulsusq; adusq; paniculam peruaserit, uis au-
diendi necessario læditur. Huic periculo obuiam iit natura, quæ auriculas animalibus uertigino
sas, & quasi clauisculis & grundis quibusdam intortas fabricata est, uti non simplex directumq;
sed anfractuosum & flexuosum iter haberent, ne humor aut flatus in penitas partes facile posset
illabi. Sane sicut humor in pupilla perspicuus à perspicuo externo colores inuectos excipiens, ad
sensorium reddit: ita aër intestinus ab extraneo strepitum, quasi breui manu tollens subiensq; ad
auditum refert. Atque illum quidem humorem obductis cuticulis, & membra nullis additis,
tanquam compresso munito per quæ exeat, à fluore & dilapsu coërcuit. Nec enim contineri ali-
ter potuisset, nisi tanquam in uase aliquo consignatus & obseruatus fuisset. At panicula cui
mandatus interior spiritus est, quanquam illum quoque sic compescit amplexu ne diffunda-
tur, non tamen includit, quia si includeret, cum aëre extraneo contineri non posset. Sed inuolu-
cra illa & gyros in auribus, qui per cuniculos sinusq; imbricatim undantur, pro operimēto aëri
sunt, ne desilire, aut digredi possit. Quom uero panicula tentatur, laboratq;, detrimentum in au-
ditum decumbit, quemadmodum quom cuticula læditur pupillæ, uisus consequio noxam con
84 trahit. Quanquam uero internus aër immobilis dicatur, non tamen omnino immobilis est, sed
immobilis uocatur, eò quòd neque ipse diffunditur, neque alius subinde atque alius ad eius ui-
cem corrogatur. Item pertinaciter paniculę assidet, & auditui congenitus innexusq; est. Per se ue
ro motu quodam perplacido & infrequēti citra turbam & solicitudinem agitur, ut auris de hac
agitatiuncula perstrepat. ac sonus quidam qui ad aures accedit exauditurq;, nō est internus aëris
motus, sed externus alienusq;. Naturale porro aëri commoueri semper, etiam si discerneret, &
tranquillissima temperies sit. Atque hoc uerum esse probant scobes illæ & ramenta in sole, quæ
huc illuc irrequieto æstu reciprocant. Hac ratione, si auribus manum admoueris, percipies stre-
pitum qui propius & intimus agatur in auribus, sicut in cornu. Incolumis quoque auditus ar-
gumentum est, quom aures insonant tinniuntq;, utpote unde constet aëri congenito naturalem

uigorem & utilitatem inesse.

• Aer qui auditui congenitus est : ait Simpl. non est is qui exterior est: sed qui illi a natura est annexus tanquam organum. Hic autem viuus est & vita auditrice informatus: quemadmodum humor qui in oculis continetur vita aspectrice.

Vnde oriatur sonus & quemadmodum exaudiatur. Caput XXIX.

85 ILlud plane dubitari solet, percussum corpus an percutiens sonitum reddat, an in aperto est ex utroque reddi, ita tamen ut alterum agere, alterum perpeti intelligatur: nam passio à factione quamuis subiecto non differat, ratione & cogitatione tamen euariat. Est autem sonus (breuissime dixerim) aër elisus passusq;. Aër autem duplex est, unus is qui inter corpora conflatim incussa dispellitur: alter is qui ab hoc primum profectus, mox successu motus continenter ad auditum perfertur. Atque hoc est iam illud quod auditur. nam exemplum quo Aristoteles utitur, non conuenit examussim. At enim sonum esse motum eius aëris, quem moueri contingat, eo modo quo mouentur ea quæ impetu aliquo impulsa, & leuigatis ac solidis corporibus allisa resiliunt. Quæ enim ita reciprocant ab iis unde reiiciuntur, abiungi necesse est. At aër qui primo insonat non abiungitur, ita ut ad auditum ipse accedat, sed proximum sibi & continuum aërem commouet. Atque hic subinde alium excitat more quo in fluctibus cernitur, in quibus alter alterum trudit, & pulsus obiter sequentem impellit.

De differentijs & discriminibus soni. Item exanguia & pisces uocem non mittere. Caput XXX.

86 SOnorum discrimen • quom nituntur actu, nō quom potentia subsidunt & intus
prēmuntur internosci potest, quemadmodum & cęterorum sensilium. Sonorum
igitur principes notæ, acumen & grauitas. Atq; hæc nomina à tactilibus flexa per
translationem sonis adiunximus. Vt enim quod forma in mucronem exacutam
obtinet, pauxillo tempore uehementer tentat, quod uero retusam habet sero & se-
gniter: ita & auditum exuibrissans & acuta uox icit, & propemodum uulnerat, quasi pungens:
grauis obtundit offunditq; tanquam trudens. Atque hoc ratione illa contingit, quòd altera mul-
tum celeriter mouet, altera parum prætarde. Ergo non idem sunt celeritas & acumen, neq; retu-
sio & grauitas, ut quibusdam uidetur, sed ita euenit, ut motus fastigiati turbinatiq; corporis fre-
quens & præceler sit, retusi uero atq; hebetis cunctabundus & tardius. Hinc etiam fit ut à corpo-
ribus politioribus latioribusq; acutior sonus ædatur, quòd aër ab iis uelocior mouetur, & cele-
87 rius dissilit, unde & auditus ualide & cito lacessitur. Cæterum propria animantis est uox, inani-
ma uocalia esse non possunt. Quòd si fidiculas aliquando, aut fistulas dicimus uocales, translati-
tium est, & abutimur nomine, quod sæpe fit ut instrumentis iis quasi uerba formari atque allo-
quia uideantur. Ex animalibus quoq; plura non habent uocem, sed quæ sunt exanguia, iis nulla
uocis emittendæ facultas est, ut insectis & iis quæ teguntur crusta. Nam ea quæ uidentur ca-
nere, ut cicadę, membrana septo transuerso subdita, ad quam spiritus in eo inclusus atteritur, ob-
strepunt. Sed neq; pisces uocem emittunt: atq; hoc merito, quia uox aëris motus est, pisces aërem
non recipiant, ut qui in humore exigant. Nam pisces quos amnis Acheolus gignit, capri dicti,
eruditam illam uocem grunnitumq; attritu branchiarium cient.

• Arist. uero ait. αἱ δὲ διαφοραὶ τῶν ψοφούντων, *hoc est: differentiæ sonantium. Them. uero quem Philo. insequitur exponit sonantium hoc est sonorum. sed Simpl. alio modo uerba illa exposuit. nam ait, exactione enim ut testis est Plato & potentias ipsas & rerum essentias cognoscimus: quemadmodum igitur quod sonatiuum sit aliquid ex sono cognoscimus: pari etiam passu quod tale sit ex tali sono comprehendimus. unde cum paulopost. inquit Aristo. sic neque sine sono acutum & graue exponens Simpl. ait non intelligit per acutum & graue sonos ipsos sed sonatiua acute: uel*

graui & ut conueniat cum præcedentibus.

De voce. Caput XXXI.

88 ANimal ergo uocem mittit tantum, non omne (ut dixi) neq; ab omnis corporis par-
te. nam & manus collisæ strepitum attollunt: ita subit quærere, qua nam parte, aut
quemadmodum uox reddatur. Tria sunt per quæ non omnis modo sonus, sed
uox etiam gignitur. Primum est id quod plagam infert, deinde id cui infertur, ter-
tium id in quo hæc aguntur. Aërem sane in utroq; haberi necesse est, quanquam
non eodem modo in utroq;. Nam ad uocem elidendam non omnis aër requiritur, sed solum spi
ritus is, quem alterno modo in anhelitu reddimus & ducimus. Huius igitur duplex officium
est, quemadmodum & linguæ, quam natura ad explendam uictus necessitatem ac percipiendos
sapores adhibuit, quæ actio fere omnibus animantibus data est, & ad conficiendam locutionem.
quod genus non ad perseuerantiam uitæ, sed ad cultum & lauticiem institutum uidetur, & uni
homini concessum: quia scilicet non nisi absolutissimis animantibus tribuendũ fuerit conceptus
animi sermonis, & uerborum significatione complecti. Eodem modo ut ad se oratio redeat, ge-
minus in respirando usus est necessarius. hic ad calorem qui intus sit refrigerandum, alter non
89 quidem necessarius, sed ad uocem formandam inuentus gratia melioris notæ. Instrumentum
anhelitus guttur est: respiramus attrahendo reddendoq; animam: per uices guttur pulmonum
gratia uidetur adiunctus, quòd hanc partem animalia incessilia & sanguinea seruidiusculam ob-
tinent, quia cordi maxime sit propinqua, ubi fons est caloris. Euentatione igitur opus est pulmo
nibus & cordi etiam amplius. Proinde respiratio ad uitam continendam necessaria est. Itaque aër
90 per gurgulionem illatus adductusq; feruorem illum recentat refrigeratq;. Huius ergo aëris quẽ
spirando reddimus, percussio & offensio ad arteriam, si consulto & decomposito fiat, illac qua cõ
91 meat spiritus uox est. Loca porro & opificia quæ respirationi administrant sunt lingula ea quæ
superne duobus foramẽis & fistulis interposita est, tum arteria quæ ad pulmones pertinet. Tus-
sis uero non est uox, quamuis ab iisdem locis, & per eadem machinamenta proueniat, quia scili-
cet non ex proposito accidit. Sed neque excreatio, neque concauæ manus quæ illisa sit crepitus,
nec plausitatio, nec quæ alia uox temere uiceq; fortuita gutturis, aut labiarum elisu exprompta,
proprie uoces sunt, quia sine cogitatione aut consilio uox missa non est uox. Nam hoc in defini-
tione uocis omnino collocandum est, quoniam uox est sonus qui cum significatione aliqua emit-
titur. Significat autem uox omnis, aut naturalis affectus ægritudinem uoluptatem, cuiusmodi
est uox brutorum, aut ea quæ homines constitutis rerum nominibus & receptis in consuetudi-
nem indicant. Item alia ratione tussedo non est uox. nam tussis est ictus tantum aëris, & spiritus
redditi: uox præter hoc illud habet amplius, quòd est ictus aëris ad arteriam elisi. Quod quidem
hunc in modum oportet intelligi, aër in uoce redditus & prospiratus foras aërem in arteria com
pertum ferit, ictus ille uulnerat arteriam simili ordine, quo suprà in auditu mõstrauimus: aërem
auribus inclusum aër exterior percutit, interior ictus percutit paniculam. Quàm autẽ aër is qui
respirando emittitur, necessarius sit ad uocem præbendam, illud clarissimo argumento est, quòd
si spiritum substineas includasq;, uocem dedere, efferre nõ possis. Quare cum uox mittenda est,
adductum aërem continere oportet, atq; ita internum percutere. Et hercules qui hoc potest diu
præstare perseuerantissima & longissima uoce est. Nemo autem diutissime id potest ratione ea
quòd seruor ille, quem diximus, uernaculus insitusq; refrigerationem obiter multam & iugem
expostulat. Vt igitur multa in pauca referamus. Vox est animantis sonus, qui de instrumentis, &
meatibus, & officina spirandi attollitur: ortum habens hinc, quòd spiritus redditus percutit aë-
rem in arteria contentum, aut ipsam arteriam, idq; ex proposito, id est, cum imaginatione aliqua,
aut consilio significandi indicandiq; aliquid.

Sonus & in aere & in aqua edi potest: ut superius est dictum: cum ergo uox sonus sit: cur tantum in aere elidi potest quærit Simpl. aitque quoniam uox significatiua quidem est & secundum phantasiam: quod munus est uitæ cuiusdam perfectioris & phantasiæ distinctæ: quo fit ut opus etiam sit calidioribus elementis purioribusq; in quibus degatur: quare & cor habent animalia quæ uocem eduni & in aere deguni. Præterea etiam uox quæ inter sonos præcipua est: utpote quæ a

uita etiam perfectiore prodeat: consonius sonat etiam in aere at qui maxime diæbes est.

ℂ *De olfactu quem homo hebetissimum habeat, eoq; odorum nomina propria non haberi, sed à saporis transferri.* Caput XXXII.

92 OLfactus & odor quid sit, non est æque facile demonstrare, ut quid color, quid per
spicuum, quid uox, quid sonus. Quamobrem neque nomen ullum odoratus pro
ditum est, sicut audibilibus nomen hoc sonus, uisibilibus color & lumen. Atque
hoc inde accidit, quòd sensum hunc tardum & lacessitum habemus. Proinde ani/
malia [a] plurima exquisitius quàm nos, & sagacius olfaciunt, ut ex terrestribus ca/
nes, & ex auitio uulturii. Ac odorum [b] quidem uarietates, aut cum oblectatione, aut cum ęgritu
dine & fastidio præsentimus: quod neque in uisu, neque in auditu contingit, quorum uterque
sensus in nobis multos, hic colores, ille strepitus accipit, citra omnem commotionem uoluptatis
aut doloris. Ex hoc aliqui argumentum sumunt unum sensum olfactus ad mensuram homini/
bus datum, quantus scilicet sufficere posset habentibus: Acrimoniam illam utpote quæ ad ui/
tam conseruandam non admodum pertineret, tanquam superfluam desiderari collibitum. Hinc
93 fieri, ut odores cognoscerentur, non quales essent in se, sed quales peruenirent ad nos. Huic simi/
le & consentaneum illud est, quod animalia quorũ prēduri oculi sunt, colores quidem sentiunt
utique non omnes, sed impendio terrificos duntaxat, & uoluptificos, idq; propter obesitatem &
rigiditatem instrumenti. Tametsi uero neque nomina odorum, neque discrimina, neque ingenia
teneamus, ex similitudine tamen saporum uocabula iis nomenclatura fœneratitia ducimus. Nul
94 læ in sapore differentiæ sunt, quæ gustum hominis lateant. Sensum hunc homines & certum &
exquisitum haberemus. nam gustus tanquam tactus quidam est, tactu porrò cætera animantia
superamus. quo fit, ut sapientissimum animalia dicatur homo, deprehensa animi ui ex mollitu/
dine carnis & tenuitate cutis, quæ in nobis præcipua sit. Atque hæc temperatura uideatur, maxi
me ad prudentiam apta, & ad sapientiam & ad subtilitatem ingenii: quando etiam in homine si
crassior callosior'ue sit cutis, hebetudinem & tarditatem ostendi: si tenuis luculentaq;, acumen
& acrimoniam promitti. Vtique si naturalis sit mollicies, id est, quam tribuerit incorrupta natu
ra, non quæ artificio, aut genere aliquo exercitamenti quæsita, causa forte illa, quòd in molli cor/
pore primus innatusq; spiritus animæ facilius funditur, & libentius expeditiusq; discurrit. Con
trà duricies & crassitudo meatus obturant oppillantq;, & quasi repagulo sunt, ne purus & liqui/
dus transmittatur. Etenim omnibus sensibus sua cuique portio spiritus ad functionem & mini/
sterium tributa est, quo circa fieri, ut a prima anima quasi præcisi abiunctiq; uideantur. At caro
non portioni spiritus, sed spiritui uniuerso præseruit, qui se per omnia membra diffundit ac per/
95 meat. Cæterum, ut dixi, cum odoratus propriis nominibus careat, mutuariis alienisq; utitur: ita
quemadmodum sapores alii dulces, alii amari habentur, ita odores alios dicimus dulces, alios
amaros uocamus. Plerunque autem tum uocabula, tum res in odoratu & gustu consentiunt, ut
sint pariter odor & sapor, hoc est, ut qui gustu dulcis est sapor, dulcis etiã sit odor olfactu. quod
in melle cernitur. Plerunque etiam contrà, quæ odorata, non eadem gustu tenera, ut unguenta,
Pariter & austerus odor & pinguis & acer dici solet, atq; omnia hæc à gustu sumuntur. [c] Cur ue
ro de gustatis rebus statim uoluptas ægritudo'ue consequatur, quom tamen gustus homini sit
absolutior & certior odoratu, neque Aristoteles docuit, neque expositores attinguot.

[a] *Non ob id sagacius cætera animalia: ait Simpl. olfacere dicuntur quoniam exactius olfatilium species dijudicent: nam id non modo in hoc verum in omni sensu impossibile est: sed nos superant quot remotius olfaciunt & hoc idem Auer. hic.*

[b] *Nõ est hic intelligendum: ait Simpl. quod suaue. tantummodo vel molestum sint olfatilia. alia enim hæc semper consequuntur: nec etiam quod vna cum alijs olfatilium differentijs molestum vel suaue discernat: non enim ea de causa sensorium despexisset tanquam non admodum exactum: nam contra id potius certitudinis esset indicium: sed id dixit Aristo. quia fortiora ea sunt: nam cum olfatus organum in nobis non sit admodum sagax ad iudicandum: passione eget & ea quidem vehementi vt ad cognitionem excitetur: quæ quidem ob uehementiam uel suauis sit uel molesta: & hoc*

est in causa cur sine suaui vel molesto: sensorium enim vtpote quod tardum sit: uebementi eget pas sione: quæ fieri nequit absque hoc quod vel delectet vel ægre feratur: & inde etiam nascitur quod iudicium sincerum afferre non potest quia ab ipsa passione impeditur. nam etiam si sensus ut patia tur aliquid sensorium a re sensili egeat omnino: uehementior attamen passio impedit actum iudi candi. ᶜCarpitur Them. a Simp. hoc in loco: qui ait quædam etiam degustari absque ulla pror sus uoluptate uel ægritudine.

¶ *Cognitionem subiecti & subiecto oppositi pertinere ad eundem sensum. Item quot signi ficatus sint inodori & inuisilis & talium.* Caput XXXIII.

96 ERgo quemadmodũ ad auditum exaudibile & inexaudibile pertinet, & ad uisum
uisile & inuisile, ita ad odoratum odorum & inodorum, quia eiusdem sensus sit
cognoscere quom adest, & quom abest proprium sensile: ita tamen ut præsentiam
per se, absentiam & priuationem ex accidenti percipiat. Quod uero inodorum est
multifarie accipitur, quemadmodum & inuisile dicitur id quod natura inhabili
est, ut uideri & usurpari oculis possit, ut nox & sonus: secundo id cuius aspectum ægrè capimus,
ut tenebre: tertio id quod oculos nostros confutat. & quò propter nimietatem lucis repercus
sumq; dirigere, aciem, autem contrà tendere difficile. Totidem significatus inodori habẽtur. nam
& illud inodorum est, quod natura ineptiore est, quàm ut olere possit: & id quod prætenuiter &
exiliter halat: & id quod adeò tetrum uiolentumq; obolet, ut tollerari non possit. Eadem in gu
stu & gustabili distinctio recipienda est.

¶ *De intermedio sensus olfactus, & quemadmodum animalia odorentur, præsertim insecta.* Caput XXXIIII.

SAnè ad odoratum, quemadmodum ad auditum & gustum corpore aliquo inter
97 medio opus est, per quod ad sensum odorum differentiæ conuehantur. Videntur
quoque eadem elementa odoratui præseruire, quæ uisui & auditui, aër & aqua:
nam aquatilia quoque odorari certum est. Et quemadmodum in uisu perspicui
tas cõmunis quædam qualitas in aëre & in aqua cognoscitur, ita in odoratu alia
qualitas in eisdem elementis promiscua continetur, quam diximus diosmon, id est, perolatiam si
ue perodoriam appellari. Verum hoc non admodum mirabile est similes sic hac parte sensus es
98 se, illud æstimatione & quæstione dignius uidetur, quom insecta odorari constet, ut apes quę ad
quosdam odores longinquo conueniunt aduolantq;, & fumo etiam abiguntur, indubitari so
let, qui id possint. Quom enim homo & animalia habẽtia sanguinem omnia odorentur, recipien
do adducendoq; spiritum (quod hinc probatur, quia si anhelitum contineant, nunquam neque
longius desita, neque prope ascita, neque imposita etiam naribus sentient. Quod quidem postre
mum commune omnibus est, ut si in partes sensorias adigantur sensilia, persennscere nullus sen
sus possit.) Cum, inquam, odorari animalia, quæ prædita sanguine sint, nisi attrahendo spiritum
nequeant, controuersiam habet quemadmodum fieri possit, ut insecta quę non respirant, nèc spi
ritum ducunt, odorari tamen manifestissime uideantur. Vnum enim modum sentiendi, & ratio
nem haberi quocunque sensu in omnibus animalibus probabile est: aut igitur alium sensum ab
99 odoratu habebunt, aut reddenda ratio & causa discriminis est. Certe alium sensum habere non
possunt, quo odorentur, quàm odoratum. Quom enim intellectus & perceptus odoramentorũ
odoratus sit, sicut uisilium uisus, & exaudibilium auditus, impossibile est odores sentire insecta,
& tum bonos, tum malos internoscere: tamen alio uti in hoc sensu, quàm odoratu. Iam quom pe
rimi uideantur insecta quarundam rerum odore, si uehementior uiolentior'ue: aut si putridę fue
rint, quibus uel respirantia sæpenumero intereunt, ut sulphure, ut calce, ut origani puluisculo in
sperso, ut multorum eius generis suffitu, incensuq;, negari quidem non potest & inesse sensum ol
100 factus. Sed afferendum est, quemadmodum olfaciunt, si non respirant. Videtur itaque in sangui
neis sensorium odorandi diuersum esse ab eo quod in insectis sit. Et hercules ut animalium quo
rundam oculi genis & palpebris utuntur, ceu uallo quodam uisus munimentoq; prominente,

eoq;

eoq; nisi nictentur aut conniueant, cernere non possint: quorundam sunt oculi præduri, & qui hoc genere operculi & foliculi careant, proindeq; exerti inconniuiq; sint, sed statim sine diductu aliquo incidentia & occursantia contuentur: ita odoratus insectis promptus atq; expositus est, ut uisus duros oculos habentibus, unde munere eo sine naribus & olfactione funguntur, respirantibus adopertus & conditus, qui quom halamus, adaperitur panditurq; ampliatis uenarum meatuumq; itineribus. Hinc euenit, ut quæ respirant odorem in aqua, non sentiant, quoniam respirare non possunt. Quamobrem quom meatus illi in humore patefieri nequeant, summa ratio est ut urinantes in eo odorari non possint. Ergo si quis diligenti subtilitate id exigat, respiratio non est causa odorandi, neq; dehiscentia palpebrarum uidendi, sed adaperiendi meatus q odoratui obseruit, Constitutus autem odor in arido est, quemadmodum sapor in humido. Quo circa odoramenta incensa recalefactaq; fragrantiora odoratioraq; sunt. De iis autem in commentariis de sensibus. Aristoteles uberius disserit. Illuc ergo relegandi noscẽtes hæc sunt. Plane constat instrumentum olfactus tale potentia esse, qualis est actu res odorata: quom uero iam odoratur non potentia amplius, sed actu ipso esse.

De gustu qui exteriore intermedio careat. Item saporem in humido haberi. Item quot modis ingustabile dicatur. Caput XXXV.

101 GVstabile uero quiddam tactile est, quare & gustus perinde habetur ac tactus quidam. Demonstrari etiam potest ratione, quod gustabile est sub tactile uideri cadere hunc in modum: Gustabile nihil aliud est quàm sapor. sapor omnis in humido est. humidum exploratur & deprehenditur tactu. ergo quod gustabile est pertinere ad tactum uidetur. Quapropter quom gustus sit tactus quidam, non est alieno corpore opus pro intermedio ad gustandum, id est, per quod saporum differentiæ perferantur ad gustum: quemadmodum ad uidendum perspicuo, ad audiendum olfaciendumq; aëre aut aqua, per quæ soni odoresq; apportentur. Singuli enim intermedio corpore & externo utuntur, per quod ad se omnia sensilia referantur. Neq; pars aliqua sensuum uicem intermedii potest implere, sed necesse est haberi aliud, quod sit abiunctum & separatum à sensu. Nõ sic in gustu; quia neq; sic etiam in tactu, sed si quod intermedium in iis quoq; sensibus constituendum est (quod certe constituendum est, ut paulo inferius indicabitur) illud à sensu diuisum aut secretũ esse non potest, sed annexum esse & partem eius oportet, atq; hoc esse carnem aut aliquid uice carnis. Propterea si in aqua fueris, sentire poteris saporem eum qui contineatur in aqua; ut urinantes assolent, qui salsuginẽ maris percipiunt non tactu sed gustu, neq; tamen aquam ut intermediã sentiunt, sed ut id cui sapor ille immixtus est. Etenim quom bibimus, quãquã humor est ille quem bibimus, non tamen humorem ut intermedium gustamus, sed ut id quod aliquem saporem recipiat: non quidem eodem modo quo colores perspicuum recipit (quippe qui quãquã per id uidentur, in eo tamen misceri & confundi non possunt. neq; ab iis defluuiũ aliquod decidit, quo perspicuum colorari dicatur) sed ita ut saporem temperari misceriq; cum humore oporteat, è quo sapor tanquã humori forma euadat. Qualitas enim & affectio quædam humoris sapor est, non tamen in eo quòd humor inest, in illo sapor. Sunt enim aliæ qualitates & affectiones humoris in eo quòd humor est, ut esse cessibilem, labilẽ, fluibundum & scissilẽ. At qualitas sapor est humoris non alia re, quàm quòd in humore positus constitutusq; est. Atq; illo tantummodo inesse dicit̃ per se in humore sapor, quòd ut sapor consistat necesse sit humorẽ accede
102 re. Accedit autẽ & contineť humor ubi sapor est, aut actu aut potentia. Sal quom potẽtia humidum fit, simul admouetur & approximat linguæ tabescit liquescitq;, quo & linguam humectat.
103 Ergo intermedium corpus quod externum alienumq; fit, in hoc sensu desyderatur. Cętera habet communia cum reliquis sensibus. Vt enim color uisile est, ita sapor gustabile. Item quemadmodum uisus perceptionem uisilis & inuisilis habet (nam tenebras oculus inuisiles iudicat) ita & gustus sensum gustabilis & ingustabilis obtinet. Nouit enim omnis sensus priuationem sensilis sui, nec priuationem modo, sed etiam exuperantiam & excessum, quanquã hoc posterius nõ sine offensione oblæsioneq; occidit. Neq; enim affectio est par, quom silentium obnoxium, & cũ uiolenti ac dementes strepitus afferuntur. Silentium quom percipitur nihil lacessit: graues & exuperantes soni officiunt sensui, & plerinq; exitium & abolitionẽ important. Nam excessus sensi-

lium immodici quasi nō sensiles euadunt, quia impatibiles sunt, nec eorum sustineri uis potest. eò fit ut non modo exilis & perexiguus strepitus exaudiri non possit, sed nec præmagnus & insolens. Præterea triplex ingustabile est: primum id quod fatuum insipidumq; est, ut lapis: alterum id cui permultus sapor inest, & gustū offendens, ut ea quæ impendio acida, acria, austeraq; sunt: tertium genus est eorum, quæ natura idonea ad saporem non sunt, ut uox & aer. Ad hoc exempli & inuisile & inexaudibile trifariam dicitur. Gustabilium itaq; initium humor est, utpote qui pro materia sit sapori: materia porro initium sui generis & ipsa est. Gustabile uero alterum poculentum, id uidelicet, quod quom humectum sit, saporem plus minus naturalem salutaremq; animantibus præfert: alterum impoculentum, id scilicet, quod oblędit & perniciem gustui adducit. Primum igitur oportet rem haberi succulentam & gustabilem, item quę succum & saporem sortita sit, tum deinde poculentam & teneram sorbitui. Sane poculentum cōmune tactui & gustui est: nam omne poculentum humorem saporemq; habet, qua humidum est, ad tactum pertinet: qua saporem habet, ad gustum. Si igitur mediocritatem aut temperamentum excedit, quatenus gustabile est dissoluit, collabefactat gustum si quatenus tactile animal uniuersum.

Quot sint gustabilia, & quod instrumentum gustus, & quale item differentiæ saporum, & genera. Caput XXXVI.

104 QVom igitur quod gustabile est, sedem in humore possideat, necesse est machinamentum & optimum quo utitur anima ad gustandum, neq; humidum actu esse neq; tale ut humescere & diffundi possit. Nam gustus à gustabili patitur qua gustabile est. Oportet igitur sensorium hoc quòd humidum sit, pòtentia mox humefieri & mollescere actu, modo seruetur atque incolume habeatur. Atq; hoc argumēto illo patuerit, quòd quom aridiuscula nobis & siticulosior lingua est, gustare nō possumus: sicut neq; quom præmadidam & admodum dilutam habemus. Quod genus facile in ægrotantibus cernitur. Illi quòd offusum linguę humorem habent, tanquam solum eum & primū agnoscunt, reliquos sapores admotos ægre diiudicant. eo fit sæpenumero, ut subamara omnia febrientibus uideantur, quom linguæ sapor is à bile felle ue hæserit. Nam & si ferrum, aut uehementē saporem ori primū admoueris, mox subinde aliam addideris, differentiam nō adæquè percipies, quia scilicet offectio prioris intellectū posteriori nō præstat. Saporum autem genera fere ut in coloribus notantur describunturq;, simplices alii, ut dulcis amarusq;. atq; ii inter se contrarii sunt. Consequitur dulcem pinguis, amarum salsus. In meditullio habentur, acer, austerus, suauis, acutus, acerbus, acidus. Atq; hæ differentiæ saporū uidentur. Sed testemur breui cōplexione quę hactenus nobis effecta sunt, id quod in sensibus, item reliquis fecimus. Sensorium gustandi tale potentia est, quale gustabile. Gustabile est id quod tale reddit actu sensoriū, quale ipsum est sensile.

De tactu quæstio an sit unus, solutio non esse unum. Item carnem non esse sensorium tactus, sed intermedium & operimentum sensorij. Caput XXXVII.

106 DE tactu duo sunt quærenda, primum unus sit an plures. alterum quodnam sensus huius sensorium constituendum sit, utrum caro, aut simile aliquid atq; æmulum carni in his quæ carent carne: an caro non sit ipsa sensorium, sed potius intermedium quoddam, aliud uero interius secretarium habeatur, quod pro instrumento & machinamento sit tactui. Plane tactum non posse unum sensum intelligi uidetur illud ostendere, quòd sensus hic una contrarietate non est contentus, ut sensus reliqui uisus candoris & nigritiæ & mediorum, gustus dulcoris & amaritiæ. In tactu multæ contrariorum coniuges copulæ sunt, atque omnes extremæ & citra medium, quoniam in singulis earum mediæ qualitates aliæ collocantur. Extremæ sunt, caliditas, frigiditas, humiditas, siccitas, grauitas, leuitas, mollicies, duricies, asperitas, leuor: mediæ inter has plurimæ. Verum quæstionis huius quanquam non probā nec seria, tamen phalerata & uerisimilis uideri solutio possit, si dicamus, in reliquis etiam sensibus plures contrarietates cerni, ut in uoce non modo acutum graue, sed exile magnum, sed asperum & leue, sed durum & flexibile: sed fuscum & candidum reperiri: totidem esse & colorum discrimina. Sed ut sum præfatus, defensio hæc non

satisfacit. Primum magnitudo atque exilitas communia sunt sensibus omnibus, & per se etiam
à singulis cognoscuntur. Leuitas item & asperitas, aut translatæ de tactilibus sunt, aut ad figu/
ram referuntur, si modo figuram ullam uoci esse putandum est. Quod certe putari potest pro/
pter aërem, qui in uoce elidenda percutitur. Figura uero inter sensilia communia numeratur.
Non idem potest dici de calore, de frigore, de leuore, asperitate, leuitate, grauitate, quippe quæ
omnia priuatim subiecta sunt tactui, nec sic ullum ex iis quod pertinere ad reliquos sensus pos/
sit, ergo stat scrupulus, quodnam genus aut quæ natura sub sensum hunc cadat, etiam utrum
natura una an plures: neque enim promptum est aliquod nomen, quale in auditu sonus, in uisu
color, in gustu sapor. Hoc igitur nobis quærendum addubitandumq; est, utrum uero senso/
109 rium tactus subtus carnem cutemq; sit, an ipsa potius caro. Certe experimentum illud quod af/
ferri solet, nihil huc facit, quòd statim atque contacta caro est, persentiscere uideamur, quando
etiam si membrana lana' ue aut lienteolo tenuissimo carnem inuoluas, nihilosequius idem sequi/
tur, ut simulatque attigerit aliquis, sentias calorem & frigus, & cæteras eius generis qualitates:
& tamen dubitari non potest membranam esse sensorium tactus, etiam si cum corpore coalescat
quod de Hercule fabulis proditur in tunica, quam Deianira ei sanguine Centauri tinctam in/
duerit, & quæ inhæserit uisceribus. Nimirum nihil hoc magis sensus uiguerit, immo impedi/
110 mentum potius membranula obducta attulerit. Quamobrem caro non sensorium, sed proteg/
men siue operimentum uidetur iniectum & circundatum interioribus sensoriis tactus, quę plu
ra sint, & singulis paribus contrariorum sua respondeant. Nam quemadmodum si aër ita nos
ambiret, ut congenitus iunctus atque applicitus undique haberetur, uideri possemus uno eo/
demq; instrumento sentire sonos, colores, odores: eoq; uno sensu uidere, audire, olfacere, propte/
rea quòd sensoria interstingui & discerni non possent, sed eodem corpore instrumentoq; simul
& colores cerni, & strepitus exaudiri, & odores olfieri oporteret. Nunc quòd instrumenta extrin
secus habentur, & apertissimis discriminibus euariant ea, per quæ uidentur sensus impelli, mani/
festius est, quàm ut cadere controuersia possit, plura & uniuersa esse machinamenta, quæ illis sen
sibus delegata mandataq; sint. Ita in tactu, quia obscurum est, unum caro an plura sint instru/
menta eius, dubitare quidem contingit, ut dixi, sed tamen nihil prohibet plura sensoria eius in/
111 telligi. Carnem uero tum uniuersam quæ in uisceribus contineatur, tum ea, quę extrinsecus ui/
sitetur operculi & uelaminis loco sensoriis illis obductam haberi. Nec enim aërem id esse, aut
aquam oportuit, quia corpus animantum, quod firmum esse & solidum necesse est, quodq; or/
tus & occasus particeps est, ex illis elementis seorsum conciliari non potest. Itaque relinquitur, ut
mixtum esse è terra, & reliquis elementis oporteat, quale caro esse debet, aut aliquid quod uice
carnis ad proportionem haberi natura statuerit. Quod siquis animalia esse aërea uel ignea crede/
ret, utique in iis difficile fuerit, tum quinque sensus, tum instrumenta, quibus singuli uterentur,
agnoscere. Sed rationem hanc quemadmodum ducatur attende. Si sensus omnis per medium
aliquod in actum prodibit, prodibit & tactus. Inter tactile uero & tactum nihil esse medium prę
ter corpus potest. Corpus igitur hoc quo medio tactilia percipiuntur à tactu, uidetur ab aqua &
aëre differre, quæ cæteris sensibus media sunt, quòd aër & aqua à tribus sensibus sunt abiuncta
diremptaq; : corpus id quod præseruit tactui, ab eo sepatatum esse non potest, sed cohærere &
112 congenitum esse & innexum oportet. At uero ratio ea qua probare quispiam conaretur uno sen
su tactum includi, propterea quòd caro una sit, per quam tactilia omnia comprehendantur à ta/
ctu, euertitur argumento linguæ, quæ certa sui parte, & tactilium & saporum perceptionem ha/
bet. Nam si animal cætera quoq; carne passim & gustaret & tangeret, necesse esset unum sensus
putare gustum & tactum: nunc duo sunt, quia instrumentorum usus non reciprocant. Quam/
uis enim sensorium gustus intellectum tactilium habeat, non tamen commeat, ut tactus quoq;
ius habeat in sapores.

[a] Has contrarietates non eo modo intelligit Simpl. Plutarchum insequens quo Them. & Ale xan. ut sint sensilia communia: sed ueluti quasdam proprietates peculiariter somnum concomitan tes: & alia etiam sensilia simili proportione.

¶ Vtrum duo corpora solida de concursu se inuicem tangant: & in quo differat, aut non differat gustus & tactus à reliquis sensibus. Caput XXXVIIII.

113 IN eo quoq; insueuit ambigi, quòd quom omne corpus altitudinem habeat, atq;
hæc è tribus una dimensio sit:quomq; ea corpora inter quæ corpus alterum iia/
cet,mutuo tangere se non possint,quòd ea solum se inuicem tangunt, quorum ex
trema & ora sunt simul: superq; manifestum sit udis corporibus semper humo/
rem aliquem circumfundi & adhærescere,nō uidetur fieri posse,ut duo solida cor
pora de concurso in aqua se tangant, alioquin aut resiccata erunt extrema (quod quidem in hu/
more non potest contingere) aut si aquam intercedere fatearis,hiare aliquid inter margines opor
tebit,nec constabit attactus. Quare neque hamus, cui hæserit piscis, neque piscis piscem tangere
poterit: neque interest, quam exiguum pauxillumq; sit quod interponitur. Eadem quæstio in
iis corporibus est,quę se extra aquam tangere inuicem creduntur,quom omnia ea intersitus aër
diuellat. Sed hoc nobis obscurius in humore est,propterea quòd aër minorem sensum inuehit,
quàm aqua. Cæterum [a] quanquam uera hæc uidentur, tamen præteritur aliquid quod mini/
me conniuendum aut dissimulandum Aristoteli fuit. Quom enim aquam aut aërem tangant,
quæ in aqua,aut in aëre sunt,profecto hæc non alio medio præterea aquam, aut aërem tangent,
sed cum his protinus concurrent, nihil ut possit magnum paruum'ue intercidere. Verum [b] hoc
114 non id erat, quod initio uolebamus. Illud ergo agitabatur, esset ne caro tactilium rerum pars
sensaria, quemadmodum uisilium pupilla: an uero instrumentum haberetur interius,caro au/
tem inter instrumentum & tactilia interiaceret ut media. Videtur enim maxime postulare ratio,
ut simile in tactu, atque in reliquis sensibus statuatur. Proinde absurda res sit tactum aut gu/
stum sensilia non per medium, sed ipso se tangere. Differre porrò à cæteris sensibus tactum &
gustum (si modo differunt) quòd intermedia remotiora aliis, iunctiora his duobus propioraq;
sint. Alios per amplius spatium,hos per breuius allici agitariq;, eo fit, ut intermedium in his la/
tentius uideatur, non modo quia paruum breueq; est, sed etiam quia congenitum atque coali/
tum. Neque mirum sit,quòd animal ipsum tangere dicitur,quom ipsum tamen non tangat res
nec tactus eius, sed medium illud per quod tactus impellitur iciturq;. Certe pluribus modis ta/
ctus accipitur.primum ad omnes magnitudines, siue corporeæ, siue incorporeæ sint, commu/
niter pertinet, quando & lineæ circulos tangere, & circuli circulos dicuntur. Dicuntur & sen/
silia sensum tangere, quotiens ita imminent sensui, ut extrema sint simul. In ipso autem sensu
tactus tunc demum dicuntur sensilia sensum attingere, quom percipiuntur à tactu. Quo fit,ut
in cæteris sensibus nihil intermedium possit esse quom tangunt: in tactu uero quia tangere, ut
dixi, in eo non est coniungi, sed percipere & sentire, nihil prohibeat quin aliquid intermedium
sit. Sanè intermedium hoc incognobile inperspectumq; nobis est.perinde ac si in aqua tactus exi
steret, in qua tametsi madescentibus nobis humor quoquo uersus hæsisset, isq; in omni con/
trectatione medius haberetur,haud facile tamen animaduerti nobis id posset.quod & nunc con/
tingit, quom in aëre ambiente nos tangimus, quanquam id præ tenuitate aëris perparum eui/
dens est. Idem fit, si per linteum aut carbasinam, quæ nos lateret, tactilia sentiremus. Quam/
obrem quemadmodum uidemur in aqua tangere, & tamen quod interpollat, aut ignoramus,
aut non aduertimus, ita forte in primo tactu dicendum. Primum tactum appello sensorium,
quod interius occulitur, quodq; per medium illud tangit, quod nobis incognitum inexplora/
115 tumq; est,uel eo magis quo propinquius & confinius sensorio continetur. Ergo etiam medium
aliquod probādum & afferendū in tactu est. Neq; hoc gustus & tactus à reliquis sensibus discre/
pat,sed eo potius quòd quom in uisu,auditu,olfactu,non id quod medium est alteretur,sed per
id quod medium est, organa sentiendi, sensusq; alterentur. Nam alterari hoc loco quemadmo/
dum accipiamus, de superioribus patet. In tactu & medium & sensus simul alterantur, patiun/
turq;: frigescit enim & calescit caro, quemadmodum'que clypeum qui percutit, simul & cly/
peum, & gerulum percutit, ita idem tactile carnem & tactum simul lacessit. At perspicuum
non alteratur, neque enim albescit aut nigrescit: aër quoque inclusus & intestus in auribus, ne/
116 que acutus, neque grauis à strepitu redditur. Ergo inter se sensus isti non distant ea re, quòd
medio alteri utamur, alteri non utamur, sed quod medium alio genere, uisui, auditui, olfa/
ctui administret, alio gustui & tactui obseruiat. Videtur quidem caro eo modo ad tactum &
gustum se habere, [c] quo aqua & aër ad uisum & auditum. Atque hoc in hunc modum contem/
plare. Si rem candidam superposueris pupillæ, aut si aëri connexo & congenito auribus admo/
ueris strepitum, aut si meatibus narium odoramentum indideris, nulla perceptio conse/

quetur: at ſi tactilia carni adiunxeris, conſequetur. Ergo clarum eſt primum ſenſorium contingibilium carnem eſſe non poſſe, quia ſi eſſet, idem ſtatuere quod in cæteris ſenſibus oporteret. Cæterum inſtrumentum intus abditur, caro pro intermedio eſt.

a Videtur Them. Ariſto. carpere hic & ipſe ab Auer. carpitur: cæteriſque.

b Videtur Them. intelligere dubitationẽ hanc quod ab Ariſt. quaſi ex incidenti & extra propoſitum ſit inducta. verum Phil. ait ob id Ariſt. eam adduxiſſe: vt tertio etiam ex ipſa oſtenderetur carnem potius rationem medij quã ſenſorij obtinere: ſed Simp. eo fine vt declararet: quænam eſſet differentia inter tactum & cæteros tres ſenſus quandocunq; etiam ſupponeretur inter tangens & tactile intercedere corpus extrarium medium: vt quando corpora ſolida in aqua ſe tangunt.

c Non attamen credendum eſt. ait Simpl. carnem ea propter omnino ſenſu carere ſicuti caret aqua: neque enim hac ratione ſunt ſimilia: ſed qua ratione & ipſa eſt id per quod ad primum ſenſiterium deuehuntur ſpecies rerum tactilium.

Epilogus eorum quę de tactu dicta ſunt, hoc eſt, tactum intermedio vti. Item tactum multos ſenſus eſſe. Caput XXXIX.

Sed uti Ariſtotelem hac quoque parte ſequamur, imitemurq;, qui locum hunc ſerè ambitioſiuſcule executus & cõplexus uidetur, recenſebimus breui ſumma quaſi decurſu per capita, quæ hactenus de uno hoc ſenſu confecimus. Senſus omnes aliquo intermedio ad functionem ſuam utuntur, ergo & tactus utetur. Nihil inter tactum & tactilia medium uiſitur præter carnem. Hæc igitur uicem medij exhibet. Si per aquam, ſi per linteum, ſi per inam, ſi per membranulam tangeremus, media nos lateret: nihil igitur mirum, ſi caro quoque, quæ media eſt uidetur latere, præſertim tanto coniunctior reliquis ſenſibus. Si res ſenſilis inſtrumento impoſita fuerit, nihil ſentimus tactu, ſi carni impoſueris tactile protinus ſentias: non eſt igitur inſtrumentum tactus caro grauitatem & leuitatem non tangendo, ſed quadam interiore ui ſentimus, ergo & cæteras contrarietates interioribus uiribus ſingulę ſingulis ſentiuntur: etiamſi per carnem intellectum illorum aſſequimur. Atque hoc ab Ariſtotele dictum non eſt. Hactenus rationes illas & confectaria repetiuimus, quibus probatur tactum intermedio uti: quemadmodum uero tactus plures ſenſus ſit, ſequentes oſtẽdunt. Senſus unus circa unum par contrariorum obit, tactus circa plura uerſatur, ergo tactus non poteſt ſenſus unus intelligi. Vt enim uiſus auditusq; tametſi duo ſenſus ſunt, per unum tamen & idem medium mouentur, ita nihil obſtat, quin tactus poſſit in tot ſenſus fundi, quot contrarietates habentur, & tamen plures illi ſenſus medio uno, id eſt, carne ad ſentiendum utantur. Præterea in eadem parte linguę ineſt guſtus & tactus, atque ita uno loculamento plures uno continentur ſenſus: nihil igitur uetat, quin idem poſſit uniuerſa in carne contingere, ut quanquam ſingulis eius particulis omnia tactilia ſentiuntur, tamen ſenſus percipiendis iis multiplices habeantur. Si quod igitur animal ex aëre formaretur, quamuis in eo uiſus ab auditu non diſtaret, propterea quòd toto ſe & uideret & audiret, tamen ex argumento ſenſilium, quæ apertiſſime diſſiderent, negari non poſſet duos in eo ſenſus eſſe, quorum alter differentias colorum, alter ſonorum & uocum uarietates exciperet. Pari pacto cum animal corpulentum ſit, quamuis unus eſſe tactus ſimplexq; uideatur, propterea quòd carne tota res contingibiles ſentiuntur, non tamen reuera unus eſt, ſed quot paria contrariorum & copulæ.

Contra Alexandrum qui putauerit carnem eſſe ſenſorium tactus. Caput XL.

Iam ſoluere quòd Alexander in carne ſolus uidit, non impendio arduum eſt. Si caro, inquit, non ſit ſenſorium tactus, quidnam afferri aliud poterit? quando neceſſe omnino ſedem ſenſariam tactui deſcriptam & certam haberi, quemadmodũ orbes ſinusq; uiſui adiunguntur, auriculę auditui prominent, lingua guſtui delegatur, nares olfactui ſeruiunt. Sed meminerit Ariſtoteles ſenſorium tactus cordi mãdaſſe. Deinde alia uia occurrit. Si communem, inquit, rationem uiciſſim ſenſus ineunt, quemadmo-

dum quæ media & internuntia reliquis sensibus sunt, ipsa non sentiunt, ita par sit, ut caro nõ sentiat, quæ tactui pro medio esse statuitur. Sed ad hoc audiat Aristotelem dicentem animal non carne, sed simul cum carne sentire. Præterea nec similitudo inter carnem, & cæterorum sensuum media, qua ille nos urget, in fidem recipi potest, quòd hęc innata coniunctaq; habeantur, illa prorsus externa separataq; sint. Est & in eo nonnulla diuersitas, quòd eadem corporis pars à pluribus simul potest attingi, eundem colorem tueri, eundem strepitum audire, decem simul, atque adeò innumerabiles possunt, ut in cuneis theatrisq;. Atque hæc in dubium reuocasse hactenus atque obiter diluisse non fuerit inutile.

Sensum tactus maxime corpulentum videri. Item tactum mediocritatem esse & quoddam alio modo quam sensus cæteri. Caput XLI.

117 PLane tactus sensuum omnium maxime corpulentus est, nam & subiectę huic sen-
sui res naturam corporis maxime referunt, & differentiæ corporis sunt, qua cor-
pus est, non qua animatum uiuumq;. Calor enim & frigus, item humor & sicci-
tas elementis primis peculiares & propriæ qualitates sunt, de quibus accurate in li-
bris de generatione & corruptione perscripsimus. Sensorium porrò tactilium, &
in quo primo tactus inest honore præstito uocare tactorium possumus, ut auditorium, uiso-
rium, olfactorium. Scire etiam illud debemus partem eam, in qua prima tangendi constituta uis
est, talem esse potentia oportere, qualia sunt quæ tanguntur. Erit igitur tactus potentia calidus,
potentia frigidus, & cætera simili ratione. Quapropter iure dictũ est sensorium hoc ualide cras-
118 sum & corpulentum esse. Cæterum superius declaratum in commune est, animalia quodammo-
do & genere pati dum sentiunt. dictum est etiam id quod patitur, partim simile agenti esse, par-
tim absimile, quòd necesse est, quom cœperit pati absimile sit, quom desierit, simile euadat. Ex
hoc sequitur sensorium tactus non sentire, quæ æque calida, æque algida, æque leuia, æque aspe-
ra incidant. Nec illud interius modo, sed ne medium quoque ipsum quod esse diximus carnem,
sed solas redundantias & defectus esse, quæ sentiantur, quasi sensus is mediocritas extremorum
sit. Mediocritatem uero non eo modo acceperim, quo uirtutes solemus mediocritates uitiorum
uocare. nam uirtutes, quòd in meditullio uitiorum sunt sitæ, quodq; ab iis pari utrinque inter-
capedine circumsistuntur, mediocritates appellantur, & sunt. Non hoc in tactu mediocritas est,
119 sed eo quòd id, quod in medio est, seu quod medium est, utrunq; extremum potentia continet,
Iam in hoc quoque tactus à cæteris sensibus dissidet, quòd non eodem iure medietas est, quo illi
censentur. Nam & id in quo primum facultas uisibilis continentur, expers esse omnis coloris de-
bet, & id in quo uis audiendi primum inest, uacare omni strepitu oportet. Ac actus ab omni qua-
litate absolutus nunquam est. nam sensorium in quo uis tangendi habetur, est corpus. nullum
corpus est, cui aliqua è tactilibus qualitas annexa & adiuncta non sit. Ita constat alio modo tactũ,
alio cæteros sensus mediocritates esse: ac illos quidem idcirco, quòd nihil omnino earum rerum,
quas recepturi sint, continent, tactum ideo quòd remissas & medias qualitates sumit, non calo-
rem aut frigus, sed teporem: nec mollitiem aut duritiem, sed quod inter has ambigit. Porrò me-
diæ qualitates tanquam iudices extremarum habentur. Proinde utram extremarum tactus acci-
piat, necesse est ad eam ex mediocritate se referat, ab utraque autem patitur, non quatenus simi-
120 lis est, sed quatenus dissimilis. Præterea quemadmodum ad uisum uisilia & inuisilia, & uniuer-
sum priuationes ad sensus, ita ad tactum contingibilia & incontingibilia pertinent. Planè incon-
tingibile dici potest, non solum id quod tenuem & imbecillem uim obtinet ad ciendum & laces-
sendum tactum, sed etiam id quod excessu infestius est & corrumpit, ut quæ uehementer ca-
lent aut algent.

Communia sensuum, hoc est sensum recipere res sensiles citra materiam. Item sensum non proprie pati. Item exuperantias sensilium omnibus officere sensibus. Caput XLII.

121 In libello de sensu & sensilis

POstquam de singulis sensibus generatim & breuiter executi sumus (Est enim lo-
cus alius ad explicationem sensuum uberiorem & exquisitionem nobis seruatus)

reliquum est ut in cõmune de omnibus disseratur. Sensus omnis formas & species haurit citra materiam. Sicut enim cera sine auro aut ære symbolum excipit (excipit autem sigillum & imaginem auram, non tamen quatenus aurea) ita oculus colorem, & aures sonum, similiter gustus & olfactus sua sensilia, quamuis hoc in gustu & odoratu incertius esse & incõspectius uideatur.

112 Quom ergo ad sensus qualitates abiunctę materia & subiecto perueniant, necesse est sensus à sensilibus pati dicantur, atque hæc passio longe abest ab ea, quæ in animis & carentibus sensu corporibus propria est. Patiuntur quidem sensus (ut dixi) sed ita ut forma rei percieat impellatq; instrumentum, materia forinsecus sedeat: at corpora quom franguntur, ceduntur, cremantur, non nisi ingressu & accessu materiæ patiuntur. Cædit enim non acies sola aut mucro, sed gladius, id est acies ipsa cum ferro: item deurit ignis, non forma ignis species ue. Quamobrem isthæc propria pressaq; passio est, quia in mutationem & conuersionem aliquam decumbit: immò uero quod sic patitur, simulac passio finem accipit, in materiam agentis transit. uerbi gratia: Quod incenditur incendentis, quod frangitur confringentis, quod cæditur incidentis. Sensus non possunt materiæ sensilium effici. Non enim albet aut nigrat, aut opacatur uisus, neque exacuitur aut grauescit auditus, sed quod diximus sæpe, & sæpe dicemus, species rerum & ratio concipitur. Quo fit ut passio hęc nõ in conuersionem mutationem'ue, sed in cognitionem & iudicium desinat. Nulla enim materia de forma sibi accidente hærenteq; iudicium ferre potest, quia materia suopte ingenio insipiens bruta irrationabilisq; est, ratio uero tum de aliis iudicat, tum ratione & forma rationem & formam apprehendit. Sensus autem species & ratio ea est, quæ sedem in primo sentiendi instrumento habet. nã sensus nihil aliud est quàm facultas & forma primi sensorii, quamuis q; sensus & primum sensorium subiecto non distant (quemadmodum nulla forma subiecto distat ab eo in quod ipsa recipitur) tamen diuersa sensorio & sensui essentia est: nam sensorium magni-

113 tudo est atque corpus, sensus uero forma & ratio corporis. Constat autem ex iis quæ hactenus commemorata nobis sunt, exuperantiam sensilis efficere, atque adeo pernitiem afferre sensorio. nam si uis maior ingruat quàm ut substineri à sensu possit, necessarium est eius partis interitum sequi, quia temperamentum & ratio soluitur dissuiturq;. Nihil enim aliud temperamentum & ratio est, quàm mensurata quædam & modificata medietas. Omne uero moderatum ab immoderato dissoluitur, ut modulatio in fidibus atque cantu, si chordæ uocesq; aut ualidius obgrauescant, aut impensius exuibrissent, quàm intentionis & concentus ratio postulat, protinus dissidere incipit, mox & conspiratio tota confunditur. Atque hæc quemadmodum eueniat, ex iis quæ diximus, probe arbitror liquere.

¶ Plantas expertes sensus esse, & ratio quamobrem sint expertes, licet sint compotes animæ. Caput XLIII.

114 SEd ne illud quoq; ignorari existimo, cur non sentiant plantæ, tametsi partem animæ sortiantur, & momenta tactilium qualitatum agnoscant, calescunt, frigescunt, humescunt, siccescũt. Plane nõ uideo qui dubitari in uno eo possit, an uideant, audiant, odorentur, an uero tangendo sentiant ea quæ tangunt: fortasse hoc controuersiam nonnullam habuerit, eoq; apertissime ab iis quæ tangunt immutari uidentur & perpeti, an patiuntur quidem illæ, sed non ita ut formam & rationem solam accipiant. Nec enim ea natura frutices sunt, ut species qualitatum materia abiunctas, id est nuda & mera simulachra earum concipere possint, quandoquidem nulla pars plantæ, nedum tota planta naturam obtinet qualitatibus temperatam, ut animalium carnes, & quod in aliquibus ad proportionem carnis est, sed semper inæquabilem subsultantemq;, id est in alterum extremum propensam. Nam & animalium quæ ab hac mediocritate plus recidunt, deterius & exilius sentiunt. Patiuntur ergo plantæ materia agentium subeunte, humescunt enim humore succedente, frigescunt insinuante se frigore. Materiam igitur oportet intra ea quæ nutriuntur, inferri, non intra ea quæ sentiunt, quatenus sentiunt. Sed materia foris relinquitur, forma intro admittitur. Iam si sensum haberent sata, temere eum frustraq; habuissent, quom nec salutaria & utilia persequi possint, nec uitare contraria, quod tamen animalibus tributum est. At plantis negatum, quia immotæ loco & affixæ radicibus sunt, natura porro nihil incassum aut temere uiceq; fortuita suscipit. Quòd si enim plantæ conuenientem succum hauriunt è terra, id non agnitione aut iudicio aliquo fa-

ciunt, sed natura, id quod uel in nutritione animalium cernitur. In iis enim natura ipsa est quæ alimentum bonum scissit, & malum repellit, idq; nec uigilantibus nec sentientibus iis quæ alescunt. Igitur neque instrumentum sentiendi ullum plantis datum est, neque communis ille sensibus omnibus uitalis & penetrabilis spiritus.

Non sentire omnia quæ recipiant sensile. Item repetitur carnem non esse suum sensorium tactu. Caput XLIIII.

115 ILlud etiam generaliter aliquis quærat, fieri possit, ut quod natura non uidet, non
116 audit, non olfacit, tamen à colore, ab odore, à sono aliquid patiantur? At hoc ita sol
uitur: Ab exaudibili qua exaudibile est, pati non potest, quòd uim exaudiendi nō
habet. Nam lapides qui strepitu maiore dissiliunt, & frutices qui tonitribus euel-
luntur, non uidentur hoc pati à sono qua exaudibilis est, sed eò quòd in aëre ædi-
tur: qui uehementius percussus ictusq; quocunq; illo impetu ingruit, cladem importat, sternit
& quatit. Nam uestes quotiens salsugine aut aspergine alia situm aut aliud uitii contrahunt, nō
sapor id tanquam gustabilis facit, sed tanquam ea qualitas quæ naturam corrumpendi putrefa-
ciendiq; habeat. Quamuis uero afficiatur aër à strepitu, afficiatur odoribus, non tamen audit, sed
117 constrepit: nec odoratur, sed deolet. Eodem modo aquæ saporibus, & aliis sensilibus confundun
tur, nec tamen propterea sentiunt. Quamuis autem corpora fluxa interminataq; maxime oppor
tuna iniuriæ passioniq; sint, non tamen plagas quas concipiunt etiam possunt sentire, quia sen-
sus passione hac non consistit, sed forma sola (ut dixi) sine materia percutit, eaq; aliquandiu etiam
post impressionem & abiuncto sensili retinetur. Semper enim id quod proprie patitur, ut sæpe
cōmonuimus, materia agentis euadit, id est in materiam agentis commigrat, quia quom
calefit, frigefit, siccefit, humefit, motus & passio hæc non in cognitionem, sed in con-
uersionem & immutationem finit. Atque hæc quoque ratio reuincit carnem
instrumentum tactus esse non posse, quoniam qualitates cum materia
recipit more quo solet in anima. Nemo enim est cui hæc sæpe non
incaluerit, humuerit, frixerit. itaque & hæc materia qualita-
tum efficitur, quod in cæteris instrumentis non con-
tingit. Pupilla non albescit, aër qui in adiutorio
est, nec acutus nec grauis redditur: ita caro
sensorium esse tactus nō potest, quom
nec formam, nec rationem nu-
dam excipiat, sed materiam
quoque induat agen
tis. Enimuero
id quod
iudicio cognitioneq; præditum est, ab ea re de qua
iudicat, hoc genus pati non potest.

FINIS LIBRI SECVNDI.

THEMISTII DE ANIMA, LIBER TERTIVS, HERMOLAO BARBARO INTERPRETE.

Omnes quinque sensus animalibus perfectis tribui, nec plures haberi. Caput I.

128 SVnt sanè sensus qui[a] plurimi habeantur, & supra quos nullum ad
esse alium sui generis nouerimus numero quinque, uisus, auditus,
olfactus, gustus, tactus, quod ex iis quæ sequuntur, facile demon-
stratur. Tametsi enim supra quæsiuimus, essent ne plures potestates
& uires in tactu, propterea quòd plura esse subiecta uni ei sensui ui
debantur, nõ tamen id eo ualet, ut sensus aliquis prætermissus à no
bis credatur. Nam quanquam plura sunt quę tangantur, & contra
rietates itidem plures, nulla tamen illarum est quę ambitum sensus
huius effugiat. Nempe grauia & leuia, quamuis non protinus, nec
occursu primo, nec eo modo tangantur quo calida, frigida, humida,
non tamen se subducunt nec euadunt quin percipiantur à tactu. Inest enim quędam uis & facul
tas in nobis discernendi librandiq; ponderis: eò nunc quærimus non utrum potestas ea inter ta-
ctorias collocanda habendaq; sit, sed utrum qualitas aliqua corporum habeatur, quę à nobis cõ-
prehendi non possit. Ex hercules uidetur nulla. Omnium earum iudicium habemus & sensum.
129 Proinde si sensu aliquo deficeremur, necessario nobis & instrumentum deesset. Ac omne qui-
dem instrumentum sentiendi corpus est. Corpus omne uno aut pluribus elementis constat. ex
130 instrumentis item alia in nobis simplicia & sui generis sunt, alia ambigunt. Pupilla ex humore,
auditus ex aëre, olfactus in ancipiti ex alterutro: nam aquatilium odoratus ex aqua, cæterorum
ex aëre, nullum quod ex igni aut terra conditum sit. Ex igne propterea, quòd omnibus instru-
mentis est additus, quia singulis sensibus portio sua caloris obtigit. Nec potest animal parte ulla
sine calore naturali sentire. Ex terra[b] ideo, quòd elementum id crassissimum & ad cognitionem
ineptissimum uidebatur. Quam ob causam membra ea quæ terratiora sunt, ut ossa, ut ungues,
ut pili, bruta quoque & priuata sensu habentur. Sed tamen terra copiosior & dominantior in ta
ctu, quàm ut cæteris sensibus est. Ergo (ut dixi) nullum nobis sensorium deficit, ex iis quæ sim-
plicibus constant. Sed ne id quod ex pluribus constat desideramus, quale caro est, aut quod pro
carne aliquibus ex proportione inest, si modo carnem sensorium appellare fas est. Quare si nul-
lum machinamentum instrumentumq; abest, nulla quoque sentiendi uis abest, quæ instrumen
to utatur. Præterea quom sensus à natura ita instituti comparatiq; sint, ut interuentu medii cor-
poris effigies rerũ & motus accipiant, necesse est medium illud aut extraneum aut coniunctum,
intelligi. Primum habemus coniunctum, quo utuntur gustus & tactus. Deinde & extranea, atq;
ea sunt aër & aqua, quæ cæteris sensibus ad inuectum sensilium famulantur ancillanturq;. Ac
gressilibus quidem ad percipiendos colores & sonos aër satis est, aquatilibus aqua, sed utrunque
elementum & pro coloribus, & pro sonis simul idoneum est. Item utrunque seorsum pro singu
lis, hoc est aër & aqua pro coloribus, & aër & aqua pro sonis, nullũ igitur intermedium est, quo
131 carere animalia uideantur. Quòd si præstò nobis omnia sunt, & ea per quæ simulachra rerum
uehuntur, & ea in quibus recipiuntur, nullus sensus potest uel fingi, qui deesse animalibus uidea
tur, non quidem omnibus, sed perfectis, & quæ nec læsa lacessita'ue habeantur, nec trunca. Nam
ea quæ Zoophyta apellantur, id est inter animalia & plantas ambigui & ancipitis generis, alia ex
omnibus sensibus solo tactu uigent, nonnulla adhibent gustum, quædã etiam odorantur. Quę-
cunque uero ingredi possunt, absolutaq; sunt, quinque sensibus pollent. Nam talpæ quanquam
uisus[c] deest, oculorum effigies inest, si quis membranam sedi luminum prætentam detrahat. Ac
uidetur quidem natura in eo quoque alii numerum sensuum explere ornareq; uoluisse, etiam
sicute obducta oculos condidit opacauit'que, quòd usus uidendi necessarius illi esse non posset.

132 Quamobrem si nihil est præter quatuor naturas, & quæ de iis concreta sunt, ut corpora ea, quæ animam possident: si item non est affectio, nec qualitas corporum extra eas quæ in conspectum nostrum cadunt, & quæ sentiuntur à nobis, nullus proculdubio sensus est, qui deesse animalibus possit. Cæterum uidetur natura compertum, ut facultates animæ imperfectiores ignobilioresq; perfectioribus & nobilioribus semper accederent: quo fit ut homini, quia in eo ratio & intelligentia est, omnes sensus adesse necesse sit.

[a] Prima quidem Arist. intentio. ait Simpl. in tertio libro est agere de rationabili intellectiliq; anima: quæ scilicet in immortalibus reperitur. nam & in hoc opere vniuerso eam animam contemplatur: quæ in mortalibus est: ea forsitan de causa: vt hinc ad præstantiorem per quandam comparationem transmitteret: a sensili tamen anima in hoc tertio exordium accipit: quia in secundo magna ex parte de ea anima egit: quę animalibus ratione etiam carentibus communis est: vt ergo tum eius doctrina continua esset: tum etiam vt ex earum inuicem collatione facilius earum diuersitatem intueremur: vt consideremus insuper quonam pacto ad sensum vsque deuenerit quoddam rationis vestigium: veluti est in partibilitas & separabilitas quædam: necnon suimet comprehensio. præterea etiam quia intellectus practicus sensibus etiam vtitur.

[b] Et si ait Simpl. terra in nobis commista dominetur: a vita attamen quæ in nobis viuificatur & leuatur vt statim sensilem capiat actionem.

[c] Non tamen crediderim ait Simpl. talpam penitus carere vi ipsa visiua ac eius actu: sed ea quæ conspicua sit & eludens: uisus ergo particeps est: sed ueluti per pelles quasdam: sicut quando nos pro clausis etiam palpebris non nihil lucis percipimus: neque enim fieri potest ut frustra sub cute natura oculos sit fabricata: sed per eam cutem operantur quidem uerum obscurè admodum propter earum imbecillitatem ueluti ea etiam quę noctu depascuntur.

¶ Nullum sensum proprium esse, quo sensilia communia cognoscantur. Item illa per se, & non per accidens sentiri. Item quemadmodum sensus circa propria sensilia & communia, & quę per accidens sunt, fallatur. Caput II.

133 At uero neq; illud dici potest, aliquem sui generis sensum ad ea sensibilia debuisse institui, quæ communiter sentiri omnibus sensibus uideantur, eoq; euenire ut quom nullus huiusmodi compareat, necesse sit uideri aliquem sensum animali deesse. Prohinc fieri ut illa nunc quasi per accidens sentiantur, quia nullum peculiarem sensum natura statuerit, quo motum, quietem, figuram, magnitudinem, numerum sentiremus. In plenum oportuisse facultatem aliquam comparari, cui sensilia hęc non ut communia, sed ut propria & particularia subiicerentur. Visu hæc per se sentiri non posse, sed tanquam appendices coloris magnitudinem, figuram, motum, quietem, numerum sentiri. Omnis enim sensus unum & multa cognoscit, ergo si per accidens sentiuntur æquissimũ fuisse adhi-
134 beri aliquem sensum, quo principaliter sentirentur. Verum soluitur: Fieri non potest ut sensilia communia per accidens sentiantur: nam quæ per accidens sentiuntur, mouere non possunt, neq; sensum afficere, neque formam suam imprimere. Visus uero quanquam non proprie afficitur, tamen quadamtenus afficitur à colore, & auditus à strepitu, idq; potissimũ tunc quom sensorium in actione atque opera est. Non sic ea quæ per accidens sentiuntur: nam duplex forma est quo quid per accidens sentitur. Prima ea, ut quom iudicamus aspectu dulce id esse quod cernimus. Nam sæpe accidit ut liquorem, quem flauo colore conspicati sumus, illico enuntiemus mel esse, non expectato de gustu iudicio. Hoc autem efficitur ratione hac, quom aliquando flauitiem & dulcedinem percepissemus seorsum, hanc uisu, illam gustu, atque ita notiones illæ ad cõmunem sensum perlatæ fuissent: in quo quanquam unus est, omnes tamen notitiæ sensuum reponuntur allinunturq;, solet contingere, atq; adeo interim error intercidit, ut sensus is passim idem esse in omnibus iudicet, quod in uno comperisset, id est, ut semper quæ flaua conspexerit, continue dulcia esse pronunciet, in quo iam tanta fiducia decernendi, ac temeritas est, quàm si utriusq; sen-

Duplex est forma eorũ quæ per accidens sentiuntur.

sus fide ac periculo niteretur. Altera forma, qua res per accidens sentiuntur, hæc est: Si Cleonis filium accedentem intuear, nec solum hoc affirmé, candidum esse hominem qui accedat, sed etiam filium Cleonis: sane Cleonis filius non tanquam Cleonis filius sentietur à me, sed tanquam candidum, cui filium esse Cleonis contingerit. Quo fit ut uisus iudicium suum in colore non sistat, qui tamé solus ad sensum illum pertinet, sed fines suos transgreditur, & procedit ultra, inuadens in quæ ius non habet, & occupans quæ notioni suæ subiecta non sint, immò quæ neque alterius sensus. Quanquam hoc non tam cõmittit uisus, quàm illa interior uis, quæ una cõmunisq; est, ad quam se omnes referunt sensus. Atque hi duo modi sunt, quibus res per accidens cadunt in sensum, quibus tamen filius Cleonis & dulcedo quom sentiuntur, neq; mouere neq; afficere uisum dicuntur, tametsi uisus & Cleonis filium iudicet argumento candoris, & dulcedinem conie ctet explorata flauitie. Non sic communia sentiuntur. Quom enim magnitudinem oculus sentit, statim similitudo magnitudinis in oculo sculpitur. Eodem modo & motus, & figuræ, & unitatis. Qui ergo fieri potest, ut quæ huiusmodi sunt ut simulachrum suum expromant & relinquant in sensu, nõ aliter quàm colores, quàm soni assolent, sentiri tamen per accidens uideantur? Restat igitur ut serio concludamus naturam egregie & perspicaciter uidisse, nec coargui posse, quæ nulli sensui priuatim contractionem communium sensibilium mandarit. Quom uero de alienis sensibus mutuo iudicium sensibus ferunt, per accidens iudicare dicuntur: idq; contingit quòd omnes ad unum desinunt, terminanturq; sensum communem. Ergo quom eundem succum, oculus flauum, gustus amarum enunciet, & uterq; iudicium suum ad cõmunem sensum referat: si alio tempore uisus ad eundem sensum notionem flaui coloris attulerit, protinus colori amaritudo sciscetur, nec argumentum gustus corrogabitur. Tunc uero & falli sæpenumero usu uenit, nõ quidem uisum, sed communem sensum, quo gustus & uisus iudicia conferuntur. Est enim sensus cõmunis qui cõmittit, ut duorum sensuum officia confundantur: ipse culpam habet temeritatis huius, ut qui dicere solus possit in felle amaritudiné & flauitiem inesse, duoq; ea uno in corpore contineri credere. atq; hæc causa una quamobrem fallatur. Decipit & alio tenore, quom de colore solo temere asseuerat Cleonis filium esse, qui è longinquo accedere uideatur. Nec enim ex una coloris nota dignorari Cleonis filius potest, sed pluribus aliis indiciis uestigiisq;, quibus percipiendis unus sensus superesse nõ potest. Forteq; uis aliqua præstantior adhibenda intendendaq; est, quæ animalibus brutis adiuncta non sit, Hallucinabitur & circa communia si uni sensui tantum institerit, innixusq; fuer.t, ut si uni uisui se de figura concredat, quom figura uisui & tactui sit communis.

Non posse vnum tantum sensum esse sensilium omnium. Caput III.

135 EX iis clare disucet plures quàm quinq; sensus esse non posse. Sed quæret quispiam contrà: Cur [a] non unus modo sensus esse possit, quo & colores & strepitus & sapores, & cætera quoque sensilia comprehendantur? An si uno sensu omnia comprehenderentur, internosci non possent. Nunc uero quom illa pluribus sensibus capiantur, manifeste scitur uni ea sensui conuenire non posse. Atque hæc causa uel sola potest sufficere, quòd quom communium difficile sit iudicium, multa iudicia conspirent & consentiant necesse est. Sed & cõfessum id probatumq; ex antelatis uidetur. Si enim sensus unus esset, unum esse instrumétum & sensorium oporteret. hoc fieri prorsus nullo pacto potest. Nam instrumentum tale potentia est, quale quod allicit sensum. Hoc autem non promiscuum aut indiscriminatum habetur, sed constitutum ac certum. uerbi gratia: De color potentia color est, & insonum potentia sonitus. Neque enim quodque & utcunque temeritas tulit, agere in quicq; potest, neque ex aduersum quicque à quoque perpetitur: quæ omnia nobis alio loco exposita comprobataq; sunt.

[a] *Simpl. insequens Plutar. ait Arist. non simpliciter hoc in loco quærere, cur non vnum tantum sensum habeamus quo omnia sensibilia comprehendimus, sed plures: huius enim rei aliæ sunt causæ scilicet differens genus rerum sensilium: atq; partibilis aptitudo generabilis corporis ad differentes sensus. sed ait quærere hoc: de communibus tantum sensilibus cur non vnico tantum: sed pluribus sensibus possint comprehendi. quos etiam Aristo. imitatur.*

Quęstio an eodē sensu quo sentimus, percipiamus nos sentire. Caput IIII.

136 QVom uero sentiamus nos sentire (uerbi gratia, sentimus nos uidere) solet quęstio
esse, utrum uisu, an alio sensu potius iudicemus hoc: id est, utrum uisus functio-
nem suam, an alius sensus intelligat. Nam si alius & non uisus dicatur, duos habe-
ri sensus oportebit eiusdem subiecti, uidelicet coloris, tum uisum quo principali-
ter colorem tuemur, tum illum alium quo nos tueri & uidere perpendimus. Ne-
q; enim iudicium ferre de uisu sensus ullus potest, nisi qui cognoscat id quod uidetur & cerni-
tur. Item si præter uisum opus est alio sensu, qui de actione uisus enunciet, cur non sit opus ite-
rum alio, qui de secunda actione enunciationeq; iudicet, atque ita deinceps alio, quoad dum in-
quisitio in infinitum extracta cogat quiescere. Quòd siquis ratione nostra euictus, fateatur se-
cundum sensum de actione uisus & de sua probe iudicaturum, cur non iam inde ab initio hoc
idem dici de uisu possit, præsertim tanto faciliore ac breuiore circuitu? iudicabitur igitur uisus
de actione sua. Sed illud uidetur hoc loco dubium facere: Si uisus functionem suam percipit (ni-
137 hil autem percipit uisus, nisi colorem, quia proprium sensile uisus est color) necesse est ut functio
uisus & actio colorata esse dicatur. An soluitur sicpote: Liquido * cōstat sensum nec uno modo
neq; simpliciter sentire. Nā tum quoq; quom nihil cernimus, iudicamus aliquid uisu: neq; enim
138 lucem semper, sed etiam tenebras aspectu percipimus, non tamen simili ratione. Quo igitur sen-
su sentimus nos nihil uidere, eodem quoq; sentimus nos uidere. Atq; ille iam uisus est. Cæ-
terum id quod paulo antea inducebatur, haud temere dictum uidetur, uisum scilicet quodam
modo coloratum esse, quom instrumentum recipiat colorem, quanquàm citra materiam. Qua
ratione illud itidem euenit, ut quamquàm abeunte aut abiuncta re sensili, sentire tamen anima-
lia subortis sensibus ac succedentibus uisis necesse sit. Rationes enim & formæ sensilium, quas
sibi sensus tanquàm copias aliquas comparauit, obretinentur aliquandiu in nobis, & digredien-
tibus quoq; rebus externis moram in sensibus trahunt. Illud uero nulla ratione probari conue-
nit, quom constet flauum nos colorem obtutu cognoscere, tamen hoc ipsumq; uideamus alio
posse quàm hoc obtutu cognosci. Quamobrem asserendum est utrunq; eodem uisu perpendi,
sed dispari genere. Nam flauitiem sentire dicimur, eò quod à flauitie ferimur patimurq;. Sentire
nos sentimus, eò quòd dictum illum & passionem percipimus.

* *Ex his liquido patet tam secundum The. q̄ grecos alios auctores, nō modo cōmunem sensum cognoscere quod sensus quinq; exteriores sentiant, eorumq; operationem: verumetiam ipsimet sensus exteriores: hocq; ait Simp. propriū esse humani sensus: sentire scilicet quod sentiant: est enim rationis opus in seipsum reflecti: & inde ostenditur in sensus vsq; non nihil rationis descendisse. ait præterea idem Simpli. vtriusq; virtutis esse cognoscere seipsam communis scilicet sensus & proprij: attamen euidentius in communi reperiri: vtpote quæ purior magisq; separata videatur.*

Idem esse subiecto sensum in actu, & genus sensile. Item vtriusq; actum in sensu haberi. Item sensilia esse etiam cum non sentiuntur actu. Caput V.

ACtus sensilis rei & sensus ipsius quanquam idem unusq; est, diuersa tamen in utroq; ratio essentiæ habetur. Exempli gratia: Idem est actu sensile & auditus & actu uisile & uisus, quia fieri non potest ut sit aliquid exaudibile actu aut uisile sine auditu atque uisu: sed quod sensile potentia est, hoc abiungi etiam subiecto potest à sensu, quom fieri sæpissime uideamus, ut auditum qui habet, non tamen exaudiat, & quod exaudiri potest, non tamen exaudiatur. At quom is qui potest audire, iam audit, & id quod potest audiri iam auditur, tunc simul & sensus & sensile actu sunt. Vtrunq; uero in sensu positum esse debet, propterea quòd semper facientis mouentisq; actus in patiente recipitur, quod nos in libris naturalis auscultatiōis planissimo & uberrimo astructu docuimus. Quare & actus rei sensilis in sentiente sit oportet. Hinc quoq; illud sumi potest, non omne quod mouet, moueri subinde oportere: quòd quom sensum mouere sensilia uideantur, ipsa tamen quieta & immota spectentur. quod maxime in uisu deprehendere est: mouet oculum color immotus ipse atq; hærens. Sed & tactum afficit frigus alterata carne uel instrumēto eo quod interius

& occul-

& occultius quàm caro est: frigus ipsum non afficitur contra, neq; alteratur, tunc quom alterat
140 sensum. Sane est ubi utriusq; actiones, id est sensus & sensilis rei diuersis nominibus appellen-
tur. Nam corporis sonantis actum dicere sonitum possumus, auditus recipiétis auditionem. Est
etiã ubi alterius actio inominata sit. Actio uisus contuitio dicitur, actio coloris uacat quo dicat.
141 Item actio gustus potest uocari gustatio, actio saporis quomodo uocetur non habet. Non recte
igitur creditum ueteribus est, qui de natura sunt locuti, colorem sine uisu, & saporem sine gu-
stu haberi non posse. Quamuis enim actu uisilia à contuitione separare non sit, tamen ea quæ
sola potentia continentur, etiam si non actu cernantur. possunt in rerũ natura consistere. Quom
ergo bifariam dicatur uisile, iusta obiurgatione incessendi sunt illi, qui signatum eius unum &
simplicem esse arbitrantur.

Sensus omnes esse rationes quasdam proportionesq;. Caput VI.

142 QVòd si audibile actu, & auditus actu idem sunt, haud pessime dicunt, qui sensus
rationes esse quasdam, atq; proportiones affirmant. Quod quidem & probari in
hunc modum potest. Plura sunt ex sensilibus concreta & mixta, quàm pura & sim
plicia, ut in sonis consonantiæ, in saporibus condimenta scitamentaq;, in coloribus
commissuræ eorum & transitus. Quare & musica, & pictoria, & pigmentaria, &
pulmentaria siue structoria. omnes opera sua permixtione & confusione extremorũ absoluunt,
permixtio autem & confusio collatione proportioneq; retinentur. Simul igitur proportiones
hæ actu sensiles fiunt, atq; ita eædem sensibus à quibus sentiuntur, euadunt, necessario sequitur
sensus proportiones esse, propterea quòd cum proportionibus iidem redduntur. Iam extremi so
ni & sapores incompositi meriq;, siue excessu siue defectu damnentur, aut sensum omnino non
lacessunt aut oblæsionem & perniciem afferunt, quia neq; proportione, neq; temperamento,
neq; concordia continentur.

De sensu communi quemadmodum unus sit, tum in se, tum per respectum ad tempus, in quo multa cognoscit atq; discriminat. Caput VII.

143 QVom autem sæpe dixerim sensum in suo quemq; sensorio collocatum esse; & ita
demum de incidentibus & incidentium differentiis iudicare, hoc ego & latius pe-
tendum, & subtilius exquirendum puto. Sentimus hoc non modo album à nigro
luteum ab aquilo, sed etiam album à dulci distare: quæro discerniculum & diffe-
rentiam hanc, qua distat album à dulci, quæ facultas alia percipiat. Non uisus,
144 quia uisus dulce non sentit: non gustus, quia gustus album non cognoscit. Plane uero necesse est
sensum esse aliquem, qui hoc diiudicet, propterea quòd sensilium differentias sentiri perpendiq;
non alia ui, quam sensibili conuenit. Non est igitur mirum si uisum nobis est sedé tactus in car-
145 ne contineri non posse, sed carnem pro medio potius, quã pro instrumento animalibus datam:
aut si cui instrumentum esse id placet, non tamen primum summumq;, in quo tactoria uis con
sistat. Nec solum de carne hoc uerum, sed de pupilla quoq;, & de meatibus aurium & narium
cauernis statuendum, processu docebimus. Ad quod quidem monstrandum pauca ex superio-
ribus repetamus. Quemadmodum una potestas est, quæ iudicat album à nigro differre: ita &
unã esse necesse est, quæ dulce ab albo distinguat. Nã si diuersæ uires sunt, quarũ altera hoc, alte-
ra illud possit, utiq; nullũ discrimen inter sensilia ea constituere poterunt. Alioquin si ego hoc;
tu illud clam me & seorsum perceperis, posset contingere ut ab utroq; nostrum diuersa esse in-
ter se atq; euariantia noscerentur. Quod omnino impossibile est, sed unam uim, aut unum ho-
minem esse necesse est, qui utrunq; cognoscat, si de utroq; decernere debeat, & differentiã inter
album & dulce complecti. Ergo quemadmodum quis de duabus rebus enũciat, ita & duas illas
res necesse est sentiat & cognoscat. Porrò uis ea, quæ de rebus discrepantibus arbitratur, non so-
lum in se una simplexq; est, sed etiam per comparationem & collationé ad tempus. Nam quom
quis mel flauum & dulce, niuem candidam & algiosam sentit, eodem tempore utrunq; sentit: &
quando alterũ dissidere & diuersum esse decernit, simul quoq; idem in altero statuit. Dixi quan-
do decernit, quod quidem uerbum per accidens accipi potest, quia possum dicere Platonem
philosophum ad Dionysium tyrannum in Siciliam traiecisse adnauigasseq;; sed quamquam

nunc dico illum adnauigasse, non tamen dico illum adnauigasse nunc. Facultas uero & potestas illa, quæ de albi & frigidi differentia iudicat, non modo nunc iudicat, sed etiam inter nunc esse, & nunc differre illa distareq; iudicat. Simul ergo de utroq; constituit, ita efficitur, ut non solum una sit uirtus eo quòd de ambobus iudicium ferat, sed etiam sit una, quòd de ambobus eodem momento pronunciet. Est igitur sensualis aliqua uis, in quam functiones diuersissimæ omnium sensuum terminantur.

• De carne. ait Simpli. sermonem habet hic Aristo. non tanquam de instrumento tactus: sed carnem dixisse videtur pro quocunq; corpore: corpus enim nequaquam potest eadem sui parte differentia contrariaq; sensilia suscipere: vltimum autem sensiterium, non instrumentum appellat: sed animam ipsam sensitiuam in quam tandem sensibile terminatur: quæ etiam iudex est.

Quemadmodum sensus communis contraria cognoscat, & quemadmodum sit similis centro. Item communem merito principem sensuum uocari, ut cui sensus cæteri ancillentur. Caput VIII.

146 VErum dubitauerit aliquis, si statuendum ita est ut diximus, consequens uide-
ri, ut illud quoq; statuatur unam eandemq; indiuisam & simplicem facultatem
pluribus monbus, & quidem eodem puncto: & quod grauius est, etiam contra-
riis & aduersantibus moueri. Non modo enim pupilla & lingua flauitiem seor-
sum hæc illa dulcedinem ad sensum communem adducunt, sed etiam sola pupil-
la candorem simul & nigritiam eodem apportat. Quod genus accidit, quotiens oculos in pagi-
nas scriptas conicimus, in quibus simul album & nigrum contueri est. Hæc uero non solum
diuersa sunt, sed præter hoc etiam pugnant & dissident. qui fiet itaq; ut contrariis motibus exer
ceri una uis possit? Sanè in sensibus & sensilibus, quæ tantum diuersa essent, non etiá contraria,
quia nec actus ab iis profecti contrarii haberentur, ut dulcedo & flauities, conniuere id facilius
possemus: in unn autem sensu & instrumento id defendere absurdius uidetur, quàm ut præter
eundum silentio sit, quandoquidem contraria percipere & sentire simul oporteat. Sed ecquid
idoneum nobis suffugium illud est? quo multas in philosophia difficultates & nodos exolui-
mus, potestatem uidelicet eam quæ communis sensus appellitetur, & quò actiones particulari-
um sensuum referantur, unam quidem numero dicere, sed quæ ratione & consideratione in plu
ra se fundat. partim igitur diuisa est, quoniam essentia & ratione distrahitur: partim indiuisa,
quoniam loco & numero una est. Qua distinctione recepta protinus appareat, quemadmodum
una quom sit, tamen plura & contraria sentiat. Sed nonne flagitiosa solutio est? Nam si quis ean-
147 dem rem potentia diuisilem & indiuisilem diceret, nihil impendio admirabile diceret, quom ne-
gari non possit idem simul esse potentia feruidum, gelidum, candidú, nigrum. At probare quic-
quam simul esse actu contraria, hoc ego non solum admirabile, sed etiam impossibile duxerim.
Prohinc necesse est differentes actus, aut tempore diuerso, aut à diuersis agentibus concipi. Qua
propter si sensus intellectusq; sensibilium & intelligibilium forma recipiunt, fieri nullo modo
potest, ut repugnantes & contrarias simul recipiant. Quamobrem rectius illud ac uerius fuerit
sensibilem uim notæ ac puncto persimilem dicere, imò uero circuli cétro, que lineę omnes à cur
uamine profectæ directæq; terminantur procumbuntq;. Punctus [a] ille simul est unus & plures:
unus, quia circuli cardo unus est: plures, quia plurium & differentium linearum pro termino
& collimitio capitur. Ex hac causa simul & secabilis & insecabilis dicitur. Eandem naturam obti-
net, facultas hęc, quam & primam sensualem, & principé sensum uocare oportet, propterea quòd
quáquam, una multis tamen sensoriis confinium est. Quatenus itaq; una indiuisibilisq; est, de
diuersis simul & uno iudicio iudicat. Quatenus uero plurimum & separatum rerum ter-
minis fungitur, fit una scindatur, & dehiscat in plures & de diuersis negotiis diuersa iudicia
proferat. Ita nihil obstet multa & abiuncta esse, quæ sentiantur, & tamen unam uim haberi quæ
sentiat, quippe quæ simul una sit, & multæ. Præterea id quod sæpe commonuimus, ipsa non al-
bet simul & nigrat, neque friget simul & calet (nam hoc perabsurdum esset) sed quom sensus
suis quinq; officiis perfuncti, ea quæ cognouerunt intus annunciant, ipsa expers corporis, & tan-

quam pro tribunali sedens, & spiritu illo curruli inuecta unde omnia instrumenta portionem suam carpunt hauriuntq;, quantum ad explendum uitæ usum & obeundum munus sit satis. Et quo, ut dixiquinq; interpretes siue exploratores & nuntii sensus, tanquam apparitores & ministri procedunt, illa inquam uirtus, eo suggestu posita non patitur ipsas contrarias qualitates, sed ante se positas & ad pedes genuaq; aduolutas iacentesq; contemplatur: ita demum iudicium suum promit, & dulce ab amaro incernit, & album à dulci discriminat. Et quemadmodum unus pluribus uelicantibus, litigantibusq; potest simul ius dicere: ita non fit à nulla ratione inuentum, sensum aliquem in nobis promiscuum contineri, qui contrariis sensibus simul operam det. Illud esset absurdum putare sensum eum simul pati contraria. Ex iis quæ dicta iam sunt, constare arbitror, neq; uisum in pupilla primum esse, neq; auditum in auribus, neq; gustum in lingua, sed sensus omnis in prima illa sentiendi ui sedem habere. Quod si quandoq; diximus, quinq; nobis esse sensus omnes, ex eo accipi uolumus, quinq; instrumenta haberi, & quinq; canaliculos sensilibus spiritus, quos tanquam à fonte uno per instrumenta illa riuatos quinq; sensibus natura distribuunt. Sensum uero proprie illum primum intelligimus, qui instrumētis his ceu famulitio utitur. Iam ea quæ extrinsecus deferuntur quinq; sensibus, tanquam diuersoriis, & domiciliis recipi æquum fuit: at regis ac principis sedem unā constitui oportet. Quemadmodum enim quamuis multi magistratibus libelliones pragmatici exceptores assideant, unus tamen est, qui ius habeat sententiæ ferendæ: ita & hic tametsi multa instrumenta machinamentaq; sint, in quæ rerum simulachra recipientur, una tamen uis arbitra est, quæ de omnibus sciscat, pronunciet, iudicet. Hæc illa uis est, qua nos uisu uidere, & auditu audire sentimus. Eadem enim potentia percipi actiones sensuum necesse est, qua differentias actionum percipimus, non ergo uerum est, quòd paulò ante uisi sumus probare, quom diximus, uisu nos sentire hoc quod cernamus, & auditu quòd audiamus, hoc suum est sensus communis ingenium munusq;, cui noticiam omnium sensilium natura mandauit. Hactenus de sensibus dixisse sit satis.

[a] Puncto quidem. ait Simpli. assimilatur anima sensi. utpote quę cum sit incorporea substantia & impartibilis: utetur attamen sensiterio quod partibile est: & una cum eo operatur quod et patitur & mouetur ab ipsis sensilibus: dum diuersis subiecti corporis partibus diuerse occurrūt affectiones. & ipsa etiam per se in actione iudicandi non est penitus a corporibus separata.

¶ *De mente intellectuq;, quem ueteres existimauerunt idem esse cum sensu. Item in quo differat intellectus a sensu.* Caput IX.

149 PRoximum ab his est, quoniam non solum sentiendo, sed etiam intelligendo cognoscimus, quærere quod discrimen inter sensum & intellectum [a] constituere oporteat. Quo uero nobis quæstio hæc scientius & instructius procedat, afferenda de hoc sunt ueterum consulta, qui de natura scripsere. Atq; illi quidem ferme omnes sensum idem esse cum animo & intellectu dixerunt. Quom enim uersu quodam cecinerit Empedocles, consilium ad præsens homini & sapientia constat, nihil uidetur tribuisse supra uim sensus animo, quem prout quæq; res sensibus accidisset, uarie & inconstanter impelleret. Homerus quoq; quom dicat mentem omnibus mutationes uarietatesq; ambientis nos corporis, sequi uidetur naturam animi habuisse corpoream, eumq; quasi idem esse cum sensu putasse. Talem animum plane mortalibus esse necesse est, in lucem primo qualem deus extulit ortu. Iam ii qui animam ex primordiis & elementis rerum concretam & conditam uolunt, quo res per similitudines earum insitas cognoscat, uidentur animam nihil aliud, quàm
150 corpus credere, quippe quæ ex corporibus constare dicatur, quæ ipsam cognoscit. Cæterū oportuit non id tantum monstrasse, quemadmodum anima cognosceret, sed etiam quemadmodum falleretur frustrareturq;, tanto præsertim frequentiore propensioreq; ad labendum & oberrandum uita, tum quòd temeritas & ignoratio maiorem æui partem nobiscum exigunt, quàm experientia & noticia: tum uel maxime, quod ea quæ nouimus proportione minima continentur, si collata comparataq; iis fiunt, quę ignoramus. Præterea quom scientia & ignorantia contrariorum una esset (qui enim sciat bonum conducere, simul scierit malū fraudi esse: & qui in illo falla-

tur, falsum se quoq; in altero habuerit) necessarium erat, ut aut similitudines contrariorum generum simul inesse anima diceret, quandoquidem contraria noscerentur: aut dissimilitudines, quia deciperemur, quorum neutrum esse ratione ulla potest. Atq; hæc ferè extra propositum hactenus. Verum quàm non idem sit intellectus & sensus promptissimum illud atq; efficacissimum argumentum uidetur, quòd quom animalia omnia sint sensibus prędita, solus homo præter hos & mentem & intelligentiam obtinet. Præterea quis non uidet alias esse differentias rationalis potentiæ, alias sensuum, id est, quinq;? Item affectus & opera quis possit negare; alia sensibus iuncta; alia intellectui & rationi tributa? Neq; interest intelligentiam illam an rationalem uirtutem, an intellectum & mẽtem appelles. Nam posterius diligenter presseq; digerimus, quid quibusq; nominibus indicetur. Nũc obsecro uoces illas promiscue pro una re adeuntes hæc audiant, tantisper dum de differentiis sensus & animi agitamus.

** Sub intellectu phantasiam etiam comprehendit: ait Simpli. ea ratione quod cum intellectu hac quidem parte conuenit: quia non egent sensiliũ pręsentia a quibus moueantur sensiteria ipsa: veluti sensus: nam phantasia ex seipsa quandoque exurgens ea que cognoscenda sunt proponit.*

Intellectum non esse sensum, neq; item imaginationem. Caput X.

152 AC primum quidem uirtutes animi uidentur hæ, recta opinio, scientia, prudentia, quę ad sensum pertinere non possunt: item uitia animi sunt falsa opinio, inscientia, imprudentia, quæ nemo sensibus tribuere possit. Præterea sensus cũ aut propriis, aut communibus sensilium generibus absoluatur, circa propria (quod parte plurima dixerim) incorruptus uerusq; est: contrà intellectus, quanquam in eo propria & communia alio more spectantur, tamen frequentius à propriis, quàm à communibus fallitur, propterea quòd res quanto communiores habentur, tanto conspectiores prioresq; intellectus sunt. Quod si usquam dictum reperias, animalia quedam, ratione quæ careant, animum tamen & intellectum habere; scito abusionem in eo nominis factam. Nullum enim preter hominem animal compos & particeps animi est, sed nonnulla spectris & uisionibus ualent, quod genus phantasiam, & imaginationem appellant. Imaginatio autem quamuis sit præstantior & nobilior sensu, longe tamen inferior animo intellectuq;, est utpote quæ tanquam in confinio utriusq; sit posita: ita fit, ut ea uis sensum quidem sequatur, sed actionem animi antecedat. Proinde uisa sensaq; simul illita animo sunt, excitant adiunguntq; sibi commotionem illam, quam hypolæsim dicunt: ac si suspicionem, apprensionem, susceptionem, aut existimationem uocaris. Quo nomine omne iudicium intellectus & rationis, item habitum omnem & formam intelligendi complectimur, eoq; illud tanquam genus accipitur, cuius species sint opinio, scientia, prudentia. Atq; hæ uirtutes quamuis oriantur à sensibus, & præcedentem imaginationem requirant, non tamen cum illis eædem sunt. Prorsus suscipere aliquid in opinionem, scientiam, aut prudentiam alterius facultatis est, quàm imaginationis. Nam imaginari* & uisa concipere simul collibitum est possumus, tantæq; in eo cuiq; copiæ suppetunt, ut nihil subsint, quod non possit sibi affingere & subiicere oculis, adeoq; facile omnia, quæ uelimus ad condictum accurrunt, ut rum quasi geri agiq; uideantur: at credere aliquid aut existimare, aut iudicare de rebus quotiens incessit uoluntas, in nostra manu non est, sed quotiens ipsa rei ueritas, quæ uidebatur, apertissima assentiri nos cogit. Neque enim fieri potest, ut quis rei, quam nihil dubitae falsam esse, assensus suos accommodet. At uero bis duo quatuor esse necessarium est, uelis nolis accedere: contrà, ut bis duo sint quinq;, aut bis decem uiginti non sint, nemo unquam accesserit, qui rationem numeri teneat, sicut neq; ut homo non sit bipes, aut ut ignis non perurat. Quamuis enim & flammas gelare, & hominem esse quadrupedem dicas, non tamen id quod dicis etiam sentis. Possumus quidem ore duntaxat & lingua tum uerum dicere, tum etiam dementiri: at opinari ex animo intus & corde; item assentiri & dissentiri non possumus, nisi quæ uel inuitissimi credere, aut aspernari compellimur. Nam que euidentissima sunt, & que ita esse uti sunt, uidentur, attollunt, rapiuntq; etiam repugnantem animũ ad accessionem siue assensionem: e diuerso quæ nullo modo uidentur esse, auertunt & reuocant etiam uolentẽ accedere: quorũ uero

incerta & ambigua ratio est, & perinde iudicium anceps, quasi suspendunt assensos & substinent. Imaginari quidem in nostra potestate est, non modo quæ possunt esse, sed etiam quæ non possunt: ot tricipites & tergeminos homines, qualem fuisse Gerionem confictum fabulis est: ot alatos, qualem Zetum & Calain filios Boreæ: ut Hippocentauros ot Carybdim & Scyllam. Quemadmodum enim pictoribus licet, quacúque forma animal in tabula ponere, ita & animæ comminisci formareq;. Ad hæc cum formidalem & atrocem aliquam cladem impendere nobis opinamur, statim contrahimus & demittimus animum, toto corpore perhorrescimus, contremiscimus, impalescimus: contrà quom uoluntatem aliquam insignem aut compendium magnum ad nos spectare, instareq; credimus, fidentes, hilares, gestibúdiq; reddimor. At cum affingimus cum imaginatione sola hæc (ot quom proponimus terremotus horrendos, truces ferarum immitium aspectus) nulla nec affectio, nec consternatio sequitur, & quemadmodum picturæ non deterrent, ita oec uisa, nec figmenta illa, quæ ipsi arbitratu nostro confundimus & miscemus. Ex iis liquet imaginationem ab existimatione & apprensione distingui.

Non ita est audiendum quod hic Aristo. Themistiusq; dicunt ait Simpl. quod scilicet imaginari in nostra sit facultate: vt credamus quod imaginatio quęlibet in nostro sit arbitrio: nam imaginationes multę nobis etiam inuitis fiunt: sed ideo in nostra esse facultate dicitur: quia quædam sunt quæ quotiescunq; libitum fuerit imaginari possumus.

Imaginationem esse uirtutem diuersam a sensu. Caput XI.

154 QVom uero multa intelligantur à nobis, de qoibus nihil opinamur, & quibus nec assistimos, neq; obsistimus, consequens esse arbitror docere, quidná intellectio ab imaginatione uisioneq; differat. Non enim propterea quòd sine uisis & imaginibus intelligi nihil potest, putandum est eandé uim esse, qoæ intelligat, & uisa concipiat. Vt uero locus hic tractatus esse accuratissime uideator initio paulò altius petito, pro more nostro de imaginatione differemus. Relinquantur significatus illi imaginationis, qui per translationem modo de sensibus, modo etiam de mente & iotellectu afferri solent, de sola ea imaginatione loquamur, cuius in simulachrum spectrumq;, tanquam rei sensæ figura quædam & effigies formatur & creatur in anima. Quod si ita est, imaginandi uis facultas una, aut habitus ex illis unus uidetur, quo ueri sumus aut falsi: nam quatuor sunt habitus, quibus ueri esse falsi'ue possumus, sensus, opinio, scientia, intellectus. Intellectum hoc loco accipimus
155 strictissime, & proprie pro eo qui nunquam falsa reperitur. Primum igitur ostendo sensum non esse imaginationem. In somnis imaginamur, in somnis non sentimus, neq; actu, neq; potentia. Noo potentia, quia insomnium est commotio sensorum, quæ impressa & derelicta intus sunt. Nec actu multomagis, qoòd fieri non possit ut sopiatur animal uigilante & lucubrante sensu. Præterea cæci imaginantur & confingunt colores, quos tamen neque actu, neq; potentia sentiunt. Deinde sensum omnibus animalibus, natura uolgo concessit, oim imaginandi non concessit, sed dedit fortasse formicis & apibus, eoq; amplius eqois & canibus, negauit uermibus. Item sensus propriorú generum uerus magna ex parte est, imaginatio ferè omnis mendax & falsa: eaq; tunc potissimum frequens multaq; accidit, quom quiescunt & feriantur sensus. quod quidem apertissimum est. Quotiens enim sensus circa res subiectas actu uersantur imaginari non dicimur, sed quotiens ad opera recesserunt. Nemo tam stupidus fit, qui de Socrate qoem cominus uideat, cogitet, sed de eo quem eminus prospectet obtutu dubio caligenteq;. Præterea nemo potest clausis & compressis oculis cernere, cogitatio imaginatioq; tunc uel efficacissima est. Possunt & alia soper hæc complora adduci, quibus luce ipsa clarius comprobetur imaginationem à sensu differre.

156 ### *Imaginationem a scientia, intellectu, opinione differre.* Caput XII.

SEd ab intellectu quoque & scientia imaginationem distare ad hunc modum breuiter & facillime demóstratur. Intellectus & scientia semp ueri habitus sunt: imaginatio perraro est uti fallax & oına nó fit. Reliquú quærit, an idé habéda opinio

& imaginatio sint. Sed hoc abunde superius indicatum est. Quom enim imaginationem ab existimatione & apprehensione doceremus se iunctam esse, tunc quoque usu communi ab opinione secreuimus, quia sub existimatione opinio, ut species continetur. Sanè opinio & imaginatio illud habent commune, ut uera & falsa esse possint, quæ sub utranque uim cadunt: uerũ dissentit in eo ab imaginatione opinio, quòd hanc consequitur assensus & fides, neque ullo pacto potest, ut qui opinatur, non credat ita planè esse, ut opinatur. Rursus fieri annectitur persuasio, persuasioni ratio. Est enim opinio quędam cum ratione assensio. Animalibus nonnullis* quãquam adest imaginatio, rationis tamen usus nullo modo potest adesse. Item opinari factu impossibilia in nostra potestate non est (quod etiam retro diximus) ut alatos homines, aut tergeminos imaginari certe promptissimum cuiq; & facillimum uidetur.

Opinio a id de imaginatione terminata & distincta intelligendum est: ait Simp. nã confusam quandã & imperfectã habent quęcunq; sensu nõ carent.

Contra Platonem, qui imaginationem dixit esse complexionem opinionis & sensus. Caput XIII.

157 EX iis obiter & illud constat imaginationem non esse opinionem cum sensu, neque per sensum: neque complexionem item opinionis & sensus. Quod dico propter Platonem, qui putat imaginationem nihil aliud esse, quàm sentire aliquid, & illud ita opinari esse ut sentiretur. At dictum est, atq; adeò demonstratum, imaginationem cum opinione non semper coniungi. Quod facile deprehendas, si picturam quampiam contempleris, in qua miranda extremaq; & monstrosa sint depicta. Nam cogitate quidẽ de illis ipsis, quæ spectaueris, & imaginari tantisper necesse est: ita opinari certe esse ut sunt descripta non possis. Sed & inde probaueris imaginationem non esse connexionem opinionis & sensus, quia si illud detur, quom fieri nequeat, ut talis complexio intelligatur diuersis subiectis absolui, hoc est, ut opinio circa bonitatem, sensus circa nigritudinem uersetur, etiam si eadem res sit, in qua & bonitas & nigritudo contineatur, quo genere complexio opinionis & sensus accidentaria esset. Reliquum est, ut opinio atq; sensus, quorum complexione definienda imaginatio sit,
158 tum uno genere & qualitate subiecta uti, tum parem utrunque rationem inire. Nec uicissim pugnare dicantur, sed cum plerunque accidat, ut tametsi de eadem re & sensus & opinio habeantur, tamen opinio recta sit atque uera, sensus mendax & falsus. Non uideo q possit defendi consortium illud imaginationem esse. Nam quom sensus iudicet solem pedalem, opinio maiore etiã terra, quod fœdus, quæ societas inter iudicia tam contraria fuerit: aut qua ratione conciliabitur, aut conflabitur iudicium unum ex utroq; falso hoc, illo uero? cum necesse sit, aut repudiata opinione, quæ uera est, falsum iudicium sensus ascisc ere: aut simul cum opinione retinere etiã iudicium sensus, utpote à quo potissimum imaginatio oriatur & pendeat. Certe horũ utrũq; impossibile est, quia neq; ueram opinionem respuere aliquis potest re, præsertim commutata, sed incolumi & ipsa & eo qui opinatur: neq; item fieri potest, ut is qui recte opinatur solem esse maiorem terra, credat aspectui facienti pedalem. Iam hoc loco tenetur Plato apertissime, quom inficiari nequeat talem sensum, qui ab opinione dissentiat misceri cum ea, & copulari non posse: imò uero hic nedum coalescit opinio cum sensu, sed excludit & reiicit sensum, & unà cum sensu imaginatio quoque damnatur. Est enim imaginatio quasi quædam impressio, & uestigium sensus, non complexio opinionis & sensus. nam remos si mergas uidentur infracti. primumq; id sensus iudicat, dein & imaginatio sequitur, sed opinio quæ uisis obsistit, utrunq; coarguit.

Hoc Plato in sophista scripsit: ait attamen Simp. non eo modo intellexisse mistionem: vt ex sensu & opinione inuicem commistis insurgat imaginatio: sed eo modo: quo media quedam misceri dicuntur ex extremis: quæ etsi simplicia ipsa sint commista tamen dicuntur ratione conuenientię: quam ad vtraq; extrema retinent: eodẽ etiam pacto in timeo ait animari ex impartibili & ea etiã que circa corpora diuiditur substantia constare dixisse ea ratione qua media: manente etiã rei simplicitate: cum extremis aliquo pacto communionem quadam habent.

Imaginationem habere similitudinem cum intellectu. Item quæ sit definitio eius, & quod modis distinguatur à sensu. Caput XIIII.

159 SI igitur imaginatiu neq; sensus, neq; existimatiu, neque opinio, neq; prudentia, neq; scientia, neq; intellectus proprie est, nulla facultas animæ relinquit. de qua possit ambigi, an sit imaginatio, nisi quæ forte de intellectu controuersia est. Nam si intellectus omnis semper uerus esset, dubitari non posset, an imaginatio intellectus foret: sed si quis etiam intellectus sequi fallatur, utiq; non sit facillimum imaginationem ab intellectu distinguere. Quom ueru plurima similitudine inter se iungantur, primum quod dixi, imaginatio fallitur, potest & intellectus: deinde quemadmudum in nobis situm est de quaque re imaginari & cogitare quom uolumus, ita omnia intellectu affingere & componere possumus. ueruntamen nihilominus differunt, sed quibus discriminibus iam quærendũ est. Primum utriusque natura definienda seorsum uidetur, ita apertissime dilucescet quæ nam inter utranque distantia sit. Prius tamen quid sit imaginatio demunstrandũ est. Hactenus enim non quid sit, sed quid non sit executi sumus. Quum igitur pleraque ita moueantur, ut ipsa non moueant (ut lapsis qui mouetur à baculo, quem manus mouet: & nauis quæ mouetur à fluctibus, quos excitant uenti) nihil mirum si hoc idem in sensu quoque noscatur. Sensus à sensilibus exterioribus commoti lacessitiq; primum simulachra ab iis missa recipiunt: deinde illam animæ uim, quam imaginationem & phantasiam uocamus, impellunt, cuius ea est natura, ut formas atque imagines rerum, quas præbent & renunciant sensus, retineat & consignet in se, ita ut uel digressis iis quæ sensus ciebant, tamen uestigia illorum, & effigies diutius hæreant & cunctentur in nobis. Sanè nihil est tam facile, quàm quom remota sensibilia sunt, imaginationem à sensu decernere, quippe quòd tunc ab opere sensus cesset, imaginatiu nõ cesset. At quom sensilia ita assistunt, ut sensum & imaginatiunem simul pellant prouocent q; tunc difficile est facultates illas internoscere, quoniam utraque circa idem genus, & eodem tempore absolui & uersari uidentur. An neque tum quoq; idem genus, neque idem tempus, neque eadẽ ratio est, quibus sensus, & quibus imaginatiu utatur. Primum qualitas, quæ sensum extimulat. exterius habetur, at quę imaginationem interius. Quæ enim accepta & cumprehensa sensibus sunt eorum spectris & simulachris imaginatio excitatur, ita fit, ut quemadmudum sensile competat ad sensum, ita actio sensus imaginationi respondeat. Quia uero plurimum fit, ut sensu & imaginatiune simul utamur, tunc differentia utriusq; potentiæ non admodum conspicua esse potest. Verum, ut dixi, inter sensum & imaginationem clarissimum interstitiũ est, quom sensus officio suo functus prior deponit, quod ex more plurimo agitur, imaginatione adhuc uigente perseuranteq;: quo quidem tempore uestigium rei sensilis conceptum foris & haustum à sensu, suum imaginationi subiectum efficitur. Quod quemadmodum fiat, de imaginatione hac capiamus licet exemplum. fingamus anulum esse, qui effigiem suam in cera penitissime. id est, immitus adigat, & ad usq; fundum expangat, deinde à cera ita prorsus intime effigiata obsignari ambientem obductumq; aërem, mux remota cera & anulo, impressionem & sugillationem in aëre solam relinqui. Referamus hoc in sensum & imaginationem. Sensile pro anulu sit, uicem ceræ sensus obtineat, imaginatiu aëri succedat. Cæterum similitudu hæc passiones animantium continet, animantibus alio generæ pati contigit: nam horum passio, nou tam passio, quàm actus & absolutio est, & quemadmodum sensus à sensilibus rebus, ita imaginatiu quæ in actu fit, à sensu perficitur. Differentiam porrò utriusque potentiæ potissimum docent ea animalia, quæ quom instructa sensibus sint, tamen imaginandi & affurmandi uisa ingenio carent, ut uermes, & muscæ, & complura generis eiusdem: quæ quãquam à sensilibus mouentur, non tamen retinent notiones, aut species eas, quas sentiendu concipiunt, sed quicquid agunt, temere agunt, & casu feruntur nullis regentibus uisis, quippe quæ in iis mansitare, aut scrutari non possit. Proinde sensus illorum perquam similis ictui præceleri est, quem quis summu tenus & in transcursu impegit, unde nec cutis adliuescat, nec uibices attullantur, in quibus exemplaria, & imagines rerum sensiculatarum firmius & stabilius hæsitant. His altera quædam facultas supra sensum data est, in qua tanquam in ærario atque penu ad usum promptuarium formæ umnium rerum locantur. quãobrem imaginatio, neq; sine sensu adesse potest, neq; uersare agitareq; alias res, quàm quæ pertinere uideantur ad sensum. Quod si interim ad intelligibilia quoq; usum sui accommudat, hoc ei illatenus contingit, quatenus & sensui, à quu intellectualia ortum progressionemq; habent. Itaq; ut cera impressionem simul recipit & retentat, tantum diuersis causis recipit, quia non rigens pugnansue est, sed cędens lentaq;, & in omnem effigiem tenera retentat, quia pręter hoc etiam firmam &

ſtabilem habet compactionem:ita & anima ſenſibiles formas, à quibus mouetur & quaſi exculpitur, recipit & conſeruat. ſed recipit, quia compos eſt ſentiendi ea à quibus mouetur: conſeruat, quia uim habet imaginandi ea quæ ſenſit. Certum autem illud eſt, quotiens ſenſus in ſenſile agit, id eſt, quotiens ſenſus in actu eſt, & incumbit in ſenſilem, totiens quoq; in idem ſenſile imaginationem moueri. Neq; enim digreſſis rebus aut ſublatis imaginatio tueri & cuſtodire ueſtigia earum poſſet, niſi cognoſceret & perciperet ea, quorum ſibi cuſtodia eſſet concredita.

¶ Imaginationes quot modis, & cur ſint falſæ. Item cur dicatur phantaſia. Item abſolutio definitionis eius. Item cur animalia maiore ex parte uiſis & imaginatione ducantur. Caput. XV.

160 SAne quæcunq; animantia imaginationem & uiſa participant, quibus interdũ integris & incorruptis, interdum diſtortis & deprauatis utuntur, neceſſe eſt ut ab his fere actiones ſuas* & mores gubernent. Plane omnis imaginatio, ſiue recta ſiue contraria ſit, tota pendet à ſenſu, cum quo ſemper incedit, ac pedem pariter ponit, ut ſeu uerus rectusq; ſit, ſeu contrà mendax & falſus, continuo ſe eidẽ ſectæ imaginatio addicat. Ergo quemadmodum ſenſus propriorum ſenſilium, aut ſemper uerus eſt, aut rarenter falſus: contrà in iis quæ ſubiecta ſenſilibus propriis exiſtunt, hoc eſt, quorum accidentia illa ſunt, facile decipi ſolet (nam candidum atrum'ue eſſe hominem qui accedit, integre probeq; iudicamus: ſed ſi audiamus etiam Socratem dicere, facile eſt ut decipi & errare poſſimus) In communibus item ſenſilibus quæ appẽſa & annexa ſunt propriis, motu, magnitudine, figura, numero falli ſolemus, quom de eo quod ad plures ſenſus pertinet, uno ſenſu iudicium præcipites ferimus: eodem modo imaginatio ſenſilium propriorum præſente & agente ſenſu uera incorruptaq; eſt. De ſubiectis & communibus adiuncto pariter & abiuncto ſenſu decipitur. Nam ſi ſenſus adiunctus deerrat, neceſſario & imagines uacillant. At quom abiunctus ſenſus eſt, tunc quoq;, ſed impenſe ac facillime imaginatio labitur, quia rerum ueſtigia non conſeruat, perinde quaſi excipit. Quod quidẽ tunc maxime accidere moris eſt, quom è longinquo ſenſilium generum imagines ad oculum ægerrime deferuntur, ab iisq; ceu confutatur & nubiculatur aſpectus. Si igitur iam conſtat imaginationem eſſe quandam potentiam animę: ſi item ratione demonſtratum eſt, nullam eſſe de iis uiribus quas ſupra recurrimus, reſtat definitionem eius talem afferre poſſimus. Imaginatio eſt motus animæ, quem ſenſus in actu poſitus creat. Cæterum quoniam uiſus ſenſuum omnium acerrimus præſtantiſſimusq; eſt, inde imaginatio uiſi & uiſionis nomẽ accepit, & phantaſia dicta ex argumento lucis, ſine qua cerni & uideri nõ poteſt. Illud uero quod paulo antehac dixi, iterum dicam, animaliũ uitam actionesq; magna ex parte uiſis regi, propterea quod in iis imagines diu hæſitant, & ſimillimæ perpetuis ſenſibus ſunt. In hoc tamen diſtinctio illa ſuccedit, quod alia uiſis ducuntur, quia nullam uim ſuperiorem hac habeant ut bruta: alia, quòd plerunq; accidit ut nobiliorem potentiam aut morbus intercipiat, aut ſonus impediat, neceſſe eſt imaginationem ſequantur, ut homines. Sed quid ſit imaginatio, & quamobrem animalibus data, affatim expoſitum cenſeo.

** Quod interpres latinę vertit actiones ſuas & mores gubernent: græce* Tbe. *&* Ariſtote. *agere & pati dixerunt: vbi Simpli. exponẽs ait pati quidem tunc dicitur cum imaginatio a ſenſibus mouetur agere vero cum ipſa primo mota ſponte deinde aſſurgit & memoria mouet animalia.*

¶ De intellectu potentiæ, qui ut ſenſus a ſenſilibus, ita ipſe ab intelligibilibus patitur, nec ullam propriam formam obtinet. Caput XVI.

161 DE parte uero animæ qua utimur tunc, quom aliquid contemplamur, conſultamus, decernimus, ſiue* loco diſcluſa eſt, ut Plato putabat, qui rationem in capite, iram in pectore, cupiditatem ſubter præcordia in epate collocauit: ſiue loco quidem à cæteris uiribus animæ ſeparata non eſt, ſed ratione duntaxat, neceſſarium uidetur, ut hac parte de natura eius tota diligenter, diſquiſiteq; exequamur: tum quænam differentia inter hanc & reliquas facultates, præſertim imaginationem, probanda conſtituendaq; ſit; tum illud per ſe accuratiſſime, quemadmodum intellectio conſtet & abſolua-

tur[e]. Si igitur sentire & intelligere in eo affinia sunt, ut utroque genere anima cognoscere & iu-
dicare dicatur (quod & retro explicauimus) maxime necessarium est, quemadmodū à sensilibus
generibus sensum, ita & intellectum ab intelligibilibus pelli patiq́; dicere. Passionem[a] uero in in-
tellectu accipere oportet, uti in sensu accepimus. nam uerius dixeris intellectum perfici & absol-
ui, quàm pati, quotiens de potentia in actum effertur. Porro intellectum de potentia ad actum
commeare nihil apertius, quom neq; semper neq; idē intelligere uideamur, sed aliud alias. Atq;
hoc iam argumento est, intellectum talem iure intellectū potestatis uocari. Neq; enim fieri pos-
set, ut de actu in actum quasi migrationem & transitum fecerit, nisi subesset potentia, qua tam
2 differentes actus crearentur conciperenturq́;. Primum itaq; oportet impatibilem intellectū esse,
quod propria passione describimus. Deinde necesse est, ut peculiarem quidem nullam formam
obtineat, sed ut omnium formarum compos capaxq́; sit: ita ut quamuis potestate omnia refe-
3 rat, non tamen simpliciter absoluteq́; omnia sit. Tertium addimus, ut sensus se ad sensilia ha-
bet, ita se ad intelligibilia intellectum habere. & quemadmodum sensus nihil est actu eorū quæ
sentiantur: ita intellectum nihil esse actu eorum quæ intelligantur. Necessarium itaq; est, quom
4 omnia intelligat intellectus, ut omnia quoq; potentia sit, hoc est, ut nullā speciem certā aut præ-
cipuam habeat. Recte igitur Anaxagoras quasi somniabundus de intellectu uidetur sensisse,
quom illum simplicem, syncerum, intemperatumq́; diceret; & ad omnium rerum quas cogno-
sceret, natura communicatuq́; alienum. Ita enim[e] fieri, ut quam facillime omnia intellectu com-
5 prehendantur, si nulla familiaris forma geminaq́; habeatur, quæ aditum cæteris formis, tanquā
peregrinis & aduentitiis præcludat. Quamobrē quom intellectus nullam formam (ut dixi) præ-
scriptam & consignatam priuatim possideat, necessarium[f] est eius natura hoc solo describatur,
quòd idoneus, compos, tenerq́; sit recipiēdis iuxta omnibus formis. Ita intellectus is quo sapit &
intelligit animus, non is quo aliquādo pro imaginatione per translationem abutimur. eorum
generum quæ cognoscit, nihil actu continet antequam cognoscat.

[b] Siue separata sit siue inseparabilis sit secundum magnitudinem: ait Aristo. quem locum exponens simpli. dicit non hoc esse audiendum per relationem ad corpus. nam superius protulit difficile esse etiam fingere siquidem corpus eam detineat: sed intelligendum est respectu partium earum animæ: quæ superius sunt explicatæ altricem scilicet & imaginariam: & hanc expositionem The. insequitur: vel potius dicendum: ait idem Simpli. quoniam tripliciter esse cum ratione cognoscere docebit: proponit ipsum sapere per se considerandum siue sit secundum magnitudinem separabile a seipso siue non: sed tantum ratione vt ea questio sit vtrū sint in nobis tres intellectus quasi tres substantie abinuicem separate: uel unus potius sit intellectus & vna substantia: ratione attamen differens: que tota interdum in seipsam conuertatur: aliquando autem ad exteriora declinet: & eadem aut perfecta: aut imperfecta: ueluti & si differentes substantiæ sint non attamen sunt subiecto disclusæ: cum. n. subdit Aristo. considerandum quam habeat differentiam manifeste nō ad prenarratas uitas retulit. nam iam apertum est quod hypolepsis differat ab illis scilicet potius ad differentias que in ipso sapere sunt reuocat.

[c] Non de quacunq; intelligere hoc audiendum est: ait Simpli. quod scilicet se habeat ut sentire: non enim de eo quod secundum habitum perfectum est quando per se intellectus potest operari: potestq; preterea tunc seipsum intelligere: quoniam nunquam potest sensus seipsum cognoscere: nec etiam potest unquam per se absq; sensilium presentia excitari: unde cum tripliciter intelligere dicatur rationalis animæ: ab infimo exorditur: utpote quod facilius possit ab auditoribus intelligi. infimus enim est materialis intellectus: & qui ab eo quod omnia patiatur nomen sortitus est qui intellectilia non est: sed cum ea recipit perficitur ueluti etiam sensus cum sensilia: & hac ratione assimilatur sensui.

[a] Improprius etiam in intellectu quam in sensu audiendum est passionis nomen: ait Simpli. passio enim videtur motum importare que magis videtur sensui accommodari posse: ratione scilicet corporei instrumenti quo eget: quam intellectu qui expers est huius rei.

[c] Intellectus enim is: ait Simpli. veluti materia substernitur his rebus: quas intelligit: purum autem materiale omni penitus forma caret & hac etiam de causa in corporibus etiam primã materiam negamus esse uel ex elementis aliquid uel aliud quid quod formam habeat. namq; inuicẽ formę quandam habent oppositionem ob quam si quid sit quod a quauis earum essentiam habeat propriam impeditur quo minus alias possit recipere.

[f] Intellectum aliam naturam nullam habere: ait Simpli. verum quidem est, si eam naturam audiamus: quæ intellectiua sit vel intelligibilis neq; intelligit: neq; intelligitur: sed tantummodo potentiam habet ad vtrunq; antea quã intelligat donec scilicet imperfectus fuerit tunc enim nec ipsa intelligibilia est neq; intellectus: quia intellectus est intellectilium cognitio.

Intellectum neq; corpus esse, neq; corpore pro instrumento uti. Item intellectum esse locum & conceptaculum formarum. Caput XVII.

6 QVo euenit ut dissentaneum sit putare intellectum confundi, aut admisceri cũ cor-
pore, quia corpus sit oportet quod cum corpore admiscetur. Item si intellectus
corpus esset, necessario aliquis actus foret & formam sui generis aliquam præfer-
7 ret. Cæterum neq; utitur corpore ut instrumento, quemadmodum sensus utun-
tur, alioquin afficeretur qualitatibus & affectionibus instrumenti, quæ quòd sem-
per hærerent, coniunctæq; cum actionibus eius omnibus haberentur, impedimento essent ne re-
liqua genera conciperet. Cuius quidem rei exemplum in sensu perspicuum est. quamuis enim
sensus non sit corpus, quia tamen sedibus & instrumentis corporis utitur, eisdem qualitatibus
quibus instrumenta afficiuntur, afficitur. Atq; hoc quoq; in sensoriis omnibus argumento unq;
probatur, quòd cum uehemens sensile (uerbi gratia) demens aliquis strepitus auditum icit, aut
nimius splendor oculos accessit, aut quid graue olens accidit naribus: remissi præterea & modi-
ci sonores, colores, odores, persentiri non possunt, quia obsessus obtentusq; maiore ui sensus, pro-
indeq; occupatus totus nouum hospitem non potest admittere, sed excludit. contrà intellectus
siquid excellentius commentatus contemplatusq; est, non ideo minus aut deterius humiliora
& inferiora cognoscit, sed probius & melius: ita fit ut sensus sine corpore absolui & exerceri
non possit, intellectus ab omni corpore abstractus adiunctusq; habeatur. Recte igitur autu-
mant, qui dicunt animam esse locum & conceptaculum specierum, etiam si minus proprie loqui
de conceptaculo & loco uidentur, nec tamen id de anima uniuersa accipi potest, sed de duabus
tantum potestatibus eius & partibus, intellectuali uidelicet & sensuali. Quom uero anima locus
dicitur, non is locus significatur qui nos ambiat complectaturq;. sed ex ea translatione indicari
uolumus animam quodam pacto euadere, & fieri illa ipsa quæ intelligit & quæ sentit.

Quemadmodum intellectus possit, & quando incipiat perfici, & seipsum agnoscere. Caput XXIII.

8 ATq; hic quidem intellectus, qui potentia definitur, & primo ortu paruulis contin-
git. Quom autem progredientibus ætatibus paulum iis firmitatis accesserit, tum
uia sensuum & uisionum ope, multaq; adeo huius generis exercitatione uniuer-
sales notiones agnoscunt, & similitudinem in dissimilibus colligunt, & idem indif-
ferentibus discretisq; contemplantur, quo tempore animus intellectusq; absolu-
tior & perfectior redditur. Nec absimilis homini gnaro & scienti efficitur, qui ea quæ à mathe-
maticis theoremata, id est speculamenta appellantur, simulatq; perdidicit, de cætero ipse sua spon-
te, & citra docentem quæcunq; ei collibitum fiunt, commentatur. Quamuis autem intellectus
hoc genere confirmatus, adhuc quoq; potestatem annexam gerat, non tamen eodem modo quo,
antequam aut inueniret à se, aut aliunde condisceret: sed quom processit (ut dixi) habitus ei qui-
dam quasi allinitur, qui ante non aderat, qualis est uisus, quo idoneus promptusq; sit, similia &
dissimilia peruidere, eadem & diuersa percipere, consentanea & dissentanea speculari, atq; tunc de-
mum sese agnoscere & intelligere incipit. Quom enim nihil aliud intellectus sit, quàm ipsa plane

intelligibilia & ipsæ notiones, necesse est simul idem cum iis factus est quæ intelligit, ut tunc & seipsum intelligat. Quom igitur habitum solum tenet, tunc ipsa intelligibilia est, sed iacentia & deposita: quom uero in actum extrahitur, tunc perinde iure æquo cum ipsa re intellecta incedit, eoq; & ipsum se merito agnoscit. Etenim ipse illa est quæ intelliguntur à se, quemadmodum q; Geometria nihil aliud est, quàm ipsa illa theoremata, quæ in Geometria tractantur: ita intellectus nihil aliud est quàm ipsæ res quæ ab intellectu noscuntur. Præterea usq; eodem quiescit ac residet habitus, quiescunt & theoremata: simul uero excitatur expergiturq;. & ad actum procedit, tunc Geometria circa unum aliquod theorema uersatur, & efficitur idem illi quod agitat. Nam scientia huius quod est duobus rectis triangulum paris habere & theorema est, & ratio per quam paris habere triangulum demonstratur. Itaq; intellectus quom ociosus est, habitum dicitur premere notionum, & intelligibilium generum. Quom uero notionem aliquam uersat actu, tunc idem cum notione illa euadere dicitur, ideoq; quotiens hanc intelligit, ipsum se quoq; intelligat est necesse.

• Visus est Alexan. locum hunc pertractans: vti Simplci. testatur velle intellectum seipsum per accidens intelligere: nam principaliter seipsum intelligere non potest: quia intelligere in pati quodammodo consistit nihil autem a seipso potest pati: sed seipsum intelligit ea ratione qua intelligibilia tenet & idem quodammodo euadit ipsis speciebus intellectis vnde principaliter quidem species illas seu formas: nequaquam autem seipsum intelligit. Simpli. autem ei aduersatur: aitq; nõ modo alia: verum seipsum etiam posse intelligere principaliter: nam qui fieri posset: vt vel ipse Alexan. vel nos ait Simpli. aliquid scriberemus: si ipse seipsum suamq; tum intellectionem & vitam tum substantiam non intelligeret: alioquin enim intellectus non esset: vnde ait quod cum intellectus semel perfectus fuerit: ipse seipsum & formas etiam que in ipso sunt intelliget sine passione aliqua: sed actione perfecta.

¶ *In rebus materialibus aliud esse res ipsas, aliud rerum essentiam & quemadmodum intellectus vtrunq; intelligat per similitudinem ad lineam rectam & flexam.* Caput XIX.

9 POstquam [b] & imaginationis & intellectus naturæ à nobis expositæ sunt, reliquũ uidetur ut uideamus quænam differentia inter utramq; uirtutem sciscenda constituendaq; sit. Primum illud sciendum, aliud esse aquam ipsam, aliud essentiam aquæ. hoc est uerbum ex uerbo, quod suum sit aquæ esse. Aqua enim est id, quod usurpatur sensu ex materia & forma concretum esse, aqua forma ipsa aquæ & ratio est per quam est aqua. Vnaquæq; enim res descriptionem suam non de materia, sed de forma nanciscitur. Pari pacto sentiendum de artificiosis est, ut aliud sint ædes ipsæ, aliud esse ædibus suum: aliud statua, aliud esse suum, id est essentia statuæ. Aedes sunt figura ipsa cum lateribus, lignis, tegulis, scandulis: essentia ædium forma ipsa & structura talis est. Item statua est figura cũ ebore, aut ligno, aut ære: essentia statuæ est forma & species statuæ. Non tamen hoc perpetuum. Sunt enim res quarum essentiæ idem quod ipsæ res sunt. Idem enim & punctus est, & puncto esse: quod quidem omnibus in simplicibus & materia carentibus statuendum est, quòd horum ratio propter quam sunt, & forma per quam sunt, à natura eorum uniuersa non discrepat. Hæc ita quom sint, si formam materiæ annexam & coniunctam scrutaris, hoc est frigidum, humidũ cum ipsa materia, ut aquam totam, cuius ratio & constitutio materiæ iugata aqua ipsa est; si aërẽ
10 si terrã, si carnẽ uniuersam, id est consortium materiæ & formæ uestigas, sufficit sola uis sensus. & multomagis eius comes. asseclaq; imaginatio. Si uero essentiam ipsam aut aquæ, aut carnis exploras, alia facultas animæ adhibenda intendendaq; est, aut quæ alio se genere formaq; habeat. nam illud magis putandum est, quemadmodum causæ sunt cur una potentia sit, quæ dulce à ruffo & flauo dispescat: ita necessario unam esse uim animi, quæ iudicet aliud esse ipsas res, aliud rerum essentiam, atq; ita utrunq; una cognoscat, sed quæ tamen aliter atque aliter se habeat. uerbi gratia: Ad aquam uniuersam quæ intellectui noscẽda sit, uisa & imaginationẽ oportet adiungere, ad essentiam uero solam eius conspectandã nullas suppetias requirit, sed ipse sibi intellectus

ſupereſſe poteſt. Quemadmodum igitur lineam attenſam & flexam dicere eadem poſſis, quãquã aliter hoc quam illo modo ſe habet: ita & intellectus poteſt unus & idem ſtatui, qui concreta & compoſita, item qui formas & ſpecies meras percipiat. Quamobrem & aſſimilis rebus fit, quas cognoſcit compoſitus, ſi compoſitas: ſimplex, ſi ſimplices formas, id eſt, à materia ſeorſum intelligit. ita interdum lineæ directæ, interdũ arcuatæ confertur. Sane Plato actiones intellectus circulis primum recto, mox circinato recurrentiq; interius comparat: Ariſtoteles lineæ explicatæ & replicatæ, ſiue porrectæ & curuatæ. Ac curuatæ quidem iccirco, quia quom intellectus materiam & formã iunctim, id eſt, quod concretũ & conditũ eſt, comprehendit, tum quaſi geminari & duplificari uidetᷣ acceſſu phãtaſmatũ & uiſorũ, quorũ operã uſumq; in una ea functione deſyderat.

ᵃ Simpli. autem hoc in loco propoſitum Ariſto. eſſe ait: differentes exponere intellectus noſtri intellectiones: quarum altera eſt circa compoſitas & partibiles ſubſtantias: altera uero circa ſimplices & impartibiles: vt hac etiam diſcernat eſſentialem animę ſpeculationem permanentem quãtum ipſi poſsibile eſt in ſimplicibus & impartibilibus: ſicut intellectus ille qui eſt anima præſtãtior q quidẽ non a formis ad informata progreditur vt ea cognoſcat: ſed in ipſa formarum intellectione: veluti ex cauſis: & formata & quę illis accidunt: necnon vt ſimpliciter dicam cauſata omnia: & materiam etiam eorum ſuſceptricem per cauſalem intellectionem cognoſcit.

¶ In mathematicis aliud eſſe rem, aliud eſſentiam rei, & quemadmodum ad intellectu noſcantur. Caput XX.

11 SEd & in iis quæ per ſequeſtrationem & præciſionem à materia deſcribuntur, qualia ſunt mathematica, ᵃidem diſcrimen quod in naturalibus quoq; perſpicitur. Eſt enim aliud rectum, aliud ſua recto eſſentia. Nam rectum ſine continuo eſſe non poteſt, quemadmodũ neq; ſimus ſine naſo, neq; ualgus ſine ſuris, propterea quòd continuitas rectitudini ceu ſtragula & lectiſternium ſubiicitur: at eſſe recto eſt ratio ipſa recti, & per quã illud eſt rectũ. de utroq; intellectus enũciatur, utrũq; cognoſcit. Quom dico utrumq;, intelligo tum id totum quod ex ſubiecto, id eſt ex continuo & ex forma componitur, tum formam ipſam ſeparatam, nec tamen utrumq; percipit uno reſpectu habitu ue ſed alterũ tanquã ſimplex, alterũ tanquã compoſitus. Quamobrem etiam ſi materiã quę ſenſilibus corporibus ſubiicitur diuerſam putes ab ea quæ mathematicis ſubſita eſt, nihilominus differentia ea tenebitur, ut in iis quoq; actiones intellectus alias ſimplices, alias compoſiuſculas & concretiuſculas haberi neceſſe ſit. At corporibus quidem noſcitandis ſine dubio opus ei eſt procuratione atq; auxilio ſenſus. nõ enim iudicare ſolus poteſt quid aqua, quid caro ſit, niſi ope atq; opera ſenſuum adiuuetᷣ. Triangulũ uero & rectã & curuã aliquanto facilius percipit, ſibiq; in id munus ſe re ſufficit, quoniã eodẽ genere materiã à contẽplatione ſua reiicit, quo ipſæ res abiunctæ materia ſunt. Quom ergo mathematica nõ re ab ſe, ſed ſola ratione à materia abiungantur. neceſſe eſt intellectus quoq; contemplandis iis materiã non reuera, ſed ſola ratione & cogitatione præcidat.

ᵃ Quia formula mathematicarum rerum: ait hic Simpli. in imaginatione etiam non habet rationẽ formę: ſed formati potius: forma enim quælibet impartibilis atq; indiuiſibilis eſt: ſed magnitudo in dimenſione: numeri in diuiſione conſiſtunt ideo in mathematicis etiam aliud eſt res & aliud quod eſt ipſi rei eſſe.

¶ Anaxagoram imperfecte de intellectu dixiſſe. Item pariter patiatur. Item intellectum ceu nudam tabulam eſſe. Caput XXI.

12 CAeterum Anaxagoras partim recte de animo, partim non recte diſſeruit. Illud re-
13 cte, quòd intellectum ſimplicem eſſe & expertem materiæ arbitratus eſt: illud nõ recte, quòd nuſquã demonſtrauit quemadmodum animus. qui tali natura præditus ſerebatur, intelligeret & cognoſceret omnia, quandoquidẽ id erat neceſſe oſtendere, quoniam ſi intelligeret, proculdubio illatenus pati & affici uidebatur. Nihil uero patitur, quod non materiam communem cum agente participet, unde fit ut quodq; à quoq; paſſim indiſcreteq; pati non poſſit, ut ſonor à linea: ſed illa tantummodo, quorum communis

munis subiecta materia est. Atq; hæc Anaxagoras nulla suarum scriptionum parte digessit. A nobis autem iterum suggerenda sunt ea, quæ sæpe monstrauimus. Si pati sensus proprie nõ dicuntur, quanto impensius hoc ab intellectu remouendum reiiciendumq; est? Equidem sensus usu instrumentorum corporeorum absoluitur, in quo iam nescio quid commune habet cum agente, id est cum genere sensili. Nam quom uteretur opera corporis, æquissimum etiam fuit ut moueretur à corpore. Intellectus contra quòd potestate omnia intellecta est actu nullũ, antequã intellectum id fit, lõgissime uidetur abesse à passione, præsertim quom nullam formã priuatim sit adeptus. Verum quemadmodum in litteratoria tabula, in qua nihil est ascriptum, simul literas & elementa posueris, iustus sit perfectionẽ quàm passionẽ hoc dicere, propterea quòd quom ad hunc usum comparata institutaq; sit, non hercules passa, sed cõsecuta finem suam & exornationem uidetur: ita intellectus non patitur quom actu intelligat, sed cõsumatur & excolitur potius, quam ob causam & minimus materiæ asseritur, & simplicissimus esse comprobatur. Nam & Aristoteles inquit, Intellectus potentiæ prorsus nihil actu est, si autem nihil actu est, pati aut misceri nullo modo potest: nam ad sola ea quæ actu sunt, passio & mixtio pertinet. Fit uero intellectus de intellectu potentiæ intellectus actu quo res ipsas intelligit, atq; tunc simul & intellectus & intelligibilis est. Non ergo ab intelligibilibus patitur, sed in ipsa intelligibilia quasi transit. Sane intellectus potentiæ uidet solũ ad animã hominis pertinere, utpote qui unus affectiones suas habeat & rationi subiectas, & ad rationẽ cui cõsentiãt ordinatas, qđ nõ in reliqs aĩalibus cernit.

Cur idem intellectus & intellectus & intelligibilis sit, & cur assiduitas contemplandi laborem & ægritudinem afferat. Caput XXII.

15 VErum illud nũc aueo scire, quo pacto animus simul & intellectus & intelligibilis sit, utrũ id ratione eadem, an diuersa contingat, id est, ut intellectus & intelligibilis habeatur. Sed soluit: In iis quæ carent materia, idẽ est intelligens & intellectũ, quia idẽ est scientia spectantia, & id quod in ea spectat & scit: in iis uero formis, ad quas materia pertinet, aliud intelligibile est, aliud id quod intelligit, propterea quòd species & formæ materiales ex sua natura intellectæ non sunt, sed intellectus quasi detracta & exuta materia intelligibiles facit, quom ante non actu, sed potentia intelligibiles haberentur. Nã quãquã ineptæ non fiut ut possint intelligibili, non tamen natura ipsa illarum intelligibilis per se est. Prohinc merito euenit ut illa non intelligant, sed intelligantur tantũ. At intellectus potẽtiæ quẽ-
16 admodũ est potentia intellectus, ita & intelligibilis potentia est. Quamobrẽ [a]non semper intelligit, imò uero assiduitate nimia uidetur ægrescere lacessereq;, cuius culpã habet potentia illa quæ subest, inhæretq; intellectui. Quapropter nec semper intelligibilis est, sed tunc solum quom sibi notiones multas quasi copias & suppetias ad commentandũ speculandumq; comparauit. Quòd si alius intellectus habetur, cui nulla potentia innexa sit, utiq; illum semper & intellectum & intelligibilem esse necesse est, de quo iam tempus uidetur ut disputandum sit alio orsu.

[a] *Non semper inter intelligit intellectus ait Simpli. qa plurimo fluxu a substantia perfectrice succedit utpote qui fiat terminus sensuum & imaginationis atq; simpliciter uite corporalis & ob hoc imperfectus permanet. uel ea de causa quia etsi perfectus iam sit intellectus procedens ad externa: impeditur attamen in contemplando: tum quia actiue operatur particulatim ob partibilitatem plurimam: que in eius processu apparet: cũ vel etiã ob ipsum corpus & casus qui extrinsecus occurrẽtes vnde plurima emergũt negocia: ac etiã ꝓpter imaginationes q̃ indeterminate excitant.*

De intellectu agente, qui necessarius sit ad perficiendum intellectum potentiæ. Caput XXIII.

17 QVæcunq; natura [b]gignuntur, potentiam initiis obtinent, perfectionem posterius ferunt. neq; enim contenta habilitate sola & potentia sunt. Alioquin natura potentiam illam rebus temere & fortuito addidisset, nisi aliquis actus ex ea consecuturus esset. Eadem ratione humana anima nõ solũ eò dignitatis & nobilitatis processit, ut intellectũ potentiæ sortiretur, qui ad ferendã intelligentiã aptus accõmo-

datusq; esset, sed etiam usq; eo ut accommodationis huius finem & absolutionem indipiscere tur, cuius gratia ita accommodata, instituta, præparataq; uidebatur. Necessarium itaq; est intellectum potentiæ perfici & absolui. nihil à seipso absoluitur, ab alio igitur. Duas ergo differentias esse humani animi necesse est, intellectum potentiæ, & intellectum agentem. Hic priorem illum quasi adortus amplexusq;. primum quasi educit in lucem è tenebris, & in actu cõstituit: deinde habitum in eo quendam afformat, in quo uniuersales rerum notiones & scientiæ collocantur. Nam quemadmodum neq; rude saxum, neq; impolitum æs (quorum alterum domus potentia est alterum statua) aut hoc accipere formam domus potest, aut illud statuæ, nisi ars materias illas quæ ad domum & statuam comparatæ sunt fingat, & formam artificiosam imponat, atq; ita demum consistat domus & statua: ita intellectum potentiæ ab altero intellectu perfici oportet, qui quòd ipse perfectus est, & in actu semper nulli potentiæ affinis consors'ue, præparationẽ illã intellectui ad intelligendũ adiunctã adinstat artis excitet excolatq; habitũ. & scientiã rerũ absoluat. Atq; hic intellectus separatus & ĩpatibilis impmixtusq; esset. Intellectus autẽ potestatis quãuis eadẽ fere qua intellectus agens, dignitate authoritateq; polleat, qa tamẽ aliquãto cõiũctior addictiorq; humanæ aĩæ est, uidet̃ societate hac nobilitatis suæ nõ nihil dispẽdii detrimẽtiq; facere.

[b]*Nature nomen: ait Simpli. hic non communiori quadam ratione pro quacunq; substantia est accipiendum: non enim in qualibet substantia agere & pati inuenitur sed proprie ut scilicet esse principium motus definitur. in his enim rebus quæ natura subsistunt & in illis etiã quæ has ipsas res respiciunt est agere vel pati: materia & efficiens proprie quidem in his que in generatiõe sunt: secundum quandam autem analogiã in cœlestibus & in nostra anima cũ ipsa in naturã progreditur de qua scilicet sermo est naturali Philosopho. sicuti cũ in seipsa pure permanet: & ipsa supra naturam est: neq; etiam vel agit vel patitur: nec aliquid habet quod materiæ rationem habeat: neq; amplius naturali contemplationi subiicitur sed metaphysicæ.*

¶ Intellectum agentem facere vt res materiales intelligibiles intelligantur actu. Item quomodo, & quando intellectus potestatis agat ope intellectus agentis. Caput XXIIII.

18 Quemadmodũ itaq; lumẽ quom oculos & colores accedit, non modo uisui, sed coloribus etiam actum præbet: ita intellectus agens quom intellectum potentiæ agitat, non solum intellectui actum ministrat, sed & res quæ potentia intellectæ sunt, facit ut in eo intellectæ sint actu. Atque hæ sunt formæ materiales, & notiones cõmunes de singularibus sensibus collectæ. Has intellectus potentiæ neq; potest per se distinguere, neque ex una earum transitionem incogitationẽ alterius facere, neq; componere, sed illas à sensibus & imaginatione acceptas, & materia exutas, in memoria tanquã in promptuario thesauros suos custodit. deinde ingruente intellectus agentis luce, & massam illam notionũ atq; syluam intrante uersanteq;, efficitur ut unus cum illo euadat, atq; ita libero discursu possit componere, diuidere, circunspicere, considerare, incognoscere singula. Ergo qualis est artis ad suam materiam comparatio, talis est intellectus agentis ad intellectum potentiæ probanda.

¶ Intellectum agentem haberi coniunctum cum intellectu potentiæ, & quare & quotiens collibitum est speculari possimus. Item intellectum agentem esse adsimilem deo, & nobiliorem intellectu potentiæ. Caput XXV.

19 Item hic omnia facit, ille fit omnia, ex quo sequitur ut in nostra potestate sit intelligere & speculari quom uolumus, quia intellectus agens non quemadmodum ars seorsum à sua materia est, sed totus intellectui potentiæ intextus immersusq; habetur. Finge excusorem in ære aut in ferro esse, non extrinsecus, nonne peruadet penetrabitq; in materiam uniuersam? Eodem modo intellectus agens intellectui potestatis assistens, unus cum illo traditur, propterea quòd una res est, quæ ex materia & forma cõsistit, & tamen permixtio hæc rationes duas habet. Nam & materiæ ratio est, pér quam anima fit omnia, & ratio absolutionis & formæ, pér quam facit omnia. Plane intellectus intelligendo

quasi uertit se in ea quæ intelligit, in quo iam & materiam uidemus, id est multitudinẽ notionũ & artificẽ qui notiones illas arbitratu suo disponat & tractet. Est enim intellectus agẽs ceu architectus quidam, fabricatorq; notionũ. Quapropter fere uidetur proximus imitatione deo, nam & deus quodammodo ipse res est, & ad quendam modum creator & opifex rerum. Præstãtior uero cognoscitur intellectus parte qua facit, quàm parte qua patitur: nam omne quod agit, præstãtius & præciosius sua materia est. Porro (quod & superius dixi) idem est intellectus & intelligibilis, quẽadmodũ idem est scientia ipsa actu cũ eo quod scitur, non tamẽ eadẽ ratione, sed quatenus intellectũ potestatis amplectit̃, intelligibilis est, quatenus uero ipsemet agẽs est, dicit̃ itellectus eẽ.

Nomine priorem esse intellectũ potestatis quam agentẽ. Item agentem semper intelligere & sine discursu. Item æternum & immortalem esse. Item eius substantiam merum actum intelligendi esse. Caput XXVI.

10 IN homine ergo prior quàm agens intellectus potentiæ habetur: nam omnis habilitas præparatioq; prior tempore quã actus contingit, nec tamen simpliciter prior, quom neq; perfecto imperfectũ, neq; actu potentia prior esse unquam possit. Substantia autem intellectus agentis est actus, non de potẽtia aliqua profectus erutusue sed suapte natura. Atq; hic intellectus (ut superius dixi) adiunctus, impatibilis, impermixtusq; est. proinde eius ingenium tale non est, ut interim intelligat, interim cesset: nam hoc accidit intellectui agenti, qua intellectui potentiæ iungitur. Quom uero secũ ipse est, quom natura eius sola spectatur, quæ nihil aliud est quàm actus merus, tum infatigabilis, immortalis, æternus, semper intelligens, & semper intellectus à se est: non alia re, aut per aliã, quẽadmodũ cętera quæ intelligantur, & quæ intellectus habitu cõstituto à materia diuellit, & intelligibiles facit, sed per se intelligibilis est, & per suam naturam habet, ut & intelligere possit à sese. In intellectu quidẽ potestatis diuisæ & sectæ notiones sunt, in eoq; uariæ, tum artes, tum noticiæ & scientiæ collocantur: contrà in intellectu agẽte, & ut expressius ac uerius loquamur, in intellectu qui simplex actus est, quando substantia eius actu describitur, uidetur alia ratio statuenda longe difficilior dictu, & longe etiã diuinior. Nec enim is ex uno genere in aliud trãsit, neq; cõponit quicquã aut diuidit, neq; discursu utitur ad res noscendas, sed cõprehensione quadã. Cum enim formas omniũ rerum simul contineat, simul quoq; aggreditur, cõplectitur, & intelligit omnia. alioquin substantia eius definiri actu solo nõ possit, quod tamen Aristoteles maxime affirmare & persuadere contendit: nam si alternare aut mutare cogitationes & actus intelligendi posset, ita ut possunt, & ut solent scientes, necessarium esset eadem substantia intellectus agentis manente, nihilominus abire actus uariariq;. Ergo fateri oporteret substantiam eius ab actu differre, cui apertissime Aristoteles reclamat, atq; hoc etiam inter initia operis dixit, ubi uerba illa leguntur; considerare, amare, odisse, intellectus illius affectiones non sunt.

Quod The. in homine dixit Aristo. in uno ait quem locum simpli. animaduertens ait hoc in his que generabilia sunt verisimilia esse vtpote quia omnis generatio ex imperfecto in perfectũ tendit & vnde imperfectum tempore quidem prius est quod quidem imperfectum potentia est in eo ipso quod fit quoniam si causam eius proximam respiciamus contra fit necesse vt actus potentiam eius rei precedat que ab ipsa fit. vnde recte in vno ab Aristo. appositum est verũ in his quæ sempiterna quidem sunt sed aliquando intelligunt: & nonnunquam etiam non intelligunt nequaquam verum est quod in vno etiam & eodem id quod potentia est tempore prius sit. nulla enim ratio est cur id prius sit quam id quod actu est cum illa mutuo sibi inuicem continue per vices succedant: & hac de causa ipse etiam Aristo. ad animam respiciens non dixit tempore in ipsa precedere quod potentia est: sed tantummodo quod aliquando intelligit & aliquando non: nam & si in homine qui compositus est tempore potentia præcedat, intellectu autem & anime substantia nequaquã cum separabilis sit.

Nominis essentiam esse intellectum agentem. Item agentem indiuisiliter intelligere intellectum potentiæ diuisiliter. Caput XXVII.

VOs igitur utriusque intellectus copulatio sumus. Si ergo ita habent omnia, quæ ex actu & potentia conciliantur, ut in iis aliud sit ipsa res, aliud essentia, sequitur, ut aliud ego sim, aliud essentia, mea: ita ut ego sim is, qui ex actu & potestate constituor, essentia mea sit solus actus tantum, quamobrem eadē quæ considero, hæc etiam scribo & literis mando. Scribit uero intellectus, qui ex potestate cōponitur: scribit inquam, non tamen quatenus ex potestate constat. sed quatenus intellectus agens est, quia illinc quasi omnis actio riuatur & ducitur. Quod si intellectus potentiæ non accipit indiuisiliter ea, quæ intellectus agens indiuisiliter tradit, nihil est quod miremur, quando huius rei exemplum illud exploratum est, quòd affectiones corporum, candor, nigror & eius generis cæteræ, quāquam propria ratione & suapte natura indiuisiles atq; insecabiles sunt, in materiam tamen diuisiliter & secabiliter recipiuntur. Vt ergo redeamus unde discessimus, quemadmodum aliud est animal, aliud suum animali esse, & quemadmodum suum animali esse ab ipsa dependet animalis anima, ita aliud ego sum, aliud mihi esse, & mea essentia. Hæc autem ab anima prouenit, non quidem sensuali, quippe quæ tanquam materia intellectus potentiæ habeatur: neq; item ab ipso intellectu potentiæ, ut qui pro materia intellectus agentis sit. Restat igitur ut ab intellectu agente tantum essentia mea proficisci, ac pendere dicatur. Solus enim intellectus agens proprie & maxime censendus est forma, imò uero forma formarum: inferiora autem cætera modo subiectorum loco, modo formarum habentur. Sanè ordo naturæ & processus hic est, ut respectu inferiorum superioribus uice formarum utatur, respectu superiorum inferioribus loco materiæ. Summam uero & supremam formarum intellectum agentem constituit, quò simulatque progressa est, receptui canit, in eoq; finem quasi extremam manum imponit, utpote quæ nullam formam superiorem aut nobiliorem haberet, cui loco materiæ subiiceret intellectum agentē. Quāobrem nos proprie animus & intellectus sumus.

Aristotelē sensisse hominē eē intellectū agētē. Itē quid sit intellectus patibilis, q & corrumpit & abolet in nobis, & cur primo mortē recordemur. Caput XXVIII.

OB hæc Aristoteles nō de nihilo addubitat, quāobrē accidat, ut quom immortalis animus hominis sit, qui nihil aliud est, quā esse homini, tamē nemo recordari earū rerū queat, quas inuita didicerit, tractauerit, charissimas habuerit, efflictim amauerit. Huius quæstionis dissolutio cōsentanea erit, & iis quæ paulò antè, & iis q pridē inter initia diximus. Nemo igitur cōmeminit post mortē, q̄a tametsi intellectus agēs impatibilis sit, nec ipse occidat, tamen intellectus alius in nobis cōtinetur, q & patibilis & particeps obitus est. Nam hic quali natura sit, & quā ab intellectu potētiæ differat, pòst docebimus. Porrò intellectū patibilē est ubi Aristoteles permixtionē & cōmunē appellauerit, quo ea quæ hic sunt intelligimus, & cū quo illa ipsa intelliguntur à nobis, ad quē omnia ea pertinent, amare, odisse, meminisse. Nunc illud constare potest, Aristotelē nos intellectum agentē putasse. Quid enim aliud innuit, quom ita quærit & soluit? Ideo, inquit, non recordamur, quia intellectus agens impatibilis est, intellectus uero qui patibilis dicitur, aboletur. Alioquin obuia & uulgata omnibus quæstio est, præsertim uero haud dissimulanter adcunda noscitandaq; iis, quibus immortalis animus statuitur, quamobrem scilicet rerum quas in uita cognouimus, mortuis nobis statim omnis memoria deleatur: cur nemo inimicitias, nemo amicitias à morte meminerit: iam cur nemo innumerabilibus seculis ex iis, quos desiderauimus necessariis suis & iuratissimis comparuerit uisitatus quæ sit. Quo circa locum hunc Aristoteles, & parte hac, & primo uolumine dignissimum explicatione, discussioneq; censuit. Planè tum hic, tum ibi rationes ferè easdem communit, quod ut quam conspectissimum sit, quāquam modo apertius loquitur. Verba illa in primo libro posita subiiciemus nunc: Intelligere, inquit amare, odisse affectiones continentis non illius sunt, quatenus ipse est. Quapropter continente corrupto neq; meminit, neq; amat, quia non erant illius hæc, sed communis, id est, permixtionis, quod iam periit. Intellectus autem fortè diuinius quiddam est & impatibile. Hactenus sunt, quæ in primo operis huius libro Aristoteles dicit. Hic uero habentur uerba hæc: In plenum non intelligit tempore, neque modo intelligit, modo cessat, separatum utique est; quicquid hoc est, & solum hoc immortale & sempiternum habet. Non recordamur autem idcirco ab occasu, quia hic im-

patibilis est. Intellectus uero qui patibilis dicitur, aboletur, & sine hoc nihil intelligit. Conferamus ergo uerba hæc cum superioribus. Dicit hic, Non intelligit tempore, hoc refertur ad illud, Intelligere & cognoscere affectiones illius non sunt. Est enim aliud quod intelligit, & ad quod pertinet non semper intelligere, sed tempora & aliquando. Item quod hic dicit, Separatum uero est, quicquid hoc est, & solum hoc immortale & sempiternum habetur, respicit uerba illa, Intellectus autem forte diuinius quidã est & impatibile. Itẽ illud, Nõ recordamur idcirco, quia hic impatibilis est, intellectus uero patibilis aboletur, & sine hoc nihil intelligit, respõdet ad illud. Quapropter cõtinẽte corrupto, neq; meminit, neq; amat, qa nõ erãt illius hæc, sed cõis qd periertt.

Simpl. locũ hunc pertractans hoc modo de intellectu patibili dubitat. Si & ipse intellectus est: cũ immaterialis sit quo nã pacto aboletur: nã sine materia est omnis intellectus cui dubitationi respondet & ait quod patibilis intellectus materialis est & potẽtia: & totũ hoc ipsum patibilis & imp fectus totũ hoc donec patibilis fuerit: & propter hoc etiã corruptibilis: quatenus scilicet patibilis est. immaterialis autẽ & actu intellectus & intelligibilis ẽ: quatenus agentẽ contangit pfecte autẽ ĩmaterialis & intellectus pfectus cũ in agentẽ recurrit seu respicit: ita vt interitus patibilis intellectus nõ sit reditus in nõ ens sed eius reductio in esse pfectius, dubitatio autẽ quã attingit Arist. cũ dicit nõ recordamur que generationẽ precesserũt soluitur: & eius solutio anime peculiaris est nõ intellectui prestantiori: quæ in hũc modũ se habet: quia intellectus qdẽ agẽs impatibilis est: & ob id immortalis. patibilis uero aboletur: qua patibilis est: vt dictũ est: & inquantũ in esse pmanens retrahitur sed absq; patibili ut patibile est. absq; hic scilicet quod procedat ad corporeas uitas: nihil intelligit intellectus q impatibilis ẽ. nihil dico ex his q̃ sunt memorabilia: de qbus nũc sermo est: ut pote q̃: ut alibi ostensum est. omnia sint imaginaria: & ea rõne in intellectiõe rerũ memorabiliũ omnino egemus rõne tendẽte ad imaginationẽ vsq;. absq; hoc enĩ quomõ ĩpatibilis intellectus poterit memorialiũ aliquid intelligere: vnde nõ est audiendũ quod nihil simpliciter sine patibili impatibilis intellectus possit inlelligere: nã quomõ separabilis erit uel ĩmistus quomõ substãtia erit actus.

De eodem ex quibus uerbis animaduerti possit, quid Aristoteles de intellectu agente senserit. Caput XXIX.

Quare satis per se reuicti & confutati uidentur iiqui Aristotelem quasi accusare audent, ceu hoc loco dubitauerit, non hoc quodmodo nos diximus exposuimusq;, sed illud, quamobrem non recordamur earum rerum, quas intellectus agens secum uersauit intellexitq;, antequam constitutionem hominis accedat. Nonne audiunt Aristotelem clara atq; adeò exerta uoce clamantem, extincto communi intellectum agentem nec intelligere posse nec meminisse, quia hæ affectiones illius non erant, sed eius communis quod interiit. Quapropter & cum denuo hic dicat. Non recordamur idcirco, quia hic impatibilis est, ac patibilis abolitioni obnoxius est, innuere uidetur hominem esse intellectum illum agentem & impatibilem. Corrumpitur, inquit, & intercidit communio, unde quãquam immortales sumus, tamen meminisse non possumus eorum, quæ simul cum intellectu mortali didicimus. Cõparanda itaq; sunt ea, quæ tum hic, tum ibi dicuntur, & nedum confinia, sed consentientissima quoq; sibi reperientur. Alioquin si diligenter excusseris, perspicuo docebunt, quænam super ea re opinio Aristotelis fuerit adiungenda iis. Verba illa sunt, quæ altero ab hoc libro leguntur, ut quæ huic interpretationi nostræ de proximo astipulentur: De intellectu, inquit, & ui ea, quæ contemplatur & cogitat, nondum liquet, sed uidetur diuersum id animæ genus esse, solumq; hoc abstrahi & separari contingere, tanquam scilicet sempiternum à caduco. Erat uero æquissimum, ut ea quæ in primo libro leuiter & dubitanter attigerat, accuratius hoc loco summa operis parte discuteret. Ac ibi quidem quæsitum non hoc quamobrem patibilis & corruptibilis intellectus non recordetur actionum, quæ ad immortalem & impatibilem pertinent (dubitare erat enim id conspectus, quam ut in eo aliquis dubitare posset, quom nihil stultius sit, quam rationem quærere, cur id quod occidere potest non recordetur actiones eius, quod nunquã occidit) sed cõtrà rationabiliter in dubiũ uocatur, cur is intellectus, qui neq; pati, neq; commori potest, non recordetur actionum earum, quas cum intellectu abolito com-

muni opera exercuit. Soluit hoc ibi Aristoteles adhunc modū, ut etiā suprà dixi. Quo circa, inquit, continente corrupto, neq; meminisse, neq; amare potest, propterea quòd affectiones illius non erant, sed eius communis quod interiit, obsoleuitq;. Hic quoq; ad eandem quæstionem sic respondet: Non recordamur, inquit, quia hic impatibilis est, ac patibilis internitioni addictus obstrictusq; est, & sine hoc nihil intelligit.

De eodem uerba Theophrasti: de coniunctione utriusq; intellectus, & cur non semper intelligitur, cur obliuiscitur, cur fallitur. Caput XXX.

EOdem modo & Theophrastus uidetur de intellectu agēte indubitasse in iis libris quibus locos tractat ab Aristotele ante tractatos, Si, inquit, illi potentia ut habitus est, aut congenitus sit oportet, aut posterius accessit. Si congenitus, semper ergo & iam inde ab initio protinus moueret: si posterius accessit, quo instrumento, aut quo genere absolutio hæc facta esse dicetur? Videtur ergo tanquam ingenitus, si incorruptus. Inhærens uero aut assistens quom sit, cur non semper mouet? aut unde obliuio & deceptio nascitur, num de permixtione?

Contra eos qui dicunt intellectum agentem esse deum, aut propositiones primas. Itē intellectū agentē esse speciem animæ ceu partem. Caput XXXI.

AGe uero illos hoc loco potissimum taxemus reprehendamusq;, qui secundū Aristotelem putant intellectum agentem, aut deum esse, aut propositiones, & quæ de propositionibus oriuntur. Sanè ii qui propositiones credunt, surdissimis esse auribus uidentur, quom uocem Aristotelis tam contentam illustremq; exaudire nō possint: Intellectus, inquit, hominis diuinus & impatibilis est. cuius substantia idē prorsus est, quod actus isq; immortalis, & sempiternus, & separatus est solus. Qui uero hæc de deo suspicantur dicta, nonne ipsi quoq; incessendi coarguendiq; tarditatis sunt, qui uerba philosophi, aut non intelligere, aut certe negligere uideantur? Quom enim statuisset Aristoteles in omni natura, alterum pro materia haberi, alterum pro formam ouente perficienteq;: Necesse, inquit, est easdem differentias in anima reperiri, & talem aliquem intellectum adesse, qui pars animæ rationalis præstantissima sit. Atq; hoc quoq; ex illis uerbis clarissime innotescit, quorum paulotenus ante mentionem fecimus: De intellectu, inquit, & ui ea quæ commentatur contemplaturq;, nihil adhuc liquet, sed uidetur diuersum animæ genus esse, solumq; id abiungi & separari contingere, tanquam perpetuum à morticinio caducoq;. Nam & id quod philosophus hic dicit solum hoc & immortale & sempiternum haberi, non est huiusmodi, ut referri possit ad deum, quom is non modo deum immortalem statuerit, sed & potestates eas, quæ motum naturæ celestis intemperant, quas in Metaphysicis prodidit uel numero. Quamobrem cum ex omnibus uiribus animæ immortalitatem huicuni tribuerit toto opere, recte hoc loco dictum existimo solum hoc immortale & sempiternum haberi. Ex eisdem uerbis illud subinde colligi confirmatiq; cupio Aristotelē opinatum fuisse intellectum agentem, aut aliquid nostri esse, aut planè nos ipsos. In totum si dicat solum hoc nostri sempiternum & immortalem esse sibi consentit: si uero simpliciter hoc affirmet, dissentit, quom ipse multis locis concedat cōplura esse alia, quæ natura immortali sint prædita.

Non modo Auer. uerum etiam Philo. hoc attribuunt Alex. quod intellectus agens secundum Aristo. in hoc loco deus est rationes etiam recitat Philo. quibus motus Alex. hoc crediderit prima quia ab Aristo. appellatur omnia faciens. solus autem deus omnium efficiens est secunda quia eius actio & eius substantia in idem conueniunt. tertia quia semper est actu.

Quæstio an intellectus agens unus in omnibus hominibus sit, & cur solus homo, & intelligat, & intelligatur ab aliis. Caput XXXII.

HActenus fuit hæc soluere non impendio arduum. Illud uero lõge spissius & scrutinio etiam dignius, utrum unus intellectus agens sit, an multi. Ac primum quidem si lucem, cui collatus comparatusq; est, respicias, obtinebit unum esse, quando & sol uniuersis unus idem lucis splẽdorisq; largiatur, proindeq; unus author & principium luminis sit, unde omnium animalium oculi collustrantur. Quemadmodum autem luminis huius mundo publici incorruptio immortalitasq; aspectus singulorum animalium non pertingit, ita intellectus agentis æternitas nihil pertinere ad singulos homines uidetur. Iam uero si multi intellectus agentes inuehendi essent, & ad singulos intellectus potentiæ singuli agentes accõmodandi associãdiq; uiderent, quo nã modo uicissim differrẽt? Nam singularia quæ eadem specie habentur, interstinctione materiæ discernũtur. Intellectus autem agentes si plures forent, eadem specie continerentur, tum quia omnium eorum substantia definiretur actu, tum quia eadem genera constitui oporteret, quæ promiscue ab omnibus usurparentur, cognoscerenturq;. Si enim non eadem omnibus sint futura, sed diuersa, qualisnam obsecro isthæc sortitio & distributio fuerit? Quo item pacto intellectus potentiæ omnia intelliget nisi intellectus agens, qui illum ad actum producit, etiam intelligat omnia? An primum quidem intellectũ illuminantem credi unum oportet? Illuminatos uero & subinde illuminantes multos? Quemadmodum quãquam sol est unus, tamen lux quæ de sole prodit & mittitur, quasi abiungitur ab eo & diuellitur: atq; ita in multos obtutus distrahit, distribuiturq;. Quãobrem Aristoteles intellectum non soli, sed lumini comparauit: Plato autem soli, quia intellectum & animum hominis deo esse quamsimillimũ uolebat. Quod si cui extrema opinio incredenda uideatur, omnes homines, qui ex actu & potentia conditi dicimur, ad unicum intellectũ agentẽ referri, unde consistimus sumusq; homines, nihil est quamobrem auersari absterrerí ue debeat. Vnde enim communes illę animi prænotiones, conceptionesq; omnibus haberentur? Vnde ingenita illa impressaq; omniũ mentibus primorum noticia constitisset natura duce, nulla ratione, nulla doctrina? Vnde postremo intelligere mutuo & intelligi uicissim possemus, nisi unus singularisq; intellectus fuisset, quem communẽ omnes homines haberemus? Quo circa uerissime illud apud Platonem legitur: Nisi, inquit, hominibus communia essent multa, sed proprium quid, aut præcipuum & impromiscuum contineretur in singulis, non esset admodum facile ostendere & significare alteri uoluntatem suam. Huic sententiæ argumento & illud est, quòd nisi ita dicatur, disciplinæ transfundi in discipulum non possent. Quom enim eadẽ sint, quæ tradendis iis, & qui docet, & qui addiscit considerat (quia neq; hic docere, neque ille addiscere unquam possent, nisi ab utroq; eadem commentatio tractaretur) perspicuum est, eundem esse intellectum præceptoris & discipuli oportere: quandoquidem essentia intellectus idem esse quod actus ipse describitur. Atq; hæc fortasse causa est, quamobrem ad solos homines pertineat docere & discere, uicissim alloquiorum & sermonum intellectum habere. Hoc genus animalibus non potest contingere, quia in iis constitutio animarum & præparatio contumax ineptaq; est, ut intellectum potentiæ possunt recipere, qui ab intellectu agente perficiatur.

Nam singularia in eadem specie interstinctione materiæ discernuntur.

¶ *Melius quæri utrum omnes homines, & omnes intellectus sint unus, quam utrum omnes animæ sint una, & quod intellectus docentis & addiscentis est unus.* Caput XXXIII.

AT uero (quod & ueteribus & recentioribus quæsitum scio) utrum animæ omnes una tantum animam sit, bono periculo præteriri hac parte potest: illud magis ad rem uidetur, utrum omnes homines unus sit homo. Vt enim una sit anima omnium, quæ abiuncta separataq; habeatur, potẽstates certe ac uires eius multas probari necesse esset, atq; adeò inter se clarissimo discrimine discrepantes. Nam & nutricem à sensuali, & sensualem ab appetitu differre quis negauerit? De homine autẽ & intellectu contemplatiuo consequens & necessaria quæstio est, præsertim iis qui substantiam eius nihil aliud esse, quàm actum affirmant. Aut enim eandem rem non intelligũt, præceptor quom docet, & discipulus quom docetur (quod falsum esse nemo est qui nesciat) aut si eandem intelligunt, idem ambobus actus est, eoq; substantia eadem.

Vtrum intellectus potentiæ immortalis & impatibilis sit. Caput XXXIIII.

SEd illud quæritur, utrum quemadmodum incorruptionem luminis, quo oculi collustrantur, non participat uirtus uisibilis. ita immortalitatem intellectus agentis non participet intellectus potentiæ, qui ab intellectu agente ita illuminatur, ut aspectus à luce. An sensus quamuis longe sit impatibilior, quam sensorium, quàm uisq; patiente sensorio ipse non patiatur. Si enim senex oculo probo ualenteq; uteretur, uideret æque ac iuuenis: non tamen prorsus impatibilis est, sed passioné sensorii oblæsionemq; ad quendam modũ agnoscit. Intellectus uero separatus & expers omnino dispendii huius est. Atq; hoc de retro dictis potest ostendi, ubi Aristoteles nondũ de intellectu agente, sed solum de intellectu potentiæ loquebatur. Non esse, inquit, similem impatibilitaté intellectus & sensus internũcia & sensoria sensuum demonstrant. Sensus enim post ualidum sensile (ut post dementem strepitum, post immodicum splendorem, post ferum odoré) sentire admota incidétiaq; non potest, si becilliora & cicuriora prioribus fuerint. Intellectum contrà si ab excellente aliquo intelligibili transtuleris, nihilominus inferiora & humiliora cognoscet, nisi fortè magis exquisite. nam sensus sine corpore haberi non potest, intellectus uero abiunctus separatusq; est. Hæc uerba priuatim de intellectu potentiæ intelligenda sunt, quia migratio hæc & trãsitio de genere in genus ad intellectũ potentiæ pertinet tantum. Item paulò suprà: Quapropter, inquit, neq; permixtum esse corpori ratio est, neq; instrumento aliquo uti, quemadmodum sensus uidentur. Paulò quoq; suprà: Impatibilem, inquit, dici intellectum oportet, ita tamen ut formas rerũ ac species possit recipere. Ex quibus omnibus aperte datur intelligi, Aristotelem tum de sensu & sensoriis, tum de intellectu ita existimasse, ut sensus minus quidem obnoxius passiõi esset, quàm instrumenta, non tamen in totum immunis separatusq;. Intellectus autem ut qui citra corporeum instrumentum functiones suas absolueret, omnino impatibilis adiunctusq; diceretur.

Intellectum patibilem differre ab intellectu potentiæ. Caput XXXV.

VErum scire illud quoq; auebunt legentes hæc, si intellectus potentiæ initio fineq; uendicatur, immortalisq; est, quidam aut quale sit id quod ab Aristotele intellectus patibilis & occiduus uocatur. Hoc nos polliciti olim sumus ostendere, quod quidem facillime consequemur, si Aristotelem ipsum in communionem sciuerimus. Agesis uideamus nunc, æstimemusq; iterum ea uerba, quæ primo uolumine non procul ab initiis spectantur. Fortasse ut ignis attritu silicis crebro, ita frequenti tractatu uerborum philosophi elicietur aliquando elideturq; ueritas. Itelligere, inquit, amare, odisse, affectiones non sunt illius quatenus ipse est, sed huius quod illum continet. Quapropter continente corrupto, neque meminisse potest, neque amare, propterea quòd affectiones illius non erant, sed communis, quod abolitum est. Videtur hoc loco Aristoteles, quom dicit Commune, patibilem & corruptibilem intellectum accipere. Nam intellectum potentiæ nulla dubitatio est, quin impatibilem & separatum putauerit, & qui formas rerum posset concipere, & qui nihil esset actu sed potentia: item qui cum corpore misceri non posset, & cui nullus usus corporei instrumenti esset. præterea cuius impatibilitas distaret ab ea, quæ pertineret ad sensum. Quare si pugnantia dicere Aristotelem nefas est credere, necesse est intellectum communem alium esse ab intellectu potentiæ. Hic igitur caducus, patibilis, indiuiduus, & inseparabilis, permixtusq; corpori est: ille contrà æternus, impatibilis, separatus, & ab omni corporis mixtione, confusioneq; alienus. Omnia hæc Aristoteles dilucidissime hoc opere uideretur executus.

Quid differat intellectus agens ab intellectu potentiæ, uter prior, uter præstantior. Caput XXXVI.

PRæcurrit uero ac procedit intellectus potentiæ intellectum agentem eo modo, quo splendor lucem, aut quo flores fructum. Nec enim quicquam omnium est, quod possit in primordio sui perfici, sed super inchoatio quædam, & rudimentũ præmittitur. antequam finis & absolutio ceu fastigiũ rebus accedat. Quapropter

omnia quæ sunt, quæq; agũtur acerrime, leuioribus principiis natura prætexuit, semperq; quod minoris est, eodem in genere priorem ortum habet, quàm quod pluris. Separatus ergo, impermixtus, & impatibilis est intellectus potentiæ, quod nos superius Aristotelem dixisse, comprobasseq; demonstrauimus. Non tamen eodem modo separatus, quo intellectus agens. Sed attẽde obsecro, quæ de intellectu agente, & intellectu potestatis per comparationem is dixit: Et est, inquit, intellectus alter, qui omnia possit fieri, alter qui omnia facere tanquam habitus quidam, perinde atq; lux. Nam & lux quodam pacto facit, ut colores potentia consistant actu colores. Atq; hic intellectus separatus, impatibilis, impermixtusq; habetur, cuius substantia est actus. Semper enim præstantius est id quod facit, quàm id quod patitur, & principium quàm materia. Atq; hæc ità accipienda arbitror, ac siquis solem diceret magis separatum esse, quàm lucem. Ex quo perspicuum uidetur Aristotelem utrunq; intellectum separatum putasse, sed agentem magis, & separatum, & impatibilem, & impermixtum. Est & in eo discrimen, quòd intellectum potentiæ priorem in nobis tempore commonstrauit, natura perfectione & dignitate intellectum agẽtem: imò uero neq; illud simpliciter uerum est, intellectum potentiæ priorem tempore haberi agente, etiamsi in hoc uel in illo prius tempore adsit, quàm intellectus agens. Quod quidem exemplo illo indicatur, quod neq; satellites, qui regem præeunt: neq; splendor, qui præuenit solem: neq; flores, qui anteceduut fructus, simpliciter priores dicuntur iis.

Separatus quãdo hic intellectus ẽ. ait simpli. nõ modo respectu corporis vel corporee vite verum & respectu rationalis vite s activæ. s. & cõtemplatiuæ: q̃ discursu constat in abs. esse su ab ipsis.

ℭ *Platonem quoq; posuisse in homine intellectum, alium mortalem, alium immortalem.* Caput XXXVII.

PORrò intellectum communem mortalem dicit, per quem homo est, qui ex anima & corpore consistit, in quo iracundiæ & libidines sedent, quas etiam Plato mortales facit. Quod ex uerbis illis constat, quæ in Timæo leguntur. Dii, inquit, quom animam immortali initio præditam accepissent, circumligauere induxereq; ei corpus fluidum, & mortale, adiecto genere quodam mortalis animæ, in qua perturbationes affectusq; animi uehementes & necessarios condiderunt. Primum uoluptatem, quæ maxima esset malorum esca & ilex: tum dolorem, cuius ui æstuq; homines ab officio reuocantur: mox audaciam atq; metum, duos conciliarios imprudentes ac temerarios: postremo iracundiam infrenem, & spem inanem, quarum altera iudicium animi tolleret, in consideratione libidineq; furendi, altera constantiam frangeret procliuitate & facilitate credendi. Ita sensu irrationali & qui omnia perrumpit & uincit, amori confundentes miscentesq; genus animæ occiduum conflauerunt. Cæterum ueriti ne diuinæ animæ immortalitas coinquinaretur uicina mortalitas, quanta licuit intercapedine optimatem animam ab ea, quæ sequioris conditionis erat, dispescuerunt, discluseruntq;. caput à pectore disterminantes disiungentesq; collo. Quamobrem ut sedes puritatis diuinitatisq; à regione impuritatis disperata esset, in præcordiis, atq; ea parte quæ pectus dicitur, morticinium animæ genus constituerunt. In calce quoq; operis repetendo ea, quæ de anima scripserat: Hæc sunt, inquit, quæ de anima dici potuerunt, & quantum in ea esset tum mortalitatis, tum immortalitatis. Præterea rationes ferè exquisitores omnes, & ualidiora argumenta, quæ à Platone in Dialogo de immortalitate animæ sunt perscripta, uidentur se ad intellectum primum non ad communem referre. Primũ illa ratio huc tendebat, quæ de animæ motu indigere ducebatur, id est, ex eo quod ipsum se animus moueret, Nam & nos ferè idem uidebimur dicere quod Plato, qui intellectum definit, ipsum se mouentem, si loco actus, quo nos solo describimus, accipere motum uelimus. Eodem uergebat ratio ea, quæ disciplinas & noticias rerum nihil aliud esse, quàm memorias & reminiscentias ostendere conabatur. Similiter & illa hoc uolebat, quæ animam hominis cum deo quandam habere similitudinem comprobabat. Demum si diligenter attenderis, cæteras quoque rationes, quæ paulò firmiores grauioresq; habeantur, conuenire omnes, & congruere huic intellectui comperies, quemadmodum & illæ quas ipsemet Aristoteles in Eudemo complexus est. Ex iis abunde arbitro manifestum factum Platonem ex iis partibus, quæ pertinerent ad animam, solum intellectum immortalem putasse. Contrà tum omnes affectus, tum rationem in affectibus constitutam mortalem, quam Aristoteles patibilem intellectum appellat. Qualiter autem hoc intelligi uelim, proximæ declarabo.

Amor omnia perrumpit & uincit.

Aristo. in Eudemo.

De eodem intellectu mortali. Item quomodo affectus humani cum ratione iungantur. Caput XXXVIII.

HVmani affectus omnino expertes rationis non sunt, quom & parere interim rationi, & duci monitis consentireq; uideantur. Affectus uero reliquorum animantium, aut penitus uacui rationis sunt, aut siquod uestigium rationis præferunt, per obscurum id & tenuissimũ præferunt. At humanis affectibus iuncta innexaq; ratio est. Nam audacia, metus & spes statim ostendunt se rationalis animæ ditioni subesse, quia futurum & consequens tempus uidentur respicere, quod bruta nõ possunt. Quáobrem quom nullum animal præter hominem confidat, metuat, speret, sed delectetur tantũ, aut doleat (quod genus non nisi præsentibus & instantibus rebus contingit, quæ uoluptatis, & quæ doloris inuehunt sensum, qui motus nullum consortium aut foedus cum ratione intellectuq; obtinent) in homine uno omnes affectus usq; adeo participes rationis possunt effici, ut simul mediocritatem, seu modũ accipiunt, habeantur & euadant uirtutes. Quæ res inditio est non naturã affectuum, sed superantiã & excessum, & quod longius discesserit à naturæ constantia, alienam esse à ratione. Quo circa recte finiunt Stoici, qui affectus dicunt commotiones animi esse à præscriptiõe iudicii & ratiõis auersas. Ita fit ut idẽ sit intellectus patibilis & affectus rationalis, hoc est affectio & perturbatio animæ humanæ, quæ ꝑpter habitationẽ animi & intellectus in corpore particeps rationis efficitur, & rationi subiecta. Neq; enim collocari aliter & habitare in corpore intellectus posset, nisi affectibus mediis necteretur obligareturq; alioquin ut diuinus Plato inquit impurum cum puro sociari & conciliari non posset: Dii (inquit) quom animam immortali origine præditam accepissent, obduxere ei corpus mortale, quod uti fieri posset, utique immortalis forma in corpore mortali clauderetur, texuerunt genus animæ alterum fragile ac mortale. Nam uinculũ id quo immortalis natura conglutinebatur mortali, ipsum quoq; haberi mortale oportuit, proinde corrupta mortali natura simul quoque uinculum eius intercidit,

Quid Theophrastus de tribus intellectibus senserit. Caput XXXIX.

PLane facturum hoc loco me operæpræcium arbitror, si uerba Theophrasti de intellectu potestatis & agente prætexuero. De intellectu itaq; potestatis hæc dicit: Quom intellectus (inquit) homini extrinsecus accedat, quomq; tanquã appositus inuectusq; sit, quæritur quemadmodum congenitus nobis dicatur: demum quęnam confirmatio natura'ue eius sit. Certe id quod dicitur nihil actu esse intellectum ad potestatem omnia recte hactenus dicitur, quatenus & in sensu, non tamen usque eò ad uiuum resecanda res est, neq; tam nihil actu probandus, ut neque ipsemet sit. Calumnia hæc esset & oratio contentioni cauilloq; proxima, sed ita intelligendum, ut in animo talis quædam sui generis potentia sit pro subiecto formarum ad gremio, qualis in rebus materialibus facultas illa est, quæ constitutioni earum & concretioni insternitur. Porrò quod dicitur mẽtem extrinsecus accedere, non ita statuendum est, ut qui uere appositus inuectusq; habeatur, sed ut qui statim ab ortu quasi comprehendere nos complectiq; soleat. Item quo nam pacto res efficiũtur intellectæ, & qualisnam uidetur passio ea. Necesse enim est afficiatur animus & quasi patiatur, si prodire ac peruenire ad gestionem debet eadem ratione qua sensus. Sed quom sit incorporeus, qui fieri potest ut patiatur aut immutetur à corpore? Vtrum item ab illo, an ab ipso principium esse putandum est? Plane ipsum pati uideri potest ab illo ortum habere (nihil enim ipsum à se patitur) at uero causam præstare omnium actionum, hoc est, ut intelligatur uel non intelligatur res, quadmodum & in sensu perspicitur, utiq; ab ipso intellectu proficisci uidetur. Illud hercules perabsurdum forte sit, intellectum qui naturam refert materiæ, nihil esse ipsum existere, sed tantũ omnia complecti & continere potentia, & reliqua quæ longũ esset persequi. Quamuis autem Theophrastus quæstiones has compendioso ac festinanti sermone quasi deguster (uerba quidem pauca, sed foeta) tamen rerum multarum & magnarum inculcat. Plena hæc difficultatum sunt, plena solutionum, quas obiter quasi aliud agens subiungit, plena postremo contentionis & disceptationis oratio est. Atq; hæc ille in quinta parte naturalium quæstionum scripsit, hoc est secundo libro de anima. Ex quibus liquet Theophrastum de intellectu potentiæ eadem fere in dubi-

Q uo mõ intellectus potẽtia nihil actu est. De hoc lege libro primo de masculatione naturali in digressiõe de materia prima.

tationem uocasse, quæ de intellectu quoq; agente quæruntur, utrum de foris accedat, utrũ congenitus habeatur. Definitum præterea est, quemadmodum de foris accedere, & quemadmodum congenitus haberi probetur. Iam sicut intellectum agentem, ita intellectum potentiæ impatibilẽ asserit, & abiunctum à corpore. Impatibilis (inquit) est intellectus, aut si patibilis est, alio more patibilis est quàm cætera quæ pati dicuntur. Nam si pati intellectus putandus est, nõ ita putandus est, ut patiendo se moueat (motus enim omnis inabsolutus imperfectusq; est) sed ita putandus est pati, ut ad actum & perfectionem passione illa perueniat. Vlterius etiam progressus inquit: Sensus non est sine corpore, intellectus habetur abiunctus. Item eo loco quo retractat ea quæ de intellectu agente definierat Aristoteles, illud (inquit) considerandum, quod uel in omni natura inuenias, duobus momentis singula contineri, quorum alterum pro materia & potentia sit, alterum uero pro causa & actore sumatur: semper uero præstãtius esse quod agit, quã quod patitur, & principium nobilius esse quàm materiam oportet. Atque hæc quidem ille quãquam confirmat, tamen reuocat in controuersiam qualesnam duæ illæ sint naturæ, quibus ratio hominis atque mens constat. Item priuatim qualenam id sit, quod intellectui agenti subiicitur. Mixtum enim quodammodo & quasi concretum uideri animum nobis ex intellectu agente & intellectu potentiæ. Si igitur sociatus congenitusq; est qui mouet, statim ergo & semper mouet: si uero posterius accedit, quo nam instrumento, aut qua ratione absolutio hæc & generatio facta esse defenditur? Ac uidetur quidem carere genitu, si incorruptus immortalisq; est. Quom uero semper iuxtim assistens & proximus sit, cur non semper mouet? aut unde nobis obliuio & hallucinatio accidit? an culpam habet permistio? Ex iis omnibus manifestum puto esse non præter rationem sentire, qui dicant Aristotelem & Theophrastum existimasse aliud esse intellectum patibilem & corruptibilem, quem illi communem uocant, & corpore non abiunctum: aliud totũ id quod ex intellectu agente, & intellectu potentiæ componitur, quod & separatum à corpore & incorruptibilem & ingenitum statuũt. Atq; ita fieri, ut partim duæ naturæ sint, partim una. Nã & id quod ex duabus facultatibus, forma & materia conditur, unum esse intelligimus. Cæterũ quærere quid quisq; de anima senserit, & loci & curæ alterius est. At quæ nam fuerit opinio Aristotelis, quæ Theophrasti, & quę etiamnum Platonis, facile arbitror colligi posse ex uerbis iis quę supra de libris eorum prompsimus prętexuimusq;.

Primam actionem intellectus esse simplices terminos uersari. deinde circa compositionem, in qua iam sit ueritas falsitas. Caput XL.

21 Ergo intellectus potentiæ simulac intellectum agentem ceu propriam sibi formã præhendit, primum intelligit simplicia indiuisiliaq;, quæ in decem generibus continentur, in quibus ueritas aut falsitas nulla uersatur: deinde ultra progressus cõponit illa, connectitq;. Verbi gratia: Socrates inambulat, in quo iam ueritas aut falsitas potest consistere. Componit inquam, hæc non ut aceruum temerario congestu aut interiectu constituat, sed ut quæ multa sparsaq; sunt, ad unitatem & coalitum reuocet, atq; ita cœtum simplicium uocum comprehensione & intellectione una cohibeat, ut illud: Xenocrates disputat. Hic autem complexus & compositio notionum uidetur similis ei, quam Empedocles in constitutione membrorum cecinit factam à concordia primum. Quẽadmodũ apud illum non omnis compositio membrorum constituit animal: ita apud nos non omnis compositio notionum constituit ueritatem, sed aliqua etiam compositio est, de qua mendacium existit, ut si commensuratio committatur diametro, erit mendaciũ & falsitas: si incommensuratio, ueritas. Deinde quemadmodum illic ex simplicibus membris animal simplex conficitur, ita hic ex simplicibus terminis simplex propositio nascitur.

De cæteris omnibus anime viribus agens Aristo. tam naturalibus quam sensitiuis: ait Simplicius: ab eorum obiectis doctrine sumpsit exordium: ac deinde de actionibus disputauit: antequam de earum essentia loqueretur: ut scilicet ab his que nobis sunt notiora ad ea que magis latent progrederetur: in intellectiua autem virtute contra. primo intelligendũ quisnam sit & qualis speculatus est: anteaquam de intelligibilibus loqueretur: utpote quia cognobilior est: et deinde intelligibilia: ut ex vtrisq; eliciamus eius actionem erga intelligibilia: vt igitur in passibili intellectu postea

nobis uerba. Nam hoc mirabile intellectu est, audimus in tempore, intelligimus nõ in tempore, sed momento, quod aut omnino tempus non est, aut si est, partibus caret: non solum uero intelligit insectili tempore, sed etiam intellectione insectili, non ita ut singulis syllabis hæreat, & partem uocabuli parte intellectionis absoluat, sed ita, ut quãquam diuiduum uocabulum est, indiuidua tamen comprehensio & intellectio sit. Quòd siquis contendat intellectionẽ esse diuiduã, facile concedemus, modo intelligat diuiduam esse per accidens. Nõ enim suapte natura diuidua est, sed culpa uocabuli quod cũ mora & productione uocis effertur. Proinde quom uox omnis non illico, confertimq;, sed tractim & particulatim ędatur, contingit credere intelligentiã quoq; nõ momento uniuersimq;, sed cunctanter & mẽbratim absolui. Quo fit ut ea res quæ per se insectibilis est (quãquam difficile dictu uidetur) quasi descendat in rem diuisilem ad eam, qua se ingenium suum accommodet. Rursum pleraq; per accidens indiuisilia sunt, id est non suopte nutu, sed propter id, per quod intelliguntur hoc modo confiniũ & colliminũ tẽporis. In quo animus intelligit, per accidẽs indiuiduũ & insectile est, quia accidit tẽpori cuius est extremũ, & per quod ab intellectu cognoscitur. Nisi enim annus, mensis, dies, hora determinaret iunctum præsensq; tempus, momentum hoc indiuiduum intelligi nullo modo posset. Huius rei ratio illa est, quòd in omnibus iis quæ secantur in partes, inest aliquid. quod minimum & insecabile est: & in omnibus iis quæ condita concretaq; sunt, habetur aliquid simplex incompositumq;. Quod quidẽ quicquid qualecũq; est, neq; separari potest à rebus quibus inest, neque seorsum subsistere, quãuis insit. Sed neq; significantia nominis potest abiungi à nomine, neq; sine eo item pronunciari: forte uero neq; intelligi quidem à quoquã ulla res potest, nisi secum ipse uocabulum intus affingat, ad quod se identidem referat, quotiens cogitaturus aliquid est. Et si uero hæc ita se habent, ea tamen intellectus uis est, ut uoces & dictiones quæ suopte ingenio secabiles & diuiduæ sunt, indiuiduas & insecabiles utiq; per accidens faciat.

Omne continuum indiuisiliter intelligi, sed & quantitatum discretam quadantenus. Caput XLIII.

PLane indiuisionem eandem habent tempus, longitudo, & omne continuum, & id quod facere potest ut lõgitudo sit una, idem potest facere ut unum sit & tempus & omne continuum. Nam unitas secundum quã dicimus stadium esse unum, & diẽ unum, & mensem unum, eadem inesse & longitudini & tempori uidetur. Ea unitas indiuidua est, & tamen inest diuiduis rebus. Est simplex & incomposita, & in duplicibus & cõpositis continetur: alioquin omnis quãtitas esset discreta, ideoq; nihil aliud esse quã numerus multitudoq; uideret. Nũc & illud fortiter affirmauerim, multitudinẽ quoq; ipsam & numerum unitate aliqua cohiberi & comprehendi contingere. ita non modo cõtinuæ quantitati, sed etiam discretæ unitas competet. nam binarius, ternio, denarius multitudines sunt unitatis accessu coërcitæ.

Quemadmodum intelligantur puncta, & momenta, & priuationes. Caput XLIIII.

POrro punctus & momentum quom simplicia & indiuidua uocantur, non eodem iure quo cætera appellationem illam ferunt. Est enim aliquid quod per se, & suapte natura indiuiduum est & incompositum. At punctus & momentum non hoc modo indiuidua sunt, sed ex defectu & priuatione cõtinui. Atque ita intellectus cognoscit illa definitq; non priuato adortu, aut directo in ea incubitu (quia nullã formam à se obtinẽt cui possit incumbere) sed sequestrando & præcidendo dimensum & magnitudinem, atq; illa ipsa quorum limites extremi puncta & momenta sunt. Certe hoc genere cõueniũt intellectus & sensus. nã quẽadmodũ aliqua per se, id est quæ facie suã pellunt, aliqua negatione priuationeq; sentiuntur per se, ut candor, lumen, uox, sonus: priuatione ut nigror, opacitas, silentiũ: ita sunt quædam quæ sua natura, quædam quæ aliena, qua careant ad intellectũ sui utant. bonũ à se intelligitur, malũ non à se, sed quòd priuũ inopsq; boni est. Huiusmodi uidetur scitũ illud apud Platonem de materia: Cognitio (inquit) & uisio quæ de materia habet, nota atq; extranea est, actus autẽ notus tã in intellectu, quã in sensu. Is propriæ est qui nõ de uultu & facie

aliqua eius rei quam contemplamur, elicitur, sed de forma illa qua priuatur.

Potentiam & imperfectionem esse rationem, qua intelliguntur priuationes & malum. Item neq; deum, neq; intellectum agentem intelligere priuationes, sed seipsos, ideoq; ueritates esse. Caput XLV.

25 ERgo quemadmodum si sensus non esset ea natura, ut posset modo agere modo non agere, sed ea ut semper ageret, nunquam accideret, ut aut oculus tenebras, aut aures silentium sentirent: ita si intellectus non ita institutus esset, ut aliquando cessare ab opera posset, neq; mala intelligeret, neq; informia, neq; numero suo & perfectione carentia. Talis igitur intellectus potentiæ est, ut contraria contrariis quodammodo intelligat. agendo enim intelliguntur formæ potentia, id est non agendo nec intelligendo formas intelliguntur informia: contraria autem sunt potētia & actus. Prohinc si quis intellectus est ab omni potentia exolutus liberq;, is neq; malum neq; priuationem intelligit, qualis exterior intellectus uidetur, id est agens, & eo amplius causa rerum princeps, id est deus. Est enim intellectus agens à materia abiunctior quā intellectus potentiæ. quamobrem is semper intelligit id quod maxime est, & quod maxime forma existit, & quod longissime ab omni priuatione informitateq; abest. Talis ipsemet est, seipsum ergo intelligit. atq; hic est cuius substātiā merito actū uocauimus, & qui proprie separatus est, & qui neq; illū quidē innexū potentiæ continet: nec eo tamen imperfectior uideri debet, quam is qui contraria & priuationes intelligit (non enim numero rerū quæ sciunt perfectio aut præstantia corrogat, sed pondere) nec q plurima intelligit, idem etiam pluris est, sed qui meliora nobilioraq; nouerit. At uero intellectus & intelligibile in eo distincta non sunt, quemadmodum in intellectu potentiæ, sed intelligibilis est qua intellectus. retroq; intellectus qua intelligibilis. Item ueritas alio modo in intellectu hoc spectatur, alio in intellectu potentiæ. Intellectus enim agens ueritas ipse est, quia non eo uerus efficitur quòd alia, sed quòd seipsum intelligit. Sed intellectus noster, ut qui similitudinem illius præ tenuem referat, ueritatem simplicem non attingit, sed eam quæ obuersa & opposita falsitati atq; mendacio fit: quia necesse est si in affirmatione ueritas fuerit, in negatione haberi & cōtineri mēdacium. Quo fit ut ueritati nostræ mixtum semper mendacium sit, ut quotiens de ueritate instituitur mentio, simul quoq; de mendacio cogitemus, & quasi admoneamur.

Intellectus ab omni potētia est exolut' neq; malū neq; priuationē intelligit. Intellect' agēs semper intelligit id q maxime ē: & quod maxime forma existit.

Quando & quemadmodū intellectus intelligēdo fallatur. Caput XLVI.

26 PLane intellectus quom quid simplicium tractat, ut quom formam eius aut definitionem & rationem essentiæ speculatur, nunquam mentitur, etiam si totam rem non amplectitur. Nam & oculus quoad de albedine sola iudicat falli non potest. Quòd si aspectus id quod album iudicat ausit Cleonem quoq; aut Platonem dicere, iam suos limites transilit, & ultra præscriptum quasi periclitatur. eoq; sensûs sæpe numero & facillime collabuntur. Eodem modo intellectus paucies & raro errabilis, aut nō ratus est, quamdiu in ipsa finitione & essentia rerum sistit, ut boni, pulchri, honestitat quom procedit ultra, & condictiones annectit (ut si non modo bonum, sed hoc bonum enunciet) tunc externis aliena tribuit & confundit. Atq; hinc mendacium frequens & plurimis error inciditur. Vt ergo caueri hoc possit, sola essentia & forma spectanda est, & quod materia & eius appendiculis uacet. Est enim genus hoc rerum peculiare mentis ac suum.

Quod in sensu uoluptas & dolor est, hoc in intellectu esse bonum & malum. Item quomodo & quando tam sensus quam intellectus persequatur aliquid aut fugiat. Caput XLVII.

27 QVāquam uero longe superior & excellentior intellectus est sensu, tamen multa
in utroq; paria & similia uisitantur. Nam quemadmodum actio sensus neq; alte-
ratio neq; passio est (neq; autē motus omnino ullus, quom motus omnis progres-
28 sio rei sit, quæ accessionē & consumationem delyderet, actio sensus absoluta sem-
per perfectaq; habeatur. quamobrem aut motus esse non potest, aut si mo-

tus est aliud genus inuehitur motus)ita cognitio animi habitum obtinentis, neq; motus, neque alteratio, neque passio dici debet. Nam quemadmodum quom scius aliquis promit ea quæ scit, non ideo mouetur, sed agit,& actus iste non est motus, quia & perfectæ rei est actus, & ipse perfectus est: idem in intellectu probandum actus enim intellectus potentiæ generatio & perfectio quædam uidetur. Est igitur hoc(ut dixi)in sensu & intellectu assimile: item illud appetere & fugere, de quo(sed paulo altius)ordiar. Sensus aliquando solum hoc adnunciat flauũ, aliquando adiicit dulce id esse quod sit flauum, quamdiu flauum solum enunciat, neq; fugit neq; persequitur: simul uero adiicit dulce, quale mel est: aut amarum, quale est fel, tunc aut persequitur aut fugit. Idem in intellectu comperias. quamdiu solam definitionem & essentiam sanitatis intelligit, neq; fugit, neq; persequitur: simul uero nectit sanitatem cum bono, tunc persequitur. Quapropter quantum uoluptas pensat in sensu, tantum bonitas in intellectu & quod ualet in sensu dolor, hoc potest in intellectu malitia. Porro notitiam boni & mali sensus habere non potest, sed dolorifici & uoluptifici. Discretio autem boni & mali intellectui adiuncta est, qui(ut supra dixi)intelligendis rebus descriptionem temporis adhibet. Ac sensus quidem pro eodem habet uoluptatem & bonum, dolorem item & malum. Trahitur ergo sensus ad uoluptatem,& refugit à dolore: hanc sciscit appetitq;, illum reprobat ac repellit. Contrà intellectus sæpe transcendit iudicium sensus, & appetitiones eius coërcet, proindeq; aliud iudicat bonum esse, aliud uoluptarium, & quod titillet: item aliud malum, aliud quod dolorẽ inurat. Quom igitur animæ intellectuali allinantur quædam imagines, quæ uisa & phantasmata appellauimus, bonum item & malum hoc polleat in mente, quod in sensu uoluptas & dolor, quotiens parte hac animi phantasma, aut uisum cum bonitate aut malitia nectimus, totiens persecutio aut fuga succedit: persecutio simillima affirmationi est, fuga negationi. & queadmodum non potest sensus sine sensilibus pelli, ita neq; intellectus is qui animæ congenitus est sine uisis & phantasmatibus cieri. Nempe quom aut petit id quod animus aut aspernatur, præcessisse imaginationem oportet. Quòd si quis est intellectus qui nihil indigus sit, ita ut necesse habeat appetere, neq; inualidus imbecillisq;. ita ut ei præ metu fugiendum sit, huic nullus usus phantasmatum imaginationisq; est.

Expeditis: ait Simpli. his omnibus que de speculatiuo intellectu erant pertractanda: sumpto exordio ab imperfecto intellectu: donec scilicet potentia tantummodo est: deinde ad eum progressus est qui habitu perfectus est, & tandem ea docuit, que de substantiali intellectu: qui sua substantia actus est erant inuestiganda: adeo vt nihil, ut ita dixerim: intactum & indeterminatum reliquerit nunc ad eum intellectum transit Aristo. quem practicum appellat: qui & imaginatione vtitur & circa bonum vel malum versatur in quare: sicuti in priori intellectus ratione a sensibus veluti a notioribus ad intellectum transmisit: eodem fere pacto nunc sensu vtitur veluti exemplari: non quidem vt simpliciter cognoscitiua virtus est: sed at apprehensiua est rei que delectet aut contristet: hac enim parte intellectui practico assimilatur: qui non solum cognoscit: verum & quod bonum malumve est inuestigatur.

¶ Quid differat sensus a secunda concupiscentia, & intellectus a uoluntate. Item eandem esse potentiam quæ persecutionem dictet & fugam. Caput XLVIII.

Plane appetitio sensus concupiscentia & desyderium dicitur. Appetitio intellectus
19 uoluntas. ad concupiscentiam illecebra & uoluptas, ad uoluntatem bonitas pertinet. Ac subiecto quidem idem est sensus & appetitio eius, sed ratione cogitationeq; discrepant. Eodem modo intellectus & uoluntas subiecto idem sunt, sed diuortio essentiæ & definitionis euariant. Sed nec diuersa uis est, qua persequimur ab ea qua fugimus: ita neq; uicissim à se, neq; ab intellectu sensu ue discernuntur, sed una potentia est, quæ persecutionem dictat & fugam: una quæ uult & non uult. Nam & hæc quæ uidẽtur auersiones esse atq; fugæ, appetitiões quædã sunt. Quom enim quis fugit, hoc ipso desyderat, quòd appetit fugere; & quom nõ uult. hoc ipso uult quòd cupit

uitare quæ reprobat.

Intellectum mouere tam præsente, quam absente sensu. Item intellectum actiuum non speculatum mouere. Caput XLIX.

30 QVod autem sæpe commemoratum nobis est, denuo repetendum uidetur. Quem
admodum sensus formas rerum in simulachris sensilibus seruat: ita intellectus in
phantasmatibus continet, & in phantasmatibus item intelligit. Euenit autem ut
intellectus æqualiter moueat & excitet appetitum, tam abiuncto sensu quàm iun
31. cto. Sola enim opinatio ea qua aliquid de quo cogitamus, bonum esse aut malum
credimus, facit ut dignum id persecutione cautione'ue sit. Quamobrem siue subiecta res oculis
habeatur, quàm nobis infestam fugiendamq; suspicamur, siue non habeatur, sed sola cogitatio-
ne opinioneq; noxia iudicetur, continuo animus fugam arripit, & tanquam detestabilem cauet.
Atq; hoc intellectus eius officium est, quem practicum, id est actiuum & administratiuũ appel-
lant. Hic enim appetitum percit allicitq;, at qui conspectiuus contemplatiuusq; dicitur, nihil mo
uet, sed ipso rei intellectu & æstimatione contentus est. Prorsus quemadmodum uoluptas & do
lor se habent ad sensum, & quemadmodum bonum & malum ad ipsum intellectũ actiuum, ita
se habet ad spectatiuum ueritas & mendacium. Veritas est uice boni, mendaciũ malo ad propor-
tioné respondet. Interest quòd ueritas & mendacium impromiscuæ & absolutæ res sunt, bonũ
& uoluptas ad aliquid referuntur. Est enim bonum alicui bonum, & uoluptas alicui uoluptas.

Non esse intelligendum quod ab Aristote. dictum est: intellectum non sine phantasmatibus intelligere: de intellectu spectatiuo: quasi nunquam possit sine phantasmate intelligere: sicut videntur velle peripatetici: tum ea que superius sunt exposita ostendũt: cum docuit Aristote. spectatiuarum cognitionum supremam separari: & esse hoc solum quod est: & esse idem ipsi rei & substantia esse actum: impatibilem & immistam: cum vel etiam: ea quæ hoc in loco ab Aristote. proferuntur: dum non intellectum sed dianoiticem appellat: dum etiam eam versari circa verum vel falsum: & bonum & malum predicat: nam ab intellectu contemplatiuo: non modo eo qui substantialis intellectus est: falsum excluditur: & malum similiter: verum ab eo etiam qui secundum habitum iam perfectus est: sed in intellectu practico ex necessitate & malum quandoq;: & ei oppositum bonum quandoq; reperitur: propter eius conuersionem ad ea quæ generationi subsunt & particularia sunt.

Mathematica intelligi citra materiam absq; mendacio. Caput L.

35 POrro aliter intelliguntur ea quæ per se intelligibilia sunt, aliter ea quæ de abiun-
ctione materiæ nomen accipiunt, lineam dico & planitiem, & id genus cætera
quæ in Geometria tranctantur. Quãquam enim hæc pro marginibus ac terminis
corporibus naturalibus sunt, intelliguntur tamen à corporibus naturalibus sepa
rata. Exempli gratia: Si simitatem à naso præcidere intellectus posset, aut ab ea car
ne, in qua simitas est, intelligeret seorsum à naso, quod consistere sine naso non potest. Verum
hoc in simitate fieri nullo pacto quit, propterea quod in definitione simitatis continetur & com
prehenditur nasus. Est enim simitas nasi cauitas. At deuexum & curuum, linea recta & flexa, tri-
angulum & quadrangulum intelligi separatim à corporibus possunt, etiamsi separatim nõ sub
sistunt. Huius rei ea causa est, quod mathematicæ res, quamuis à corporibus naturalibus secre
tæ non sint, tamen in ratione & definitione sua materiam non testantur. Quare intellectus ea
quæ actu separata non sunt, apud se tanquam apud sequestrem uidetur deponere, ad solam
quantitatem spectandã: in quo opere neq; usus corporis naturalis est, neq; affectionum hæren-
tium corpori in eo quod naturale est, quales sunt, caliditas, frigiditas, humiditas, siccitas, sed
in contemplationem solum spacia ipsa mera inaniaq;, & confinia corporum adhibentur. Ex
eo consit, ut Geometria & Arithmetica ex omni coetu disciplinarum, quæ ad Mathesim
pertinent, abesse à materia naturali longissime uideantur, utpote in quibus demonstrationes,

probationesq; sine aliqua materiæ mentione procedant, quamobrem neq; suppetias de sensu desiderant, quia neq; materiam ullam requirunt, At in cæteris Astronomia, Musica, Perspectiuà, quáquam & hæ conantur remouere materiam atq; sensum, non tamen æque id possunt, sed à sensu proficiscuntur, & in sensum etiam desinunt. In hunc modum abstracta huius generis intelliguntur.

Vtrum & quemadmodum substantiæ separatæ intelligantur ab intellectu potentiæ, Caput LI.

36 NVnc illud quærendum, utrum res simpliciter separatas, & prorsus materiæ sordibus uacuas & absolutas intelligere animus possit, qui in corpore est, & à magnitudine non abiunctus. Quamuisq; alius locus sit ad hoc demonstrandum docendumq; seruatus, tamen & nunc quoq; attingendum id puto. Videbatur sanè consentaneum, sicut diuinus ille separatusq; animus, qui intellectus agens uocatur, nullam intelligit naturalium formarum, propterea quòd potentia liber est, & imperfectione, qua priuationes solent cognosci (atq; hoc non ignobilitatis, sed nobilitatis potius & præstantiæ argumentum est. namq; nec mori non potest aut occidere, nec tamen eo uilior iis est, quæ possunt occidere) ergo quemadmodum intellectus agens nihil intelligit materiale quod sit, uerisimile ac ferè consequens uidebatur, ut intellectus materialis nihil intelligeret earum rerum, quæ prorsus à materia separatæ essent. Tamen contrà est. Videtur enim intellectus materialis etiam facultate hac præditus proculdubio, ut res penitus abiunctas materia possit comprehendere. Nam qui naturas materiales intelligit incernendo & amoliendo materiam, longe facilius intelligat necesse est, quæ per se abstracta dispendium huius operæ nobis remittunt. non enim eo inferior intellectus potentiæ est intellectu agente, quòd genera immaterialia hic non attingat, ille attingat, sed eo quòd hic semper attingit, nec semper intelligit, ille semper attingit, & semper intelligit. Et hæc olim nobis sæpius & diligentius scrutanda recuperandaq; sunt.

Repetitio eorum quæ hactenus dicta de anima sunt quemadmodũ sit omnes res, & quemadmodum anima dicatur esse forma formarum. Caput LII.

37 NVnc ea quæ usquæ huc de anima diximus, capitulatim recenseri placet. Anima quadantenus omnia est, omnia porrò aut sensilia, aut intelligibilia sunt. scientia quæ actu sit, nihil est aliud, quàm ipsæ res scitæ: & sensus similiter qui sit in
38 actu nihil est aliud, quàm ipsa sensilia. Quæ uero sit huius ratio, quáquam superius affatim docuimus, tamen est quamobrem modo addi aliquid uelimus. Res quædam potentia sunt, quædam actu habentur: anima igitur illas res & formas, quas accipit, partim actu, partim potentia continet. Quotiens sensus aut intellectus in habitu est, non item in opera, tum potentia euadit illa quæ continet: quòm uero in operam procedit & commentatur, tum refert actu illa quæ commentatur. Etenim res quanta est forma ipsa est; materia uero non essentiat, sed generationis potius & ipsius, ut ita dixerim, fieri author & causa est. Diffluunt obiter corpora & dispendium assidue faciunt, quod quidem opera & maleficio materiæ accidit: siqua stant quiescuntue totum id debet formæ acceptum referri. Recte igitur dictum uidetur animam esse omnia, quando nulla res est, cuius formam aut sensu aut mente non usurpet. Inde sumitur, ut anima cum omnia omnibus formis eadem fiat, non tamen cum materia earum & mole. nec enim lapis in anima est, neq; ignis, neq; terra. Ita relinquitur, ut animã effici formas rerum dumtaxat dicamus. Neq; uero illud obstat, quòd si ita sit, ratio rationi & forma formæ misceri connectiq; uideatur. quandoquidem ad instar manus habetur, manus enim instrumentum super omnia instruméta est, uti per quã instrumentorũ omniũ usus cõstet. Eodẽ modo animã dicere formã formarũ par est, quia reliquæ formæ per animã cognoscũtur. Non solũ uero recte dicitur animam esse omnia propterea quòd formas omniũ cognitione cõplectitur, sed etiam propterea quòd materiæ formas exhibet & uultus imponit. Ipsa enim animo est quæ materiã rudem significatione & impressione formarum insignit. nã & uiuacitas omnis & uigor,

qui plurimus in materia cernitur, ab anima uidetur ortum habere. Atq; hoc in animalibus quidem conspicuum incontrouersumq; est, sed in plantis & elementis obscurius.

Nihil sciri aut intelligi posse nisi via sensuum. Item quemadmodũ uisa & phantasmata intelligendo fingantur, formenturq;. Caput LIII.

39 POrrò iis quibus uidetur nulla res esse à magnitudine, & à sensu remota, cõsequẽs est, ut formas intelligibiles in sensibus esse, contineriq; fateãtur. Talia sunt ea, quæ abstractu constant, & mathematica nuncupantur. Item ea quæ sensilium habitus aut affectiones dicuntur, atq; hæc posteriora penitissime indita, immersa & obligata materiæ sunt, omnia igitur pendent à materia sensili. Cuius rei firmissimum argumentum est, quòd qui iam inde ab ortu cæcus surdusq; fuerit, nõ potest Geometriam condiscere, quia circulum triangulum, quadrantale animo concipere, aut præsentire compos non est, sed feruidum, algidum, dulce, amarum, odorulẽtum, obolidum: atque hæc quoq; ideo quia sentiuntur. Intellectus quoque unitatis & binarii, postremo numero omnis de sensilibus uenit. Quamobrem quotiens hoc genus rerum speculatur meditaturq; animus, necessario sibi uisa quædam & similitudines confingit, ad quæ dum cogitat, subinde se conuertit. Sunt enim uisa & phantasmata sensilibus rebus persimilia, præterquàm quòd materiam abdicant.

Aliud esse ipsa uisa seu phantasmata ad propositiones, quæ de phantasmatibus componuntur. Caput LIIII.

SAnè ea quæ in compositione & complexu loquendi serieq; noscuntur, apertissime à spectris & phantasmatibus differunt. Nam diei & lucis phantasmata semper eadem in anima sunt: nexus & complexionis eorum multiplex ratio formaq; est, ut si dies est, lux est: uel dies est, & lux est: uel dies est, lux non est: uel esto dies, & esto lux. quæ quidem constructiones coniunctionesq;, cum inter se uicissim uariant, tum etiam à phantasmatibus discrepant. Item in compositione ueritas & mendacium uersantur, in uisis & imaginibus non uersantur.

Differentiam esse inter phantasma rerum & notionem siue conceptũ. Caput LV. 37

SEd quæro primæ ac simplices notiones, quæ à uisis & phãtasmatibus distent? An notiones phantasmata quidem non sunt, sed consistere tamen sine phãtasmatibus nequeunt. fieri etiam certe non potest, ut idem sit notio Socratis & spectrum eius 38
siue phantasma, sed phantasma est impressio & uestigium sensus, & quasi uibex è uerbere inustus. Inustionem & passionem in sensi: non proprie accipi uolumus, sed eo modo, quo supra expositum plurimis locis demõstratumq; est. At notio est actus & operatio animi in subiecto phantasmate. Hunc in modum intellectus multifariam phantasmatibus utitur. propositiones enim quas de phantasmatibus conficit, per casus articulosq; alterno implexu & serie ac dispositione multiformi conuariat.

De anima motrice secus locum. Item quæstio utrum plures partes habeantur animæ, quã tres illæ, quas Plato existimauit. Caput LVI.

40 QVoniam uero animalium anima summas uires, quibus describitur, duas habet,
iudicandi unam, hoc est, intelligendi dissentiendiq;: alteram mouendi, hoc est, locum è loco mutãdi, ad ea quæ de intellectu ac sensu dicuntur, abundanter expositum est: proximum uidetur, ut quidnam id sit quod animal mouet deinceps aggrediamur exquirere, utrum certa pars animæ, quæ à cæteris partibus abiuncta magnitudine & subiecto, id est, disclusa loco & districta regionaliter habeatur; aut quæ ratione
41 tantum cogitationeq; sequestretur: an potius anima uniuersa. & si certa pars mouet, utrum alia
ab iis sit, quæ uulgatæ iactatæq; sunt, rationabilis, irritabilis, concupiscibilis, an ex iis aliqua. Nam

uel in hoc multa quæstio est, utrum anima partibus constet, quæ locis & intercapedinibus di-
stent, an uiribus & potestatibus, quæ in eodem subiecto ratione definitioneq; discernantur, quē-
admodum in pomo cādor, odor, & dulcor. Quod si plures in anima partes finxeris, succedit illa
dubitatio, quisnam earum numerus sit, & utrum tres tantummodo, ut aliqui arbitrātur, an plu
res. Et hercules si quis ad ea discrimina animaduertat, quibus ratio animositas & cupiditas mu-
tuo differunt in partes innumerabiles animam conscindet. Videntur enim aliæ item particulæ,
quæ proculdubio amplius quàm illæ tres distent. nam uis nutricula, quæ & animalibus & satis
ac stirpibus inest communis, aliquanto plus à tribus iis differt, quàm ipsæ inter se tres. Eodem
modo & pars sensaria, quippe quàm neq; rationabilem, neq; penitus irrationabilem possis puta-
re. Nam quatenus sensilium generum differentias iudicat, & occasio quædam & tanquam gra-
dus efficitur ad animum rationemq; promouendam, uideri potest illatenus rationis & intelligē
tiæ particeps: quatenus uero adiuncta est animalibus brutis & ratione uacantibus, utiq; nomi-
ne hoc irrationabilis & bruta existimari potest. Præterea non sensus demū, sed etiam uirtus ima
ginaria uidetur à partibus iis diuersa & differens ratione. Quod si tres tantum partes animæ ha
berentur, necesse esset imaginariam, aut in rationabilem, aut in cupiditatem, aut in excandescen-
42 tiam reducere. Ad hæc appetendi uim, quæ ratione, potentia, munere, interstitio insigni à reliqs
se iungantur, unam è tribus partibus censeri cōtingeret. alioquin sub absurda atq; obtusa res est
præcidere ac diuellere appetitum, quod faciūt qui partitionem illam Platonis trimembrem pro
bant, quandoquidem non modo in parte irrationabili cupiditas & iracundia continetur, quorū
utrunq; appetitus est, sed etiam in rationabili uoluntas, quæ item appetitus mentis iudicatur.
Quamobrem facultas hæc distrahenda non erat, sed tanquàm sui generis potentia incolumis ser
uanda, & seorsum cum cæteris partibus in numerum redigenda.

*Intellectus nomine: ait hic Simpli. comprehenditur vniuersa rationalis vita: ita vt & forsi-
tan phantasia: non quidem omnis: sed tantum quæ in hominibus reperitur: de quā Theoph. in pro-
priis physicis quærat: utrum ponendum sit causa rationalem esse vel irrationalem.*

Vim altricem esse causam animalibus incessus & motus. Caput LVII.

SEd redeamus unde abscessimus, agitemusq; iam pede collato, quidnam illud sit,
43 quod mouet animal per locum Nam auctio & minutio unde fiāt constat. Dixi-
mus enim prouenire motus eos à procreabili & altrice potentia. Spiratio uero &
respiratio, sonus item & uigilia, quibus causis oriantur alio loco monstrabitur:
sunt enim & hæc quibus animal alterascit mouetur q;. Nunc quod proposuimus
44 tractandum, quidnam sit causæ, quamobrem animalia moueantur, ingrediantur q;. Sane uegeta
l s anima hoc non facit ipsa: nam motus localis incessusq; ad finem aliquem agitur. item cū ima-
ginatione, persecutione, uel fuga, utiq; in iis, quæ ultro sponteq;, non ui coacta se mouent: at ra-
tio nutriens prorsus imaginatione uacat, & quod consequens est appetitione. Omnis enim appe-
titio à sensu imaginationeq; nascitur, quamuisq; animalia quotiens cibum & alimoniā appetunt
localem motum instituant, ut ea quorum indigent persequantur & capiant, non tamen ex eo ac-
cipi debet, nutricem uirtutem idem esse quod appetitum. Cuius rei signo id est, & quidē certissi-
mo, quòd in stirpibus alumna uis cernitur, appetitus non cernitur, eoq; fit, ut in iis neq; sensus,
neq; imaginatio possit existere. Quòd si in anima uegetante uis esset, quæ secundū locum moue
ret, fuisset necesse, ut natura plantis aliquod instrumentū dedisset, quo talem motū exigeret. Ni-
hil enim operibus naturæ frustra uiceq; fortuita iungitur.

Vim sensualem non esse causam motus animalium localis. Caput LVIII.

45 SEd neque uis sensualis est id quod ita mouet, quom pleraq; animalia sint, quæ
sensum obtinent, nec tamen mouentur ob locum, proinde hæc si uim mouentem
habuissent, temere habuissent. Natura uero utrunq; adęque detestari & abomina-
ri uidetur, neq; quid superfluo adiiciat, & neu ex necessariis aliquid relinquat. Læ-
sa, lacessita, orbata, & mutila semper excipio: animalia autem illa quæ uitam stabi-
lem & sellulariā exigunt, nec mouentur loco, non ideo manca defecta ue sunt. Quod quidē facile

probat argumẽto, qa proletaria sunt, & simile sibi progenerãt, præterea & auctant & minuunt.

Intellectum mentem'ue non esse causam motus animalium localis. Caput LIX.

46 CAeterũ neq; rationalis portio, id est, intellectus potest id esse quod moueat. Quom
enim duplex intellectus sit, contemplatiuus hic, actiuus ille, primum contempla-
tiuus non potest mouere, quia de rebus agendis gerendis'ue nihil intelligit. quæ
fugienda, quæ persequenda sint non cognoscit: motus autẽ is, quo de quærimur,
aut persequendo, aut fugiendo absoluitur. Deinde nec actiuus id potest. quamuis
enim agendis rebus administrandisq; præsit, non tamen author aut opifex eius motus est, quia
sæpe accidit, ut id quod dignum intelligit fuga, non fugiat (uerbi gratia) terræmotum, aut trucẽ
& immanem, beluam, Vt enim contremiscat cor, & inhorrescant pili, uox hærea faucibus, est ta-
men quando in timore hoc non arripitur fuga, sed uestigio immoto & habitu rigente consisti-
tur. Solet item contingere, ut quom aliquid illectat uoluptatq; animum, etiam siqua particula
corporis commoueri, suscalpiq; uideatur, interim tamen quiescas, & eodem in loco permaneas.
Huius rei ratio illa est, quòd animus terrifica & mulcebria non solum considerat, quom instant,
47 futura'ue sunt, præsertim humanus, sed aliquando etiam quo sunt præterita. Moueri uero ad
ea quæ sint præterita & exoleta qui possumus? Ita concluditur intelligentiam non esse causam
animalium incessus: imò frequenter usu uenit, ut ratio quidem fugam persecutionem'ue impe-
ret, nec tamen consilio rationis stemus, sed ea sub iugum missa concupiscentiam ac libidinem se-
quamur, quod incontinentes faciunt. Ergo neque intellectus, neq; scientia ingressum animali-
bus ministrat. Idem ferè in alio genere uideris medicus aliquando non curat, eques non sem-
per equitat, & tamen uterq; artem suam callet, ille medicinalem, hic equestrem, quasi motum
gestionemq;, alia ratio non ars aut scientia faciat.

Animam in qua irascentia, & cupiditas continetur, non esse causam motus localis. Caput LX.

48 PRæterea neq; cupiditas, neq; iracundia causam habent motus localis. nam conti-
nentes quãquam obirascantur, aut concupiunt, tamen ratione persuasi, confirma-
tiq; reuocantur ad frugem, & uitio abstinent.

Intellectum actiuum & appetitum iunctim causam esse animalium motus. Item quæ differentia sit inter intellectum actiuũ & spectatiuũ. Caput LXI.

REliquum est duo hæc esse quæ moueant intellectum & appetitum. Hoc loco no-
mine intellectus imaginationem quoq; comprehensam uelim. Nam homines
parte plurima imaginatione potius quam disciplina, aut iudicio reguntur: cætera
uero animantia imaginatione sola exigunt, quod bruta sunt, & carent prudentia,
49 quare fit, ut in iis uicem intelligentiæ imaginatio præbeat. Equidem quotiens in-
tellectum dicemus causam esse progressionis & motus, de actuoso illo, siue actiuo & administra-
tiuo accipiendum præfamur, qui gratia alicuius finis cõsiderat & consultat. Distat hic à specula-
tiuo discrimine hoc (quod & iactatum uulgatumq; est) quòd si speculatiuo finis est inspectio so-
la, actiuo præter inspectionem appetitio & persecutio operis, planè intentio & propositum (ita
enim appellauerim quod scopos dicitur, id autem est quò studium mentis tenet, collimatq;, &
cui conspectio & appetitio quasi inhiat) Principium actiui intellectus est, quom enim de quo-
quam agendo gerendo'ue cogitamus, omnia ad finem illum referimus, ultimumq; in id quod
nouissimo peruenitur consideratione, & in quo sistunt qui deliberant, quemadmodum conse-
qui intentionem & propositum queant, principium actionis & operæ est. Item econtrario finis
& terminus actionis principium est insectionis, & id unde cœpit disceptatio. Summa igitur ratio
est è duobus iis appetitu & notitia actiua conciliari causam unà progressionis animalium & in-
cessus. Quapropter utrunq; appetiti finis gratia est. nam & cognitio actiua quando mouet, con-
cupitæ rei gratia mouet, ideoq; sine appetitu mouere non potest: quandoquidem appetita res. &

appetitio inuicem referuntur,atq; respondent.

Vnum & idem genus esse quod intelligitur & appetitur, de quo oritur localis motus. Caput LXII.

50 ERgo unum est id quod appetitur,& unum quod mouet ex appetitu, neq; enim ut duæ causæ intellectus & appetitus mouent,quia nulla species generi suo opponitur ut altera,in intellectu autem appetitus ut species continetur. uoluntas enim appetitus intellectualis est. Quod si duæ res essent intellectus & appetitus, quatũ utraq; seorsum moueret,haberetur al a quædam uis communis, cuius participatu intellectus & appetitus animal mouerent & ingredi facerent. Verbi gratia: Tam bipes, quàm quadrupes incedunt, non qua bipes hoc, illud quadrupes est, sed qua in communi conueniũt, quod est pedes habere. Nunc hoc necessarium non est, quia intellectus sine appetitu mouere nõ potest(dictum est enim uoluntatem appetitum esse mentis)contrà appetitus potest sine intellectu,quom constet iracundiam, & cupidinem appetitus esse, quibus plerumq; homines ducuntur ratione domita, aut retro posita. Quod, ut dixi, incontinentes euidenter ostendunt, qui quom quod & melius & salutarius est uideant, prohibentq;, tamen in deterius ac fœdius uergunt. Rectus igitur intellectus omnis est, appetitus non omnis rectus; neq; autem omnis imaginatio, quãquam imaginationem in loco intellectum uocauimus.

De appetibili. Item de quo appetibili intelligamus, & de quo non. Caput LXIII.

51 QVamobrem semper mouet appetibilis res. Appetibilis rés est, aut quæ re ab se bona sit, aut quæ bona uideatur, intellectum mouet id quod uere bonum est, cupidinem & iracundiam id quod bonum uidetur. Etenim uoluptas tunc bonum uidetur,quom libido ad aliquid illecta,inflammataq; rapitur cæterũ non est. Bonum ciet appetitum: nam & summum bonum, aut si quod simpliciter & perpetuo bonum est(quale fortasse id omnibus rebus communiter cupitũ & desideratũ habetur)nõ mouet aut pellit, nisi alia ratione, quàm qua nunc agitur, de quo nobis alia institutione dicetur. Nunc non id quod in uniuersum appetibile est quærimus. sed id quod causam singularem ac præcipuam obtinet, quamobrem animal progrediatur, quale bonum particulare est, & quale naturam eam habet, ut modo sit, modo non sit, non quod semper absoluteq; & omnibus bonum, sed quod & aliquando,& ad aliquid,& alicui bonum sit.

Appetitum inter potentias animæ connumerandum esse. Item quemadmodum unus appetitus sit, & actus tres. Item contrarios appetitus in homine reperiri; & cur reperiantur. Caput LXIIII.

52 PLanum arbitror factum potentiam animę, quam appetitum, siue petitionem uocamus, causam esse ingressionis & motus. Quare & hæc potestas referenda in ordinem est cæterarum partium animæ ad exemplum altriculæ sensoriæ, cõtẽplatiuæ, deliberatiuæ. His, ut dixi, adiicienda uis appetentis est, de qua suprà sermonẽ habuimus. Plus enim hæc differunt inter se, quàm ira & concupiscentia aut potentiæ, à quibus affectiones hæ prodeunt, quo fit, ut non triplex animus sit, ut quidam finxerunt, sed longe numerosior fusiorq;. Sed reuertamur ad pensum. Vna igitur potestas est, quæ animal ob locum mouet, quam sæpe numero appetitionem appellitauimus. atq; hoc uerum, siue ratio præsit, siue libido aut iracundia. Quemadmodum enim nihil obstat, quo minus potentiá sentiendi unam dicamus, quamuis sensus quinq; contineat: ita nihil uetat unam uim esse quæ appetit, quamuis se in tris actus diffundat. Hinc euenit parte plurima ut appetitus in nobis pugnan
53 tes & contrarios sentiamus, quotiens ratio cupiditatibus aut iracundiæ obuiá it. Atq; hoc in iis tantum animalibus potest contingere, quæ intellectum & noticiam tẽporis habent, potissimũq; in homine. Nam homo per se tempus sentit, cætera ex accidenti utpote quæ non ipsius temporis sensum proprie habeant, sed motionis & passionis eius, quam tempore aliquo acceperunt.

Cõsequẽtis porrò temporis nullus iis sensus inest, propterea quod nihil pati possunt ab iis, quæ sint futura, nisi forte formicas apesq́;, & cætera id genus, quòd alimenta in hyemem reponũt, prospicere in futurum putemus. Sed, ut dixi, solus homo prævidet de longinquo, & spectat retro, quia solus mente intellectuq́; præditus est, quo prius & posterius numeret. nihil enim aliud tempus est, quam digestio prioris & posterioris in numerum, unde interpres Aristotelis Alexander remotus est credere, tempus ab homine creari, quasi nihil aliud tẽpus esset, quã hominis nuda cogitatio, & mera expunctio, supputatioq́;, & cui nulla in re confirmatio, & soliditas, aut euidentia responderet. quæ tamen neq; uera sunt, neq; consentanea iis, quæ Aristoteles uolumine quarto auscultatoriæ institutionis prodidit. Sed, ut dixi, quotiens ratio cupiditati aduersa est, totiens appetitus contrarii attolluntur, quorum alter, quia respicit futurũ, & consequens tempus obsistit ac renititur uitio: alter, quia præsens letabile attendit, nec spectat à tergo, quod imminet, dat sceleri manus & præceps agitur. Est enim hoc ingenium uoluptatis eius, quæ sensus titillat, ut quom præsens est, si de futuro non cogites, summum bonum absolutumq́; uideatur.

¶ *Plures numero appetitus haberi. Item plura appetibilia. Item ad motum animalium localem necessaria esse quatuor.* Caput LXV.

54 E St igitur una ea quæ mouet, hoc est, appetitus. est etiam unum id, quod præcedit lacessitq́;, id est, appetibile, atq; hoc à se mouet, nec mouetur, quamuis imaginatione ab animalibus intellectu'ue capiatur, sed ad numerum. Plura sunt ea quæ mouent, hoc est, appetitus plures, & plura appetibilia numero sunt. Itaque tria sine quibus moueri animalia secundum locum non possunt, imò uero quatuor, est id quod mouet, est id quo mouet, est id quod mouetur. Dixi quatuor, q̃a id quo mouet. in duo genera scinditur, alterum est ita mouens, ut sit tamen immobile, ut bonum agendum: alterũ est ita mouens, ut nihilominus obiter moueatur, ut appetitus. Mouet enim animalia hæc uis, sed ipsa identidem mouetur à bono. Nam motus secundum locum nihil aliud est, quam appetitus promptus euidensq́;. Quoniam uero motus huius primordium ortusq́; non ad appetitũ, sed ad bonum agendum refertur, euenit quod dicimus, ut appetitum mouere, & moueri necesse sit. Sunt igitur duo hæc, ut dixi, quæ mouent: tertium, quod tantum mouetur, ipsum animal est, quod ingreditur & uagatur: quartum id quo appetitus mouet, machinamentum instrumentũq́; est, quod ancillatur præseruitq́; motui, atque hoc corporeum sit oportet. De quo quamuis in commentariis, in quibus de operibus animæ corpori communibus agitur, diligentissime disputandum sit, non tamen ab re fuerit hoc quoq; loco summatim, ac breuiter attigisse.

¶ *Quod & quale instrumentum sit, quod motui animalium locali præseruiat.* Caput LXVI.

55 I Llam ergo machinam, qua utitur appetitus ad motum in ea parte corporis statui necesse est. in qua usum principii atq; exitus præstet eodem subiecto, sed ratione non eandem. Talis est locus circiter cor. est enim initium sex differentiarum secundum quas moueri animalia cernimus, ultro, citro, dextrorsum, leuorsum, sursum deorsum. Planè ad gressum duobus immotis. & stabilibus pricipiis opus, est uno exteriore & conspicuo, cui animal innitens, & quasi incubans moueatur: altero interno & condito, circa quod tum dextra, tum leua corporis uicibus remissa & abducta reciprocent. Quod in tuberculis, uertebrisq́; ad commissuras suffragium, & transitus ossium in acetabulis cernitur. nam circa fibulam stantem, & immobilem copulæ, & gibberi ceu coxendices commeant alterno relatu. Omnis enim animalium motus pulsu tractuq́; agitur, nam incessus eorum sinistris dextrisq́; partibus modo porrectis, modo conductis absoluitur, hoc uero nihil aliud est, quam pulsus & tractus. Quemadmodum igitur in ipso meditullio globi cardinem collocamus, unde cur natura uolubilitatis suæ initium capiat, ita in animali necesse est aliquid medio loco fixum atq; immobile contineri, secus quod & à quo motus partium oriantur.

Imaginationem esse vbi sit appetitus, Item imaginationem rationalem ad solum hominem pertinere. Item aliquid esse ceu mensuram, per quam intellectus iudicat, & seligit melius quod est. Caput LXVII.

56. PLane (ut diximus) animal qua appetens est, ipsum se mouet. Appetens uero esse nõ potest citra imaginationem. Imaginatio omnis aut ad sensum pertinet aut ad rationem. Ea quæ ad sensum pertinet, communis est animantibus omnibus: ea quæ ad rationem spectat, solius hominis propria est. nam extimatio & collatio phantasmatum in solo homine perspicitur, hoc est solus homo selectionem habet eorum
57. quæ cogitat, nec potest munus hoc alterius facultatis esse quàm rationalis. Quom uero duobus propositis utrum seligendum sit, quærimus, necesse est ut una aliqua mensura utrunq; pensemus, propterea quòd id quod præstantius sit uolumus nosse: quemadmodumq; quom quis doceri uult è duabus quantitatibus utra sit maior, utitur certa & constituta mensura, puta palmo uel cubito, ita in phantasmatis adhibere præscriptum quid oportet. Verbi gratia: Letabile aut utile loco mensuræ, ad quam se referant, qui inuenire & capere quod conducibilius è duobus sit, conantur. Non enim simul occurrit atq; incidit aliquid quod allubescat, continuo ut pecudes trahimur, sed nectimus & conferimus inuicem multa, si hoc, si illud. Rursum hoc & ex pluribus conclusione inducta unum reponimus, quamobrem appetitus mutorum, utquem imaginatio bruta & simplex extimulet, opinione & iudicio deficitur: quia ratiocinari & commẽtari non possunt, hominis uero appetitus ambigit, nam & cum opinione & sine opinione potest contingere. Quare in nobis non omnis appetitus est uoluntas, sed contrà omnis uoluntas appetitus est. Porrò in homine interim mouet appetitus irrationalis rationalẽ, interim è diuerso. Mouet uero semper appetitus uehementior & ualidior debiliorem languidioremq;: non ita ut debilior suum motum deferat, sed ita ut à ualidiore attollatur rapiaturq;. id quod de[a] globis cœlestibus docent astronomi. Nam sphæra quæ ambitum cœli ultimum coërcet, & quæ aplanes, id est inerrabilis rataq; appellatur, quãquam orbes planetarum pernicitate conuersionis & uelocitate præcellat, non tamen proprium eorum & naturalem cursum intercipit, quem læuum & contrarium mundo agunt, sed seruato iis motu indigena secum aufert transuersos in dextram. Sane in mundo semper is motus uincit, qui natura eminẽtior & nobilior est, qualis qui extimio cœlo debetur. In homine uero accidit, quando id quod natura superius & præstantius est, à suppari & inferiori uincatur, quod quidem (ut sæpe memoraui) incontinentes[b] experiri uidentur. atq; tũc motus tres spectantur in homine, duo quæ ad duas appetitiones pertineant, tertius qui ab utraq; appetitione raptu illo conficitur.

[a] *Quod de sphera. ait Aristote. Themi. & Expositores cæteri de cœlestibus orbibus intelligunt. Simpli. vero de pilla qua duo ludunt: ille enim vincit qui fortius pillam percusserit: ita ea pars vincit cuius appetitus fuerit fortior.*

[b] *In continentiã attamen appellari. ait hic Simpli. causa rationem omnem in qua pugna est cõmuni uocabulo ab Aristo. siue id quod præstantius est vincat siue vincatur.*

Animalibus imperfectis imperfectam imaginationem & appetitionem adesse, per quas mouentur. Caput LXVIII.

SEd quom animalia etiam imperfecta moueri secundum locum contingat, ut muscas, ut uermes, & similia iis pluscula, quæ omnino carent appetitu, horum motus ad quam causam referimus? Aut si & hæc appetunt, qui sine imaginatiõe possunt hoc facere? Diximus enim supra huic generi animantiũ imaginandi uim tributam non fuisse. Quamobrem dubitari potest quom his quoque signa quædã uoluptatis & doloris appareant, quomq; ubi uoluptas est, ibi & cupiditas sit, ubi autem cupiditas, ibi & appetitum & imaginationem esse oporteat, cur nos retro negauerimus imaginationem iis adesse? An quemadmodum motus horum indistinctus interminatusq; est, ita & imaginationem indistinctam & interminatam dari iis oportet, ut imaginationem quidem habere uideãtur, sed inexplanatam & perinde confusam, ut sensum quem inabsolutum, imperfectum, indefini-

rumq; possident? Et de hoc in tantum quæsisse & soluisse, sat sit.

Quemadmodum uniuersalis & particularis propositio moueat. Caput LXIX.

58 CAeterum quom duplex existimatio siue apprehensio habeatur, uniuersaliũ hæc,
altera singularium, prior huiusmodi est: omni philosopho honeste uiuendũ. po/
sterior hæc: philosophus sum, quæro utra illarum imperet motum, particularis,
an generalis, an utraq;. Dicendum utranq;, sed ita ut hæc quiescẽdo standoq; mo/
ueat, illa imminendo instandoq; actioni. Ratio ea, quòd conclusio secundum par/
ticularem nectitur hoc modo: mihi igitur honeste uiuendum. atq; ita statim sequitur motus, ni
si quid obuiaret suffiamineť ue.

Animam altricem inesse omnibus uiuis. Item tactum esse in aliquibus, ubi reliqui sensus non sint, non è contrario. Item terrosa à cognitione & sensu altera esse. Itẽ quæ ex uno elemento constant, uacua esse constant. Caput LXX.

59 ANimam nutrientem necesse est omne animal habeat, quod generascit & occidit.
atq; hæc potentia statim ab ortu iuncta, quamdiu protrahitur, uita edurat, serua/
turq;. Omne enim quod gignitur, simulac genitum est, creationem minutionẽq;
patitur. hoc autem sine nutricatione & altione haud fit. Itaq; nutricem animam in
omnibus quæ augeantur & minuantur esse necesse est, sensualem non est necesse.
quod nobis radices & plantæ declarant, quibus quom nullus sensus adsit, tamen nulli dubiũ est
60 alescere eas, augeri, diminui. Et ut altiore orsu de hoc agatur, sensus omnes necessario tactus an/
teit. nã cæteri sensus opem tactus requirunt, tactus sine cæteris sensibus sibi sufficit. Plane quod
ex simplici corpore existit, aut finitimo & propinquo simplicibus, sensum tactus habere non po
test. Tactus enim in mediocritate qualitatum tactilium consistit. Quæ uero carẽt tactu, reliquos
itidem sensus desyderant, quapropter natura sensum plantis negauit, quia corpora earum quòd
proxima simplicibus sunt, crassiora erant quàm ut possent sublimitatem sentiendi admittere.
Nec item formæ in iis recipi sine materia poterant, tum obtemperaturam earum immoderatam
tum ob plurimam portionem terrenam. quod elementum inter omnia ineptissimum & alienis/
simum à sensu & cognitione est. Cuius rei periculum intra nos gerimus (ut sæpe dixi) nã in no/
bis qua partes terratiores sunt, easdem insensibiles brutasq; cõtinemus. Quod si animatum sit,
quod ex simplici elemento constet, eadem ratione sensu omni uacat.

Quamobrem perfectis animalibus necessarii sensus sint, & quamobrem cœlestibus animalibus non sint necessarii, neq; plantis. Caput LXXI.

AC sensus quidem necessarius non tantum animatis, sed animalibus est: neq; tamẽ
cunctis, sed animalibus quæ gradiantur perfectaq; sint: neq; hoc adhuc satis, sed
addendum est genitis & caducis. Hæc igitur quæ sensu participant, qa nec uictus
iis ex obuio est, nec elementis aluntur, ut sata & quæ gignuntur ac uiuiscunt, è
terra à longe petant cibos necesse est, quibus uitam tueantur. Hoc quo pacto sine
oculis, sine auditu & cætero sensu contingeret, nisi eminus præsensicularentur persequi saluta/
ria, uitare noxia qui possent? Profecto neq; puncto quidem temporis superesset iis uita, nisi præ/
ministrarent sensus, & tanquam de specula longe ante renũtiarent, & quæ appetere atq; adire, &
quæ declinare cauereq; oporteret. Quamobrem temere ac ludibrio natura tot & tantas anima/
lium formas fecisset, nisi suppetias & præsidia comparasset, quibus quodq; ad finem suum per/
uenire posset. Finis uero suus cuiq; & conueniens intelligiť procreare animal quale ipsum quod
procreat, est. Plantis quidem & animantibus quæ sede uaga non sunt, suus finis fere adiunctus
in numeratoq; est, nec longe petitur, sed tanquã è situ promitur, quasi copias habeãt introrsum
ad omne munus & functionẽ paratas. Nam & nutriuntur, & generant, & generantur, nullo ex/
trinsecus quæsito, sed plane se ipsis & opibus suis usa. Nec enim pabuli captãdi gratia necesse ha/
bent uagari, sed annexum & coniunctum ferentes citra omnem motum naturæ suæ necessita/
tem

tem explent. At animalia quibus incedendi facultas adeſt, & quæ alimoniam procul uenantur,
ſenſu carere non poterant, qui prior etiam quàm mens ac cæteræ animi potentiæ haberetur.
Quamuis enim nulla pars animi præſtantior mente ſit, tamen ali ac uiuere non eſt opus mẽtis;
61 ſed guſtus & tactus. Hæc uidetur ratio, quamobrem natura animalibus his ſenſum conceſſe-
rit. nam animalibus quibuſdam quæ mouẽtur in loco, & q̃ ingenita & immortalia ſeculis omni-
bus ſunt, ratio ſentiendi neceſſaria eſſe non poteſt, cauſa eadem quã modo reddidimus. Quia ui-
delicet natura nihil fortuito fruſtra'ue, præſertim in tantis rebus committis, ſed omnia aut gra-
tia alicuius agit, aut ut progreſſiones & appendiculas eorum, quæ gratia alicuius molitur, qua-
les ſunt pili ſubalares, & in quibuſdam corporis partibus uerrucæ. Animalibus uero quæ neq;
orta neque interitura unquã ſunt, nullius haberi ſenſuum poteſt, neq; principaliter, neq; ut pro-
greſſionum. Ac primum alimento iis non eſt opus, de quo fere ne controuerſia quidẽ eſt: deinde
nec ſenſu. Si enim ſenſum haberent, propter alterum duorum habere uiderentur, aut quia ube-
rius & commodius id animæ eorum eſſet: aut quia melius & locupletius corpori. neutrum ho-
rum poſſumus tueri. Nam neq; anima melius cõiunctione ſenſus intelligit, imò deterius, quom
is impedimento potius atq; oneri ſit futurus, neq; poteſt oſtendi quẽadmodũ corpus cœleſte ac-
ceſſione ſenſuum ornatius & opulentius redderetur. Ex iis conſtat animantem naturam utraq;
ſui parte extrema ſine ſenſu exigere. Extremas partes naturã cœli & plãtas accipimus, quàquam
62 alia ratione cœlo, alia plantis ſenſus negati. Plantis, quia præ ignobilitate & craſſamento naturæ
partem hanc nec promereri nec capere potuerunt: Cœlo, quia eminentiore ordine dignationeq;
habebatur, quàm ut ad hũc uſum deſcenderet. Iam in eo ſenſus utrique generi ſuperuacaneus
uidebatur, quòd neutrum paſtione foras accerſita conquiſita'ue indigebat. Plantæ, quia proxi-
ma (ut dixi) atq; obuiam ſortirentur: Cœlum, quia nullo modo paſci neceſſe haberet. Cætera
animalium turba quę intra hos limites continetur, ſiue perfectorum ſiue imperfectorũ ſit, quia
ortum & interitũ agnoſcit, præterq; loca & ſedes mutat, carere ſenſu non poteſt, cuius procura-
tione copias ad uictum & ad uitam ſibi ſuppeditet. Horum uero corpora ex ſimplici elemento
non conſtant, ſed mixtiòne primorum contrariorum æquabili, ita ut temperamentum exeat
ad ſenſum tactus idoneum atq; molle.

¶ Quamobrem tectus animali neceſſarius ſit, & quia plantæ nec tactu utantur nec guſtu, & quia ſenſus cæteri per exterius internuntium ſentiant. Caput LXXII.

63 RVrſum alio capite tactus maxime neceſſarium animal uidentur: nam quom ani-
mal animatum ſit corpus, & neceſſe ei ſit proxima corpora contingere, nimirum
oportuit muniri tactus ſolertia, quo ſalubria & conducibilia diſcernere ab iis poſ-
ſet, quæ aut perniciem, aut detrimentum afferrent: alioquin ſeruare uitam nõ ſit.
Neq; enim opinor ad ſalutem animantium tuendam tactus iis ſufficit, quo ſe tan-
gunt inanima, ſed is qui iudicat, & cognoſcit ea quæ tangit. Plane certum eſt reliquos ſenſus per
quiddam extremum abſolui, tactum per carnem, aut per id quod ad carnem proportione æmu
la referatur. Quamobrem niſi dignoſceret ea quæ prodeſſent ab iis, quæ officerent, qui poſſet
aut hæc adipiſci, aut illa effugere? quod diſcerniculum ſimulac animali eripitur, ſaluari & con-
ſeruari non poteſt. Tangunt quoq; alimentum ſuum ſtirpes, ſed tactu is ſimillimus tactui inani
malium eſt. Adhærent enim plantæ ſtatu immutabili, neq; mouentur loco, proinde nec utun-
tur guſtu. nam nequicquam incaſſumq; uterentur, ſi nihilominus uitare infeſtos ſapores non
poſſent. Ea cauſa eſt, quamobrem facile commori atq; occidere ſoleant, quia ſcilicet iniurias ta-
ctilium generum, quibus ſemper expoſitæ opportunæq; ſunt, repellere ac cauere non poſſunt.
animalia uero priuſquã cibum deuorent, periclitantur guſtu, ob id tactus illis maxime neceſſa-
rius fuit. Eſt enim guſtus ceu quidam tactus, quia guſtus alimenti ſenſus eſt, omne alimentum
corpus contingibile eſt, nam corpus corpori cibo & paſtui eſt. Sonus autem color & odor, neq;
alunt, neque augent, neq; diminuunt: ſunt enim animali tactus & guſtus per neceſſarii. Clarum
eſt etiam nullum eſſe animal, cui deſit tactus, ſiue perfectum ſiue imperfectũ id ſit. Nam ea quæ
cum genere plantarum & animalium ambigunt, hoc eſt, quæ uidentur inter animalia & plan-
tas mediam quandam ſui generis ſpeciem obtinere, catenus animalia habentur, quatenus tactu

pollent: reliqui sensus non propter eorum usum, sed quasi ad locupletiorem notam uidentur perfectis animalibus donati. Nam ut tueri se queant, ac munire contra mala quæ ingruant, antequam accedant & assistant ad caput, necesse est de longinquo præsentire possint atque prospicere. Ita quæ infensa perniciosaq; uidebuntur, auxilio fugæ amollientur à se: quæ uero salutaria 65 & cõmoda cõparebunt, persecutione continuationeq; nanciscentur. Huic officio & speculæ uisus, auditus, & olfactus præfecti. nã sensus rerũ per mediũ aliquid inuehitur, à medio mouetur cieturq; animal. Hoc autem nõ mouet ultra, sed quemadmodũ in rebus, inter quas distributus aliquis motus huiusmodi est, ut pellantur ab alijs, & subinde alias pellant, necesse est prima res pellat, nec pellatur: postrema è diuerso pellatur, nec pellat: intermediæ quæ modo plures, modo pauciores sunt, & pellantur & pellant. ita in sensu animalium fit. & perinde in omni alteratione, præterquã quòd alteratio immobili & quiescente illo quod alterat, longe penetrat in subiectum morigerum, quod molle. ut si anulum in ceram altemiseris, usq; illuc mouebitur, & sigillum recipiet in profundum. At lapis quòd prærigidus est, nullo modo mouebitur, etiam si ex summis uiribus incubueris: aqua uero longe lateq; peruadetur, ita ut cælatura impressioq; per eam facile compareat. Aër quoq; plurimum solet moueri, & quoscunq; mores pati, modo ad numi permaneat, & integer atq; incolumis sit. Quamobrem rectius nos de ratione aspectus, quàm qui reflexionẽ causantur. Sunt enim qui radios è ueris nostri medijs oculi profectos egressosq; spissitudine offensa resultare paribus angulis ad facies suas reduces, atq; uisum contingere arbitrentur. Vero similius enim est, ut aër affici à figura & à coloribus dicat, quoad uuus infractusq; maneat, qualis in leui complanatoq; est, tum deinde ita affectus offectusq; uisum imitus icere, non aliter quàm si ad finem ceræ præssura succederet.

¶ Nullum animal ortus occasusq; participes ex uno elemento constitui. Item quemadmodum cœlestia animalia cognoscant res sensiles sine sensu. Caput LXXIII.

68 SEd redeamus ad id, unde hic nobis sermo ortus est. animalium quæ gignuntur corpora non sunt simpla. Simplum uoco quod ex aliquo trium horum constet, igni, aëre, aqua. nam diuina & cœlestia hæc loco præfata laude mittimus. Simplũ igitur esse nõ potest animaliũ corpus, quia sensus tactus ex uno elemento nõ consistit, sed mixtione confusioneq; omnium. Nam fundaméta cæterorum sensuum quæ diximus ex simplicibus elementis coalita, uisum, auditum, olfactum ex aqua uel aëre, quanquam tangunt, non tamen sentiunt tangendo, sed intermedium quidem corpus tangunt, quod ad talem usum ministeriumq; sensibus iungitur: nec id sentiunt quod tangunt, sed sensilia quæ formas & imagines suas in medium contulerunt. Non idem in sensu tactus, sed is necessario tangit tactilia, & tangendo sentit ea quæ tangit, unde id nominis huic sensui impositum. Ex hac ratione sequitur & necessarium est fateri, ut si tactum esse omnibus oportet, nec potest ex aliquo trium simplicium confici, nullum sit animalis corpus, quod ex ullo trium illorum existat. Dices fortasse, constabit è terra. At primum eadem ratio in terra est quæ in ceteris elementis, deinde tactus in mediocritate omnium contrarietatum contingibilium positus est, frigiditatis caliditatis, sicciditatis, humiditatis. quæ simplicibus principiis cõtinentur. Ex omnibus enim quasi temperatus modificatusq; est, quorum sensus erat futurus, altoquin terra à se elementorum omniũ erat brutissima & ingenio sentiendi aduersa, cuius rei indicium illud frequenter suggessimus, quòd partes illæ in nobis priuæ sensu habent, quæ sortis glebulentioris & terrosioris sint. quæ ratio in plantis quoque est. Nullum igitur animalis corpus simplum uidetur. quod quidem de genito & mortali accipiendum est, cui sensum tactus necessarium esse ad uitam ostendimus: nã diuinis animalibus in uanum additus fuisset, quia uindicata interitu sunt, & spatio uniformi feruntur incessabili & sempiterno meatu. Sed neque gustus iis inest, neq; uisus, neq; auditus, neq; odoratus, quia illic neq; sapor, neque aër, neque color sit. Si enim colores, aut sapores cognoscerent, certe alicuius gratia cognoscere uiderentur, at finis hic nusquam comparet. Cæterũ aliud genus animalis putare id oportet longe optimatius & exuperantius, ac forte cognoscens quidem sensilia, sed alia ratione quàm sensu, id est illa, qua causæ generantes effecta & euenta sua cognoscunt. Ac nos quidem haud dissimulanter cœlestia hæc animalia esse dicimus, & nobiliora, quàm ut sensum regrant. Sed sua cuiq; existimatio sit, & iis quæ ignea esse, & iis qui pasci hæc

uolunt: quãquam scire cupio, quemadmodum ali possint sine gustu, aut gustare sine tactu, aut tangere si constant, simplici elemento.

[a]*Ob id cœlestia hoc loco mittenda: ait Simpli. quia vel sensus non habent: vel si habuerint: de his non est sermo in præsenti opere: vbi de vita mortalis animalis agitur.*

[b]*Prima eius nominis impositio: ait Simpli. fuit vt ea significaret: quorum extrema sunt vnũ: & inde ad sensum tactus translata: quia medio exteriori non eget.*

[c]*Cœlestia corpora animalia sunt nobiliora quam vt sensum requirant.*

¶ Tactum attingere animalis vitam essentiaq́; cæteros sensus ad cultum & ornatum adiunctos. Item quæ tactum corrumpunt vniuerso animali abolitionem afferre. Caput LXXIIII.

67 EST igitur tactus unus necessario nobis tributus, quo fit ut animalia simulatque hoc sensu deficiuntur, uita deficiant. Nam neq; animal consistere potest sine tactu, neque tactus item sine animali esse, sed & primus sensus est tactus, inestq; in animali, qua animal est. Proinde superlationes reliquorum sensilium non extinguunt animal totum, sed sensum tantummodo, ut immodicus splendor aspectũ, uehemens strepitus auditum, grauis odor olfactum. Quòd si examinatos quosdam solo tonitrus fragore accepimus, id neque fragori, neq; tonitruo abscribendum est, sed aëri, qui cõcussus plaga ingenti quocunque decumbit, uulnerat atq; interficit. Nec color item animal consternat, sed metus quem color aliquis horrificus incusserit. Pari modo nec odor corrũpit, sed quod mouetur ab odore. Nec sapor itidem ut sapor interimit, sed eo quòd partes quasdam capitales prin-
68 cipalesq; tangit, & tangendo inficiendoq; uitalitati exitium parit. At superantiæ generum contingibilium non ex accidenti, sed à se abolitionem & perniciem afferunt. Nam & calor, algor, durities, & similia iis cætera si ualidiora incurrant, consentire cogunt uniuersum animal, & ægritudini accumbere, demumq; intermori. Nec hercule immerito. Quom enim in quoque sensu demens & præualidum sensile instrumentum sensus sui corrumpat, instrumentum autem tactus non certa parte corporis sedem habuerit, sed per carnem uniuersam & per totum ânimal fusum sparsumq; sit, maxima ratio est, ut corpore corrupto uniuersum animal corrumpatur. Diximus autem supra solo tactu potuisse uitam constare, cæteros sensus non ad essentiam, sed ad ornatum fere & meliorem notam essentiæ inditos. Quamobrem sublatis reliquis sensibus auferetur ornatus & opulentia, sed stabit animal: sublato tactu ipsam necesse est animalis constitutionem & essentiam tolli. Primum uisus animali iunctus non ut sit animal, sed ut uitam in humore, aut in aëre exigat, aut in perlucido aliquo corpore. Deinde additus gustus, ut iocundum alimentum ab iniocundo secernat, hoc ut fugiat, illud ut sciscat. Nam ut uesceretur animal, sola uis altrix quocunq; succo esculentoq; satisfacere potuisset, quod in plantis iam cernitur. Tum auditus præstitus, ut ipsi ab alio indicetur quid. Postremo lingua adhibita ad gemina opera, & ad perceptus saporum, & ad uocis officium.

THEMISTII IN LIBROS DE ANIMA PARAPHRASEOS, FINIS.

HERMOLAI BARBARI, ZACHARIAE FILII PATRICII VENETI PARAPHRASIS THEMISTII,

De memoria & Reminiscentia, Præfatio ad F. Thronum. L. F.

AN TIBI agere meminisseue aliquas gratias debeam F. suauissime, qui me ad æditionem impuleris Themistij mei, non facile habeo dicere. Scio enim quam sit ardua ratio, primũ interpretari græca, deinde physica, tum hoc æui, quo omnes scientias inuasit barbaries. Postremo ut facilia sint cætera, & vt satisfaciam omnibus, mihi nec satisfacio nec parco. Nec enim accedendum Lucretio est, poetæ alioquin (ut uisum est ueteribus) facundissimo, qui vno eo se extra periculum vitiligatorum & summussorum constituit, quod loca peragraret nullius ante trita solo. Equidem oportuit illum ingenio eruditioneq; , non nouitate aut infrequentia fidere, quasi neminem post se futurum putaret, qui taxare aut incessere posset, quæ in illa ipsa tam rara & insolenti Latinis materia minus probe aut egregie concinnisset. Illos ergo scriptorum nomine censendos existimo, qui ita scribunt, ut adiri a doctis & accurate introrsumq; , tum se, tum labores suos explorari incognosciq; cupiant. Qui uero ita ut indiligentes & conniuentes oculos desyderent, hi videntur mihi inlectos se uelle, quod vulgo & circulatoribus commentantur. Sunt hercules, sunt mi F. quos unus hic ambitus tota vita pascat, & quibus satis sit fastus ille, quod scribere & commentarii dicantur. Hos ego vt aui fusca initiatos literis, ita malis & noxijs moribus crediderim. Quamobrem quom tam male animatus in hoc hominum genus sim, quomq; ea quæ emitantur quasi præscribam dicanda non proscenio, sed choro musarum, facile potes intelligere quam dubius sententiæ sim, testes tibi aliquas gratias, an contra, qui me indiscrimen tam conspicuum & manifestum adduxeris. Quod enim erratum meum tam leue ignoscendũ vel me iudice sit, qui mihi ad omnem ueniam aditum hoc stomacho & hac professione mea præcluserim, proindeq; facilius sit impetrare omnem culpam ab alijs saltem iniquissimis, quam a me mihi. Noui quam magna res sit, non vertere, sed bene vertere. Vt enim puerile est vertere, & quod ne decuritans quidem aut manum vortens absoluas, inambulans, dormiens, bibens, comedens, fungaris eo munere, ita bene vertere non cuiuis promptum. Nam (vt prætermittam cætera) illud supperat omnem laborem. Quod qui hoc genus exquisite & caste uolunt præstare, paratas habere debent copias omnium rerum; uerborum, librorum, quocunq; genere, quacunq; materia. Excudendæ omnes schedæ, habenda omnia præ oculis, præ manibus, in numerato. Quis crederet, vt latine vertas inuisenda & adeunda barbaria est, tum illa ratione iactata, quod nullus liber ab omni parte malus, tum illa ut conscientia hæc, quod nihil prætérieris, omnem remoram tibi adimat in cætera. Nam lineæ quanta insania sit (ita enim appellare placet summam illam & calumniatricem sui diligentiam) nemo potest rescire qui periculum non fecerit. Vt enim de meo exemplo qui plurimis vincor cura & studio, id quantum sic noscatur, præclare mecum agi putarem, si quod hora transfero, non plus quam matutinum iustum in polituram eius impenderem. Nunc & hoc tempus primis & rudibus typis damus, & fere annis singulis a capite reteximus. Fuit enim apud me opus hoc annis amplius septem pressum, quippe quod anno ætatis vno

EPISTOLA.

de viginti cœptum a me sit, ne multũ abesse a præscripto noni videar. Nec tamen propterea magnum aliquid expectari de nobis uelim. Nam tametsi aliqua in æditionibus nostris sint, in quibus si non frugem, saltem rudimentum ingenij & igniculos quosdam agnoscas, non tamen mihi id sumo, aut arrogo, ut a doctis viris probatum iri hæc credam. Qui enim profiteri aut præse ferre hoc debeat, nisi doctus? Porro nulla res tam multis munita bonis est, quam nomen docti. Qui se doctum credit, non potest non indoctus esse, quia non videt quanta & quam multa nesciat, quod qui ignorat, nec illa ipsa scit quæ scit. Qui enim potest scire quantum sciat, qui nescit quantum a tergo sit, quod possit sciri. An gubernator in navi potest medio pelago & arctissimis tenebris intelligere quantum nauigauerit, si non constet quantum itineris supersit, Dices: bono ergo periculo concredis tua manibus, doctos non habiturus qui legãt. Sed ut tibi concedam nõ esse doctos, non negabo gradus quosdam esse, quibus ut ego paucos, ita me plurimi superent. Deinde nondum certum habeo, grauius sit doctis scribere an indoctis. Nam, vt de me loquar, non ibo inficias inuenisse me pluscula, quæ si in indoctos & imperitos inciderint, non dubito futuros, qui aut reprehendant, aut, vt quã benignissime mecum decidatur, contemnant, aut non animaduertant. Ita per illos operam perdiderim. At si docti legerint nullũ dictum paulo acutius aut scitius sine commendatione, & quasi mercede sua abibit. Singulis verbis sua merita & laudes constabunt. Nihil frustra, nihil ingratis inuentum, excultum, translatumue erit. Et sane merito, quia ne errores quoq; dissimulantur, abijciuntur, impuneue habent. In plenum districta censura est, nulla gratia fit. Omnia litu & obeliscis ceu capitali calculo damnantur. Prorsus controuersa & anceps ratio est, scribas non scribas, docti indocti sint qui legant. Alioquin (dixeris tu) vita semper in latebra exigenda non est. Periclitari interim vel cum dispendio famæ oportet. Nec vero deterreri plus iusto par est. Erit aliquid versari inter doctos etiam indoctum. Nam & inter cellas apum sua fucis loculamenta sunt, quorum etiam aliquis vsus apiarijs constet. Et ne ab eodem exemplo recedatur, non semper à viola ad violam aduolandum. Est quando pes firmandus, & de te aliquid promendum, ingenium quod oleat. Nam vt pessime cedat, recantandi dabitur locus, præsertim quom nemo tam auerso sidere moliatur aliquid, qui se non aliquibus fecutoribus commendet a quis probetur. An mihi defuturus vnquam tu es, cuius vel vnius iudicio niti possim? aut si tu minus æquum te præbueris, quæ mea errata tam frequentia aut insignia eripient mihi Antonium Clarium meum, cui præter id, quod clarus vir & probus intelligitur, etiã lectione varia & multa exercito fides de me non haberi nõ poterit. Nam de Hieronymo Donato (meo dicã an nostros) quid mihi non respondeam? cuius eminentissimum & diuinum ingenium doctrina exquisitissima, & singularis humanitas comitatur. Is mihi vel euidẽter noxæ comperto, & assistere, & subsignare se, etiam quocunque periculo nominis paratus, atq; adeo animatus est. Quã quam vero hæc ita sunt, nondum tamen liquet habere tibi gratias debeam, qui me in locum tam lubricũ conieceris.

Sed ne cui ingratus vtcunq; possim videri, cui constet quod mihi non constat, nuncupaui tibi librum de memoria et reminiscentia, id est, particulam consilij tui. Quod si improbabitur, non tam mihi qui acceperim, quã tibi qui dederis pœnitendum depudendumq; sit. Volo enim qui hæc damnarit, authorem flagitii intelligat. Ita fiet, vt & se mihi in tua culpa faciliores exhibeant, & minus fraudis in me decumbat, quæ partiario alleuata sit. Vale.

Venetijs. M. CCCC. LXXX.

THEMISTII PARAPHRASEOS, DE MEMORIA, ET REMINISCENTIA LIBER PRIMVS, HERMOLAO BARBARO INTERPRETE.

Non eosdem facile meminisci, qui facile reminiscantur. Caput I.

NVNC de memoria quid sit meminisse, & quas ob causas habeatur, & ad quàm partem animæ pertinere possit, accurate agendum, explicandumq; est. Eadem ferè de reminiscentia quæri & discuti oportebit, quippe quom non sit eadem res meminisse & reminisci. Neq; memoria item quibus est præcipua, iisdem & reminiscentia est, sed plurimum accidere solet, ut memoria precellant, qui tardo ingenio sint: reminiscentia, qui uigore animi celeritate, docilitateq; polleant.

Futura & presentia ad memoriā non pertinere. Caput II.

QVom igitur notiora sint actibus subiecta, quemadmodum in libris de sensu & sensilibus demonstratum est, ubi ex iis quæ inciderint sensibus, & quæ conspectiora euidentioraq; essent, omnis nostra oratio & commentatio prodiit, hoc quoq; loco eundem nobis ordinem persequendum putamus, ut primum indicemus ea quæ subiecta memoriæ sunt (solet enim in hoc error intercidere) ac primum quidē meminisse futura non possumus, sed uel opinari uel sperare, quo in genere scientia quædam, seu peritia præsagiandi habetur, quàm nonnulli coniectionem siue addiuinationem appellant. Sed neq; instantia meminit quisquam, quia sensu hæc non memoria continentur. Nam sensus, neq; futura, neq; præterita cognoscit, sed tantum iuncta & præsentia.

Sola præterita esse subiecta memoriæ. Caput III.

RElìquum est, ut solum præterita dicamus subiici & mandari memoriæ. Id quod adest, quòd tenetur, quod usurpatur sensu, quod cernitur oculis, nemo se recordari dixerit: sed nec quod cogitatione animi modo cōtemplamur agitamusq;, sed alterum est sentire, id est, sensu complecti, alterum discere ac meditari. Quod si sensus rerum & scientia teneatur sine operibus, sed extante adhuc simulachro, opera appello, ut hoc animal, hoc album, hanc triangulam figuram pagella hac depicta, tūc uere ac proprie recordari & meminisse uidebimur. Ita & Socratem albū esse, & trianguli angulos pares esse duobus rectis meminero: hoc, quia aliquando speculatus sum, aut condidici à docente hoc uel illo, hic uel alibi: illud, quia ita acceperim, aut uiderim, aut aliquo sensu cognouerim.

Quemadmodum in omni memoria adhibere tempus oporteat. Caput IIII.

SEmper uero animus quotiés meminisse uult (hoc autem est aspicere ad imagines non aliarum rerum, quàm earum quas olim acceperit) necessario adhibet præteritum tempus. Hinc fit, ut quom quis aliquid meminit, dicat huius se ante hac aliquando, aut sensum, aut intellectum habuisse. Est igitur memoria non sensus, nō imaginatio, non intelligentia, sed aliquouis horū habitus aut affectio, quom tempus adiungitur, quo facta impressio est, & derelictum spectrum in anima. Recens porrò motus quo quid animam pellit, non potest memoria esse, quemadmodum diximus, quia præsentiū sensus est, consequentium spés, præteritarū memoria. Omnis igitur recordatio copulata & coniuncta cum tempore est.

¶ Quæ bruta habeant memoriam, & quæ differentia inter memoriam brutorum & hominum sit. Caput V.

EX hoc sequitur his animalibus memoriã adesse, quæ sensum & notitiam temporis habeant, nec meminisse ea parte animæ alia quàm sensuali. Nam asinus qui superiore anno in foueam occiderit, si hodie locum uideat, recognoscet, & recordabitur se in scrobem collapsum. Sed differunt ab homine bruta in eo, quòd homo non solum meminit se uidisse aliquãdo audiuisse ue, sed etiam futurum tempus à præterito discriminat. Bruta hoc solum cognoscũt se modo corruere, aut olim corruisse. Item homo recordari se percipit, hoc mutis negatum. Sed animantes aliæ memoriosiores cæteris, ut quibus purgatior, & absolutior imaginatio est, ut apes & columbæ. Aliæ contra immemores atq; obliuiosæ, quibus offensa turbulentaq; obtinetur, ut uermes & muscæ.

¶ Quemadmodum memoria intelligibilium rerum sit, & in quo distet à memoria rerum sensibilium. Caput VI.

CAeterum ambigat quispiam animaduertens ad id quod mox dixi, eadem nos animæ particula recordari qua sentimus. Si enim ita sit, uidebitur memoria intelligibilium generũ nulla esse. Quod si usus memoriæ ad eas quoq; res pertinet, quæ intellectu menteq; capiuntur, ut certe pertinet (nam & speculaminum recordamur, atq; in iis potissimum frequens nostra memoria est, quæ uniuersalibus notionibus continẽtur) relinquitur non solum in parte animæ sensibili, uerum etiam in rationali & intellectuali constitutam esse memoriam. Sed soluitur, an quemadmodum imaginatio siue phantasia, & uisio per se sensibilium generum est, intelligibilium & ex accidenti, ita & de memoria statuendum est, ut ad sensilia per se principaliterq;, ad intelligibilia uero pertinere per accidens dicatur. Mens enim uisione coniuga utens, quod quasi innectitur, implicaturq; ex uisis & imaginibus, quas actione sua sensus in ea impressit, notas & intellectus uniuersales exprimit atq; afformat. Pro hinc sicut sine opera sensuum non potest contingere imaginatio, ita sine imaginatione non potest accipi aut reponi uniuersale. Quod si uerum est, necessario consequitur, quemadmodum oculus elephantum, qui Athenis uisitur pictus per se contemplatur, sed per accidens qui educatus & natus in India sit. Item, quemadmodum qui Socratem uidet, hominem quoq; in uniuersum intelligit, ita & memoria per se quidem circa effigies in imaginatione depositas & consignatas uersatur, sed per accidens notionibus mentis obseruit. Quamobrem memoria per se ad sentientem animam pertinet, ad quam imaginandi quoq; uis pertinet. Per accidens uero etiam functionibus animi & rationis ministrat.

¶ Qui usus quantitatis intelligentibus sit, quom res etiam non quantæ intelliguntur. Caput VII.

CErte patitur animus, quom quid intelligit quod geometra, quom triangulam figuram deliniat. Ille quamuis nullus ei usus sit ad demonstrationem constitutæ magnitudinis, describit tamen triangulum præfinita certaq; quantitate. Nam in eam propositionem, in qua tres anguli esse duobus rectis pares probantur, nulla utimur fixa & legitima amplitudine, quia siue latus pedale sit, siue cubitale, siue dodrantile, siue palmare, siue quocũque mensu: eodem modo doceri poterimus duobus rectis æquales esse tres angulos. Designatur tamen & ducitur in abaco triangulus determinata mensura & specie, necesseq; est æquilaterum aut æquipedum, aut scalarem poni, modo quicunq; & quantuscunq; describitur, rectilineam figuram obtentet. Idem facit homo quom quid animo comminiscitur. Quamuis enim non de re quanta & diuidua, sed de re alterius generis cogitet, sibi tamen certam quantitatem præsentat, ad quam se dum cogitat, refert. Si calidum, si odoratũ, si candidum, si quiduis aliud insectile, carensq; partibus contemplemur, tamen opinor semper amplitudinem aliquam, ut corpus aut planitiem proponimus nobis, & quasi subiicimus oculis pro gremio & lectisternio rei, quam mente agitamus. Sed si primariam illam & optimatem na-

turam, quæ intellectualis dicitur, spectare & uisere cupias, continuo moles quædam & dimensio conualescet & consurget in animo, quam tota speculatione ea identidem respicere & imaginari necesse habeas. Recte igitur Platoni uisum, qui obtusiorem humanæ mentis aciem huic causæ tribuit. Imaginatio, inquit, sociata implexaq; animo actiones eius turbidat, nec puras & dilucidas reddi patitur. Quod uero dicimus cum quantitate intelligi à nobis, quæ quantitate & corpore careant, non ita accipiendum est, ut necesse sit ea esse quanta: sed adhibetur quidem intelligendis iis quantitas, sed noscitantur tamen, ut sunt & candor, ut dissipans tumorem, nigrior, ut contrahens.

Quomodo res quantæ intelligantur, quæ differentia inter id sit, quod sibi intellectus fingit, & id quod imaginatio sibi præsentat. Caput VIII.

Quamuis uero quod intellectu apprehenditur naturæ suæ sorte quantum sit, ut triangularis & quadrantalis figura, & cætera eius generis alumna geometriæ corpora, tamen infinibile atq; interminatum euadit, simulq; perceptum animo est, neq; magnitudo iis tanta aut tanta. Verbi gratia: Pedalis aut cubitalis afferri potest. Item non intelligitur ita, ut æquilaterus, aut scanselis, sed ita, ut triangulus, hoc est, genus ipsum citra omnem dimensum magnitudinemq;, & in commune ratio sola trianguli. In imaginatione uero omnia hæc certos dimensionis & magnitudinis limites præsentiant. Et quanta extrinsecus sunt, tanta quoq; intus in loculamentis imaginariis seruantur. Nihil igitur perspicere animo possumus sine phantasmate, sed ut sum præfatus, imaginatio intelligentiæ semper cohæret, ut comes assedaq; eius indiuidua.

Quas ad res intelligendas utilis imaginatio sit, & ad quas inutilis. Caput IX.

Caeterum modo commodat, modo incommodat imaginatio ratiocinanti. Commodat in mathematicis, ubi geometria pro mensula & abaco est: incommodat uisenti & tractanti diuina, quibusuis hæc figuram magnitudinem & colorem affingit, ita committit, ut quæ statu æterno sunt, & quorum substantia temporarias uices non sentit, sine mole & tempore cogitari non possint.

Quod memoria non sit uis & affectio intellectus, sed partis duntaxat sensibilis. Caput X.

Si igitur omnia è quibus mens uniuersale suum molitur, imaginatione contineri uidentur: imaginatio autem & memoria subiecto eadem sunt, propterea quòd utraque ratio affectus est sensus communis, utrunque cōficitur, & ut tam memoria, quàm imaginatio per accidens intelligibilium generum fit, & ut notitia motus ac temporis primum pertineat ad sensum, tum deinde ad intellectum & mentem. Quo fit, ut non modo hominibus & iis animalibus, quibus prouidentia & opinatio data est, sed & irrationalibus multis inesse memoria uideatur. Quod si parte aliqua intellectus statuenda esset memoria, non posset animalibus mutis contingere, cum multa idcirco memoria careant, quia cognitione & sensu temporis uacant. Semper quidem, ut ante retulimus, quotiens in mentem uenit alicuius rei, quasi persentiscimus nouisse nos id prius, uel quòd audierimus, uiderimus, didicerimus, uel quòd genere alio passi aut affecti fuerimus. at prius & posterius notæ temporis sunt. Manifestum igitur est in ea parte animi ponendam & collocandam esse memoriam, in qua constituta imaginatio sit. Sed & illud constat eas res per se tributas & mandatas esse memoriæ, quæ possent sub imaginationem & sensum cadere: per accidens illas, quæ quanquam è genere imaginario non sunt, tamen sine imaginatione intelligi & spectari non possunt.

Quamobrem recordemur rerum absentium. Item imaginationem propriæ non esse ipsum simulachrum, sed actum uirtutis imaginantis. Caput XI.

SEd quærat aliquis, qui possit fieri ut impressione sola præsente, qua simulachrum in imaginatione depositum est, meminerimus rerum absentium: & utrum uerū sit id quod dicitur, de ipsa re non de simulachro & impressione haberi memoriā. Sed hoc ut facilius & commodius dissoluere possimus, & lucem iis, quæ dicta dicendaq; sunt, maiorem afferre, paulo penitius intranda nobis hæc ratio est. Quam uis q; in libris quos de anima scripsimus fere omnia persoluerimus, quæ ad naturam & potentiam imaginandi spectare posse uiderentur, non tamen inutile saltem fuerit super eo aliqua tam opportuno loco repetere. Scire igitur oportet ex actibus, quos circa sua quiq; genere sensus absoluunt, formari quædam simulachra, quæ tanquā sigilla & picturæ eorum quæ inciderint, inuri nobis atq; in sensu principe, hoc est, in corde ipso constitui collocariq; uideatur. Hoc igitur uestigium, quod desistit & remanet etiam abiuncta re sensili, imaginationem seu uisionem appello, eaq; finitur hoc genere: Visio est effigies in uiscere primario, id est, cordis impressio. Cæterum non ipsa impressio habenda uisio est, quippe cum uisio actus & administratio sit eius uirtutis cui imprimitur, & quæ concipiendi uisa potentiam obtinet. alioquin nihil uisentibus & imaginantibus nobis imaginatio & uisio haberetur, quia teneretur effigies: imo ueræ imaginationes plures simul adessent, quia plures effigies & plures impressiones simul reperirentur. Præterea, aut constitues uisionem esse quom simulachrum recés imprimitur. at in hoc munus inuenti sunt sensus: aut cum iam utiq; est impressum, sed asseruatur & in thesauris conditur, at huic officio antistita est memoria. Ergo si imaginatio, neque sensus actio est, neq; autem memoria, relinquitur male sentire, qui sequius statuant. Proinde uerissimum est, quemadmodū in sensu tria sunt, sensile, uis sensibilis, & actus, qui ex initu admissuraq; illorum tanquam foetus excluditur, & quemadmodum in intellectu tria item spectantur, intelligibile, uis intelligendi, & actus, qui de ambobus paritur: ita ratio hæc contineri tribus uidetur, genere imaginoso, ui imaginandi, & actu, qui ex utroq; oritur. atq; hic propriæ imaginatio dicitur. Vt enim qui præsente re sensili ab anima sensuali cōficitur, potest & assolet sensus uocari: ita & actus, qui absente re sensili uersatur, ob simulachrum eius derelictum & allitum sensui commodissime imaginatio appelletur. Illud nemo ignorat cum impressionem, aut effigiem, aut figuram dicimus, abusionem esse nominum: nam proprie impressio & sigillum recessu & eminentia partium constat, qualis forma ea est, quā quæ signantur anulis prætendunt. Hanc impressionem non committunt sensilia, nec talem speciem designant in sensum. Nec enim effigiantur, aut configurantur sensus apprehensis, & haustis sensilibus. Nam qualis obsecro figura omnino albedini aut colori est? qualis sapori odoriq;? sed inopia uocabuli aptioris cogit nos hoc genus modo impressionem, modo figuram, modo uestigium dicere. Quid sit imaginatio iam expositum. Memoria imaginationis sacrarium & conceptaculum est, proindeq; retentatio & conseruatio.

Quæ temperaturæ ingeniorum recordari idoneæ sint, & quæ non idoneæ. Caput XII.

HIs ita constitutis, quoniam in sensu principe simulachra rerum insita sunt, ut diximus, princeps autem sensus in quibusdam mollior dilutiorq; habetur, in quibusdam rigidior: item aliis in motu est, aliis quiescit, necesse est simulachra in eo condita eandem sequi imitariq; rationem. Hinc illa numeroso discrimine ingeniorum uarietas. Alii hæc alte fixa continent: alius in summo hærent. Ii perdiu seruāt, illi breui labuntur. Hinc accidere ut alii magis, alii minus memoria ualeant. Quidam ita damnati, ut nihil omnino meminerint. Desultoria & fragilis in paruulo memoria est, & in sene qui ætate præcipiti sit. In paruulo quod in motu iugi à cremento est: in sene quod natura in eo ad occasum prona minuitur. Est memoria & morbis obnoxia, quorum sæpe iniuriam sentiens, aut uniuersa commoritur obliteraturq;, aut insigniter lacessitur. In iis uero, qui ætate media sunt, quæ constans adultaq; dicitur, quia statu indecliui & temperato exigūt, firmissima & tenacissima est. Quemadmodum itaq; anulus in profugum torrentem defixus non sigillat, ita memoria eorū retinere non potest, qui aut ui ægritudinis, aut fluxu ætatis in motu & agitatu continuo sunt. Item qui duriusculos & inflexibiles sensus & corneolos habent, memoriosi esse non possunt. Nā qui in lapide signum anuli exprimas? Proinde, ut dixi, tam eos qui multum indolēt, quàm qui

declives & decrepiti æuo sunt, obliuiosos esse necesse est, propterea quòd ii accessione uirtũ cretioneq; æstuant, illi consumptione discobinationeq; collabuntur. Est enim senibus cor, in quo summi & principis sensus regia est, simillimum ædificiis & parietinis ueteribus, quibus tectorium & picturæ in eo exciderint præsenio. Habetur in iis cor prægelidum, eoq; laxatur, & quasi corruit algore, atq; ita simulachra rerum, quæ in eo asseruabantur, quæq; tectorii operis modo illita inductaq; fuerant, consequio abolentur & diffluunt. Laborant uero memoria, tum qui præceleres & impendio uolucres sunt, tum qui admodum hebetes blenniq;. Alteri quòd sunt humidiores, quàm sit necesse. alteri quòd rigeant plus æquo. Itẽ alteri, quòd liquidiores mobilioresq;, quàm ut inherere & desistere imagines possint. alteri quòd contumaciores ac retorridiores, quàm ut plagas & uulnera consentiant.

Questio quod quotiens meminimus non eius potius simulachri meminimus, quod habetur in nobis præsens, quam eius quod a simulacbro refertur. Caput XIII.

HActenus extra seriem euagati sumus, nunc tempus est ad quæstionẽ illam cuius gratia errauimus, quasi ad comperendinum & uadimonium reuerti. Ita munitiores paratioresq; accedemus, ut aiunt, & conferemus pedem. Erat igitur controuersia hæc nobis proposita, si de memoria statuendum ita sit, ut diximus, utrũ hoc simulachrum recordetur animus, an illud unde hoc profectum est. Si hoc, nihil igitur quod absens sit meminisse possumus: si uero illud, qui potest contingere, ut cum hoc aspiciat, non magis huius recordetur, quàm eius quod non aspicit? Iam imago hæc quæ sentitur, siue similitudo alterius rei est, siue ut quid sui generis, quod nam aliud meminerimus? Nõ hoc ipsum potius quod habetur, teneturq; intus, & quod inuisimus, quotiens recordatio mouetur. Nam qui meminit, simulachrum spectat sentitq;. Quonã igitur pacto meminisse possumus rei, quæ non sit præsens? Alioquin hoc modo cernere etiam & audire absentia liceret. An recte & scite diximus, habetq; seres ut oportuit. Quemadmodum enim animal depictum in scheda, & animal est, & imago. item subiecto unum, sed consideratione & ratione conuarians: quemadmodumq; siquis propositam in pergula tabulam contemplaretur, solumq; de picturæ artificio cogitaret, nec id attenderet, quod ueri animalis imitatio esset, proculdubio simpliciter diceret se animal spectare: simul uero animaduerteret se animalis ueri exemplar uidere, tunc imaginem esse in tabula non animal diceret. Ita de simulachris quæ in nobis sunt censeri oportet quatenus ipsa seorsum spectantur, possunt spectra & uisa appellari: quatenus uero aliud quid tanquã imagines picturæq; referunt, tum subiecta, & alumna memoriæ nuncupantur. Nam quom sensus communis simulachrum quod in corde est, ita uersat tractatq;, ut nihil præterea nisi ipsum illud in se imaginetur, tum, ut dixi, uisioni & imaginationi subiicitur. Quom uero ita, ut non ipsum in se consideret, sed ut simulachrum alterius est, tunc representatio dicitur, ad memoriam pertinet, & actus talis memoria nominatur.

Vnde eueniat, ut ea quæ quis meminit, aliquando meminisse se nesciat. Caput XIIII.

HInc solet usu uenire, ut id quod memoria tenere, plerunq; nesciamus unde accesserit, sensu ne, an alia ratione. Nam & speculantibus nobis occurrunt aliqua, quæ neq; quando, neq; in quo loco, neq; à quo didicerimus, uenire potest in mentem, sæpeq; dubii sententiæ sumus, inuenerimus ipsi eam & commenti fuerimus, an à docente aliquo acceperimus: interim ita, ut hæsitemus imaginatio hæc sit recẽs subitariaq;, an recordatio & suggestio. Verbi gratia: Audiui olim à quodam sermonem, deinde post tempore aliquammulto subit quod audiuerim. Anceps igitur animi mecum dico, authorne sermonis huius an aliunde percepi? atq; ita hoc ipsum uestigo. Si igitur considerando, scrutandoq; recoluero sermonem illum aliunde peruenisse ad me, tunc fuerit recordatio, alioquin meram conceptionem & cogitationem è re nata exortam dicere necesse est.

Vnde fit, ut ea quæ quis imaginatur, fingitq; aliquando meminisse & recordari se putet. Caput XV.

Est quando contrariũ accidat, ut in Antipheronte orite, ac ferè iis qui excessu mentis tentantur. Nam ea quæ ipsi secum imaginosaq; extremaq; commentantur, tanquam facta & gesta adnarrant: ita, ut qui meminerint. Quamobrẽ alii ea quæ sensu nouerunt, imaginatos se putant, alii ex aduerso ea quæ imaginati fuerint, sensu consecutos se credunt. Atq; hoc fit, quotiens id quod non est imago consideramus ut imaginem: aut econtrario quotiens id quod est imago, non accipimus ut imaginem. Meditationes certe reminiscendo memoriam confirmam & tuentur. Meditari nihil aliud est, quàm crebro repetere imagines atq; recurrere, non ut in se spectra sunt, sed ut imagines aliorum. Hactenus quid sit memoria, quid meminisse satis dictum, quod sic coniectione breui testabimur: Memoria est habitus, quo imagines rerum post impressionem custodiuntur & retinentur, atq; hoc non in tota anima, sed sensu primario, & in ea ui, quæ prima notitiam temporis animantibus commonstrat.

FINIS LIBRI PRIMI.

THEMISTII PARAPHRASEOS, DE MEMORIA, ET REMINISCENTIA LIBER SECVNDVS, INTERPRETE HERMOLAO BARBARO.

¶ *Reminiscentiam non esse apprehensionem disciplinæ, neq; renouationem vniuersæ memoriæ, sed partis eius cuius quis esset oblitus.* Caput I.

NVNC quid sit reminiscentia tractemus. Primum ea, quæ in quæstionibus populariter scriptis decisa sunt, uera esse constituamus. Ea sunt huiusmodi: Reminiscentiam non esse resumptionem memoriæ, neq; item assumptionẽ apprehensionem ue disciplinæ. Nõ enim reminisci aliquis dicitur, quom primum imbuitur noticia rei quàm ante nescierit, sed hoc discere est. Item neq; illud reminisci est, discere scilicet & retinere iugi memoria sine ulla interuentione obliuionis: sed reminisci est ex aliquo uestigio conseruato & incolumi, referre se in cognitionem eius, quod memoria excidisset. Exempli gratia: In sensu primate sita est uniuersa imago & simulachrum rei, quam sensu perceperis, hoc quamdiu solidum, purum, dilucidum, inobsoletumq; retinetur, ita ut ab omni parte sui excitare mentẽ, & ab ea simul collibuerit, perspici incognosciq; possit, non in eo quòd simulachrum in se, sed in eo quòd aliud præsentat, hoc memoria est, de qua diligenter executi sumus priore libro. Quòd si non uniuersum simulachrum retinetur, sed pars mansitat, pars interlita est, uel diuturnitate, uel alio casu aut iniur a, ut neq; animũ ciere, neq; cieri ab animo possit, quotiens ex portione ea quæ subsidua est, & quæ integra & limpida obmansit, exuscitatur, & quasi postliminio reuertitur, id quod huic nexum iniunctumq; olim inter mortuum interceptumq; uidebatur, tum quid tanquam redux redemptumq; ac restitutum animæ haberi id uidetur, dicimur reminisci. Atq; ita efficitur, ut reminiscentia sit reparatio prioris memoriæ, reuocatioq; non quidem totius, nam tota res elapsa animo est. Si denuo doceamur quod simus obliti, hoc non erit reminisci, sed discere. Nam & ut iterum discatur, & iterum inueniatur eadem commentatio uulgo solet contingere. Verbi causa: Si ex lectione uel auscultatione uersum illum quis teneat: Iram pande mihi pellidæ diua superbi, eumq; usq; adeo familiarem promptumq; habeat, ut sine ulla cunctatione quotiens uolet ex temporali facilitate pronunciet, Memoria hęc uocabitur. Si uero initium uersus duntaxat meminerit, calcem aut obliuio deleuerit, aut animi

abstulerint: deinde animus ex initio illo quod adhuc seruatur, quasi admonitus appellatusq;.& reliquias ac uestigia persecutus, tum similitudinem & dissimilitudinem scrutatus, tandé confe- rédo hæc inuicé recolendoq;, in memoriá reponat eius quòd uanuerat. Reminiscétia hæc dicet.

¶ Reminiscentiam simplicium non esse, nisi perraro. Caput II.

EX his constare arbitror simplicium nominū non reminiscentiam, sed memoriam & disciplinam haberi, nisi ratione ea reminiscentiam quoq; pertinere ad hæc dicamus, quòd sæpe eueniat, ut prima syllaba uocabuli obsoletis cæteris teneatur, è qua deinceps in memoriam oblitarum scrutinio & cogitatione coorta referimur.

¶ Reminiscentiam induci per multos motus, qui ordinem & consecutionem habeant. Caput III.

AC reminiscentiam quidem comitatur memoria necessario. nam qui reminiscitur, meminisse ad quendam modum uidetur, quia partem scilicet repetit prioris memoriæ. Inter reminiscentiam uero & disciplinam & inuentionem interest, quòd qui reminiscuntur, maius principium momentumq; intus possident, quàm qui discunt aut inueniunt. Dixi maius, quia tam qui discunt quàm qui inueniunt certum initium ac seminarium intra se gerunt, unde ii disciplinam accipiant, illi scientiam pariant, quia doctrina omnis & peritia ex aliqua prænotione anticipationeq; gignitur.

¶ Quædam simulachra necessario sequi, quædam ex assuefactione. Caput IIII.

QVid sit reminiscentia indicatum exemplis est, ut finiri possit reminiscentiam esse reducem, & quasi rediuiduam memoriam, id est renouationem memoriæ collapsæ. atque hoc quemadmodum consequi leuiter possimus, proprio intuitu patere arbitror. Nam quom motus animæ ita se habeant, ut alter alterum consequio trahat, sicubi hoc necessarium est, facile constat simulatq; origo & initium mouerit, successionem ab hoc ad secundum, deinceps ad tertium, & usq; ad supremum ituram: uelut in cathena & gyris, si anulus unus tollatur, necessario insequitur proximus, atq; ita alius alio commouetur ordine & attactu continuo. Idem contingit in simulachris iis, quæ imprimi tanquam uestigia nostro animo diximus. Quom primum enim ab uno aliquo eorum excitata mens est, mouetur continenter à proximo, atq; illud alteri subinde originem mouendi eam præstat. Exempli gratia: Incidit mihi aliquando ob oculos Coryscus cū lyra, ab eo tempore simulachrum Corysci & simulachrum lyre impressum & consignatum in animo meo est: bono post tempore uideo Socratem institui lyra & fidibus canere. ita statim fit ut lyra Corysci mihi ueniat in menté, deinde subeat & persona quæ cecinit. Hoc & alio exéplo docebimus. Audisti núquā qui modulos eos concineret? Animulæ duæ uagulæ migrabant cute posita. & hec de illa quæsiit. Quæ nunc abitur in loca? Mox si aliquot post diecul is alterū audias eisdé qdé fere numeris, sed aliis uerbis canentem, mens me prima subleuat, mox deuersus reprimit, extemplo scribit aurem similitudo concentus, atque ita memineris cantilenam priorem, Animulæ duæ uagulæ, & etiam cantoris.

¶ Ex principio simili, uel dissimili, aut proximo reminiscentiam oriri. Caput V.

HAec ita quom sint, necesse est ut ea distinctio recipiatur: Imaginum alia natura sua proximas sequentesq; esse, hoc modo: qui meminit ignis, intelligat etiam caloré oportet: & is qui cæsus à Socrate est, quotiens meminit se cæsum à Socrate, quasi necessario in memoriam quo loci in quo plagas tulit, refertur. Alias quæ non necessario, sed ex consuetudine consequantur, & quæ non semper ex priorum & antecedentium memoria, sed propensius, & maiori ex parte succurrant. Verbi causa: Accedit sæpe numero, ut enixe cupiens efferre hoc uerbum lupercalia, quasi exciderit non possim. Igitur te-

nere

nere id uolens, refero me frequenter ad lupum, quia utranque dictionem lu. syllaba incipit: ita hoc componendo efficitur, ut accepto pronunciatio ue lupi nomine, & ex nota illa statim luper/calium commoneat. Alter solitus obliuisci Taurominiũ, assueuit in nomen tanti. Alter idem cui hoc nomen pleurites, qui laterum dolor dicitur, contumax esse cœpit, retractare sæpius nomen pleuræ, quæ latus significat, ut habito initio eo, transferretur ad id quod continendum erat. In iis igitur (ut dixi) non redeunt semper simulachra quæ semel exoluerint, sed aliquando est, ut quamuis nomen lupi retineas, tamen recordari lupercaliũ non possis. Illud scio posse cõtingere, ut quidam semel appellati executiq; fidelius & firmius seruent, quàm alii sæpius. ex quo oritur ut nonnulli facilius recordentur, quæ uicæ simplici uiderint, quã quæ centies.

Reminiscentiam aliquando prodire sine principio, aliquando ex principio non posse erui. Caput VI.

Quem ergo aliquis reminiscitur, necesse est moueatur quibusdam prioribus ante/gressisq; motibus, quousq; ad eum motũ perueniat, post quem motus hic, id est reminiscentia sequi solet ex assuetudine atque exercitatione. Quapropter ex hoc nunc aut alio principio uenamur consequentia & proxima, ita ut reminiscentia argumento similium, dissimilium, propinquorum & confinium inducantur. Mouent porro quædam ex his pari, modo quædam simul, quædam parte. Verbi gratia: aspicio lyrã depictam ab ea ut priore & percurrente commoneor lyræ Coryſci, quam superiore anno uide/rim. atque ex hoc rursum reminiscor cantionis eius quam Coryscus cecinerit. Sane frequens. ut non occasione modo hac, sed etiam pluribus aliis uenire mihi possit in mentem & lyræ & carminis Corysci. Si enim simulachrum columnæ iunctum fuerit simulachro cantilenæ, recordatio columnæ memoriam cantilenæ suppeditat. Ex similibus quoque & dissimilibus (ut dixi) multa reuertuntur in mentem. Ex similibus hoc modo, ut si quom Socratis statuã uidero, admoneat Socratis: ex dissimilibus, ut si candorem intuitus recordatus ue nigritiã meminerim, aut si æstu tentatus, subeat algoris memoria. Ex propinquis quoq; ita elicitur reminiscentia, ut si quis ex eo initio, Multis copiis uiri Athenienses præoptare uos puto, reminiscatur uerborum quæ sequuntur, Si constare posset quid potissimum hoc tempore ciuitati conduceret. Præcipuum itaq; atq; efficacissimum in quaq; re principium est, quo inuento, reliqua nullo labore succurrũt. Principio siquidem habito, cætera quasi nexu quodã & uinculis inuicẽ astricta, ultro ad seriem confluunt.

Eandem rationem esse reminiscendi vetera & recentia. Item ordinem rerum vsui esse reminisci volentibus. Caput VII.

Quod si aliquando contingit, ut principio rei comperto, & prima parte orationis ob tenta, nihilominus cætera non sequantur, non est cur quisquam miretur, quoni/am hæc si penitus dilapsa obliterataq; sunt, certe sequi etiam requisita nõ possunt. Igitur inuestigando ii, quibus quid excidit, reminiscuntur ex aliquo horum, quæ diximus supra, simili, dissimili, finitimo, consequenti. At si quæ sunt, quæ interim non requirentibus nobis, sed sæpe reddant atq; offerãt sese, fateri necesse est ea nul/lo ex principio aut suggestione similium, dissimilium, consequentium, finitimorum agnosci. Vt si recordatus quispiam numeri quem cecinisset Coryscus, reminiscatur anterioris, certe is nullo huiusmodi præsidio usus uidetur in hoc, ut reminisceretur anterioris. Cæterũ hoc insolens est, nec temere passim fit. Fere enim antecedere quidam motus solent, quos reminiscentia cõsequaẽ.

Aliud esse reminisci, aliud iterum discere. Item vltimum motum esse, per quem reminiscentia eliciatur. Caput VIII.

Plane quom de reminiscentia agitur, non perinde id spectandum est, queadmodũ remotas à nobis res & tanto ex interuallo repetitas, quàm quom proximas agno/scamus, & quas pauloante sensu nouerimus didicerimusq;, utpote in quo maior cõtrouersia fit. Nã quòd propiquæ & recẽs acceptæ animo sunt, magis periclitanẽ

ut quom has meminimus discere uideamur, quàm quæ nobis pridé intellectæ & cognitæ fuerint. Sed unus tamen reminiscendi hæc mos & ratio utriusq; generis eadem uidetur. Nā quemadmodum ea quæ nobis proxima sunt ex principio aliquo, cui connexa & consequentia sint, reuocantur in mentem (consequuntur enim, ut dictum est, sese propter consuetudinem motus) ita & ea quæ à nostra memoria procul absunt, & quæ multo ante didicimus initio quodam motus accepto, solent sese reddere atq; in memoriam reuerti. Quapropter omnis reminiscentia ex principio potissimum pendet, atq; in summa celeritate absoluitur. Quamobrem & eum quo res inter se collocatæ & digestæ sunt, ordinem, motus earum in animo uidentur tueri, & ea itē facile memoria continentur, quæ notatione & dispositione diligenti sunt perscripta, ut propositiones mathematicæ, presertimq; geometricæ: contrà quæ temere habentur congesta, & confusanee ac passim dispersa, ægre custodiuntur. Nam quemadmodum sensilia quæ coitu certo & distributione quadā functa illigataq; sunt, exquisitæ illaborataeq; incernuntur, secus si in cumulū & aceruum coniecta & indistincta uisantur: ita de simulachris animi statuendū ac sentiēdū uidet. Est uero differentia inter reminisci & iterum discere, & omnino aliud disciplina est aliud reminiscentia. Is qui reminiscitur ab ipso se mouetur, & ex principio quodam incolumi & manente intus lustrat & uestigat innexa & iuncta principio. At qui addiscit, non ex se sed à præceptore docenteq; mouetur. Item is qui reminisci uult, quamuis ei simul collibuit aliquid rescire non semper ad iussum occurrat, tamen uersando & satagendo inuenire ac reponi in memoriā eius, quod uolebat, solet. Hoc autem motu multo & discursu multo contingit, quoad dum perueniatur ad motionem eam, post quàm id sequitur quod requirebatur. Nam quemadmodū stillicidia multa quæ præcesserint, lapidem non ipsa comminuunt incauant'ue, sed quasi subigunt & molliunt, postremum discobinant inforantq;: ita iudicandum in corde est. multos id patitur motus, antequā id quod quærimus teneatur, sed summus & ultimus motus ipse præsentat rem, quam consequi memoria uolebamus. Est igitur reminisci mouentem quandam facultatem habere insitam. Facultatem uoco reliquias illas intrinsecus contentas in animo (quæ mentem appellant) & excitat ad instaurandum & recuperādum id quod perierit uanueritq;. Hoc in se ipso quisq; sæpicule committit experiturq; intimo (ut dictum est) & indigete motu.

¶ *Ex qualibus locis principijs u'e memoria rerū amissa facile reuocetur.* Caput IX.

QVamobrem tale principium accipi debet cui celerrime ad reminiscentiam loci respondeant. Locos uero aut initia esse in anima oportere dicimus, qui aut iugatis, similibus, contrariis constent (quales in dialecticis commentationibus monstrantur) aut qui corporales sunt, & certa sede dispositi collocatiq; interuallis. Atq; id causæ erit ut cito ex una re in memoriam alterius ueniatur. Verbi gratia: Ex lacte in candorem, ex candoré in aërem, ex aëre in humorem, ex humore in autumnum, ex autumno in brumam, quæ id erat summum, cui operam dabatur ut in memoriam rediret.

¶ *In reminiscendo id quod medium est, maximum habere momentū.* Caput X.

SAne uidetur fere in omni genere id quod in medio est, rationem tenere principii, quo inuento facillima traditu & compertu sunt reliqua. uerbi gratia: Ascribūtur literæ octo, a.b.c.d.e.f.g.h. quibus indicentur & respondeant octo notiones, per quas itura sit mens, dum aliquid uestigat, cuius rei usus fit reminisci. Litera E, in meditullio est, ea obtenta si nō continuo succurrit quod uestigat, saltem simulatq; ad H peruenerit, succurrat id oportet. nam quom primum occupata medietas est, & priora & posteriora inuadere iuxta possumus. Sed & nihil prohibet quin & retro agere liceat, & à media in utranq; partem discurrere uelicatim & præpostere, Nam & post literam E saltuatim intelligere literam H, & ab H ad F regredi transiliendo interpollandoq; possumus, deinde referri & reciprocare ad G. Si igitur ea res quā scrutamur, in prioribus fuerit, occurret itinere eo quod regit ad H. Si uero in posticis, dabitur obuia contrariam uiam tenenti, quæ ducit ad A. Notiones uero quarum hæc sunt symbola, hec sunt: Athenæ, Lycium, ædes Platonis, Calendæ, conuiuium Socratis, uapulasse à Socrate fidicula.

Quod interdum reminiſcamur, interdum non. Item cur aliquando plus mouent ueteres, quam recentes imagines. Caput XI.

QVod ſi accidit, ut ex uno principio interim ſequantur hæc, interim non ſequantur, ea cauſa eſt, quòd ex eodẽ principio multi motus dependent, Exempli gratia: Ex Ili poſſumus innoticiam morbi iliaci & ilei reuerti. Quòd ſi frequentior tibi uiſus fuerit ilei quàm iliaci, illuc potius ex eo principio rapieris attollerisq́;. Nam & quæ nitida ac ſplendida ſunt, amplius quàm quæ ſquarroſa & obſcura oculos in ſe conuertunt. Poteſt & alia ratio hæc eſſe, quòd ſimulachrum alterum uetus, alterum nouitium habeatur: quod nouitium eſt ualidius commouet cæteris partibus. Nam ſi id quod uetus ſenectumq́; eſt, ita in animo alte inhæreat ut in habitum ceſſerit, eoq́; tritum ei perfamiliareq́; ſit. Huius meditatio uicem frequentis & recentis memoriæ obtinet.

Quod erret interim reminiſcentia, & quomodo faciat ſolœciſmum. Caput XII.

QVemadmodum uero quædam ſimulachra ita ſunt commiſſa cognataq́;, ut alterum poſt alterum naturaliter & neceſſario conſequatur, poſt ignem feruor, poſt ſolem ſplendor: ita quædam ſunt quæ non natura, ſed quadam conſuetudine confluant. Porro in quo multi & frequentes ſumus, & in quod aſſueſcimus, huius nobis minimo minus naturam facimus. Proinde ſicut in natura nonnunquam euenta proueniunt, quaſi progreſſiones quædam & errata naturæ: ita in iis quæ ab uſu & conſuetudine prodeunt, nihil uetat peccata quædam ſpectari, ut cui in priore antegreſſoq́; cedit proſpere, in poſteriore & ſequente deuius labatur, & loco iliaci in noticiam ilei deflectat. Propterea ſolet contingere, ut quom alicuius nominis meminiſſe uolumus, in alterum quod quærimus uicinum offendamus. itaq; oberrantes tunc quaſi ſolœciſmum committimus. Verbi gratia: Volebam reminiſci Leophanem, ſuppoſitus eſt pro eo Leoſthenes, ſolœciſmus eſt. Hactenus de reminiſcentia priuatim dictum ſit.

Communia memoriæ & reminiſcentiæ. In omni memoria & reminiſcentia neceſſario adhiberi tempus, aut certum, aut incertum. Caput XIII.

NVnc ut generatim atq; in uniuerſum de memoria & reminiſcentia diſputemus, noſſe oportet caput & cardinem in ambabus eſſe noticiam temporis, ſiue illud certum conſtitutumq́; habeatur, ut ſi id quod modo memini reminiſcor'ue aut heri aut ſuperiore menſe aſpexerim: ſiue incertum indefinitumq́;, ut ſi id quod memini quod'ue reminiſcor, utcunq; prius didicerim, aut diu ſit quod audierim uiderim, nouerim. Alioquin niſi concedatur ſcientiam temporis ad utrãq; motionem pertinere, neceſſe eſt ut hoc quod modo meminiſſe aut reminiſci dicimur, nec meminiſſe nec reminiſci eſſe uideatur, ſed cognoſcere tanquam è domo & ſacrario pectoris nunc primum promentes.

Vim ſenſualem eſſe quæ intus iudicet de pluri minoriq́; tempore Caput XIIII.

POrro de pluri minoriq́; tempore intus iudicat ea uis animæ ſenſibilis, quæ ſedem habet in corde. Quemadmodum enim quotiens intelligentia magnitudines perſpicit, non procedit foras, quemadmodum aliqui de uiſu dixerunt, quem proliquatis egreſſisq́; à ſede luminum radiis abſolui reddiq́; autumant, ſed operatur intus & effigies magnitudinum in imaginatione depoſitas & iacentes excitat uelicatq́;. quod ſi hoc non ſit, de magnitudine abſente pronunciare nõ poſſet, nunc pronunciat. Et ſane merito. nihil enim aliud eſt intelligentia quæ dianoea dicitur, quã cum imaginatione actio intellectus coniuncta. Eodem modo de parte illa animæ ſenſualis dicendum eſt, ut de breuitate & longitudine temporis intrinſecus decidat, & ab imaginibus inteſtinis ad id pellatur.

Quæ differentia inter memoriam & reminiſcentiam totius & partium ſit. Item vniuerſalis & ſingularis. Caput XV.

QVom uero in memoria uniuerſæ alicuius orationis particulares oratiunculæ cōſiſtant, neceſſeq́; ſit, ut quotiens ambitum aut circunductum aliquem longiuſculum memoriter tenemus, partes quoque eius & clauſulas memoria contéplemur (conſtat enim integritas omnis ex partibus: partes hoc loco ſunt membra & inciſa, quæro reminiſcentia uniuerſalis à particulari quo differat? An quom in memoria totius contineatur & pars, & in memoria uniuerſalis cōprehendatur ſingulare, neceſſe eſt ut partes prius quàm totū occurrant, & quæ minora ſunt, quæq́; ab utroq; margine intra uniuerſitaté habent, quá quæ his contraria ſunt? Quæcunq; enim ita ambiuntur, intusq́; ſunt proportione quadá extremitatibus reſpōdent, quatenus mutuo proximant & ſequunt, ut Platonis uerba illa in Timæo: Dii deorū quorū opiſex idé paterq́; ego, opera ſiquidé uos mea diſſolubiles natura, me tantū ita uolente diſſolubiles. Omne quidé iunctū & concretū natura diſſolubile eſt. At uero quod bona ratione iunctū atq; modulatū eſt, diſſolui uelle nō dei. Quapropter quia facti generatiq́; eſtis immortales qdé nequaquá, nec omnino indiſſolubiles, nec tamé unquá diſſoluemini, neq; neceſſitaté fati ſubibitis, qa uoluntas mea maior eſt, nexus & uegetatior ad æternitaté cuſtodiendá, quá illi uitales nexus, ex quibus æternitas ueſtra coaugmentata atq; compoſita eſt. Igit unà cū ipſo toto intelligunt partes. ná uerba illa in fronte, Dii deorū, exéplo ſe offerūt, quæ intelligentia ſequentiū excipit. Et hæc rurſus intelligentia reliquorū. Ita poſtremū quod intelligentia capitur, ipſum totū eſt, nam ſingularia ſimul collata acceptaq́; ipſa integritas redduntur.

Semper reſpondere conceptioni rerum conceptionem temporum, ſiue certum id ſit, ſiue incertum. Caput XVI.

CErte modus qui in rebus & notionibus cernitur, accommodádus & quærendus in tempore eſt. Nam ſicut tempus annectitur & copulatur cum rebus, ita & cognitio iungatur neceſſe eſt. Proinde ut minor res ſe habet ad maiorem, ita & minus tempus ad maius: & pectinatim, ut tota res ad tépus totū, ita & partes ad partes. Atque hoc ex deſcriptione ſubiecta cōſtabit: Conſtituantur duo triangula in mucronem inferiore angulo turbinata, ſed ita ut alterū in altero contineatur. id quod continet, ſignetur notis tribus, K, M, N, Id quod cōtinetur aliis tribus, A, B, E. Linea uero A B ſecetur ad punctum C, & ad punctū F. & à ſegmentis lineæ perpetuæ in alterum eiuſdem trianguli, id eſt minoris latus, quod cōtrauerſim reſpondet ad pares angulos, ducantur, uocenturq́; linea prior C D, poſterior F G. eodé modo ſecetur linea K M, ad punctum H, & ad punctum L, & à locis ſectionum lineæ perpetuæ in alterū eiuſdem trianguli, id eſt maioris latus, quod è regione reſpicit, dirigantur, nominénturq́; ſuperior linea H P, inferior L R, atque hoc ita ut ſectiones utriuſq; trianguli in eaſdem delineationes concidant. Ac breuius quidem & interius triangulum referat nobis res, quas intelligimus. Extimū uero & amplius uice eius temporis ſit, quod ſimul cū ipſis rebus & notionibus ſentitur. Quemadmodum igitur qui lineas A B, & B E tranſiit, uidetur ſimul lineas A C, & C D tranſiiſſe, utpote quæ interiores ſint, & contineantur in A B, & B E. ita qui lineas A C, & C D peregit, uidetur ſimul lineas A E, & F G peregiſſe. Quæ enim collatio habetur lineæ A C ad lineam A B, eadem eſt lineæ C D ad lineam B E, nam proportione & parilitate conſentiunt inter ſe. Vnde etiam cancellatim, & uicibus commutatis, ſicut refertur linea A F ad lineam A C, ita refertur linea F G ad lineam C D, retroq́;. Ita relinquitur ut quemadmodum is qui cognoſcit lineas totas A B, & B E, ſimul cognoſcat lineas particulares A C, & C D. Ita & is qui lineas A C. & C D intelligit, ſimul quoq; lineas A F &, F G intelligat neceſſe ſit. Eodé iure ſtatuendū de triangulo téporis eſt. Nam qui lineas K M, & M N conficit, uidetur lineas quoq; C K, & H P confeciſſe, & item lineas K L, & L R, Porro linea K M, & linea M N tempus illud præſentant, quod reſpondet rebus quæ per lineas A B, & B E in minore triangulo indicantur, ut intellectu earum tempus hoc annexum accipiamus. Rebus uero quæ per lineas A C, & C D notantur, miniſtrat tempus quod per lineas K H, & P H deſcribitur. At negotiis quæ lineæ A F, & F G ſignificant, apponitur tempus quod per lineas K L, & L R ſignatur. Ita fit ut ſi-

mul & res & tempus societate quadam proportionis noscantur. Ex iis late patet eos qui recordantur aut reminiscuntur ad intelligentiam generum eorum que recordantur atq; reminiscuntur, adiungere tempus suum solere.

Dupliciter falli eos qui meminerunt aut reminiscuntur. Item tria adhiberi ad veram memoriam & reminiscentiam, rem, tempus, animaduersionem. Caput XVII.

Emoria dupliciter labitur: Primum si eorum quæ recolenda sint, Imagines commutet. ut si contemplatus imaginem Theæteti, imaginem Socratis dicas, tametsi tunc uideberis meminisse, Socratis, tamen Theætetus est quod uides. Nihil enim uetat, quin errare hoc genus possis, & meminisse quod non memineris credere. Altero modo fallitur memoria, quom ita accidit, ut cuius reuera meminimus, nō tamen meminisse nos aduertamus, motione aut morbo aliquo impediti. Quod quidem & iis usu uenit, qui in aliquid impensius intenti, quasi obcæcata cogitatione & abducto intus uisu, apertis atq; integris oculis non cernunt ea, quæ ob os uersantur. Atq; ii quidem somniantibus similes uidentur, qui somniare se non sentiant, Non erit igitur recordatio aut reminiscentia, nisi tria hæc concurrant, negocium quod moueat, tempus quod negocio respondeat, & animaduersio. Sane tempus modo finitum certumq; (ut dixi) modo infinitum & incertū adiungitur. Certum, ut quom disputasse me pridie memini. Incertum, ut quom simpliciter disputasse me recordor iudicium ut sit ita, est quod consueuit uulgo dici. Equidem memini factum, sed quādo, nō memini. quod tum solent qui se causis subsignant, quom iis de tempore facti non constat.

Hactenus communia memoriæ & reminiscentiæ, nunc differentia & discrimen earum. Item quod solus homo reminiscendi vim habet. Caput XVIII.

Iximus supra non eosdem haberi qui facile recordentur, & qui facile & bene reminiscantur. Distat uero memoria à reminiscentia non solum in eo, quòd prior tempore memoria quàm reminiscentia est, sed in eo quoq; quòd complures animantes memoriæ participes sunt. Reminiscentia soli homini concessa ex numero animalium omnium quæ ab hoc æui comperta nobis sint. nā parte qua cogitamus ratiocinamurq;, eadem & reminiscimur. Et quemadmodum syllogismus, id est ratiocinatio pro positionem propositioni, id est, intentionem assumptioni connectit: ita & is qui reminiscitur, minora maioribus copulat. Qua ui autem syllogismi ducuntur, ad eandem exquisitio pertinet. Exquisitio porrò iis data animantibus propria est, quibus consultandi deliberandiq; ratio. Iis ergo quibus reminiscentia tribuitur, tribuenda etiam cogitatio & consultatio est. Solus homo cogitat & consultat, solus igitur reminiscendi uim obtinet. Nam & inter initia hoc diximus reminiscentiam ad rationem & intelligentiam pertinere. Consultare autem & cogitare uirtus alia esse possit, quàm mens, animus, ratio, intellectus?

Memoriam & reminiscentiam esse corporeas affectiones. Item non esse illas in nostra potestate. Item melancholicos potissimum hoc genere tentari. Caput XIX.

Æterum quia imaginatione reminisci non possumus, propterea & simulachra, & spiritus, quæ in corde sunt, reminiscentiam commouent, necesse est hæc corporalis affectio sit. ita reminiscentia dicatur motus intelligentiæ in tali uisu. Quemadmodum enim qui librum uult præeligere, necesse est in ea se uertat, quæ in libro sunt perscripta: ita de reminiscentia & intelligentia iudicandū est. Intelligentia cōparatur legenti: cor, libro: uisa & phantasmata, litteris. Diximus & hoc olim memoriam & reminiscentiam corporales motus esse, cuius rei signo est, quòd sæpe nobis, quamuis aliud magis suspicantibus, cogitatio aliqua de repente obrepit, quam intercidere aut reprimere nullo conatu possumus, quin desistat, procedatq; pertinax, & inuitissimus nobis erumpat. Prohinc simul humor in corde adagitari cœpit (quod fit, quotiens reminisci aliquid conamur) euenit ut facili præterea sisti & sufflamari non possit. Ergo perinde afficimur, ac si quis nos raperet trans/

uerſos,& quamlubet pugnantes in ſe conuerteret. Tentantur ualidiſſime hoc morbo melancholici bilioſiq;. Sunt enim permobiles propterea, quia ſpiritu multo & caſſo conceptacula cordis ſui habent referta. Quom primum igitur imago aliqua in iis excita eſt, ſtatim exagitantur aliæ conſequio & faſceatim ac turmatim proſiliunt, propter mobilitatem humoris, qui ſitus in corde eorum eſt. Sed & illud probat memoriam aut reminiſcentiam iuris noſtri non eſſe, quòd nec quodcunq; collibuit, nec quotiens collibitum eſt, reminiſci ſemper poſſumus. Quamobrem ut miſſum telum ſiſtere, aut reuocare non licet, ita quom reminiſci & ueſtigare aliquid uolumus, neſcio quid corporeum commouemus, cui affectio hæc commiſſa mãdataq; eſt, nec ultra partes noſtræ ullæ ſunt. nec enim per ſe moueri aliquid poteſt, quod incorporeum ſit. ita ratione recta factum eſt, ut motum eum rumpere, cum quis uelit, in ſua manu non habeat. Et quemadmodũ quærenti locum in codice ut legat, nõ ſatis eſt adire aperireq;, aut ſchedas euoluere, niſi id quoq; quod quærit, inueniat: ita de intelligentia & ſimulachris dicendum, quæ in corde ſeruantur, ut tametſi ea quamlubet tractes uerſesq;, reminiſci tamen nequeas, niſi in illa ipſa offendas quæ requiris. Vnde, ut dixi, euenit, ut ii maxime imaginoſi cogitabundiq; ſint, in quibus redũdatior uis humoris ſtagnat ea ſede, in qua imagines rerũ locantur. Non enim facile tranquillantur agitatione ſemel inita, & quouſq; aſſequentur & continuentur ea quæ uolunt, recto inceſſu ſcaturiunt, identidem & ſuboriuntur imagines. Quamobrem iræ in illis & metus, & reliquæ eius generis affectiones ſimul paulò commotæ irritatæq; ſunt, exacuunt, accenduntq; ipſæ ſe ultro, & uires obiter corrogant, conualeſcuntq;, ita ut labore etiam ſummo comprimi, ſedari, & extingui non poſſint. Exempli gratia: Iudicat ratio iniuriã acceptam eſſe, cor ſtatim iracundia æſtuat. mox acceſſione ſanguinis feruet, quo tanquam auxiliaribus copiis confirmatum recaleſactumq; retro concaleſaſcit & exaſperat ſanguinẽ. Eodem modo metus contrariis ex cauſis refrictu & cõtractu cordis perfectus non facile deponitur. Quod & accidere ſolet iis, qui in cantibus paulò ualidius exuibriſſant, aut qui orationem proſam uerſam'ue contenta & exerta uoce pronuntiant. Iis quãquam in fine ratio ſua ſit, eoq; & quieſcendum habeant, tamen uox impetu concepto, & quaſi ex procurſu longius procedit, & ceſſantibus iis aliquãdiu pòſt ſuperſtes eſt.

Quibus ex cauſis pomiliones, pueri, ſenes immemores ſint. Caput XX.

Aeterum illi maxime immemores eſſe deprehenſi ſunt, quibus ſuperiora proportione reliqui corporis ſunt uaſta, ut pomilionibus, ratione quòd uis ſenſus primatis grauata in iis oppreſſaq; pondere eſt, quodq; in tam obeſa & craſſa materia deſignari aut exprimi formæ rerum non poſſunt, ſed quaſi fruſtrantur & diſſiliunt plagæ, nec initiis modo imaginibus præduri & ſpiſſi ſenſus reſiſtunt, ſed ſi quas ob inſignem earum pulſum admiſerint, hauſerint'ue, non ita uidentur admittere, ut cum reminiſci uolunt, facile ad imperium ſubeant, aut recto itinere ad conditum ſequantur. Sanè admodum pueri & admodum ſenes ideo impotentes memoriæ ſunt, quod in motu continuo uerſantur. Pueri propter natiuum crementum, ſenes quòd aſſidue minuuntur. Nam in pueris & illa ratio eſt, quod per aliquot annos ſimiles nanis exigunt.

Peroratio. Caput XXI.

E memoria & quid ſit meminiſſe recordariq;, & de tota ea natura, & de parte animæ, cuius illud officium eſt: item de reminiſcentia, & quid ſit reminiſci, & memoria quemadmodum redintegretur, repareturq; amiſſa, & unde proficiſcatur, dictum.

THEMISTII IN LIBROS DE MEMORIA ET REMINISCENTIA, PARAPHRASEOS. FINIS.

HERMOLAI BARBARI, ZACHARIAE FILII PATRICII VENETI IN LIBRVM DE SOMNO ET

Vigilia Themistij, præfatio ad Hieronymum Donatum. A. F.

OPTAVI *tecum esse mi Hieronyme bis diebus, quibus interpretationi nostræ in paraphrasim Themistij summam manum imposui, vt coram communicare tibi omnia ea possem, & quod tuum in iis iudicium esset, præsens intelligerem. Ac legisti tu quidem olim hæc, & quod meminerim, probasti. Sed siue in peius effinxi, & vt ille, inquit, ab archetypo decidi, siue dispendium limæ nonnihil profecit, certe in totum alia sunt, quam quæ vidisti: quod si affuisses tu, periculum non erat, vt ab iis quæ commutassem, detraxissemue laberer. Alioquin in hæc impensius studium contuli, quam volebam. Proinde non dubito futuros, qui nostram diligentiam cauillentur, quasi tantum curæ argumentum ambitus sit, & magnæ alicuius de se persuasionis, quæ profecto in me non sunt. Nam seu quod scimus hæc anteludia quædam & quasi crepundia esse ingenij nostri, seu quod maiora in hoc genere cogitamus, dici non potest, quam in iis nec satisfaciam mihi, nec placeam. Sed utinam multorum error, aut stirpitus velli, aut alleuari posset, quibus cum se peripateticos bonos appellent, quia infantissimi sint, nec latine loqui sciant, nec græce (vt quàm leuissime dicam) tam conuenit cum ea familia quam ijs qui multis seculis ante Aristotelem fuerunt. Certe partim fando assistendoq́;, partim scribendo & commentando daremus operam, vt quantum in nobis esset recognoscerent se & intelligerent eos, quia philosophia eloquentiam separant, minutos plebeosq; & plane ligneos philosophos haberi. Nunc persuasio ea tam alte dedita in venas est, tam pertinaciter inhæsit in visceribus, tam difficilem callum obduxit, vt nedum nos qui nec authoritate valemus, nec fere in doctrina quicquam promouimus, sed quamuis etiam absolutissimus, & qui omnia ad manum in numeratoq́; habeat, tantas radices succidere aut medicinam adhibere ægritudini tam deflæte non possit. De quo quoniam plura paramus alia epistola, illud tantum dicturi sumus, vt hortemur te, non vt tu cum studiis philosophiæ bonas literas coniungas (quippe in quo ne admonitore quidem eges) sed vt alios istuc exemplo & sapientia tua compellas. Nec enim quod in quibusdam deplorata res videtur, ideo minus laborandum tibi est, tum quod sententia Hippocratis, qui conclamatis & desperatis negat admouendas manus, ad morbos animi referenda non est, quod ij non semper incurabiles sunt: tam quod vt ratio ista cum ijs nihil proficiat, ab alijs certe pestem illam defendet. Infinitum enim, quantas iacturas facturæ literæ sint, si non habeant qui huic labi obsistat. Nos quidem tempus omne quod viximus, & quod deinceps Deum voluntate victuri sumus, in illam curam destinauimus, ut pro uirili parte naturalis philosophia cum studijs humanitatis in gratiam redeat. Vale. Libellum de somno & uigilia, quem ad te uertimus, scio tibi pro tua in me beneuolentia non ingratissimum fore.*

Venetijs. M. CCCC. LXXX.

THEMISTII PARAPHRASEOS, LIBER DE SOMNO ET VIGILIA, INTERPRETE HERMOLAO BARBARO PATRITIO VENETO.

Quæstiones ad somnum & uigiliam pertinentes. Caput I.

DE SOMNO & uigilia consideranda hæc arbitror. Primum quid sint, & cui parti & potestati animæ credita: & utrum soli animæ cõmissa, ut priuatæ eius affectiones, an & corpori quoq; promiscua: & quamobrem tributa animalibus sint: & utrum utrunq; omnibus, an alteris hoc, illud alteri seorsum. Deinde quid sit insomnium, & quod ii qui dormiunt, modo somnient, modo non somnient. Item utrum somnient quidem semper, sed experrectos memoria non committitur, an secus. & hoc si est, quam ob causam fit. Præterea sint ne præscita aliqua animi quiescentis, nec ne. & si sint, qua ratione fiant, utrum ex eo numero sint quæ aguntur ab homine, an quorum causa sit aliquis deus, aut natura, aut temeritas.

In eadem particula somnum & uigiliam collocari. Caput II.

PRimum illud haberi pro explorato debet ad eandem animalis partem somnũ & uigiliã pertinere, tum quòd opposita inuicem sunt, tum quòd priuatio esse intelligitur uigiliæ. Opposita porrò & extrema tam quæ artis sunt, quàm quæ in natura spectantur, in eodem recipi solent, & eiusdem subiecto affectiones uidentur. Exempli gratia: Integritas & oblæsio, temperies & intemperies, morbus & ualentia in eodem corpore sunt. Pulchritudo & fœditas in eodem membro consistunt. Firmitas & debilitas in eodem neruo cernuntur. Visus & cæcitas in eodem oculo habentur. Similis & in cæteris sensibus ratio. Item clarius ex iis quæ sequuntur liquebit. Nam argumento, quo uigilare aliquem cognoscimus, eodem & dormire deprehendimus. Vigilantem sanè cognoscimus, aut quia externo sensu aliquo uisu, auditu, olfactu pellatur, aut quia intestina ratiocinatione, cogitatione, imaginatione. Sensus uero uice habitus est, insensibilitas uice priuationis. In eodem igitur subiecto locanda hæc sunt. Ex quo illud quod uolebamus conficitur, somnum & uigiliã eodem subiecto stratoq; contineri.

Somnum & uigiliam affectiones esse corpori & animæ communes. Caput III.

QVom autem sentire ipsum, neq; animæ, neq; corporis proprium sit (nam ad idem genus, tum actus, tum potentia pertinet) sensus autem qui in actu sit, est quidam animæ motus interuentu & comitatu corporis conualescens, manifestum est affectionem hanc (dico ipsum sentire) nec peculiarem animæ esse, neq; item corporis propriam: quando quidem corpus inanime nullam sentiendi uim obtinet, sed summæ permixtionisq;. Porrò quom uires animæ habeantur distinctæ, ita ut altrix abiuncta à reliquis sit, reliquæ seorsum ab hac non possint consistere, certum est ea quæ augentur modo & minuuntur, ut arbores, dormire & uigilare non posse, quia sensu deficiuntur, de cuius momentis natura somni & uigiliæ dependet. Nam sensus à ratione uitali, quæ & uegetalis dicitur essentia, & potestate interstitio plurimo & manifesto dispescitur, etiam si non id constaret, utrum subiecto & magnitudine differant,

In animalibus omnibus somnum & uigiliam uitibus contingere. Caput IIII.

IAm mihi à lunari circulo caducũ ſubciſiuumq; eſt, quod ſi ſomni & uigiliæ capax ſit, aut ſemper dormiat, aut ſemper uigilet, ſed utrunq; animalibus ſingulis tributum à natura eſt, nullum omnino animal pari eo caret, ſed tantum inanima. Quom de animalibus loquimur, ſemper excipiuntur diuina, Nam eorum actio iugis æternaq; nec triſtis oneroſa ue eſt, & uigilia in iis omnis cõtrarii eſt expers. Nam ſomnus & uigilia, ut ſæpe ali'as diximus, affectiones ſunt circiter cor, ubi domicilium optimatis ſenſus locatur. Præterea quæcunq; naturalem aliquam functionem habent, ſimul paulò plus laborant, quàm ſua cuiuſq; natura patitur, ægritudinem ſentiunt: cumq; præterea operari non poſſint, dant manus & remiſſionem quaſi laboris merentur. Nam & ueterina ſarcinis, & uiæ ſpatio de'ecta offendunt ſe terre, nec loris ullis aut fuſtibus ad ingrediendum exurgunt. Legendo, ſcribendo, ædificando, demum agendo quidlibet, aut condendo laceſſimus, & motum ſemper ſubſequitur & excipit requies. Poſtremo oculi, aures, manus, pedes, & reliquæ partes officiales aliquando à muneribus quæq; ſuis ceſſant, Continenter gerere & adminiſtrare non poſſunt, ſed ſpatio exacto in quantum uires eorum durare & ſufficere operi poterant, uacationem quandam feriarum uice impetrant, cæterum quom ſomnus uigiliæ contrarius ſit, contrariorum uero quæ interſtitio careant, & quæ ſibi per priuationem & habitum reſpondent, ſi alterum abeſt, alterum neceſſe adeſſe ſit, ſequitur ut dormire animalia oporteat quotiens non uigilant. Quamobrem quemadmodum morbi aliqui, peruigilium & inſomnium afferunt, nam comperti ſunt, qui nouem dies exertis & inconniuis oculis egerint; & quemadmodum hoc idem ſæpe citra ægritudinem accidit, ut gracilentis & præaridis, qui naturæ ſuæ ratione longas uigilias patiuntur; ita ſomni copia interim inualentibus, interim ualentibus contingit. Nam ex his qui febre tentantur inuenti aliqui ſunt, quos altus ſopor in iuſtum triduum attinuerit. Paruuli uero tum propter cibos iunctumq;, tum propter humorem infantilis ætatis longiſſimo ſomno utuntur. Hæc ſi ita ſunt, quicquid ſomni capax eſt, idem uigiliæ particeps, & retro. Nam ſi ſomnus quædam affectio eſt, & quaſi nodus & uinculum ſenſus: ſenſus autem omnis ſentire actu poteſt: omnis uero potentia aliquando in actũ refertur, neceſſarium eſt, ut id quod dormit, & quod potentiam habet, ut uigilet excitetur, omnino & actu euigilet. Ita nullus ſit ſomnus, qui non poſſit rumpi, & qui (ut ita loquar) expergiſcibilis non ſit.

Quamobrem animalia omnia dormiant, plantæ non dormiant. Caput V.

ANimalia certe omnia pedeſtria, uolatilia, nantia, ſomno participant. Nam aquatilium genera, & ea quæ molli cruſta integuntur, ſoporari cernuntur: & præterea quecunq; oculos habent. Nam & quibus corneoli præduriq; ſunt, & inſecta, dormire indicio ſilentii & conticeſcentiæ credam apparet. quanquam exiguum quiddam talia: ita ut nos lateant plerunq;. Vtrum uero ea quibus ſilicea teſta obducitur, dormiant, nemo quidem adhuc, quod ſciam, fuit, qui uiderit aut argumento aliquo notauerit, ſed ratione tamen perſuaderi id poteſt. Nam animal eo finimus, quòd ſenſum obtineat, Somnus uero immobilitas & quodammodo pedica & obligamentum eſt ſenſus: contrà exolutio eius uigilia eſt. Non habent uices has plantæ, quia ubi ſenſus non eſt, ibi neque ſomnus eſſe, neq; uigilia poteſt: ubi autem ſenſus eſt, ibi dolor & uolupeas: ubi dolor & uoluptas, ibi cupiditas. Plantis nihil horum poteſt concedi. Nulla enim ratio eſt, quę cogat fateri, dolere has, oblectari, concupiſcere aut ſentire. Neq; item quæcunq; aleſcunt, neceſſario etiam ſentiunt: quanquam contrà eſt, quæcunq; ſentiunt, ut neceſſario etiam aleſcãt. Sed quemadmodum ſæpenumero docuimus, alimenta hæc quibuſdam habentur, ut plantis. Hoc uero demonſtrat ea ratio, quòd uis quæ nutrit munus ſuum nauius & expeditius cõſopitis, quàm uigilantibus nobis abſoluit. Nam eo tempore probius & alimur, & corpulentia perficimus, ut pote ut quas actiones nihil adminiculentur ſenſus.

In ſomno omnes ſenſus haberi immobiles. Caput VI.

VNc differendum uidetur, quamobrem dormiat & uigilet animal, & secundum quos sensus Si secundum plures est, aut si secundum unum, quisnam illic unus sit, de quo somnus aut uigilia pédeat. Sanè quom animalium quibusdam omnes sensus, quibusdam non omnes, sed gustus, & tactus sunt (est enim latissime fusus, & maxime communis omnibus tactus, ut in libris de anima dictum est) fieri autẽ non possit, ut dormiens animal ullo sensu uigilet, manifestum est animantes omnes in somno afsici oportere eodem modo, id est, summa illa immobilitate & insensibilitate offundi. Nam si dormienti auditus in ministerio & officio sit, uisus non sit, erunt simul in eodem duæ res pugnantissimæ, quia scilicet dormiens aliquis sentiet, quod impossibile est.

Soporem, tactus & immobilitatem sensus cõmunis causam esse somni. Caput VII.

ILlud nũc lubet quærere, utrum sensus omnes æqualiter sopiantur in somno, an sit præcipuus aliquis, quo ceu soporato potissimum dormiat animal. Num hoc uni duntaxat tribuendum tactui est? qui & maxime necessarius & natura longè primus est sensuum, & quod amplius est idem subiecto cum sensu cõmuni? Nam quom natura singulis sensibus certa quædam munia pensaq; imperarit, oculis ut intuerentur, auribus ut auscultarent, & cæteris quibusque suæ; quomq; non solum peculiariter hæc sensibus iniunxerit, sed in commune quoque rationem quandam in omnes sparserit, qua & uidere, & audire, & demum sentire se sentiant: non enim uisu uidere nos uidemus, nec uisu enũciamus aut gustu distare dulcedinem à colore, neq; seorsum, neq; simul utroq; sensu, sed particula quadam cõmuni, quæ adiũcta sensibus omnibus sit, quã simpliciter & proprie sensum communem uocamus, hæc autem una proprie est, etiam sensorium eius unum. Verum quanquam hic sensus unus est, tamen ratione in plures fiat, quia in tot distrahitur, quot genera subiectà sigillatim quinq; sensuum habentur, nam calor à sono euariat & ab utroq; odor & sapor. Inest uero sensus communis primum & maxime in sensu tactus, quòd solus hic seorsum à cæteris separatus spectatur, ab hoc cæteri non spectantur, de quibus omnibus affatim in uoluminibus de anima explicatum est. Potest tota ratio sic concludi, somnum & uigiliam ad sensum communem & ad eius sensorium pertinere, id est, ad ipsum cor. Et quom sensus communis subiecto idem cũ tactu sit, necesse est ut animalibus omnibus uigilia & somnus communicari dicatur, quia tactus quoque, ut dixi, communicatus omnibus est.

Impotentia omnium sensuum non esse somnum, etiam si omnes sensus in somno impotentes redduntur. Caput VIII.

POrrò ex iis quæ sequuntur certissimum fiet, somnum non esse requiem & pigritiam sensuum omnium, sed solius tactus. hoc ita intelligitur: Si non est necesse, ut sensus omnes simul in opera sint, eodem modo non uidetur necesse, ut omnes simul ferientur. sed enim primum patet (nihil enim cogit is, qui non uidet, ut etiam audiat, aut qui gustet, ut simul etiam olfaciat) igitur & secundũ, præsertim quom propẽsior ratio uideatur esse, ut simul omnes operentur, quàm ut simul quiescant. Si ergo quod potius ius habet, ut sit necessarium non est omnes sensus simul pelli, ne illud quoq; multo magis, cui deterius lacessitumq; est omnes sensus simul immobiles quiescere. Quãquam uero hoc ita est, tamen tactu sopito necesse esse consequio reliquos sensus consopitos esse; nec eo ualet hoc ut soporationem omnium sensuum causam esse somno dicamus, sed solius tactus. Nam quom princeps sensuum, & quò cæteri referuntur, afficitur, necessario & satellites eius affectioni accumbunt. Contrà, si illi afficiantur, non continuo necesse est sensum principem consentire. Illud uero argumento est somnum non ea re cõsistere, quòd ociosi omnes sensus sint, quodq; ii actus suos exercere non possunt. Quom enim quis animo linquitur & iacet immortuum, quod genus lipopsychiam, id est, defectum animæ appellant, quanquam & hoc nexus quidam & impotentia sensuum uidetur, non tamen dici somnus potest. Idem in delirus & furore contingit, ut accedente morbo nonnulli neq; uideant, neq; audiant sæpe, neq; omnino aliquid sentiant, alioquin non sæuirent in corpus suum, nec carnem suam dentibus peterent, si sensum aliquem haberent

doloris. Præterea duabus uenis in collo, quæ à iugulo ubi scindũtur, caput subeunt, foris ualide apprehensis collabuntur homines sensibus ereptis, nec tamen dormire dicuntur. Proinde impotentia sentiendi nõ ea, quæ in cæteris sensibus fit, quia & orbata deminutaq; sensibus sentire nõ possunt, nec tamen dormiunt, neq; ea quæ ex aliqua iniuria aut morbo contingat, sed (quemadmodum sum testatus) ea, quæ in primo sensorio contineatur, id est, in corde ubi primus est sensus, quæ tum ex lassitudine aliqua, tum ex longa excubia subsequi soleat, nimirum talis impotẽtia sensuum proprie somnus est. Nam quom sensorium illud communis sensus impotens & incontinens sui redditur, necessario & cæteræ officinæ lassantur, non ediuerso.

ℭ *Quis finis, quod agens, quæ forma, quæ materia somni sit.* Caput IX.

HIs ita constitutis quærenda causa est, propter quam dormire animalia sit necesse, & qualis item affectio somnus sit. Ac quatuor quidem causarum genera in naturalibus libris enumerauimus: Finalem, cuius gratia omnia cõsistant & fiant: agentem, unde oriatur & instituatur motus: rationariam, quæ rebus naturam suam & speciem largiatur: materialem, ex qua insita constitui & generari omnia soleãt. Somni igitur causæ hæ sunt: Finis, salus & conseruatio animalis: agens, spiritus uitalis q in corde est: materia, uapor qui caput subierit, deinde in locum inferiorem defluxerit: forma, situs & dispositio illa membrorum & partiũ corporis, quæ in dormientibus extra intusq; cernitur.

ℭ *De causa finali somni & necessitate eius.* Caput X.

PRimum quom natura nihil committere fortuito, sed super agere gratia alicuius soleat, quietem uero utilem esse, atq; adeò necessariam animalium uitæ constet, quia continue moueri cum uoluptate non possunt, manifestum est somnum ad incolumitatem fuisse animalibus iunctum & ad quietem. Vnde uaga & uulgo etiam recepta translatio est, ut somnus quietis nomine indicaretur, quasi ueritas ipsa ita planè cogeret. Vigilia uero maxime finem attingit. Nam sentire & sapere finis omnibus est, quibus unum eorum competit, utrunq; enim optimum est. Finis autem, esse optimum requirit, brutis sensus, homini sapientia & prudentia finis est. Videtur uero necessarius esse animalibus omnibus somnus: non quidem simpliciter, sed necessitate illa quam exposito & ex adiunctione uocauimus. Verbi gratia; Extra quã si perire satius iis est. Si enim animalia esse debent, & naturam suam seruare, necessario quædam adesse iis oportet, quibus positis alia subinde adiungenda sint. Nam si constituatur quid animal esse, necesse est ut alatur, quo concesso necessarium est cibo uaporem sustolli, è quo necessario consequitur somnus.

Somnus necessarius.

ℭ *De causa agente somni. Item omnis motus principium esse cor habentibus sanguinem, & carentibus quiddam uice cordis & spiritum interiorem.* Caput XI.

Causa efficiens somni.

NUnc dicendum est, quo motu actione'ue corporis eueniat animalibus, ut aut dormiant, aut uigilent: demumq; de tota ratione agentis causæ differendum. in quo & prolixiusculi erimus. Ac primum quidem admoneri noscentes hæc uelim, omnia animalia, siue sanguinem habeant, siue exanguia sint, aut eandem, aut persimilem causam somni habere. Quamobrem quom de sanguineis utpote iunctioribus & cognobilioribus disputauero, communi ratione de omnibus obiter disputatum, & peroratum putent. Principium sensus eadem parte proficisci, qua & principium motus demonstratum suprà est. Principium uero in animali locus is uidetur, qui inter aluum & caput medius fit In iis quæ prædita sanguine sunt ea pars quæ circum cor est, locum medium obtinuit. Quæcunq; autem sanguinem habent, habent & cor. Est igitur sentiendi & mouendi principium cor, in quo & spiritus uitalis & refrigerationis principium continetur. Videtur enim natura refrigerationem in humido, & respirationem ornasse ad calorem eius partis temperandũ seruandũq;, de quo seorsum in loco docebimus. In iis uero quæ carẽt sanguine & insectis, & iis quæ nõ reddunt nec accipiunt halitum, spiritus quidam interior additus, non in corde sed in eo quod emu

lum cordi eſt, qui attolli uicibus & ſubſidere cernat. Atque hoc maxime depreheñdi poteſt in iis, quæ generis totipennis ſunt, qualia ueſpæ, apes, & muſcæ. nam diuulſis diſiectisq; iis, pars quæ proxima præciſamento eſt, modo dilatatur modo contrahitur. Quoniam autem animal nec mouere quicquã, nec moliri ſine intentione uiriũ poteſt (intenduntur autem uires preſſo & incluſo ſpiritu exteriore) neceſſariũ eſt ut animal quod ſpiret, uires illas ſibi extrinſecus corroget: quod uero nõ ſpiret, intrinſecus. unde inſecta ea quæ pennata diximus, quoties ſe mouẽt, quoddã murmur ædũt, quod aura illa iis incluſa intus manente ſonanteq; accidit. Hanc enim quoties atterũt ad mẽbranã quæ ſepto tranſuerſo ſubdita, cinctũ corporis determinat, bombos illos uolãdo elidunt. Ita ſonus agitatu interioris ſpiritus non anima aut ſpirabilibus ullis uiſceribus redditur. Sunt tamen quæ attritu exterioris aër ſonent, ſed ea tantũ quæ ſciſſurã ſub præcinctu continẽt.

In corde vigiliam & ſomnum oriri, eiusq; affectiones eſſe. Caput XII.

Clentur autem omnia animalia aut ſenſu familiari, aut peregrino. Familiarẽ ſenſum appello, qui in interno motu, tanquã è domo promptus, abſoluitur, qualis quom ſimulachris quæ intra nos habentur, impellimur. Peregrinũ ſenſum uoco, qui extrinſecus inuehitur, & à generibus exterioribus uenit. Ex iis arbitror conſtare & quo in loco, & qua primũ particula ſomnus & uigilia contingere uideantur: nempe in illa cuius affectiones hæ ſunt. Porro cordis affectiones ſunt, ac dormientes quidẽ agitatiõe cordis quadã mouent. Ideoq; & pleraque agũt, qualia quom uigilãt, ſolẽt, quod certe ſine uiſiõe aliqua aut ſenſu nõ poſſet cõtingere. Nã ſomniũ quodãmõ uiſum & ſenſum quiddã eſt, de quo inferius tractabitur. Sed unde nã fit, ut ſomno excuſſus experrectusq; inſomnia memineris, ſed q̃ per ſomniũ ſimilia uigilantiũ operibus geſſeris, non memineris, declaratũ in problematis eſt.

Quemadmodum cibi conuertantur in ſanguinem, de quo ſcire oportet, quia præcipua ratio ſomni ſunt cibi. Caput XIII.

His definitis conſequens eſt, ut qua motione aut unde ſomni & uigiliæ animalibus contingant, aperiatur. Fortaſſe enim hic locus cauſam agentem & materialem facilius & diſtinctius mõſtrauerit. Clarum eſt oportere animal ſimulatq; accipit ſenſum, tum primum ali & creſcere in eo quod animal. Nam quando intra uterum partus eſt, enutritur quidem & creſcit, non tamen ut animal, ſed ut planta. Quom autem accedit ſenſus, tunc primum (ut dixi) nutritur & augetur ut animal. Nam anima ſenſualis & poſterior aduenit. Plane alimentum eſt id, quod ex cõcoctione poſtremũ & nouiſſimũ ſubſidet, habentibus ſanguinem ſanguis: carentibus ſanguine, quod uicem ſanguinis prebeat. Conceptacula ſanguinis ſunt uenæ, initium uenarum eſt cor. atq; hoc ex commentatione diſſectionum liquido iudicaẽ. Deuoratus enim & ingeſtus per os cibus, indeq; in locos ſuos, id eſt in inteſtina & uentriculum collatus euaporatur, & ſurſum reſpirat per uenas, per quas deinde permanat ad iecur, in iecinore mutatur, & natura ſanguinis tingitur, à iecinore influit & ſubit ad cor, in corde uincitur & conficitur pleniſſime, inibiq; in ſanguinem perfecte conuertitur. Ac uenæ quidẽ aliæ cor adeunt, aliæ à corde proueniunt. Venæ quæ adeunt cor, tanquã miniſtræ ac gerulæ ſunt, ut quæ à iecinore ad cor incoctum & imperfectum ſanguinem conuehant, quẽ cor ſuſceptum ſua ui meracum & abſolutum ſanguinem reddit. At uenæ quæ à corde pertinent, comparatæ ad alium uſum ſunt, uidelicet ut ſuccus per eas concoctus iam perfectusq; in totum corpus diſtribuatur atq; dedatur. Sane de hoc copioſe agitur in libro de alimento. Nunc in tranſcurſu attinguntur, ut principia motionum earum, de quibus modo quæritur, & ut quidam illud ſit, quo uis & portio ſenſibilis affecta aut ſomnum aut uigiliam miniſtrat, planius ſciatur. Nec enim ſomnus quæcunque impotentia & ereptio ſenſuum eſt, ut retro oſtendimus, argumẽto eorum qui dementarent aut deficerent animo, aut in ſtrangulatione & aſtrictione uenarũ iugularium uiderentur intermori. nã in omnibus iis intercepti ſenſus ſunt, nec tamẽ obdormiũt.

An imaginatio eorum qui linquantur animo uideri inſomnium poſſit, & an morbus ipſe ſit ſomnus. Caput XIIII.

NAm quom accidat aliquando, ut defessi animo uideri aliquid & imaginari dicantur, controuersiam habet locus: quia si contingit dormire eum qui ita linquitur, utiq; potest contingere ut imaginatio illa sit somnium: sed enim primum non est, neq; igitur secundum. Nam illud constat quáquam non semper nec omnium, tamen maiori ex parte & complurium, quæ in somnis uiderimus excitatos nos comitari solet memoria. Qui uero tempore quo morbo illo corripitur imaginatus aliquid est, demum recreatus nihil omnino commeminit. Porrò multa dicũt, qui ita uehementer tentantur, & qui extinctæ animæ speciem præbent, quorum nihil (ut dixi) reuiuiscentes exuscitatiq; recordantur. Quamobrem uisiones eas somnia putare non possumus, neq; ipsam ægritudinem somniũ. Idem sentiendũ de iis qui delira fantur, & qui compressis iugularibus uenis præfocati moribundiq; corruunt. Et quia (quod sæpius dixi) non omnis interceptio aut impotentia sentiendi somnus est, sed solum ea quam diuaporatio alimenti committit.

Quando incipiat dormire animal, & quando perfecte consopitum dicatur. Caput XV.

PLane necesse est id quod in uaporem soluitur tabescitq;. aliquatenus sustolli, deinde reditum capescere, & ad instar eurypi refluere. Nam omne calidum in sublime natura effertur. Eò loci refrigeratur à cerebro & consistit, mox reciprocat & descẽdit ad cor. Refrigerato eius feruore somnus obrepit. Ita efficitur ut somnus maxime à cibis proficiscatur. Nam alimonia ad summũ caput uiam molita, quádiu fluxum cerebro immiscet, attentat & aggrauat. Hinc salebræ ille uerborũ incertæ: hinc oculos, nares, caput, uergere, irrigendi se facultatẽ auferri contingit. Cũ uero iam commeant cibi, & incidentes cordi calorem eius irrigant, à quo semper uis illa humifica & corpulenta in caput leuatur tum profundo somno demergamur, & altum soporem flare incipimus. Quàm uero humentia & corpulenta genera grauedinosa sint capiti, indicium illud est, quod quibus inest uis somnifera, candẽ grauedinem capiti afferunt, crassitudine humoris eius, qui sursum respirat, seu poculẽta hæc sit, siue esculenta, ut papauera, mandragoræ, themetũ, proflatus. Ergo hunc in modũ somnus uenit, maxime à uino & à cibis, iccirco quia multa exhalatio est quæ indidem attollitur.

Labores & morbos somnum inducere. Item paruulos plurimum dormire, ideoq; frequenter incidere in comitialem morbum. Caput XVI.

ALiquando & fatigatiõe multa pertentamur somno, cuius ea ratio est, quòd labor diffundit in quædã nobis, tabescere facit, quæ uicem incocti alimenti præbent, nisi colliquamentũ id frigidũ sit. Ita intestinorũ calor qui ex attritu laboreq; exprimit irrecrementa quædã emolit, quæ ad superiorẽ locũ redundantia somnũ inducũt. Interdũ & morbi hoc faciũt qui ex humidis & calidis excremẽtis cõualescũt, quod genus in febre & lethargo cernimus. Homo genitus præmit somno per aliquot dies, & infantia magis quã ætate alia, cuius ratio ea, quòd tum alimentũ omne sursum halat. Hoc adeo declarat caput in paruulis, quod portione partiũ inferiorũ maximũ est, quasi necesse fuerit ea membra capacitate auctissima esse, in quæ plurimũ alimoniæ conderet. Atq; hæc causa est. quamobrẽ hæc ætatula morbo comitiali opportuna sit. est enim pestis ea persimilis somno, quòd & qui dormiunt, & qui ita corruunt cessante anima & sensu erepto uisuntur. Hinc origo eius morbi per soporem fere accidit, & qui infecti eo sunt, in somno frequentius quàm in uigilia collabuntur, propterea quòd quom effluentia illa quæ in somno sursum effertur, loci superioris ui conglatians ritu æstus reciprocat, subdeq; alius spiritus continuo suffitu alimenti copias ministrantis attollitur, necesse est concursu hoc uenas inflari, deinde obrui & obturari meatus ac semitas animæ. Hæc interclusio & instrangulatio officii spiritalis sonticus & diuinus morbus est. Quom igitur in puero supiora oppleta cibis seu spiritu ex cibis expresso collectoq; habeantur, temperandũ iis uino est, quia spiritosum impendio sit, præsertim atrũ. Sed nec nutricibus præbendũ. nihil enim interest nutrices an alumni hauriant, nisi dilutũ & modicũ sit. Usq; adeo autem superiora pueri plena cibo continent, eoq; (ut diximus) incremento eius partis exuperant, ut longo tempore caput continere non possint, sed quinq; mensium spacio collum rigidum & inflexibile habeant. Plane pueri similes ebriis uidẽtur, quòd in utrisq; larga humoris copia supioribus se immiscet.

Eadem ratio conuenire potest, quamobrem initiis fœtus quiescere intra partē uideantur.

Quod qui venas conditas habent, item quod pueri & nani somnolenii sint. Caput XVII.

IN plenum somniculosi sunt qui incertas & conditas uenas habent, & qui capite prægrandi sunt, & pomilionū genus. Priores, quia prætenues & angusti in iis meatus, per quos à capite remeat spiritus, facile obstipantur adaggeranturq;. Exigua enim & parua modicis accessionibus muniuntur. Propterea frigefactis uenis (nam & uentres oppleti frigescunt) necessarium est ut eò loci immoretur spiritus, donec se calor colligat, qui alimentū dissipari diffundiq; faciat. Quanto igitur hic diutius in uenis man sitat, eo somnus diuturnior fit oportet. Quemadmodum enim aqua per fistulas graciles ducta guttatim & lente decurrit, per amplas missa celeriter effluit: ita & spiritus ille corpulentus per arctiusculos meatus ægre transmittitur. Hac de causa somniculosi sunt, quorum uenæ sunt con ditæ. Nani uero & quorū uasta sunt capita, icirco premunt somno qa multa in illis euaporatio est, quæ sursum ad caput feratur. magna enim capita exiguo alimento nō implent, neq; paruis co piis saturant. Ergo quò multa sit materia, quæ in capite collecta eorū est, sequit multū esse quod decidat & refluat. Porro uis tāta calore eo, à quo in caput relata est, tarde uincit, & sero pcoquit.

Quod melancholici parum dormiant, & multum comedant. Caput XVIII.

HI autem quorum editæ & conspicuæ uenæ sunt, propter amplitudinem & latitudinem unitatum soporulenti esse non possunt, nisi quid incidat quod temperiē cō trariam inducat. Neq; item melancholici. nam quom natura eorū prægelida algio saq; sit, euaporatio multa ui caloris intestini tolli non potest. hinc & edaci auiditate sunt, quia sicca & retorrida eorū temperatura est. Et præterea sunt illis corpora ita affecta, ut quo uescuntur nō fruātur, nec eat in corpus, sed similia uideant infœlicibus lignis & quæ in regione arida & sicculosa nascunt. Nā bilis atra quæ naturaliter frigida est, frigefacit uentrē & iecur, quæ conceptacula nutrimenti sunt, & alia loca in quibus humor hic redundat.

Quod contemplantes somnus inuadit. Caput XIX.

AT uero quod plerunq; accidit, ut contemplantibus surrepat somnus, eam causam habet, quòd quom in motu & solicitudine cogitatio nostra sit, eoq; impediat con coctio, necesse est crassa esse euaporamenta quæ commeant. Erit igitur somnus collecta copia interni caloris in corde, & naturalis reciprocatio propter eas causas, quæ à nobis enumeratæ sæpius sunt.

Quemadmodum animal dum dormire incipit, alterascat. Caput XX.

QVom uero calor adima subterfugit, frigescūt palpebræ, & frigefactæ comprimuntur & confluūt. Ita quibus palpebræ sunt, conniuendo obdormiscunt. nihil enim aliud cohibet, mouet, intemperat, regit in corpore quàm calor. Frigent igitur superiora in somno, & circunquaq; extrema corporis: contrà, recalescunt inferiores loci, ut pedes, & interiores ut uiscera, & cætera quæ intrinsecus continentur.

Quod somnus refrigeratio quom sit, causas tamen calidas habeat, & quod homo solus quom dormit, sternatur iaceat ue. Caput XXI.

SEd dubitari potest quòd à cibo & potu altiores somni ingruant, & quòd uina itē soporifera sint & extera, quibus eadem caliditas naturæ adest, quoniam duo hæc sibi cohærere non uidentur, ut somnus refrigeratio & frigidus sit, & causæ nihilominus somni sint calidæ. Solutio: An hoc eò accidit, quòd quemadmodū ieiunus & inanis uēter calidus est, saturatus friget, suffocatur enim & obruitur calor nimietate. quemadmodū & ignis congestu lignorum, ita meatus pertinentes ad caput, effluētia alimenti euaporantis frigescunt, ubi cibus densatus & concretus deorsum uice imbris funditur. atque hoc causæ est, quòd homines ex crapula potissimū attentent. Deinde quēadmodū aspgine

calida perfusi continuo inhorrescimus, quia frigus exterius conducitur in unum, & suffugiente calore margines corporis desertas libere adoritur: ita illic ascendentē calorem ad caput frigiditas cerebri in sese collecta, eoq; iuuantior & animosior facta summis uiribus aggreditur, & quasi in regno suo comprehensum retardat atq; debilitat, ita cogit concrescere. Postremo sic acceptū domo deuersus expellit. Adhæc quemadmodum macerie grandi posita ignis restinguitur, ita multo cibo ingesto quasi offunditur & exolescit calor internus, nec ante erumpit quàm paulatim subacta & sublucata sylua hæc fit. Contingit enim somnus eo more (quo dixi) reditu scilicet corpulenti humoris, quem calor in sublime per uenas leuauerit. nam quom non potest diutius eo loci, quo subiit alimentum morari, sed congelascens aggrauansq; de arce capitis deductu ponderis sui pellitur, effici solet ut primum oculi marcentes somno decidant: deinde ipsa animalia consistere uestigiis non possint, sed pedibus deuacillent & corruāt. Nam calor qui subrectos nos tenet in intima conuersus deserit. Ac homo quidem porrectus affususq; iacet quom dormit, proptetea quòd solus animalium erectus incedit. Cadens uero primum quasi externatur animo. & sensum omnem amittit, deinde imaginationibus & uisis illuditur obumbraturq;.

Non omnes causas somni calidas esse, sed aliquam esse frigidissimam. Item partē cibi fluxiones mouere, partem somnum facere. Caput XXII.

SEd an solutiones hæ uulgariæ & futiles uidentur, nec ad ueritatem potius quàm ad probabilitatem quandam ornatæ: illa uero summatem & solidam rationē dormitionis attingit, quam nos modo executuri sumus. Cerebrum (ut & alias diximus) frigidissimum comparatione reliquarum corporis partium animalibus est iis, quæ eam obtinent partem, & iis quæ carent eo quod uice cerebri subrogatur. Hoc igitur simile generationi imbrium euenire intelligendum est. quemadmodū enim quom ex aqua terraq; humor exhalat, & ui solis effertur in sublime, ubi supernum aëris locum subuerit, frigiditate regionis eius concrescit, denuo in aquam cōuersus, in terram defluit: ita uapor ad cerebrum uiam capescens primum frigidus consistit, deinde concrementa ex eo in pituitam & saniem uertuntur, è quo & fluctiones mouentur, quæ ob eam rem ex capite oriri probantur. At ea pars alimenti quæ non morbifica, nec extrementia, sed frugi est, descendit, & calorē cordis delata & congesta refrigerat. Ad refrigerationem uero, & ad seram euaporationem gracilitas & exilitas uenarū cōducit, quæ circiter cerebrū habent, quibus præ tenuitate earū minus caloris iunctū est. Porro ubi calor deest, frigus redūdat. Et hęc refrigeratiōis somniq; uniuersa definitio est.

cerebrum omnium frigidissimum.

Quando animalia expergiscantur, & quemadmodum alentis sanguinis efficiatur discretio. Caput XXIII.

EXpergiscitur animal quom primū absoluta & profligata concoctio est, quomq; intimus calor qui ambientis frigoris metu in angustum se contulerit, tandem uictis difficultatibus & superior factus è latebra emicat, quod nō ante accidit quā sanguinē feculentū & turbidū à mundo & puro discreuerit. Est enim tenuissimus & mundissimus sanguis, qui cōmittit capiti: contrà crassissimus & corpulētissimus qui inferioribus partibus mundatur. Omnis autem sanguinis origo cor est, ut hic & alibi diximus. Ex tribus uero specubus qui habent in corde, is qui in medio est, cōmunis efficitur utriq; extremo. Ac extremi quidē uentriculi sanguinē ab utraq; uena recipiunt maiore & minore, quæ ahorte appellatur. Sunt enim duo hæc caua, quibus sanguis à iecinore incoctus & indigestus effluit. In medio aūt cordis sinu discriminatio sanguinis fit. Sed de his alio loco disserēdū uberius est. Cæterū quādiu sanguis ex cibo indiscretus est, sopor infusus edurat, nec ante soluitur, quàm syncerus ea loca quæ diximus, petessat: turbulentus membris inferioribus riget, quo facto animalia quasi onere depulso excitantur & uelicantur è somno. Dictū est quæ causa dormiendi animantibus sit, corpulenti scilicet uaporis naturali calore sublati reciprocatio ad principem sensuū. Dictū est quid sit somnus, impedimentū & nexus primi sensorii, ita ut sentire non possit, & quidem necessarius nexus, quia consistere animal non posset, nisi essent præsidia quibus tueri & cōseruare se posset, inter quæ præcipuum esse alimentum uidetur, ex quo uapor exhalat. Dictū est & illud, somnum animalibus exhibitum ad salutem, quæ potissimum de quiete contingeret.

tenuissimus sanguis in capite.

HERMOLAI BARBARI, ZACHARIAE FILII PATRICII VENETI IN

Paraphrasin Themistij de insomnijs, ad G. Pōticū Facinū Præfatio.

DIcaui pridem tibi (ut nosti) interpretatiunculam de insomnijs, quod pro mea in te beneuolentia, & pro ea spe quam de ingenio & doctrina tua cōceperam, uolens feci. Nūc ceu fato quodam nostra adoreola sine te ne non possit stare, Themisthius noster te rogat, vt se transcribas. Periclitatur enim nisi suppetias venis, ne (quæ desidia & nequitia librarij est) anteuortat se impressorum diligentia, quos præterquam quod lucriones aginatoresq; sunt, mea causa feriari iniquum est, præsertim tanto operarum dispendio, quas & præstinare magno & pascare ad saginā oportet. Ego totus in recognitionē perdius pernoxq; incumbo, nec superesse huic oneri vacat, alioquin nec possum. Scis quā non sim pigerrimus, quā oderim nebulones, & qui insinuatis (ut aiunt) manibus exigunt molestæ mūdo sarcinæ. Sed hæc alias. Tu si ueneris (sed venire te necesse est, atq; adeo ad cōdictū) & librario meo succenturiaberis, & Themistiū asserens, & me tibi arctius vincies. Si igitur p te non stat librarius meus, id est ipsum释 veternū successorē accepit, resignatus est. tu (si voles) eris accensus. quāquā nō multū operi deest. Nec tā fuit ille asinus quin plus quā dodrantē laboris exegerit. Physica, & libros de anima, & alia quædā absoluit, quod subsiduū est, tibi quædā sors reseruat implendū. Tu constitue, malis operas in diem vendere, an redimere sarctam paginam. equidem te optauerim mancipem. Fere enim plus vigilāt, q in rē suā procuratores sunt. Sed iocor. ergo propera, nihil excusa, omnē ueniā negabo. nisi summe atq; impēdio mihi opus esset te, careres hac molestia. Nūc ea vis est, vt etiā si scierim incōmodaturū me tibi, tamē inuerecundū esse necesse sit. Quod scribis superiores literas, quas ad te nudiusquartus dedi, vt iocis eruditulis frequētes probari, certe nō dissimulauerim epistolam eā paulo hilariorē fuisse, etiā si nō habuerit (de quibus placeret) sexcēta. Planeq; si philosophū spectes intemperantiusculus ut vna ea fui. Neq; id vnde mihi acciderit compertū adhuc habeo, alioquin sobrios credo & liberales iocos nō dānastis. Et hercules miratus sum vnde mihi tantū ocij ad sale, præsertim tā occupato, quā ante hac nūquā. Et nisi quod ad te scribebā q quom licunt insanire manias & intēperias incidisse me uererer. Vale. Venetijs. M. CCCC. LXXX.

THEMISTII PARAPHRASEOS, DE INSOMNIIS LIBELLVS, INTERPRETE HERMOLAO BARBARO,

¶ Insomnia sensu non percipi. Caput I.

POST Hæc de insomniis est agendū, primumq; illud quærendum, quoi animæ potestati compareant, & utrum affectio mentis, an sensus sit. His enim duabus uiribus tantum noscantur ea, quæ ad perceptionem hominis pertinent. Certe neq; mentis neq; sensus insomniū est, idq; ita demōstrari explicariq; potest: Si oculorum officiū contuitio est, & aurium auscultatio, & pari ratione sua singulis sensibus certa: si potentias animæ functionū & actuum gratia institutas esse constat: si sensilium generum quædā cōmunia habētur, ut figura, magnitudo, motus, & cætera iis confinia, quæ pluribus subiecta sensibus sunt, quædam impromiscua & propria, ut color, somnus & sapor: si

præterea impossibile est, ut animal dormiens & compressis oculis cernat, aut alio sensu percipiat, clarissime concluditur insomno nihil sentire qui dormiunt. Ergo insomnia quæ sibi uidere dormientes uidentur, nullo sensu noscuntur.

Insomnia non esse opinionem, nec actum intellectus. Item quid præter somnium. Caput II.

SEd neq; intelligentiæ, aut opiniones, aut affectio potest insomniũ putari. Quom enim in somno non equi modo & homines, demumq; substantiæ fere omnes occurrant, sed etiã albedo, dulcedo, & huiusmodi, quæ citra sensum opinione cõprehendi non possunt, sensus autem feriantur & ociantur in somno, efficitur ut insomnia ad opinionem aut intelligentiã referri non possint. Deinde præter uisa quę obiiciuntur in somno, solemus sæpenumero intelligere aliud quiddã. Nã quẽadmodũ uigilantibus sentientibusq; consyderare interim contingit aliud quidã, præter id quod sensu percipiũr; ita dormientibus non ea modo accidunt quæ uocantur somnia, sed etiam præter somnia pleraq;. Potest enim accidere ut quis uidere insomnis. Socratem uideatur, & extra hoc animaduertat Socratem se uidere per somniũ. Equidem sæpe uisus sum mihi comperisse librũ, quem diu optauerim legere, sed somniare me sciebam. Amicus alius noster quom Panseptum præceptorẽ suũ reuocatũ ab inferis uideret, intelligebat se etiam num dormiens somnium uidere. Iam illud frequentarium est, ut inuenisse thesauros somnies, & antequã expergitus sis, deprehendisse somniũ uidearis, & adhuc dormiens, illusum te somnio amicis, qui sibi somnianti assistere uiderentur, enarrares. Cæterum in somno non semper hoc euenit, ut intelligamus somnium esse quod uidemus, at in opinione semper id quod opinamur, opinari nos scimus. Itaq; efficitur etiam ratione hac, ut somnia in opinionem conferri non possint.

Non omne quod dormienti apparet, somnium esse. Item quid sit proprie insomnium, & quid uisum. Caput III.

SImul quoq; illud arbitror liquere, non quicquid apparet in somno, dici insomniũ posse. nam tunc proprie insomnium est, quom is qui somniat existimat uera esse quæ somniat. Quòd si quis ita somniat, ut intelligere possit se dormire somniareq;, hoc proprie somnium non est, sed uisum quoddam atq; phantasma. Ac uidenť quidem hæc esse insomnia, sed non sunt, imo (ut dixi) uisa potius & phantasmata. Visum adeo proprie illud est, quom in ipso uigiliæ & quietis adultæ interlminio positi, ista quæ uere sensu hausimus, & quæ initio somni impssa atque allita nostro animo sunt, reddunt & offerunt sese, ita ut uideamur aspicere, & adhuc discernere possimus formas eas esse, quas in prima illa somni nebula sensu acceperimus. Est enim quædã quasi uigilia somnus is, in quo intelligere & deprehendere somnium possimus. Quod uero sæpenumero eueniat, ut aliud quidã præter somnia cognoscatur, experiri facile iis est, quibus repetere somnia quotiens exurgunt curæ sit. Nam ut ii quibus studium est iisdem uerbis reddere & representare memoriter, quæ audierint firmius & facilius recordantur, quã illi ipsi à quibus acceperint, propterea quòd alteri præcepta memoriæ colendæ sequentes, audita & pronunciata quibusdam locis cõstituũt, alteri simulatq; effati ea sunt nihil ultra se ad memoriã eius exercẽt: ita hos melius, quã alios somnia meminisse contingit, qui recensendis & recurrendis insomniis operam dant.

Qua ratione dormiendo insomniis fallimur. Caput IIII.

EX iis omnibus illud quoq; constat eandem rationẽ, qua morbo quodam aliqui in uigilia falluntur, facere uti in somno quoq; decipi soleamus. Vt enim spiritus quidam in ægrotis ad caput uiam molitus cressamento suo uisibilem spiritũ uehemẽter conturbat, committitq; ut omnia quæ tuentur gemina uideantur, & ut lineamenta albarũ operis immanium belluarũ speciem referant (nam simulachra deliniaturarũ sine materia intra oculos recepta, & cum spiritu uisuali male habito & lacessito consusa, formas illas animalium truces præsentant) ita & in somno ille idem spiritus causa est erroris.

Sed & ualentes quoq; atq; adeò scientes interdũ falli contingit, ut si res nimio tractu remota & longule desita sit, aut siqua oculi montiuncula obstupescant: nam & pedalis sol spectantibus, & terra moueri, & commeare nauigantibus uidetur. Quod si hoc uerum in scientibus & ualentibus est, quanto in ægro uerius sit, & adhuc in dormiente propensius?

Quãquam in somno nihil sentiant sensus, tamen afficiuntur intus. Caput V.

CAeterum siue eadẽ pars animæ sit, quæ imaginetur & sentiat, siue discrepẽt diuersæq; habeantur, nunquã sine uisu aut sensu aliquo labimur. Nam hallucinari & obaudire dicuntur ii, qui uerũ quidem aliquid uident, audiuntq;, non tamen ita ut uidere & audire se credunt. Vtrunq; in somno constitutũ est, neq; uideri quicquam neq; audiri, neq; autem omnino sensu alio commoueri. sed num quamuis in somno nihil sentiri sit uerum, tamen nullo modo sensu affici in somno non est uerum, quia formæ sensiliũ generũ, quæ animo detinentur impressæ euagantur, & obuersantur in somno, & principiũ sentiendi petẽtes, id est, cor ualide feriũt, nec magnopere secus atq; in uigilia lacessunt.

Quod imaginibus somnii modo fallimur, modo non fallimur. Caput VI.

SAnè interdum ita uiget animus, ut ludificari se in somno sentiat, fitq;, hoc quotiẽs euaporatio nõ multa defluit, & tunc somnus ille minimo minus uigilia est: interdũ ita soporatur, atq; ita in sese mediũ recedit, ut nihil omnino intelligat. atq; hoc euenit quotiẽs offundit̃ redũdãtia descẽdẽtis cibi, & tũc quasi uinctus addictusq; manus dat, & ad ea q̃ uisa sũt, quasi accepta sensibus ueraq; sint, assensum adiũgit.

Insomniũ esse potẽtiæ sentiẽtis affectionẽ, nõ qua sentiẽs est, sed q̃ imaginatrix. Caput VII.

HActenus cõstat insomniũ, neq; ad opinionẽ, neq; ad intelligẽtiã, neq; omnino ad rationẽ aliquã intelligẽdi opinandi'ue pertinere, sed ne ad sensum quoq; simpliciter cõstabit. Nã q uidet, & q audit, necesse est simpliciter sentiat: qui uero somniat, nõ simpliciter sentit. Sed tamẽ ad quendã modũ referri potest ad sensum, quod uti intelligere oporteat, mox considerabimus. Primũ illud quod clarissimũ est, uobis confessum sit, insomniũ sensibilis potentiæ affectionẽ esse; nã & somnus, ut demõstratũ suprà est ad candẽ particulã ptinet. Nec enim fieri uidetur posse ulla ratione, ut animal alia particula dormiat, alia somniet. Quom uero probatum in libris de anima sit imaginandi uim, quàm phantasiam appellant, eandem esse ad numerum cum potentia sentiendi, quamuis essentia rationeq; differant: imaginatio autem sit motio sensili abiuncto inita, cuius originem impulsio sensus oblata extrinsecus habuit, insomnium quoque imago quædã & phantasma esse uideatur (nihil enim aliud insomnium est, quàm uisum quod apparet in somno, siue illud simpliciter, siue quodam genere contingat) indubitabili luce colligitur, insomnia sensualis potentiæ alumnia esse, utiq; non quatenus sensualis, sed quatenus imaginaria siue phantastica est.

Causa producens insomnia, & iterum quando erremus aut non, in somniis. Caput VIII.

QVid sit insomniũ, & qua ratione concurrant dormientibus uisa, ex iis maxime doceri possumus, quæ accidere uiderentur in somno, quæq; sensilia promouent & excitant sensum in nobis iacentẽ. Formæ uero eorũ expressæ & consignatæ in sensoriis non modo habentur tunc, quom sensus in gestione actuq; est, sed etiã tunc, quom ab opera discessit, sensilibus abiunctis. Ex iis quæcunq; intus seruantur, nisi penitus obliterentur copia exhalationũ, dormientibus nobis illudunt, & descendente spiritu, qui ui caloris efferebatur ad caput, iciunt & commouent sensum, ita ut somnia sæpe talia eueniant, quæ ueris simillima esse uideant̃. Quod si multa admodũ collectio reciprocantis spiritus fit, ita ut ea, quæ nobis appareant, qualianã sint, animaduertere liquido non possumus, tunc errare labiq; cõsueuimus, & quæ simulachra mera & imagines nudæ sensiliũ rerũ sunt, tanquam ipsas res uere intueri & contrectate nos credimus: si uero modica affluentia sit, & quæ præ sua copia obruere, aut perstringere totã aciẽ mentis nõ possit, sed iudiciũ ei incolume & inobsoletũ relinquat, tunc nullo errore trahimur uisis, sed obsistimus. Proinde quom ita accidit, solemus dormiendo dicere, Videtur quidem hoc Socrates, non tamen Socrates est, sed Socratis spectrũ. Manifestum est igitur reditu uaporis immodici deerrare prægrauariq; animum, temperato cibo nec falli, nec opprimi. Contrà est in quibusdam ægritudinibus, in quibus causa hallucinationis non est, descendens ac decidens spiritus, sed subiens atque ascendens.

Post recessum rei sensilis imagines & affectiones in sensu manere. Caput IX.

QVàm uero abeuntibus & abiunctis sensilibus, aliquãdiu formæ eorũ in opificiis sensuũ eruent, potest uel hinc apertissime intelligi, quòd quẽadmodũ telũ simul de manu iaculantis recessit, suo quidẽ motu differre uidetur: si origo tamẽ motus ad uim refert, propterea quòd ille qui mittit, primorẽ aërẽ cõmouet, qui collisus subinde aliũ aërẽ propellit, atq; hic deinceps aliũ cõtinenti serie donec cũ uires senescat, atq; ita telũ quiescat. Hoc & in aëre, ut diximus, locali motu & in humore cernitur. In alteratione quoq; nõ absimilis ratio est. Aquæ feruent ignibus subditis, & ferũ cãdescit mollitũ flãmis. Alia iis admota calorem ebibũt, & hæc in alias itẽ res trãsmittũt, durat q; successio hæc quãdiu prima uis pollet, necdũ fatiscit aut flaccet. Ita in sensu statuendũ uidet, alioquin tanto propẽsius, quòd sensum qui in actu cõstitutus sit alterationẽ esse quandã olim probauimus. Hæc igit cõmotio imaginũ nõ modo uigilantibus nobis, sed etiã quiescẽtibus, seu leui somno, seu profundo contingit parte ea, quæ uisa & imagines cõcipit. Hoc adeò uidet planissimũ argumẽto, quòd si quis conspectũ suũ ab aliquo, quod intẽtissime obtutus sit, cõuerterit, comitabit nihilominus cũ forma rei, quã spectauerit, quasi affectis possessisq; priore pulsu oculis. Prohinc qui de sole in opacũ se conferunt, consutatis præ nimio splendore luminibus nõ cernunt. Item si quid præcandidũ aut uiride diutius aspexeris, quicquid oculis inciderit, uidebitur concolor. Sed & si oculos contra solẽ, aut aliqd quod fulgeat, tendas, deinde conniueas primũ talis aliquis color uidebitur, qualis albedo aut uiriditas est, tum is se in puniceũ conuertet, proxime in purpureũ, atq; ita deinceps in alios, postremo in atrũ à quo euanescit exolescitq;. Eodẽ modo, quæ motu cito mouentur obtutos nostras cõstringunt, ut si in profluentẽ rapidũ direxeris. Facit porrò æstuatio & uertigo, ut qnæ stent uideant moueri. Sed & ualidus demensq; strepitus surdastros reddit, & odor qui uehementer oboleat odoratum corrumpit. Hæc omnia euenire ita ut dixi, certissimũ est.

Sensus differentiis leuibus pelli, nec solum pati, sed agere. Item de speculo quod aspectu sordescit. Caput X.

VErũ quã celeriter sensus uel modicas differentias persentiant, indicio est id, quod accidere in speculo uident, & de cuius ratiõe quãquã potest seorsum quæri, tamẽ usus eius hoc loco tantisper is est, ut argumento eius sciat, uisum non modo pati semp & affici, sed etiã agere aliquid interim solere. Nã speculorum fulgor aspectu mulieris præstringit temporæ mensiũ. Statim enim superficiẽ illã quedã ueluti nebula sanguinis obducit, adeò si nouitiũ speculũ sit, haud temere maculam eluas, si peruetus facile abstergas. Causa ea quã dixi, quod nõ solũ ab aëre uisus mouetur, sed aliquando est, ut etiam mouere possit. Nã splendida mouẽdi uim habẽt, de genere autẽ splẽdidorũ oculi sunt. Hoc igit tẽpore quo menses patimur (nã & uiri sua menstrua patiunt) eodẽ modo lumina, quo cæterum corpus afficimur. Omnia enim mẽbra aspergine menstruorũ rigant, præcipueq; oculi, quia maxime foraminosi uenulẽtiq; sunt. Quãobrẽ tẽpore genitalis profluuii, quod cõmotione & inflãmatione sanguinea solet contingere, obscurũ qdẽ discrimẽ in masculis est, eoq; si tũ speculũ inuisant, nihil id polluitur, quod euidens sit, sed tamen polluit & operitur eluuiecula, eo modo quo quom mulieres tuent. Est enim natura feminis & sanguinis mẽstrui eadẽ, sed qua candidũ illud & quasi concolor speculo est offectio peruideri nõ potest. Planè primũ inficit & mouet aër à sanguine genitura' ue, quæ suffusa oculis sunt, aër infectus aliũ aërẽ inficit, qui speculo proximus sit, ab hoc postremũ speculo inquinamentũ illud allinit, quod nitorẽ eius hebetat. Quẽadmodũ igit candidæ uestes omnẽ notã & sursum facillime contrahunt (nã in puro quoq; atq; mundo omnis color externus aspectabilis & conspicuus est, & quæcunq; sordecula quasi prominet) idẽ ad speculũ referto. Sanè æs quod leue est inspersiões & infecturas omnis exaudibiles facit: quod uero nitidũ atq; purũ manifestas euidentesq; obtinet. Scire autẽ necesse est tangi ab aëre ferẽ idẽ esse quod atteri, oblini, aspergi, perfundi. Ergo ut leuia corpora egregie personãt, propterea quòd aër in iis eliditur incolumis, nec facile dissilit dissipatur' ue: sic specula munda & splendida maculas suas habent & perspicuas, ideo quòd offectura in iis propter tersitudinẽ in quandam unitatẽ coit. Quãobrẽ uero maculæ nouis speculis inductæ aboleri ægerrime soleãt, ea ratio est, quòd & in omnes partes serpunt, & in profundũ descendunt. in profundum, quòd specula plura sunt: in omnes partes, quòd tersa. In uetustis autẽ nõ perinde, quòd pertinaciter sunt, quia non eodem

adhæſu, neq; tam alte figuntur, ſed ſuperficie quaſi marginibus innatant. Ex iis conſtat (quod uolebamus) tenues differentias cõprehendi à nobis, eaſq; celeriter excitare, uellicareq; ſenſum. Itẽ nõ modo pati uiſum, ſed etiã facere. Iis quæ diximus ad ſtipulari uidet̃, quod in uino & unguentis conſpicit̃. Nam oleũ, quod in hoc genus miſcet̃, ocyſſime iniectos odores capeſcit. Vini quoq; natura mira eſt alienos ſapores in ſe trahendi, nõ modo earũ rerũ, qbus intus additis corrigi medicariq; ſoleant, ſed etiam earum quæ ad dolia extrinſecus iuxtim aut locantur, aut naſcuntur.

¶ Facile decipi qui morbo aut affectu tentantur. Item aliquando decipulum intelligi, quia iudicium animi à iudicio ſenſuum diſcrepat. Caput XI.

AD eã uero cõſideratiõnẽ, quæ nobis initio inſtituta eſt, unũ ſubiũgi oportet, quod & patere põt ex iis quæ dicta ſunt, abeuntibus ſenſilibus nõ abire ſpectra, ſed detineri & ſeruari depoſita. Itẽ facile decipi & oberrare eorũ ſenſus. qui affectu aliquo perturbati poſſeſſiq; ſint. adeò pro ut quiq; alicui uitio addicti ſunt, ita in eo frequẽs fallunt̃ meticuloſi in metu, amatores in delitiis ſuis. Proinde utriq; tenui ſimilitudine earũ rerũ, quas ii formidãt, illi depereũt, facile laceſſuntur, meticuloſi imminere quæ timeãt, leuiter ſuſpicent̃, amãtes quæ ament. & quo qs obſtrictius tenet̃, eo leuiori ſimilitudine circunſcribitur. Eodẽ modo q obiraſci faciles ſunt, demũq; qui quacunq; alia pturbatione aut libidine ptentant̃: propẽſius uero qbus immodica hæc ſunt. Quãobrẽ & febricẽtes mõſtruoſa quędã animalia uidentur in parietinis cernere, quod quidẽ accidit iis exigua ſimilitudine, quã interpollationes quædã & liniamẽta intectoriis referunt. Ceterũ hic error pro qualitate morbi maior minor ue. Sæpe enim leuius premunt̃, quã ut ſe de iis. quæ ident̃ uidere, falſos haberi nõ agnoſcant; interim uſq; adeò tẽtant̃, accũbuntq; morbo ut uiſis ducant̃ & aſſenſionẽ adhibeãt. Cauſa uero quãobrẽ hæc fiãt uidet̃ ea eſſe, quòd nõ una tãtũ in nobis iudicãdi uis eſt, ſed geminæ. Eſt mẽs q̃ primatũ obtinet. eſt ſenſus unde ortũ habet imaginatio. Huius rei ſigno eſt, quòd quom ſenſui ſol uideat̃ pedalis, corrigit aſpectũ ratio, quæ intus eſt maiorẽ eẽ, quã uideat̃, dictat. Quod ſi una tãtũ eſſet potẽtia, quæ iudicaret de oĩbus, nõ poſſet ſol nõ tãtus putari quãtus uidet̃. Planè nõ inficior qbuſdã morbis effici, ut ratio quoq; atq; mẽs errorẽ ſenſus ſequatur, quod uſu uenit in deliriis ab alienationeq; animi, quo tẽpore & lineamẽta moueri & animalia eſſe creduntur.

¶ Iudicia ſenſuum inter ſe contraria eſſe deſidereq;. Caput XII.

SEd quid opus eſt dubitare, an ſenſus iudicia à iudiciis animi differant? quãdo uel ipſi ſenſus inter ſe perſpicuo euariant? Nã in iis, q ſupiores optimatioreſq; ſunt, exqſitius iudicãt & coarguũt cæteros. Atque hoc in uiſu & tactu liquet. Si enim digito uno uicibus ſcalpas, tactui, unũ quod eſt, uidebunt̃ duo: uiſui nõ uidebuntur, ſed unũ, qa uiſus acrior & certior tactu eſt. Quod ſi aut ſolus tactus eſſet, aut uterq; ſenſus iudiciũ idẽ haberet, pronũciarent̃ duo eſſe quod unũ eſſet. Cauſa aũt circũuentionis & decipuli ea eſt, quoniã ſenſilia nõ tãtũ quotiẽs mouent̃ moueri nobis uident̃, ſed etiã ſtantia quotiẽs ipſi in nobis ſenſus mouent̃: utiq; ſi eodẽ modo moueantur, quo ſolent à ſenſilibus cieri. Ita littus uidetur nauigantibus moueri & recedere dum uiſus ab alio impellitur.

¶ Quod dormiẽtibus & noctu magis, quã interdiu & uigilãtibus uiſa occurrãt. Caput XIII.

EX iis planũ arbitror factũ nõ modo uigilãtibus nobis motiões illas cõtingere, quę per eos ſenſus accipiunt̃, q foras proſpectãt, & quaſi extra corpus ſunt, ſed etiã illas quas ſentimus, quom affectio ea ingruit, quã ſomnũ uocamus. Alioquin & tunc impenſius id patimur, quã tẽpore alio, quia interdiu excidunt multa & uaneſcũt ſenſibus opere ſuo detentis, & mente uariis cogitationibus obruta. Nam paruus ignis luce maioris offunditur. Læticiæ itẽ & ægritudines modicæ acceſſu immodicarũ & inſignium exoleſcũt. Quieſcẽtibus uero minima quæq; aduolant, allinunturq;, noctu pręſertim, quod eo tẽpore obſolutis ſenſibus & functionem ſuarum quaſi miſſionẽ & uacationẽ habentibus, & calore in uiſcera condito, motiunculæ omnes inobſoletæ & incolumes ad ſenſum principẽ confluant, deinde æſtu paulum ſedato ſeſe dormientibus reddant.

¶ In ſomno quod imagines multæ occurrant. Item quæ primæ, quæ mediæ, quæ nouiſſimæ motiones dicantur in ſomno. Caput XIIII.

CErte hoc intelligi potest simile, ut in fluuiis, euenire. Vt enim humor ibi qui fert̃ & profluens mouet̃, interim inoffensus absoluto uertiginũ orbe decurrit, interim offensaculo retardatus in multas quasi propagines scindit̃ dehiscitq́;, & in uarias formas subinde resoluitur, idẽ statuere de motionibus sensariis oportet. Motionẽ appello excitationẽ depositarũ imaginũ & delationẽ earũ ad cor, per quã uis in eo sentiendi interpellatur. Quẽadmodũ igit̃ eo exẽplo, quod modo attulimus, antequã uertigines consistant, mediæ formæ multiplices cõparent, ita & motiones imaginũ, quæ in subiecto spiritu, aut in corde, aut in sanguine continent̃, si quid obuariauerint, id est, si in alterã motionẽ offenderint, quæ succedat in multas similitudines secant̃, diuelluntúrq́;, & eas medio itinere præsentãt, antequã in nouissimã concedant. Igitur sensus primus non solũ à primis & ultimis motionibus, sed ab intermediis lacessit̃. Vt enim si nubecula primo effigie leonis occurreret, deinde se in uarias animaliũ figuras uerteret, postremo similitudinẽ hominis referret, non modo formas leonis & hominis uideremus, uerumetiã animaliũ eorũ, in quæ medio transitu abiisset, antequã hominẽ redderet, seu iocũdæ illæ allubescẽtesq́;, seu contrà ingratæ alioquin insensæq́; oculis accidissent: ita & in somno non solũ extima à sensu primo, sed & intermedia uisitant̃, siue ea raticulamẽtis & portẽtis similia sint, siue placida & tranquilla, & quæ statũ naturæ contineant.

Quod statim à cibo non somnient animalia. Item quod nec pueri. itẽ quod modo somnient animalia, modo non somnient. item deturbatis & tranquillis insomniis. Caput XV.

AT uero statim à cibo non somniant animalia, neq́; quom primum egressa in lucem sunt, ut infantes, quia multa dum agitatio motióq́; est propter alimentariũ calorẽ. Quamobrem quemadmodum humore aliquo uehementer commoto, aut nulla effigies redditur, quæ appareat, aut redditur quidem aliqua, sed lacessita & tortuosa usque adeo, ut alia omnino uideatur esse quàm sit, quiescente autem & stagnante res in eo simili colore, & incolumi forma respondent: ita dormientibus eueniunt uisa & motiones à sensibus quandoq́;, ut peruideri non possint, quòd multo fluxu alimoniæ obruunt̃, quãdoq́; distortæ, præposteræ, & mõstrosæ, & omnino deterrima somnia, qualia quæ melancholicis & temulẽtis & febrientibus accidũt. Quom enim morbi hoc genus spiritosi uaporulentiq́; sint, cõmotionẽ & perturbationem plurimã afferũt: simul uero à fluctu cõstitit & discretus sanguis est, iisq́; sanguinẽ obtinent, significationes à sensibus omnibus uenerunt incolumes, & distincta digestaq́; somnia sunt, ita ut ad similitudinẽ ueri expressa occurrant.

Quod synceris insomniis animus modo obsistat, modo consentiat. Caput XVI.

AC insomnia quidem idcirco existimantur uera, quia quom tam ea quæ inuehit oculorum sensus, quàm ea quæ cæteri sensus renunciant, secundum quietem ad locum principem integra synceraq́; transmittuntur, necesse est, ut uideantur planè cerni, teneriq́; ac perfectè sentiri. Eo enim quòd motiones sui quæque generis ad principium sentiendi meracæ & inobsoletæ perueniunt & uulnerant cor, fieri nõ potest, quin uideri, uidere, audire, sentire, non secus atq́; in uigilia oporteat. Proinde animus tũc iudicia comitatur sensuum. Verbi gratia: Si in illa uicissitudine digitorum, de qua diximus suprà, non fallitur uisus, sed tactus, neq́; utiq́; in somno animus uniuersus falletur; sed pars tantum ea quæ sensui tactus respondet. Ita altera eius portio, id est, uis tactoria per somnum unã rem duas esse pronunciat: altera, id est, uisibilis constanter obsistit, & quasi uigilans testat̃ unã rem esse, quæ uideant̃ duæ, Quod si nõ fallitur ea pars animi, qua uidemus, quippe quæ exquisitior & quasi rationabilior sit, quã pars ea qua tangimus, longe hoc fidentius adiungendũ & tribuendũ mẽti est, utpote in qua sedes & domiciliũ iudicii sit. Nec temere sopori accũbit, nisi defluxus spiritosi oris exuperet. Ac cõsentiret qdẽ semp in somno anima, & imaginibus quæ à singulis sensibus orirent̃, fidẽ adiungeret, nisi uirtus aliqua potior & uegetior cõtrairet. Quale enim quicque est, quod sensus apportat, tale à primo sensu etiã iudicat̃, habeturq́;. Quapropter quom tactus sæpe quod unum est, duos esse renunciet, & uisus solem pedalẽ esse semper decernat (nisi quæ alia ratio haberetur, quæ quasi intercederet) necessariũ esset, ut animus semp iudicia sensuũ assertione sua approbaret: atq́; ita semper unam rem duas esse constitueret, & solẽ pedaneũ scisceret. Nunc continetur quædam uis in nobis quæ efficit, ut quãquã pedalis appareat, non tamen

uideat̃ pedalis. nõ enim omne quod apparet etiã uidetur, nisi quom languore corporis soporata uis illa arbitra est, ut sæpenumero diximus, aut quom non mouetur motu legitimo nec suo.

Motiones in sensibus factas inducere somnia. Item quę actu earum quæ potentia sint. Item somnia explanatoria vltimis somnis afferri. Caput XVII.

QVemadmodum uero dictũ est, uehementes affectus facere, ut quiuis in ea re quoi afficitur, facile capiat̃: ita & sensuũ motiones in somno, & cætera quæ in sensu contingunt, uident̃ cõmittere, ut dormientes mentientibus somnus etiã à tenui similitudine cogant̃ accedere. Nam quom dormientibus nobis spiritus uel sanguis reciprocat ad cor, unà & motiones illæ imaginariæ sensuum cõmeant, quæ in materia ea tanquã in subiecto suo cõsistunt. Cæterũ aliquæ actu, aliquæ potentia continentur, hoc est, aliquæ cunctantur, necdũ mouent: aliquæ præsto sunt, & principiũ sentiẽdi ad representationem & noticiam sui appellant. Vt igitur queq; prior accedit & intrat locũ, ita prior extimulat, & prior se asserit, hac absumpta aboleta ue, sequentes suo quæq; ordine rogantur & inferunt sese. Declaratur hoc huiusmodi exemplo: Fingat quis ranas quinque in doliũ salis coniectas, deinde eas ita disponat, ut unam in summo. unam in imo, tris medio spatio: atque omnes inter se paribus interstitiis collocet, hoc est, ut extimarum alteram ad os & labia dolii, alteram ad fundum, medias in medio situ interuallis & proportionibus suis constituat, ita tamen ut omnes operiantur sale. Simul igitur cœperit suprema pars salis tabescere, rana quæ parte illa condebantur, prima uendicabitur, & prima superficiẽ obtinebit, & prima usurpabitur conspectu: tũ deinde sequentes serie, qua ad eas colliquatio steterit, ita prodibunt in lucem. Quom uero in imum diffusio decubuerint, tunc emerget quæ sepulta inibi fuerat. Eadem cõditione sunt simulachra sensilium & motiones, quæ in somno uersantur. Quæ prima incurrunt, prima animum exercẽt & commouent: at quæ potentia contineri & tardius percutere diximus, quia tum sanguis is, qui corpulentior sursum halauerat, & prohibebat offerri similitudines ueras; attenuatus dilutusq; habetur, insomnia exquisitiora explanatioraq; representant. Hinc est ut nouissimi somni afferre nobis soleant constantiores & certiores imagines. Quom enim quasi refrixit ac deferbuit causa illa, ea quæ imagines rerum turbabat, necesse est, ut ea quæ olim sensibus accepta eo tempore deferuntur ad cor, puriora, syncerioraq; uideantur.

Animam sopiri alimoniæ, nec tamen semper sopiri. Item non idem esse aliquã apparere & videri. Caput XVIII.

EA igitur conuariatio & commutatio phantasmatum, quæ in somno accidit, conferri potest ei quæ in nubibus contingit, quo ius & supra mentionem habuimus. Nam & illæ quom modo effigiem hominis referant, mox se transitu ocyssimo in centauros conuertunt. In uniuersum, quicquid apparet in somno, ut dictum inter initia est, ex reliquis & uestigiis est inhærentibus earum rerum, quas quis uigilans senserit, gesserit, cogitauerit. Digresso autem sensili atq; abducto, si uis illa, quæ in nobis principatum iudicii & pontificium obtinet, etiam dormiendo soluta sit, nec copia defluctis sanguinis obteratur, ludibria somniorum detegimus, & hoc quod uidetur Coryscus, scimus Coryscũ non esse, sed spectrum Corysci, ita tum quoq; animus uerum Coryscum intelligit: si uero penitus mersa, effusaq; sit, tum similitudo rei creditur ipsa plane res esse. Nec ita mouet, ut in uigilia assolet, sed ita, ut uigor animi totus iacens sepultusq;, omni eius sensu linquatur. Tanta uis soporis & somni est, ut discerniculum hoc menti eripiat. Quemadmodum igitur si quis oculo digitum subderet, nec sciret digitum ita ad motum committere, ut omnia ei gemina apparerent, tunc non modo apparerent gemina, sed etiam uiderentur crederenturq; gemina: si uero id sciret apparerent quidem gemina, sed uideri aut credi non possent: ita in somno, si quis intelligat obdormire se, & præterea aliquid somniet, apparebunt quidem ei quæ somniat, sed secum dicet, quanquam apparet hoc Coryscus esse, non tamen est Coryscus. Nam sæpissime hoc euenit, ut quis dormiendo dicat intus somnium esse quod uidet. Quod si dormire se nesciat, dabit manus, approbabit, & adhibebit assensum.

Imagines rerum absentium modo in ipsis sensoriis, modo in corde versari. Caput XIX.

AT uero eſſe ut dicimus, & motiões imaginarias & figuras & ſimulachra ſenſiliũ diuerſari in primo ſenſu, id eſt, in corde etiá rebus abiũctis & ceſſantibus, de quibus omnis ludificatio & commenta omniũ ſomniorũ prodeant, clare demonſtrać argumento quod ſubiungić: Id quod in ſecundis eſt, longe magis aſciſcendũ & aſcribendum eſt primo. Sed in cæteris ſenſoriis etiá ocioſis & uacantibus reliquiæ & ueſtigia quædá rerũ ſeruanć. Multo igitur æquius eſt in corde hoc cõcedi, unde illa proficiſcuntur & quo ius beneficio functionibus ſuis ſuperſunt. Eſſe auté hæc in ſenſoriis experiri manifeſtarie quiuis poteſt, ſi adhibeat animum, & animaduertere ad id conetur, quod nobis à ſomno recens excuſſis ſolet accidere. Nam plerumq; uiſa & motiones, quæ ſe modo quieſcentibus obtulerant, continenter uel excitatos expergefactosq; comitantur, & aliquádiu poſt deſiſtunt. Nam quom quis inſomno datus & uidere ſomnium occipiens caſu aliquo expergiſcitur, fere ſemper accidit, ut ei ſimulachra quædam ob oculos ſtare obuerſariq; uideantur. Pueris certe noctu à ſomno quidem recentibus, ſed plane uigilantibus aſpectantibusq;, multæ ſeſe imagines præſentant, quæ paſſim uagari & moueri uidentur, ita ut illi ſe præ metu ſæpe intra inuolucrũ expauidi occulant. At hæc nihil aliud ſunt, quá motus à ſenſilibus profecti impreſſiq; oculis.

Definitio inſomnij, & quæ in ſomnia videantur quom non ſint. Caput XX.

EX iis omnibus ratiocinatione certa colligić, ſomniũ eſſe uiſum, quod ſecũdũ quietem occurrit, quotiens uis quæ iudicat obligata deſertaq; languore corporis eſt. Quapropter neq; uiſa ea & terriculamenta, de quibus paulo ante habita oratio eſt proprie inſomnia eſſe poſſunt, neq; aliud quicquá quod ſenſibus excubantibus & ſolutis appareat. neq; item quicquid occurrit in ſomno inſomnium eſt, niſi ratio ea quæ iudicat, poſſeſſa omnis & obruta ſit. Nam quod nonnulli experiuntur in ſomno, ut quodammodo cernant, deguſtent, exaudiant, uulſi & contrectati præſentiant, ſed languide alioquin & quaſi de longinquo, non poteſt inſomniũ putari. Qui enim ita leuiter obdormiſcũt, ut quaſi in collimitio ſomni & uigiliæ ſint, ſiquis ſtrepitum moueat: aut lumen obtinens prætereat locũ in quo quieſcunt, fieri ſolet ut ſtrepitũ & lucé oculis accipiant, quaſi utrũq; incolumi fieri ſentiant, eoq; & excitatus aliquis dicat: Tu quid perſtrepis? aut, nunquid tu cum lumine accedebas? ita me hercule uidere ſomnium uidebar: cæterũ non ſuit ſomniũ, ſed geſta hæc ſuut. Proinde ut ſe habet is qui ſimpliciter uigilat, ad eũ qui aliquatenus uigilat: ita ſenſus ſimpliciter ad aliquatenus ſenſum. Ac illi quidẽ in ſomno palpebras non conducunt, ſed diſcuneatis exiguo calle oculis, & dehiſcentibus dormiunt. Quom ergo accenſum lumen in cubiculo uiderint, arbitrati eſſe inſomnium, expergiſcunć, & lumen uerũ fuiſſe dignoſcunt. Sed & gallinaceorũ cantus & latratus canũ exaudiunć in ſomniis, & exiſtimãtur inſomnia, quæ mox expergiti animaduertũt ſomnia nõ fuiſſe. Iam uero comperti, qui quom dormirent ad interrogatũ reſponderint, ſed ii expertecti, reſpondiſſe ſe non meminerint. Certe conſtat, qui ita dormiunt, quáquam ſolutos habere ſenſus uidentur, non tamé uigilare ſimpliciter, alioquin ſomno excuſſo recordarentur: neq; ſimpliciter dormire, alioquin percunctantibus non reſponderẽt. Ex hoc genere nihil poteſt ſomniũ uocari. neq; ſi quid aliud poteſt præter ſomniũ in ſomno uere intelligi: qualis ea deprehenſio ſiue iudicium eſt, quo quis dormire ſe quom dormit, ſentit, ſed ſimulachrum uiſum'ue, quod ortum & profectum à ſenſibus in dormitione animalibus affertur, in eo quòd dormiunt, hoc proprie ſomniant eſſe & appellari debet.

Quamobrẽ aliq nunquá ſomniẽt, & quáobrẽ quidá ſomniare ſero incipiãt. Caput XXI.

PRodunć certe qui nunquam quicquá ſomniarint in uita. Exẽpla etiam ſunt alios ad multá ætatem non ſomniatos eſſe, cauſa eadem, quæ facit ut & infantes quoq; non ſomnient, neque cæteri ſtatim à paſtu. Quorũ enim ita conſtat temperamentũ, ut ad ſuperioré locũ plurimus è cibis fluxus ſuccedat, neceſſe eſt ut quom delatu ad ima humoris eius multæ motiones citẽtur, nullũ his phantaſma aut uiſum appareat. Proficiſcente uero ætate concocta & ſubacta materia nihil prohibet, quin ſomnia illis poſſint reſtitui. nam immutatione uel ætatis uel affectionis aliquouis ſecuta, neceſſarium eſt naturam quoque ipſam & temperamentum mutari.

FINIS LIBELLVS DE INSOMNIIS.

THEMISTII PARAPHRASIS DE DIVINATIONE PER SOMNVM, INTERPRETE HERMOLAO BARBA.

An existimandum sit aliquam diuinationem haberi per somnum. Caput I.

DIVINATIONEM In somno aliquã esse, quæ dormientibus nobis prouenire dicatur à somniis, neq; pertinaciter resistendũ, neq; temere assentiendũ puto. nã quod aut omnes, aut plurimi arbitrant, inesse aliquid diuinitatis in somno, & uisa pleraq; occurrere prænuntia futurorũ, argumento est, huiusmodi persuasioné, quæ usq; adeò infixa hominũ mentibus sit, & fere gentiũ firmata consensu, ab experientia & rerũ euentis ortũ aliqué habuisse. Accedit, quòd fere nemo est, quoi euenire signa aliqua dormienti nõ soleant. Nõnullarũ etiam rerũ præsensa eẽ quædã in somno atque prescita credi par est, quippe quod omnino ratione non careat, nec fere ullum insomniũ incidat, ex quo addiuinatio, aut coniectio, aut interpretatio aliqua duci nõ possit. Parte alia quom nulla grauis & efficax ratio uideat. unde isthæc diuinatio proueniat, efficitur ut difficile sit homini docto fidé suã in hoc obsttingere. Nam putare deũ esse qui mittat somnia, præter alias rationes quibus infirmari hoc cõfutariq; potest, illa est efficaciæ exploratæ, quòd subabsurda res sit significationes futurarũ rerũ p somnia nõ optimis sapientibus, sed sine lege ulla, ac fere pessimis qbusq; & abiectissimis hominibus euenire. Porro sublata origine hac, nulla præterea potest idonea alia uel fingi. Nã quod dicitur quosdã esse in Boristhene & Gadibus, qui uaticinétur futura, adhuc rationis incompertæ est, & hercules maius quiddã quã ut in hoc captus ingenii nostri sufficiat.

Somnia alia causas rerum esse, alia signa, alia fortuita, & quẽadmodũ sint signa. Caput II.

NEcesse igitur est somnia aut causas earũ rerũ quæ preuident putari, aut signa intelligi, aut omnino haberi fortuita. Membra hæc uel omnia congruunt somniis, uel duo ex his, uel unum. Causam accipio, ut lunam, quæ causa est ut sol deliquio obscuretur: & defatigationé, quæ causa est ut quis febrem incidat. Signũ deliquii est, quom subit planeta & ad interuentũ tendit: signũ febris est scabrities linguæ. Fortuita res est, inambulante me solem delinquere, quia neq; causa neq; signũ deliquii inambulatio mea potest uideri. Quapropter fortuitæ res neq; semper, neq; maiori ex parte uisunt. Probanda itaq; partitio ea est, somniorũ alia pro causis, alia esse pro signis, alia temere ac uice fortuita euenire. Signa sunt per quæ affectiones aliquæ animi aut corporis notant. nã & medici fidi, & q paulo peritiores sunt, ægrotantiũ somnia diligenter exquirenda & spectanda percipiunt, utpote quæ in morbis plurimũ referant, & ad saluté & ad coniectationé euentus. Decernunt auté ita ratione recta artifices & operarii alioquin, sed qui sup aliquid tamen meditari philosophariq; habeant. Nã motiones quæ interdiu & secundũ uigiliã contingunt, nisi admodũ euidentes amplificatæq; sint, delitescunt & offunduntur incursu & adumbratione maiorũ. At in somno cõtrariũ euenit, ut exiguæ motiones, præsertim silentio noctis, insigniter & ualide feriant. Indicium huius rei, quòd fere nemo est, qui non sit in somno expertus, quàm modico sæpe strepitu exaudito acceptoq; auribus, fulminare aut tonare crediderit. Interim tenui pituita distillante, gustare mel aut dulcem aliũ saporem uidemur. Interim partibus corporis quibusdam leuiter calefactis, super ignes ambulare & audiri putamus. Excitati uero animaduertimus ita esse rem, ut est. Quãobré quom rerũ omnium minuta & languida initia sint, clarũ est ut principia morborũ & affectionum quæ cõtinent in corpore, parua esse imbecillaq; oportere. Ea semper in somno sese manifestius produnt, quã in uigilia. Dictum est quemadmodum somnia possint signa intelligi.

Quẽadmodũ somnia possint esse causæ actionũ nostrarũ. Caput III.

NVnc quemadmodũ causæ possint censeri, & quæ sint illa quæ possint, differemus. Primũ illud cõuenit, somnia causas nostrorũ actuum potius quã alienorũ uideri. Vt enim plerũq; qui acturi aliquid sunt, aut qui modo id agunt, aut qui iam ege-

rũt abſoluerũtq́;,illud ipſum per ſomnia ad eundẽ modũ contuentur & gerunt, quia diurna cogitata cœptaq́; ad talẽ motũ quaſi uiã quandã præparant:ita è conuerſo frequẽtatũ eſt, ut uiſa per ſomnium principia ſint rerũ quæ interdiu molimur, qa mens nocturnis motionibus mollita imbutaq́;,ad eas actiones potiſſimũ ſeſe accõmodat,quarũ ſimulacra in ſomnis imaginata eſſet. In hunc modũ ſomnia aliquãdo ſigna rerũ ſunt,aliquando ut cauſæ actionũ habentur.

Quę ſint fortuita & temeraria ſomnia. Caput IIII.

Reliquum genus ſortuitũ eſt,& temere proueniens,præſertim quotiens ardua illa extremaq́; uehementer,& ſupra omnẽ fidẽ hominis poſita ſomniamus: Demũ ea, quorũ origo ſita in nobis non eſt,ut naualis pugnæ eius,quæ iu terra Perſidæ cõmiſſa ſit:poſtremo ea omnia,quæ à uobis procul geruntur. Plane de iis eo modo ſtatuendũ eſt,quo ſtatuitur,quom quis procedẽtibus nobis obuius uenit, quem modo peregre commorantẽ cogitabimus. Quid enim prohibet in ſomno, quid decerni idẽ poſſit ſauè:imò uero in ſomno iuſtius. Quemadmodũ igitur ea cogitatio mẽtio'ue,neq; ſigno, neq; cauſæ poteſt fuiſſe,quamobrem nobis amicus occurrerit:ita neque ſomnium cauſa,aut ſignum eius rei,quæ euenerit dicendũ,etiã ſi eo modo prorſus quo apparuerat euenit, ſed tota ea ratio fortuita eſt,& caſu conſiſtit. Eo fit,ut plurima ſomniorum mentiautur,quia quæ fortuita ſunt, neq; ſemper,neq; propenſius accidunt.

Somnia non venire à deo. Itẽ quod melancholici aliquando præſagiant. Caput V.

Generatim uero quom & bruta quoq; ſomnient,dici nõ poteſt uenire cœlitus ſomnia delegante deo,neq; ad eam finem adiuncta hominibus fuiſſe. Sanè quãquã diuinitus non mittuntur,ſunt tamen quæ poſſis dæmodia dicere. nã & natura dæmonia eſt,nou diuina. huius rei argumẽto eſt,quòd parte plurima indocti & gregarii ſomniare & uaticinari uidẽtur futura,ut intelligãt nõ ſomniare illos authore deo. Verũ prout quiſq; natura blatero,loquaxq́; eſt,aut melãcholicus, ita uiſionibus & inſomniis multiplicibus utit. Porrò quom plurimis & uariis uiſis horũ animus pulſetur, non eſt ut ſit mirandum euadere interim ex iis aliqua,quæ prædixerint. Nam & qui totũ diẽ iaculant, aliquando collimant,& præmiũ capiunt:uetus adagium eſt,Si ſæpe iactaueris aliquãdo uenerim iacies. Idẽ de ſomniis uidetur,ſi quando id conſequitur,quod quoi apparuerit ſecũdũ quietem.

Quod pauca ſomnia euadant. Itẽ non ſequi ſemper,quorũ ſigna præceſſerint. Caput VI.

Nec uero diſſentaneũ eſt pauca euadere ex iis quæ obiiciuntur & monſtrantur in ſomno,quom nec ea quoq; ſomnia,quæ ſigna affectionum corporis ſunt,ſemper eueniãt. Nã neq; ex omni præſagio ſuæ tempeſtates ſequuntur ut imbres,aut uenti,quos ſignificatio aliqua è cœlo prætenderit. Si enim ualidior & uehemẽtior motus,quã ſit is quẽ ratio prognoſtica denunciat,prorũpat,tum ſignificatio aut præmonitio ſuturæ hyemis nulla fuerit. Pari modo interim morbum incurrit, qui uiſus in quiete ſit ambulare per cœnũ. Nam humores,qui putruerint & agitari acceperint in ſomno, facile ſentiuntur. Itẽ qui ſuper prunas ire ſe ſomniat,aliquando eſt,ut paulò poſt corripiat febri:aliquãdo contrà euenit,ut qui hæc uiderint in ſomniis,non tamen decumbant,quòd natura in iis præpotentior cauſis illis ſit,quæ ægritudinẽ afferunt,eoq́; ſubactis,aut diſſolutis humoribus intercludat aditũ morbo. Quotiens porrò luna coronas circa ſe habet,præſagiantur flatus & pluuiæ, & tamen uſitata ſunt,nec inſecuta quæ imminebant,quaſi reciprocantibus,ac pedem referentibus cauſis,& ambiente contraria motione impulſo. Iam conſilia quæ ſumma alioquin & optima ratione inieris plurima in irritũ recidunt,& eliſa maioribus aliis diſſoluuntur. Prorſus non omne fit,quod fieri debetur periclitaturq́;.neq; idem eſt fieri quicquã debere & futurum eſſe,ſed progreſſiones & principia paſſim ſunt,è quibus euenta ſua nunquam ſpectantur, & ſignificationes rerum multæ,quas nulla conſecutio approbet.

Democritum ſomnia imaginibus à corpore fluentibus tribuiſſe,Peripateticos motionibus quibuſdam. Caput VII.

Somnia uero quorum principia hæc non habentur,ſed quæ à nobis, aut temporibus,aut locis abiũcta aut magnitudine & genere aliena,aut ſiqua omnino ad uos uicinitate ſocietateq́; referuntur,nõ tamen principia eorũ cõtinemus. Huiuſmodi

somnia si quando prænuncia aliquo ius euentus sunt, fortuito committuntur, & nulla ratione naturæ. Nam & Democritus hoc uolebat, qui dormientium animos pulsari censet extrema & aduenticia imaginũ uisione, quæ tanquã membranæ à corporibus direptæ continenter fundarent & fluerent. Ex iis alias esse beneficas, alias sequioris ingenii, perindeq; maleficas & magnitudine & pernitie portentosas. Has accedere in somnis ad homines, & significare quæ præsentirent futura. Esse uero, quibus simulachra hæc aduenient meditantia, commentantiaq;, & uoces mittentia: alioquin quæ in somno tantũ intelligentibus sentiantur. Quamobrẽ optabat Democritus imagines optimatis notæ sortiri. Nos quoq; tametsi simulachra esse ulla, quæ uolitare ultro citròque & uagari per auras possint, negamus, tamen motiones aliquas esse concedimus, quæ nos uice simulachrorum exerceant. Illas ex initiis quibusdam earum rerum prodire, quæ dicenda nobis agenda'ue sint, mox aëre primũ mutato, tum deinde per auriũ foramina, & nariũ meatus transmissas ad cor, facere ut in somniis futurarũ rerũ exitus prænoscere uideamur. Vt enim si quis humorem aut aërem primo cõmoueat, ea pars quæ ita commota est, subinde aliã cõmouet, fitq; hoc diutius, authòre etiamnum cessante abiunctoq;, ita nihil obstat, quin motus quidã & sensus attingere ad animas quiescentes dicant, ab his rebus profecti, à quis Democritus simulachra decedere & exuuias illas mitti commotus est.

Quod præscita noctu potius, & stolidis, quam sapientibus præbeantur. Caput VIII.

SAne motiones eæ, quæ ita perueniunt ad animã, nõ possunt alio tempore sensum sui, quàm noctu ampliorem inuehere, cum interdiu ad sensum delatæ obiter exolescant, & facillime dissoluant. Est enim aër noctis ab omni turba liberior, qa tempus adsilentius conticescentiusq; est. Proinde in somno etiã minima sensum lacessunt. nã motiunculæ & strepitus pusilli, dormientẽ amplius quàm uigilantẽ uidẽtur ciere. Motus igit hausti sensibus, & uisa ex iis cõcepta, idẽtidemq; ad principiũ sentiendi trãsfusa, præsensionẽ futurorũ dormientibus afferũt. Atq; hæc ratio est, quãobrẽ somnia hæc fatuis potius quã prudentibus præbeant. Alioqn si deus nobis uisa hæc dat, nõ secũdũ quietẽ & noctu modo, sed etiã diu & sapientibus daret. Quòd si ita (ut diximus) præuident in somnis futura, ratio est, ut contemptissimis quibusue stolidissimisq; præsagire contingat. Inest enim iis mens silenta desertaq;, & cogitationibus uacua, quarum plenus philosophantium animus est, & quarum agitatione solitarius & ociosus esse non sinitur.

Quod ecstatici futura præuideant, & quod de amicis uera sint sæpe somnia. Caput IX.

QVosdam uero esse, qui quom excessu mentis tentantur, prædicant futura. Id causę est, quòd quom intestinis & propriis motibus non infestentur, eminus uelicantur & alienos excipiunt, ita ut ea maxime sentiant quæ extrinsecus gerãtur. Esse item aliquos, quibus somnia de necessariis & amicis certissima eueniãt, inde proficiscitur, quòd de necessariis suis impẽsæ solicitus quisque est, Vt enim de longinquo ii uice mutua se agnoscunt, ita motiones quæ in corde seruãtur rerum quas familiares charasq; habemus, notiores nobis sunt, & promptius se reddunt.

Quod melancholici & phanatici futura præsentiant. Caput X.

MElancholici adeo præ naturæ suæ uehementia similes uenatoribus uidentur. Vt enim illi & coniectatione & telo quasi possident feram, antequàm accedant manuq; tollant: ita melancholici pernicitate animi rapida præcipites quasi anticipant & anteuortunt futura. Quòd enim imaginatiões in iis uolucres de desultoriæ sunt, leui pulsu excitæ, tanquam signo dato, & que his proximæ sunt, demumq; uniuersæ prorumpunt. Vt enim poëmata Philegidæ, quia nec personarum nec narrationũ disparilitate interpollantur, sed consequentia annexaq; sunt, & seriem quandam cohibilem continent, facile audimus, & properantes absoluimus, ac si ueterem quis à principio diceret, & adusq; exitum premeret: ita insani & phanatici uisiones suas quas periode colligatas continentesq; & p mobiles habẽt, celeriter recurrũt, quo fit ut similia pcipiant, & cõsequẽtia lõge antea puideãt ut instãtia. Tãta porro in iis cõcitatio est, ut motus ii alio motu elidi aut sufflaminari nõ possint.

Quis artificiosissimus somniorum interpres sit. Caput XI.

EXquisitissimus uero somniorum coniector is, qui similitudines rerum acutissime potest perspicere & discernere. Nam recta claraq; somnia interpretari cuiusuis est. Similitudines accipio, quæ nobis secundum quietem uariæ obiiciuntur, & uelocissime transformantur, ut quæ de rebus respondent in profluente. Si enim uehementior motus sit, simulachra in eo ueris rebus dissimilia & tortuosa redduntur Idem in somno statuimus: si redundantior & concitatior materia ea sit, quæ à summo capite ad ima cordis defertur, similitudines expressæ aut puræ haberi non possunt, quoniam multa commotio synceritatem somniorum confundit, & constantiam uisionum intercipit. Nimirum uterque exercitatissimus & acerrimus fuerit, & qui formas illas in torrente præposteras, inconditas, distortasq; sciat distinguere, & ueris exemplaribus reddere, ut hominis hác, illam equi designet, quarum tamen neutra incolumis absolutaq; cernatur: & qui hoc ipsum præstare explanandis & explicandis insomniis possit. Quid sit somnus, & quin insomnium, quamobrem utrunq; animantibus iunctum: item qualis nam diuinatio ea sit, quæ proficiscatur ex somniis, dictum iam est. Nunc de communi animalium motu agendum uidetur.

FINIS.

SERIES CHARTARVM.

Duerni sunt.

✠ ✠✠ a b c d e f g h i

Terni uero

k l m n o p q r s t u x y z & ? ℞

aa bb cc dd ee ff

Item duerni similiter

gg hh.

Venetijs Apud Hieronymum Scotum.